ਗੁਰੁ ਭਾਵ ਦੀਪਕਾ

ਟੀਕਾਕਾਰ

ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ

ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼

ਗੁਰੁ ਭਾਵ ਦੀਪਕਾ

ਗੁਰੁ ਭਾਵ ਦੀਪਕਾ

ਟੀਕਾਕਾਰ
ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ

ਮੁਖ ਸੰਪਾਦਕ
ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ

ਸੰਪਾਦਕ
ਡਾ. ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ

ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਕ
ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼

Phone : 9837837000

GURU BHAV DEEPKA

TEEKAKAR

Pandit Tara Singh Narotam

CHIEF EDITOR

Dr. Harbhajan Singh

Panjabi University Dr. Balbir Singh Sahit Kendar

Dehradun (Uttarakhand)

EDITORS

Dr. Kulwinder Singh

Manjeet Kaur

ਮੂਲ ਗ੍ਰੰਥ : ਸੰਨ 1881 ਈ. (ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ)

ਵਰਤਮਾਨ ਐਡੀ   ਨ : ਸੰਨ 2017 ਈ. (ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਵਿਖੇ)

ਪ੍ਰਸਤਾਵਨਾ ਸਿਰਲੇਖ ਥਲੇ ਛਪੇ ਵਿਚਾਰਜਟਿਪਣੀਆਂ ਸੰਪਾਦਕ ਦੇ ਨਿਜੀ ਹਨ ।

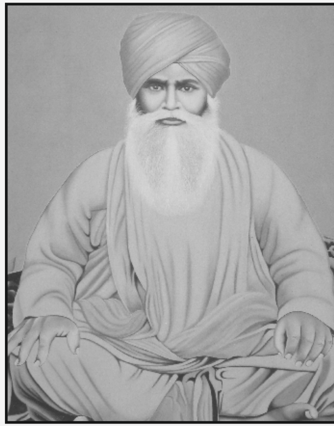
ਕੀਮਤ :   ਰਧਾ ਸਹਿਤ ਅੱਧਿਅਨ

Published by:

Sant Jodh Singh Nirmal Ashram Nirmal Marg Rishikesh

Distt. Dehradun (Uttarakhand)

Printed at: Hi-Speed Jhilmil Delhi

ਸਾਦਰ ਸਮਰਪਣ

ਪਰਮ ਪੂਜਨੀਕ ਸ਼੍ਰੋਮਣੀ ਵਿੱਦਵਾਨ ਮਹਾਨ ਤਪੱਸਵੀ
ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ੧੦੮ ਮਹੰਤ ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ
(ਸੰਸਥਾਪਕ ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ-ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼)
ਦੇ ਅਤੀ ਸੂਖਮ ਅਨੁਭਵ, ਅਧਿਆਤਮ ਚਿੰਤਨ, ਪ੍ਰਚੰਡ ਵਿਵੇਕ,
ਤੀਬਰ ਵੈਰਾਗ, ਵਿਸ਼ਾਲ ਗਿਆਨ, ਉੱਚ-ਸਿਧਾਂਤਕ ਜੀਵਨ,
ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਚਾਰ, ਨਿਰਪੱਖ ਮਾਨਵ ਸੇਵਾ ਅਤੇ
ਅਨਿੰਨ ਭਗਤੀ ਸਾਧਨਾ ਆਦਿ ਸ਼ੁੱਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸ਼ਰਧਾ ਸਹਿਤ

ਤਤਕਰਾ

(ਕੀਹ ਕਿੱਥੇ ਹੈ?)

ਸ਼ੁਕਰਾਨਾ ਅਤੇ ਅਰਦਾਸ

ਅਧਿਆਤਮਵਾਦ ਅਤੇ ਧਾਰਮਿਕਤਾ ਦਾ ਮੁੱਖ ਮੰਤਵ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਹੈ। ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਕਲਿਆਣ ਦੇ ਦੋ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਪੱਖ ਜਾਂ ਸਾਧਨ ਸੇਵਾ ਅਤੇ ਸਿਮਰਨ ਹਨ। ਸੇਵਾ ਦੁਆਰਾ ਮਨੁੱਖ ਦੀਆਂ ਸ਼ਰੀਰਿਕ ਤਕਲੀਫ਼ਾਂ ਘਟਾਉਣ ਅਤੇ ਜੀਵਨ ਲਈ ਅਤੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਲੋੜਾਂ ਦੀ ਪੂਰਤੀ ਕਰਨਾ ਮਾਨਵ-ਕਲਿਆਣ ਗਿਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਦੋਂ ਕਿ ਅਧਿਆਤਮਕ ਚੇਤਨਾ ਜਾਗ੍ਰਿਤ ਹੋਣ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਵਿਚ ਰਸਲੀਨ ਹੋਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰਾਣੀਆਂ ਦਾ ਜਨਮ-ਮਰਣ ਦੇ ਚੱਕਰ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣ ਦਾ ਰਸਤਾ ਪੱਧਰਾ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਿਰਮਲ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖ ਆਰੰਭ ਤੋਂ ਹੀ '**ਆਪਿ ਜਪੈ ਅਵਰਹ ਨਾਮੁ ਜਪਾਵੈ**' ਦੇ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਅਤੇ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹਤਾ ਨਾਲ ਚਲਦਿਆਂ, ਨਿਜ-ਅਭਿਆਸ ਅਤੇ ਸੰਗਤੀ-ਸਾਧਨਾ ਦੇ ਵਿਸ਼ਵ-ਵਿਆਪੀ ਪ੍ਰਸਾਰ ਵਿਚ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਦੁਆਰਾ '**ਸਰਬ ਰੋਗ ਕਾ ਅਉਖਦੁ ਨਾਮੁ**' ਦੇ ਸੱਚੇ-ਸੁੱਚੇ ਰਾਹ ਉਤੇ ਤੋਰ ਕੇ ਹਰੇਕ ਪ੍ਰਾਣੀ ਦੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਬੀਜ ਬੀਜਣਾ ਅਤੇ ਹਰ ਜੀਵ ਦੀ ਮੁਕਤੀ ਲਈ ਸਾਰਾ ਜੀਵਨ ਸਮਰਪਿਤ ਕਰ ਦੇਣਾ, ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅਸਲ ਮਕਸਦ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਨਿਰਮਲੇ' ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਦਿਤੀ ਸੀ, ਜਿਸ ਨੂੰ ਨਿਸ਼ਠਾ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਣ ਲਈ ਇਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨੇ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਉਲੇਖਨੀਯ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਵਿਸ਼ਵ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਮਹਾਨ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਵੀ ਦਿਤੇ। ਨਿਰਮਲੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਵਾਸਤੇ ਗਿਆਨ ਦੀ ਸਾਧਨਾ ਹੀ ਵਾਸਤਵਿਕ ਤਪ-ਸਾਧਨਾ ਸੀ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਪਦਾਰਥਕ ਲਾਲਸਾਵਾਂ ਤੋਂ ਦੂਰ ਰਹਿ ਕੇ ਸ਼ਿੱਦਤ ਨਾਲ ਨਿਭਾਉਂਦੇ ਆ ਰਹੇ ਹਨ। ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਸਮਸਤ ਸੂਖਮਤਾਈਆਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਭਾਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਵਾਕਫ਼ੀ ਬਹੁਤ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਇਸੇ ਕਾਰਣ ਨਿਰਮਲੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਮੁਚਿਤ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦਾ ਵਿਵੇਚਨ ਕਰਨਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਆਪਣੇ ਆਚਾਰ-ਵਿਵਹਾਰ ਦਾ ਲਾਜ਼ਮੀ ਹਿੱਸਾ ਬਣਾਈ ਰਖਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਦੀ ਭਾਰਤੀ ਧਰਮ-ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸਤਿਕਾਰਯੋਗ ਸਥਾਪਿਤੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰਮ ਉਦੇਸ਼ ਸੀ ਇਸ ਲਈ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਵੇਦ-ਵੇਦਾਂਗ ਆਦਿ ਦੇ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਗਿਆਤਾ ਹੋਣ।

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਇਸੇ ਉਦੇਸ਼ ਨਾਲ ਸੰਨ ੧੬੮੬ ਈ. ਵਿੱਚ ਅਪਣੇ ਪੰਜ ਸਿੱਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਭਾਸ਼ਾ, ਭਾਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ, ਗੁਰਬਾਣੀ, ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਗੁਰ ਇਤਿਹਾਸ ਦੀ ਗੰਭੀਰ ਸੂਝ-ਬੂਝ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਪਾਉਂਟਾ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਅਨੇਕਾਂ ਅਸੀਸਾਂ ਅਤੇ ਵਰਦਾਨ ਦੇ ਕੇ ਕਾ ੀ (ਬਨਾਰਸ) ਭੇਜਿਆ ਸੀ।

ਵਿਦਿਆ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਤੇ ਗੁਹਜ ਗਿਆਨ ਦੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਅਤੇ ਪ੍ਰਸਾਰ ਦੀ ਇਸ ਨਿਰਮਲ ਰੀਤੀ ਨੇ ਜੋ ਸਰਵੁੱਚ ਚਿੰਤਨ-ਪ੍ਰਾਪਤ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਸਾਰ ਨੂੰ ਦਿਤੇ ਹਨ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚੋਂ ਆਪਣੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਵਿਵੇਕ ਕਾਰਣ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ

ਸਿੰਘ 'ਨਰੋਤਮ' ਜੀ ਦਾ ਨਾਮ ਲਾਸਾਨੀ ਹੈ। ਭਾਸ਼ਾ, ਸਾਹਿਤ ਅਤੇ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਧਾਵਾਂ ਵਿਚ ਕੁਸ਼ਲ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੇ ਜੋ ਸਾਹਿਤ ਸਿਰਜਨਾ ਕੀਤੀ ਹੈ, ਉਸ ਉਤੇ ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਸਹਿਤ ਸਾਰੇ ਸਿਖ ਜਗਤ ਨੂੰ ਬਹੁਤ ਗੌਰਵ ਮਹਿਸੂਸ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਕੋਸ਼ਕਾਰੀ, ਸਿਧਾਂਤਕਾਰੀ, ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ, ਟੀਕਾਕਾਰੀ ਅਤੇ ਭਾਸ਼ਾ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਗਿਆਤਾ ਸਨ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰੇ ਖੇਤਰਾਂ ਉਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅਤੀ ਪ੍ਰਵੀਨ ਸਮਝ ਦੁਆਰਾ ਆਪਣੀ ਕਲਮ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਸਹਿਤ ਅਜ਼ਮਾਇਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਮਰ ਗੁਰਮਤਿ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ 'ਗੁਰੁ ਭਾਵ ਦੀਪਕਾ' ਉਹ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਵਿਆਖਿਆ-ਪੁਸਤਕ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਚ 'ਨਰੋਤਮ' ਜੀ ਨੇ ਜਪੁ, ਸੋਦਰੁ, ਸੋਪੁਰਖੁ, ਸੋਹਿਲਾ ਅਤੇ ਸਬਦ ਹਜਾਰੇ ਬਾਣੀਆਂ ਦਾ ਟੀਕਾ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਲੱਖਣ ਪਹੁੰਚ ਅਤੇ ਨਿਵੇਕਲਾ ਚਿੰਤਨ ਸੀ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਕ ਬਿਲਕੁਲ ਨਿਆਰਾ ਅਤੇ ਮੌਲਿਕ ਅਰਥ-ਨਿਰੂਪਣ ਢੰਗ ਸੀ ਜੋ ਕਿਸੇ ਵੀ ਹੋਰ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਮਿਲਦਾ। ਇਸ ਅਦੁੱਤੀ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ-ਪੱਧਤੀ ਸਰਵਕਾਲੀ ਹੈ ਅਤੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸੁਰਜੀਤ ਰੱਖਣਾ ਗੁਰਬਾਣੀ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀਆਂ ਦਾ ਪਰਮ ਕਰਤੱਵ ਹੈ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਸੰਤੁਸ਼ਟੀ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਪਿਛਲੇ ਕੁੱਝ ਸਮੇਂ ਤੋਂ ਸਮੁੱਚਾ ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਆਪਣੇ ਇਸ ਪਰਮ ਦਾਇਤਵ ਨੂੰ ਨਿਭਾਉਣ ਪ੍ਰਤੀ ਚੇਤੰਨਸ਼ੀਲ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਯਤਨ ਵਿੱਚ ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼ ਦੁਆਰਾ ਵੀ ਕਈ ਨਿਰਮਲੇ ਮਹਾਤਮਾ ਲੋਕਾਂ ਦੀਆਂ ਅਨਮੋਲ ਅਤੇ ਦੁਰਲੱਭ ਪੁਸਤਕਾਂ ਪੁਨਰ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਕੇ ਗਿਆਨ-ਅਭਿਲਾਸ਼ੀਆਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਈਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ।

ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਮਹੰਤ ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੁਆਰਾ ਸਥਾਪਿਤ ਅਤੇ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਮਹੰਤ ਆਤਮਾ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਮਹੰਤ ਨਾਰਾਇਣ ਸਿੰਘ ਜੀ, ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਬਾਬਾ ਨਿੱਕਾ ਸਿੰਘ 'ਵਿਰੱਕਤ' ਜੀ ਦੀਆਂ ਅਸੀਮ ਅਸੀਸਾਂ ਸਦਕਾ ਵਿਕਸਿਤ ਹੋਇਆ 'ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼' ਹੁਣ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਮਹੰਤ ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਮਾਰਗ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਬਹੁ-ਭਾਂਤੀ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ। ਇਕ ਪਾਸੇ ਨਾਮ ਬਾਣੀ, ਕਥਾ ਕੀਰਤਨ ਅਤੇ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਦੇ ਨਿਰੰਤਰ ਪ੍ਰਸਾਰ ਲਈ ਆਸ਼ਰਮ ਦੇ ਅਨੇਕਾਂ ਟਿਕਾਣਿਆਂ ਤੋਂ ਮਨੁੱਖਤਾ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬਾਨ ਦੇ ਆਸ਼ੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀਵਾਲਤਾ ਦੇ ਸੂਤ੍ਰ ਵਿਚ ਪਰੋਅ ਕੇ ਕਲਿਆਣ ਦੇ ਰਾਹ ਤੋਰਨ ਦੇ ਉਪਰਾਲੇ ਕੀਤੇ ਜਾ ਰਹੇ ਹਨ ਅਤੇ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਲੰਗਰਾਂ, ਹਸਪਤਾਲਾਂ ਅਤੇ ਵਿਦਿਅਕ ਸੰਸਥਾਵਾਂ ਦੁਆਰਾ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਭੇਦ-ਭਾਵ ਦੇ ਮਨੁੱਖਤਾ ਦੀ ਬਹੁਭਾਂਤੀ ਸੇਵਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਅਭਿਆਗਤਾਂ ਨੂੰ ਭੋਜਨ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਰੋਗੀਆਂ ਦਾ ਰੋਗ ਨਿਵਾਰਣ ਲਈ ਮੁਫ਼ਤ ਸਿਹਤ ਸੇਵਾਵਾਂ ਦਿਤੀਆਂ ਜਾ ਰਹੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਆਸ਼ਰਮ ਦੁਆਰਾ ਸੰਚਾਲਿਤ ਵਿਦਿਅਕ ਅਦਾਰਿਆਂ ਦੁਆਰਾ ਸਾਧਨਹੀਣ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਬਿਹਤਰੀਨ ਸਿਖਿਆ ਦੇਣ ਦਾ ਉਚੇਚਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਇਸ ਦੇ ਨਾਲ ਹੀ ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼ ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਦੇ ਗਿਆਨਮਈ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਹਰ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਸਮਰਪਿਤ ਹੋ ਕੇ ਪੁਰਾਤਨ ਅਤੇ ਨਵੀਨ ਅਧਿਆਤਮਕ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਦੀ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਵੀ ਨਿਭਾਅ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਇਸੇ ਲੜੀ ਵਿਚ ਅਸੀਂ ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ 'ਨਰੋਤਮ' ਜੀ ਦੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚੋਂ ਅਮਰ ਅਤੇ ਸਦੀਵੀ ਰਚਨਾ 'ਗੁਰੁ ਭਾਵ ਦੀਪਕਾ' ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਦੇ ਜਗਿਆਸੂਆਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾਉਣ ਲਈ ਪੁਨਰ-ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰ ਕੇ ਨਵੇਂ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਨਿਭਾਉਣ ਦੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਲੈ ਰਹੇ ਹਾਂ। ਆਪਣੇ ਸੇਵਕਾਂ ਤੋਂ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਕਰਵਾਉਣ ਲਈ ਬਲ-ਬੁੱਧੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਮੈਂ ਅਕਾਲ ਪੁਰਖ ਦਾ ਬੇਅੰਤ ਸ਼ੁਕਰਗੁਜ਼ਾਰ ਹਾਂ।

ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼ ਵੱਲੋਂ ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਸੰਪਾਦਨ ਦੀ ਸੇਵਾ ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਡਾ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਕੇਂਦਰ ਦੇਹਰਾਦੂਨ ਦੇ ਪ੍ਰਾਜੈਕਟ ਡਾਇਰੈਕਟਰ ਮਾਣਯੋਗ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੂੰ

ਦਿਤੀ ਗਈ ਸੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮੇਰੇ ਪਰਮ ਸਨੇਹੀ ਹਨ ਇਸ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਇਸ ਸੇਵਾ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪੂਰਬਕ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕੀਤਾ। ਮੈਨੂੰ ਹਾਰਦਿਕ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕੇਂਦਰ ਵਿਚ ਕਾਰਜਰਤ ਸਮੂਹ ਅਕਾਦਮਿਕ ਅਮਲੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰਕੇ ਡਾ. ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਜੀ ਅਤੇ ਬੀਬੀ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਜ਼ਿੰਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਪੂਰੀ ਗੰਭੀਰਤਾ, ਮਿਹਨਤ, ਲਗਨ ਅਤੇ ਤਨਦਿਲੀ ਨਾਲ ਨਿਭਾਅ ਕੇ ਇਸ ਕਠਿਨ ਕਾਰਜ ਨੂੰ ਸੰਪੂਰਣ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਮੈਂ ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਨਿਰਮਲ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਮਹਾਂਪੁਰਖਾਂ ਵੱਲੋਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਧੰਨਵਾਦ ਕਰਦਾ ਹਾਂ ਅਤੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਦੀਰਘ ਆਯੂ ਲਈ ਅਪਣੇ ਅਤੇ ਸਮੂਹ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਵੱਲੋਂ ਆਸੀਸ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹਾਂ। ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਕਾਰਜ ਕਰਨ ਲਈ ਸਦਾ ਹੀ ਅਸੀਮ ਬਲ ਬੁੱਧੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰਦੇ ਰਹਿਣ।

ਆਸ ਹੈ ਕਿ ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼ ਦਾ ਇਹ ਨਿੱਕਾ ਜਿਹਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਜਿਥੇ ਪਾਠਕਾਂ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਿਤ ਹੋਵੇਗਾ ਉਥੇ ਨਿਰਮਲ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੀ ਪ੍ਰਤਿਸ਼ਠਾ ਵਿਚ ਵਾਧਾ ਵੀ ਕਰੇਗਾ ਅਤੇ ਨਵੀਂ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਚਿੰਤਨਸ਼ੀਲ ਵਰਗ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਵਿਦਵਾਨ ਬਜ਼ੁਰਗਾਂ ਦੀਆਂ ਘਾਲਨਾਵਾਂ ਅਤੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀਆਂ ਦਾ ਅਹਿਸਾਸ ਕਰਵਾਉਣ ਵਿਚ ਵੀ ਸਫਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਮੈਂ ਸਮਝਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਅੱਜ ਦੇ ਪਦਾਰਥਕ ਯੁੱਗ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਅਧਿਆਤਮਕ ਰਚਨਾਵਾਂ **'ਤਪਤਿ ਮਾਹਿ ਠਾਢਿ ਵਰਤਾਈ'** ਦਾ ਕਾਰਜ ਕਰ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ। ਅਦਾਰਾ ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼ 'ਨਰੋਤਮ' ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਰਚਨਾ ਨੂੰ ਪਾਠਕਾਂ ਦੇ ਹੱਥਾਂ ਤੱਕ ਪਹੁੰਚਾ ਸਕਣ ਲਈ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਸੁਭਾਗਸ਼ਾਲੀ ਸਮਝ ਰਿਹਾ ਹੈ।

ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਪਰਮ ਪੂਜਨੀਕ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ੧੦੮ ਮਹੰਤ ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਕੇਵਲ ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼ ਦੇ ਸੰਸਥਾਪਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਖਿਆਤ ਨਹੀਂ ਹੋਏ ਬਲਕਿ ਉਹ ਆਪਣੀ ਤਪ-ਸਾਧਨਾ, ਅਸੀਮ ਵਿੱਦਵਤਾ ਅਤੇ ਅਦਭੁੱਤ ਧਰਮ-ਚਿੰਤਨ ਕਰ ਕੇ ਨਿਰਮਲ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੇ ਅਦੁੱਤੀ ਪੁਰਸ਼ ਸਨ। ਉਦਾਹਰਣਾਰਥ ਪੰਥ-ਰਤਨ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਗਿਆਨੀ ਸੰਤ ਸਿੰਘ 'ਮਸਕੀਨ' ਜੀ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਬਲਵੰਤ ਸਿੰਘ ਜੀ ਤੋਂ ਸਿਖਿਅਤ ਹੋਏ ਸਨ ਜੋ ਕਿ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਮਹੰਤ ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦੇ ਸੰਤ ਸ਼ਿਸ਼ਾਂ ਵਿਚੋਂ ਇੱਕ ਸਨ। ਇਉਂ 'ਮਸਕੀਨ' ਜੀ ਦੇ ਧਾਰਮਿਕ ਦਰਸ਼ਨ-ਚਿੰਤਨ ਪਿਛੇ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ ਗਿਆਨ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦਾ ਮੂਲ ਸੋਮਾ ਵੀ ਪੂਜਨੀਕ ਮਹੰਤ ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਅਧਿਆਤਮਕ-ਚਿੰਤਨ ਅਤੇ ਪ੍ਰਚੰਡ ਵਿਵੇਕ ਹੀ ਸੀ। ਜਦੋਂ ਇਸ ਵਿਲੱਖਣ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਛਾਪ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਸਮਾਂ ਆਇਆ ਤਾਂ ਮੇਰੇ ਜ਼ਹਨ ਵਿਚ ਸੁਆਲੀਆ ਵਿਚਾਰ ਆਇਆ ਕਿ ਇਹ ਪਾਵਨ ਪੁਸਤਕ ਕਿਸ ਵਿੱਦਵਾਨ ਵਿਅਕਤੀਤ੍ਵ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਤਾਂ ਕਾਫ਼ੀ ਗੰਭੀਰ ਸੋਚ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨ ਤੋਂ ਬਾਅਦ ਸ੍ਰੀਮਾਨ ਮਹੰਤ ਬੁੱਢਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਮਹਾਰਾਜ ਦਾ ਨਾਮ ਹੀ ਸਰਬ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਟ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੋਇਆ। ਇਸ ਲਈ ਇਹ ਗੌਰਵਸ਼ਾਲੀ ਪੁਸਤਕ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਨਿਰਮਲ ਵਿਵੇਕ, ਪਵਿਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਤਪ-ਸਾਧਨਾ ਆਦਿ ਅਨੇਕ ਸ਼ੁੱਭ ਗੁਣਾਂ ਨੂੰ ਸਮਰਪਿਤ ਕੀਤੀ ਜਾ ਰਹੀ ਹੈ।

ਮਾਨਵਤਾ ਦੀ ਸੇਵਾ ਵਿਚ
ਸੰਤ ਜੋਧ ਸਿੰਘ
ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ
ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼।

ਸੰਪਾਦਕੀ ਟਿਪਣੀਆਂ

ਜੀਵਨ ਦੇ ਹਰ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦੀ ਮੌਜੂਦਗੀ ਕੁਦਰਤ ਦਾ ਅਨਾਦਿ ਸੁਭਾਅ ਹੈ। ਇਹ ਮੂਲ-ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਜਿਥੇ ਬਹੁ-ਪ੍ਰਕਾਰੀ ਰਚਨਾ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਦਾ ਕਾਰਨ ਹੈ, ਉਥੇ ਇਸੇ ਸੁਭਾਅ ਕਾਰਣ ਮਾਨਵ-ਸ਼੍ਰੇਣੀ ਵਿਚ ਬਹੁ-ਭਾਂਤਿ ਅਜਿਹਾ ਵਿਭਾਜਨ ਵੀ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ 'ਬਹੁ ਵਾਟੀਂ ਜਗ ਚਲਿਆ' ਦੀ ਸਥਿਤੀ ਉਤਪੰਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਜੋ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਅਧੋਗਤਿ ਵਲ ਲਿਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਅਨੇਕਤਵ ਦੀ ਸੁੰਦਰਤਾ ਨੂੰ ਮਾਣਦਿਆਂ, ਜਦੋਂ ਤੀਕ ਮਾਨਵਤਾ ਦੇ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੇ ਅਤੇ ਸਰਬ-ਹਿਤਕਾਰੀ ਅੰਤਿਮ ਸਰੋਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਜਾਣ ਕੇ ਏਕਤਵ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਕੀਤਾ ਜਾਂਦਾ, ਤਦੋਂ ਤੀਕ ਮਨੁਖ ਸਵਾਰਥ ਦੇ ਵਿਨਾਸ਼ਕਾਰੀ ਬੰਧਨਾਂ ਵਿਚੋਂ ਮੁਕਤ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਕ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਾਨਾ ਸਰੂਪਾਂ ਨੂੰ ਵਿਗਾਸ ਸਹਿਤ ਵੇਖਣਾ ਜਿਤਨਾ ਆਵਸ਼ਕ ਹੈ, ਉਤਨਾ ਹੀ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਇਕ ਮੂਲ ਦੀ ਪਛਾਣ ਕਰਨਾ। ਇਕ ਵਿਚ ਅਨੇਕਤਾ ਵੇਖਣਾ ਅਤੇ ਅਨੇਕਤਾ ਵਿਚ ਏਕਤਾ ਦਾ ਸੁਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਵਿਚਾਰ ਰਖਣਾ, ਬਲਕਿ ਦੋਹਾਂ ਸਥਿਤੀਆਂ ਵਿਚ ਅੰਤਿਮ ਸੰਤੁਲਨ ਕਾਇਮ ਰਖਣਾ ਸਾਂਵਾਂ-ਪਧਰਾ ਅਤੇ ਸੁਖਾਵਾਂ ਜੀਵਨ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਅਤਿ ਆਵਸ਼ਕ ਹੈ, ਇਸੇ ਵਾਸਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਜਾਪੁ' ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਮਹਾਂ-ਮੰਤ੍ਰ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਿਆ ਸੀ- ਏਕ ਹੈਂ ਅਨੇਕ ਹੈਂ। ਅਨੇਕ ਹੈਂ ਫਿਰ ਏਕ ਹੈਂ। ਕੁਦਰਤ ਨੂੰ ਸੁਖ-ਸਰੂਪ ਵੇਖਣ ਵਾਸਤੇ ਉਸ ਦੇ ਬਹੁ-ਰੰਗਾਂ ਨੂੰ ਸੁਹਿਰਦਤਾ ਨਾਲ ਪ੍ਰਵਾਣ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਇਹ 'ਸਚੇ ਤੇਰੇ ਖੰਡ ਸਚੇ ਬ੍ਰਹਿਮੰਡ' ਦਾ ਅਟਲ ਦੈਵੀ-ਵਿਧਾਨ ਹੈ। ਪਰ ਇਹ ਇਕਹਿਰਾ ਵਿਧਾਨ ਮਾਨਵਤਾ ਨੂੰ ਬਿਖਰਾਅ ਦੇ ਉਸ ਰਾਹ ਉਤੇ ਵੀ ਲਿਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜਿਥੇ ਅੰਤਰ-ਕਲਹ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਮਨੁਖਤਾ ਅਧੋਗਤਿ ਅਤੇ ਵਿਨਾਸ਼ ਵਲ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਖਰਾਅ ਅਤੇ ਅਧੋਗਤਿ ਨੂੰ ਰੋਕਣ ਵਾਸਤੇ ਧਰਮ-ਸੰਸਥਾਪਕਾਂ ਨੇ ਸਮੇਂ-ਸਮੇਂ ਅਵਤ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕੇ 'ਏਕੁ ਪਿਤਾ ਏਕਸ ਕੇ ਹਮ ਬਾਰਿਕ' ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਦੇ ਕੇ ਇਕੋ ਸਰਵੋਤਮ ਧਰਮ ਨਾਲ ਜੁੜਨ ਦੀ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿਤੀ ਹੈ। ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਮਾਨਵਤਾ ਪੂਰੀ ਤਰ੍ਹਾਂ ਧਾਰਮਿਕ ਬਿਖਰਾਅ ਦਾ ਸ਼ਿਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਮਾਨਵੀ ਕਦਰਾਂ-ਕੀਮਤਾਂ ਤੋਂ ਟੁਟ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਵਤਾਰੀ ਪੁਰੁਖ਼ ਉਸ ਨੂੰ ਏਕਤਾ ਦੇ ਸੂਤ੍ਰ ਵਿਚ ਪ੍ਰੋਣ ਲਈ ਜਗਤ ਵਿਚ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਸਰਬ-ਸਾਂਝੀਆਂ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਮਨੁਖਾਂ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਸਹਿਤ ਏਕਤਾ ਦੇ ਬੰਧਨ ਵਿਚ ਬੰਨ੍ਹ ਦੇਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ ਉਤੇ ਚਲਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਇਕ ਸੁਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਪੰਥ ਹੋਂਦ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਹੌਲੀ-ਹੌਲੀ ਉਸ ਪੰਥ ਦੇ ਚਿੰਤਨ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਵਿਭਿੰਨਤਾ ਦਾ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਵਖ-ਵਖ ਵਿਆਖਿਆ ਦੀਆਂ ਪ੍ਰਣਾਲੀਆਂ ਵਿਵਸਥਿਤ ਹੋਣ ਲਗ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ। ਰਹਿਣ-ਸਹਿਣ, ਵੇਸ਼-ਭੂਸ਼ਾ ਅਤੇ ਖਾਣ-ਪੀਣ ਸੰਬੰਧੀ ਵਿਭਿੰਨ ਵਿਚਾਰ ਜਨਮ ਲੈ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਇੰਞ੍ਹਧਾਰਮਿਕ ਪੰਥਾਂ ਵਿਚ ਵਖ-ਵਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦਾ ਉਦਗਮ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਆਪਣੀ ਪਹਿਲੀ ਵਾਰ ਵਿਚ ਇਸਲਾਮ ਦੇ ਬਹਤਰ ਫ਼ਿਰਕਿਆਂ ਵਿਚ ਵਿਭਾਜਿਤ ਹੋਣ ਦਾ ਜ਼ਿਕਰ ਕੀਤਾ ਹੈ।

ਸਿਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਮੁਖ-ਧਾਰਾ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਪਹਿਲਾਂ ਤਿੰਨ ਪ੍ਰਮੁਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ, ਸੇਵਾ ਪੰਥੀ ਅਤੇ

ਉਦਾਸੀ ਮਤਿ ਦਾ ਵਿਕਾਸ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਪਰ ਇਹ ਸਮੁਚੇ ਪੰਥ ਦਾ ਤਿੰਨ ਵਰਗਾਂ ਵਿਚ ਵਿਭਾਜਨ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਬਲਕਿ ਵਖ-ਵਖ ਖੇਤ੍ਰਾਂ ਵਿਚ ਆਪਣੇ-ਆਪਣੇ ਵਿਲਖਣ ਢੰਗ ਨਾਲ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਇਕ-ਉਦੇਸ਼ੀ ਸਮੂਹਾਂ ਨੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੀ ਮੁਖ-ਧਾਰਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਨੂੰ ਆਧਾਰ ਵੀ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦੀ ਸੀ ਅਤੇ ਪੰਥ ਦਾ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ-ਨਿਰਲੇਪ ਨਿਆਰਾ ਅਸਤਿਤ੍ਵ ਵੀ ਸੰਭਾਲੀ ਬੈਠੀ ਸੀ। ਸੇਵਾ ਪੰਥੀਆਂ ਦੀਆਂ ਗਤੀਵਿਧੀਆਂ ਨੇ ਮਾਨਵ-ਸੇਵਾ ਦੁਆਰਾ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਅਸੂਲਾਂ ਵਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਪ੍ਰੇਰਕ ਭਾਈ ਕਨ੍ਹਈਆ ਜੀ ਵਰਗੇ ਆਦਰਸ਼ਕ ਸਿਖ ਸਨ। ਉਦਾਸੀਨ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਤਪ-ਤਿਆਗ ਦੁਆਰਾ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦਾ ਦੂਰ-ਦੂਰ ਤੀਕ ਵਿਸਤਾਰ ਕੀਤਾ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਤਪ-ਤਿਆਗ ਉਤੇ ਬਾਬਾ ਸ਼੍ਰੀ ਚੰਦ ਜੀ ਦੇ ਜੀਵਨ ਅਤੇ ਸਿਖਿਆਵਾਂ ਦਾ ਪ੍ਰਤਖ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੀ । ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਉਪਰੋਕਤ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵਿਲਖਣ ਸੀ, ਕਿਉਂਕਿ ਗੁਰੂ ਸਾਹਿਬ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਕੋਈ ਇਕ ਵਿਅਕਤੀ ਉਸ ਦਾ ਪ੍ਰੇਰਕ ਨਹੀਂ ਸੀ। ਗਿਆਨਵਾਨ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਦੀ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਸ਼੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਆਪ ਸਨ ਅਤੇ ਪਹਿਲੇ ਪੰਜ ਨਿਰਮਲ ਸਿਖ ਗੁਰੂ ਪੰਥ ਦੇ ਪੰਚ-ਪ੍ਰਧਾਨੀ ਸਿਸਟਮ ਦੇ ਅਸਲੋਂ ਅਨੁਕੂਲ ਹੀ ਮੰਨੇ ਜਾਣੇ ਚਾਹੀਦੇ ਹਨ। ਇਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨੇ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੇ ਸਭ ਤੋਂ ਅਹਿਮ ਕਾਰਜ ਗੁਰਮਤਿ-ਗਿਆਨ ਦੇ ਵਿਸਤਾਰ ਦੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਸੰਭਾਲੀ ਹੋਈ ਸੀ। ਇਹ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੀ ਉਹ ਗਿਆਨਮੁਖੀ ਧਾਰਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੇ ਯਤਨਾਂ ਨਾਲ ਨਾ ਕੇਵਲ ਗੁਰਸਿਖੀ ਵਿਚ ਗਿਆਨ ਦਾ ਵਿਸਤਾਰ ਹੋਇਆ, ਬਲਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਭਾਰਤੀ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਆਪਣੀ ਨਵੇਕਲੀ ਪਹਿਚਾਨ ਵੀ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਸਕਿਆ। ਸਿਖ ਰਿਵਾਇਤਾਂ ਅਨੁਸਾਰ ਕਲਮ ਅਤੇ ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਮਹਾਨ ਧਣੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਸਿਖ ਪੰਥ ਨੂੰ ਭਾਰਤੀ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਗਿਆਨ ਪਖੋਂ ਆਤਮ-ਨਿਰਭਰ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਸਿਖਾਂ ਨੂੰ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਦੀ ਉਚੇਰੀ ਵਿਦਿਆ ਲੈਣ ਵਾਸਤੇ ਆਪ ਆਸ਼ੀਰਵਾਦ ਦੇ ਕੇ ਕਾਸ਼ੀ ਭੇਜਿਆ ਸੀ, ਉਹੋ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਸਿਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਨਿਰਮਲੇ ਸਿਖ ਅਖਵਾਏ ਸਨ। ਨਿਰਮਲੇ ਸੰਤਾਂ ਨੇ ਹਰ ਪਧਰ ਉਤੇ ਆਪਣੀ ਜ਼ਿਮੇਵਾਰੀ ਨੂੰ ਸਫਲਤਾ ਸਹਿਤ ਨਿਭਾਇਆ। ਜਿਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪਿੰਡਾਂ ਵਿਚ ਸਾਧਾਰਣ ਅਨਪੜ੍ਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਗੁਰਮੁਖੀ ਅਖਰ ਸਿਖਾ ਕੇ ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਦੇ ਪਾਠ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ, ਉਥੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਭਾਰਤ ਦੇ ਅਦ੍ਵੈਤ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਸਿਖ ਪੰਥ ਦੀ ਆਪਣੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਪਹਿਚਾਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕੀਤੀ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਵਿਦਿਆ ਦੇ ਆਪਣੇ ਵਿਦਿਆਲੇ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰ ਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਤੋਂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਦਾ ਏਕਾਧਿਕਾਰ ਸਮਾਪਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ ਅਤੇ ਵੈਦਿਕ ਕਰਮਕਾਂਡਾਂ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਭਾਰਤੀ ਵੈਦਿਕ-ਚਿੰਤਨ ਦਾ ਅਜਿਹਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕੀਤਾ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਮ ਅਤੇ ਆਤਮਾ ਵਿਸ਼ਯਕ ਚਰਚਾ ਨੂੰ ਹੀ ਸਥਾਨ ਮਿਲ ਸਕਿਆ। ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਸਾਹਿਤਿਕ ਕ੍ਰਾਂਤੀ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾ ਇਹ ਰੰਗ ਲਿਆਈ ਕਿ ਜਾਤਿ-ਭੇਦ ਤੋਂ ਨਿਰਲੇਪ ਇਕ ਅਕਾਲ ਦੇ ਸਾਧਕ ਪਿੰਡਾਂ ਦੇ ਸਾਧਾਰਣ ਅਨਪੜ੍ਹ ਲੋਕ ਭਾਰਤੀ ਚਿੰਤਨ ਦੇ ਅਸਲ ਵਾਰਿਸ ਹੋ ਨਿਬੜੇ ਅਤੇ ਵੈਦਿਕ ਲੋਕਾਂ ਵਲੋਂ ਇਸ ਦੀ ਪ੍ਰੋੜ੍ਹਤਾ ਦੇ ਚਿੰਨ੍ਹ ਵਜੋਂ ਅਜ ਵੀ ਕੁੰਭ ਦੇ ਮੇਲਿਆਂ ਉਤੇ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਦੀ ਸਰਵ-ਉਚ ਆਭਾ ਅਧੀਨ ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਦੇ ਵਿਸ਼ਾਲ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਵੇਖੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਇਹ ਨਗਰ ਕੀਰਤਨ ਨਹੀਂ, ਸਿਖ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਦਿਗ-ਵਿਜੈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਸਿਹਰਾ ਕੇਵਲ ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਸਿਰ ਹੀ ਬਝਦਾ ਹੈ।

ਹੋਰ ਸਿਖ ਸੰਪ੍ਰਦਾਵਾਂ ਵਾਂਗ ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਕੇਵਲ ਮੌਖਿਕ ਗਿਆਨ ਵਲ ਹੀ ਰੁਚਿਤ ਨਹੀਂ ਰਿਹਾ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਪ੍ਰਬੁਧ ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ ਨੇ ਅਨੇਕਾਂ ਗ੍ਰੰਥਾਂ ਦੀ ਸਿਰਜਨਾ ਕਰ ਕੇ ਸਿਖ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਅਮੀਰੀ ਵਿਚ ਬੇਮਿਸਾਲ ਯੋਗਦਾਨ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ 'ਨਰੋਤਮ' ਨਿਰਮਲ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਦਾ ਸਰਬਕਾਲੀ ਸ਼ਿਖਰ ਹਨ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਜਿਥੇ ਇਸ ਭੇਖ ਦੇ ਅਨਮੋਲ ਵਿਦਿਆ-ਰਤਨ ਹਨ, ਉਥੇ ਹੀ ਉਹ ਵੈਦਿਕ ਚਿੰਤਨ ਤੋਂ

ਪ੍ਰਭਾਵਿਤ ਵਿਅਕਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਵੀ ਸਿਖਰ ਉਤੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਉਤੇ ਵੈਦਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਇਤਨਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਹੈ, ਕਿ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨ ਉਸ ਨੂੰ ਪ੍ਰਵਾਨ ਕਰਨ ਤੋਂ ਇਨਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਦੇ ਵਿਦਵਾਨ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਆਮ ਤੌਰ 'ਤੇ ਵੈਦਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੇ ਹੁੰਦਿਆਂ ਵੀ ਗੁਰਮਤਿ ਪੰਥ ਦੀ ਉਤਮਤਾ ਨੂੰ ਹੀ ਅਗੇ ਵਧਾਉਂਦੇ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਥੇ ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮਤਿ ਨੂੰ ਅਦੁਤੀ ਮਤਿ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਵੀ ਵੇਦ ਮਤਿ ਦਾ ਗੁਰਮਤਿ ਉਤੇ ਅਵਾਂਛਿਤ ਲੇਪਨ ਕਰਦੇ ਨਜ਼ਰ ਆਉਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਕਦੇ-ਕਦੇ ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਮੂਲ-ਭਾਵਨਾ ਤੋਂ ਥੋੜ੍ਹਾ ਦੂਰੀ ਉਤੇ ਦਿਸਣ ਲਗ ਪੈਂਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਸਾਹਮਣੇ ਇਹ ਵਿਅਕਤੀਗਤ ਧਾਰਨਾਵਾਂ ਨਜ਼ਰ-ਅੰਦਾਜ਼ ਕਰਨੀਆਂ ਪੈਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਲਿਖਤਾਂ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਨਿਸ਼ਾਨਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਉਤਮਤਾ ਹੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਡੀ ਦੇਣ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਵਿਚੋਂ ਵਾਹਿਗੁਰੂ ਸ਼ਬਦਾਰਥ (1862 ਈ.), ਮੋਖ ਪੰਥ ਟੀਕਾ (1865 ਈ.), ਸੁਰਤਰੁ ਕੋਸ਼ (1866 ਈ.), ਗੁਰਮਤ ਨਿਰਣੈ ਸਾਗਰ (1877 ਈ.), ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਦਰਸ਼ਨ (1878 ਈ.), ਗੁਰੂ ਵੰਸ਼ ਤਰੁ ਦਰਪਣ (1878 ਈ.), ਗੁਰੁ ਭਾਵ ਦੀਪਿਕਾ (1881 ਈ.), ਸਟੀਕ ਭਗਤ ਬਾਣੀ (1882 ਈ.), ਗੁਰ ਤੀਰਥ ਸੰਗ੍ਰਹਿ (1883 ਈ.), ਟੀਕਾ ਸਿਰੀ ਰਾਗ (1885 ਈ.), ਗੁਰੁ ਗਿਰਾਰਥ ਕੋਸ਼ (1889 ਈ.), ਪ੍ਰੀਖਿਆ ਪ੍ਰਕਰਣ (1890 ਈ.) ਆਦਿ ਵੇਖ ਕੇ ਸਮਝ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਕਿਸੇ ਇਕ ਖੇਤ੍ਰ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਗ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਉਹ ਸਿਖ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੇ ਹਰ ਪਖ ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਬਾਰੀਕੀਆਂ ਤੋਂ ਵਾਕਿਫ਼ ਸਿਧ ਹੁੰਦੇ ਹਨ।

'ਗੁਰੁ ਭਾਵ ਦੀਪਿਕਾ' ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਰਚੀ ਗਈ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਸੰਪੂਰਣ ਜਪੁ, ਸੋਦਰੁ, ਸੋਪੁਰਖੁ, ਸੋਹਿਲਾ ਅਤੇ ਸ਼ਬਦ ਹਜ਼ਾਰੇ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਟੀਕਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀਵਾਨ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਯੰਤ੍ਰ ਆਫਤਾਬ ਲਾਹੌਰ ਵਿਚ ਸੰਨ 1881 ਈ. ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਨਿਸ਼ਠਾ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। 'ਦੀਪਿਕਾ' ਦਾ ਅਰਥ ਛੋਟਾ ਦੀਵਾ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਿਪੂਰਣ 'ਦੀਪਕ' ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਦੀਪਕ ਤੁਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੁਚੇਤ ਮਨ ਵਾਲੇ ਚਿੰਤਕ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਸੀ ਕਿ ਤੁਛ ਮਾਨਵੀ ਬੁਧੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਹਰ ਵਿਆਖਿਆ ਮੂਲ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਨਿਖਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਉਸ ਵਿਚ ਮਾਨਵੀ ਬੁਧੀ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਮੂਲ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟੀਕਾ ਭਾਵ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ 'ਦੀਪਿਕਾ' ਆਖਿਆ ਹੈ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਆਰੰਭਿਕ ਮੰਗਲ-ਪਦ ਵਿਚ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਨੂੰ ਸਿਰਜਿਤ ਕਹਿ ਕੇ ਸਾਧਾਰਣ ਸਿਖ ਧਾਰਨਾ ਕਿ ਓਅੰਕਾਰ ਅਸਿਰਜਿਤ ਹੈ, ਨੂੰ ਅਸਥਿਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ-

ਕਬਿਤੁ ॥

ਸ੍ਰਤੇ ਸਿੱਧ ਸੁੱਧ ਬੁੱਧ ਨਿੱਤਜ ਨਿਰਵਿਕਾਰ ਰੂਪ,
ਨਿਰਜੁਰ ਨਿਰੀਹ ਨਿਰਦੋਖ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ ॥
ਅਜੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਆਦਿ ਅੰਤ ਸੇ ਬਿਹੀਨ ਰੂਪ,
ਅਲਖ ਅਪਾਰ ਪਾਰ ਨਿਖਲ ਪਸਾਰ ਹੈ ॥
ਏਕ ਰੂਪ ਏਕ ਜੋਤਿ ਏਕ ਸੁਖ ਏਕ ਓਤ,
ਏਕ ਨਿਧੀ ਏਕ ਦੇਵ ਏਕਾ ਏਕੰਕਾਰ ਹੈ ॥

ਵਹੀ ਨਿਜ ਮਾਯ ਮੈ ਪਸਾਰ ਜੋਤਿ ਤੀਨ ਰੂਪ,
ਧਾਰਕੇ ਕਹਾਯੋ ਗਿਰਾਸਾਰ ਓਂਕਾਰ ਹੈ ॥ ੧ ॥

ਅਸਲੀਅਤ ਵਿਚ ਸੂਖ਼ਮ-ਦਰਸ਼ੀ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰੀ ਇਸ ਤਥ ਨੂੰ ਜਾਣਦੇ ਹਨ, ਕਿ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਜਗਤ, ਬ੍ਰਹਮ ਅਤੇ ਜੀਵ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ, ਜੋ ਸਿਰਜਨਾ ਦਾ ਸਤਿ ਹੈ। ਅਸਿਰਜਿਤ ਵਿਚ ਕੋਈ ਤ੍ਰਿਏਕ ਸੰਭਵ ਹੀ ਨਹੀਂ। ਨਾ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਿਸ਼ਨੁ ਅਤੇ ਮਹੇਸ਼ ਦੀ, ਨਾ ਸਤ ਗੁਣ, ਰਜ ਗੁਣ ਅਤੇ ਤਮਸ ਦੀ, ਨਾ ਬ੍ਰਹਮ, ਜਗਤ ਅਤੇ ਜੀਵ ਦੀ। ਇੰਜ 'ਤ੍ਰਿਬਿਧ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲ (ਕਾਰ) 'ਓਅੰ' ਅਸਿਰਜਿਤ ਹੋਂਦ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਮਾਇਆ ਦੀ ਉਪਾਧੀ ਵਾਲਾ ਤ੍ਰਿਏਕ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ। ਉਂਜ ਤਾਂ ਧਰਮ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਘੋਸ਼ਨਾਵਾਂ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੀ ਬੁਧੀ ਤੋਂ ਉਪਰ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਕਈ ਵਾਰੀ ਸ਼ਕ ਦੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਤੋਂ ਵੇਖੀਆਂ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ ਅਤੇ ਪਰਮਸਤਿ ਵਿਚ ਅਸਲੋਂ ਵਿਲੀਨ ਮਨਸੂਰ ਵਰਗਿਆਂ ਲਈ ਚਿੰਤਨਹੀਣਾਂ ਦੇ ਕੋਪ ਦਾ ਕਾਰਣ ਵੀ ਬਣ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਪਰ ਗਿਆਨਵਾਨਾਂ ਲਈ 'ਨਰੋਤਮ' ਜੀ ਦੀ ਇਸ ਉਕਤਿ ਤੋਂ ਵਿਚਲਿਤ ਹੋਣ ਦੀ ਜ਼ਰੂਰਤ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਅੰਤਿਮ ਹਕੀਕਤ ਇਹੋ ਹੈ। ਅਸਿਰਜਿਤ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਵਿਚ 'ਓਅੰ' ਦਾ ਤ੍ਰਿਏਕ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਇਕ ਅਦ੍ਵੈ ਅਸਿਰਜਿਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਅਖੰਡ ੧ ਹੀ ਕਿਹਾ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ, ਜੋ ਨਾ ਨਿਰਗੁਣ ਹੈ ਨਾ ਸਰਗੁਣ ਹੈ, ਨਾ ਨਿਰਾਕਾਰ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਸਾਕਾਰ ਹੈ। ਉਹ ਹਰ ਵਿਭਾਜਨ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੈ। ਜਦੋਂ ਕਿ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਤਿੰਨ ਖੰਡਾਂ ਦਾ ਸੰਜੋਗ ਹੈ। 'ਓਅੰਕਾਰ' ਤਿੰਨ ਪਧਰੀ ਵਾਸਤਵਿਕਤਾ ਦੀ ਸੰਯੁਕਤ ਹੋਈ ਇਕਾਈ ਹੈ, ਜਿਸ ਦੁਆਰਾ ਸਾਧਕ ਤਿੰਨ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਚ ਵੇਖਦਾ ਹੈ ਜਾਂ ਤਿੰਨਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਚ ਵਿਲੀਨ ਕਰਨ ਦੇ ਸਮਰਥ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਸਿਰਜਿਤ ਰੂਪ ਦਾ ਲਖਾਇਕ ੧ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਦੀ ਹੋਂਦ ਨੂੰ ਅਖੰਡ ਰਖਣ ਲਈ ਆਧਾਰ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ੧ ਦੀ ਅਣਹੋਂਦ ਵਿਚ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਵਿਭਾਜਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਭਾਰਤੀ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਇਸ ਗਲ ਦਾ ਗਵਾਹ ਹੈ ਕਿ ਵੇਦ ਦੇ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਨੂੰ ਧਰਮ-ਚਿੰਤਕਾਂ ਨੇ ਤ੍ਰਿਦੇਵ ਵਿਚ ਜਾਂ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਵਿਚ ਖੰਡ-ਖੰਡ ਕਰ ਕੇ ਤੁਛ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ। ਅਸਿਰਜਣ ਕਾਲ ਵਿਚ ਇਕ ਤੋਂ ਸਿਵਾ ਕੁਝ ਨਹੀਂ ਕਲਪਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਇਸ ਲਈ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਹੀ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਿਚ ਸਿਰਜਿਤ ਬ੍ਰਹਮ ਨਹੀਂ ਦਰਸਾ ਰਹੇ, ਬਲਕਿ ਇਸ ਪ੍ਰਮਾਣਿਕ ਸਚਾਈ ਸੰਬੰਧੀ 'ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਨਾਟਕ' ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵੀ ਇਹੋ ਵਿਚਾਰ ਦਿਤਾ ਹੈ-

ਪ੍ਰਿਥਮ ਕਾਲ ਜਬ ਕਰਾ ਪਸਾਰਾ। ਓਅੰਕਾਰ ਤੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਰਾ।
ਕਾਲਸੈਨ ਪ੍ਰਥਮੈ ਭਇਓ ਭੂਪਾ। ਅਧਿਕ ਅਤੁਲ ਬਲਿ ਰੂਪ ਅਨੂਪਾ।੧੦।

ਅਰਥਾਤ ਜਦੋਂ ਰਚਨਾ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੈ, ਤਾਂ ਪਹਿਲਾਂ 'ਅਕਾਲ' ਦੀ ਸਤਾ 'ਕਾਲ' ਵਿਚ ਪਰਿਵਰਤਿਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਜੋ constant ਅਵਿਭਾਜਿਤ ਨਿਰੰਤਰ ਕਾਲ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਭਾਵ ਇਸ ਸਮੇਂ ਕਾਲ ਤਾਂ ਹੈ, ਖੰਡਿਤ ਜਾਂ ਵਿਭਾਜਿਤ ਕਾਲ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਮਾਨ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ। ਇਸੇ ਨੂੰ 'ਜਪੁ' ਦੇ ਆਰੰਭਿਕ ਸਲੋਕ ਵਿਚ 'ਆਦਿ ਸਚੁ' ਆਖਿਆ ਹੈ। ਉਹ ਅਖੰਡ ਕਾਲ ਸਿਰਜਿਤ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਦੀ ਤ੍ਰਿਬਿਧ ਕ੍ਰਿਆਸ਼ੀਲਤਾ ਤੋਂ ਸ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਦਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਚਲਾਉਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੋਂ ਅਗੇ ਕਾਲ ਦੇ ਜਾਗਤਿਕ ਤ੍ਰਿਕਾਲ ਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁੰਦੇ ਹਨ। ਗਲ ਕੁਝ ਸਿਖਾਂ ਵਲੋਂ ਬਹੁ-ਨਿੰਦਿਤ ਸ੍ਰੀ ਦਸਮ ਗ੍ਰੰਥ ਦੀ ਉਕਤ ਘੋਸ਼ਣਾ ਉਤੇ ਹੀ ਨਹੀਂ ਮੁਕ ਜਾਂਦੀ, ਬਲਕਿ ਇਸੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰਦਿਆਂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੇ 'ਦਖਣੀ ਓਅੰਕਾਰੁ' ਬਾਣੀ ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ-

ਓਅੰਕਾਰਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਉਤਪਤਿ ॥ ਓਅੰਕਾਰੁ ਕੀਆ ਜਿਨਿ ਚਿਤਿ ॥
ਓਅੰਕਾਰਿ ਸੈਲ ਜੁਗ ਭਏ ॥ ਓਅੰਕਾਰਿ ਬੇਦ ਨਿਰਮਏ ॥

ਓਅੰਕਾਰਿ ਸਬਦਿ ਉਧਰੇ ॥ ਓਅੰਕਾਰਿ ਗੁਰਮੁਖਿ ਤਰੇ ॥
ਓਨਮ ਅਖਰ ਸੁਣਹੁ ਬੀਚਾਰੁ ॥ ਓਨਮ ਅਖਰੁ ਤ੍ਰਿਭਵਣ ਸਾਰੁ ॥

ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ 'ਨਰੋਤਮ' ਹਥਲੀ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰੁਭਾਵ ਦੀਪਿਕਾ' ਦੇ ਆਰੰਭ ਵਿਚ ਲਿਖੇ ਮੰਗਲ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੇ ਅਵਤ੍ਰਣ ਸੰਬੰਧੀ ਉਸ ਵੈਦਿਕ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਅਨੁਸਰਣ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਅਨੁਸਾਰ ਜਦੋਂ ਜਦੋਂ ਧਰਮ ਦੀ ਗਿਲਾਨੀ ਹੁੰਦੀ ਹੈ, ਤਾਂ ਭਗਵਾਨ ਵਿਸ਼ਨੂ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਪਾਪ ਦਾ ਵਿਨਾਸ਼ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਫਿਰ ਵੀ ਕਈ ਹੋਰ ਸਿਖ ਕਵੀਆਂ ਵਾਂਗ ਉਹ ਕਿਸੇ ਦੇਵੀ ਦੇਵਤਾ ਦੀ ਪਰੰਪਰਾਵਾਦੀ ਆਰਾਧਨਾ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਬਲਕਿ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨੂੰ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਕੇ ਫਿਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਦੀਆਂ ਦਸ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਹੀ ਉਪਮਾ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਦਸਾਂ ਪਾਤਸ਼ਾਹੀਆਂ ਦੀ ਵੰਦਨਾ ਉਪਰੰਤ ਉਹ ਆਪਣੇ ਸਿਖਿਆ ਦਾਤੇ ਪੰਡਿਤ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਪ੍ਰਣਾਮ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਫਿਰ ਦਸਦੇ ਹਨ ਕਿ ਜੋ ਕਥਾ ਰੀਤਿ ਸਿਖ ਪੰਥ ਵਿਚ ਚਲਦੀ ਆ ਰਹੀ ਹੈ ਅਤੇ ਜਿਸ ਨੂੰ ਉਹ ਅਗੇ ਵਧਾ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹ ਕਿਸੇ ਬਾਹਰੀ ਪੰਥ ਵਿਚੋਂ ਨਹੀਂ ਆਈ, ਬਲਕਿ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੇ ਅਤਿ ਨਿਕਟਵਰਤੀ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਵਰਗੇ ਸ੍ਰੇਸ਼ਠ ਸਿਖਾਂ ਤੋਂ ਹੀ ਪ੍ਰਵਾਹਿਤ ਹੋਈ ਹੈ। ੴ ਦੇ ੧ ਦੇ ਅੰਕ ਬਾਰੇ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਅਦ੍ਵੈਤ ਦਾ ਪ੍ਰਤੀਕ ਹੈ। ਜੀਵ ਅਤੇ ਈਸ਼ ਇਕੋ ਹੋਂਦ ਹਨ, ਬੈਰਾਗੀਆਂ ਵਾਂਗ ਵਖ-ਵਖ ਨਹੀਂ। ਵੇਦ ਵਿਚ ਸ਼ੂਦ੍ਰ-ਵਰਣ ਅਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀਆਂ ਲਈ 'ਓਂ' ਮੰਤ੍ਰ ਵਰਜਿਤ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ੧ ਲਗਾ ਕੇ ਇਸ ਨੂੰ ਸਾਂਝਾ ਮੰਤ੍ਰ ਬਣਾ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਹੁਣ ਇਸ ਦਾ ਜਾਪ ਬਿਨਾ ਕਿਸੇ ਵਰਣ-ਭੇਦ ਅਤੇ ਲਿੰਗ-ਭੇਦ ਦੇ ਸਭ ਜਾਤੀਆਂ ਦੇ ਇਸਤ੍ਰੀ-ਪੁਰਖ਼ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਮੂਲ ਮੰਤ੍ਰ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ- ਸਤਿ ਸੇ ਲੇ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪ੍ਰਯੰਤ ਪਾਠ ਮੈ ਜੇਤੇ ਨਾਮ ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਏਕ ਅੰਕ ਕੇ ਅਰਥ ਏਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਬਿਸੇਖਣ ਹੈ ਏਕੜੇ ਕਾ ਅਰਥ ਸਭ ਕਾ ਬਿਸੇਖ੍ਹ ਹੈ, ਜੁਦਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਕੌ ਬਿਸੇਖਣ ਕਹੇ ਹੈ ਜੁਦਾ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਕਾ ਨਾਮ ਬਿਸੇਖਜ ਹੈ। ੴ ਸਤਿਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਏਕਾਕਾਰ ਮਾਯਾ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਓਂ ਰੂਪ ਹੋ ਰਹਿਆ ਹੈ ਵਹੁ ਸਤ ਤੀਨ ਕਾਲ ਮੈ ਨਾਸ ਰਹਿਤ ਹੈ ਔਰ ਗੁਰ ਸਰਬ ਕੋ ਸਿਖਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਰਬ ਵਸਤੁਯੋ ਸੇ ਰਹਿਤ ਸੁਧ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਨੇ ਪ੍ਰਥਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਔ ਤਟਸਥ ਲਖਣ ਬੋਧਕ ਪਦੋਂ ਸੇ ਸਤਿਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਏਤਾ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ। 'ਨਰੋਤਮ' ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਹਰ ਪਦ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਬੌਧਿਕ ਸੂਖ਼ਮਤਾ ਤੀਕ ਅਰਥਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਜੋ ਬਾਰੀਕੀ ਹੋਰ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਲਈ ਅਸੰਭਵ ਹੈ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਉਥੇ ਤੀਕ ਸਹਿਜਭਾਵੀ ਪਹੁੰਚ ਹੈ। 'ਜਪੁ' ਬਾਣੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਸਲੋਕ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ- ਆਦਿ ਸਰਬ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਸੇ ਪਹਲੇ ਭੀ ਵਹੁ ਪਰ ਪੁਰਖ ਸਚ ਹੈ। ਰੂਪ ਹੁਯਾ ਜੁਗਾਦਿ ਸਾਰੇ ਸੂਖਮ ਸਥੂਲ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕਾਲ ਮੈ ਭੀ ਸਚ ਹੈ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੁਯਾ ਹੈ ਭੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਕੀ ਥਿਤੀ ਕਾਲ ਮੇ ਭੀ ਵਹੁ ਸਚ ਹੈ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਕੇ ਪ੍ਰਲਯ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਭੀ ਵਹੁ ਸਚ ਹੈ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋਵੇਗਾ।

'ਸੋਚੈ ਸੋਚਿ ਨ ਹੋਵਈ' ਦਾ ਅਰਥ ਸਿਖ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਨੇ ਦੋ ਤਰੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਕੁਝ ਨੇ ਸੋਚੈ, ਸੋਚਿ, ਸੋਚੀ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਚਿੰਤਨ ਅਰਥਾਤ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ, ਜਦੋਂ ਕਿ ਕੁਝ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਸਰੀਰਿਕ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦਾ ਆਪਣਾ ਵਿਲਖਣ ਢੰਗ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ 'ਸੋਚੈ' ਨੂੰ ਚਿੰਤਨ ਮੰਨ ਕੇ ਪਰ 'ਸੋਚਿ' ਨੂੰ ਸਰੀਰਿਕ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਨਾਲ ਜੋੜ ਕੇ ਅਰਥ ਬਣਾਏ ਹਨ- ਚਿੰਤਨ ਕਰਨ ਨਾਲ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ, ਭਾਵੇਂ ਲਖਾਂ ਵਾਰ ਚਿੰਤਨ ਕਰੇ। ਪਰ ਚਿੰਤਨ ਕਰਤਾ ਗਿਆਨ ਦੀ ਇਛਾ ਨਾਲ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਧਰਮ ਕਰੇ ਤਾਂ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਵਿਸਤਾਰ ਦੀ ਬਹੁਤਾਤ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਵਿਸਤਾਰ ਸਾਧਾਰਣ ਪਾਠਕ ਵਾਸਤੇ ਗੁੰਝਲਦਾਰ ਵੀ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਦੇ-ਕਦੇ ਇਹ ਵੀ ਲਗਣ ਲਗ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਗਿਆਨ ਦੇ ਵਧੀਕ ਲੇਪਣ ਕਾਰਨ

ਵਿਆਖਿਆ ਮੂਲ-ਪਾਠ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋ ਗਈ ਹੈ। ਉਦਾਹਰਣ ਲਈ 'ਭੁਖਿਆ ਭੁਖ ਨ ਉਤਰੀ ਜੇ ਬੰਨਾ ਪੁਰੀਆ ਭਾਰ' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦਿਆਂ ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ- '(ਭੁਖਿਆ ਇਤਿ) ਈਹਾ ਭੁਖਿਆ ਪਦ ਵਿਖਯੋ ਕੀ ਅਤਜੰਤ ਤ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਪਰ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਇਸ ਲੋਕ ਕੇ ਅਰ ਪਰਲੋਕ ਕੇ ਜੋ ਆਉਨੇ ਜਾਨੇ ਵਾਲੇ ਵਿਖੇ ਹੈ ਤਿਨ ਕੇ ਭੋਗਨੇ ਸੇ ਔਰ ਤਿਨ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੇ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਵਾਲਿਯੋ ਕੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਨਹੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਹੋਵੇ। ਜੇਕਰ ਦਿਬਜ ਭੋਗੋਂ ਵਾਲੀ ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ ਆਦਿਕੋਂ ਕੇ ਭੀ ਭਾਰ ਨਾਮ ਸਮੂਹੋ ਕੋ ਪੁਰਖ ਬੰਨਾ ਨਾਮ ਇਕਤ੍ਰ ਕਰ ਲੇਵੇ ਭਾਵ ਯਹ ਜੈਸੇ ਅਗਨਿ ਘ੍ਰਿਤ ਪਾਵਨੇ ਸੇ ਨਹੀ ਸਾਂਤ ਹੋਵੇ ਜਲ ਪਾਵਨੇ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਵਿਖਿਯੋ ਕੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਤਿਨ ਕੇ ਭੋਗ ਔ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੇ ਨਹੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਉਲਟੀ ਬਢੇ ਹੈ ਕਿੰਤੁ ਤਿਨਕੀ ਇਛਾ ਸੇ ਉਲਟੀ ਜੋ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਇਛਾ ਤਾ ਸੇ ਵਹੁ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਬਚਨ ਹੈ 'ਬਿਨਾ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀ ਕੋਊ ਰਾਜੈ' ਤਥਾ 'ਸਹਸ ਖਟੇ ਲਖ ਕਉ ਉਠਿ ਧਾਵੈ।' ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਇਸ ਚਰਚਿਤ ਪਦ ਦੀ ਪਾਰੰਪਰਿਕ ਵਿਆਖਿਆ ਅਨੁਸਾਰ 'ਭੁਖਿਆ' ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਅੰਨ-ਤਿਆਗ ਰੂਪ ਵੈਦਿਕ ਕਰਮ-ਕਾਂਡ ਨਾਲ ਹੈ ਅਤੇ ਇਹ ਉਪਦੇਸ਼ ਹੋਇਆ ਹੈ ਕਿ ਆਹਾਰ ਆਦਿ ਦੇ ਵ੍ਰਤ ਰਖਨ ਨਾਲ ਮਨ ਦੀ ਤ੍ਰਿਸ਼ਨਾ ਸ਼ਾਂਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੀ। ਸਾਧਾਰਣ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਮਹਿਸੂਸ ਕਰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਆਹਾਰ-ਤਿਆਗ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚੋਂ ਬਾਹਰ ਕਰਨ ਨਾਲ ਵ੍ਰਤ ਦੇ ਵੈਦਿਕ ਕਰਮ ਦਾ ਨਿਖੇਧ ਅਲੋਪ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਜਾਂ ਇਹ ਕਹਿ ਲਈਏ ਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਵਰਜਿਤ ਕਰਮ ਨੂੰ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰ ਵਲੋਂ ਯੁਕਤਿ-ਸੰਗਤ ਠਹਿਰਾਉਣ ਦੀ ਚੇਸ਼ਟਾ ਹੋਈ ਹੈ।

ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਉਤੇ ਵੇਦ-ਮਤਿ ਦਾ ਇਤਨਾ ਗੂੜ੍ਹਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਬਹੁਤ ਥਾਂਵਾਂ ਉਤੇ ਵੇਦ ਦੀ ਉਚਿਤਤਾ ਸਿਧ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੇ ਮੂਲ ਆਸ਼ੇ ਤੋਂ ਦੂਰ ਚਲੇ ਗਏ ਵੀ ਲਗਣ ਲਗ ਜਾਂਦੇ ਹਨ। 'ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ' ਨੂੰ ਅਰਥਾਉਣ ਲਗਿਆਂ, ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ- (ਹੁਕਮਿ ਇਤਿ) ਪਾਰਸੀ ਮੈ ਹੁਕਮ ਔ ਰਜਾਯ ਪਦ ਆਗਜਾ ਕੇ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਔ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਿ ਕੀ ਰੀਤਿ ਸੈ ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਆਗਜਾ ਵਾਲੇ ਕੇ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਆਗਜਾ ਪਰਮੇਸ੍ਰਰ ਕੀ ਵੇਦ ਔ ਸਤ੍ਰਨਾਮਾਦਿ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ। ਵੇਦ ਕੋ ਆਗਜਾਪਨਾ ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ ਮੈ ਲਿਖਾ ਹੈ ਹਰਿ ਆਗਜਾ ਹੋਏ ਵੇਦ ਇਤਿ ਹਰਿ ਆਗਜਾ ਕਹੀਜੇ। ਹਰਿ ਕੀ ਆਗਜਾ ਰੂਪ ਹੋਏ ਵੇਦ ਤੈਸੇ ਸਤਜਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਹੁਯਾ। ਯਾ ਤੇ ਰਜਾਈ ਕਹੀਯੇ ਹੁਕਮ ਵਾਲੇ ਪਰਮੇਸ੍ਰਰ ਕੇ ਹੁਕਮ ਨਾਮ ਵੇਦਾਦਿ ਵਿਦਜਾ ਸਾਸਤ੍ਰੋਂ ਵਿਖੇ ਕਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀ ਰੀਤਿ ਸੈ ਵਿਚਾਰਣੇ ਮੈ ਚਲਣਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤ ਹੋਨਾ, ਜਿਸ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤਿ ਔ ਲਖਣਾ ਬ੍ਰਿਤਿ ਦ੍ਵਾਰਾ ਸੰਪੂਰਣ ਵਾਕਜਨ ਕੇ ਬਿਚਾਰਣੇ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗਜਾਨੀ ਬਨ ਅਗਜਾਨ ਤਤਕਾਰਜ ਰੂਪ ਦ੍ਵੈਤ ਪੜਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਅਦ੍ਵਤੀ ਸਤਜ ਮੈ ਥਿਤ ਹੁਯਾ ਸਤਜ ਕੇ ਕਹਨੇ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਵਹੁ ਆਗਜਾ ਕਹਾਂ ਖੋਜੋ ਜਿਸ ਸੇ ਵੈਸਾ ਹੋ ਜਾਵੋ ਪੂਛਤੇ ਸਿਖ ਕੋ ਗੁਰੁ ਬਤਾਵੇ- (ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਮੈ ਨਾਨਕ ਨੇ ਵਹੁ ਆਗਜਾ ਸਤਜਨਾਮਾਦਿ ਰੂਪ ਈਹਾ ਸਾਥ ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਔਰ ਆਗੇ ਮੈਨੇ ਵੇਦਾਦਿ ਰੂਪ ਭੀ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੁਯੀ ਹੈ। ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਹੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਆਏ 'ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ' ਦਾ ਵੇਦ-ਮਤਿ ਨਾਲ ਕੋਈ ਸਿਧਾ ਸੰਬੰਧ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਹ ਜਗਤ ਵਿਚ ਵਿਦਮਾਨ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਗਿਆ ਰੂਪ ਅਨੁਸ਼ਾਸਨ ਦੀ ਗਲ ਹੈ, ਜੋ ਜੀਵ ਦੀ ਚਿਤ-ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਿਚ ਕੁਦਰਤਨ ਅੰਕਿਤ ਹੈ। ਪਰ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਵਿਚ ਵੇਦਮਤਿ ਦਾ ਅਕਾਰਥ ਲੇਪਣ ਹੋਇਆ ਹੈ।

ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਹਰ ਪੰਕਤੀ ਅਤੇ ਪਦ ਦੇ ਅਰਥ ਉਹ ਆਪਣੀ ਮੌਲਿਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਅਤੇ ਪੂਰਵ-ਨਿਰਧਾਰਿਤ ਵੈਦਿਕ ਪ੍ਰਭਾਵਾਂ ਅਧੀਨ ਹੀ ਕਰਦੇ ਹਨ। 'ਦੇਦਾ ਦੇ ਲੈਦੇ ਥਕਿ ਪਾਹਿ॥ ਜੁਗਾ ਜੁਗੰਤਰਿ ਖਾਹੀ ਖਾਹਿ' ਦੇ ਅਰਥ ਬਣਾਉਣ ਲਗਿਆਂ ਉਹ 'ਦੇਦਾ' ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਨਾਲ ਅਤੇ 'ਲੈਦੇ' ਲੈਣ ਵਾਲੇ ਜੀਵਾਂ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਕਰਦੇ, ਸਗੋਂ ਉਹ 'ਦੇਦਾ' ਦਾ ਅਰਥ ਉਪਦੇਸ਼ ਦੇਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ 'ਲੈਦੇ' ਦਾ ਉਪਦੇਸ਼ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਬਣਾ ਦੇਂਦੇ ਹਨ,

ਯਥਾ- ਦੇਦਾ ਨਾਮ ਉਪਦੇਸ ਦੇਨੇ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮ ਵੇਤਾ ਗੁਰੁ ਭੀ ਤਿਨ ਅਧਿਕਾਰੀਯੋਂ ਕੋ ਦੇਹ ਨਾਮ ਉਪਦੇਸ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਦੇਵੇ ਹੈ ਜੋ ਲੈਦੇ ਨਾਮ ਉਪਦੇਸ ਲੇਨੇ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਥਕ ਪਾਹ ਨਾਮ ਚੌਰਾਸੀ ਚਕ੍ਰ ਮੈ ਫਿਰਦੇ ਥਕ ਪੜਦੇ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਗੁਰੁ ਪਾਸ ਕਹਤੇ ਹੈ ਹੇ ਗੁਰੋ ! ਮੈ ਚੌਰਾਸੀ ਚਕ੍ਰ ਮੈ ਫਿਰਤਾ ਥਕ ਗਯਾ ਹੋਂ ਅਬ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਉਪਦੇਸ ਦੇ ਕਰ ਮੁਕਤ ਕਰੋ, ਤਿਨ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਦੇਵੇ ਹੈ ਔਰੋ ਕੋ ਨਹੀ ਦੇਵੇ। ਪੁਨਾ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਜੁਗਾ ਚਾਰ ਵਰਣੋ ਮੈ ਪੁਨਾ ਜੁਗਾਂਤਰ ਪੂਰਬ ਯੁਗ ਸੇ ਦੂਸਰੇ ਯੁਗ ਚਾਰ ਆਸ੍ਰੋ ਮੈ ਹੋਕਰ ਖਾਹੀ ਨਾਮ ਵੇਦ ਮੈ ਅਤਿਗ੍ਰਾਹ ਨਾਮ ਸੇ ਕਹੇ ਜੀਵੋ ਕੋ ਅਤਜੰਤ ਕਲੇਸ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਸਬਦ ਸਪਰਸਾਦਿ ਵਿਖਯੋਂ ਕੋ ਖਾਹ ਨਾਮ ਸਮਦਮਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਦੂਰ ਕਰੇ ਹੈ ਤਿਨਕੋ ਉਪਦੇਸ ਦੇਵੇ ਹੈ ਔਰ ਅਨਧਿਕਾਰੀ ਜਨੋ ਕੋ ਨਹੀ ਦੇਵੇ। ਇਥੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਤੇ ਅਨਧਿਕਾਰੀ ਸ਼ਬਦ ਫਿਰ ਵੈਦਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦਾ ਹੀ ਗੁਰਮਤਿ ਉਤੇ ਲੇਪਣ ਹੈ। ਵੇਦ ਮਤਿ ਵਿਚ ਹਰ ਵਿਅਕਤੀ ਆਪਣੇ ਵਰਣ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ। ਇੰਂਵਗਿਆਨ-ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹਰ ਮਨੁਖ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਹਰ ਮਨੁਖ ਹਰ ਕਰਮ ਕਰਨ ਦਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਮਨੁਖ ਦਾ ਵੈਦਿਕ ਕਰਮ-ਬੰਧਨ ਨਸ਼ਟ ਕਰ ਦਿਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਉਲੰਘਣ ਹੀ ਕਹੀ ਜਾਵੇਗੀ। 'ਨਦਰੀ ਮੋਖੁ ਦੁਆਰੁ' ਵਿਚ 'ਨਦਰੀ' ਸ਼ਬਦ ਦਾ ਅਰਥ ਵਿਦਵਾਨ ਲੇਖਕ ਨੇ 'ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦੁਆਰਾ' ਨਾ ਬਣਾ ਕੇ ਗਿਆਨਵਾਨ ਨੂੰ 'ਨਦਰੀ' ਆਖਿਆ ਹੈ, ਯਥਾ- ਔਰ ਮੋਖ ਦੁਆਰ ਕਹੀਯੇ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਦਰਵਾਜੇ ਗਜਾਨ ਸੇ ਨਦਰੀ ਨਾਮ ਗਜਾਨੀ ਪੁਰਖ ਕੋ ਤਾਪ ਤ੍ਰਯ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਦੁਖ ਕਾ ਨਾਸ ਔ ਪਰਮ ਆਨੰਦ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਮੁਕਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਬੰਧਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਧਾਰਨਾ ਦਾ ਗੰਭੀਰ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਵੇਦਾਂਤੀ ਹਨ। ਵੇਦਾਂਤੀਆਂ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮ, ਕਰਮ ਅਤੇ ਭਗਤਿ ਆਦਿ ਮੁਕਤਿ ਦੇ ਕਾਰਣ ਨਹੀਂ ਬਣਦੇ। ਇਹ ਸਿਰਫ਼ ਅੰਤਹਕਰਣ ਦੀ ਸ਼ੁਧੀ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਹਨ। ਮੁਕਤਿ ਕੇਵਲ ਗਿਆਨ ਵਿਚ ਹੈ- ਯਾ ਤੇ ਗੀਤਾ ਮੈ ਜੋ ਸਿਧੀ ਨਾਮ ਸੇ ਕਰਮੋ ਤੇ ਜਨਕਾਦਿਕੋ ਕੀ ਮੁਕਤੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਸੋ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀ ਲਿਖੀ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਸੇ ਸੰਧਿਸੀ ਨਾਮ ਸੇ ਅੰਤਾਕਰਣ ਕੀ ਸੁਧੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗਜਾਨ ਕੋ ਮੁਕਤੀ ਹੇਤੂ ਬਤਾਯ ਕੇ ਤਿਸ ਗਜਾਨ ਮੈ ਸਿਖਜਨ ਕੀ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਹੇਤ ਤਿਨ ਕੋ ਸਰਬਦਾ ਅਦੁਤੀ ਦੇਖਨ ਕੀ ਸਿਖਿਆ ਕਰੇ ਹੈ।

ਵਿਦਵਾਨ ਟੀਕਾਕਾਰ ਸਪਸ਼ਟ ਰੂਪ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵੇਦ ਰਖਿਅਕ ਦਰਸਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਗੁਰੂ ਪਦ ਦੇ ਪਾਰੰਪਰਿਕ ਸਿਖ ਅਰਥ ਨਾ ਦਰਸਾ ਕੇ 'ਗੋ' ਪਦ ਨੂੰ ਵੇਦ-ਬਚਨ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੂ ਨੂੰ ਵੇਦ-ਰਖਿਅਕ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕਰਦਿਆਂ ਲਿਖਦਾ ਹੈ- ਤਥਾ ਗੁਰੁ ਗੋਰਖ ਹੈ ਈਹਾ ਗੋ ਨਾਮ ਵੇਦ ਬਚਨੋ ਕਾ ਹੈ ਤਿਨ ਕੀ ਜੋ ਰਖਜਾ ਕਰੇ ਸੋ ਕਹੀਯੇ ਗੋਰਖ ਬਿਸਨੁ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਬਿਸਨੁ ਭਗਵਾਨ ਵੇਦ ਕੇ ਔ ਵੇਦ ਮਾਰਗੋ ਕੇ ਬਿਰੋਧੀ ਦੁਸ੍ਰ ਦੈਤੋ ਕਾ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਤਿਨ ਕਾ ਸਥਾਪਨ ਕਰਨਾ ਰੂਪ ਰਖਜਾ ਕਰੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਗੁਰੁ ਭੀ ਵੇਦ ਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨਾਸਤਕ ਰੂਪ ਦੈਤਨ ਕਾ ਅਥਵਾ ਵੇਦ ਬਚਨੋ ਕੋ ਅਨ੍ਰਥਾ ਲਗਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਨੈਯਾਯਿਕਾਦਿਕ ਦੈਤਜ ਤੁਲਜ ਪੁਰਖੋਂ ਕਾ ਤਿਰਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਏਕ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਮੈ ਵੇਦ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਕਹਤੇ ਹੁਯੇ ਤਿਸ ਕੀ ਰਖਜਾ ਕਰੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਗੋਰਖ ਬਿਸ੍ਨ ਰੂਪ ਹੈ।....ਜੈਸੇ ਸਰਬਤ੍ਰ ਵੇਦ ਕੀ ਮਰਯਾਦਾ ਕੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਰਨੇ ਸੇ ਸਰਬ ਲੋਕ ਮੇ ਬਧਿਆ ਹੁਯਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਹੈ ਤੈਸੇ ਗੁਰੁ ਭੀ ਸੰਪੂਰਣ ਅਧਿਕਾਰੀਯੋਂ ਵਿਖੇ ਵੇਦ ਮਰਯਾਦਾ ਕੇ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤਿ ਕਰਨੇ ਸੇ ਬਧੇ ਹੂਯੇ ਹੈ। ਪਰੰਪਰਾਈ ਸਿਖ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ 'ਗੋ' ਸ਼ਬਦ ਨੂੰ ਅੰਧਕਾਰ ਅਤੇ 'ਰੁ' ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇੰਂਵਅੰਧੇਰੇ ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪਰਮ ਪੁਰੁਖ਼ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸਿਖ ਸਿਧਾਂਤ ਅਨੁਸਾਰ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਅਤੇ ਤੀਰਥ ਇਸਨਾਨਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਮਹਤਵ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨੂੰ ਹੀ ਤੀਰਥ ਇਸਨਾਨ ਮੰਨ ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਜਪਣ ਨੂੰ ਅਠਾਹਠ

ਤੀਰਥਾਂ ਦੇ ਇਸਨਾਨ ਤੋਂ ਵੀ ਉਤਮ ਦਰਸਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਪਰ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਤੀਰਥ ਦਾ ਮਹਤਵ ਸਵੀਕਾਰ ਕਰਦਿਆਂ ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਰਦੇ ਹਨ। ਉਹ 'ਸੁਣਿਐ ਅਠਸਠਿ ਕਾ ਇਸਨਾਨੁ' ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਲਿਖਦੇ ਹਨ 'ਪੁਨਾ ਸੁਣਿਐ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਸ੍ਰੋਤਾ ਕੋ ਅਠਸਠ ਕਹੀਯੇ ਸਭੀ ਮੁਖ੍ਯ ਤੀਰਥੋ ਕਾ ਅਸਨਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਭਾਵ ਸਭ ਤੀਰਥੋ ਕੇ ਸਨਾਨ ਕਾ ਫਲ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਸ੍ਰੋਤਾ ਕਾ ਕੀਆ ਕੁਰਖੇਤ੍ਰਾਦਿਕ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥੋਂ ਕਾ ਸ੍ਨਾਨ ਸਫਲ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਧਰਮ ਸਾਸਤ੍ਰੋਂ ਮੈ ਕਹੇ ਜੋ ਤੀਰਥ ਯਾਤ੍ਰਾਦਿਕ ਸੁਭ ਕਰਮ ਵਹੁ ਤਬੀ ਪੂਰਣਤਾ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜਬ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਤਿਨ ਕੇ ਕਰਨੇ ਸਮੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਨਾਮ ਲੇਵੇ, ਨਾ ਲੇਵੇ ਤਬ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਦੋਖੋ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਵਹੁ ਪੂਰਣ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਇੰਞਨਾਮ ਦੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਿਚ ਤੀਰਥ ਦਾ ਮਹਾਤਮ ਨਸ਼ਟ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ, ਬਲਕਿ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾ ਮੁਖ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾਮ ਉਸ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਲਈ ਸਹਾਇਕ ਪ੍ਰਯਤਨ ਬਣ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਤੋਂ ਮਹਤਵ ਨਾਮ ਦਾ ਸਥਾਪਿਤ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦਾ, ਬਲਕਿ ਤੀਰਥ ਯਾਤਰਾਵਾਂ ਦੀ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠਤਾ ਸਥਾਪਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ।

ਉਹ ਇਕ ਮੌਲਿਕ ਟੀਕਾਕਾਰ ਹਨ, ਜੋ ਪੂਰਵਵਰਤੀ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਮੁਹਤਾਜ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਉਹ ਸ਼ਬਦਾਂ ਅਤੇ ਪੰਕਤੀਆਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਰੀਤਿ ਮੁਜਬ ਅਰਥਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਮ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨਾਲੋਂ ਹਟ ਕੇ ਕੀਤੇ ਹਨ। ਉਦਾਹਰਣਾਰਥ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਰਜਾ (ਉਮਰ) ਦੇ ਆਰਯ ਭਾਵ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ, ਹੋਰ ਦਸੂਣੀ ਦੀ ਥਾਂ ਹੋਰਦ ਸੂਣੀ ਭਾਵ ਸੁੰਞੀ, ਨਵਾ ਖੰਡਾ ਵਿਚ ਧਰਤੀ ਦੇ ਖੰਡਾਂ ਦੀ ਥਾਂ ਖੰਡਾ ਦੇ ਅਰਥ ਖੰਡਨ ਭਾਵ ਨਿਵ੍ਰਿਤੀ, ਪਰਵਾਣ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਪਰ ਸ਼੍ਰੇਸ਼ਠ ਅਤੇ ਵਾਣ ਨੂੰ ਗਊ ਦਾ ਥਣ, ਧੌਲ ਧਰਮ ਵਿਚ ਧੌਲ ਦਾ ਮੂਲ ਸਤੋ ਗੁਣ ਅਰਥ ਸ਼ੁਧ ਨਿਸ਼ਕਾਮ ਧਰਮ, ਧਵਲੈ ਨੂੰ ਤ੍ਰਿਗੁਣਾਤੀਤ ਤੁਰੀਆ ਰੂਪ ਗਿਆਨੀ, ਵਡੀ ਨਾਈ ਵਿਚ ਨਾਈ ਦਾ ਅਰਥ ਨਾਮ ਨਾ ਕਰ ਕੇ ਨਾਈ ਦਾ ਅਰਥ ਆਵਾਜ਼ ਭਾਵ ਵੇਦ ਰੂਪ ਆਵਾਜ਼, ਖਾਇਕੁ ਦਾ ਅਰਥ ਕੋਈ ਖਾਏ, ਮੁਹਿ ਦਾ ਅਰਥ ਮੂੰਹ ਨਾ ਕਰ ਕੇ ਮੁਖਯਨ ਭਾਵ ਪ੍ਰਧਾਨ, ਖਾਇ (ਜੇਤੀਆ ਮੁਹਿ ਖਾਇ) ਦਾ ਅਰਥ ਗ੍ਰਹਿਣ ਕਰੇ, ਦੇਵਤਿਆ ਦਰਿ ਨਾਲੇ ਵਿਚ ਦਰਿ ਦਾ ਅਰਥ ਦਲ ਭਾਵ ਸਮੂਹ, ਸਰਮ ਪਤੁ ਝੋਲੀ ਵਿਚ ਸਰਮ ਦਾ ਅਰਥ 'ਸੁਖ' ਅਤੇ ਪਤੁ ਦਾ ਪਰਮਾਨੰਦ (ਸਰਮ ਨਾਮ ਸੁਖੋ ਕਾ ਪਤ ਨਾਮ ਸ੍ਵਾਮੀ ਅਰਥਾਤ ਮੁਖ੍ਯ ਜੋ ਪਰਮਾਨੰਦ ਰੂਪ ਅਵਸਥਾ..), ਆਦੇਸੁ ਦਾ ਉਪਦੇਸ, ਲੋਇ ਦਾ ਅਰਥ ਲੋਕ ਦੀ ਥਾਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼, ਧਰਤੀ ਥਾਪਿ ਰਖੀ ਵਿਚ ਥਾਪਿ ਦਾ ਅਰਥ ਸਥਾਪਿਤ ਦੀ ਥਾਂ ਕਲਪ ਕੇ, ਸੋਹਨਿ ਪੰਚ ਪਰਵਾਣੁ ਵਿਚ ਪੰਚ ਦਾ ਅਰਥ ਸੂਰਯਾਦਿ ਪੰਚ ਅਤੇ ਪਰਵਾਣ ਦਾ ਭਾਵ ਵੇਦ ਪ੍ਰਮਾਣ ਆਦਿ ਕੀਤੇ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਪਰੰਪਰਾਗਤ ਟੀਕਿਆਂ ਨਾਲ ਮੇਲ ਨਹੀਂ ਬਣਦਾ। ਇਸ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਲਖਣਤਾ ਵੀ ਕਹਿ ਸਕਦੇ ਹਾਂ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵੈਦਿਕ ਝੁਕਾਅ ਵੀ ਮੰਨਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਬਹੁਤੇ ਲੋਕ ਭਾਰਤ ਦੇ ਸਾਰੇ ਯੋਗ-ਪਰਕ ਪੰਥਾਂ ਨੂੰ ਵੈਦਿਕ ਮਤਿ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮੇਟ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਭਾਰਤੀ ਧਰਮ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਗਿਆਤਾ ਹੀ ਇਹ ਗਲ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪੰਥ ਅਵੈਦਿਕ ਸਨ। ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਕਰਮਾਦਿ ਯੋਗਾਂ ਨੂੰ ਵੈਦਿਕ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਇਹ ਜਾਣਦੇ ਹਨ ਕਿ ਪਤੰਜਲਿ ਦਾ ਯੋਗ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ੬ ਵੈਦਿਕ ਦਰਸ਼ਨਾਂ ਦਾ ਅਨਿਖੜ ਅੰਗ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਸਰਵਥਾ ਵੈਦਿਕ ਯੋਗ ਹੈ। ਪਰ ਉਹ ਧਰਮ-ਸ਼ਾਸਤ੍ਰ ਦੀਆਂ ਇਹ ਬਾਰੀਕੀਆਂ ਵੀ ਸਮਝਦੇ ਹਨ ਕਿ ਨਾਥ ਪੰਥ ਆਦਿ ਯੌਗਿਕ ਮਤਿ ਅਵੈਦਿਕ ਪੰਥ ਹਨ। ਉਹ ਲਿਖਦੇ ਹਨ- ਗੋਰਖ ਮਤ ਕਾ ਮੁਦ੍ਰਾ ਧਾਰਣਾਦਿ ਰੂਪ ਯੋਗ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਕਰਮਾਦਿ ਯੋਗੋ ਮੇ ਗਿਨਾ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਅਵੈਦਕ ਮਤ ਹੈ, ਤੌ ਭੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਦੂਖਣੋ ਕੋ ਭੂਖਣ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਤਿਨ ਕੇ ਅਨੇਕ ਚਿੰਨੋ ਕੋ ਗਯਾਨ ਸਾਧਨਤਾ ਸਿਧ ਕਰੇ ਹੈ। ਉਹ ਇਸੇ ਸੰਬੰਧ ਵਿਚ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਨੂੰ ਵੈਦਿਕ ਮਤਿ ਦੇ ਧਾਰਨੀ ਦਸਦਿਆਂ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ- ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ ! ਗੋਰਖ ਮਤ ਕੇ ਯੋਗੀ ਤੋ ਮੁਦ੍ਰਾ ਮੱਟੀ ਵਾ

ਕੰਚਕੀ ਗੋਰਖ ਮਤ ਕੇ ਅਵੈਦਿਕ ਯੋਗ ਕਾ ਜਨਾਵਨੇ ਵਾਲਾ ਚਿੰਨ ਧਾਰਣ ਕਰੇ ਹੈ ਅਰ ਹਮ ਵੈਦਿਕ ਗਜ਼ਾਨ ਜੋਗ ਕਾ ਲਖ੍ਹਾਯਕ ਚਿੰਨ ਸੰਤੋਖ ਧਾਰਣ ਕਰੇ ਹੈ। ਸਾਧਾਰਣ ਵੇਦ-ਨਿਸ਼ਠ ਲੋਕਾਂ ਵਾਂਗ ਹੀ ਉਹ ਕੁਰਾਨ ਨੂੰ ਇਕ ਸਨਮਾਨਿਤ ਗ੍ਰੰਥ ਵਜੋਂ ਨਹੀਂ ਵੇਖਦੇ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ- ਯਾ ਤੇ ਨਾਮ ਸੇ ਹੀ ਨਿਖਿਧ ਵਸਤੁ ਕੇ ਬੋਧਕ ਕੁਰਾਨ ਕੀ ਜੋ ਲੇਖ ਨਾਮ ਲਿਖਤ ਕੋ, ਲਿਖਨ ਨਾਮ ਲਿਖੇ ਹੈ, ਵਹੁ ਵਖਤ ਕੋ ਕੈਸੇ ਪਾਵੇ, ਭਾਵ ਯਹ ਕਾਫਰ ਮਾਰਨੇ, ਬੁਤ ਤੋੜਨੇ ਆਦਿ ਸਥੂਲ ਵਿਚਾਰੋ ਮੈ ਫਸਨੇ ਵਾਲੇ ਸੂਖਮ ਪਰਮਾਤਮ ਰੂਪ ਵਸਤੁ ਸੈ ਜਗਤ ਕੇ ਹੋਨੇ ਕੇ ਸਮੇ ਕੋ ਕਾਹੂ ਰੀਤਿ ਸੇ ਨਹੀ ਜਾਨ ਸਕੇਗੇ।

ਉਹ ਸਾਰੀ 'ਜਪੁ' ਬਾਣੀ ਨੂੰ ਸਿਖ ਦੇ ਪ੍ਰਸ਼ਨ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਦੇ ਉਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੀ ਵੇਖਦੇ ਹਨ ਅਰਥਾਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਾਰੀ ਬਾਣੀ ਉਪਨਿਸ਼ਦਾਂ ਵਾਂਗ ਪ੍ਰਸ਼ਨ-ਉਤਰ ਰੂਪ ਵਿਚ ਉਚਾਰਣ ਹੋਈ ਹੈ। ਇਸੇ ਲਈ ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਨੁਸਾਰ 'ਜਪੁ' ਵੀ ਇਕ ਉਪਨਿਸ਼ਦ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਬੰਧੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਿਖਿਆ ਹੈ- ਰੀਤਿ ਸੇ ਪਰੰਪਰਾ ਕਰ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਕੇ ਹੇਤੂ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਮੇ ਪੁਰਖੋ ਕੀ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਕਰਾਵਨੇ ਹੇਤ ਤਿਨ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਕੇ ਅਬ ਤਤ੍ਵ ਗਜ਼ਾਨ ਸੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਅਰ ਵਿਦੇਹ ਮੁਕਤੀ ਕੋ ਸੂਚਨ ਕਰਤੇ ਹੂਯੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੀ ਏਕਤਾ ਕੇ ਨਿਰੂਪਕ ਸਰਬ ਉਪਨਿਖਦੋ ਕੇ ਸਿਰੋਮਣੀ ਰੂਪ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਕੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰੇ ਹੈ- ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ। ਪਹਿਲੀਆਂ 19 ਪਉੜੀਆਂ ਨੂੰ ਉਹ ਜਪੁ ਦਾ ਪੂਰਬਾਰਧ ਦਸਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਅਗਲੀਆਂ ਪਉੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉਤਰਾਰਧ ਕਹੀਆਂ ਹਨ। ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਦੇ ਇਹੁ ਜਗੁ ਸਚੈ ਕੀ ਹੈ ਕੋਠੜੀ ਸਚੇ ਕਾ ਵਿਚਿ ਵਾਸੁ, ਸਚੇ ਤੇਰੇ ਖੰਡ ਸਚੇ ਬ੍ਰਹਮੰਡ, ਸਚੀ ਤੇਰੀ ਕੁਦਰਤਿ ਸਚੇ ਪਾਤਿਸਾਹ, ਏਹੁ ਵਿਸੁ ਸੰਸਾਰੁ ਤੁਮ ਦੇਖਦੇ ਏਹੁ ਹਰਿ ਕਾ ਰੂਪੁ ਹੈ ਆਦਿ ਅਨੇਕਾਂ ਕਥਨਾਂ ਦੁਆਰਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਜਗਤ ਦੇ ਮਿਥਿਆ ਹੋਣ ਨੂੰ ਅਸਵੀਕਾਰ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਉਹ ਜਗਤ ਨੂੰ ਨਿਰਗੁਣ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸਰਗੁਣ ਵਿਸਤਾਰ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਨਿਰਗੁਣ-ਸਰਗੁਣ ਨੂੰ ਵੀ ਉਲੰਘ ਕੇ ਨਿਰਗੁਣਤਾ ਵਿਚ ਸਰਗੁਣਤਾ ਅਤੇ ਸਰਗੁਣਤਾ ਵਿਚ ਨਿਰਗੁਣਤਾ ਦਾ ਲੇਪਨ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਰਗੁਣ-ਨਿਰਗੁਣ ਦਾ ਭਾਰਤੀ ਵਿਭਾਜਨ ਮੇਟ ਕੇ ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਹੀ ਇਕ ਰੂਪ ਕਰ ਦੇਂਦੇ ਹਨ। ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਵਿਚ ਜਗਤ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੀ ਕ੍ਰਿਤੀ ਹੀ ਨਹੀਂ ਰਹਿ ਜਾਂਦਾ, ਸਗੋਂ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦਾ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚ ਜਗਤ ਅਤੇ ਪ੍ਰਭੂ ਨੂੰ ਵਖ-ਵਖ ਮੰਨਣਾ ਮਿਥਿਆਤਵ ਹੈ। ਦੋਹਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਹੋਂਦ ਨਾ ਮੰਨਣਾ ਅਗਿਆਨ ਹੈ। ਅਦ੍ਵੈਤ ਵੇਦਾਂਤ ਦਾ ਸਾਰਾ ਦਰਸ਼ਨ ਜਗਤ ਦੇ ਮਿਥਿਆਤਵ ਦੀ ਨੀਂਹ ਉਤੇ ਟਿਕਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਵੇਦਾਂਤ ਦਰਸ਼ਨ ਦੀ ਭਾਵਨਾ ਅਨੁਰੂਪ ਜਗਤ ਨੂੰ ਮਿਥਿਆ ਅਤੇ ਅਸਾਰ ਹੀ ਮੰਨਦੇ ਹਨ। 'ਜਪੁ' ਬਾਣੀ ਦੀ ਧਰਮਖੰਡ ਵਾਲੀ ਪਉੜੀ ਵਿਚ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਦੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਨੂੰ ਸਰਵਭਾਂਤਿ ਸ਼ਿੰਗਾਰਣ ਅਤੇ ਸਜਾਉਣ ਦੀ ਗਲ ਕਰਦੇ ਹਨ, ਪਰ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਅਗਨੀ, ਆਕਾਸ਼, ਪਾਤਾਲ ਆਦਿ ਅਗਿਆਨ ਨੇ ਬਣਾਏ ਹਨ। 'ਨਰੋਤਮ' ਜੀ ਵੇਦਾਂਤਿਕ ਧਾਰਨਾ ਅਨੁਰੂਪ ਜਗਤ ਨੂੰ ਕਲਪਿਤ ਦਸਦੇ ਹਨ- ਸਰਬ ਜਗਤ ਕੋ ਕਲਪਿਤ ਸਿਧ ਕਰਨੇ ਸੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਮੈ ਕਿਆ ਸਿਧ ਹੂਯਾ, ਯਹ ਸੁਨ ਅਧਿਸ੍ਹਾਨ ਰੂਪਤਾ ਸਿਧ ਹੂਈ।

ਵਿਆਖਿਆਕਾਰਾਂ ਵਲੋਂ 'ਜਪੁ' ਬਾਣੀ ਦੇ ਅੰਤਿਮ ਸਲੋਕ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਬਹੁਤ ਹੀ ਭ੍ਰਾਂਤਿ-ਪੂਰਣ ਹੋਈ ਹੈ। ਬਹੁਤੇ ਟੀਕਾਕਾਰਾਂ ਨੇ ਸ਼ਾਬਦਿਕ ਅਰਥ ਕਰ ਕੇ ਪਵਣ ਨੂੰ ਗੁਰੂ, ਪਾਣੀ ਨੂੰ ਪਿਤਾ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਨੂੰ ਮਾਤਾ ਕਹਿ ਦਿਤਾ ਹੈ, ਪਰ ਇਹ ਵਿਆਖਿਆ ਗੁਰਮਤਿ ਦੇ ਸਿਧਾਂਤ ਦੀ ਕਸਵਟੀ ਉਤੇ ਨਹੀਂ ਟਿਕ ਸਕਦੀ। ਕਿਉਂਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀਆਂ ਸਥੂਲ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹਾ ਮਹਤਵ ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਨੇ ਕਿਤੇ ਨਹੀਂ ਦਿਤਾ। ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਵਿਚ ਸਭ ਦਾ ਮਾਤਾ-ਪਿਤਾ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰੂ ਵੀ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਰੂਪ ਹੈ। ਹਵਾ ਵਰਗੇ ਸਥੂਲ ਅਤੇ ਜੜ੍ਹ ਤਤ ਨੂੰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇਵ ਜੀ ਵਲੋਂ ਗੁਰੂ ਘੋਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ

ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋ ਸਕਦਾ। ਪਰ ਹੁਣ ਤਾਂ ਪਰਯਾਵਰਣ ਪ੍ਰੇਮੀਆਂ ਨੇ ਇਸ ਉਤੇ ਵਾਤਾਵਰਣ ਵਿਗਿਆਨ ਦੇ ਖੋਜ-ਪਤ੍ਰ ਵੀ ਲਿਖ ਮਾਰੇ ਹਨ। ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ 'ਨਰੋਤਮ' ਨੇ ਇਸ ਸਲੋਕ ਦੀ ਬਹੁਤ ਹੀ ਸੂਖਮ, ਵਿਵੇਕੀ, ਵਿਲਖਣ ਅਤੇ ਸਿਧਾਂਤਿਕ ਪਖੋਂ ਯੁਕਤੀ-ਸੰਗਤ ਵਿਆਖਿਆ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਹ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਗੁਰੂ ਪਵਣ ਵਾਂਗ ਅਗਯਾਨ ਦੀ ਦੁਰਗੰਧ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਪਵਣ ਤੁਲ ਹੈ, ਨਾ ਕਿ ਪਵਣ ਹੀ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਪਾਣੀ ਸੀਤਲਤਾ ਦੇਂਦਾ ਅਤੇ ਪਿਆਸ ਦੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ, ਤਿਵੇਂ ਗੁਰੂ ਗਿਆਨ ਦੇ ਕੇ ਸਿਖ ਨੂੰ ਤਿੰਨਾਂ ਤਾਪਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤਿ ਦੇ ਕੇ ਸੀਤਲਤਾ ਦੇਂਦਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਮਾਤਾ ਤੁਲ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਧਰਤੀ ਤੁਲ ਮਾਤਾ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਹੀ ਦਾਈ ਅਤੇ ਦਾਇ ਵਾਂਗ ਜੀਵ ਨੂੰ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਦਾਨ ਕਰਦਾ ਹੈ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਵੇਦਾਂਤਿਕ ਪਰੰਪਰਾ ਦੇ ਸਿਖ ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹਨ। ਵੇਦਾਂਤ ਵਿਚ ਮੁਕਤਿ-ਮਾਰਗ ਦਾ ਆਸਰਾ ਗਿਆਨ ਹੈ, ਨਾਮ ਦੀ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕਤਾ ਨਹੀਂ। ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਾਮ ਪ੍ਰਥਮ ਹੈ, ਗਿਆਨ ਨੂੰ ਨਾਮ ਦਾ ਆਧਾਰ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਗੁਰੂ ਆਪਣੇ ਮੁਖ ਰੂਪ ਵਿਚ ਨਾਮ ਦਾ ਦਾਤਾ ਹੈ। ਪਰ 'ਨਰੋਤਮ' ਜੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਉਹ ਨਾਮ-ਦਾਤਾ ਗਿਆਨ-ਦਾਤਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਾਹਮਣੇ ਆਉਂਦਾ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ 'ਜਪੁ' ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ 'ਕਰਮ ਖੰਡ' ਨੂੰ ਸਕਾਮ ਕਰਮਾਂ ਦਾ ਖੰਡ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਕਰਮ ਖੰਡ ਨੂੰ ਪੂਰਬ ਕਾਂਡ ਵੇਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਕੀਤਾ ਹੈ ਅਤੇ ਕਰਮ ਖੰਡ ਦਾ ਸੰਬੰਧ ਯਗਾਦਿ ਕਰਮਾਂ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਹੈ। ਸ਼ਾਇਦ ਇਸੇ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਪ੍ਰਤੀਕਰਮ ਵਿਚ ਸਿੰਘ ਸਭਾਈ ਚਿੰਤਨ ਤੋਂ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰਾਂ ਨੇ 'ਕਰਮ' ਦਾ ਅਰਥ ਬਦਲ ਕੇ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਕਰ ਦਿਤਾ ਸੀ, ਜੋ ਫਿਰ ਇਕ ਉਕਾਈ ਹੈ। 'ਕਰਮ ਖੰਡ' ਵਿਚ 'ਕਰਮ' ਸ਼ਬਦ ਨਾ ਤਾਂ ਕਰਮਕਾਂਡ ਵਾਸਤੇ ਹੈ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਇਹ ਬਖ਼ਸ਼ਿਸ਼ ਦੇ ਅਰਥਾਂ ਵਿਚ ਆਇਆ ਹੈ। ਇਥੇ 'ਕਰਮ' ਦਾ ਅਰਥ ਅਮਲ ਹੈ ਅਤੇ 'ਕਰਮ ਖੰਡ' ਗਿਆਨ-ਸਾਧਿਤ ਸਿਖ ਦੇ ਵਿਵਹਾਰਿਕ ਨਿਰਮਲ ਜੀਵਨ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਹੈ।

ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਭਾਰਤੀ ਸਾਧਨਾ-ਪਧਤੀ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਤਰ ਵੇਦਾਂਤਿਕ ਪਧਤੀ, ਦੀਆਂ ਸਮੂਹ ਸੂਖਮਤਾਵਾਂ ਦੇ ਪਰਮ ਗਿਆਤਾ ਸਨ। ਉਹ ਗਜਾਨ ਸਾਮਗਰੀ ਦੇ ਵੀਹ ਲਛਣ ਇੰਞਗਿਣਾਉਂਦੇ ਹਨ- ੧. ਆਪਣੇ ਗੁਣਾਂ ਦੀ ਸਲਾਘਾ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੋਣਾ। ੨. ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਕਾ ਜਸ ਹੇਤ ਪ੍ਰਗਟ ਨਾ ਕਰਨਾ। ੩. ਜੀਵਾਂ ਨੂੰ ਦੁਖ ਨਾ ਦੇਣਾ। ੪. ਨਿਰਬਲ ਦੇ ਅਪਰਾਧ ਨੂੰ ਸਹਿਣ ਕਰ ਲੈਣਾ। ੫. ਅਕੁਟਲਤਾ ਭਾਵ ਕੁਟਿਲਤਾ ਨਾ ਰਖਣਾ। ੬. ਗੁਰੂ ਦੀ ਸੇਵਾ ਤਨ, ਮਨ, ਧਨ ਨਾਲ ਕਰਨੀ। ੭. ਜਲਅਮ੍ਰਿਤ ਨਾਲ ਸਰੀਰ ਦੀ ਸ਼ੁਧੀ ਅਤੇ ਰਾਗ-ਦ੍ਵੈਖ ਤਜਾਗ ਨਾਲ ਮਨ ਕੀ ਸ਼ੁਧੀ ਕਰਨੀ। ੮. ਮੁਕਤੀ-ਮਾਰਗ ਵਿਚ ਦ੍ਰਿੜ੍ਹ ਨਿਸ਼ਚੈ ਰਖਣਾ। ੯. ਸਰੀਰ ਕਾ ਸੰਜਮ ਕਰਨਾ। ੧੦. ਇੰਦ੍ਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਸ਼ਿਆਂ ਤੋਂ ਵੈਰਾਗ ਕਰਨਾ। ੧੧. ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਹੋਣਾ। ੧੨. ਜਨਮ, ਮਰਨ, ਜਰਾ, ਰੋਗ, ਦੋਖ ਇਨ੍ਹਾਂ ਸਾਰਿਆਂ ਵਿਚ ਦੋਖ ਵੇਖਣੇ। ੧੩. ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਤ੍ਰਾਦਿਕਾਂ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਮ ਦਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ। ੧੪. ਪੁਤ੍ਰਾਦਿਕਾਂ ਦੇ ਸੁਖ ਦੁਖ ਤੋਂ ਆਪ ਸੁਖੀ ਦੁਖੀ ਹੋ ਕੇ ਨਾ ਬੈਠਣਾ। ੧੫. ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਿਚ ਸਮਚਿਤ ਰਹਿਣਾ। ੧੬. ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਤੋਂ ਭਿੰਨ ਕੋਈ ਵਸਤੁ ਨਹੀਂ ਉਹੀ ਸਾਡਾ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਐਸੀ ਈਸ਼੍ਵਰ ਅਨਨਜ ਭਗਤੀ ਕਰਨੀ। ੧੭. ਚਿਤ ਨੂੰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਏਕਾਂਤ ਦੇਸ਼ ਦਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨਾ। ੧੮. ਬਾਹਰ ਮੁਖੀ ਜਨਾਂ ਦੀ ਸੰਗਤ ਕਾ ਤਿਆਗ ਕਰਨਾ। ੧੯. ਤਤਤ੍ਵੰ ਪਦਾਰਥਾਂ ਦਾ ਸ਼ੋਧਨ ਕਰਨਾ। ੨੦. ਮੁਕਤੀ ਨੂੰ ਸਭ ਤੋਂ ਉਤਮ ਜਾਣਨਾ। ਇਹ ਉਹ ਵੀਹ ਗਿਆਨ ਦੀਆਂ ਸਾਮਗ੍ਰੀਆਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਅਪਰੋਖ ਗਿਆਨ ਉਤਪੰਨ ਹੁੰਦਾ ਹੈ।

ਨਿਰਸੰਦੇਹ ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਦੇ ਖੇਤ੍ਰ ਵਿਚ ਇਕ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਭਾਵਸ਼ਾਲੀ ਵਿਲਖਣ ਪ੍ਰਤਿਭਾ ਦੇ ਸਵਾਮੀ ਸਨ। ਆਪਣੇ ਸਮੂਹ ਝੁਕਾਵਾਂ ਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਗੁਰਮਤਿ ਪ੍ਰਤੀ ਨਵੇਕਲੀ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰਾਂ ਲਈ ਸਦਾ ਪਥ-ਪਰਦਰਸ਼ਕ ਰਹੇਗੀ। ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਵਿਚ 'ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ' ਦਾ

ਆਪਣਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਥਾਨ ਅਤੇ ਯੋਗਦਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ਲੇਸ਼ਣ ਵਾਸਤੇ 'ਨਰੋਤਮ' ਜੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਸਦਾ ਆਧਾਰ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦੀ ਰਹੇਗੀ। ਅਦ੍ਵੈਤ-ਵੇਦਾਂਤ ਨੂੰ ਇਕ ਵਿਲਖਣ ਪ੍ਰਣਾਲੀ ਦੇ ਤੌਰ 'ਤੇ ਸਮਝਣਾ ਹੋਰ ਗਲ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਇਸ ਦਾ ਗੁਰਮਤਿ ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ ਕਿਵੇਂ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ ? ਇਸ ਦੇ ਸਮੂਹ ਸੂਤ੍ਰ 'ਨਰੋਤਮ' ਜੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਵਿਚ ਹੀ ਸਮਾਹਿਤ ਹਨ ਅਤੇ ਉਥੋਂ ਹੀ ਜਾਣੇ ਜਾ ਸਕਦੇ ਹਨ। 'ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ' ਗੁਰਮਤਿ ਵਿਚਾਰਧਾਰਾ ਨੂੰ ਵੇਦ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਿਚ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਕਾਰਣਾਂ ਕਰ ਕੇ ਵੇਖਦਾ ਰਿਹਾ ਹੈ ? ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਨਾਲ ਪੜ੍ਹੇ ਬਿਨਾ ਨਹੀਂ ਸਮਝਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ। ਭਾਵੇਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਗੁਰਮਤਿ ਚਿੰਤਨ ਨੂੰ ਵੇਦ ਦੀ ਨਿਰੰਤਰਤਾ ਵਿਚ ਹੀ ਸਵੀਕਾਰ ਵੇਖਦੇ ਹਨ, ਫਿਰ ਵੀ ਗੁਰਮਤਿ ਨੇ ਭਾਰਤੀ ਚਿੰਤਨਧਾਰਾ ਵਿਚ ਕਿਹੜੇ ਵਾਧੇ ਕੀਤੇ ਹਨ ? ਇਹ ਵੀ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਤੋਂ ਹੀ ਸਪਸ਼ਟ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਮਸਲਨ ਅਸੀਂ ਉਪਰ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਅਨੁਸਾਰ ਸ਼ੂਦ੍ਰ ਅਤੇ ਇਸਤ੍ਰੀ 'ਓਅੰਕਾਰ' ਦਾ ਜਾਪ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਰ ਸਕਦੇ, ਪਰ ਉਹ ੧ੴ ਦਾ ਜਾਪ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਹਿੰਦੂ ਕਰਮਕਾਂਡ ਵਿਚ ਪਰਮੇਸ਼ਰ ਦੇ ਨਾਮ ਦਾ ਮਹਤਵ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਕਰਮਕਾਂਡ ਦੀ ਸਫਲਤਾ ਵਾਸਤੇ ਨਾਮ ਸਿਮਰਨ ਦੀ ਵਿਧੀ ਦੇ ਦਿਤੀ। ਸੋ ਵੇਦ ਦੇ ਦਾਇਰੇ ਤੋਂ ਬਾਹਰ ਗੁਰਮਤਿ ਦਾ ਪ੍ਰਸਾਰ ਕਿਨ੍ਹਾਂ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਵਿਚ ਅਤੇ ਕਿਥੋਂ ਤੀਕ ਹੈ ? 'ਨਰੋਤਮ' ਜੀ ਨੇ ਇਸ ਪ੍ਰਥਾਇ ਗੰਭੀਰ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਗਟਾਏ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਚਿੰਤਨਧਾਰਾ ਵਿਚ ਵੇਦਾਂਤ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਨਿਸ਼ਾਨਾ 'ਅਦ੍ਵੈਤ' ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਵੇਦ ਮਾਧਿਅਮ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਗੁਰਬਾਣੀ ਹੀ ਮਾਧਿਅਮ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਕੇਵਲ ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਵਿਚ ਹੀ ਨਹੀਂ, ਬਲਕਿ ਗੁਰਮਤਿ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰੀ ਵਿਚ ਸਰਬਕਾਲੀ ਸਥਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਆਮ ਆਦਮੀ ਦੀ ਬੌਧਿਕ ਪਹੁੰਚ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਆ ਸਕਦੀ, ਫਿਰ ਵੀ ਇਹ ਚਿੰਤਕਾਂ ਦੀ ਪਰਮ ਪਥ-ਪਰਦਰਸ਼ਕ ਹੈ। 'ਪਵਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਧਰਤਿ ਮਹਤੁ' ਵਾਂਗ ਕਈ ਅਜਿਹੇ ਸ਼ਬਦ ਜਾਂ ਤੁਕਾਂ ਹਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਯੁਕਤੀ-ਸੰਗਤ ਸਮਾਧਾਨ ਹੋਰ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰਾਂ ਤੋਂ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਅਜਿਹੀਆਂ ਕਈ ਗੁੰਝਲਾਂ ਨੂੰ ਖੋਲ੍ਹਣ ਵਿਚ ਸਹਾਈ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ।

ਇਸ ਲਈ ਅਜਿਹੀ ਅਨਮੋਲ ਵਿਰਾਸਤ ਨੂੰ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦੀਆਂ ਭਾਵੀ ਪੀੜ੍ਹੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸੰਭਾਲ ਕੇ ਰਖਣਾ ਅਤਿ ਆਵਸ਼ਕ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਕੁਝ ਪੁਸਤਕਾਂ ਨੂੰ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਇਆਂ ਇਕ ਸਦੀ ਤੋਂ ਵਧੀਕ ਸਮਾਂ ਬਿਤੀਤ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ ਅਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦੇ ਕਾਗ਼ਜ਼ ਦੀ ਮਿਆਦ ਲਗਪਗ ਖ਼ਤਮ ਹੋ ਚੁਕੀ ਹੈ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਭਵਿਖ ਵਾਸਤੇ ਸੁਰਖਿਅਤ ਕਰਨ ਲਈ ਪੁਨਰ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੋ ਗਿਆ ਹੈ। ਹੁਣ ਜੋ ਪੁਸਤਕ ਕੰਪਿਊਟਰ ਉਤੇ ਟਾਈਪ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ, ਉਹ ਡਿਜੀਟਲ ਰੂਪ ਵਿਚ ਆਸਾਨੀ ਨਾਲ ਸੰਭਾਲੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਹੈ। ਇਹ ਤਸਲੀ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਸਿਖ ਪੰਥ, ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ 'ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ', ਇਸ ਪਖੋਂ ਬਹੁਤ ਚੇਤੰਨ ਹੈ ਅਤੇ ਅਜਿਹੇ ਕਈ ਉਪਰਾਲੇ ਹੋ ਰਹੇ ਹਨ ਕਿ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਪੁਸਤਕਾਂ ਦਾ ਪੁਨਰ-ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼ ਦੇ ਮਹਾਪੁਰਖ਼ ਹਮੇਸ਼ਾ ਇਸ ਪਖੋਂ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਤੌਰ ਤੇ ਚੇਤੰਨ ਹਨ। ਡਾ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀਆਂ ਰਚਨਾਵਾਂ ਦੀ ਸੰਭਾਲ ਵਾਲੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਦੁਤੀ ਕਦਮ ਚੁਕਿਆ ਸੀ, ਜਦੋਂ ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੁਆਰਾ ਰਚਿਤ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਸਰਵੋਤਮ ਕ੍ਰਿਤੀ 'ਗੁਰੁ ਗਿਰਾਰਥ ਕੋਸ਼' ਦੀ ਪੁਨਰ-ਸੰਪਾਦਨਾ ਕਰ ਦਿਤੀ। ਇਸ ਨੂੰ ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰਨ ਲਗਿਆਂ ਇਸ ਗਲ ਵਲ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਧਿਆਨ ਦਿਤਾ ਕਿ ਇਹ ਕੋਸ਼ ਆਮ ਪਾਠਕ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਲਈ ਪਹਿਲਾ ਕਦਮ ਚੁਕਦਿਆਂ ਇਸ ਕੋਸ਼ ਦੀ ਲਿਖਿਤ ਨੂੰ ਸੰਧੀ-ਛੇਦ ਕੀਤਾ ਗਿਆ, ਜੋ ਕਿ ਜ਼ਰੂਰ ਹੀ ਇਕ ਜਟਿਲ ਕਾਰਜ ਸੀ। ਇਸ ਕੋਸ਼ ਵਿਚ ਸੰਗ੍ਰਹਿਤ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਅਜਿਹੇ ਪੁਰਾਣੇ ਢੰਗ ਦਾ ਸੀ, ਕਿ ਆਮ ਪਾਠਕ ਲਈ ਸ਼ਬਦ ਲਭਣਾ ਆਸਾਨ

ਨਹੀਂ ਸੀ। ਇਸ ਲਈ ਦੂਜਾ ਵਡਾ ਉਪਰਾਲਾ ਇਹ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਕਿ ਇਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਕ੍ਰਮ ਵੀ 'ਮਹਾਨ ਕੋਸ਼' ਦੇ ਵਿਗਿਆਨਿਕ ਸ਼ਬਦ-ਕ੍ਰਮ ਅਨੁਸਾਰ ਕਰ ਦਿਤਾ ਗਿਆ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਸੁਯੋਗ ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੁਚੀ ਲੈ ਕੇ ਇਸ ਦੀ ਛਪਾਈ ਦੇ ਆਦੇਸ਼ ਦਿਤੇ ਅਤੇ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਨੇ ਇਸ ਨੂੰ 2010 ਈ. ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ।

ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼ ਦੇ ਮਹਾਪੁਰਖ਼ਾਂ ਦੀ ਡਾ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਕੇਂਦਰ ਉਤੇ ਸਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰਹੀ ਹੈ। ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਕਰ ਕੇ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਉਚੇਚਾ ਵਕਤ ਕਢ ਕੇ ਕੇਂਦਰ ਵਿਖੇ ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਕੇ ਸਾਨੂੰ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਕਰਨ ਦੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਦੇ ਹਨ ਅਤੇ ਇਥੋਂ ਦੇ ਗੁਰੁਬਾਣੀ-ਖੋਜਕਾਰਾਂ ਨੂੰ ਖੋਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਭਰਪੂਰ ਪ੍ਰੇਰਨਾ ਦਿੰਦੇ ਹਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਰੁਚੀ ਕਾਰਣ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਹੀ ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਨ ਵਿਚ, ਕੇਂਦਰ ਦੀ ਸੀਨੀਅਰ ਸਹਾਇਕ ਬੀਬੀ ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ ਨੇ ਨਿਰਮਲ ਭੇਖ ਦੇ ਪਰਉਪਕਾਰੀ ਵਿਦਵਾਨ ਮਹਾਪੁਰਖ਼ ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੰਤ ਮੋਹਰਿ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਉਤਕ੍ਰਿਸ਼ਟ ਪੁਸਤਕ 'ਭਰਮ ਤੋੜ ਗ੍ਰੰਥ' ਨੂੰ ਪੁਨਰ-ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰ ਦਿਤਾ, ਜਿਸ ਦਾ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਨ ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ਼ ਵਲੋਂ 2015 ਈ. ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਗਿਆ ਸੀ। ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੰਤ ਜੀ ਦੇ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਉਪਰਾਲੇ ਨਾਲ ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ 'ਨਰੋਤਮ' ਜੀ ਦੀ ਇਹ ਪੁਸਤਕ 'ਗੁਰੁ ਭਾਵ ਦੀਪਿਕਾ' ਨੂੰ ਪੁਨਰ-ਸੰਪਾਦਿਤ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਡਾ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਕੇਂਦਰ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹਥ ਵਿਚ ਲਿਆ। ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਕੰਪਿਊਟਰ ਟਾਈਪਿੰਗ ਦੁਆਰਾ ਮੁਢਲਾ ਖਰੜਾ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਵਿਚ ਸ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਅਮਨ ਸਿੰਘ ਨੇ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾਇਆ ਸੀ, ਜਿਸ ਦੀ ਪਰੂਫ-ਰੀਡਿੰਗ ਆਦਿ ਦੁਆਰਾ ਸੋਧ-ਸੁਧਾਈ ਅਸਾਂ ਲਗਨ ਨਾਲ ਕਰਨ ਦਾ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ। 'ਗੁਰੁ ਗਿਰਾਰਥ ਕੋਸ਼' ਵਾਂਗ ਹੀ ਸਾਰੀ ਪੁਸਤਕ ਸ਼ਬਦ-ਸੰਧੀ ਵਿਚ ਲਿਖੀ ਹੋਈ ਸੀ ਅਤੇ ਪੁਸਤਕ ਨੂੰ ਆਮ ਪਾਠਕ ਲਈ ਛਪਾਈ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਵਾਸਤੇ ਮੂਲ-ਪਾਠ ਦਾ ਸੰਧੀ-ਛੇਦ ਕਰਨਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਸੀ। ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਭਾਸ਼ਾ ਹੋਣ ਕਾਰਨ ਇਹ ਵਡੀ ਮਿਹਨਤ ਦਾ ਕਾਰਜ ਸੀ, ਜੋ ਧਿਆਨ-ਪੂਰਵਕ ਕਰਨਾ ਆਵਸ਼ਕ ਸੀ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਵਿਚ ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਪੰਨੇ ਦੇ ਉਪਰ ਰਖੀਆਂ ਗਈਆਂ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਸ ਪੰਕਤੀ ਦੇ ਅਰਥ ਕਿਥੋਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਸੂਚਨਾ ਦਾ ਲੇਖਕ ਦੁਆਰਾ ਇਕ ਵਿਲਖਣ ਢੰਗ ਵਰਤਿਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਮਸਲਨ 'ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ' ਪੰਕਤੀ ਦੇ ਅਰਥ ਦੇਣੇ ਹਨ, ਤਾਂ ਸੂਚਨਾ 'ਆਦਿ ਇਤਿ' ਦਿਤੀ ਗਈ ਹੈ। ਇੰਜ ਹੀ 'ਸਹਸ ਸਿਆਣਪਾ ਲਖ ਹੋਹਿ ਤ ਇਕ ਨ ਚਲੈ ਨਾਲਿ' ਦੇ ਜਿਥੋਂ ਅਰਥ ਆਰੰਭ ਹੁੰਦੇ ਹਨ, ਉਥੇ 'ਸਹਸ ਇਤਿ' ਅੰਕਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਸਹੂਲਤ ਵਾਸਤੇ ਯਤਨ ਕਰ ਕੇ ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਦੀਆਂ ਪੰਕਤੀਆਂ ਸੰਬੰਧਿਤ ਵਿਆਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਲਗਾ ਦਿਤੀਆਂ ਹਨ ਭਾਵ ਹੁਣ ਜਿਥੇ ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਦੀ ਪੰਕਤੀ ਹੈ, ਉਸੇ ਦੇ ਅਗੇ ਉਸ ਦੇ ਅਰਥ ਹਨ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਦੇ ਵੇਲੇ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਛਪਾਈ ਸਮੇਂ ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਪਾਠ ਵਿਚ ਜੋ ਗ਼ਲਤੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਸਨ, ਉਹ ਵੀ ਸੋਧ ਦਿਤੀਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ। ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਸੋਧ-ਸੁਧਾਈ ਦਾ ਅਸੀਂ ਹਰ ਸੰਭਵ ਯਤਨ ਕੀਤਾ ਹੈ, ਫਿਰ ਵੀ ਕਈ ਉਕਾਈਆਂ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ। ਇਹ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਦੀ ਗਲ ਹੈ ਕਿ ਪਰਉਪਕਾਰ ਹਿਤ ਗੁਰਮਤਿ ਸਾਹਿਤ ਦੀ ਇਸ ਦੁਰਲਭ ਕ੍ਰਿਤੀ ਨੂੰ ਸ਼੍ਰੀ ਮਾਨ ਸੰਤ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਵਿਚ ਨਿਰਮਲ ਆਸ਼ਰਮ ਰਿਸ਼ੀਕੇਸ ਵਲੋਂ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ।

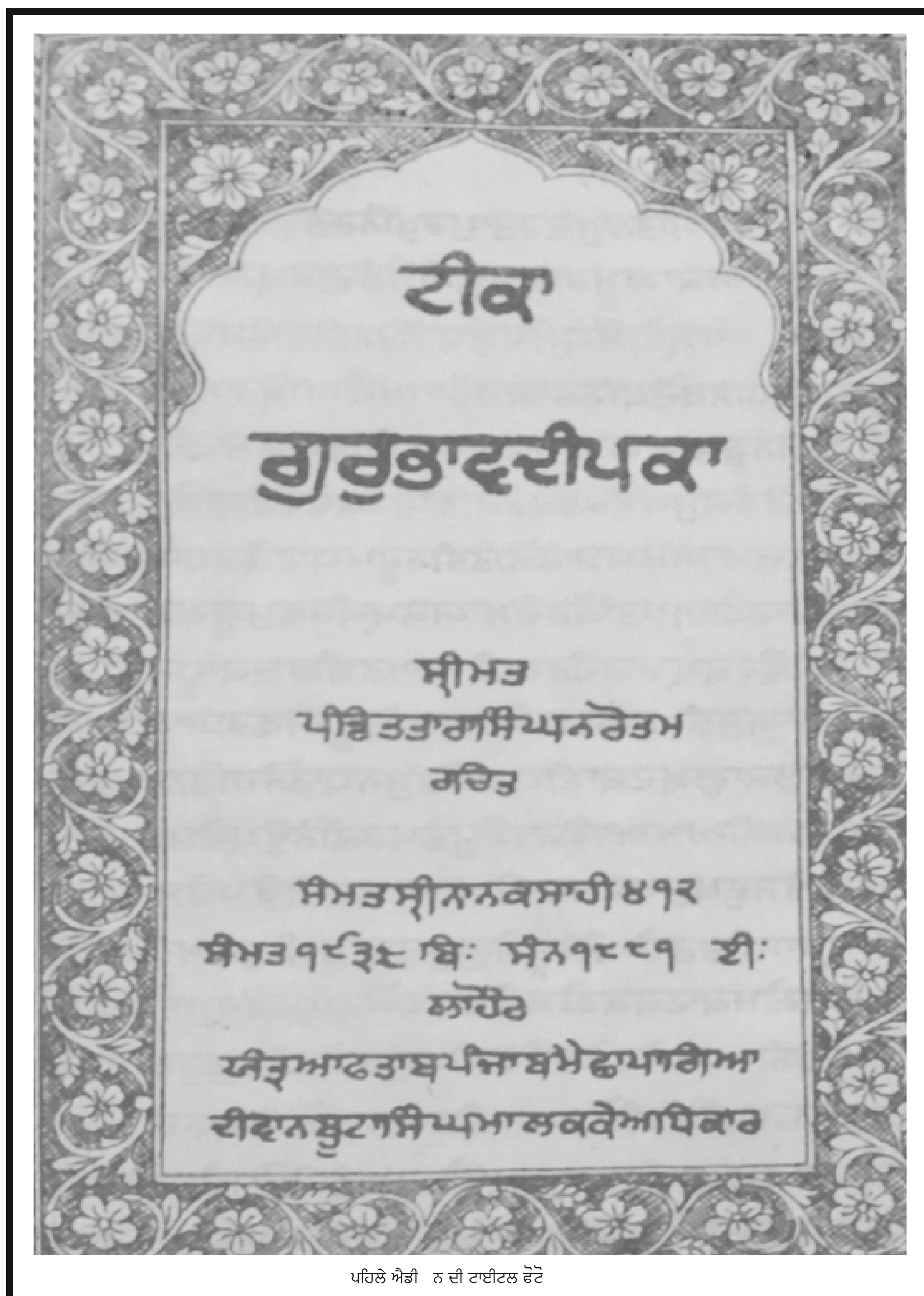
ਅਸੀਂ ਸਰਵ-ਪ੍ਰਥਮ ਸਤਿਗੁਰੂ ਜੀ ਦੇ ਆਭਾਰੀ ਹਾਂ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਅਸੀਮ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੁਆਰਾ ਡਾ. ਬਲਬੀਰ ਸਿੰਘ ਸਾਹਿਤ ਕੇਂਦਰ ਗੁਰਮਤਿ ਗਿਆਨ ਦੇ ਖੇਤਰ ਵਿਚ ਨਿਰੰਤਰ ਆਪਣਾ ਯੋਗਦਾਨ ਪਾ ਰਿਹਾ ਹੈ। ਕੇਂਦਰ ਸ਼੍ਰੀਮਾਨ ਸੰਤ ਜੋਧ ਸਿੰਘ ਜੀ ਦਾ ਹਮੇਸ਼ਾ ਕ੍ਰਿਤਗ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ ਸਨੇਹ ਅਤੇ ਅਪਾਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦਾ ਅਸੀਮ ਭੰਡਾਰ ਸਾਨੂੰ ਹਮੇਸ਼ਾ ਨਿਰਯਤਨ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੈ। ਇਸ ਪੁਸਤਕ ਦੀ ਪੁਨਰ-ਸੰਪਾਦਨਾ ਲਈ ਉਹੋ ਸਾਡੇ ਪ੍ਰੇਰਕ ਰਹੇ ਹਨ, ਉਹੋ ਸਰਪ੍ਰਸਤ

ਹਨ ਅਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਇਹ ਕਾਰਜ ਉਨ੍ਹਾਂ ਆਪ ਹੀ ਸੰਪੂਰਨ ਕਰਵਾਇਆ ਹੈ। ਅਸੀਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਾਰਗ-ਦਰਸ਼ਨ ਦੇ ਹਮੇਸ਼ਾ ਪਰਮ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀ ਰਹਾਂਗੇ। ਪੰਜਾਬੀ ਯੂਨੀਵਰਸਿਟੀ ਦੇ ਵਾਈਸ-ਚਾਂਸਲਰ ਡਾ. ਜਸਪਾਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸਭ ਖੋਜ-ਕਾਰਜਾਂ ਲਈ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੀ ਸਾਨੂੰ ਜਿਤਨੀ ਸੁਹਿਰਦ ਸਰਪ੍ਰਸਤੀ ਅਤੇ ਅਥਾਹ ਸਹਿਯੋਗ ਦਿੰਦੇ ਹਨ, ਉਸ ਦੀ ਪ੍ਰਸ਼ੰਸਾ ਲਈ ਸਾਡੇ ਕੋਲ ਢੁਕਵੇਂ ਸ਼ਬਦ ਨਹੀਂ ਹਨ। ਅਸੀਂ ਦਿਲ ਦੀਆਂ ਗਹਿਰਾਈਆਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਰਬ-ਭਾਂਤਿ ਧੰਨਵਾਦੀ ਹਾਂ। ਸ. ਅਮਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ ਸ. ਲਖਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਪੁਸਤਕ ਦਾ ਮੁਢਲਾ ਪ੍ਰਾਰੂਪ ਤਿਆਰ ਕਰਨ ਦਾ ਕਾਰਜ ਕੀਤਾ ਸੀ, ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਸਾਡੇ ਵਲੋਂ ਧੰਨਵਾਦ ਕੀਤਾ ਜਾਣਾ ਵੀ ਆਵਸ਼ਕ ਹੈ।

'ਗੁਰੁ ਭਾਵ ਦੀਪਿਕਾ' ਉਨ੍ਹਾਂ ਅਮਰ ਕ੍ਰਿਤੀਆਂ ਵਿਚੋਂ ਹੈ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਗਿਆਨ ਕਾਲ ਦੀਆਂ ਸੀਮਾਵਾਂ ਤੋਂ ਮੁਕਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਸਰਬਕਾਲੀ ਗਿਆਨ-ਅਮ੍ਰਿਤ ਨੂੰ ਅਜੋਕੇ ਪਾਠਕ ਦੀ ਪਹੁੰਚ ਯੋਗ ਬਣਾਉਣ ਲਈ ਕੁਝ ਨਵੀਨ ਛੋਹਾਂ ਦੇ ਕੇ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤਾ ਜਾ ਰਿਹਾ ਹੈ, ਪਰ ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਪਦ-ਪਦਾਰਥ ਨੂੰ ਮੂਲ ਵਿਚ ਹੀ ਰਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ। ਆਸ਼ਾ ਹੈ, ਇਹ ਪੁਸਤਕ ਆਤਮ-ਗਿਆਨੀਆਂ ਵਾਸਤੇ, ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਦੇ ਵਿਆਖਿਆਕਾਰਾਂ ਵਾਸਤੇ, ਨਿਰਮਲ ਸੰਪ੍ਰਦਾਇ ਨੂੰ ਗੰਭੀਰਤਾ ਸਹਿਤ ਸਮਝਣ ਵਾਲੇ ਖੋਜਾਰਥੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਅਤੇ ਸਾਧਾਰਣ ਗਿਆਨ ਅਭਿਲਾਸ਼ੀਆਂ ਵਾਸਤੇ ਸਰਬ-ਭਾਂਤਿ ਕਲਿਆਣਕਾਰੀ ਹੋਵੇਗੀ।

ਕੁਲਵਿੰਦਰ ਸਿੰਘ
ਮਨਜੀਤ ਕੌਰ
ਸੰਪਾਦਕ

ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ
ਮੁਖ ਸੰਪਾਦਕ

ਟੀਕਾ

ਗੁਰੁਭਾਵਦੀਪਕਾ

ਸ੍ਰੀਮਤ

ਪੰਡਿਤਤਾਰਾਸਿੰਘਨਰੋਤਮ

ਰਚਿਤ

ਸੰਮਤਸ੍ਰੀਨਾਨਕਸਾਹੀ੪੧੨

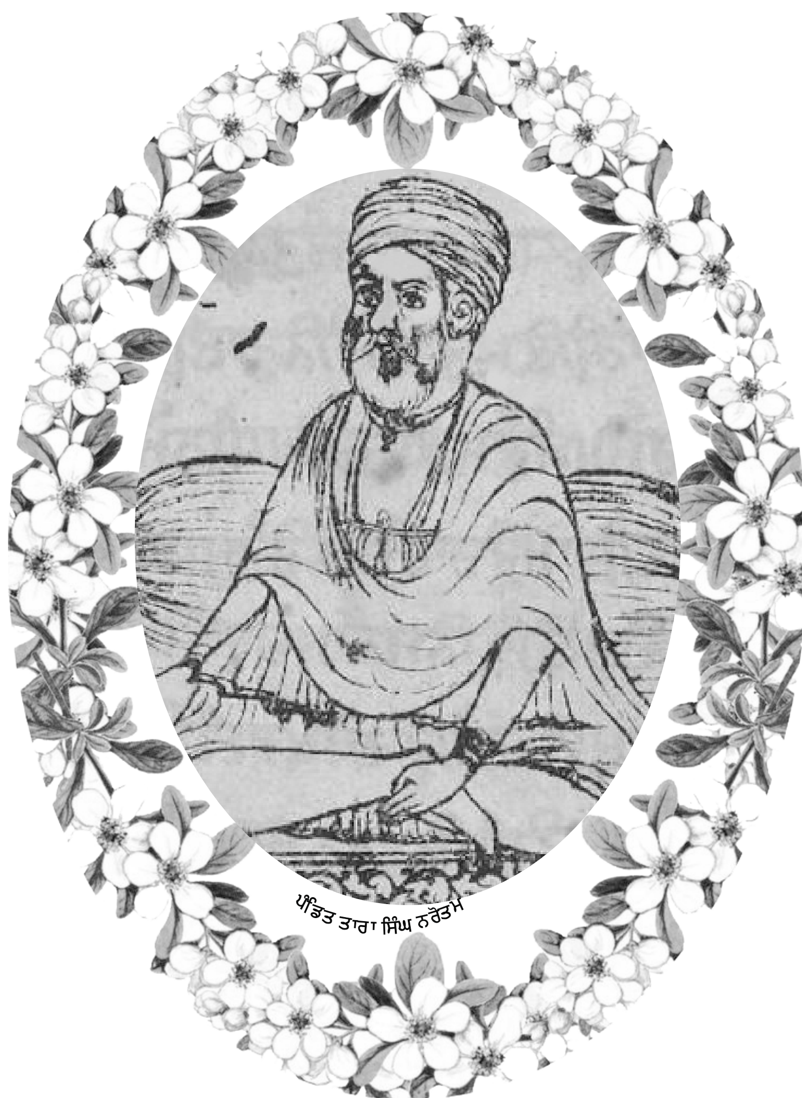
ਸੰਮਤ੧੯੩੮ ਬਿ: ਸੰਨ੧੮੮੧ ਈ:

ਲਾਹੌਰ

ਚੀਤ੍ਰਆਫਤਾਬਪੰਜਾਬਮੇਂਛਾਪਾਗਿਆ

ਦੀਵਾਨਬੂਟਾਸਿੰਘਮਾਲਕਕੇਅਧਿਕਾਰ

ਪਹਿਲੇ ਐਡੀ ਨ ਦੀ ਟਾਈਟਲ ਫੋਟੋ

ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ

ਭੂਮਿਕਾ
(ਪਹਿਲਾ ਐਡੀਸ਼ਨ)

ੴ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ
ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਕਬਿਤੁ ॥
ਸ੍ਰਿਤੇ ਸਿੱਧ ਸੁੱਧ ਬੁੱਧ ਨਿੱਤਜ ਨਿਰਵਿਕਾਰ ਰੂਪ,
ਨਿਰਜੁਰ ਨਿਰੀਹ ਨਿਰਦੋਖ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ ॥
ਅਜੈ ਅਬਿਨਾਸੀ ਆਦਿ ਅੰਤ ਸੇ ਬਿਹੀਨ ਰੂਪ,
ਅਲਖ ਅਪਾਰ ਪਾਰ ਨਿਖਲ ਪਸਾਰ ਹੈ ॥
ਏਕ ਰੂਪ ਏਕ ਜੋਤਿ ਏਕ ਸੁਖ ਏਕ ਓਤ,
ਏਕ ਨਿਧੀ ਏਕ ਦੇਵ ਏਕਾ ਏਕੰਕਾਰ ਹੈ ॥
ਵਹੀ ਨਿਜ ਮਾਯ ਮੈ ਪਸਾਰ ਜੋਤਿ ਤੀਨ ਰੂਪ,
ਧਾਰਕੇ ਕਹਾਯੋ ਗਿਰਾਸਾਰ ਓਂਕਾਰ ਹੈ ॥ ੧ ॥
ਤਾਂਕੇ ਰਚੇ ਮਾਯਕ ਪ੍ਰਪੰਚ ਵਪੁ ਥੂਲ ਮਾਹ
ਜਬੀ ਜਬੀ ਵੈਦਕ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੋਤ ਹਾਨੀਆ ॥
ਤਬੀ ਤਬ ਕਾਂਹੂ ਕਾਂਹੂ ਰੂਪ ਕੋ ਬਨਾਯ ਸੁਭ,
ਆਵੇਂ ਜਗ ਰੱਛ ਕਾਜ ਬਿਸ੍ਨ ਸਿਵ ਗਜਾਨੀਆ ॥
ਯਾਤੇ ਕਲੁ ਕਾਲੁਖ ਦਬਾਈ ਧਰਾ ਸੋਰ ਸੁਨ,
ਧਾਰਜੋ ਹਰਿ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਕੋ ਵਪੁ ਜਾਨੀਆ ॥
ਆਇ ਜਾਇ ਪੂਛੇ ਪਰ ਕੀਨੋ ਉਪਦੇਸ ਬੇਸ,
ਕਾਟਕ ਕਲੇਸ ਦੁਖ ਸੁਖ ਦਮ ਹਾਨੀਆ ॥ ੨ ॥
ਤਾਹੀ ਉਪਦੇਸ ਕੇ ਅਸੇਖ ਮੈ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੇਤ,
ਰਚੇ ਅੰਕ ਦੂਜੇ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁਮੁਖੀ ਸੁਨਾਮ ਹੈ ॥
ਦੀਨੋ ਉਪਦੇਸ ਲੇਸ ਕਾਟਕ ਕਲੇਸ ਬੇਸ,
ਜਾਹ ਕੋ ਨ ਪ੍ਰੇਮ ਰੰਚ ਮਾਹ ਧਨ ਧਾਮ ਹੈ ॥
ਕੀਨੀ ਅਤਿ ਸੇਵ ਦੇਵ ਭੇਵ ਕੀ ਪਛਾਨ ਹੇਤ,
ਨੇਤ ਗੁਰ ਈਸ੍ਰਰ ਨ ਛੋਡ ਆਨ ਕਾਮ ਹੈ॥
ਕੀਨੋ ਤਪ ਭਾਰੀ ਤਪ ਭਾਰੀ ਕੋ ਮਿਟਾਨ ਵਾਰ
ਖਿਮਾ ਕੇ ਪਹਾਰ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦ ਸੁਨਾਮ ਹੈ ॥੩॥
ਵਹੀ ਉਪਦੇਸ ਦੇਸ ਦੇਸ ਮੈ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੇਤ
ਦੀਨੋ ਗੁਰੁ ਤੀਜੇ ਸਾਥ ਬਖਸ ਸਿਧਾਨ ਕੇ॥

ਜਾਕੋ ਪਾਇ ਜਹਾਂ ਕਹਾਂ ਜਗ ਮੈ ਸੁਨਾਮੀ ਭਏ
ਗੰਗੁ ਸਾਹੀ ਆਦਿ ਪੁਜੇ ਸਭੀ ਸਾਥ ਮਾਨਕੇ ॥
ਪੁੱਤ੍ਰੀ ਪਤਿ ਠਾਨ ਗੁਰੁ ਨਿਗਾ ਸੇ ਨਿਹਾਲ ਕੀਨੋ,
ਚੌਥੋ ਪਾਤਿਸਾਹ ਜਾਯ ਆਪਨੀ ਸੁ ਠਾਨ ਕੇ ॥
ਰਚੋ ਬਰ ਤੀਰਥ ਤਰਾਨ ਕੋ ਨਿਖਲ ਜੀਵ,
ਆਗਾ ਦਯੀ ਅਮਰ ਅਗਾਮੀ ਸਭ ਜਾਨਕੇ ॥੪॥
ਤਾਹੀ ਉਪਦੇਸ ਵਾ ਰੇ ਜਨੋ ਕੋ ਦਿਖਾਨ ਹੇਤ,
ਅਦਭੁਤ ਬਿਭੂਤ ਦਿੱਬਜ ਦਿਬ੍ਯ ਜਾਂਹ ਤਾਹ ਕੀ ॥
ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਰੋਵਰ ਸਵਾਰਜੋ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸ,
ਆਸਰਾ ਸਪੂਰਕ ਗਰੀਬ ਨਰ ਨਾਹ ਕੀ ॥
ਬਾਂਧਜੋ ਹੈ ਬਿਧਾਤੇ ਯਾਤੇ ਦੂਸਰੋ ਨ ਤਾਹ ਸਮ,
ਦੇਖਨ ਮੈ ਆਯੋ ਗੁਰੁ ਊਪ ਗ੍ਰੰਥ ਮਾਹ ਕੀ ॥
ਕੁਸ੍ਰੀ ਕਲੰਕ ਕੁਸ੍ਰ ਕਾ ਕਕਾਰੋਪਨ
ਪੁਨਾ ਨਾਯ ਧੋਯ ਖੋਯ ਬੈਠੇ ਉਪਮਾ ਸੁਵਾਹ ਕੀ ॥੫॥
ਵਹੀ ਉਪਦੇਸ ਕੁਲ ਕਾਟਕ ਕਲੇਸ ਜਾਨ
ਜਗ ਮੇ ਠਰਾਨ ਹੇਤ ਅਨਜ ਮਤ ਰੀਤਿ ਸੋ ॥
ਨਾਮ ਸੇ ਮਹਾਨ ਪੋਤ ਬਾਧਯੋ ਗੁਰੁ ਗ੍ਰੰਥ ਜਾਹ
ਦੇਖਤ ਹੀ ਪਾਪ ਪੁੰਜ ਭਾਗੇ ਜਨ ਚੀਤ ਸੋ ॥
ਬਾਂਧੀ ਮਰਯਾਦ ਰਾਗ ਬਾਨੀ ਮੈ ਗਵੱਈਯੋ ਹਿਤ
ਜਾਕੋ ਸੁਨ ਸਭੀ ਜਨ ਆਵੇਂ ਪਾਸ ਮੀਤ ਸੋ ॥
ਪ੍ਰਾਤ ਜਪ ਸਾਯੰ ਜਪ ਸੈਨ ਜਪ ਤੀਨੋ ਕਹੇ
ਔਰ ਸਭ ਰੀਤਿ ਥਿਰ ਕਰੀ ਲੋਹ ਭੀਤਿ ਸੋ ॥੬॥
ਤਾਹੀ ਉਪਦੇਸ ਮਾਹ ਚਿੱਤ ਥਿਤ ਵਾਰਨੇ ਕੋ
ਕਾਰਕ ਵਿਘਨ ਜਨ ਸਿਖ੍ਯਾ ਅਤਿ ਦੈਬੇ ਕੋ ॥
ਬਾਂਧੀ ਤਰਵਾਰ ਮੀਰੀ ਪੀਰੀ ਕਸ ਕਟ ਮਾਹ
ਕਾਟਕ ਕੁਲਾਨ ਦੁਸ੍ਰ ਬਦਲਾ ਸੁ ਲੈਬੇ ਕੋ ॥
ਕੀਨੋ ਘਮਸਾਨ ਰਾਮ ਰਾਵਨ ਕੇ ਦਲ ਸਾਮ
ਕਾਕ ਗ੍ਰਿਧ ਜੋਗਨ ਕੇ ਜੂਥਨ ਅਘੈਬੇ ਕੋ ॥
ਦੁਸ੍ਰਨ ਖਪਾਨੋ ਔ ਤਰਾਨੋ ਸੁਭ ਸੰਤਨ ਕੋ
ਯੇ ਹੀ ਬਰ ਕਾਮ ਗੁਰੂ ਹਰਿਗੁਬਿੰਦ ਹ੍ਵੈਬੇ ਕੋ ॥੭॥
ਤਾਹੀ ਉਪਦੇਸ ਵਾਰ ਸਾਰ ਸਾਰ ਸੇਵਦਾਰ
ਜਨਨ ਕੋ ਦੈਬੇ ਹਿਤ ਰਾਜ ਕਾਜ ਰੀਤੀ ਪੁਰ ॥

ਜੰਗਲ ਮੈਂ ਮੰਗਲ ਕਹਾਵਤ ਸਫਲ ਹੇਤ
ਕੀਨੀ ਜਬ ਯਾਤ੍ਰਾ ਸੁ ਦਾਤਾ ਹਰਿਰਾਇ ਗੁਰ ॥
ਫੂਲ ਬੰਸ ਫੂਲਨ ਮੈਂ ਲੌਨੇ ਫਲ ਲਾਵਨ ਕੋ
ਹਾਥ ਮੈ ਸੰਭਾਰੀ ਗੁਰ ਬਰਛੀ ਸੁ ਮਹਾਂ ਖੁਰ ॥
ਰਾਜਤ ਬਤਾਵਤ ਸੁ ਸਿਖ੍ਯਾ ਸਭ ਸਿਖਨ ਕੋ
ਜੈਸ ਕਬਿ ਰਾਜੇ ਸੁਰ ਸਭਾ ਮੈ ਸੁਰਾਨ ਗੁਰ ॥੮॥
ਸੋਈ ਉਪਦੇਸ ਲੇਸ ਚਿੱਤ ਮੈ ਪ੍ਰਵੇਸ ਜਿਨੇ
ਤਿਨ ਹੀ ਕੋ ਬੋਧਨ ਕੇ ਹੇਤ ਅਸ ਗਯਾਨ ਕੋ ॥
ਦੀਪ ਸਿਖਾ ਨਦੀ ਜਲ ਭੂਤ ਸਿਖੀ ਮੇਘ ਛਾਯ
ਸਾਮ ਸਭੋ ਚਿਤ ਮਾਹ ਰਾਖੋ ਅਸ ਧਯਾਨ ਕੋ ॥
ਘਰ ਧਨ ਸੁਤ ਭ੍ਰਿਤ ਨਾਰੀ ਆਦਿ ਸਭੀ ਲਖੋ
ਆਪਨੀ ਸਮੇਤ ਦੇਹ ਬਿੱਜਲ ਸਕਾਨ ਕੋ ॥
ਚਲ ਰੂਪ ਸਭੀ ਸੂਚ ਅਚਲ ਮਹਾਨ ਸੂਚਜੋ
ਯੋ ਏਕ ਹੀ ਸਰੂਪ ਹਰਿਕ੍ਰਿਸ੍ਨ ਭਗਵਾਨ ਕੋ ॥੯॥
ਤਾਹੀ ਉਪਦੇਸ ਲੇ ਸਵਾਰਨ ਕੋ ਬਾਰ ਬਾਰ
ਮਾਯਕ ਸਮਾਨ ਜਗ ਭਾਖਜੋ ਸੁ ਨਦੀ ਬੇਗ ॥
ਦੋਖ ਕੋ ਦਿਖਾਯੋ ਭਲ ਸਾਥ ਮਤ ਗ੍ਰੰਥਨ ਕੇ
ਨੀਕੀ ਭਾਂਤ ਜਗ ਕੋ ਬਤਾਯੋ ਸਾਮ ਭੀ ਤਰੇਗ ॥
ਸਾਧਨ ਸੰਜੋਗੀ ਜਨ ਈਸ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾਹਵਾਰ
ਗੁਰੁ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਕਹਜੋ ਨੀਕੇ ਚਿੱਤ ਜਾਨ ਲੇਗ ॥
ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਲ ਬਾਦਰ ਬਰਖ ਬਰਨੀਕ ਕਹਜੋ
ਸਾਦਰ ਬਹਾਦਰ ਸੁ ਗੁਰੁ ਵਰ ਵਾਕ ਤੇਗ ॥੧੦॥
ਕਹੇ ਉਪਦੇਸ ਵਾਰੇ ਸਭੀ ਗੁਰੁ ਪਜਾਰੇ ਭਾਰੇ
ਕੋਮਲ ਚਿਤ ਐਸੇ ਪੇਖੇ ਗੁਰੂਵਰ ਜਗ ਮੈ ॥
ਰਾਖੀਏ ਧਰਮ ਹਿੰਦ ਕਾਟੀਏ ਯਵਨ ਕੁਲ
ਜਾਪੀਏ ਪੁਰਾਨੋ ਜਾਪ ਚਾਲ ਜਾਹ ਮਗ ਮੈ ॥
ਭਾਖਜੋ ਹਮ ਚਿਰੀ ਮ੍ਰਿਗ ਵੇਤੋ ਸਮ ਬਾਜ ਸਿੰਘ
ਕੈਸੇ ਮਾਰ ਲੇਹ ਹਮ ਕੁਹਾਰੋ ਨਿਜ ਪਗ ਮੈ ॥
ਅਮ੍ਰਿਤ ਦੈ ਕੀਨੇ ਜਿਹ ਸਭੀ ਜਨ ਬਾਜ ਸਿੰਘ
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਬੰਦੋ ਪਗ ਲਗ ਮੈ ॥੧੧॥
ਤਾਹੀ ਉਪਦੇਸ ਕੋ ਪ੍ਰਕਾਸ ਪੁੰਜ ਗ੍ਰੰਥ ਗੁਰੂ
ਬੋਧਕ ਤ੍ਰਿਕਾਂਡਨ ਮੈ ਭਗਤਿ ਗਜਾਨ ਅਤਿ ਹੀ ॥
ਸਾਧਨ ਸਮੂਹ ਔਰ ਮਹਿਮਾ ਸਤਸੰਗਤ ਕੀ

ਈਸ ਭਕਤਿ ਗੁਰੂ ਭਕਤਿ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮਤ ਸਤ ਹੀ ॥
ਮਾਨੁਖ ਜਨਮ ਦੁਰਲੰਭ ਸਭ ਜੋਨਨ ਮੈ
ਪਾਇ ਮਤ ਖੋਵੋ ਮਨ ਲਇ ਜਤ ਕਤ ਹੀ ॥
ਏਕ ਈਸ ਦਸੋ ਗੁਰੂ ਬਾਰਵੋ ਗ੍ਰੰਥ ਪੰਥ
ਤੇਰਵੋ ਬਿਸੇਖ ਬੰਦੋ ਸਭੀ ਦਾਯ ਗਤਿ ਹੀ ॥੧੨॥

ਦੋਹਰਾ॥
ਜਿਨ ਸੁਗੰਧ ਉਪਦੇਸ ਦੈ ਸੇਵਕ ਭ੍ਰਮਰ ਆਨੰਦ ॥
ਕੀਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਲਾਬ ਹਰਿ ਗੁਰਵਰ ਤਿਨ ਪਦ ਬੰਦ ॥੧੩॥
ਗੁਰੁਮਤ ਆਰਯ ਲੋਕ ਜੇ ਮਨੀ ਸਿੰਘ ਲੋਆਹ ॥
ਤਿਨ ਕੀ ਰਚੀ ਪੁਰਾਤਨੀ ਗਹ ਆਲੰਬ ਬਰਤਾਹ ॥੧੪॥
ਔ ਪੁਨ ਵੈਦਕ ਅਰਥ ਕੀ ਨਿਰਣੇ ਰੀਤੀ ਜੌਨ ॥
ਜੈਮੁਨਿ ਮੁਨਿ ਪੁਨ ਬਜਾਸ ਜੁ ਭਾਖੀ ਮਗ ਲੇ ਤੌਨ ॥੧੫॥
ਜੋ ਜੋ ਸੰਕਰ ਆਦਿਕਨ ਭਾਸਜ ਬਨਾਏ ਗ੍ਰੰਥ ॥
ਔ ਇਤਿਹਾਸ ਪੁਰਾਣ ਕੀ ਟੀਕਾ ਕੇ ਜੋ ਪੰਥ ॥੧੬॥
ਗੁਰੁਮਤ ਨਿਰਣੇ ਗ੍ਰੰਥ ਮੋ ਲਿਖ ਕਰ ਸਭ ਤਿਨ ਰੀਤਿ॥
ਅਬ ਈਹਾਂ ਤਿਹ ਸੂਚਨਾ ਭਾਖੌ ਰਾਖੋ ਚੀਤ ॥੧੭॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੀ ਟੀਕਾ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਟੀਕਾ ਕਾ ਪਰਮ ਸਹਾਈ 'ਗੁਰੁਮਤ ਨਿਰਣੇ ਸਾਗਰ ਗ੍ਰੰਥ' ਬਨਾਯਾ ॥ ਉਸਕੇ ਪਹਿਲੇ ਅਧਜਾਯ ਮੈ ਗੁਰੁ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇ ਕਹਜਾ ਗੁਰੁਮਤ ਕਾ ਸਿਧਾਂਤ ਭਕ੍ਤੀ ਪੂਰਬਕ ਗਜਾਨ ਲਿਖਜਾ। ਦੂਸਰੇ ਮੈ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਕੀ ਬਾਣੀ ਕੋ ਪ੍ਰਮਾਣਤਾ ਔ ਪੁੰਨਜ ਯਜਨਕਤਾ ਸਿਧ ਕਰੀ, ਤੀਸਰੇ ਮੈ ਵੇਦਾਦਿਕੋ ਵਤ ਇਸ ਕੀ ਟੀਕਾ ਅਵਸਜ ਚਾਹੀਯੇ ਯਹ ਸਿਧ ਕੀਆ। ਚੌਥੇ ਮੈ ਟੀਕਾ ਕੇ ਰਚਨ ਕੀ ਰੀਤਿ ਲਿਖੀ, ਪਾਂਚਵੇ ਮੈ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੇ ਗੁਰੂ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਛਠੇ ਮੈ ਗੁਰੁ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਅਵਤਾਰ ਸਿਧ ਕੀਯੇ, ਸਾਤਵੇ ਮੈ ਅਵਤਾਰ ਹੋਨੇ ਕਾ ਬੀਜ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਆਠਵੇ ਮੈ ਵੇਦ ਕੇ ਮਾਰਗ ਕਾ ਚਲਾਵਨਾ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਨੌਵੇ ਮੈ ਗੁਰੁਮਤ ਕੇ ਇਸ੍ਰ ਦੇਵ ਕਾ ਨਿਰਣੈ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਇਤਨਾ ਉਸਕਾ ਪ੍ਰਥਮ ਖੰਡ ਹੈ॥

ਦੂਸਰੇ ਖੰਡ ਕੇ ਚਲਤੇ ਦਸਵੇ ਅਧਜਾਯ ਮੈ ਪਾਖਾਣ ਪੂਜਾ ਕਰਨੇ ਯੋਗਜ ਨਹੀ ਯੁਗਲ ਉਪਾਸਨਾ ਕੀ ਆਵਸਜਕਤਾ ਨਹੀ ਭਕਤੀ ਗੁਰੂ ਮਤ ਮੇ ਅਨਨਜ ਹੈ ਯਹ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਗਜਾਰਵੇ ਮੈ ਸਭ ਮਤ ਸੰਮਤ ਭਕਤੀ ਕੀ ਰੀਤਿ ਸਿਧ ਕਰੀ ਹੈ, ਬਾਰਵੇ ਮੈ ਭਕਤੀ ਕਾ ਭਕਤੀ ਕੇ ਗ੍ਰੰਥੋ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਤੇਰਵੇ ਮੈ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਸਹਿਤ ਰਸੋ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਨਿਰਣੇ ਕਰ ਸਾਂਤ ਰਸ ਮੇ ਸਭ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕਾ ਤਾਤਪਰਜ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਚੌਦਵੇ ਮੈ ਬਾਤਸਲਜਾਦਿ ਪਾਂਚ ਰਸੋ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਨਿਰਣੇ ਕਰ ਭਕਤੀ ਕੇ ਬਿਚਾਰ ਕੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰੀ ਹੈ। ਪੰਦ੍ਰਵੇ ਮੈ ਦੂਸਰੇ ਭਾਵ ਕੇ ਨਿਰਣੇ ਮੈ ਵਿਵੇਕਾਦਿਕ ਚਾਰ ਸਾਧਨੋ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਿਖੇ ਹੈ, ਸੋਲਵੇ ਮੈ ਗੁਰੁ ਸਮੀਪ ਜਾ ਕਰ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿ ਔ ਪਦੋ ਮੈ ਸਕਤੀ ਲਖਣਾ ਕੇ ਬਿਚਾਰ ਲਿਖੇ ਹੈ। ਸਤਾਰਵੇ ਮੈ ਪਦੋ ਸੇ ਔਰ ਵਾਕਜਨ ਸੈ ਜੈਸਾ ਅਰਥ ਗਜਾਨ ਹੋਤਾ ਹੈ ਔ ਤਿਸ ਗਜਾਨ ਸੈ ਜੋ ਮੁਕਤੀਆਂ ਹੋਤੀ ਹੈ ਉਨ ਕੇ ਸਰੂਪੋ ਕਾ ਵਿਚਾਰ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਇਤਨਾ ਉਸ ਕਾ ਦੂਸਰਾ ਖੰਡ ਹੈ॥-

ਤੀਸਰੇ ਖੰਡ ਕੇ ਚਲਤੇ ਅਠਾਰਵੇ ਧਜਾਯ ਮੈ ਗੁਰੂ ਕੇ ਬਚਨੋ ਵਿਖੇ ਉਤਪਤੀ ਮੈ ਬਿਰੋਧ ਕੇ ਪਰਿਹਾਰ ਕੀ

ਰੀਤਿ ਚਲਾ ਕਰ ਤਾ ਮੇ ਮਾਯਾਦਿਕੋ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਿਖੇ ਹੈ। ਉਨੀਸਵੇਂ ਮੈ ਸੰਨਯਾਸੀਯੋਂ ਕੇ ਮਤ ਕੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਪੰਚੀਕਰਣ ਭਾਸਜ ਔ ਪੰਚੀਕਰਣ ਵਾਰਤਕ ਲਿਖੇ ਹੈ, ਬੀਸਵੇ ਮੈ ਬੈਸਨਵੋ ਕੇ ਮਤ ਕਾ ਮੂਲ ਗ੍ਰੰਥ ਤਤ੍ਵ ਤ੍ਰਯ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਇਕੀਸਵੇ ਮੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸੇ ਬਿਨਾ ਅਨਜ ਦੇਵਨ ਕੇ ਮਾਨਨੇ ਕਾ ਨਿਖੇਧ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਬਾਈਸਵੇ ਮੈ ਬਿਗੜੇ ਸਬਦੋ ਕੋ ਨਿਰਦੋਖਤਾ ਪੁਨਾ ਅਰਥੋਂ ਕੀ ਔ ਪਦੋਂ ਕੀ ਪੁਨਰੁਕ੍ਤੀ ਕਾ ਪਰਿਹਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਤੇਈਸਵੇ ਮੈ ਰਾਗੋ ਕੋ ਭਲਾ ਬੁਰਾ ਚਿੰਤਨ ਮੈ ਰਾਗਮਾਲਾ ਗੁਰੁ ਕੀ ਬਣਾਈ ਨਹੀ ਯਹ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਚੌਵੀਸਵੇ ਮੇ ਜਗਾ ਜਗਾ ਸੇ ਏਕ ਏਕ ਵਸਤੁ ਕੇ ਨਾਮ ਚੁਨ ਚੁਨ ਕੇ ਕੋਸ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਪਚੀਸਵੇ ਮੈ ਹਜਾਰੇ ਸਬਦੋ ਵਤ ਲਖੇ ਕਰੋੜੇ ਕਜੁਨਾ ਲਿਖੇ ਇਤਜਾਦਿਕ ਗਯਾਰਾਂ ਪ੍ਰਸ੍ਨੋ ਕੇ ਉਤਰ ਲਿਖੇ ਹੈ। ਯਹ ਉਸਕਾ ਤੀਸਰਾ ਖੰਡ ਹੈ–

ਚੌਥੇ ਖੰਡ ਕੇ ਚਲਤੇ ਹੀ ਛਬੀਸਵੇਂ ਅਧਜਾਯ ਮੈ ਦਸ ਪ੍ਰਸ੍ਨੋ ਕਾ ਉਤਰ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਸਤਾਈਸਵੇਂ ਮੈ ਸਤ ਸੂਦ੍ਰੋ ਕੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਦਿਕੋਵਤ ਵੇਦ ਵਿਦਜਾ ਕਾ ਅਧਿਕਾਰ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਅਠਾਈਸਵੇ ਮੈ ਸੇਖ ਰਹੇ ਪ੍ਰਸ੍ਨੋ ਕਾ ਉਤਰ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਉਨਤੀਸਵੇ ਮੈ ਗਿਨਤੀ ਵਾਲੀ ਤੁਕਾ ਮੈ ਵਸਤੁਓ ਕੀ ਗਿਨਤੀ ਪੂਰੀ ਕਰਨੀ ਲਿਖੀ ਹੈ, ਤੀਸਵੇ ਮੈ ਵੇਦਾਦਿ ਨਿਖਲਸਤ ਸਾਸਤ੍ਰੋਂ ਕਾ ਏਕ ਮੈ ਤਾਤਪਰਯ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਇਕਤੀਸਵੇ ਮੈ ਵੇਦਾਦਿਕੋ ਵਤ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸਿਧ ਕੀਆ ਹੈ। ਯਹ ਉਸ ਗੁਰੁਮਤ ਨਿਰਣਯ ਸਾਗਰ ਕਾ ਚੌਥਾ ਖੰਡ ਹੈ।–

ਇਸ ਕੇ ਸਮਾਨ ਏਕ ਔਰ ਭੀ ਗੁਰੁ ਔ ਗੁਰੁਸਿਖੋਂ ਕੀ ਬਾਣੀ ਕੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਅਪ੍ਰਮਾਣਪਨ ਕੀ ਪਰੀਖਜਾ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਲਿਖਾ ਹੈ ਸੋ ਭੀ ਟੀਕਾ ਕਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੇਨੇ ਯੋਗਜ ਬਾਣੀਯੋ ਕੇ ਨਿਰਣੇ ਕਰਣੇ ਸੇ ਪ੍ਰਮ ਸਹਾਈ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਟੀਕਾ ਪੜਨੇ ਸੁਣਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਵਾਲੇ ਗੁਰੁਮਤ ਕੇ ਸੱਜਨ ਲੋਕ ਇਨਕੋ ਪਹਲੇ ਅਵਸਜ ਪੜ ਸੁਨ ਲੀਆ ਕਰੇ ਤਬ ਉਨ ਕੋ ਮੂਲ ਟੀਕਾ ਦੇਖਨੇ ਪਰਮ ਸੁਗਮ ਹੋਂਗੇ ਅਰ ਮਤ ਮਤਾਤਰੋਂ ਕਾ ਭੀ ਯਥਾਰਥ ਗਯਾਨ ਹੋਗਾ ਅਰ ਬਾਣੀ ਕੇ ਯਥਾਰਥ ਅਯਥਾਰਥ ਅਰਥ ਕੀ ਭੀ ਪੂਰੀ ਪਰੀਖਜਾ ਹੋਗੀ। ਯਾ ਤੇ ਅਵੱਸਯ ਪਹਲੇ ਦੇਖ ਲੇਵੇਂ ਅਰ ਏਤੀ ਵਾਰਤਾ ਈਹਾਂ ਔਰ ਭੀ ਜਾਨ ਲੇਵੇਂ ਇਤਿਹਾਸ ਪੁਰਾਣੋ ਮੈ ਜੋ ਅਰਥ ਪਰਬ ਪਰਬ ਵਾ ਸਕੰਧ ਸਕੰਧ ਮੈ ਕਹਯਾ ਹੋਤਾ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਵਾ ਅੰਤ ਵਿਖੇ ਤਿਸਕੀ ਸੂਚੀ ਹੋਤੀ ਹੈ ਅਰ ਜੋ ਅਰਥ ਅਧਜਾਯ ਵਿਖੇ ਹੋਵੇ ਤਿਸਕੀ ਭੀ ਸੂਚੀ ਹੋਤੀ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੈ ਭੀ ਜੋ ਅਰਥ ਗੁਰੋ ਨੇ ਰਾਗ ਰਾਗ ਮੈ ਲਿਖਜਾ ਹੈ ਤਿਸਕੀ ਔਰ ਜੋ ਅਰਥ ਰਾਗੋ ਮੈ ਸਬਦ ਸਬਦ ਵਿਖੇ ਲਿਖਜਾ ਹੈ ਤਿਸ ਕੀ ਸੂਚੀ ਲਿਖਨੀ ਉਚਿਤ ਹੈ ਪਰੰਤੁ ਈਹਾਂ ਗੁਰੋ ਨੇ ਜੋ ਅਰਥ ਏਕ ਰਾਗ ਮੈ ਲਿਖਜਾ ਹੈ ਵਹੀ ਸਭ ਮੈ ਲਿਖਜਾ ਹੈ ਅਰ ਜੋ ਏਕ ਸਬਦ ਮੈ ਲਿਖਜਾ ਹੈ ਵਹੀ ਸਤਸੰਗ ਮਹਿਮਾ ਨਾਮ ਮਹਿਮਾ ਦੀ ਬਹੁਤ ਕਰ ਅਨਜ ਸਬਦੋ ਮੈ ਲਿਖਜਾ ਹੈ ਜੈਸੇ ਵੇਦ ਮੈ ਜੋ ਅਰਥ ਏਕ ਏਕ ਸਾਖਾ ਮੇ ਔ ਸਾਖਾ ਕੇ ਪ੍ਰਪਾਠਕੋ ਮੈ ਲਿਖਜਾ ਵਹੀ ਬਹੁਤ ਕਰ ਅਨਜ ਸਾਖਾ ਪ੍ਰਪਾਠਕੋ ਮੈ ਲਿਖਜਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਾ ਕੀ ਇਤਿਹਾਸ ਪੁਰਾਣੋ ਕੇ ਪਰਬ ਸਕੰਧ ਅਧਜਾਯੋਵਤ ਵੇਦੋ ਕੇ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਵਾ ਅੰਤ ਵਿਖੇ ਸੂਚੀ ਨਹੀ ਲਿਖੀ ਤੈਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਆਦਿ ਅੰਤ ਵਿਖੇ ਨਹੀ ਲਿਖੀ ਯਾਤੇ ਟੀਕਾ ਮੇ ਭੀ ਨਹੀ ਲਿਖਤੇ ਕਿੰਤੂ ਯਹ ਤੋ ਲਿਖਤੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਵੇਦ ਮੈ ਈਸ੍ਵਰ ਵੇਦ ਬ੍ਰਿਛ ਕਾ ਮੂਲ ਲਿਖਯਾ ਹੈ ਅਰ ਕਰਮ ਉਪਾਸਨਾ ਗਯਾਨ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਬਚਨ ਤਾ ਕੇ ਤੀਨ ਸਕੰਧ ਲਿਖੇ ਹੈ ਅਰ ਸਕੰਧੋ ਮੈ ਕਰਮਾਦਿਕੋ ਕੇ ਅਵਾਂਤਰ ਭੇਦੋ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਬਚਨ ਤਿਨ ਸਕੰਧੋ ਕੀਆਂ ਸਾਖਾ ਲਿਖੀਆ ਹੈ ਅਰ ਸਾਖਾ ਸਾਖਾ ਮੈ ਕਰਮਾਦਿਕੋ ਕੇ ਕਰਤਾ ਕਰਣਾਦਿ ਰੂਪ ਅੰਗੋ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਬਚਨ ਪਤ੍ਰ ਸੂਚਨ ਕੀਯੇ ਹੈਂ ਅਰਥਵਾਦ ਬਚਨ ਪੁਸਪ ਸੂਚਨ ਕੀਯੇ ਹੈ ਅਰਥਵਾਦ ਰੋਚਕ ਬਚਨੋ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਕਰਮਾਦਿਕੋ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਫਲ ਰੂਪ ਸੂਚਨ ਕੀਯੇ ਹੈਂ ਯਾਹੀ ਤੇ ਭਾਗਵਤ ਕੇ ਆਦਿ ਮੈ ਭਾਗਵਤ ਕੌ ਨਿਗਮ ਤਰੁ ਕਾ ਪੱਕਾ ਫਲ ਲਿਖਜਾ ਹੈ ਤੈਸੇ ਈਹਾਂ ਭੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਔ ਗੁਰੂ ਤੋ ਇਸ ਕਾ ਮੂਲ ਹੈ ਅਰ ਕਰਮਾਦਿਕੋ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਬਚਨ ਇਸਕੇ ਸਕੰਧ ਹੈ ਦਾਨ ਸਨਾਦਿਕ ਕਰਮ ਔ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿ ਭਕ੍ਤੀਯੋ ਕੇ ਭੇਦ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਬਚਨ ਇਸਕੀ ਸਾਖਾ ਹੈ

ਸਾਖਾ ਮੇ ਭੀ ਦਾਨ ਸਨਾਨਾਦਿਕ ਕਰਮੋ ਕੇ ਕਰਤਾ ਕਰਣਾਦਿ ਰੂਪ ਅੰਗੋ ਕੇ ਬੋਧਕ ਬਚਨ ਇਸ ਕੇ ਪਤ੍ਰ ਹੈ ਰੋਚਕ ਬਚਨ ਇਸਕੇ ਫੂਲ ਹੈ ਭਕਤੀ ਗਜਾਨ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਪੂਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਇਸਕੇ ਫਲ ਹੈ ਐਸਾ ਯਹ ਗੁਰੁ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਰੂਪ ਵਡਾ ਉੱਤਮ ਬ੍ਰਿਛ ਹੈ। ਨਿਖਲ ਜਨੋ ਕੋ ਧਰਮ ਅਰਥ ਕਾਮ ਰੂਪ ਛਾਯਾ ਹੇਤ ਔਰ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਫਲ ਹੇਤ ਸਦਾ ਸੇਵਨਾ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਮੈ ਭੀ ਇਸ ਕੋ ਸਰਬਦਾ ਸੇਵਨਾਰਥ ਇਸਕੇ ਪਰਮ ਮੂਲ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਗੁਰੁ ਕਾ ਚਿਤ ਮੈ ਧਜਾਨ ਕਰ ਆਦਿ ਮੈ ਲਿਖੇ ਏਕ ਅੰਕ ਸਹਿਤ ਓਸੇ ਬਿਵਰਣ ਕਰਤਾ ਹੋਂ ਈਹਾਂ ਪ੍ਰਥਮ ਯਹ ਗਾਥਾ ਹੈ ਜਬ ਜਬ ਸੰਸਾਰ ਮੈ ਅਧਰਮ ਕੀ ਬ੍ਰਿਧੀ ਔ ਧਰਮ ਕੀ ਨੂਜਨਤਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ ਤਬ ਤਬ ਉਤਮ ਲੋਕੋਂ ਕੀ ਰਖਜਾ ਹੇਤ ਔ ਦੁਸਟੋ ਕੇ ਬਿਨਾਸ ਹੇਤ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋਨੇ ਕਾ ਨਿਮਿਤ ਹੈ। ਸੋ ਪੁਰਾਣੋ ਮੈ ਸਰਬਤ੍ਰ ਲਿਖੇ ਹੈਂ ਅਰ ਇਸ ਮਤ ਮੇ ਭੀ ਵਡੇ ਮਹਾਨ ਭਾਈ ਗੁਰਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ 'ਸੁਣੀ ਪੁਕਾਰ ਦਾਤਾਰ ਪ੍ਰਭੁ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਜਗ ਮਾਹਿ ਪਠਾਇਆ' ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਮੈ ਪਹਲੀ ਪਾਤਸਾਹੀ ਕੇ ਬਰਣਨ ਮੈ ਛਠੇ ਸਵੈਯੇ ਮੈ ਕੱਲ ਭੱਟ ਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ 'ਸਤਜੁਗਿ ਤੈ ਮਾਣਿਓ ਛਲਿਓ ਬਲਿ ਬਾਵਨ ਭਾਇਓ' ਸ੍ਰੀ ਮੁਖਵਾਕ ਸਵੈਯੋਂ ਮੈ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨ ਦੇਵ ਜੀ ਲਿਖੇ ਹੈਂ 'ਹਰਿ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜਿਨ ਪਰਸਿਅਉ ਸਿ ਜਨਮ ਮਰਣ ਦੁਹੁ ਥੇ ਰਹਿਓ' ਭਵਿਖਜਤ ਪੁਰਾਣ ਕੇ ਪੈਤੀਸਵੇ ਅਧਜਾਯ ਮੈ ਲਿਖਜਾ ਹੈ 'ਜਬ ਅਧਰਮੀ ਰਾਜਾ ਲੋਕੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਧਰਮ ਕਾ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਤਿਸ ਕਾਲ ਮੈ ਧਰਮ ਕੀ ਰਖਾ ਔ ਮਲੇਛ ਲੋਕੋ ਕੇ ਨਾਸ ਹੇਤ ਬੇਦੀ ਬੰਸ ਵਿਖੇ ਪਛਮ ਦੇਸ ਮੇ ਖੱਤ੍ਰੀਯੋਂ ਕੀ ਕੁਲ ਵਿਖੇ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਬਿਸਨੁ ਕਾ ਅਵਤਾਰ ਹੋਵੇਗਾ ਲੋਗਨ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇਗਾ ਔ ਤਿਨ ਕੇ ਧਰਮ ਕੀ ਰਛਾ ਕਰੇਗਾ' ਸਲੋਕ ਭਵਿਖਜਤ ਪੁਰਾਣ ਕੇ ਜੁਦੇ ਛਪਵਾਏ ਜਾਵੇਂਗੇ ਔ ਗੁਰੁਮਤ ਨਿਰਣੇ ਮੈ ਲਿਖ ਦੀਏ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਈਹਾਂ ਨਹੀ ਲਿਖੇ ਗੁਰਦਾਸ ਬਚਨ ਸੇ ਲੇਕਰ ਪੀਛੇ ਸਮਗ੍ਰ ਲਿਖੇ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਕਲਿਜੁਗ ਮੈ ਸੰਪੂਰਣ ਲੋਕੋਂ ਕੇ ਧਰਮ ਕੀ ਰੱਛਾ ਹੇਤ ਬਿਸਨੁ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਪੂਰਬ ਅਵਤਾਰੋਂ ਵਤ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਜਾ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਲੋਕ ਮੈ ਆਕਰ ੨੯ ਬਰਸ ਦੋ ਮਹੀਨੇ ਕੀ ਅਵਸਥਾ ਪ੍ਰਯੰਤ ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਬਿਚਰ ਕੇ ਲੋਗਨ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਨਾ ਕੀਆ। ਇਸ ਲੀਏ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਸੀਘ੍ਰ ਉਪਦੇਸ ਕਰਾਵਨੇ ਹੇਤ ਅਪਨੇ ਅਵਤਾਰ ਕੋ ਯਾਦ ਕੀਆ ਤਬ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ ਅਪਨੇ ਅਵਤਾਰੀ ਬਿਸਨੁ ਭਗਵਾਨ ਕੇ ਯਾਦ ਕਰਨੇ ਸੇ ਨਦੀ ਮੇ ਸਨਾਨ ਕਰਨੇ ਕੇ ਮਿਸ ਸਰਜੂ ਮੈ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਰ ਰਾਮ ਚੰਦ੍ਰ ਜੀ ਵਤ ਨਿਜ ਧਾਮ ਖੀਰ ਸਾਗਰ ਮੈ ਬਿਸਨੁ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਸਮੀਪ ਗਏ ਜੈਸੇ ਅਰਜਨ ਕ੍ਰਿਸਨ ਜੀ ਗਏ ਥੇ। ਉਸ ਕਾਲ ਮੈ ਨਿਜ ਰੂਪ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਆਗਜਾ ਦਈ ਤੁਮ ਜਨੋ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਕਰੋ ਜਿਸ ਗਜਾਨ ਭਗਤੀ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਹੇਤ ਮੈਨੇ ਤੁਮਾਰਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕੀਆ ਹੈ। ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ ਕਹਜਾ ਹੇ ਭਗਵਨ ਗੁਰੋਂ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਲੇਕਰ ਆਗੇ ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨ ਕੀ ਪੁਰਾਤਨ ਮਰਯਾਦਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਆਪਨੇ ਪੂਰਬ ਕਾਲ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ, ਬ੍ਰਹਮ੍ਹਾ ਨੇ ਆਗੇ ਨਾਰਦ ਕੋ, ਨਾਰਦ ਨੇ ਬਜਾਸ ਕੋ ਕੀਆ, ਬਜਾਸ ਜੀ ਨੇ ਇਤਿਹਾਸ ਪੁਰਾਣ ਰਚਕੇ ਨਿਖਲ ਭਾਰਤ ਖੰਡ ਮੈ ਕੀਆ ਤੈਸੇ ਹਮ ਭੀ ਜਿਸ ਉਪਦੇਸ ਕੋ ਆਗੇ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਚਲਾ ਕਰ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤ ਕਰੇ ਐਸਾ ਨਿਖਲ ਵੇਦ ਕਾ ਰਹਸਜ ਰੂਪ ਉਪਦੇਸ ਕਰੋ ਸੁਨ ਕਰ ਬਿਸਨੁ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਏਕ ਓਂ ਸੇ ਲੇ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪ੍ਰਯੰਤ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ ਅਰ ਉਪਦੇਸ ਕਰ ਕੀਰਤਨ ਭਕਤੀ ਕੀ ਕਲਜੁਗ ਮੇ ਮੁਖਜਤਾ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਕਹਾ। ਇਸ ਪੂਰਬ ਕੀਯੇ ਉਪਦੇਸ ਕੋ ਜਪ ਯਹ ਜਪਨ ਕੀ ਆਗਜਾ ਕੋ ਸੁਨ ਕਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨਿਖਲ ਕੋ ਜਪਾਵਨੇ ਹੇਤ ਆਪ ਉਸ ਜਾਪ ਕੋ ਜਪਤੇ ਹੁਯੇ ਇਸ ਭਾਰਤ ਭੂਮੀ ਮੇ ਸੁਲਤਾਨਪੁਰ ਨਗਰ ਵਿਖੇ ਆਏ, ਆ ਕਰ ਉਸਕਾ ਬਿਸਤਾਰ ਕੀਆ।

ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ 'ਨਰੋਤਮ'

ਜਪੁ ਪੂਰਬਾਰਧ

ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ
ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥ਜਪੁ॥

ਵੇਦ ਰੂਪ ਉਪਦੇਸ ਮੈ ਓਂ ਕੇ ਆਦਿ ਮੈ ਏਕ ਅੰਗ ਨਹੀ ਕਹਯਾ ਅਰ ਈਹਾਂ ਕਹਯਾ ਹੈ। ਤਿਸ ਕਾ ਯਹ ਤਾਤਪਰਯ ਹੈ, ਸਭ ਕੋ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜੋ ਸਿਧਾਂਤ ਵਸਤੂ ਅਦ੍ਵੈਤ ਹੈ ਦ੍ਵੈਤ ਨਹੀ। ਯਾਂ ਤੇ ਜੀਵ ਈਸ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ, ਬੈਰਾਗੀਯੋਂ ਕੇ ਮਤ ਵਤ ਦੋ ਨਹੀ। ਕੋਈ ਏਕ ਅੰਗ ਆਦਿ ਮੇ ਕਹਨੇ ਕਾ ਬੀਜ ਯਹ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਜੋ ਯਹ ਉਪਦੇਸ ਪੁਰਖ ਇਸਤ੍ਰੀ ਮਾਤ੍ਰ ਕੋ ਸਾਂਝਾ ਹੈ ਅਰ ਵੇਦ ਮੈ ਤੀਨ ਵਰਣੋ ਕੇ ਪੁਰਖੋ ਬਿਨਾ ਨਿਖਲ ਵਰਣੋ ਕੀ ਇਸਤਰੀਆਂ ਅਰ ਪੁਰਖੋਂ ਕੋ ਓਂ ਕੇ ਮੁਖ ਸੇ ਉਚਾਰਣ ਕਰਨ ਕੀ ਆਗਯਾ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਸਾਂਝਾ ਉਪਦੇਸ ਭੀ ਕਰਨਾ ਔ ਪੂਰਬ ਵੇਦ ਮੈ ਕਹੀ ਅਪਨੀ ਆਗਯਾ ਭੀ ਸਹੀ ਰਖਨੀ ਯਹ ਵਿਚਾਰਕੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਓਂ ਕੇ ਆਦਿ ਮੈ ਪੜਦਾ ਰਖ ਦੀਆ ਹੈ ਜੋ ਪੜਦੇ ਸੇ ਸਭੀ ਬੋਲੇ। ਪੜਦੇ ਸੇ ਬੋਲਨੇ ਮੈ ਦੋਖ ਨਹੀ, ਜੈਸੇ ਉਲਟਾ ਬੋਲਨੇ ਸੇ ਦੋਖ ਨਹੀ। ਯਹੀ ਬਾਤ ਸਮਝ ਕੇ ਬਾਲਮੀਕ ਕੋ ਰਿਖੀਯੋਂ ਨੇ ਰਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਕਾ ਉਲਟਾ ਮਰਾ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ। ਅਰਥ ਇਸ ਪਖ ਮੇ ਭੀ ਏਕ ਕਾ ਵਹੀ ਹੈ ਜੋ ਪੀਛੇ ਬਤਾਯਾ ਹੈ।

ਓਂ ਕਾ ਅਰਥ ਬਯਾਕਰਣ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਲੇਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਰਖਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਹਤੇ ਹੈ। ਅਵ ਧਾਤੂ ਸੇ ਇਸਕੋ ਬਨਾਵਤੇ ਹੈ, ਅਵ ਕਾ ਅਰਥ ਰਖਯਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਰਛਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਓਂ ਕਹੇ ਹੈ ਔਰ ਗ੍ਰੰਥੋ ਵਾਲੇ ਅ।ਉ।ਮ। ਇਨ ਤੀਨ ਅਖਰੋਂ ਕੋ ਮੇਲ ਕੇ ਇਸ ਕੋ ਬਨਾਵੇ ਹੈ। ਅ।ਉ। ਕਾ ਓ ਮੰਮੇ ਕੀ ਬਿੰਦੀ ਹੋ ਕਰ ਓਂ ਬਨੇ ਹੈ, ਅਕਾਰ ਉਕਾਰ ਮਕਾਰ ਮਾਤ੍ਰਾ ਇਨ ਤੀਨੋ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਮਾਤ੍ਰਾ ਨਾਮ ਅਵਯਵ ਕਾ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਓਂ ਸਮੁਦਾਯ ਕੇ ਯੇ ਤੀਨ ਅਵਯਵ ਹੈ। ਅਕਾਰ ਮਾਤ੍ਰਾ ਕਾ ਅਰਥ ਬਿਰਾਟ ਈਸ੍ਵਰ ਔ ਬਿਸ੍ਵ ਜੀਵ ਹੈ। ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਕੇ ਔ ਜਾਗ੍ਰਤ ਅਵਸ੍ਥਾ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਜੀਵ ਕਾ ਨਾਮ ਬਿਸ੍ਵ ਹੈ। ਪੰਜ ਸਥੂਲ ਭੂਤੋ ਕੇ ਅੰਸ ਮਿਲਾ ਕਰ ਬਨੇ ਚਾਰ ਖਾਣ ਕੇ ਸਰੀਰ ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਲ ਮੈ ਦਸ ਇੰਦ੍ਰੇ ਚਾਰ ਅੰਤਾਕਰਣ ਚੌਦਾਂ ਇਨਕੇ ਵਿਖਯ ਚੌਦਾ ਇੰਦ੍ਰਯੋ ਕੇ ਸਹਾਈ ਦੇਵਤਾ ਵਿਦਯਮਾਨ ਹੋਵੇਂ, ਤਿਸ ਕਾਲ ਕਾ ਨਾਮ ਜਾਗ੍ਰਤ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਸਿਧ ਜਾਗਣ ਸਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਜਾਗ੍ਰਤ ਅਵਸਥਾ ਔ ਸ੍ਥੂਲ ਸਰੀਰ ਕੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਕਾ ਨਾਮ ਬਿਸ੍ਵ ਜੀਵ ਹੈ। ਸੋ ਬਿਸ੍ਵ ਜੀਵ ਬਿਰਾਟ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਕਾਹੇ ਤੇ ਜੀਵਨ ਕੇ ਸਰੀਰੋਂ ਕਾ ਨਾਮ ਪਿੰਡ ਹੈ ਔ ਨਿਖਲ ਪਿੰਡੋ ਕੇ ਸਮੁਦਾਯ ਕਾ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਜਾਤੀ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕ ਬ੍ਰਿਛੋਂ ਕੇ ਸਮੁਦਾਯ ਕਾ ਨਾਮ ਬਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਚਾਰ ਖਾਣ ਕੇ ਪਿੰਡ ਔ ਚੌਦਾ ਭਵਨੋ ਕਾ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਹੈ ਔ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਨਾਮ ਬਿਰਾਟ ਹੈ ਪਿੰਡ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਜੀਵ ਕਾ ਨਾਮ ਬਿਸ੍ਵ ਹੈ ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਸੇ ਜੁਦਾ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਪਿੰਡ ਕਾ ਸ੍ਵਾਮੀ ਬਿਸ੍ਵ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਬਿਰਾਟ ਸੇ ਜੁਦਾ ਨਹੀ ਦੋਨੋ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਨਕੇ ਏਕ ਰੂਪ ਹੋਨੇ ਮੈ ਬੀਜ ਯਹ ਹੈ ਜੋ ਪੀਛੇ ਏਕ ਅੰਕ ਕਾ ਅਰਥ ਏਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਹਾ ਵਹੀ ਅਪਨੀ

ਮਾਯਾ ਸਾਥ ਮਿਲ ਕਰ ਜੀਵ ਈਸ ਦੋ ਰੂਪ ਧਾਰ ਲੇਵੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਏਕ ਹੀ ਅਕਾਸ ਘਟ ਮਠ ਮੈ ਮਿਲਕੇ ਦੋ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਸੋ ਦੋ ਰੂਪ ਭੀ ਤਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਰਹੇ ਹੈ ਜਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਦੋ ਰੂਪ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਚੀਜਾ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਦੇਸੋ ਮੈ ਰਹੇ ਜਬ ਏਕ ਦੇਸ ਮੈ ਹੋਵੇ ਤਬ ਵਹੁ ਏਕ ਰੂਪ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਜਬ ਘਟ ਕੋ ਮਠ ਮੈ ਰਖ ਦੇਵੇ ਤਬ ਦੋ ਰੂਪ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਘਟ ਮਠ ਕੇ ਏਕ ਸਥਾਨ ਮੈ ਹੋਨੇ ਸੇ ਅਕਾਸ ਏਕ ਰੂਪ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਪਿੰਡ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਕੋ ਏਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰ ਏਕ ਦੇਸ ਮੈ ਹੋਨੇ ਸੇ ਤਿਨ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਬਿਸ੍ਵ ਬਿਰਾਟ ਭੀ ਏਕ ਰੂਪ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਸ੍ਥੂਲ ਸਰੀਰ ਜਾਗ੍ਰਤ ਅਵਸ੍ਥਾ ਕਾ ਸ੍ਵਾਮੀ ਬਿਸ੍ਵ ਜੀਵ ਬਿਰਾਟ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਐਸੇ ਓਂ ਕੀ ਪਹਲੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਕਾ ਅਰਥ ਗਯਾਨ ਕੀ ਇਛਾ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਚਿਤਵੇ ਅਕਾਰ ਸੇ ਆਗੇ ਦੂਸਰੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਉਕਾਰ ਹੈ ਤਿਸਕਾ ਅਰਥ ਹਿਰਨਯਗਰਭ ਈਸ੍ਵਰ ਔ ਤੈਜਸ ਜੀਵ ਹੈ। ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਔ ਸ੍ਵਪਨ ਅਵਸ੍ਥਾ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਜੀਵ ਕਾ ਨਾਮ ਤੈਜਸ ਹੈ, ਪਾਂਚ ਗਯਾਨ ਇੰਦ੍ਰੇ ਪਾਂਚ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰਯ ਪਾਂਚ ਪ੍ਰਾਣ ਮਨ ਬੁਧ ਦੋ ਅੰਤਹਕਰਣ ਇਨ ਸੂਖਮ ਭੂਤੋ ਕੇ ਕਾਰਯ ਸਤਾਰਾਂ ਤਤਾਂ ਕਾ ਨਾਮ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਹੈ, ਜਾਗ੍ਰਤ ਕਾਲ ਮੈ ਅਨੁਭਵ ਕੀਯੇ ਪਦਾਰਥੋਂ ਕੀ ਵਾਸਨਾ ਸੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਨੇ ਹੀ ਸੰਪੂਰਣ ਇੰਦ੍ਰਿਯ ਔ ਤਿਨਕੇ ਵਿਖਯ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰ ਭਾਨ ਹੋਨਾ ਸ੍ਵਪਨ ਅਵਸ੍ਥਾ ਕਹੀਯੇ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੁਫਨ ਸਮਾ ਹੈ। ਇਸ ਸ੍ਵਪਨ ਅਵਸ੍ਥਾ ਔ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਕਾ ਨਾਮ ਤੈਜਸ ਜੀਵਤ ਹੈ ਤੈਜਸ ਜੀਵਨ ਕੇ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰੋਂ ਕਾ ਸਮੁਦਾਯ ਹੀ ਬਨ ਵਹੀ ਹਿਰਣਯਗਰਭ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਸਰੀਰ ਹੈ ਕਹੇ ਸਰੀਰੋਂ ਕੋ ਏਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰ ਏਕ ਦੇਸ ਮੈ ਹੋਨੇ ਸੇ ਤਿਨਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਭੀ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਤੈਜਸ ਜੀਵ ਹਿਰਣਯਗਰਭ ਈਸ ਰੂਪ ਹੈ ਐਸੇ ਓਂ ਕੀ ਦੂਸਰੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਕਾ ਅਰਥ ਗਯਾਨ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਚਿਤਵੇ, ਉਕਾਰ ਸੇ ਆਗੇ ਤੀਸਰੀ ਮਾਤ੍ਰਾ ਮਕਾਰ ਹੈ ਤਿਸ ਕਾ ਅਰਥ ਮਾਯਾਪਤਿ ਈਸ੍ਵਰ ਔ ਪ੍ਰਾਗਯ ਜੀਵ ਹੈ। ਕਾਰਣ ਸਰੀਰ ਔ ਸੁਖੁਪਤੀ ਅਵਸ੍ਥਾ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਜੀਵ ਕਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਗਯ ਹੈ। ਮਾਯਾ ਕੇ ਮਲਿਨ ਅੰਸ ਅਵਿਦਿਯਾ ਹੈ ਤਿਨ ਕਾ ਨਾਮ ਕਾਰਣ ਸਰੀਰ ਹੈ ਜੈਸੇ ਬੀਜ ਮੈ ਬ੍ਰਿਛ ਲੀਨ ਹੋਵੈ ਹੈ ਤੈਸੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਸੁਪਨ ਕੇ ਸੰਪੂਰਣ ਗਯਾਨੋ ਕੇ ਸਹਿਤ ਅੰਤਹਕਰਣ ਕਾ ਅਵਿਦਯਾ ਮੈ ਲੀਨ ਹੋਨਾ ਸੁਖੁਪਤੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੋਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੁਖਤੀ ਅਵਸ੍ਥਾ ਔ ਕਾਰਣ ਸਰੀਰ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਕਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਗਯ ਜੀਵ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਗਯ ਜੀਵੋਂ ਕੇ ਕਾਰਣ ਸਰੀਰ ਅਵਿਦਯਾ ਮਾਯਾ ਰੂਪ ਹੈ ਵਹੁ ਮਾਯਾ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਸਰੀਰ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਾਯਾ ਅਵਿਦਯਾ ਰੂਪ ਕਾਰਣ ਸਰੀਰੋਂ ਕੋ ਏਕ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰ ਏਕ ਦੇਸ ਮੈ ਹੋਨੇ ਸੇ ਤਿਨ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਭੀ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਪ੍ਰਾਗਯ ਜੀਵ ਮਾਯਾਪਤੀ ਈਸ ਰੂਪ ਹੈ ਏਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੈ ਬਿਸ੍ਵਾਦਿਕ ਤੀਨ ਨਾਮ ਔ ਬਿਰਾਟਾਦਿਕ ਤੀਨ ਨਾਮ ਏਕ ਅਗਯਾਨ ਸੇ ਬਨੇ ਹੈ ਔ ਜੁਦੇ ਭਾਸੇ ਹੈ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ ਔ ਵਾਚਯ ਵਾਚਕ ਕਾ ਭੇਦ ਨਹੀ ਯਾ ਤੇ ਯੇ ਸਭੀ ਓਂ ਰੂਪ ਹੈ। ਬਿਸ੍ਵ ਅਕਾਰ ਰੂਪ ਹੈ ਤੈਜਸ ਉਕਾਰ ਰੂਪ ਹੈ ਪ੍ਰਾਗਯ ਮਕਾਰ ਰੂਪ ਹੈ ਸਮਾਧਿ ਸੇ ਪੂਰਬ ਐਸਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰੇ ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਆਕਾਰ ਰੂਪ ਬਿਸ੍ਵ ਕਾ ਉਕਾਰ ਮੈ ਤੈਜਸ ਰੂਪ ਉਕਾਰ ਕਾ ਮਕਾਰ ਮੈ ਪ੍ਰਾਗਯ ਰੂਪ ਮਕਾਰ ਕਾ ਤੁਰੀ ਚੇਤਨ ਮੈ ਲਯ ਕਰਕੇ ਐਸੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰੇ ਜੋ ਮੈ ਸੁੱਧ ਬੁੱਧ ਰੂਪ ਪਰ ਨਿਤਯ ਮੁਕਤ ਚੇਤਨ ਹੋ ਮੇਰੇ ਮੈ ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਨਹੀ ਯਹ ਸੁੱਧ ਬੁੱਧ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਗ੍ਰੰਥੋਂ ਮੈ ਇਸ ਓਕਾਰ ਕੀ ਅਰਧ ਮਾਤ੍ਰਾ ਲਿਖੀ ਹੈ ਅਰਧ ਮਾਤ੍ਰਾ ਲਿਖਨੇ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਅਕਾਰਾਦਿਕ ਓਂ ਸਮੁਦਾਯ ਕੇ ਪੂਰੇ ਤੀਨ ਅਵਯਵ ਹੈ ਉਨ ਅਵਯਵੋਂ ਕੇ ਜਬ ਅਵਸ੍ਥਾ ਔ ਸਰੀਰ ਭਾਗ ਦੂਰ ਕੀਯੇ ਤਬ ਉਨ ਕਾ ਆਧਾ ਭਾਗ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੇਖ (ਸ਼ੇਸ਼) ਰਹੇ ਹੈ। ਆਧਾ ਭਾਗ ਅਵਸ੍ਥਾ ਔ ਸਰੀਰ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਆਧਾ ਅਵਯਵ ਚੇਤਨ ਸੇਖ ਰਹਿਆ ਅਰਧ ਮਾਤ੍ਰਾ ਕਹਿਆ ਜਾਵੇ ਹੈ ਇਸੀ ਕੋ ਤੁਰੀਆ ਕਹੇ ਹੈ। ਬੇਦਾਂਤੀ ਮਹਾਂਵਾਕਯਨ ਮੇ ਭੀ ਆਧਾ ਭਾਗ ਛੋਡਕੇ ਆਧਾ ਲੇਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਊਹਾਂ ਭੀ ਓਂ ਕੇ ਸਮਾਨ ਅਰਧ ਮਾਤ੍ਰਾ ਕਾ ਹੀ ਗ੍ਰਹਣ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਰਧ ਮਾਤ੍ਰਾ ਭੀ ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਕਹਨ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਯਹ ਅਮਾਤ੍ਰ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਏਤਾ ਅਰਥ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੋ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਏਕੜੇ ਅੰਗ ਸਹਿਤ ਓਂਕਾਰ ਸੇ ਕਹਿਆ। ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਸਭ

ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਮੈ ਗੁਰੁਦਾਸ ਬਚਨ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ 'ਏਕੰਕਾਰ ਏਕਾਂਗ ਲਿਖ ਊੜਾ ਓਕਾਰ ਦਿਖਾਇਆ' ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋ ਏਕੜੇ ਕਾ ਅਰਥ ਅਦੁਤੀ ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਵਹੀ ਅਪਨੀ ਮਾਯਾ ਸਕਤੀ ਸਾਥ ਮਿਲ ਕਰ ਅਕਾਰ, ਉਕਾਰ, ਮਕਾਰ ਤੀਨ ਰੂਪ ਹੁਯਾ ਓਂ ਕਾ ਵਾਚਜ ਅਰਥ ਹੈ ਮਾਤ੍ਰਾ ਭਾਗ ਤਜਾਗ ਕੇ ਸੁਧ ਸ੍ਵਰੂਪ ਅਰਧ ਮਾਤ੍ਰਾ ਲਖਜ ਅਰਥ ਹੈ ਐਸੇ ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਏਕ ਅੰਗ ਸਹਿਤ ਓਂ ਕਾ ਅਰਥ ਕਹਿਆ।

ਅਬ ਆਗੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਣ ਔ ਤਟਸ੍ਥ ਲਖਣੋ ਸੇ ਬਿਸਤਾਰ ਸਹਿਤ ਕਹੇ ਅਰਥ ਕਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੋ ਪੁਨਾ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਇਤਿਜਾਦਿ ਪਾਠ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ। ਸਤਿ ਸੇ ਲੇ ਗੁਰਪ੍ਰਸਾਦਿ ਪ੍ਰਯੰਤ ਪਾਠ ਮੈ ਜੇਤੇ ਨਾਮ ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਏਕ ਅੰਕ ਕੇ ਅਰਥ ਏਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਬਿਸੇਖਣ ਹੈ ਏਕੜੇ ਕਾ ਅਰਥ ਸਭ ਕਾ ਬਿਸੇਖੵ ਹੈ ਜੁਦਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਕੌ ਬਿਸੇਖਣ ਕਹੇ ਹੈ ਜੁਦਾ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਕਾ ਨਾਮ ਬਿਸੇਖਜ ਹੈ। ਬਿਸੇਖਣ ਕਾ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਲਖਣ ਹੈ ਸੋ ਲਖਣ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਏਕ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਣ ਦੂਜੇ ਤਟਸ੍ਥ ਲਖਣ। ਜਿਸ ਵਸਤੁ ਕੋ ਜਨਾਵਨਾ ਹੈ ਉਸਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋ ਕਰ ਜੋ ਤਾਕੋ ਸਭ ਸੇ ਜੁਦਾ ਹੋ ਕਰ ਜਨਾ ਦੇਵੇ ਉਸ ਕਾ ਨਾਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਣ ਹੈ ਜੋ ਵਸਤੁ ਕਿਨਾਰੇ ਮੈ ਥਿਰ ਹੋ ਕਰ ਜਨਾਵਨੇ ਜੋਗਜ ਵਸਤੁ ਕੋ ਸਭ ਸੇ ਜੁਦਾ ਕਰ ਜਨਾ ਦੇਵੇ ਉਸ ਕਾ ਨਾਮ ਤਟਸ੍ਥ ਲਖਣ ਹੈ। ਈਹਾਂ ਸਤਿਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਏਤੇ ਪਾਠ ਮੈ ਸਤਨਾਮੁ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਣ ਹੈ ਵਾ ਨਾਮ ਕਾ ਆਗੇ ਮੇਲ ਹੈ ਸਤ ਏਤਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਣ ਹੈ ਨਾਮ ਕਰਤਾ ਏਤਾ ਤਟਸ੍ਥ ਲਖਣ ਹੈ ਵੇਦ ਮੈ ਸਤ ਪਦ ਚਿਤ ਔ ਆਨੰਦ ਕੇ ਬਹੁਤ ਕਰ ਸਾਥ ਸੁਨਿਆ ਜਾਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਈਹਾਂ ਭੀ ਤਿਨਕਾ ਲਖਾਯਕ ਹੈ। ਸਤਿਨਾਮ ਪਾਠ ਕਾ ਅਰਥ ਐਸੇ ਹੈ ਸਤ ਚਿਤ ਆਨੰਦ ਨਾਮ ਕਹੀਯੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਬੋਧਕ ਪਦ ਹੈ ਜਿਸ ਏਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਨਾਉ ਈਹਾਂ ਸਤਨਾਮ ਹੈ ਇਸੀ ਅਰਥ ਮੈ ਯਹ ਏਕ ਕਾ ਬਿਸੇਖਣ ਹੈ ਸਤ ਕਾ ਨਾਮ ਸਤਨਾਮ ਵਾ ਸਤ ਜੋ ਹੋਵੇ ਨਾਮ ਸੋ ਕਹੀਏ ਸਤਨਾਮ। ਇਨ ਅਰਥੋਂ ਮੈ ਬਿਸੇਖਣ ਨਹੀ ਬਨੇ ਨਾ ਬਨਨੇ ਮੈ ਯਹ ਹੇਤੁ ਹੈ ਬਿਸੇਖਜ ਬਿਸੇਖਣ ਕੇ ਵਾਚਕ ਪਦ ਦੋਨੋ ਏਕ ਅਰਥ ਕੋ ਕਹੇ ਤਬ ਤਿਨਕਾ ਬਿਸੇਖ ਬਿਸੇਖਣ ਭਾਵ ਹੋਵੇ ਹੈ ਭਿੰਨ ਅਰਥੋਂ ਕੋ ਕਹੇ ਤਬ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਈਹਾਂ ਪਹਲੇ ਅਰਥ ਮੈ ਸਤਨਾਮ ਬਿਸੇਖਣ ਏਕ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਅਗਲੇ ਦੋ ਅਰਥੋ ਮੈ ਨਹੀ ਕਹੇ ਕਾਹੇ ਤੇ ਏਕੜੇ ਕਾ ਅਰਥ ਏਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਸਤਨਾਮ ਕਾ ਅਰਥ ਸਤ ਕਾ ਨਾਮ ਵਾ ਸਚਾ ਨਾਮ ਹੈ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਨ ਬਾਣੀ ਸੇ ਅਤੀਤ ਅਰਥ ਰੂਪ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਅਰਥੋ ਕੇ ਕਹਨੇ ਸੇ ਇਨਕਾ ਬਿਸੇਖਜ ਬਿਸੇਖਣ ਭਾਵ ਨਹੀ ਬਨੇ। ਨਾਮ ਕੋ ਛੋਡ ਕੇ ਸਤ ਮਾਤ੍ਰ ਬਿਸੇਖਣ ਕਰੇ ਤਬ ਸੀਧਾ ਹੀ ਬਨ ਜਾਵੇ ਹੈ ਜੋ ਕੈਸਾ ਏਕ ਹੈ ਸਤ ਹੈ ਚਿਤ ਹੈ ਆਨੰਦ ਹੈ। ਕਰਤਾ ਸਾਥ ਜੁੜ ਕਰ ਨਾਮ ਪਦ ਰੂਪ ਕਾ ਲਖਾਯਕ ਹੈ ਨਾਮ ਵਾਚਕ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈਂ ਰੂਪ ਵਾਚਜ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਨਾਮ ਸੇ ਨਿਖਲ ਬਾਣੀ ਕਾ ਗ੍ਰਹਣ ਹੈ ਰੂਪ ਸੇ ਤਿਸ ਬਾਣੀ ਕੇ ਸੰਪੂਰਣ ਅਰਥ ਕਾ ਗ੍ਰਹਣ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਕੈਸਾ ਏਕ ਹੈ ਵਾਚਜ ਵਾਚਕ ਰੂਪ ਨਿਖਲ ਸੰਸਾਰ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਪਾਲਨਾ ਨਾਸ ਕਾ ਕਰਤਾ ਕਹੀਏ ਨਿਮਿਤ ਕਾਰਣ ਹੈ ਪੁਨਾ ਮਕੜੀ ਵਤ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਣ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਅਪਨਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਜਨਾਵਨ ਹੇਤ ਕਹੇ ਪਾਠ ਕਾ ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਅਰਥ ਕਹਿਆ। ਬਿਸਤਾਰ ਸੇ ਐਸੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਕੋਈ ਪੁਰਖ ਕਾਹੂ ਕਾ ਮੰਦਰ ਜਾਨਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਕਰ ਕਾਹੂ ਦਯਾਲੁ ਪੁਰਖ ਕੋ ਪੂਛੇ ਜੋ ਉਸ ਕਾ ਮੰਦਰ ਕੌਨ ਹੈ ਤਬ ਬਤਾਵਨੇ ਵਾਲਾ ਦਜਾਲੂ ਪੁਰਖ ਉਸ ਕੋ ਮੰਦਰ ਕੀ ਦੋਨੋ ਨਿਸਾਨੀਯੋ ਸੇ ਬਤਾਵੇ ਹੈ ਜੋ ਉਸਕਾ ਮੰਦਰ ਵਹੁ ਹੈ ਜੋ ਕਲੀ ਕੇ ਲੇਪ ਵਾਲਾ ਹੈ ਪੁਨਾ ਕਊਏ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਈਂਟ ਚੂਨਾ ਕੇ ਸਮੁਦਾਯ ਕੋ ਮੰਦਰ ਹੋਨੇ ਸੇ ਕਲੀ ਕਾ ਲੇਪ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਣ ਹੈ ਕਊਆ ਕਿਨਾਰੇ ਹੋਕਰ ਬੋਧਨ ਕਰਨੇ ਸੇ ਤਟਸਥ ਲਖਣ ਹੈ। ਐਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਦਜਾਲੂ ਨੇ ਸਤਨਾਮ ਏਤਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਣ ਕਹਜਾ ਵਾ ਸਤ ਮਾਤ੍ਰ ਕਹਜਾ ਕਰਤਾ ਵਾ ਨਾਮ ਕਰਤਾ ਏਤਾ ਤਟਸ੍ਥ ਲਖਣ ਕਹਿਆ ਸਤ ਪਦ ਜੋ ਵਸਤੁ ਸੰਸਾਰ ਰਚਨਾ ਸੇ ਪਹਲੇ ਅਰ ਸੰਸਾਰ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ਮੈ ਅਰ ਰਚਨਾ ਕੇ ਬਿਨਾਸ ਕਾਲ ਮੈ ਰਹੇ ਭਾਵ ਕਬੀ ਜਿਸਕਾ ਨਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਿਸ ਕੋ ਕਹੇ

ਹੈ। ਗਯਾਨ ਪਦ ਜਿਸ ਕੇ ਚਾਨਣੇ ਸੇ ਸੂਰਯਾਦਿਕੋ ਮੈ ਚਾਨਣਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਿਸ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਸ੍ਵਪਨ ਮੈ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਰ ਅਤਯੰਤ ਅੰਧੇਰੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਭੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਕਾਹੇ ਤੇ ਜੇਤਾ ਕੁਛ ਵਸਤੁਯੋ ਕਾ ਜਾਨਨਾ ਨਾਮ ਲੇਨਾ ਗ੍ਰਹਣ ਤਯਾਗ ਕਰਨਾਦਿਕ ਬਯਵਹਾਰ ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਅਰ ਸ੍ਵਪਨ ਅਵਸ੍ਥਾ ਵਿਖੇ ਜੇਤੇ ਪ੍ਰਸਿੱਧ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸੂਰਯ ਚੰਦ ਅਗਨਿ ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਹੈ ਸੋ ਕੋਈ ਰਹੇ ਨਹੀ। ਉਹਾਂ ਕੇਵਲ ਏਕ ਪੁਰਖ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈ ਪੁਨਾ ਜਹਾਂ ਅਤਯੰਤ ਅੰਧੇਰੇ ਮੈ ਥਿਤ ਹੁਯਾ ਕੋਈ ਉਜਾਲਾ ਅਬ ਵਡਾ ਅੰਧੇਰਾ ਹੈ ਐਸਾ ਅੰਧੇਰੇ ਕੀ ਸਿਧੀ ਕਰੇ ਹੈ ਵਹੀ ਏਕ ਪੁਰਖ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈ ਤਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕੇ ਚਿਤ ਚੇਤਨ ਗਯਾਨ ਜਯੋਤਿ ਇਤਯਾਦਿਕ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸ ਆਨੰਦ ਕੋ ਚਾਹਤਾ ਹੁਯਾ ਪੁਰਖ ਅਨੇਕ ਰੰਗ ਤਮਾਸਯੋ ਕੋ ਛੋਡਕੇ ਸੋਨਾ ਚਾਹੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਜਿਸ ਆਨੰਦ ਕੋ ਸਯਨ ਸੈ ਉਠ ਕਰ ਮੈ ਵਡਾ ਸੁਖੀ ਹੋਯਾ ਐਸੇ ਯਾਦ ਕਰੇ ਹੈ ਅਰ ਜਿਸ ਸੁਖ ਕੀ ਰਛਾ ਹੇਤ ਗ੍ਰਿਹਾਦਿਕੋ ਕੋ ਆਗ ਲਗੇ ਸਭ ਕੋ ਛੋਡ ਕਰ ਇਕੇਲਾ ਭਾਗੇ ਹੈ ਅਰ ਜਿਸ ਆਨੰਦ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਸਭੀ ਪਦਾਰਥ ਆਨੰਦ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਭਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਆਨੰਦ ਹੈ। ਯੇ ਤੀਨੋ ਨਾਮ ਏਕ ਵਸਤੁ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਅਰ ਔਰ ਨਾਮੋ ਸੇ ਇਨ ਸ੍ਵਰੂਪ ਨਾਮੋ ਮੈ ਯਹ ਬਿਸੇਖ ਹੈ ਔਰ ਵਸਤੁਯੋਂ ਕਾ ਦੂਸਰਾ ਨਾਮ ਏਕ ਨਾਮ ਸੇ ਨਾ ਕਹੇ ਅਰਥ ਕੋ ਨਹੀ ਕਹਤਾ ਕਹੇ ਕੋ ਹੀ ਕਹੇ ਹੈ ਅਰ ਯੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਨਾਮ ਏਕ ਵਸਤੁ ਮੇ ਹੀ ਦੂਸਰੇ ਨਾਮ ਸੇ ਨਾ ਕਹੇ ਅਰਥ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਅਗਨਿ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਦਾਹਕ ਉਸਨ ਪ੍ਰਕਾਸ ਪਦੋ ਮੇ ਦਾਹਕ ਪਦ ਉਸਨ ਪਦ ਸੇ ਨਾ ਕਹੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਅਰ ਉਸਨ ਪਦ ਦਾਹਕ ਪਦ ਸੇ ਨਾ ਕਹੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਪ੍ਰਕਾਸ ਪਦ ਇਨ ਦੋਨੋ ਸੇ ਨਾ ਕਹੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਸਤ ਚਿਤ ਆਨੰਦ ਪਦੋਂ ਮੇ ਭੀ ਸਤ ਪਦ ਚਿਤ ਪਦ ਔ ਆਨੰਦ ਪਦੋ ਸੇ ਨਾ ਕਹੇ ਤੀਨੋ ਕਾਲੋ ਮੇ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਚਿਤ ਪਦ ਸਤ ਪਦ ਔ ਆਨੰਦ ਸੇ ਨਾ ਕਹੇ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਸਕੋ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸਨੇ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ। ਆਨੰਦ ਪਦ ਸਤ ਪਦ ਔ ਚਿਤ ਪਦ ਸੇ ਨਾ ਕਹੇ ਪਰਮ ਆਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸਰਬਤ੍ਰ ਯਹ ਨੇਮ ਸਿਧ ਹੁਯਾ ਜੋ ਜੋ ਵਸਤੁਯੋਂ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕ ਨਾਮ ਹੈ ਸੋ ਸਭੀ ਏਕ ਨਾਮ ਸੇ ਨਾ ਕਹੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਹੀ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਹੋਤੇ ਹੈ ਅਰ ਜੋ ਕਾਹੂ ਨਿਮਿਤ ਸੇ ਨਹੀ ਬਨਾ ਹੁਯਾ ਐਸੇ ਵਸਤੂਯੋਂ ਕੇ ਵਾਸਤਵ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਹਤੇ ਹੈ ਜਿਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਨਾਮ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਹੈ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਨਾਮੋ ਕੋ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਕਹਤੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਸਤ ਨਾਉ ਕਾਹੂ ਕਾਰਣ ਸੇ ਨਾ ਬਨੇ ਹੂਯੇ ਤੀਨੋ ਕਾਲੋ ਮੈ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਚਿਤ ਨਾਉ ਅਪਨੇ ਚਾਨਨੇ ਮੈ ਔਰ ਚਾਨਨਾ ਨਾ ਚਾਹਨੇ ਵਾਲੇ ਚਾਨਨੇ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਆਨੰਦ ਨਾਉ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਕਾਹੂ ਔਰ ਨਾ ਸੁਖ ਚਾਹਨੇ ਵਾਲੇ ਸੁਖ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਐਸੇ ਹੀ ਔਰ ਸ੍ਵਰੂਪ ਬੋਧਕ ਨਾਮੋ ਮੇ ਰੀਤਿ ਜਾਨ ਲੇਨੀ ਇਸੀ ਵਾਰਤਾ ਕੇ ਸਮਝਾਵਨੇ ਹੇਤ ਮਾਰੂ ਸੋਲਹੇ ਮੈ ਗੁਰੂ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਏਕ ਸਤਨਾਮ ਕੋ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਕਹਿਆ ਹੈ 'ਕਿਰਤਮ ਨਾਮ ਕਥੇ ਤੇਰੇ ਜਿਹਬਾ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਤੇਰਾ ਪਰਾ ਪੂਰਬਲਾ' ਪਰਾ ਕਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੈ ਪੂਰਬਲਾ ਪਹਲਾ ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮਧੁਸੂਦਨ ਦਾਮੋਦਰਾਦਿ ਕ੍ਰਿਤਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਤੇਰੇ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਜਿਹਬਾ ਬਹੁਤ ਕਹੇ ਹੈ ਜੋ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਹਨੇ ਵਾਲਾ ਤੇਰਾ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਹੈ ਸੋ ਸਰਬ ਕੀ ਅਪੇਖਾ ਕਰ ਮੁਖਯ ਪਹਲਾ ਹੈ ਤਿਸ ਕਾ ਭਕਤ ਸਦਾ ਆਸਰਾ ਲੇਵੇ ਹੈ ਅਰ ਸਰਬਦਾ ਜਪੇ ਹੈ ਮੁਖਯ ਜਾਨ ਕਰ ਹੀ ਸਦਾ ਜਪਨ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਹੈ 'ਜਪਿ ਮਨ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਸਦਾ ਸਤਿ ਨਾਮੁ' ਇਤਯਾਦਿ ਜੋ ਬਸਤੁਯੋਂ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾਹੂ ਨਿਮਿਤ ਸੇ ਬਨੇ ਹੋਵੇ ਉਨ ਕਾ ਨਾਮ ਕ੍ਰਿਤਮ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਤਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਪਦੋ ਕਾ ਨਾਮ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਹੈ ਅਰ ਕਰਮ ਨਾਮ ਹੈ ਜੈਸੇ ਮਧੁ ਰਾਖਸ ਕੇ ਮਾਰਨੇ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਮਧੁਸੂਦਨ ਨਾਮ ਹੈ ਮੁਰ ਕੇ ਮਾਰਨੇ ਸੇ ਮੁਰਾਰੀ ਨਾਮ ਹੈ ਦਾਮ ਨਾਮ ਰੱਜੁ ਕਾ ਹੈ ਤਿਸ ਸਾਥ ਯਸੋਦਾ ਨੇ ਕ੍ਰਿਸਨ ਕਾ ਉਦਰ ਬਾਧਿਆ ਇਸ ਤੇ ਦਾਮੋਦਰ ਨਾਮ ਹੈ। ਨਾਰ ਨਾਮ ਜਲ ਕਾ ਹੈ ਤਿਸ ਮੈ ਘਰ ਬਨਾਵਨੇ ਸੇ ਨਾਰਾਯਣ ਨਾਮ ਹੈ। ਐਸੇ ਔਰ ਭੀ ਜੋ ਜੋ ਈਸ੍ਵਰ ਨੇ ਕਾਮ ਕੀਯੇ ਉਨਸੇ ਤਿਸਕੇ ਅਨੇਕ ਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ

ਪੜੇ ਕਹਨੇ ਮੈ ਬਹੁਤ ਕਰ ਯੇਹੀ ਆਵੇ ਹੈ ਯਾਹੀ ਤੇ ਜਾਪੁ ਬਾਣੀ ਮੈ ਗੁਰੂ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਨੇ 'ਤਵ ਸਰਬ ਨਾਮ ਕਥੈ ਕਵਨ ਕਰਮ ਨਾਮ ਬਰਨਤ ਸੁਮਤਿ' ਐਸੇ ਕਰਮ ਨਾਮੋ ਕੇ ਕਥਨ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਗਜਾ ਕਰੀ ਹੈ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮੋ ਕੇ ਕਹਨ ਕੀ ਨਹੀ ਕਰੀ ਪੂਰਬ ਲਿਖੇ ਸਮਗ੍ਰ ਪਾਠ ਕਾ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ ਜੋ ਵਸਤੁਯੋਂ ਕੇ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਨਾਮ ਹੋਤੇ ਹੈ ਵਹੁ ਵਸਤੁਯੋਂ ਕੇ ਵਾਸਤਵ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਹਤੇ ਹੈ ਜੋ ਕ੍ਰਿਤਿਮ ਨਾਮ ਹੋਤੇ ਹੈ ਵਹੁ ਬਨਾਵਟੀ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਹਤੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਪਹਲੇ ਨਾਮੋ ਕੋ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਣ ਬੋਧਕ ਨਾਮ ਕਹਤੇ ਹੈ ਦੂਸਰੇ ਨਾਮੋ ਕੋ ਤਟਸ੍ਥ ਲਖਣ ਬੋਧਕ ਨਾਮ ਕਹਤੇ ਹੈ ਤਟਸਥ ਲਖਣ ਬੋਧਕ ਨਾਮੋ ਸੇ ਸਰਬ ਕੋ ਹੀ ਸੀਘ੍ਰ ਉਸ ਵਸਤੁ ਕੀ ਪਹਚਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਣ ਬੋਧਕ ਨਾਮੋ ਸੇ ਸੂਖਮ ਬੁਧੀ ਵਾਲਿਯੋਂ ਕੋ ਸੀਘ੍ਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔਰ ਕੋ ਸਹਜ ਸਹਜ ਸਤਸੰਗ ਕਰਨੇ ਸੇ ਹੋਵੈ ਹੈ ਉਪਾਯ ਵਸਤੁ ਕੀ ਪਹਚਾਨ ਕੇ ਦੋਨੋ ਹੈ ਯਾਹੀ ਤੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਵਸਤੁ ਕੀ ਪਹਚਾਨ ਹੇਤ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਦੋਨੋ ਕਾ ਬੋਧਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਸਤਨਾਮ ਕਰਤਾ ਏਤਾ ਪਾਠ ਕਹਜਾ ਹੈ ਸ੍ਵਰੂਪ ਬੋਧਕ ਸਤਨਾਮ ਪਾਠ ਕਾ ਅਰਥ ਪੂਰਬ ਬਿਸਤਾਰ ਸੇ ਕਹਜਾ ਪਰੰਤੂ ਏਕ ਕਾ ਬਿਸੇਖਣ ਸਤਨਾਮ ਪਾਠ ਸਤ ਹੈ ਨਾਮ ਜਿਸਕਾ ਇਸ ਅਰਥ ਮੇ ਬਨਜਾ ਔਰ ਮੇ ਨਹੀ ਬਨਜਾ ਨਾਮ ਪਦ ਕੋ ਕਰਤਾ ਸਾਥ ਮੇਲੇ ਤਬ ਸੁਗਮ ਹੀ ਸਤ ਏਕ ਕਾ ਬਿਸੇਖਣ ਬਨੇ ਹੈ ਜੋ ਕੈਸਾ ਏਕ ਹੈ ਸਤ ਕਹੀਏ ਤੀਨੋ ਕਾਲੋ ਮੈ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਪੁਨਾ ਸਤ ਕੋ ਉਪ ਲਖਣ ਮਾਨ ਕੇ ਗਜਾਨ ਰੂਪ ਔ ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਹੈ ਨਾਮ ਸਾਥ ਰੂਪ ਕਾ ਮੇਲ ਹੈ ਨਾਮ ਵਸਤੁਯੋਂ ਕੇ ਨਾਮੋ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਰੂਪ ਵਸਤੁਯੋਂ ਕੇ ਅਕਾਰੋ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਪਦੋ ਸੇ ਨਿਖਲ ਵਾਚਜ ਵਾਚਕ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕਾ ਪਾਲਨ ਕਾ ਪ੍ਰਲਯ ਕਾ ਵਹੁ ਏਕ ਕਰਤਾ ਕਹੀਏ ਨਿਮਿਤ ਕਾਰਣ ਹੈ ਪੁਨਾ ਜਗਤ ਕਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸਾਥ ਅਭੇਦ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਵਹੀ ਨਿਖਲ ਕਾ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਣ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਮੰਤ੍ਰ ਮੈ ਦੋਨੋ ਲਖਣੋ ਕੇ ਬੋਧਕ ਪਦੋ ਸੇ ਦੋਨੋ ਲਖਣ ਬਤਾਯੇ ਜਿਨ ਦੋਨੋ ਕੋ ਸੁਨ ਕਰ ਸ੍ਰੋਤਾ ਕੋ ਐਸਾ ਗਜਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੋ ਸਤ ਰੂਪ ਹੈ ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਹੈ ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਹੈ ਸੋ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਹੈ ਪੁਨਾ ਜੋ ਨਿਖਲ ਜਗਤ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਪਾਲਨਾ ਪ੍ਰਲਜ ਕੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਨਿਮਿਤ ਕਾਰਣ ਹੈ ਔ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਣ ਹੈ ਸੋ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਹੈ ਸਤ ਚਿਤ ਆਨੰਦ ਯਹ ਉਸਕਾ ਸ੍ਵਤੇ ਸਿਧ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਰੂਪ ਹੈ ਉਤਪਤੀ ਪਾਲਨਾ ਪ੍ਰਲਯ ਕਾ ਨਿਮਿਤ ਪਨਾ ਔ ਉਪਾਦਾਨ ਪਨਾ ਉਸ ਕਾ ਬਨਾਵਟੀ ਕ੍ਰਿਤਮ ਰੂਪ ਹੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮੈ ਕਰਤਾ ਪਨਾ ਨਿਖਲ ਕਾਰਯੋ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਪ੍ਰਲਯ ਥਿਤੀ ਕਾ ਕਾਰਣ ਗਜਾਨ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਗਜਾਨ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਇਛਾ ਸੇ ਲੇਕਰ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਪ੍ਰਯੰਤ ਸੰਪੂਰਣ ਕਾਰਯੋ ਕੋ ਰਚੇ ਹੈ ਵਹੁ ਗਜਾਨ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਭੂਤ ਗਜਾਨ ਨਹੀ ਜੋ ਪੀਛੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਣ ਮੈ ਕਹਜਾ ਹੈ ਕਿੰਤੁ ਮਾਯਾ ਕੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਹੈ ਆਕਾਰ ਉਸਕਾ ਯਹ ਹੈ ਏਕ ਮੈ ਬਹੁਤ ਰੂਪ ਹੂੰ ਯਹ ਗਜਾਨ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮੈ ਜਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਸੰਸਾਰ ਰਹੇਗਾ ਸਦਾ ਰਹੇ ਹੈ ਇਸ ਕੋ ਨਜਾਯ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਨਿਤਜ ਮਾਨੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਗਜਾਨ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸਰਬੱਗ ਔ ਸੰਪੂਰਣ ਵਿਦਜਾ ਵਾਲਾ ਕਹਜਾ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਗਜਾਨ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਮੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸਾਥ ਮਾਯਾ ਕਾ ਅਨਾਦੀ ਮੇਲ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਯਹ ਗਜਾਨ ਆਗੇ ਸਰਬ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਮੈ ਕਾਰਣ ਹੈ ਸਰਬ ਕਾਰਯੋ ਸੇ ਪ੍ਰਥਮ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮੈ ਏਕ ਮੈ ਬਹੁਤ ਹੋਵੋ ਯਹ ਇਛਾ ਉਪਜੇ ਹੈ ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਸਾਂਖੀ ਮਹਤਤ੍ਵ ਕਹੇ ਹੈ ਬੇਦਾਂਤੀ ਇਸ ਕੇ ਕਾਰਣ ਗਜਾਨ ਕੋ ਮਹਤਤ੍ਵ ਕਹੇ ਹੈ ਇਛਾ ਸੇ ਆਗੇ ਤ੍ਰਿਧਾ ਹੰਕਾਰਤਾ ਸੇ ਪੰਚ ਤਨ ਮਾਤ੍ਰਾ ਦ੍ਵਾਰਾ ਨਿਖਿਲ ਸੰਸਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜਿਸ ਕੀ ਰਚਨਾ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਜਗਤ ਕਰਤਾ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਕਰਤਾ ਪਨਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮੈ ਮਾਯਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਕਹਜਾ ਹੈ ਉਪਾਦਾਨ ਪਨਾ ਅਪਨੇ ਕਾਰਯੋ ਸਾਥ ਅਪਨੀ ਅਭੇਦਤਾ ਰੂਪ ਹੈ ਅਥਵਾ ਅਪਨੀ ਮਾਯਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਏਕਾਕਾਰ ਕਾ ਅਨੇਕਾਕਾਰ ਹੋਨਾ ਰੂਪ ਹੈ ਜੈਸੇ ਨੀਂਦ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਏਕ ਹੀ ਸ੍ਵਪਨੇ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਅਨੇਕ ਹਾਥੀ ਸ਼ੇਰ ਨਦੀ ਸਮੁਦ੍ਰਾਦਿ ਕਾਰਯੋ ਕੇ ਆਕਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਕਾਰਯੋ ਕੇ ਆਕਾਰ ਭੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਅਪਨੇ ਵਾਸਤਵ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਛੋਡ ਕੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਜੈਸੇ ਦੂਧ ਅਪਨੇ ਵਾਸਤਵ ਰੂਪ ਕੋ ਛੋਡ ਕੇ ਦਹੀ ਕੇ ਆਕਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ ਕਿੰਤੂ ਅਪਨੇ ਵਾਸਤਵ ਰੂਪ ਕੋ ਨਾ ਛੋਡ ਕੇ ਕਾਰਯੋ ਕੇ ਆਕਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਸਿਪੀ

ਜੇਵਰੀ ਅਪਨੇ ਵਾਸਤਵ ਰੂਪ ਕੋ ਨਾ ਛੋਡ ਕੇ ਭ੍ਰਮੀ ਪੁਰਖੋ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸਟਿ ਮੈ ਰੁਪਾ ਔ ਸਰਪ ਬਨ ਜਾਵੇ ਹੈ ਐਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਭੀ ਅਪਨੇ ਅਕ੍ਰਿਤਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਨਾ ਛੋਡ ਕੇ ਹੀ ਜਗਤ ਕੇ ਆਕਾਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਯਹੀ ਉਸ ਮੈ ਉਪਾਦਾਨ ਪਨਾ ਹੈ, ਯਹ ਉਪਾਦਾਨ ਪਨਾ ਤਾ ਮੇ ਮਾਯਾ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਬਨਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਦੂਧਵਤ ਬਦਲ ਕੇ ਕਾਰਯੋ ਕੇ ਆਕਾਰ ਹੋਨਾ ਰੂਪ ਉਪਾਦਾਨ ਪਨਾ ਮਾਯਾ ਮੇ ਹੈ ਅਵਾਸਤਵ ਤੇ ਬਦਲ ਕੇ ਕਾਰਯੋ ਕੇ ਅਕਾਰ ਹੋਨਾ ਰੂਪ ਉਪਾਦਾਨ ਪਨਾ ਚੇਤਨ ਮੇ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਾਯਾ ਅਰ ਮਾਯਾ ਪਰਮੇਸ੍ਰਰ ਦੋਨੋ ਕਾਰਯੋ ਕੇ ਉਪਾਦਾਨ ਹੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਨਾਮ ਬਿਵਰਤੀ ਉਪਾਦਾਨ ਹੈ ਮਾਯਾ ਕਾ ਨਾਮ ਪਰਿਣਾਮੀ ਉਪਾਦਾਨ ਹੈ। ਬਿਵਰਤ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਬਿਵਰਤੀ ਹੈ ਪਰਿਣਾਮ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਪਰਿਣਾਮੀ ਹੈ। ਝੂਠੇ ਬਦਲ ਜਾਨੇ ਕਾ ਬਿਵਰਤ ਹੈ, ਸਚੇ ਬਦਲ ਜਾਨੇ ਕਾ ਨਾਮ ਪਰਿਣਾਮ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਪਨੇ ਵਾਸਤਵ ਰੂਪ ਕੋ ਨਾ ਛੋਡ ਕੇ ਝੂਠਾ ਬਦਲ ਕੇ ਜਗਤ ਕੇ ਆਕਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਮਾਯਾ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਬਦਲ ਕੇ ਜਗਤ ਕੇ ਆਕਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਗਤ ਕਾ ਨਿਮਿਤ ਔ ਉਪਾਦਾਨ ਦੋ ਪਰਕਾਰ ਕਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ਮਾਯਾ ਜਗਤ ਕਾ ਉਪਾਦਾਨ ਮਾਤ੍ਰ ਏਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ਇਸ ਬਾਰਤਾ ਮੈ ਪ੍ਰਮਾਣ ਯੇ ਬਚਨ ਹੈ 'ਅਪਨੀ ਮਾਇਆ ਆਪਿ ਪਸਾਰੀ ਆਪਹਿ ਦੇਖਨਹਾਰਾ॥ ਨਾਨਾ ਰੂਪੁ ਧਰੇ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਸਭ ਤੇ ਰਹੈ ਨਿਆਰਾ॥' 'ਮਾਇਆ ਮਾਈ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਪਰਸੂਤਿ ਜਮਾਇਆ॥' 'ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਉਪਾਇਆ॥' ਤਥਾ 'ਪ੍ਰਥਮ ਕਾਲ ਸਭ ਜਗ ਕੋ ਤਾਤਾ॥ ਤਾਤੇ ਭਯੋ ਤੇਜ ਬਿਖਯਾਤਾ॥ ਸੋਈ ਭਵਾਨੀ ਨਾਮ ਕਹਾਈ॥ ਜਿਨ ਸਗਰੀ ਯਹ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਉਪਾਈ॥' ਇਤਯਾਦਿ ਇਨਕਾ ਅਰਥ ਨਾ ਬਨਤੀ ਵਸਤੁ ਕੋ ਬਨਾ ਦੇਨੇ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਕਾ ਨਾਮ ਮਾਯਾ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਮਦਾਰੀ ਕੀ ਲਾਗ ਪੰਖਾਦਿਕੋ ਮੈਨਾ ਬਨਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਤੇ ਕਬੂਤਰਾਦਿਕੋ ਕੇ ਬਨਾ ਦੇਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਮਾਯਾ ਹੈ ਤੈਸੇ ਯਹ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਮੈ ਸਾਕਾਰ ਰੂਪ ਨਿਰਗੁਣ ਮੈ ਸਰਗੁਣ ਰੂਪ ਏਕ ਮੈ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਨਾ ਬਨਤੀ ਕੋ ਬਨਾ ਦੇਨੇ ਵਾਲੀ ਅਪਨੀ ਮਾਯਾ ਸਕਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਮਦਾਰੀ ਕੀ ਮਾਯਾਵਤ ਆਪ ਪਸਾਰੀ। ਏਕ ਮੈ ਬਹੁਤ ਹੋਵੋਂ ਐਸੀ ਇਛਾ ਸੇ ਲੇਕਰ ਸਥੂਲ ਤੱਤੋ ਕੇ ਕਾਰਯ ਚਾਰ ਖਾਣੀ ਚੌਦਾ ਭਵਨ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਰਚਨਾ ਪ੍ਰਯੰਤ ਆਪ ਫੈਲਾਈ ਹੈ ਅਰ ਆਪ ਹੀ ਉਸ ਚਰਨਾ ਕੋ ਰਖਯਾ ਹੇਤ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਰ ਮਾਯਾ ਸਾਥ ਮਿਲਕੇ ਆਪ ਭੀ ਦੇਵ ਨਰ ਤਿਰਯਗਾਦੀ ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਧਰੇ ਕਹੀਯੇ ਆਕਾਰੋਂ ਕੋ ਧਾਰਕੇ ਬਹੁ ਰੰਗੀ ਨਾਨਾ ਆਕਾਰੋਂ ਵਾਲਾ ਹੋ ਰਹਯਾ ਹੈ ਪੁਨਾ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਸਭ ਆਕਾਰੋ ਕੋ ਧਾਰਤਾ ਹੂਯਾ ਭੀ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੇ ਨਾ ਬਦਲਨੇ ਤੇ ਸਰਪ ਰਜਤਾਦਿਕੋ ਸੇ ਰਸੀ ਸਿਪੀਵਤ ਆਪ ਸਰਬ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥਕ ਰਹੇ ਹੈ ਐਸੇ ਹੀ ਮਾਈ ਮਾਯਾ ਵਾਲੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਮਾਯਾ ਸੇ ਏਕ ਮੈ ਬਹੁਤ ਹੋਵੋ ਇਛਾ ਕਰ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਪ੍ਰਸੂਤ ਤ੍ਰਿਧਾ ਹੰਕਾਰ ਸੇ ਲੇਕਰ ਨਿਖਲ ਰਾਜਸ ਤਾਮਸ ਸਾਂਤਕ ਰੂਪ ਪ੍ਰਪੰਚ ਰਚਿਆ ਔ ਆਪ ਨਿਰਾਕਾਰ ਕਾਰਣ ਸੇ ਬਨਯਾ ਯਹ ਕਹੇ- (ਨਿਰੰਕਾਰ ਇਤਿ) ਨਿੰਰਕਾਰ ਕਹੀਯੇ ਮਾਯਕ ਆਕਾਰੋਂ ਸੇ ਰਹਿਤ ਸੁਧ ਏਕਾਕਾਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਮਾਯੀ ਆਦਿਕ ਨਿਖਲ ਅਪਨੇ ਸਾਥ ਅਭਿੰਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਤੇ ਆਕਾਰ ਰਚੇ ਐਸਾ ਹੀ ਦਸਮ ਗੁਰੁ ਕੇ ਬਚਨ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਅਧਿਕ ਬਿਸਤਾਰ ਨਿਰਣੇ ਸਾਗਰ ਕੇ ਅਠਾਰਵੇ ਅਧਯਾਯ ਮੈ ਦੇਖ ਲੇਨਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੂਰਬ ਬਚਨੋ ਸੇ ਕਹੀ ਮਾਯਾ ਕੀ ਉਪਾਦਾਨਤਾ ਕੋ ਔ ਮਾਯਾ ਕੇ ਸੰਬੰਧ ਸੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੇ ਬਨੀ ਜਗਤ ਕੀ ਨਿਮਿਤਤਾ ਔ ਉਪਾਦਾਨਤਾ ਕੋ ਏਕ ਕਾਲ ਮੇ ਹੀ ਗੰਗਾ ਮੇ ਮੀਨ ਘੋਖ ਹੈ ਇਸ ਵਾਕਯਵਤ ਕਰਤਾ ਪਦ ਬੋਧਨ ਕਰੇ ਹੈ ਅਥਵਾ 'ਨਿਰੰਕਾਰਿ ਆਕਾਰੁ ਉਪਾਇਆ॥' 'ਪਹਿਲ ਪੁਰੀਏ ਪੁੰਡਰਕ ਵਨਾ॥' ਇਤਯਾਦਿਕ ਬਚਨੋ ਮੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਪੂਰਣ ਕੋ ਜਗਤ ਕੀ ਕਾਰਣਤਾ ਕਹੀ ਹੈ ਅਰ ਪੁਰਖ ਪਦ ਕਾ ਅਰਥ ਪੂਰਣ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਪੁਰਖ ਪਦ ਈਹਾਂ ਉਪਾਦਾਨਤਾ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ ਸਤਯਨਾਮਾਦਿ ਵਾਕਯ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ ਜਿਸ ਪੁਰਖ ਕੇ ਸਤਯਾਦਿਕ ਨਾਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਬੋਧਕ ਹੈ ਵਹੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਜਗਤ ਕੇ ਜਨਮਾਦਿਕੋ ਕਾ ਕਰਤਾ ਨਾਮ ਨਿਮਿਤ ਕਾਰਣ ਔ ਪੁਰਖ ਕਹੀਏ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਣ ਕੇ ਸਾਥ ਕਾਰਯ ਅਭਿੰਨ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਨਿਖਲ ਪ੍ਰਪੰਚ ਉਸ ਸਾਥ ਅਭਿੰਨ ਹੈ ਇਸੀ ਬਾਤ ਕੇ

ਸੂਚਕ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਹੈ 'ਏਹੁ ਵਿਸੁ ਸੰਸਾਰੁ ਤੁਮ ਦੇਖਦੇ ਏਹੁ ਹਰਿ ਕਾ ਰੂਪੁ ਹੈ ਹਰਿ ਰੂਪੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ' ਬਨ ਤ੍ਰਿਨ ਪਰਬਤ ਹੈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਜੇਕਰ ਜਗਤ ਕਾ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਬ ਜਗਤ ਕੋ ਹਰਿ ਰੂਪ ਕਹਨਾ ਅਰ ਬਨ ਤ੍ਰਿਣ ਪਰਬਤੋਂ ਕਾ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਕਹਨਾ ਨਹੀ ਬਨੇਗਾ ਔ ਕਹਜਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਿਮਿਤਵਤ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਕਾ ਉਪਾਦਾਨ ਭੀ ਸੂਚਨ ਕੀਆ ਹੈ ਤਾਤੇ ਸਤਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਈਹਾਂ ਸਤਜਨਾਮ ਇਤਨੇ ਪਾਠ ਸੇ ਪੀਛੇ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਣ ਕਹਿਆ ਹੈ। ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਇਤਨੇ ਪਾਠ ਸੇ ਪੀਛੇ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਤਟਸ੍ਥ ਲਖਨ ਕਹਿਆ ਹੈ। ਲਖ ਵਸਤੁ ਸਾਥ ਅਭਿੰਨ ਹੋਕਰ ਤਿਸ ਕਾ ਇਤਰੋਂ ਸੇ ਭੇਦ ਕਰੇ ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਣ ਹੈ ਔਰ ਲਖ ਸੇ ਭਿੰਨ ਹੋਕਰ ਤਿਸ ਕਾ ਇਤਰੋਂ ਸੇ ਭੇਦ ਕਰੇ ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਤਟਸ੍ਥ ਹੈ। ਸਤਿ ਨਾਮ ਪਾਠ ਮੈਂ ਭਾਖਾ ਕੇ ਅਨੁਰੋਧ ਸੇ ਤਤੇ ਮੈ ਸਿਆਰੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਅਰ ਗਤ ਬਿਧ ਅਗਨ ਆਦਿਕ ਅਨੇਕ ਭਾਖਾ ਕੇ ਅਨੁਰੋਧ ਸੇ ਸਿਆਰੀ ਛੋਡ ਮੁਕਤੇ ਲਿਖੇ ਹੈ। ਅਰਥ ਕੇ ਸਮੇ ਮੇ ਅਰਥ ਉਨਕਾ ਸਿਆਰੀ ਅਰ ਮੁਕਤਾ ਬਿਸਾਰ ਕੇ ਹੀ ਕੀਆ ਜਾਤਾ ਹੈ। ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਿ ਮੈ ਬਿਸਨੁ ਸਿਵ ਕੇ ਵਾਚਕ ਹਰਿ ਹਰ ਔ ਪਵਨ ਅਗਨਿ ਕੇ ਵਾਚਕ ਅਨਿਲ ਅਨਲਵਤ ਸਿਆਰੀ ਮੁਕਤਾਪਨ ਯਾਦ ਰਖਕੇ ਨਹੀ ਕੀਆ ਜਾਤਾ ਯਾ ਤੇ ਅਨੇਕ ਸਥਾਨੋ ਮੇ ਅਰਥ ਕੀ ਯੋਗਜਤਾ ਸੇ ਸਿਆਰੀ ਵਾਲੇ ਕੋ ਮੁਕਤਾ ਮਾਨ ਕੇ ਔ ਮੁਕਤੇ ਕੋ ਸਿਆਰੀ ਵਾਲਾ ਮਾਨਕੇ ਅਰਥ ਕਰੇਂਗੇ ਸੋ ਭੀ ਸਮਜਕ ਜਾਨਨੇ ਰਹੋ। ਯਹ ਬਿਚਾਰ ਪ੍ਰਕਰਣ ਮੇ ਕਹੇ ਹੈ ਤਟਸ੍ਥ ਲਖਣ ਕੇ ਬੋਧਕ ਸੰਪੂਰਣ ਪਦੋ ਕਾ ਸਤਜਾਦਿ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਣ ਕੇ ਬੋਧਕ ਪਦੋਂ ਕੇ ਕਹੇ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਸੁਧ ਨਿਰਾਕਾਰ ਕੇ ਬੋਧਨ ਮੇ ਹੀ ਤਾਤਪਰਯ ਹੈ ਉਤਪਤੀ ਥਿਤੀ ਪ੍ਰਲਯ ਕੇ ਕਹਨੇ ਮੈ ਤਾਤਪਰਯ ਨਹੀ ਕਾਹੇ ਤੇ ਨਿਸਾਨੀਯੋਂ ਕਾ ਜਿਸ ਕੇ ਜਨਾਵਨੇ ਹੇਤ ਕਹੀ ਜਾਤੀ ਹੈ। ਉਸਕੇ ਜਨਾਵਨੇ ਮੈ ਤਾਤਪਰਯ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਅਪਨੇ ਜਨਾਵਨੇ ਮੈ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਉਤਪਤੀ ਆਦਿਕ ਬੋਧਕ ਪਦੋ ਕਾ ਭੀ ਏਕ ਬੋਧਨ ਮੈ ਤਾਤਪਰਯ ਹੈ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਸਰਬ ਵਾਕਜਨ ਕਾ ਏਕ ਕੇ ਬੋਧਨ ਮੈ ਤਾਤਪਰਯ ਹੈ ਸੋਈ ਦਿਖਾਵੇ ਹੈ ਜੋ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਕਰ ਨਿਖੇਧਕ ਬਚਨੋ ਨੇ ਪ੍ਰਪੰਚ ਨਿਖੇਧਨਾ ਹੈ ਤਿਸਕੋ ਉਤਪਤੀ ਬੋਧਕ ਬਚਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੈ ਸਿਧ ਕਰੇ ਹੈ। ਜੋ ਅਵਾਂਤਰ ਬਚਨੋ ਨੇ ਸੁਧ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਹਨਾ ਹੈ ਤਿਸਕੋ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕਾ ਨਿਖੇਧ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਨਿਖੇਧਕ ਬਚਨ ਸਿਧ ਕਰੇ ਹੈ ਜੋ ਮਹਾਂਵਾਕਨ ਨੇ ਅਭੇਦ ਕਹ ਕਰ ਏਕ ਸਿਧ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਤਿਸੀ ਕੀ ਸਿਧੀ ਹੇਤ ਜੀਵ ਈਸ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਅਵਾਂਤਰ ਬਚਨ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਸਿਧ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਉਤਪਤੀ ਬੋਧਕ ਬਚਨ ਨਿਖੇਧ ਬਚਨੋ ਮੈ ਨਿਖੇਧਨੇ ਯੋਗਜ ਅਰਥ ਕੋ ਸਿਧ ਕਰਨੇ ਸੇ ਨਿਖੇਧਕ ਬਚਨੋ ਕੇ ਸਹਾਈ ਹੈ। ਨਿਖੇਧਕ ਬਚਨ ਅਵਾਂਤਰ ਬਚਨੋ ਮੈ ਸਿਧ ਕਰਨੇ ਯੋਗਜ ਸੁਧ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਸਿਧ ਕਰਨੇ ਸੇ ਅਵਾਂਤਰ ਬਚਨੋ ਕੇ ਸਹਾਈ ਹੈ। ਅਵਾਂਤਰ ਵਾਕਜ ਮਹਾਂਵਾਕਜਨ ਮੈ ਕਹਨੀ ਏਕਤਾ ਕੇ ਯੋਗਜ ਜੀਵ ਈਸ ਕੇ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਸਿਧ ਕਰਨੇ ਸੇ ਮਹਾਂਵਾਕਜਨ ਕੇ ਸਹਾਈ ਹੈ। ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਸੰਪੂਰਣ ਬਚਨੋ ਕਾ ਏਕ ਮੈ ਤਾਤਪਰਯ ਹੈ। ਇਸੀ ਵਾਰਤਾ ਕੋ ਇਸ ਅਵਾਂਤਰ ਬਚਨ ਕੇ ਸਤਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਏਤੇ ਪਾਠ ਸੈ ਬਤਾਯ ਕੇ ਔਰ ਪਦੋ ਸੇ ਭੀ ਪੁਨਾ ਕਹੇ ਅਰਥ ਕਾ ਹੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨਿਰਣੇ ਕਰਤੇ ਹੈਂ- (ਨਿਰਭਉ ਇਤਿ) ਨਿਰਭਉ ਪਦ ਨਿਰਭਵ ਅਰ ਨਿਰਭਯ ਦੋ ਸੇ ਬਨੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਪਹਲੇ ਪਾਠ ਮੈ ਨਿਰ ਕਹੀਏ ਦੂਰ ਹੂਯਾ ਹੈ ਭਵ ਕਹੀਯੇ ਯੇ ਸ੍ਥੂਲ ਸੂਖਮ ਰੂਪਕਾਰਯ ਸੰਸਾਰ ਔ ਤਿਸ ਕਾ ਕਾਰਣ ਮਾਯਾ ਜਿਸ ਸੇ ਐਸਾ ਸੁਧ ਰੂਪ ਪੁਰਖ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੋ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਕਹਤੇ ਹੈ ਦੂਸਰੇ ਨਿਰਭਯ ਪਾਠ ਮੈ ਨਿਰ ਕਹੀਯੇ ਦੂਰ ਹੂਯਾ ਹੈ ਅਜ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੋਨੇ ਤੇ ਜਨਮ ਮਰਣਾਦਿ ਭਯ ਜਿਸ ਸੇ ਐਸਾ ਵਹੁ ਪਰ ਪੁਰਖ ਹੈ ਵਾ ਏਕ ਹੋਨੇ ਸੇ ਦੂਸਰੇ ਕੇ ਭਯ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੈ ਯਾਹੀ ਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਕਹੀਯੇ ਏਕ ਅਦ੍ਵਿਤੀ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋਨੇ ਸੇ ਦੂਸਰੇ ਸਾਥ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਵੈਰ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੈ ਯਹ ਪ੍ਰਸਿਧ ਬਾਤ ਹੈ ਭਯ ਦੂਸਰੇ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਵੈਰ ਦੂਸਰੇ ਸਾਥ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੋ ਏਕ ਹੈ ਉਸ ਕੋ ਕਾਹੂ ਕਾ ਭਯ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਯਾ ਤੇ ਨਿਰਭਯ ਹੈ ਔ ਉਸਕਾ ਕਾਹੂ ਸਾਥ ਵੈਰ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਯਾ ਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ ਵਾ ਆਪ ਪ੍ਰਕਾਸ ਰੂਪ ਹੈ ਅਰ

ਅਪਨੇ ਮੈ ਰਹਨੇ ਵਾਲਾ ਅਗਜਾਨ ਅੰਧੇਰਾ ਰੂਪ ਹੈ ਅੰਧੇਰੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਾ ਬਿਰੋਧ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਰ ਯਹ ਪਰ ਪੁਰਖ ਬਿਨਾ ਬ੍ਰਿਤਿ ਮੈ ਚੜੇ ਵਾ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰੇ ਨਹੀ ਯਾ ਤੇ ਨਿਰਵੈਰ ਹੈ ਪੁਨਾ ਕੈਸਾ ਵਹੁ ਪੁਰਖ ਹੈ। ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ ਕਹੀਯੇ ਸਭ ਕੋ ਮਾਰਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾਲ ਸੇ ਭਿੰਨ ਔ ਕਾਲ ਕਾ ਭੀ ਸੰਘਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਮੂਰਤੀ ਕਹੀਯੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਜਿਸਕਾ ਐਸਾ ਵਹੁ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਇਸਕਾ ਬਿਸੇਖ ਬਿਚਾਰ ਅਕਾਲ ਸਬਦ ਕੇ ਅਰਥ ਮੈ ਦੇਖ ਲੇਨਾ ਪੁਨਾ ਕੈਸਾ ਵਹੁ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਅਜੂਨੀ ਸੈ ਕਹੀਯੇ ਮਾਯਾ ਤੇ ਰਹਿਤ ਸੁਧ ਸ੍ਵਰੂਪ ਵਹੁ ਅਕਾਰਣ ਹੈ। ਸੈ ਸਬਦ ਬਾਂਗਰ ਦੇਸ ਮੈ ਹੈ ਕੀ ਜਗਾ ਕਹਤੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਦੇਵਦਤ ਸੈ ਰਾਮ ਸੈ ਕਿਸਨ ਸੈ ਤੈਸੇ ਅਜੂਨੀ ਸੈ ਕਹਿਆ ਹੈ ਪੁਨਾ ਵਹੁ ਕੈਸਾ ਹੈ। ਭੰ ਕਹੀਯੇ ਸ੍ਵਪ੍ਰਕਾਸ ਰੂਪ ਹੈ ਅਥਵਾ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਉ ਸੈ ਬਨਜਾ ਹੈ ਔ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਉ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਵ ਸੈ ਬਨਜਾ ਹੈ, ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੈ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਵ ਪਾਠ 'ਆਜੋਨੀ ਸੰਭਵਿਅਉ ਜਗਤੁ ਗੁਰ ਬਚਨਿ ਤਰਾਯਉ॥' ਐਸੇ ਚੌਥੇ ਪੰਜਵੇ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਵੈਯੋ ਮੈ ਲਿਖਾ ਹੈ ਔ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਉ ਪਾਠ ਅਮੋਘ ਦਰਸਨ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਉ ਐਸੇ ਮਾਰੂ ਕੇ ਸੋਲਹੇ ਮੈ ਲਿਖਾ ਹੈ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਈਹਾ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਅਰਥ ਇਸ ਕਾ ਯਹ ਹੈ ਅਜੂਨੀ ਕਹੀਯੇ ਅਕਾਰਣਪਨੇ ਕਾ ਸੰਭਵ ਬਣਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਪਰ ਸ੍ਵਰੂਪ ਵਿਖੇ ਐਸਾ ਵਹੁ ਪੁਰਖ ਹੈ ਭਾਵ ਇਸਕਾ ਯਹ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮਾਯਾ ਸਾਥ ਮਿਲਜਾ ਹੈ ਤਿਸੀ ਮੈ ਜਗਤ ਕਾ ਕਾਰਣ ਪਨਾ ਬਨੇ ਹੈ ਜੋ ਮਾਯਾ ਕੇ ਸੰਬੰਧ ਰਹਿਤ ਸੁਧ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਤਿਸ ਵਿਖੇ ਨਹੀ ਬਨੇ ਯਾ ਤੇ ਸੁਧ ਸ੍ਵਰੂਪ ਅਕਾਰਣ ਹੈ ਜੂਨੀ ਪਦ ਉਪਾਦਾਨ ਕਾਰਣ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਅਜੂਨੀ ਪਦ ਸੇ ਅਕਾਰਣ ਜਾਨ ਲੇਨਾ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਧ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਕਾ ਅਕਾਰਣ ਹੈ ਐਸੇ ਕਾਹੂ ਕਾ ਕਾਰਯ ਨਾ ਹੋਨੇ ਤੇ ਸਰਬ ਕਾ ਅਕਾਰਯ ਭੀ ਹੈ ਤਾਂਤੇ ਜੂਨੀ ਸੇ ਸੰਭਵ ਬਨਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸਕਾ ਤਿਸਕਾ ਨਾਮ ਜੂਨੀ ਸੰਭਵ ਹੈ। ਐਸਾ ਕੌਨੇ ਕਾਰਯ ਨਾ ਜੋ ਹੋਵੇ ਜੋਨੀ ਸੰਭਵ ਸੋ ਕਹੀਯੇ ਅਜੂਨੀ ਸੰਭਵ ਐਸਾ ਅਜ ਹੋਨੇ ਤੇ ਅਕਾਰਯ ਸ੍ਵਰੂਪ ਵਹੁ ਪੁਰਖ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਪਾਠ ਸੇ ਹੀ ਪੁਰਖ ਕੋ ਅਕਾਰਯ ਰੂਪ ਭੀ ਕਹਜਾ ਪੁਨਾ ਕੈਸਾ ਵਹੁ ਪਰ ਹੈ ਗੁਰੁ ਕਹੀਯੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੋ ਰਚ ਕੇ ਸਕਲ ਜਗਤ ਕੋ ਸਿਖਜਾ ਦੇਨੇ ਹੇਤ ਤਿਸਕੋ ਬੇਦ ਪੜਾਵਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸਕਲ ਜਗਤ ਕੋ ਸਿਖਜਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕੋ ਕੋ ਭੀ ਸਿਖਜਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਗੁਰੁ ਹੈ ਇਸੀ ਬਾਤ ਕੋ ਅਰਥ ਸੇ ਗੁਰੁ ਕਹਤੇ ਹੈ 'ਭਾਈ ਰੇ ਗੁਰ ਬਿਨੁ ਗਿਆਨੁ ਨ ਹੋਇ॥ ਪੂਛਹੁ ਬ੍ਰਹਮੇ ਨਾਰਦੈ ਬੇਦ ਬਿਆਸੈ ਕੋਇ॥' ਅਥਵਾ ਕੈਸਾ ਵਹੁ ਪਰ ਪੁਰਖ ਹੈ ਗੁਰ ਕਹੀਯੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨੇ ਮੈ ਚਤੁਰ ਜੋ ਤਤ੍ਵੇਤਾ ਜਨ ਹੈ, ਤਿਨ ਕਾ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਵਹੀ ਉਤਮ ਸਿਖਨ ਕੋ ਵਾਸਤਵ ਵਸਤੁ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਗੁਰੁ ਲਿਖਤੇ ਹੈ 'ਆਪਿ ਵਿਖਾਲੇ ਰਾਹੁ' ਅਰ ਗੀਤਾ ਮੈ ਅਰਜਨ ਕਹੇ ਹੈ ਤੂਹੀ ਚਰਾਚਰ ਜਗਤ ਕਾ ਪਿਤਾ ਹੈ ਅਰ ਪੂਜਜ ਹੈ ਅਰ ਵਡਾ ਗੁਰੁ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸਿਧ ਹੁਯਾ ਪਰ ਪੁਰਖ ਹੀ ਗੁਰੁ ਰੂਪ ਧਾਰਕੇ ਸਭ ਕੋ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਮਾਰਗ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰਤਾ ਹੈ ਪੁਨਾ ਕੈਸਾ ਵਹੁ ਪਰ ਹੈ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਹੀਯੇ ਸੰਪੂਰਣ ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨ ਬਰਣ ਜਾਤ ਪਾਤਾਦੀ ਕਾਰਯ ਮਲ ਔ ਅਗਜਾਨ ਰੂਪ ਕਾਰਣ ਮਲ ਤੇ ਰਹਿਤ ਹੋਨੇ ਤੇ ਸੁਧ ਹੈ। ਲੋਕ ਮੈ ਪ੍ਰਸਾਦ ਪਦ ਕਾ ਕਿਰਪਾ ਵਾ ਖੁਸੀ ਅਰਥ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ। ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਏਕ ਜੋ ਮਾਯਾ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਓਂ ਰੂਪ ਹੋ ਰਹਿਆ ਹੈ ਵਹੁ ਜਾਣੀਯੇ ਕੈਸੇ ਪ੍ਰਸਨ ਸੁਨ ਸਤਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਤਗੁਰੋਂ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਜਾਣੀਯੇ ਐਸਾ ਉਤਰ ਰੂਪ ਅਰਥ ਗਜਾਨੀ ਕਹਤੇ ਹੈ। ਮੰਤ੍ਰ ਕੇ ਆਦਿ ਸੇ ਸਤ ਇਤਨਾ ਲੇਕਰ ਔ ਅੰਤ ਸੇ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦ ਏਤਾ ਲੇਕਰ ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਰਾਗੋਂ ਕੇ ਬੀਚ ਸਬਦੋਂ ਕੇ ਆਦਿ ਮੈ ਮੰਗਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਅਰ ਸ੍ਰੀ ਗਣੇਸਾਯਨਮ: ਇਤਜਾਦਿ ਲਿਖਨੇਵਤ ਜੋ ਕੁਛ ਲਿਖੇ ਉਸਕੇ ਆਦਿ ਮੈ ਲਿਖਨਾ ਯਹ ਸੂਚਨ ਕੀਆ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਏਕਾਕਾਰ ਮਾਯਾ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਓਂ ਰੂਪ ਹੋ ਰਹਿਆ ਹੈ ਵਹੁ ਸਤ ਤੀਨ ਕਾਲ ਮੈ ਨਾਸ ਰਹਿਤ ਹੈ ਔਰ ਗੁਰ ਸਰਬ ਕੋ ਸਿਖਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਪ੍ਰਸਾਦ ਸਰਬ ਵਸਤੁਯੋ ਸੇ ਰਹਿਤ ਸੁਧ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਪ੍ਰਥਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਔ ਤਟਸ੍ਥ ਲਖਣ ਬੋਧਕ ਪਦੋਂ ਸੇ ਸਤਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਏਤਾ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ। ਪੀਛੇ ਉਸੀ ਸਤ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ

ਬੋਧਕ ਔ ਤਟਸ੍ਥ ਬੋਧਕ ਬਿਸੇਖਣੋ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ ਔ ਉਪਦੇਸ ਕਰ ਜੈਸੇ ਮੈਨੇ ਆਗੇ ਵੇਦ ਮੈ ਗਾਇਤ੍ਰੀ ਮੰਤ੍ਰਾਦਿਕ ਸੰਪੂਰਣ ਪਾਪੋ ਕੇ ਨਾਸ ਕਰ ਸੁਧੀ ਕੇ ਹੇਤ ਕਹੇ ਹੈ ਤੈਸਾ ਯਹ ਸੰਪੂਰਣ ਅਗਜਾਨ ਔ ਤਿਸ ਕੇ ਕਾਰਯ ਪ੍ਰਪੰਚ ਪਾਪ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰਣੇ ਸੇ ਪਰਮ ਸੁਧੀ ਕਾ ਕਾਰਣ ਤੇਰੇ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸਰਬ ਕੋ ਆਗੇ ਯਹੀ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਤੂ ਇਸ ਕੋ ਜਪ ਯਹ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰ ਕਰਤੇ ਰਹੇ ਅਰ ਸਰਬ ਕੋ ਕਰਣੇ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ। ਜਿਸ ਕੀ ਸ੍ਰੋਤ ਕੋ ਸੁਨ ਕੇ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕੇ ਪੋਤੇ ਮਿਹਰਬਾਨ ਨੇ ਆਪਣੀ ਬਾਣੀ ਮੈ ਲਿਖਯਾ ਹੈ ਇਹ ਜਪ ਕਰਤੇ ਪੁਰਖ ਕਾ ਸਚ ਨਾਨਕ ਕੀਆ ਬਖਾਣ ਜਗਤ ਉਧਾਰਣ ਕਾਰਣੇ ਧੁਰ ਹੋ ਹੋਯਾ ਫੁਰਮਾਣ ਇਤਿਯਾਦਿ ਮਨਕਾ ਸੰਤੋਖ ੧., ਸਰੀਰਕ ਸੁਧੀ ੨., ਬਾਣੀ ਕੀ ਮੌਨ ੩., ਮਨ ਮੈ ਮੰਤ੍ਰ ਕੇ ਅਰਥ ਕਾ ਚਿੰਤਨ ੪., ਜਪ ਮੈ ਮਨ ਕੀ ਸਾਵਧਾਨਤਾ ੫., ਦੀਰਘ ਕਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਸਤਕਾਰ ਸੇ ਮਨ ਮੈ ਜਪ ਕਾ ਪ੍ਰੇਮ ੬., ਯੇ ਜਪ ਕੀ ਸਿਧੀ ਕੇ ਕਾਰਣ ਹੈ ਯੇ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਬ ਜਪ ਸਮਯਕ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਯਹ ਜਪਨੇ ਵਾਲੇ ਯਾਦ ਰਖੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਮੰਤ੍ਰ ਕੀ ਬਯਾਖਾ ਕਰ ਅਬ ਜਿਨਕੋ ਜਾਨ ਕੇ ਇਸ ਮੈ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਹੋਵੇ ਵਹੁ ਅਨੁਬੰਧ ਭੀ ਇਸ ਮੈ ਸੂਚਨ ਕੀਯੇ ਦਿਖਾਵੇ ਹੈ। ਲੋਕ ਮੈ ਯਹ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ ਜਿਸ ਵਿਦਯਾ ਕਾ ਪੁਰਖ ਆਪ ਕੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੇਖਤਾ ਹੈ ਅਰ ਜਿਸ ਸੇ ਅਵਾਂਤਰ ਔ ਪਰਮ ਦੋਨੋ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਦੇਖਤਾ ਹੈ ਅਰ ਜਿਸ ਮੈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਦਿਕੋ ਕੇ ਪਰਸਪਰ ਮੇਲ ਦੇਖਤਾ ਹੈ ਅਰ ਜਿਸ ਸੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕੇ ਮੂਲ ਵਸਤੁ ਕਾ ਜਾਨਨਾ ਦੇਖਤਾ ਹੈ ਉਸ ਵਿਦਿਆ ਕੇ ਪੜਨੇ ਮੈ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤ ਹੋਤਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਮੇ ਆਪਕੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀ ਦੇਖਤਾ ਅਰ ਜਿਸ ਸੇ ਦੋਨੋ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨਹੀ ਦੇਖਤਾ ਅਰ ਜਿਸ ਮੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਦਿਕੋ ਕਾ ਪਰਸਪਰ ਮੇਲ ਨਹੀ ਦੇਖਤਾ ਅਰ ਜਿਸ ਸੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕੇ ਮੂਲ ਵਸਤੁ ਕਾ ਜਾਨਨਾ ਨਹੀ ਦੇਖਤਾ ਤਿਸ ਵਿਦਯਾ ਕੇ ਪੜਨੇ ਮੈ ਕੋਈ ਨਹੀ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤ ਹੋਤਾ। ਯਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੂਯਾ ਸਰਬ ਬਿਦਯਾ ਕੇ ਪਠਨ ਕੀ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਮੈ ਪ੍ਰਥਮ ਉਸ ਵਿਦਯਾ ਮੈ ਇਨ ਚਾਰੋਂ ਕਾ ਸਿਧ ਹੋਨਾ ਬੀਜ ਹੈ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੈ ਇਨ ਚਾਰੋਂ ਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ੧., ਪ੍ਰਯੋਜਨ ੨., ਸੰਬੰਧ ੩., ਵਿਖਯ ੪., ਯੇ ਜੁਦੇ ਜੁਦੇ ਨਾਮ ਹੈ। ਅਨੁਬੰਧ ਚਾਰੋਂ ਕਾ ਏਕ ਨਾਮ ਹੈ। ਅਧਿਕਾਰ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ, ਅਧਿਕਾਰ ਨਾਮ ਜਿਸ ਸੇ ਪੁਰਖ ਕਿਸੇ ਕਾਮ ਯੋਗਯ ਹੋ ਜਾਵੇ ਉਸ ਵਸਤੁ ਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਵਿਦਯਾ ਮੈ ਬਿਬੇਕਾਦਿਕ ਚਾਰ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਪੁਰਖ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿ ਕਾਮ ਕੇ ਯੋਗਯ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਬਿਬੇਕਾਦਿਕੋ ਕਾ ਨਾਮ ਈਹਾ ਅਧਿਕਾਰ ਹੈ ਤਿਨੋ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਕਾ ਨਾਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ। ਬਿਬੇਕਾਦਿਕੋ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪੋਂ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਗੁਰਮਤ ਨਿਰਣੇ ਮੈ ਦੇਖ ਲੇਨਾ ਜਿਸ ਕੇ ਲਾਭ ਹੇਤ ਵਿਦਯਾ ਮੈ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤ ਹੋਈਏ ਉਸ ਕਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ਸੋ ਆਗੇ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਏਕ ਅਵਾਂਤਰ ੧, ਦੂਸਰਾ ਪਰਮ ੨, ਜਿਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਪਰਮ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇ ਉਸਕਾ ਨਾਮ ਅਵਾਂਤਰ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ਵਹੁ ਇਸ ਵਿਦ੍ਯਾ ਮੈ ਜੀਵ ਈਸ ਕਾ ਏਕ ਜਾਨਨਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਜੀਵੇਸ ਕਾ ਅਭੇਦ ਗਯਾਨ ਹੈ। ਇਸ ਗਯਾਨ ਕਾ ਸੂਚਨ ਈਹਾਂ ਜੀਵ ਈਸ ਦੋਨੋ ਮੈ ਅਨੁਗਤ ਏਕਾਕਾਰ ਚੇਤਨ ਕੇ ਬੋਧਕ ਸਤਨਾਮ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਵਾਕ ਨੇ ਕੀਆ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾ ਆਗੇ ਔਰ ਫਲ ਨਾ ਹੋਵੇ ਵਹੁ ਆਪ ਹੀ ਫਲ ਹੋਵੇ, ਉਸਕਾ ਨਾਮ ਪਰਮ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ। ਵਹੁ ਇਸ ਵਿਦਯਾ ਮੈ ਦੋ ਅੰਸ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਨ ਮੈ ਪਹਲਾ ਅੰਸ ਜਨਮ ਮਰਣ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਕਾ ਫੇਰ ਕਬੀ ਜੀਵ ਕੋ ਨਾ ਹੋਨਾ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੈ ਅਗਯਾਨ ਤਤ ਕਾਰਯ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਕਹਤੇ ਹੈ ਤਥਾ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕਾ ਅਤਯੰਤਾ ਭਾਵ ਕਹਤੇ ਹੈ ਤਥਾ ਦੁਖ ਕਾ ਅਤਯੰਤ ਨਾਸ ਕਹਤੇ ਹੈ ਦੂਸਰਾ ਅੰਸ ਜਿਸ ਆਨੰਦ ਕੇ ਆਗੇ ਸਭੀ ਆਨੰਦ ਤੁੱਛ ਹੈ ਐਸੇ ਪਰਮ ਸੁਖ ਕਾ ਲਾਭ ਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਪਰਮਾਨੰਦ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਪਰਮ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕਾ ਸੂਚਨ ਈਹਾਂ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਜਨਮ ਮਰਣਾਦਿ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਭਯ ਸੇ ਹੀਨ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਬੋਧਕ ਨਿਰਭਯ ਪਾਠ ਨੇ ਕੀਆ ਹੈ ਵਾ ਜਾਗ੍ਰਤ ਸ੍ਵਪਨ ਸੁਖੁਪਤਿ ਰੂਪ ਭਵ ਸੇ ਹੀਨ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਬੋਧਕ ਨਿਰਭਵ ਪਾਠ ਨੇ ਕੀਆ ਹੈ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨਾਦਿਕੋ ਕੇ ਆਪਸ ਮੇ ਮੇਲ ਹੈ ਤਿਨ ਕਾ ਨਾਮ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਸੋ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਹੈ ਜਿਨ ਮੈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ

ਕਾ ਪ੍ਰਾਪਯ ਪ੍ਰਾਪਕ ਭਾਵ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਜੋ ਵਸਤੁ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੀ ਹੈ, ਉਸ ਕਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਯ ਹੈ ਜਿਸਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੀ ਹੈ ਉਸਕਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਕ ਹੈ। ਐਸੇ ਇਸ ਮੰਤ੍ਰ ਕਾ ਅਰ ਗਯਾਨ ਕਾ ਜਨਯ ਜਨਕ ਭਾਵ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਅਰ ਇਸ ਮੰਤ੍ਰ ਕਾ ਬੋਧਯ ਬੋਧਕ ਭਾਵ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਪੜਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾ ਇਸ ਮੰਤ੍ਰ ਸਾਥ ਪਾਠਯ ਪਾਠਕ ਭਾਵ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਐਸੇ ਔਰ ਭੀ ਜਾਨ ਲੇਨੇ ਇਸ ਕਾ ਸੂਚਨ ਈਹਾਂ ਇਸ ਮੰਤ੍ਰ ਮੈ ਸਪਸ੍ਟ ਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਵਿਦਯਾ ਸੇ ਜਿਸ ਵਸਤੁ ਕੋ ਜਾਣੀਯੇ ਸੋ ਵਸਤੁ ਤਿਸ ਵਿਦਯਾ ਕਾ ਵਿਖਯ ਕਹੀਯੇ ਹੈ ਵਸਤੁ ਮਾਤ੍ਰ ਕੇ ਦੋ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋਵੇ ਹੈ ਏਕ ਅਗਯਾਤ ਦੂਸਰਾ ਗਯਾਤ ਨਾ ਜਾਨੇ ਹੂਯੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਅਗਯਾਤ ਕਹੇ ਹੈ ਔ ਅਗਯਾਤ ਕੇ ਗਯਾਨ ਹੇਤ ਵਿਦਯਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸੋ ਅਗਯਾਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਅਨੇਕ ਹੈ। ਜੀਵ ਕਾ ਈਸ ਕਾ ਈਸ ਕੀ ਭਕਤੀ ਕਾ ਜੀਵ ਈਸ ਕੇ ਅਭੇਦ ਕਾ ਹੈ ਔਰ ਅਨੇਕ ਹੈ। ਜਿਨ ਸ੍ਵਰੂਪੋਂ ਕਾ ਇਸੀ ਵਿਦਯਾ ਸੇ ਗਯਾਨ ਹੋਕਰ ਤਿਨ ਗਯਾਤੋ ਸੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸਿਧ ਹੋਨੇ ਹੈ ਪਰੰਤੁ ਇਨ ਸਭ ਮੈ ਅਤਯੰਤ ਅਗਯਾਤ ਜੀਵ ਈਸ ਕਾ ਅਭੇਦ ਹੈ ਜਿਸ ਕੇ ਗਯਾਨ ਸੇ ਜੋਤਿ ਮੈ ਜੋਤਿ ਕਾ ਸਮਾਵਨਾ ਰੂਪ ਮੁਕਤੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਵਹੀ ਅਗਯਾਤ ਹੁਯਾ ਇਸ ਮੰਤ੍ਰ ਕਾ ਵਿਖਯ ਹੈ ਈਹਾਂ ਇਸ ਵਿਖਯ ਕਾ ਸੂਚਨ ਅਪਨੇ ਅਸ੍ਰਿਤ ਰਹਨੇ ਵਾਲੇ ਅਗਯਾਨ ਸਾਥ ਬਿਰੋਧ ਕੇ ਅਭਾਵ ਬੋਧਕ ਨਿਰਵੈਰ ਪਦ ਨੇ ਕੀਆ ਹੈ। ਅਰ ਇਸ ਅਗਯਾਤ ਰੂਪ ਅਭੇਦ ਵਿਖਯ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਪਰਮਾਨੰਦ ਹੈ ਔ ਪਰਮਾਨੰਦ ਕੀ ਸਭ ਜਨ ਚਾਹ ਕਰੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਭਕ੍ਤੀ ਪੂਰਬਕ ਗਯਾਨ ਸੇ ਗਯਾਤ ਹੁਯਾ ਯਹ ਪਰਮਾਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਅਭੇਦ ਇਸ ਮੰਤ੍ਰ ਕਾ ਪਰਮ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ਇਸ ਕਾ ਸੂਚਨ ਨਿਰਭਉ ਪਦ ਸੇ ਪੂਰਬ ਕੀਆ ਹੈ ਸ੍ਰਵਣ ਕੀਰਤਨ ਸਮਰਣ ਭਕਤੀਯੋ ਕੇ ਯੋਗਯ ਨਾਮ ਇਸ ਮੰਤ੍ਰ ਮੇ ਸਤ ਆਦਿਕ ਅਨੇਕ ਕਹੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਭਕਤੀ ਇਸ ਕਾ ਅਵਾਂਤਰ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ਵਾ ਗੁਰਮਤ ਨਿਰਣੇ ਮੈ ਲਿਖੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਮੁਖ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ਪਰੰਤੁ ਜੀਵ ਈਸ ਕਾ ਏਕ ਗਯਾਨ ਤੋ ਇਸ ਕਾ ਮੁਖ ਅਵਾਂਤਰ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ਔ ਇਸ ਅਵਾਂਤਰ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕੇ ਸਾਧਨ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਹਰਿ ਭਗਤੀ ਚਿਤ ਸੁਧੀ ਬਿਬੇਕ ਵੈਰਾਗਯ ਸਮ ਦਮ ਉਪਰਤਿ ਤਿਤਿਖਯਾ ਸ੍ਰਧਾ ਸਮਾਧਾਨਤਾ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਇਛਾ ਗੁਰ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾਨਾ ਉਪਦੇਸ ਕਾ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧਯਾਸਨ ਯੇ ਸਭੀ ਹੈ ਪਰੰਤੁ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਭਕਤੀ ਇਨ ਸਭ ਮੈ ਗਯਾਨ ਕੇ ਮੁਖਯ ਸਾਧਨ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਦਯਾ ਕਾ ਹੇਤੁ ਹੈ। ਯਾਂ ਤੇ ਭਕਤੀ ਪੂਰਬਕ ਗਯਾਨ ਇਸ ਮੰਤ੍ਰ ਕਾ ਅਵਾਂਤਰ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ ਯਹ ਪੀਛੇ ਸੂਚਨ ਮੈ ਸੂਚਨ ਕੀਆ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਅਨਬੰਧ ਚਤੁਸ੍ਟੇ ਕਾ ਨਿਰੂਪਣ ਸੂਚਨ ਕਰ ਜਪਨੇ ਹੇਤ ਉਪਦੇਸ ਕੀਯੇ ਜਪ ਪਦ ਸੇ ਇਸ ਬਾਣੀ ਕਾ ਨਾਮ ਸੂਚਨ ਕਰ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਬਿਸੇਖ ਕਰ ਇਸ ਮੇਂ ਵਿਖਯ ਆਦਿਕ ਅਨੁਬੰਧੋ ਕਾ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਪੂਰਬ ਸਤਨਾਮਾਦਿ ਮੰਤ੍ਰ ਮੈ ਕਹੇ ਕਰਤਾ ਪਦ ਕੇ ਅਰਥ ਸਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਉਪਾਦਾਨ ਮੈ ਸਰਬ ਕਾ ਅਭੇਦ ਸਿਧ ਕਰਤੇ ਹੈ।

ਆਦਿ ਸਚੁ ਜੁਗਾਦਿ ਸਚੁ॥

(ਆਦਿ ਇਤਿ) ਆਦਿ ਪਦ ਪੂਰਬ ਕਾਲ ਕਾ ਔ ਹੇਤੁ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ, ਜੁਗਾਦਿ ਪਦ ਜੁਗ ਹੈ ਆਦਿ ਜਿਸਕੇ ਸੋ ਕਹੀਯੇ ਜੁਗਾਦਿ ਵਾ ਜੁਗੋ ਕਾ ਜੋ ਹੋਵੈ ਆਦਿ ਜੋ ਕਹੀਯੇ ਜੁਗਾਦਿ ਐਸੇ ਦੋ ਅਰਥੋ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ ਦੋਨੋ ਮੈ ਪਹਲੇ ਅਰਥ ਵਿਖੇ ਜੁਗਾਦਿ ਪਾਠ ਸਤ ਤ੍ਰੇਤਾ ਦ੍ਵਾਪਰ ਕਲਿਜੁਗ ਹੈ ਆਦਿ ਨਾਮ ਹੇਤੁ ਜਿਸ ਆਪਨੇ ਮੇ ਉਤਪਨ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੇ ਤਿਸਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ।

ਦੂਜੇ ਅਰਥ ਮੈ ਜੁਗਾਦਿ ਪਦ ਜੁਗੋਂ ਸੇ ਲੇ ਨਿਖਲ ਸਥੂਲ ਸੂਖਮ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕਾ ਆਦਿ ਨਾਮ ਹੇਤੁ ਜੋ ਬਹੁਤ ਹੋਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਤਿਸ ਇਛਾ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ ਵਾ ਦੂਜੇ ਅਰਥ ਮੇ ਹੀ ਜੁਗ ਜੋ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਜਲ ਅਗਨਿ ਵਾਯੂ ਚਾਰ ਤਿਨਕਾ ਆਦਿ ਨਾਮ ਹੇਤੁ ਜੋ ਆਕਾਸ ਤਿਸ ਆਕਾਸ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ। ਐਸੇ ਤੀਨੋ ਅਰਥੋ ਮੈ ਜੁਗਾਦਿ ਪਦ ਕਾਲ ਸਹਿਤ ਸੰਪੂਰਣ ਸੂਖਮ ਸਥੂਲ ਜਗਤ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਰਜਤਾਦਿਕ ਮਿਥਯਾ ਪਦਾਰਥੋਂ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਸੇ ਪੂਰਬ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਸੁਕਤੀ

ਆਦਿਕ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਹੀ ਹੂਏ ਤੈਸੇ ਸੰਪੂਰਣ ਧੂਮ ਪਹਾਰ ਰੂਪ ਜਗਤ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਸੇ ਆਦਿ ਕਹੀਏ ਪੂਰਬ ਕਾਲ ਮੇ ਸਚ ਨਾਮ ਏਕ ਪਰ ਪੁਰਖ ਹੀ ਹੁਯਾ ਯਹ ਪਹਲੀ ਤੁਕ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪੁਨਾ ਜੈਸੇ ਰਜਤਾਦਿਕੋਂਵਤ ਤਿਨਕੇ ਉਤਪਤੀ ਕਾਲ ਕੋ ਭੀ ਸੁਕਤੀ ਆਦਿਕ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨੋ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕੁਛ ਵਸਤੁ ਨਾ ਹੋਨੇ ਤੇ ਰਜਤਾਦਿਕ ਮਿਥਯਾ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਉਤਪਤੀ ਕਾਲ ਭੀ ਸੁਕਤੀ ਆਦਿਕ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਜੁਗਾਦਿ ਕਹੀਯੇ ਧੂਮ ਪਹਾਰ ਰੂਪ ਨਿਖਲ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕਾ ਉਤਪਤੀ ਕਾਲ ਭੀ ਸਹਿਤ ਸੂਖਮ ਥੂਲ ਨਿਖਲ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੇ ਸਚ ਨਾਮ ਏਕ ਪਰ ਪੁਰਖ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਪਨੇ ਉਪਾਦਾਨ ਪਰ ਪੁਰਖ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕੁਛ ਵਸਤੁ ਨਹੀ ਯਹ ਦੂਸਰੀ ਤੁਕ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਹੇ ਪਾਠ ਸੇ ਭੂਤਕਾਲ ਔ ਭੂਤਕਾਲ ਮੇ ਹੁਈ ਸਰਬ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕੋ ਸਰਬ ਵਿਖਯੋਂ ਕੇ ਸਹਿਤ ਪਰ ਪੁਰਖ ਰੂਪ ਸਿਧ ਕਰਕੇ ਅਬ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਔ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਮੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਸਰਬ ਵਿਖਯੋਂ ਕੋ ਪਰ ਪੁਰਖ ਰੂਪ ਸਿਧ ਕਰੇ ਹੈ–

ਹੈ ਭੀ ਸਚੁ ਨਾਨਕ ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਚੁ ॥

(ਹੈ ਭੀ ਇਤਿ) ਹੈ ਨਾਮ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਔ ਤਿਸ ਮੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਕਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਹੈ ਭੀ ਕਹੀਯੇ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਕੇ ਸਹਿਤ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ ਸਚ ਨਾਮ ਪਰ ਪੁਰਖ ਹੈ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਿਥਯਾ ਰਜਤਾਦਿਕ ਔ ਤਿਨਕਾ ਥਿਤੀ ਕਾਲ ਸੁਕਤੀ ਰੂਪ ਹੈ ਏਵੰ ਹੋਸੀ ਪਾਠ ਭੀ ਭਵਿਖਯਤ ਕਾਲ ਔ ਤਿਸ ਮੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਸਰਬ ਕੀ ਪ੍ਰਲਯ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੋਸੀ ਭੀ ਕਹੀਯੇ ਭਵਿਖਯਤ ਕਾਲ ਕੇ ਸਹਿਤ ਭਵਿਖਯਤ ਕਾਲ ਮੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਲਯ ਭੀ ਸਚ ਨਾਮ ਪਰ ਪੁਰਖ ਰੂਪ ਹੀ ਹੈ। ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਿਥਯਾ ਰਜਿਤਾਦਿਕੋ ਕਾ ਨਾਸ ਸਿਪੀਆਦਿਕੋ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਬਿਨਾ ਔਰ ਜਗਾ ਨਾ ਦੇਖਨੇ ਤੇ ਤਿਨਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੋ ਕੇਵਲ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸਰਬ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਸੇ ਪਹਲੇ ਕਹਿਆ ਸਰਬ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਥਿਤੀ ਪ੍ਰਲਯ ਕਾਲ ਮੇ ਭੀ ਕਾਹੂ ਵਸਤੁ ਕੀਤਾ ਸੇ ਭਿੰਨ ਸਤਾ ਨਾ ਹੋਨੇ ਸੇ ਸਭੀ ਤਿਸਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਪਰ ਪੁਰਖ ਰੂਪ ਆਸਰੇ ਕੀ ਸਤਾ ਤੇ ਭਿੰਨ ਇਨ ਕੀ ਸਤਾ ਕਾ ਨਾ ਹੋਨਾ ਹੀ ਇਨ ਸਭ ਕੋ ਹਰਿ ਰੂਪਤਾ ਹੈ। ਯਹ ਸਾਰੇ ਆਦਿ ਸਚ ਸੇ ਲੇ ਪਾਠ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਕਹਿਆ ਅਥਵਾ ਅਗਲੇ ਪਾਠ ਕੋ ਇਸ ਮੰਤ੍ਰ ਕੀ ਟੀਕਾ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੂਚਨ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਪਰਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਸਤ ਇਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਬੋਧਕ ਨਾਮ ਕਾ ਅਰਥ ਕਹੇ ਹੈ–

(ਆਦਿ ਇਤਿ) ਆਦਿ ਸਰਬ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਸੇ ਪਹਲੇ ਭੀ ਵਹੁ ਪਰ ਪੁਰਖ ਸਚ ਹੈ। ਰੂਪ ਹੁਯਾ ਜੁਗਾਦਿ ਸਾਰੇ ਸੂਖਮ ਸਥੂਲ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕਾਲ ਮੈ ਭੀ ਵਹੁ ਸਚ ਹੈ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੁਯਾ ਹੈ ਭੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਕੀ ਥਿਤੀ ਕਾਲ ਮੇ ਭੀ ਵਹੁ ਸਚ ਹੈ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ, ਹੋਸੀ ਭੀ ਸਾਰੇ ਜਗਤ ਕੇ ਪ੍ਰਲਯ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਭੀ ਵਹੁ ਸਚ ਹੈ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋਵੇਗਾ॥੧॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੀਨੋ ਕਾਲੋ ਮੈ ਤਿਸ ਪਰ ਪੁਰਖ ਕਾ ਹੋਨਾ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਕਥਨ ਕੀਆ ਯਾ ਤੇ ਪਹਿਲੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਪਰ ਪੁਰਖ ਮੈ ਸਰਬ ਦ੍ਵੈਤ ਕਾ ਅਭਾਵ ਔ ਦੂਸਰੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਤਿਸਕਾ ਸਰਬ ਕਾਲੋ ਮੇ ਹੋਨਾ ਨਿਰਣੇ ਕਰਨੇ ਸੇ ਅਦੁਤੀ ਅਬਿਨਾਸੀ ਰੂਪ ਵਿਖਯ ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਪੁਨਾ ਨਿਰਣੇ ਕੀਆ ਪਰੰਤੁ ਇਸ ਨਿਰਣੇ ਕਰੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਚਿਤ ਮੈ ਯਥਾਰਥ ਭਾਨ ਚਿਤ ਕੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਚਿਤ ਕੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰ ਅਧਿਕਾਰੀਪੁਨੇ ਕੀ ਸਿਧੀ ਹੇਤ ਗੁਰੁ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇ ਧਰਮੋ ਕੋ ਕਹਤੇ ਹੈ।

ਸੋਚੈ ਸੋਚਿ ਨ ਹੋਵਈ ਜੇ ਸੋਚੀ ਲਖ ਵਾਰ॥

(ਸੋਚੈ ਇਤੀ) ਈਹਾ ਸੋਚੈ ਪਦ ਚਿੰਤਨ ਪਰ ਹੈ ਸੋਚਿ ਪਦ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਪਰ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਕੇ ਕਰਣੇ ਬਿਨਾ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਚਿਤ ਕੀ ਮੈਲ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਇਤਨੇ ਚਿੰਤਨ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਚਿਤ ਕੀ ਪ੍ਰਵਿਤ੍ਰਤਾਈ ਨਹੀ ਹੋਤੀ ਜੇ ਨਾਮ ਜੇਕਰ ਵਹੁ ਚਿੰਤਨ ਕਰੀਯੇ ਲਖਵਾਰ ਅਗਿਣਤਵਾਰ ਵਾ ਪੁਨਾ ਪੁਨਾ ਕਿੰਤੁ ਤਾ

ਕੇ ਕਰਣੇ ਸੇ ਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਵੈਸਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਤਾ ਹੁਯਾ ਗਜਾਨ ਕੀ ਇਛਾ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਕੋ ਕਰੇ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮੋ ਮੇ ਮੁਖਜ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਭਕ੍ਤੀ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਚਿਤ ਸੁਧੀ ਹੇਤ ਤਿਸ ਕੋ ਕਰੇ ਗੁਰੁ ਭੀ ਲਿਖਤੇ ਹੈ– 'ਹਰਿ ਕੀ ਭਗਤਿ ਕਰਹੁ ਮਨ ਮੀਤ॥ ਨਿਰਮਲ ਹੋਇ ਤੁਮ੍ਾਰੋ ਚੀਤ॥' ਜਿਸ ਪੁਰਖ ਕਾ ਭਗਤੀ ਸੇ ਚਿਤ ਸੁਧ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤਿਸ ਪਰ ਈਸ੍ਵਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔ ਤਿਸ ਕੇ ਚਿਤ ਮੈ ਬਿਬੇਕ ਵੈਰਾਗਜ ਭੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਏਤੀ ਵਾਰਤਾ ਗੁਰੁ ਕਹੀ ਤੁਕ ਸੇ ਸੂਚਨ ਕਰਕੇ ਅਬ ਸਮਾਦਿ ਸਾਧਨ ਲਿਖਤੇ ਹੈ–

ਚੁਪੈ ਚੁਪ ਨ ਹੋਵਈ ਜੇ ਲਾਇ ਰਹਾ ਲਿਵਤਾਰ॥

(ਚੁਪੈ ਇਤਿ) ਚੁਪੈ ਯਹ ਪਦ ਬਾਣੀ ਕੇ ਨਿਰੋਧ ਕਾ ਸੂਚਕ ਹੈ, ਲਿਵ ਪਦ ਸਮਾਧਿ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਤਾਰ ਪਦ ਸਮਾਧਿ ਕੀ ਅਖੰਡਤਾ ਕਹਤਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਚੁਪੈ ਕਹੀਯੇ ਬਾਣੀ ਸੇ ਲੇ ਸੰਪੂਰਣ ਨੇਤ੍ਰ ਕਰਣਾਦਿਕ ਬਾਹਰ ਕੇ ਇੰਦ੍ਰਿਯੋਂ ਕੇ ਰੋਕਣੇ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਚੁਪ ਨਾ ਹੋਵਈ ਕਹੀਏ ਮਨ ਕਾ ਸਮ ਰੂਪ ਰੋਕਣਾ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪੁਰਖ ਤਾਰ ਨਾਮ ਤੇਲ ਧਾਰਾਵਤ ਏਕ ਰਸ ਲਿਵ ਨੇਤ੍ਰੋ ਕੇ ਮੀਟਨ ਰੂਪ ਸਮਾਧਿ ਕੋ ਲਾਇ ਰਹਾ ਕਹੀਏ ਬਿੜਾਲੀ ਕੀ ਤਰਾ ਲਗਾਯ ਰਖੇ ਕਿੰਤੂ ਮਨ ਕਾ ਰੋਕਨਾ ਰੂਪ ਸਮ ਤੋ ਵੇਦ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੈ ਕਹੇ ਵਿਵੇਕਾਦਿਕੋ ਸੇ ਹੀ ਹੋ ਸਕੇ ਹੈ ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੀਤਾ ਮੈ ਕਹਜਾ ਹੈ ਜੋ ਪੁਰਖ ਮਨ ਮੈ ਵਿਖਯੋਂ ਕੋ ਚਿਤਵਤਾ ਹੁਯਾ ਊਪਰ ਸੇ ਨੇਤ੍ਰਾਦਿ ਮੂੰਦਕੇ ਕਰਮੇਦ੍ਰਿਯੋਂ ਕੋ ਰੋਕੇ ਹੈ ਵਹੁ ਮਿਥਜਾ ਆਚਾਰ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵਿਖਯੋ ਕੀ ਓਰ ਸੇ ਮਨ ਕੇ ਰੋਕਨੇ ਸੇ ਸਰਬ ਬਾਹਰ ਕੇ ਇੰਦ੍ਰਿਯੋ ਕਾ ਰੁਕਨਾ, ਕਹਨੇ ਸੇ ਮਨ ਕਾ ਰੁਕਨਾ ਰੂਪ ਸਮ ਸਾਧਨ ਔ ਬਾਹਰ ਕੇ ਇੰਦ੍ਰਿਯੋ ਕਾ ਰੁਕਨਾ ਰੂਪ ਦਮ ਸਾਧਨ ਨਿਰਣੇ ਕੀਯੇ ਉਪਰਤਿ ਤਿਤਿਖਜਾ ਸ੍ਰਧਾ ਸਮਾਧਾਨਤਾ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਇਨ ਹੀ ਕੇ ਨਿਰਣੇ ਸੇ ਸੂਚਨ ਕੀਆ ਸ੍ਵਰੂਪ ਦੇਖਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਹੋਵੇ ਨਿਰਣੇ ਸਾਗਰ ਮੈ ਦੇਖ ਲੇਨਾ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਸੇ ਲੇ ਬਿਬੇਕਾਦਿ ਤੀਨ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਕਰ ਗੁਰੂ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਇਛਾ ਨਿਰਣੇ ਕਰਤੇ ਹੈ।

ਭੁਖਿਆ ਭੁਖਿ ਨ ਉਤਰੀ ਜੇ ਬੰਨਾ ਪੁਰੀਆ ਭਾਰ॥

(ਭੁਖਿਆ ਇਤਿ) ਈਹਾ ਭੁਖਿਆ ਪਦ ਵਿਖਯੋ ਕੀ ਅਤਜੰਤ ਤ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਪਰ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਇਸ ਲੋਕ ਕੇ ਅਰ ਪਰਲੋਕ ਕੇ ਜੋ ਆਉਨੇ ਜਾਨੇ ਵਾਲੇ ਵਿਖੇ ਹੈ ਤਿਨ ਕੇ ਭੋਗਨੇ ਸੇ ਔਰ ਤਿਨ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੇ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਵਾਲਿਯੋ ਕੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਨਹੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਹੋਵੇ ਜੇਕਰ ਦਿਬਜ ਭੋਗੋਂ ਵਾਲੀ ਇੰਦ੍ਰਪੁਰੀ ਆਦਿਕੋਂ ਕੇ ਭੀ ਭਾਰ ਨਾਮ ਸਮੂਹੋ ਕੋ ਪੁਰਖ ਬੰਨਾ ਨਾਮ ਇਕਤ੍ਰ ਕਰ ਲੇਵੇ ਭਾਵ ਯਹ ਜੈਸੇ ਅਗਨਿ ਘ੍ਰਿਤ ਪਾਵਨੇ ਸੇ ਨਹੀ ਸਾਂਤ ਹੋਵੇ ਜਲ ਪਾਵਨੇ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਵਿਖਿਯੋ ਕੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਤਿਨ ਕੇ ਭੋਗ ਔ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੇ ਨਹੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਉਲਟੀ ਬਢੇ ਹੈ ਕਿੰਤੁ ਤਿਨਕੀ ਇਛਾ ਸੇ ਉਲਟੀ ਜੋ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਇਛਾ ਤਾ ਸੇ ਵਹੁ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਬਚਨ ਹੈ 'ਬਿਨਾ ਸੰਤੋਖ ਨਹੀ ਕੋਊ ਰਾਜੈ' ਤਥਾ 'ਸਹਸ ਖਟੇ ਲਖ ਕਉ ਉਠਿ ਧਾਵੈ॥ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਨ ਆਵੈ ਮਾਇਆ ਪਾਛੈ ਪਾਵੈ॥' ਇਤਿਜਾਦਿ ਵਿਖਯੋਂ ਕੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਕੇ ਨਾਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਇਛਾ ਕੋ ਛੋਡ ਕੇ ਜੋ ਸਾਸਤ੍ਰ ਪੜੇ ਚਤੁਰ ਵਿਖਯੋਂ ਕੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਕਰਤੇ ਹੈ ਤਿਨ ਕੀਆਂ ਸਭੀ ਸਿਆਣਪਾ ਨਿਸਫਲ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ–

ਸਹਸ ਸਿਆਣਪਾ ਲਖ ਹੋਹਿ ਤ ਇਕ ਨ ਚਲੈ ਨਾਲਿ ॥

(ਸਹਸ ਇਤਿ) ਜੋ ਪੁਰਖ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਇਛਾ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੈ ਅਰ ਸਾਸਤ੍ਰੋ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਮੈ ਅਤਿ ਚਤੁਰ ਹੈਂ ਤਿਨੋ ਕੀਆਂ ਸਾਸਤ੍ਰੋਂ ਮੈ ਕਹੇ ਪਦਾਰਥੋਂ ਕੇ ਬਿਚਾਰ ਕੀਆਂ ਸਿਆਣਪਾ ਨਾਮ ਬੁਧੀਆਂ ਹਜਾਰਾ ਅਰ ਲਾਖਾ ਭੀ ਚਾਹੇ ਹੋਵੇ ਤੋ ਭੀ ਤਿਨਾ ਸਿਆਣਪਾ ਮੇ ਸੈ ਏਕ ਭੀ ਤਿਨਕੋ ਪਰਲੋਕ ਮੈ ਲਾਭ ਦੇਨੇ ਹੇਤ ਤਿਨਕੇ ਸਾਥ ਨਹੀ ਚਲੇ ਯਾ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਇਛਾ ਬਿਨਾ ਤਿਨ ਮੰਦਭਾਗੀਯੋ ਕੀਆਂ ਸਭੀ ਸਿਆਣਪਾ ਨਿਸਫਲ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੁਕਤੀ ਕੀ

ਇਛਾ ਰੂਪ ਚੌਥੇ ਸਾਧਨ ਕੋ ਕਹ ਕਰ ਜੈਸੇ ਚਾਰ ਸਾਧਨੋ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਨੇ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾਕਰ ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਕਰਨਾ ਤਿਸ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਹਤੇ ਹੈ-

ਕਿਵ ਸਚਿਆਰਾ ਹੋਈਐ ਕਿਵ ਕੂੜੈ ਤੁਟੈ ਪਾਲਿ ॥

(ਕਿਵ ਇਤਿ) ਸਾਧਨੋ ਵਾਲਾ ਸਿਖ੍ਯ ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਕਰਤਾ ਹੈ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਸ ਸਚ ਕਾ ਆਪਨੇ ਪੂਰਬ ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਨਿਰਣੇ ਕੀਆ ਮੈ ਕਿਵ ਨਾਮ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਿਸ ਸਚ ਕੇ ਨਿਰਣੇ ਕਰ ਕਹਨੇ ਵਾਲਾ ਸਚ੍ਯਾਰਾ ਨਾਮ ਸਤ੍ਯਵਾਦੀ ਹੋਵੋਂ ਯਹ ਸਿਖ੍ਯਾ ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਸੁਨ ਕਰ ਜੇ ਗੁਰ ਯਹ ਉਤਰ ਕਹੇਂ ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਤੂ ਅਗ੍ਯਾਨ ਔ ਤਿਸ ਕੇ ਕਾਰਯ ਮਿਥ੍ਯਾ ਸੰਸਾਰ ਦ੍ਵੈਤ ਕਾ ਨਾਸ ਕਰ ਸਤ੍ਯਵਾਦੀ ਹੋ, ਤਿਸ ਪੈ ਸਿਖ ਤਿਨਕੇ ਨਾਸ ਹੇਤ ਪ੍ਰਸਨ ਕਰਤਾ ਹੈ- (ਕਿਵ ਇਤਿ) ਕਿਵ ਨਾਮ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੂੜੇ ਕਹੀਯੇ ਮਿਥ੍ਯਾ ਰੂਪ ਅਗ੍ਯਾਨ ਔ ਤਿਸਕੇ ਕਾਰ੍ਯ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਦ੍ਵੈਤ ਕਾ ਪਾਲ ਨਾਮ ਤੰਬੂ ਕੀ ਤਰਾ (ਆਪਨੇ ਬੀਜ ਮੇ ਢਕ ਲੇਨੇ ਵਾਲਾ ਤੰਬੂ ਰੂਪ ਵਾ ਪੁਲ ਕੀ ਤਰਾ) ਮੇਰੇ ਕੋ ਆਛਾਦਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਪੁਲ ਰੂਪ ਪੜਦਾ ਤੁਟੇ ਨਾਮ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਦ੍ਵੈਤ ਕੇ ਦੂਰ ਹੋਨੇ ਸੇ ਮੈ ਅਦੁਤੀ ਸਚ ਕੋ ਜਾਨਕੇ ਤਿਸ ਮੈ ਥਿਤ ਹੂਯਾ ਤਿਸ ਕੋ ਕਹਨੇ ਵਾਲਾ ਹੋਵੋਂ ਸਿਖ੍ਯ ਕਾ ਪ੍ਰਸਨ ਸੁਨਕੇ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਮੈ ਚਿਤ ਕੀ ਥਿਤੀ ਵਾਲੇ ਸਤਵਾਦੀ ਗੁਰੂ ਤਿਸ ਕੋ ਕੂੜ ਅਦੁਤੀ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਕਾ ਪੜਦਾ ਸਤ ਮੈ ਚਿਤ ਕੀ ਥਿਤੀ ਕਰਾ ਕਰ ਸਤਵਾਦੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਉਪਦੇਸ ਕਹਤੇ ਹੈ-

ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਨਾਨਕ ਲਿਖਿਆ ਨਾਲਿ ॥ ੧ ॥

(ਹੁਕਮਿ ਇਤਿ) ਪਾਰਸੀ ਮੈ ਹੁਕਮ ਔ ਰਜਾਯ ਪਦ ਆਗ੍ਯਾ ਕੇ ਵਾਚਕ ਹੈ ਔ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤਿ ਕੀ ਰੀਤਿ ਸੈ ਹੁਕਮੀ ਰਜਾਈ ਆਗ੍ਯਾ ਵਾਲੇ ਕੇ ਵਾਚਕ ਹੈ ਆਗ੍ਯਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਵੇਦ ਔ ਸਤ੍ਯਨਾਮਾਦਿ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਵੇਦ ਕੋ ਆਗ੍ਯਾਪਨਾ ਮਾਰੂ ਕੀ ਵਾਰ ਮੈ ਲਿਖਾ ਹੈ ਹਰਿ ਆਗ੍ਯਾ ਹੋਏ ਵੇਦ ਇਤਿ ਹਰਿ ਆਗ੍ਯਾ ਕਹੀਜੇ ਹਰਿ ਕੀ ਆਗ੍ਯਾ ਰੂਪ ਹੋਏ ਵੇਦ ਤੈਸੇ ਸਤ੍ਯਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਹੁਯਾ ਯਾ ਤੇ ਰਜਾਈ ਕਹੀਯੇ ਹੁਕਮ ਵਾਲੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਹੁਕਮ ਨਾਮ ਵੇਦਾਦਿ ਵਿਦ੍ਯਾ ਮੈ ਸਾਸਤ੍ਰੋਂ ਵਿਖੇ ਕਹੀ ਵਿਚਾਰ ਕੀ ਰੀਤਿ ਸੈ ਵਿਚਾਰਣੇ ਮੈ ਚਲਣਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤ ਹੋਨਾ ਜਿਸ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤਿ ਔ ਲਖਣਾ ਬ੍ਰਿਤਿ ਦ੍ਵਾਰਾ ਸੰਪੂਰਣ ਵਾਕ੍ਯ ਕੇ ਬਿਚਾਰਣੇ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗ੍ਯਾਨੀ ਬਨ ਅਗ੍ਯਾਨ ਤਤ ਕਾਰ੍ਯ ਰੂਪ ਦ੍ਵੈਤ ਪੜਦਾ ਨਾਸ ਕਰ ਅਦ੍ਵਤੀ ਸਤ੍ਯ ਮੈ ਥਿਤ ਹੁਯਾ ਸਤ੍ਯ ਕੇ ਕਹਨੇ ਵਾਲਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ ਵਹੁ ਆਗ੍ਯਾ ਕਹਾਂ ਖੋਜੋ ਜਿਸ ਸੇ ਵੈਸਾ ਹੋ ਜਾਵੋ ਪੂਛਤੇ ਸਿਖ ਕੋ ਗੁਰੁ ਬਤਾਵੇ- (ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਮੈ ਨਾਨਕ ਨੇ ਵਹੁ ਆਗ੍ਯਾ ਸਤ੍ਯ ਨਾਮਾਦਿ ਰੂਪ ਈਹਾ ਸਾਥ ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਔਰ ਆਗੇ ਮੈਨੇ ਵੇਦਾਦਿ ਰੂਪ ਭੀ ਜਗਤ ਰਚਨਾ ਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਲਿਖੀ ਹੂਯੀ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਉਸ ਆਗ੍ਯਾ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਸੇ ਅਦੁਤੀ ਸਤ੍ਯ ਮੈ ਚਿਤ ਕੀ ਥਿਤੀ ਵਾਲਾ ਹੁਯਾ ਤੂੰ ਸਤਵਾਦੀ ਬਨਾ ੧ ਅਰ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਮੈ ਚਿਤ ਕੀ ਥਿਤੀ ਦ੍ਵੈਤ ਕੋ ਕਲਪਤ ਜਾਨ ਕੇ ਹੋਵੇ। ਸੋ ਦ੍ਵੈਤ ਕੋ ਕਲਪਤ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਨ ਯਹ ਕਹੇ-

ਹੁਕਮੀ ਹੋਵਨਿ ਆਕਾਰ ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਈ॥

(ਹੁਕਮੀ ਇਤਿ) ਹੁਕਮੀ ਕਹੀਯੇ ਹੁਕਮ ਵਾਲੇ ਮਾਯੀ ਈਸ੍ਵਰ ਸੇ ਹੀ ਹੋਵਨ ਬਨੇ ਹੈ। ਸੰਪੂਰਣ ਸੂਖਮ ਸਥੂਲ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੇ ਆਕਾਰ ਨਾਮ ਚਰਾਚਰ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮਾਯਾ ਹੀਨ ਕੇ ਵਲ ਸੇ ਕੋਈ ਨਹੀ ਬਨੇ ਯਾ ਤੇ ਮਾਯੀ ਕੇ ਰਚੇ ਆਕਾਰੋ ਕੋ ਮਾਯਾ ਕੇ ਸਹਿਤ ਧੂਮ ਪਹਾਰਵਤ ਝੂਠੇ ਹੋਨੇ ਸੇ ਸਤ੍ਯ ਵਸਤੁ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਅਦੁਤੀ ਹੈ ਸਤ੍ਯਵਾਦੀ ਬਨਨੇ ਹੇਤ ਤਿਸ ਮੈ ਤੂ ਚਿਤ ਕੀ ਥਿਤੀ ਕਰ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਕਰੋਂਗਾ ਤਿਸ ਮੈ ਚਿਤ ਕੀ ਥਿਤੀ ਪਰੰਤੁ ਪਹਲੇ ਆਪ ਮੇਰੇ ਕੋ ਉਸ ਅਦੁਤੀ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਕਥਨ ਕਰੋ ਯਹ ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਹੁਕਮੁ ਇਤਿ) ਹੁਕਮ ਕਹੀਯੇ ਵੇਦ ਔ ਸਤਨਾਮ ਰੂਪ ਪਰ ਕੀ ਆਗ੍ਯਾ ਰੂਪ ਹੁਕਮ ਸੇ ਭੀ ਲਖਣਾ ਬਿਨਾ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਅਦੁਤੀ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਈ

ਨਹੀ ਕਹਿਆ ਜਾਵੇ ਯਾ ਤੇ ਹਮ ਉਸਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਸਾਖਯਾਤ ਕੈਸੇ ਕਹੇ ਭਾਵ ਯਹ ਆਗਯਾ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋਨੇ ਤੇ ਨਹੀ ਕਹਤੇ ਸਾਖਯਾਤ ਨਾ ਕਹਨਾ ਜਿਸਕੋ ਮਨ ਬਾਣੀ ਨਹੀ ਵਿਖਯ ਕਰਤੇ ਐਸੇ ਵੇਦ ਮੈ ਕਹਯਾ ਹੈ ਅਰ ਗੁਰ ਭੀ ਗ: ਮ. ੫ ਮੈ ਅਰੁ ਸੁਖਮਨੀ ਮੈ ਕਹਤੇ ਹੈ 'ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨਹਿ ਬੇਦ' 'ਸਾਧ ਕੀ ਮਹਿਮਾ ਬੇਦ ਨ ਜਾਨਹਿ' ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਮਹਤ੍ਵ ਕੋ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਨਹੀ ਜਾਨਤਾ ਵੇਦ ਯਹ ਪਹਲੀ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ ਅਰ ਸਾਧ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨੀ ਕੇ ਅਦੁਤੀ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮਹਿਮਾ ਕੋ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤਿ ਦ੍ਵਾਰਾ ਵੇਦ ਨਹੀ ਜਾਨਤਾ ਲਖਣਾ ਸੇ ਜਾਨੇ ਹੈ ਯਹ ਦੂਸਰੀ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ ਲਖਣਾ ਸੇ ਭੀ ਜਾਨਨਾ ਨਾ ਮਾਨੇਗੇ ਤਬ ਸਾ.ਮ.੫ ਮੇ ਜੋ ਲਿਖਿਯਾ ਹੈ, 'ਏਕੁ ਸੁਧਾਖਰੁ ਜਾ ਕੈ ਹਿਰਦੈ ਵਸਿਆ ਤਿਨਿ ਬੇਦਹਿ ਤਤੁ ਪਛਾਨਿਆ॥' ਏਕ ਸੁਧ ਅਖਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਿਸਕੇ ਬਿਚਾਰ ਦ੍ਵਾਰਾ ਹਿਰਦੇ ਮੈ ਬਸਿਆ ਹੈ ਉਸੀ ਨੇ ਲਖਣਾ ਸੇ ਵੈਸੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਵੇਦ ਬੋਧਨ ਕਰੇ ਹੈ ਯਹ ਵੇਦ ਕਾ ਤਤ੍ਵ ਪਛਾਨਿਆ ਹੈ ਰਹੋ ਅਧਿਕ ਵਿਚਾਰ ਮੂਲ ਮੈ ਚਲੇ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਲਖਣਾ ਸੇ ਬਿਨਾ ਜਿਸਕੋ ਸ੍ਰੁਤੀ ਨਹੀ ਕਹਤੀ ਉਸ ਅਦੁਤੀ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਹਮ ਭੀ ਨਹੀ ਕਹਤੇ ਯਹ ਮੇਰੇ ਕੋ ਆਪਨੇ ਅਦੁਤੀ ਸਤਯ ਮੇ ਚਿਤ ਕੀ ਥਿਤੀ ਕਰਾ ਕਰ ਸਤਯਵਾਦੀ ਬਨਾਵਨ ਹੇਤ ਪੂਰਬ ਕਹਯਾ ਉਸ ਮੇ ਮੈ ਯਹ ਪੂਛਤਾ ਹੋਂ ਕਿ ਆਸਤਯਵਾਦੀ ਬਨਨਾ ਹੀ ਅਦੁਤੀ ਸਤਯ ਮੈ ਚਿਤ ਥਿਤੀ ਕਰਨੇ ਕਾ ਫਲ ਹੈ ਅਥਵਾ ਕੁਛ ਔਰ ਭੀ ਹੈ ਤਹਾ ਗੁਰੂ ਕਹਤੇ ਹੈ-

ਹੁਕਮੀ ਹੋਵਨਿ ਜੀਅ ਹੁਕਮਿ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ॥

(ਹੁਕਮੀ ਇਤੀ) ਜੋ ਅਦੁਤੀ ਸਤਯ ਮੈ ਚਿਤ ਥਿਤੀ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਹੈ ਵਹੁ ਹੁਕਮੀ ਕਹੀਯੇ ਵੇਦਾਦਿ ਰੂਪ ਆਗਯਾ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋਵਨਾ ਨਾਮ ਹੈ ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰੁ ਲਿਖਤੇ ਹੈ, 'ਜਿਨਿ ਜਾਤਾ ਸੋ ਤਿਸ ਹੀ ਜੇਹਾ' 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸੁਰ' 'ਨਾਨਕ ਲੀਨ ਭਇਓ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿਉ ਜਿਉ ਪਾਨੀ ਸੰਗਿ ਪਾਨੀ' ਇਤੀ ਵੇਦ ਭੀ ਲਿਖੇ ਹੈ ਜਿਸ ਜਿਸਨੇ ਦੇਵਤਯੋਂ ਮੇ ਸੇ ਜਾਨਿਆ ਸੋਈ ਤਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੁਯਾ ਔਰ ਬ੍ਰਹਮ ਕੋ ਜਾਨ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਮੈ ਚਿਤ ਕੀ ਥਿਤੀ ਕਾ ਕੇਵਲ ਸਤਯਵਾਦੀ ਬਨਨਾ ਹੀ ਫਲ ਨਹੀ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੋਨਾ ਭੀ ਤਿਸਕਾ ਫਲ ਹੈ ਸੋ ਯਹ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੋਨਾ ਹੀ ਇਸ ਮਤ ਮੈ ਮੁਕਤੀ ਹੈ ਅਰ ਤਿਸ ਕਾ ਦਰਵਾਜਾ ਕੇਵਲ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਜਨ ਗਯਾਨ ਹੀ ਹੈ ਔਰ ਕੋਈ ਨਹੀ ਯਹ ਕਹੇ ਹੈ- (ਹੁਕਮਿ ਇਤੀ) ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਹੁਕਮ ਕੋ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਬੋਧਕ ਜਾਨਕੇ ਉਸਕਾ ਬਿਚਾਰ ਕਰਤੇ ਹੈ ਤਿਸੀ ਕੋ 'ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਰਾਮੁ ਹੈ ਆਤਮ ਹਰਿ ਪਾਈਐ ਸਬਦਿ ਵੀਚਾਰਾ ਹੇ' 'ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੁ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਏ' 'ਗੁਰਿ ਸਬਦੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਦੁਤੀਅ ਗਏ ਸੁਖ ਹੋਊ' ਇਤਿਯਾਦਿ ਬਚਨੋ ਸੇ ਅਦੁਤੀ ਸਤਯ ਕਾ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਹੋ ਕੇ ਮਿਲੈ ਵਡਿਆਈ ਕਹੀਯੇ 'ਜਬ ਇਸ ਸੇ ਸਭ ਬਿਨਸੇ ਭਰਮਾ॥ ਭੇਦੁ ਨਾਹੀ ਹੈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਾ॥' ਇਤਿਯਾਦਿ ਗੁਰ ਬਚਨ ਮੇ ਕਹੀ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋਨਾ ਰੂਪ ਵਡਿਆਈ ਮਿਲੇ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਆਗਯਾ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰੀਯੋ ਕੋ ਤਿਸਕੇ ਬਿਚਾਰ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋਨਾ ਰੂਪ ਮੁਕਤੀ ਕੋ ਕਹ ਕਰ ਤਿਸ ਆਗਯਾ ਸੇ ਉਲਟੇ ਚਲਨੇ ਵਾਲਿਆ ਕੋ ਉਤਮ ਔ ਮਧ ਰੂਪ ਜੂਨੋ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਹਤੇ ਹੈ-

ਹੁਕਮੀ ਉਤਮੁ ਨੀਚੁ ਹੁਕਮਿ ਲਿਖਿ ਦੁਖ ਸੁਖ ਪਾਈਅਹਿ ॥

(ਹੁਕਮੀ ਇਤਿ) ਹੁਕਮ ਵਾਲੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕਰਤਾ ਸੇ ਹੀ ਉਤਮ ਕਹੀਯੇ ਵੇਦ ਮੇ ਕਹੀ ਉਪਾਸਨਾ ਔ ਸੁਭ ਕਰਮੋ ਕੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹੋਤੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਤਾਹੀ ਸੇ ਨੀਚ ਕਹੀਯੇ ਨਿਖਿਧ ਕਰਮੋ ਕੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਔ ਨਿਖਿਧ ਭੂਤਾਦਿਕੋ ਕੀ ਉਪਾਸਨਾ ਕੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹੋਤੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਬਾਤ ਕੋ ਗੁਰੁ ਕਹਤੇ ਹੈ, 'ਆਪੇ ਉਝੜਿ ਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਪਿ ਵਿਖਾਲੇ ਰਾਹੁ' ਵੇਦ ਭੀ ਕਹੇ ਹੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਹੀ ਉਸ ਸੇ ਸੁਭ ਕਰਾਵੇ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋ ਈਹਾ ਸੇ ਉਤਮ ਲੋਕੋ ਮੈ ਲੇ ਜਾਨਾ

ਚਾਹੇ ਹੈ ਅਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਹੀ ਉਸ ਸੇ ਅਸੁਧ ਕਰਮ ਕਰਾਵੇ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋ ਈਹਾਂ ਸੇ ਨਿਖਿਧ ਲੋਕੋ ਮੈ ਲੇ ਜਾਨਾ ਚਾਹੇ ਹੈ ਤਿਨ ਲੋਕੋ ਮੇ ਜਾਕਰ ਜੋ ਵਹੁ ਹੁਕਮ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਵੇ ਹੈ ਸੋ ਕਹੇ- (ਹੁਕਮਿ ਇਤਿ) ਵੇਦ ਰੂਪ ਹੁਕਮੈ ਜੋ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਸੇ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਪਾਪ ਸੇ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਿਨ ਲੋਕੋ ਮੇ ਜਾਕਰ ਇਸ ਲਿਖੇ ਹੁਕਮ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪਾਪੀਯੋ ਨੇ ਦੁਖ ਪਾਈਅਹਿ ਨਾਮ ਦੁਖ ਪਾਈਦਾ ਹੈ ਅਰ ਪੁਨੀਯੋ ਤੇ ਸੁਖ ਪਾਈਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਪੁਨੀ ਸੁਖ ਪਾਵੇ ਹੈ ਅਰ ਪਾਪੀ ਦੁਖ ਪਾਵੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਬਾਤ ਕੋ ਗੁਰੂ ਅਨੇਕ ਸ੍ਥਾਨੋ ਮੈ ਲਿਖੇ ਹੈ ਹਰਿ ਪਾਪੀਆ ਕੋ ਦੰਡ ਦੇਵੇ ਹੈ ਧਰਮੀਯੋ ਕਾ ਜੈਕਾਰ ਕਰਾਵੇ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਤਮੋ ਕੋ ਸੁਖ ਭੋਗ ਔ ਨੀਚੋ ਕੋ ਦੁਖ ਕਾ ਭੋਗ ਕਹਕੇ ਅਬ ਗੁਰੁ ਉਤਮੋ ਮੈ ਔਰ ਬਿਸੇਖ ਕਹਤੇ ਹੈ-

ਇਕਨਾ ਹੁਕਮੀ ਬਖਸੀਸ ਇਕਿ ਹੁਕਮੀ ਸਦਾ ਭਵਾਈਅਹਿ ॥

(ਇਕਨਾ ਇਤਿ) ਤਿਨ ਉਤਮੋ ਮੇ ਸੇ ਭੀ ਇਕਨਾ ਨਾਮ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰ ਈਸ੍ਵਰ ਕੋ ਪ੍ਰਸਨ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆ ਕੋ ਅਵਤਾਰ ਰੂਪ ਹੋਕਰ ਉਤਰੇ ਤਿਸ ਹੁਕਮੀ ਸੇ ਵਾ ਮੁਕਤੀ ਦਾਤਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਗੁਰੂ ਰੂਪ ਹੂਯੇ ਤਿਸ ਹੁਕਮੀ ਸੇ ਸੰਸਾਰ ਬੰਧ ਕੇ ਨਾਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਉਪਦੇਸ ਕੀ ਬਖਸੀਸ ਨਾਮ ਦਾਤ ਹੋਤੀ ਹੈ ਯਹੀ ਉਨਮੇ ਔਰ ਉਤਮੋ ਸੇ ਬਿਸੇਖ ਹੈ ਤਿਨ ਉਤਮੋ ਮੇ ਨਿਸਕਾਮੋ ਕਾ ਬਿਸੇਖ ਕਹਕੇ ਸਕਾਮੀਯੋ ਕਾ ਪੁਨਾ ਕਹਤੇ ਹੈ- (ਇਕਿ ਇਤਿ) ਇਕ ਹੁਕਮੀ ਸਦਾ ਭਵਾਈਅਹਿ ਕਹੀਯੇ ਤਿਨ ਉਤਮੋ ਮੇ ਏਕ ਉਤਮ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਤੇ ਹੈ ਪਰੰਤੁ ਚਿਤ ਮੈ ਧਨ ਪੁਤ੍ਰ ਇਸਤਰੀ ਸ੍ਵਰਗਾਦਿਕੋ ਕੀ ਕਾਮਨਾ ਰਖਕੇ ਕਰਤੇ ਹੈ ਤਬ ਤਿਨਕੀ ਕਾਮਨਾ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਈਸ੍ਵਰ ਨੇ ਜਨਮ ਮਰਣਾਦਿ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਮੈ ਵਹੁ ਸਦਾ ਭਰਮਾਈਦੇ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਈਸ੍ਵਰ ਤਿਨਕੋ ਸੰਸਾਰ ਚਕ੍ਰ ਮੈ ਸਦਾ ਫੇਰੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਆਗਜ਼ਾ ਰੂਪ ਵੇਦਾਦਿਕੋ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਨਾ ਜਾਨ ਕੇ ਜਬ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਤਾ ਹੀ ਸਰਬਦਾ ਦੁਖ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰੇ ਹੈ ਤਬ ਮੰਦ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਦੁਖ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰੇਗੇ ਯਹ ਕੈਮੁਤਿਕ ਨਜ਼ਾਯ ਸੇ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜਿਸ ਸੈ ਵਡੀ ਬਸਤੁ ਬਿਗੜੇ ਵਾ ਸੁਧਰੇ ਤਿਸ ਸੇ ਛੋਟੀ ਵਸਤੁ ਕੇ ਬਿਗੜਨੇ ਵਾ ਸੁਧਰਨੇ ਕਾ ਕਿਆ ਕਹਨਾ ਹੈ। ਇਸ ਅਰਥ ਕੋ ਸਿਧ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਦ੍ਰਿਸਟਾਂਤ ਕੋ ਕੈਮੁਤਿਕ ਕਹੇ ਹੈ ਜੈਸੇ 'ਜਿਹ ਪਰਤਾਪ ਸਿੰਧ ਸੈਲ ਤਰਾਹੀ ਤਿਹ ਜਪ ਨਰ ਨ ਤਰਨ ਕਹੁ ਕਾਹੀ' ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਕਿਵ ਸਚਿਆਰਾ ਹੋਈਐ ਇਸ ਪ੍ਰਸਨ ਕਾ ਹੁਕਮ ਰਜਾਈ ਚਲਣਾ ਸੇ ਲੇ ਇਕ ਹੁਕਮੀ ਸਦਾ ਭਵਾਈਅਹਿ ਪ੍ਰਯੰਤ ਪਾਠ ਸੇ ਉਤਰ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਕੇ ਅਬ ਕਿਵ ਕੂੜੇ ਤੁਟੇ ਪਾਲ ਕਾ ਉਤਰ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਤੇ ਹੈ ਗੁਰੁ-

ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰਿ ਸਭੁ ਕੋ ਬਾਹਰਿ ਹੁਕਮ ਨ ਕੋਇ ॥
ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਜੇ ਬੁਝੈ ਤ ਹਉਮੈ ਕਹੈ ਨ ਕੋਇ ॥ ੨ ॥

(ਹੁਕਮੈ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ਼! ਪਹਲੇ ਜੋ ਤੈਨੇ ਸਤਜਵਾਦੀ ਹੋਨੇ ਕੀ ਰੀਤਿ ਪੂਛੀ ਸੋ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਰਣੇ ਕਰੀ ਤਿਸ ਸੇ ਤੇਰੇ ਕੋ ਅਦੁਤੀ ਸਤਜ ਮੈ ਚਿਤ ਕੀ ਥਿਤੀ ਸੇ ਸਤਜਵਾਦੀਪਨਾ ਰਹੋ ਅਬ ਜੋ ਤੈਨੇ ਪੀਛੇ ਅਗਜਾਨ ਤਤ ਕਾਰਯ ਮਿਥਜ਼ਾ ਬੰਧਨ ਕੇ ਨਾਸ ਕੀ ਰੀਤਿ ਪੁਛੀ ਥੀ ਤਿਸ ਕੀ ਰੀਤਿ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰ ਜੇਤੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਵੇਦਾਦਿ ਰੂਪ ਆਗਜ਼ਾ ਹੈ ਤਿਸ ਸੰਪੂਰਣ ਮੈ ਸਰਬ ਕਾ ਮੂਲ ਆਗਜ਼ਾ ਓਂਕਾਰ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸੰਪੂਰਣ ਆਗਜ਼ਾ ਔ ਤਿਸ ਵਾਚਕ ਆਗਜ਼ਾ ਸੈ ਅਭਿੰਨਤਾ ਕਾ ਵਾਚਜ ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਅਪਨੀ ਮੂਲ ਆਗਜ਼ਾ ਓਂਕਾਰ ਕੇ ਅੰਦਰ ਹੈ। ਤਿਸ ਆਗਜ਼ਾ ਸੈ ਬਾਹਰ ਨਹੀ ਪੁਨਾ ਓਂਕਾਰ ਰੂਪ ਆਗਜ਼ਾ ਪਰ ਪੁਰਖ ਸੈ ਉਪਜੀ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਤਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਹੈ ਤਾ ਸੈ ਬਾਹਰ ਨਹੀ ਜਬ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੁਕਮੈ ਅੰਦਰ ਸਭ ਕੋ ਕਹੀਯੇ ਓਂਕਾਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਉਤਪਤਿ ਓਂਕਾਰ ਵੇਦ ਨਿਰਮਏ ਤਥਾ ਪ੍ਰਥਮੇ ਓਂਕਾਰ ਤਿਨ ਕਹਾ ਤਾਤੇ ਜਗਤ ਭਯੋ ਸਭ ਜਾਨੀਯਤ ਇਤਜ਼ਾਦਿ ਬਚਨੋ ਮੇ ਸਰਬ ਕੀ ਮੂਲ

ਕਾਰਣ ਕਹੀ ਓਂ ਰੂਪ ਆਗਜ਼ਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਸੰਪੂਰਣ ਵਾਚਜ ਵਾਚਕ ਰੂਪ ਧੂਮ ਪਹਾਰ ਰਚਨਾ ਕੋ ਜਾਨੇ ਬਾਹਰ ਹੁਕਮ ਨ ਕੋਇ ਕਹੀਯੇ ਓਂ ਰੂਪ ਆਗਜ਼ਾ ਸੇ ਬਾਹਰ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਕਿਸੇ ਵਾਚਜ ਵਾਚਕ ਕੋ ਨਾ ਜਾਨੇ ਕਿਤੁ ਕਾਰਯ ਮਾਤ੍ਰ ਕੋ ਕਾਰਣ ਮੇ ਹੀ ਕਲਪਤ ਜਾਨੇ ਪੁਨਾ ਗੁਰ ਕਹਤੇ ਹੈਂ ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੈ ਜੇ ਬੁਝੈ ਨਾਮ ਹਰਿ ਆਗਜ਼ਾ ਹੋਏ ਵੇਦ ਇਤਿਜ਼ਾਦਿ ਬਚਨ ਸੇ ਹੁਕਮੈ ਕਹੀਏ ਜੇਕਰ ਉਸ ਹੁਕਮ ਕੋ ਉਸ ਕੇ ਕਾਰਣ ਏਕਾਕਾਰ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਅੰਦਰ ਕਲਪਿਤ ਜਾਨੇ ਤਿਸ ਕਾਰਣ ਸੇ ਬਾਹਰ ਜੈਸੇ ਮੀਮਾਸਾ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਸਚਾ ਜਾਨਤੇ ਹੈ ਵੈਸਾ ਨਾ ਜਾਨੇ ਤਬ ਤਿਸ ਪੁਰਖ ਕੋ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਕੇ ਗਜ਼ਾਨ ਸੇ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਨਾ ਜਾਨਨੇ ਰੂਪ ਅਗਜ਼ਾਨ ਕਾ ਨਾਸ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਔ ਅਗਜ਼ਾਨ ਕਾ ਨਾਸ ਹੋਨੇ ਸੇ ਤਿਸ ਅਗਜ਼ਾਨ ਸੇ ਜੋ ਦੇਹਾਦਿ ਅਨਾਤਮ ਕੋ ਆਤਮਾ ਜਾਨ ਰਖਿਆ ਵਹੁ ਜਾਨਨਾ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔਰ ਵਹੁ ਜਾਨਨਾ ਦੂਰ ਭਯਾ ਜੋ ਦੇਹ ਕੋ ਅਪਨਾ ਆਪ ਮਾਨ ਕਰ ਹਉਮੈ ਮੈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਹੋਂ ਮੈ ਖਤ੍ਰੀ ਹੋਂ ਮੈ ਗੋਰਾ ਹੋਂ ਮੈ ਕਾਲਾ ਹੋ ਐਸੀ ਦੇਹ ਮੈ ਹਉਮੈ ਕਹਤਾ ਥਾ ਸੋ ਕਹੇ ਨ ਕੋਇ ਨਾਮ ਕੋਈ ਨਹੀ ਕਹਤਾ ਭਾਵ ਯਹ ਵਹੁ ਕਹਨਾ ਸਭ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਗਜ਼ਾਨ ਔ ਤਿਸ ਕੇ ਕਾਰਯ ਨਿਖਲ ਸੰਸਾਰ ਕਾ ਕੂੜ ਪਦ ਸੇ ਕਹੇ ਕਾ ਪਾਲ ਨਾਮ ਤੰਬੂ ਰੂਪ ਵਾ ਪੁਲ ਰੂਪ ਪੜਦਾ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਕਿਵ ਕੂੜੇ ਤੁਟੇ ਪਾਲ ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਕਾ ਉਤਰ ਕਹਿਆ ॥੨॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੂਰਬ ਕਿਵ ਸਚਿਆਰਾ ਹੋਈਐ ਕਿਵ ਕੂੜੈ ਤੁਟੈ ਪਾਲਿ ਇਸ ਪਾਠ ਸੇ ਕੀਯੇ ਪ੍ਰਸ੍ਨੋ ਕਾ ਹੁਕਮਿ ਰਜਾਈ ਸੇ ਲੇ ਹਉਮੈ ਕਹੇ ਨ ਪ੍ਰਯੰਤ ਸੇ ਉਤਰ ਲੇਕਰ ਅਬ ਸਿਖ ਤਿਸ ਮੈ ਅਧਿਕ ਜਾਨਨੇ ਹੇਤ ਪੁਨਾ ਪ੍ਰਸਨ ਉਠਾਵੇ ਹੈ-

ਗਾਵੈ ਕੋ ਤਾਣੁ ਹੋਵੈ ਕਿਸੈ ਤਾਣੁ ॥

(ਗਾਵੈ ਕੋ ਇਤਿ) ਹੇ ਗੁਰੋ! ਆਪਨੇ ਪੂਰਬ ਯਹ ਕਹਿਆ ਜੋ ਪੁਰਖ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਆਗਜ਼ਾ ਰੂਪ ਵੇਦ ਔ ਸਤਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਕਾ ਅਦੁਤੀ ਸਤਜ ਮੈ ਤਾਤਪਰਯ ਜਾਨੇ ਹੈ ਵਹੁ ਮੈ ਅਦੁਤੀ ਸਤਜ ਰੂਪ ਹੂ ਐਸੇ ਗਜ਼ਾਨ ਸੇ ਨਿਖਲ ਅਗਜ਼ਾਨ ਤਤ ਕਾਰਯ ਰੂਪ ਕੂੜ ਕੇ ਪੜਦੇ ਸੇ ਛੂਟ ਕੇ ਸੰਪੂਰਣ ਅਹੰਤਾ ਮਮਤਾ ਬੰਧਨੋ ਸੇ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸੋ ਯਥਾਰਥ ਕਹਜ਼ਾ ਪਰੰਤੁ ਏਕ ਅਦੁਤੀ ਸਤਜ ਕੇ ਕਹਨੇ ਮੈ ਵੇਦਾਦਿ ਰੂਪ ਆਗਜ਼ਾ ਕਾ ਬਲ ਹੈ। ਇਸ ਕੋ ਕੌਨ ਗਾਵੇ ਹੈ ਸੋ ਬਤਾਵੋ ਯਹ ਪੂਛੇ- (ਗਾਵੈ ਕੋ ਇਤਿ) ਕੋ ਪਦ ਈਹਾਂ ਪ੍ਰਸਨ ਪਰ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਗਾਵੈ ਕੋ ਤਾਣ ਕਹੀਯੇ ਵੇਦਾਦਿਕ ਆਗ੍ਯਾ ਕਾ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਕਹਣੇ ਮੈ ਬਲ ਹੈ ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਕੌਣ ਕਹੇ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਵੇਦ ਕਹੇ ਹੈ ਵਾ ਵੇਦ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਬ੍ਯਾਸਾਦਿਕ ਰਿਖਿ ਕਹੇ ਹੈ ਵਾ ਸਰਬਵੇਤਾ ਆਪ ਕਹਤੇ ਹੈ ਸਿਖਜ ਕਾ ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਸੁਨਕੇ ਹਮ ਸਭੀ ਕਹਤੇ ਹੈ ਯਹ ਗੁਰ ਉਤਰ ਕਹੇ- (ਹੋਵੈ ਕਿਸੈ ਇਤਿ) ਕਿਸੇ ਸਾਥ ਜਿਸਕਾ ਮੇਲ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖਜ! ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਕੋ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਕਹਣੇ ਕੀ ਸਮਰਥ ਹੈ ਵਹੀ ਗਾਵੇ ਹੈ ਵਹੁ ਸਾਮਰਥ ਤਾਤਪਰਯ ਕਾ ਗਜ਼ਾਨ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਰੂਪ ਵੇਦ ਮੈ ਹੈ ਔ ਤਾਤਪਰਯ ਕਾ ਗਜ਼ਾਨ ਰੂਪ ਬਜ਼ਾਸਾਦਿ ਰਿਖੀਯੋ ਮੈ ਅਰ ਹਮਾਰੇ ਮੇ ਹੈ। ਕਾਹੇ ਤੇ ਵੇਦ ਏਕ ਹੀ ਅਦੁਤੀ ਸਤਜ ਹੈ ਐਸੇ ਅਪਨੇ ਤਾਤਪਰਯ ਕੋ ਆਪ ਉਪਕ੍ਰਮਾਦਿ ਚਿੰਨੋ ਸੇ ਪੈਦਾ ਕਰੇ ਹੈ ਔ ਬਜ਼ਾਸਾਦਿ ਯਥਾ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਮੈ ਘਟਾਦਿ ਨਾਮ ਔ ਤਿਨਕੇ ਆਕਾਰ ਕਹਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਕੋ ਹੈ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਏਕ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਹੀ ਸੱਚੀ ਹੈ ਤਥਾ ਸਤਜ ਮੈ ਸਰਬ ਵਸਤੁਯੋ ਕੇ ਨਾਮ ਔ ਆਕਾਰ ਕਹਨੇ ਕੋ ਹੀ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਸਭੀ ਸਤਰੂਪ ਹੈ, ਐਸੇ ਵੇਦ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਕੋ ਜਾਨੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਹਮ ਸ੍ਰੀ ਸਤਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਕੋ ਜਾਨੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਾਨੋ ਆਪ ਸਭੀ ਆਗਜ਼ਾ ਕਾ ਅਦੁਤੀ ਸਤਜ ਕੇ ਕਹਨੇ ਮੇ ਤਾਤਪਰਯ ਪਰੰਤੁ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੀ ਦਾਤ ਕੋ ਕੌਨ ਸਿਖਜ ਪ੍ਰਤਿ ਕਹੇ ਹੈ ਯਹ ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਕਰੇ-

ਗਾਵੈ ਕੋ ਦਾਤਿ ਜਾਣੈ ਨੀਸਾਣੁ ॥

(ਗਾਵੈ ਕੋ ਇਤਿ) ਸਿਖਜ ਕੋ ਦੇਨੇ ਯੋਗਜ ਅਦੁਤੀ ਸਤਜ ਵਸਤੁ ਕੋ ਗਾਵੇ ਕਹੀਯੇ ਕੌਨ ਕਥਨ ਕਰੇ ਹੈ ਪ੍ਰਸਨ

ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰੁ ਉਤਰ ਕਹੇ। (ਜਾਣੈ ਇਤਿ) ਨੀਸਾਣ ਪਦ ਪਾਰਸੀ ਮੇ ਧ੍ਵਜਾ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ ਸੋ ਧ੍ਵਜਾ ਦੂਸਰਿਯੋ ਸੇ ਏਕ ਕੇ ਅਲਗ ਕਰਣ ਕਾ ਚਿੰਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔ ਚਿੰਨ ਕਾ ਨਾਮ ਲਿੰਗ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਨੀਸਾਣ ਪਦ ਲਿੰਗ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ ਸੋ ਲਿੰਗ ਵੇਦ ਮੈ ਵੇਦ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਕੇ ਨਿਰਣੇ ਕਰਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਖਟ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜਿਸ ਅਰਥ ਮੇ ਖਟ ਲਿੰਗ ਪੂਰੇ ਆ ਜਾਵੇ ਉਸੀ ਮੈ ਵੇਦ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔਰ ਮੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਖਟ ਲਿੰਗੋ ਸੇ ਵੇਦ ਕਾ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰ ਮਨਨਾਦਿ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੈ ਸਿਖ੍ਯ ਵਹੀ ਸਿਖ੍ਯ ਕੋ ਦੇਨੇ ਯੋਗ੍ਯ ਅਦੁਤੀ ਸਤ੍ਯ ਵਸਤੁ ਕੋ ਕਥਨ ਕਰੇ ਹੈ ਜੋ ਜਾਣੇ ਨੀਸਾਣ ਕਹੀਏ ਵੇਦ ਕਾ ਅਦੁਤੀ ਸਤ੍ਯ ਵਸਤੁ ਕੇ ਕਹਨੇ ਮੈ ਤਾਤਪਰਯ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਤ ਕੇ ਜਨਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਖਟ ਲਿੰਗੋ ਸੇ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋ ਕੀ ਪਰੰਪਰਾ ਕੋ ਜਾਣੇ ਹੈ ਖਟ ਲਿੰਗੋ ਕੇ ਨਾਮ ਉਪਕ੍ਰਮੋਪਸੰਹਾਰ ੧., ਅਭ੍ਯਾਸ ੨., ਅਪੂਰਬਤਾ ੩., ਫਲ ੪., ਅਰਥਵਾਦ ੫., ਉਪਪੱਤਿ ੬.। ਯੇ ਹੈ ਸ੍ਵਰੂਪ ਇਨਕੇ ਆਗੇ ਲਿਖੇਂਗੇ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਵਹੁ ਗਾਵੇ ਉਸਕੋ ਜੋ ਉਸ ਦੇਨੇ ਯੋਗ੍ਯ ਮੈ ਵੇਦ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਨਿਰਣੇ ਕਰਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਖਟ ਲਿੰਗੋ ਸੇ ਸ੍ਰਵਨਾਦਿ ਕਰਾਵਨਾ ਜਾਨੇ ਹੈ ਪਰੰਤੁ ਤਿਸ ਅਦੁਤੀ ਸਤ੍ਯ ਕੇ ਵੇਦ ਮੈ ਕਹੇ ਆਨੰਦਾਦਿਕ ਗੁਣੋ ਕੋ ਕੌਨ ਗਾਵੇ ਹੈ। ਯਹ ਪੂਛੇ ਵਾ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਮੇ ਵੇਦ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਕੇ ਨਿਰਣੇ ਕਰਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਨੀਸਾਣੋ ਸੇ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਗਾਵੇ ਹੈ ਯਹ ਮੈਨੇ ਜਾਨਿਆ ਪਰੰਤੁ ਪੁਨਾ ਭੀ ਤਿਸ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਵੇਦ ਮੈ ਕਹੇ ਆਨੰਦਾਦਿ ਗੁਣੋ ਕੋ ਕੌਨ ਕਹੇ ਹੈ ਯਹ ਪੂਛੇ–

ਗਾਵੈ ਕੋ ਗੁਣ ਵਡਿਆਈਆ ਚਾਰ ॥

(ਗਾਵੈ ਕੋ ਇਤਿ) ਗਾਵੈ ਕੋ ਗੁਣ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਆਨੰਦਾਦਿ ਗੁਣੋ ਕੋ ਕੌਨ ਗਾਵੇ ਹੈ, ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰੁ ਉਤਰ ਕਹੇ– (ਵਡਿਆਈ ਇਤਿ) ਵਡਿਆਈ ਹੋਵੇ ਆਚਾਰ ਮੈ ਜਿਸਕੀ ਸੋ ਕਹਾਵੇ ਵਡਿਆਈਆ ਚਾਰ ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖ! ਜਿਸ ਮਹਾਤਮਾ ਕੀ ਬ੍ਰਹਮਗ੍ਯਾਨ ਕੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਕੀ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਕਰਨ ਰੂਪ ਆਚਾਰ ਮੈ ਔ ਸਮਦਮਾਦਿ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦ ਰੂਪ ਆਚਾਰ ਮੈ ਸਰਬ ਜਨੋ ਵਿਖੇ ਪ੍ਰਸਿਧੀ ਹੋਵੇ ਵਹੀ ਤਿਸ ਕੇ ਵੇਦ ਮੈ ਕਹੇ ਆਨੰਦਾਦਿ ਗੁਣੋ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਔਰ ਨਹੀ ਕਹੇ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਕਥਨ ਹੈ ਜਗ ਮੈ ਉਤਮ ਕਾਢੀਐ ਵਿਰਲੇ ਕੇਈ ਕੇਇ ਉਤਮ ਕਹੇ ਆਚਾਰ ਸੇ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲੇ, ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਾਨਿਆ ਆਚਾਰ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲਾ ਗੁਣ ਕਹੇ ਹੈ ਪਰੰਤੁ ਤਿਸ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੀ ਬੋਧਕ ਵਿਦ੍ਯਾ ਕੋ ਕੌਨ ਕਥਨ ਕਰੇ ਹੈ ਯਹ ਪੂਛੇ–

ਗਾਵੈ ਕੋ ਵਿਦਿਆ ਵਿਖਮੁ ਵੀਚਾਰੁ ॥

(ਗਾਵੈ ਕੋ ਇਤਿ) ਗਾਵੈ ਕੋ ਵਿਦ੍ਯਾ ਕੌਨ ਕਥਨ ਕਰੇ ਹੈ ਤਿਸ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਬੋਧਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਆਗ੍ਯਾ ਰੂਪ ਵਿਦ੍ਯਾ ਕੋ ਸੁਨਕੇ ਗੁਰੁ ਉਤਰ ਕਹੇ– (ਵਿਖਮੁ ਇਤਿ) ਵਿਖਮੁ ਹੋਵੇ ਬੀਚਾਰ ਜਿਸ ਕੋ ਸੋ ਕਹਾਵੇ ਵਿਖਮ ਬੀਚਾਰ ਆਤਮਾ ਔਰ ਅਨਾਤਮਾ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਦ੍ਰਸ਼ਾ ਦ੍ਰਿਸ੍ਯ ਸਤ੍ਯ ਮਿਥ੍ਯਾ ਆਨੰਦ ਦੁਖਾਦਿ ਰੂਪੋ ਸੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਰ ਜਾਨਨਾ ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਵਿਖਮ ਵਿਚਾਰ ਹੈ ਔਰ ਕਹੇ ਰੂਪੋ ਸੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਰ ਜਾਨਨਾ ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਸਮ ਵੀਚਾਰ ਹੈ ਯਦ ਵਾ ਬ੍ਯਾਕਰਣ ਸੈ ਪਦ ਕੀ, ਮੀਮਾਂਸਾ ਸੈ ਵਾਕ੍ਯ ਕੀ, ਨ੍ਯਾਯ ਸੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕੀ ਰੀਤਿ ਕੋ ਜਾਣਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਵਿਖਮ ਵਿਚਾਰ ਹੈ। ਅਰ ਬ੍ਯਾਕਰਣਾਦਿਕੋ ਸੇ ਪਦਾਦਿਕੋ ਕੀ ਰੀਤਿ ਕੋ ਨਾ ਜਾਨਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਸਮ ਵੀਚਾਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੋ ਲੋਕ ਸਣਗੁਦੜਾ ਗ੍ਯਾਨ ਕਹਤੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ ਤਿਸ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੀ ਬੋਧਕ ਵਿਦ੍ਯਾ ਕੋ ਕੌਨ ਕਹੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਕੋ ਸਮੀਪ ਦਿਖਲਾਯਾ ਬਿਖਮ ਬੀਚਾਰ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਕੋ ਨਾ ਹੋਵੇ ਸੋ ਨਹੀ ਕਹਿ ਸਕੇ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਜਾਨਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਵਾਲੇ ਕੋ ਕੌਨ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ, ਯਹ ਪੂਛੇ।–

ਗਾਵੈ ਕੋ ਸਾਜਿ ਕਰੇ ਤਨੁ ਖੇਹ ॥

(ਗਾਵੈ ਕੋ ਇਤਿ) ਗਾਵੈ ਕੋ ਕਹੀਯੇ ਕੌਨ ਗਾਵੇ ਹੈ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਜਾਨਨੇ ਕੀ ਚਾਹ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤਿ ਸੁਨਕੇ

ਗੁਰੁ ਉਤਰ ਕਹੇ- (ਸਾਜ ਇਤਿ) ਖੇਹ ਕੇ ਆਗੇ ਜਾਨੇ ਕਾ ਅਧਯਾਹਾਰ ਕਰ ਲੇਨਾ ਯਾ ਤੇ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਈਸ੍ਵਰ ਪਹਲੇ ਰਚਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਕਰੇ ਹੈ ਔ ਇਛਾ ਕਰ ਤੀਨ ਗੁਣ ਰੂਪ ਹੰਕਾਰ ਕੋ ਰਚੇ ਹੈ ਤਾ ਸੇ ਸੂਖਮ ਤਤੋਂ ਕੇ ਔ ਤਿਨਸੇ ਇੰਦ੍ਰਿਯ ਅੰਤਹਕਰਣ ਪ੍ਰਾਣ ਔ ਸ੍ਥੂਲ ਤਤੋਂ ਕੋ ਰਚੇ ਹੈ ਤਿਨ ਸੇ ਚਾਰ ਖਾਣੀ ਚੌਦਾ ਭਵਨੋ ਕੋ ਰਚੇ ਹੈ ਔ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਜ ਕਹੀਯੇ ਰਚ ਕੇ ਪੁਨ ਚਾਰ ਖਾਣੀ ਚੌਦਾ ਭਵਨਾਂ ਕਾ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਮੈ ਲਯ, ਤਿਸਕਾ ਜਲ ਮੈ ਲਯ, ਜਲ ਕਾ ਅਗਨਿ ਮੈ ਲਯ, ਅਗਨਿ ਕਾ ਪਵਨ ਮੈ ਲਯ, ਪਵਨ ਕਾ ਆਕਾਸ ਮੈ ਲਯ ਤਾ ਕਾ ਸੂਖਮੋ ਮੈ ਤਿਨ ਕਾ ਤ੍ਰਿਧਾ ਹੰਕਾਰ ਮੈ ਤਿਸ ਕਾ ਇਛਾ ਮੈ ਤਾ ਕਾ ਮਾਯਾ ਮੈ ਲਯ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰੇ ਹੈ ਤਨ ਖੇਹ ਕਹੀਯੇ ਤਨੋ ਕੋ ਸਾਜ ਕੇ ਤਿਨ ਕਾ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਲਯ ਜੋ ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਜਾਨੇ ਹੈ ਵਹੀ ਏਕ ਸੇ ਅਨੇਕ ਹੋ ਜਾਨੇ ਕਾ ਔ ਅਨੇਕ ਸੇ ਏਕ ਹੋ ਜਾਨੇ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਤਾਵਤਾ ਹੁਯਾ ਜਾਨਨੇ ਕੀ ਚਾਹ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤਿ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਮਾਤ੍ਰ ਕੋ ਸੇਖ ਬਤਾਵੇ ਹੈ, ਹੇ ਗੁਰੋ! ਗਯਾਨ ਸੇ ਅਗਜਾਨ ਦੂਰ ਹੋਨੇ ਕਰ ਬ੍ਰਿਛ ਦੂਰ ਭਯੇ ਛਾਯਾ ਦੂਰ ਹੋਨੇਵਤ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਗਜਾਨੀ ਕੇ ਸਰੀਰ ਕੇ ਬਿਨਾਸ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪਾਵਨੇ ਸੇ ਤਿਸ ਕੀ ਥਿਤੀ ਕੌਨ ਗਾਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਪੂਛੇ-

ਗਾਵੈ ਕੋ ਜੀਅ ਲੈ ਫਿਰਿ ਦੇਹ ॥

(ਗਾਵੈ ਕੋ ਇਤਿ) ਗਾਵੈ ਕੋ ਕਹੀਯੇ ਕੌਨ ਗਾਵੇ ਹੈ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੈ ਨਾ ਬਨਤੀ ਗਜਾਨੀ ਕੇ ਸਰੀਰ ਕੀ ਥਿਤੀ ਕੋ ਸੁਨਕੇ ਗੁਰ ਉਤਰ ਕਹੇ- (ਜੀਅ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੈਸੇ ਤਤੇ ਲੋਹੇ ਪੈ ਜਲ ਸਿੰਚਨ ਸੇ ਅਗਨਿ ਦੂਰ ਭਯਾ ਭੀ ਖਣ ਮਾਤ੍ਰ ਤਪਤ ਬਨੀ ਰਹੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਗਜਾਨ ਸੈ ਅਗਜਾਨ ਦੂਰ ਭਯਾ ਗ੍ਯਾਨੀ ਕਾ ਅਵਿਦਜਾ ਕੀ ਲੇਸ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਕੁਛ ਕਾਲ ਸਰੀਰ ਰਹੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਗਜਾਨੀ ਪੁਰਖ ਫਿਰ ਗਜਾਨ ਸੇ ਪੀਛੇ ਭੀ ਦੇਹ ਨਾਮ ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਮੈ ਜੀਅ ਲੈ ਕਹੀਯੇ ਜੀਵਨਾ ਲੇਤਾ ਹੈ ਅਵਿਦਜਾ ਕੀ ਲੇਸ ਸੇ ਐਸੇ ਵੇਦਵੇਤਾ ਕਹੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਗਜਾਨ ਸੈ ਪੀਛੇ ਭੀ ਜੀਅ ਨਾਮ ਜੀਵਤਾ ਹੈ, ਲੈ ਨਾਮ ਸੇਵਕ ਦੇਤੇ ਹੈ ਸੋ ਲੇਤਾ ਹੈ ਔ ਫਿਰ ਫਿਰਤਾ ਹੈ ਦੇਹ ਗ੍ਯਾਨੋਪਦੇਸ ਦੇਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੇਦ ਕੇ ਗਜਾਤਾ ਕਹੇ ਹੈ ਵੇਦ ਯਹ ਹੈ ਤਿਸ ਕੋਓ ਤਾਹੀ ਕਾਲ ਦੇਰ ਹੈ ਜੇਤਾ ਕਾਲ ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਭੋਗ ਕੇ ਸਰੀਰ ਨ ਗਿਰੇ, ਗਿਰੇ ਪੀਛੇ ਜੋਤਿ ਮੈ ਜੋਤਿ ਮਿਲ ਜਾਵੇ ਹੈ ਜੋ ਐਸੇ ਵੇਦ ਕੇ ਕਥਨ ਕੋ ਜਾਨਤੇ ਹੈਂ ਵਹੁ ਕਹਤੇ ਹੈ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਸ ਕੇ ਸਰੀਰ ਕੀ ਥਿਤੀ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੈ ਸਿਧ ਕਰੀ ਤਿਸ ਕੋ ਯਹ ਤਤ੍ਵੇਤਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਸਭ ਸੇ ਜੁਦਾ ਜਾਨ ਕਰ ਕੌਨ ਗਾਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਪੂਛੇ-

ਗਾਵੈ ਕੋ ਜਾਪੈ ਦਿਸੈ ਦੂਰਿ ॥

(ਗਾਵੈ ਕੋ ਇਤਿ) ਗਾਵੈ ਕੋ ਕਹੀਯੇ ਕੌਨ ਤਿਸ ਗਜਾਨੀ ਕੋ ਸਭ ਸੇ ਜੁਦਾ ਜਾਨ ਕਰ ਯਹ ਗਜਾਨੀ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ ਹੈ ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰੁ ਉਤਰ ਕਹੇ- (ਜਾਪੈ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਮਲਿਨ ਚਿਤੋ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਜਿਸ ਕੋ ਇਤਰੋ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕਰ ਨਹੀ ਜਾਨੇ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਸੇ ਸੁਧ ਚਿਤ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਦਈ ਦਿਬਜ ਸਕਤੀ ਬਿਸੇਖ ਸੇ ਜਾਨ ਲੇਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸੁਧ ਚਿਤ ਵਾਲੇ ਗਜਾਨ ਕੀ ਇਛਾ ਵਾਲਿਯੋਂ ਕੋ ਵਹੁ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਜਾਪੈ ਕਹੀਯੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਸਮੀਪ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔ ਮਲਿਨ ਚਿਤ ਵਾਲੇ ਜੀਵੋ ਕੋ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤਾ ਭੀ ਤਿਸਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕੋ ਨਾ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਦਿਸੇ ਦੂਰ ਨਾਮ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਹਜਾਰ ਕੋਸ ਕੇ ਪਰੇ ਕੀ ਤਰਾਂ ਯਾ ਤੇ ਕਹੀ ਰੀਤ ਸੇ ਗਜਾਨੀ ਕੋ ਅਨੇਕ ਜਨੋ ਮੇ ਸੇ ਜਾਨਨੇ ਕੀ ਚਾਹ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਿਥਕ ਕਰ ਕਹੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਕਾ ਸੂਚਕ ਗੁਰੁ ਲਿਖੇ ਹੈ 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਗਤਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਜਾਨੈ' ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਾਨੋ ਐਸੇ ਕੋ ਜਾਨਨੇ ਕੀ ਚਾਹ ਵਾਲਾ ਸਿਖ੍ਯ ਹੀ ਪਰੰਤੁ ਵਹੁ ਗਜਾਨੀ ਭੀ ਸਾਸਤ੍ਰੋ ਮੈ ਏਕ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਤ, ਦੂਸੇਰੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਵਰ, ਤੀਸਰੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਵਰਿਸ੍ਟ, ਚੌਥੇ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਦਵਰੀਯਾਨ ਲਿਖੇ ਹੈ। ਤਿਨ ਮੇ ਸੇ ਜਿਗਜਾਸੂ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕੌਨ ਗਾਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਪੂਛੇ-

ਗਾਵੈ ਕੋ ਵੇਖੈ ਹਾਦਰਾ ਹਦੂਰਿ ॥

(ਗਾਵੈ ਕੋ ਇਤਿ) ਗਾਵੈ ਕੋ ਕਹੀਯੇ ਜਾਨਨੇ ਕੀ ਚਾਹ ਵਾਲੇ ਸਿਖ੍ਹਨ ਕੋ ਚਾਰੋ ਬ੍ਰਹਮਗਜਾਨੀਯੋ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕੌਨ ਕਹੇ ਹੈ ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰ ਕਹੇ- (ਵੇਖੈ ਇਤਿ) ਚਾਰੋ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀਯੋ ਮੈ ਤੀਨ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ ਸਮਾਧੀਆਂ ਵਾਲੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਪਹਲਾ ਬ੍ਰਹਮਵਿਤ ਸਮਾਧੀ ਸੇ ਬਿਨਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਜਾਨਨ ਕੀ ਚਾਹ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤਿ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਵਹੁ ਕਰੇ ਹੈ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਅਪਨੇ ਆਪ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਬ੍ਰਹਮ ਕੋ ਵੇਖੇ ਨਾਮ ਜਾਣੇ ਹੈ। ਹਾਥ ਮੈ ਰਖੀ ਸੰਦੇਹ ਰਹਿਤ ਵਸਤੁਵਤ ਹਾਦੂਰ ਕਹੀਯੇ ਪ੍ਰਤਖ ਕਰ ਹਦੂਰ ਨਾਮ ਸਨਮੁਖ ਭਾਵ ਯਹ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਅਪਨੇ ਆਪ ਬ੍ਰਹਮ ਕੋ ਸਰਬਦਾ ਪ੍ਰਤਖ ਕਰ ਸਨਮੁਖ ਦੇਖੇ ਹੈ ਵਹੀ ਜਾਨਨੇ ਕੀ ਚਾਹ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਹੇ ਹੈ। ਸਮਾਧੀ ਵਾਲੇ ਮਸਤ ਗ੍ਯਾਨੀ ਇਸ ਕੇ ਸਮਾਨ ਨਹੀ ਕਹੇ ਹਾਦਰ ਕਾ ਮੂਲ ਹਾਜਰ ਹੈ ਹਦੂਰ ਕਾ ਹਜੂਰ ਹੈ ਹਾਜਰ ਪ੍ਰਤਖ ਹਦੂਰ ਸਨਮੁਖ ਯੇ ਉਨਕੇ ਅਰਥ ਹੈ ਸੋ ਪੀਛੇ ਕਹੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਅਰਬੀ ਮੇ ਹਜੂਰ ਵਡੇ ਕੋ ਕਹਤੇ ਹੈ ਔ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਸੇ ਵਡਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ ਵੇਤਾ ਤਿਸ ਹਦੂਰ ਨਾਮ ਸਰਬ ਸੇ ਵਡੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਹਾਦਰ ਨਾ ਅਪਰੋਖ ਦੇਖੇ ਹੈ ਵਹੀ ਚੌਥੀ ਵਾਲਾ ਗ੍ਯਾਨੀ ਤਿਸ ਕੋ ਜਿਗਜਾਸੁ ਪ੍ਰਤਿ ਕਹੇ ਹੈ ਔਰ ਗਜਾਨੀ ਨਹੀ ਕਹੇ॥ ਕੋ ਸਬਦ ਕੇ ਅਰਥ ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਅਰ ਨਿਖੇਧ ਦੋ ਹੈ ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਪਖ ਮੈ ਅਰਥ ਦਿਖਾਯੇ ਬਹੁਤ ਮਹਾਤਮਾ ਇਸਕੇ ਅਰਥ ਨਿਖੇਧ ਪਖ ਮੇ ਭੀ ਕਰੇ ਹੈ ਜੋ ਗਾਵੈ ਕੋ ਤਾਣ ਕੋਈ ਨਹੀ ਕਹ ਸਕੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਬਲ ਕੋ ਜਿਸ ਤੇ ਹੋਵੇ ਕਿਸੇ ਤਾਣ ਕਹੀਯੇ ਨਹੀ ਹੈ। ਕਿਸੇ ਮੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਬਲ ਕੇ ਕਹਨੇ ਕਾ ਬਲ ਐਸੇ ਹੀ ਨਿਖੇਧ ਪਖ ਮੇ ਗਾਵੇ ਵਾਲੀ ਸਭੀ ਤੁਕੋਂ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪਰੰਤੁ ਹਮ ਕੋ ਪਹਲਾ ਅਰਥ ਹੀ ਅਛਾ ਭਾਸੇ ਹੈ ਕਾਹੇ ਤੇ ਜੇਕਰ ਗੁਰੁ ਜੀ ਸਰਬ ਕੇ ਕਹਨ ਕਾ ਨਿਖੇਧ ਕਰਤੇ ਤਬ ਆਪ ਭੀ ਤਿਸਕਾ ਭੈ ਵਿਚਿ ਸੂਰਜ ਭੈ ਵਿਚ ਚੰਦ ਐਸਾ ਬਲ ਕੈਸੇ ਕਹਤੇ ਕਹਜਾ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਪਖ ਮੇ ਹੀ ਬਜਾਖ੍ਯਾ ਸਮਜ ਕਹੈ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਕੇਤੇ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਗੁਰੋ ਕੇ ਕੇਤੇ ਕਥਨ ਅਪਨੇ ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਬੋਧਨ ਹੇਤ ਹੋਵੇਂਗੇ ਯਹ ਪੂਛਤੇ ਸਿਖਜ ਪ੍ਰਤਿ ਉਤਰ ਕਹੇ ਗੁਰੂ-

ਕਥਨਾ ਕਥੀ ਨ ਆਵੈ ਤੋਟਿ ॥

(ਕਥਨਾ ਇਤਿ) ਕਥਨਾ ਕਹੀਯੇ ਸਿਖਜਨ ਪ੍ਰਤਿ ਕਹੇ ਉਪਦੇਸ ਬਚਨੋ ਕੀ ਔਰ ਕਥੀ ਨਾਮ ਤਿਨਕੇ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਗੁਰੁਯੋ ਕੀ ਨ ਆਵੈ ਤੋਟਿ ਨਹੀ ਆਵਤੀ ਔਧ ਜੋ ਏਤੇ ਕਥਨ ਔਰ ਏਤੇ ਕਹਨ ਵਾਲੇ ਹੈ ਔਧ ਨਾ ਆਵਨ ਹੇਤੁ ਕਹੇ-

ਕਥਿ ਕਥਿ ਕਥੀ ਕੋਟੀ ਕੋਟਿ ਕੋਟਿ ॥

(ਕਥਿ ਇਤੀ) ਈਹਾਂ ਪਹਲਾ ਕਥ ਪਦ ਕਹਨੇ ਯੋਗਜ ਵਸਤੂ ਪਰ ਹੈ ਦੂਸਰਾ ਕਥ ਪਦ ਕਥਨ ਪਰ ਹੈ ਕਥੀ ਕਹਨੇ ਵਾਲਿਯੋਂ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਕੋਟੀ ਆਦਿਕ ਤੀਨੋ ਏਕ ਏਕ ਸਾਥ ਜੋੜ ਲੇਨੇ ਕ੍ਰੋੜ ਸੰਖਜਾ ਕੇ ਬੋਧਕ ਕੋਟਿ ਪਦ ਈਹਾ ਅਨਗਿਨਤ ਪੈ ਜਾਨ ਲੇਨੇ ਔ ਅਨਗਿਨਤਤਾ ਕਹਨੇ ਯੋਗਜ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਵਸਤੁ ਮੈ ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨੇ ਵੇਦ ਇਤਿਜਾਦਿ ਬਚਨ ਸੇ ਕਾਹੂ ਸਬਦ ਕੀ ਸਕਤੀ ਕਾ ਵਿਖਯ ਨਾ ਹੋਨਾ ਰੂਪ ਜਾਨ ਲੇਨੀ ਔ ਕਥਨ ਮੈ ਕਿਸੇ ਨੇ ਕਾਹੂ ਰੀਤਿ ਸੇ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਤਾਦਿ ਦੇਕਰ ਕਹਨਾ ਰੂਪ ਜਾਨ ਲੇਨੀ ਕਹਨੇ ਵਾਲਿਯੋ ਮੈ ਭੂਤ ਭਵਿਖ੍ਯਤ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲੋ ਮੈ ਹੋਨੇ ਸੇ ਬੇਸੁਮਾਰਤਾ ਰੂਪਜਾਨ ਯਾ ਤੇ ਕਥ ਨਾਮ ਕਹਨੇ ਯੋਗਜ ਵਸਤੁ ਕੋ ਕੋਟੀ ਅਨਗਿਨਤ ਹੋਨੇ ਤੇ ਔਰ ਕਥ ਨਾਮ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭੇਦ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਜੋਂ ਕੇ ਬਚਨੋ ਕੋ ਕੋਟਿ ਅਨਗਿਨਤ ਹੋਨੇ ਤੇ ਔਰ ਕਥੀ ਨਾਮ ਤੀਨੋ ਕਾਲੋ ਮੈ ਹੋਨੇ ਕਰ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਜੋ ਕੋ ਕੋਟਿ ਨਾਮ ਅਨਗਿਨਤ ਹੋਨੇ ਤੇ ਕਹਨੇ ਵਾਲਿਯੋ ਕੀ ਔਰ ਕਹਨੇ ਕੀ ਔਧਿ ਨਹੀ ਆਵੇ ਜੋ ਏਤੇ ਹੈ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਅਧਿਕਾਰੀਯੋ ਕੇ ਬੀਚ ਸੇ ਕੈਸੇ ਉਪਦੇਸ ਲੇਨੇ

ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀਯੋਂ ਕੇ ਗੁਰੁ ਅਨਗਿਨਤ ਕਥਨੀਯ ਵਸਤੁ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਦੇਵੇ ਹੈ ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰੁ ਦੋ ਤੁਕੋ ਸੇ ਉਤਰ ਕਹੇ-

ਦੇਦਾ ਦੇ ਲੈਦੇ ਥਕਿ ਪਾਹਿ ॥ ਜੁਗਾ ਜੁਗੰਤਰਿ ਖਾਹੀ ਖਾਹਿ ॥

(ਦੇਦਾ ਇਤਿ) ਦੇਦਾ ਨਾਮ ਉਪਦੇਸ ਦੇਨੇ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਗੁਰੁ ਭੀ ਤਿਨ ਅਧਿਕਾਰੀਯੋਂ ਕੋ ਦੇਹ ਨਾਮ ਉਪਦੇਸ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਦੇਵੇ ਹੈ ਜੋ ਲੈਦੇ ਨਾਮ ਉਪਦੇਸ ਲੇਨੇ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਥਕ ਪਾਹ ਨਾਮ ਚੌਰਾਸੀ ਚਕ੍ਰ ਮੈ ਫਿਰਦੇ ਥਕ ਪੜਦੇ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਗੁਰੁ ਪਾਸ ਕਹਤੇ ਹੈ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮੈ ਚੌਰਾਸੀ ਚਕ੍ਰ ਮੈ ਫਿਰਤਾ ਥਕ ਗਯਾ ਹੋਂ ਅਬ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਉਪਦੇਸ ਦੇ ਕਰ ਮੁਕਤ ਕਰੋ ਤਿਨ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਦੇਵੇ ਹੈ ਔਰੋ ਕੋ ਨਹੀ ਦੇਵੇ ਪੁਨਾ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਜੁਗਾ ਚਾਰ ਵਰਣੋ ਮੈ ਪੁਨਾ ਜੁਗਾਂਤਰ ਪੂਰਬ ਯੁਗ ਸੇ ਦੂਸਰੇ ਯੁਗ ਚਾਰ ਆਸ੍ਰੋ ਮੈ ਹੋਕਰ ਖਾਹੀ ਨਾਮ ਵੇਦ ਮੈ ਅਤਿ ਗ੍ਰਾਹ ਨਾਮ ਸੇ ਕਹੇ ਜੀਵੋ ਕੋ ਅਤਜੰਤ ਕਲੇਸ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਸਬਦ ਸਪਰਸਾਦਿ ਵਿਖਯੋਂ ਕੋ ਖਾਹ ਨਾਮ ਸਮਦਮਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਦੂਰ ਕਰੇ ਹੈ ਤਿਨਕੋ ਉਪਦੇਸ ਦੇਵੇ ਹੈ ਔਰ ਅਨਧਿਕਾਰੀ ਜਨੋ ਕੋ ਨਹੀ ਦੇਵੇ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਯਹ ਜੋ ਗੁਰੁਯੋ ਅਰ ਸਿਖੋ ਕੀ ਪਰੰਪਰਾ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਚਲਾ ਆਵੇ ਹੈ ਇਸ ਉਪਦੇਸ ਕੇ ਮਾਰਗ ਕਾ ਪ੍ਰਥਮ ਚਲਾਵਨੇ ਵਾਲਾ ਕੌਨ ਹੈ ਐਸੀ ਪੂਛਨ ਕੀ ਇਛਾ ਮੈ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਹੁਕਮੀ ਹੁਕਮੁ ਚਲਾਏ ਰਾਹੁ ॥ ਨਾਨਕ ਵਿਗਸੈ ਵੇਪਰਵਾਹੁ ॥ ੩ ॥

(ਹੁਕਮੀ ਇਤੀ) ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੋ ਈਸ੍ਵਰ ਨੇ ਵੇਦ ਪੜਾਇਆ ਔ ਬ੍ਰਹਮਾ ਨੇ ਨਾਰਦਾਦਿਕੋਂ ਕੋ ਪੜਾਇਆ, ਤਿਨੋ ਨੇ ਬ੍ਯਾਸਾਦਿਕੋ ਕੋ ਪੜਾਯਾ ਯਾ ਤੇ ਹੁਕਮੀ ਨਾਮ ਵੇਦਾਦਿ ਕੀ ਆਗਜ਼ਾ ਵਾਲਾ ਈਸ੍ਵਰ ਹੀ ਹੁਕਮ ਨਾਮ ਅਪਨੀ ਵੇਦਾਦਿ ਆਗਜ਼ਾ ਦ੍ਵਾਰਾ ਚਲਾਏ ਰਾਹ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਰੇ ਹੈ ਤਤ੍ਵਗਜਾਨ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਕਾ ਮਾਰਗ ਔ ਉਸ ਮਾਰਗ ਸੇ ਆਪ ਹੀ ਉਪਦੇਸ ਵਾਲਜੋਂ ਕੇ ਚਿਤ ਮੈ ਵਿਕਾਸ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ-

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਵਾਲਯੋਂ ਕੇ ਚਿਤ ਮੈ ਆਪ ਹੀ ਬਿਗਸੇ ਨਾਮ ਅਦੁਤੀ ਸਤ੍ਯ ਰੂਪ ਸੇ ਬਿਗਾਸ ਕੋ ਭਾਵ ਖਿਲਨੇ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਵੇਪਰਵਾਹ ਨਾਮ ਪੂਰਣ ਕਾਮ ਹੁਕਮੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ॥੩॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੁਕਮੀ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਵਾਲਿਯੋਂ ਕੇ ਚਿਤ ਮੈ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੋਨਾ ਕਹ ਕਰ ਉਪਦੇਸ੍ਟਾ ਗੁਰੋ ਕੋ ਈਸ੍ਵਰਵਤ ਉਪਦੇਸ ਮਰਯਾਦਾ ਕਾ ਚਲਾਵਨਾ ਕਹਨੇ ਹੇਤ ਪੁਨਾ ਹੁਕਮੀ ਕਾ ਵਾਸਤਵ ਰੂਪ ਔ ਵਾ ਕੇ ਵਾਸਤਵ ਰੂਪ ਕਾ ਬੋਧਕ ਨਾਮ ਯਾਦ ਕਰਾਵੇ ਹੈ-

ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚੁ ਨਾਇ ਭਾਖਿਆ ਭਾਉ ਅਪਾਰੁ ॥

(ਸਾਚਾ ਇਤਿ) ਸਾਚਾ ਤੀਨੋ ਕਾਲੋ ਮੈ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਨੇ ਵਾਲਾ ਔ ਸਾਹਿਬ ਨਿਖਲ ਸੇ ਵਡਾ ਯਹ ਜਿਸਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਔ ਇਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਬੋਧਕ ਜਿਸਕਾ ਅਨਯ ਨਾਮੋ ਸੇ ਸਚ ਨਾਇ ਕਹੀਯੇ ਸਚ ਯਹ ਨਾਮ ਹੈ ਪੁਨਾ ਕੈਸਾ ਵਹੁ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਭਾਖਿਆ ਨਾਮ ਕਹਿਆ ਹੈ। ਵੇਦ ਮੈ ਵੇਦ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਵੇਤਾ ਈਸ੍ਵਰ ਨੇ ਔਰ ਵੇਦ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਕੋ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਗੁਰਯੋ ਨੇ ਜਿਸ ਕਾ ਭਾਉ ਨਾਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸਜਾਤੀ ਵਿਜਾਤੀ ਸ੍ਵਗਤ ਭੇਦ ਰੂਪ ਪਾਰ ਸੇ ਵਾ ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਸਤੁ ਕੇ ਭੇਦ ਰੂਪ ਪਾਰ ਸੇ ਰਹਿਤ ਅਪਾਰ ਨਾਮ ਬਿਅੰਤ ਐਸਾ ਹੁਕਮੀ ਕਾ ਵਾਸਤਵ ਰੂਪ ਹੈ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਉਕ੍ਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਬੋਧਕ ਈਸ੍ਵਰ ਔ ਗੁਰੁ ਕੇ ਬਚਨੋ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਕੋ ਸਿਖ ਕੈਸਾ ਜਾਨੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਆਖਹਿ ਮੰਗਹਿ ਦੇਹਿ ਦੇਹਿ ਦਾਤਿ ਕਰੇ ਦਾਤਾਰੁ ॥

(ਆਖਹਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਆਖ੍ਯ ਕਹੀਯੇ ਉਪਦੇਸ ਕਾਲ ਮੈ ਉਨਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਔ ਅਪਨੇ ਵਚਨੋ

ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਕੋ ਕਹਤੇ ਹੈਂ। ਗੁਰੁ ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਜਾਨ ਲੇਵੇ ਹੈ ਸੋ ਭੀ ਬੇਨਤੀ ਸਹਿਤ ਪੂਛੇ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਕਹੇ ਕਿੰਤੂ ਪੂਛੇ ਸੇ ਕਹੇ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ- (ਮੰਗਹਿ ਇਤਿ) ਮੰਗਹਿ ਕਹੀਯੇ ਵਹੁ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਭੀ ਹਮਾਰੇ ਤਾਈ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਦੇਵੋ ਦੇਵੋ ਤਾਤਪਰਯ ਕਾ ਜਾਨਨਾ ਐਸੇ ਬੇਨਤੀ ਸਹਿਤ ਮਾਂਗੇ ਹੈ ਜਿਸ ਮਾਂਗਨੇ ਪੈ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਯਾ ਹੈ 'ਸੋਈ ਦਸਿ ਉਪਦੇਸੜਾ ਮਰਾ ਮਨੁ ਅਨਤ ਨ ਕਾਹੂ ਜਾਇ ਜੀਉ' ਇਤਯਾਦਿ ਗੁਰੁ ਪੂਰਣ ਕਾਮ ਹੋਨੇ ਸੇ ਤਿਨ ਸੇ ਕੁਛ ਨਹੀ ਮਾਂਗੇ ਕਿੰਤੂ ਦੇਵੇ ਹੀ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ- (ਦਾਤਿ ਇਤਿ) ਦਾਤਿ ਕਰੇ ਕਹੀਯੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੈ ਕਹੀ ਉਪਦੇਸ ਕੀ ਵਿਧੀ ਮੈ ਗੁਰੂ ਤਿਨੋ ਪ੍ਰਤਿ ਉਪਦੇਸ ਕਾ ਦਾਨ ਹੀ ਕਰੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਵਹੁ ਦਾਤਾਰ ਨਾਮ ਦਾਤਾ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਗੁਰੂ ਕੇ ਕਹਨੇ ਸੇ ਜੋ ਸਿਖਯ ਨੇ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਮੈ ਤਾਤਪਰਜ ਜਾਨਿਆ ਹੈ ਵਹੀ ਤਿਸਕੋ ਅਵਧੀ ਹੈ ਵਾ ਆਗੇ ਕੁਛ ਔਰ ਜਾਨਨਾ ਭੀ ਰਹੇ ਹੈ, ਯਹ ਪੂਛੇ-

ਫੇਰਿ ਕਿ ਅਗੈ ਰਖੀਐ ਜਿਤੁ ਦਿਸੈ ਦਰਬਾਰੁ ॥

(ਫੇਰਿ ਕਿ ਇਤਿ) ਫੇਰਿ ਕਹੀਯੇ ਗੁਰੁ ਕੇ ਬਚਨ ਸੇ ਏਕ ਮੈ ਤਾਤਪਰਯ ਜਾਨੇ ਸੇ ਪੀਛੇ ਕਿ ਨਾਮ ਕਿਆ ਰਹੇ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰੁ ਉਤਰ ਕਹੇ- (ਅਗੈ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ! ਸ੍ਰਵਣ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਏਕ ਕਾਨ ਸੇ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਬਚਨ ਕਾ ਸੁਨਨਾ ਦੂਸਰਾ ਤਿਸ ਬਚਨ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਕਰ ਜਾਨਨਾ ਤਾਤਪਰਯ ਕੇ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਪੀਛੇ ਯੁਕਤੀਯੋ ਸੇ ਕਹੇ ਅਰਥ ਕਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਮਨਨ ਕਹਾਵੇ ਹੈ ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਤਿਸ ਵਸਤੁ ਮੈ ਚਿਤ ਕੀ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਕਰ ਦੇਨੀ ਨਿਦਿਧਯਾਸ ਕਹਾਵੇ ਹੈ ਤਿਸ ਸੇ ਅਨੰਤਰ ਪੂਰਣ ਗਯਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਗਯਾਨ ਮੈ ਅਵਸਥਾ ਤੀਨ ਸੇ ਪਰੇ ਚੌਥੇ ਤੁਰੀ ਚੇਤਨ ਕਾ ਪ੍ਰਗਟ ਭਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਤਾਤਪਰਯ ਕੇ ਜਾਨਨੇ ਰੂਪ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਅਗੇ ਕਹੀਯੇ ਅਨੰਤਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋ ਵੇਦਾਦਿਕੋ ਕੇ ਮਨਨ ਨਿਦਿਯਾਸਨ ਸਾਧਨ ਭੀ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਰਖੀਅਹਿ ਨਾਮ ਰਖੀਦੇ ਹੈ ਭਾਵ ਰਖੇ ਹੁਏ ਹੈ। ਜਿਨੋ ਸੇ ਸਰਬ ਕੇ ਰਾਜਾ ਪਰਮੇਸ੍ਰੁਰ ਕਾ ਮੁਖਯ ਸ੍ਥਾਨ ਅਪਨਾ ਦਰਬਾਰ ਦਿਸੇ ਨਾਮ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਗਯਾਨ ਸੇ ਪ੍ਰਤਖ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਵਾ ਮੁਖ ਸੇ ਸਿਖ ਗੁਰੁ ਪਾਸ ਕੈਸਾ ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਕਰੇ ਹੈ ਵਾਹੇਗੁਰੋ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਵਾ ਮੁਖ ਸੇ ਗੁਰੂ ਕੈਸਾ ਬਚਨ ਸਿਖ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਯਹ ਪੂਛੇ ਸਿਖ-

ਮੁਹੌ ਕਿ ਬੋਲਣੁ ਬੋਲੀਐ ਜਿਤੁ ਸੁਣਿ ਧਰੇ ਪਿਆਰੁ ॥

(ਮੁਹੌ ਇਤਿ) ਮੁਹੌ ਕਾ ਮੂਲ ਮੁਖ ਹੈ ਮੁਖ ਨਾਮ ਆਦਿਕਾ ਔ ਬਦਨ ਕਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਮੁਹ ਨਾਮ ਮੁਖ ਸੇ ਸਿਖਯ ਨੇ ਕਿ ਬੋਲਣ ਬੋਲੀਯੇ ਕਹੀਯੇ ਗੁਰੁ ਪਾਸ ਕਿਆ ਬਚਨ ਬੋਲੀਦਾ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਗੁਰੁ ਪਾਸ ਆਦਿ ਮੈ ਸਿਖਯ ਸਮੀਪ ਜਾਕਰ ਕਿਆ ਬਚਨ ਬੋਲੇ ਹੈ ਇਸਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਯਹ ਕਿਆ ਕਰਮ ਕਾ ਸ੍ਰੂਪ ਪੂਛੇ ਹੈ ਵਾ ਉਪਾਸਨਾ ਕਾ ਵਾ ਗਯਾਨ ਕਾ ਸ੍ਰੂਪ ਪੂਛੇ ਹੈ ਸਿਖਯ ਕਾ ਪ੍ਰਸਨ ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰੁ ਉਤਰ ਕਹੇ- (ਜਿਤੁ ਇਤਿ) ਜਿਤ ਨਾਮ ਜਿਸ ਵਾਕਯ ਕੋ ਸੁਣਕੇ ਧਰੇ ਪਿਆਰ ਨਾਮ ਗੁਰੁ ਸਿਖਯ ਮੈ ਪ੍ਰੇਮ ਕੋ ਧਾਰਣ ਕਰੇ ਸਿਖ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾਕਰ ਵਹੁ ਵਾਕਯ ਬੋਲੇ ਹੈ। ਇਸਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਸਿਖਯ ਅਪਨੇ ਚਿਤ ਮੈ ਯਹ ਬਿਚਾਰੇ ਹੈ ਮੁਝ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਚਾਹ ਵਾਲੇ ਕੋ ਕਰਮ ਕਾ ਪੂਛਨਾ ਤੋ ਸ੍ਰਗਾਦਿਕੋ ਕੇ ਸਾਧਨ ਕਰਮ ਕੋ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਸਾਧਨ ਨਾ ਹੋਨੇ ਤੇ ਉਚਿਤ ਨਹੀ ਕੇਵਲ ਉਪਾਸਨਾ ਕਾ ਪੂਛਨਾ ਭੀ ਕੇਵਲ ਉਪਾਸਨਾ ਕੋ ਕੈਵਲ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਸਾਧਨ ਨਾ ਹੋਨੇ ਤੇ ਉਚਿਤ ਨਹੀ ਕਿੰਤੂ ਉਪਾਸਨਾ ਸੇ ਉਪਜਿਆ ਗਯਾਨ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਸੋ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਸਾਧਨ ਗਯਾਨ ਪਹਲੇ ਪਦਾਰਥ ਗਯਾਨ ਹੋਕਰ ਪੀਛੇ ਵਾਕਯਾਰਥ ਕਾ ਜਾਨਨਾ ਰੂਪ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਮੇਰੇ ਕੋ ਪ੍ਰਥਮ ਯਹ ਪੂਛਨਾ ਉਚਿਤ ਹੈ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਈਸ੍ਰਰ ਕਾ ਸ੍ਰੂਪ ਕੈਸਾ ਹੈ ਜਿਸਕੀ ਭਕ੍ਤੀ ਸੈ ਗਯਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਰ ਮੇਰਾ ਜੀਵ ਕਾ ਸ੍ਰੂਪ ਕੈਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋ ਭਕ੍ਤੀ ਕਰਕੇ ਗਯਾਨ ਹੋਨਾ ਹੈ ਯਹ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾਕਰ ਬਚਨ ਬੋਲੇ ਹੈ ਜਿਸ ਬਚਨ ਕੋ ਸੁਨ ਗਯਾਨ ਕਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਾਨ

ਗੁਰੁ ਤਿਸ ਮੈ ਪ੍ਰੇਮ ਧਾਰਨ ਕਰੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਗੁਰੁ ਪਾਸ ਇਤਨਾ ਹੀ ਪੂਛਨਾ ਉਚਿਤ ਜਾਨ ਕਰ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਤੀਨੋ ਤਾਪ ਸੂਰਜ ਕੇ ਸਮਾਨ ਮੇਰੇ ਕੋ ਦਾਹ ਕਰੇ ਹੈ ਇਨ ਸੈਂ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੇਰਾ ਤਰਨਾ ਹੋਵੇ ਯਹ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾਕਰ ਸਿਖ ਮੁਖਜ ਸੇ ਬਚਨ ਬੋਲੇ ਹੈ ਗੁਰੁ ਭੀ ਇਸ ਯੁਕ੍ਤੀ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੇ ਬਚਨੋ ਕੋ ਸੁਣਕੇ ਸਿਖਜ ਕੋ ਸਾਧੁ ਸਾਧੁ ਕਹਤੇ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਤਿਸ ਮੈ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੇ ਹੈਂ ਅਥਵਾ ਇਸ ਸਾਰੀ ਤੁਕ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ ਫੇਰ ਕਿ ਪਾਠ ਸੈ ਕੀਆ ਸਿਖਜ ਕਾ ਪ੍ਰਸਨ ਸੁਨਕੇ ਮੁਹੌਂ ਨਾਮ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਵਾ ਮੁਖ ਸੈ ਗੁਰ ਕਿਆ ਬਚਨ ਬੋਲੇ ਹੈਂ ਭਾਵ ਯਹ ਕਿ ਆਸ ਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਬੋਧਕ ਬਚਨ ਬੋਲੇ ਹੈ ਵਾ ਨਿਰਗੁਣ ਕੇ ਬੋਧਕ ਬਚਨ ਬੋਲੇ ਹੈਂ ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰੁ ਉਤਰ ਕਹੇਂ- (ਜਿਤੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਯਹ ਪੁਰਖ ਸਗੁਣ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਯੋਗਜ ਹੈ ਅਰ ਯਹ ਨਿਰਗੁਣ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਯੋਗ੍ ਹੈ। ਐਸੇ ਅਪਨੇ ਚਿਤ ਮੈ ਬਿਚਾਰ ਕੇ ਗੁਰੁ ਜਿਸਕੇ ਯੋਗਜ ਹੈ ਉਸਕੋ ਵੈਸਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰ ਦੇਤੇ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋ ਸੁਣਕੇ ਵਹੁ ਸਿਖ ਉਸਕੇ ਅਰਥ ਕੇ ਵਿਚਾਰਣੇ ਮੈ ਧਰੇ ਪਿਆਰ ਨਾਮ ਧਾਰਣ ਕਰੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਪੀਛੇ ਸਿਖਜ ਨੇ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਚਿਤ ਮੈ ਉਚਿਤ ਸਮਝਕੇ ਪ੍ਰਸਨ ਕੀਯੇ ਤਿਨ ਕੋ ਸੁਨਕੈ ਗੁਰੁ ਕਿਆ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਕਰ ਉਪਦੇਸ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਹੇ-

ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਵੇਲਾ ਸਚੁ ਨਾਉ ਵਡਿਆਈ ਵਿਚਾਰੁ ॥

(ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਇਤਿ) ਅਥਵਾ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਗੁਰੁ ਜੋ ਅਪਨੇ ਚਿਤ ਮੈ ਯੋਗਜ ਸਮਝਕੇ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ ਵਹੁ ਕੈਸਾ ਹੈ ਤਹਾ ਕਹੇ- (ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਤੈਨੇ ਜੋ ਪੂਛਜਾ ਥਾ ਭਜਨੇ ਯੋਗਜ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੈਸਾ ਹੈ ਅਰ ਮੇਰਾ ਭਜਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੈਸਾ ਹੈ ਅਰ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਤਾਪੋ ਸੇ ਮੈ ਕੈਸੇ ਤਰੋਂ ਇਨ ਕਾ ਯਹ ਉਤਰ ਹੈ ਯਹ ਜੋ ਤੇਰੇ ਕੋ ਮਨੁਖਜ ਜਨਮ ਮਿਲਜਾ ਹੈ ਜਿਸ ਮੈ ਤੇਰੇ ਕੋ ਇਤਨੀ ਪੂਛਨੇ ਕੀ ਸਮਝ ਹੂਯੀ ਹੈ ਯਹੀ ਤੇਰਾ ਅਮ੍ਰਿਤ ਕਹੀਯੇ ਮੁਕਤਿ ਹੋਨੇ ਕਾ ਵੇਲਾ ਨਾਮ ਸਮਾ ਹੈ ਇਸਕੇ ਪਰੇ ਔਰ ਜਨਮ ਨਹੀ। ਇਸੀ ਸੇ ਗੁਰੁ ਲਿਖੇ ਹੈ 'ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਬਹੁਰਿ ਨਹ ਪਾਵੈ ਕਛੂ ਉਪਾਉ ਮੁਕਤਿ ਕਾ ਕਰੁ ਰੇ' ਤਰਨੇ ਕਾ ਸਮਾ ਬਤਾਯ ਕਰ ਤਰਨੇ ਕਾ ਉਪਾਯ ਬਤਾਵੇ- (ਸਚੁ ਨਾਉ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਤਾਪੋ ਸੇ ਤਰਨੇ ਹੇਤ ਸਚੁ ਨਾਉ ਕਹੀਯੇ ਸਤ ਯਹ ਨਾਮ ਹੈ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਜਿਸ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਤੂੰ ਤਿਸ ਕਾ ਪੁਨਾ ਅਪਨਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਬਿਚਾਰ ਜੋ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਕਿਆ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਅਰ ਮੇਰਾ ਕਿਆ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਪੁਨਾ ਵਡਿਆਈ ਬਿਚਾਰ ਕਹੀਯੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਅਰ ਅਪਨੀ ਮਹਾਨ ਭਾਵਤਾ ਕਾ ਬਿਚਾਰ ਕਰ ਜੋ ਈਸ੍ਵਰ ਮੈ ਕਿਆ ਵਡਿਆਈ ਹੈ ਅਰ ਮੇਰੇ ਮੈ ਵਹੁ ਵਡਿਆਈ ਕੈਸੇ ਹੋਵੇ ਇਸਕਾ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ। ਹੇ ਸਿਖਜ! ਪ੍ਰਥਮ ਤੂੰ ਪੀਛੇ ਸਤਨਾਮਾਦਿ ਮੰਤ੍ਰ ਮੈ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੈ ਤੀਨੋ ਕਾਲੋ ਮੈ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਨੇ ਵਾਲਾ ਸਰਬ ਕੋ ਅਪਨੇ ਤੇਜ ਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸਨੇ ਵਾਲਾ ਸਰਬ ਕੋ ਅਪਨਾ ਆਨੰਦ ਦੇਕਰ ਆਨੰਦੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਕਾਹੂ ਕੇ ਸਾਥ ਬਿਰੋਧ ਨਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਕਿਸੀ ਸੇ ਨਾ ਡਰਨੇ ਵਾਲਾ ਐਸੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਬਿਚਾਰ ਕਰ ਤਾਸੇ ਪੀਛੇ 'ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲ ਪਛਾਣੁ' ਇਤਜਾਦਿ ਬਚਨੋ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮੈ ਭੀ ਜੋਤਿ ਨਾਮ ਸੰਪੂਰਣ ਦੇਹੇਦ੍ਰਿਯੋਂ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸਨੇ ਵਾਲਾ ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਹੋਂ ਅਰ ਜੋ ਮੇਰਾ ਮੂਲ ਨਾਮ ਆਦਿ ਨਿਰੁਪਾਧਿਕ ਰੂਪ ਹੈ ਸੋ ਸਤ ਰੂਪ ਹੈ ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਮੈ ਸਤ ਚਿਤ ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਹੂੰ ਅਰ 'ਆਤਮੁ ਮਹਿ ਰਾਮੁ ਰਾਮ ਮਹਿ ਆਤਮੁ' ਇਤਜਾਦਿ ਗੁਰ ਬਚਨੋ ਸੈ ਏਕ ਰੂਪ ਹੂੰ ਐਸੇ ਅਪਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਬਿਚਾਰ ਕਰ ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਈਸ੍ਵਰ ਮੈ ਸੰਪੂਰਣ ਕਾਮਤਾ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰਤਾ ਨਿਤਜ ਮੁਕਤਾਦਿਕ ਜੋ ਵਡਿਆਈਆ ਹੈ ਜਬ ਮੈ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਬਿਚਾਰ ਸੈ ਤਿਸ ਕੇ ਸਾਥ ਏਕ ਰੂਪ ਹੂੰ ਤਬ 'ਜੋ ਤੁਧੁ ਸੇਵਹਿ ਸੇ ਤੁਧ ਹੀ ਜੇਹੇ ਨਿਰਭਉ ਬਾਲ ਸਖਾਈ ਹੇ' ਇਤਜਾਦਿ ਬਚਨੋ ਸੈ ਜੋ ਉਸਕੀਆਂ ਵਡਿਆਈਆਂ ਹੈ ਵਹੀ ਮੇਰੀਆਂ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਪਨੀ ਵਡਿਆਈਆਂ ਕਾ ਭਾਵ ਅਪਨੀ ਮਹਾਨ ਭਾਵਤਾ ਬਿਚਾਰ ਕਰ ਜੋ ਮੈ ਮਹਾਨ ਰੂਪ ਹੂੰ ਤਿਸ ਵਿਚਾਰ ਸੇ ਪੀਛੇ ਕੇਵਲ ਯਥਾਰਥ ਗਜਾਨ ਕੀ ਦ੍ਰਿਢਤਾ ਸੇ ਤੇਰਾ ਸੂਰਯ ਸਮਾਨ ਤਪਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਤਾਪ ਤ੍ਰਯ ਬੰਧ ਸੰਸਾਰ ਸੇ ਤਰਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਇਸ ਗਜਾਨ ਬਿਨਾ ਕੇਵਲ ਕਰਮ ਰੂਪ

ਉਪਾਇ ਸੈ ਨਹੀ ਹੋਵੇਗਾ ਯਹ ਨਿਸਚੇ ਜਾਨ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਗੀਤਾ ਮੈ ਸੀ ਸਿਧੀ ਨਾਮ ਸੇ ਕਰਮ ਸੇ ਹੀ ਜਨਕਾਦਿਕੋ ਕੀ ਮੁਕਤੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਕੇਵਲ ਗਜਾਨ ਸੇ ਆਪਨੇ ਮੁਕਤੀ ਕੈਸੇ ਕਹੀ ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਕਰਮੀ ਆਵੈ ਕਪੜਾ ਨਦਰੀ ਮੋਖੁ ਦੁਆਰੁ ॥

(ਕਰਮੀ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਕਰਮੋ ਸੇ ਕਰਮੀ ਕਹੀਯੇ ਕਰਮਾ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਕੋ ਪੂਰਬ ਸਰੀਰ ਛੋਡ ਕੇ ਕਪੜਾ ਨਾਮ ਬਸਤ੍ਰ ਤੁੱਲ ਪਹਰਨੇ ਕੋ ਦੂਸਰਾ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਬਸਤਰ ਹੀ ਮਿਲੇ ਹੈ। ਬਿਦੇਹ ਕੈਵਲ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀ ਮਿਲੇ ਭਾਵ ਯਹ ਕਰਮੋ ਸੇ ਸਕਾਮੀ ਪੁਰਖੋਂ ਕੋ ਸਰੀਰ ਮਿਲਨੇ ਸੇ ਤਾਪ ਤ੍ਰਯ ਰੂਪ ਸੂਰਯ ਸਮਤ ਪਾਵਨੇ ਵਾਲਾ ਸੰਸਾਰ ਸੰਬੰਧੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਾ ਸੇ ਤਰਨਾ ਰੂਪ ਮੁਕਤੀ ਹੋਵੇ ਔਰ ਮੋਖ ਦੁਆਰ ਕਹੀਯੇ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਦਰਵਾਜੇ ਗਜਾਨ ਸੇ ਨਦਰੀ ਨਾਮ ਗਜਾਨੀ ਪੁਰਖ ਕੋ ਤਾਪ ਤ੍ਰਯ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਦੁਖ ਕਾ ਨਾਸ ਔਂ ਪਰਮ ਆਨੰਦ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਮੁਕਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਬੰਧਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਯਾ ਤੇ ਗੀਤਾ ਮੈ ਜੋ ਸਿਧੀ ਨਾਮ ਸੇ ਕਰਮੋ ਤੇ ਜਨਕਾਦਿਕੋ ਕੀ ਮੁਕਤੀ ਲਿਖੀ ਹੈ ਸੋ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀ ਲਿਖੀ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਸੇ ਸੰਧਿਸੀ ਨਾਮ ਸੇ ਅੰਤਾਕਰਣ ਕੀ ਸੁਧੀ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗਜਾਨ ਕੋ ਮੁਕਤੀ ਹੇਤੂ ਬਤਾਯ ਕੇ ਤਿਸ ਗਜਾਨ ਮੈ ਸਿਖਜਨ ਕੀ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਹੇਤ ਤਿਨ ਕੋ ਸਰਬਦਾ ਅਦੁਤੀ ਦੇਖਨ ਕੀ ਸਿਖਿਆ ਕਰੇ ਹੈ-

ਨਾਨਕ ਏਵੈ ਜਾਣੀਐ ਸਭੁ ਆਪੇ ਸਚਿਆਰੁ ॥ ੪ ॥

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ ਹੇ ਪ੍ਰੇਮੀਯੋਂ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਗਜਾਨ ਕੋ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਹੇਤੁ ਜਾਣਕੇ ਸਦਏਵੇ ਨਾਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣੀਐ ਨਾਮ ਜਾਨਣਾ ਚਾਹੀਏ ਜੋ ਜੇਤਾ ਕੁਛ ਦਿਖਲਾਈ ਦੇਵੇ ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਜੈਸੇ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਹੀ ਘਟਾਦਿ ਰੂਪ ਹੈ ਤੈਸੇ ਆਪ ਹੀ ਸਚਜਾਰ ਬਨ ਰਹਜਾ ਹੈ ਤਾਸੇ ਭਿੰਨ ਕੁਛ ਨਹੀ ਇਸੀ ਸੇ ਇਹ ਜਗਤ ਹਰਿ ਕਾ ਰੂਪ ਹੈ ਇਤਜਾਦਿ ਔਰ ਗੁਰੂ ਬਚਨ ਕਹੇ ਹੈ॥੪॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਆਪਨੇ ਜੋ ਅਦੁਤੀ ਦੇਖਨ ਕੀ ਸਿਖਜਾ ਕਹੀ ਤਿਸ ਮੈ ਹਮ ਯਹ ਪੂਛਤੇ ਹੈ ਜੋ ਐਸੇ ਅਦ੍ਵੈਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਹਮ ਕੌਨ ਦੇਸ ਮੈ ਔਰ ਕੌਨ ਕਾਲ ਮੈ ਚਖੂਯੋ ਸੇ ਘਟ ਕੀ ਤਰਾ ਥਾਪੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰੁ ਉਤਰ ਕਹੇ-

ਥਾਪਿਆ ਨ ਜਾਇ ਕੀਤਾ ਨ ਹੋਇ ॥

(ਥਾਪਿਆ ਇਤਿ) ਥਾਪਿਆ ਨ ਜਾਇ ਕਹੀਯੇ ਵਹੁ ਅਦੁਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਿਸੇ ਪਰਮਾਣ ਸੇ ਭੀ ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਮੈ ਅਰ ਕਿਸੇ ਕਾਲ ਮੈ ਸਭ ਵਸਤੁਯੋਂ ਸੇ ਅਲਗ ਕਰ ਥਿਤ ਨਹੀ ਕੀਆ ਜਾਵੇ ਜੈਸੇ ਘਟਾਦਿਕ ਵਸਤੁਯੋਂ ਕੋ ਨੇਤ੍ਰਾਦਿਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਭ ਵਸਤੁਯੋ ਸੇ ਅਲਗ ਕਰ॥ ਕਿਸੇ ਦੇਸ ਮੈ ਅਰ ਕਿਸੇ ਕਾਲ ਮੈ ਥਾਪੇ ਹੈ ਨਾ ਥਾਪਿਆ ਜਾਨੇ ਮੈ ਹੇਤੁ ਕਹੇ- (ਕੀਤਾ ਇਤਿ) ਜੋ ਵਸਤੁ ਕਰੀ ਜਾਵੇ ਹੈ ਵਹੀ ਕਾਹੂ ਦੇਸ ਕਾਲ ਮੈ ਥਾਪੀ ਜਾਵੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਘਟਾਦਿ ਕੁਲਾਲਾਦਿਕੋਂ ਸੇ ਕਰੇ ਜਾਵੇ ਹੈ ਸੋ ਥਾਪੇ ਜਾਵੇ ਹੈ ਜੋ ਕਰੀ ਨਹੀ ਜਾਵੇ ਵਹੁ ਥਾਪੀ ਨਹੀ ਜਾਵੇ ਯਾ ਤੇ ਜਿਸ ਸੇ ਵਹੁ ਅਦੁਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀਤਾ ਨ ਹੋਯ ਕਹੀਯੇ ਕਾਹੂ ਕ੍ਰਿਯਾ ਸੇ ਬਨਾਯਾ ਨਹੀ ਜਾਵੇ ਇਸੀ ਸੇ ਵਹੁ ਕਾਹੂ ਦੇਸ ਔਰ ਕਾਲ ਮੈ ਔਰ ਵਸਤੁਯੋਂ ਸੇ ਅਲਗ ਕਰ ਘਟਾਦਿਕੋਂ ਕੇ ਸਮਾਨ ਥਾਪਿਆ ਨਹੀ ਜਾਵੇ ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਮੈ ਦੇਸ ਕਾਲ ਕਾ ਭੇਦ ਨਹੀ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਕਾਹੂ ਕਾ ਬਨਾਯਾ ਨਾ ਹੋਨੇ ਕਰ ਥਾਪਿਆ ਨ ਜਾਨੇ ਸੇ ਤਿਸ ਮੈ ਮਤ ਬਨੋ ਦੇਸ ਕਾਲ ਕਾ ਭੇਦ ਤੌਂ ਭੀ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਰੂਪ ਜੀਵ ਕੋ ਤਾ ਸੇ ਭਿੰਨ ਹੋਨੇ ਸੇ ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਵਸਤੁ ਕਾ ਤੋ ਤਿਸ ਮੈ ਭੇਦ ਬਨੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਅਦੁਤੀ ਨਹੀ ਬਨੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਉਤਰ ਕਹੇ-

ਆਪੇ ਆਪਿ ਨਿਰੰਜਨੁ ਸੋਇ ॥

(ਆਪੇ ਇਤਿ) ਆਪੇ ਕਹੀਯੇ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਆਪਨਾ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਰੂਪ ਜੀਵ ਰੂਪ ਹੈ ਤਾ

ਸੈ ਭਿੰਨ ਨਹੀ ਜਿਸ ਹੇਤ ਸੇ ਸੋਇ ਨਾਮ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮ ਜੀਵਾਦਿ ਭੇਦ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਅੰਜਨ ਅਗਿਆਨ ਸੇ ਰਹਿਤ ਨਿਰੰਜਨ ਰੂਪ ਹੈ ਤਾ ਤੇ ਤਿਸ ਮੇ ਜੀਵਾਤਮ ਰੂਪ ਵਸਤੁ ਕਾ ਭੀ ਭੇਦ ਨਾ ਬਨਨੇ ਤੇ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਭੇਦੋਂ ਸੇ ਰਹਿਤ ਅਦੁਤੀ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਜਾਨਨਾ ਇਸ ਬਾਤ ਕਾ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਆਗਜਾ ਰੂਪ ਵੇਦ ਮਾਨ ਸੇ ਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔਰ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਵਹੁ ਅਦੁਤੀ ਕਾ ਬੋਧਕ ਵੇਦ ਮਾਨ ਕੈਸੇ ਮਿਲੇ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨਕੇ ਗੁਰੂ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਭਕ੍ਤੀ ਸੇ ਮਿਲੇ ਯਹ ਕਹੇ-

ਜਿਨਿ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨਿ ਪਾਇਆ ਮਾਨੁ ॥

(ਜਿਨਿ ਇਤਿ) ਜਿਨਿ ਸੇਵਿਆ ਕਹੀਯੇ ਜਿਨ ਪੁਰਖਾ ਨੇ ਭਗਤਾਂ ਕੀ ਅਥਵਾ ਸਰਬ ਕੀ ਰਖਜਾ ਹੇਤ ਮੂਰਤੀ ਧਾਰਕੇ ਉਤਰਿਆ ਪ੍ਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸੇਵਿਆ ਸੇਵਨ ਕੀਆ ਹੈ, ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਸੇ ਤਿਨੋ ਨੇ ਹੀ ਤਿਸ ਗੁਰੂ ਮੂਰਤਧਾਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾਲ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸੇ ਪਾਯਾ ਹੈ ਯਥਾਰਥ ਗਜਾਨ ਕੇ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਮਾਨ ਨਾਮ ਪ੍ਰਮਾਣ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੂਏ ਮਾਨ ਨੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖੋਂ ਕੋ ਕਿਆ ਲਾਭ ਦੇਈਏ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਨਾਨਕ ਗਾਵੀਐ ਗੁਣੀ ਨਿਧਾਨੁ ॥

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ ਹੇ ਸਿਖਜ! ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਯੇ ਤਿਸ ਮਾਨ ਨੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਨੋ ਪ੍ਰਤਿ ਮਿਥਜਾ ਭੂਤ ਸਤਜ ਸੰਕਲਪਾਦਿ ਗੁਣੋ ਵਾਲੇ ਗੁਣੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਪੁਨਾ ਨਿਧਾਨ ਨਾਮ ਸਰਬ ਜਗਤ ਕੇ ਲਯ ਸਥਾਨ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਲਖਣਾ ਬ੍ਰਿਤਿ ਦ੍ਵਾਰਾ ਸੁਧ ਸ੍ਵਰੂਪ ਗਾਵੀਯੇ ਨਾਮ ਕਹੀਯੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਤਿਸ ਮਾਨ ਨੇ ਸਤਜਾਦਿ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਣ ਗੁਣੋ ਵਾਲੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਪੁਨਾ ਨਿਧਾਨ ਨਾਮ ਸਰਬ ਜਗਤ ਕੇ ਉਪਾਦਾਨ ਔ ਨਿਮਿਤ ਕਾਰਨ ਰੂਪ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਅਖੰਡ ਸ੍ਵਰੂਪ ਗਾਵੀਯੇ ਨਾਮ ਕਥਨ ਕਰੀਯੇ ਹੈ ਯਹ ਲਾਭ ਦੇਈਯੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਗਾਵੀਐ ਪਾਠ ਆਗੇ ਸ੍ਰੁਤੀਆ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਸੇਖ ਕਰ ਜੋ ਸ੍ਰੁਤੀਆ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆ ਨੇ ਗੁਣੀ ਸਤਾ ਸਫੁਰਣਾਦਿ ਗੁਣੋ ਵਾਲਾ ਪੁਨਾ ਨਿਧਾਨ ਸਰਬ ਕਾ ਕਾਰਣ ਗਾਵੀਯੇ ਹੈ ਵਹੁ ਈਸ੍ਵਰ ਜਿਨ ਮੁਮੁਖਯੋ ਨੇ ਸੇਵਿਆ ਹੈ, ਤਿਨੋ ਨੇ ਤਿਸ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਵਹੁ ਮਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ ਐਸੇ ਅਨ੍ਵਯ ਅਨੁਸਾਰ ਅਰਥ ਕਰ ਲੇਨਾ ਅਥਵਾ ਗੁਣੀ ਅਰ ਨਿਧਾਨ ਪਦ ਦੋਨੋ ਮਾਨ ਕੇ ਵਿਸੇਖਣ ਹੈ ਜੋ ਕੈਸਾ ਮਾਨ ਹੈ ਗੁਣੀ ਨਾਮ ਨਿਰਦੋਖਤਾਦਿ ਗੁਣੋ ਵਾਲਾ ਹੈ ਪੁਨਾ ਨਿਧਾਨ ਨਾਮ ਯਥਾਰਥ ਗਜਾਨ ਕਾ ਸਥਾਨ ਹੈ ਐਸੇ ਸ੍ਰੁਤੀਆ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆ ਵਿਦ੍ਵਾਨੋ ਨੇ ਗਾਵੀਯੇ ਹੈ ਸਬਦ ਮੇ ਉਲਟਾ ਜਨਾਵਨਾ ਔਰ ਝੂਠੇ ਕਾ ਕਹਜਾ ਹੋਨਾ ਦੋਖ ਹੋਵੇ ਹੈ ਵੇਦ ਮੇ ਯੇ ਕੋਈ ਨਹੀ ਨਿਰਦੋਖ ਹੈ ਅਰ ਸਚੇ ਗਜਾਨ ਕਾ ਜਨਕ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਗੁਣੀ ਹੈ ਅਰ ਨਿਧਾਨ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਭਕ੍ਤੀ ਸੇ ਪਾਏ ਸ੍ਰੁਤਿ ਮਾਨ ਸੇ ਤਤ੍ਵ ਕਹਨੇ ਸੇ ਪੀਛੇ ਕਿਆ ਸਾਧਨ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਗਾਵੀਐ ਸੁਣੀਐ ਮਨਿ ਰਖੀਐ ਭਾਉ ॥

(ਗਾਵੀਐ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਜਬ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਰੋਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸੇ ਮਹਾਵਾਕਜ ਨੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਵਾਸਤਵ ਰੂਪ ਗਾਵੀਐ ਨਾਮ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰੀਯੇ ਹੈ ਮੁਮੁਖੁ ਪ੍ਰਤਿ ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਮੁਮੁਖੁ ਨੇ ਸੁਣੀਐ ਨਾਮ ਤਾਤਪਰਯ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਰੂਪ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰੀਯੇ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਤਾਤਪਰਯ ਕੇ ਨਿਰਣੇ ਕਰਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਖਟ ਲਿੰਗੋ ਸੈ ਸੰਪੂਰਣ ਬਚਨੋ ਕਾ ਏਕ ਅਦੁਤੀ ਕੇ ਕਹਨੇ ਮੈ ਤਾਤਪਰਯ ਹੈ ਐਸਾ ਅਦੁਤੀ ਮੈ ਤਾਤਪਰਯ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਕਰਨਾ ਰੂਪ ਦੂਜਾ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰੀਯੇ ਹੈ। ਤਾਤਪਰਯ ਕੇ ਨਿਰਣੇ ਕਰਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਖਟ ਲਿੰਗ ਯੇ ਹੈ ਉਪਕ੍ਰਮ ਉਪਸੰਹਾਰ ਕੀ ਏਕਰੂਪਤਾ ੧., ਅਭਜਾਸ ੨., ਅਪੂਰਬਤਾ ੩., ਫਲ ੪., ਅਰਥਵਾਦ ੫., ਉਪਪਤੀ ੬., ਸ੍ਵਰੂਪ ਇਨਕੇ ਯੇ ਹੈ ਜੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਯੋਗਜ ਵਸਤੂ ਹੈ ਤਿਸ ਕਾ ਉਪਕ੍ਰਮ ਆਦਿ ਵਿਖੇ ਔ ਉਪਸੰਹਾਰ ਸਮਾਪਤੀ ਵਿਖੇ ਵੈਸਾ ਕਹਨਾ ਉਪਕ੍ਰਮ ਉਪਸੰਹਾਰ ਕੀ ਏਕਰੂਪਤਾ ਕਹੀਏ ਹੈ ਯਹ ਤਾਤਪਰਯ ਕੇ ਨਿਰਣੇ ਕਾ ਪਹਲਾ ਚਿੰਨ ਹੈ ਜੈਸੇ ਆਦਿ ਸਚ ਸੇ ਲੇ ਸਭ ਆਪੇ ਹੀ ਸਚਜਾਰ ਪ੍ਰਯੰਤ ਸੇ ਵਾ ਸਤਨਾਮ ਸੇ ਲੇ ਤਨ ਮਨ ਥੀਵੇ ਹਰਿਆ ਪ੍ਰਯੰਤ ਸੇ ਆਦਜੰਤ ਮੇ ਕਥਨ

ਹੈ ਪ੍ਰਕਰਣ ਸੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਯੋਗਜ ਵਸਤੁ ਕਾ ਪੁਨਾ ਪੁਨਾ ਕਥਨ ਅਭਜਾਸ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਯਹ ਦੂਸਰਾ ਚਿੰਨ ਹੈ ਜੈਸੇ ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ ਨਿਰੰਕਾਰ ਯਹ ਚਾਰ ਵਾਰ ਪੁਨਾ ਪੁਨਾ ਕਥਨ ਹੈ ਪ੍ਰਕਰਣ ਸੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਯੋਗਜ ਵਸਤੁ ਕੀ ਅਨਜ ਉਪਾਯ ਸੇ ਅਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਪੂਰਬਤਾ ਕਹੀ ਹੈ ਯਹ ਤੀਸਰਾ ਚਿੰਨ ਹੈ ਜੈਸੇ ਜਿਨ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨ ਪਾਇਆ ਮਾਨ ਤਥਾ 'ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਮਿਟੇ ਕਥੇ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ' ਇਨ ਬਚਨੋ ਸੇ ਗਜਾਨ ਭਕ੍ਤੀ ਬਿਨਾ ਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਅਪ੍ਰਾਪਤਿ ਕਹੀ ਹੈ। ਪ੍ਰਕਰਣ ਸੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਯੋਗਜ ਵਸਤੁ ਕੇ ਗਜਾਨ ਸੇ ਤਾ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਹਨੀ ਫਲ ਕਹੀਯੇ ਹੈ ਜੈਸੇ 'ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੁ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਏ' ਯਹ ਗਜਾਨ ਸੇ ਜੋਤਿ ਮੈ ਜੋਤਿ ਕਾ ਮਿਲਨਾ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਹੀ ਭਰਮ ਭਉ ਕੇ ਨਾਸ ਸਹਿਤ ਇਸੀ ਪਰਾਪਤੀ ਕਾ ਨਾਮ ਮੁਕਤੀ ਹੈ ਸੋਈ ਗਜਾਨ ਕਾ ਫਲ ਹੈ ਯਹ ਚੌਥਾ ਚਿੰਨ ਹੈ ਪ੍ਰਕਰਣ ਸੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਯੋਗਜ ਵਸਤੁ ਕੀ ਸਥਾਨ ਸਥਾਨ ਮੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਅਰਥਵਾਦ ਕਹੀਯੇ ਹੈ ਯਹ ਪਾਂਚਵਾ ਚਿੰਨ ਹੈ ਜੈਸੇ 'ਉਸਤਤਿ ਮਨ ਮਹਿ ਕਰਿ ਨਿਰੰਕਾਰ' ਪੁਨਾ 'ਪ੍ਰਭ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਹੁ ਸੰਤ ਮੀਤ' ਇਤਜਾਦਿ ਬਚਨੋ ਮੇ ਪਰਮੇਸੂਰ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਹੀ ਹੈ ਪ੍ਰਕਰਣ ਸੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਯੋਗਜ ਵਸਤੁ ਕਾ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤੋ ਸੇ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਹਨਾ ਉਪਪੱਤੀ ਕਹੀਯੇ ਹੈ ਯਹ ਛਠਾ ਚਿੰਨ ਹੈ ਜੈਸੇ 'ਏਕੈ ਕਨਿਕ ਅਨਿਕ ਭਾਤਿ ਸਾਜੀ ਬਹੁ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਚਾਇਓ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਭਰਮੁ ਗੁਰਿ ਖੋਈ ਹੈ ਇਵ ਤਤੈ ਤਤੁ ਮਿਲਾਇਓ॥' 'ਜਲ ਤੇ ਤਰੰਗ ਤਰੰਗ ਤੇ ਹੈ ਜਲੁ ਕਹਨ ਸੁਨਨ ਕਉ ਦੂਜਾ॥' ਯਹ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤੋ ਸੇ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਦੁਤੀ ਕਾ ਕਹਨਾ ਹੈ ਉਪਪੱਤੀ ਅਭਜਾਸ ਉਪਕ੍ਰਮ ਉਪਸੰਹਾਰ ਯੇ ਤੀਨ ਚਿੰਨ ਸਬਦ ਮੇ ਹੋਵੇ ਹੈਂ ਔ ਅਰਥਵਾਦ ਫਲ ਅਪੂਰਬਤਾ ਯੇ ਤੀਨ ਚਿੰਨ ਅਰਥ ਮੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੈ ਇਨ ਖਟ ਚਿੰਨੋ ਸੇ ਗਾਵਨ ਪੀਛੇ ਸਰਬ ਬਚਨੋ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਏਕ ਅਦੁਤੀ ਕੇ ਕਹਨੇ ਮੈ ਨਿਰਣੇ ਕਰੀਯੇ ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਦੂਜਾ ਸ੍ਰਵਣ ਹੈ। ਐਸਾ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਕੇ ਪੀਛੇ ਮਨਨ ਕਰੀਯੇ ਜਿਸ ਵਸਤੁ ਮੈ ਤਾਤਪਰਯ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਰੂਪ ਸ੍ਰਵਣ ਕੀਯਾ ਹੈ, ਉਸੀ ਵਸਤੁ ਕਾ ਯੁਕਤੀਯੋ ਸੈ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਮਨਨ ਕਹੀਯੇ ਹੈ ਯਹ ਪ੍ਰਕਰਣ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਊਪਰ ਸੇ ਕਹਜਾ ਹੈ। ਇਸ ਮਨਨ ਸੇ ਪੀਛੇ ਮਨ ਰਖੀਯੇ ਭਾਉ ਕਹੀਯੇ ਮਨ ਮੈ ਮਨਨ ਕੀਯੇ ਸ੍ਰੂਪ ਕਾ ਹੀ ਭਾਵ ਨਾਮ ਧਜਾਨ ਰਖੀਯੇ ਤਿਸ ਕਾ ਧਜਾਨ ਕਰਤੇ ਬੀਚ ਮੇ ਔਰ ਕਾਹੂ ਵਸਤੂ ਕਾ ਧਜਾਨ ਨਾ ਕਰੀਯੇ ਕਿੰਤੁ ਅਨਜ ਵਸਤੁਯੋ ਕਾ ਬੀਚ ਮੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਛੋਡ ਕੇ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੂਪ ਕਾ ਹੀ ਤੇਲ ਕੀ ਧਾਰਵਤ ਏਕ ਰਸ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਰੂਪ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕਰੀਯੇ ਇਸ ਸੇ ਪੀਛੇ ਜਿਸ ਕਾ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧਜਾਸਣ ਕੀਯਾ ਉਸ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕਾ ਸੋਹੰ ਕਿਯਾ ਵਹੁ ਸਤ ਅਦੁਤੀ ਮੈ ਹੋ ਐਸਾ ਸੰਸੇ ਬਿਪਰਯੇ ਸੇ ਬਿਨਾ ਭਾਸਨਾ ਰੂਪ ਤਤ੍ਵ ਗਜਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਿਨ ਸੇਵਿਆ ਸੇ ਆਰੰਭ ਕਰ ਪਹਲੇ ਈਸ੍ਵਰ ਭਕ੍ਤਿ ਸੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੂਯੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਾ ਪਾਵਨਾ ਪਾਯ ਕੇ ਤਿਸ ਸੇ ਅਪਨੇ ਮੁਖ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਕਥਨ ਕਰਨਾ ਤਿਸ ਮੇ ਤਾਤਪਰਯ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਰੂਪ ਦੂਜਾ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨਾ ਮਨਨ ਕਰਨਾ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕਰਨਾ ਤਾ ਸੇ ਸੰਸੇ ਬਿਪਰਯ ਰਹਿਤ ਗਜਾਨ ਹੋਨਾ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਗੁਰੂ ਤਿਸ ਗਜਾਨ ਸੈ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਮੁਕਤੀ ਕਹਤੇ ਹੈ-

ਦੁਖੁ ਪਰਹਰਿ ਸੁਖੁ ਘਰਿ ਲੈ ਜਾਇ ॥

(ਦੁਖੁ ਇਤਿ) ਦੁਖ ਪਰਹਰਿ ਕਹੀਯੇ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋ ਸੇ ਉਪਜਿਆ ਵਹੁ ਗਜਾਨ ਸਰਬ ਦੁਖਾ ਕੇ ਕਾਰਣ ਅਗਜਾਨ ਰੂਪ ਮਹਾ ਦੁਖ ਕੋ ਔ ਤਿਸ ਕੇ ਕਾਰਯ ਸੂਖਮ ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਦੁਖ ਕੋ ਔ ਇਨ ਸਰੀਰੋ ਮੈ ਦੁਖ ਨਾਮ ਸੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਅਧਜਾਤਮ ਅਧਿਭੂਤਕ ਆਧਿਦੈਵਕ ਰੂਪ ਦੁਖੋ ਕੋ ਪਰਹਰਿ ਕਹੀਯੇ ਰਜੁ ਕੇ ਅਗਜਾਨ ਸਹਿਤ ਤਾ ਕੇ ਕਾਰਯ ਸਰਪਾਦਿਕੋ ਕੋ ਰਜੁ ਗਜਾਨਵਤ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਗਜਾਨੀ ਕੋ ਸੁਖ ਘਰ ਲੈ ਜਾਇ ਕਹੀਯੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਕੇ ਸਥਾਨ ਰੂਪ ਜੋਤਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੈ ਲੇ ਜਾਵੇ ਹੈ ਜਿਸ ਮੇ ਜਾਨਾ ਅਨੇਕ ਬਚਨ ਕਹੇ ਹੈ, 'ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੁ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰਾ

ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਏ॥' ਤਥਾ 'ਗੁਰਿ ਸਬਦ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਦੁਤੀਅ ਗਏ ਸੁਖ ਹੋਊ॥' ਇਤਿਜਾਦਿ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਸ ਈਸਰ ਭਕ੍ਰਿ ਸੇ ਪਾਏ ਮਾਨ ਕਾ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਗਜਾਨ ਕੋ ਉਤਪੰਨ ਕਰਕੇ ਸਰਬ ਦੁਖਾ ਕੇ ਨਾਸ ਕਰਨੇ ਸਹਿਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਮੈ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋਨਾ ਰੂਪ ਮੁਕਤੀ ਫਲ ਕਹਿਆ ਵਹੁ ਮਾਨ ਕਹਾ ਨਿਵਾਸ ਕਰੇ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਉਤਰ ਕਹੇ-

ਗੁਰਮੁਖਿ ਨਾਦੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਵੇਦੰ ਗੁਰਮੁਖਿ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ॥

(ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਤਿ) ਜੋ ਮੁਕਤੀ ਫਲ ਕੇ ਦੇਨੇ ਵਾਲਾ ਮਾਨ ਰੂਪ ਨਾਦੰ ਕਹੀਯੇ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਵਾਕਜ ਹੈ ਵਹੁ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਰੋਤ੍ਰਿਯ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਸ੍ਰ ਗੁਰੁ ਕੇ ਮੁਖ ਮੇ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰੇ ਹੈ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਵੇਦ ਸਰਬ ਵਾਕਜਨ ਕਾ ਆਧਾਰ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਤੀਨ ਕਾਂਡ ਰੂਪ ਵੇਦ ਮੇ ਹੀ ਤਿਸ ਕਾ ਨਿਵਾਸ ਕਹੋ ਯਹ ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਖਕੇ ਤੀਨੋ ਕਾਂਡੋ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਅਪਨੇ ਮੁਖ ਸੇ ਗੁਰੁ ਕਰੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜੋ ਤ੍ਰਿਕਾਂਡ ਰੂਪ ਵੇਦੰ ਕਹੀਯੇ ਵੇਦ ਹੈ ਵਹੁ ਭੀ ਗੁਰੁ ਕੇ ਮੁਖ ਮੇ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰੇ ਹੈ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਅਨੇਕ ਸਾਖਾ ਵਾਲੇ ਤੀਨ ਕਾਂਡ ਰੂਪ ਵੇਦ ਕਾ ਅਪਨੇ ਰਚਨੇ ਵਾਲੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਅਪਨੇ ਮੁਖ ਮੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨਾ ਬਨੇ ਭੀ ਅਧਿਕ ਸਮਰਥਹੀਨ ਜੀਵ ਰੂਪ ਗੁਰੁ ਕੇ ਮੁਖ ਮੇ ਤਿਸ ਅਤਜੰਤ ਬਿਸਤ੍ਰਿਤ ਕਾ ਨਿਵਾਸ ਕਰਨਾ ਨਹੀ ਬਨੇ ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ! ਗੁਰੁ ਕੇ ਮੁਖ ਮੇ ਭੀ ਈਸ੍ਵਰਵਤ ਰਹਿਆ ਕਹੀਯੇ ਵੇਦ ਨਿਵਾਸ ਕਰੇ ਹੈ ਇਸ ਮੇ ਹੇਤੁ ਕਹੇ ਸਮਾਈ ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਤੇ ਸ ਨਾਮ ਵਹੁ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਰੋਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਸ੍ਰ ਗੁਰੂ ਮਾਯੀ ਨਾਮ 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸੁਰ' ਇਤਿਜਾਦਿ ਬਚਨ ਸੇ ਈਸ੍ਵਰ ਰੂਪ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਤਿਸਕੇ ਮੁਖ ਮੇ ਈਸ੍ਵਰਵਤ ਵੇਦ ਨਿਵਾਸ ਕਰੇ ਹੈ॥ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਅਰਥ ਕੋ ਦ੍ਰਿਢ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਪੀਛੇ ਕਹੇ ਬਿਸੇਖਣੋ ਵਾਲੇ ਗੁਰੁ ਕੋ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਰੂਪਤਾ ਹੀ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ-

ਗੁਰੁ ਈਸਰੁ ਗੁਰੁ ਗੋਰਖੁ ਬਰਮਾ ਗੁਰੁ ਪਾਰਬਤੀ ਮਾਈ ॥

(ਗੁਰੁ ਇਤਿ) ਭਕ੍ਤੋ ਊਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੇਤ ਧਾਰੀ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਤੀਨ ਮੂਰਤੀਯੋਂ ਮੇ ਪ੍ਰਥਮ ਗੁਰੁ ਕੋ ਸਿਵ ਰੂਪਤਾ ਕਹੇ ਹੈ- (ਗੁਰੁ ਈਸਰੁ ਇਤਿ) ਅਪਨੇ ਸੇਵਕੋਂ ਪੈ ਸੀਘ੍ਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਨੇ ਸੇ ਗੁਰੁ ਈਸ੍ਵਰ ਕਹੀਯੇ ਸਿਵ ਰੂਪ ਹੈ ਅਥਵਾ ਜੈਸੇ ਸਿਵ ਸਭ ਕਾ ਲਯ ਕਰੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਗੁਰੁ ਭੀ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੇ ਨਿਖੇਧਕ ਬਚਨੋ ਸੇ ਸਭ ਕਾ ਬਾਧ ਰੂਪ ਲਯ ਕਰੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸਿਵ ਰੂਪ ਹੈ ਤਥਾ ਗੁਰੁ ਗੋਰਖ ਹੈ ਈਹਾ ਗੋ ਨਾਮ ਵੇਦ ਬਚਨੋ ਕਾ ਹੈ ਤਿਨ ਕੀ ਜੋ ਰਖਜਾ ਕਰੇ ਸੋ ਕਹੀਯੇ ਗੋਰਖ ਬਿਸਨੁ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਬਿਸਨੁ ਭਗਵਾਨ ਵੇਦ ਕੇ ਔ ਵੇਦ ਮਾਰਗੋ ਕੇ ਬਿਰੋਧੀ ਦੁਸ੍ਰ ਦੈਤੋ ਕਾ ਨਾਸ ਕਰਕੇ ਤਿਨ ਕਾ ਸ੍ਥਾਪਨ ਕਰਨਾ ਰੂਪ ਰਖਜਾ ਕਰੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਗੁਰੁ ਭੀ ਵੇਦ ਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਨਾਸਤਕ ਰੂਪ ਦੈਤਨ ਕਾ ਅਥਵਾ ਵੇਦ ਬਚਨੋ ਕੋ ਅਨ੍ਯਥਾ ਲਗਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਨੈਯਾਯਿਕਾਦਿਕ ਦੈਤਜ ਤੁਲਜ ਪੁਰਖੋਂ ਕਾ ਤਿਰਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਏਕ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਮੈ ਵੇਦ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਕਹਤੇ ਹੁਯੇ ਤਿਸ ਕੀ ਰਖਜਾ ਕਰੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਗੋਰਖ ਕਹੀਯੇ ਬਿਸ੍ਨ ਰੂਪ ਹੈ ਤਥਾ ਗੁਰੁ ਬਰਮਾ ਇਸ ਕਾ ਮੂਲ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਹੈ ਬਧੇ ਹੋਏ ਕਾ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਸਰਬਤ੍ਰ ਵੇਦ ਕੀ ਮਰਯਾਦਾ ਕੇ ਪ੍ਰਵਿਰਤ ਕਰਨੇ ਸੇ ਸਰਬ ਲੋਕ ਮੇ ਬਧਿਆ ਹੂਯਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਹੈ ਤੈਸੇ ਗੁਰੁ ਭੀ ਸੰਪੂਰਣ ਅਧਿਕਾਰੀਯੋਂ ਵਿਖੇ ਵੇਦ ਮਰਯਾਦਾ ਕੇ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤਿ ਕਰਨੇ ਸੇ ਬਧੇ ਹੁਯੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਬਰਮਾ ਗੁਰੁ ਕਹੀਯੇ ਗੁਰੁ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੁ ਕੋ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਤੀਨ ਮੂਰਤਿ ਰੂਪ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਤਿਨ ਕੀ ਤੀਨ ਸਕਤੀ ਰੂਪ ਕਹੇ ਹੈ- (ਗੁਰੁ ਇਤਿ) ਬਰਮਾ ਅਰ ਪਾਰਬਤੀ ਕੇ ਮਧਜ ਕਾ ਗੁਰੁ ਪਦ ਦੇਹਲੀ ਦੀਪਕ ਨਜਾਯ ਸੇ ਦੋਊ ਓਰ ਲਗੇ ਹੈ ਤਥਾ ਪਾਰਬਤੀ ਕੇ ਆਦਿ ਕਾ ਗੁਰੁ ਪਦਮਾ ਲਖਮੀ ਅਰ ਈਸਰ ਸ੍ਰਤੀ ਸਾਥ ਭੀ ਜੁੜੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਸਿਵਾ ਕਾ ਰੂਪ ਹੀ ਸਤੀ ਹਿਮਾਲਯ ਕੀ ਪੁਤ੍ਰੀ ਰੂਪ ਕੋ ਧਾਰਕੇ ਭੀ ਨਾਰਦ ਕੇ ਭ੍ਰਮਾਵਨੇ ਸੇ ਅਪਨੇ ਨਿਸਚੇ ਸੇ ਨਹੀ ਚਲੀ ਤੈਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਦਰਸੀ ਗੁਰੁ ਭੀ ਦੇਹੇਂਦ੍ਰਿਯਾਦਿ

ਨਾਨਾ ਦ੍ਵੈਤ ਕੋ ਧਾਰਤੇ ਹੁਯੇ ਅਪਨੀ ਸੱਚੀ ਅਦੁਤੀ ਸਤਜ ਨਿਸਠਾ ਸੇ ਨਹੀ ਚਲੇ ਯਾ ਤੇ ਨਿਸਠਾ ਸੇ ਨਾ ਚਲਨੇ ਕੀ ਸਮਾਨਤਾ ਸੇ ਗੁਰੁ ਪਾਰਬਤੀ ਰੂਪ ਹੈ ਤਥਾ ਗੁਰੁ ਮਾ ਲਖਮੀ ਹੈ ਜੈਸੇ ਲਖਮੀ ਅਪਨੀ ਸਮੀਪਤਾ ਸੇ ਪੁਰਖ ਕੋ ਧਨੀ ਕਰ ਦੇਵੇ ਹੈ ਅਰ ਕੰਗਾਲਤਾ ਕੋ ਹਰ ਦੇਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਗੁਰੁ ਭੀ ਅਪਨੀ ਸਮੀਪਤਾ ਸੇ ਸਿਖ੍ਯ ਕੋ ਗਯਾਨੀ ਕਰ ਦੇਵੇ ਹੈ ਅਰ ਗਯਾਨ ਤਤ ਕਾਰਯ ਰੂਪ ਦੁਖ ਕੋ ਹਰ ਦੇਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਲਖਮੀ ਰੂਪ ਹੈ ਤਥਾ ਗੁਰੁ ਈਸ੍ਵਰ ਸ੍ਵਤੀ ਜੈਸੇ ਬੀਣਾ ਧਾਰਨੇ ਵਾਲੀ ਸ੍ਵਰਸ੍ਵਤੀ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਉਪਾਸਕ ਕੋ ਜੋ ਬਾਂਛਿਤ ਹੋਵੇ ਸੋ ਸੀਘ੍ਰ ਸਿਧ ਕਰ ਦੇਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਗੁਰੁ ਭੀ ਮੋਖ ਕੀ ਚਾਹ ਵਾਲਿਆਂ ਕੋ ਮੁਕਤੀ ਪਦ ਕੀ ਗ੍ਯਾਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਸੀਘ੍ਰ ਸਿਧੀ ਕਰ ਦੇਵੇ ਹੈ ਯਾਂਤੇ ਗੁਰੁ ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਰੂਪ ਹੈ। ਕੋਈ ਮਾਈ ਪਦ ਪਾਰਬਤੀ ਕਾ ਬਿਸੇਖਣ ਕਰੇ ਹੈ ਸੋ ਕੋਸ ਸੇ ਮਾ ਕਾ ਲਖਮੀ ਈ ਕਾ ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਨਾ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਕਰੇ ਹੈ ਦੂਸਰੇ ਜੇਕਰ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਕੋ ਬਿਸ੍ਨੁ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੀ ਸਕਤੀ ਰੂਪ ਨਹੀ ਕਹਨਾ ਥਾ ਤਬ ਪਾਰਬਤੀ ਰੂਪ ਭੀ ਕਯੁ ਕਹਯਾ। ਇਸ ਆਸੰਕਾ ਕੇ ਨਾ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਕਹੇ ਹੈ। ਤੀਸਰਾ ਜੋ ਮਾ ਅਰ ਈ ਪਰ ਲਗਾਵਨੇ ਮੈ ਯਥਾ ਸੰਖ੍ਯਾ ਦੇਵਨ ਕੀ ਸਕਤੀਆਂ ਰੂਪ ਕਹਨੇ ਸੇ ਚਮਤਕਾਰ ਹੈ ਸੋ ਬਿਸੇਖਣ ਕਰਨੇ ਮੇ ਨਹੀ ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਨਾ ਜਾਨ ਕੇ ਕਹੇ ਹੈ ਚੌਥੇ ਜੋ ਦੋ ਪਦੋ ਕੇ ਏਕ ਪਦ ਮਾਨਨੇ ਮੈ ਗੌਰਵਤਾ ਹੈ ਉਸ ਕੋ ਨਾ ਜਾਨ ਕੇ ਕਹੇ ਹੈ॥ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਗੁਰੁ ਮਾਤ੍ਰ ਕੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਪੈ ਕਹੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਦੰ ਇਤ੍ਯਾਦਿ ਪਾਠ ਸੇ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜੀ ਨੇ ਅਪਨਾ ਗੁਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਦਿਖਾਯਾ ਹੈ ਜਿਸ ਗੁਰੁ ਕੀ ਖਬਰ ਆਗੇ 'ਮੈ ਆਪਣਾ ਗੁਰੁ ਪੂਛਿ ਦੇਖਿਆ' ਇਤਿਯਾਦਿ ਪਾਠ ਸੇ ਸ੍ਰੀ ਰਾਗ ਕੇ ਪਹਲੇ ਸਬਦ ਮੇ ਦਈ ਹੈ ਤਥਾ 'ਹਰਿ ਗੁਰ ਮੂਰਤੀ ਏਕਾ ਵਰਤੈ ਨਾਨਕ ਹਰਿ ਗੁਰ ਭਾਇਆ' ਇਤਿਯਾਦਿ ਪਾਠੋ ਸੇ ਔਰ ਰਾਗੋਂ ਮੈ ਦਈ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਇਸ ਪਾਠ ਕੀ ਉਥਾਨਕਾ ਐਸੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਸ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਮਾਨ ਕਾ ਫਲ ਆਪਨੇ ਮੁਕਤੀ ਕਹੀ ਵਹੁ ਉਪਦੇਸ ਗੁਰੋਂ ਸੇ ਕੈਸੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਗੁਰੁ ਇਤਿ) ਗੁਰਮੁਖ ਸਨਮੁਖ ਮਨਮੁਖ ਵੇਮੁਖੀਆ ਐਸੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੈ ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖ ਪਦੋਂ ਕੇ ਅਰਥ ਸਨਮੁਖ ਵੇਮੁਖ ਕਹੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਦੰ ਕਹੀਯੇ ਗੁਰੋਂ ਸੇ ਸਨਮੁਖ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਵਹੁ ਨਾਦੰ ਨਾਮ ਉਪਦੇਸ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਜਿਨ ਗੁਰਮੁਖੋਂ ਕੇ ਹੇਤ ਈਸ੍ਵਰ ਨੇ ਵੇਦੰ ਨਾਮ ਵੇਦ ਬਨਾਏ ਹੈ ਪੁਨਾ ਜਿਨ ਗੁਰਮੁਖੋਂ ਨੇ ਤਿਸ ਵੇਦ ਕਰਤਾ ਈਸ੍ਵਰ ਕੋ ਸਰਬ ਮੇ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ਬਯਾਪਕ ਹੋ ਰਹਿਆ ਜਾਨਿਆ ਹੈ। ਪੂਰਬ ਪਾਠ ਮੇ ਗੁਰਮੁਖੋ ਹੇਤ ਬੇਦ ਬਨਾਵਨੇ ਵਾਲਾ ਕਹਿਆ ਜੋ ਈਸਰ ਤਿਸੀ ਕੋ ਗੁਰੁ ਜੀ ਗੋਰਖ ਨਾਮ ਸੇ ਸਾਖਯਾਤ ਅਪਨਾ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਗੁਰੁ ਇਤਿ) ਗੋ ਭੂਮੀ ਕਾ ਔ ਵੇਦ ਬਾਣੀ ਆਦਿਕੋਂ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਰਖ ਪਾਲਨਾ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਗੋਬਿੰਦ ਗੋਪਾਲ ਨਾਮੋਵਤ ਗੋਰਖ ਨਾਮ ਬਿਸ੍ਨੁ ਕਾ ਹੈ ਸੋਈ ਗੁਰੁ ਜੀ ਕੇ ਗੁਰੁ ਹੈ ਔ ਬਿਸਨੁ ਗੁਰ ਕੇਹੀ ਪ੍ਰਲਯ ਔ ਉਤਪਤਿ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਰੂਪ ਸਿਵ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸਿਵ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਬਿਸ੍ਨੁ ਗੁਰੁ ਤੇ ਆਨਨ ਹੀ ਬਿਸਨੁ ਰੂਪ ਹੈ। ਯਹ ਸਪਸ੍ਟ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਪ੍ਰਥਮ ਈਸ੍ਵਰ ਪਦ ਸੇ ਸਿਵ ਪੀਛੇ ਬਰਮਾ ਪਦ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਕੈਸੇ ਵਹੁ ਸਿਵਾਦਿਕ ਗੁਰੁ ਹੈ ਜਿਨ ਕੀ ਪਾਰਬਤੀ ਆਦਿਕ ਤੀਨ ਸਕਤੀਆਂ ਹੈ॥ ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਸਕਤੀਆਂ ਕੋ ਗੁਰੁ ਨਹੀ ਕਹਿਆ ਸਕਤੀਆਂ ਵਾਲੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ ਅਰੁ ਸਕਤੀਆਂ ਸਾਥ ਗੁਰੁ ਪਦ ਲਿਖਾ ਭੀ ਨਹੀ ਈਸ੍ਵਰ ਗੋਰਖ ਪਦੋ ਕੇ ਆਦਿ ਮੈ ਅਰ ਬਰਮਾ ਕੇ ਅੰਤ ਮੇ ਗੁਰੁ ਪਦ ਲਿਖਾ ਹੈ ਸੋ ਸਕਤੀਆ ਸਾਥ ਨਹੀ ਮੇਲਨਾ ਕੇਵਲ ਬਰਮਾ ਸਾਥ ਹੀ ਰਖਨਾ ਯਾ ਹੀ ਤੇ ਬਰਮਾ ਗੁਰੁ ਪਾਠ ਪੜਨਾ ਸੁਧ ਹੈ ਗੁਰੁ ਪਾਰਬਤੀ ਮਾਈ ਯਹ ਪੜਨਾ ਸੁਧ ਨਹੀ ਰਹੋ ਯਹ ਬਿਚਾਰ ਗੁਰੁ ਜੀ ਕਹੇ ਹੈ ਹਮਾਰਾ ਗੁਰੁ ਗੋ ਨਾਮ ਵੇਦ ਬਾਣੀ ਕੀ ਅਰ ਭੂਮੀ ਆਦਿਕੋ ਕੀ ਰਛਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਬਿਸਨੁ ਹੈ ਔਰ ਨਹੀ ਪੁਨਾ ਵਹੁ ਕੈਸਾ ਹੈ ਗੁਰੁ ਈਸ੍ਵਰ ਕਹੀਏ ਗੁਰੁ ਸਿਵ ਰੂਪ ਹੈ ਏਵੰ ਬਰਮਾ ਗੁਰੁ ਕਹੀਯੇ ਗੁਰੁ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਰੂਪ ਹੈ ਐਸੇ ਬਿਸਨੁ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੀ ਸਿਵ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕੀਯੇ ਜੁਦੇ ਨਹੀ ਕਹੇ ਅਥਵਾ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਦੰ ਸੇ ਲੇ ਸਾਰੇ ਪਾਠ ਕਾ ਅਰਥ ਗੁਰੁ ਜੀ ਕੀ ਓਰ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਇਸਕੀ ਯਹ ਉਥਾਨਕਾ ਹੈ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਸ ਮਾਨ ਕਾ ਫਲ ਮੁਕ੍ਤੀ ਕਹੀ ਵਹੁ ਨਾਦ ਆਪ ਕੋ ਕਹਾ ਸੇ ਮਿਲਾ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਉਤਰ ਕਹੇ-

(ਗੁਰਮੁਖਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਜਿਸ ਨਾਦ ਸੇ ਮੁਕ੍ਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਵਹੁ ਨਾਦ ਹਮਕੋ ਹਮਾਰੇ ਅਵਤਾਰੀ ਸਰਬ ਕੇ ਗੁਰੁ ਬਿਸ੍ਨੁ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਮੁਖ ਸੇ ਮਿਲਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਗੁਰੁ ਕੇ ਮੁਖ ਸੇ ਸਮਗ੍ਰ ਵੇਦੰ ਨਾਮ ਲੋਕੋ ਕੋ ਸੁਭ ਮਾਰਗ ਹੇਤ ਵੇਦ ਹੁਯਾ ਹੈ ਪੁਨਾ ਜੋ ਗੁਰੁ ਸਰਬ ਮੇ ਮੁਖ ਨਾਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਹੋਕਰ ਰਹਿਆ ਸਮਾਈ ਨਾਮ ਸੰਪੂਰਣ ਮਾਯਾ ਤਤ ਕਾਰਯ ਮੋ ਮ੍ਰਿਦ ਵਿਕਾਰੋ ਮੇ ਮ੍ਰਿਦਵਤ ਬਜਾਪਤ ਹੋ ਰਹਿਆ ਹੈ ਵਿਸਨੁ ਗੁਰੁ ਕੋ ਹੀ ਗੁਰੁ ਬ੍ਰਹਮ੍ਹਾ ਹੈ ਗੁਰੁ ਮਹੇਸਰ ਹੈ ਐਸੇ ਗੁਰੁ ਗੀਤਾਵਤ ਸਿਵ ਬ੍ਰਹਮ੍ਹਾ ਰੂਪਤਾ ਔਧਰ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪਤਾ ਸੂਚਨ ਕਰੇ ਹੈ- (ਗੁਰੁ ਈਸਰੁ ਇਤਿ) ਅਰਥ ਯਹ ਹਮਾਰਾ ਗੁਰੁ ਬਿਸਨੁ ਹੀ ਈਸ੍ਵਰ ਮਹਾਦੇਵ ਰੂਪ ਹੈ ਔ ਪੁਨਾ ਵਹੀ ਗੁਰੁ ਬ੍ਰਹਮਾ ਰੂਪ ਹੈ ਕੈਸੇ ਵੇ ਸਿਵਾਦਿ ਹੈ ਜਿਨ ਕੀ ਸਰਬ ਕੋ ਬਾਂਛਿਤ ਫਲੋਂ ਕੋ ਦੇਨੇ ਵਾਲੀ ਤੀਨ ਸਕਤੀਆਂ ਹੈ ਐਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਦੂਸਰੀ ਬਜਾਖ੍ਹਾ ਸੈ ਅਪਨਾ ਗੁਰੁ ਬਿਸ੍ਨੁ ਕਹਿਆ ਪਹਲੀ ਬਜਾਖ੍ਹਾ ਮੈ ਗੁਰੁ ਮਾਤ੍ਰ ਕੋ ਬਿਸਨੁ ਕਹਜਾ ਇਸ ਬਾਰਤਾ ਕੋ ਸੁਨਕੇ ਸਿਖਜ ਕਹੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਯਹ ਸਤ੍ਯ ਬਾਰਤਾ ਹੈ ਆਪਨੇ ਜੈਸੇ ਗੁਰੁ ਕੋ ਸਿਵਾਦਿ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਹਜਾ ਹੈ ਆਪ ਵੈਸੇ ਹੀ ਮਾਨਤੇ ਹੋ ਪਰੰਤੁ ਅਪਨੇ ਕੋ ਕੈਸਾ ਮਾਨਤੇ ਹੋ ਯਹ ਭੀ ਕਹੋ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਜੇ ਹਉ ਜਾਣਾ ਆਖਾ ਨਾਹੀ ਕਹਣਾ ਕਥਨੁ ਨ ਜਾਈ ॥

(ਜੇ ਹਉ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਤਿਸ ਸਿਵਾਦਿ ਸ੍ਵਰੂਪ ਗੁਰੁ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਜੇ ਹਉ ਕਹੀਯੇ ਜੈਸਾ ਮੈ ਅਪਨੇ ਆਪਕੋ ਜਾਣਾ ਜਾਣਤਾ ਹੂੰ ਤੈਸਾ ਆਖਾ ਨਾਹੀ ਨਾਮ ਕਹਤਾ ਨਹੀ ਹੂੰ ਬਾਣੀ ਸੇ 'ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨਹਿ ਬੇਦ' ਇਤਿਜਾਦਿ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਕਥਨੁ ਨ ਜਾਈ ਨਾਮ ਕਹਿਆ ਨਹੀ ਜਾਵੇ ਯਾ ਤੇ ਨਹੀ ਕਹਤਾ ਅਰ ਮਨ ਸੈ ਜੈਸਾ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੂੰ ਤੈਸਾ ਜਾਨਤਾ ਹੋ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਵੇਦ ਉਸ ਕਾ ਬਾਣੀ ਸੇ ਨਾ ਕਹਨਾ ਅਰ ਮਨ ਸੇ ਨਾ ਜਾਨਨਾ ਕਹੈ ਹੈ ਅਰ ਆਪ ਉਸਕਾ ਬਾਣੀ ਸੇ ਨਾ ਕਹਨਾ ਮਾਨ ਕੇ ਮਨ ਸੇ ਜਾਨਨਾ ਕਹਤੇ ਹੋ ਯਹ ਕੈਸਾ ਹੇ ਸਿਖਜ! ਤਾਤਪਰਯ ਹਮਾਰਾ ਜਿਸ ਬਾਤ ਕੋ ਵੇਦ ਕਹੇ ਹੈ ਉਸੀ ਮੇ ਹੈ ਪਰੰਤੁ ਵੇਦ ਭੀ ਸਰਬਥਾ ਬਾਣੀ ਸੇ ਨਾ ਕਹਨਾ ਔ ਮਨ ਸੇ ਉਸਕਾ ਜਾਨਨਾ ਨਹੀ ਕਹੇ ਕਹੇ ਤੋ ਜਿਸ ਕੋ ਉਪਨਿਖਦ ਹੀ ਕਹਤੀ ਹੈ ਉਸਕੋ ਪੂਛਤਾ ਹੋਂ ਅਰ ਦੇਖੀਦਾ ਹੈ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੂਖਮ ਮਨ ਸੇ ਯਹ ਉਸੀ ਕਾ ਦੂਸਰਾ ਕਹਨਾ ਅਸੰਗਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਯਾ ਤੇ ਵੇਦ ਕਾ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਉਸਕੋ ਬਾਣੀ ਨਹੀ ਕਹੇ ਅਰ ਅਸੁਧ ਮਨ ਸੇ ਵਹੁ ਦੀਸੇ ਨਹੀ ਲਖਣਾ ਸੇ ਉਸਕੋ ਬਾਣੀ ਕਹੇ ਹੈ ਅਰ ਸੁਧ ਮਨ ਸੇ ਵਹੁ ਦੀਸੇ ਹੈ ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਹਮ ਕੋ ਲਖਣਾ ਸੇ ਗੁਰੁ ਨੇ ਸਤਿਨਾਮਾਦਿ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਏਕਾਕਾਰ ਵਸਤੁ ਬਤਾਈ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ-

ਗੁਰਾ ਇਕ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ ॥

(ਗੁਰਾ ਇਤਿ) ਗੁਰਾ ਕਹੀਯੇ ਗੁਰੂਯੋ ਨੇ ਮੇਰੇ ਕੋ ਸਤਨਾਮਾਦਿ ਮੰਤ੍ਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸੈ ਲਖਣਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਏਕ ਦੇਹ ਨਾਮ ਏਕਾਕਾਰ ਵਸਤੁ ਬੁਝਾਈ ਬੋਧਨ ਕਰੀ ਹੈ ਦੇਹ ਅਰ ਆਕਾਰ ਯੇ ਪ੍ਰਯਾਯ ਹੈ ਏਕ ਚੀਜ ਕੇ ਦੋ ਨਾਮੋ ਕੋ ਪ੍ਰਯਾਯ ਕਹਤੇ ਹੈ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋ ਆਪ ਕੋ ਗੁਰੁ ਨੇ ਸਤਨਾਮਾਦਿ ਮੰਤ੍ਰ ਸੇ ਏਕਾਕਾਰ ਵਸਤੁ ਬਤਾਈ ਹੈ ਉਸਕਾ ਆਪ ਕੋ ਗਜਾਨ ਕੈਸਾ ਹੂਯਾ ਹੈ ਯਹ ਪੂਛਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ ॥ ੫ ॥

(ਸਭਨਾ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਵੇਦ ਵਿਖੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਕੀ ਦੋ ਪਰਾਰਧ ਕੀ ਉਮਰ ਲਿਖੀ ਹੈ ਅਰ ਉਸਕਾ ਈਸ੍ਵਰ ਸੇ ਉਪਜਣਾ ਅਰ ਵੇਦ ਪੜਨਾ ਲਿਖਜਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਬਹੁ ਪਹਲਾ ਜੀਵ ਹੈ ਔਰ ਸਭ ਪੀਛੇ ਹੈ। ਅਰ ਜੀਵ ਰੂਪ ਏਕਾਕਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੰਤੇਕਰਣ ਮੇ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਕੇ ਹੁਯਾ ਹੈ ਈਸ੍ਵਰ ਰੂਪ ਮਾਯਾ ਮੈ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਕੇ ਹੁਯਾ ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਜੀਵੋ ਕੋ ਕਰਮਨ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫਲ ਦੇਵੇ ਹੈ ਜੀਵ ਲੇਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜੋ ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਕਹੀਯੇ ਨਿਖਲ ਬਹਮਾਦਿਕ ਨਾਨਾ ਅੰਤਾਕਰਣੋ ਮੈ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬੇ ਜੀਵੋ ਕਾ ਏਕ ਮਾਯਾ ਮੈ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਪਨੇ ਸੇ ਇਕ ਦਾਤਾ ਨਾਮ ਤਿਨਕੋ ਕਰਮ

ਉਪਾਸਨਾ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਖ ਦੁਖਾਦਿਕ ਫਲੋ ਕੇ ਦੇਨੇ ਵਾਲਾ ਏਕ ਹੈ ਸੋ ਨਾਮ ਵਹੀ ਮਾਯਾ ਸੇ ਅਲਗ ਕੀਆ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੰਤਾਕਰਣ ਸੇ ਅਲਗ ਹੁਯਾ ਏਕਾਕਾਰ ਰੂਪ ਮੈ ਹੂੰ। ਜਿਸ ਏਕਾਕਾਰ ਕੋ 'ਆਤਮ ਰਾਮੁ ਰਾਮੁ ਹੈ ਆਤਮ ਹਰਿ ਪਾਈਐ ਸਬਦਿ ਵਿਚਾਰਾ ਹੇ' 'ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਮ ਤੁਮ ਗੁਰਿ ਖੋਈ ਹੈ ਅੰਭੈ ਅੰਭੁ ਮਿਲੋਗਨੀ' 'ਕਬੀਰ ਜਾ ਕਉ ਖੋਜਤੇ ਪਾਇਓ ਸੋਈ ਠਉਰੁ॥ ਸੋਈ ਫਿਰਿ ਕੈ ਤੂ ਭਇਆ ਜਾ ਕਉ ਕਹਤਾ ਅਉਰੁ' ਇਤਿਜਾਦਿ ਅਨੇਕ ਬਚਨ ਕਹੇ ਹੈ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਐਸੇ ਏਕਾਕਾਰ ਕੋ ਕਬ ਸਿਮਰਤੇ ਹੋ ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਵਿਸਰਿ ਇਤਿ) ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ ਕਹੀਯੇ ਵਹੁ ਏਕਾਕਾਰ ਹਮ ਕੋ ਕਬੀ ਭੁਲਤਾ ਹੀ ਨਹੀ ਯਾਦ ਤੋ ਤਬ ਕਰੇ ਜਬ ਭੁਲੇ॥ ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਸਰਬਦਾ ਏਕ ਵਸਤੁ ਮੈ ਥਿਰਤਾ ਸੂਚਨ ਕਰੀ ॥੫॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਕਹੀ ਏਕਾਕਾਰ ਕੇ ਗਜਾਨ ਤੀਰਥ ਮੋ ਮੈ ਭੀ ਕਬੀ ਨਾਵੇਗਾ, ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰੂ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਸੇ ਉਸਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦਿਖਾਵੇ ਹੈ-

ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਾ ਜੇ ਤਿਸੁ ਭਾਵਾ ਵਿਣੁ ਭਾਣੇ ਕਿ ਨਾਇ ਕਰੀ ॥

(ਤੀਰਥਿ ਇਤਿ) ਏਕਾਕਾਰ ਕਾ ਗਜਾਨ ਤੀਰਥ ਹੈ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕਾ ਰਿਦੇ ਮੈ ਪ੍ਰਤਖ ਭਾਨ ਹੋਨਾ ਤਿਸ ਮੈ ਸ੍ਨਾਨ ਹੈ ਜਿਸਸੇ ਮੈਲ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਗਜਾਨ ਤਤਕਾਰਯ ਮੈਲ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖਜ ! ਅਗਜਾਨ ਤਤਕਾਰਯ ਮੈਲ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਗਜਾਨ ਰੂਪ ਤੀਰਥ ਮੈ ਨਾਵਾ ਨਾਮ ਤੂ ਤਬ ਨਾਵੇਗਾ ਭਾਵ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੋਨੇ ਰੂਪ ਸ੍ਨਾਨ ਕੋ ਤੂ ਤਬ ਕਰੇਗਾ ਜੇਕਰ ਪਹਲੇ ਏਕਾਕਾਰ ਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਸੇ ਪੀਛੇ ਤਿਸ ਭਾਵਾ ਨਾਮ ਤਿਸ ਕਾ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਸਾਧਨ ਕਰ ਲੇਵੇਗਾ। ਬਿਨ ਭਾਣੇ ਕਹੀਯੇ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਸਾਧਨ ਕੀਏ ਬਿਨਾ ਤੋ ਕਿ ਨਾਇ ਕਰੀ ਕਹੀਯੇ ਗਜਾਨ ਰੂਪ ਤੀਰਥ ਮੈ ਅਗਜਾਨ ਤਤਕਾਰਯ ਰੂਪ ਮੈਲ ਕਾ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਰੂਪ ਸਨਾਨ ਕਿਆ ਕਰੇਗਾ ਭਾਵ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਯਾ ਤੇ ਜਬ ਤੂੰ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਸੇ ਪੀਛੇ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਸਾਧਨ ਕਰੇਗਾ ਤਬ ਏਕਾਕਾਰ ਕੇ ਗਜਾਨ ਕੋ ਪਾਵੇਂਗਾ। ਅਥਵਾ ਹੇ ਸਿਖਜ ! ਕਹੇ ਗਜਾਨ ਤੀਰਥ ਵਿਖੇ ਤੂੰ ਤਬ ਪੀਛੇ ਕਹਜਾ ਸ੍ਨਾਨ ਕਰੇ ਜਬ ਯਹ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗਜਾਨ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨੇ ਕੇ ਯੋਗਜ ਹੈ ਐਸੇ ਤੂੰ ਤਿਸ ਗੁਰੁ ਕੋ ਭਾਵਾ ਨਾਮ ਭਾਇ ਜਾਵੇ ਬਿਨ ਭਾਣੇ ਕਹੀਯੇ ਨਾ ਭਾਵੇ ਤਬ ਉਪਦੇਸ ਕੀਏ ਬਿਨਾ ਕਿਆ ਨਾਵਨਾ ਕਰੇਗਾ ਭਾਵ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕੇਗਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੀਛੇ ਗੁਰੁ ਕੋ ਭਾਯ ਜਾਨਾ ਸਭ ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗਜਾਨ ਕਾ ਹੇਤੁ ਕਹਜਾ ਅਬ ਤਿਸ ਭਾਏ ਜਾਨੇ ਮੇ ਹੇਤੂ ਪੂਛਨ ਕੀ ਇਛਾ ਭਯਾ ਇਸ ਜਨਮ ਕੇ ਵਾ ਜਨਮਾਂਤਰ ਕੇ ਜਿਸ ਕਰਮ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਰਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇ ਵਹੀ ਕਰਮ ਹੇਤੁ ਹੈ ਤਿਸ ਭਾਇ ਜਾਨੇ ਮੈ ਯਹ ਕਹੇ-

ਜੇਤੀ ਸਿਰਠਿ ਉਪਾਈ ਵੇਖਾ ਵਿਣੁ ਕਰਮਾ ਕਿ ਮਿਲੈ ਲਈ ॥

(ਜੇਤੀ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਜੇਤੀ ਨਰ ਦੇਵ ਤਿਰਯਕ ਰੂਪ ਸਿਰਠੀ ਨਾਮ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਹਮ ਈਸ੍ਰਰ ਕੀ ਰਚੀ ਵੇਖਾ ਨਾਮ ਦੇਖਤੇ ਹੈਂ ਤਿਸ ਮੈ ਬਿਣ ਕਰਮਾ ਕਹੀਯੇ ਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕੇ ਕਰਣੇ ਬਿਨਾ ਇਸ ਲੋਕ ਮੈ ਵਾ ਪਰਲੋਕ ਮੈ ਸੁਖ ਭੋਗਣਾ ਕਿ ਮਿਲੇ ਲਈ ਕਹੀ ਕਿਆ ਮਿਲਣੇ ਲਗਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰੇ ਬਿਨਾ ਕੁਛ ਨਹੀ ਮਿਲੇ ਤੈਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਰਰ ਕੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਕੇ ਹੇਤੂ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰੇ ਬਿਨਾ ਕੁਛ ਅੰਤੇਕਰਣ ਕੀ ਸੁਧੀ ਆਦਿਕ ਫਲ ਨਹੀ ਮਿਲੇ ਯਾ ਤੇ ਸੁਧੀ ਫਲ ਹੇਤ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰ ਵੈਰਾਗਜਾਦਿਕ ਸਾਧਨ ਸੰਪਤੀ ਹੇਤ ਸੁਧੀ ਕਰ ਗਜਾਨਾਰਥ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾਨੇ ਹੇਤ ਸਾਧਨ ਸੰਪਤੀ ਕਰ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਭਯਾ ਗੁਰੂ ਕੋ ਭਾਵੇਗਾ ਯਾ ਤੇ ਭਾਵਨੇ ਕਾ ਪਰੰਪਰਾ ਹੇਤੁ ਜਾਨਕੇ ਭਾਵਨੇ ਹੇਤੁ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਿ ਸਿਖਜ ਕੇ ਭਾਉਨੇ ਮੈ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਕੋ ਪਰੰਪਰਾ ਸੇ ਸਾਧਨ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਵਹੁ ਭਾਉਨਾ ਭੀ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਕਾ ਹੇਤੂ ਸਾਖਜਾਤ ਹੈ ਵਾ ਪਰੰਪਰਾ ਸੇ ਹੈ ਯਹ ਪੂਛਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਪਰੰਪਰਾ ਸੇ ਹੈ ਯਹ ਗੁਰੁ ਉਤਰ ਕਹੇ-

ਮਤਿ ਵਿਚਿ ਰਤਨ ਜਵਾਹਰ ਮਾਣਿਕ ਜੇ ਇਕ ਗੁਰ ਕੀ ਸਿਖ ਸੁਣੀ ॥
ਗੁਰਾ ਇਕ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ ॥
ਸਭਨਾ ਜੀਆ ਕਾ ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸੋ ਮੈ ਵਿਸਰਿ ਨ ਜਾਈ ॥ ੬ ॥

(ਮਤਿ ਵਿਚਿ) ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮੇ ਹੀਰੇ ਮੋਤੀ ਮੂੰਗੇ ਆਦਿਕ ਨਾਮ ਰਤਨ ਹੈ ਪਾਰਸੀ ਮੇ ਇਨਕਾ ਨਾਮ ਜਵਾਹਰ ਹੈ ਰਤਨੋ ਮੈ ਲਾਲ ਰੰਗ ਵਾਲੇ ਏਕ ਜਾਤਿ ਕੇ ਰਤਨ ਕਾ ਨਾਮ ਮਾਣਿਕ ਹੈ॥ ਰਤਨ ਕਾ ਅਖਰੀ ਅਰਥ ਚਮਕ ਦਿਖਲਾਕਰ ਅਪਨੇ ਮੈ ਲੋਕੋ ਕੀ ਮਤਿ ਕੋ ਰਵਣ ਕਰਾਵਨੇ ਵਾਲੀ ਚੀਜ ਹੈ ਪਾਰਸੀ ਮੈ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਕਰ ਅਪਨੇ ਮੈ ਲਗਾਵਨੇ ਵਾਲੀ ਚੀਜ ਹੈ ਮਾਣਿਕ ਕਾ ਸਭ ਮਣੀਯੋਂ ਮੈ ਅਨਯ ਵਸਤੁਯੋਂ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸਨੇ ਵਾਲੀ ਚੀਜ ਹੈ ਜੇ ਕਾ ਅਰਥ ਜਬ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜੇ ਨਾਮ ਜਬ ਗੁਰੁ ਕੋ ਭਾਉਨੇ ਕਾਲ ਮੈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਇਕ ਨਾਮ ਏਕ ਵਸਤੁ ਮੈ ਸਿਖਯ ਸੁਣੀ ਨਾਮ ਉਪਦੇਸ ਕੋ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰੇ ਹੈ ਤਬ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧਯਾਸਨ ਸੰਯੁਕ੍ਤ ਏਕ ਵਸਤੁ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਉਪਜੀ ਜੋ ਮਤਿ ਨਾਮ ਸੋ ਮੈ ਏਕ ਜਾਨਨਾ ਰੂਪ ਬੁਧੀ ਤਿਸ ਮਤਿ ਵਿਚਿ ਰਤਨ ਕਹੀਯੇ ਬੁਧੀ ਕੋ ਅਪਨੇ ਵਿਖੇ ਰਮਣ ਕਰਾਵਨੇ ਵਾਲਾ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਚੇਤਨ ਤਿਸ ਮੈ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਸੁਧ ਦਰਪਣ ਮੈ ਵਸਤੁ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਰਤਨ ਪਦ ਕਾ ਅਨਯ ਭਾਖਾ ਪੜਿਆ ਕੋ ਕਹਯਾ ਅਰਥ ਜਨਾਵਨੇ ਹੇਤ ਪਾਰਸੀ ਮੇ ਨਾਮ ਕਹੇ- (ਜਵਾਹਰਿ ਇਤਿ) ਭਾਵ ਯਹ ਜੈਸੇ ਜਵਾਹਰ ਅਪਨੇ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਕਰ ਗਾਹਕੋ ਕੋ ਅਪਨੇ ਮੈ ਲਗਾਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਮਤਿ ਕੋ ਤਾ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸਨਾ ਰੂਪ ਜੌਹਰ ਦਿਖਾਕਰ ਚੇਤਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੀ ਮਤਿ ਕੋ ਅਪਨੇ ਮੈ ਲਗਾਵੇ ਹੈ ਮਤਿ ਮੈ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁਏ ਚੈਤਨਯ ਕੀ ਮਤਿ ਮੈ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਔਰ ਪਦਾਰਥੋ ਸੈ ਬਿਸੇਖਤਾ ਕਹੇ- (ਮਾਣਿਕ ਇਤਿ) ਜੈਸੇ ਬਾਹਰ ਘਟਾਦਿਕੋ ਕੋ ਅਨਯ ਰਤਨੋ ਸੇ ਮਾਣਿਕ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਰਤਨ ਪ੍ਰਕਾਸੇ ਹੈ ਅਰ ਅੰਧੇਰੇ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰੇ ਹੈ ਐਸੇ ਬੁਧਿ ਮੈ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਨਿਖਲ ਪਦਾਰਥੋ ਮੇ ਸੇ ਬੁਧੀ ਕੋ ਚੈਤਨਯ ਪ੍ਰਕਾਸੇ ਹੈ। ਅਗਯਾਨ ਤਤ ਕਾਰਯ ਰੂਪ ਅੰਧੇਰੇ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਕੋ ਸਿਖਯ ਕਾ ਭਾਉਨਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗ੍ਯਾਨ ਮੈ ਹੇਤੁ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸਿਖਯ ਕੇ ਭਾਉਨੇ ਸੇ ਗੁਰੂ ਸਿਖਯ ਕੋ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕਾ ਬਾਣੀ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਾਵੇ ਹੈ ਸ੍ਰਵਣ ਕੀਯੇ ਕਾ ਸਿਖ ਮਨਨ ਕਰੇ ਹੈ ਨਿਦਿਧਯਾਸਨ ਕਰੇ ਹੈ ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋ ਗੁਰੁ ਕੇ ਕਹੇ ਵਾਕਯ ਸੇ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕਾ ਸਾਖ੍ਯਾਤਕਾਰ ਰੂਪ ਮਤਿ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧਯਾਸਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਗੁਰੁ ਕੋ ਸਿਖਯਾ ਕਾ ਭਾਉਨਾ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਕਾ ਪਰੰਪਰਾ ਹੇਤੁ ਹੈ। ਸੇਖ ਰਹਾ ਗੁਰਾ ਇਕ ਦੇਹ ਸੇ ਲੇ ਬਿਸਰ ਨ ਜਾਈ ਪ੍ਰਯੰਤ ਪਾਠ ਕਾ ਅਰਥ ਸੋ ਪੀਛੇ ਲਿਖਯਾ ਹੀ ਜਾਨ ਲੇਨਾ॥੬॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਐਸੇ ਨਿਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਗਯਾਨ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਕੋ ਤਿਸ ਗਯਾਨ ਕਾ ਕਿਆ ਫਲ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਅਵਿਦਯਾ ਕੀ ਅਤਯੰਤ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਉਤਰ ਕਹੇ-

ਜੇ ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਆਰਜਾ ਹੋਰ ਦਸੂਣੀ ਹੋਇ ॥

(ਜੇ ਜੁਗ ਇਤਿ) ਜੁਗ ਪਦ ਕੇ ਮੂਲ ਯੁਗ ਔ ਯੁਕ ਦੋ ਹੈ ਇਸ ਅਰਥ ਮੇ ਯੁਗ ਪਦ ਯੁਕ ਸੇ ਬਨਾ ਹੈ ਅਰਥ ਇਸਕਾ ਸੰਯੁਕ੍ਤ ਹੈ ਚਾਰੇ ਪਦ ਸੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਤੇ ਚਾਰ ਸਾਧਨ ਲੇਨੇ ਆਰਯਾ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟੋ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਹੋਰ ਨਾਮ ਭੇਦ ਕਾ ਹੈ ਤਿਸ ਭੇਦ ਕੋ ਦੇਨੇ ਵਾਲੀ ਅਵਿਦਯਾ ਕਾ ਨਾਮ ਹੋਰਦ ਹੈ। ਸੂਣੀ ਰਹਤ ਹੋਨੇ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜੇ ਪੁਰਖ ਚਾਰੇ ਜੁਗ ਨਾਮ ਬਿਬੇਕਾਦਿ ਚਾਰ ਸਾਧਨੋ ਕੇ ਸੰਯੁਕਤ ਹੋ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਪਹੁਚਕਰ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਲੇ ਨਿਦਿਧਯਾਸਨ ਪ੍ਰਯੰਤ ਸਾਧਨ ਕਰ ਆਰਜਾ ਨਾਮ ਆਰਯ ਭਾਵ ਸ੍ਰੇਸਟ ਹੋ ਗਏ ਹੈ, ਵਹੀ ਪੁਰਖ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਗਯਾਨ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕਰ ਹੋਰਦ ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਭੇਦ ਦੇਵਨੇ ਵਾਲੀ ਅਵਿਦਯਾ ਸੇ ਸੂਣੀ ਨਾਮ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਭਾਵ ਗਯਾਨ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਅਗਯਾਨ ਕੀ ਅਤਯੰਤ ਨਿਬ੍ਰਿਤਿ ਵਾਲੇ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਅਗਯਾਨ ਕੀ ਅਤਯੰਤ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ

ਕਹਾ ਜਾਣੀਯੇ ਹੈ। ਯਹ ਸੁਨ ਸਤ੍ਰੂਓਂ ਕੋ ਮਾਰ ਕਰ ਤਿਨਕੇ ਮਧ ਮੈ ਸੁਰਬੀਰੋਵਤ ਗਯਾਨੀ ਨਵ ਵਿਧ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਨਾਸ ਮੇ ਸੋਭੇ ਹੈ ਯਹਿ ਕਹੇ-

ਨਵਾ ਖੰਡਾ ਵਿਚਿ ਜਾਣੀਐ ਨਾਲਿ ਚਲੈ ਸਭੁ ਕੋਇ ॥

(ਨਵਾ ਖੰਡਾ ਇਤਿ) ਖੰਡਾ ਪਦ ਈਹਾ ਖੰਡਨ ਕਾ ਅਰਥਾਤ ਨਿਬ੍ਰਿਤਿ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ ਨਵਾ ਖੰਡਾ ਵਿਚਿ ਜਾਣੀਐ ਕਹੀਯੇ ਨਉ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤਿ ਮੈ ਥਿਤਿ ਹੂਏ ਸਭ ਕੋ ਵਹੁ ਭਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਨਵ ਵਿਧ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਬਿਨਾਸ ਕਾਲ ਮੇ ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਰਹ ਭੀ ਜਾਤੇ ਹੋਂਗੇ ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਨਾਲਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਸਭੀ ਕਾਮਾਦਿ ਵਿਕਾਰ ਸੰਸਾਰ ਬ੍ਰਿਛ ਕੀ ਸਾਖਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜਹਾ ਬ੍ਰਿਛ ਜਾਵੇ ਸਾਖਾ ਸਾਥ ਹੀ ਜਾਵੇ ਹੈ ਪੀਛੇ ਕੋਈ ਨਹੀ ਰਹੇ। ਨਵ ਵਿਧ ਸੰਸਾਰ ਗਯਾਤਾ ਗਯਾਨ ਗੇਯ ੩., ਭੋਕ੍ਤਾ ਭੋਗ ਭੋਗਯ ੩., ਕਰਤਾ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਰਣ ੩., ਯਹ ਹੈ ਵਾ ਯਹ ਹੈ, ਪਾਂਚ ਮਹਾਭੂਤ ੧., ਪਾਂਚ ਗ੍ਯਾਨ ਇੰਦ੍ਰੇ ੨., ਪਾਂਚ ਕਰਮ ਇੰਦ੍ਰੇ ੩., ਪਾਂਚ ਪ੍ਰਾਣ ੪., ਚਾਰ ਅੰਤਹਕਰਣ ੫., ਏਕ ਸ੍ਥੂਲ ਸਰੀਰ ੬., ਤੀਨ ਕਰਮ ੭., ਤੀਨ ਅਵਸ੍ਥਾ ੮., ਇਨ ਸਭ ਕਾ ਮੂਲ ਅਗਯਾਨ ੯.॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਅਗਯਾਨ ਕੀ ਅਤ੍ਯੰਤ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਕਾਲ ਮੇ ਗਯਾਨੀ ਔਰ ਕਿਆ ਲਾਭ ਲੇਵੇ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਚੰਗਾ ਨਾਉ ਰਖਾਇ ਕੈ ਜਸੁ ਕੀਰਤਿ ਜਗਿ ਲੇਇ ॥

(ਚੰਗਾ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਗਯਾਨ ਸੇ ਅਗਯਾਨ ਕੇ ਅਤ੍ਯੰਤ ਨਾਸ ਹੋਨੇ ਕਾਲ ਮੇ ਗਯਾਨਵਾਨ ਅਪਨੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕਰ ਅਪਨਾ ਚੰਗਾ ਨਾਮ ਕਹੀਯੇ ਉਤਮ ਨਾਮ ਧਰਾਵੇ ਹੈ ਔ ਉਤਮ ਨਾਮ ਧਰਾਯਕੇ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਬ੍ਰਹਮ ਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਐਸੇ ਵੇਦ ਸੇ ਅਪਨੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੋਨੇ ਕੇ ਯਸ ਕੀ ਕੀਰਤ ਨਾਮ ਕਥਨ ਕੋ ਲੇਵੇ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਗੀਤਾ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਮੈ ਜੋ ਖਰ ਅਖਰ ਨਾਮੋ ਵਾਲੇ ਮਾਯਾ ਜੀਵ ਸੇ ਪਰੇ ਉਤਮ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਹ੍ਯਾ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਉਸ ਨਾਮ ਕੋ ਧਰਾਯ ਕੇ ਵਹੀ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੂਯਾ ਵੇਦ ਸੇ ਅਪਨੇ ਜਸ ਕਾ ਕਥਨ ਸੁਨੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਐਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਭਾਵ ਕੋ ਕੋਊ ਬ੍ਰਹਮਵੇਤਾ ਹੀ ਪਾਵੇ ਹੈ ਸਭੀ ਕਿਉ ਨਹੀ ਪਾਵੇ ਯਹ ਸੁਨ ਅਨਧਿਕਾਰੀ ਜਨੋ ਕੋ ਤਿਸਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਾ ਅਭਾਵ ਕਹੇ-

ਜੇ ਤਿਸੁ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵਈ ਤ ਵਾਤ ਨ ਪੁਛੈ ਕੇ॥

(ਜੇ ਤਿਸੁ ਇਤਿ) ਤਿਸ ਪਦ ਈਹਾ ਤ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਵਾਲੇ ਪੈ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੇ ਪੁਰਖ ਤਿਸ ਨਾਮ ਵਿਖ੍ਯੋਂ ਕੀ ਤ੍ਰਿਸ੍ਨਾ ਵਾਲੇ ਹੈ ਤਿਨ ਕੋ ਵਹੁ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਇਛਾ ਹੂਏ ਬਿਨਾ ਅਧਿਕਾਰ ਕੇ ਅਭਾਵ ਤੇ ਨਦਰ ਗਯਾਨ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟੀ ਨ ਆਵਈ ਨਾਮ ਨਹੀ ਆਇ ਸਕਤੀ ਔ ਗਯਾਨ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਆਏ ਬਿਨਾ ਉਨਕੀ ਉਤਮ ਜਨੋ ਮੇ ਕੋਈ ਵਾਰਤਾ ਨਹੀ ਪੂਛਤਾ ਯਾ ਤੇ ਮਨੁਖ ਸਰੀਰ ਲੇ ਇਸ ਕਾ ਫਲ ਨਾ ਲੇਨੇ ਸੇ ਉਨਕੋ ਮਨੁਖ ਮਤ ਜਾਨੋ ਕਿੰਤੂ ਕੀਟਾ ਅੰਦਰ ਕੀਟ ਜਾਨੋ ਸੋਈ ਕਹੇ-

ਕੀਟਾ ਅੰਦਰਿ ਕੀਟੁ ਕਰਿ ਦੋਸੀ ਦੋਸੁ ਧਰੇ ॥

(ਕੀਟਾ ਇਤਿ) ਕੀਟ ਜੋ ਤਾਮਸ ਜੂਨੀ ਸਰਪਾਦਿਕ ਹੈ ਤਿਨਾ ਕੇ ਬੀਚ ਉਨਕੋ ਭੀ ਏਕ ਕੀਟ ਹੀ ਜਾਨੋ॥ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸੇ ਵਹੁ ਪੁਰਖ ਦੋਸੀ ਨਾਮ ਦੋਸ ਵਾਲਾ ਦੋਸ ਧਰੇਯ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਰੂਪ ਮਹਾਦੋਸ ਕੋ ਰਿਦੇ ਮੈ ਧਾਰਨ ਕਰੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਦੋਸ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਉਸਕੋ ਆਤਮ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟੀ ਨਹੀ ਆਵੇ। ਆਤਮ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟੀ ਉਸਕੋ ਆਵੇ ਹੈ ਜੋ ਗੁਰੁ ਪਾਸ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਪੂਛੇ ਸੋਈ ਕਹੇ-

ਨਾਨਕ ਨਿਰਗੁਣਿ ਗੁਣੁ ਕਰੇ ਗੁਣਵੰਤਿਆ ਗੁਣੁ ਦੇ ॥
ਤੇਹਾ ਕੋਇ ਨ ਸੁਝਈ ਜਿ ਤਿਸੁ ਗੁਣੁ ਕੋਇ ਕਰੇ ॥ ੭ ॥

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ ਜੇ ਮਹਾਤਮਾ ਨ੍ਰਿਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਗੁਣ ਕਹੀਯੇ ਬਿਚਾਰ ਕਰੇ ਹੈ ਉਨਕੇ ਪਾਸ ਜਾਯ ਕੇ ਸਿਖ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੇ ਜੋ ਹੇ ਗੁਣਵੰਤਿਆ ਨਾਮ ਗਜਾਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੋ ਗੁਣ ਦੇਇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਕੇ ਮੇਰੇ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਗ੍ਯਾਨ ਦੇਵੋਂ। ਐਸੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਤਿਸਕੋ ਅਪਨੇ ਤੁਲ ਹੀ ਵਿਚਾਰ ਦੇਵੇ ਹੈ॥੭॥ ਔਰ ਜੋ ਵਿਖਯ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਵਾਲੇ ਅਨਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ਤਿਨ ਕੋ ਨਹੀ ਦੇਵੇ ਯਹੀ ਕਹੇ- (ਤੇਹਾ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ! ਤੇਹਾ ਨਾਮ ਐਸਾ ਕੋਈ ਸਮਰਥ ਨਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ, ਜੋ ਤਿਸ ਨਾਮ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਵਾਲੇ ਅਨਧਿਕਾਰੀ ਕੋ ਭੀ ਗੁਣ ਨਾਮ ਨ੍ਰਿਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਗਜਾਨ ਰਿਦੇ ਮੈ ਕਰ ਦੇਵੇ। ਯਾਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਬਚਨ ਹੈ 'ਸਾਧੂ ਕਉ ਮਿਲਨੇ ਜਾਈਐ ਸਾਥ ਨ ਲੀਜੈ ਕੋਇ' ਅਰਥ ਯਹ ਜਬ ਗਜਾਨ ਕੀ ਇਛਾ ਕਰ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾਈਯੇ ਤਬ ਕੋਈ ਵਾਸਨਾ ਰਿਦ ਮੈ ਨਾ ਲੇ ਜਾਈਯੇ ਅਰ 'ਪਾਛੈ ਪਾਉ ਨ ਦੀਜੀਐ' ਸੰਸਾਰ ਮੈ ਫੈਕਨੇ ਵਾਲੇ ਆਮੁਰ ਪਦਾਰਥੋ ਮੈ ਫੇਰ ਅਪਨਾ ਚਿਤ ਨਾ ਲਗਾਈਯੇ ਆਗੇ ਮੋਖ ਕੇ ਸਾਧਨੋ ਮੈ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤ ਹੋਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨੂਨ ਅਧਿਕ ਦੇਹ ਕੇ ਬਜਵਹਾਰ ਹੋਵੇ ਸੋ ਹੋਇ ਨਾਮ ਹੋਵੇ ਪੁਰਖਾਰਥ ਗਜਾਨ ਹੇਤ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਕਾ ਹੀ ਕਰੀਏ ਇਤਜਲੰ॥੭॥

ਦੂਸਰੀ ਇਸ ਪਉੜੀ ਕੀ ਯਹ ਬਜਾਖ੍ਯਾ ਹੈ। ਔ ਪਉੜੀ ਮਾਤ੍ਰ ਕੇ ਕਹੇ ਅਰਥ ਸੇ ਪੂਰਬ ਪਾਠ ਸਾਥ ਇਸਕਾ ਮੇਲ ਐਸੇ ਹੈ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਗੁਰਮੁਖ ਨਾਦੰ ਸੇ ਲੇਕਰ ਗੁਰ ਕੀ ਸਿਖ ਸੁਣੀ ਪ੍ਰਯੰਤ ਪਾਠ ਸੇ॥ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਵਾਸਤਵ ਰੂਪ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਗੁਰੁ ਕੀ ਈਸ੍ਵਰ ਤੁਲਜਤਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਵਾਸਤਵ ਰੂਪ ਕੋ ਨਾ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਨਰੋਂ ਕੀ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ ਹੈ ਗੁਰੁ- (ਜੇ ਜੁਗ ਇਤਿ) ਜੇ ਨਾਮ ਜਿਸ ਕਾਹੂੰ ਪੁਰਖ ਕੀ ਆਰਜਾ ਉਮਰ ਜੁਗ ਚਾਰੇ ਨਾਮ ਚਾਰ ਜੁਗ ਕੀ ਹੋਵੇ ਅਰ ਹੋਰ ਕਹੀਯੇ ਚਾਰ ਸੇ ਆਗੇ ਦਸੂਣੀ ਨਾਮ ਚਾਰ ਦਾਹੇ ਚਾਲੀ ਇਸ ਹਿਸਾਬ ਸੇ ਦਸ ਗੁਣੀ ਚਾਲੀ ਜੁਗੋ ਕੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਯਹ ਸਭ ਅਵਸ੍ਥਾ ਮਿਲਾ ਕੈ ਚੁਤਾਲੀ ਯੁਗੋ ਕੀ ਹੋਵੈ॥ ਵਡੀ ਅਵਸ੍ਥਾਵਤ ਪਤਿਸ੍ਾ ਭੀ ਵਡੀ ਹੋਵੇ ਸੋਈ ਕਰੇ- (ਨਵਾ ਇਤਿ) ਨਵਾ ਖੰਡਾ ਵਿਚਿ ਜਾਣੀਯੇ ਕਹੀਯੇ ਉਤਨੀ ਉਮਰ ਵਾਲਾ ਵਹੀ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕੇ ਨਵੋ ਖੰਡੋ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਕਰਕੇ ਲੋਕੋ ਨੇ ਜਾਣੀਦਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਲੋਕ ਉਸਕੋ ਨਵੋ ਖੰਡੋ ਵਿਖੇ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਜਾਨਤੇ ਹੋਵੇ। ਯਾਹੀ ਤੇ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾ ਕੇ ਸਾਥ ਮੰਡਲੇਸ੍ਵਰੋਵਤ ਏਕ ਖੰਡ ਸੇ ਅਨਜ ਖੰਡ ਵਿਖੇ ਜਾਨੇ ਕਾਲ ਮੈ ਰਿਖਿ ਮੁਨਿ ਪਿਤਰ ਦੇਵਤਾ ਸਭੀ ਸਭ ਕੋ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕਰਨੇ ਸੇ ਉਸ ਕੇ ਨਾਲ ਚਲੇ ਨਾਮ ਸਾਥ ਚਲਤੇ ਹੋਵੇ। ਉਸੀ ਕੀ ਔਰ ਅਧਿਕਤਾ ਕਹੇ- (ਚੰਗਾ ਇਤਿ) ਯਹ ਵਡੀ ਉਮਰ ਵਾਲਾ ਅਰ ਨਵਾ ਖੰਡਾ ਵਿਚਿ ਪ੍ਰਸਿਧੀ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਵਡਾ ਉਤਮ ਹੈ ਵਡਾ ਉਤਮ ਹੈ ਐਸੇ ਸਭ ਲੋਕੋ ਸੇ ਅਪਨਾ ਚੰਗਾ ਨਾਉ ਕਹੀਯੇ ਉਤਮ ਨਾਮ ਧਰਵਾਇ ਕਰ ਜੇ ਵਹੁ ਅਪਨੇ ਜਸ ਕੇ ਕੀਰਤ ਨਾਮ ਔਰੋ ਸੇ ਕਹਨੇ ਨੂ ਜਗਤ ਮੈ ਲੇ ਨਾਮ ਲੇਵੇ ਕੀਰਤਿ ਪਦ ਕੇ ਜਸ ਅਰ ਕਹਨਾ ਦੋ ਅਰਥ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਈਹਾ ਕੀਰਤਿ ਕਹਨੇ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ॥ ਨਿਚੋੜ ਕੀ ਬਾਤ ਕਹੇਂ- (ਜੇ ਇਤਿ) ਜੇ ਤਿਸ ਕਹੀਯੇ ਜਬ ਤਿਸ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਬਹੁਤ ਵਡਿਆਈ ਵਾਲੇ ਕੋ ਭੀ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਨਦਰ ਨਾਮ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟੀ ਨ ਆਵਈ ਨਾਮ ਨਾ ਆਵੇ ਭਾਵ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਨਾਮ ਤਬ ਤਿਸਕੀ ਤੂੰ ਕੌਨ ਹੈ ਕਿਸ ਕਾ ਪੁਤ੍ਰ ਹੈ ਕਿਆ ਕਾਮ ਕਰਤਾ ਹੈ ਐਸੀ ਬਾਤ ਨ ਪੁਛੈ ਕੋਇ ਨਾਮ ਨਹੀ ਪੁਛਦਾ ਮਰਣ ਪਿਛੇ ਸੁਰਨਰਾਦਿ ਕੋਈ ਭੀ ਅਥਵਾ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਨਹੀ ਪੂਛਤਾ ਮੁਮੁਖ੍ਯੋ ਮੇ ਸੇ ਮੁਮੁਖ੍ਯੂ ਕੋਈ ਭੀ ਉਸ ਗ੍ਯਾਨਹੀਨ ਕੀ ਮਰਣ ਪੀਛੇ ਦਸਾ ਕਹੇ- (ਕੀਟਾ ਇਤਿ) ਕਾਹੂ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਕਰਮ ਨੇ ਵਹੀ ਪੁਰਖ ਸਰਪਾਦੀ ਕੀੜਿਯੋ ਕੇ ਸਰੀਰ ਮੈ ਕੀਟ ਕਰ ਨਾਮ ਕੀੜਾ ਕਰੀਯੇ ਹੈ ਅਰ ਕਾਹੂੰ ਕਰ ਜੋ ਗੁਣੀ ਕਰ ਮਨੇ ਵਹੀ ਪੁਰਖ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖਾਦਿਕ ਦੋਖੋ ਵਾਲੇ ਦੋਖੀਯੋਂ ਕੇ ਮਧਜ ਮੇ ਵਡਾ ਦੋਖ ਧਰੇ ਨਾਮ ਦੋਖੋ ਕੇ ਧਾਰਨੇ ਵਾਲਾ ਕਰੀਯੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਰਹੋ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੀਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਕਰਮੋ ਕਾ ਤੀਨ ਪ੍ਰਕਾਰ

ਕਾ ਫਲ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਹੇਤ ਕਰੇ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਕਾ ਫਲ ਕਿਆ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸੋ ਕਹੋ ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਗੁਰੂ ਕਹੇ ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਸੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੂਯਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨਿਰਗੁਣ ਕਹੀਯੇ ਵੈਰਾਗ੍ਯ ਵਿਵੇਕਾਦਿਕ ਗੁਣਹੀਨੋ ਵਿਖੇ ਗੁਣ ਕਰੇ ਨਾਮ ਤਿਨ ਵਿਵੇਕਾਦਿਕ ਗੁਣੋ ਕੋ ਕਰੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਸੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੂਏ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਵਿਵੇਕਾਦਿਕ ਗੁਣਹੀਨੋ ਮੇ ਅੰਤਾਕਰਣ ਕੀ ਸੁਧੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਤਿਨ ਗੁਣੋ ਕਾ ਮਿਲਨਾ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਕਾ ਫਲ ਹੋਵੇ ਅਰ ਜੋ ਈਸ੍ਵਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਮਿਲੇ ਵਿਵੇਕਾਦਿਕ ਗੁਣੋ ਵਾਲੇ ਹੈ ਤਿਨ ਗੁਣਵੰਤ੍ਯਾ ਨਾਮ ਗੁਣਾ ਵਾਲ੍ਯਾ ਮੇ ਈਸ੍ਵਰ ਅਪਨੀ ਮੂਰਤਿ ਧਾਰੀ ਗੁਰੂ ਦ੍ਵਾਰਾ ਮੋਖ ਕਾ ਸਾਧਨ ਗ੍ਯਾਨ ਗੁਣ ਦੇਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਵਿਵੇਕਾਦਿਕ ਗੁਣੋ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਮੈ ਈਸ੍ਵਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਕਾ ਫਲ ਗ੍ਯਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੈਸੇ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਮੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਈਸ੍ਵਰ ਗ੍ਯਾਨ ਕੇ ਸਾਧਨ ਵਾ ਗ੍ਯਾਨ ਰੂਪ ਗੁਣ ਕਰੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਤਿਸ ਮੇ ਭੀ ਕੋਈ ਤਿਸਕੇ ਉਪਕਾਰ ਕਾ ਬਦਲਾ ਦੇਨੇ ਹੇਤ ਗੁਣ ਕਰੇ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੂ ਕਹੇ- (ਤੇਹਾ ਇਤਿ) ਤੇਹਾ ਕੋਇ ਨ ਸੁਝਈ ਕਹੀਯੇ ਤੈਸਾ ਜੀਵ ਰਿਖਿ ਮੁਨਿ ਪਿਤਰ ਦੇਵਨ ਮੈ ਕੋਈ ਨਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ॥ ਜੋ ਤਿਸ ਸਤ੍ਯ ਸੰਕਲਪਾਦਿਕ ਗੁਣੋ ਵਾਲੇ॥ ਸਰਬ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਈਸਰ ਮੈ ਗੁਣੋ ਕੋ ਕੋਈ ਕਰੇ॥ ਭਾਵ ਯਹ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਉਪਕਾਰ ਕਾ ਬਦਲਾ ਦੇਨੇ ਮੈ ਸਮਰਥ ਨਾ ਹੋਨੇ ਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕੇ ਅਥਵਾ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਅਧਿਕਾਈ ਮੈ ਵਿਵੇਕਾਦ ਗੁਣੋ ਕੋ॥ ਈਸ੍ਵਰ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਔਰ ਦੇਵਤਾ ਹੀ ਕਯੋ ਨਾ ਕਰ ਦੇਵੇ॥ ਯਹ ਅਸੰਕਾ ਸੁਨ ਗੁਰੂ ਕਹੇ- (ਤੇਹਾ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ! ਤੇਹਾ ਕੋਇ ਨ ਸੁਝਈ ਕਹੀਯੇ॥ ਈਸ੍ਵਰ ਤੇ ਅਨ੍ਯ ਐਸਾ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਨਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ॥ ਜੋ ਤਿਸ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਮੈ॥ ਵਿਵੇਕਾਦਿਕ ਗੁਣੋ ਕੋ ਕਰੇ॥ ਇਸਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ॥ ਈਸ੍ਵਰ ਸੇ ਭਿੰਨ ਸਭੀ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕ ਦੇਵਤਾ ਜੀਵ ਹੈ॥ ਯਾ ਤੇ ਜੀਵਨ ਕੇ ਕਰਮਾਨੁਸਾਰ ਵਹੁ ਫਲ ਦੇਨੇ ਮੈ ਸਮਰਥ ਨਹੀ॥ ਔਰ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਭੀ ਜੜ ਹੋਨੇ ਤੇ ਅੰਤਾਕਰਣ ਕੀ ਸੁਧੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਅਪਨਾ ਵਿਵੇਕਾਦਿਕ ਫਲ ਦੇਨੇ ਮੈ ਆਪ ਸਮਰਥ ਨਹੀ ਯਾ ਤੇ ਈਸ੍ਵਰ ਹੀ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਫਲ ਦਾਤਾ ਹੋਨੇ ਤੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੈ ਵਿਵੇਕਾਦਿਕ ਗੁਣ ਕਰੇ ਹੈ ਔਰ ਕੋਈ ਦੇਵਤਾ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕੇ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਬ ਈਸ੍ਵਰ ਹੀ ਸਮਰਥ ਹੋਨੇ ਤੇ ਗੁਣ ਕਰੇ ਹੈ ਤਬ ਪਰਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੋਨੇ ਤੇ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਸੇ ਔਰ ਚਿਤ ਕੀ ਸੁਧੀ ਸੇ ਬਿਨਾ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੈ ਗੁਣ ਕਰ ਦੇਵੇ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਸੇ ਔਰ ਚਿਤ ਕੀ ਸੁਧੀ ਸੇ ਕਿਆ ਕਾਮ ਹੈ। ਹੇ ਸਿਖ! ਜੇਕਰ ਈਸ੍ਵਰ ਚਾਹੇ ਤਬ ਉਨਸੇ ਬਿਨਾ ਭੀ ਗੁਣ ਕਰ ਦੇਵੇ ਪਰੰਤੂ ਵਹੁ ਚਾਹਤਾ ਨਾਹੀ ਯਾ ਤੇ ਕਿੰਚਿਤ ਮਾਤ੍ਰ ਵਸਤੁ ਭੀ ਕਰਮ ਸੇ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਕਰੇ ਇਸੀ ਸੇ ਗੁਰੂ ਲਿਖੇ ਹੈ 'ਜਿਨ ਕਉ ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਿਆ ਤਿਨ ਕਾ ਸਖਾ ਗੋਵਿੰਦੁ' 'ਜਿਨ ਕਉ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਆ ਤਿਨ ਪਾਇਆ ਹਰਿ ਨਾਮੁ' ਇਤਿ੍ਯਾਦਿ। ਇਸ ਬਿਚਾਰ ਮੈ ਬੈਸਨਵ ਲੋਕੋ ਕੇ ਮਤ ਮੈ ਦੋ ਪਖ ਹੈ ਏਕ ਸਹੇਤੁਕ ਕ੍ਰਿਪਾਵਾਦੀ ਹੈ ਦੂਸਰੇ ਨਿਰਹੇਤੁਕ ਕ੍ਰਿਪਾਵਾਦੀ ਹੈ। ਨਿਰਹੇਤੁਕ ਕ੍ਰਿਪਾਵਾਦੀ ਯਹ ਕਹੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਗਊ ਅਪਨੇ ਬਛਰੇ ਕਾ ਚਾਟਨਾ ਚੁੰਘਨਾ ਬਿਨਾ ਕਾਰਨ ਸੇ ਕਰੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਈਸ ਭੀ ਇਨ ਜੀਵੋ ਪੈ ਬਿਨਾ ਕਾਰਨ ਸੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਹੈ ਸਹੇਤੁਕ ਕ੍ਰਿਪਾਵਾਦੀ ਯਹ ਕਹੇ ਹੈ ਬਛਰੇ ਮੈ ਗਊ ਕਾ ਮਾਤਾਪਨਾ ਹੈ ਸੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਮੈ ਕਾਰਨ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਬਿਨਾ ਕਾਰਨ ਗਊ ਚਾਟਨਾਦਿਕ ਨਹੀ ਕਰੇ ਕਿੰਤੂ ਕਹੇ ਹੇਤੁ ਸੇ ਕਰੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਈਸ੍ਵਰ ਭੀ ਜੀਵੋ ਪੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮਾਦਿਕ ਕਾਰਨ ਸੇ ਹੀ ਕਰੇ ਹੈ ਬਿਨਾ ਕਾਰਨ ਨਹੀ ਕਰੇ ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਜਿਨ ਕਉ ਪੂਰਬ ਲਿਖਿਆ ਇਤਿ੍ਯਾਦਿ ਗੁਰੂ ਬਚਨ ਹੈ ਜਹਾ ਕਹੀ ਬਾਲਕਾਦਿਕੋ ਕੇ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤੋ ਸੇ ਬਿਨਾ ਕਾਰਣ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਹੀ ਹੋਵੇ ਸੋ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਬਲ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕੀਆ ਜਾਨ ਲੇਨਾ ਜੋ ਜੇਕਰ ਵਹੁ ਚਾਹੇ ਬਿਨਾ ਕਾਰਨ ਸੇ ਹੀ ਜੀਵ ਕੀ ਕਲ੍ਯਾਨ ਕਰੇ ਰਹੋ ਯਹ ਬਿਚਾਰ ਪੂਰਬ ਨਾਨਕ ਨਿਰਗੁਣ ਇਤਿ੍ਯਾਦਿ ਪਾਠ ਸੇ ਸਾਧਨੋ ਕੇ ਹੇਤੂ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਸੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁਯਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੈ ਸਾਧਨ ਦੇ ਕਰ ਤਾ ਕੋ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਸਾਧਨ ਗ੍ਯਾਨ ਦੇਵੇ ਹੈ। ਯਹ ਨਿਰਣੇ ਕੀਆ ਪਰੰਤੂ ਗ੍ਯਾਨ ਕੇ ਉਪਜਣੇ ਕਾ ਕ੍ਰਮ ਨਹੀ ਕਹ੍ਯਾ ਕ੍ਰਮ ਪੀਛੇ ਗਾਵੀਯੇ ਸੁਣੀਐ ਮਨ ਰਖੀਐ ਈਹਾ ਨਿਰਣੇ ਕੀਆ ਅਰ

ਤਹਾ ਹੀ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਗਜਾਨ ਕਾ ਸਾਖਜਾਤ ਸਾਧਨ ਹੈ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕ ਤਿਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਹੈ ਯਹ ਨਿਰਣੇ ਕੀਆ ਅਬ ਗੁਰੂ ਉਨ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋ ਕੀ ਵੇਦ ਕੇ ਅਰਥਵਾਦ ਬਚਨੋਵਤ ਅਪਨੇ ਅਰਥਵਾਦ ਬਚਨੋ ਸੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰੇ ਹੈ-

ਸੁਣਿਐ ਸਿਧ ਪੀਰ ਸੁਰਿ ਨਾਥ ॥

(ਸੁਣਿਐ ਇਤਿ) ਉਸਤਤੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਬਚਨੋ ਕਾ ਨਾਮ ਅਰਥਵਾਦ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸੋਭੂਤਾਰਥ ੧., ਗੁਣਵਾਦ ੨., ਅਨੁਵਾਦ ੩., ਭੇਦ ਸੇ ਤੀਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤੀਨੋ ਮੈ ਅਨਜ ਪ੍ਰਮਾਣੋ ਸਾਥ ਬਿਰੋਧਹੀਨ ਅਰਥ ਕਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਬਚਨ ਭੂਤਾਰਥਵਾਦ ਕਹੀਯੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਬ੍ਰਿਤ੍ਰਾ ਸੁਰ ਕੇ ਤਾਈ ਬਜ੍ਰ ਮਾਰਿਆ ਯਹ ਵੇਦ ਬਚਨ ਅਨਜ ਪ੍ਰਮਾਣੋ ਸਾਥ ਬਿਰੋਧਹੀਨ ਅਰਥ ਕਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਭੂਤਾਰਥਵਾਦ ਹੈ ਤੈਸੇ ਈਹਾਂ ਪਹਲੀ ਤੁਕ ਹੈ ਤਥਾ ਪੋਹ ਨ ਸਕੈ ਇਤਿਜਾਦਿਕ ਔਰ ਹੈ ਅਨ ਪ੍ਰਮਾਣੋ ਸੇ ਵਿਰੁਧ ਅਰਥ ਕਾ ਬੋਧਕ ਬਚਨ ਗੁਣਵਾਦ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਵੇਦ ਮੈ ਯਗ ਕੇ ਖੰਭੇ ਕੋ ਸੂਰਯ ਲਿਖਜਾ ਹੈ ਸੋ ਪ੍ਰਤਖ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੇ ਬਿਰੁਧ ਅਰਥ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਗੁਣਵਾਦ ਹੈ ਈਹਾ ਤੈਸੇ ਦੂਸਰੀ ਤੀਸਰੀ ਤੁਕਾਂ ਤਥਾ ਤਿਨਕੇ ਸਮਾਨ ਕਹਨੇ ਵਾਲੀ ਔਰ ਤੁਕਾਂ ਹੈ। ਅਨਜ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੇ ਜਾਣੇ ਹੁਯੇ ਅਰਥ ਕਾ ਬੋਧਕ ਬਚਨ ਅਨੁਵਾਦ ਕਹੀਯੇ, ਜੈਸੇ ਵੇਦ ਮੈ ਅਗਨਿ ਪਾਲੇ ਕੀ ਔਖਧ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਸੋ ਪ੍ਰਤਖ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੇ ਸਭ ਕੀ ਜਾਣੀ ਹੁਈ ਬਾਤ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਅਨੁਵਾਦ ਹੈ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੈ ਤੈਸੇ 'ਅਗੀ ਪਾਲਾ ਕਿ ਕਰੇ' ਇਤਯਾਦਿਕ ਔਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੇ ਜਾਨੇ ਅਰਥ ਕੋ ਕਹਨ ਵਾਲੀਆਂ ਤੁਕਾਂ ਹੈ ਇਨ ਅਰਥਵਾਦ ਬਚਨੋ ਕਾ ਨਾਮ ਲੋਕੋ ਮੈ ਰੋਚਕ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ। ਮੂਲ ਪਾਠ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ ਸੁਣਿਐ ਕਹੀਯੇ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਸਿਧ ਨਾਮ ਗਜਾਨ ਕੀ ਸਿਧੀ ਵਾਲਾ ਵਾ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਸਿਧੀ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਸਿਧ ਨਾਮ ਸਿਧੀ ਵਾਲੇ ਕਾ ਹੈ ਸਿਧੀ ਈਹਾ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਗਜਾਨ ਕੀ ਵਾ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਤੇ ਪੀਰ ਕਹੀਯੇ ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਸਤ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਗੁਰੁ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਪਾਰਸੀ ਮੇ ਪੀਰ ਨਾਮ ਵਡੇ ਕਾ ਹੈ ਸੋ ਵਡਾ ਗੁਰੁ ਪਦ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪੁਨਾ ਇਸੀ ਤੇ ਸੁਰ ਕਹੀਯੇ ਦੇਵ ਸੰਪਦਾ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਸਾਧਨ ਗਜਾਨ ਮੈ ਵਾ ਤਿਸ ਕੇ ਸਾਧਨੋ ਮੈ ਲਗਾਵਨੇ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਸਤ ਵਸਤੁ ਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਰੂਪ ਸਰਬ ਪੁੰਨੋ ਸੇ ਵਡੇ ਪੁੰਨ ਸੇ ਚਿਤ ਮੈ ਭੋਗੋਂ ਕੀ ਇਛਾ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਸਿਧ ਦੇਵਤਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਪੀਰ ਨਾਮ ਬ੍ਰਿਹਸਪਤੀ ਸਮਾਨ ਦੇਵਨ ਮੈ ਉਪਦੇਸ੍ਟਾ ਗੁਰੁ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਸੁਰ ਨਾਥ ਇੰਦ੍ਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸ੍ਰਵਣ ਕੇ ਮਹਾਤਮ ਸੇ ਸਿਧ ਦੇਵਤਾਦਿ ਹੋਨਾ ਗੀਤਾ ਕੇ ਛਠੇ ਅਧਜਾਯ ਕੇ ਇਕਤਾਲੀਸ ਮੇ ਸਲੋਕ ਮੈ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨ ਜੀ ਨੇ ਸਪਸ੍ਟ ਕਹਿਆ ਹੈ ਜੋ ਜੇਕਰ ਗਜਾਨ ਉਦੇ ਹੋਨੇ ਸੇ ਪਹਲੇ ਹੀ ਸ੍ਰਵਣ ਵਾਲੇ ਕਾ ਸਰੀਰ ਛੁਟ ਜਾਵੇ ਤਬ ਉਤਮ ਲੋਕੋ ਮੈ ਜਾਵੇ ਹੈ ਤਹਾਂ ਬਹੁਤ ਕਾਲ ਵਸਕੇ ਫੇਰ ਇਸ ਲੋਕ ਮੈ ਉਤਮ ਕੁਲ ਮੇ ਆਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਅਨਜ ਪ੍ਰਮਾਣੋ ਸਾਥ ਬਿਰੋਧਹੀਨ ਸ੍ਰਵਣ ਕਾ ਮਹਾਤਮ ਕਹਨੇ ਸੇ ਯਹ ਤੁਕ ਭੂਤਾਰਥਵਾਦ ਹੈ॥

ਸੁਣਿਐ ਧਰਤਿ ਧਵਲ ਆਕਾਸ ॥

ਪੁਨਾ ਸਤ ਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਸੁਨਣੇ ਵਾਲਾ ਧਰਤੀ ਨਾਮ ਭੂਮੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਈਹਾ ਭੂਮੀ ਰੂਪ ਹੋਨਾ ਸੁਨਣੇ ਵਾਲੇ ਕੋ ਕਹਨਾ ਪ੍ਰਤਖ ਨਾ ਦੇਖਨੇ ਤੇ ਪ੍ਰਤਖਜ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਾਥ ਵਿਰੁੱਧ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਭੂਮੀਵਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੈ ਖ੍ਸਿਮਾ ਗੁਣ ਕੋ ਯਹ ਪਾਠ ਲਖਾਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਗੁਣਵਾਦ ਹੈ ਪੁਨਾ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਧਵਲ ਨਾਮ ਧਰਤੀ ਕੇ ਉਠਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਿਖਭਵਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਗੇ ਔਰੋ ਕੇ ਸੁਨਾਵਨੇ ਯੋਗ ਉਪਦੇਸ ਬੋਝ ਕੇ ਉਠਾਵਨੇ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਅਕਾਸ ਜੈਸੇ ਸਰਬ ਲੋਕੋ ਕੇ ਵਸਨੇ ਕੀ ਜਗਾ ਹੈ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਸੰਪੂਰਣ ਦੈਵੀ ਗੁਣੋ ਕੇ ਵਸਨੇ ਕੀ ਜਗਾ ਹੋਵੇ ਹੈ॥

ਸੁਣਿਐ ਦੀਪ ਲੋਅ ਪਾਤਾਲ ॥

ਪੁਨਾ ਸੁਣਿਐ ਕਹੀਯੇ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਦੀਪ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਸਰਬ ਓਰ ਸੇ ਸਮੁਦ੍ਰ ਕੇ ਪਾਨੀ ਸਾਥ ਆਵਰੇ ਹੁਯੇ ਭੂਮੀ ਕੇ ਟੁਕੜੇ ਕਾ ਨਾਮ ਦੀਪ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਵਹੁ ਦੀਪ ਜੈਸੇ ਸ੍ਵਛ ਜਲ ਸੇ ਆਵਰਿਆ ਸੋਭੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਉਤਮ ਗੁਣੋ ਵਾਲੇ ਸ੍ਵਛ ਪੁਰਖੋ ਸੇ ਆਵਰਿਆ ਸ੍ਰਵਣ ਵਾਲਾ ਭੀ ਸੋਭੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਲੋਯ ਨਾਮ ਸੂਰਯਾਦਿ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸਵਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਤਰ ਜਨੋ ਮੈ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕੇ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਲੋਯ ਕਾ ਮੂਲ ਲੋਕ ਹੈ ਲੋਕ ਨਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਾ, ਜਨੋ ਕਾ, ਭਵਨੋ ਕਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਦੀਪ ਲੋਯ ਕਠਾ ਪਦ ਕਰਨੇ ਸੇ ਦੀਪਲੋਯ ਪਦ ਅੰਤਰਿਖ ਲੋਕ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕੇ ਔ ਨਖ੍ਯਤ੍ਰੋ ਕੇ ਮਧਯ ਸਥਾਨ ਕਾ ਨਾਮ ਅੰਤਰਿਖ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਸੂਰਯ ਕੀ ਕਿਰਣੋ ਸੇ ਦੀਪਤਿ ਵਾਲਾ ਅੰਤਰਿਖ ਲੋਕ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਸਤ ਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਸਤ ਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਵਾਲਾ ਭੀ ਸਤ ਵਸਤੁ ਕੇ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੀ ਸੂਰਯ ਕੀ ਕਿਰਣੋ ਤੁਲਯ ਬ੍ਰਿਤੀਯੋਂ ਸੇ ਦੀਪਤਿ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਪਾਤਾਲਵਤ ਨਿਓਣੇ ਰੂਪ ਗੁਣ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਅਪਨੇ ਮੈ ਗਯਾਨੀਪਨੇ ਕਾ ਅਭਿਮਾਨ ਨਹੀ ਕਰੇ ਯਹ ਪਾਤਾਲ ਕਹਨੇ ਸੇ ਲਖਾਯ॥

ਸੁਣਿਐ ਪੋਹਿ ਨ ਸਕੈ ਕਾਲੁ ॥

ਸੁਣਿਐ ਕਹੀਯੇ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਸ੍ਰਵਣ ਸਯੁੰਕ੍ਤ ਪੁਰਖ ਨੂ ਪੋਹ ਨ ਸਕੇ ਕਾਲ ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਅਮਰ ਸ੍ਵਰੂਪ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਮ੍ਰਿਤਜੁ ਮਾਰ ਨਹੀ ਸਕੇ। ਸਰੀਰ ਸੇ ਪ੍ਰਾਣੋ ਕਾ ਜੁਦਾ ਕਰਨਾ ਮਾਰਨਾ ਹੈ ਸੋ ਸ੍ਰਵਣ ਵਾਲੇ ਕਾ ਹੋ ਨਹੀ ਸਕੇ। ਯਾਹੀ ਤੇ ਵੇਦ ਮੈ ਤਾ ਕੇ ਪ੍ਰਾਣ ਉਪਰ ਨਹੀ ਜਾਵੇ ਯਹ ਕਹਯਾ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸਮਾਨ ਤੇ ਸੁਣਨੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਤੋ ਜਗਤ ਮੈ ਅਨੰਤ ਹੈ ਪਰੰਤੁ ਸਦਾ ਸ੍ਰਵਣ ਮੈ ਜਿਨਕੋ ਮੋਦ ਰਹੇ ਵੇ ਕੌਨ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ ॥
ਸੁਣਿਐ ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਨਾਸੁ ॥ ੮ ॥

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈਂ ਹੇ ਸਿਖ! ਜੋ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਭਗਤ ਹੈ ਤਿਨ ਭਗਤਾ ਨਾਮ ਭਕ੍ਤੀ ਵਾਲੇ ਉਤਮ ਅਧਿਕਾਰੀਆਂ ਕੋ ਐਸੇ ਗਯਾਨ ਕੇ ਹੇਤੂ ਸ੍ਰਵਣ ਮੈ ਸਦਾ ਨਾਮ ਸਰਬਦਾ ਕਾਲ ਵਿਗਾਸ ਨਾਮ ਮੋਦ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਸੂਰਯ ਸੇ ਸਰ ਮੈ ਕਮਲੋ ਕੋ ਮੋਦ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਭਕ੍ਤੀਹੀਨੋ ਕੋ ਕੁਮੁਦੋਵਤ ਨਹੀ ਹੋਵੇ॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਭਕ੍ਤੀ ਕੋ ਸ੍ਰਵਣ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਹੇਤੂ ਕਹ ਕਰ ਗੁਰ ਚੇਲੇ ਬਾਤ ਕਹੇ- (ਸੁਣਿਐ ਇਤਿ) ਦੁਖ ਕਾਰਯ ਹੈ ਪਾਪ ਤਿਨਕਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਈਹਾ ਕਾਰਯ ਕਾ ਕਾਰਨ ਦੁਖ ਪਾਪ ਸਬਦ ਕਾਰਯ ਕਾਰਣ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੇ ਲਖਾਯਕ ਹੈ। ਯਾਂ ਤੇ ਜੈਸੇ ਦੁਖਾ ਕੇ ਹੇਤੂ ਪਾਪੋ ਕਾ ਪੁੰਨੋ ਸੇ ਨਾਸ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਨਿਖਲ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੇ ਹੇਤੂ ਅਗਯਾਨ ਰੂਪ ਮਹਾਪਾਪ ਕਾ ਸਤ ਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਸਤ ਕੇ ਪੂਰਨ ਗਯਾਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਨਾਸ ਹੋਵੇ ਹੈ।

ਸੁਣਿਐ ਈਸਰੁ ਬਰਮਾ ਇੰਦੁ ॥

(ਸੁਣਿਐ ਇਤਿ) ਈਸ੍ਵਰ ਸਿਵ ਬਿਸ੍ਨੂ ਦੋਨੋ ਕਾ ਨਾਮ ਹੋਨੇ ਤੇ ਈਸ੍ਵਰ ਸਬਦ ਸੇ ਈਹਾ ਦੋਨੋ ਲੇਨੇ ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਸਿਵ ਬਿਸ੍ਨੁ ਈਸਰ ਸਰਬ ਜੀਵੋ ਕੋ ਅਪਨੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਕਾਰਯੋ ਮੈ ਲਗਾਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਸ੍ਰਵਣ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਭੀ ਵੇਦ ਮੈ ਗ੍ਰਾਹ ਅਰ ਅਤਿਗ੍ਰਾਹ ਸਬਦ ਸੇ ਕਹੇ ਇੰਦ੍ਰਯ ਔ ਤਿਨਕੇ ਵਿਖਯੋ ਕੋ ਅਪਨੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਯਥਾ ਯੋਗ ਕਾਰਯੋ ਮੈ ਲਗਾਵੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਸ੍ਰਵਣ ਵਾਲਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬ੍ਰਹਮਾਵਤ ਮਰਯਾਦਾ ਥਾਪਨੇ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਥਾ ਇੰਦ ਚੰਦ੍ਰਮਾਵਤ ਸਰਬ ਕੋ ਆਨੰਦ ਕਰੇ ਹੈ।

ਸੁਣਿਐ ਮੁਖਿ ਸਾਲਾਹਣ ਮੰਦੁ ॥

ਸੁਣਿਐ ਕਹੀਯੇ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਨੇ ਸੇ ਸ੍ਰੋਤਾ ਪੁਰਖ ਮੁਖ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟੋ ਔ ਮੰਦ ਮਾੜਿਯੋ ਕਰ ਸਲਾਹਣ ਨਾਮ ਉਸਤਤੀ ਕੇ

ਯੋਗ ਹੋਵੇ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਸਰਬ ਹੀ ਤਿਸਕੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਮੁਖਯ ਜਾਨਕਰ ਸਲਾਹਣ ਨਾਮ ਸਲਾਘਾ ਕੇ ਯੋਗ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ ਮੰਦ ਭੀ ਜੈਸੇ ਬਾਲਮੀਕੀ ਰਾਮ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਹੁਯਾ ਅਥਵਾ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਸ੍ਰਵਣ ਵਾਲੇ ਕੋ ਮੁਖ ਨਾਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜਾਨਕਰ ਸਲਾਹਤੇ ਹੈ। ਮੰਦ ਭੀ ਉਤਮੋ ਸੇ ਤਿਸ ਕੇ ਸਲਾਹਨ ਕੀ ਕਿਆ ਕਹੇ-

ਸੁਣਿਐ ਜੋਗ ਜੁਗਤਿ ਤਨਿ ਭੇਦ ॥

(ਸੁਣਿਐ ਇਤਿ) ਯੋਗ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕੇ ਨਿਰੋਧ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤਨ ਪਦ ਈਹਾਂ ਤੀਨੋ ਸਰੀਰੋ ਪਰ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤਿ ਕੇ ਨਿਰੋਧ ਰੂਪ ਜੋਗ ਕੇ ਸੰਯੁਕਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਤਨਿ ਭੇਦ ਕਹੀਯੇ ਤੀਨੋ ਸਰੀਰੋ ਸੇ ਆਤਮਾ ਕੇ ਭੇਦ ਗਯਾਨ ਸੰਯੁਕਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੁਗਤਿ ਪਦ ਕਾ ਦੇਹਲੀ ਦੀਪਵਤ ਦੋਊ ਓਰ ਮੇਲ ਹੈ॥

ਸੁਣਿਐ ਸਾਸਤ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਵੇਦ ॥
ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ ॥
ਸੁਣਿਐ ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਨਾਸੁ ॥ ੯ ॥

ਸਿਖ੍ਯਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥੋਂ ਕਾ ਨਾਮ ਸਾਸਤ੍ਰ ਹੈ ਵਹੁ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਹੈ ਏਕ ਧਰਮ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਦੂਸਰੇ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਨਯਾਯ ਬੈਸੇਖਕ ਸਾਂਖ ਪਾਤੰਜਲ ਚਾਰੋ ਮਾਨਸ ਧਰਮ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਹੈ। ਪੂਰਬ ਮੀਮਾਸਾ ਯਾਗਾਦਿਕਾਯਿਕ ਧਰਮੋ ਕਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਹੈ। ਬੇਦਾਂਤ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਹੈ, ਵੇਦ ਮੇ ਕਹੇ ਅਰਥ ਕੇ ਸਮਰਣ ਕਰਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਗ੍ਰੰਥੋ ਕਾ ਨਾਮ ਸਿੰਮ੍ਰਿਤਿ ਹੈ ਵਹੁ ਭੀ ਦੋ ਰੂਪ ਹੈ। ਮਨੁ ਆਦਿਕੋ ਕੋ ਬਨਾਯੇ ਧਰਮ ਕੋ ਸਮਰਣ ਕਰਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈ ਗੀਤਾ ਉਪਦੇਸ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਸਮਰਣ ਕਰਾਵਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਵੇਦਨ ਨਾਮ ਗਯਾਨ ਕਾ ਹੈ ਸੋ ਵੇਦਨ ਹੋਵੇ ਕਰਮ ਉਪਾਸਨਾ ਗਯਾਨ ਕੀ ਜਿਸ ਵਿਖੇ ਵਾ ਜਿਸ ਕਰ ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਵੇਦ ਹੈ। ਵਹੁ ਤੀਨ ਕਾਂਡ ਰੂਪ ਹੈ ਕਰਮ ਕਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਵੇਦ ਕਾ ਭਾਗ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਹੈ, ਉਪਾਸਨਾ ਕਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਉਪਾਸਨਾ ਕਾਂਡ ਹੈ, ਗਯਾਨ ਕਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਗਯਾਨ ਕਾਂਡ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਸਤ ਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਸ੍ਰਵਣ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਅਧਿਕਾਰ ਮੂਜਬ ਧਰਮ ਕੀ ਔ ਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਸਿਖਯਾ ਕਰੇ ਹੈ ਤਥਾ ਧਰਮ ਕੋ ਔ ਬ੍ਰਹਮ ਕੋ ਸਮਰਣ ਕਰਾਵੇ ਹੈ। ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਕਰਮ ਕਾ ਉਪਾਸਨਾ ਕਾ ਬ੍ਰਹਮ ਗਯਾਨ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸਾਸਤ੍ਰਾਦਿ ਤੀਨੋ ਰੂਪਤਾ ਸ੍ਰਵਣ ਵਾਲੇ ਕੋ ਬਨੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਸ੍ਰਵਣ ਵਾਲੇ ਕੋ ਇਨ ਤੀਨੋ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਕਾ ਗਯਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ॥ ਅਗਲੀਆਂ ਦੋ ਤੁਕੋ ਕਾ ਅਰਥ ਪੂਰਬ ਲਿਖਾ ਹੀ ਹੈ ਈਹਾਂ ਅਰ ਆਗੇ ਜਾਨ ਲੇਨਾ॥੯॥

ਸੁਣਿਐ ਸਤੁ ਸੰਤੋਖੁ ਗਿਆਨੁ ॥

(ਸੁਣਿਐ ਇਤਿ) ਸਤਨਾਮ ਯਥਾਰਥ ਕਥਨ ਔਰ ਸੰਤੋਖ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਸੇ ਜੋ ਮਿਲੇ ਉਸ ਮੈ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਔਰ ਗਯਾਨ ਸਤ ਸੰਤੋਖ ਧਾਰਣੇ ਯੋਗਯ ਹੈ ਐਸਾ ਜਾਨਨਾ ਯੇ ਤੀਨੋ ਸ੍ਰੋਤਾ ਕੋ ਸੁਣਿਐ ਨਾਮ ਸਤ ਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ॥

ਸੁਣਿਐ ਅਠਸਠਿ ਕਾ ਇਸਨਾਨੁ ॥

ਪੁਨਾ ਸੁਣਿਐ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਸ੍ਰੋਤਾ ਕੋ ਅਠਸਠ ਕਹੀਯੇ ਸਭੀ ਮੁਖਯ ਤੀਰਥੋ ਕਾ ਅਸਨਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਭਾਵ ਸਭ ਤੀਰਥੋ ਕੇ ਸਨਾਨ ਕਾ ਫਲ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਸ੍ਰੋਤਾ ਕਾ ਕੀਆ ਕੁਰਖੇਤ੍ਰਾਦਿਕ ਅਠਾਹਠ ਤੀਰਥੋਂ ਕਾ ਸ੍ਨਾਨ ਸਫਲ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਧਰਮ ਸਾਸਤ੍ਰੋਂ ਮੈ ਕਹੇ ਜੋ ਤੀਰਥ ਯਾਤ੍ਰਾਦਿਕ ਸੁਭ ਕਰਮ ਵਹੁ ਤਬੀ ਪੂਰਣਤਾ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜਬ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਤਿਨ ਕੇ ਕਰਨੇ ਸਮੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਨਾਮ ਲੇਵੇ, ਨਾ ਲੇਵੇ ਤਬ ਅਨੇਕ

ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਦੋਖੋ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਵਹੁ ਪੂਰਣ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੀਤਾ ਮੈ ਸਰਬ ਸੁਭ ਕਰਮਾ ਕੇ ਆਦਿ ਮੈ ਓਂ ਤਤ ਸਤ ਐਸੇ ਪ੍ਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਨਾਮੋ ਕਾ ਕਥਨ ਕਰਨਾ ਲਿਖ੍ਯਾ ਹੈ ਔ ਨਾਮੋ ਕਾ ਕਥਨ ਤਬ ਬਨੇ ਹੈ। ਜਬ ਪ੍ਰਥਮ ਗੁਰੁ ਸੇ ਸ੍ਰਵਣ ਕੀਆ ਹੋਵੇ ਬਿਨਾ ਸ੍ਰਵਣ ਕੀਏ ਬਨੇ ਨਹੀ ਯਾ ਤੇ ਸ੍ਰਵਣ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇ ਸਭੀ ਕਰਮ ਸਫਲ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਜਿਨ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਪੂਰਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਵਹੁ ਦੋਖ ਯਗਨ ਮੈ ਅਵਗ੍ਯਾਦਿ ਨਾਮ ਜਾਪ ਮੈ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟੋ ਕੀ ਨਿੰਦਾਦਿ ਯਾਤ੍ਰਾ ਮੋ ਜੀਵ ਮਰਦਨਾਦਿ ਹੈ-

ਸੁਣਿਐ ਪੜਿ ਪੜਿ ਪਾਵਹਿ ਮਾਨੁ ॥

(ਸੁਣਿਐ ਇਤਿ) ਸੁਣਿਐ ਕਹੀਏ ਗੁਰੁ ਕੇ ਮੁਖ ਸੇ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਪੀਛੇ ਪੜ ਪੜ ਨਾਮ ਸਾਸਤ੍ਰਾਂ ਕੇ ਪੁਨਾ ਪੁਨਾ ਪੜਨੇ ਅਰ ਪੜਾਵਨੇ ਸੇ ਜੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਮਾਨ ਨਾਮ ਸਤਕਾਰ ਸੋ ਸ੍ਰੋਤਾ ਸ੍ਰਵਣ ਕਾ ਫਲ ਪਾਵੇ ਹੈ ਵਾ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਪੜੇ ਹੈ ਅਰ ਪੜਕੇ ਮਾਨ ਪਾਵੇ ਹੈ॥

ਸੁਣਿਐ ਲਾਗੈ ਸਹਜਿ ਧਿਆਨੁ ॥
ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ ॥
ਸੁਣਿਐ ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਨਾਸੁ ॥ ੧੦ ॥

ਪੁਨਾ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਸ੍ਰਵਣ ਵਾਲੇ ਕੀ ਲਗੇ ਹੈ, ਸਹਜ ਨਾਮ ਸ੍ਵਭਾਵਕ ਹੀ ਧ੍ਯਾਨ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਸਾਖ੍ਯਾਤਕਾਰ ਰੂਪ ਸਮਾਧੀ ਸਹਜ ਪਦ ਸੇ ਈਹਾ ਯਹੀ ਸਮਾਧੀ ਜਾਨਣੀ ਯਤਨ ਸੇ ਸਿਧ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਨਿਦਿਧ੍ਯਾਸਨ ਰੂਪ ਨਹੀ ਜਾਨਨੀ। ਸੇਖ ਬ੍ਯਾਖ੍ਯਾਤ ਹੈ॥੧੦॥

ਸੁਣਿਐ ਸਰਾ ਗੁਣਾ ਕੇ ਗਾਹ ॥

(ਸੁਣਿਐ ਇਤਿ) ਸਰ ਸਬਦ ਕਾ ਅਰਥ ਗ੍ਯਾਨ ਹੈ ਗੁਣ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਭੂਖਿਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਮੈਤ੍ਰੀ ਆਦਿਕ ਹੈ ਗਾਹ ਨਾਮ ਪਾਰਸੀ ਮੈ ਸਥਾਨ ਕਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸੁਣਿਐ ਨਾਮ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਸ੍ਰਵਣ ਵਾਲਾ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧ੍ਯਾਸਨ ਆਦਿ ਗ੍ਯਾਨੋ ਕੀ ਔਰ ਮੈਤ੍ਰਾਦਿ ਗੁਣਾ ਕੀ ਗਾਹ ਨਾਮ ਜਗਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸਰ ਸਬਦ ਕੋ ਗ੍ਯਾਨ ਕੀ ਬੋਧਕਤਾ ਸ੍ਵਰਸਤੀ ਸਬਦ ਮੈ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ ਗ੍ਯਾਨ ਵਾਲੀ ਕਾ ਨਾਮ ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਹੈ॥

ਸੁਣਿਐ ਸੇਖ ਪੀਰ ਪਾਤਿਸਾਹ ॥

(ਸੁਣਿਐ ਇਤਿ) ਪਾਰਸੀ ਮੈ ਸੇਖ ਨਾਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੁਰਖ ਕਾ, ਪੀਰ ਨਾਮ ਗੁਰੁ ਕਾ ਹੈ, ਪਾਤਸਾਹ ਨਾਮ ਰਾਜਾ ਕਾ ਹੈ॥ ਯਾ ਤੇ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਸ੍ਰਵਣ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਸੇਖ ਨਾਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਪੁਰਖੋਂ ਕੇ ਜੋ ਪੀਰ ਨਾਮ ਪੂਜ੍ਯ ਗੁਰੂ ਤਿਨ ਕੇ ਪਾਤਸਾਹ ਨਾਮ ਰਾਜਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਇਸ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾ ਸ੍ਰਵਣ ਕੀਆ ਹੈ ਵਹੁ ਵਿਦ੍ਯਾ ਸਰਬ ਵਿਦ੍ਯਾ ਕਾ ਰਾਜਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਭੀ ਸਰਬ ਕਾ ਰਾਜਾ ਹੋਵੇ ਹੈ॥

ਸੁਣਿਐ ਅੰਧੇ ਪਾਵਹਿ ਰਾਹੁ ॥

ਪੁਨਾ ਸੁਣਿਐ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਜੋ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੀ ਬੁਧੀ ਰੂਪ ਨੇਤ੍ਰੋਂ ਸੇ ਅੰਧੇ ਨਾਮਹੀਨ ਹੈ ਵਹੁ ਅਗਲੇ ਮਨਨਾਦਿ ਸਾਧਨ ਰੂਪ ਨੇਤ੍ਰ ਲੇਕਰ ਪਾਵੇ ਰਾਹ ਨਾਮ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਮਾਰਗ ਜੋ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕਾ ਗ੍ਯਾਨ ਤਿਸ ਕੋ ਪਾਵੇ ਹੈ॥ ਅਬ ਸਤ ਅਦੁਤੀ ਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਕਾ ਸਾਖ੍ਯਾਤਕਾਰ ਦ੍ਵਾਰਾ ਮੁਕਤੀ ਫਲ ਦਿਖਾਵਤੇ ਹੁਯੇ ਤਿਸ ਸ੍ਰਵਣ ਕੀ ਉਸਤਤੀ ਕੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰੇ ਹੈ-

ਸੁਣਿਐ ਹਾਥ ਹੋਵੈ ਅਸਗਾਹੁ ॥
ਨਾਨਕ ਭਗਤਾ ਸਦਾ ਵਿਗਾਸੁ ॥
ਸੁਣਿਐ ਦੂਖ ਪਾਪ ਕਾ ਨਾਸੁ ॥ ੧੧ ॥

(ਸੁਣਿਐ ਇਤਿ) ਬਿਸੇਖ ਬਿਚਾਰ ਸੇ ਹੀਨ ਪੁਰਖੋਂ ਕੋ ਦ੍ਵੈਤ ਕਬ ਸੇ ਹੈ ਕਬ ਲੌ ਰਹੇਗੀ। ਕਹਾ ਸੇ ਲੇ ਕਹਾ ਪ੍ਰਯੰਤ ਹੈ, ਕਿਆ ਕਿਆ ਰੂਪ ਹੈ, ਐਸੇ ਨਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਨੇ ਤੇ ਦ੍ਵੈਤ ਕੀ ਥਾਹ ਨਹੀ ਮਿਲੇ ਅਰ ਜਿਨੋ ਨੇ ਸ੍ਰਵਣ ਕੀਆ ਹੈ ਤਿਨ ਕੋ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਬਚਨੋ ਸੇ ਮਰੁ ਭੂਮੀ ਮੈ ਜਲਵਤ ਸੂਖਮ ਸ੍ਥੂਲ ਕਾਰਣ ਦ੍ਵੈਤ ਕਾ ਨਿਖੇਧ ਹੋਕਰ ਅਦੁਤੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਥਾਹ ਮਿਲੇ ਹੈ ਜੋ ਥਾਹ ਵੇਦ ਮੈ ਪੁਰਖ ਸੇ ਪਰੇ ਕੁਛ ਨਹੀ ਵਹੀ ਪਰਾਗਤਿ ਹੈ ਵਹੀ ਕਾਸ੍ਹਾ ਹੈ ਐਸੇ ਪਰਾਗਤਿ ਔ ਕਾਸ੍ਹਾ ਸਬਦ ਸੇ ਕਹੀ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸੁਣਿਐ ਕਹੀਯੇ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਸ੍ਰਵਣ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਕੋ ਅਸਗਾਹ ਕਹੀਏ ਜਿਸ ਦ੍ਵੈਤ ਕੀ ਬਿਸੇਖ ਬਿਚਾਰ ਹੀਨੋ ਕੋ ਥਾਹ ਨਹੀ ਵਹੁ ਸਰਬ ਕਾ ਨਿਖੇਧ ਕਰ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੋ ਸਰਬ ਕੇ ਨਿਖੇਧ ਕਾ ਠਿਕਾਨਾ ਰਹਨੇ ਸੇ ਵਹੀ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਰੂਪ ਥਾਹ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸ੍ਰਵਣ ਕਾ ਕਹਾ ਪ੍ਰਯੰਤ ਮਹਾਤਮ ਕਹੇ ਥੋੜਾ ਸਾ ਕਹਕੇ ਭੀ ਅਧਿਕ ਨਹੀ ਕਹ ਸਕਤੇ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ। ਸੇਖ ਕੀ ਟੀਕਾ ਪੂਰਵਤ ਹੈ॥੧੧॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੁਣੀਐ ਤੁਕ ਮੈ ਕਹੇ ਸ੍ਰਵਣ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਕੇ ਅਬ ਉਸੀ ਤੁਕ ਕੇ ਸੂਚਨ ਕਰੇ ਮਨਨ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰੇ ਹੈ-

ਮੰਨੇ ਕੀ ਗਤਿ ਕਹੀ ਨ ਜਾਇ ॥

(ਮੰਨੇ ਕੀ ਇਤਿ) ਜਾਣੀਯੇ ਵਸਤੁ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਰੁਚਿ ਸੇ ਜਿਸ ਕਰ ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਗਤਿ ਹੈ ਐਸੀ ਉਸਤਤਿ ਵਸਤੁ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਈਹਾਂ ਗਤਿ ਨਾਮ ਉਸਤਤਿ ਕਾ ਹੈ ਸੋ ਮੰਨੇ ਕੀ ਕਹੀਯੇ ਮਨਨ ਕੀ ਗਤਿ ਨਾਮ ਉਸਤਤਿ ਹਮ ਸੇ ਏਤੀ ਹੀ ਮਨਨ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਹੈ ਐਸੇ ਮਾਪ ਸੇ ਨਹੀ ਕਹੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਤੇ ਵਹੁ ਅਮਾਪ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਏਕ ਸੇ ਨਾ ਕਹੀ ਗਈ ਕੋ ਦੂਸਰਾ ਕਹ ਦੇਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕੋਈ ਕਹ ਦੇਵੇਗਾ ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਜੇ ਕੋ ਕਹੈ ਪਿਛੈ ਪਛੁਤਾਇ ॥

(ਜੇ ਇਤਿ) ਜੇ ਕੋਈ ਉਸਕੀ ਅਮਾਪਤਾ ਕੋ ਨਾ ਜਾਨਕੇ ਮਨਨ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਹੇ ਵਹੀ ਪੀਛੇ ਸੇ ਜਬ ਸਤਸੰਗ ਸੇ ਮਨਨ ਕੋ ਅਮਾਪ ਜਾਨੇਗਾ ਤਬ ਆਪ ਹੀ ਮੈ ਜਿਸਕੀ ਕੋਈ ਭੀ ਉਸਤਤਿ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕੇ ਉਸਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨੇ ਕਾ ਬ੍ਰਿਥਾ ਹੀ ਉਦਜਮ ਕੀਆ ਐਸੇ ਪਛੁਤਾਏਗਾ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮਤ ਕਹੇ ਮੁਖ ਸੇ ਕਾਗਦ ਪੈ ਤੋ ਕੋਈ ਲਿਖ ਦੇਵੇਗਾ ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਕਾਗਦਿ ਕਲਮ ਨ ਲਿਖਣਹਾਰੁ ॥

(ਕਾਗਦਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ! ਵਸਤੁ ਕਾ ਲੇਖਕ ਬਨਨਾ ਤਾ ਕੇ ਕਹਨੇ ਵਾਲਾ ਬਨ ਕਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਪਹਲੇ ਜਿਸ ਕਿਸੀ ਵਸਤੁ ਕੋ ਯਹ ਇਤਨੀ ਹੀ ਹੈ। ਐਸਾ ਜਾਨਕਰ ਪੁਰਖ ਕਹੇ ਹੈ ਤਬ ਪੀਛੇ ਸੇ ਲੋਕੋਂ ਮੈ ਉਸਕੇ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੇਤ ਉਸ ਕੋ ਲਿਖੇ ਹੈ ਅਰ ਇਸ ਮਨਨ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਰੂਪ ਵਸਤੁ ਕਾ ਤੋ ਯਹ ਇਤਨੀ ਹੀ ਹੈ ਐਸੇ ਜਾਨਕਰ ਕਹਨੇ ਵਾਲਾ ਹੀ ਕੋਈ ਨਹੀ ਤਾ ਤੇ ਕਾਗਦ ਨਾਮ ਪਤ੍ਰੇ ਪੈ ਕਲਮ ਕਹੀਯੇ ਲਿਖਣ ਸੇ ਨ ਲਿਖਣਹਾਰ ਨਾਮ ਲਿਖਣੇ ਵਾਲਾ ਭੀ ਕੋਈ ਨਹੀ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਸ ਮਨਨ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਨਹੀ ਤਿਸ ਮੇ ਉਸਤਤੀ ਸੁਣੇ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਬਿਰਤੀ ਕੈਸੇ ਹੋਵੇਗੀ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਮੰਨੇ ਕਾ ਬਹਿ ਕਰਨਿ ਵੀਚਾਰੁ ॥

(ਮੰਨੇ ਕਾ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ! ਇਤਨੀ ਹੀ ਮਨਨ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਹੈ। ਐਸੇ ਮਨਨ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਨਾ ਕਹਤੇ ਭੀ

ਉਤਮ ਲੋਕ ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਬੁਧੀ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਛ ਕੁਛ ਤਿਸ ਮੰਨੇ ਕਾ ਕਹੀਯੇ ਮਨਨ ਕਾ ਭਾਵ ਮਨਨ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਅਪਨੇ ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਕਾਲ ਮੈ ਆਸਨ ਪੈ ਬਹਿ ਨਾਮ ਬੈਠ ਕੇ ਕਰਤੇ ਹੈ ਬਿਚਾਰ। ਯਾ ਤੇ ਉਤਨੀ ਉਸਤਤਿ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਤਿਸ ਮੈ ਪ੍ਰਬਿਰਤੀ ਬਨੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਨ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਬੋਧਕ ਬਚਨੋ ਸੇ ਵਹੁ ਮਨਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਿਨ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕੈਸੀ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰ ਕਹੇ–

ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹੋਇ ॥
ਜੇ ਕੋ ਮੰਨਿ ਜਾਣੈ ਮਨਿ ਕੋਇ ॥ ੧੨ ॥

(ਐਸਾ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਨਿਰੰਜਨ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਅਗਯਾਨ ਸੇ ਰਹਿਤ ਸੁਧ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਨਾਮ ਕਹੀਯੇ ਬੋਧਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਵੇਦ ਔ ਸਤਨਾਮਾਦਿ ਮੰਤ੍ਰ ਭੀ ਐਸਾ ਕਹੀਯੇ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੋ ਬੋਧਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੋਨੇ ਤੇ ਮਨਨਵਤ ਅਮਾਪ ਉਸਤਤਿ ਵਾਲਾ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਐਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀਯੋ ਕੇ ਮਨਨ ਆਗੇ ਅਨਧਿਕਾਰੀਯੋ ਕਾ ਮਨਨ ਕੈਸਾ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨਕੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ– (ਜੇ ਕੋ ਇਤਿ) ਜੇ ਕੋ ਨਾਮ ਜੇ ਕੋਈ ਵਿਵੇਕਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋ ਵਾਲਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮਨ ਜਾਣੇ ਕਹੀਯੇ ਇਸ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਤਰਕੋ ਸੇ ਚਿੰਤਨ ਰੂਪ ਮਨਨ ਕੋ ਸਾਸਤ੍ਰ ਸੇ ਜਾਨੇ ਹੈ ਤਬ ਤਿਸ ਮਨਨ ਕੇ ਆਗੇ ਮਨ ਕੋਇ ਕਹੀਯੇ ਅਨਧਿਕਾਰੀ ਕਾ ਕੀਯਾ ਦ੍ਵੈਤ ਕਾ ਚਿੰਤਨ ਰੂਪ ਮਨਨ ਕਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਕੁਛ ਨਹੀ॥੧੨॥ ਮਨਨ ਕੀ ਪੁਨਾ ਉਸਤਤੀ ਕਰੇ ਹੈ ਗੁਰੂ–

ਮੰਨੈ ਸੁਰਤਿ ਹੋਵੈ ਮਨਿ ਬੁਧਿ ॥

(ਮੰਨੈ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਮਨਨ ਸੇ ਪੀਛੇ ਸੁਰਤਿ ਲਿਖੀ ਹੈ ਸੋ ਨਿਦਿਧ੍ਯਾਸਨ ਰੂਪ ਧ੍ਯਾਨ ਪਰ ਹੈ। ਸੁਰਤਿ ਸੇ ਪੀਛੇ ਕਹੀ ਮਨ ਬੁਧਿ ਸਾਖਾਤਕਾਰ ਪਰ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਮੰਨੈ ਕਹੀਯੇ ਮਨਨ ਸੇ ਪੀਛੇ ਮਨਨ ਵਾਲੇ ਕੋ ਸੁਰਤਿ ਨਾਮ ਨਿਦਿਧ੍ਯਾਸਨ ਰੂਪ ਧ੍ਯਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਨਿਦਿਧ੍ਯਾਸਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਮਨ ਕਹੀਯੇ ਅੰਤਾਕਰਣ ਬੁਧਿ ਨਾਮ ਪਹਲੇ ਪਰੋਖ ਗ੍ਯਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਪੀਛੇ ਅਪਰੋਖ ਗ੍ਯਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ॥

ਮੰਨੈ ਸਗਲ ਭਵਣ ਕੀ ਸੁਧਿ ॥

ਪੁਨਾ ਮੰਨੈ ਕਹੀਯੇ ਮਨਨ ਸੇ ਮਨਨ ਵਾਲੇ ਕੋ ਏਕ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਏਕ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਕੇ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਸਭੀ ਤਾ ਕੇ ਕਾਰਯ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਰੂਪ ਸੇ ਜਾਨੇ ਜਾਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਸਗਲ ਨਾਮ ਚਤੁਰ ਦਸ ਭਵਨੋ ਕੀ 'ਏਹੁ ਹਰਿ ਕਾ ਰੂਪੁ' ਇਤਯਾਦਿ ਬਚਨੋ ਸੈ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਸੁੱਧਿ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਬੁਧਿ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਮਾਯਾ ਸਬਲ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਜੋ ਸਕਲ ਰੂਪ ਕਰਕੇ ਭਵਨ ਨਾਮ ਹੋਨਾ ਹੈ ਤਿਸਕੀ ਸੁਧਿ ਨਾਮ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਬੁਧਿ ਹੋਵੇ ਹੈ॥

ਮੰਨੈ ਮੁਹਿ ਚੋਟਾ ਨਾ ਖਾਇ ॥

ਪੁਨਾ ਮੰਨੈ ਮਨਨ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਜੀਵ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸੇ ਭਿੰਨ ਹੈ ਵਾ ਅਭਿੰਨ ਹੈ ਭਿੰਨ ਹੁਯਾ ਭੀ ਮਰਣ ਜੰਮਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਵਾ ਅਜਰ ਅਮਰ ਹੈ ਇਤਯਾਦਿਕ ਸੰਸਯ ਰੂਪ ਮੁਹ ਨਾਮ ਮੁਖ ਗ੍ਯਾਨ ਮੈ ਚੋਟਾਂ ਕੋ ਨਹੀ ਖਾਤਾ ਭਾਵ ਯਹ ਏਕ ਜਾਨਨੇ ਰੂਪ ਮੁੱਖ ਗ੍ਯਾਨ ਮੈ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧ ਜੋ ਸੰਸਯ ਹੈ ਤਿਨ ਸੈ ਨਹੀ ਦੁਖੀ ਹੋਵੇ ਅਥਵਾ ਮਨਨ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਸਾਖ੍ਯਾਤਕਾਰ ਹੋਨੇ ਸੇ ਪਹਲੇ ਮਰਯਾ ਭੀ ਮੁਹ ਨਾਮ ਮੁਖ ਧਰਮਰਾਜ ਸੇ ਚੋਟਾਂ ਨਾਮ ਮੰਦ ਕਰਮੋ ਕਾ ਫਲ ਭੁਗਾਵਨੇ ਹੇਤ ਗੁਰਜਾਦਿਕੋ ਕੀ ਮਾਰ ਕੋ ਨਹੀ ਖਾਤਾ ਕਹੀ ਬਾਤ ਮੈ ਹੇਤੁ ਕਹੇ–

ਮੰਨੈ ਜਮ ਕੈ ਸਾਥਿ ਨ ਜਾਇ ॥
ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹੋਇ ॥
ਜੇ ਕੋ ਮੰਨਿ ਜਾਣੈ ਮਨਿ ਕੋਇ ॥ ੧੩ ॥

(ਮੰਨੈ ਇਤਿ) ਜਿਸ ਹੇਤੁ ਸੇ ਮਨਨ ਸੇ ਮਨਨ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਯਮ ਕੈ ਸਾਥ ਨ ਜਾਯ ਕਹੀਯੇ ਯਮ ਕੇ ਦੂਤ ਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਜਹ ਸਾਧੂ ਗੋਬਿੰਦ ਭਜਨ ਇਤਜਾਦਿ ਬਚਨ ਸੇ ਨਹੀ ਜਾਵੇ ਯਾ ਤੇ ਚੋਟਾ ਧਰਮਰਾਜ ਸੇ ਕੈਸੇ ਖਾਵੇ ਭਾਵ ਨਹੀ ਖਾਵੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸਤ ਅਦੁਤੀ ਕੇ ਬੋਧਕ ਬਚਨੋ ਸੇ ਮਨਨ ਕੀ ਕਿਆ ਅਧਿਕ ਉਸਤਤੀ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਐਸਾ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ! ਜੈਸੇ ਉਨ ਬਚਨੋ ਸੇ ਉਪਜਜਾ ਮਨਨ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਹੈ ਤੈਸੇ ਅੰਜਨ ਸਬਦ ਕੇ ਅਰਥ ਅਗਜਾਨ ਅੰਧੇਰੇ ਸੇ ਰਹਿਤ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕਾ ਬੋਧਕ ਨਾਮ ਭੀ ਐਸਾ ਨਾਮ ਉਸੀਵਤ ਉਸੀ ਵਸਤੁ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੋਨੇ ਸੇ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮਨਨ ਸਾਥ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਰੂਪ ਵਿਖਜ ਕੀ ਤੁਲਜਤਾ ਸੇ ਜੈਸੇ ਨਾਮ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਹੈ ਤੈਸੇ ਮਨਨਪਨੇ ਕੀ ਤੁਲਜਤਾ ਸੇ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਮਨਨ ਸੇ ਔਰ ਮਨਨੋ ਕੋ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰਤਾ ਕਜੁ ਨਾ ਹੋਵੇ ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਜੇ ਕੋ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਜੇ ਕੋ ਕਹਨੇ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੀ ਦੁਰਲਭਤਾ ਸੂਚਨ ਕਰਤੇ ਗੁਰੂ ਤਾ ਕੇ ਕੀਯੇ ਮਨਨ ਕੀ ਭੀ ਦੁਰਲਭਤਾ ਸੂਚਨ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੇ ਕੋ ਕਹੀਯੇ ਜੇ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮਨ ਜਾਣੇ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੇ ਮਨਨ ਕੋ ਕਰਣੇ ਯੋਗਜ ਜਾਣੇ ਹੈ ਤਿਸ ਮਨ ਕੇ ਆਗੇ ਮਨਨ ਕੋਇ ਕਹੀਯੇ ਅਨਜ ਵਸਤੁਆ ਕਾ ਮਨਨ ਕਿਆ ਹੈ ਭਾਵ ਕੁਛ ਭੀ ਨਹੀ ਜਿਸ ਸੇ ਤਿਸ ਕਾ ਵਿਖਯ ਤੁੱਛ ਹੈ॥੧੩॥ ਫਲ ਦਿਖਾਵਤੇ ਹੁਏ ਮਨਨ ਕੀ ਪੁਨਾ ਉਸਤਤਿ ਕਰੇ ਹੈ-

ਮੰਨੈ ਮਾਰਗਿ ਠਾਕ ਨ ਪਾਇ ॥

(ਮੰਨੈ ਇਤਿ) ਮਨਨ ਸੇ ਮਨਨ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਮਾਰਗ ਨਾਮ ਗਜਾਨ ਕੇ ਮਾਰਗ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋ ਕੀ ਠਾਕ ਨਾਮ ਕਾਹੂ ਸੇ ਰੋਕ ਕੋ ਵਾ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਮਾਰਗ ਗਜਾਨ ਕੀ ਕਾਹੂ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧ ਸੇ ਰੋਕ ਕੋ ਨ ਪਾਇ ਨਹੀ ਪਾਵੇ ਵੇਦ ਮੇ ਲਿਖਜਾ ਹੈ ਤਿਸ ਕੀ ਮੁਕਤੀ ਹੋਨੇ ਮੈ ਦੇਵਤਾ ਭੀ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕਤੇ ਯਾ ਤੇ ਔਰ ਤੋ ਕਿਆ ਕਰ ਸਕੇਂਗੇ॥ ਕਹੀ ਬਾਤ ਮੇ ਹੇਤੁ ਕਹੇ-

ਮੰਨੈ ਪਤਿ ਸਿਉ ਪਰਗਟੁ ਜਾਇ ॥

(ਮੰਨੈ ਇਤਿ) ਮਨਨ ਕਰਨੇ ਸੇ ਮਨਨ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਪਤਿ ਸਿਉ ਨਾਮ ਸਤਕਾਰ ਕੇ ਸਾਥ ਪਰਗਟ ਜਾਯ ਨਾਮ ਪ੍ਰਸਿਧ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਗਜਾਨ ਕੇ ਮਾਰਗ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋ ਵਿਖੇ ਵਾ ਮੁਕਤਿ ਕੇ ਮਾਰਗ ਗਜਾਨ ਵਿਖੇ ਯਾ ਤੇ ਤਿਸਕੋ ਮਾਰਗ ਮੈ ਰੋਕ ਨਹੀ ਹੋਵੇ॥ ਸ੍ਥੂਣੀਖਨਨ ਨਜਾਯ ਸੇ ਕਹੇ ਅਰਥ ਕੋ ਹੀ ਦ੍ਰਿਢ ਕਰਾਵਤੇ ਹੁਯੇ ਗੁਰੂ ਪੁਨਾ ਮਨਨ ਕੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰੇ ਹੈ-

ਮੰਨੈ ਮਗੁ ਨ ਚਲੈ ਪੰਥੁ ॥

(ਮੰਨੈ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਮਗ ਪਦ ਗਜਾਨ ਕੇ ਮਾਰਗ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋ ਪੈ ਹੈ ਪੰਥ ਪਦ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਮਾਰਗ ਗਜਾਨ ਪੈ ਹੈ ਨ ਚਲੇ ਪਦ ਸੁਣਨੇ ਵਾਲਾ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋ ਕੇ ਸਾਧਨੋ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਫਲ ਕੋ ਅਸਾਧਨ ਅਸ੍ਵਰੂਪ ਅਫਲ ਜਾਨੇ ਨਹੀ। ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਬੋਧਨ ਕਰੇ ਹੈ ਅਰ ਮਗ ਨ ਚਲੇ ਨ ਚਲੇ ਪੰਥ ਐਸੇ ਮਗ ਪੰਥ ਦੋਨੋ ਸਾਥ ਦੇਹਲੀ ਦੀਪਵਤ ਮਿਲੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਮੰਨੈ ਕਹੀਯੇ ਮਨਨ ਸੇ ਮਨਨ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਗਜਾਨ ਕੇ ਮਾਰਗ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋਂ ਕੇ ਔ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਮਾਰਗ ਗਜਾਨ ਕੇ ਸਾਧਨ ਸ੍ਵਰੂਪ ਫਲ ਕੋ ਨ ਚਲੇ ਕਹੀਯੇ ਉਲਟੇ ਅਸਾਧਨਾਦਿ ਰੂਪ ਜਾਨੇ ਨਹੀ ਈਹਾਂ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ। ਸ੍ਰਵਣ ਕੇ ਸਾਧਨ ਵਿਵੇਕਾਦਿ ਸਾਧਨ ਸਹਿਤ ਉਪਦੇਸ ਬਚਨ ਹੈ। ਸ੍ਵਰੂਪ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਮੈ ਤਾਤਪਰਯ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਕਰਨਾ ਹੈ ਫਲ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਾ ਸੰਸੇ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਾਮ ਈਹਾਂ ਉਪਦੇਸ ਬਚਨੋ ਕਾ ਹੈ ਤਿਨ ਮੈ ਸੰਸੇ ਯਹ ਹੋਵੇ ਹੈ ਉਪਦੇਸ ਬਚਨ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੇ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈ ਵਾਸਤਵ ਸਤੁ ਮੈ ਦ੍ਵੈਤ ਕੇ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈ ਜਬ ਅਧਿਕਾਰੀ

ਤਾਤਪਰਯ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਰੂਪ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰੇ ਹੈ ਤਬ ਸਭ ਬਚਨੋ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਮੈ ਜਾਨ ਲੇਵੇ ਹੈ ਔ ਜਾਨ ਕੇ ਸੰਸੇ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਾ ਸੰਸੇ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਸ੍ਰਵਣ ਕਾ ਫਲ ਹੈ, ਮਨਨ ਕਾ ਸਾਧਨ ਸ੍ਰਵਣ ਹੈ, ਸ੍ਵਰੂਪ ਯੁਕ੍ਤੀ ਸੇ ਵਸਤੁ ਕਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਫਲ ਪ੍ਰਮੇਯ ਕਾ ਸੰਸੇ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਮੇਯ ਈਹਾਂ ਜੀਵ ਈਸ ਕੀ ਏਕ ਰੂਪਤਾ ਹੈ ਤਿਸ ਮੈ ਯਹ ਸੰਸਯ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਜੀਵ ਈਸ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ ਵਾ ਜੁਦੇ ਜੁਦੇ ਹੈ ਜਬ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਾਗਰ ਬੂੰਦ ਕੀ ਜਲ ਮੇ ਏਕਤਾਵਤ ਜੀਵ ਈਸ ਕੀ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਏਕਤਾ ਹੈ॥ ਐਸੇ ਯੁਕਤੀ ਸੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰੇ ਹੈ ॥ ਤਬ ਭੇਦ ਕਾ ਸੰਸਯ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ॥ ਯਾ ਤੇ ਪ੍ਰਮੇਯ ਕਾ ਸੰਸਯ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਮਨਨ ਕਾ ਫਲ ਹੈ ॥ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧਿਯਾਸਨ ਕਾ ਸਾਧਨ ਹੈ॥ ਅਨਯ ਕੀ ਓਰ ਸੇ ਹਟਾ ਕਰ ਏਕਾਕਾਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਰਨੀ ਤਿਸ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਦੇਹਾਦਿਕੋ ਕੋ ਜੋ ਅਪਨਾ ਆਪ ਮਾਨ ਰਹੇ ਹੈ ਸੋ ਬਿਪਰ ਗਯਾਨ ਹੈ ਔਰ ਕੋ ਔਰ ਰੂਪ ਜਾਨਨਾ ਬਿਪਰਯ ਕਹਾਵੇ ਹੈ। ਦੇਹਾਦਿਕ ਆਤਮਾ ਨਹੀ ਤਿਨਕੋ ਆਤਮਾ ਜਾਨਨਾ ਬਿਪਰਯ ਹੈ ਦੇਹਾਦਿਕੋ ਸੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹਟਾ ਕਰ ਆਤਮਾਕਾਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਰਨੇ ਸੇ ਯਹ ਬਿਪਰਯ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਬਿਪਰਯ ਕਾ ਨਾਸ ਕਰਨਾ ਇਸ ਕਾ ਫਲ ਹੈ। ਗਯਾਨ ਕਾ ਸਾਧਨ ਸੰਸਯ ਬਿਪਰਯਹੀਨ ਕੋ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰਵਣ ਹੈ। ਸੰਸਯ ਬਿਪਰਯ ਵਾਲੇ ਕੋ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧਯਾਸਨ ਤੀਨੋ ਹੈ। ਜੀਵ ਈਸ ਕੋ ਏਕ ਰੂਪ ਜਾਨਨਾ ਗਯਾਨ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ। ਅਗਯਾਨ ਕੇ ਨਾਸ ਸਹਿਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਮੁਕਤੀ ਗਯਾਨ ਕਾ ਫਲ ਹੈ ਯਹ ਮੁਕਤੀ ਗਯਾਨੀ ਕੋ ਦੇਹ ਕੇ ਰਹਨੇ ਨਾ ਰਹਨੇ ਦੋਨੋ ਕਾਲੋ ਮੈ ਹੋਵੇ ਹੈ ਦੇਹ ਕੇ ਰਹਨੇ ਕਾਲ ਕੀ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਨਾਮ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਹੈ, ਨਾ ਰਹਨੇ ਕਾਲ ਕੀ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਨਾਮ ਬਿਦੇਹ ਮੁਕਤੀ ਹੈ ਜੈਸੇ ਯੇ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋਂ ਕੇ ਸਾਧਨ ਸ੍ਵਰੂਪ ਫਲ ਕਹੇ ਹੈ ਇਨ ਕੋ ਵੈਸੇ ਜਾਨਨਾ ਮਗ ਸੇ ਨਾ ਚਲਨਾ ਹੈ। ਉਲਟਾ ਜਾਨ ਲੇਨਾ ਮਗ ਸੇ ਚਲ ਜਾਨਾ ਹੈ। ਮਨਨ ਵਾਲਾ ਉਲਟੇ ਜਾਨੇ ਨਹੀ ਯਾ ਤੇ ਮਗ ਸੇ ਚਲੇ ਨਹੀ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਕਿਸ ਕਾਰਣ ਸੇ ਵਹੁ ਉਲਟੇ ਜਾਨੇ ਨਹੀ ਯਹ ਪੂਛਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਮੈ ਗੁਰੁ ਹੇਤੁ ਕਹੇ ਹੈ–

ਮੰਨੈ ਧਰਮ ਸੇਤੀ ਸਨਬੰਧੁ ॥
ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹੋਇ ॥
ਜੇ ਕੋ ਮੰਨਿ ਜਾਣੈ ਮਨਿ ਕੋਇ ॥੧੪॥

(ਮੰਨੈ ਇਤਿ) ਵੇਦ ਬਿਚਾਰ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਯਗਯਦਾਨ ਸੇ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਉਗ੍ਰ ਤਪ ਸੇ ਬਾਨਪ੍ਰਸਥ ਤਿਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਗਯਾਨ ਕੀ ਇਛਾ ਕਰੇ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਖਲ ਬ੍ਰਹਮਣਾਦਿਕ ਵਰਣੋ ਕੇ ਔਰ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ ਆਦਿਕ ਆਸ੍ਰਮੋ ਕੇ ਧਰਮ ਵੇਦ ਮੈ ਗਯਾਨ ਕੀ ਇਛਾ ਕੇ ਸਾਧਨ ਲਿਖੇ ਹੈ ਸੋ ਧਰਮ ਗਯਾਨ ਕੇ ਮਾਰਗ ਸਾਧਨੋ ਕੀ ਅਰ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਮਾਰਗ ਗਯਾਨ ਕੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਕਰਤੇ ਹੂਯੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਯੰਤ ਰਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਮੰਨੈ ਕਹੀਯੇ ਮਨਨ ਸੇ ਮਨਨ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਕਾ ਕਹੇ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮੋ ਕੇ ਸਾਥ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਪ੍ਰਯੰਤ ਸੰਬੰਧ ਰਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਗਯਾਨ ਕੇ ਮਾਰਗ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋ ਕੇ ਵਾ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਮਾਰਗ ਗਯਾਨ ਕੇ ਸਾਧਨਾਦਿਕੋ ਕੋ ਉਲਟੇ ਨਹੀ ਜਾਨੇ॥ ਅਗਲੀ ਤੁਕੋਂ ਕੀ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਗਈ ਟੀਕਾ ਦੇਖ ਲੇਨੀ॥੧੪॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਬ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਪਰੋਖ ਗਯਾਨ ਕੋ ਪਾਵੇ ਹੈ ਤਬ ਤਿਸਕੋ ਪਾਯ ਕਰ ਵਹੁ ਕਿਆ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰ ਦੋ ਤੁਕੋ ਸੇ ਉਤਰ ਕਹੇ–

ਮੰਨੈ ਪਾਵਹਿ ਮੋਖੁ ਦੁਆਰੁ ॥
ਮੰਨੈ ਪਰਵਾਰੈ ਸਾਧਾਰੁ ॥

(ਮੰਨੈ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ! ਜਬ ਮਨਨ ਸੈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪਾਵੈ ਹੈ ਮੋਖ ਦ੍ਵਾਰ ਕਹੀਯੇ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਮਾਰਗ ਗਯਾਨ ਕੋ॥ ਤਬ ਮਨਨ ਸੇ ਪਾਏ ਗਯਾਨ ਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਸਾ ਨਾਮ ਵਹੁ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਗਯਾਨੀ ਹੋਕਰ ਪਰੰਪਰਾ ਸੇ ਆਯੀ

ਜੋ ਗਜਾਨ ਕੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਤਿਸ ਪਰਵਾਰੇ ਕਹੀਯੇ ਪਰੰਪਰਾ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਕੀ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਕੋ ਧਾਰੇ ਹੈ ਭਾਵ ਆਪ ਭੀ ਆਗੇ ਅਧਿਕਾਰੀਯੋਂ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਦੇਵੇ ਹੈ॥ ਇਸੀ ਬਾਤ ਕੋ ਪੁਨਾ ਸਪਸ੍ਟ ਕਰਤੇ ਹੂਯੇ ਗੁਰੁ ਮਨਨ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰੇ ਹੈ–

ਮੰਨੈ ਤਰੈ ਤਾਰੇ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ॥

(ਮੰਨੈ ਇਤਿ) ਮੰਨੈ ਕਹੀਯੇ ਮਨਨ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਸਾਧਨ ਗਜਾਨ ਵਾਲਾ ਹੋਕਰ ਅਗਜਾਨ ਸੇ ਔ ਅਗਜਾਨ ਕੇ ਕਾਰਯ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਰੂਪ ਮਹਾ ਦੁਬ ਸੇ ਤਰੇ ਨਾਮ ਪਰਲੇ ਕਿਨਾਰੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਮੋਖ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜਿਸ ਮੁਕਤੀ ਕੋ 'ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਜਲੁ ਆਏ ਖਟਾਨਾ॥ ਤਿਉ ਜੋਤੀ ਸੰਗਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨਾ॥' ਤਥਾ 'ਜਿਸ ਤੇ ਉਪਜਿਆ ਨਾਨਕਾ ਸੋਈ ਫਿਰਿ ਹੋਆ' ਇਤਿਜਾਦਿ ਬਚਨ ਕਹੇ ਹੈ ਜਿਹ ਤੇ ਉਪਜਿਆ ਜਿਸ ਪਰਮਾਨੰਦ ਸੇ ਉਪਾਧਿ ਦ੍ਵਾਰਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੂਯਾ ਥਾ ਰੋਗ ਸੋਗ ਮੇਟ ਕੇ ਵਹੀ ਸਰਬਦਾ ਪਰਮਾਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋ ਗਯਾ ਯਹ ਕਹੇ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਕਾ ਭਾਵ ਹੈ ਪੁਨਾ ਤਾਰੇ ਗੁਰੁ ਸਿਖ ਕਹੀਯੇ ਗਜਾਨ ਸੇ ਆਪ ਗੁਰੁ ਹੋਕਰ ਅਪਨੇ ਸਮੀਪ ਆਏ ਸਿਖ੍ਯਨ ਕੋ ਮੋਖ ਕਾ ਸਾਧਨ ਭਕਤੀ ਸਹਿਤ ਗਜਾਨ ਦੇ ਕਰ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਸੇ ਤਾਰੇ ਹੈ॥ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਭੂਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਸਤ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪੀਛੇ ਕਿਆ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ–

ਮੰਨੈ ਨਾਨਕ ਭਵਹਿ ਨ ਭਿਖ ॥
ਐਸਾ ਨਾਮੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹੋਇ ॥
ਜੇ ਕੋ ਮੰਨਿ ਜਾਣੈ ਮਨਿ ਕੋਇ ॥ ੧੫ ॥

(ਮੰਨੈ ਇਤਿ) ਮੰਨੈ ਕਹੀਯੇ ਮਨਨ ਸੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕਰ ਗਜਾਨੀ ਪੁਰਖ ਫੇਰ ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਨਗਰ ਮੈ ਭਵੇ ਨ ਭਿਖ ਕਹੀਯੇ ਅਨਾਤਮ ਪਦਾਰਥੋਂ ਕੀ ਬਾਛਾ ਕਰਤਾ ਹੁਯਾ ਨਹੀ ਭ੍ਰਮਣ ਕਰੇ। ਯਾਹੀ ਤੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ 'ਤਬ ਹਰਖ ਸੋਗ ਕਹੁ ਕਿਸਹਿ ਬਿਆਪਤ' ਤਬ ਨਾਮ ਜਗਦੀਸ ਕੇ ਕੇਵਲ ਪਰਮਾਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਨਿਸਚੇ ਕਾਲ ਮੇ ਕੋਈ ਹਰਖ ਸੋਗਾਦਿ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਯਹ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਕਾ ਭਾਵ ਹੈ॥ ਜੈਸੇ ਸਤ ਅਦੁਤੀ ਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਕੀ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਲਿਖੀ ਹੈ ਤੈਸੇ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕੀ ਭੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਲਿਖੀ ਥੀ ਹੈ ਪਰੰਤੁ ਗੁਰੁ ਪਹਲੇ ਕੇ ਸਮੇ ਮੇ ਜਬ ਉਸ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਸਹਿਤ ਜਪ ਬਾਣੀ ਕਾ ਪ੍ਰਚਾਰ ਹੁਯਾ ਤਬ ਕਿਸੀ ਸਿਖ ਨੇ ਕਿਸੇ ਮ੍ਰਿਤ੍ਯੂ ਹੋ ਗਲੇ ਪੁਰਖ ਕੇ ਊਪਰ ਉਸਕੇ ਸੰਬੰਧੀਯੋ ਕੀ ਬੇਨਤੀ ਸੁਨਕੇ ਜਪ ਪੜਾਲਕੇ ਛਿਟੇ ਦੀਯੇ, ਦੇਨੇ ਸੇ ਵਹੁ ਜੀ ਉਠਾ ਉਠਨੇ ਪੀਛੇ ਉਸਕੇ ਅਰ ਔਰ ਲੋਕੋ ਕੇ ਮੁਖ ਸੈ ਜਪ ਕੇ ਪਾਠ ਕਾ ਬਡਾ ਆਸਚਰਜ ਰੂਪ ਮਹਾਤਮ ਸਭ ਜਗਾ ਫੈਲਤਾ ਹੁਯਾ ਗੁਰੁ ਜੀ ਕੇ ਸਮੀਪ ਭੀ ਪਹੁਚਾ। ਤਬ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ ਮ੍ਰਿਤ ਪੁਰਖ ਕੇ ਜੀਵਾਵਨੇ ਕੋ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਆਗ੍ਯਾ ਕਾ ਭੰਗ ਕਰਨਾ ਮਾਨ ਕੇ ਮੰਤ੍ਰ ਕਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਨੂਜਨ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕੀ ਪੌੜੀਆ ਕਾ ਲੋਪ ਕਰ ਦੀਆ। ਜੈਸੇ ਗਾਯਤ੍ਰੀ ਮੰਤ੍ਰ ਕੀ ਸਮਰਥ ਨਜੂਨ ਕਰੀ ਸ੍ਰਾਪ ਸੇ ਬਸਿਸ੍ਟ ਜੀ ਨੇ ਯਹ ਗਾਥਾ ਬ੍ਰਿਧੋ ਸੇ ਸੁਨੀ ਜਾਵੇ ਹੈ ਅਰ ਆਪ ਭੀ ਜਾਨ ਪੜੇ ਹੈ। ਅਵਸਜ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ ਇਸੀ ਸਬਬ ਸੇ ਲੋਪ ਕਰੀ ਹੋਗੀ। ਲਿਖੀ ਤੀਨੋ ਥੀ ਕਾਹੇ ਤੇ ਵੇਦ ਮੈ ਸਰਬਤ੍ਰ ਤੀਨੋ ਕਾ ਨੇਮ ਸੇ ਸਾਥ ਕਥਨ ਹੈ ਅਰ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ ਗਾਵੀਯੇ ਸੁਣੀਯੇ ਮੇ ਸਾਥ ਲਿਖੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਦੋ ਕੇ ਮਹਾਤਮ ਦੇਖਨੇ ਸੇ ਏਕ ਕਾ ਨਾ ਦੇਖਨਾ ਲੋਪ ਸੇ ਹੀ ਬਨੇ ਹੈ। ਯਹ ਨਿਸਚਿਤ ਹੈ॥੧੫॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਮੈ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਕਰਾਵਨ ਹੇਤ ਤਿਨਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਕੇ ਅਬ ਵਹੀ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਕਾ ਵਿਖਯ ਹੈ ਜੋ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕਾ ਵਿਖਯ ਹੈ ਯਹ ਵਾਰਤਾ ਦਿਖਾਵਨ ਹੇਤ 'ਤੇਹਾ ਕੋਇ ਨ ਸੁਝਈ' ਇਤਿਜਾਦਿ ਪਾਠ ਮੇ ਕਹਜਾ ਨਿਰਗੁਣੋ ਔ ਗੁਣਵਾਨੋ ਪੈ ਗੁਣ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕਾ ਵਿਖਯ ਦਿਖਾਵੇ ਹੈ। ਔ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੇਤੁ ਅਧਿਕਾਰੀ ਫਲ ਦਿਖਾਵੇ ਹੈ–

ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਪੰਚ ਪਰਧਾਨੁ ॥

(ਪੰਚ ਇਤਿ) ਪੰਚ ਨਾਮ ਕੋਸ ਸੇ ਪਾਂਚ ਕਾ ਹੈ ਬਜਾਕਰਣ ਸੇ ਬਿਸਤਾਰ ਕਾ ਔ ਬਿਸਤਾਰ ਕਰਤਾ ਕਾ ਹੈ ਪਰ ਨਾਮ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਕਾ ਦੂਰ ਕਾ ਸਤ੍ਰੂ ਕਾ ਕੇਵਲ ਕਾ ਹੈ ਕੇਵਲ ਨਿਰਣੇ ਕਰੇ ਹੁਏ ਕਾ ਏਕ ਕਾ ਪੂਰਣ ਕਾ ਹੈ ਵਾਣ ਨਾਮ ਗਊ ਕੇ ਥਨ ਕਾ, ਏਕ ਰਾਖਸ ਕਾ ਤੀਰ ਕਾ ਕੇਵਲ ਕਾ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਜਿਸ ਮੇ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕੇ ਐਸਾ ਪੰਚ ਕਹੀਯੇ ਨਿਖਲ ਜਗਤ ਕਾ ਬਿਸਤਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਰ ਕਹੀਯੇ ਨਿਖਲ ਅਨਾਤਮ ਵਸਤੁਯੋਂ ਸੇ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਹੈ ਅਰ ਵਾਣ ਕਹੀਯੇ ਕੇਵਲ ਹੈ। ਭਾਵ ਏਕ ਅਦੁਤੀ ਹੈ ਵਾ ਪੰਚ ਨਾਮ ਸਰਬ ਕਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਰ ਕਹੀਯੇ ਕੋਟ ਵਰਖੋ ਮੇ ਭੀ ਅਗਜਾਨੀਯੋ ਕੋ ਨਾਮਾਲੂਮ ਹੋਨੇ ਤੇ ਦੂਰ ਹੈ॥ ਅਰ ਗਜਾਨ ਸੇ ਨਿਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਪਰਮਾਨੰਦ ਰੂਪ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਗਜਾਨੀਯੋ ਕੋ ਵਹੁ ਗਊ ਕੇ ਥਨਵਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਦੂਧ ਕੇ ਦੇਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਵਾ ਪੰਚ ਨਾਮ ਸਰਬ ਕਾ ਵਿਸਤਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਰ ਕਹੀਯੇ ਨਿਜਾਨੰਦ ਸੇ ਗਿਰਾ ਕਰ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਦੁਖ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਅਗਜਾਨ ਸਤ੍ਰੁ ਕੋ ਗੁਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਜਨਜ ਗਜਾਨ ਮੈ ਬੈਠ ਕੇ ਨਾਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਤੀਰ ਹੈ। ਵਾ ਪੰਚ ਨਾਮ ਸਰਬ ਕਾ ਬਿਸ੍ਤਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਰ ਨਾਮ ਕੇਵਲ ਭਾਵ ਏਕ ਹੈ ਔ ਵਾਣ ਨਾਮ ਕੇਵਲ ਭਾਵ ਪੂਰਣ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਕੈਸਾ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਇਸ ਇਛਾ ਮੈ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਪੰਚ ਪਰਧਾਨੁ ਇਤਿ) ਪੰਚ ਨਾਮ ਪਾਂਚ ਆਕਾਸਾਦੀ ਮਹਾਭੂਤ ਹੈ। ਪ੍ਰਧਾਨ ਕਹੀਯੇ ਸਰਬ ਕਾਰਯੋ ਮੈ ਮੁਖ ਕਾਰਯ ਜਿਸਕੇ ਐਸਾ ਨਿਖਲ ਭੂਤ ਭੌਤਕ ਜਗਤ ਕੋ ਰਚਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਕੈਸਾ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਪੰਚੇ ਪਾਵਹਿ ਦਰਗਹਿ ਮਾਨੁ ॥

(ਪੰਚੇ ਇਤਿ) ਜਿਸ ਪੰਚ ਨਾਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਨ ਪਾਵੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਦਰ ਨਾਮ ਦਰਵਾਜਾ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਕੇ ਮਾਨ ਨਾਮ ਗੁਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਬਚਨੋ ਕੋ ਐਸਾ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਗੁਰੂ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਬਚਨ ਜਨਜ ਗਜਾਨ ਸੇ ਅਗਜਾਨ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਜਿਸਕੋ ਪਰਮਾਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੁਕਤੀ ਜਾਨਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਐਸਾ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਸ ਗਜਾਨ ਸੇ ਮੁਕਤੀ ਜਾਨਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਪਾਵੇ ਹੈ ਵਹੁ ਗਜਾਨ ਕਾਹੂ ਅਨਜ ਵਿਖੇ ਕੇ ਸਿਧ ਕਰਨੇ ਮੇ ਭੀ ਸੋਭੇ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਪੰਚੇ ਸੋਹਹਿ ਦਰਿ ਰਾਜਾਨੁ ॥ ਪੰਚਾ ਕਾ ਗੁਰੁ ਏਕੁ ਧਿਆਨੁ ॥

(ਪੰਚੇ ਇਤਿ) ਪੰਚੇ ਸੋਹੇ ਕਹੀਯੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਵਿਖਜ ਕੇ ਸਿਧ ਕਰਨੇ ਮੇ ਹੀ ਸੋਭੇ ਹੈ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਜਨਾਵਨੇ ਵਾਲਾ ਦਰ ਨਾਮ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਦਰਵਾਜਾ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਔਰ ਵਿਖਜੋ ਮੇ ਨਹੀ ਸੋਭੇ ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਤੇ ਅਨਜ ਵਿਖਜ ਸਭ ਅਗਜਾਨ ਕੇ ਕਲਪੇ ਹੁਏ ਹੈ ਔ ਵਹੁ ਅਗਜਾਨ ਕਾ ਨਾਸ ਕਰਤਾ ਹੂਯਾ ਤਿਨ ਕਾ ਨਾਸ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਨਕੋ ਨਾਸ ਕਰਨੇ ਤੇ ਤਿਨ ਮੇ ਨਹੀ ਸੋਭੇ ਕੈਸਾ ਵਹੁ ਗਜਾਨ ਹੈ ਰਾਜਾਨ ਕਹੀਯੇ ਸਭ ਗਜਾਨੋ ਕਾ ਰਾਜਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਗੀਤਾ ਮੇ ਇਸੀ ਗਜਾਨ ਕੋ ਸਭ ਵਿਦਜਾ ਕਾ ਅਰ ਸਭ ਗੁਹਜ ਵਸਤੁਜੋ ਕਾ ਰਾਜਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਕੈਸਾ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਪੰਚਾ ਕਾ ਨਾਮ ਵਾਯੂ, ਅਗਨਿ, ਸੂਰਜ, ਚੰਦ, ਜਲ ਇਨ ਪਾਂਚੋ ਕਾ ਗੁਰੁ ਕਹੀਯੇ ਸਿਖਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਇਨ ਪ੍ਰਤਿ ਸਿਖ੍ਯਾ ਕਰਨੀ ਵੇਦ ਮੈ ਲਿਖੀ ਹੈ ਅਥਵਾ ਪੰਚਾ ਕਾ ਨਾਮ ਬਿਸਨੁ, ਮਹਾਦੇਵ, ਦੁਰਗਾ, ਗਣੇਸ, ਸੂਰਯ ਇਨ ਜਗਤ ਕੇ ਉਪਾਸਯ ਦੇਵਨ ਕਾ ਗੁਰੁ ਹੈ। ਇਨ ਕਾ ਗੁਰੁ ਹੋਨਾ 'ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹਾਦੇਉ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਰੋਗੀ' 'ਰੋਗ ਰਹਿਤ ਮੇਰਾ ਸਤਿਗੁਰੁ ਜੋਗੀ' ਐਸੇ ਸਪਸ੍ਟ ਸਤਗੁਰ ਪਦ ਸੇ ਸੂਚਨ ਕੀਆ ਹੈ। ਯਦਵਾ ਪੰਚਾ ਕਾ ਨਾਮ ਈਸ ਕੇ ਬਤਾਏ ਵੇਦਾਦਿ ਉਪਦੇਸ ਕੇ ਜਨੋ ਮੇ ਬਿਸਤਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿਕੋਂ ਕਾ ਗੁਰ ਸਿਖ੍ਯਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਪੁਨਾ ਵਹੁ ਕੈਸਾ ਹੈ ਉਪਾਸਕੋ ਪੈ ਅਨੁਗ੍ਰਹ ਹੇਤ ਅਨੇਕ

ਮੂਰਤੀਧਾਰੀ ਭੀ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਏਕ ਕਹੀਯੇ ਮੂਰਤੀਯੋਂ ਕੇ ਭੇਦ ਸੇ ਰਹਿਤ ਅਦੁਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਈਹਾਂ ਪ੍ਰਯੰਤ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕਾ ਵਿਖਯ ਨਿਰਣਯ ਕੀਆ ਵਿਖਯ ਨਿਰਣਯ ਕਰਕੇ ਅਬ ਏਕ ਮੈ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕੀਏ ਕਰ ਸਤਾ ਰੂਪ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਹੇ–

(ਧਿਆਨ ਇਤਿ) ਧਿਆਨ ਕੇ ਆਗੇ ਕਰਨੇ ਯੋਗਯ ਹੈ ਏਤਾ ਅਧਯਾਹਾਰ ਕਰਕੇ ਧਿਆਨ ਕਰਨੇ ਯੋਗਯ ਹੈ। ਇਸਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ ਤਿਸ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਤਾ ਮੇ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕੀ ਏਕਾਕਾਰਤਾ ਰੂਪ ਧਿਆਨ ਨਾਮ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੈ। ਧਯਾਨ ਪਦ ਸੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੈ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕੀ ਏਕਾਕਾਰਤਾ ਰੂਪ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਗੁਰੂ ਨੇ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨਾ ਸਿਖ ਨੇ ਸੁਣਨਾ ਸੁਣ ਕਰ ਤਾਤਪਰਯ ਕਾ ਨਿਰਣਯ ਕਰ ਮਨਨ ਕਰਨਾ ਤਾ ਸੇ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਹੋਨਾ ਯਹ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕੇ ਕਰਨੇ ਮੇ ਰੀਤਿ ਨਿਰਣੇ ਕਰਤੇ ਹੂਯੇ ਤਾ ਕਾ ਹੇਤੁ ਮਨਨ ਕਹੇ ਹੈ–

ਜੇ ਕੋ ਕਹੈ ਕਰੈ ਵੀਚਾਰੁ ॥

(ਜੇ ਕੋ ਇਤਿ) ਜੇ ਜੇਕਰ ਕੋ ਨਾਮ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਰੋਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਨੇਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਕਹੇ ਨਾਮ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਬੋਧਕ ਪਦੋ ਕੇ ਅਰਥੋਂ ਕਾ ਸੋਧਨ ਕਰਕੇ ਤਿਨਕੀ ਅਭੇਦਤਾ ਕੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਤਿ ਕਥਨ ਕਰੇ ਤਬ ਕਰੇ ਬੀਚਾਰ ਕਹੀਯੇ ਸਾਧਨੋ ਵਾਲਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਮੈ ਤਾਤਪਰਯ ਕਾ ਨਿਰਣਯ ਰੂਪ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰਤਾ ਹੁਯਾ ਕਰੇ ਤਰਕੋ ਸੇ ਅਭੇਦ ਕਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰਨਾ ਰੂਪ ਮਨਨ ਜਿਸ ਮਨਨ ਸੇ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਹੋ ਕਰਤਾ ਸੇ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਈਹਾ ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਯਹ ਦਿਖਾਯਾ ਕਹੀ ਰੀਤ ਸੇ ਨਿਰਣੇ ਕੀਆ ਬਿਚਾਰ ਪਦ ਕਾ ਅਰਥ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕਾ ਸਾਖਯਾਤ ਹੇਤੁ ਹੈ ਅਰ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਕਾ ਤਿਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਹੇਤੁ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਹੇਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਕੀ ਇਛਾ ਵਾਲਾ ਬਿਚਾਰ ਕਾ ਕਰਤਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਵਸਯ ਵਿਚਾਰ ਕੇ ਸਾਧਨ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰ ਬਿਚਾਰ ਕਰੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਇਸ ਤੁਕ ਸੇ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕਾ ਹੇਤੁ ਨਿਰਣੇ ਕੀਆ ਆਗੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਰਣੇ ਹੇਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇ ਸਾਧਨ ਨਿਰਣੇ ਕਰੇਂਗੇ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਕਹੇ ਵਿਚਾਰ ਕਾ ਕਰਤਾ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ। ਤਿਸ ਕੇ ਗਯਾਨ ਕੇ ਸਾਧਨ ਸੁਮਾਰ ਮੈ ਕੇਤੇ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ–

ਕਰਤੇ ਕੈ ਕਰਣੈ ਨਾਹੀ ਸੁਮਾਰੁ ॥

(ਕਰਤੇ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ! ਕਰਤੇ ਕੇ ਕਹੀਯੇ ਬਿਚਾਰ ਕੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇ ਕਰਣੇ ਕਾ ਨਾਮ ਕਰਣੋ ਕਾ ਅਰਥਾਤ ਗਯਾਨ ਕੇ ਸਮਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋ ਕੇ ਸੰਗੀ ਅਮਾਨਿਤਾ ਅਦੰਭਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋ ਕਾ ਨਾਹਿ ਸੁਮਾਰ ਕਹੀਯੇ ਗਿਨਤੀ ਨਹੀ ਭਾਵ ਯਹ ਅਮਾਨਤਾ ਅਦੰਭਤਾ ਅਹਿੰਸਾ ਖਮਾ ਰਿਜੁਤਾ ਗੁਰੁ ਭਕਤੀ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾਦਿ ਗੀਤਾਦਿਕੋ ਮੈ ਅਨੇਕ ਲਿਖੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਨਕੀ ਗਿਨਤੀ ਨਹੀਂ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਤਿਨ ਅਨੇਕੋ ਵਿਖੇ ਆਦਿ ਮੈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋ ਕੌਨ ਸਾਧਨ ਕਰਨਾ ਯੋਗਯ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ–

ਧੌਲੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਾ ਪੂਤੁ ॥
ਸੰਤੋਖੁ ਥਾਪਿ ਰਖਿਆ ਜਿਨਿ ਸੂਤਿ ॥

(ਧੌਲੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ! ਧੌਲ ਕਹੀਯੇ ਰਜੋ ਤਮੋ ਸੇ ਰਹਿਤ ਜੋ ਕੇਵਲ ਸਤੋ ਗੁਣ ਰੂਪ ਸੁਕਲ ਭਾਵ ਸੁਧ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਹੈ ਆਦਿ ਮੈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋ ਵਹੁ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਕਰਨਾ ਯੋਗਯ ਹੈ। ਜੋ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ 'ਕਾਹੂ ਫਲ ਕੀ ਇਛਾ ਨਹੀ ਬਾਛੈ' ਇਤਿਯਾਦਿ ਪਾਠ ਸੇ ਸੁਖਮਨੀ ਮੇ ਕਥਨ ਕੀਆ ਹੈ। ਵਹੁ ਧਰਮ ਦਯਾ ਕਾ ਪੂਤ ਨਾਮ ਪਰਾਏ ਦੁਖੋ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਕੀ ਇਛਾ ਰੂਪ ਦਯਾ ਸੇ ਉਪਜੇ ਹੈ। ਇਸ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਦਮ ਔ ਦਾਨ ਕੇ ਸਹਿਤ

ਜੋ ਦਯਾ ਰੂਪ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਤਿਸ ਸੇ ਸੁੱਧ ਧਰਮ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਜਿਨ ਨਾਮ ਜਿਸ ਦਯਾ ਕੇ ਸੁਤ ਸੁਤ ਧਰਮ ਨੇ ਯਥਾ ਲਾਭ ਸੇ ਅਧਿਕ ਵਸਤੁ ਕੀ ਅਭਿਲਾਖਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਰੂਪ ਸੰਤੋਖ ਅੰਤਾਕਰਣ ਮੇ ਥਾਪ ਰਖੀਏ ਹੈ। ਜਿਸ ਸੰਤੋਖ ਸੇ ਸੰਪੂਰਣ ਵਿਖਯੋ ਕੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਇਛਾ ਕਰਤਾ ਹੂਯਾ ਪੁਰਖ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋ ਕਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਈਹਾ ਪ੍ਰਯੰਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਕੀਆ ਆਗੇ ਫਲ ਕਾ ਸਮਝੋ॥

ਜੇ ਕੋ ਬੂਝੈ ਹੋਵੈ ਸਚਿਆਰੁ ॥

ਕਹੇ ਸੁਧ ਧਰਮ ਸੇ ਅੰਤਾਕਰਣ ਕੀ ਸੁਧੀ ਔ ਤਾ ਸੇ ਵਿਵੇਕਾਦਿ ਔ ਤਿਨਸੇ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਕਰ ਜੇ ਕੋ ਕਹੀਯੇ ਜੇ ਕੋਈ ਨਿਦਿਧਯਾਸਨ ਸਾਧਨ ਵਾਲਾ ਹੋਕਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬੁਝੇ ਨਾਮ ਸਤ ਅਦੁਤੀ ਪੁਰਖ ਕੋ ਨਿਜ ਰੂਪ ਕਰ ਪ੍ਰਤਖ ਜਾਣੇ ਤਬ ਵੈਸੇ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਅਪਨੇ ਸਾਥ ਏਕ ਰੂਪ ਕਰ ਸਤ ਵਸਤੁ ਕੇ ਕਹਨ ਵਾਲਾ ਸਚਿਆਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਔ ਸਚਿਆਰ ਹੁਯਾ 'ਜਿਨਿ ਜਾਤਾ ਸੋ ਤਿਸ ਹੀ ਜੇਹਾ' ਇਤਿਯਾਦਿਕ ਗੁਰੂ ਬਚਨੋ ਸੇ ਸਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਿਦਿਧਯਾਸ੍ਨ ਜਨਯ ਗਯਾਨ ਸੇ ਸਤ ਅਦੁਤੀ ਰੂਪ ਹੋਨਾ ਏਕ ਫਲ ਕਹ ਕਰ ਗੁਰੁ ਕਾਕੂ ਉਕਤਿ ਸੇ ਚਿਦ ਜੜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸੰਸੇ ਗ੍ਰੰਥੀ ਕਰਮ ਗ੍ਰੰਥੀ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤਿ ਫਲ ਕਹੇ-

ਧਵਲੈ ਉਪਰਿ ਕੇਤਾ ਭਾਰੁ ॥

(ਧਵਲੈ ਇਤਿ) ਜਿਸ ਵਾਕਯ ਸੇ ਅਰਥ ਔਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਤਿਸ ਕੋ ਕਾਕੂ ਉਕਤੀ ਕਹਤੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਅਮ੍ਰਿਤ ਪਾਨ ਸੇ ਰੋਗ ਨਹੀ ਜਾਵੇ, ਇਸ ਵਾਕਯ ਸੇ ਜਾਵੇ ਹੀ ਹੈ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਈਹਾ ਭੀ ਕੁਛ ਬੋਝ ਨਹੀ ਰਹੇ ਯਹ ਸਿਧ ਹੋਵੇਗਾ ਈਹਾ ਸੁਕਲ ਕਾ ਬੋਧਕ ਧੌਲੇ ਪਦ ਸੁਧ ਬ੍ਰਹਮ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਔਰ ਉਪਰ ਪਦ ਤ੍ਰਿਗੁਣਾਤੀਤ ਤੁਰੀਆ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ। ਜਿਸਕੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨੇ ਗਯਾਨੀ ਹੋਕਰ ਅਪਨਾ ਆਪ ਜਾਨਿਆ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਧੌਲੇ ਉਪਰ ਕਹੀਯੇ ਤ੍ਰਿਗੁਣਾਤੀਤ ਤੁਰੀਆ ਰੂਪ ਗਯਾਨੀ ਕੇ ਸੁਧ ਸ੍ਵਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਮੈ ਚਿਦ ਜੜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਆਦਿਕੋ ਕਾ ਕੇਤਾ ਭਾਰ ਨਾਮ ਕਿਤਨਾ ਕ ਬੋਝ ਰਹੇ ਹੈ। ਭਾਵ ਕੁਛ ਭੀ ਬੋਝ ਨਹੀ ਰਹੇ ਜਿਸ ਹੇਤੁ ਸੇ ਵੇਦ ਗਯਾਨੀ ਮੈ ਤਿਨ ਸਰਬ ਕਾ ਅਭਾਵ ਕਹੇ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾਲ ਮੈ ਗਯਾਨੀ ਕੋ ਅਪਨਾ ਆਪ ਜਾਨ ਕਰ ਸੁਧ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਚੌਥੀ ਭੂਮੀ ਮੇ ਪ੍ਰਤਖ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤਿਸੀ ਕਾਲ ਮੈ ਜੜ ਚੇਤਨ ਕਾ ਮੇਲ ਰੂਪ ਚਿਦ ਜੜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਔਰ ਮੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੇ ਭਿੰਨ ਹੋਵਾ ਤਿਸ ਤੇ ਅਭਿੰਨ ਹੋ ਇਤਿਯਾਦਿਕ ਸੰਸਯ ਗ੍ਰੰਥੀ ਔਰ ਪੁੰਨਯ ਪਾਪ ਰੂਪ ਕਰਮ ਗ੍ਰੰਥੀ ਸਭੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋ ਤਤ੍ਵ ਕਾ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਰੂਪ ਚੌਥੀ ਗਯਾਨ ਕੀ ਭੂਮੀ ਔ ਤਿਸ ਕਾ ਫਲ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਅਨਅਧਿਕਾਰੀਯੋ ਕੋ ਵਹੁ ਗਯਾਨ ਹੀ ਦੁਰਲਭ ਹੈ ਤਿਸ ਕੇ ਫਲ ਕੀ ਦੁਰਲਭਤਾ ਤੋ ਕਿਆ ਕਹੇ ਯਹ ਕਹੇ-

ਧਰਤੀ ਹੋਰੁ ਪਰੈ ਹੋਰੁ ਹੋਰੁ ॥

(ਧਰਤੀ ਇਤਿ) ਈਹਾ ਪ੍ਰਕਰਣ ਸੇ ਭੂਮੀ ਮਾਤ੍ਰ ਕਾ ਬੋਧਕ ਧਰਤੀ ਪਦ ਚੌਥੀ ਗਯਾਨ ਕੀ ਭੂਮੀ ਪਰ ਹੈ, ਹੋਰ ਪਦ ਤੀਨੋ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਪਾਮਰੋ ਕੋ ਸਾਂਖੀਯੋ ਕੋ ਪਾਤੰਜਲਾਦਿਕੋ ਕੋ ਬੋਧਨ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਧਰਤੀ ਨਾਮ ਚੌਥੀ ਗਯਾਨ ਭੂਮੀ ਹੋਰ ਕਹੀਯੇ ਬਾਹਰ ਬੁਧੀ ਵਾਲੇ ਅਨਅਧਿਕਾਰੀ ਜਨੋ ਕੋ ਪਰੇ ਨਾਮ ਦੂਰ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਸੇ ਵਹੁ ਸ੍ਥੂਲ ਬੁਧੀ ਹੋਨੇ ਤੇ ਤਿਸਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਹੀ। ਹੇ ਗੁਰੋ ! ਸ੍ਥੂਲ ਬੁਧੀ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਮਤ ਵਹੁ ਗ੍ਯਾਨ ਭੂਮੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੋ। ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤੀ ਪੁਰਖ ਕੇ ਤਤ੍ਵ ਕਾ ਬਿਚਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਸਾਂਖਵਾਦੀਯੋ ਕੋ ਤੋ ਵਹੁ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੋ। ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਤਿਨਕੋ ਭੀ ਤਿਸਕੀ ਅਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਹੇ ਹੈ- (ਹੋਰ ਇਤਿ) ਪਰੇ ਪਦ ਕਾ ਅਗਲੇ ਦੋਨੋ ਹੋਰ ਪਦੋ ਸੇ ਮੇਲ ਕਰ ਲੇਨਾ ਯਾ ਤੇ ਹੋਰ ਕਹੀਯੇ ਸ੍ਥੂਲ ਬੁਧੀ ਵਾਲੇ ਇਤਰ ਲੋਕੋ ਸੇ ਹੋਰ ਜੋ ਸਾਖਯਵਾਦੀ ਤਿਨ ਕੋ ਭੀ ਵਹੁ ਗਯਾਨ ਭੂਮੀ ਪਰੇ ਨਾਮ

ਦੂਰ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਤੇ ਪਹਲੇ ਵਹੁ ਈਸ੍ਵਰ ਨਹੀ ਮਾਨਤੇ, ਮਾਨਤੇ ਹੈ ਤੌਂ ਤਿਸ ਸੇ ਜੀਵ ਕਾ ਸਦਾ ਭੇਦ ਮਾਨਤੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਨ ਕੋ ਭੀ ਜੀਵ ਈਸ ਕਾ ਏਕ ਜਾਨਨਾ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਭੂਮੀ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਯਹ ਭੀ ਯਾਨ ਲੇਨਾ ਜੈਸੇ ਤਿਨਕੋ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤੈਸੇ ਔਰ ਭੀ ਪਾਤੰਜਲ ਬੈਸੇਖਕ ਨੈਯਾਯਕਾਦਿਕ ਭੇਦ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲਿਯੋ ਕੋ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਹੋਰ ਪਰੇ ਕਹੀਯੇ ਇਨ ਸਭ ਸਾਸਤ੍ਰੋਂ ਵਾਲੇ ਹੋਰਨੋ ਸੇ ਭੀ ਵਹੁ ਪਰੇ ਨਾਮ ਦੂਰ ਹੈ। ਵੇਦ ਵਾਹਜ ਨਾਸਤਕੋ ਸੇ ਤਿਸ ਕਾ ਦੂਰ ਹੋਨਾ ਤੋ ਕੈਮੁਤਿਕ ਨਜਾਯ ਸੇ ਹੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ॥ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਤਿਨਕੋ ਗਜਾਨ ਭੂਮੀ ਕੀ ਦੁਰਲਭਤਾ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਤਿਸਕੇ ਸੰਪਾਦਨ ਮੇ ਭੀ ਹੋਰੋ ਕੀ ਦੁਰਲਭਤਾ ਸੂਚਨ ਕਰੇ ਹੈ-

ਤਿਸ ਤੇ ਭਾਰੁ ਤਲੈ ਕਵਣੁ ਜੋਰੁ ॥

(ਤਿਸ ਤੇ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਨੀਚੇ ਕਾ ਵਾਚਕ ਤਲੇ ਪਦ ਰਹਿਤ ਅਰਥ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਭਾਰ ਪਦ ਵਿਵੇਕਾਦਿ ਸਾਧਨੋ ਕੇ ਬੋਝ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਜੋ ਪੁਰਖ ਤਿਸ ਤੇ ਨਾਮ ਤਿਸ ਵਿਵੇਕਾਦਿ ਸਾਧਨ ਰੂਪ ਬੋਝ ਵਾਲੀ ਗਜਾਨ ਭੂਮੀ ਕੇ ਭਾਰ ਤਲੇ ਨਾਮ ਵਿਵੇਕਾਦਿ ਸਾਧਨ ਰੂਪ ਬੋਝ ਕੇ ਤਲੇ ਭਾਵ ਇਸ ਬੋਝ ਸੇ ਖਾਲੀ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਵਿਵੇਕਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤਿਨ ਕੋ ਤਿਸ ਕੇ ਧਾਰਣ ਕਾ ਕੌਨ ਜੋਰ ਕਹੀਯੇ ਕਿਆ ਬਲ ਹੈ। ਭਾਵ ਯਹ ਕੁਛ ਭੀ ਬਲ ਨਹੀ ਜਿਸ ਹੇਤੁ ਸੇ ਤਿਨ ਕੋ ਤਾ ਮੇ ਯਹ ਗਜਾਨ ਭੂਮੀ ਪਰਮ ਪੁਰਖਾਰਥ ਕਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ਐਸੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੀ ਨਹੀ ਹੋਵੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਗਜਾਨ ਭੂਮੀ ਮੇ ਉਨਕੋ ਸੰਭਾਵਨਾ ਕਾ ਹੇਤ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਯਹ ਸੁਨ ਰਜੋ ਤਮੋ ਗੁਨੋ ਸੇ ਦਬੇ ਹੋਨੇ ਤੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਯਹ ਗੁਰ ਉਤਰ ਕਹੇ-

ਜੀਅ ਜਾਤਿ ਰੰਗਾ ਕੇ ਨਾਵ ॥

(ਜੀਅ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਜੀਵ ਜਾਤਿ ਸਬਦ ਜੀਵ ਮਾਤ੍ਰ ਪਰ ਹੈ ਰੰਗ ਸਬਦ ਲਾਲ, ਚਿੱਟੇ, ਕਾਲੇ ਰੰਗੋ ਕੋ ਕਹਤਾ ਹੁਯਾ ਈਹਾਂ ਇਨ ਰੰਗੋ ਵਾਲੇ ਰਜੋ ਸਤੋ ਤਮੋ ਗੁਣੋ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤੁਕ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ ਜੀਵ ਜਾਤਿ ਕਹੀਯੇ ਜੀਵ ਮਾਤ੍ਰ ਕੇ ਰੰਗਾ ਕੇ ਨਾਮ ਕਹੀਯੇ। ਰਜੋ ਸਤੋ ਤਮੋ ਗੁਣੋ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਨਾਮ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਰਜੋ ਗੁਣ ਸੇ ਰਾਜਸ ਨਾਮ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਸਤੋ ਗੁਣ ਸੇ ਸਾਤ੍ਵਿਕ ਨਾਮ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤਮੋ ਗੁਣ ਸੇ ਤਾਮਸ ਨਾਮ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਰਾਜਸ ਤਾਮਸ ਨਾਮੋ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਮੇ ਵਹੁ ਸੰਭਾਵਨਾ ਆਸਰੀ ਸੰਪਦ ਸੇ ਦਬੀ ਰਹੇ ਹੈ, ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀ ਹੋਵੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸਭ ਕੇ ਨਾਮ ਗੁਣੋ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਇਸ ਕਹਨੇ ਮੇ ਕਿਆ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਸਭਨਾ ਲਿਖਿਆ ਵੁੜੀ ਕਲਾਮ ॥

(ਸਭਨਾ ਇਤਿ) ਬੁੜੀ ਬਡੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਕਲਾਮ ਪਾਰਸੀ ਮੈ ਬਾਣੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸਭਨਾ ਕਹੀਯੇ ਸੰਪੂਰਣ ਜੀਵੋ ਕੇ ਰਾਜਸ ਤਾਮਸਾਦਿਕ ਨਾਮ ਲਿਖਜਾ ਕਹੀਯੇ ਲਿਖੇ ਹੈ ਬੁੜੀ ਕਲਾਮ ਕਹੀਯੇ ਬਡੀ ਵੇਦ ਰੂਪ ਔ ਗੁਰੁ ਗ੍ਰੰਥ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਮੇ ਵੇਦ ਮੇ ਸਾਤਕ ਪੁਰਖੋ ਕਾ ਨਾਮ ਦੇਵ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਰਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣ ਵਾਲਿਆ ਕਾ ਨਾਮ ਰਾਖਸ ਅਸੁਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬ ਮੇ ਭੀ ਸੁਭ ਕਰਮਕਾਰੀ ਪੁਰਖੋ ਕਾ ਨਾਮ ਦੇਵ ਲਿਖਜਾ ਹੈ, ਅਸੁਭ ਕਰਮਕਾਰੀ ਪੁਰਖੋ ਕਾ ਨਾਮ ਅਸੁਰ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਹੀ ਦਿਖਾਵੇ ਹੈ, ਸਾਧ ਕਰਮ ਜੇ ਪੁਰਖ ਕਮਾਵੈ ਨਾਮ ਦੇਵਤਾ ਜਗਤ ਕਹਾਵੈ॥ ਕੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਮ ਜੋ ਜਗ ਮੈ ਕਰਹੀ ਨਾਮ ਅਸੁਰ ਤਾ ਕੋ ਸਭ ਧਰਹੀ॥ ਸਤੋ ਗੁਣ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਸਾਂਤਕੀ ਲੋਕ ਦੇਵਤਾ ਕਹਾਵੇ ਹੈ। ਰਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕੁਕ੍ਰਿਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਲੋਕੋ ਕਾ ਨਾਮ ਅਸੁਰ ਸਭ ਕਹੇ ਹੈ ਯਹ ਗੁਰੁ ਬਚਨੋ ਕਾ ਭਾਵ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੇਤੇ ਜੀਵ ਹੈ ਤਿਨ ਸਭਕੇ ਗੁਣੋ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸਾਤਕਾਦੀ ਨਾਮ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਤ ਕੇ ਨਿਰਣੇ ਕਰਣ ਕਾ ਈਹਾਂ ਫਲ ਕਿਆ ਨਿਕਸਾ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਏਹੁ ਲੇਖਾ ਲਿਖਿ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ॥

(ਏਹੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਇਨ ਸਾਤ੍ਵਿਕਾਦਿ ਨਾਮੋ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਕੇ ਮਧਜ ਮੇ ਕੋਇ ਨਾਮ ਕੋਈ ਸਾਤ੍ਵਿਕ ਪੁਰਖ ਹੀ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕੇ ਰੌਲੇ ਕੋ ਅਰ ਅਨੇਕ ਦੇਵ ਪਿਤਰਾਦਿਕੋ ਕੇ ਰਿਣੋ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਜੋ ਇਹ ਨਾਮ ਪੀਛੇ ਸਮੀਪ ਕਹਿਆ ਗਜਾਨ ਭੂਮੀ ਰੂਪ ਲੇਖਾ ਹੈ ਇਸਕੋ ਸੁਧ ਹਿਰਦੇ ਰੂਪ ਕਾਗਤ ਪੈ ਲਿਖ ਨਾਮ ਲਿਖ ਕਰ ਜਾਣੇ ਨਾਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖੇ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਤੀਨੋ ਕੇ ਮਧਯ ਮੈ ਕੋਈ ਸਾਤ੍ਵਿਕ ਪੁਰਖ ਹੀ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਸੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਕੋ ਆਪਨੇ ਚਿਤ ਮੈ ਪਾਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੀਛੇ ਗੁਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮਾਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਗਜਾਨ ਭੂਮੀ ਨਾਮ ਸੇ ਚਿਤ ਮੇ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਗਜਾਨ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਲੇਖੇ ਸਬਦ ਸੇ ਕਹੀ। ਅਬ ਤਿਸ ਗਜਾਨ ਲੇਖੇ ਕਾ ਚਿਤ ਮੈ ਲਿਖਨਾ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ਧਾਮ ਹੋਨੇ ਕਾ ਤਥਾ ਜਿਗਜਾਸੁਯੋ ਹੇਤ ਗਜਾਨੀ ਕੋ ਧ੍ਵਜਾਦਿ ਬਨਨੇ ਕਾ ਭੀ ਹੇਤੁ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ-

ਲੇਖਾ ਲਿਖਿਆ ਕੇਤਾ ਹੋਇ ॥

(ਲੇਖਾ ਇਤਿ) ਗਜਾਨ ਭੂਮੀ ਰੂਪ ਲੇਖਾ ਲਿਖ ਕੇ ਜੈਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਤਿਸਕੋ ਜਾਨ ਲੇਵੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਲੇਖਾ ਲਿਖਿਆ ਕਹੀਯੇ ਵਹੁ ਸਾਖਾਤਕਾਰ ਗਜਾਨ ਰੂਪ ਲੇਖਾ ਚਿਤ ਮੈ ਲਿਖ ਕਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗਜਾਨੀ ਹੁਯਾ ਅਯਨਾਯ ਸਬਦ ਸੇ ਸ੍ਰੁਤੀ ਮੈ ਔਰ ਧਾਮ ਸਬਦ ਸੇ ਗੀਤਾ ਮੈ ਔਰ 'ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਜਾਇ ਬਸੈ ਅਬਿਨਾਸੀ' ਐਸੇ ਘਰ ਸਬਦ ਸੇ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੇ ਜੋ ਕੇਤਾ ਨਾਮ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ਧਾਮ ਕਹਜਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਵਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਵਾ ਲੇਖਾ ਲਿਖਕੇ ਜਿਗਜਾਸੁਯੋ ਹੇਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗਜਾਨੀ ਬਨਜਾ ਧ੍ਵਜਾ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਕੇਤਾ ਸਬਦ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮੈ ਮੰਦਰ ਕਾ ਧ੍ਵਜਾ ਕਾ ਚਿੰਨ ਕਾ ਕ੍ਰਿਤ੍ਯ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ ਭਾਖਾ ਮੈ ਕੇਤਾ ਕਿਤਨੇ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਗਜਾਨ ਭੂਮੀ ਸੇ ਜੋ ਗਜਾਨੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ਧਾਮ ਹੁਯਾ ਤਿਸ ਧਾਮ ਕਾ ਰੂਪ ਤੋ ਆਪ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਹਨੇ ਹੇਤ ਅਪਨੀ ਬਾਨੀ ਮੈ ਸਮਾਲੋ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਕੇਤਾ ਤਾਣੁ ਸੁਆਲਿਹੁ ਰੂਪੁ ॥

(ਕੇਤਾ ਇਤਿ) ਸੁਆਲਿਹੁ ਸਬਦ ਸਮਾਲਹੁ ਸਮਾਰਹ ਪ੍ਰਯਾਯ ਹੈ ਅਰਥ ਇਨ ਕਾ ਯਾਦ ਕਰਾਵਨਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖ! ਜਿਸ ਸੇ ਮਨ ਬਾਣੀ ਕੀ ਗਮਯ ਨਹੀ ਤਿਸ ਕਾ ਰੂਪ ਕਹਨੇ ਮੈ ਹਮਾਰੀ ਬਾਣੀ ਮੈ ਕੇਤਾ ਤਾਣ ਕਹੀਯੇ ਕਿਤਨਾ ਬਲ ਹੈ। ਜੋ ਸੁਆਲਿਹੁ ਨਾਮ ਤੇਰੇ ਕੋ ਸਮਾਲਹ ਭਾਵ ਸਮਾਰਹ ਅਰਥਾਤ ਯਾਦ ਕਰਾਵੇ ਤਿਸ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਰੂਪ ਇਸਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਹੇ ਸਿਖ! ਲਖਣਾ ਸੈ ਕਰਾਵਤੇ ਭੀ ਹਮ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਬਾਣੀ ਸੇ ਕੁਛ ਨਹੀ ਕਰਾਤਵੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮਤ ਯਾਦ ਕਰਾਵੋ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਬਾਣੀ ਸੇ ਤਿਸ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਪਰੰਤੁ ਤਿਸ ਬ੍ਰਹਮਧਾਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਗਜਾਨੀ ਕੀ ਨਿਖਲ ਜਨੋ ਮੈ ਕਰੀ ਦਾਤ ਤੋ ਬਤਾਵੋ ਯਹ ਸੁਨਕੇ ਤਾ ਕੇ ਬਤਾਵਨ ਹੇਤ ਪ੍ਰਥਮ ਅਗਜਾਨੀਯੋ ਕੋ ਤਿਸ ਕਾ ਜਾਨਨਾ ਕਹੇ ਹੈ-

ਕੇਤੀ ਦਾਤਿ ਜਾਣੈ ਕੌਣੁ ਕੂਤੁ ॥

(ਕੇਤੀ ਇਤਿ) ਕੂਤ ਨਾਮ ਬੰਗਾਲੇ ਕੀ ਬੋਲੀ ਮੈ ਪਰਖਨੇ ਕਾ ਹੈ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮੈ ਭਾਵ ਕਾ ਅਰ ਸਬਦ ਕਾ ਹੈ, ਪਾਰਸੀ ਮੇ ਛੋਟੇ ਕਾਫ ਸੇ ਮਾਪ ਕਾ ਹੈ। ਬਡੇ ਕਾਫ ਸੇ ਕੁਬਤ ਕਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਗ੍ਯਾਨੀ ਕੀ ਜੋ ਕਰਮੀ ਪੁਰਖੋ ਮੈ ਕਰਮ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪੋ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਦਾਤ ਹੈ। ਔਰ ਉਪਾਸਕੋ ਮੈ ਉਪਾਸਨਾ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰੋ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਦਾਤ ਹੈ। ਔ ਜਿਗਜਾਸੁ ਜਨੋ ਮੈ ਸਾਧਨੋ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਗਜਾਨ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਦਾਤ

ਹੈ। ਤਿਸ ਕੋ ਜਾਣੇ ਕੌਣ ਨਾਮ ਕੌਨ ਪੁਰਖ ਜਾਨੇ ਕੁਤ ਨਾਮ ਪਰਖ ਸੇਵਾ ਭਾਵ ਸੇ ਔ ਸਬਦ ਸੇ ਵਾ ਮਾਪ ਸੇ ਔ ਕੁਤਬ ਸੇ। ਇਸ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਗਜਾਨੀ ਸੇ ਇਤਰ ਪਾਮਰ ਵਾ ਵਿਖਯੀ ਵਾ ਜਿਗ੍ਯਾਸੂ ਤੀਨੋ ਤਿਸ ਗਜਾਨੀ ਕੀ ਦਾਤ ਕੋ ਇਤਨੀਕ ਦਾਤ ਹੈ ਐਸੇ ਪਰਖ ਮੇ ਵਾ ਗਜਾਨੀ ਕਾ ਅਭਿਪ੍ਰਾਯ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੇ ਰੂਪ ਭਾਵ ਸੇ ਅਰ ਕਾਹੂ ਔਰ ਅਗਜਾਨੀ ਕੇ ਕਹਨੇ ਸੇ ਵਾ ਬੁਧਿ ਅਨੁਸਾਰੀ ਮਾਪ ਸੇ ਔ ਅਪਨੀ ਬੁਧੀ ਕੇ ਬਲ ਸੇ ਨਹੀ ਜਾਨ ਸਕਤੇ। ਯਾ ਤੇ ਜਬ ਤਿਸਕੀ ਦਾਤ ਕੋਈ ਨਹੀ ਜਾਨ ਸਕਤੇ ਤਬ ਤਿਸ ਗਜਾਨੀ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਤੋ ਕਿਆ ਜਾਨ ਸਕੋਗੇ॥ ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਕੀ ਗਤਿ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਜਾਨੈ' ਐਸਾ ਕਹਜਾ ਹੈ॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਈਸ੍ਵਰਵਤ ਗਜਾਨੀ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਜਾਨਨ ਕੀ ਇਤਰੋ ਕੋ ਕਠਨਤਾ ਸੂਚਨ ਕਰਕੇ ਅਬ ਤਾ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਸਰਬ ਕਾਰਯੋ ਕੀ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨਤਾ ਸੇ ਈਸ੍ਵਰ ਰੂਪਤਾ ਕਹੇ ਹੈਂ-

ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਏਕੋ ਕਵਾਉ ॥

(ਕੀਤਾ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਪੁਸਾਕ ਕੇ ਵਾਚਕ ਕਵਾਉ ਪਦ ਕੀ ਸ੍ਥੂਲ ਸੂਖਮ ਕਾਰਯ ਉਪਾਧੀ ਮੈ ਲਖਣਾ ਹੈ ਔ ਕਾਰਯ ਉਪਾਧਿ ਸੇ ਕਾਰਣ ਰੂਪ ਮਾਯਾ ਲਖੀਯੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਈਸ੍ਵਰ ਰੂਪ ਸੇ ਤਿਸ ਗਜਾਨੀ ਨੇ ਏਕੋ ਕਵਾਉ ਕਹੀਯੇ ਮਾਯਾ ਰੂਪ ਏਕ ਉਪਾਧੀ ਸੇ ਕੀਤਾ ਪਸਾਉ ਕਹੀਯੇ ਸ੍ਥੂਲ ਸੂਖਮ ਉਪਾਧੀਆ ਰੂਪ ਨਾਨਾ ਪਸਾਰਾ ਕੀਆ ਨਾਨਾ ਪਸਾਰਾ ਹੀ ਕਹੇ-

ਤਿਸ ਤੇ ਹੋਏ ਲਖ ਦਰੀਆਉ ॥

(ਤਿਸ ਤੇ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਲਖ ਸਬਦ ਅਪਰਿਮਿਤ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਤੇ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਮਾਯਾ ਉਪਾਧੀ ਵਾਲੇ ਈਸ੍ਵਰ ਰੂਪ ਗਜਾਨੀ ਸੇ ਹੋਏ ਲਖ ਕਹੀਯੇ ਅਗਿਣਤ ਸ੍ਰਿਸ੍ਟੀਆਂ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਦਰੀਆਉ ਕਹੀਯੇ ਨਦੀ ਸੇ ਤਰੰਗ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਸਭ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਕਾ ਕਰਤਾ' ਇਤਿਜਾਦਿ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੇਕਰ ਪਾਮਰਾਦਿਕ ਤੀਨੋ ਪੁਰਖ ਤਤ੍ਵੇਤਾ ਕੋ ਨਹੀ ਜਾਨ ਸਕੇ ਤਬ ਆਪ ਹੀ ਤਿਸ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਬਿਚਾਰ ਕੇ ਕਹੋ ਯਹ ਸੁਨ ਕੇ ਕਹੇ-

ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਣ ਕਹਾ ਵੀਚਾਰੁ ॥

(ਕੁਦਰਤਿ ਇਤਿ) ਕੁਦਰਤਿ ਪਾਰਸੀ ਮੈ ਮਾਯਾ ਸਕਤੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਈਹਾਂ ਸਕਤੀ ਮਾਤ੍ਰ ਲੇਨੀ ਸਕਤੀ ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਯਾਯ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖਜ! ਹਮਾਰੇ ਮੇ ਭੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਣ ਕਹੀਯੇ ਕਿਆ ਸਮਰਥ ਹੈ ਤਿਸਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਬਿਚਾਰਣ ਕੀ ਜਿਸ ਸਮਰਥ ਸੇ ਕਹਾ ਬੀਚਾਰ ਕਹੀਯੇ ਤਤ੍ਵੇਤਾ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਥਨ ਕਰੇਂ ਬਿਚਾਰ ਕੇ ਇਸ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਤਤ੍ਵੇਤਾ ਮੈ ਜੋ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਕੇ ਗੁਣ ਹੈ ਤਿਨ ਕੋ ਅਨਜ ਪੁਰਖ ਜਾਨ ਲੇਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਸੇ ਵਹੁ ਪਰ ਸੰਬੇਦਜ ਕਹਾਵੇ ਹੈ ਔਰ ਤਤ੍ਵੇਤਾ ਕੇ ਵਾਸਤਵ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਤਾ ਸੇ ਬਿਨਾ ਅਨਜ ਕੋਈ ਜਾਨੇ ਨਹੀ ਜੋ ਜਾਨੇ ਹੈ ਸੋ ਤਤ੍ਵੇਤਾ ਹੀ ਹੈ ਤਤ੍ਵੇਤਾ ਸੇ ਅਨਜ ਨਹੀ ਇਸ ਤੇ ਨਿਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸ੍ਵਸੰਬੇਦਜ ਕਹਾਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਪਰ ਸੰਬੇਦਜ ਗੁਣੋ ਸੇ ਹਮ ਉਸਕੋ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਨਤੇ ਭੀ ਸ੍ਵਸੰਬੇਦਜ ਮਨੋ ਬਾਣੀ ਅਗੋਚਰ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੇ ਨਹੀ ਜਾਨੇ ਮਰਦਾਨੇ ਜੈਸਾ ਸਿਖਜ ਅਸੰਕਾ ਕਰੇ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਬ ਆਪ ਭੀ ਸ੍ਵਸੰਬੇਦਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੇ ਨਹੀ ਜਾਨਤੇ ਤਬ ਇਤਰੋ ਸੇ ਆਪ ਮੇ ਕਿਆ ਅਧਿਕਤਾ ਮਾਨੇ। ਹੇ ਸਿਖਜ! ਵਹੁ ਉਸਕੋ ਸਰਬਥਾ ਜਾਨ ਲੀਯਾ ਹੀ ਮਾਨਤੇ ਹੈ। ਹਮ ਵੈਸੇ ਨਹੀ ਮਾਨਤੇ ਯਹੀ ਅਧਿਕਤਾ ਮਾਨ ਗਜਾਨੀ ਮੈ ਵੇਦ ਭੀ ਇਤਰੋ ਸੇ ਯਹੀ ਅਧਿਕਤਾ ਕਹੇ ਹੈ। ਜਿਸਨੇ ਨਹੀ ਜਾਨਿਆ ਉਸਨੇ ਹੀ ਜਾਨਿਆ ਗੁਰੁ ਭੀ ਅਰਥ ਸੇ ਯਹੀ ਕਹੇ ਹੈ 'ਸੋਈ ਅਜਾਣੁ ਕਹੈ ਮੈ ਜਾਨਾ ਜਾਨਣਹਾਰੁ ਨ ਛਾਨਾ ਰੇ॥' ਹੇ

ਗੁਰੋ! ਆਪ ਪਰਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਹੋ ਯਾ ਤੇ ਆਪ ਉਨਕੋ ਵਰਜੋ, ਯਹ ਸੁਨਕੇ ਮੂਰਖੋ ਕੇ ਵਰਜਨ ਕੋ ਨਿਸਫਲ ਸਮਝ ਕੇ ਕਹੇ-

ਵਾਰਿਆ ਨ ਜਾਵਾ ਏਕ ਵਾਰ ॥

(ਵਾਰਿਆ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਵਾਰਿਆ ਕਹੀਯੇ ਤੁਮ ਐਸੇ ਮਤ ਕਰੋ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਿਨ ਮੂਰਖੋ ਕੋ ਹਟਾਵਨੇ ਕੋ ਹਮ ਏਕ ਵਾਰ ਨਾਮ ਏਕ ਦਫੇ ਭੀ ਨ ਜਾਵਾ ਕਹੀਯੇ ਨਹੀ ਜਾਤੇ ਬਹੁਤ ਵਾਰ ਨਹੀ ਜਾਤੇ ਯਹ ਤੋ ਕਿਆ ਕਹਨਾ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰ ਜਬ ਆਪ ਪਾਮਰ ਵਿਖ੍ਯੀਯੋ ਕੋ ਨਹੀ ਵਰਜਤੇ ਤਬ ਮੈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਭੀ ਕਿਆ ਕਰੋ ਯਹ ਸੁਨਕੇ ਜੈਸੇ ਚਾਹੇ ਤੈਸੇ ਕਰ ਯਹ ਗੁਰ ਉਤਰ ਕਹੇ-

ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸਾਈ ਭਲੀ ਕਾਰ ॥

(ਜੋ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ! ਜੋ ਤੁਧ ਨਾਮ ਤੇਰੇ ਕੋ ਕਰਮ ਵਾ ਉਪਾਸਨਾ ਵਾ ਗ੍ਯਾਨ ਕੇ ਸਾਧਨ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿ ਭਾਵ ਨਾਮ ਯਹ ਮੇਰੇ ਕੋ ਕਰਣੇ ਯੋਗ੍ਯ ਹੈ ਐਸੇ ਰੁਚੇ ਸਾਈ ਭਲੀ ਕਾਰ ਨਾਮ ਵਹੀ ਕਾਮ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਤੂ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਹੁਯਾ ਉਸ ਕੋ ਕਰ ਮੇਰੇ ਕੋ ਕਿਆ ਪੂਛਤਾ ਹੈ ਯਹ ਤੁਕ ਭਰ ਸੇ ਕਹੇ ਉਤਰ ਕਾ ਭਾਵ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਆਤਮ ਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਅਗ੍ਯਾਨ ਤਤ ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਅਨਰਥ ਕਾ ਨਾਸ ਕਰ ਆਤਮਵੇਤਾ ਸੋ ਕੋ ਤਰੇ ਐਸੇ ਵੇਦ ਸੇ ਔਰ ਆਪ ਸੇ ਸੁਨਿਆ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਅਬ ਅਨਰਥ ਨਾਸ ਕੀ ਇਛਾ ਭਯੀ ਹੈ, ਮੁਝ ਕੋ ਆਤਮ ਗ੍ਯਾਨ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੋ, ਸਰਣ ਆਯੇ ਕੀ ਉਪੇਖ੍ਯਾ ਨਾ ਕਰੋ, ਯਹ ਸੁਨਕੇ ਸਿਖ੍ਯ ਕੋ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰ ਗੁਰ ਕਹੇ-

ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥ ੧੬ ॥

(ਤੂ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ! ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ ਕਹੀਯੇ ਕਾਲ ਭੇਦ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੋਨੇ ਕਰ ਸਰਬਦਾ ਸਲਾਮਤ ਨਾਮ ਵਿਦ੍ਯਮਾਨ ਹੈ ਔਰ ਚਖੁਆਦਿਕ ਇੰਦ੍ਰਿਯੋ ਕਾ ਅਵਿਖ੍ਯ ਹੋਨੇ ਸੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਹੈ। ਵਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਸਤ ਜੜ ਦੁਖ ਰੂਪ ਦੇਹੇਦ੍ਰਿਯਾਦਿਕੋ ਸੇ ਉਲਟਾ ਹੋਕਰ ਤਿਨ ਮੇ ਬ੍ਯਾਪ੍ਯਾ ਹੁਯਾ ਤੂ ਹੈ ਅਰ ਤੂ ਹੈ ਸੋ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤ ਨਿਰੰਕਾਰ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਇਤਨੇ ਗ੍ਯਾਨ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੇ ਪੀਛੇ ਤੂੰ ਭੀ ਮੈ ਇਨ ਸਭ ਦੇਹੇਦ੍ਰਿਯਾਦਿਕੋ ਸੇ ਭਿੰਨ ਇਨਕਾ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲਾ ਸੁਧ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਤ ਅਦੁਤੀ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੂੰ। ਐਸੇ ਜਾਨਕੇ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ੍ਯ ਹੋਕਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁਯਾ ਬਿਚਰ ਯਹ ਤੁਕ ਮਾਤ੍ਰ ਕਾ ਭਾਵ ਹੈ ਯਹੀ ਭਾਵ ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਮੈ ਸਪਸ੍ਰ ਹੈ, 'ਨਾਨਕ ਸਤਿਗੁਰਿ ਭੇਟਿਐ ਪੂਰੀ ਹੋਵੈ ਜੁਗਤਿ॥ ਹਸੰਦਿਆ ਖੇਲੰਦਿਆ ਪੈਨੰਦਿਆ ਵਿਚੇ ਹੋਵੈ ਮੁਕਤਿ॥' (ਇਤਿ)॥੧੬॥

ਪੂਰਬ 'ਤਿਸ ਤੇ ਹੋਏ ਲਖ ਦਰੀਆਉ' ਪਾਠ ਸੇ ਈਸ੍ਵਰ ਸੇ ਅਨੰਤ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰੀਆਂ ਕਹ ਕਰ ਪੁਨਾ ਤਿਸ ਕੇ ਸਾਥ ਜੀਵ ਕਾ ਅਭੇਦ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਮਾਯਾ ਮੇਲ ਸੇ ਤਾ ਸੇ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਸੁਭਾ ਸੁਭ ਕਰਮੋ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਉਪਜੇ ਦੇਵ ਅਸੁਰੋਂ ਕੇ ਸੁਭਾ ਸੁਭ ਆਚਾਰੋ ਕੋ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਤੇ ਹੁਯੇ ਉਪਾਧੀ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਪੁਨਾ ਭੀ ਤੀਨ ਪਉੜੀਯੋ ਸੇ ਅਭੇਦ ਕਹੇ ਹੈ। ਤਿਨ ਤੀਨ ਮੋ ਭੀ ਪਹਲੀ ਪਉੜੀ ਸੇ ਪਰੰਪਰਾ ਸੇ ਅਭੇਦ ਗ੍ਯਾਨ ਕੇ ਹੇਤੂ ਸੁਭਾਚਾਰੋ ਕੋ ਵਾ ਤਿਨ ਆਚਾਰੋ ਵਾਲਿਯੋ ਕੋ ਕਹਤੇ ਹੁਯੇ ਗੁਰੂ ਅਭੇਦ ਹੀ ਕਹੇ ਹੈ-

ਅਸੰਖ ਜਪ ਅਸੰਖ ਭਾਉ ॥ ਅਸੰਖ ਪੂਜਾ ਅਸੰਖ ਤਪ ਤਾਉ ॥

(ਅਸੰਖ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਜਪਾਦਿਕ ਪਦ ਜਪੀ ਆਦਿਕੋ ਪੈ ਜਾਨ ਲੇਨੇ ਵਾ ਜਪੀ ਆਦਿਕ ਊਪਰ ਸੇ ਮੇਲ ਲੇਨੇ ਯਾ ਤੇ ਗਾਯਤ੍ਰੀ ਆਦਿਕ ਮੰਤ੍ਰੋ ਕੇ ਜਪ ਰੂਪ ਕਰਮ ਵਾਲੇ ਅਸੰਖ ਕਹੀਯੇ ਗਿਨਤੀ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਯਹ ਅਖਰਾਰਥ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ 'ਕਰਿ ਕੀਰਤਿ ਗੋਬਿੰਦ ਗੁਣੀਐ ਸਗਲ ਪ੍ਰਾਛਤ ਦੁਖ ਹਰੇ' ਯਹ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ। ਅਰ ਸੰਪੂਰਣ ਯਗ

ਨਮੋ ਮੈ ਜਪ ਯਗ ਹੋ। ਜਿਸ ਸਮੇ ਕੋਈ ਹਿੰਸਾਦਿਕ ਦੋਖ ਨਹੀ ਐਸੇ ਗੀਤਾ ਮੇ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ ਕਹੇ ਹੈਂ ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਔਰ ਅਨੇਕ ਉਤਮ ਇਸ ਜਪ ਕ੍ਰਿਆ ਕੋ ਕਰੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਮੈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਭੀ ਗਯਾਨ ਕੀ ਸਿਧੀ ਹੇਤ ਇਸਕ ਕਰੋਂ ਐਸੇ ਜਾਨ ਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਪ ਕਰੇ ਯਹੀ ਅਭਿਪ੍ਰਾਯ ਸੰਪੂਰਣ ਅਗਲੀ ਕ੍ਰਿਆ ਮੈ ਜਾਨ ਲੇਨਾ। ਅਸੰਖ ਭਾਉ ਈਹਾਂ ਭਾਉ ਨਾਮ ਪ੍ਰੇਮ ਕਾ ਹੈ ਔ ਪ੍ਰੇਮ ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਕੋ ਭਾਵਤੀ ਵਸਤੁ ਮੈ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਅਗਿਣਤ ਪੁਰਖ ਭਾਉ ਨਾਮ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮੈ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰੂਪ ਪ੍ਰੇਮ ਵਾਲੇ ਹੈਂ ਅਸੰਖ ਨਾਮ ਅਗਿਣਤ ਪੁਰਖ ਪੂਜਾ ਕਹੀਯੇ ਸਿਵ ਬਿਸ਼ਨ ਕਾ ਪੁਸਪ ਪਤ੍ਰਾਦਿਕੋ ਸੇ ਅਰਚਨ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਹੈ। ਔ ਅਗਿਣਤ ਪੁਰਖ ਕ੍ਰਿਛ੍ਰਾਦਿਕ ਤਪੋ ਕੇ ਕਰਨੇ ਸੇ ਉਪਜਿਆ ਜੋ ਤਪੀ ਲੋਕੋ ਮੈ ਤਾਉ ਨਾਮ ਤੇਜ ਤਿਸ ਤੇਜ ਵਾਲੇ ਹੈ॥

ਅਸੰਖ ਗਰੰਥ ਮੁਖਿ ਵੇਦ ਪਾਠ ॥ ਅਸੰਖ ਜੋਗ ਮਨਿ ਰਹਹਿ ਉਦਾਸ ॥

ਅਸੰਖ ਨਾਮ ਅਗਿਣਤ ਪੁਰਖ ਸੂਤ੍ਰ ਭਾਸਯ ਆਦਿਕ ਗ੍ਰੰਥੋ ਕਾ ਔ ਤਿਨੋ ਮੈ ਮੁਖ ਨਾਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਜੋ ਗਯਾਨ ਕਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਵੇਦ ਤਿਸਕਾ ਪਾਠ ਕਰੇ ਹੈਂ- (ਅਸੰਖ ਇਤਿ) ਇਸ ਤੁਕ ਮੈ ਮਨਿ ਰਹਹਿ ਉਦਾਸ ਪਾਠ ਦੇਹਲੀ ਦੀਪਵਤ ਦੋਊ ਓਰ ਮਿਲੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਅਸੰਖ ਜੋਗ ਮਨਿ ਰਹਹਿ ਨਾਮ ਮਨ ਕੋ ਵਿਖਯੋ ਮੇ ਰੋਕਨੇ ਹੇਤ ਅਗਿਣਤ ਪੁਰਖ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕੇ ਨਿਰੋਧ ਰੂਪ ਯੋਗ ਮੇ ਹੀ ਸਦਾ ਮਨ ਕੀਯੇ ਰਹਤੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇ ਤਿਨਕਾ ਮਨ ਸਮਾਧੀ ਕਾਲ ਮੇ ਹੀ ਵਿਖਯੋ ਕੀ ਓਰ ਸੇ ਰੁਕੇ ਹੈ, ਬਿਨਾ ਸਮਾਧੀ ਸੇ ਨਹੀ ਰੁਕੇ ਔ ਅਸੰਖ ਪੁਰਖ ਮਨ ਰਹਹ ਉਦਾਸ ਨਾਮ ਇਸ ਲੋਕ ਕੇ ਔ ਪਰਲੋਕ ਕੇ ਵਿਖਯੋ ਸੇ ਮਨ ਮੇ ਰਹੇ ਹੋ ਉਦਾਸ ਨਾਮ ਵਿਰਾਗ ਯੁਤ ਹੁਏ ਇਸ ਸੇ ਇਨਕਾ ਮਨ ਸਦਾ ਵਿਖਯੋ ਕੀ ਓਰ ਸੇ ਰੁਕੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਯੇ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਿਰੋਧ ਸੇ ਮਨ ਕੋ ਰੋਕਨੇ ਵਾਲਿਯੋ ਸੇ ਅਧਿਕ ਹੈ।

ਅਸੰਖ ਭਗਤ ਗੁਣ ਗਿਆਨ ਵੀਚਾਰ ॥ ਅਸੰਖ ਸਤੀ ਅਸੰਖ ਦਾਤਾਰ ॥

ਅਸੰਖ ਨਾਮ ਅਗਿਣਤ ਪੁਰਖ ਭਗਤ ਨਾਮ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਭਗਤੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈ ਜਿਨ ਕੇ ਗੀਤਾ ਮੈ ਏਕ ਦੁਖੀ, ਦੂਜੇ ਜਿਗਯਾਸੂ, ਤੀਜੇ ਧਨਾਰਥੀ, ਚੌਥੇ ਗਯਾਨੀ, ਐਸੇ ਚਾਰ ਭੇਦ ਲਿਖੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਅਗਿਣਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਗੁਣ ਨਾਮ ਤਤ੍ਵ ਕੇ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਯੋਗਯ ਸਮਦਮਾਦਿ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਗਯਾਨ ਬੀਚਾਰ ਨਾਮ ਗਯਾਨ ਕੇ ਹੇਤ ਬੀਚਾਰ ਵਾਲੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਦਯਪਿ 'ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕੁ' ਔਰ 'ਜਗ ਮਹਿ ਉਤਮ ਕਾਢੀਅਹਿ ਵਿਰਲੇ ਕੇਈ ਕੇਇ' ਇਤਯਾਦਿਕ ਗੁਰ ਬਚਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋ ਦੁਰਲਭ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਅਗਿਣਤ ਕਹਨਾ ਨਹੀ ਬਨੇ ਯਹ ਅਸੰਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤੌ ਭੀ ਅਨੰਤ ਬਹਮ੍ਹਾਂਡੋ ਮੈ ਅਨੰਤ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੈ ਇਸ ਭਾਵ ਸੈ ਗੁਰ ਅਸੰਖ ਲਿਖੇ ਹੈ॥ ਅਸੰਖ ਨਾਮ ਅਗਿਣਤ ਪੁਰਖ ਸਤੀ ਨਾਮ ਅਨਰਥ ਕੋ ਨਾ ਉਤਪੰਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਜੋ ਯਥਾਰਥ ਕਹਨਾ ਰੂਪ ਸਤ ਤਿਸ ਕਹਨੇ ਕੇ ਸ੍ਵਭਾਵ ਵਾਲੇ ਹੈ। ਅਸੰਖ ਦਾਤਾਰ ਕਹੀਯੇ ਅਨਗਿਣਤ ਪੁਰਖ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੈ ਕਹੀ ਬਿਧਿ ਸੈ ਅਪਨਾ ਸ੍ਵਤ੍ਵ ਛੋਡਕੇ ਪਰ ਕਾ ਸ੍ਵਤ੍ਵ ਪੈਦਾ ਕਰਨਾ ਰੂਪ ਜੋ ਦਾਨ ਹੈ, ਤਿਸ ਕੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈ ਸ੍ਵਤ੍ਵ ਨਾਮ ਮੇਰ ਕਾ ਹੈ॥

ਅਸੰਖ ਸੂਰ ਮੁਹ ਭਖ ਸਾਰ ॥ ਅਸੰਖ ਮੋਨਿ ਲਿਵ ਲਾਇ ਤਾਰ ॥
ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਣ ਕਹਾ ਵਿਚਾਰੁ ॥ਵਾਰਿਆ ਨ ਜਾਵਾ ਏਕ ਵਾਰ ॥
ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸਾਈ ਭਲੀ ਕਾਰ ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥ ੧੭ ॥

ਅਸੰਖ ਨਾਮ ਅਗਿਣਤ ਸੂਰਮਿਯੋ ਮੇ ਮੁਹ ਨਾਮ ਮੁਖ ਸੂਰ ਮੇ ਇਸ ਲੋਕ ਮੈ ਅਰ ਪਰਲੋਕ ਮੈ ਭਖਹ ਨਾਮ ਖਾਵੇ ਹੈ, ਭਾਵ ਭੋਗੇ ਹੈ, ਸਾਰ ਨਾਮ ਸੁਖ ਕੋ ਅਥਵਾ ਅਗਿਣਤ ਸੂਰਬੀਰ ਮੁਖ ਪੈ ਖਾਤੇ ਹੈ। ਸਾਰ ਨਾਮ ਸਸਤ੍ਰ ਰੂਪ ਲੋਹੇ ਕੋ ਭਾਵ ਯਹ ਉਤਮ ਗਤਿ ਔ ਯਸ ਕੇ ਲਾਭ ਹੇਤ ਸਸਤ੍ਰੋਂ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਹੋ ਕੇ ਮਰੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ

ਹੈ, 'ਧੰਨਜ ਜੀਓ ਤਿਹ ਕੋ' ਇਤਿਜਾਦਿ॥ ਅਸੰਖ ਮੋਨਿ ਕਹੀਯੇ ਅਗਿਣਤ ਪੁਰਖ ਜਿਹਵਾ ਰੋਕ ਕੇ ਚੁਪ ਹੋਨੇ ਕਾ ਬ੍ਰਤ ਰਖਤੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਜੋ ਪੁਰਖ ਲਿਵ ਨਾਮ ਸਮਾਧੀ ਤਾਰ ਨਾਮ ਤੇਲ ਧਾਰਾਵਤ ਏਕ ਰਸ ਲਗਾਵੇ ਹੈ ਵੋ ਭੀ ਅਗਿਣਤ ਹੈ। ਸਮਾਧੀ ਈਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾਕਾਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਜਾਨ ਲੇਨਾ ਜੋਗ ਸਮਾਧੀ ਪੀਛੇ ਅਸੰਖ ਜੋਗ ਸੇ ਲਿਖ ਚੁਕੇ ਹੈ। ਅਭੇਦ ਕੇ ਬੋਧਨ ਵਾਲੀ ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਣ ਇਤਿਜਾਦਿ ਦੋਨੋ ਤੁਕੋ ਕੀ ਟੀਕਾ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਜਾਨ ਲੇਨੀ ॥੧੭॥ ਪੀਛੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੇ ਕਹੇ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਆਚਾਰ ਵਾਲੇ ਔ ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਸ੍ਵਭਾਵ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਮੁਕਤੀ ਮਾਰਗ ਮੇ ਗ੍ਰਹਣ ਯੋਗਜ ਕਹ ਕਰ ਅਬਰਜੋਤ ਮੋ ਗੁਣੀ ਸ੍ਵਭਾਵ ਵਾਲੇ ਔ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੈ ਨਿਖੇਧ ਕਰੀ ਬਾਤੋ ਕੇ ਗ੍ਰਹਣ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਮੁਕਤੀ ਮਾਰਗ ਮੈ ਤਜਾਗ ਯੋਗਜ ਕਹੇ ਹੈ ਗੁਰ ਦੂਸਰੀ ਪੌੜੀ ਮੇ-

ਅਸੰਖ ਮੂਰਖ ਅੰਧ ਘੋਰ ॥ ਅਸੰਖ ਚੋਰ ਹਰਾਮਖੋਰ॥ ਅਸੰਖ ਅਮਰ ਕਰਿ ਜਾਹਿ ਜੋਰ ॥

(ਅਸੰਖ ਇਤਿ) ਮੂਰਖ ਪਦ ਸਾਸਤ੍ਰ ਗਜਾਨਹੀਨ ਰਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਤਿਨ ਦੋਨੋ ਪਰ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਅਸੰਖ ਨਾਮ ਅਗਿਣਤ ਲੋਕ ਮੂਰਖ ਨਾਮ ਰਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਹੋਨੇ ਤੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਜਨਜ ਗਜਾਨ ਸੇ ਹੀਨ ਹੈ ਮੂਰਖੋ ਮੇ ਬਿਸੇਖ ਕਹੇ- (ਅੰਧ ਇਤਿ) ਅੰਧ ਪਦ ਘੋਰ ਕੇ ਆਗੇ ਜੋੜਕੇ ਘੋਰ ਅੰਧ ਕਹੀਯੇ ਭਯੰਕਰ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਜੋ ਮੂਰਖ ਸੋ ਭੀ ਅਗਿਣਤ ਹੈ॥ ਇਨਹੀ ਕੇ ਔਰ ਬਿਸੇਖਣ ਕਹਤੇ ਹੈ। (ਅਸੰਖ ਇਤਿ) ਅਗਿਣਤ ਚੋਰੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਚੋਰ ਹੈ ਚੋਰੋ ਕਾ ਬਿਸੇਖਣ ਕਹੇ-

(ਹਰਾਮ ਇਤਿ) ਹਰਾਮ ਪਾਰਸੀ ਬੋਲੀ ਮੈ ਜੋ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੇ ਨਿਖੇਧ ਕਰੀ ਹੁਈ, ਨਾ ਭੋਗਨੇ ਯੋਗਜ ਵਸਤੁ ਹੈਂ ਤਿਨਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ ਜਿਨਕਾ ਨਾਮ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੇ ਨਿਖਿਧ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕੈਸੇ ਵੇ ਚੋਰ ਹੈ ਹਰਾਮ ਕਹੀਯੇ ਨਾ ਭੋਗਨੇ ਯੋਗਜ ਪਰਨਾਰੀ, ਪਰਧਨ ਆਦਿਕ ਵਸਤੁਯੋ ਕੋ ਚੁਰਾ ਕਰ ਖੋਰ ਨਾਮ ਖਾਵੇ ਹੈ ਭਾਵ ਭੋਗੇ ਹੈ।

ਅਸੰਖ ਨਾਮ ਅਗਿਣਤ ਰਾਜਾ ਲੋਕ ਜੋਰ ਨਾਮ ਅਨਜਾਯ ਕੇ ਹੇਤੁ ਬਲ ਸੇ ਅਮਰ ਕਰ ਨਾਮ ਪ੍ਰਜਾ ਵਿਖੇ ਕੇਵਲ ਦੁਖ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਹੁਕਮੋ ਕੋ ਕਰਕੇ ਜਾਹਿ ਨਾਮ ਮਰਕੇ ਤਿਸਕਾ ਨਰਕ ਰੂਪ ਫਲ ਭੋਗਨੇ ਹੇਤ ਯਮ ਕੇ ਧਾਮ ਕੋ ਜਾਵੇ ਹੈ॥

ਅਸੰਖ ਗਲਵਢ ਹਤਿਆ ਕਮਾਹਿ ॥ ਅਸੰਖ ਪਾਪੀ ਪਾਪੁ ਕਰਿ ਜਾਹਿ ॥

ਅਸੰਖ ਨਾਮ ਅਗਿਣਤ ਪੁਰਖ ਜੀਵ ਮਾਰਨੇ ਵਾਲੇ, ਗਲ ਵਢ ਨਾਮ ਜੀਵੋ ਕੇ ਗਲੋ ਕੋ ਕਾਟ ਕੇ, ਹਤਜਾ ਕਮਾਹ ਨਾਮ ਮਾਰਨੇ ਸੇ ਪਾਪ ਕੋ ਕਮਾਵੇ ਹੈ, ਔ ਕਮਾ ਕਰ ਦੁਖ ਰੂਪ ਫਲ ਭੋਗਨੇ ਹੇਤ ਜਮਪੁਰ ਜਾਵੇ ਹੈ॥

ਅਸੰਖ ਨਾਮ ਅਗਿਣਤ ਪੁਰਖ ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਕੇ ਪਾਪੀ ਈਹਾਂ ਜਨਮ ਧਾਰਕੇ ਪੁਨਾ ਪਾਪ ਕਰਕੇ ਜਾਹ ਨਾਮ ਯੂਨੋ ਵਿਖੇ ਹੀ ਦੁਖੋ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਜਾਵੇ ਹੈ॥

ਅਸੰਖ ਕੂੜਿਆਰ ਕੂੜੇ ਫਿਰਾਹਿ ॥ ਅਸੰਖ ਮਲੇਛ ਮਲੁ ਭਖਿ ਖਾਹਿ ॥

ਅਸੰਖ ਨਾਮ ਅਗਿਣਤ ਕੂੜਿਆਰ ਕਹੀਯੇ ਝੂਠ ਬੋਲਨੇ ਵਾਲੇ ਔ ਠਗੀਆਂ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਕੂੜੇ ਫਿਰਾਹਿ ਨਾਮ ਸਰਬਦਾ ਕਾਲ ਇਸ ਝੂਠੇ ਪ੍ਰਪੰਚ ਮੇ ਹੀ ਕੂਕਰ ਸੂਕਰ ਜੋਨੀਯੋ ਵਿਖੇ ਭ੍ਰਮਤੇ ਫਿਰੇ ਹੈ। ਅਧਮ ਜੋਨੀ ਵਾਲੇ ਪਾਪੀਯੋ ਕਾ ਔਰ ਵਿਸੇਖ ਕਹੇ- (ਅਸੰਖ ਇਤਿ) ਅਗਿਣਤ ਪਾਪ ਜੂਨੋ ਵਾਲੇ ਮਲੇਛ ਨਾਮ ਚੰਡਾਲਾਦਿਕ ਮਲੁ ਭਖਿ ਖਾਹਿ ਨਾਮ ਮਲ ਕੋ ਖਾਨੇ ਵਾਲੇ ਜੋ ਕੂਕਰਾਦਿਕ ਤਿਨ ਕੋ ਖਾਵੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਚੰਡਾਲੋ ਕਾ ਨਾਮ ਸ੍ਵਪਾਕ ਔ ਸ੍ਵਪਚ ਹੈ ਸ੍ਵ ਨਾਮ ਕੁਤੇ ਕਾ ਹੈ। ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਭੀ ਹੈ, 'ਸੁਆਨ ਸਤ੍ਰੁ ਅਜਾਤੁ ਸਭ ਤੇ' ਇਤਜਾਦਿ॥ ਅਧਮੋ ਸੇ ਭੀ ਅਤਜੰਤ ਅਧਮ ਕਹੇ-

ਅਸੰਖ ਨਿੰਦਕ ਸਿਰਿ ਕਰਹਿ ਭਾਰੁ ॥

(ਅਸੰਖ ਇਤਿ) ਅਗਿਣਤ ਨਿੰਦਕ ਪੁਰਖ ਗੁਣੋ ਮੇ ਦੋਖੋ ਕਾ ਉਠਾਨਾ ਰੂਪ ਜੋ ਨਿੰਦਾ ਤਿਸ ਕੋ ਕਰਕੇ ਜੈਸੇ ਬਾਲਕ ਕਬੀ ਖੇਲ ਮੈ ਸਿਰ ਪੈ ਬੋਝ ਉਠਾਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਬ੍ਰਿਥਾ ਹੀ ਅਪਨੇ ਸਿਰ ਪੈ ਕਰਹ ਭਾਰ ਨਾਮ ਕਰਤੇ ਹੈ ਬੋਝ ਪਾਪੋ ਕਾ ਅਥਵਾ ਅਗਿਣਤ ਨਿੰਦਕ ਨਿੰਦਾ ਕੇ ਕਰਨੇ ਸੇ ਆਪ ਪਾਪੋ ਕੇ ਭਾਰ ਯੁਤ ਹੁਯੇ ਔਰੋ ਕੋ ਭੀ ਨਿੰਦਾ ਸੁਨਾ ਕਰ ਪੁਨਾ ਤਿਨਸੇ ਕਰਵਾ ਕਰ ਤਿਨੋ ਕੇ ਸਿਰ ਮੈ ਕਰਹ ਨਾਮ ਕਰਤੇ ਹੈ, ਬੋਝ ਪਾਪੋ ਕਾ ਯਾ ਤੇ ਵੇ ਅਤਯੰਤ ਮੰਦਭਾਗੀ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਇਨ ਪੂਰਬ ਕਹਜੋ ਮੈ ਕੋਈ ਉਤਮ ਭੀ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਰ ਉਤਰ ਕਹਤੇ ਗੁਰ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰੇ ਹੈ-

ਨਾਨਕੁ ਨੀਚੁ ਕਹੈ ਵਿਚਾਰੁ ॥
ਵਾਰਿਆ ਨ ਜਾਵਾ ਏਕ ਵਾਰ ॥
ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸਾਈ ਭਲੀ ਕਾਰ ॥ ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥ ੧੮ ॥

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈਂ ਮੈਨੇ ਪੂਰਬ ਜੈਸੇ ਸਤੋਗੁਣੀ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਉਤਮ ਦੇਵ ਕਹੇ ਤੈਸੇ ਈਹਾ ਰਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਨੀਚ ਨਾਮ ਅਸੁਰ ਕਹੇ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਤ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਸ੍ਰੁਤੀ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਬਿਚਾਰਕੇ ਵੇਦ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਮੈ ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦ ਵਾਲੇ ਦੇਵ ਲਿਖੇ ਹੈ। ਰਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਆਸੁਰੀ ਸੰਪਦ ਵਾਲੇ ਅਸੁਰ ਲਿਖੇ ਹੈ॥ ਸੇਖ ਰਹੇ ਕੀ ਬਯਾਖ੍ਯਾ ਪੀਛੇ ਕਹੀ ਦੇਖ ਲੇਨੀ॥੧੮॥ ਅਬ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਦੇਵਾਸੁਰ ਦੋਨੋ ਕੋ ਮਿਲਾਕੇ ਤਿਨਕੇ ਨਾਮੋ ਕੋ ਔਰ ਤਿਨਕੇ ਸ੍ਥਾਨੋ ਕੋ ਅਸੰਖਪਨਾ ਕਹੇ ਹੈ-

ਅਸੰਖ ਨਾਵ ਅਸੰਖ ਥਾਵ ॥

(ਅਸੰਖ ਇਤਿ) ਅਸੰਖ ਅਗਿਣਤ ਤਿਨ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਦੇਵੋਂ ਕੇ ਔਰ ਰਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਅਸੁਰੋ ਕੇ ਕਰਮੋ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਪੀ ਤਪੀ ਆਦਿ ਔ ਮੂਰਖ ਹਰਾਮ ਖੋਰਾਦਿ ਨਾਮ ਕਹੇ ਹੈ ਔ ਅਗਿਣਤ ਹੀ ਤੀਨੋ ਕੇ ਰਹਿਨੇ ਸ੍ਥਾਨ ਕਹੇ ਹੈ-

ਅਗੰਮ ਅਗੰਮ ਅਸੰਖ ਲੋਅ ॥

(ਅਗੰਮ ਇਤਿ) ਗਮਨ ਕੇ ਅਯੋਗਜ ਵਸਤੁ ਕਾ ਨਾਮ ਅਗਮਜ ਹੈ ਗਮਨ ਕੇ ਅਰਥ ਚਲਨਾ ਗ੍ਯਾਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤੀਨ ਹੈ ਈਹਾਂ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਰਥ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਅਗੰਮ ਕਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਕੋ ਅਯੋਗਜ ਹੈ ਲੋਯ ਨਾਮ ਵਿਖਯੋ ਕਾ ਹੈ ਸੋ ਵਿਹਿਤ ਨਿਖਿਧ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਹੈ ਦੋਨੋ ਮੇ ਵਿਹਿਤ ਵਿਖੇ ਅਸੁਰੋ ਕੋ ਅਗੰਮ ਹੈ ਔ ਨਿਖਿਧ ਵਿਖੇ ਦੇਵਨ ਕੋ ਅਗੰਮ ਹੈ ਅਗੰਮ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਕੋ ਅਯੋਗਤ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਅਸੰਖ ਲੋਯ ਕਹੀਯੇ ਅਗਿਣਤ ਵਿਹਿਤ ਨਿਖਿਧ ਵਿਖਯੋ ਮੋ ਵਿਹਿਤ ਵਿਖਯ ਰਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਸੂਭਾਵ ਵਾਲੇ ਅਸੁਰੋ ਕੋ ਅਗੰਮ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਕੋ ਅਯੋਗਜ ਹੈ ਔਰ ਨਿਖਿਧ ਵਿਖਯ ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਦੇਵਨ ਕੋ ਅਗੰਮਜ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਕੋ ਅਯੋਗਜ ਹੈ ਇਸ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਜੈਸੇ ਪੁਰਖੋ ਕੀ ਚੇਸ੍ਟਾ ਗੁਣੋ ਕੇ ਔ ਕਰਮੋ ਕੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਤੈਸੇ ਤਿਨ ਕੋ ਵਿਹਿਤ ਨਿਖਿਧ ਵਿਖਿਯੋ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਭੀ ਉਨਕੇ ਅਧੀਨ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਅਸੁਰੋ ਕੋ ਵਿਹਿਤ ਵਿਖਯ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਔ ਦੇਵਨ ਕੋ ਨਿਖਿਧ ਵਿਖੇ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਂ ਯਾ ਤੇ ਅਗਮਜ ਕਹੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਲੋਯ ਪਦ ਪ੍ਰਸਿਧ ਸੁਰਗ ਨਰਕਾਦਿਕੋ ਕਾ ਹੀ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਨ ਪੀਛੇ ਕਹੇ ਦੇਵ ਅਸੁਰੋਂ ਕੇ ਸੁਰਗਾਦਿਕ ਲੋਕ ਅਸੰਖ ਨਾਮ ਅਗਿਣਤ ਹੈ ਜਿਨ ਮੈ ਦੁਖਦਾਈ ਨਰਕ ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਦੇਵ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਅਗੰਮ ਨਾਮ ਈਸੁਰ ਨੇ ਨਾ ਦੇਨੇ ਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਯੋਗਜ ਨਹੀ। ਔਰ ਸੁਖਦਾਈ ਸੁਰਗਾਦਿ ਰਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣੀ

ਅਸੁਰੋ ਕੋ ਈਸ੍ਵਰ ਨੇ ਨਾ ਦੇਨੇ ਸੇ ਅਗੰਮ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਯੋਗਯ ਨਹੀ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਪੁਰਾਣੋ ਮੈ ਲੋਕ ਚੌਦਾ ਕਹੇ ਹੈ ਆਪ ਉਨਕੋ ਅਗਿਣਤ ਕਹਤੇ ਹੋ। ਯਾ ਤੇ ਉਨਕੇ ਵਿਰੋਧ ਕਾ ਆਪ ਕੇ ਸਿਰ ਬੋਝ ਹੋਵੇਗਾ ਯਹ ਅਸੰਕਾ ਕਰੇ ਸਿਖ–

ਅਸੰਖ ਕਹਹਿ ਸਿਰਿ ਭਾਰੁ ਹੋਇ ॥

(ਅਸੰਖ ਇਤਿ) ਹੇ ਗੁਰੋ! ਅਸੰਖ ਕਹੇ ਕਹੀਯੇ ਲੋਕੋ ਕੋ ਅਗਿਣਤ ਮਾਨਿਆ ਚੌਦਾ ਲੋਕ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਾਣਾਦਿਕੋ ਕੇ ਬਿਰੋਧ ਕਾ ਸਿਰ ਭਾਰ ਹੋਯ ਨਾਮ ਆਪ ਕੋ ਬੋਝ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਸਿਖ! ਜੈਸੇ ਅਗਨਿ ਸੇ ਵਿਸਫੁਲਿੰਗ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਸਮੁਦ੍ਰ ਸੇ ਤਰੰਗ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਐਸੇ ਅਖਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੇ ਅਗਿਣਤ ਲੋਕ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਐਸੇ ਵੇਦ ਮੈ ਔ ਬਸਿਸ੍ਰ ਰਿਖਿ ਕੇ ਪੁਰਾਣ ਮੈ ਲਿਖ੍ਯਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਪੁਰਾਣਾਦਿਕੋ ਸਾਥ ਵਿਰੋਧ ਨਹੀ ਯਹ ਕਹੇ–

ਅਖਰੀ ਨਾਮੁ ਅਖਰੀ ਸਾਲਾਹ ॥

(ਅਖਰੀ ਇਤਿ) ਬਿਨਾਸ ਕੋ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਨਾਮ ਅਖਰ ਹੈ। ਅਖਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰਨੇ ਸੇ ਵੇਦ ਕਾ ਨਾਉ ਅਖਰੀ ਹੈ ਸੋ ਅਖਰੀ ਵੇਦ ਨਾਮ ਕਹੀਯੇ ਲੋਕੋ ਕੋ ਅਸੰਖਪਨਾ ਕਹਨੇ ਵਾਲਾ ਸਬਦ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਵੇਦ ਰੂਪ ਸਬਦ ਲੋਕੋ ਕੋ ਅਸੰਖਯਾਤਤਾ ਕਹੇ ਹੈ, ਔ ਬੇਦ ਮੈ ਕਹੀ ਅਸੰਖਯਾਤਤਾ ਕੇ ਸਪਸ੍ਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਬਾਸਿਸ੍ਰ ਪੁਰਾਣ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕਾਹੂ ਕੇ ਬਿਰੋਧ ਕਾ ਭਾਰ ਨਹੀ ਹੋਵੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਅਗਨਿ ਵਿਸਫੁਲਿੰਗਾਦਿਕ ਦ੍ਰਿਸ੍ਰਾਤੋ ਸੇ ਵੇਦ ਮੇ ਅਸੰਖ ਲੋਕ ਹੀ ਲਿਖੇ ਹੈ ਵਾ ਕੁਛ ਔਰ ਭੀ ਲਿਖਾ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਕਰ ਕਹੇ– (ਅਖਰੀ ਇਤਿ) ਸਾਲਾਹ ਪਾਰਸੀ ਮੇ ਉਸਤਤਿ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬ ਜੀ ਮੇ 'ਸਹਸ ਤਵ ਨੈਨ ਨਨ ਨੈਨ ਹਹਿ ਤੋਹਿ ਕਉ' ਇਤਿਯਾਦਿ ਬਚਨੋ ਸੇ ਉਸਤਤਿ ਕਰੀ ਹੈ ਤੈਸੇ ਅਖਰੀ ਕਹੀਯੇ ਵੇਦ ਵਹੁ ਪੁਰਖ ਸਹਸ੍ਰ ਸਿਰੋ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਸਹਸ੍ਰ ਨੇਤ੍ਰੋ ਵਾਲਾ, ਐਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਸਾਲਾਹ ਉਸਤਤਿ ਭੀ ਕਰੇ ਹੈ॥ ਪੁਨਾ ਵੇਦ ਮੇ ਅਸੰਖ ਲੋਕ ਔਰ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਉਸਤਤੀ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਨਹੀ ਕਹੀ ਕਿਤੂ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਸਾਧਨ ਗ੍ਯਾਨ ਔ ਤਿਸ ਗ੍ਯਾਨ ਕੇ ਸਾਧਨੋ ਵਾਲੇ ਭੀ ਕਹੇ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ–

ਅਖਰੀ ਗਿਆਨੁ ਗੀਤ ਗੁਣ ਗਾਹ ॥

(ਅਖਰੀ ਇਤਿ) ਅਖਰੀ ਕਹੀਯੇ ਵੇਦ ਮੇ ਜੀਵ ਈਸ ਕੀ ਏਕਤਾ ਕਾ ਗ੍ਯਾਨ ਭੀ ਤੂੰ ਸੋ ਹੈ। ਐਸੇ ਤਤ੍ਵਮਸਿਆਦਿ ਵਾਕ੍ਯਨ ਨੇ ਗੀਤ ਕਹੀਯੇ ਗਾਯਾ ਹੈ। ਔ ਵੇਦ ਮੈ ਗੁਣ ਕਹੀਯੇ ਗ੍ਯਾਨ ਕੇ ਸਾਧਨ ਔਰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਸਾਧਨੋ ਕੀ ਗਾਹ ਨਾਮ ਜਾਗਾ ਰੂਪ ਮੁਮੁਖੂ ਔਰ ਮਨੋ ਨਾਸ ਵਾ ਸਨਾਖ੍ਯ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਭੀ ਅਨੇਕ ਬਚਨੋ ਮੈ ਕਹੇ ਹੈ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਬਹੁਤ ਕਿਆ ਕਹੇ ਜੋ ਕੁਛ ਹੈ ਸੋ ਸਭੀ ਵੇਦ ਮੈ ਕਥਨ ਕੀਆ ਹੈ ਯਾ ਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ–

ਅਖਰੀ ਲਿਖਣੁ ਬੋਲਣੁ ਬਾਣਿ ॥
ਅਖਰਾ ਸਿਰਿ ਸੰਜੋਗੁ ਵਖਾਣਿ ॥

(ਅਖਰੀ ਇਤਿ) ਦੇਵਤਾ ਮਨੁਖ੍ਯ ਜਿਸ ਕਿਸੀ ਬਾਣ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਨੂੰ, ਬੋਲਣ ਨਾਮ ਬੋਲਤੇ ਹੈ ਅਰ ਬੋਲ ਕੇ ਲਿਖਣ ਨਾਮ ਲਿਖਤੇ ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਅਖਰੀ ਨਾਮ ਵੇਦ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੇ ਹੀ ਸਿਧ ਕਰ ਕਹੇ ਹੈ ਤਾ ਸੇ ਬਾਹਰਲੇ ਵਾਕ੍ਯਨ ਕੋ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਾ ਹੋਨੇ ਸੇ ਤਿਨ ਸੇ ਆਸਤਿਕ ਕੁਛ ਨਹੀ ਸਿਧ ਕਰੇ॥ ਪੁਨਾ ਕੈਸਾ ਵਹੁ ਵੇਦ ਹੈ ਜਿਸ ਮੇ ਅਖਰਾ ਸਿਰ ਕਹੀਯੇ ਸੰਪੂਰਣ ਅਖਰੋ ਕਾ ਸਿਰ ਰੂਪ ਜੋ ਓਂ ਅਖਰ ਤਿਸ ਕੇ ਸੰਜੋਗ ਨਾਮ ਪਰ ਪੁਰਖ ਕੇ ਸਾਥ ਵਾਚ੍ਯ ਵਾਚਕ ਭਾਵ ਸੰਬੰਧ ਕਾ ਵਾ ਬੋਧ੍ਯ ਬੋਧਕ ਭਾਵ ਸੰਬੰਧ ਕਾ ਬਖਾਣ ਨਾਮ ਕਥਨ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਓਂ ਕੋ ਆਪਨੇ ਅਖਰੋ ਕਾ ਸਿਰ ਕਹ੍ਯਾ ਔ ਅਖਰ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਭੀ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਤਿਸਕਾ ਭੀ ਓਂ ਸਿਰ ਸਿਧ ਹੋਵੇਗਾ, ਯਹ ਸੁਨ ਪਰਿਹਾਰ ਕਰੇ–

ਜਿਨਿ ਏਹਿ ਲਿਖੇ ਤਿਸੁ ਸਿਰਿ ਨਾਹਿ ॥

(ਜਿਨਿ ਇਤਿ) ਜਿਨ ਕਹੀਯੇ ਜਿਸ ਪੁਰਖ ਨੇ ਇਹ ਨਾਮ ਇਸ ਜਗਤ ਮੇ ਹਿਰਨਗਰਭ ਦ੍ਵਾਰਾ ਵੇਦੋ ਕੇ ਜਾਹਰ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਸਭ ਅਖਰ ਲਿਖੇ ਹੈ, ਤਿਸ ਸਿਰ ਨਾਹ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਕਾ ਯਹ ਓਂਕਾਰ ਅਖਰ ਸਿਰ ਨਹੀ ਬਨ ਸਕੇ ਜਿਸ ਤੇ ਨਿਖਲ ਵੇਦਵਤ ਯਹ ਭੀ ਤਿਸ ਕਾ ਕਾਰਜ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਨਿਖਲ ਕੇ ਕਾਰਣ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੈਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਜਿਵ ਫੁਰਮਾਏ ਤਿਵ ਤਿਵ ਪਾਹਿ ॥

(ਜਿਵ ਇਤਿ) ਫੁਰਮਾਹ ਪਾਰਸੀ ਮੇ ਆਗ੍ਯਾ ਕਰਤੇ ਹੂਯੇ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜਿਵ ਕਹੀਯੇ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਵੇਦ ਮੈ ਗ੍ਯਾਨ ਕੇ ਸਾਧਨੋ ਕੇ ਕਥਨ ਕੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਸਾਧਨ ਗਜਾਨ ਕੇ ਕਥਨ ਕੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀਯੋ ਕੋ ਈਸ੍ਵਰ ਵੇਦ ਮੈ ਫੁਰਮਾਹ ਨਾਮ ਆਗਜਾ ਕਰੇ ਹੈ॥ ਤਿਵ ਤਿਵ ਪਾਹਿ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜੀਵ ਸੇ ਅਭਿੰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਗਜਾਨ ਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨਾ ਕਹ ਕਰ ਪੁਨਾ ਅਭੇਦ ਹੀ ਤਿਸ ਕੇ ਗ੍ਯਾਨ ਹੇਤ ਸੂਚਨ ਕਰੇ ਹੈ-

ਜੇਤਾ ਕੀਤਾ ਤੇਤਾ ਨਾਉ ॥ ਵਿਣੁ ਨਾਵੈ ਨਾਹੀ ਕੋ ਥਾਉ ॥
ਕੁਦਰਤਿ ਕਵਣ ਕਹਾ ਵੀਚਾਰੁ ॥ ਵਾਰਿਆ ਨ ਜਾਵਾ ਏਕ ਵਾਰ ॥
ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸਾਈ ਭਲੀ ਕਾਰ ॥ ਤੂ ਸਦਾ ਸਲਾਮਤਿ ਨਿਰੰਕਾਰ ॥ ੧੯ ॥

(ਜੇਤਾ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ! ਜੀਵ ਭਿੰਨ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਅਧਿਸ੍ਠਾਨ ਵਿਖੇ ਜੇਤਾ ਕੀਤਾ ਕਹੀਯੇ ਜਿਤਨਾ ਅਗਜਾਨ ਕਾ ਰਚਜਾ ਜਗਤ ਹੈ, ਤੇਤਾ ਨਾਉ ਕਹੀਯੇ ਯੇ ਵਹੁ ਸਮਗ੍ਰ ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ ਜੈਸੇ ਸਿੱਪੀ ਮੇ ਰੁੱਪਾ, ਰਸੀ ਮੇ ਸਰਪ, ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ ਵਾ ਮਟੀ ਮੇ ਘਟਾਦੀ ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਲਪਤ ਕਾਰਯੋ ਕੀ ਅਧਿਸ੍ਠਾਨ ਮੈ ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ ਸਤਾ ਬਤਾਯ ਕਰ ਅਬ ਨਾਮ ਸੇ ਬਿਨਾ ਤਿਨਕੀ ਅਨਜ ਸਤਾ ਕਾ ਅਭਾਵ ਦਿਖਾਵੇ ਹੈ-

(ਵਿਣੁ ਇਤਿ) ਥਾਉ ਠਹਰਨੇ ਕੇ ਠਿਕਾਨੋ ਕੋ ਕਹਤੇ ਹੈ। ਈਹਾਂ ਥਾਉ ਪਦ ਸੇ ਆਰੋਪਤ ਪ੍ਰਪੰਚ ਲੇਨਾ ਯਾ ਤੇ ਬਿਨਾ ਨਾਵੇ ਕਹੀਯੇ ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਬਿਨਾ ਅਧਿਸ੍ਠਾਨ ਮੈ ਨਾ ਹੀ ਕੋ ਥਾਉ ਕਹੀਏ ਕੋਈ ਭੀ ਆਰੋਪਿਤ ਵਸਤੁ ਨਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਅਧਿਸ੍ਠਾਨ ਮੈ ਕੋਈ ਵਸਤੁ ਨਹੀ ਸੋ ਅਧਿਸ੍ਠਾਨ ਬ੍ਰਹਮ ਤੂ ਹੈ ਯਹ ਗੁਰੁ ਜੀ ਕਾ ਭਾਵ ਹੈ। ਅਧਿਸ੍ਠਾਨ ਮੈ ਆਰੋਪਿਤ ਵਸਤੁ ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕੁਛ ਨਹੀ ਇਸ ਮੇ ਪ੍ਰਮਾਣ 'ਜਲ ਤੇ ਤਰੰਗ ਤਰੰਗ ਤੇ ਹੈ ਜਲੁ ਕਹਨ ਸੁਨਨ ਕਉ ਦੂਜਾ' ਇਤਜਾਦਿਕ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਹੈ ਔਰ ਘਟਾਦਿ ਕਾਰਯ ਮਟੀ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕਰ ਘਟ ਹੈ। ਐਸੇ ਨਾਮ ਲੇਨੇ ਕੋ ਹੀ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਮਟੀ ਰੂਪ ਹੈ ਇਤਿਜਾਦਿ ਵੇਦ ਵਚਨ ਹੈ॥ ਸੇਖ ਬਚਨ ਪੂਰਬਵਤ ਜਾਣ ਲੇਨੇ॥੧੯॥

ਦੋਹਰਾ॥ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਨਿਖਿਲ ਨਿਧਾਨ ਵਪੁ ਨਿਖਿਲ ਨਿਬ੍ਰਿਤਿ ਸ੍ਵਰੂਪ॥
ਕਰ ਕਰੁਣਾ ਕਰਣਾਕਰਾ ਹਰੇਂ ਮੋਹਤਮ ਕੂਪ ॥੧॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਸਰਬੇਸ੍ਵਰ ਸ੍ਰੀ ਪਰਮ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੋਕ੍ਤ ਜਪੁ ਬਾਣੀ ਤਾਤਪਰਯ ਪ੍ਰਕਾਸਕਾਯਾਂ ਸ੍ਰੀਮਦ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਚਰਣ ਸਿਖਿਤ ਤਾਰਾ ਹਰਿ ਕ੍ਰਿਤਾਯਾਂ ਗੁਰ ਭਾਵ ਦੀਪਕਾਯਾਂ ਪੂਰਬਾਰਧ: ਸਮਾਪਤ: ॥੧॥

ਮਘਰ ਬਦੀ ੧੪   ਸੰਬਤ ੧੯੩੬

ਜਪੁ ਉਤਰਾਰਧ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਦੋਹਰਾ॥

ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਚਰਨ ਸਰੋਜਵਰ ਬਾਰ ਬਾਰ ਤਿਨ ਬੰਦ ॥

ਉਤਰਾਰਧ ਜਪ ਅਰਥ ਕਹੋ ਦਾਯਕ ਪਰਮਾਨੰਦ ॥੧॥

ਇਸ ਬਾਣੀ ਕੇ ਪੂਰਬਾਰਧ ਵਿਖੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੋਚੈ ਸੋਚ ਨ ਹੋਵਈ ਇਤਯਾਦਿਕ ਪਾਠਿ ਕੇ ਸਹਿਤ ਭਗਤੀ ਕੇ ਵੈਰਾਗ੍ਯਾਦਿਕ ਸਾਧਨ ਨਿਰਣੇ ਕੀਯੇ ਅਰ ਗਾਵੀਯੇ ਸੁਣੀਯੇ ਇਤਯਾਦਿਕ ਪਾਠ ਸੇ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕ ਨਿਰਣੇ ਕੀਯੇ ਸੁਣਿਐ ਸਿਧ ਪੀਰ ਇਤਯਾਦਿ ਪਾਠ ਸੇ ਤਿਨ ਮੈ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤਿ ਹੇਤ ਤਿਨਕੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰੀ ਪੰਚ ਪਰਵਾਣ ਇਤਯਾਦਿ ਪਾਠ ਸੇ ਵਿਖਯ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੇਤੁ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਨਿਦਿਧਯਾਸਨ ਕੇ ਕਹੇ। ਜਿਸ ਮੇ ਉਤਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਤਿ ਸਭ ਸਾਧਨੋ ਕਾ ਫਲ ਰੂਪ ਜੀਵ ਈਸ ਕੀ ਏਕਤਾ ਹੀ ਔ ਅਸੰਖ ਜਪ ਇਤਯਾਦੀ ਪਾਠ ਸੈ ਮੋਖ ਮਾਰਗ ਮੈ ਗ੍ਰਹਣਯੋਗ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਵਾਲੇ ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਦੇਵ ਜੀਵ ਨਿਰਣੇ ਕੀਯੇ। ਅਰ ਅਸੰਖ ਮੂਰਖ ਇਤਯਾਦਿ ਪਾਠ ਸੈ ਮੋਖ ਮਾਰਗ ਮੈ ਰਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਅਸੁਰ ਜੀਵ ਨਿਰਣੇ ਕੀਯੇ ਔ ਅਸੰਖ ਨਾਮ ਇਤਯਾਦੀ ਪਾਠ ਸੇ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਜੀਵੋ ਕੇ ਨਾਵ ਥਾਵ ਸੂਚਨ ਕੀਯੇ ਹੈ। ਔ ਅਸੰਖ ਕਹਨੇ ਮੈ ਵੇਦ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੂਚਨ ਕੀਯਾ ਅਰ ਅਦ੍ਵੈਤ ਬਤਾਵਨ ਹੇਤ ਸਰਬ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੀ ਪਰ ਪੁਰਖ ਮੈ ਨਮ ਮਾਤ੍ਰ ਸਤਾ ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ ਬਿਨਾ ਅੰਨ ਸਤਾ ਕਾ ਅਭਾਵ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰ ਜੀਵ ਈਸ ਕਾ ਅਭੇਦ ਬੋਧਨ ਕੀਯਾ ਏਤਾ ਅਰਥ ਪੂਰਬਾਰਧ ਮੈ ਨਿਰਣੇ ਕੀਆ ਅਬ ਈਹਾਂ ਅਨਧਿਕਾਰੀ ਜਨੋ ਪ੍ਰਤਿ ਅਧਿਕਾਰੀਪਨ ਕੀ ਸਿਧੀ ਹੇਤ ਜਿਨਕੋ ਕਾਹੂਕ ਉਤਮ ਕਰਮ ਸੇ ਕਿੰਚਿਤ ਮਾਤ੍ਰ ਜਾਨਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਹੁਯੀ ਹੈ। ਅਰ ਅੰਤਾਕਰਣ ਮੈਲੇ ਹੈ ਜੀਵ ਈਸ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਨਿਰਣੇ ਕਰਨ ਮੈ ਅਸਮਰਥ ਹੈ ਤਿਨ ਮੰਦ ਬੁਧਿ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤ ਸੇ ਸੁਧ ਬੁਧੀ ਕਾ ਉਪਾਯ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਨਿਰਣੇ ਕਰੇ ਹੈ-

ਭਰੀਐ ਹਥੁ ਪੈਰੁ ਤਨੁ ਦੇਹ ॥ ਪਾਣੀ ਧੋਤੈ ਉਤਰਸੁ ਖੇਹ ॥

(ਭਰੀਐ ਇਤਿ) ਈਹਾ ਹਥ ਪੈਰ ਪਾਠ ਸੇ ਸਿਰਾਦਿਕ ਅੰਗ ਭੀ ਲੇਨੇ ਦੇਹ ਪਦ ਈਹਾਂ ਗ੍ਰੀਵਾ ਸੇ ਲੇ ਮੂਲ ਦ੍ਵਾਰ ਪ੍ਰਯੰਤ ਧੜ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ। ਤਨੁ ਪਦ ਸਮਗ੍ਰ ਸਰੀਰ ਪਰ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਨੁ ਕਹੀਯੇ ਇਸ ਸ੍ਥੂਲ ਸਰੀਰ ਮੈ ਹਥ ਪੈਰਾਦਿਕ ਅੰਗ ਔ ਦੇਹ ਕਹੀਯੇ ਤਿਨ ਅੰਗੋ ਕਾ ਮਧਯ ਭਾਗ ਧੜ ਜਬ ਖੇਹ ਕਹੀਯੇ ਚਿਕੜ ਵਾਧੂ ਧੂੜ ਕੇ ਸਾਥ ਭਰੀਯੇ ਨਾਮ ਭਰ ਜਾਵੇ ਤਬ ਪਾਣੀ ਧੋਤੇ ਉਤਰਸ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਸ੍ਵਛ ਜਲ ਕੇ ਸਾਥ ਧੋਨੇ ਸੇ ਵਹੁ ਖੇਹ ਉਤਰ ਜਾਵੇ ਹੈ ਔ ਉਤਰ ਕਰ ਸਰੀਰ ਸੁਧ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ॥ ਦੂਸਰਾ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤ ਕਹੇ-

ਮੂਤ ਪਲੀਤੀ ਕਪੜੁ ਹੋਇ ॥ ਦੇ ਸਾਬੂਣੁ ਲਈਐ ਓਹੁ ਧੋਇ ॥

(ਮੂਤ ਇਤਿ) ਜਬ ਮੂਤ੍ਰਾਦਿਕ ਅਸੁਧ ਵਸਤੁਯੋ ਕੇ ਸਾਥ ਪਲੀਤੀ ਨਾਮ ਅਸੁਧ ਕਪੜ ਹੋਯ ਬਸਤ੍ਰਾਦਿਕ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਬ ਦੇ ਨਾਮ ਦੇਕਰ ਸਾਬੂਣਾਦਿਕ ਖਾਰ ਵਸਤੁਆਂ ਵਹੁ ਬਸਤ੍ਰਾਦਿਕ ਧੋ ਲਈਦੇ ਹੈਂ ਔ ਧੋਇ ਕਰ ਸੁਧ ਕੀਯੇ ਗ੍ਰਹਣ ਕੀਯੇ ਜਾਵੇ ਹੈ॥ ਦੋ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤ ਕਹ ਕਰ ਦ੍ਰਾਸ੍ਟਾਂਤ ਕਹੇ-

ਭਰੀਐ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਕੈ ਸੰਗਿ ॥ ਓਹੁ ਧੋਪੈ ਨਾਵੈ ਕੈ ਰੰਗਿ ॥

(ਭਰੀਐ ਇਤਿ) ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤੋਵਤ ਜਬ ਮਤਿ ਕਹੀਯੇ ਇਸ ਜੀਵ ਕੀ ਬੁਧੀ ਅਪਨੇ ਕੋ ਅਸੁਧ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪਾਪ ਮੈਲ ਕੇ ਸਾਥ ਭਰੀਯੇ ਨਾਮ ਭਰੀ ਜਾਵੇ ਭਾਵ ਪਾਪ ਰੂਪ ਮੈਲ ਸਾਥ ਆਵਰੀ ਜਾਵੇ॥ ਤਬ ਓਹ ਕਹੀਯੇ ਪਾਪ ਮੈਲ ਸਾਥ ਭਰੀ ਬੁਧੀ ਧੋਪੈ ਨਾਮ ਧੋਯੀ ਜਾਵੇ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਸੁਧ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਨਾਵੇ ਕੇ ਰੰਗ ਕਹੀਯੇ ਬਾਣੀ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸੇ ਇਸ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਜੋ ਇਹ 'ਜਿਸੁ ਮਨਿ ਬਸੈ ਸੁਨੈ ਲਾਇ ਪ੍ਰੀਤਿ॥ ਤਿਸੁ ਜਨ ਆਵੈ ਹਰਿ ਪ੍ਰਭੁ ਚੀਤਿ॥ ਜਨਮ ਮਰਨ ਤਾ ਕਾ ਦੂਖ ਨਿਵਾਰੈ ਦੁਰਲਭ ਦੇਹ ਤਤਕਾਲ ਉਧਾਰੈ' ਇਤ੍ਯਾਦਿ ਪਾਠ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਚਿਤ ਆਵਨੇ ਕਾ ਔਰ ਜਨਮਾਦਿ ਦੂਖੁ ਨਿਵਾਰੈ' ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਕਾ ਹੇਤ ਰੂਪ ਕਹ੍ਯਾ ਜੋ ਬਾਣੀ ਕਾ ਪੜਣਾ ਸੁਨਨਾ ਤਿਸ ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਨਾਮ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਸੇ ਬੁਧੀ ਪਾਪ ਰੂਪ ਮਲ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੋਕਰ ਸੁਧ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਨਾਮ ਕੇ ਸਾਥ ਮਲ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਬੁਧੀ ਸੁਧਿ ਕਰਨੇ ਸੇ ਕਿਆ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਪੁੰਨੀ ਪਾਪੀ ਆਖਣੁ ਨਾਹਿ ॥

(ਪੁੰਨੀ ਇਤਿ) ਨਾਮ ਸਾਥ ਮਲ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰੀ ਤਿਸ ਸੁਧ ਬੁਧੀ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਕੀ ਯਹ ਪੁੰਨੀ ਕਹੀਏ ਪੁੰਨ ਵਾਲਾ ਹੈ ਔਰ ਪਾਪੀ ਨਾਮ ਪਾਪ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਦੋਨੋ ਵਾਲਾ ਹੈ ਐਸੇ ਆਖਣ ਕਹੀਯੇ ਆਖ੍ਯਾ ਭਾਵ ਨਾਮ ਨਾਹ ਕਹੀਯੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਯਹ ਹੈ ਪਤੰਜਲਿ ਰਿਖਿ ਨੇ ਇਤਰ ਜੀਵੋ ਕੇ ਕਰਮ ਤੀਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਕਹੇ ਹੈ। ਅਰ ਯੋਗੀਯੋ ਕੋ ਕਰਮ ਕੇਵਲ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੇ ਹੇਤੂ ਤਿਨ ਤੀਨੋ ਸੇ ਵਿਲਖਣ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਪੁੰਨ ਕਰਮ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਨੇ ਤੇ ਯੋਗੀ ਪੁੰਨੀ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਨਹੀ ਹੋਵੇ, ਪਾਪ ਕਰਮ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਨੇ ਤੇ ਯੋਗੀ ਪਾਪੀ ਨਹੀ ਕਹਾਵੇ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਉਭਯ ਵਾਲਾ ਨਾ ਹੋਨੇ ਤੇ ਯੋਗੀ ਪੁੰਨੀ ਪਾਪੀ ਉਭਯ ਨਾਮ ਵਾਲਾ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਕਿੰਤੂ ਜੀਵ ਈਸ ਕੇ ਏਕ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਵਿਖਯ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਯੋਗ ਰੂਪ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਯੁਕਤ ਹੋਨੇ ਤੇ ਯੋਗੀ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯੋਗੀ ਈਹਾਂ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੁੰਨੀ ਪਾਪੀ ਨਾਮੋ ਕੇ ਹੇਤੁ ਰੂਪ ਤ੍ਰਿਬਿਧ ਕਰਮੋ ਸੇ ਵਿਲਖਣ ਈਸਰ ਪ੍ਰਸਨਤਾ ਕੇ ਹੇਤੁ ਕਰਮੋ ਸੇ ਬੁਧੀ ਕੀ ਪਾਪ ਮਲ ਦੂਰ ਹੋਨੇ ਸੇ ਸੁਧੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਔ ਸੁਧ ਬੁਧੀ ਮੈ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਸਤ ਅਦੁਤੀ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋ ਗ੍ਯਾਨ ਹੋਕਰ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਤ੍ਰਿਬਿਧਿ ਕਰਮੋ ਸੇ ਹੀਨ ਹੋਨੇ ਤੇ ਤਿਨੋ ਦ੍ਵਾਰਾ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਪੁੰਨੀ ਆਦਿਕ ਤ੍ਰਿਬਿਧ ਸੰਗ੍ਯਾ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਪਿਛਲੀ ਮੂਲ ਕੀ ਤੁਕ ਸੇ ਇਤਨੀ ਬਾਤ ਕਹੀ ਅਬ ਆਗੇ ਤੀਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਕਰਮ ਵਾਲੇ ਜੀਵੋ ਕੋ ਸਰਬਦਾ ਸੰਸਾਰ ਮੇ ਫਿਰਨਾ ਔਰ ਪੁਨੀ ਆਦਿਕ ਤੀਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਨਾਮ ਸੇ ਔਰ ਤ੍ਰਿਬਿਧ ਕਰਮੋ ਸੇ ਸ੍ਵਰਗ ਨਰਕ ਮਧ੍ਯ ਭਾਵ ਯੇ ਤ੍ਰਿਬਿਧ ਫਲ ਭੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਕਰ ਕਰ ਈਹਾਂ ਸੇ ਲੇ ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੀ ਪ੍ਰਯੰਤ ਪਾਠ ਸੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ-

ਕਰਿ ਕਰਿ ਕਰਣਾ ਲਿਖਿ ਲੈ ਜਾਹੁ ॥

(ਕਰਿ ਕਰਿ ਇਤਿ) ਜੋ ਪੁਰਖ ਬੁਧੀ ਕੋ ਸੁਧ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਕਰਮੋ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੈ ਔ ਪੁੰਨ ਪਾਪ ਮਿਸ੍ਰਿਤ ਕਰਮੋ

ਕੋ ਕਰਤੇ ਹੈਂ ਵੇ ਪੁਰਖ ਕਰ ਕਰ ਕਹੀਯੇ ਪੁਨਾ ਪੁਨਾ ਤ੍ਰਿਬਿਧ ਕਰਮੋ ਕੋ ਕਰਕੇ ਤਿਨ ਸੇ ਜਨਯ ਤਿਨਕੇ ਧਰਮਾ ਧਰਮ ਔ ਉਭਯ ਰੂਪ ਤੀਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਕਰਣਾ ਨਾਮ ਸੁਖ ਦੁਖ ਕੇ ਔ ਮਿਸ੍ਰਿਤ ਫਲੋ ਕੇ ਹੇਤੂ ਸੰਸਕਾਰੋਂ ਕੋ ਮਨ ਰੂਪ ਕਾਗਜ ਪੈ ਲਿਖ ਕਰ ਫਲ ਭੋਗਨੇ ਹੇਤ ਪਰਲੋਕ ਕੋ ਲੇ ਜਾਹ ਨਾਮ ਲੇ ਜਾਵੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਪਰਲੋਕ ਮੈ ਦੂਸਰੇ ਕੇ ਕੀਯੇ ਕਾ ਦੂਸਰਾ ਭੋਗਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਵਾ ਅਪਨੇ ਕੀਯੇ ਕੋ ਆਪ ਹੀ ਭੋਗੇ ਹੈ ਯਹ ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰੂ ਦੂਸਰ ਪਖ ਕਹੇ-

ਆਪੇ ਬੀਜਿ ਆਪੇ ਹੀ ਖਾਹੁ ॥

(ਆਪੇ ਇਤਿ) ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਸੇ ਅਪਨੇ ਕਰਮ ਕੇ ਫਲ ਮੇ ਆਪੇ ਬੀਜ ਕਹੀਯੋ ਯਹ ਜੀਵ ਆਪ ਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਤਿਸ ਕਾਰਣ ਸੇ ਆਪੇ ਹੀ ਖਾਹ ਕਹੀਯੇ ਆਪ ਹੀ ਤਿਨ ਕਰਮੋ ਕੇ ਸੁਖ ਦੁਖਾਦਿਕ ਫਲ ਭੋਗੇ ਹੈ ਦੂਸਰੇ ਕੇ ਕਰਮ ਮੈ ਕਾਰਨ ਨਾ ਹੋਨੇ ਸੇ ਦੂਸਰੇ ਕੇ ਕਰਮ ਫਲੋ ਕੋ ਨਹੀ ਭੋਗੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਮੈ ਆਵਨੇ ਜਾਵਨੇ ਵਿਖੇ ਪੁਨਾ ਕਰਮ ਔ ਤਿਨਕੇ ਫਲੋ ਕੇ ਭੋਗ ਵਿਖੇ ਜੀਵ ਸ੍ਵਤੰਤਰ ਕਾਰਣ ਹੈ ਵਾ ਕਰਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਅਧੀਨ ਕਾਰਣ ਹੈਂ ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਈਸ੍ਵਰਾਧੀਨ ਕਾਰਣ ਕਹੇ-

ਨਾਨਕ ਹੁਕਮੀ ਆਵਹੁ ਜਾਹੁ ॥ ੨੦ ॥

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰਮੋ ਕੋ ਕਰਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਔਰ ਤਿਨ ਕਰਮੋ ਕੇ ਫਲੋ ਕੋ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਅਧੀਨ ਹੁਯੇ ਜੀਵ ਪਰਲੋਕ ਸੇ ਲੋਕ ਮੈ ਆਵਹੁ ਨਾਮ ਆਵਤੇ ਹੈ ਔ ਲੋਕ ਸੇ ਪਰਲੋਕ ਕੋ ਜਾਹੁ ਨਾਮ ਜਾਤੇ ਹੈ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਨਹੀ ਆਵੇ ਜਾਵੇ ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਆਵਨੇ ਜਾਵਨੇ ਮੈ ਜੀਵ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਨਹੀ ਤੈਸੇ ਕਰਮ ਕੇ ਕਰਨੇ ਮੇ ਔ ਤਿਨ ਕਰਮ ਕੇ ਫਲ ਭੋਗਨੇ ਮੇ ਭੀ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਨਹੀ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰੁ ਲਿਖੇ ਹੈ ਕਰੇ ਕਰਾਵੇ ਆਪੇ ਆਪ ਇਤਿ ਤਥਾ 'ਆਪੇ ਉਝੜਿ ਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਪਿ ਵਿਖਾਲੇ ਰਾਹੁ' ਇਤਿ ਕਰੇ ਹੈ ਕਰਮ ਫਲੋ ਕਾ ਦੇਨਾ ਆਪ ਔ ਕਰਾਵੇ ਹੈ ਜੀਵੋ ਸੇ ਫਲੋ ਕੇ ਹੇਤੁ ਕਰਮ ਆਪ ਯਹ ਪਹਲੀ ਤੁਕ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਆਵਨੇ ਜਾਵਨੇ ਔ ਕਰਨੇ ਭੋਗਨੇ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਕਾ ਸੰਸਾਰ ਸੇ ਕੈਸੇ ਛੂਟਨਾ ਹੋਵੇ ਯਹ ਸੁਨ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੇ ਕਹੇ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਸੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁਏ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਗਯਾਨ ਪਾਇ ਕਰ ਛੁਟੇ ਹੈ ਯਹ ਅਨੇਕ ਵਾਰ ਕਹਿਆ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਗੁਰੁ ਪੁਨਾ ਕਹੇ-

ਤੀਰਥੁ ਤਪੁ ਦਇਆ ਦਤੁ ਦਾਨੁ ॥ ਜੇ ਕੋ ਪਾਵੈ ਤਿਲ ਕਾ ਮਾਨੁ ॥

(ਤੀਰਥੁ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਤੀਰਥੁ ਤਪੁ ਪਦ ਬਾਨਪ੍ਰਸਤ ਆਸ੍ਰਮ ਕੇ ਧਰਮੋ ਕੋ ਕਹਤੇ ਹੁਯੇ ਔਰ ਆਸ੍ਰਮੋ ਕੇ ਧਰਮੋ ਕੋ ਬੋਧਨ ਕਰੇ ਹੈ ਦਯਾ ਦਤ ਦਾਨ ਪਾਠ ਨਿਖਲ ਵਰਣਾਸ੍ਰਮੋ ਕੇ ਧਰਮੋ ਕੋ ਲਖਾਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜੇ ਕੋਈ ਪੁਰਖ ਸੰਪੂਰਣ ਅਨਾਤਮ ਪਦਾਰਥੋ ਕੇ ਮਧਯ ਮੇ ਮਾਨ ਨਾਮ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੇ ਤਿਲਕਾ ਨਾਮ ਤਿਲਕ ਰੂਪ ਆਤਮ ਗ੍ਯਾਨ ਪਾਵੇ ਨਾਮ ਪਾਇਆ ਚਾਹੈ ਸੋ ਤੀਰਥ ਤਪ ਕਹੀਯੇ ਆਸ੍ਰਮੋ ਕੇ ਧਰਮੋ ਸੇ ਪੁਨਾ ਦਯਾ ਦਤ ਦਾਨ ਕਹੀਯੇ ਵਰਣਾਸ੍ਰਮੋ ਕੇ ਸਾਂਝੇ ਧਰਮੋ ਸੇ ਪਹਲੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰੇ ਪੀਛੇ ਸੇ ਤਿਸ ਕੋ ਤਿਲਕ ਰੂਪ ਗਯਾਨ ਮਿਲੇਗਾ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਹੇਤੁ ਗਯਾਨ ਕੋ ਤਿਲਕ ਰੂਪਤਾ ਰਾਜ ਵਿਦਯਾ ਕਹਨੇ ਸੇ ਗੀਤਾ ਮੇ ਸਪਸ੍ਟ ਲਿਖੀ ਹੈ ਤੀਰਥ ਰਿਖੀਯੋ ਕੇ ਸੇਵਨ ਕਰੇ ਜਲੋ ਕਾ ਔ ਅਵਤਾਰੋ ਕੇ ਸ੍ਥਾਨੋ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤਪ ਚਾਂਦ੍ਰਾਯਣਾਦਿ ਬ੍ਰਤੋਂ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਦਯਾ ਦੂਸਰੇ ਕਾ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਣ ਕੀ ਇਛਾ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਦਤ ਈਹਾਂ ਵਾਗੇਂਦ੍ਰਿਯੋ ਕੋ ਦਮਨ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਦਾਨ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕੀ ਬਿਧਿ ਸੇ ਅਪਨਾ ਸ੍ਵਤ੍ਵ ਛੋਡ ਕੇ ਦੂਸਰੇ ਕਾ ਸ੍ਵਤ੍ਵ ਕਰਨ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਯੇ ਤੀਰਥਾਦਿਕ ਗਯਾਨ ਕੇ ਬਹਿਰੰਗ ਸਾਧਨ ਹੈ ਇਨ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਸੁਧ ਮਨ ਵਾਲੇ ਕੋ ਗਯਾਨ ਕੀ ਇਛਾ ਉਪਜੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਗਯਾਨ ਕੀ ਇਛਾ ਕੋ ਪੈਦਾ ਕਰਨੇ ਸੇ ਯੇ ਗਯਾਨ ਸਾਧਨ ਕੇ ਸਾਧਨ ਕਹਾਵੇ ਹੈ॥ ਅਰ ਪਰੰਪਰਾ ਗਯਾਨ ਕੇ ਸਾਧਨ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਬਹਿਰੰਗ

ਕਹਾਵੇ ਹੈ॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੂਰਬ ਪਾਠ ਸੇ ਬਹਿਰੰਗ ਸਾਧਨ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਗਜਾਨ ਕੇ ਮੁਖ ਅੰਤਰੰਗ ਸਾਧਨ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕ ਕਹੇ ਹੈ-

ਸੁਣਿਆ ਮੰਨਿਆ ਮਨਿ ਕੀਤਾ ਭਾਉ ॥ ਅੰਤਰਗਤਿ ਤੀਰਥਿ ਮਲਿ ਨਾਉ ॥

(ਸੁਣਿਆ ਇਤਿ) 'ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ' ਇਤਜਾਦਿਕ ਗੁਰੁ ਬਚਨੋ ਸੇ ਅੰਤਰਗਤਿ ਕਹੀਯੇ ਰਿਦੇ ਕੇ ਭੀਤਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੂਯੇ ਅਪਨੇ ਸ੍ਰੂਪ ਕੋ ਬਿਚਾਰ ਕੇ ਪੁਨਾ ਪ੍ਰਭ ਤੂ ਹੈ ਇਤਜਾਦਿਕ ਗੁਰੁ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਜਿਨ ਅਧਿਕਾਰੀਯੋ ਨੇ ਸੁਣਿਆ ਹੈ ਪੁਨਾ ਮੰਨਿਆ ਕਹੀਯੇ ਯੁਕਤੀਯੋ ਸੇ ਜਿਨੋ ਨੇ ਸੁਣੇ ਉਪਦੇਸ ਕਾ ਚਿੰਤਨ ਕੀਆ ਹੈ ਤਥਾ ਮਨਿ ਕੀਤਾ ਭਾਉ ਅਨਾਤਮਾਕਾਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕੋ ਨ੍ਰਿਬ੍ਰਿਤ ਕਰਕੇ ਜਿਨੋ ਨੇ ਕੇਵਲ ਆਤਮਾਕਾਰ ਬ੍ਰਿਤਿ ਕਾ ਕਰਨਾ ਰੂਪ ਮਨ ਮੇ ਭਾਉ ਨਾਮ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕੀਆ ਹੈ ਤਿਨ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਤਹਾ ਰਿਦੇ ਦੇਸ ਮੇ ਆਤਮਾ ਕਾ ਸਖ੍ਯਾਤਕਾਰ ਰੂਪ ਤੀਰਥ ਉਦੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਿਸ ਤੀਰਥ ਮੇ ਅਗਜਾਨ ਤਤ ਕਾਰਜ ਰੂਪ ਮਲ ਕਾ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਮਲ ਕੇ ਨਾਉ ਨਾਮ ਸਨਾਨ ਕਰਨਾ ਹੈ ਈਹਾਂ ਗ੍ਯਾਨ ਮੈ ਤੀਰਥਤਾ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਹੈ ਸੋ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਗੀਤਾ ਮੇ ਸਪਸ੍ਰ ਲਿਖੀ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮੁਕਤੀ ਗਜਾਨ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਰ ਗਜਾਨ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿ ਸਾਧਨ ਵਿਵੇਕ ਵੈਰਾਗਜ ਸਮ ਦਮ ਉਪਰਤਿ ਤਿਤਿਖਾਦਿਕ ਗੁਣਾ ਵਾਲੇ ਕੋ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸੋ ਗੁਣ ਮੇਰੇ ਵਿਖੇ ਕੋਈ ਭੀ ਨਹੀ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਣਾ ਕੇ ਹੋਤੇ ਗੁਣਹੀਨਤਾ ਕਹਣੇ ਵਾਲੇ ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਕਾਹੂ ਸਿਖ ਕੋ ਦੇਖ ਕਰ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਆਪ ਹੀ ਤਿਸ ਕੇ ਗੁਣੋ ਕੋ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰੇ ਹੈ-

ਸਭਿ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਮੈ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਵਿਣੁ ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਭਗਤਿ ਨ ਹੋਇ ॥

(ਸਭਿ ਇਤਿ) ਭਕਤੀ ਨਾਮ ਸੇਵਨ ਕਾ ਹੈ ਈਹਾਂ ਸੇਵਨ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋ ਕਾ ਜਾਨ ਲੇਨਾ ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖਜ! ਤੈਨੇ ਜੋ ਕਥਨ ਕੀਆ ਮੇਰੇ ਮੈ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋ ਕੇ ਯੋਗਜ ਗੁਣ ਨਹੀ ਔ ਵਿਣ ਗੁਣ ਕੀਤੇ ਨਾਮ ਬਿਨਾ ਬਿਬੇਕਾਦਿਕ ਗੁਣੋ ਕੇ ਭਕਤਿ ਨ ਹੋਇ ਨਾਮ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋ ਕਾ ਸੇਵਨ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕੇ ਸੋ ਸਚ ਹੈ ਪਰੰਤੁ ਸਭ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ਕਹੀਯੇ ਕੌਣ ਗੁਣ ਨਹੀ ਯਹ ਕਹੋ ਅਥਵਾ ਮਾਯਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲਾ ਸਰਬੱਗਤਾ ਸਤਜ ਸੰਕਲਪਤਾਦਿ ਕੋਈ ਗੁਣ ਤੇਰੇ ਮੈ ਨਹੀ ਔਰ ਵਿਵੇਕਾਦਿਕ ਤੁਝ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੈ ਸਭੀ ਹੈ ਅਥਵਾ ਬਜਵਹਾਰ ਦ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਕਰ ਸਭੀ ਗੁਣ ਤੁਝ ਵਿਖੇ ਹੈ ਪਰਮਾਰਥ ਦ੍ਰਿਸ੍ਰੀ ਸੇ ਨਾਹੀ ਕਇਕੋ ਹੀ ਯੇ ਕੋਈ ਭੀ ਤੇਰੇ ਵਿਖੇ ਨਹੀ ਸੁਨ ਕਰ ਸਿਖ ਕਹੇ ਹੈ-

ਸੁਅਸਤਿ ਆਥਿ ਬਾਣੀ ਬਰਮਾਉ ॥

(ਸੁਅਸਤਿ ਇਤਿ) ਆਥ ਅਰਥ ਕਾ ਬਦਲ ਹੈ ਵਾ ਆਥ ਕਹੋ ਇਸ ਅਰਥ ਕਾ ਬੋਧਕ ਕ੍ਰਿਯਾ ਪਦ ਹੈ ਬਰਮਾਉ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਬ੍ਰਹਮ ਨਾਮ ਈਹਾਂ ਵੇਦ ਕਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸਿਖਜ ਕਹੇ ਹੈ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੇਕਰ ਮੇਰੇ ਮੈ ਆਪਨੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪਨ ਕਾ ਨਿਸਚੇ ਕਰ ਲੀਆ ਹੈ ਤਬ ਸ੍ਵਅਸਤਿ ਆਥ ਕਹੀਯੇ ਮੇਰੀ ਕਲਜਾਣ ਅਰਥ ਭਾਵ ਮੇਰੀ ਕਲਜਾਣ ਹੇਤ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਆਗ੍ਯਾ ਰੂਪ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਕੀ ਬੋਧਕ ਬਾਣੀ ਬਰਮਾਉ ਕਹੀਯੇ ਬੇਦ ਕੀ ਬਾਣੀ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੋ ਅਥਵਾ ਮੇਰੀ ਸੁਅਸਤਿ ਨਾਮ ਕਲਜਾਣ ਕੋ ਆਥ ਕਹੋ ਬਾਣੀ ਬਰਮਾਉ ਕਹੀਯੇ ਬਾਣੀ ਬ੍ਰਹਮ ਸੰਬੰਧੀ ਸੇ ਇਸਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਜਿਸ ਬਾਣੀ ਕਾ ਬ੍ਰਹਮ ਸਾਥ ਬੋਧਜ ਬੋਧਕ ਭਾਵ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਲਖਣਾ ਸੇ ਤਿਸ ਬਾਣੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਮੇਰੀ ਕਲਜਾਣ ਕੋ ਕਹੋ॥ ਸਿਖਜ ਕਾ ਕਥਨ ਸੁਨ ਕਰ ਹੇ ਸਿਖਜ! ਤੇਰਾ ਕਿਸ ਬਾਣੀ ਮੈ ਉਤਸਾਹ ਹੈ ਯਹ ਪੂਛਤੇ ਗੁਰੂ ਪ੍ਰਤਿ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸੰਪੂਰਨ ਦ੍ਰਿਸਜ ਕੂੜੇ ਕਚਰੇ ਕੇ ਚਿਤ ਸੇ ਸੰਬਰਨੇ ਮੈ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ ਸਿਖ-

ਸਤਿ ਸੁਹਾਣੁ ਸਦਾ ਮਨਿ ਚਾਉ ॥

(ਸਤਿ ਇਤਿ) ਸੁਹਣ ਝਾੜੂ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਸੁਹਾਣ ਸੂਹਣ ਸਾਥ ਸੰਬਰਨੇ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸਰਬ

ਕਲਪਨਾ ਕਾ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਜੋ ਸਤ ਹੈ ਤਿਸ ਸਤ ਨਾਮ ਸਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਖੇ ਕਲਪਿਤ ਜੋ ਦ੍ਰਿਸਜ ਤਿਸ ਕੇ ਸੁਹਾਣ ਨਾਮ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਸੰਬਰਨੇ ਮੈ ਜਦ ਸ੍ਵਪਨੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਕਾਲੋ ਮੈ ਮੇਰੇ ਮਨ ਮੋ ਚਾਉ ਨਾਮ ਉਤਸਾਹ ਰਹੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਸੁਹਾਣੁ ਸਬਦ ਸੁਹਾਨਿ ਕੀ ਬਦਲ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸਤ ਮੈ ਸਰਬ ਦ੍ਰਿਸਜ ਕੀ ਸੁਹਾਨ ਨਾਮ ਅਤਜੰਤ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਕਰਨੇ ਕਾ ਮੇਰੇ ਮਨ ਮੈ ਅਤਜੰਤ ਉਤਸਾਹ ਹੈ॥

ਕਵਣੁ ਸੁ ਵੇਲਾ ਵਖਤੁ ਕਵਣੁ ਕਵਣ ਥਿਤਿ ਕਵਣੁ ਵਾਰੁ ॥
ਕਵਣਿ ਸਿ ਰੁਤੀ ਮਾਹੁ ਕਵਣੁ ਜਿਤੁ ਹੋਆ ਆਕਾਰੁ ॥

ਕਿੰਚ ਜਿਸ ਦ੍ਰਿਸਜ ਕੇ ਨਾਸ ਕਰਨੇ ਕਾ ਉਤਸਾਹ ਹੈ ਪਹਲੇ ਤਿਸਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕਾ ਸਮਾਨ ਬਿਸੇਖ ਕਾਲ ਪੁਰਾਣੋ ਵਾਲੇ ਪੰਡਿਤ ਜਾਨੇ ਹੈ ਵਾ ਕੁਰਾਨ ਵਾਲੇ ਕਾਜੀ ਜਾਨੇ ਹੈ ਵਾ ਅਸ੍ਟਾਂਗ ਯੋਗ ਸਾਧਨੇ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀ ਜਾਨੇ ਹੈ ਯਹ ਭੀ ਪੂਛਨੇ ਕਾ ਉਤਸਾਹ ਹੈ ਸੋ ਬਤਾਵੋ ਯਹ ਪੂਛੇ- (ਕਵਣੁ ਇਤਿ) ਦੂਸਰੀ ਤੁਕ ਮੈ ਕਹਿਆ ਆਕਾਰ ਈਹਾਂ ਭੂਤ ਭੌਤਕ ਨਿਖਲ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਆਕਾਰ ਕਹੀਯੇ ਭੂਤ ਭੌਤਕ ਪ੍ਰਪੰਚ ਜਿਤ ਹੋਯਾ ਨਾਮ ਜਿਸ ਸਮੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੇ ਉਪਜਿਆ ਕਵਣੁ ਸੁ ਵੇਲਾ ਕਹੀਯੇ ਵਹੁ ਵਖਤ ਕੌਨ ਹੈ ਬੇਲਾ ਪਦ ਕੀ ਪਾਰਸੀ ਮੇ ਟੀਕਾ ਕਰੇ- (ਵਖਤ ਇਤਿ) ਜਗਤ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕਾ ਸਾਮਾਨਜ ਕਾਲ ਪੂਛ ਕਰ ਬਿਸੇਖ ਕਾਲ ਪੂਛੇ- (ਕਵਣ ਥਿਤ ਇਤਿ) ਥਿਤਿ ਕਾ ਮੂਲ ਤਿਥਿ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਅਮਾਵਸ ਔ ਪੂਰਨਮਾਸੀ ਕੇ ਮਧਜਵਰਤੀ ਏਕਮਾਦਿ ਤਿਥੀਯੋ ਮੈ ਤਿਥਿ ਕੌਨ ਥੀ ਤਥਾ ਆਇਤਵਾਰ ਸੇ ਲੇ ਸਾਤ ਵਾਰੋ ਕੇ ਮਧਜ ਮੇ ਵਾਰ ਕੌਨ ਥਾ ਤਥਾ ਕਵਣ ਸਿ ਨਾਮ ਕੌਨ ਬਸੰਤਾਦਿਕ ਖਟ ਰਿਤੁਯੋ ਮੈ ਰੁਤਿ ਥੀ ਤਥਾ ਮਾਹੁ ਕਵਣ ਕਹੀਯੇ ਚੇਤ ਸੇ ਆਦਿ ਲੇਕਰ ਬਾਰਾ ਮਾਸੋ ਮੈ ਮਹੀਨਾ ਕਵਣ ਥਾ ਈਹਾਂ ਸੁਕਲ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨ ਦੋ ਪਖੋ ਮੇ ਸੇ ਪਖ ਕੌਨ ਥਾ ਯਹ ਭੀ ਜਾਨ ਲੇਨਾ ਅਰ ਨਾ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਕਹੇ ਵਾਰ ਤਿਥ ਪਖ ਮਾਹ ਰਿਤੁ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਕ੍ਰਮ ਭੀ ਅਪਨੀ ਬੁਧੀ ਸੇ ਜਾਨ ਲੇਨਾ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਿਖਜ ਕਾ ਪ੍ਰਸਨ ਸੁਨਕੇ ਗੁਰੁ ਈਸ੍ਵਰ ਬਿਨਾ ਸਭ ਕੋ ਸਾਮਾਨਜ ਬਿਸੇਖ ਕਾਲ ਕਾ ਜਾਨਨਾ ਕਹੇ ਹੈ-

ਵੇਲ ਨ ਪਾਈਆ ਪੰਡਤੀ ਜਿ ਹੋਵੈ ਲੇਖੁ ਪੁਰਾਣੁ ॥

(ਵੇਲ ਇਤਿ) ਕਰਤਾਪਨ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਕਰਤਾ ਹੈ ਕਰਤਾਪਨਾ ਕਰਤਾ ਮੈ ਗਜਾਨ ਇਛਾ ਉਦਮ ਰੂਪ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜਿਸ ਬੇਲਾ ਮੈ ਨਿਖਲ ਭੂਤ ਭੌਤਕ ਜਗਤ ਕੇ ਰਚਨੇ ਯੋਗਜ ਗ੍ਯਾਨ ਇਛਾ ਉਦਮ ਵਾਲੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਰਤਾ ਨੇ ਏਕ ਮੈ ਬਹੁਤ ਹੋਵੋ ਐਸੀ ਇਛਾ ਕਰ ਤਿਸ ਕੀ ਰਚਨਾ ਕਰੀ ਵਹੁ ਵੇਲਾ ਪੰਡਤੀ ਨਾਮ ਸ੍ਰੁਤਿ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਨਾ ਜਾਨਕੇ ਕੇਵਲ ਯੁਕਤੀਯੋ ਸੇ ਬਿਚਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪੰਡਿਤ ਮਨਜੋ ਨੇ ਨ ਪਾਈਆ ਕਹੀਯੇ ਨਹੀ ਜਾਣੀ ਨਾ ਪੰਡਿਤ ਹੋ ਕਰ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਪੰਡਿਤ ਮਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਪੰਡਿਤ ਮਨਜ ਹੋਵੇ ਹੈ ਈਹਾਂ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ ਵੋਹੀ ਪੰਡਿਤ ਕਹੇ ਹੈ ਵੇਦ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ 'ਸੋ ਪੰਡਿਤੁ ਜੋ ਮਨੁ ਪਰਬੋਧੈ' ਇਤਜਾਦਿ ਪਾਠ ਮੇ ਕਹੇ ਨਹੀ ਕਹੇ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਉਨ ਪੰਡਿਤੋ ਕੋ ਪੁਰਾਣਾਦਿਕੋ ਸੇ ਵਹੁ ਵੇਲਾ ਗਜਾਤ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਜਿ ਇਤਿ) ਜਿ ਨਾਮ ਜੇਕਰ ਤਿਨ ਕੇ ਪਾਸ ਪੁਰਾਣ ਭੀ ਲਿਖੇ ਹੂਯੇ ਹੋਵੇ ਤੌ ਭੀ ਉਸ ਵੇਲਾ ਕੋ ਵਹੁ ਪੰਡਿਤ ਨਹੀ ਜਾਨੇ ਜਿਸ ਹੇਤੁ ਸੇ ਵੇ ਅਪਨੀ ਬੁਧਿ ਅਨੁਸਾਰ ਕਲਪੀਆਂ ਯੁਕਤੀਆਂ ਕੇ ਵਸ ਹੁਯੇ ਪੁਰਾਣੋ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਕੋ ਨਹੀ ਜਾਨਤੇ॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ੍ਰੁਤਿ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਜਾਨੇ ਬਿਨਾ ਕੇਵਲ ਯੁਕਤੀ ਸੇ ਬਿਚਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਲੋਕੋ ਕਾ ਖੰਡਨ ਕਰਕੇ ਅਬ ਚਾਰ ਵਾਕੋ ਕੇ ਤੁਲਜ ਚਾਰ ਤਤ੍ਵੋ ਸੇ ਉਤਪਤੀ ਮਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਯਵਨੋ ਕਾ ਖੰਡਨ ਕਰੇ-

ਵਖਤੁ ਨ ਪਾਇਓ ਕਾਦੀਆ ਜਿ ਲਿਖਨਿ ਲੇਖੁ ਕੁਰਾਣੁ ॥

(ਵਖਤੁ ਇਤਿ) ਕਾਦੀ ਕਾ ਮੂਲ ਕਾਜੀ ਹੈ ਮਤ ਕੀ ਬਜਵਸਥਾ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਕਾਜੀ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜਿਸ

ਸਮੇ ਮੈ ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਨੈ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਰਚੀ ਵਹੁ ਵਖਤ ਨਾਮ ਸਮਾ ਨ ਪਾਯੋ ਕਾਦੀਆਂ ਕਹੀਯੇ ਯਵਨ ਮਤ ਕੀ ਸਭ ਬਜਵਸਥਾ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾਜੀਯੋ ਨੇ ਭੀ ਨਹੀ ਜਾਨਿਆ ਜਿਸ ਹੇਤੁ ਸੇ ਵੇ ਅੰਨਮਯ ਪ੍ਰਾਣਮਯ ਮਨੋਮਯ ਵਿਗਜਾਨਮਯ ਕੋਸੋ ਮੇ ਹੀ ਫਸੇ ਹੂਯੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਅਤੀ ਸ੍ਥੂਲ ਬੁਧੀ ਵਾਲੇ ਹੋਨੇ ਤੇ ਨਹੀ ਜਾਨਤੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਨੋ ਨੇ ਸਭ ਕੋ ਬਜਵਸ੍ਥਾ ਦੇਨੇ ਹੇਤ ਲਿਖੀ ਹੈ ਲਿਖਤ ਕੁਰਾਨ ਕੀ , ਵਹੁ ਕਜ਼ੁ ਨਹੀ ਜਾਨ ਲੇਵੇਗੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਉਤਰ ਕਹੇ- (ਜਿ ਇਤਿ) ਜਿ ਨਾਮ ਜੌਨ ਸੇ ਕਾਜੀ ਲਿਖਨਿ ਨਾਮ ਲਿਖੇ ਹੈ ਔਰੋਂ ਕੋ ਸਮਝਾਵਨ ਹੇਤੁ, ਲੇਖ ਨਾਮ ਲਿਖਿਤ ਕੁਰਾਨ ਕੀ, ਵਹੁ ਭੀ ਕੁਰਾਨ ਕੇ ਅਸਲ ਭਾਵ ਕੋ ਨਾ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਨਹੀ ਜਾਨਤੇ ਅਥਵਾ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮੈ ਪਦ ਸਿਧੀ ਕੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਕੁਰਾਨ ਨਾਮ ਕੇ ਅਰਥ ਸੇ ਹੀ ਨਾ ਜਾਨਨਾ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਸੋਈ ਦਿਖਾਵੇ ਹੈ। ਕੁਰਾਨ ਬਜਾਕਰਣ ਕੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਕੁ।ਰ।ਅਨ। ਤੀਨ ਪਦ ਮਿਲਕੇ ਬਨੇ ਹੈ ਅਰ ਉਨ ਪਦੋਂ ਕੇ ਅਰਥ ਯੇ ਹੈ, ਕੁ ਕਾਕੁਤਸਿਤ ਰ ਕਾਦੇਨਾ ਅਨ ਕਾਚੇਸ੍ਟਾ। ਯਾ ਤੇ ਕੁ ਨਾਮ ਕੁਸਿਤ ਨਰਕ ਰੂਪ ਫਲ ਕੋ ਰ ਨਾਮ ਦੇਵੇ, ਸੋ ਕਹਾਵੇ ਕੁਰਸਾਸਤ੍ਰ ਨਿੰਦਿਤ ਹਿੰਸਾਦਿ ਕਰਮ, ਤਿਸ ਕੁਰ ਵਿਖੇ ਅਨ ਨਾਮ ਚੇਸ੍ਟਾ ਕਰੇ ਪੁਰਖ ਜਿਸ ਗ੍ਰੰਥ ਸੇ ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਕੁਰਾਨ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਨਾਮ ਸੇ ਹੀ ਨਿਖਿਧ ਵਸਤੁ ਕੇ ਬੋਧਕ ਕੁਰਾਨ ਕੀ ਜੋ ਲੇਖ ਨਾਮ ਲਿਖਤ ਕੋ, ਲਿਖਨ ਨਾਮ ਲਿਖੇ ਹੈ, ਵਹੁ ਵਖਤ ਕੋ ਕੈਸੇ ਪਾਵੇ, ਭਾਵ ਯਹ ਕਾਫਰ ਮਾਰਨੇ, ਬੁਤ ਤੋੜਨੇ ਆਦਿ ਸ੍ਥੂਲ ਵਿਚਾਰੋ ਮੈ ਫਸਨੇ ਵਾਲੇ ਸੂਖਮ ਪਰਮਾਤਮ ਰੂਪ ਵਸਤੁ ਸੈ ਜਗਤ ਕੇ ਹੋਨੇ ਕੇ ਸਮੇ ਕੋ ਕਾਹੂ ਰੀਤਿ ਸੇ ਨਹੀ ਜਾਨ ਸਕੇਗੇ॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਚਾਰ ਵਾਕੋ ਕੇ ਭਾਈ ਯਵਨੋ ਕੋ ਤਿਸ ਸਮੇ ਕਾ ਨਾ ਜਾਨਨਾ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਯੋਗੀਯੋਂ ਕੋ ਭੀ ਯੋਗਾਂਸ ਬਿਨਾ ਔਰ ਅੰਸ ਮੇ ਅਯੋਗਜ ਬਤਾਵੇ-

ਥਿਤਿ ਵਾਰੁ ਨਾ ਜੋਗੀ ਜਾਣੈ ਰੁਤਿ ਮਾਹੁ ਨਾ ਕੋਈ ॥

(ਥਿਤਿ ਇਤਿ) ਨਾ ਪਦ ਥਿਤਿ ਵਾਰ ਦੋਨੋ ਸਾਥ ਮੇਲ ਲੇਨਾ। ਯਾ ਤੇ ਜੋਗੀ ਕਹੀਯੇ ਪਾਤੰਜਲ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕੇ ਮਤ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਭੀ ਜੋਗ ਕੇ ਅੰਗੋ ਕੇ ਬਿਚਾਰ ਮੇ ਹੀ ਆਸਕਤ ਰਹਨੇ ਤੇ ਤਿਸ ਸ੍ਰੁਤਿ ਮੇ ਕਹੀ ਹੁਯੀ ਜਗਤ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕੀ ਵੇਲਾ ਕੋ ਨਹੀ ਜਾਨਤੇ॥ ਜੈਸੇ ਯੇ ਨਹੀ ਜਾਨਤੇ, ਤੈਸੇ ਸਾਖੀ ਭੀ ਨਹੀ ਜਾਨਤੇ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਵਹੁ ਵੇਲਾ ਕਿਆ ਵਸਤੁ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋ ਯੇ ਸਭੀ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਨਹੀ ਜਾਨਤੇ ਅਰ ਕਾਹੇ ਤੇ ਨਹੀ ਜਾਨਤੇ। ਹੇ ਸਿਖ! ਜੈਸੇ ਮਕੜੀ ਅਪਨੇ ਜਾਲੇ ਕਾ ਆਪ ਹੀ ਉਪਾਦਾਨ ਹੈ ਅਰ ਆਪ ਹੀ ਨਿਮਿਤ ਕਾਰਣ ਹੈ ਤੈਸੇ ਨਿਖਲ ਸ੍ਰਿਸਟੀ ਕਾ ਈਸ੍ਵਰ ਭੀ ਦੋਨੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਆਪ ਹੀ ਕਾਰਣ ਹੈ ਅਰ ਉਸ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਰਚੀ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰੀ ਸਭੀ ਮਾਯਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਵਹੁ ਸਭੀ ਵਾਦੀ ਨਹੀ ਮਾਨਤੇ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਵਹੁ ਨਹੀ ਜਾਨਤੇ ਅਰ ਵੇਲਾ ਵਹੁ ਮਾਯਾ ਸਾਥ ਚੇਤਨ ਕਾ ਸੰਬੰਧ ਰੂਪ ਹੈ। ਜਿਸਕਾ ਨਾਮ ਨਜਾਯ ਮਤ ਮੇ ਕਾਲ ਦ੍ਰਬਜ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਵਣ ਸੁ ਵੇਲਾ ਪਾਠ ਸੇ ਸਾਮਾਨਜ ਸੇ ਪੂਛੇ ਵਖਤ ਕਾ ਮਾਯਾ ਕਾ ਸੰਬੰਧ ਰੂਪ ਹੈ। ਯਹ ਉਤਰ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਕਵਣ ਥਿਤ ਕਵਣ ਵਾਰ ਇਤਿਜਾਦਿਕ ਪਾਠ ਸੇ ਕਿਆ ਭੂਤ ਭੌਤਿਕ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੀ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ਮੇ ਕੋਈ ਤਿਥਿ ਆਦਿਕ ਕਾਲ ਬਿਸੇਖ ਹੈ ਵਾ ਨਹੀ, ਹੈ ਤਬ ਕਹੋ ਕੌਨ ਹੈ, ਇਸ ਅਭਿਪ੍ਰਾਯ ਸੇ ਪੂਛੇ ਪ੍ਰਸਨ ਕਾ ਕੋਈ ਭੀ ਕਾਲ ਬਿਸੇਖ ਨਹੀ ਯਹ ਗੁਰੂ ਉਤਰ ਕਹਤੇ ਹੈ- (ਰੁਤਿ ਮਾਹੁ ਇਤਿ) ਤਹਾਂ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰੀ ਰਚਨਾ ਕਾਲ ਮੇ ਏਕਮਾਦਿ ਥਿਤਿ ਆਇਤਾਦਿ ਵਾਰ ਬਸੰਤਾਦਿਕ ਰੁਤਿ ਚੈਤ੍ਰਾਦਿਕ ਮਹੀਨਾ ਯਹ ਕੋਈ ਕਾਲ ਬਿਸੇਖ ਨਹੀ। ਤਾ ਤੇ ਯਹ ਸਿਧ ਹੁਯਾ-

ਜਾ ਕਰਤਾ ਸਿਰਠੀ ਕਉ ਸਾਜੇ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਸੋਈ ॥

ਜਾ ਕਰਤਾ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰੀ ਕੋ ਸਾਜੇ ਕਹੀਯੇ। ਜਿਸ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਨਿਖਲ ਕਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰੀ ਕੋ ਕਰੇ ਹੈ, ਤਿਸ ਉਤਪਤੀ ਕੇ ਸਮੇ ਵਿਖੇ ਇਸਥਿਤਿ ਕਾਲ ਮੇ ਭਾਨ ਹੋਤੇ ਤਿਥਿ ਬਾਸਰ ਪਖ ਮਾਸਾਦਿ ਰੂਪ ਕਾਲ ਕੇ ਆਕਾਰ ਬਿਸੇਖ ਕੋਈ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਕੇਵਲ ਮਾਯਾ ਚੇਤਨ ਕਾ ਸੰਬੰਧ ਰੂਪ ਸਾਮਾਨਜ ਕਾਲ ਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔ ਤਿਸ ਕੋ

ਈਸ ਆਪ ਹੀ ਜਾਨੇ ਹੈ। ਪਰਮ ਭਾਵ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਪਾਠ ਕਾ ਯਹ ਹੈ, ਜੀਵੋ ਕੋ ਗਜਾਨ ਸਰੀਰਾਦਿਕ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔ ਪ੍ਰਲਯ ਕਾਲ ਮੇ ਸਰੀਰਾਦਿ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਸੰਭਵੇ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਗਜਾਨ ਕੀ ਸਰੀਰਾਦੀ ਰੂਪ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਬਿਨਾ ਕਾਹੂ ਜੀਵ ਕੋ ਤਿਸ ਕਾਲ ਕਾ ਗਜਾਨ ਬਨੇ ਨਹੀ। ਕੇਵਲ ਈਸ੍ਵਰ ਕੋ ਹੀ ਸ੍ਵਰੂਪ ਗਜਾਨ ਸੇ ਭਿੰਨ ਮਾਯਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਸੇ ਤਿਸ ਕਾਲ ਕਾ ਜਾਨਨਾ ਸੰਭਵੇ ਹੈ ਅਰ ਮਾਯਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਸੇ ਹੀ ਈਸ੍ਵਰ ਸੰਪੂਰਨ ਜਗਤ ਕੋ ਔ ਸਰਬ ਵਿਦਜਾ ਕੀ ਮੂਲ ਵੇਦ ਵਿਦਜਾ ਕੋ ਰਚੇ ਹੈ। ਤਿਸ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਰਚੀ ਵੇਦ ਵਿਦਜਾ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰੋ ਕੋ ਭੀ ਉਤਰ ਕਾਲ ਮੇ ਈਸ੍ਵਰਵਤ ਤਿਸ ਕਾਲ ਕਾ ਗਜਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਨਾ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਪੰਡਿਤ, ਕਾਜੀ, ਯੋਗੀਯੋ ਕੋ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਭਾਵ ਸੇ ਆਗੇ ਆਪੇ ਜਾਣੇ ਸੋਈ ਕਹੇਂਗੇ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ! ਜੇਕਰ ਵੇਦ ਬਚਨੋ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਨਾ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਵਹੁ ਸਭੀ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਤਿਸ ਵੇਲਾ ਕੋ ਨਹੀ ਜਾਨੇ, ਤਬ ਜਾਨੇ ਕੌਨ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਉਤਰ ਕਹੇ- (ਆਪੇ ਇਤਿ) ਆਪੇ ਜਾਣੇ ਸੋਈ ਕਹੀਯੇ ਸਰਬੱਗ ਹੋਨੇ ਤੇ ਈਸ੍ਵਰ ਆਪ ਹੀ ਤਿਸ ਵੇਲਾ ਨੂ ਜਾਨੇ ਹੈ। ਸਾਮਨਜ ਬਿਸੇਖ ਰੂਪ ਸੇ ਸਰਬ ਕਾ ਜਾਨਨਾ ਰੂਪ ਸਰਬੱਗਤਾ ਈਸ੍ਵਰ ਮੈ ਵੇਦ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸੰਪੂਰਣ ਕਾਰਯੋ ਕੇ ਰਚਨੇ ਕਾ ਹੇਤੂ ਜੋ ਏਕ ਮੈ ਬਹੁਤ ਹੋਵੋਂ।

ਇਸ ਇਛਾ ਸੇ ਪਹਲਾ ਮਾਯਾ ਕੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਗਜਾਨ, ਤਿਸ ਗਜਾਨ ਵਾਲਾ ਹੋਨੇ ਤੇ ਈਸ੍ਵਰ ਤਿਸ ਮਾਯਾ ਕੇ ਸੰਬੰਧ ਰੂਪ ਸਮੇ ਨੂ ਜਾਣੇ ਹੈ। ਤਿਸ ਗਜਾਨ ਸੇ ਹੀਨ ਹੋਨੇ ਸੇ ਔਰ ਕੋਈ ਜੀਵ ਤਿਸ ਸਮੇ ਨੂ ਨਹੀ ਜਾਨੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋ ਈਸ੍ਵਰ ਤਿਸ ਸਮੇ ਕੋ ਜਾਨੇ ਹੈ ਤਿਸ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਆਪ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤਿ ਦ੍ਰਿਸਜ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਵਾਸਤਵ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਹੋ। ਯਹ ਸੁਨ ਕੇ ਕਹੇ-

ਕਿਵ ਕਰਿ ਆਖਾ ਕਿਵ ਸਾਲਾਹੀ ਕਿਉ ਵਰਨੀ ਕਿਵ ਜਾਣਾ ॥

(ਕਿਵ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਕਿਵ ਕਰਿ ਆਖਾ ਨਾਮ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੈ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਤਿ ਤਿਸ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਥਨ ਕਰੋ, ਭਾਵ ਯਹ ਆਸਾਮਾਨਜ ਰੂਪ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਹੈ ਐਸੇ ਕਹੋ ਵਾ ਬਿਸੇਖ ਰੂਪ ਸੇ ਉਸ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੇ ਉਪਾਯਨ ਸਹਿਤ ਕਹੋਂ। ਇਨ ਮੇ ਸੇ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰਥਮ ਕਹੇਂ ਤਬ ਸਾਮਾਨਯ ਰੂਪ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਹੈ। ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਬਾਲਕ ਭੀ ਰਬ ਕਹਾਂ ਪੂਛੇ ਊਪਰ ਕੋ ਅੰਗਲੀ ਕਰ ਬਤਾਵਤੇ ਹੂਯੇ ਜਾਨੇ ਹੈਂ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਜਾਨੇ ਹੂਯੇ ਕੇ ਜਨਾਵਨ ਕੋ ਪਿਸ੍ਰਪੇਸਣ ਨਜਾਯ ਸੇ ਨਿਸਫਲ ਜਾਨ ਕੇ ਹਮ ਤੇਰੇ ਤਾਈ ਤਿਸ ਸਾਮਾਨਜ ਰੂਪ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਿਸੀ ਤਰਹ ਨਹੀ ਕਰਤੇ। ਯਾ ਭਾਵ ਸੇ ਮੂਲ ਮੇ ਕਿਵ ਕਰਿ ਆਖਾ ਕਹਜਾ ਹੈ। ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਪਹਲਾ ਨਾ ਬਨੇ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੇ ਉਪਾਯਨ ਸਹਿਤ ਬਿਸੇਖ ਰੂਪ ਸੇ ਕਹੋ। ਯਹ ਕਹੇ, ਤਬ ਸਗੁਣ ਰੂਪ ਕੀ ਉਪਾਸਨਾ ਉਪਾਯ ਸਹਿਤ ਤੇਰੇ ਪਾਸ ਸਲਾਘਾਂ ਕਰੇਂ ਵਾ ਗਯਾਨ ਰੂਪ ਉਪਾਯ ਸਹਿਤ ਨਿਰਗੁਣ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਵਰਨਨ ਕਰੇਂ। ਇਨ ਮੇ ਪ੍ਰਥਮ ਕਹੋ ਕਹਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਕਿਵ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਜਿਸ ਕੋ ਅੰਦਰ ਬਾਹਰ ਕੇ ਸਭੀ ਇੰਦਰਯ ਨਹੀ ਜਾਨੇ ਅਰ ਜੋ ਇਨ ਸਭ ਕੋ ਜਾਨੇ ਹੈ ਵਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਉਤਮ ਅਧਿਕਾਰੀਯੋ ਕੋ ਜਾਨਨੇ ਯੋਗਜ ਹੈ। ਜਿਨ ਮੂਰਤੀ ਵਾਲੇ ਬਿਸਨ ਆਦਿਕੋ ਕੋ ਲੋਕ ਉਪਾਸੇ ਹੈ ਯਹ ਨਹੀ ਜਾਨਨੇ ਯੋਗਯ। ਐਸੇ ਉਤਮ ਅਧਿਕਾਰੀਯੋਂ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਨਨੇ ਕੋ ਵੇਦ ਜਿਸਕੋ ਅਯੋਗਯ ਕਹੇ ਹੈ ਅਰੁ 'ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਮਹਾਦੇਉ ਤ੍ਰੈ ਗੁਣ ਰੋਗੀ' 'ਰੋਗੀ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਸਰੁਦ੍ਰਾ ਰੋਗੀ ਸਗਲ ਸੰਸਾਰਾ॥' ਐਸੇ ਜਿਸ ਕੋ ਰੋਗ ਯੁਕ੍ਤ ਹਮ ਕਹੇ ਹੈ, ਤਿਸ ਸਗੁਣ ਕੋ ਮੈ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਾਲਾਹੀ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿਸਜ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨ ਕਰਨਾਰਥ ਸਲਾਘਾ ਕਰਾਂ। ਭਾਵ ਯਹ ਜਿਸ ਮੇ ਵੇਦ ਕਾ ਔ ਅਪਨਾ ਤਾਤਪਰਯ ਨਹੀ ਤਿਸ ਕੋ ਦ੍ਰਿਸਜ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਵਾਲੇ ਪਾਸ ਕਿਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਲਾਹ ਨਹੀ ਸਕਤਾ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋ ਨਿਰਗੁਣ ਬਹਮ੍ ਯਥਾਰਥ ਗਜਾਨ

ਸੇ ਮਿਲੇ ਹੈ ਉਸ ਕੋ ਉਸਕੇ ਗਜਾਨ ਰੂਪ ਉਪਾਯ ਸਹਿਤ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਹੋ। ਯਹ ਸੁਨ ਕੇ, ਕਿਆ ਹੇ ਸਿਖ! ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹਮ ਲੌਕਿਕ ਬਚਨੋ ਸੇ ਕਹੇਂ, ਵਾ ਬੇਦ ਵਚਨੋ ਸੇ ਕਹੇਂ, ਸੁਨ ਕਰ ਲੌਕਿਕ ਬਚਨੋ ਸੇ ਕਹੋ ਕਹਤੇ ਸਿਖਜ ਪ੍ਰਤਿ ਕਹੇਂ- (ਕਿਵ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਲੌਕਿਕ ਬਚਨ ਅਨਾਤਮ ਵਸਤੁ ਕੋ ਵਿਖਯ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਮੈ ਤੇਰੇ ਪ੍ਰਤਿ ਤਿਸ ਆਤਮਾ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਕਿਉ ਵਰਨੀ ਨਾਮ ਕਿਆ ਵਰਨਨ ਕਰੋਂ, ਦੂਸਰੇ, ਵੇਦ ਵਚਨੋ ਸੇ ਭੀ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਕਹੋਂ ਵਾ ਲਖਣਾ ਸੇ ਕਹੋਂ, ਇਨ ਮੇ ਸਕਤੀ ਸੇ ਕਹੁ, ਕਹਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਗੁਰ ਕਹੇਂ- (ਕਿਵ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਤਿਸਕੋ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ, ਕਿਸਨੇ ਕਿਵ ਨਾਮ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਜਾਣਾ ਨਾਮ ਜਾਨਿਆ ਹੈ, ਭਾਵ ਯਹ 'ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨਹਿ ਬੇਦ' ਇਤਜਾਦਿਕ ਬਚਨੋ ਨੇ ਸਕਤੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਜਾਨਨੇ ਕਾ ਨਿਖੇਧ ਕੀਆ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕਾਹੂ ਸ੍ਰੇਸਟ ਪੁਰਖ ਨੇ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤਿ ਦ੍ਵਾਰਾ ਨਹੀ ਜਾਨਿਆ ਹੈ, ਕਿੰਤੂ ਲਖਣਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਜਾਨਿਆ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੇਕਰ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰੋ ਨੇ ਲਖਣਾ ਸੇ ਜਾਨਿਆ ਹੈ, ਤਬ ਉਸੀ ਸੇ ਮੇਰੇ ਕੋ ਉਸਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੋ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਨਾਨਕ ਆਖਣਿ ਸਭੁ ਕੋ ਆਖੈ ਇਕ ਦੂ ਇਕੁ ਸਿਆਣਾ ॥

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਆਖਣੁ ਈਹਾਂ ਲਖਣਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਸਬਦ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ ਆਖਣ ਨਾਮ ਲਖਣਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਸਬਦ ਸੇ ਸਭੁ ਕੋ ਆਖੈ ਕਹੀਯੇ। ਸਭੀ ਉਤਰਕਾਂਡ ਵੇਦ ਕੇ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਕਹੇ ਹੈ, ਲਖਣਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਨਹੀ ਕਹੇ। ਸਭੁ ਕੋ ਸਬਦ ਸੇ ਈਹਾਂ ਵਹੁ ਸਭ ਲੇਨੇ ਜੋ ਸਬਦ ਕੀ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੋ ਅਵਿਖਯ ਮਾਨਤੇ ਹੈ। ਜੋ ਸਬਦ ਮੈ ਅਚਿੰਤਜ ਸਕਤੀ ਮਾਨਤੇ ਹੈ ਵਹੁ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਭੀ ਤਿਸਕਾ ਜਾਨਨਾ ਮਾਨਤੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਉਨਕਾ ਗ੍ਰਹਣ ਨਹੀ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਇਨ ਸਭ ਕੇ ਬੀਚ ਮੇ ਕੁਛ ਨਜੂਨਤਾ ਅਧਿਕਤਾ ਹੋਤੀ ਹੋਗੀ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਇਕ ਦੂ ਇਤਿ) ਇਕ ਦੂ ਨਾਮ ਏਕ ਸੇ ਏਕ ਸਿਆਣਾ ਨਾਮ ਬੁਧੀਮਾਨ ਹੈ, ਯਹ ਅਖਰਾਰਥ ਹੈ। ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ, ਪਿਛਲੀ ਪਿਛਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸੇ ਅਗਲੀ ਅਗਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਔ ਗਜਾਨ ਕੀ ਸਾਤ ਭੂਮੀਯੋ ਮੈ ਚੌਥੀ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ਵਿਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਪੰਚਮੀ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ਬਿਤਵਰ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਛਠੀ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ਵਿਤਵਰੀਆਨ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਸਾਤਵੀ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ਵਿਤਬਰਿਸ੍ਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਚੌਥੀ ਵਾਲੇ ਸੇ ਪੰਚਮੀ ਵਾਲਾ, ਤਾ ਸੇ ਛਠੀ ਵਾਲਾ, ਤਾ ਸੇ ਸਾਤਵੀ ਵਾਲਾ ਸਿਆਣਾ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਹੀ ਤਿਨਮੇ ਨੂਨਤਾ ਅਧਿਕਤਾ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਪੂਰਬ ਆਪਨੇ ਏਕ ਲਖਣਾ ਮਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਕਹੇ। ਦੂਸਰੇ, ਸੋਯੇ ਪੜੇ ਕੋ ਉਠਾਨੇ ਵਾਲੇ ਵਾਕਜ ਕੇ ਸਮਾਨ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਬੋਧਕ ਪਦੋ ਮੇ ਅਚਿੰਤਜ ਸਕਤੀ ਮਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਕਹੇ। ਤਿਨ ਦੋਨੋ ਮੈ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਪਖ ਕੌਨ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਲਖਣਾ ਵਾਲੇ ਕੋ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰਤਾ ਹਿਤ ਕਹੇ-

ਵਡਾ ਸਾਹਿਬੁ ਵਡੀ ਨਾਈ ਕੀਤਾ ਜਾ ਕਾ ਹੋਵੈ ॥
ਨਾਨਕ ਜੇ ਕੋ ਆਪੌ ਜਾਣੈ ਅਗੈ ਗਇਆ ਨ ਸੋਹੈ ॥ ੨੧ ॥

(ਵਡਾ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਕਾ ਗੁਰੁ ਨਾਮ ਆਦਿ ਮੈ ਮੇਲ ਕੇ ਅਰਥ ਕਰਨਾ। ਯਾ ਤੇ ਨਾਨਕ ਕਹੀਯੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ, ਜੋ ਵਡਾ ਸਾਹਿਬੁ ਨਾਮ ਹਿਰਨਜਗਰਭਾਦਿਕ ਬਡਿਯੋਂ ਕਾ ਭੀ ਸਾਹਿਬ ਨਾਮ ਪਤਿ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਵਡਾ ਹੈ ਅਰ ਵਡੀ ਜਿਸਕੀ ਨਾਈ ਨਾਮ ਬੇਦ ਰੂਪ ਅਵਾਜ ਹੈ। ਨਾਇ ਨਾਮ ਅਰਬੀ ਮੇ ਆਵਾਜ ਔ ਬਾਜੇ ਕਾ ਹੈ ਅਰ ਜਿਸਕਾ ਕੀਤਾ ਨਾਮ ਕਾਰਯ ਰੂਪ ਯਹ ਪ੍ਰਪੰਚ ਹੋਵੇ ਨਾਮ ਹੈ। ਐਸੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੋ ਜੋ ਕੋਈ ਪੁਰਖ ਲਖਣਾ ਬ੍ਰਿਤਿ ਸੇ ਸੋਧਨ ਕੀਯੇ ਬਿਨਾ ਆਪੋ ਜਾਣੈ ਨਾਮ ਅੰਤੇਕਰਣ ਉਪਾਧੀ ਵਾਲੇ ਅਪਨੇ ਆਤਮਾ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਜਾਨੇ। ਵਹੁ ਆਗੇ ਗਯਾ ਕਹੀਯੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਰੋਤ੍ਰੀ, ਬ੍ਰਹਮ੍ ਨੇਸ੍ਰੀ, ਗੁਰੁ ਕੇ ਅਗੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੂਯਾ ਸੋਭਾ ਨਹੀ ਪਾਵੇ। ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ,

ਜੇਤੇ ਵੇਦ ਬਚਨੋ ਮੈ ਜੀਵ ਈਸ ਕਾ ਅਭੇਦ ਕਹਿਆ ਹੈ ਤਿਨ ਸਭ ਮੈ ਅਭੇਦ ਕਹਨਾ ਲਖਣਾ ਸੇ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਜੀਵ ਈਸ ਕੀ ਉਪਾਧੀਯੋ ਕਾ ਬੀਚ ਮੈ ਗ੍ਰਹਣ ਰਹਨੇ ਸੇ ਸਰਬੱਗਤਾ ਅਲਪੱਗਤਾਦਿਕ ਧਰਮੋ ਕੇ ਬਿਰੋਧ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਈਸ ਕਾ ਅਗਨਿ ਜਲਵਤ ਅਭੇਦ ਸੰਭਵੇ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਲਖਣਾ ਕਰ ਬਿਰੋਧੀ ਅੰਸ ਮਾਯਾ ਅਵਿਦਜਾ ਤਜਾਗ ਕੇ ਸਤ ਚਿਤ ਆਨੰਦ ਸ੍ਰੂਪ ਈਸ ਪਦ ਕੇ ਲਖ ਕੀ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਸ੍ਰੂਪ ਜੀਵ ਪਦ ਕੇ ਲਖ ਸਾਥ ਏਕਤਾ ਬਨੇ ਹੈ। ਲਖਣਾ ਬਿਨਾ ਬਿਰੋਧੀ ਅੰਸ ਤਜਾਗੇ ਬਿਨਾ ਏਕਤਾ ਬਨੇ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਜੋ ਸਬਦ ਮੈ ਅਚਿੰਤਜ ਸਕਤੀ ਮਾਨ ਕੇ ਏਕਤਾ ਬੋਧਕ ਪਦੋ ਸੇ ਜੀਵ ਈਸ ਕਾ ਅਭੇਦ ਬਿਰੋਧੀ ਅੰਸੋ ਕੇ ਤਜਾਗੇ ਬਿਨਾ ਜਾਨੇ ਹੈ, ਵਹੁ ਸਣ ਗੁਦੜੇ ਗਜਾਨੀ ਸ੍ਰਛ ਵਸਤੁ ਗ੍ਰਾਹਕੋ ਕੇ ਆਗੇ ਮੇਲੀ ਵਸਤ ਗ੍ਰਹਣ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋਵਤ ਸੋਭਾ ਨਹੀ ਪਾਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਲਖਣਾ ਪਖ ਹੀ ਉਤਮ ਹੈ ਅਚਿੰਤ ਸਕਤੀ ਪਖ ਨਹੀ॥੨੧॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਲਖਣਾ ਸੇ ਜੋ ਲਖ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਸੋ ਕਹੋ। ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਪਾਤਾਲਾ ਪਾਤਾਲ ਲਖ ਆਗਾਸਾ ਆਗਾਸ ॥
ਓੜਕ ਓੜਕ ਭਾਲਿ ਥਕੇ ਵੇਦ ਕਹਨਿ ਇਕ ਵਾਤ ॥

(ਪਾਤਾਲਾ ਇਤਿ) ਇਸ ਤੁਕ ਮੈ ਲਖ ਪਦ ਸੰਖਾ ਕਾ ਬੋਧਕ ਨਹੀ। ਲਖਣਾ ਸੇ ਸਿਧ ਹੂਯੇ ਲਖ ਸ੍ਰੂਪ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖਜ! ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਤਲ ਬਿਤਲਾਦਿਕ ਪਾਤਾਲਾ ਨਾਮ ਸਾਤ ਪਤਾਲੋ ਕਾ ਪਤਾਲ ਨਾਮ ਕਲਪਤ ਸਰਪ ਭੂਮੀ ਦਰਾਰਾਦਿਕੋ ਕਾ ਰਜੁਵਤ ਅਧਿਸ੍ਰਾਨ ਰੂਪ ਹੈ ਅਰ ਯੇ ਕਲਪਿਤ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਜਿਸਮੇ ਕੋਈ ਨਹੀ ਸੋ ਲਖ ਸ੍ਰੂਪ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮਰੁ ਭੂਮਿ ਵਿਖੇ ਸੂਰਜ ਕੀ ਕਿਰਣੋ ਮੈ ਜਲਵਤ ਕਲਪਤ ਸਪਤ ਭੂ ਆਦਿਕ ਆਗਾਸਾ ਨਾਮ ਅਕਾਸੋ ਕਾ ਆਕਾਸ ਨਾਮ ਸਰਬ ਓਰ ਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਸੋ ਲਖ ਹੈ॥

ਪੁਨਾ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨਿਖਲ ਆਨੰਦ ਕੇ ਸ੍ਥਾਨੋ ਕੀ ਓੜਕ ਨਾਮ ਔਧਿ ਜੋ ਹਿਰਨਜਗਰਭ ਕਾ ਸ੍ਥਾਨ ਤਿਸਕਾ ਭੀ ਓੜਕ ਨਾਮ ਔਧਿ ਹੈ ਸੋ ਲਖ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਐਸੇ ਲਖ ਸ੍ਰੂਪ ਕਾ ਗਜਾਨ ਕਿਸ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ, ਵੇਦ ਬਿਨਾ ਔਰ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਵੇਦ ਸੇ ਹੀ ਹੋਵੇ। ਯਹ ਕਹੇ ਗੁਰੁ- (ਭਾਲਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਵੇਦ ਬਿਨਾ ਔਰ ਕੋਈ ਯਥਾਰਥ ਗਜਾਨ ਕਾ ਸਾਧਨ ਖੋਜਤੇ ਹੂਯੇ ਅਨੇਕ ਪੁਰਖ ਥਕੇ ਨਾਮ ਥਕ ਗਏ ਹੈ। ਪਰੰਤੁ ਕੋਈ ਅਨੁਮਾਨਾਦਿ ਪਾਯਾ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਪਰਮੇਸੂਰ ਕਾ ਰਚਿਆ ਵੇਦ ਹੀ ਤਿਸ ਕੇ ਸ੍ਰੂਪ ਕੋ ਜਨਾਵੇ ਹੈ ਔਰ ਕੋਈ ਨਹੀ ਜਨਾਵੇ। ਜੋ ਔਰ ਜਨਾਵੇ ਸੋ ਭੀ ਪੁਰਾਣਾਦਿਕੋਵਤ ਵੇਦ ਕੀ ਛਾਯਾ ਰੂਪ ਵਾ ਸਤਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰਵਤ ਵੇਦ ਕੇ ਤੁਲਜ ਅਰਥ ਕਹਨੇ ਵਾਲਾ ਵੇਦ ਹੀ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਵੇਦ ਹੀ ਤਿਸਕਾ ਬੋਧਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਔਰ ਕੋਈ ਅਨੁਮਾਨਾਦਿ ਨਹੀ। ਯਾ ਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਬੇਦ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਨਾਮ ਔਪਨਿਖਦ ਕਹਿਆ ਹੈ। ਉਪਨਿਖਦ ਨਾਮ ਉਤਰਕਾਂਡ ਵੇਦ ਕਾ ਹੈ। ਤਿਸ ਤੇ ਜਾਨਿਆ ਜਾਵੇ। ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਔਪਨਿਖਦ ਹੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੈ ਭੀ 'ਦੀਵਾ ਬਲੈ ਅੰਧੇਰਾ ਜਾਇ॥ ਬੇਦ ਪਾਠ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਖਾਇ॥' ਐਸੇ ਵੇਦ ਸੇ ਹੀ ਜਾਣਨਾ ਲਿਖਿਆ ਹੈ॥ ਜੈਸੇ ਦੀਪਕ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸੇ ਅੰਧਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਵੇਦ ਪਾਠ ਨਾਮ ਵੇਦ ਬਾਣੀ ਅਪਨੇ ਅਰਥ ਬਿਚਾਰ ਦ੍ਵਾਰਾ ਆਤਮ ਗਜਾਨ ਕੋ ਉਤਪੰਨ ਕਰ ਬੁਧੀਗਤ ਅਗਜਾਨ ਰੂਪ ਮਹਾਪਾਪ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਹ ਗੁਰੂ ਬਚਨ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਵੇਦ ਹੀ ਤਿਸ ਲਛ ਸ੍ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਹ ਸਿਧ ਹੂਯਾ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਵੇਦ ਮੈ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਵਾਕਜ ਹੈ, ਤਿਨ ਮੇ ਕੌਨ ਵਾਕਜਨ ਸੇ ਵੇਦ ਲਖ ਸ੍ਰੂਪ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਇਕੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਇਕ ਨਾਮ ਜੀਵ ਈਸ ਕੀ ਏਕਤਾ ਕੇ ਬੋਧਕ ਜੋ ਬਾਤ ਨਾਮ ਬਚਨ ਹੈ ਤਿਨ ਸੇ ਵੇਦ ਲਖ ਸ੍ਰੂਪ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ। ਕੇਵਲ ਵੇਦ ਹੀ ਨਹੀ ਕਹੇ ਵੇਦਾਨੁਸਾਰੀ ਪੁਰਾਣ ਔ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆ ਭੀ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਹ ਕਹੇ-

ਸਹਸ ਅਠਾਰਹ ਕਹਨਿ ਕਤੇਬਾ ਅਸੁਲੂ ਇਕੁ ਧਾਤੁ ॥

(ਸਹਸ ਇਤਿ) ਅਠਾਰਹ ਪਦ ਸੇ ਅਠਾਰਹ ਪੁਰਾਣੋ ਕਾ ਗ੍ਰਹਣ ਹੈ। ਕਤੇਬਾ ਪਦ ਸੇ ਈਹਾਂ ਪੁਰਾਣੋ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਗ੍ਰੰਥੋ ਕਾ ਗ੍ਰਹਣ ਹੈ। ਅਸੁਲੂ ਪਦ ਵਾਸਤਵ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਧਾਤ ਪਦ ਈਹਾਂ ਯਥਾਰਥ ਤਤ੍ਵ ਪਰ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸਹਸ ਨਾਮ ਹਜਾਰੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਭਾਵ ਅਨੇਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ। ਅਠਾਰਹ ਕਹਨਿ ਨਾਮ ਅਠਾਰਾ ਪੁਰਾਣ ਕਹਤੇ ਹੈ ਔਰ ਕਿਤੇਬਾ ਨਾਮ ਸਿਮ੍ਰਤੀਆ ਕਹਤੀ ਹੈ। ਜੋ ਅਸਲੂ ਕਹੀਯੇ ਵਾਸਤਵ ਏਕ ਧਾਤੁ ਨਾਮ ਯਥਾਰਥ ਤਤ੍ਵ ਹੈ॥ ਯਦ ਵਾ ਕਿਤੇਬ ਪਦ ਸਾਰੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਮੈ ਕੁਰਾਨਾਦਿ ਯਵਨ ਪੁਸਤਕੋ ਪਰ ਹੈ ਸੋ ਈਹਾਂ ਭੀ ਉਸ ਪਰ ਹੈ॥ ਯਾ ਤੇ ਸਹਸ ਅਠਾਰਹ ਕਹੀਯੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸੇ ਵੇਦ ਮੈ ਚੌਰਾਸੀ ਲਖ ਜੂਨੋਵਤ ਕੁਲ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਕੇ ਭੇਦੋ ਕੋ ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਅਠਾਰਹ ਹਜਾਰ ਕਹਨ ਨਾਮ ਕਹਤੀ ਹੁਈਆਂ ਕੁਰਾਨਾਦਿਕ ਕਿਤੇਬਾ। ਅਸੁਲੂ ਕਹੀਯੇ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਵੇਦਵਤ ਇਕ ਧਾਤੁ ਏਕ ਅਦੁਤੀ ਤਤ੍ਵ ਕੋ ਹੀ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਨਿਖਲ ਸ੍ਵ ਮਤ ਪਰਮਤ ਕੀ ਈਸ੍ਵਰ ਰਚਿਤ ਬਾਣੀ ਏਕ ਕੋ ਹੀ ਕਹੇ ਹੈ ਅਰ ਵਹੀ ਤਿਸ ਮੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੈਸੇ ਸ੍ਵਰਗ ਹੈ ਵਾਕਯ ਸ੍ਵਰਗ ਕੋ ਪਰੋਖ ਜਨਾਵੇ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਕੋਸੋ ਔ ਬਰਖੋ ਕੇ ਹਿਸਾਬ ਸੇ ਤਿਸ ਏਕ ਵਸਤੁ ਕੋ ਵੇਦ ਭੀ ਪਰੋਖ ਹੀ ਕਹੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੂ ਕਹੇ–

ਲੇਖਾ ਹੋਇ ਤ ਲਿਖੀਐ ਲੇਖੈ ਹੋਇ ਵਿਣਾਸੁ ॥
ਨਾਨਕ ਵਡਾ ਆਖੀਐ ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਆਪੁ ॥ ੨੨ ॥

(ਲੇਖਾ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੇ ਕਰ ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਏਤੇ ਕੋਸੋ ਪੈ ਹੈ ਪੁਨਾ ਏਤੇ ਬਰਖੋ ਸੇ ਹੈ। ਐਸੇ ਸ੍ਵਰਗਾਦਿਕੋਵਤ ਮੂਰਤੀ ਵਾਲਾ ਜਾਨ ਕੇ ਦੇਸੋ ਕਾਲੋ ਸੇ ਲੇਖਾ ਹੋ ਸਕੇ। ਤਬ (ਲਿਖੀਐ) ਨਾਮ ਵੇਦ ਮੇ ਭੀ ਪਰੋਖ ਜਾਨ ਕਰ ਜਿਗ੍ਯਾਸੁਯੋ ਕੋ ਕਹਨੇ ਹੇਤ ਲਿਖੀਯੇ। ਪੁਨਾ ਤਿਸ ਕੋ ਵੇਦ ਦੇਸ ਕਾਲ ਕੇ ਪਰਿਛੇਦ ਹੀਨ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕੈਸੇ ਤਿਸ ਮੇ ਲਿਖ੍ਯਾ ਜਾਵੇ ਅਰ ਦੇਸੋ ਕਾਲੋ ਸੇ ਸ੍ਵਰਗਵਤ ਵੇਦ ਤਿਸ ਕੋ ਹਿਸਾਬ ਕਰ ਕਹੇ। ਤਬ ਜੈਸੇ ਕੋਸੋ ਬਰਖੋ ਕੇ ਹਿਸਾਬ ਵਾਲਾ ਸ੍ਵਰਗ ਨਾਸੀ ਵਸਤੁ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਲੇਖੇ ਮੇ ਆਉਨੇ ਸੇ ਤਿਸ ਕਾ ਭੀ ਹੋਇ ਬਿਣਾਸ ਨਾਮ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਸੋ ਆਤਮਾ ਕਾ ਸੰਭਵੇ ਨਹੀ। ਕਾਹੇ ਤੇ ਜੈਸਾ ਪੀਛੇ ਕੀ ਆਵੈ ਸਾ ਅਬ ਭੋਗੇ ਹੈ। ਇਸ ਲੋਕੋ ਕੇ ਅਨੁਭਵ ਸੇ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਅਨੇਕ ਬਚਨ ਆਤਮਾ ਕੋ ਅਬਿਨਾਸੀ ਕਹੇ ਹੈ ਅਰ ਪਰੋਖ ਕਹੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਸਕੋ ਅਨੇਕ ਬਚਨ ਅਬਿਨਾਸੀ ਅਰ ਅਪਰੋਖ ਕਹੇ ਹੈ ਤਿਸਕਾ ਆਪ ਭੀ ਵਾਸਤਵ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਹੋ। ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ–

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਡਾ ਕਹੀਯੇ। ਅਕਾਸਵਤ ਬਿਭੁ ਵੇਦਨੇ ਆਖੀਯੇ ਨਾਮ ਕਹੀਦਾ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਵੇਦ ਤਿਸਕੋ ਆਕਾਸਵਤ ਬ੍ਯਾਪਕ ਕਹੇ ਹੈ ਅਰ ਆਪੇ ਜਾਣੇ ਆਪੁ ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਆਪਕੋ ਆਪ ਹੀ ਜਾਨੇ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਸੇ ਅਪਨੇ ਆਪਕੋ ਨਹੀ ਜਾਨੇ। ਐਸੇ ਵੇਦ ਤਿਸਕੋ ਸ੍ਵਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਹੇ ਹੈ। ਜੋ ਕਾਹੂ ਸੇ ਨਾ ਜਾਨਿਆ ਜਾਵੇ ਅਰ ਆਪ ਸਭਕੋ ਜਾਨੇ ਉਸਕਾ ਨਾਮ ਸ੍ਵਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੈ। ਇਸੀ ਸ੍ਵਤੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਤਾ ਕੇ ਬੋਧਕ 'ਤਿਸ ਦੈ ਚਾਣਨਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਣਨੁ ਹੋਇ' ਇਤ੍ਯਾਦਿਕ ਬਚਨ ਹੈ॥੨੨॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਪੀਛੇ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਜੋ ਅਪਨਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਈਸ੍ਵਰ ਕਹਿਆ ਤਿਸ ਕੋ ਅਪਨਾ ਆਪ ਰੂਪ ਕਰ ਯਹ ਪ੍ਰਜਾ ਕਿਉ ਨਹੀ ਜਾਨਤੀਆਂ, ਯਹ ਪੂਛਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਗੁਰੁ ਕਹੇ–

ਸਾਲਾਹੀ ਸਾਲਾਹਿ ਏਤੀ ਸੁਰਤਿ ਨ ਪਾਈਆ ॥

(ਸਾਲਾਹੀ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੋ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸਾਲਾਹੀ ਕਹੀਯੇ ਸਾਲਾਹਣੇ ਕੇ ਯੋਗ੍ਯ ਹੈ। ਸਾਲਾਹ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਉਸਤਤੀਯੋਂ ਸੇ ਤਿਸ ਕਾ ਏਤੀ ਕਹੀਯੇ। ਇਨ ਉਤਮ ਕੁਲੋ ਮੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਈਆ ਭੀ ਪ੍ਰਜਾ ਵਿਖੇ ਅਪਨਾ

ਆਪ ਰੂਪ ਕਰ ਸੁਰਤਿ ਨਾਮ ਅਤ੍ਯੰਤ ਪ੍ਰੇਮ ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਤੇ ਨ ਪਾਈਆ ਨਾਮ ਨਹੀ ਪਾਈਯੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਕਾਰਣ ਤੇ ਉਸ ਈਸ੍ਵਰ ਕੋ ਯਹ ਜੀਵ ਰੂਪ ਪ੍ਰਜਾ ਉਤਮ ਕੁਲੋ ਮੈ ਜਨਮ ਕੇ ਭੀ ਪੁਨਾ ਜਾਨਣੇ ਕੇ ਸਾਧਨ ਪ੍ਰਮਾਣਾਦਿਕ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਕੋ ਪਾਇ ਕਰ ਭੀ ਨਹੀ ਜਾਨਤੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਪਰਮ ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਸਥਾਨ ਪਰਮਾਨੰਦ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੇ ਤਿਨਕਾ ਸ੍ਨੇਹ ਕਿਉ ਨਹੀ ਹੋਵੇ, ਯਹ ਪੂਛਤੇ ਪ੍ਰਤਿ, ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਤਿਨ ਕੋ ਵਿਖ੍ਯੋ ਮੈ ਆਨੰਦ ਕਾ ਭਰਮ ਹੋ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਵਰਖਾ ਰੁਤਿ ਮੈ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਮੋ ਨਦੀ ਨਾਲੇ ਪੜੇ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਯੇ ਭੀ ਨਿਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਨਾ ਜਾਨਨੇ ਕਰ ਸਬਦਾਦਿ ਵਿਖਯ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਮੇ ਹੀ ਪੜੇ ਹੈ। ਯਹ ਪੜਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਮੇ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤਕ ਹੈ-

ਨਦੀਆ ਅਤੈ ਵਾਹ ਪਵਹਿ ਸਮੁੰਦਿ ਨ ਜਾਣੀਅਹਿ ॥

(ਨਦੀਆ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਵਰਖਾ ਰੁਤਿ ਮੈ ਨਦੀਆ ਅਤੇ ਕਹੀਯੇ ਔਰ ਜਹਾ ਕਹਾ ਭੂਮੀ ਮੇ ਚਲਨੇ ਵਾਲੇ ਵਾਹ ਨਾਮ ਨਾਲੇ ਰੂਪ ਜਲ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਜੈਸੇ ਸੰਪੂਰਣ ਸਮੁਦ੍ਰ ਮੇ ਪੜੇ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਯੇ ਪ੍ਰਜਾ ਭੀ ਪਵਹ ਸਮੁੰਦ ਕਹੀਯੇ ਸਬਦਾਦਿ ਵਿਖਯ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਮੇ ਹੀ ਪੜੇ ਹੈ। ਨ ਜਾਣੀਅਹ ਕਹੀਏ ਨਿਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਨਾ ਜਾਨਨੇ ਰੂਪ ਅਗ੍ਯਾਨ ਕਰ। ਭਾਵ ਯਹ ਨਿਜ ਰੂਪ ਕੇ ਅਗ੍ਯਾਨ ਕਰ ਵਿਖ੍ਯੋ ਮੇ ਸੁਖ ਕੇ ਭ੍ਰਮ ਸੇ ਤਿਨ ਮੇ ਹੀ ਯੇ ਜੀਵ ਸੁਖ ਕੇ ਲਾਭ ਹੇਤ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਰੇ ਹੈ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਨਿਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਪਰਮਾਨੰਦ ਨਾ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਤਾ ਮੇ ਪ੍ਰਵੇਸ ਨਹੀ ਕਰੇ। ਯਾ ਤੇ ਗ੍ਯਾਨ ਕੀ ਪ੍ਰਮਾਣਾਦੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਕੇ ਹੋਤੇ ਭੀ ਪਰਮ ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਥਾਨ ਨਿਜ ਰੂਪ ਮੇ ਤਿਨ ਕਾ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਭ ਕੀ ਦਸਾ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਜੋ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਮਾਣਾਦਿ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਕੇ ਹੋਤੇ ਭੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਹੀਨ ਹੂਯੇ ਵਿਖਯ ਰੂਪ ਸਮੁੰਦਰ ਮੇ ਪੜੇ ਵਡੇ ਧਨੀ ਹੈ ਤਿਨ ਕੀ ਬੈਰਾਗ੍ਯ ਹੇਤ ਗੁਰੁ ਨਿੰਦਾ ਕਰੇ ਹੈ-

ਸਮੁੰਦ ਸਾਹ ਸੁਲਤਾਨ ਗਿਰਹਾ ਸੇਤੀ ਮਾਲੁ ਧਨੁ ॥

ਕੀੜੀ ਤੁਲਿ ਨ ਹੋਵਨੀ ਜੇ ਤਿਸੁ ਮਨਹੁ ਨ ਵੀਸਰਹਿ ॥ ੨੩ ॥

(ਸਮੁੰਦ ਇਤਿ) ਸਾਹ ਪਾਰਸੀ ਮੈ ਧਨੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਸੁਲਤਾਨ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਸਮੁੰਦ ਉਪਮਾ ਬੋਧਕ ਪਦ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਸਮੁੰਦਰ ਸਰਬ ਨਦੀਓ ਕਾ ਸ੍ਵਾਮੀ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਜੋ ਸਾਹ ਨਾਮ ਛੋਟੇ ਰਾਜਾ ਅਰ ਸੁਲਤਾਨ ਨਾਮ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾ ਬਹੁਤ ਜਨੋ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਕੈਸੇ ਹੈ ਜਿਨ ਕੀ ਗਿਰਹਾ ਸੇਤੀ ਨਾਮ ਬਖਸਨੇ ਹੇਤ ਜੇਬਾਦਿਕੋ ਮੈ ਗਾਠੋ ਸਾਥ ਮਾਲ ਨਾਮ ਮੋਤੀ ਆਦਿਕੋ ਕੀ ਮਾਲਾ ਔ ਧਨ ਨਾਮ ਰਪਯੇ ਮੋਹਰਾਦਿਕ ਹੈ ਭਾਵ ਯਾਤ੍ਰਾ ਸਮੇ ਬਹੁਤ ਅਮੋਲ ਵਸਤੂ ਖਰਚਨੇ ਔ ਬਖਸਨੇ ਹੇਤ ਅਪਨੀ ਗਿਰਾ ਮੈ ਰਖੇ ਹੈ। ਖਜਾਨੇ ਮੈ ਧਨ ਕਾ ਅਧਿਕ ਹੋਨਾ ਤੋ ਕਿਆ ਕਹੇ। ਯਦਵਾ ਕੈਸੇ ਵਹੁ ਹੈ ਜਿਨ ਕੀ ਗਿਰਹਾ ਨਾਮ ਗਿਰਾ ਅਰਥਾਤ ਹੁਕਮ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਕੇ ਸਾਥ ਹੀ ਪਸੁ ਆਦਿ ਮਾਲ ਔ ਸੁਵਰਨਾਦਿ ਧਨ ਹਾਜਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਵਹੁ ਵੈਸੇ ਭੀ ਜੇਕਰ ਵਿਖਯ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਕੇ ਗਿਰਨੇ ਕੇ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਹੈ। ਤਬ ਕੀੜੀ ਤੁਲ੍ਯ ਕਹੀਯੇ ਤੁਛ ਜੀਵੋ ਕੇ ਤੁਲ੍ਯ ਹੈ। ਇਸ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਯਦ੍ਯਪਿ ਵੇ ਇਸ ਕਾਲ ਮੇ ਸਰਬ ਮੈ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਬਡੇ ਹੈ ਤੋ ਭੀ ਆਗੇ ਕੋ ਉਨਕੋ ਕੀਟਾਦਿ ਨਿਖਿਧ ਜੂਨਾ ਹੀ ਮਿਲੇਗੀ। ਯਾ ਤੇ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਮੇ ਭੀ ਵਹੁ ਕੀਟੋ ਕੇ ਹੀ ਤੁਲ੍ਯ ਹੈ ਅਰ ਜੇਕਰ ਤਿਨ ਸਾਹੋ ਔਰ ਸੁਲਤਾਨੋ ਕੋ ਵਹੁ ਅਪਨਾ ਆਪ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮਨਹੁ ਨ ਵੀਸਰਹ ਨਾਮ ਚਿਤ ਸੇ ਨਾ ਭੁਲੇ ਤੁਲ ਨ ਹੋਵਨੀ ਵਹੁ ਕੀਟੋ ਕੇ ਤੁਲ੍ਯ ਨਹੀ ਹੋਵੇਗੇ॥੨੩॥

ਜੇ ਪੁਰਖ ਸਰਬ੍ਯਾਪੀ ਅਨੰਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਅਪਨਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਜਾਨਕਰ ਤਿਸਕੀ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਹੈ। ਵਹੀ ਵਡੇ ਧਨੀ ਭੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਜਾ ਮੇ ਕੀਟ ਤੁਲ੍ਯ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਔਰ ਸਭ ਕੀਟ ਤੁਲ੍ਯ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮੈ ਕੋਈ ਜਾਤਿ ਬਰਣ ਰਾਜਪਣ ਕੀ ਚਾਹ ਨਹੀ। ਕੇਵਲ ਵਿਖਯੋ ਸੇ ਵੈਰਾਗ੍ਯ ਕੀ ਚਾਹ ਹੈ। ਯਹ ਪੂਰਬ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰ ਅਬ ਜਿਸ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਕੋ 'ਨਾਨਕ ਵਡਾ ਆਖੀਐ' ਪਾਠ ਸੇ ਅਕਾਸਵਤ ਬ੍ਯਾਪਕ ਅਰ

ਅਨੰਤ ਕਹਯਾ। ਵੈਰਾਗ੍ਵਾਨੋ ਕੋ ਤਿਸ ਅਨੰਤ ਕੇ ਗਯਾਨ ਹੇਤ ਤਾ ਮੇ ਸਿਫਤਿ ਕਹਣ ਕਰਣ ਦੇਣ ਵੇਖਣ ਸੁਣਨਾਦਿਕ ਸੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਅੰਤੋ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰਤੇ ਹੂਯੇ ਗੁਰੁਤਾ ਕੋ ਅਨੰਤਤਾ ਸਿਧ ਕਰੇ ਹੈ–

ਅੰਤੁ ਨ ਸਿਫਤੀ ਕਹਣਿ ਨ ਅੰਤੁ ॥

(ਅੰਤੁ ਇਤਿ) ਈਹਾ ਅੰਤ ਨਾਮ ਭੇਦ ਪਰਿਛੇਦ ਦੋਨੋ ਕਾ ਹੈ। ਭੇਦ ਜੁਦਾਪਨ ਹੈ ਪਰਿਛੇਦ ਅਲਪਪਨ ਹੈ। ਸਿਫਤੀ ਨਾਮ ਉਸਤਤੀ ਕਾ ਹੈ। ਗੁਣ ਕਥਨ ਕੋ ਉਸਤਤਿ ਕਹੇ ਹੈ ਔ ਨਿਜ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ ਨਿਰਗੁਣ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੇ ਗੁਣੋ ਕੇ ਨਾ ਰਹਨੇ ਸੇ ਗੁਣ ਕਥਨ ਰੂਪ ਉਸਤਤਿ ਕੋ ਤਾ ਮੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੇ ਨਾ ਬਣਨੇ ਸੇ ਤਿਸ ਸਿਫਤੀ ਕਹੀਯੇ ਉਸਤਤੀ ਸੇ ਤਾ ਮੇ ਕੋਈ ਦੇਸ ਕਾਲਾਦਿ ਰੂਪ ਅੰਤ ਨਾਮ ਪਰਿਛੇਦ ਭਾਵ ਅਲਪਪਨਾ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ। ਯਦਵਾ ਪੂਰਬ ਇਕ ਵਾਤ ਪਦ ਸੇ ਬੋਧਨ ਕੀਯੇ ਅਭੇਦ ਬੋਧਕ ਵਾਕਯਨ ਕੇ ਅਰਥ ਨਿਜ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਦੇਸ ਸੇ ਕਾਲ ਸੇ ਵਸਤੁ ਸੇ ਅੰਤ ਕਹੀਯੇ ਪਰਿਛੇਦਨ ਸਿਫਤੀ ਕਹੀਯੇ ਉਸਤਤਿ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਯਾ ਮੇ ਯਹ ਬੀਜ ਹੈ ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਸਤੁ ਪਰਿਛੇਦ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਪਰਿਛੇਦਕ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਦੇਸਾਦਿ ਪਰਿਛੇਦਹੀਨ ਵਸਤੁ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਪਰਿਛੇਦਕ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਕੇ ਹੇਤੂ ਗੁਣ ਕਹਨੇ ਰੂਪ ਉਸਤਤਿ ਸੇ ਦੇਸਾਦਿ ਪਰਿਛੇਦ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਮੈ ਪੁਰਖੋ ਕੀ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਦੇਸਾਦਿ ਪਰਿਛੇਦਹੀਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੈ ਕਾਹੂ ਰੀਤੀ ਸੈ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਯਾ ਤੇ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਕੇ ਨਾ ਕਰਾਵਨੇ ਸੇ ਉਸਤਤ ਸੇ ਪੂਰਣ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਦੇਸਾਦਿ ਪਰਿਛੇਦ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਈਹਾਂ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ। ਜਬ ਕੋਈ ਪੁਰਖ ਕਾਹੁ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰੇ ਹੈ ਤਬ ਤਿਸ ਗੁਣ ਕਹਨੇ ਰੂਪ ਉਸਤਤਿ ਕੋ ਸੁਨਕੇ ਗ੍ਰਹਣ ਕੀ ਇਛਾ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਕੀ ਤਿਸ ਵਸਤੁ ਮੈ ਪ੍ਰਬਿਰਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਸੋ ਪ੍ਰਬਿਰਤੀ ਉਸਤਤਿ ਸੇ ਬਨੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਉਸਤਤਿ ਤਿਸ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਕਾ ਕਾਰਣ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔ ਪ੍ਰਬਿਰਤੀ ਤਿਸ ਕੀ ਕਾਰਯ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਸੋ ਪ੍ਰਬਿਤੀ ਰੂਪ ਕਾਰਯ ਉਸਤਤਿ ਸੇ ਜਿਸ ਵਸਤੁ ਕੀ ਦੇਸਾਦਿਕੋ ਸੇ ਅਵਧਿ ਮਲੂਮ ਹੋਵੇ ਤਿਸੀ ਮੇ ਕਰਾਯਾ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਜਿਸਕੀ ਅਵਧੀ ਨਾ ਮਾਲੂਮ ਹੋਵੇ ਤਿਸ ਮੇ ਨਹੀ ਕਰਾਯਾ ਜਾਵੇ ਔ ਨਿਜ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸਰਬ ਦੇਸੋ ਮੈ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕਾਹੂ ਦੇਸ ਮੈ ਨਾ ਹੋਨੇ ਕਰ ਤਾਂ ਦੇਸ ਸੇ ਤਿਸ ਕੀ ਅਵਧਿ ਨਹੀ ਭਾਨ ਹੋਵੇ। ਪੁਨਾ ਸਰਬ ਕਾਲੋ ਮੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਕਾਹੂ ਕਾਲ ਮੇ ਨਾ ਹੋਨੇ ਕਰ ਤਾਂ ਕਾਲ ਸੇ ਤਿਸ ਕੀ ਅਵਧਿ ਨਹੀ ਭਾਨ ਹੋਵੇ ਤਥਾ ਸਰਬ ਵਸਤੁਯੋਂ ਕਾ ਅਪਨਾ ਆਪ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕਾਹੂ ਵਸਤ ਮੇ ਤਾ ਕਾ ਭੇਦ ਨਾ ਰਹਨੇ ਕਰ ਤਾ ਵਸਤੁ ਸੇ ਤਿਸਕੀ ਅਵਧਿ ਨਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਔ ਅਵਧਿ ਭਾਨ ਹੁਏ ਬਿਨਾ ਅਵਧਿ ਕੇ ਭਾਨ ਸੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਪੁਰਖੋ ਕੀ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਤਾ ਮੈ ਨਹੀ ਬਨੇ। ਯਾ ਤੇ ਪੁਰਖੋ ਕੀ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਕਰਨਾ ਰੂਪ ਪਰਿਛੇਦ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੇ ਉਸਤਤਿ ਸੇ ਨਾ ਸਿਧ ਹੋਨੇ ਕਰ ਉਸਤਤਿ ਸੇ ਤਿਸ ਕਾ ਅੰਤ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ, ਪਰਮਸਾਰ ਪੂਰਬ ਕਥਨ ਕਾ ਯਹ ਹੈ– ਪੂਰਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੇ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਕਾਰਯ ਕੇ ਦੂਰ ਹੋਨੇ ਸੇ ਉਸਤਤਿ ਸੇ ਅਲਪ ਦੇਸ ਮੇ ਹੋਨਾ, ਅਲਪ ਕਾਲ ਮੇ ਹੋਨਾ, ਆਨ ਵਸਤੁਯੋ ਸੇ ਜੁਦਾ ਹੋਨਾ ਰੂਪ ਦੇਸਾਦਿ ਪਰਿਛੇਦ ਰੂਪ ਅੰਤ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਯਾ ਤੇ ਨਿਜ ਰੂਪ ਅਨੰਤ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮਤ ਹੋਵੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਬਿਭੁਨਿਤ੍ ਸਰਬਾਤਮਾ ਹੋਨੇ ਸੇ ਤਿਸਕਾ ਉਸਤਤਿ ਸੇ ਪਰਿਛੇਦ ਤੌ ਭੀ ਤਿਸ ਕੋ ਪਰਮਾਤਮਾਦਿ ਪਦੋ ਕਾ ਵਾਚਯ ਹੋਨੇ ਸੇ ਤਿਸ ਮੇ ਵਾਚਯ ਪਨਾ ਪਰਿਛੇਦ ਹੀ ਰਹੋ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ– (ਕਹਣਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ! ਵਾਚਯਪਨਾ ਉਨ ਵਸਤੁਯੋ ਮੇ ਰਹੇ ਹੈ ਜਿਨ ਮੈ ਸਬਦੋ ਕੀ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਗੁਣ ਕ੍ਰਿਯਾ ਜਾਤਿ ਸੰਬੰਧ ਰੂਪ ਚਾਰੋ ਨਿਮਿਤੋ ਕੋ ਲੇਕਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਜਿਨ ਮੇ ਇਨ ਕੋ ਲੇ ਕੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਤਿਨ ਮੇ ਵਾਚਯਪਨਾ ਨਹੀ ਰਹੇ ਔ ਧਰਮਾਤਮਾ ਮੈ ਇਨ ਚਾਰੋ ਮੇ ਕੋਈ ਰਹੇ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਕਹਣਿ ਨਾਮ ਪਦ ਕੋ ਵਾਚਯਪਨੇ ਸੇ ਭੀ ਤਿਸ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਪਰਿਛੇਦ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮਤ ਹੋਵੋ ਕਹਨੇ ਸੇ ਤਿਸ ਕਾ ਪਰਿਛੇਦ ਤੌ ਭੀ ਬ੍ਰਹਮ ਕਾ ਜੀਵ ਸੇ ਅਭੇਦ ਮਾਨਤੇ ਹੋ ਔ ਜੀਵ ਕੀ ਵੇਦ ਮੈ ਅਗਨਿ ਸੇ ਫੁਲਿੰਗੋਵਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੇ ਉਤਪਤੀ ਮਾਨੀ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੀਵ ਸੇ ਅਭੇਦ ਮਾਨਣੇ ਕਰ ਜੀਵਵਤ ਤਾ ਕੀ ਉਤਪਤੀ

ਕਹਨੀ ਹੋਵੇਗੀ। ਐਸੇ ਭਯੇ ਘਟਾਦਿਕੋਵਤ ਪੁਨਾ ਭੀ ਤਿਸ ਮੇ ਕਾਹੂ ਕਾਲ ਮੇ ਉਪਜਣਾ ਰੂਪ ਕਾਲ ਪਰਿਛੇਦ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਉਤਰ ਕਹੇ-

ਅੰਤੁ ਨ ਕਰਣੈ ਦੇਣਿ ਨ ਅੰਤੁ ॥

(ਅੰਤੁ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਕਰਣ ਪਦ ਉਤਪਤੀ ਬੋਧਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖਯ ! ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਜੀਵ ਕੇ ਸਾਥ ਅਭੇਦ ਮਾਨਨੇ ਕਰ ਕਰਣੇ ਨਾਮ ਉਤਪਤੀ ਸੇ ਘਟਾਦਿਕੋਵਤ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੇ ਕਾਲ ਪਰਿਛੇਦ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ। ਯਹ ਅਖਰਾਰਥ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਜੋ ਬਚਨ ਜੀਵ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕੇ ਬੋਧਕ ਬਤਾਏ ਹੈਂ ਸੋ ਉਤਪਤੀ ਨਹੀ ਕਹੇ ਕੇਵਲ ਉਪਾਧੀ ਸੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਨਾ ਕਹੇ ਹੈ। ਐਸੇ ਨਾ ਮਾਨੇ ਤਬ ਜੀਵ ਕੋ ਅਜ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਬਯਰਥ ਹੋਵੇਂਗੇ। ਔ ਅਜ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਬਯਰਥ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਜੀਵ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਨਾ ਸਿਧ ਹੋਨੇ ਸੇ ਤਿਸਕੇ ਸਾਥ ਅਭੇਦ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਕਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਭੀ ਨਹੀ ਬਨੇ। ਯਾ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੇ ਉਪਜਣਾ ਰੂਪ ਕਾਲ ਪਰਿਛੇਦ ਨਹੀ ਬਨੇ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮਤ ਬਨੋ ਤਿਸ ਮੇ ਕਾਹੂ ਕਾਲ ਮੇ ਉਪਜਣਾ ਰੂਪ ਕਾਲ ਪਰਿਛੇਦ ਤੌ ਭੀ ਏਕ ਦਾਨ ਦੇਵੇ ਹੈ ਏਕ ਲੇਵੇ ਹੈ ਔ ਈਸ੍ਰੂਰ ਸਭ ਦਾਨੀਯੋ ਕੋ ਦੇਵੇ ਹੈ। ਐਸੇ ਵੇਦ ਮੈ ਕਹਨੇ ਸੇ ਪੁਨਾ 'ਇਕਿ ਦਾਤੇ ਇਕਿ ਭੇਖਾਰੀ ਜੀ' ਤਥਾ 'ਇਕੁ ਦਾਤਾ ਸਭ ਹੈ ਮੰਗਾ॥' ਐਸੇ ਆਗੇ ਕੋ ਨਿਜ ਬਾਨੀ ਮੈ ਕਹਨੇ ਸੇ ਵਸਤੁ ਭੇਦ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੈ ਕਾਹੂ ਰੀਤਿ ਸੇ ਨਹੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇ। ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਦੇਣਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ! ਏਕ ਪੁਰਖ ਕੇ ਦੇਨੇ ਰੂਪ ਔ ਏਕ ਕੇ ਲੇਨੇ ਰੂਪ ਕ੍ਰਿਯਾ ਸੇ ਵਾ ਸਰਬ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਲੇਨੇ ਰੂਪ ਔ ਈਸ੍ਰੂਰ ਕੇ ਦੇਨੇ ਰੂਪ ਕ੍ਰਿਯਾ ਸੇ ਨਿਜ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਅੰਤ ਨਾਮ ਵਸਤ ਪਰਿਛੇਦ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸੇ ਵੇਦ ਸਰਬ ਭੂਤੋ ਮੈ ਏਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਬਯਾਪਕ ਕਹੇ ਹੈ, ਪੁਨਾ 'ਤੂੰ ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਜੀ ਹਰਿ ਏਕੋ ਪੁਰਖੁ ਸਮਾਣਾ॥' ਐਸੇ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਮਾਯਾ ਰਚਿਤ ਦੇਹ ਉਪਾਧੀਯੋ ਸੇ ਪਰਸਪਰ ਜੀਵੋ ਕਾ ਔ ਜੀਵ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਭੇਦ ਰਹੇ ਭੀ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਭੇਦ ਨਹੀ। ਯਹੀ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਭੇਦ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਬਚਨੋ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਨ ਕਾ ਭੀ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਨਿਰਬਾਹ ਹੋਨੇ ਤੇ ਅਬੇਦ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਬਚਨੋ ਸਾਥ ਬਿਰੋਧ ਨਹੀ ਯਹ ਸਾਰ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਪੂਰਬ ਆਤਮਾ ਕੇ ਸਾਖਯ੍ਾਤਕਾਰ ਰੂਪ ਦੇਖਨੇ ਹੇਤ 'ਗਾਵੀਐ ਸੁਣੀਐ ਮਨਿ ਰਖੀਐ ਭਾਉ॥' ਐਸੇ ਕਹਿਆ ਪੁਨਾ ਵੇਦ ਭੀ ਆਤਮਾ ਦ੍ਰਸ੍ਰਿਬ੍ਰ ਹੈ, ਸ੍ਰੋਤਬਯ ਹੈ, ਮੰਤ੍ਰ ਬਯ ਹੈ ਐਸੇ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਦ੍ਰਸ੍ਰਿਾ ਦ੍ਰਸ੍ਰਿਬਯ, ਸ੍ਰੋਤਾ ਸ੍ਰੋਤਬ੍ਰ, ਮੰਤਾ ਮੰਤਬ੍ਰ ਰੂਪ ਸੇ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਸਚਾ ਵਸਤੁ ਭੇਦ ਸਿਧ ਹੋਨੇ ਸੇ ਵਸਤੁ ਭੇਦ ਕੀ ਹੀਨਤਾ ਰੂਪ ਅਨੰਤਤਾ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਅੰਤੁ ਨ ਵੇਖਣਿ ਸੁਣਣਿ ਨ ਅੰਤੁ ॥ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਪੈ ਕਿਆ ਮਨਿ ਮੰਤੁ ॥

(ਅੰਤੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ! ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਹਮਾਰੇ ਬਚਨ ਅਰ ਵੇਦ ਬਚਨ ਦ੍ਰਸ੍ਰਿਾ ਦ੍ਰਸ੍ਰਿਬਯ ਰੂਪ ਵਸਤੁ ਭੇਦ ਨਹੀ ਸਿਧ ਕਰੇ ਕਿੰਤੁ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀ ਏਕਤਾ ਕੇ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਹੇਤ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋ ਕਾ ਵਿਧਾਨ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਦ੍ਰਸ੍ਰਿਬਯ ਪਦ ਸੇ ਕਹੇ ਏਕਤਾ ਕੇ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਰੂਪ ਵੇਖਣ ਸੇ ਜੀਵ ਵੇਖਣ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪਰਮਾਤਮਾ ਵੇਖਣੇ ਯੋਗਯ ਹੈ। ਐਸੇ ਜੀਵ ਪਰਮਾਤਮ ਵਸਤੁਯੋਂ ਕਾ ਦ੍ਰਸ੍ਰਿਾ ਦ੍ਰਸ੍ਰਿਬਯਯ ਰੂਪ ਸੇ ਭੇਦ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ। ਉਲਟਾ ਭੇਦ ਕਾ ਹੇਤੁ ਅਗਯਾਨ ਵੇਖਣ ਸੇ ਦੂਰ ਹੋਨੇ ਕਰ ਤਿਸ ਅਗਯਾਨ ਜਨਯ ਉਪਾਧੀਯੋ ਸੇ ਸਿਧ ਹੂਆ ਕਲਪਤ ਰੂਪ ਭੇਦ ਭੀ ਸਾਥ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਅਭੇਦ ਕੇ ਵੇਖਣ ਸੇ ਅੰਤ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਤੈਸੇ ਤਿਸ ਅਭੇਦ ਕੇ ਸੁਣਨਿ ਨਾਮ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਭੀ 'ਅੰਤੁ, ਨਾਮ ਵਸਤੁ ਭੇਦ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਮੰਤੁ ਨਾਮ ਮਨਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇ ਮਨਿ ਨਾਮ ਮਨਨ ਸਾਧਨ ਸੇ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਪੈ ਨਾਮ ਮੰਤਾ ਮੰਤਬਯ ਭਾਵ ਸੇ ਵਸਤੁ ਭੇਦ ਨਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ। ਯਹ ਤੋ ਕਿਆ ਨਾਮ ਕੈਸੇ ਕਹੇ ਭਾਵ ਯਹ ਅਭੇਦ

ਕੇ ਮਨਨ ਸੇ ਵਸਤੁ ਭੇਦ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਕਾਹੂ ਰੀਤਿ ਸੇ ਨਹੀ ਕਹਿ ਸਕਤੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੋ ਜਾਨਤਾ ਹੋ, ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਮੈ ਗਜਾਤਾ, ਜਾਨਨਾ ਗਜਾਨ, ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਗੇਯ ਐਸੇ ਮੇਰੇ ਗਜਾਨ ਕਾ ਸਿਧ ਕੀਤਾ। ਮੇਰੇ ਕੋ ਮਹਾਵਸਤੁ ਭੇਦ ਵਾਲਾ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਕਾ ਆਕਾਰ ਭਾਸੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਆਪ ਕੈਸੇ ਕਹਤੇ ਹੈ ਵਸਤੁ ਭੇਦ ਨਹੀ। ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ–

ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਪੈ ਕੀਤਾ ਆਕਾਰੁ ॥ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਪੈ ਪਾਰਾਵਾਰੁ ॥

(ਅੰਤੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਜਿਸ ਤੇਰੇ ਗਜਾਨ ਕਾ ਕੀਤਾ ਨਾਮ ਕੀਆ ਹੁਯਾ ਗਜਾਤਾ ਗਜਾਨ ਗੇਯ ਰੂਪ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਕਾ ਆਕਾਰ ਤੇਰੇ ਕੋ ਭਾਸੇ ਹੈ ਸੋ ਅਦੁਤੀ ਵਸਤੁ ਕਾ ਯਥਾਰਥ ਗਜਾਨ ਨਾ ਹੋਨੇ ਸੇ ਤੇਰੇ ਕੋ ਹੀ ਭਾਸੋ। ਹਮਕੋ ਤੋ 'ਨਾਨਕ ਏਵੈ ਜਾਣੀਐ ਸਭੁ ਆਪੇ ਸਚਿਆਰੁ॥' ਇਸ ਪੀਛੇ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਸਰਬ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਜਾਨ ਕਰ ਅਦੁਤੀ ਵਸਤੁ ਕੇ ਗਜਾਨ ਯੁਕਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਪੈ ਕਹੀਯੇ ਕਿੰਚਿਤ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ ਭੇਦ ਨਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਜੋ ਤੇਰੇ ਕੋ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸੋ ਭੀ ਉਪਾਧਿ ਭੇਦ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਯਥਾਰਥ ਨਹੀ ਭ੍ਰਮ ਰੂਪ ਹੈ। ਐਸੇ ਸਿਖਜ ਕੋ ਭਾਨ ਹੋਤੇ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਭੇਦ ਕੋ ਭ੍ਰਮ ਰੂਪ ਕਹ ਕਰ ਥੂਨੀਖਨਨ ਨਜਾਯ ਸੇ ਪੁਨਾ ਅਪਨੈ ਮੈ ਭੇਦ ਕਾ ਸਰਬ ਥਾਨਾ ਭਾਨ ਹੋਨਾ ਕਹੇ–

(ਅੰਤੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮ ਪਾਰਾਵਾਰ ਨਾਮ ਪਰਮਾਨੰਦ ਰੂਪ ਮਹਾਸਾਗਰ ਹੈ ਔ ਹਮਾਰੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਤਿਸਕੇ ਆਕਾਰ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸਮੁੰਦਰ ਕੀ ਥਾਹ ਲੇਨੇ ਗਈ ਲਵਣ ਕੀ ਪੁਤਰੀਵਤ ਤਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋ ਜਾਨੇ ਸੇ ਹਮਕੋ ਵਹੁ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਕਾ ਭੇਦ ਨਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਪੈ ਨਾਮ ਵਹੁ ਤੇਰੇ ਕੋ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤਾ ਭੇਦ ਹਮਕੋ ਸਰਬਥਾ ਨਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸਰਬਗਜ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੇ ਜੀਵ ਭਿੰਨ ਹੋਨੇ ਕੇ ਯੋਗਜ ਹੈ, ਅਲਪਗ ਹੋਨੇ ਸੇ ਐਸੇ ਅਨੇਕਵਾਦੀ ਭੇਦ ਸਿਧ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਆਪ ਕੈਸੇ ਕਹਤੇ ਹੈ ਹਮਕੋ ਭੇਦ ਨਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ–

ਅੰਤ ਕਾਰਣਿ ਕੇਤੇ ਬਿਲਲਾਹਿ ॥ ਤਾ ਕੇ ਅੰਤ ਨ ਪਾਏ ਜਾਹਿ ॥

(ਅੰਤੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਅੰਤ ਕਾਰਨ ਨਾਮ ਜੀਵ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੇ ਭੇਦ ਜਾਨਨੇ ਹੇਤ ਅਨੇਕ ਵਾਦੀ ਬਿਲਲਾਹ ਨਾਮ ਭੇਦ ਕੇ ਸਿਧ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਅਨੇਕ ਯੁਕਤੀਯੋਂ ਕਾ ਬਾਣੀ ਸੇ ਬਿਸਤਾਰਨਾ ਰੂਪ ਬਿਰਲਾਪ ਕਰੇ ਹੈ। ਪਰੰਤੁ ਤਿਨ ਯੁਕਤੀਯੋ ਸੇ ਜੀਵ ਕਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੇ ਅੰਤ ਤਿਨ ਕੋਨ ਪਾਏ ਜਾਹ ਨਾਮ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਜੋ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਯੇ ਕੋ ਮਾਨੇਗਾ ਤਿਸ ਕੋ ਦੰਡ ਹੈ 'ਜਬ ਇਨਿ ਕਿਛੁ ਕਰਿ ਮਾਨੇ ਭੇਦਾ॥ ਤਬ ਤੇ ਦੂਖ ਡੰਡ ਅਰੁ ਖੇਦਾ॥' ਇਤਿਜਾਦਿ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਆਪਸ ਮੇ ਭੇਦ ਨਾ ਜਾਨ ਏਕ ਜਾਨੇ ਤਿਸ ਕੋ ਬੇਦਾਦਿ ਬਚਨ ਕਿਆ ਫਲ ਮਿਲਨਾ ਕਹੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ–

ਏਹੁ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣੈ ਕੋਇ ॥ ਬਹੁਤਾ ਕਹੀਐ ਬਹੁਤਾ ਹੋਇ ॥

(ਏਹੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਅਦੁਤੀ ਰੂਪ ਜੋ ਅਪਨਾ ਆਪ ਹੈ ਤਿਸ ਮੇ ਅਨੇਕਵਾਦੀਯੋ ਕਾ ਮਿਥਜਾ ਮਾਨਾ ਹੁਆ ਜੋ ਏਹੁ ਅੰਤ ਨਾਮ ਭੇਦ ਤਿਸਕੋ ਜੋ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਦੁਆਰਾ ਏਕ ਜਾਨ ਕਰ ਨਾ ਜਾਣੇ ਤਿਸ ਪੁਰਖ ਕੋ ਬੇਦ ਗੁਰੁ ਬਚਨੋ ਸੇ ਬਹੁਤਾ ਕਹੀਐ ਨਾਮ ਸਰਬ ਬਜਾਪੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੀ ਕਹੀਯੇ ਹੈ ਅਰਥਾਤ ਤਿਸਕੋ ਸਰਬ ਬਜਾਪੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਹੇ ਹੈ। ਕੌਨ ਬਚਨ ਕਹੇ ਹੈ ਇਸ ਇਛਾ ਮੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੋ ਜਾਨਕਰ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗਜਾਨੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਅਰਥ ਸੇ ਯਹ ਬੇਦ ਬਚਨ ਪੜੇ ਗੁਰ– (ਬਹੁਤਾ ਇਤਿ) ਬਹੁਤਾ ਅਰ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸਬਦ ਏਕ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਬਹੁਤਾ ਹੋਇ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਹ ਬੇਦ ਬਚਨ ਕਹੇ ਹੈ ਤਥਾ ਹਰਿ ਹਰਿ ਏਕ ਸਮਾਨ 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸੁਰ॥' 'ਜਬ ਇਸ ਤੇ ਸਭ ਬਿਨਸੇ ਭਰਮਾ॥ ਭੇਦੁ ਨਾਹੀ ਹੈ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮਾ॥' ਇਤਜਾਦਿ ਨਿਜ ਬਚਨ

ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਹੋਨਾ ਹੀ ਭੇਦ ਨਾ ਦੇਖਨੇ ਕਾ ਫਲ ਮਿਲੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਕਹੀ ਗਜਾਨੀ ਕੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਵਰੂਪਤਾ ਕਿਆ ਜਾਗ੍ਰਤ ਸ੍ਥਾਨ ਹੈ ਵਾ ਸੁਖਨ ਸੁਖੁਪਤੀ ਮੈ ਕੋਊ ਏਕ ਸ੍ਥਾਨ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ–

ਵਡਾ ਸਾਹਿਬੁ ਊਚਾ ਥਾਉ ॥ ਊਚੇ ਉਪਰਿ ਊਚਾ ਨਾਉ ॥

(ਵਡਾ ਇਤਿ) ਵਡਾ ਸਾਹਿਬੁ ਨਾਮ ਬਜਾਪਕ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਵਾਮੀ ਗਜਾਨੀ ਕਾ ਨਿਜ ਰੂਪ ਊਚਾ ਥਾਉ ਨਾਮ ਤੁਰੀਆ ਚੈਤਨਜ ਰੂਪ ਚੌਥਾ ਸ੍ਥਾਨ ਹੈ। ਅਸਤ ਜੜ ਦੁਖ ਰੂਪ ਹੋਨੇ ਸੇ ਬਿਨਾਸੀ ਔ ਤੁਛ ਰੂਪ ਜਾਗ੍ਰਤਾਦਿਕ੍ ਤੀਨੋ ਮੈ ਕੋਈ ਨਹੀ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਉਸ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਚੌਥੇ ਸ੍ਥਾਨ ਕਾ ਗਜਾਨ ਕੈਸੇ ਹੋਵੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਵੈਸੇ ਨਾਮ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ– (ਊਚੇ ਊਪਰਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ! ਸਰਬ ਸੇ ਊਚਾ ਸ੍ਥਾਨ ਜੋ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਹੈ ਤਿਸ ਊਚੇ ਊਪਰਿ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਅਸਥਾਨ ਪਰ ਭਾਵ ਤਿਸ ਸ੍ਥਾਨ ਕਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਜੋ 'ਏਹੁ ਵਿਸੁ ਸੰਸਾਰੁ ਤੁਮ ਦੇਖਦੇ ਏਹੁ ਹਰਿ ਕਾ ਰੂਪੁ ਹੈ ਹਰਿ ਰੂਪੁ ਨਦਰੀ ਆਇਆ॥' ਇਤਿਜਾਦਿ ਬਿਧਿ ਬਚਨ ਰੂਪ ਨਾਮ ਹੈ ਸੋ ਭੀ ਊਚਾ ਹੋਇ ਸਰਬ ਨਾਮੋ ਸੇ ਊਚੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਉਤਮ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਕੇ ਬੋਧਕ ਬਚਨੋ ਸੇ ਉਸ ਤੁਰੀਆ ਅਸਥਾਨੋ ਕੋ ਜਾਨੋ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੇ ਗਜਾਨ ਕਾ ਹੋਨਾ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸਰੂਪ ਨਾਮ ਸੇ ਕਹ ਕਰ, ਅਬ ਮੁਕਤੀ ਗਜਾਨ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ ਹੈ–

ਏਵਡੁ ਊਚਾ ਹੋਵੈ ਕੋਇ ॥ ਤਿਸੁ ਊਚੇ ਕਉ ਜਾਣੈ ਸੋਇ ॥

(ਏਵਡੁ ਇਤਿ) ਏਵਡੁ ਊਚਾ ਕਹੀਯੇ ਜਿਤਨਾ ਵਡਾ ਊਚਾ ਪੀਛੇ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਕਹਿਆ ਹੈ। ਇਤਨਾ ਊਚਾ ਭਾਵ ਤੁਰੀਆ ਸ੍ਵਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੋਵੇ। ਕੋਇ ਨਾਮ ਕੋਈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਜੋ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਸੋ ਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਹੀ ਹੋਵੇ, ਯਹ ਕਹੇ–

(ਤਿਸੁ ਇਤਿ) ਤਿਸ ਊਚੇ ਕਉ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਜੋ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਜਾਨੇ ਸੋਇ ਨਾਮ ਵਹੀ ਤੁਰੀਆ ਪਦ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਪੈ 'ਗੁਰਿ ਸਬਦੁ ਦ੍ਰਿੜਾਇਆ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਦੁਤੀਅ ਗਏ ਸੁਖ ਹੋਊ॥' ਇਤਜਾਦਿਕ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਹੈ॥ ਅਬ ਜਿਸਕੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮੈ ਭਗਤੀ ਹੈ ਅਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਸਮਾਨ ਗੁਰੂ ਮੈ ਭਕਤੀ ਹੈ, ਤਿਸਕੋ ਯਹ ਗਜਾਨ ਰੂਪ ਦਾਤ ਤਿਨ ਦੋਨੋ ਸੇ ਮਿਲੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ–

ਜੇਵਡੁ ਆਪਿ ਜਾਣੈ ਆਪਿ ਆਪਿ ॥ ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਕਰਮੀ ਦਾਤਿ ॥ ੨੪ ॥

(ਜੇ ਇਤਿ) ਆਪਿ ਪਦ ਆਤਮਾ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ, ਜੀਵ ਕਾ, ਅੰਤਾਕਰਣ ਕਾ ਸਭ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੇਵਡੁ ਆਪਿ ਕਹੀਯੇ ਜਿਤਨਾ ਵਡਾ ਸੁਧ ਕੀਆ ਹੁਯਾ ਈਸ੍ਵਰ ਪਦ ਕਾ ਅਰਥ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਤਿਸਕੋ ਜੋ ਪੁਰਖ ਆਪਿ ਨਾਮ ਅਪਨਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਰ ਜਾਣੇ, ਆਪਿ ਨਾਮ ਅੰਤਾਕਰਣ ਮੇ ਜਾਣੇ ਹੈ॥ ਤਿਨਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ– ਇਸ ਜਾਨਣੇ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਕੀ ਦਾਤਿ ਨਾਮ ਦੇਨਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕਰ ਨਦਰੀ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗ੍ਯਾਨੀ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਕਰਮੀ ਕਹੀਯੇ ਭਗਤੀ ਸੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਕਰ ਜਗਤ ਰੂਪ ਕਰਮ ਵਾਲਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਰੇ ਹੈ ਔਰ ਕੋਈ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕੇ॥੨੪॥ ਜਿਸ ਕਰਮ ਸੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਨਾਮ ਕਰਮੀ ਹੈ, ਉਸ ਜਗਤ ਰੂਪ ਕਰਮ ਕੀ ਬਜਾਖਜਾ ਕਰੇ ਗੁਰੁ–

ਬਹੁਤਾ ਕਰਮੁ ਲਿਖਿਆ ਨਾ ਜਾਇ ॥ ਵਡਾ ਦਾਤਾ ਤਿਲੁ ਨ ਤਮਾਇ ॥

(ਬਹੁਤਾ ਇਤਿ) ਜੋ ਮਦਾਰੀ ਕੀ ਮਾਯਾਵਤ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਮਾਯਾ ਸੇ ਰਚਿਆ ਬਹੁਤਾ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਜਗਤ ਰੂਪ ਕਰਮੁ ਹੈ। ਵਹੁ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀ ਜਾਵੇ ਵਾ ਜੈਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਮਾਯਾ ਕਾ ਸਤ ਰੂਪ ਸੇਵਾ ਅਸਤ ਰੂਪ ਸੇਵਾ ਉਭਯ ਰੂਪ ਸੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀ ਜਾਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਤਿਸ ਮਾਯਾ

ਕੇ ਕਾਰਯ ਜਗਤ ਕਾ ਭੀ ਸਤ ਆਦਿਕ ਰੂਪੋ ਸੇ ਸ੍ਰਰੂਪ ਲਿਖਿਆ ਨਹੀ ਜਾਵੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋ ਜੋ ਕਰਮ ਕੋਈ ਕਰੇ ਹੈ ਤਿਸ ਸੇ ਫਲ ਕੀ ਇਛਾ ਕਰ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜਗਤ ਰੂਪ ਕਰਮ ਕੋ ਈਸ੍ਰਰ ਕੌਨ ਫਲ ਕੀ ਇਛਾ ਸੇ ਰਚੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

(ਵਡਾ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਉਪਾਸਕੋ ਕੀ ਇਛਾਨੁਸਾਰ ਫਲ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਹਿਰਨ੍ਯਗਰਭ ਕੋ ਭੀ ਪਰਮੇਸ੍ਰਰ ਬੇਦਾਦਿ ਬਿਦ੍ਯਾ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਦੇਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਨਿਖਲ ਦਾਨੀਯੋ ਸੇ ਵਡੇ ਦਾਤਾ ਪਰਮੇਸ੍ਰਰ ਕੋ ਤਿਲੁ ਨਾਮ ਤਨਕ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ ਨ ਤਮਾਇ ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਕੋ ਇਸ ਵਾਚਨਾ ਸੇ ਯਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਐਸੀ ਇਛਾ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਵੇਦ ਈਸ੍ਰਰ ਕੋ ਆਪਤ ਕਾਮ ਲਿਖੇ ਹੈ। ਜਗਤ ਈਸ੍ਰਰ ਕਾ ਕਰਮ ਹੈ ਅਰ ਇਸ ਕੀ ਰਚਨਾ ਸੇ ਈਸ੍ਰਰ ਕੋ ਕੁਛ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕੀ ਇਛਾ ਨਹੀ। ਯਹ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਕਈ ਕਾਰਯੋ ਕਾ ਨਾਮ ਲੇਕਰ ਈਸ੍ਰਰ ਕੋ ਵਡਾ ਦਾਤਾ ਕਹ੍ਯਾ ਪਾਠ ਮੇ ਦਾਤਾਪਨ ਸਿਧ ਕਰੇ ਹੈ-

ਕੇਤੇ ਮੰਗਹਿ ਜੋਧ ਅਪਾਰ ॥

(ਕੇਤੇ ਇਤਿ) ਜੋਧ ਨਾਮ ਈਹਾਂ ਭਾਰੀ ਤਪ ਕਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕੇਤੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਸਕਾਮੀ ਪੁਰਖ ਅਪਨੀ ਕਾਮਨਾ ਕੀ ਸਿਧੀ ਹੇਤ ਜੋਧ ਅਪਾਰ ਨਾਮ ਭਾਰੀ ਤਪ ਕਰ ਮੰਗਹਿ ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਬਾਛਿਤ ਫਲੋਂ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੇਤ ਈਸ੍ਰਰ ਪੈ ਯਾਚਨਾ ਕਰੇ ਹੈ। ਅਨੇਕ ਨਿਸਕਾਮ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਈਸ ਦੁਖ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਹੇਤ ਗ੍ਯਾਨ ਕਾ ਹੇਤੂ ਰੂਪ ਬੀਚਾਰ ਦੇਵੇ ਹੈ। ਜਿਨ ਕੀ ਗਣਤੀ ਨਹੀ ਆਵੇ ਯਹ ਕਹੇ-

ਕੇਤਿਆ ਗਣਤ ਨਹੀ ਵੀਚਾਰੁ ॥

(ਕੇਤਿਆ ਇਤਿ) ਕੇਤਿਆ ਅਨੇਕ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਣੇ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗ੍ਯਾਨ ਕਾ ਹੇਤੂ ਰੂਪ ਬੀਚਾਰ ਦੇਵੇ ਹੈ। ਈਸ ਜਿਨ ਅਧਿਕਾਰੀਯੋ ਕੀ ਭੂਤ ਭਵਿਖ੍ਯਤ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਮੇ ਹੋਨੇ ਤੇ ਗਣਤ ਨਹੀ ਨਾਮ ਸੰਖ੍ਯਾ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਯਦ੍ਯਪਿ 'ਕੋਟਿ ਮਧੇ ਕੋ ਵਿਰਲਾ ਸੇਵਕੁ' ਪੁਨਾ 'ਜਗ ਮਹਿ ਉਤਮ ਕਾਢੀਅਹਿ ਵਿਰਲੇ ਕੇਈ ਕੇਇ॥' ਇਤ੍ਯਾਦਿ ਵਚਨੋ ਸੇ ਵਹੁ ਥੋੜੇ ਹੈਂ। ਐਸੇ ਤਿਨਕੀ ਗਿਣਤੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤਥਾਪਿ ਤਿਨ ਤੁਕੋਂ ਸੇ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ ਗ੍ਯਾਨੀ ਲਿਖੇ ਹੈ ਅਰ ਈਹਾਂ ਗ੍ਯਾਨ ਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਲਿਖੇ ਹੈ। ਸੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਨੇਕ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਗ੍ਯਾਨੀ ਤਿਨ ਮੇ ਕੋਈ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਅਨੇਕ ਪੁਸਪੋ ਮੇ ਫਲ ਸਿਧੀ ਥੋੜਿਓ ਮੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਕੇ ਪਾਠੋ ਕਾ ਬਿਰੋਧ ਨਹੀ। ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਸਤੋ ਗੁਨੀ ਬਿਚਾਰਵਾਨੋ ਪ੍ਰਤਿ ਈਸ੍ਰਰ ਕੋ ਸੁਭ ਫਲੋ ਕਾ ਦਾਤਾਪਨ ਕਹ ਕਰ, ਅਬ ਰਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਬਿਚਾਰਹੀਨੋ ਪ੍ਰਤਿ ਅਸੁਭ ਫਲੋ ਕਾ ਦਾਤਾਪਨ ਕਹੇ ਹੈ-

ਕੇਤੇ ਖਪਿ ਤੁਟਹਿ ਵੇਕਾਰ ॥

(ਕੇਤੇ ਇਤਿ) ਖਪਿ ਖਚਿਤ ਹੋਨੇ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਵੇਕਾਰ ਪਦ ਈਹਾਂ ਖਟ ਬਿਕਾਰੋਂ ਮੈ ਮਰਣ ਰੂਪ ਬਿਕਾਰ ਪਰ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕੇਤੇ ਨਾਮ ਕਈ ਰਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਬਿਚਾਰ ਸੇ ਰਹਿਤ ਜਨ ਖਪਿ ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਕੋ ਬੰਧਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਵਿਖ੍ਯੋ ਮੇ ਖਚਿਤ ਹੋਕਰ ਜਬ ਵਰਤਮਾਨ ਸਰੀਰ ਮੇ ਭੋਗ ਦੇਨੇ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਤਬ ਦੇਹ ਕੇ ਮਰਣ ਵਿਕਾਰ ਸੇ ਅੰਨ੍ਯ ਜੋਨੀ ਮੈ ਜਾਣੇ ਹੇਤ ਇਸ ਜਨਮ ਸੇ ਤੁਟਹ ਨਾਮ ਟੂਟ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਭਾਵ ਪੂਰਬ ਸਰੀਰ ਕੋ ਛੋਡਕੇ ਔਰ ਸਰੀਰ ਮੈ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਨਕੇ ਮੰਦ ਕਰਮੋ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਈਸ੍ਰਰ ਤਿਨਕੋ ਨਿਖਿਧ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਨਿਖਿਧ ਸਰੀਰ ਦੇਵੇ ਹੈ॥ ਨਿਖਿਧ ਸਰੀਰ ਲੇ ਰਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣੋ ਸੇ ਅਸੁਰ ਸ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਜੋ ਨਿਖਿਧ ਕਰਮ ਕਰੇ ਹੈ ਨਿਸਾਨੀ ਮਾਤ੍ਰ ਸੋ ਕਹੇ-

ਕੇਤੇ ਲੈ ਲੈ ਮੁਕਰੁ ਪਾਹਿ ॥

(ਕੇਤੇ ਇਤਿ) ਕੇਤੇ ਨਾਮ ਕਿਤਨੇ ਪੁਰਖ ਧਨੀ ਲੋਕੋ ਸੇ ਰਿਣ ਲੇ ਲੇ ਕਰ ਜਬ ਵਹੁ ਮਾਗੇ ਹੈ, ਤਬ ਹਮਨੇ ਤੁਮਾਰਾ ਕੁਛ ਨਹੀ ਲੀਆ ਐਸੇ ਮੁਕਰ ਪੜੇ ਹੈ। ਭਾਵ ਲੇ ਕਰ ਨਹੀ ਲੀਆ ਐਸੇ ਮਿਥਜਾ ਭਾਖਨ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਮੰਦ ਕਰਮ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਈਸ੍ਵਰ ਤਿਨ ਦੋ ਗੁਣੋ ਸੇ ਅਸੁਰ ਸੁਭਾਵ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਮਿਥਜਾ ਭਾਖਣ ਪਰ ਬੰਚਨਾਦਿ ਅਸੁਰ ਸੰਪਦਾ ਕੀ ਹੀ ਦਾਤ ਕਰੇ ਹੈ॥ ਦੋ ਗੁਣੋ ਵਾਲੇ ਅਸੁਰੋਂ ਕੀ ਦਸਾ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਕੇਵਲ ਤਮੋ ਗੁਣ ਸੇ ਪਸੁਯੋਂ ਤੁਲਯ ਆਚਾਰ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋਂ ਕੀ ਦਸਾ ਕਹੇ ਹੈ-

ਕੇਤੇ ਮੂਰਖ ਖਾਹੀ ਖਾਹਿ ॥

(ਕੇਤੇ ਇਤਿ) ਸਾਸਤ੍ਰਜਨਜ ਗਜਾਨ ਸੇ ਹੀਨ ਹੋਨਾ ਵਾ ਲੌਕਿਕ ਬਜਵਹਾਰ ਖਾਨ ਪਾਨ ਬੈਠਨ ਬੋਲਨਾਦਿਕੋ ਕੀ ਬੁਧੀ ਸੇ ਹੀਨ ਹੋਨਾ ਮੂਰਖਤਾ ਹੈ। ਤਿਸ ਮੂਰਖਤਾ ਵਾਲੇ ਕਈ ਮੂਰਖ ਪੁਰਖ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਮਾਰਗ ਸੇ ਗਿਰਾ ਦੇਨੇ ਸੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਖਾਨੇ ਵਾਲੇ ਜੋ ਖਾਹੀ ਨਾਮ ਵਿਖਯ ਹੈ ਤਿਨ ਕੋ ਅਤਜੰਤ ਚਾਉ ਸੇ ਖਾਹ ਨਾਮ ਭੋਗੇ ਹੈ। ਅਰ ਯਹ ਨਹੀ ਜਾਨੇ ਜੋ ਹਮ ਕੋ ਹੀਯੇ ਵਿਖੇ ਖਾਤੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਕਿਤਨੇ ਮੂਰਖ ਵਾਰੰਵਾਰ ਅਨੇਕ ਪਦਾਰਥੋ ਕੇ ਖਾਨੇ ਮੇ ਹੀ ਫਸੇ ਰਹਤੇ ਹੈ। ਇਸ ਲੋਕ ਮੈ ਔ ਪਰਲੋਕ ਮੈ ਜੋ ਲਾਭ ਦੇਨੇ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਹੈ ਤਿਸਕੋ ਨਹੀ ਸੰਗ੍ਰਹਿ ਕਰਤੇ। ਵਰਤਮਾਨ ਜਨਮ ਮੇ ਆਸੁਰ ਸੰਪਤ ਵਾਲੇ ਅਸੁਰੋ ਕੀ ਦਸਾ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਵੈਰਾਗਜ ਹੇਤ ਪੂਰਬ ਜਨਮੋ ਵਿਖੇ ਜਿਨੋ ਨੇ ਖੋਟੇ ਕਾਮ ਕੀਯੇ ਹੈ ਤਿਨਕੋ ਫਲ ਕਹੇ ਹੈ-

ਕੇਤਿਆ ਦੂਖ ਭੂਖ ਸਦ ਮਾਰ ॥

(ਕੇਤਿਆ ਇਤਿ) ਕੇਤਿਆ ਨਾਮ ਕਿਤਨਿਆ ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਵਿਖੇ ਪਾਪ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪਾਪੀ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਇਸ ਜਨਮ ਵਿਖੇ ਦੂਖ ਨਾਮ ਮਨ ਮੇ ਦੁਖ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਉਨ ਹੀ ਕਰਮੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਅਨ ਜਲ ਨਾ ਮਿਲਨੇ ਸੇ ਭੁਖੇ ਤਿਹਾਏ ਰਹੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਉਨ ਹੀ ਕਰਮੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਬਾਲਕ ਅਵਸ੍ਥਾ ਮੇ ਮਾਤਾ ਕ੍ਰਿਤ ਤਾੜਨ ਸਹਾਰੇ ਹੈ। ਯੁਵਾ ਅਵਸ੍ਥਾ ਵਿਖੇ ਚੋਰੀ ਆਦਿਕ ਕੁਕਰਮ ਕਰਨੇ ਸੇ ਰਾਜਾਦਿ ਕ੍ਰਿਤ ਤਾੜਨ ਸਹਾਰੇ ਹੈ। ਬ੍ਰਿਧ ਅਵਸਥਾ ਮੇ ਕਾਹੂ ਕਾਮ ਕੇ ਲਾਇਕ ਨਾ ਰਹਨੇ ਸੇ ਪੁਤ੍ਰਾਦਿਕੋ ਸੇ ਝਿੜਕਨਾ ਰੂਪ ਤਾੜਨਾ ਸਹਾਰੇ ਹੈ। ਮਰਣ ਕਾਲ ਮੇ ਫਾਹੀਆਂ ਗੁਰਜਾਂ ਸੇ ਯਮ ਕੀ ਤਾੜਨਾ ਕੋ ਸਹਾਰੇ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਿਨ ਮੰਦ ਕਰਮੋ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਸਦਾ ਮਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ ਸਦ ਮਾਰ ਲਿਖੀ ਹੈ ਅਥਵਾ ਜੇ ਤੁਕ ਅਤਜੰਤ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਪਸੂ ਜੂਨੀ ਪਰ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕੇਤੇ ਪਸੂਆਂ ਕੋ ਦੁਖ ਔ ਭੁਖ ਔ ਸਰਬਦਾ ਮਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਪਰਮੇਸੂਰ ਜੈਸੇ ਸੁਭ ਕਰਮੋ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਸੁਭਗਤੀ ਤੂੰ ਦੇਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਅਸੁਭ ਕਰਮੋ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਅਸੁਭ ਭਗਤੀ ਭੀ ਤੂੰ ਹੀ ਦੇਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ-

ਏਹਿ ਭਿ ਦਾਤਿ ਤੇਰੀ ਦਾਤਾਰ ॥

(ਏਹਿ ਭੀ ਇਤਿ) ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਜੈਸੇ ਸੁਭ ਕਰਮੋ ਕਾ ਫਲ ਦੇਵ ਜੋਨੀ ਮੈ ਮੁਖ ਔ ਮਿਸ੍ਰਤ ਕਰਮੋ ਕਾ ਫਲ ਮਨੁਖ ਜੂਨੋ ਮੈ ਸੁਖ ਦੁਖ ਔ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਕਾ ਫਲ ਸੁਭ ਬਿਚਾਰ ਤੂ ਦੇਵੇ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਨਿਖਿਧ ਕਰਮੋ ਕਾ ਫਲ ਪਸੂ ਆਦਿਕ ਜੂਨੋ ਮੈ ਦੁਖ ਭੁਖਾਦਿਕ ਭੀ ਤੂਹੀ ਦੇਵੇ ਹੈ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾ ਔਰ ਕੋਈ ਨਹੀ ਦੇਵੇ ਏਹ ਭੀ ਤੇਰੀ ਦਾਤ ਹੈ। ਐਸੇ ਸਨਮੁਖ ਕਰ ਕਹਤੇ ਗੁਰੁ ਜੀ ਪ੍ਰਤਿ ਜੇਕਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਹੇ ਮੈ ਤੋ ਸੰਪੂਰਣ ਸੰਸਾਰ ਸੇ ਮੁਕਤੀ ਹੀ ਦੇਤਾ ਹੋ, ਕਰਮ ਔ ਤਿਨਕੇ ਫਲੋ ਮੈ ਕਰਤਾ ਭੋਕਤਾਪਨ ਕਾ ਅਭਿਮਾਨ ਰੂਪ ਬੰਧਨ ਨਹੀ ਦੇਤਾ। ਯਾ ਤੇ ਏਹ ਭੀ ਦਾਤ ਤੇਰੀ ਐਸੇ ਮੇਰੇ ਕੋ ਤਿਨਕਾ ਦਾਤਾ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਕਹੋ ਹੋ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਬੰਦਿ ਖਲਾਸੀ ਭਾਣੈ ਹੋਇ ॥

(ਬੰਦਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਬੰਦ ਨਾਮ ਅਗਜਾਨ ਕਾ ਕੀਆ ਬੰਧ ਔ ਖਲਾਸੀ ਨਾਮ ਅਗਜਾਨ ਕੇ ਅਭਾਵ ਸੇ ਸੰਸਾਰ ਬੰਧ ਸੇ ਛੁਟਨਾ ਰੂਪ ਮੁਕਤੀ ਭਾਣੈ ਹੋਇ ਕਹੀਯੇ ਤੇਰੀ ਇਛਾ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤੇਰੀ ਇਛਾ ਸੇ ਬਿਨਾ ਕੁਛ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਅਥਵਾ ਇਛਾ ਗਜਾਨ ਸੇ ਪੀਛੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਭਾਣੇ ਪਦ ਸੇ ਈਹਾਂ ਗਜਾਨ ਲੈਨਾ। ਯਾ ਤੇ ਜੀਵੋਂ ਕੋ ਬੰਧ ਔ ਮੁਕਤੀ ਤੇਰੇ ਮਾਯਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਬਿਨਾ ਗਜਾਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਰੀਤੀ ਗਜਾਨ ਸੇ ਹੋਨੇ ਕੀ ਯਹ ਹੈ- ਚੇਤਨ ਮੇ ਮਾਯਾ ਅਪਨੇ ਮੇਲ ਸੇ ਸਕਲ ਕਾਰਯੋ ਸੇ ਪਹਲੇ ਅਪਨੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਕੋ ਰਚੇ ਹੈ। ਜਿਸਕਾ ਨਾਮ ਮਹਤਤ੍ਵ ਹੈ। ਤਾ ਸੇ ਉਤਰ ਏਕ ਮੈ ਬਹੁਤ ਹੋਵੋਂ ਐਸੀ ਇਛਾ ਕੋ ਰਚੇ ਹੈ। ਸਾਂਖ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਮਹਤਤ੍ਵ ਇਸਕੋ ਮਾਨੇ ਹੈ। ਇਸ ਇਛਾ ਸੇ ਉਤਰ ਮਾਯਾ ਤ੍ਰਿਧਾ ਹੰਕਾਰ ਸੇ ਲੇ ਕਰਮ ਫਲੋ ਕੇ ਭੋਗ ਹੇਤ ਸੰਪੂਰਨ ਅਸੂਥੂਲ ਜਗਤ ਕੋ ਰਚੇ ਹੈ। ਜਗਤ ਕੋ ਰਚ ਕੇ ਗਜਾਨਹੀਨ ਜੀਵੋਂ ਕੋ ਅਪਨੇ ਅਧੀਨ ਕਰ ਦੇਹਾਦਿਕੋ ਮੈ ਅਪਨਾ ਆਪ ਮਾਨਨਾ ਰੂਪ ਮਿਥਜਾ ਗਜਾਨ ਉਪਜਾਵੇ ਹੈ ਔ ਮਿਥਜਾ ਗਜਾਨ ਉਪਜਾਯ ਕੇ ਤਾ ਸੇ ਉਤਰ ਕਾਲ ਮੋ ਮੈ ਕਰਤਾ ਭੁੋਕਤਾ ਹੋ ਐਸਾ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਕਰਤਾ ਭੋਕਤਾਪਨੇ ਕਾ ਮਾਨਨਾ ਰੂਪ ਬੰਧ ਉਪਜਾਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜਿਸ ਗਜਾਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਇਛਾਦਿਕੋ ਕੋ ਉਪਜਾ ਕਰ ਬੰਧ ਉਪਜਾਵੇ ਹੈ ਵਹੁ ਗਜਾਨ ਹੀ ਬੰਧ ਕਾ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਏਵੰ ਜੀਵੋ ਨੇ ਜੋ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੇਤ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰੇ ਤਿਨੋਂ ਕੀ ਸਹਾਯਤਾ ਸੇ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਕੇ ਰਿਦੇ ਮੈ ਤਤ੍ਵਗਜਾਨ ਕੋ ਉਤਪੰਨ ਕਰਕੇ ਮੁਕਤੀ ਭੀ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਗਜਾਨ ਕਰੇ ਹੈ ਔ ਮਾਯਾ ਕੀ ਲਹਰ ਰੂਪ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਗਜਾਨ ਜਲ ਕੀ ਲਹਰ ਕੋ ਜਲ ਸ੍ਵਰੂਪਤਾਵਤ ਮਾਯਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਮਾਯਾ ਬੰਧ ਕਾ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਕੋ ਲਿਖਨ ਸਾਥ ਭੀ ਗਜਾਨ ਕੋ ਬੰਧ ਹੇਤੁ ਮਾਨਨੇ ਮੈ ਬਿਰੋਧ ਨਹੀ॥ ਮਾਯਾ ਅਗਜਾਨ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਅਗਜਾਨ ਬੰਧ ਕਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ਅਰ ਤਿਸ ਅਗਜਾਨ ਕਾ ਕਾਰਯ ਅੰਤਾਕਰਣ ਕੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਉਪਦੇਸ ਜਨਗਜਾਨ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਕਾਰਣ ਹੈ। ਤਾ ਸੇ ਬਿਨਾ ਕੇਵਲ ਕਰਮ ਵਾ ਕੇਵਲ ਉਪਾਸਨਾ ਵਾ ਕਰਮ ਉਪਾਸਨਾ ਮਿਲੇ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਹੇਤੂ ਨਹੀ ਨਾ ਉਨ ਕੋ ਕੋਈ ਕਹ ਸਕੇ ਹੈ। ਯਹ ਕਹੇ-

ਹੋਰੁ ਆਖਿ ਨ ਸਕੈ ਕੋਇ ॥

(ਹੋਰੁ ਇਤਿ) ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਗਜਾਨ ਰੂਪ ਸਾਧਨ ਸੇ ਬਿਨਾ ਹੋਰੁ ਨਾਮ ਕਰਮ ਕੋ ਵਾ ਉਪਾਸਨਾ ਕੋ ਵਾ ਦੋਨੋ ਮਿਲੇ ਕੋ ਸਾਧਨਤਾ ਸ੍ਰੁਤਿਯੋ ਕੇ ਔ ਯੁਕਤੀਯੋ ਕੇ ਬਿਰੋਧ ਸੇ ਆਖ ਨ ਸਕਹ ਕੋਇ ਨਾਮ ਕਹ ਨਹੀ ਸਕੇ ਕੋਈ ਭੀ ਵਾਦੀ ਇਸਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਐਸੇ ਹੈ। ਅਗਜਾਨ ਔ ਤਿਸਕੇ ਕਾਰਯ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕਾ ਅਤਜੰਤ ਨਾਸ ਔ ਪਰਮਾਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਗੁਰੁਮਤ ਮੇ ਮੁਕਤੀ ਹੈ। ਅਗਜਾਨ ਕਾ ਕਾਰਯ ਕੇ ਸਹਤ ਅਤਜੰਤ ਨਾਸ ਬਿਨਾ ਗਜਾਨ ਸੇ ਕੇਵਲ ਕਰਮ ਸੇ ਵਾ ਕੇਵਲ ਉਪਾਸਨਾ ਸੇ ਵਾ ਕਰਮ ਉਪਾਸਨਾ ਦੋਨੋ ਸੇ ਹੋ ਨਹੀ ਸਕੇ। ਕਾਹੇ ਤੇ ਯਹ ਵਾਰਤਾ ਸਭ ਕੇ ਅਨੁਭਵ ਮੈ ਆਵੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਰਜੂ ਕੇ ਨਾ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਤਿਸ ਮੈ ਸਰਪਾਦਿਕ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਉਪਜੇ ਹੈ। ਕਾਹੂੰ ਗਰੁੜੋਪਨਿਖਦ ਕੇ ਜਪ ਪਾਠ ਰੂਪ ਕਰਮ ਸੇ ਵਾ ਏਕਾਂਤ ਮੈ ਬੈਠ ਕਰ ਗਰੁੜ ਕੇ ਧਜਾਨ ਰੂਪ ਉਪਾਸਨਾ ਕਰਨੇ ਸੇ ਕਬੀ ਰੱਸੀ ਕਾ ਨਾ ਜਾਨਨਾ ਦੂਰ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਕੇਵਲ ਦੀਪਕ ਲੇਕਰ ਨੇਤ੍ਰ ਸੇ ਰਜੁ ਕੇ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਤਿਸ ਕਾ ਨਾ ਜਾਨਨਾ ਸਰਪਾਦੀ ਕਾਰਯੋ ਕੇ ਸਹਿਤ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔ ਰੱਸੀ ਕੇ ਵਾਸਤਵ ਰੂਪ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਭੀ ਗਜਾਨ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਕਰਮਾਦਿਕੋ ਸੇ ਤਿਸਕੇ ਵਾਸਤਵ ਰੂਪ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਜੈਸੇ ਯਹ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤ ਵਿਖੇ ਅਗਜਾਨ ਤਤ ਕਾਰਯ ਕਾ ਨਾਸ ਹੋਨਾ ਔ ਰਜੁ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੋਨਾ ਗਜਾਨ ਸੇ ਅਨੁਭਵ ਮੈ ਆਵੇ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤ ਮੇ ਭੀ ਅਦੁਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਔ ਅਗਜਾਨ ਤਤਕਾਰਯ ਕਾ ਨਾਸ ਗਜਾਨ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਹ ਗਜਾਨ ਸੇ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਹੋਨੇ ਮੇ ਯੁਕਤੀ ਹੈ ਔਰ

ਗਜਾਨ ਸੇ ਹੀ ਕੈਵਲ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਕਰਮਾਦਿਕੋ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਯਹ ਸ੍ਰੁਤੀ ਹੈ। ਪੁਨਾ 'ਸਾਧਸੰਗਿ ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਮਿਟੇ ਕਥੇ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ॥' ਇਤਜਾਦਿਕ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਯਹ ਹੀ ਜਾਨ ਲੇਨਾ, ਜੈਸੇ ਕਰਮ ਉਪਾਸਨਾ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਤੈਸੇ ਕਰਮ ਗਜਾਨ ਕੇ ਵਾ ਉਪਾਸਨਾ ਗਜਾਨ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇਤੀ ਮੁਕਤੀ ਨਹੀ ਹੋਵੇ, ਨਾ ਹੋਨੇ ਮੈ ਯਹ ਬੀਜ ਹੈ। ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੇ ਮੇਲ ਸੇ ਮੁਕਤੀ ਮਾਨਨੇ ਕਾ ਨਾਮ ਸਮੁੱਚਯਵਾਦ ਹੈ। ਸੋ ਸਮੁੱਚਯ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ- ਏਕ ਕ੍ਰਮ ਸਮੁਚਯ ਦੂਸਰਾ ਸਮ ਸਮੁਚਯ। ਦੋਨੋ ਮੇ ਸਮ ਸਮੁਚ ਨਹੀ ਬਨੇ ਕ੍ਰਮ ਸਮੁੱਚਯ ਹੀ ਬਨੇ ਹੈ ਤਥਾ ਹੀ ਜਿਸ ਅੰਤਾਕਰਣ ਮੇ ਉਤਰਕਾਲ ਮੇ ਗਜਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਉਸੀ ਮੈ ਪ੍ਰਥਮ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਉਪਾਸਨਾ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾਤ ਸਮ ਕਰਮ ਤਦਨੰਤਰ ਉਪਾਸਨਾ ਤਦਨੰਤਰ ਗਜਾਨ। ਐਸੇ ਪਹਲੇ ਪੀਛੇ ਏਕ ਜਗਾ ਹੋਨਾ ਰੂਪ ਕ੍ਰਮ ਸਮੁਚਯ ਇਨਕਾ ਮੁਕਤੀ ਹੇਤ ਬਨੇ ਹੈ ਔਂ ਸਮ ਸਮੁਚਯ ਨਹੀ ਬਨੇ। ਕਾਹੇ ਤੇ ਏਕ ਕਾਲ ਮੈ ਏਕ ਜਗਹ ਹੋਨਾ ਸਮੁਚਯ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਸੋ ਕਰਮ ਉਪਾਸਨਾ ਗਜਾਨ ਕਾ ਬਨੇ ਨਹੀ, ਯਾ ਮੈ ਯਹ ਬੀਜ ਹੈ, ਕਰਮ ਤੋ ਯਹ ਮੇਰੀ ਜਾਤਿ ਹੈ, ਯਹ ਗੋਤ ਹੈ ਯਹ ਨਾਮ ਹੈ ਐਸੇ ਅਪਨੇ ਮੈ ਜਾਤਿ ਗੋਤ ਨਾਮਾਦਿਕੋ ਕਾ ਅਭਿਮਾਨ ਧਾਰਕੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਉਪਾਸਨਾ ਭੀ। ਅਪਨੇ ਮੈ ਸੇਵਜ ਸੇਵਕ ਭਾਵ ਭੇਦ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਗਜਾਨ। ਅਪਨੇ ਮੈ ਜਾਤਿ ਗੋਤ ਨਾਮਾਦਿਕੋ ਕਾ ਅਭਿਮਾਨ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਪੁਨਾ ਸੇਵਜ ਸੇਵਕਾਦਿਕ ਭੇਦ ਗਜਾਨ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤੇਜ ਤਿਮਰਵਤ ਪੁਨਾ ਸੀਤ ਉਸਨਵਤ ਤਿਨਕਾ ਸਮ ਸਮੁਚਯ ਬਿਰੋਧੀ ਹੋਨੇ ਸੇ ਬਨੇ ਨਹੀ। ਇਸ ਤੇ ਕਰਮ ਕੋ ਵਾ ਉਪਾਸਨਾ ਕੋ ਵਾ ਦੋਨੋ ਕੋ ਵਾ ਕਰਮ ਗਜਾਨ ਕੋ ਵਾ ਗਜਾਨ ਉਪਾਸਨਾ ਕੋ ਮੁਕਤੀ ਮੈ ਕਾਰਣ ਕੋਈ ਨਹੀ ਕਹ ਸਕੇ। ਇਸ ਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰੁ ਜੀ ਲਿਖੇ ਹੈ ਹੋਰ ਇਤਿਜਾਦਿ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ ! ਜੋ ਪੁਰਖ ਵੇਦ ਕੋ ਮਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈ ਵਹੁ ਅਨਜਥਾ ਕਜੁ ਕਹੇ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਆਪ ਤਿਨਕੇ ਕਥਨ ਕਾ ਖੰਡਨ ਕਜੁ ਕਰਤੇ ਹੋ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਜੇ ਕੋ ਖਾਇਕੁ ਆਖਣਿ ਪਾਇ ॥ ਓਹੁ ਜਾਣੈ ਜੇਤੀਆ ਮੁਹਿ ਖਾਇ ॥

(ਜੇ ਕੋ ਇਤਿ) ਖਾਇ ਪਦ ਈਹਾਂ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ। ਸੋ ਅੰਗੀਕਾਰ ਸਮੁਚਯਵਾਦ ਕਾ ਲੇਨਾ। ਯਾ ਤੇ ਜੇ ਕੋ ਖਾਇ ਨਾਮ ਜੇ ਕੋਈ ਪੁਰਖ ਮੁਕਤੀ ਹੇਤ ਕਰਮਾਦਿਕੋ ਕੇ ਸਮੁਚਯ ਕੋ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੇ ਪੁਨਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰਕੇ ਅਪਨੇ ਕੋ ਸ੍ਰੁਤੀ ਕਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਮਾਨ ਕੇ ਕੁ ਆਖਣ ਪਾਇ ਨਾਮ ਕੁਤਸਿਤ ਜੋ ਸ੍ਰੁਤੀ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਸੇ ਹੀਨ ਕਰਮਾਦਿ ਕਰਮੋ ਕਾ ਸਮੁੱਚਯਵਾਦ ਤਿਸਕੇ ਕਹਨੇ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ॥ ਤਬ ਓਹ ਜਾਣਿ ਨਾਮ ਵਹੁ ਸਮੁੱਚਯਵਾਦੀ ਹੀ ਜਾਨਤਾ ਹੈ। ਜੇਤੀਆ ਮੁਹਿ ਨਾਮ ਮੁਖਜਨ ਸੇ ਅਰਥਾਤ ਵੇਦ ਕਾ ਤਾਤ੍ਪਰਯ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਧਾਨੋ ਸੇ ਸਮੁੱਚਯ ਸੇ ਖੰਡਨ ਕੀ ਯੁਕਤੀਯਾ ਕੋ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰੇ ਹੈ ਕਾਨੋ ਸੇ ਭਾਵ ਯਹ ਜੇਤੀਆਂ ਯੁਕਤੀਆਂ ਵਹੁ ਅਪਨੀ ਕੰਨੇ ਸੁਣੇ ਹੈ ਵਹੀ ਜਾਨੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਤਿਨ ਵੇਦ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਨਾ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਮੂਰਖੋ ਕੀ ਵਾਰਤਾ ਕਹਨੀ ਤਜਾਗਕੇ ਜੋ ਵੇਦ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈ ਵਹੁ ਕੈਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਕੈਸੇ ਵਰਤੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੋ। ਇਸ ਪੂਛਨ ਕੀ ਇਛਾ ਮੇ ਕਹੇ-

ਆਪੇ ਜਾਣੈ ਆਪੇ ਦੇਇ ॥ ਆਖਹਿ ਸਿ ਭਿ ਕੇਈ ਕੇਇ ॥

(ਆਪੇ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਵਹੁ ਤਾਤਪਰਯ ਵੇਤਾ ਪੁਰਖ ਅਪਨੇ ਗੁਰੋ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰ ਮਨ ਨਿਦਿਜਾਸਨਾਦਿ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੋ ਆਪੇ ਜਾਣੇ ਨਾਮ ਅਪਨਾ ਆਪ ਕਰ ਪ੍ਰਗਟ ਦੇਖੇ ਹੈ ਔਂ ਆਪ ਪ੍ਰਗਟ ਦੇਖਕੇ ਪੀਛੇ ਸੇ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਨ ਉਨਕੀ ਸਰਣ ਆਵੇ ਹੈ ਤਿਨਕੋ ਭੀ ਉਪਦੇਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਆਪੇ ਦੇਇ ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕਾ ਪ੍ਰਤਖ ਦਿਖਾ ਦੇਨਾ ਰੂਪ ਦਾਨ ਕਰੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਨ ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਅਪਨਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਵਰੂਪ ਦੇਨੇ ਹੇਤ ਵਹੁ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ ਵਹੁ ਭੀ ਆਗੇ ਅਪਨੇ ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਦੇਵੇ ਹੈ ਵਾ ਨਹੀ, ਯਹ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਕਾ ਪ੍ਰਸਨ ਸੁਨ ਉਤਰ ਕਹੇ-

(ਆਖਹਿ ਇਤਿ) ਆਖਹਿ ਨਾਮ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇਂ ਹੈ ਸਿ ਭਿ ਨਾਮ ਵਹੁ ਸਿਖ ਭੀ ਗਜਾਨੀ ਹੋਕਰ ਕੇਈ ਕੇਇ ਨਾਮ ਕੋਈ ਕੋਈ ਸਭੀ ਨਹੀ ਕਰੇ ਇਸ ਕਹਨੇ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਕੋਈ ਤੋ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਵਾਸਤਵ ਗਜਾਨ ਹੋਨੇ ਕਾਲ ਮੇ ਸਮਾਧੀਗਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਕੋਈਕ ਅੰਤਾਕਰਣ ਕੇ ਦੋਖ ਤੇ ਬਾਹਰ ਮੁਖ ਹੂਯੇ ਬੱਧ ਗਜਾਨੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਇਨ ਦੋਨੋ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਉਪਦੇਸ ਉਨ ਸੇ ਹੋਵੇ ਜੋ ਉਤਮ ਮਰਯਾਦਾ ਮੈ ਥਿਤ ਹੋਕਰ ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਭੀ ਉਤਮ ਮਰਯਾਦਾ ਮੈ ਥਿਤ ਰਖੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕੋਈ ਕੋਈ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹਿਆ। ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਯਹ ਸੂਚਨ ਕੀਆ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਉਪਦੇਸ ਲੇ ਉਤਮ ਮਰਯਾਦਾ ਮੈ ਥਿਤ ਰਹੇ ਹੈ ਸੋਈ ਉਪਦੇਸ ਜਨਜ ਗਜਾਨ ਸੇ ਸਰਬ ਪਾਤਸਾਹੋ ਕੇ ਪਾਤਸਾਹ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸਾਧਨ ਚਤੁਸ੍ਰੈ ਸਹਿਤ ਹੋਕਰ ਆਯੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਜੈਸੇ ਮਰਯਾਦਾ ਵਾਲੇ ਗੁਰੁ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਗਜਾਨ ਦੇ ਸਰਬ ਕਾ ਸ੍ਵਾਮੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਰੇ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਸਰਣ ਆਏ ਸਾਧਨਹੀਨ ਬਹਿਰ ਮੁਖ ਪੁਰਖੋ ਮੈ ਗੁਰੁ ਕਿਸਨੂ ਕਿਆ ਬਖਸ ਕਰ ਸਰਬ ਕਾ ਸ੍ਵਾਮੀ ਕਰੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਜਿਸ ਨੋ ਬਖਸੇ ਸਿਫਤਿ ਸਾਲਾਹ ॥

ਨਾਨਕ ਪਾਤਿਸਾਹੀ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ॥ ੨੫ ॥

(ਜਿਸਨੋ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਇਸ ਜਨਮ ਮੈ ਵਾ ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਮੈ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰ ਉਨਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰੂ ਕੇ ਸਮੀਪ ਆ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੂਯੇ ਜਿਸ ਪੁਰਖ ਕੋ ਵਹੁ ਗੁਰੁ ਬਖਸੇ ਨਾਮ ਦੇਵੇ ਹੈ। ਸਿਫਤਿ ਨਾਮ ਸਮਾਨ ਤੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਧੰਨ ਹੈ। ਐਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨੀ ਪੁਨਾ ਸਾਲਾਹ ਨਾਮ ਮੁਖ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਨਾਮੋ ਕਾ ਉਚਾਰਣ ਰੂਪ ਤਿਸਕੀ ਬਿਸੇਖ ਕਰ ਉਸਤਤਿ ਕਰਨੀ ਅਥਵਾ ਸਿਫਤਿ ਮੈ ਜੋ ਸਿਆਰੀ ਹੈ ਸੋ ਸਿਫਤਾਂ ਵਾਲੇ ਕੀ ਬੋਧਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜਿਸਕੋ ਵਹੁ ਗੁਰੁ ਦੇਵੇ ਸਿਫਤਿ ਨਾਮ ਸਿਫਤਾਂ ਵਾਲੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਸਾਲਾਹ ਨਾਮ ਗੁਣ ਕਹਨਾ ਰੂਪ ਸਤੁਤਿ ਕਰਨੀ ਵਹੁ ਪੁਰਖ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ। ਉਪਾਸਨਾ ਕੇ ਬਲ ਸੇ ਕ੍ਰਮ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਸਭ ਲੋਕੋ ਕੋ ਉਲੰਘ ਕਰ ਹਿਰਨਗਰਭ ਕੇ ਲੋਕ ਮੈ ਪਹੁੰਚ ਕਰ ਹਿਰਨਜਗਰਭ ਕੇ ਤੁਲਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੂਯਾ, ਸੰਪੂਰਣ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਆਦਿਕ ਲੋਕੋ ਕੋ ਪਾਤਸਾਹੋ ਕਾ ਪਾਤਸਾਹ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਜਿਸ ਸਰਣ ਆਏ ਪੁਰਖ ਕੋ ਗੁਰੂ ਸਿਫਤ ਨਾਮ ਸਿਫਤੋ ਸੇ ਸਾਲਾਹ ਨਾਮ ਸਲਾਹਨੇ ਯੋਗਜ ਤਤ੍ਵ ਗਜਾਨ ਕੋ ਬਖਸੇ ਹੈ ਵਹੁ ਸਰਬ ਐਸ੍ਵਰਯੋ ਸੇ ਵਡਾ ਜੋ ਗਜਾਨ ਰੂਪ ਐਸ੍ਵਰਯ ਤਿਸ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸਰਬ ਪਾਤਸਾਹੋ ਕਾ ਪਾਤਸਾਹ ਹਿਰਨਜਗਰਭ ਕਾ ਭੀ ਪਾਤਸਾਹ ਹੈ। ਵੇਦ ਭੀ ਲਿਖੇ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਵੇਤਾ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸਰਬ ਕਾ ਰਾਜਾ ਹੋਵੇ ਹੈ॥੨੫॥ ਹੇ ਗੁਰੋ ! ਜਿਸ ਗਜਾਨ ਰੂਪ ਗੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਸਾਹੋ ਕਾ ਸਾਹ ਹੋਵੇ ਹੈ ਵਹੁ ਗਜਾਨ ਕੇਤੇ ਮੋਲ ਕੀ ਵਸਤੁ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਤਾ ਕੋ ਅਮੋਲਕਤਾ ਕਹੇ-

ਅਮੁਲ ਗੁਣ ਅਮੁਲ ਵਾਪਾਰ ॥

(ਅਮੁਲ ਇਤਿ) ਗੁਣ ਸਬਦ ਸੇ ਈਹਾ ਗਜਾਨ ਕਾ ਗ੍ਰਹਣ ਹੈ। ਸੋ ਗਜਾਨ ਮੂਰਤਿਹੀਨ ਹੈ ਔ ਮੋਲ ਮੂਰਤਿ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਅਮੁਲ ਗੁਣ ਕਹੀਯੇ, ਗੁਣ ਪਦ ਕਾ ਅਰਥ ਗਜਾਨ ਮੋਲ ਸੇ ਰਹਤ ਹੋਨੇ ਕੋ ਯੋਗਜ ਹੈ। ਮੂਰਤਿਹੀਨ ਹੋਨੇ ਸੇ ਆਕਾਸਵਤ ਜੈਸੇ ਆਕਾਸ ਮੂਰਤਿਹੀਨ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਮੋਲ ਸੇ ਹੀਨ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਗਜਾਨ ਭੀ ਮੂਰਤਿ ਹੀਨ ਹੋਨੇ ਸੇ ਮੋਲਹੀਨ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਅਮੋਲਕ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਬ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕਾ ਸੁਨਾਵਨਾ ਰੂਪ ਬਜਾਪਾਰ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ ਤਬ ਤਿਸ ਬਜਾਪਾਰ ਸੇ ਸਿਖਜ ਕੋ ਮਨਨਾਦਿ ਦ੍ਵਾਰਾ ਗਜਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕਾ ਸੁਨਾਵਨਾ ਰੂਪ ਬਜਾਪਾਰ ਗੁਰੁ ਤਬ ਕਰੇ ਹੈ ਜਬ ਸੇਵਾਦਿਕੋ ਸੇ ਸਿਖਜ ਤਿਨ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰ ਲੇਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸਿਖਜ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਬਜਾਪਾਰ ਕੀ ਖਰੀਦ ਹੋਨੇ ਸੇ ਪਰੰਪਰਾ ਗਜਾਨ ਕੀ ਭੀ ਖਰੀਦ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਹ ਸੁਨ ਬਜਾਪਾਰ ਕੋ ਹੀ ਅਮੋਲਕਤਾ ਕਹੇ- (ਅਮੁਲ ਇਤਿ) ਗੁਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕਾ ਵਾਪਾਰ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਸੋ

ਯਦਯਪਿ ਬਹੁਤ ਕਰ ਗੁਰੁ ਕੀ ਸੇਵਾ ਰੂਪ ਮੋਲ ਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਕੋ ਅਮੋਲਕ ਕਹਨਾ ਨਹੀ ਬਨੇ, ਤੋ ਭੀ ਗੁਰੁ ਕਾਹੂ ਕਾਹੂ ਐਸੇ ਚਤੁਰ ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਭੀ ਉਪਦੇਸ ਕਰ ਦੇਵੇ ਹੈ ਜਿਨੋ ਨੇ ਕਬੀ ਉਨਕੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀ ਕਰੀ ਯਾ ਤੇ ਸੇਵਾ ਸੇ ਮੋਲ ਕਾ ਨੇਮ ਨਹੀ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੈਸੇ ਯੱਗਾਦਿ ਕਰਮੋ ਹੇਤ ਯਜਮਾਨ ਲੋਕ ਅਪਨੇ ਕਾਮ ਕੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪ੍ਰਯੰਤ ਯਗਯਾਦਿ ਕਰਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਾਹ੍ਮਣ ਕੌ ਮੋਲ ਲੀਯਾ ਜਾਨੇ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਗਯਾਨ ਕੇ ਹੇਤੂ ਰੂਪ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕੇ ਬਯਾਪਾਰ ਵਾਲੇ ਸਭ ਗੁਰੋ ਕਾ ਭੀ ਪ੍ਰੇਮੀ ਧਨੀ ਸੇਵਕੋ ਸੇ ਮੋਲ ਬਨੇ ਹੈ॥ ਜੈਸੇ ਏਕ ਯਾਗਯ ਬਲਕ ਕਾ ਜਨਕ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸੇ ਹੁਯਾ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਅਮੁਲ ਵਾਪਾਰੀਏ ਅਮੁਲ ਭੰਡਾਰ ॥

(ਅਮੁਲ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ! ਕਾਹੂ ਏਕ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਗਯਾਨੀ ਪੁਰਖ ਕਾ ਪ੍ਰੇਮੀ ਧਨੀ ਸੇ ਹੋਨੇ ਕਰ ਭੀ ਬਿਰਕ੍ਤ ਗਯਾਨੀ ਪੁਰਖ ਕਾ ਕਾਹੂ ਸੇ ਨਾ ਹੋਨੇ ਕਰ ਮੋਲ ਹੋਨੇ ਕਾ ਨੇਮ ਨਹੀ ਸੰਭਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਅਮੁਲ ਬਾਪਾਰੀਏ ਕਹੀਯੇ ਗਯਾਨ ਕਾ ਸਾਧਨ ਜੋ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕਾ ਬ੍ਯਾਪਾਰ ਤਿਸ ਬਯਪਾਰ ਵਾਲੇ ਗੁਰੁ ਭੀ ਅਮੋਲਕ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮਤ ਹੋਵੋ ਤਿਨਕਾ ਮੋਲ ਤੌਂ ਭੀ ਇਸ ਵਸਤੁ ਨੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਮੋਲ ਲੀਆ ਹੈ। ਇਸ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿਧੀ ਸੇ ਗਯਾਨ ਰੂਪ ਰਤਨ ਕੇ ਟਿਕਣੇ ਕੀ ਜਗਾ ਗੁਰੁ ਕੇ ਚਿਤ ਰੂਪ ਭੰਡਾਰ ਕੋ ਪ੍ਰੇਮੀ ਸਿਖ ਕਾਹੂ ਪ੍ਰਿਯ ਵਸਤੁ ਕੋ ਸਮਰਪਣ ਪਰ ਕਰ ਮੋਲ ਲੇ ਸਕੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਪਰਿਹਾਰ ਕਰੇ- (ਅਮੁਲ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ! ਜਿਸ ਸਮੇ ਗੁਰੁ ਪ੍ਰਥਮ ਅਵਸ੍ਥਾ ਮੇ ਵੈਰਾਗਯਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੇ ਜਾਨਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਕਰੇ ਹੈ, ਤਿਸੀ ਸਮੇ ਅੰਤਾਕਰਣ ਸੇ ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਕੇ ਨਿਖਲ ਪਦਾਰਥੋ ਕੀ ਚਾਹ ਦੂਰ ਕਰ ਦੇਵੇ ਹੈ। ਗਯਾਨ ਸੇ ਉਤਰਕਾਲ ਮੇ ਭੀ ਚਾਹ ਕਰੇ ਹੈ। ਤਬ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਸਿਧੀ ਹੇਤ ਵੈਰਾਗਯਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋ ਕੀ ਹੀ ਕਰੇ ਹੈ॥ ਯਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗਯ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਕੋਈ ਵਸਤੁ ਤਿਸ ਕੇ ਚਿਤ ਕੋ ਮੋਹਨ ਕਰ ਮੋਲ ਨਹੀ ਲੇ ਸਕੇ। ਪੁਨਾ ਵਹੁ ਕਾਹੂ ਵਿਖਯ ਕੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਭਿੰਨ ਸਤਾ ਨਹੀ ਜਾਨੇ। ਯਾ ਤੇ ਭੀ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਸਤਾਹੀਨ ਕੋਈ ਵਸਤੁ ਤਿਨਕੇ ਚਿਤ ਕੋ ਨਹੀ ਮੋਹ ਸਕੇ। ਯਾ ਤੇ ਗਯਾਨ ਰੂਪ ਰਤਨ ਟਿਕਣੇ ਕੀ ਜਗਾ ਗੁਰ ਕਾ ਅੰਤਾਕਰਣ ਰੂਪ ਭੰਡਾਰ ਭੀ ਅਮੋਲਕ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਸਕੋ ਗ੍ਯਾਨ ਕੀ ਇਛਾ ਹੋਵੇ ਸੋ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾਵੇ ਐਸੇ ਵੇਦ ਔ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕਹੇ ਬਚਨੋ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਜਿਗਯਾਸੁ ਜਨ ਆ ਕਰ ਗੁਰੁ ਕੀ ਸਮੀਪਤਾ ਕਰੇ ਹੈ ਉਨ ਕਾ ਤੋ ਮੋਲ ਨਿਸਚੇ ਕਰ ਬਨੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਅਮੁਲ ਆਵਹਿ ਅਮੁਲ ਲੈ ਜਾਹਿ ॥

(ਅਮੁਲ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ! ਜੋ ਗਯਾਨ ਕੀ ਇਛਾ ਕਰ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਸਿਖਯ ਆਵੇ ਹੈ ਵੇ ਭੀ ਅਮੁਲ ਕਹੀਯੇ ਮੋਲ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਇਸਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਆਤਮ ਗਯਾਨੀ ਗੁਰੁ ਤੋ ਪਰਮਾਨੰਦ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਲਾਭ ਸੇ ਪੂਰਣ ਕਾਮ ਹੈ॥ ਯਾ ਤੇ ਤਿਨਕੋ ਸਿਖਯ ਕੇ ਮੋਲ ਲੇਨੇ ਕੀ ਕਾਮਨਾ ਨਹੀ ਔ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਆਪ ਸਿਖਯ ਮੋਲ ਲੇ ਨਹੀ ਸਕੇ, ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਅਮੋਲ ਕਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੇਕਰ ਗੁਰੁ ਪੂਰਣ ਕਾਮ ਹੈ ਤਬ ਵਹੁ ਸਿਖਯ ਕੋ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਨਹੀ ਕਰੇਗੇ। ਯਾ ਤੇ ਸਿਖਯ ਕੋ ਗਯਾਨ ਕੀ ਪੁਨਾ ਤਿਸ ਗਯਾਨ ਕੇ ਸਾਧਨ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬਯਾਪਾਰ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੈਸੇ ਹੋਵੇਗੀ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਅਮੁਲ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ! ਪੀਛੇ ਜੋ ਗੁਰੁ ਕੀ ਸਮੀਪਤਾ ਕਹੀ ਹੈ, ਤਿਸ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕਰ ਪੂਰਣ ਕਾਮ ਭੀ ਗੁਰੂ ਸੇ ਮੋਲ ਸੇ ਬਿਨਾ ਹੀ ਸੁਭਾਵਕ ਉਪਦੇਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਯਥਾਰਥ ਗਯਾਨ ਕੋ ਔ ਤਿਸ ਕੇ ਸਾਧਨ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬਯਾਪਾਰ ਕੋ ਲੇਕਰ ਸਿਖਯ ਤਿਸਕੋ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਕੇ ਜਹਾ ਇਛਾ ਹੋਵੇ ਤਹਾ ਬਿਚਰੇ ਹੈ। ਈਹਾਂ ਆਵਨਾ ਔ ਲੇ ਜਾਨਾ ਕ੍ਰਿਯਾ ਹੈ, ਤਿਨ ਕਾ ਕਰਤਾ ਸਿਖਯ ਹੈ। ਆਵਨ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਾ ਕਰਮ ਗੁਰੁ ਹੈ, ਲੇ ਜਾਵਨ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਾ ਕਰਮ ਗਯਾਨ ਹੈ। ਤਿਸ ਗ੍ਯਾਨ ਕਾ ਕਾਰਣ ਸਾਸਤ੍ਰ ਬਯਾਪਾਰ ਹੈ। ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ ਇਨ ਸਭ ਕੋ ਅਮੋਲਕਤਾ ਕਹੀ

ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਸਭੀ ਅਮੋਲਕ ਜਾਨਨੇ॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਮ ਕ੍ਰਿਯਾਦਿਕੋ ਕੋ ਅਮੋਲਕਤਾ ਕਹ ਕਰ, ਅਬ ਜਿਸਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸੇ ਨਿਖਲੋ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਗਜਾਨ ਕੋ ਕਹੇ-

ਅਮੁਲ ਭਾਇ ਅਮੁਲਾ ਸਮਾਹਿ ॥

(ਅਮੁਲ ਇਤਿ) ਭਾਇ ਨਾਮ ਦੀਪਤਿ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਕਾ ਹੈ। ਸੋ ਗਜਾਨ ਈਹਾ ਅੰਤਾਕਰਣ ਕੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸਕ ਲੇਨਾ ਜਿਸਕੇ ਚਾਨਣੇ ਸੇ ਸੂਰਯਾਦਿਕੋ ਮੈ ਚਾਨਣਾ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਅਮੁਲ ਭਾਇ ਕਹੀਯੇ ਸਰਬ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਰੂਪ ਜੋ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਜਿਗਜਾਸੁ ਕੇ ਚਿਤ ਮੈ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਯਾ। ਸੁਧ ਚੈਤਨਜ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਵਹੁ ਗੰਤਾ ਗਮਨਾਦਿਕ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਰਹਿਤ ਹੋਨੇ ਤੇ ਅਮੋਲਕ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੇਕਰ ਤਿਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਗੰਤਾ ਗਮਨਾਦਿਕ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਨਹੀ, ਤਬ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੈ ਮੁਕਤ ਪੁਰਖੋ ਕਾ ਗਮਨ ਨਹੀ ਬਨੇਗਾ, ਗਮਨ ਮਾਨੇ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇਗੀ॥ ਯਾ ਤੇ ਸੁਧ ਚੇਤਨ ਨਹੀ ਬਨੇਗਾ ਯਹ ਸੰਕਾ ਸੁਨਕੇ ਕਹੇ- (ਅਮੁਲਾ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੋ ਸੁਧ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਤਿਸ ਮੇ ਗ੍ਯਾਨੀ ਪੁਰਖ ਦੇਹ ਕੇ ਅਭਾਵ ਕਾਲ ਮੇ ਜਲ ਮੇ ਜਲਵਤ ਸਮਾਹਿ ਨਾਮ ਲੀਨ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਵਹੁ ਭੀ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਕੇ ਭੇਦ ਕਾ ਹੇਤੁ ਜੋ ਉਪਾਧੀਆਂ ਤਿਨ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੋਕਰ ਏਕ ਰਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਸਮਾਵਨੇ ਸੇ ਅਮੋਲਕ ਹੈ। ਭਾਵ ਇਸਕਾ ਯਹ ਹੈ ਜੈਸੇ ਰੀਤਾ ਨਾਮ ਗਮਨ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖ ਗਮਨ ਕ੍ਰਿਯਾ ਸੇ ਗ੍ਰਾਮ ਮੈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਗੰਤਾ ਗਮਨ ਗਮਜ ਰੂਪ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਜੇਕਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਕਾ ਅਪਨੇ ਸੇ ਭਿੰਨ ਮੈ ਗਮਨ ਹੋਵੇ ਤਬ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ। ਈਹਾ ਤੋ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਉਪਾਧੀ ਕਾ ਦੂਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਨਿਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨਾ ਹੈ ਔ ਉਪਾਧੀ ਦੂਰ ਭਯਾ ਵਹੁ ਚੈਤਨਜ ਅਤਜੰਤ ਸੁਧ ਰੂਪ ਹੈ। ਤਾ ਮੇ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਮੈਲ ਕਾ ਕਬੀ ਸੰਭਵ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਪੂਰਬ ਕਹਿਆ ਕੋਈ ਦੋਖ ਨਹੀ ਆਵੇ॥ ਪੂਰਬ ਮੁਕਤ ਪੁਰਖ ਨੇ ਜਿਸ ਮੁਕ੍ਤਿ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੈ ਮਿਲਨਾ ਹੈ ਤਿਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਅਮੋਲਕਤਾ ਕਹੀ। ਅਬ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਜਨਕ ਜੋ ਆਤਮ ਗਜਾਨ ਤਿਸਕੇ ਜਨਕ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਕੋ ਅਮੋਲਕਤਾ ਕਹੇ ਹੈ ਗੁਰੁ-

ਅਮੁਲੁ ਧਰਮੁ ਅਮੁਲੁ ਦੀਬਾਣੁ ॥

(ਅਮੁਲ ਇਤਿ) ਧਰਮ ਕਾ ਮੀਮਾਸਾ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਯਹ ਲਖਣਾ ਲਿਖੇ ਹੈ- ਵੇਦ ਮੈ ਜਿਸਕਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕੀ ਸਿਧੀ ਕਰੇ, ਅਨਰਥ ਰੂਪ ਫਲ ਕੋ ਨਾ ਉਤਪੰਨ ਕਰੇ, ਤਿਸਕਾ ਨਾਮ ਧਰਮ ਹੈ। ਸੋ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਹੈ- ਏਕ ਨਿਸਕਾਮ ਦੂਸਰਾ ਸਾਕਾਮ। ਧਨ ਪੁੱਤ੍ਰ ਬਿਤ ਸ੍ਵਰਗਾਦਿਕ ਅਨਿਤਜ ਫਲੋ ਕੇ ਹੇਤ ਕਰੇ ਯਾਗਾਦਿ ਜਨਜ ਧਰਮ ਕਾ ਨਾਮ ਸਕਾਮ ਹੈ। ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਨਿਤਜ ਫਲ ਹੇਤ ਈਸ੍ਵਰਾਰਪਨ ਕਰੇ ਕਰਮੋ ਸੇ ਜਨਜ ਧਰਮ ਕਾ ਨਾਮ ਨਿਸਕਾਮ ਹੈ। ਇਨ ਦੋਨੋ ਮੇ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਕੋ ਅਮੋਲਕਤਾ ਕਹੇ ਹੈ ਔ ਤਾ ਕੀ ਸਿਧੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਯਹ ਅਨੁਮਾਨ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਵੈਰਾਗਜਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋ ਕਾ ਜਨਕ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਅਮੋਲ ਹੋਨੇ ਕੋ ਯੋਗ੍ਯ ਹੈ। ਅਮੋਲਕ ਫਲ ਕਾ ਜਨਕ ਹੋਨੇ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗਜਾਨਵਤ ਜੈਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗਜਾਨ ਅਮੋਲਕ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਫਲ ਕਾ ਜਨਕ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਅਮੋਲਕ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਯਹ ਭੀ ਪਰੰਪਰਾ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗਜਾਨ ਰੂਪ ਅਮੋਲਕ ਫਲ ਕੋ ਜਨੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਅਮੋਲਕ ਹੋਨੇ ਕੇ ਯੋਗਜ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋ ਪੁਰਖ ਧਰਮਾਧਰਮ ਕਾ ਨਿਰਣਜ ਕਰੇ ਹੈ ਤਿਨਕੀ ਸਭਾ ਤੋ ਮੋਲ ਵਾਲੀ ਹੋਗੀ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਅਮੁਲੁ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਦੀਵਾਨ ਪਦ ਸਕਾਮ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮੋ ਕੇ ਸਮਜ਼ਕ ਬਿਚਾਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੀ ਸਭਾ ਪਰ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਐਸੇ ਬਿਚਾਰ ਵਾਲੇ ਉਤਮ ਪੁਰਖੋ ਕੀ ਦੀਵਾਨ ਨਾਮ ਸਭਾ ਅਮੋਲਕ ਨਾਮ ਅਤਜੰਤ ਦੁਰਲਭ ਹੈ। ਕਹੀ ਸਭਾ ਕੀ ਅਮੋਲਕਤਾ ਮੈ ਗੁਰੁ ਹੇਤੁ ਕਹੇ ਹੈ-

ਅਮੁਲੁ ਤੁਲੁ ਅਮੁਲੁ ਪਰਵਾਣੁ ॥

(ਅਮੁਲੁ ਇਤਿ) ਤੁੱਲ ਸਬਦ ਸੇ ਧਰਮ ਕੇ ਬਿਚਾਰ ਮੈ ਸਮਾਨਤਾ ਲੇਨੀ। ਯਾ ਤੇ ਜਿਸ ਹੇਤੁ ਸੇ ਤਿਨ ਉਤਮ

ਪੁਰਖੋ ਕੀ ਤੁਲੁ ਨਾਮ ਤੁਲਜਤਾ ਭਾਵ ਪਰਸਪਰ ਬਿਬਾਦ ਸੇ ਬਿਨਾ ਧਰਮ ਕੇ ਬਿਚਾਰ ਮੇ ਸਮਾਨਤਾ ਅਮੋਲਕ ਹੈ ਤਾ ਤੇ ਤਿਨ ਕੀ ਸਭਾ ਦੁਰਲਭ ਹੈ। ਬਿਚਾਰ ਸਭਾ ਕੀ ਅਮੋਲਕਤਾ ਮੈ ਸਮਾਨਤਾ ਕੀ ਅਮੋਲਕਤਾ ਹੇਤੁ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਸਮਾਨਤਾ ਕੀ ਅਮੋਲਕਤਾ ਮੈ ਹੇਤੁ ਕਹੇ- (ਅਮੁਲ ਇਤਿ) ਪਰਮਾਣ ਪਦ ਈਹਾ ਧਰਮ ਬੋਧਕ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਰੂਪ ਵੇਦ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਤੇ ਤਿਨ ਉਤਮ ਪੁਰਖੋ ਮੇ ਧਰਮ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਕਰਨ ਵਾਲਾ ਪੂਰਬ ਕਾਂਡ ਰੂਪ ਵੇਦ ਅਮੁਲੁ ਨਾਮ ਅਮੋਲਕ ਭਾਵ ਦੁਰਲਭ ਹੈ॥ ਇਸ ਤੇ ਬਿਚਾਰ ਮੇ ਉਨ ਕੀ ਸਮਾਨਤਾ ਭੀ ਦੁਰਲਭ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਕੀ ਬਖਸੀਸ ਸੇ ਧਰਮ ਔ ਬ੍ਰਹਮੁ ਕੋ ਯਥਾਰਥ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਏਕ ਸੇ ਹੀ ਸਕਾਮ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮੋ ਕਾ ਨਿਰਣਯ ਬਨ ਜਾਵੇਗਾ, ਯਾ ਤੇ ਬਹੁਤ ਪੁਰਖੋ ਕੀ ਅਤਿ ਦੁਰਲਭ ਸਭਾ ਸੇ ਕਿਆ ਕਾਮ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਅਮੁਲੁ ਬਖਸੀਸ ਅਮੁਲੁ ਨੀਸਾਣੁ ॥

(ਅਮੁਲੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਤਿਸ ਐਸੇ ਬਿਬੇਕ ਕੀ ਪਹਚਾਨ ਹੇਤ ਜੋ ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਕੀ ਕਰੀ ਹੁਈ ਬਖਸੀਸ ਨਾਮ ਕਿਰਪਾ ਰੂਪ ਦਾਤ ਹੈ ਵਹੁ ਭੀ ਅਮੁਲ ਕਹੀਯੇ ਅਤਿ ਅਮੋਲਕ ਹੈ, ਭਾਵ ਮਹਾ ਦੁਰਲਭ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਰਹੋ ਬਖਸੀਸ ਕੋ ਦੁਰਲਭਤਾ ਹਮ ਤਾ ਸੇ ਬਿਨਾ ਹੀ ਬਿਬੇਕੀ ਪਹਚਾਨ ਤਾ ਕੇ ਚਿੰਨੋ ਸੇ ਕਰ ਲੇਵੇਗੇ। ਯਹ ਸੁਨ ਚਿੰਨੋ ਕੇ ਹੀ ਜਾਨਨੇ ਕੋ ਹੀ ਦੁਰਲਭ ਕਹੇ- (ਅਮੁਲ ਇਤਿ) ਨੀਸਾਣ ਨਾਮ ਚਿੰਨ ਕਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਗਜ੍ਯਾਨੀ ਪੁਰਖ ਕਾ ਵਹੁ ਚਿੰਨ ਭੀ ਅਮੋਲਕ ਹੈ ਭਾਵ ਦੁਰਲਭ ਹੈ। ਜਿਸ ਚਿੰਨ ਕੋ ਜਾਨਕੇ ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਤੂੰ ਤਿਸਕੋ ਜਾਨੇ ਹੋ। ਗੁਰੋ ! ਤਿਸ ਗਜ੍ਯਾਨੀ ਮੈ ਕਰਣਾ ਮੁਦਤਾ ਮੈਤ੍ਰੀ ਉਪੇਖ੍ਯਾਦਿ ਕਰਮ ਰੂਪ ਬਹੁਤ ਸੇ ਪਹਚਾਨ ਕੇ ਯੋਗ੍ਯ ਚਿੰਨ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਚਿੰਨੋ ਕੋ ਦੁਰਲਭਤਾ ਨਹੀ ਬਨੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਅਮੁਲੁ ਕਰਮੁ ਅਮੁਲੁ ਫੁਰਮਾਣੁ ॥

(ਅਮੁਲੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਚਿੰਨ ਜਗ੍ਯਾਸੂ ਮੇ ਭੀ ਰਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜਿਨ ਚਿੰਨੋ ਸੇ ਤੂ ਗਜ੍ਯਾਨੀ ਕਾ ਹੀ ਨਿਸਚੇ ਕਰੇ ਵਹੁ ਚਿੰਨ ਰੂਪ ਕਰਮ ਭੀ ਅਮੋਲਕ ਹੈ ਭਾਵ ਦੁਰਲਭ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਹਮ ਗਜ੍ਯਾਨੀ ਮੇ ਸੋਕ ਮੋਹ ਕਾ ਅਭਾਵ ਕਹਨੇ ਵਾਲੀ ਸ੍ਰੁਤਿ ਰੂਪ ਆਗਜ੍ਯਾ ਸੇ ਸੋਕਾਭਾਵਾਦਿ ਰੂਪ ਗਜ੍ਯਾਨੀ ਕੇ ਚਿੰਨੋ ਕੋ ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਾਥ ਜਾਨ ਲੇਵੇਂਗੇ। ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਅਮੁਲ ਇਤਿ) ਫੁਰਮਾਣੁ ਕਹੀਯੇ ਚਿੰਨੋ ਕੇ ਬੋਧਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਸ੍ਰੁਤੀ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਯਦਜ੍ਯਪਿ ਬਹੁਤ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋਨੇ ਸੇ ਸੁਨਨੇ ਸੁਨਾਵਨੇ ਕੋ ਅਤਜ੍ਯੰਤ ਸੁਲਭ ਹੈ, ਤੌ ਭੀ ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਹਿਤ ਸ੍ਰੁਤੀ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਆਗਜ੍ਯਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੀ ਅਮੁਲ ਨਾਮ ਅਤਜ੍ਯੰਤ ਦੁਰਲਭ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਚਿੰਨ ਜਾਨਨੇ ਅਤਯੰਤ ਦੁਰਲਭ ਹੈ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ। ਪੀਛੇ ਪਰਵਾਣ ਲਿਖਾ ਸੋ ਨਿਖਲ ਪ੍ਰਮਾਣੋ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ। ਫੁਰਮਾਣ ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੁਤੀ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕਹੇ ਕਾ ਕਹਨਾ ਰੂਪ ਪੁਨਰੁਕਤੀ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਹਿਤ ਸ੍ਰੁਤੀ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਕੋ ਦੁਰਲਭ ਕਹੇ, ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੋ ਹੀ ਦੁਰਲਭਤਾ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਸੋ ਦੁਰਲਭ ਰੂਪ ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੈਸੇ ਪੁਰਖ ਪੈ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਹ ਹਮਨੇ ਅਨੇਕ ਵਾਰ ਕਹ੍ਯਾ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਰਹੋ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਸੇ ਉਪਜਨੇ ਵਾਲੀ ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕੋ ਦੁਰਲਭਤਾ ਤੌ ਭੀ ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਤੌ ਅਪਨਾ ਆਪ ਹੋਨੇ ਤੇ ਅਤੀ ਸੁਲਭ ਹੈ, ਤਿਸਕੋ ਦੁਰਲਭਤਾ ਰੂਪ ਅਮੋਲਕਤਾ ਨਹੀ ਬਨੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਅਮੁਲੋ ਅਮੁਲੁ ਆਖਿਆ ਨ ਜਾਇ ॥

(ਅਮੁਲੋ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਵਹੁ ਪ੍ਰਮੇਸ੍ਰ ਅਮੋਲ ਕਹੀਯੇ ਬਹੁਤ ਦੁਰਲਭ ਜੋ ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਤਾ ਸੇ

ਭੀ ਅਮੁਲ ਨਾਮ ਦੁਰਲਭ ਹੈ। ਜਿਸ ਤੇ ਵਹੁ ਜਾਨਨੇ ਕੋ ਅਤਜੰਤ ਕਠਨ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਅਪਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਹੀ ਤੇ ਗੁਰੁ ਲਿਖੇ ਹੈ 'ਤਿਸਹਿ ਬੁਝਾਏ ਨਾਨਕਾ ਜਿਸੁ ਹੋਵੈ ਸੁਪ੍ਰਸੰਨ॥' ਜਿਸ ਪੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਹੈ ਤਿਸਕੋ ਅਪਨੇ ਨਿਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਗਜਾਨ ਦੇਵੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਗਜਾਨ ਬਿਨਾ ਸਰਬਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਿਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਯਾ ਸਮਝ ਕੇ ਜੀਵ ਅਤਜੰਤ ਦੁਖ ਪਾਵੇ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਘਰ ਮੈ ਪੜੇ ਧਨ ਕੇ ਨਾ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਜੀਵ ਦੁਖ ਪਾਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਯਦਜਪਿ ਨਾ ਜਾਨਿਆ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦੁਰਲਭ ਨਹੀ ਤੌ ਭੀ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਤਿਸਕਾ ਜਾਨਨਾ ਅਤਜੰਤ ਦੁਰਲਭ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਬ ਤਿਸਕਾ ਜਾਨਨਾ ਹੀ ਦੁਰਲਭ ਹੈ, ਤਬ ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਤਿਸ ਕੇ ਜਨਾਵਨ ਹੇਤ ਮੇਰੇ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਕਰੋ। ਸੁਨਕੇ ਕਹੇ- (ਆਖਿਆ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਜਾਤਿ ਗੁਣ ਕ੍ਰਿਯਾਦਿਕ ਜੋ ਸਬਦੋ ਕੇ ਅਰਥੋ ਮੇ ਵਰਤਨੋ ਕੇ ਨਿਮਿਤ ਤਿਨੋ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸਬਦ ਕੀ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਆਖਿਆ ਨ ਜਾਯ ਕਹੀਯੇ, ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਹਿਆ ਨਹੀ ਜਾਵੇ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ 'ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨਹਿ ਬੇਦ॥' ਵੇਦ ਭੀ ਤਾ ਮੇ ਮਨ ਬਾਣੀ ਕੀ ਅਪਬ੍ਰਿਤੀ ਕਹੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਤਿਸਕੋ ਮਤ ਕਹੋ ਲਖਣਾ ਸੇ ਕਹੋ। ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਆਖਿ ਆਖਿ ਰਹੇ ਲਿਵ ਲਾਇ ॥

(ਆਖਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਸਿਖਜਨ ਕੇ ਤਾਈ ਲਖਣਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਜੀਵ ਸਾਥ ਏਕ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਆਖਿ ਆਖਿ ਨਾਮ ਬਾਰੰਬਾਰ ਉਪਦੇਸ ਕਰਕੇ ਹਮ ਤਿਸ ਅਖੰਡ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਰਹੇ ਲਿਵ ਲਾਇ ਨਾਮ ਤਿਸਕੇ ਆਕਾਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਰਕੇ ਥਿਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹੈ ਔ ਸ੍ਵਰਪ ਕਾਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਰਨੀ ਹੀ ਸਮਾਧਿ ਹੈ। ਸੋ ਸਮਾਧਿ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨੋ ਸੇ ਪੀਛੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਰੂਪ ਹੈ। ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਸਵਿਕਲਪਕ ਨਿਰਵਿਕਲਪਕ ਭੇਦ ਸੇ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਦੋਨੋ ਮੇ ਜਹਾ ਗਜਾਤਾ ਗਜਾਨਾਦਿ ਰੂਪ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਭਾਸੇ ਵਹੁ ਸਵਿਕਲਪ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਜਹਾ ਨਾ ਭਾਸੇ ਵਹੁ ਨਿਰਵਿਕਲਪਕ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਚੌਥੀ ਮੇ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਭਾਸੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਸਵਿਕਲਪਕ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਰੂਪ ਹੈ। ਉਤਰ ਤੀਨ ਮੈ ਨਹੀ ਭਾਸੇ ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਨਿਰਵਿਕਲਪਕ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਰੂਪ ਹੈਂ। ਗਜਾਨ ਕੀ ਸਭੀ ਸਾਤ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਭੂਮਿਕਾ ਨਾਮ ਚਿਤ ਕੀ ਅਵਸ੍ਥਾ ਬਿਸੇਖੋ ਕਾ ਹੈ, ਜਿਨਕੋ ਯਵਨ ਦਰਜੇ ਕਹੇ ਹੈ। ਸਾਤੋ ਮੇ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਦ੍ਵਾਰਾ ਨਿਤ ਔ ਅਨਿਤਜ ਵਸਤੁ ਕੇ ਬਿਬੇਕ ਸੇ ਲੇ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਇਛਾ ਪ੍ਰਯੰਤ ਪਹਲੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾ ਕਰ ਉਪਦੇਸ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਕਰਨਾ ਦੂਸਰੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ। ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਸੇ ਸੂਖਮ ਵਸਤੁ ਕੇ ਗ੍ਰਹਣ ਯੋਗਜ ਚਿਤ ਕਰ ਲੇਨਾ ਤੀਸਰੀ ਹੈ। ਇਹ ਤੀਨੋ ਭੂਮਿਕਾ ਸਾਧਨ ਰੂਪ ਹੈ। ਇਨਕਾ ਨਾਮ ਯੋਗੀਯੋ ਕੇ ਮਤ ਮੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਅਵਸ੍ਥਾ ਹੈ। ਇਨਮੇ ਜਗਤ ਜੁਦਾ ਜੁਦਾ ਭਾਸੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜਾਗ੍ਰਤ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਇਨ ਸੇ ਪੀਛੇ ਚੌਥੀ ਮੇ ਮੈ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋ। ਮੇਰੇ ਮੈ ਅਨਜ ਵਸਤੁ ਕਾ ਲੇਸ ਨਹੀ ਐਸਾ ਜੀਵ ਈਸ ਕੇ ਅਭੇਦ ਕਾ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਸਾਰਾ ਜਗਤ ਇਸ ਸਮੇ ਸ੍ਵਪਨ ਪਦਾਰਥੋਵਤ ਮਿਥਜਾ ਭਾਸੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਇਸ ਅਵਸ੍ਥਾ ਕਾ ਨਾਮ ਸ੍ਵਪਨ ਹੈ। ਇਸ ਚੌਥੀ ਭੂਮਕਾ ਵਾਲਾ ਗਜਾਨੀ ਬ੍ਰਹਮ ਵਿਤ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਅਗਲੀ ਤੀਨ ਭੂਮੀਆ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਭੇਦ ਹੈ। ਚੌਥੀ ਮੇ ਸਵਿਕਲਪਕ ਸਮਾਧੀ ਕੇ ਅਭਜਾਸ ਸੇ ਮਨ ਕਾ ਨਿਰੋਧ ਹੋਕਰ ਜੋ ਮਨ ਕੀ ਨਿਰਵਿਕਲਪਕ ਸਮਾਧਿ ਅਵਸ੍ਥਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸੋ ਪਾਚਵੀ ਭੂਮਿਕਾ ਹੈ, ਅਸੰਸਕ੍ਰਿ ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਇਸ ਮੇ ਗਜਾਨੀ ਪੁਰਖ ਖਾਨਪਾਨਾਦਿਕ ਬਜਵਹਾਰ ਹੇਤ ਆਪ ਹੀ ਉਠੇ ਹੈ। ਇਸ ਹੇਤ ਸੇ ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਸੁਖੁਪਤੀ ਹੈ। ਇਸ ਭੂਮਕਾ ਵਾਲੇ ਗਜਾਨੀ ਕਾ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਵਿਦਵਰ ਹੈ। ਇਸ ਪੰਚਮੀ ਕੇ ਬਹੁਤ ਅਭਜਾਸ ਸੇ ਛਠੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਪਦਾਰਥ ਭਾਵਨੀ ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਇਸ ਕੋ ਗਾਢ ਸੁਖੁਪਤਿ ਕਹੇ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਲਾ ਗਜਾਨੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਵਿਤਵਰੀਆਨ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਇਸ ਭੂਮਿਕਾ ਕੇ ਅਧਿਕ ਅਭਜਾਸ ਸੇ ਸਪਤਮੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤੁਰੀਆ ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਇਸ ਮੇ ਕਾਹੂ

ਰੀਤਿ ਕਾ ਭੇਦ ਨਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਰ ਇਸ ਵਾਲੇ ਗਜਾਨੀ ਪੁਰਖ ਕਾ ਆਪ ਸੇ ਵਾ ਪਰ ਸੇ ਕਬੀ ਸਮਾਧਿ ਸੇ ਉਥਾਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਕੇਵਲ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਇਛਾਨੁਸਾਰ ਔਰ ਲੋਕ ਇਸ ਕੋ ਖੁਲਾ ਪਿਲਾ ਦੇਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਲੇ ਗਜਾਨੀ ਕਾ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ੍ਵਿਤ ਬਰਿਸ੍ਰ ਹੈ। ਨਾਮ ਇਨ ਸਾਤੋ ਭੂਮੀਯੋ ਕੇ ਯੇ ਹੈ- ਸੁਭੇਛਾ ੧., ਸੁਵਿਚਾਰਣਾ ੨., ਤਨੁਮਾਨਸਾ ੩., ਸਤ੍ਵਾਪਤਿ ੪., ਅਨੁਸੰਸਕ੍ਤੀਪ ਪਦਾਰਥਾ ਭਾਵਨੀ ੬., ਤੁਰੀਆ ੭., ਨਾਮਾਰਥ ਯੇ ਹੈ। ਬਿਬੇਕ ਸੇ ਲੇ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਇਛਾ ਪ੍ਰਯੰਤ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਸੁਭ ਇਛਾ ਹੋਨੀ, ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਸੁਭੇਛਾ ਹੈ। ਤਿਸ ਸੇ ਪੀਛੇ ਗੁਰੁ ਸਮੀਪ ਜਾਕਰ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਰੂਪ ਸੁਨਾਮ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨਾ, ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਸੁਵਿਚਾਰਣਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੇ ਪੀਛੇ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਸਾਧਨ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਅਤੀ ਸੂਖਮ ਵਸਤੁ ਕੇ ਗ੍ਰਹਣ ਯੋਗਜ ਤਨੁ ਨਾਮ ਸੂਖਮ ਮਾਨਸ ਨਾਮ ਮਨ ਕਰ ਲੇਨਾ, ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਤਨੁਮਾਨਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੇ ਪੀਛੇ ਸਤ੍ਵ ਨਾਮ ਸੁਧ ਸ੍ਵਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀ ਆਪੱਤਿ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਨੀ ਸਤ੍ਵਾਪਤਿ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਸੰਗ ਕਾ ਨਾਮ ਸੰਸਕ੍ਤਿ ਹੈ। ਗਜਾਨ ਕੇ ਉਤਰ ਕਾਲ ਮੈ ਸਾਧਨੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਤਿਸ ਕਾ ਅਭਾਵ ਹੋਨਾ ਅਸੰਸਕ੍ਤੀ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਨਾਨਾ ਰੂਪ ਸੇ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਭਾਨ ਨਾ ਰਹਨਾ ਪਦਾਰਥਾ ਭਾਵਨੀ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਜਾਗ੍ਰਤਾਦਿ ਅਵਸ੍ਥਾ ਤ੍ਰਯ ਸੇ ਅਤੀਤ ਚਤੁਰਥ ਸ੍ਵਰੂਪ ਤੁਰੀਆ ਮੇ ਥਿਤੀ ਹੋਨੀ ਤੁਰੀਆ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਸ੍ਵਰੂਪਾਕਾਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਰਨੀ ਸਮਾਧੀ ਹੈ, ਸੋ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ- ਏਕ ਲਯ ਚਿੰਤਨ ਸੇ ਦੂਸਰੀ ਬਾਧ ਚਿੰਤਨ ਸੇ। ਲਯ ਚਿੰਤਨ ਸੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਕਾ ਨਾਮ ਲਯ ਪੂਰਬਕ ਹੈ। ਬਾਧ ਚਿੰਤਨ ਸੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਕਾ ਨਾਮ ਬਾਧ ਪੂਰਬਕ ਹੈ। ਦੋਨੋ ਮੈ ਲਯ ਚਿੰਤਨ ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਬਿਨਾ ਘਟ ਕੁਛ ਵਸਤੁ ਨਹੀ। ਐਸੇ ਸਰਬਤ੍ਰ ਕਾਰਣ ਬਿਨਾ ਕਾਰਜ ਕੁਛ ਵਸਤੁ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਬਜਸ੍ਰੀ ਪ੍ਰਪੰਚ ਸਮਸ੍ਰੀ ਰੂਪ ਬਿਰਾਟ ਕਾ ਕਾਰਯ ਹੋਨੇ ਤੇ ਤਾ ਸੇ ਬਿਨਾ ਕੁਛ ਵਸਤੁ ਨਹੀ। ਸਮਸ੍ਰੀ ਬਿਰਾਟ ਪੰਚੀਕ੍ਰਿਤ ਪੰਚ ਮਹਾਭੂਤੋ ਕਾ ਕਾਰਯ ਹੋਨੇ ਤੇ ਮਹਾਭੂਤੋ ਸੇ ਬਿਨਾ ਕੁਛ ਵਸਤੁ ਨਹੀ। ਮਹਾਭੂਤੋ ਮੇ ਪਾਚ ਗੁਣੋ ਵਾਲੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਚਾਰ ਗੁਣਾ ਵਾਲੇ ਜਲ ਕਾ ਕਾਰਯ ਹੋਨੇ ਤੇ ਤਾ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕੁਛ ਵਸਤੁ ਨਹੀ। ਚਾਰ ਗੁਣੋ ਵਾਲਾ ਜਲ ਤੀਨ ਗੁਣ ਵਾਲੀ ਅਗਨਿ ਕਾ ਕਾਰਯ ਹੋਨੇ ਤੇ ਤਾ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕੁਛ ਵਸਤੁ ਨਹੀ। ਤੀਨ ਗੁਣ ਵਾਲੀ ਅਗਨਿ ਦੋ ਗੁਣ ਵਾਲੇ ਪਵਨ ਕਾ ਕਾਰਯ ਹੋਨੇ ਤੇ ਤਾਸੇ ਭਿੰਨ ਕੋਈ ਵਸਤੁ ਨਹੀ। ਦੋ ਗੁਣ ਵਾਲਾ ਪਵਨ ਸਬਦ ਰੂਪ ਏਕ ਗੁਣ ਵਾਲੇ ਆਕਾਸ ਕਾ ਕਾਰਯ ਹੋਨੇ ਤੇ ਤਾ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕੁਛ ਵਸਤੁ ਨਹੀ। ਵਹੁ ਆਕਾਸ ਤ੍ਰਿਧਾ ਹੰਕਾਰ ਕਾ ਕਾਰਯ ਹੋਨੇ ਤੇ ਤਿਸ ਅਹੰਕਾਰ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕੁਛ ਵਸਤੁ ਨਹੀ। ਅਹੰਕਾਰ ਮਾਯਾ ਕੀ ਇਛਾ ਰੂਪ ਮਹਤਤ੍ਵ ਕਾ ਕਾਰਯ ਹੋਨੇ ਤੇ ਤਾ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕੁਛ ਵਸਤੁ ਨਹੀ। ਇਛਾ ਮਾਯਾ ਕਾ ਕਾਰਯ ਹੋਨੇ ਤੇ ਤਾ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕੁਛ ਵਸਤੁ ਨਹੀ। ਵਹੁ ਮਾਯਾ ਚੈਤਨਜ ਮੈ ਕਲਪਿਤ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਤਾ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕੁਛ ਵਸਤ ਨਹੀ। ਐਸੇ ਅਨੁਸੰਧਾਨ ਸੇ ਕਾਰਯ ਕਾਰਣ ਰੂਪ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੇ ਵਿਦਜਮਾਨ ਰਹਿਆ ਭੀ ਚੈਤਨਜ ਮਾਤ੍ਰ ਮੈ ਜੋ ਚਿਤ ਕੀ ਬਿਰਤਾ ਹੋਨੀ ਸੋ ਲਯ ਪੂਰਬਕ ਸਮਾਧਿ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਪਰੰਤੁ ਇਸ ਮੇ ਏਤੀ ਨਜੂਨਤਾ ਹੈ। ਇਸ ਮੇ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਅਦੁਤੀ ਸਤ ਮਾਤ੍ਰ ਕੇ ਸਾਕਾਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾ ਹੋਨੇ ਸੇ ਅਵਿਦਜਾ ਤਤਕਾਰਯ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕਾ ਖੈ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਵੈਸੇ ਚਿੰਤਨ ਕੀਯੇ ਭੀ ਕਾਰਣੋ ਕੇ ਬਨੇ ਰਹਨੇ ਸੇ ਫੇਰ ਭੀ ਸਭ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕਾ ਉਠਨਾ ਬਨਿਆ ਰਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਸੁਖਪਤੀ ਮੈ ਸਭ ਵਸਤੁ ਦੂਰ ਹੁਈ ਭੀ ਕਾਰਣ ਕੇ ਰਹਨੇ ਸੇ ਫੇਰ ਭਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਲਯ ਪੂਰਬਕ ਸਮਾਧਿ ਮੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਯਹ ਮੁਖ ਸਮਾਧਿ ਨਹੀ ਮੁਖ ਸਮਾਧੀ ਬਾਧ ਪੂਰਬ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤਿਸਕਾ ਯਹ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ। ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਸਾਖ੍ਯਾਤਕਾਰ ਸੇ ਅਵਿਦਜਾ ਕੀ ਔ ਅਵਿਦਜਾ ਕੇ ਕਾਰਯੋ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਭਯਾਂ ਪੁਨਾ ਅਨਾਦਿ ਅਵਿਦਜਾ ਕਾ ਔ ਤਿਸ ਕੇ ਕਾਰਯੋ ਕਾ ਉੱਥਾਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਯਹ ਬਾਧ ਪੂਰਬਕ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਸਮਾਧੀ ਮੁਖਜ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਸੋਈ ਨਿਜ ਰੂਪ ਮੈ ਹਮਨੇ ਕਰੀ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ ਪੁਨਾ ਜਿਸਮੇ ਆਪਨੇ ਸਮਾਧੀ ਕਰੀ, ਤਿਸਮੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਿਆ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਆਖਹਿ ਵੇਦ ਪਾਠ ਪੁਰਾਣ ॥ ਆਖਹਿ ਪੜੇ ਕਰਹਿ ਵਖਿਆਣ ॥

(ਆਖਹਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ! ਰਿਗ ਆਦਿਕ ਵੇਦੋ ਕੇ ਜੋ ਉਪਨਿਖਦ ਰੂਪ ਪਾਠ ਹੈ ਵਹੁ ਤਿਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਆਖਹ ਨਾਮ ਕਹਤੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਪੁਰਾਣ ਕਹੇ ਹੈ। ਈਹਾ ਪੁਰਾਣ ਪਦ ਸੇ ਇਤਿਹਾਸ ਔ ਸਿੰਮ੍ਰਤੀਆ ਕਾ ਭੀ ਗ੍ਰਹਣ ਹੈ ਅਰ ਯੇ ਵੇਦ ਕੇ ਅਰਥ ਕੋ ਬਿਸਤਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਬੇਦਾਰਥ ਕੇ ਬਿਸਤਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਾਣਾਦਿਕ ਸਭੀ ਤਿਸ ਤਤ੍ਵ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰੇ ਹੈ। ਕਿੰਚ ਜੋ ਪੁਰਖ ਤਿਨ ਵੇਦਾਦਿਕੋ ਕੇ ਅਰਥ ਜਾਨਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਕਰ ਗੁਰੋ ਸੇ ਅਰਥੋ ਕੋ ਪੜੇ ਹੈ, ਵਹੁ ਤਿਸ ਤਤ੍ਵ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਜੋ ਕਰਹਿ ਵਖਿਆਨ ਨਾਮ ਤਿਨ ਵੇਦਾਦਿਕੋ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਕੋ ਜਾਨਕੇ ਤਿਨ ਕੇ ਊਪਰ ਬਯਾਖਯਾ ਕਰੇ ਹੈ, ਵਹੁ ਭੀ ਤਿਸ ਤਤ੍ਵ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ। ਬਯਾਖਯਾ ਕਾ ਅਰਥ ਗੁਰਮਤ ਨਿਰਣੇ ਮੇ ਦੇਖ ਲੇਨਾ। ਇਸ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਤਤ੍ਵ ਕੋ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਕਲਪੋ ਮੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਭੀ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਹ ਕਹੇ–

ਆਖਹਿ ਬਰਮੇ ਆਖਹਿ ਇੰਦ ॥ ਆਖਹਿ ਗੋਪੀ ਤੈ ਗੋਵਿੰਦ ॥

(ਆਖਹਿ ਇਤਿ) ਆਖਹ ਬਰਮੇ ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਕਲਪ ਮੈ ਸਿਖਯਨ ਪੁਤ੍ਰਨ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ। ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨਾ ਇੰਦ੍ਰ ਬਿਰੋਚਨਾਦਿ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿ ਵੇਦ ਮੇ ਸਪਸ੍ਟ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਇਸ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ ਦੇਵਪੁਰੀ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਇੰਦ੍ਰ। ਇੰਦ੍ਰਵਤ ਬਸਿਸ੍ਟ ਪੁਰਾਣ ਮੈ ਕਹੇ ਬਰੁਣਾਦਿਕ ਭੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਤਤ੍ਵ ਕੇ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਜਾਨ ਲੇਨੇ। ਇੰਦ੍ਰ ਨੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਤਤ੍ਵ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਪ੍ਰਤਰਦਨ ਕੋ ਕੀਆ ਹੈ। ਯਹ ਕੌਖੀਤਕੀ ਉਪਨਿਖਦ ਮੈ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ॥ ਗੋਪੀਯੋ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨ ਜੀ ਨੇ ਇਸੀ ਤਤ੍ਵ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ– (ਆਖਹਿ ਇਤਿ) ਆਖਹ ਨਾਮ ਇਸੀ ਤਤ੍ਵ ਕੋ ਕਹਤਾ ਹੂਯਾ ਗੋਪੀ ਤੇ ਨਾਮ ਗੋਪੀਯੋ ਪਾਸ ਗੋਬਿੰਦ ਨਾਮ ਕਿਸ੍ਨ। ਭਾਗਵਤ ਦਸਮ ਮੇ ਸੁਕਦੇਵ ਬਚਨ ਹੈ ਜਬ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨ ਜੀ ਨੇ ਗੋਪੀਯੋ ਕੋ ਵਾਸਤਵ ਰੂਪ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕੀਯਾ, ਤਬ ਵਹੁ ਗੋਪੀਆਂ ਇਨ ਪੰਚੋ ਕੋਸੋ ਕੋ ਤਯਾਗਕੇ ਤਿਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਸਮਰਣ ਕਰ ਤਿਸੀ ਮੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੂਈਆਂ॥

ਆਖਹਿ ਈਸਰ ਆਖਹਿ ਸਿਧ ॥ ਆਖਹਿ ਕੇਤੇ ਕੀਤੇ ਬੁਧ ॥

ਆਖਹ ਨਾਮ ਕਹਤੇ ਹੈ ਤਿਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਈਸ੍ਵਰ ਨਾਮ ਪਾਰਬਤੀ ਕੇ ਪਤਿ ਸਿਵ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨਾ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣਾਦਿਕੋ ਮੈ ਅਤਿ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਆਖਹ ਨਾਮ ਕਹਤੇ ਹੁਏ ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਅਪਨੇ ਸਿਖਯਨ ਪ੍ਰਤਿ ਕਪਲਾਦਿਕ ਸਿਧ ਦੇਵਹੂਤੀ ਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਕਪਲ ਰਿਖੀ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨਾ ਭਾਗਵਤ ਮੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਈਸ੍ਵਰ ਨਾ ਮਾਨਨੇ ਵਾਲਾ ਕਪਲ ਔਰ ਹੈ, ਉਸਕਾ ਈਹਾ ਸਿਧ ਸਬਦ ਸੇ ਗ੍ਰਹਣ ਨਹੀ॥ ਆਖਹ ਨਾਮ ਕਹਤੇ ਹੈ ਉਸ ਤਤ੍ਵ ਕੋ ਵਹੁ ਗਯਾਨੀ ਪੁਰਖ ਜਿਨੋ ਨੇ ਕੇਤੇ ਕੀਤੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੀਯੇ ਉਪਦੇਸ ਦੇਕਰ। ਬੁਧ ਨਾਮ ਗਯਾਨੀ ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਜੋ ਕੋਈ ਗਯਾਨੀ ਇਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਕੋ ਜਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਤਿ ਕਰੇਗਾ, ਵਹੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਨਿਯਮ ਸੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਲਾਭ ਵਾਲਾ ਹੋਗਾ। ਯਹ ਉਪਦੇਸ ਨਿਸਫਲ ਨਹੀ, ਯਹ ਸੂਚਨ ਕੀਯਾ–

ਆਖਹਿ ਦਾਨਵ ਆਖਹਿ ਦੇਵ ॥ ਆਖਹਿ ਸੁਰਿ ਨਰ ਮੁਨਿ ਜਨ ਸੇਵ ॥

ਆਖਹ ਨਾਮ ਕਹੇ ਹੈ ਇਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਦਾਨਵ ਰਾਖਸ ਪ੍ਰਹਲਾਦਿਕ, ਪੁਨਾ ਆਖਹ ਦੇਵ ਕਥਨ ਕਰੇ ਹੈ। ਇਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਸੂਰਯ ਚੰਦ੍ਰਾਦਿਕ ਨਿਖਲ ਦੇਵਤਾ ਪੁਨਾ ਆਖਹ ਨਾਮ ਕਹਤੇ ਹੈ, ਸੁਰਿ ਨਰ ਨਾਮ ਕਿੰਨਰ ਦੇਵਤਾ ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮ ਤਤ੍ਵ ਕੋ। ਕਿੰਨਰ ਦੇਵਤਾ ਸੁਰ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਕਿੰਚਿਤ ਨਰ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਤਿਨ ਕੋ ਕਿੰਨਰ ਕਹਤੇ ਹੈ। ਈਹਾਂ ਤਿਨ ਕਾ ਗ੍ਰਹਣ ਪੁਨਰੁਕ੍ਤੀ ਪਰਿਹਾਰ ਹੇਤ ਕੀਆ। ਕਿੰਨਰੋਵਤ ਗੰਧਰਬਾਦਿਕ ਭੀ ਤਿਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਜਾਨ ਲੇਨੇ। ਪੁਨਾ 'ਸੋ ਮੁਨਿ ਜਿ ਮਨ ਕੀ ਦੁਬਿਧਾ ਮਾਰੇ॥' ਇਤਯਾਦਿਕ ਗੁਰੁ ਬਚਨੋ ਮੇ ਕਹੇ ਮਨ ਸੇ ਨਿਖਲ ਦ੍ਵੈਤ ਕੇ ਨਾਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਮੁਨਿ ਪੁਰਖ ਭੀ ਤਿਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕਥਨ ਕਰੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਤਿਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ

ਵੇਦ ਵਿਦਯਾ ਦ੍ਵਾਰਾ ਜਨ ਨਾਮ ਚਾਰੋ ਵਰਣੋ ਕੇ ਪੁਰਖ ਕਹੇ ਹੈਂ। ਵੇਦ ਮੈ ਲਿਖੇ ਹੈ ਜੋ ਜੋ ਇਨ ਮਨੁਖਜਨ ਮੈ ਤਿਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਜਾਨਤਾ ਹੂਯਾ ਵਹੀ ਵਹੀ ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੂਯਾ। ਗੁਰੁ ਭੀ ਕਹੇ ਹੈ- 'ਜੋ ਸਰਨ ਪਰੇ ਸੋ ਉਧਰੇ' ਇਤਯਾਦਿ। ਸੇਵ ਪਦ ਕਾ ਸਭੀ ਸੁਰ ਨਰਾਦਿਕੋ ਸਾਥ ਸੰਬੰਧ ਕਰ ਲੇਨਾ ਭਾਵ ਯਹ ਤਿਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਉਪਾਸਨਾ ਸੇ ਸੇਵ ਨਾਮ ਸੇਵਨ ਕਰ ਸਭੀ ਜਾਨਕੇ ਕਹੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸਭੀ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਦੇਹ ਨਾ ਗਿਰਨੇ ਪ੍ਰਯੰਤ ਬ੍ਰਹਮ ਤਤ੍ਵ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ ਵਾ ਕੋਈ ਵਿਖੇਪ ਮਾਨਕੇ ਉਪਰਾਮ ਭੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਕੇਤੇ ਆਖਹਿ ਆਖਣਿ ਪਾਹਿ ॥ ਕੇਤੇ ਕਹਿ ਕਹਿ ਉਠਿ ਉਠਿ ਜਾਹਿ ॥

(ਕੇਤੇ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ! ਕੇਤੇ ਨਾਮ ਕਈ ਗਯਾਨੀ ਪੁਰਖ ਆਖਹ ਨਾਮ ਪਹਲੇ ਸਮੀਪ ਆਏ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਔਰ ਭੀ ਜੋ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੀਛੇ ਸੇ ਸਰਣ ਆਵੇ ਹੈ, ਤਬ ਤਿਨਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਭੀ ਆਖਣ ਪਾਹ ਨਾਮ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟੀ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨੇ ਕੋ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਵਿਖੇਪ ਮਾਨਕੇ ਉਪਰਾਮ ਨਹੀ ਹੋਵੇ॥ ਔਰ ਕੇਤੇ ਕਹਿ ਕਹਿ ਨਾਮ ਬਾਰੰਬਾਰ ਉਪਦੇਸ ਕਰਕੇ ਪੀਛੇ ਸੇ ਸ੍ਵਮਤ ਸ੍ਥਾਪਨ ਪਰਮਤ ਖੰਡਨਾਦਿਕੋ ਮੈ, ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤਾਦਿਕੋ ਕੇ ਖੋਜਨੇ ਮੈ ਵਿਖੇਪ ਮਾਨਕੇ ਉਠ ਉਠ ਜਾਹਿ ਨਾਮ ਕਹਨਾ ਸੁਨਨਾ ਛੋਡਕੇ ਵਿਰਕ੍ਤ ਹੋਕਰ ਭਿਖਾ ਮਾਂਗਤੇ ਹੂਯੇ ਜਹਾਂ ਤਹਾਂ ਬਿਚਰੇ ਹੈ। ਇਨ ਹੀ ਕੀ ਦਸਾ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇ ਕਹੀ ਹੈ 'ਕਬੀਰ ਭਲੀ ਮਧੂਕਰੀ ਨਾਨਾ ਬਿਧਿ ਕੋ ਨਾਜੁ॥ ਦਾਵਾ ਕਾਹੂ ਕੋ ਨਹੀ ਬਡਾ ਦੇਸੁ ਬਡ ਰਾਜੁ॥' ਹੇ ਗੁਰੋ! ਅਧਿਕਾਰੀਯੋ ਪ੍ਰਤਿ ਸਭੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ਵੇਤਾ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਲਖਣਾ ਸੇ ਹੀ ਉਪਦੇਸ ਕਰ ਸਕੇ ਹੈ, ਵਾ ਕੋਈ ਬਿਨਾ ਲਖਣਾ ਭੀ ਕਰ ਸਕੇ ਹੈ। ਯਹ ਸੁਨ ਨੇਮ ਸੇ ਕਠਨਾਦਿ ਸ੍ਵਭਾਵ ਵਾਲੇ ਰਚੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਆਦਿਕੋ ਕਾ ਈਸ੍ਵਰ ਕੋ ਮਲਾਦਿ ਸ੍ਵਭਾਵ ਫੇਰ ਦੇਵੇ ਤੋ ਫੇਰ ਦੇਵੇ ਪ੍ਰੰਤੁ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਉਪਦੇਸ ਲਖਣਾ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕੇ, ਯਹ ਕਹੇ-

ਏਤੇ ਕੀਤੇ ਹੋਰਿ ਕਰੇਹਿ ॥ ਤਾ ਆਖਿ ਨ ਸਕਹਿ ਕੇਈ ਕੇਇ ॥

(ਏਤੇ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ ! ਜੋ ਇਤਨੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਜਲ ਅਗਨਿ ਆਦਿਕ ਕਠਨ ਸੀਤ ਉਸਨ ਸ੍ਵਭਾਵ ਵਾਲੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਕੀਤੇ ਪੂਰਬ ਕਾਲ ਮੇ ਬਨਾਏ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਨ ਕੋ ਹੋਰ ਕਰੇਇ ਅਪਨੇ ਕਠਿਨਾਦਿਕ ਸ੍ਵਭਾਵੋ ਸੇ ਉਲਟੇ ਕੋਮਲ ਉਸਨ ਸੀਤ ਕਰ ਦੇਵੇ ਤਾ ਨਾਮ ਤਬ ਭੀ ਅਪਨੇ ਆਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਬਿਨਾ ਲਖਣਾ ਸੇ ਕਹ ਨਹੀ ਸਕਤਾ। ਕੋਈ ਭੀ ਗਯਾਨੀ ਪੁਰਖ ਜਿਸ ਹੇਤੁ ਤੇ ਸਕਤੀ ਸੇ ਬਾਣੀ ਕੀ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਕਾ 'ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨੇ ਵੇਦ' ਐਸੇ ਗੁਰੁ ਨਿਖੇਧ ਕਰੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਬ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੈ ਜੀਵ ਕੇ ਸਾਥ ਏਕ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਲਖਣਾ ਸੇ ਗੁਰੁ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ, ਤਬ ਸਿਖਯ ਸ੍ਰੋਤਾ ਕੋ ਕਿਆ ਲਾਭ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਜੇਵਡੁ ਭਾਵੈ ਤੇਵਡੁ ਹੋਇ ॥ ਨਾਨਕ ਜਾਣੈ ਸਾਚਾ ਸੋਇ ॥

(ਜੇਵਡੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ ! ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਜੇਵਡ ਨਾਮ ਜਿਤਨੇ ਵਡੇ ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਸਤੁ ਭੇਦ ਸੇ ਹੀਨ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੋ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਸੇ ਪੀਛੇ ਭਾਵੇ ਨਾਮ ਤਿਸ ਮੈ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕੀ ਏਕਤਾਰਤਾ ਰੂਪ ਧਯਾਨ ਸੇ ਮੈ ਵਹੁ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋ, ਐਸੇ ਭਾਵਨਾ ਕਰੇ ਹੈ, ਤੇਵਡ ਹੋਇ ਨਾਮ ਵਹੁ ਤਿਤਨਾ ਹੀ ਵਡਾ ਸਰਬ ਭੇਦ ਰਹਿਤ ਬਿਭੂ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! 'ਗੁਰਮੁਖਿ ਗਿਆਨੁ ਤਤੁ ਬੀਚਾਰਾ ਜੋਤੀ ਜੋਤਿ ਮਿਲਾਏ॥' ਇਤਯਾਦਿਕ ਬਚਨੋ ਸੇ ਜੋਤਿ ਮੈ ਜੋਤਿ ਮਿਲਨੇ ਰੂਪ ਕੈਵਲ ਮੁਕਤਿ ਕਾ ਸਾਧਨ ਗਯਾਨ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਪੀਛੇ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਹੋਨੇ ਮੈ ਧਯਾਨ ਕੋ ਸਾਧਨਤਾ ਕਹੀ ਸੋ ਨਹੀ ਬਨੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ ! ਸਤਯ ਹੈ ਵਹੁ ਮੁਕਤੀ ਗਯਾਨ ਸੇ ਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਪਰੰਤੁ ਨਿਦਿਧਯਾਸਨ ਸੇ ਜਬ

ਪ੍ਰਯੰਤ ਦੇਹ ਕੋ ਆਤਮ ਮਾਨਨਾ ਰੂਪ ਬਿਪਰਯ ਨਹੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਤਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਦੇਸਾਦਿਕ ਭੇਦ ਸੇ ਹੀਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਗਜਾਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਜਬ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਸੇ ਬਿਪਰਯ ਗਜਾਨ ਰੂਪ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰ ਲੇਵੇ। ਤਬ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ ਸੋਇ ਨਾਮ ਵਹੁ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਵਾਲਾ ਸਿਖ੍ਯ ਅਪਨੇ ਕੋ ਸਾਚਾ ਨਾਮ ਅਬਾਧਿਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਜਾਣੇ ਨਾਮ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਪ੍ਰਤਖ ਕਰੇ ਹੈ, ਜਿਸਕੇ ਪ੍ਰਤਖ ਹੋਨੇ ਸੇ ਮੋਖ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸੋਹੰ ਸੋ ਮੈ ਇਤਜਾਦਿਕ ਬਚਨ ਜੇਕਰ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਅਭੇਦ ਕੋ ਕਹੇਂ ਤਬ ਤਿਨ ਸੇ ਉਪਜੇ ਏਕਤਾ ਕੇ ਗਜਾਨ ਕੋ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਹੇਤੁ ਕਹੋ। ਪਰੰਤੁ ਵਹੁ ਬਚਨ ਤੋ ਜੈਸੇ ਮੰਤ੍ਰੀ ਕੋ ਰਾਜਾ ਕਹੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਜਿਸ ਨੇ ਭਕ੍ਤਿ ਪੂਰਬਕ ਗਜਾਨ ਸੇ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਸਮਜਕ ਜਾਨਿਆ ਹੈ ਤਿਸਕੋ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਤੁਲਯ ਕਹੇ ਹੈ ਜੈਸੇ 'ਜਿਨਿ ਜਾਤਾ ਸੋ ਤਿਸ ਹੀ ਜੇਹਾ॥' ਯਾ ਤੇ ਤੁਲਜ ਕਹਨੇ ਸੇ ਵਾਕਜ ਭੇਦ ਕਹੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੰਕਾ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਜੇ ਕੋ ਆਖੈ ਬੋਲੁ ਵਿਗਾੜੁ ॥ ਤਾ ਲਿਖੀਐ ਸਿਰਿ ਗਾਵਾਰਾ ਗਾਵਾਰੁ ॥ ੨੬ ॥

(ਜੇ ਕੋ ਇਤਿ) ਬੋਲ ਪਦ ਏਕਤਾ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਬਚਨੋ ਪਰ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਪੁਰਖ ਅਭੇਦ ਬੋਧਕ ਬਚਨ ਤੁਲ੍ਯਤਾ ਬੋਧਨ ਪਰ ਹੈ ਐਸੇ ਤਿਨ ਬਚਨੋ ਕਾ ਬਿਗਾੜ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰੇ, ਤਬ ਵਹੁ ਪੁਰਖ ਅਗਜਾਨੀ ਲੋਕੋ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਮੇ ਚਾਹੇ ਬਹੁਤ ਗ੍ਰੰਥ ਪੜਨੇ ਪੜਾਵਨੇ ਸੇ ਪੰਡਿਤ ਭੀ ਹੈ ਪਰੰਤੁ ਬਿਚਾਰ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਸੇ ਜਹਾਂ ਗਵਾਰੋ ਕੇ ਲਿਖਣ ਕੀ ਜਗਾ ਹੋਵੇ। ਤਹਾਂ ਵਹੁ ਪੁਰਖ ਸਿਰਿ ਨਾਮ ਸਭਸੇ ਪਹਲੇ ਵਾ ਸਿਰਿ ਨਾਮ ਮੁਖਜ ਅਰਥਾਤ ਪ੍ਰਧਾਨ ਗਵਾਰੁ ਨਾਮ ਮੂਰਖ ਲਿਖੀਐ ਲਿਖੀਦਾ ਹੈ। ਖਟ ਬਿਧਲਿਗੋ ਸੇ ਤਾਤਪਰਯ ਨਿਰਣੇ ਕਰਣੇ ਵਾਲੇ ਬਿਬੇਕੀ ਪੁਰਖੋ ਨੇ ਤਾ ਤੇ ਮਹਾਂਵਾਕਜ ਲਖਣਾ ਸੇ ਜੀਵ ਈਸ ਕੇ ਅਭੇਦ ਬੋਧਨ ਪੈ ਹੈ, ਯਹ ਵੇਦ ਕੇ ਖਟ ਚਿੰਨੋ ਸੇ ਨਿਸਚਿਤ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਦ੍ਵਾਰ ਭੂਤ ਅਭੇਦ ਗਜਾਨ ਸੇ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਨਿਰਵਿਵਾਦ ਹੈ॥੨੬॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਸ ਗਜਾਨ ਕੀ ਅਭੇਦ ਬੋਧਕ ਵਾਕਜ ਸੇ ਉਤਪਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਵਹੁ ਗਜਾਨ ਕੈਸਾ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋ ਤਿਸ ਗਜਾਨ ਸੇ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਅਸ੍ਥਾਨ ਮਿਲੇ ਹੈ, ਵਹੁ ਅਸ੍ਥਾਨ ਕੈਸਾ ਹੈ, ਯਹ ਸਿਖ ਪੂਛੇ-

ਸੋ ਦਰੁ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ ਜਿਤੁ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ ॥

(ਸੋ ਦਰੁ ਇਤਿ) ਸਿਖਜ ਕੇ ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰੁ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਏਕ ਵਾਕਜ ਸੇ ਦੋਨੋ ਪ੍ਰਸਨੋ ਕੇ ਉਤਰ ਕਹੇ ਹੈ- (ਜਿਤੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ ! ਵਹੁ ਗਜਾਨ ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਤ ਨਾਮ ਜਿਸ ਅਭੇਦ ਗਜਾਨ ਮੈ ਬਹਿ ਨਾਮ ਬੈਠ ਕਰ ਅਰਥਾਤ ਸ੍ਵਰੂਪਾਕਾਰ ਬ੍ਰਿਤੀ ਮੈ ਥਿਤ ਹੋਕਰ ਸਭੀ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਸਰਬ ਸ੍ਵਰੂਪ ਨਿਜ ਰੂਪ ਕੋ ਸਮਾਲੇ ਨਾਮ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਕਰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੇ ਹੈ ਭਾਵ ਅਨੁਭਵ ਕਰੇ ਹੈ ਐਸਾ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਹੇ ਸਿਖਜ! ਵਹੁ ਮੁਕਤੀ ਥਾਨ ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਤ ਨਾਮ ਜਿਸ ਮੇ ਜਲ ਮੇ ਜਲਵਤ ਬਹ ਨਾਮ ਬੈਠੇ ਅਰਥਾਤ ਏਕ ਰੂਪ ਹੂਯੇ ਸਭੀ ਪੂਰਬ ਕਾਲ ਕੇ ਵਾਮ ਦੇਵਾਦਿਕ ਗਜਾਨੀ ਵੇਦ ਪੁਰਾਣਾਦਿਕੋ ਮੇ ਸਮਾਲੇ ਨਾਮ ਸਮਾਰੇ ਭਾਵ ਯਾਦ ਕੀਯੇ ਜਾਵੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਇਸਕੀ ਯਹ ਬਜਾਖਜਾ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਾ ਦ੍ਵਾਰ ਆਪਨੇ ਵਾਕਜ ਜਨਜ ਗਜਾਨ ਕਹਿਆ ਹੈ, ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੈਸਾ ਹੈ, ਪ੍ਰਸਨ ਕਾ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ ਜੈਸੇ ਅਨੇਕ ਪੁਰਖ ਸਰੀਰੋ ਮੈ ਪੁਰਖਪਨਾ ਜਾਤੀ ਏਕ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਸਰਬ ਦੇਸੋ ਕਾਲੋ ਮੈ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ ਵਾ ਜੈਸੇ ਏਕ ਪੁਰਖਪਨੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਜੁਦੇ ਜੁਦੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਯਹ ਪਹਲੇ ਕੇਹਾ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਹੇ ਗੁਰੋ ! ਜਿਸ ਘਰ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਕਾਰ ਸਤਾ ਵੇਦ ਮੈ ਦੇਵਯਾਨ ਮਾਰਗ ਲਿਖਾ ਹੈ ਅਰੁ ਵੇਦ ਮੈ ਜਿਸ ਘਰ ਕਾ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ੍ਲੋਕ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਇਤਿਹਾਸ ਪੁਰਾਣੋ ਮੈ ਬੈਕੁੰਠ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਤਿਸ ਘਰ ਵਾਲਾ ਸਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੈਸਾ ਹੈ, ਪੂਛਨੇ ਕਾ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ ਕਿਆ ਜਿਸ ਕੀ ਬਿਭੂਤੀ ਮੈ ਆਗੇ ਔਰ ਬਿਭੂਤੀ ਕੀ ਚਾਹ ਨਹੀ ਐਸਾ ਹੈ ਵਾ ਜਿਸਕੇ ਐਸ੍ਵਰਯ ਮੈ ਆਗੇ ਔਰ ਐਸ੍ਵਰਯ ਕੀ ਚਾਹ ਹੈ ਐਸਾ ਹੈ, ਯਹ ਪੂਛੇ- (ਸੋ ਇਤਿ) ਦੋਨੋ ਪ੍ਰਸਨ

ਸ੍ਰਵਣ ਕਰ ਗੁਰੁ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਏਕ ਵਾਕਯ ਸੇ ਦੋਨੋ ਕੇ ਉਤਰ ਕਹੇ- (ਜਿਤੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ ! ਜਿਸ ਪਰ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਾ ਦਰ ਸਬਦ ਸੇ ਦ੍ਵਾਰ ਗ੍ਯਾਨ ਕਹਿਆ ਸੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਐਸਾ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ। ਜਿਤੁ ਨਾਮ ਜਿਸ ਏਕ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਬਹਿ ਨਾਮ ਬੈਠ ਕਰ ਸਭੀ ਅਦ੍ਵੈਤਵੇਤਾ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਅਪਨੇ ਕੋ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ ਨਾਮ ਜਿਸ ਸੇ ਕੋਈ ਵਸਤੁ ਪ੍ਰਿਥਕ ਨਹੀ, ਸਭੀ ਜਿਸਕਾ ਮ੍ਰਿਦ ਵਿਕਾਰੋ ਕਾ ਮ੍ਰਿਦਵਤ ਅਪਨਾ ਆਪ ਹੈ ਐਸਾ ਸਰਬ ਰੂਪ ਕਰ ਅਨੁਭਵ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸਰਬ ਪੁਰਖੋ ਮੈ ਏਕ ਪੁਰਖਪਨੇਵਤ ਸਰਬ ਦੇਸ ਕਾਲੋ ਮੇ ਔਰ ਤਿਨ ਕੇ ਅੰਤਰ ਵਰਤੀ ਵਸਤੁਯੋ ਮੇ ਵਹੁ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ, ਪੁਰਖਪਨੇ ਵਾਲੀ ਪੁਰਖ ਬ੍ਯਕਤੀਯੋਵਤ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਨਹੀ। ਯਹ ਗ੍ਯਾਨੀ ਪੁਰਖੋ ਹੇਤ ਗੇਯ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਏਕ ਰਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਹ ਕਰ ਆਗੇ ਉਪਾਸਕੋ ਹੇਤ ਧ੍ਯੇਯ ਕਾ ਉਤਰ ਕਹੇ ਹੈ- (ਜਿਤੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜਿਸ ਧ੍ਯਾਨ ਜੋਗ੍ਯ ਸਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਘਰੁ ਸਬਦ ਸੇ ਥਾਨ ਬ੍ਰਹਮ੍ਲੋਕ ਕਹਿਆ, ਜਿਸਕਾ ਨਾਮ ਪੁਰਾਣੋ ਮੈ ਬੈਕੁੰਠ ਹੈ। ਸੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਐਸੀ ਸਰਬ ਸੇ ਅਧਿਕ ਬਿਭੂਤੀ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਿਤ ਨਾਮ ਜਿਸ ਕੇ ਐਸ੍ਵਰਯ ਮੈ ਬਹਿ ਨਾਮ ਸਾਲੋਕ੍ਯਾਦਿ ਮੁਕਤੀ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਕਰ ਥਿਤ ਹੂਯੇ ਬਿਦ੍ਵਾਨ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ ਨਾਮ ਪੂਰਣ ਐਸ੍ਵਰਯੋ ਕੋ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੇ ਹੈ। ਐਸਾ ਸਰਬ ਸੇ ਅਧਿਕ ਐਸ੍ਵਰਯ ਵਾਲਾ ਧ੍ਯੇਯ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੈ। ਧ੍ਯੇਯ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੇ ਪਰਮ ਬਿਭੂਤੀ ਵਾਲੇ ਥਾਨ ਕਾ ਹੀ ਆਗੇ ਬਿਸੇਖਣੋ ਸੇ ਬਿਸਤਾਰ ਕਰੇ-

ਵਾਜੇ ਨਾਦ ਅਨੇਕ ਅਸੰਖਾ ਕੇਤੇ ਵਾਵਣਹਾਰੇ ॥

(ਵਾਜੇ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਵਾਜੇ ਸਾਥ ਅਨੇਕ ਕਾ ਔ ਨਾਦ ਸਾਥ ਅਸੰਖ ਕਾ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਸੰਬੰਧ ਕਰਕੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ, ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਐਸਾ ਵਹੁ ਸਗੁਣ ਸ੍ਵਰੂਪ ਧ੍ਯੇਯ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਬੈਕੁੰਠ ਥਾਨ ਹੈ, ਜਹਾਂ ਵਾਜੇ ਹੈ ਸੰਖ ਗੋਮੁਖ ਘੰਟਾ ਆਦਿਕ ਅਨੇਕ। ਜਿਨਸੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਵੇ ਹੈ ਨਾਦ ਕਹੀਯੇ ਧੁਨਿ ਰੂਪ ਸਬਦ ਅਸੰਖਾ ਬਹੁਤ। ਪੁਨਾ ਕੇਤੇ ਕਹੀਯੇ ਬਹੁਤ ਹੀ ਹੈ, ਤਿਨ ਅਨੇਕ ਵਾਜਿਯੋ ਕੇ ਵਾਵਣਹਾਰੇ ਕਹੀਯੇ ਬਜਾਵਣੇ ਵਾਲੇ। ਵਾਦ੍ਯ ਵਾਦਕ ਰੂਪ ਬਿਭੂਤੀ ਕੋ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਗਾਯਨ ਗਾਯਕ ਰੂਪ ਬਿਭੂਤੀ ਕੋ ਬਿਸਤਾਰ ਸੇ ਕਹੇ ਹੈ-

ਕੇਤੇ ਰਾਗ ਪਰੀ ਸਿਉ ਕਹੀਅਨਿ ਕੇਤੇ ਗਾਵਣਹਾਰੇ ॥

(ਕੇਤੇ ਇਤਿ) ਕੇਤੇ ਸਬਦ ਸਰਬਤ੍ਰ ਬਹੁਤ ਪੈ ਜਾਨ ਲੇਨਾ ਪਰੀ ਨਾਮ ਅਪਸਰਾਂ ਕਾ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਪਰੀ ਸਿਉ ਕਹੀਯੇ ਅਪਸਰਾ ਕੇ ਸਾਥ ਮਿਲ ਕਰ ਬਹੁਤ ਗਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਗੰਧਰਬ ਕੇਤੇ ਰਾਗ ਕਹੀਅਨਿ ਕਹੀਯੇ ਬਹੁਤੇ ਭੈਰਵਾਦਿਕ ਰਾਗੋ ਕੋ ਪਾਂਚ ਪਾਂਚ ਰਾਗਣੀਆਂ ਔ ਆਠ ਆਠ ਪੁਤ੍ਰੋ ਕੇ ਸਾਥ ਗਾਵੇ ਹੈ ਸ੍ਵਰਗ ਕੀ ਅਪਸਰਾ ਅਰ ਗੰਧਰਬੋ ਕੀ ਬੈਕੁੰਠ ਮੈ ਗਤੀ ਨਾ ਹੋਨੇ ਸੇ ਕੌਖੀਤਕੀ ਉਪਨਿਖਦ ਮੈ ਲਿਖੇ ਵਹਾਂ ਕੇ ਹੀ ਜਾਨ ਲੇਨੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਕਿਆ ਸਗੁਣ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਬਿਭੂਤੀ ਰੂਪ ਗਾਯਕ ਮੇਰੇ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਤੇਰੇ ਸਾਥ ਅਭਿੰਨ ਕੋ ਹੀ ਵਹ ਗਾਯਨ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਹ ਕਹੇ-

ਗਾਵਹਿ ਤੁਹਨੋ ਪਉਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਗਾਵੈ ਰਾਜਾ ਧਰਮੁ ਦੁਆਰੇ ॥

(ਗਾਵਹਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਅਨਾਦਿ ਅਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਦਬ ਰਹੇ ਹੈ ਸਤ ਸੰਕਲਪਾਦਿ ਗੁਣ ਜਿਸਕੇ ਐਸਾ ਜੋ ਸਰਬ ਕੀ ਬੁਧੀ ਕਾ ਸਾਖੀ ਤੂੰ ਤਿਸ ਤੁਹਨੋ ਨਾਮ ਤੇਰੇ ਕੋ ਹੀ ਬਡੀ ਉਸਤਤੀਯੋਂ ਸੇ ਦੇਵਤਾ ਗਾਯਨ ਕਰਤੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀ ਬਿਭੂਤੀ ਰੂਪ ਕੌਨ ਕੌਨ ਤਿਸ ਮੇਰੇ ਵਸਤਵ ਰੂਪ ਗਾਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਰ ਗੁਰੁ ਤਿਨਕੋ ਨਾਮ ਸੇ ਕਹੇ ਹੈ, ਪਵਾਨ ਇਤਿ੍ਯਾਦਿ ਪਾਠ ਸੇ ਲੇਕਰ ਹੋਰ ਕੇਤੇ ਇਤ੍ਯੰਤ ਪਾਠ ਸੈ ਈਹਾ ਪਵਨਾਦਿ ਸਬਦ ਤਿਨਕੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਦੇਵਨ ਪੈ ਜਾਨ ਲੇਨੇ ਪਵਨ ਪਾਣੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਨਾਮ ਹੈ, ਬੈਸੰਤਰ ਨਾਮ ਅਗਨਿ ਕਾ ਹੈ ਯੇ ਤਤ੍ਵ ਗਾਵੇ ਹੈ

ਅਰ ਬਸੁਯੋ ਮੈ ਧਰਮ ਰਾਜ ਗਾਯਨ ਕਰੇ ਹੈ, ਜੋ ਮੰਦ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਾਣੀਯੋ ਕੋ ਨਰਕ ਦੁਖ ਪਾਵੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਾਮ ਕੋ ਸ੍ਵਾਮੀ ਕਰੇ ਹੈ ਸੇਵਕ ਤਿਸਕੇ ਪੀਛੇ ਉਸੀ ਕੋ ਕਰੇ ਹੈ, ਇਸ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਕਹੇ-

ਗਾਵਹਿ ਚਿਤੁ ਗੁਪਤੁ ਲਿਖਿ ਜਾਣਹਿ ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਧਰਮੁ ਵੀਚਾਰੇ ॥

(ਗਾਵਹਿ ਇਤਿ) ਜੋ ਧਰਮਰਾਜ ਕਾ ਮੁਨਸੀ ਚਿਤ੍ਰਗੁਪਤ ਧਰਮਰਾਜ ਕੀ ਆਗਯਾਨੁਸਾਰ ਅਪਨੀ ਯੋਗ ਸਕਤੀ ਕੇ ਬਲ ਸੇ ਨਿਖਲ ਪ੍ਰਾਣੀਯੋ ਕੇ ਸੁਭਾਸੁਭ ਕਰਮਾ ਕੋ ਲਿਖ ਜਾਣੇ ਹੈ ਔ ਲਿਖ ਲਿਖ ਨਾਮ ਬਾਰ ਬਾਰ ਲਿਖ ਕੇ ਧਰਮ ਰਾਜਾ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਫਲ ਦੇਨੇ ਹੇਤ ਤਿਨਕਾ ਬਿਚਾਰ ਕਰੇ ਹੈ। ਸ੍ਵਾਮੀ ਸਮ ਵਹੁ ਭੀ ਗਾਵੇ ਹੈ ਵਾ ਲਿਖ ਨਾਮ ਜਿਨ ਕੇ ਲਿਖੇ ਸੇ ਲਿਖ ਨਾਮ ਪੁਨਾ ਲਿਖ ਕਰ ਧਰਮ ਰਾਜ ਆਪ ਬੀਚਾਰ ਕਰੇ ਹੈ। ਸ੍ਵਾਮੀਵਤ ਵਹੁ ਭੀ ਗਾਵੇ ਹੈ, ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਯਮਰਾਜਵਤ ਬਰਣ ਕੁਬੇਰ ਭੀ ਸਹਿਤ ਸੇਵਕੋ ਕੇ ਗਾਵਤੇ ਜਾਨ ਲੇਨੇ-

ਗਾਵਹਿ ਈਸਰੁ ਬਰਮਾ ਦੇਵੀ ਸੋਹਨਿ ਸਦਾ ਸਵਾਰੇ ॥

(ਗਾਵਹਿ ਇਤਿ) ਈਸ੍ਵਰ ਸਿਵ, ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ਲੋਕ ਕਾ ਸ੍ਵਾਮੀ ਚਾਰ ਮੁਖ ਵਾਲਾ, ਦੇਵੀ ਸਿਵ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਕੀ ਸਕਤੀ, ਭਵਾਨੀ ਔ ਸਰਸ੍ਵਤੀ ਯੇ ਸਭੀ ਸਵਾਰੇ ਕਹੀਯੇ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਗਣੇਸਾਦਿ ਔ ਸਨਕਾਦਿਕ ਬਾਲਕੋ ਸਹਿਤ ਗਾਵੇ ਹੈ ਔ ਗਾਵਤੇ ਹੁਯੇ ਸਦਾ ਸੋਹਨਿ ਨਾਮ ਸੋਭਾ ਪਾਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਸੇ ਪਰੇ ਭਗਵਾਨ ਕੀ ਅਧਿਕ ਬਿਭੂਤੀ ਕਿਆ ਕਹੇ, ਜਹਾ ਪਰਮ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਮਹਾਦੇਵਾਦਿ ਕਭੀ ਤਿਸਕੇ ਗਾਯਕ ਕਹੇ, ਜਿਨਕੀ ਗਾਯਕਤਾ ਸੇ ਸੰਪੂਰਣ ਰਿਖਿ ਮੁਨੀਯੋ ਕਾ ਗਾਯਨ ਕਰਨਾ ਕੈਮੁਕਤਿ ਨਯਾਯ ਸੇ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ।

ਗਾਵਹਿ ਇੰਦ ਇਦਾਸਣਿ ਬੈਠੇ ਦੇਵਤਿਆ ਦਰਿ ਨਾਲੇ ॥

(ਗਾਵਹਿ ਇਤਿ) ਦਰ ਪਦ ਦਲ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਦਲ ਸਮੂਹ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਦੇਵਤਿਆ ਦਰ ਨਾਲੇ ਕਹੀਯੇ ਦੇਵਨ ਕੇ ਸਮੂਹੋ ਸਹਿਤ ਇੰਦ੍ਰ ਦੇਵਤਾ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣ ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਪੈ ਬੈਠੇ ਬਡੇ ਦਿਬਯ ਅਸਤੋਤ੍ਰੋ ਸੇ ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ।

ਗਾਵਹਿ ਸਿਧ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰਿ ਗਾਵਨਿ ਸਾਧ ਵਿਚਾਰੇ ॥

(ਗਾਵਹਿ ਇਤਿ) ਅਣਿਮਾਦਿਕ ਸਿਧੀਆ ਵਾਲੇ ਕਪਲਾਦਿਕ ਸਿਧ ਸਮਾਧੀ ਕੇ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਭੀਤਰ ਥਿਤ ਹੁਯੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕੇ ਸਾਥ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ। ਸਾਧਯ ਏਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਦੇਵਤਾ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਵਹੁ ਭੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਪਰਮ ਬਲ ਕੋ ਬੀਚਾਰ ਕੇ ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਸਾਧ ਸਬਦ ਸੇ ਈਹਾ ਸਾਧਨ ਚਤੁਸਟੇ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਲੇਨੇ ਵਹੁ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਬਿਨਾ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਭਕ੍ਤੀ ਸੇ ਕੋਈ ਵਸਤੁ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਹ ਜਾਨ ਕੇ ਬੀਚਾਰ ਰੂਪ ਦੂਸਰੇ ਸ੍ਰਵਣ ਹੇਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਗਾਯਨ ਕਰੇ ਹੈ। ਤਯਾਗੀ ਪੁਰਖ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਹੋਵੇ ਹੈ- ਏਕ ਗਯਾਨ ਕੀ ਚਾਹ ਹੇਤ ਤਯਾਗ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਦੂਸਰੇ ਗਯਾਨ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕਰ ਤਯਾਗ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ। ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੇ ਕਰਮ ਸੇ ਦੋਨੋ ਕਾ ਨਾਮ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਸੰਨਯਾਸੀ ਔ ਵਿਦ੍ਵਤ ਸੰਨਯਾਸੀ ਹੈ। ਤਿਨ ਦੋਨੋ ਮੇ ਸੇ ਪੂਰਬ ਸਾਧ ਸਬਦ ਸੇ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਸੰਨਯਾਸੀਯੋ ਕਾ ਗਾਵਨਾ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਐਸ੍ਵਰਜ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਪੂਰਣ ਹੁਯੀ ਕਾਮਨਾ ਵਾਲੇ ਵਿਦ੍ਵਿਤ ਸਨਯਾਸੀਯੋ ਕਾ ਗਾਨ ਕਰਨਾ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਐਸ੍ਵਰਯ ਕਹੇ ਹੈ-

ਗਾਵਨਿ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਗਾਵਹਿ ਵੀਰ ਕਰਾਰੇ ॥

(ਗਾਵਨਿ ਇਤਿ) ਸਤੀ ਪਾਠ ਜਤੀ ਕਾ ਵਿਸੇਖਣ ਹੈ ਅਰਥ ਸਤੀ ਕਾ ਸਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਜਾਨਣੇ ਜੋਗਯ ਜਾਣ ਲੀਆ ਹੋਵੇ ਜਿਨੋ ਨੇ ਸੋ ਕਹਾਵੇ ਸਤੀ, ਸੰਤੋਖੀ ਭੀ ਤਿਨ ਕਾ ਬਿਸੇਖਣ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਸਤ ਰੂਪ

ਕਰ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਪੁਨਾ ਤਿਸੀ ਆਤਮਾ ਮੈ ਵਿਖਯ ਭੋਗੋ ਸੇ ਹਟਕਰ ਸੰਤੋਖ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਯੇ, ਸੰਤੋਖੀ ਨਾਮ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲੇ ਜਤੀ ਨਾਮ ਵਿਦ੍ਵਤ ਸੰਨਜਾਸੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੁਯੇ ਗਾਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਔਰ ਪਰਮਾਤਮ ਕੇ ਐਸ੍ਵਰਯ ਕੀ ਅਧਿਕਤਾ ਕਿਆ ਕਹਨੀ ਹੈ, ਜਿਸਕੋ ਸਰਬ ਕਾਮਨਾ ਕੀ ਪੂਰਣਤਾ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਭੀ ਗਾਵੇ ਹੈ। ਲੋਕੋ ਮੈ ਜਤੀ ਨਾਮ ਲਿੰਗੇਦ੍ਰੀ ਜਿੱਤੀ ਵਾਲੇ ਕਾ ਹੈ, ਸਤੀ ਨਾਮ ਦਾਨੀ ਕਾ ਹੈ, ਸੰਤੋਖੀ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲੇ ਕਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਤੀਨੋ ਗਾਵੇ ਹੈ। ਯਹ ਭੀ ਜਾਨ ਲੇਨਾ ਕੇਵਲ ਯੇ ਮਨੋਹਰ ਹੀ ਨਹੀ ਗਾਵੇ, ਭਯੰਕਰ ਭੀ ਜੋ ਮਹਾਦੇਵ ਕੇ ਗਣੋ ਮੈ ਪ੍ਰਸਿਧ ਭੈਰਵ ਬੀਰ, ਭਦ੍ਰਾਦਿਕ ਬੀਰ ਹੈ, ਵਹੁ ਭੀ ਗਾਵੇ ਹੈ। ਕਰਾਰੇ ਕ੍ਰੂਰ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਕ੍ਰੂਰ ਭਯੰਕਰ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਔਰ ਬਿਭੂਤੀ ਕਹੇ–

ਗਾਵਨਿ ਪੰਡਿਤ ਪੜਨਿ ਰਖੀਸਰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਵੇਦਾ ਨਾਲੇ ॥

(ਗਾਵਨਿ ਇਤਿ) ਈਹਾ ਗਾਵਨਿ ਪਦ ਕਾ ਪੰਡਿਤ ਔਰ ਰਿਖਿਸ੍ਵਰ ਦੋਨੋ ਸਾਥ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਦੋਨੋ ਮੈ ਪੰਡਿਤ ਨਾਮ ਪੰਡਾ ਵਾਲੇ ਕਾ ਹੈ, ਪੰਡਾ ਨਾਮ ਬਿਚਾਰ ਵਾਲੀ ਬੁੱਧੀ ਕਾ ਹੈ, ਸੋ ਬੁਧੀ ਜੀਵ ਈਸ ਕਾ ਏਕ ਜਾਨਨਾ ਰੂਪ ਲੇਨੀ। ਇਸ ਬੁਧੀ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਪੰਡਿਤ, ਗੁਰੋ ਨੇ 'ਸੋ ਪੰਡਿਤੁ ਜੋ ਮਨੁ ਪਰਬੋਧੈ॥' ਐਸੇ ਸੁਖਮਨੀ ਮੈ ਕਹਿਆ ਹੈ ਔਰ ਪੰਡ ਉਤਾਰਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਪੰਡਿਤ ਜੋ ਗੁਰੁ ਲਿਖੇ ਹੈ 'ਸੋ ਪੰਡਿਤੁ ਜੋ ਤਿਹਾਂ ਗੁਣਾ ਕੀ ਪੰਡ ਉਤਾਰੈ॥' ਯਹ ਪੰਡਿਤ ਸਬਦ ਕਾ ਭਾਵ ਰੂਪ ਅਰਥ ਹੈ, ਅਖਰਾਰਥ ਨਹੀ, ਅਖਰਾਰਥ ਵਹੀ ਹੈ ਜੋ ਪੀਛੇ ਕਹਿਆ ਹੈ। ਰਿਖੀ ਨਾਮ ਜੋ ਵੇਦ ਕੇ ਮੰਤ੍ਰੋ ਕਾ ਅਰਥ ਕਰੇ ਤਿਸ ਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਰਿਖੀਸ੍ਵਰ ਨਾਮ ਤਿਨ ਰਿਖੀਯੋ ਮੈ ਮੁਖਜਨ ਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਮੂਲ ਪਾਠ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ– ਜਿਨ ਬੇਦਾਦੀ ਬਚਨੋ ਸੇ ਪੰਡਤੋ ਕੋ ਵਹੁ ਪੰਡਾ ਹੁਈ ਹੈ, ਤਿਨ ਬੇਦਾਦਿਕੋ ਕੇ ਬਚਨੋ ਕੋ ਵਹੁ ਪੰਡਿਤ ਵਾਰ ਵਾਰ ਪੜੇ ਹੈ ਅਰ ਪੜਹਿ ਨਾਮ ਪੜਤੇ ਹੂਯੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਵੇਦ ਕੇ ਅਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸਕ ਰਿਖੀਯੋ ਮੈ ਮੁਖਜ ਜੋ ਰਿਖੀਸ੍ਵਰ ਹੈ ਸੋ ਭੀ ਜੁਗ ਜੁਗ ਨਾਮ ਸਤ ਆਦਿਕ ਜੁਗੋ ਮੈ ਏਕ ਏਕ ਜੁਗ ਵਿਖੇ ਵੇਦਾ ਨਾਲੇ ਕਹੀਯੇ ਵੇਦੋ ਕੇ ਸਾਥ ਈਸ੍ਵਰ ਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ।

ਗਾਵਹਿ ਮੋਹਣੀਆ ਮਨੁ ਮੋਹਨਿ ਸੁਰਗਾ ਮਛ ਪਇਆਲੇ ॥

(ਗਾਵਹਿ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਮੋਹਨੀਆ ਅਪਸਰਾ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਔ ਸ੍ਵਰਗ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਮਛ ਪਦ ਸੇ ਮਰਤਜ ਲੋਕ ਔ ਪਯਾਲ ਪਦ ਸੇ ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ ਲੇਨੇ। ਯਾ ਤੇ ਜੋ ਮੋਹਨ ਮਾਰਨ ਬਸੀਕਰਣ ਉਦਮਾਦਨ ਉਚਾਟਨ ਰੂਪ ਪਾਚੋ ਕਾਮ ਕੇ ਬਾਣੋ ਸੇ ਸ੍ਵਰਗ ਮਰਤਜ ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ ਮੈ ਦੇਵ ਮਨੁਖਜ ਨਾਗਾਦਿਕੋ ਕੇ ਮਨੋ ਕੋ ਮੋਹਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀਆ ਮੋਹਨੀਆ ਹੈ। ਵਹੁ ਪ੍ਰੇਮ ਸੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ, ਤਿਨ ਕੇ ਗਾਵਨੇ ਮੇ ਯਹ ਨਿਮਿਤ ਹੈ। ਇੰਦ੍ਰ ਕੀ ਆਗਜਾ ਸੇ ਸ੍ਵਰਗਬਾਸੀ ਬੇਸਜਾ ਅਧਿਕ ਜਪ ਤਪ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਮਹਾਤਮਾ ਲੋਕੋ ਕੇ ਜਪ ਤਪ ਕਾ ਭੰਗ ਕਰਨੇ ਵਾਸਤੇ ਜਾਵੇ ਹੈਂ। ਉਤਮ ਪੁਰਖੋ ਕੇ ਜਪਾਦਿਕੋ ਕਾ ਭੰਗ ਕਰਨਾ ਪਾਪ ਕਰਮ ਕਰਕੇ ਪੀਛੇ ਸੇ ਜਬ ਕਬੀ ਕਾਹੂ ਪੂਰਬਲੇ ਜਨਮੋ ਮੇ ਕੀਯੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਸੇ ਉਨਕੇ ਚਿਤ ਮੈ ਪਛਤਾਵਾ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤਬ ਵਹੁ ਭੀ ਅਪਨੀ ਰਖਾ ਹੇਤ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਗਾਯਨ ਕਰੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੀਤਾ ਬਚਨ ਹੈ ਮੇਰੇ ਆਸਰੇ ਜੋ ਇਸਤ੍ਰੀ ਆਦਿਕ ਪਾਪ ਯੋਨੀ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਵਹੁ ਭੀ ਪਰਮ ਗਤੀ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਮ੍ਰਤਜ ਮ੍ਰਿਤਜਲੋਕ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ।

ਗਾਵਨਿ ਰਤਨ ਉਪਾਏ ਤੇਰੇ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਲੇ ॥

ਪੁਨਾ ਗਾਵਹਿ ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਜਾਤਿ ਮੈ ਮੁਖਜ ਚੀਜ ਕਾ ਨਾਮ ਰਤਨ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਯਹ ਸਿਖਜ ਪ੍ਰਤਿ ਕਥਨ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖਜ! ਜੋ ਤੇਰੇ ਜੀਵ ਕੇ ਹੇਤ ਸਭ ਜਾਤੀਯੋ ਮੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਰਤਨ ਕਹੀਯੇ ਮੁਖ ਚੀਜਾ ਉਪਜਾਈਆ ਹੈ, ਵਹੁ ਸਭੀ ਅਠਸਠ ਤੀਰਥੋ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਦੇਵਨ ਕੇ ਨਾਲੇ ਕਹੀਯੇ ਸਾਥ ਮਿਲਕਰ ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਹੀ ਗਾਵੇ ਹੈ। ਅਠਾਹਟ ਤੀਰਥੋ ਕੇ ਨਾਮ ਗੁਰੁਮਤ ਨਿਰਣੇ ਮੈ ਦੇਖ ਲੇਨੇ ਅਥਵਾ ਅਠਸਠ ਪਦ ਸਰਬਤ੍ਰ ਗੁਰਬਾਣੀ ਮੇ ਮੁਖਜ

ਤੀਰਥੋ ਕੇ ਬੋਧਨ ਪੈ ਹੈ, ਅਠਾਹਟ ਗਿਨਤੀ ਪੈ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਅਧਿਕ ਸੰਖਜ਼ਾ ਸੇ ਬਿਰੋਧ ਨਹੀ ਅਠਸਠ ਕਾ ਅਰਥ ਮੁਖਜ ਤੀਰਥ ਹੈ।

ਗਾਵਹਿ ਜੋਧ ਮਹਾਬਲ ਸੂਰਾ ਗਾਵਹਿ ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ ॥

(ਗਾਵਹਿ ਇਤਿ) ਜੋ ਮਹਾਬਲ ਸੇ ਰਣ ਮੈ ਸਨਮੁਖ ਜਾਨੇ ਵਾਲੇ ਜੋਧ ਨਾਮ ਬਡਾ ਘੋਰ ਯੁਧ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰਾਦਿਕ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਅਵਤਾਰ ਹੈ, ਵਹੁ ਭੀ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਸੇ ਪਰੇ ਔਰ ਕਿਆ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਐਸ੍ਵਰਯ ਕਹੇ ਜਿਸ ਤੇ ਆਪ ਭੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ। ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ ਪਾਠ ਸੇ ਈਹਾਂ ਅੰਡਜ ਜੇਰਜ ਉਤਭਿਜ ਸ੍ਵੇਤਜ ਖਾਣੀਯੋ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਲੇਨੇ, ਯਾ ਤੇ ਚਾਰੋ ਖਾਣੀਯੋ ਕੇ ਜੀਵ ਭੀ ਤਿਸਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ।

ਗਾਵਹਿ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਵਰਭੰਡਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਖੇ ਧਾਰੇ ॥

(ਗਾਵਹਿ ਇਤਿ) ਮੰਡਲ ਪਦ ਖੰਡੋ ਕੇ ਸਮੀਪ ਹੋਨੇ ਤੇ ਦੀਪੋ ਕਾ ਬੋਧਕ ਜਾਨ ਲੇਨਾ। ਭੰਡਾ ਪਦ ਪਾਤ੍ਰ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ ਜਿਸਕੀ ਭਾਂਡਾ ਨਾਮ ਸੇ ਪ੍ਰਸਿਧੀ ਹੈ, ਸੋ ਪਾਤ੍ਰ ਈਹਾਂ ਸਮੁਦ੍ਰ ਲੇਨੇ। ਯਦ ਵਾ ਵਰਭੰਡਾ ਕਾ ਮੂਲ ਬ੍ਰਹਮਾਂਡ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਮੂਲ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ, ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਵਿਖੇ ਜੋ ਖੰਡਾ ਕਹੀਯੇ ਨੌ ਖੰਡ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਮੰਡਲ ਕਹੀਯੇ ਜੋ ਨਵ ਨਵ ਖੰਡੋ ਕੇ ਆਧਾਰ ਰੂਪ ਸਾਤ ਦੀਪ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਜੋ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਬਿਭੂਤੀ ਰੂਪ ਜਲ ਕੇ ਪਾਤ੍ਰ ਸਮੁਦ੍ਰ ਹੈ, ਵਹੁ ਸਭੀ ਤਿਸ ਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ। ਕੈਸੇ ਵਹੁ ਖੰਡਾਦਿਕ ਹੈ ਜਿਨ ਕੋ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਲਪ ਕਲਪ ਵਿਖੇ ਕਰ ਕਰ ਨਾਮ ਰਚ ਰਚ ਕੇ ਅਪਨੀ ਸਕਤੀ ਸੇ ਧਾਰੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਤਿਨ ਕੀ ਵੇਦ ਮਰਯਾਦਾ ਸੇ ਰਖੇ ਨਾਮ ਰਖਜ਼ਾ ਕਰੇ ਹੈ॥ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਗਾਵਨੇ ਵਾਲਜ਼ੋ ਮੈ ਬਿਸੇਖ ਕਹੇ-

ਸੇਈ ਤੁਧੁਨੋ ਗਾਵਹਿ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵਨਿ ਰਤੇ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਰਸਾਲੇ ॥

(ਸੇਈ ਇਤਿ) ਪੂਰਬ ਕਹਜ਼ੋ ਮੈ ਵਹੀ ਤੁਝ ਈਸ੍ਵਰ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ ਜੋ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੇਰੇ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਪ੍ਰਤਜ਼ਕ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧਜ਼ਾਸਨ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਭਾਵਨ ਨਾਮ ਸਾਖਜ਼ਾਤ ਕਰੇ ਹੈ। ਸਾਖਜ਼ਾਤ ਕੀਯੇ ਬਿਨਾ ਯਥਾਰਥ ਗਾਵਨਾ ਨਹੀ ਬਨੇ, ਯਾ ਤੇ ਪ੍ਰਤਖ ਕਰਕੇ ਗਾਵੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਐਸੇ ਨਿਰਗੁਣ ਕੇ ਸਾਖਾਤਕਾਰ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤਜ਼ ਹੋਨੇ ਤੇ ਤਿਨਕੀ ਸਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੈ ਰਤੀ ਰੂਪ ਭਕਤੀ ਨਹੀ ਬਨੇਗੀ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਰਤੇ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ਼! ਨਿਰਗੁਣ ਕੇ ਸਾਖਜ਼ਾਤਕਾਰ ਵਾਲੇ ਭੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਸਿਧੀ ਹੇਤ ਸਗੁਣ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਰਤੀ ਮੇ ਰਤੇ ਨਾਮ ਰੰਗੇ ਹੂਯੇ ਗਜ਼ਾਨੀ ਭਗਤ ਭਕ੍ਰੀ ਕਾ ਜੋ ਰਸ ਨਾਮ ਸਾਰ ਭਾਵ ਆਨੰਦ ਤਿਸ ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਰਸ ਕੇ ਆਲੇ ਨਾਮ ਥਾਨ ਰੂਪ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸਗੁਣ ਮੈ ਤਿਨ ਕੀ ਰਤੀ ਬਨੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ ! ਜੋ ਪੀਛੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਬਿਭੂਤੀ ਮੈ ਗਿਨੇ ਹੈ ਵਹੀ ਮੇਰੇ ਸੇ ਅਭਿੰਨ ਪਰਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਹੋਰ ਕੇਤੇ ਗਾਵਨਿ ਸੇ ਮੈ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਨਿ ਨਾਨਕੁ ਕਿਆ ਵੀਚਾਰੇ ॥

(ਹੋਰਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ਼! ਇਨ ਪੂਰਬ ਕਹਜ਼ੋ ਸੇ ਔਰ ਭੀ ਕੇਤੇ ਕਾਕਭ ਸੁੰਡਾਦਿਕ ਪੰਖੀ ਔ ਨੰਦੀ ਆਦਿਕ ਪਸੁ ਤੁਧਨੋ ਨਾਮ ਤੁਝ ਪਰਮਾਤਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ ਸੇ ਮੈ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਨ ਨਾਮ ਵਹੁ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਬਿਭੂਤੀ ਕੋ ਅਨੰਤ ਹੋਨੇ ਤੇ ਹਮਾਰੇ ਚਿੰਤਨ ਮੈ ਅੰਤ ਕੋ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਯਹ ਚਿਤ ਨ ਆਵਨ ਕਹਨੇ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਅੰਤ ਪਾਵਨੇ ਮੈ ਕਾਰਣ ਬਿਚਾਰ ਹੈ ਸੋ ਆਪ ਅੰਤ ਪਾਵਨੇ ਹੇਤ ਕਰੇ। ਯਹ ਸੁਨ ਕਰ ਇਸ ਕਾ ਉਤ੍ਰ ਦੇਤੇ ਬਿਭੂਤਿ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀ ਸਮਾਪਤਿ ਕਰੇ ਹੈ- (ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ਼! ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਤੋ ਹਮਨੇ ਪੂਰਬ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀ ਬਿਭੂਤਿ ਕਥਨ ਕਰੀ ਅਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀ ਬਿਭੂਤੀ ਅਨੰਤ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਨ ਕੇ ਅੰਤ ਲੇਨੇ ਹੇਤ ਬਿਚਾਰ ਸੇ

ਕਿਆ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਭਾਵ ਬਿਚਾਰ ਕਾ ਕੁਛ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨਹੀ। ਯਾ ਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੀਤਾ ਮੈ ਕ੍ਰਿਸਨ ਕਹੇ ਹੈ, ਮੇਰੀ ਬਿਦਜਾ ਬਿਭੂਤੀਆ ਕਾ ਕੁਛ ਅੰਤ ਨਹੀ ਯਹ ਥੋੜਾ ਸਾ ਬਿਸਤਾਰ ਤੇਰੇ ਤਾਈ ਹੈ, ਹੇ ਅਰਜਨ ! ਕਹਿਆ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਪੂਰਬ ਨਿਰਗੁਣ ਕੇ ਸਾਖਜਾਤ ਵਾਲੇ ਗਜਾਨੀਯੋ ਕੀ ਸਗੁਣ ਮੇ ਰਤੀ ਨਹੀ ਬਨੇਗੀ, ਐਸੇ ਕਹਨੇ ਸੇ ਸਗੁਣ ਨਿਰਗੁਣ ਜੁਦੇ ਸੂਚਨ ਕੀਯੇ, ਸੋ ਕਿਆ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਜੁਦੇ ਹੀ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਨਹੀ।

ਸੋਈ ਸੋਈ ਸਦਾ ਸਚੁ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚਾ ਸਾਚੀ ਨਾਈ ॥

(ਸੋਈ ਇਤਿ) ਸੋਈ ਨਾਮ ਵਹੁ ਸਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਭੇਦ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਗੁਣ ਉਪਾਧੀ ਕੋ ਕਲਪਿਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਸੋਈ ਨਾਮ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਜੋ ਮਿਥਜਾ ਰੂਪ ਗੁਣੋ ਕੇ ਮੇਲ ਬਿਨਾ ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਦਾ ਨਾਮ ਸਰਬਦਾ ਤ੍ਰਿਕਾਲਾ ਬਾਧ ਸਚ ਰੂਪ ਹੈ, ਵਹੀ ਸਾਹਿਬ ਕਹੀਯੇ ਮਾਯਾ ਕਾ ਸ੍ਵਾਮੀ ਸਗੁਣ ਰੂਪ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ ! ਸਗੁਣ ਈਸ੍ਵਰ ਕੋ ਨਿਰਗੁਣ ਹੋਨਾ ਰੂਪ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਸੁਧ ਸ੍ਵਰੂਪਤਾ ਤਬ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਜਬ ਸਗੁਣ ਮੈ ਗੁਣ ਰੂਪ ਮਾਯਾ ਉਪਾਧੀ ਮਿਥਜਾ ਹੋਵੇ ਔ ਗੁਣਾ ਕਾ ਆਸਰਾ ਚੇਤਨ ਭਾਗ ਵਾਸਤਵ ਹੋਵੇ। ਯਹ ਸੁਨ ਹੇ ਸਿਖਜ! ਵੈਸੇ ਹੀ ਹੈ, ਯਹ ਉਤਰ ਕਹੇ- (ਸਾਚਾ ਇਤਿ) ਨਾਈ ਪਦ ਈਹਾਂ ਤੁਲਜ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖ੍ ! ਸਗੁਣ ਈਸ ਮੈ ਜੋ ਚੇਤਨ ਭਾਗ ਹੈ, ਸੋ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਸਾਚਾ ਨਾਮ ਤੀਨੋ ਕਾਲੋ ਮੈ ਨਾਸ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਜੋ ਰਜੋ ਸਤੋ ਤਮੋ ਗੁਣ ਰੂਪ ਮਾਯਾ ਭਾਗ ਹੈ। ਸੋ ਸਾਚੀ ਨਾਈ ਕਹੀਯੇ ਕਈਕ ਅਨਾਦਿਤਾ ਅਜਤਾ ਆਦਿਕ ਧਰਮੋ ਸੇ ਨਿਰਗੁਣ ਚੇਤਨ ਕੇ ਤੁਲਜ ਸਚੀ ਭਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਪਰੰਤੁ ਹੈ ਵਾਸਤਵ ਸੇ 'ਮਾਈ ਮਾਇਆ ਛਲੁ' ਹੈ ਇਤਜਾਦਿਕ ਬਚਨੋ ਸੇ ਮਿਥਜਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਰੂਪ ਮਾਯਾ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਸਗੁਣਤਾ ਕਾਲ ਮੇ ਹੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਹੈ, ਇਸ ਮੇ ਕਿੰਚਿਤ ਬਿਰੋਧ ਨਹੀ। ਯਾਹੀ ਭਾਵ ਸੇ 'ਨਿਰਗੁਨੁ ਆਪਿ ਸਰਗੁਨੁ ਭੀ ਓਹੀ॥' ਐਸੇ ਔਰ ਭੀ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੈ ਕਹਿਆ ਹੈ॥ ਪਰ ਪੁਰਖ ਕੇ ਸਤਜ ਹੋਨੇ ਮੈ ਔਰ ਮਾਯਾ ਕੇ ਅਸਤ੍ ਹੋਨੇ ਮੈ ਬੀਜ ਕਹੇ-

ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ ਜਾਇ ਨ ਜਾਸੀ ਰਚਨਾ ਜਿਨਿ ਰਚਾਈ ॥

(ਹੈ ਭੀ ਇਤਿ) ਭਿ ਪਦ ਅਪਿ ਕੇ ਅਸ੍ਥਾਨ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖਜ! ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਸੇ ਹੈ ਨਾਮ ਜੋ ਵਰਤਮਾਨ ਜਗਤ ਹੈ॥ ਅਰ ਭਿ ਸਬਦ ਸੇ ਭੂਤ ਜਗਤ ਹੈ ਅਰ ਹੋਸੀ ਕਹੀਯੇ ਜੋ ਆਗੇ ਭਵਿਖਜਤ ਕਾਲ ਮੈ ਹੋਨੇ ਵਾਲਾ ਜਗਤ ਹੈ, ਸੋ ਸੰਪੂਰਣ ਸ੍ਵਪਨੇ ਕੇ ਹਾਥੀ ਘੋੜਿਯੋ ਕੇ ਸਮਾਨ ਜਾਯ ਨਾਮ ਜਾਵੇ ਹੈ ਅਰ ਤਿਨ ਕੇ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਕੀ ਤਰਾਂ ਵਹੁ ਪੁਰਖ ਨ ਜਾਸੀ ਨਾਮ ਨਹੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇ। ਜਿਸ ਪੁਰਖ ਨੇ ਸਗੁਣ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋਕਰ ਅਪਨੀ ਮਾਯਾ ਸੇ ਸੰਪੂਰਣ ਜਗਤ ਕੀ ਰਚਨਾ ਨਾਮ ਉਤਪਤੀ ਰਚਾਈ ਨਾਮ ਕਰਾਈ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਮਾਯਾ ਅਸਤ ਰੂਪ ਹੈ ਔ ਪਰ ਪੁਰਖ ਸਤ ਰੂਪ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਸ ਲੋਹਿਤ ਸੁਕਲ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨ ਰੰਗੋ ਵਾਲੀ ਮਾਯਾ ਸੇ ਨਾਨਾ ਭਾਤ ਕੇ ਰੰਗੋ ਵਾਲੇ ਜਗਤ ਕੀ ਰਚਨਾ ਕਰਾਈ ਹੈ, ਵਹੁ ਮਾਯਾ ਭੀ ਤਿਸ ਨੇ ਰਚੀ ਹੈ ਵਾ ਨਹੀ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੂ ਦੂਸਰਾ ਪਖ ਕਹੇ-

ਰੰਗੀ ਰੰਗੀ ਭਾਤੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਜਿਨਸੀ ਮਾਇਆ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ॥

(ਰੰਗੀ ਇਤਿ) ਜਿਨ ਸਬਦ ਈਹਾ ਨਹੀ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਜਿਨਸੀ ਮਹਦਾਦਿਕੋ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੇਕਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮਾਯਾ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕਰੇ ਤਬ ਜਗਤ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਮੈ ਮਾਯਾਵਤ ਮਾਯਾ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਮੈ ਮਾਯਾ ਕੇ ਕਾਰਣ ਕੀ ਚਾਹ ਕਰੇ ਔ ਤਾ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਮੇ ਤਾ ਕੇ ਕਾਰਣ ਕੀ ਚਾਹ ਕਰੇ। ਐਸੇ ਆਗੇ ਆਗੇ ਚਾਹ ਹੋਨੇ ਕਰ ਕੋਈ ਅਵਧੀ ਰੂਪ ਠਹਰਨੇ ਕੀ ਜਗਾ ਮੂਲ ਨਾ ਮਿਲਨੇ ਸੇ ਮਾਯਾ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਮਾਯਾ ਅਨਾਦਿ ਹੈ ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਵੇਦ ਮੈ ਮਾਯਾ ਅਜਾ ਕਹੀ ਹੈ ਤੁਕ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ। ਹੇ ਸਿਖਜ! ਯਾ ਸੇ ਰੰਗੀ ਰੰਗੀ ਭਾਤੀ ਕਹੀਯੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਜਿਨਸੀ ਨਾਮ ਮਾਯਕ ਮਹਦਾਦਿਕੋ ਕੀ ਰਚਨਾ ਕਰ ਕਰ ਕਹੀਯੇ ਪੁਨਾ ਰਚ ਰਚ ਕੇ

ਭੀ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਮੂਲ ਖੋਜਨੇ ਵਾਲੀ ਯੁਕਤੀ ਸੇ ਅਰ ਵੇਦ ਮੈ ਅਜਾ ਕਹਨੇ ਸੇ ਮਾਯਾ ਜਿਨ ਨਾਮ ਮਤ ਅਰਥਾਤ ਨਹੀ ਉਸਨੇ ਉਪਾਈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੇਕਰ ਮਾਯਾ ਅਨਾਦਿ ਹੈ ਤਬ ਅਨਾਦਿ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੇ ਅਨਾਦਿ ਮਾਯਾ ਰੂਪ ਵਸਤੁ ਕਾ ਵਾਸਤਵ ਭੇਦ ਰਹਨੇ ਸੇ ਵਸਤੁ ਭੇਦ ਨਹੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇਗਾ, ਯਹ ਸੁਨ ਤਾ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਹੇਤ ਕਹੇ-

ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਜਿਵ ਤਿਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ॥

(ਕਰਿ ਕਰਿ ਇਤਿ) ਮਾਯਾ ਕਾਰਯ ਪ੍ਰਪੰਚ ਬਾਰ ਬਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਇਸ ਬਾਤ ਕੇ ਸੂਚਨ ਹੇਤ ਦੋ ਬਾਰ ਕਰ ਕਰ ਕਥਨ ਹੈ ਅਰਥ ਯਹ ਹੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਅਪਨਾ ਕੀਤਾ ਕਰ ਕਰ ਕਹੀਯੇ ਅਪਨੇ ਬਿਵਰਤ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਕੋ ਅਪਨੀ ਮਾਯਾ ਸਕਤੀ ਸਾਥ ਮਿਲਕੇ ਅਨੇਕ ਬਾਰ ਰਚ ਰਚ ਕੇ ਵੇਖੇ ਕਹੀਯੇ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਸਤਾਹੀਨ ਮਾਯਾ ਤਤ ਕਾਰਯ ਕੋ ਅਪਨੀ ਸ੍ਵਰੂਪਤਾ ਦੇ ਕਰ ਭਾਸਨੇ ਯੋਗਜ ਕਰਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਚੇਤਨਤਾ ਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸੇ ਹੈ। ਜਿਵ ਨਾਮ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸਨੇ ਸੇ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਸਤਾਹੀਨ ਦ੍ਰਿਸਜ ਕਾ ਤਾ ਮੇ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਭੇਦ ਨਾ ਰਹਨੇ ਕਰ ਤਿਸਦੀ ਨਾਮ ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਕਹੀਯੇ ਸਰਬ ਪਰਿਛੇਦੋ ਸੇ ਰਹਿਤ ਬਿਭੁਤਾ ਸਿਧ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ। ਮਾਯਾ ਤਤ ਕਾਰਯ ਕੀ ਸਤਾ ਬ੍ਵਹਾਰਕ ਵਾ ਪ੍ਰਾਤੀਤਕ ਹੈ ਔ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀ ਸੱਤਾ ਪਾਰਮਾਰਥਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਇਨਕੀ ਸੱਤਾ ਬਿਖਮ ਹੈ ਔ ਬਿਖਮ ਸੱਤਾ ਵਾਲੇ ਸਰਪ ਸੇ ਕਬੀ ਰਜੁ ਮੈ ਜਹਰ ਨਹੀ ਦੇਖੀ। ਯਾ ਤੇ ਮਾਯਾ ਤੱਤਾ ਕਾਰਯ ਸੇ ਭੀ ਅਪਨੀ ਸੱਤਾ ਦੇਕਰ ਪ੍ਰਕਾਸਨੇ ਵਾਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੈ ਪਰਿਛੇਦ ਨਹੀ ਕੀਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਪਰਿਛੇਦ ਰਹਿਤ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮਤ ਹੋਵੋ ਤਿਸ ਮੈ ਮਾਯਾ ਕ੍ਰਿਤ ਭੇਦ ਤੌਂ ਭੀ ਮਾਯਾ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਸਗੁਣ ਭਯਾ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਕਾਸਾਦਿਕ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਬਿਨਾ ਹੀ ਰਚਨਾ ਕਿਉ ਨਹੀ ਕਰੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਕਰਸੀ ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਈ ॥

(ਜੋ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੋ ਕਹੀਯੇ ਜੈਸੀ ਰਚਨਾ ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਏਕ ਮੈ ਬਹੁਤ ਹੋਵੋਂ ਐਸੀ ਮਾਯਾ ਕੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਮੈ ਭਾਵੇ ਨਾਮ ਰੁਚੇ ਹੈ। ਵਹੁ ਸਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੋਈ ਕਰਸੀ ਨਾਮ ਤੈਸੀ ਹੀ ਆਕਾਸਾਦਿਕੋ ਕੇ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਕਰੇ ਹੈ ਔਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਨਹੀ ਕਰੇ। ਯਾ ਤੇ ਜਬ ਵਹੁ ਜੈਸਾ ਚਾਹੇ ਵੈਸਾ ਕਰਨੇ ਕੋ ਸਮਰਥ ਹੈ ਤਬ ਆਕਾਸਾਦਿ ਕ੍ਰਮ ਕੋ ਤੋੜਕੇ ਪਹਲੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਪੀਛੇ ਜਲਾਦਿ ਐਸੇ ਵਾ ਪਾਚ ਕੀ ਜਗਾ ਛਹ ਤਤ੍ਵ ਹੀ ਕਰ ਦੇਵੇ ਐਸੇ ਉਸਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਾਹੂ ਕਾ ਹੁਕਮ ਭੀ ਕਰਨਾ ਨਹੀ ਬਨੇ, ਯਹ ਕਹੇ- (ਹੁਕਮੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਸਗੁਣ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਅਤਜੰਤ ਚਤੁਰ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਤਿਸਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਹੁਕਮ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਈ ਨਾਮ ਐਸੇ ਕਰੇ, ਐਸੇ ਨਾ ਕਰੇ ਵਾ ਔਰ ਤਰਾ ਹੀ ਕਰੇ, ਐਸੀ ਅਗਜਾਨ ਹੀ ਕਰਨੀ ਬਨੇ। ਭਾਵ ਯਹ ਜਿਸ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਰਚਨੇ ਔ ਜੇਤੇ ਰਚਨੇ ਵਹ ਉਚਿਤ ਜਾਨੇ ਹੈ ਤਿਸ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਅਰ ਤੇਤੀ ਸੰਖਾ ਕੇ ਰਚੇ ਹੈ। ਇਸ ਮੇ ਕੋਈ ਅਪਨਾ ਹੁਕਮ ਲਗਾਵਨੇ ਕੋ ਸਮਰਥ ਜਾਨੇ ਤਬ ਵਹੁ ਭੀ ਕੁਛ ਨਈ ਰਚਨਾ ਕਰ ਦਿਖਾਵੇ। ਪਰੰਤੁ ਕਰ ਕੋਈ ਨਹੀ ਸਕੇ ਯਾ ਤੇ ਕੋਈ ਸਮਰਥ ਨਹੀ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੈ ਬਚਨ ਹੈ 'ਪੰਚ ਤਤੁ ਕਰਿ ਤੁਧੁ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਸਾਜੀ ਕੋਈ ਛੇਵਾ ਕਰਿਉ ਜੇ ਕਿਛੁ ਕੀਤਾ ਹੋਵੈ' ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮਾਯਾ ਕੇ ਮੇਲ ਕਾਲ ਮੇ ਹੀ ਤਾ ਮੇ ਮਾਯਾ ਸੇ ਭੇਦ ਨਾ ਸਿਧ ਹੋਨੇ ਤੇ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਸੁਧਤਾ ਔ ਸੁਧਤਾ ਕਾਲ ਮੇ ਹੀ ਮਾਯਾ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਜੈਸੀ ਚਾਹੇ ਵੈਸੀ ਰਚਨਾ ਕਾ ਕਰਤਾਪਨਾ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਪਰਮ ਆਸਚਰਜ ਰੂਪ ਐਸ੍ਵਰਯ ਸੁਨ ਕਰ ਔਰ ਐਸ੍ਵਰਯ ਸੁਣਨ ਕੀ ਇਛਾ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੂਯੇ ਸਿਖ੍ਯ ਪ੍ਰਤਿ ਗੁਰੁ ਪੁਨਾ ਭੀ ਸਗੁਣ ਕੇ ਐਸ੍ਵਰਯ ਕੋ ਕਹਤੇ ਹੂਯੇ ਪਰਬ ਕੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰੇ ਹੈ-

ਸੋ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਾਹਾ ਪਾਤਿਸਾਹਿਬੁ ਨਾਨਕ ਰਹਣੁ ਰਜਾਈ ॥ ੨੭ ॥

(ਸੋ ਇਤਿ) ਪਾਤ ਨਾਮ ਫਾਰਸੀ ਮੈ ਤਖਤ ਕਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮੈ ਸਿੰਘਾਸਨ ਹੈ। ਪਾਤਸਾਹ

ਨਾਮ ਤਿਸ ਕੇ ਮਾਲਕ ਕਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮੈ ਸਿੰਘਾਸਨਪਤੀ ਹੈ। ਸਾਹ ਧਨੀ ਪੁਰਖੋ ਕਾ ਔ ਛੋਟੇ ਰਾਜਾ ਲੋਕੋ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਸਾਹਪਤਿ ਤਿਨਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਸਿੰਘਾਸਨਪਤੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜਿਨ ਕੋ ਸਹਨਸਾਹ ਔਰ ਰਾਜਾਧਿਰਾਜਾ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤੁਕ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ ਜੈਸੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਕਾ ਪਤਿ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾਧਿਰਾਜ ਸੰਪੂਰਣ ਮੰਡਲੇਸ੍ਵਰ ਰਾਜਾ ਲੋਕਨ ਕੇ ਸਹਿਤ ਅਪਨੀ ਨਿਖਲ ਪ੍ਰਜਾ ਕੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਯਹ ਸਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਭੀ ਇੰਦ੍ਰ ਬਰੁਣ ਕੁਬੇਰਾਦਿਕ ਸਾਹੋ ਕਾ ਪਤੀ ਪਾਤਸਾਹ ਸੰਪੂਰਣ ਬਿਸ੍ਵ ਕੀ ਮਰਯਾਦਨ ਕੋ ਅਪਨੀ ਵੇਦ ਕੀ ਆਗਜ਼ਾ ਦ੍ਵਾਰਾ ਪਾਲੇ ਹੈ, ਇਸੀ ਬਾਤ ਕੋ ਬੇਦ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਹੀ ਸਗੁਣ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਇੰਦ੍ਰਾਦਿ ਲੋਕਪਾਲੋ ਸਹਿਤ ਸਰਬ ਕਾ ਸ੍ਵਾਮੀ ਲੋਕੋ ਕਾ ਪਾਲਕ ਸਰਬ ਕਾ ਅਧਿਪਤ ਹੈ। ਦਸਮ ਗੁਰੁ ਜੀ ਭੀ ਕਹੇ ਹੈ 'ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਣਿ ਸਾਹੁ ਸਾਹਾਣਿ ਗਣਿਜੈ॥' ਇੰਦ੍ਰ ਨਾਮ ਕਾ ਅਰਥ ਐਸ੍ਵਰਯ ਵਾਲਾ ਹੈ। 'ਕੋਟਿ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਣ' ਕਹੀਯੇ ਕ੍ਰੋੜ ਐਸ੍ਵਰਯ ਵਾਲਯੋ ਕਾ ਐਸਵਰਯ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਯਾ ਹੀ ਤੇ ਸਾਹ ਸਾਹਾਨ ਕਹੀਯੇ ਧਨੀਯੋ ਕਾ ਧਨੀ ਗਿਣੀਯੇ ਹੈ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੇ ਪਤਿ ਸਬਦ ਕਾ ਅਰਥ ਫਾਰਸੀ ਮੈ ਕਹੇ- (ਸਾਹਿਬ ਇਤਿ) ਸੋ ਸਾਹਾ ਪਤਿ ਪਾਤਿਸਾਹ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸਾਹਿਬ ਕਹੀਯੇ ਅਪਨੀ ਮਾਯਾ ਸੇ ਰਚੇ ਭੂਤ ਭਾਵੀ ਵਰਤਮਾਨ ਕੇ ਨਿਖਲ ਪਦਾਰਥੋ ਕੇ ਪ੍ਰੇਰਣੇ ਵਾਲਾ ਸਮਰਥ ਸ੍ਵਾਮੀ ਹੈ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਤਿਸ ਕੋ ਜਗਤ ਕਾ ਪ੍ਰਭੂ ਅਰ ਦੇਵਨ ਕਾ ਦੇਵ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਕਹੇ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮੈ ਸਰਬ ਕਾ ਸ੍ਵਾਮੀਪਣਾ ਸਫੁਟ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਹੇਤੁ ਕਹੇ ਹੈ- (ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਸੇ ਸੰਪੂਰਣ ਜਗਤ ਕੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਸੂਰਯ ਚੰਦ੍ਰਾਦਿਕ ਭੀ ਤਿਸ ਸਾਹਿਬ ਕੀ ਰਹਣ ਰਜਾਈ ਨਾਮ ਆਗਜ਼ਾ ਮੇ ਰਹੇ ਹੈ, ਇਸੀ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮੈ ਸਰਬ ਜਗਤ ਕਾ ਸ੍ਵਾਮੀਪਨਾ ਰੂਪ ਪਰਮ ਐਸ੍ਵਰਯ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਪਦ ਸਰਬ ਪੌੜੀਯੋ ਕੇ ਅੰਤ ਮੈ ਪੌੜੀਯੋ ਕੀ ਸਮਾਪਤਿ ਬੋਧਕ ਮੰਗਲ ਹੈ॥੨੭॥

ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਅਪਨੇ ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਵੇਦ ਮੇ ਕਹੇ ਗੇਯ ਧਜੇਯ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਜਬ ਕਰਤੇ ਥੇ, ਉਸੀ ਸਮੇ ਕੋਈ ਗੋਰਖ ਮਤ ਕਾ ਕਨਪਟਾ ਯੋਗੀ ਆ ਕਰ ਕਹਨੇ ਲਗਾ ਹਮਾਰੇ ਮਤ ਕੇ ਆਚਾਰਯ ਗੁਰੁ ਗੋਰਖ ਨੇ ਜੋ ਹਮਾਰਾ ਵੇਸ ਚਲਾਯਾ ਹੈ, ਇਸ ਵੇਸ ਸੇ ਪਰੇ ਔਰ ਕੋਈ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਮਾਰਗ ਨਹੀ। ਕਾਨੋ ਮੇ ਮੁਦ੍ਰਾ ਧਾਰਨ ਕਰਨੀ, ਝੋਲੀ ਰਖਨੀ, ਬਿਭੂਤੀ ਲਗਾਵਨੀ ਇਤਜ਼ਾਦਿ ਵੇਸ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਉਤਮ ਮਾਰਗ ਹੈ। ਧਨਯ ਹੈ ਹਮ ਜਿਨ ਕੋ ਨਾਥ ਜੀ ਕੀ ਦਯਾ ਸੇ ਯਹ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਯਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਕਹਤੇ ਕੋ ਸੁਨ ਕਰ ਪਰਮ ਪਦ ਦਯਾਲੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸਰਬ ਜੀਵੋ ਕੇ ਹਿਤ ਹੇਤ ਅਪਨਾ ਅਵਤਾਰ ਸਮਝ ਕੇ ਇਸ ਕਾ ਭੀ ਕਾਹੂ ਰੀਤਿ ਸੇ ਕਲਜ਼ਾਣ ਹੋਵੇ ਯਹ ਇਛਾ ਕਰ ਤਿਸ ਕੇ ਵੇਖ ਕੀ ਵਸਤੁਯੋ ਕੇ ਨਾਮ ਸੇ ਹੀ ਤਿਸਕੋ ਸਭੀ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਸਾਧਨ ਬਤਾਵਨ ਹੇਤ ਜੈਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ਹਾ ਨੇ ਇੰਦ੍ਰ ਕੋ ਚਾਰ ਵਾਰ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ ਔ ਉਦਾਲਕ ਨੇ ਅਪਨੇ ਪੁਤ੍ਰ ਸ੍ਵੇਤ ਕੇਤੁ ਕੋ ਨਵ ਵਾਰ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ। ਤੈਸੇ ਚਾਰ ਵਾਰ ਤਿਨਕੇ ਮਤ ਕੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੋ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰਤੇ ਹੁਯੇ ਤਿਸ ਕੋ ਵੇਦ ਮਾਰਗ ਕਾ ਪੁਨਾ ਪੁਨਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ-

ਮੁੰਦਾ ਸੰਤੋਖੁ ਸਰਮੁ ਪਤੁ ਝੋਲੀ ਧਿਆਨ ਕੀ ਕਰਹਿ ਬਿਭੂਤਿ ॥

(ਮੁੰਦਾ ਇਤਿ) ਯੋਗ ਕੇ ਭੇਦ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਮੈ ਤੀਨ ਲਿਖੇ ਹੈ- ਏਕ ਗਜ਼ਾਨ ਦੂਸਰਾ ਭਕ੍ਤੀ ਤੀਸਰਾ ਕਰਮ। ਇਨ ਤੀਨੋ ਕੇ ਚਿੰਨ ਇਨਕੇ ਸਾਧਨ ਲਿਖੇ ਹੈ। ਪਾਤੰਜਲ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੈ ਕਹਜ਼ਾ ਯੋਗ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਾ ਰੋਕਨਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਗਜ਼ਾਨ ਕਾ ਨਿਦਿਧਜ਼ਾਸਨ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਗੋਰਖ ਮਤ ਕਾ ਮੁਦ੍ਰਾ ਧਾਰਣਾਦਿ ਰੂਪ ਯੋਗ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਕਰਮਾਦਿ ਯੋਗੋ ਮੇ ਗਿਨਾ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਅਵੈਦਕ ਮਤ ਹੈ, ਤੌ ਭੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਦੂਖਣੋ ਕੋ ਭੂਖਣ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਤਿਨ ਕੇ ਅਨੇਕ ਚਿੰਨੋ ਕੋ ਗਜ਼ਾਨ ਸਾਧਨਤਾ ਸਿਧ ਕਰੇ ਹੈ। ਤੁਕ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ, ਹੇ ਸਿਖਜ਼! ਗੋਰਖ ਮਤ ਕੇ ਯੋਗੀ ਤੋ ਮੁਦ੍ਰਾ ਮੱਟੀ ਵਾ ਕੰਚ ਕੀ ਗੋਰਖ ਮਤ ਕੇ ਅਵੈਦਿਕ ਯੋਗ ਕਾ ਜਨਾਵਨੇ ਵਾਲਾ ਚਿੰਨ ਧਾਰਣ ਕਰੇ ਹੈ ਅਰ ਹਮ ਵੈਦਿਕ ਗਜ਼ਾਨ ਜੋਗ ਕਾ ਲਖ੍ਯਾਯਕ ਚਿੰਨ ਸੰਤੋਖ ਧਾਰਣ ਕਰੇ ਹੈ। ਸਬਦਾਦਿਕ ਵਿਖਯੋ ਕੇ ਰਾਗ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕਰ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਤ੍ਰਿਪਤ

ਹੋਨਾ ਸੰਤੋਖ ਹੈ ਅਥਵਾ ਜੈਸਾ ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਉਸੀ ਸੇ ਅਪਨੇ ਸਰੀਰ ਕੀ ਰਖਾ ਕਰਨਾ ਰੂਪ ਵੈਰਾਗਜ ਕਾ ਅੰਗ ਭੂਤ ਸੰਤੋਖ ਹੈ। ਯਹ ਸੰਤੋਖ ਸਮਦਮਾਦਿ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਦ੍ਵਾਰਪਾਲੋ ਕੇ ਸਾਥ ਹੋਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਅਰ ਅਗਨਿ ਕੇ ਪੱਕੇ ਚਿੰਨ ਧੂਮਵਤ ਆਤਮ ਗਜਾਨ ਕਾ ਪੱਕਾ ਚਿੰਨ ਹੈ। ਸੋ ਹਮ ਜਾਨਨੇ ਕੀ ਚਾਹ ਵਾਲੇ ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਗਜਾਨ ਕੀ ਸਿਧੀ ਹੇਤ ਅਰ ਅਪਨੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਸਿਧੀ ਹੇਤ ਗਜਾਨ ਯੋਗ ਕਾ ਚਿੰਨ ਧਾਰਨ ਕਰੇ ਹੈ। ਸੰਸਾਰ ਦੁਖ ਮੈ ਫੈਕਨੇ ਵਾਲੀ ਔ ਵਿਖਯੋ ਮੈ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਾਵਨੇ ਵਾਲੀ ਮੱਟੀ ਆਦਿਕੋ ਕੀ ਮੁੰਦ੍ਰਾ ਹੀ ਧਾਰੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਪਾਵਨੇ ਹੇਤ ਚਾਰ ਕੋਣੇ ਬਸਤ੍ਰ ਕੀ ਯੋਗੀਯੋ ਕੀ ਝੋਲੀਵਤ ਆਪ ਝੋਲੀ ਕੌਨ ਰਖੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਸਰਮੁ ਇਤਿ) ਸਰਮ ਨਾਮ ਸੁਖ ਕਾ ਹੈ ਪਤ ਨਾਮ ਪਾਤ੍ਰ ਕਾ ਹੈ। ਸੋ ਪਾਤ੍ਰ ਈਹਾਂ ਝੋਲੀ ਰੂਪ ਲੇਨਾ। ਜੋਗੀ ਝੋਲੀ ਚਾਰ ਕੌਣ ਕੀ ਰਖੇ ਹੈ। ਹਮ ਝੋਲੀ ਤੀਨ ਅਵਸ੍ਥਾ ਤਜਾਗ ਕੇ ਕੇਵਲ ਤੁਰੀਆ ਰੂਪ ਚੌਥੀ ਕੋਣ ਕੀ ਹੀ ਰਖੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸਿਖਜ ਸਰਮ ਪਤੁ ਕਹੀਯੇ ਸੁਖ ਕਾ ਪਾਤ੍ਰ ਭਾਵ ਪਰਮਾਨੰਦ ਰੂਪ ਸੁਖ ਕਾ ਅਸ੍ਥਾਨ ਰੂਪ ਝੋਲੀ ਹਮ ਤੁਰੀਆ ਚੇਤਨ ਰਖੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਭਜਨਾਨੰਦਾਦਿਕ ਸੰਪੂਰਣ ਸਰਮ ਨਾਮ ਸੁਖੋ ਕਾ ਪਤ ਨਾਮ ਸ੍ਵਾਮੀ ਅਰਥਾਤ ਮੁਖਜ ਜੋ ਪਰਮਾਨੰਦ ਰੂਪ ਅਵਸ੍ਥਾ ਤ੍ਰਯ ਕੋ ਤਜਾਗ ਕਰ ਤੁਰੀਆ ਰੂਪ ਸੁਖ ਵਹੀ ਹਮ ਹਸਤੀ ਪਾਉ ਮੈ ਸਭ ਪਾਉ ਨਜਾਯ ਸੇ ਝੋਲੀ ਧਾਰਣ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਦਜਪਿ ਸੁਖਪਤੀ ਅਵਸਥਾ ਸੇ ਉਠ ਕਰ ਭੀ ਮੈ ਬਡਾ ਸੁਖੀ ਸੋਯਾ ਐਸੇ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤੀਸਰੀ ਅਵਸ੍ਥਾ ਕੋ ਹੀ ਸੁਖ ਕਾ ਅਸ੍ਥਾਨ ਬਨਨੇ ਸੇ ਆਪ ਤਿਸ ਕੋ ਝੋਲੀ ਕਿਉ ਨਹੀ ਕਹਤੇ, ਯਹ ਅਸੰਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਥਾਪਿ ਤਹਾ ਭੀ ਤੁਰੀ ਚੇਤਨ ਕੋ ਹੀ ਸੁਖ ਸ੍ਥਾਨਤਾ ਹੈ ਅਵਸ੍ਥਾ ਰੂਪ ਅਗਜਾਨ ਕੋ ਦੁਖ ਰੂਪ ਹੋਨੇ ਸੇ ਤਾ ਕੋ ਸੁਖ ਕਾ ਸ੍ਥਾਪਨਾ ਨਹੀ ਬਨੇ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਕੋ ਝੋਲੀ ਨਹੀ ਕਹਤੇ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ। ਈਹਾਂ ਸੁਖ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਸੁਖ ਕਾ ਸ੍ਥਾਨ ਕਹਨਾ ਭੀ ਐਸੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਲੋਕ ਰਾਹੂ ਕਾ ਸਿਰ ਕਹੇ ਹੈ ਔ ਸਿਲਾ ਕੀ ਮੂਰਤਿ ਕਹੇ ਹੈ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਰਾਹੂ ਨਾਮ ਸੇਰ ਕਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਰਾਹੂ ਸਿਰ ਰੂਪ ਹੈ, ਮੂਰਤਿ ਸਿਲਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਐਸੇ ਸੁਖ ਕਾ ਸ੍ਥਾਨ ਤੁਰੀਯ ਸੁਖ ਰੂਪ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਤਿਸ ਤੁਰੀਯ ਚੇਤਨ ਕਾ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਕੈਸੇ ਹੁਯਾ ਵਾ ਝੋਲੀ ਕਾ ਸਾਥੀ ਬਿਭੂਤਿ ਆਪ ਕੌਨ ਰਖਤੇ ਹੋ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਧਿਆਨ ਕੀ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਭੀ ਧਜਾਨ ਕੀ ਬਿਭੂਤਿ ਕਥਨ ਸਿਲਾ ਕੀ ਮੂਰਤਿ ਕਹਨਵਤ ਜਾਨ ਲੇਨਾ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖਜ! ਔਰ ਸਰਬ ਓਰ ਸੇ ਹਟਾ ਕਰ ਏਕ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾਕਾਰ ਚਿਤ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰੂਪ ਬਿਭੂਤਿ ਸੇ ਤੁਰੀਯਾ ਚੇਤਨ ਕਾ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹਮ ਪਾਖੰਡੀਯੋਂ ਕਾ ਚਿੰਨ ਕਾਸ੍ਟ ਕੀ ਭਸਮ ਰੂਪ ਬਿਭੂਤਿ ਨਹੀ ਧਾਰਣ ਕਰੇ॥ ਕਿੰਤੂ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਝੋਲੀ ਕਾ ਮੇਲੀ ਯਹੀ ਬਿਭੂਤਿ ਰਖੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋਗੀ ਖਿੰਥਾ ਰਖੇ ਹੈ, ਆਪ ਕੌਨਸੀ ਖਿੰਥਾ ਰਖਤੇ ਹੋ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਖਿੰਥਾ ਕਾਲੁ ਕੁਆਰੀ ਕਾਇਆ ਜੁਗਤਿ ਡੰਡਾ ਪਰਤੀਤਿ ॥

(ਖਿੰਥਾ ਇਤਿ) ਖਿੰਥਾ ਸੀਤ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਗੋਦੜੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਕੁਆਰੀ ਨਾ ਬਿਵਾਹੀ ਇਸਤਰੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਈਹਾਂ ਬਿਵਾਹ ਕੀ ਜਗਾ ਕਾਲ ਕਾ ਕੀਆ ਭੇਦ ਲੇਨਾ ਜਿਸਕਾ ਨਾਮ ਕਾਲ ਪਰਿਛੇਦ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖਜ! ਜੋ ਕਾਲ ਕੁਆਰੀ ਕਹੀਯੇ ਕਾਲ ਕੇ ਪਰਿਛੇਦ ਸੇ ਰਹਿਤ ਕਾਯਾ ਨਾਮ ਹਮਾਰੀ ਅਖੰਡ ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਦੇਹ ਹੈ। ਵਹੀ ਹਮਨੇ ਗਜਾਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਜਨਮਾਦੀ ਸੀਤ ਨਿਵਾਰਣ ਹੇਤ ਗੋਦੜੀ ਧਾਰਣ ਕਰੀ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਸ ਅਭੇਦ ਕੇ ਗਜਾਨ ਸੇ ਅਖੰਡ ਚੇਤਨ ਦੇਹ ਰੂਪ ਕੰਥਾ ਧਾਰਣ ਕਰੀ ਹੈ ਤਿਸ ਗਜਾਨ ਕੋ ਨੈਯਾਯਿਕ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮ ਨਹੀ। ਇਸ ਪ੍ਰਤਖ ਸੇ ਔ ਭੇਦ ਕੀ ਸਾਧਕ ਅਨੁਮਾਨ ਰੂਪ ਯੁਕਤੀਆ ਸੇ ਭੇਦ ਸਿਧ ਕਰ ਦੂਰ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਗਜਾਨ ਕੈਸੇ ਥਿਰ ਹੋਵੇ ਵਾ ਸੀਤ ਨਿਵਾਰਣੀ ਕੰਥਾਵਤ ਪਸੂ ਨਿਵਾਰਕ ਦੰਡ ਕੌਨ ਰਖਤੇ ਹੋ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਜੁਗਤਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਪਰਤੀਤ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਏਕਤਾ ਕੇ ਗਜਾਨ ਕੇ ਥਿਰ ਰੂਪ ਨਿਸਚੇ ਹੇਤ ਹਮ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਹੈ। ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਹੋਨੇ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ਵਤ ਯਹ ਅਨੁਮਾਨ ਵਪ ਯੁਕਤੀ ਰੂਪ ਔਰ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੋਂ ਯਹ ਗਜਾਨੀ ਜਨੋ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਰੂਪ

ਤਿਨ ਨੈਯਾਯਿਕ ਪਸੂਯਾ ਕੇ ਹਟਾਵਨੇ ਹੇਤ ਦੰਡ ਰਖੇ ਹੈ ਕੰਧਾ ਥਕਾਵਨੇ ਵਾਲਾ ਕਾਠ ਕੜਾ ਨਹੀ ਰਖੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਆਈ ਪੰਥੀ ਕੇ ਜੋਗੀ ਚੇਲੇ ਪੋਤੇ ਚੇਲਜੋ ਆਦਿਕੋ ਕੀ ਬਡੀ ਜਮਾਤ ਬਾਂਧ ਕੇ ਜਗਤ ਕੀ ਜੀਤ ਹੇਤ ਬਿਚਰੇ ਹੈ ਆਪ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਵੈਸੇ ਸਿਖਜ ਪ੍ਰਸਿਖਜਨ ਕੀ ਜਮਾਤ ਬਾਧ ਕੇ ਬਿਚਰਤੇ ਨਹੀ, ਯਾ ਤੇ ਆਪ ਸੇ ਜਗਤ ਕਾ ਬਿਜਯ ਕੈਸੇ ਹੋਵੇਗਾ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ–

ਆਈ ਪੰਥੀ ਸਗਲ ਜਮਾਤੀ ਮਨਿ ਜੀਤੈ ਜਗੁ ਜੀਤੁ ॥ ਆਦੇਸੁ ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ ॥

(ਆਈ ਇਤਿ) ਆ ਕਾ ਅਰਥ ਸਰਬ ਓਰ ਤੇ ਹੈ, ਈ ਕਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਏ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖਜ ! ਜੋ ਉਤਮ ਪੁਰਖ ਇਸ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਮਾਰਗ ਗਜਾਨ ਮੈ ਗਜਾਨੀਆ ਨਾਮ ਸਰਬ ਓਰ ਤੇ ਈ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਏ ਹੈ। ਤਿਨ ਸਾਥ ਮਿਲਕੇ ਹਮ ਭੀ ਜਮਾਤ ਵਾਲੇ ਹੈ ਚੰਚਲ ਮਨੋ ਵਾਲੇ ਪਾਰਬਤੀ ਕੇ ਉਪਾਸ ਕੀ ਵਾਮ ਮਤੀ ਆਈ ਪੰਥੀ ਵਾਲੇ ਕਨਪਾਟਜੋ ਸਾਥ ਮਿਲਕੇ ਨਹੀ ਜਮਾਤ ਵਾਲੇ ਬਨੇ ਅਰ ਜਗਤ ਕਾ ਜੀਤਨਾ ਹਮ ਮਨ ਰੂਪ ਸਤ੍ਰੂ ਕੇ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਗਜਾਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਜਯ ਕਰਨੇ ਸੇ ਕਰੇ ਹੈ। ਮਨ ਕੇ ਜਯ ਕਰੇ ਬਿਨਾ ਜਗਤ ਕੀ ਜੀਤ ਮਹਾਹੰਕਾਰ ਕੋ ਉਤਪੰਨ ਕਰਕੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਸੰਸਾਰ ਚੱਕ੍ਰ ਮੈ ਫੇਰਨੇ ਸੇ ਬਡੀ ਹਾਰ ਹੈ ਜੀਤ ਨਹੀ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋਗੀ ਜੋ ਆਦੇਸ ਆਦੇਸ ਐਸੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੇ ਹੈ ਤਿਸ ਕਾ ਬਨਨਾ ਆਪ ਮੈ ਕੈਸੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ–

(ਆਦੇਸ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਵੇਦ ਮੈ ਆਦੇਸ ਪਦ ਉਪਦੇਸ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ। ਉਪਦੇਸ ਬਿਧਿ ਨਿਖੇਧ ਦੋ ਪਰਕਾਰ ਕਾ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਦੋ ਬਾਰ ਆਦੇਸ ਕਥਨ ਹੈ। ਬਿਧਿ ਰੂਪ ਉਪਦੇਸ ਤਤ੍ਵਮਸਿ ਆਦਿਕ ਵਾਕਜਨ ਸੈ ਸਾਖਜਾਤ ਏਕ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ। ਨਿਖੇਧ ਰੂਪ ਉਪਦੇਸ ਸੂਖਮਥੂਲ ਸਾਰੇ ਕਾ ਨਿਖੇਧ ਕਰ ਏਕ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ। ਇਸ ਬਿਧਿ ਨਿਖੇਧ ਰੂਪ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਆਦੇਸ ਕਾ ਹਮ ਭੀ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੇ ਹੈ। ਇਸ ਆਦੇਸ ਸੇ ਬਿਨਾ ਔਰ ਜੋ ਉਨਕਾ ਆਦੇਸ ਕਹਨਾ ਹੈ ਸੋ ਪ੍ਰਮਾਣਹੀਨ ਹੈ ਅਰ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਨਿਸਪ੍ਰਮਾਣ ਨਿਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕਾ ਹਮਾਰੇ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਹੀ। ਤਿਸੇ ਪਦ ਕਾ ਦੇਹਲੀ ਦੀਪਕ ਨਜਾਯ ਸੇ ਦੋਨੋ ਆਦੇਸੋ ਸਾਥ ਸੰਬੰਧ ਹੈ। ਮੂਲ ਪਾਠ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ ਆਦੇਸ ਤਿਸੇ ਨਾਮ ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਹੀ ਬਿਧੀ ਮੁਖ ਬਚਨੋ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਹੈ ਔਰ ਤਿਸੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਨਿਖੇਧ ਦ੍ਵਾਰਾ ਨਿਖੇਧ ਮੁਖ ਬਚਨੋ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਹੈ, ਕੈਸਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ ਜਿਸਕਾ ਦੋ ਰੀਤਿ ਸੇ ਆਦੇਸ ਹੈ–

ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਵੇਸੁ ॥ ੨੮ ॥

ਆਦਿ ਕਹੀਯੇ ਮਾਯਾ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਵਹੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕਾ ਪ੍ਰਥਮ ਕਾਰਣ ਹੈ ਪੁਨਾ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਵਹੁ ਅਨੀਲੁ ਕਹੀਯੇ ਨੀਲ ਜੋ ਤਮ ਰੂਪ ਅਗਜਾਨ ਹੈ ਤਾ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਹੀਨ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋ ਵਸਤੁ ਕਾਹੂ ਕਾ ਆਦਿ ਕਾਰਣ ਹੋਵੇ ਹੈ ਵਹੁ ਕਾਹੂ ਕਾ ਕਾਰਯ ਭੀ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਦੰਡ ਘੜੇ ਕਾ ਕਾਰਨ ਹੈ ਔ ਅਪਨੇ ਬਨਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾ ਕਾਰਯ ਹੈ। ਐਸੇ ਯਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਭੀ ਕਾਹੂ ਕਾ ਕਾਰਯ ਹੋਵੇਗਾ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ– (ਅਨਾਦਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਯਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਦਿ ਜੋ ਉਤਪਤੀ ਤਾ ਸੇ ਰਹਿਤ ਅਨਾਦਿ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕਾਹੂ ਕਾ ਕਾਰਯ ਨਹੀ ਬਨੇ ਕਾਰਯ ਨਾ ਬਨਨੇ ਮੈ ਪ੍ਰਬਲ ਹੇਤੁ ਕਹੇ– (ਅਨਾਹਤਿ ਇਤਿ) ਆਹਿਤ ਈਹਾ ਅਗਜਾਨ ਸੇ ਬਨੀ ਮਿਥਜਾ ਵਸਤੁ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਅਨਾਹਿਤ ਤਾ ਸੇ ਭਿੰਨ ਸਚੀ ਵਸਤੁ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਸੋ ਸਚੀ ਵਸਤੁ ਮਿਥਜਾ ਵਸਤੁ ਕਾ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਯਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਕਾ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਰੂਪ ਅਨਾਹਿਤ ਕਹੀਯੇ ਅਗਜਾਨ ਸੇ ਨਾ ਬਨਨੇ ਸੇ ਕਾਹੂ ਕਾ ਕਾਰਯ ਨਹੀ ਬਨੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਹੋਵੋ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਆਪਨੇ ਜੈਸਾ ਕਹਿਆ ਹੈ ਵੈਸਾ ਪਰੰਤੁ ਕਹੀਂ ਬਿਸਨ, ਕਹੀਂ ਸਿਵ, ਕਹੀਂ ਸਕਤੀ, ਕਹੀਂ ਸੂਰਯ ਐਸੇ ਅਨੇਕ ਵੇਸੋ ਕੋ ਕੈਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ– (ਜੁਗੁ ਇਤਿ) ਭਕਤੋ ਪੈ ਕ੍ਰਿਪਾ

ਹੇਤ ਔ ਵੇਦ ਮੈ ਕਹੇ ਧਰਮੋ ਕੀ ਰਛਾ ਹੇਤ ਅਪਨੀ ਇਛਾ ਸੇ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਬਿਸਨੁ ਸਿਵਾਦਿਕ ਅਨੇਕ ਵੇਸੋ ਕੋ ਪੁਨਾ ਬਿਸਨੁ ਆਦਿਕੋ ਸੇ ਆਗੇ ਰਾਮ ਕ੍ਰਿਸਨਾਦਿਕ ਅਨੇਕ ਵੇਸੋ ਕੋ ਕਰਤਾ ਹੁਯਾ ਭੀ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਸਭ ਜੁਗੋ ਮੈ ਏਕ ਵੇਸ ਹੈ, ਤਿਸੀ ਕਾ ਦੋ ਰੂਪ ਆਦੇਸ ਹੈ। ਐਸੇ ਪੂਰਬ ਸਾਥ ਮੇਲ ਲੇਨਾ ਅਥਵਾ ਕਿਸਕਾ ਤਿਸਕਾ ਦੋ ਰੂਪ ਆਦੇਸ ਹੈ, ਜੋ ਆਦਿ ਹੈ, ਜੋ ਅਨੀਲ ਹੈ, ਜੋ ਅਨਾਦਿ ਹੈ, ਜੋ ਅਨਾਹਤਿ ਹੈ, ਜੋ ਸਭ ਜੁਗੋ ਮੈ ਏਕ ਵੇਸ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋਗੀਯੋ ਕੇ ਭੋਜਨ ਕੀ ਜਗਾ ਆਪ ਕਾ ਤਤਕਾਲ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਭੋਜਨ ਕਿਆ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਭੁਗਤਿ ਗਿਆਨੁ ਦਇਆ ਭੰਡਾਰਣਿ ਘਟਿ ਘਟਿ ਵਾਜਹਿ ਨਾਦ ॥

(ਭੁਗਤਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜਿਸ ਸਮੇ ਪੁਰਖ ਕੋ ਗ੍ਯਾਨ ਹੋਵੇ ਤਿਸੀ ਸਮੇ ਆਪ ਕੋ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੁਯਾ ਮਾਨੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਤਕਾਲ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਕਰਨੇ ਤੇ ਅਦੁਤੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਗ੍ਯਾਨ ਹੀ ਹਮਾਰਾ ਭੁਗਤਿ ਨਾਮ ਭੋਜਨ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋਗੀਯੋ ਕੇ ਭੰਡਾਰੀਵਤ ਆਪ ਕੇ ਗ੍ਯਾਨ ਭੋਜਨ ਕੋ ਕੌਨ ਸਿਧ ਕਰੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਦਇਆ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਦੁਖੀ ਪੁਰਖੋ ਕੇ ਦੁਖ ਕੇ ਨਾਸ ਕੀ ਇਛਾ ਦਯਾ ਹੈ ਇਸ ਦਯਾ ਸੇ ਦਯਾ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਕਾ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਧਰਮ ਉਪਜੇ ਹੈ। ਜੋ ਪਿਛੇ 'ਧੌਲੁ ਧਰਮੁ ਦਇਆ ਕਾ ਪੂਤੁ' ਮੇ ਕਹ ਆਏ ਹੈ ਧਰਮ ਸੇ ਸੁਧ ਹੂਏ ਚਿਤ ਮੇ ਬਿਬੇਕਾਦਿ ਉਪਜੇ ਹੈ ਬਿਬੇਕਾਦਿਕੋ ਸੇ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿ ਸਾਧਨ ਉਪਜੇ ਹੈ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਗਯਾਨ ਉਪਜੇ ਹੈ, ਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਕੇ ਸਾਧਨ ਆਤਮ ਗ੍ਯਾਨ ਕੋ ਪਰੰਪਰਾ ਕਰ ਸਿਧ ਕਰਨੇ ਸੇ ਦਯਾ ਭੰਡਾਰਣਿ ਕਹੀਯੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸਰਬ ਯੋਗੀਯੋ ਕੇ ਗਲੋ ਮੈ ਡੋਰ ਸਾਥ ਬਾਧਾ ਏਕ ਛੋਟਾ ਸਾ ਵਾਜਾ ਰਹੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਨਾਦ ਹੈ ਆਪ ਕੇ ਵਹੁ ਨਾਦ ਕੌਨ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਘਟਿ ਘਟਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਨਾਦ ਕੀ ਜਗਾ ਹਮਾਰਾ ਨਾਦ ਉਤਰਕਾਂਡ ਰੂਪ ਵੇਦ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਰੋਤੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਨਿਸ੍ਟ ਗੁਰੋ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕੀਯਾ ਉਤਰਕਾਂਡ ਰੂਪ ਵੇਦ ਏਕ ਏਕ ਯੋਗੀ ਕੇ ਗਲ ਮੈ ਸਿੰਙੀਵਤ ਏਕ ਏਕ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇ ਅੰਤਾਕਰਣ ਮੈ ਬਾਜੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ ਭਾਵ ਸਭੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਮੈ ਪ੍ਰਭੂ ਸ੍ਰੂਪ ਹੂੰ ਐਸੇ ਕਹੇ ਹੈ, ਵਹੀ ਹਮਾਰੇ ਨਾਦ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋਗੀਯੋ ਕੇ ਆਦਿ ਨਾਥ ਕੀ ਜਗਾ ਆਪ ਕੇ ਨਾਥ ਮੁਖ੍ਯ ਕੌਨ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਆਪਿ ਨਾਥੁ ਨਾਥੀ ਸਭ ਜਾ ਕੀ ਰਿਧਿ ਸਿਧਿ ਅਵਰਾ ਸਾਦ ॥

(ਆਪਿ ਇਤਿ) ਆਪ ਨਾਮ ਆਤਮਾ ਕਾ ਹੈ ਨਾਥੀ ਨਾਮ ਸ੍ਵਾਮੀਪਨ ਕਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਹਮਾਰੇ ਮਤ ਮੇ ਆਪ ਨਾਮ ਅਪਨਾ ਆਪ ਆਤਮਾ ਹੀ ਨਾਥ ਕਹੀਯੇ। ਯੇ ਸਰਬ ਕਾ ਸ੍ਵਾਮੀ ਈਸ੍ਵਰ ਹੈ ਨਾਥੀ ਕਹੀਯੇ ਨਾਥਪਨਾ ਭਾਵ ਈਸ੍ਵਰਪਨਾ ਹੈ। ਸਭ ਮੈ ਜਾ ਕੀ ਨਾਮ ਜਿਸਕਾ ਤਿਸ ਤੇ ਭਿੰਨ ਕੋਈ ਨਾਥ ਨਹੀ ਯਾ ਤੇ ਈਸ੍ਵਰ ਸਰਬ ਸ੍ਵਰੂਪ ਜੀਵ ਹੀ ਨਾਥ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ ! ਜੋਗੀ ਜਨ ਅਸ੍ਟਾਗ ਯੋਗ ਸੇ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਆਪ ਤਿਨ ਕੋ ਕੈਸੇ ਪਾਵਤੇ ਹੋ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਰਿਧਿ ਇਤਿ) ਅਵਰਾ ਸਾਦ ਈਹਾਂ ਅਵਰ ਔ ਆਸਾਦ ਦੋ ਪਦ ਹੈ, ਅਵਰ ਕਾ ਅਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਅਰਥ ਹੈ, ਆਸਾਦ ਕਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨਾ ਹੈ ਵਾ ਅਵਰਾ ਕਾ ਔਰ ਅਰਥ ਹੈ, ਸਾਦ ਕਾ ਸ੍ਵਾਦ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਅੰਨ ਕੇ ਸੰਗ੍ਰਹ ਕਰਨਾ ਰੂਪ ਰਿਧੀ ਕੋ ਔ ਅਣਿਮਾ, ਮਹਿਮਾ ਆਦਿਕ ਸਿਧੀਆ ਕੋ ਅਵਰਾ ਨਾਮ ਜੋ ਅਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਕੁਯੋਗੀ ਹੈ ਵਹੀ ਮੁਖ ਮਾਨ ਕਰ ਆਸਾਦ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਹਮ ਵੈਰਾਗ੍ਯਵਾਨ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਤਿਨ ਕੋ ਮੁਖ੍ਯ ਨਹੀ ਮਾਨੇ ਅਥਵਾ ਰਿਧੀਆਂ ਸਿਧੀਆਂ ਵਿਖੇ ਅਵਰਾ ਨਾਮ ਔਰ ਹੀ ਅਨਾਤਮ ਦਰਸੀ ਪੁਰਖਨ ਕੋ ਸਾਦ ਨਾਮ ਸ੍ਵਾਦ ਆਵੇ ਹੈ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਸੇ ਤ੍ਰਿਪਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਹਮ ਆਤਮਵੇਤ੍ਯੋ ਕੋ ਨਹੀ ਆਵੇ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੈਸੇ ਜੋਗੀਯੋ ਕਾ ਕਾਰਬਾਰੀ ਕਾਰ ਚਲਾਵੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਆਪ ਕਾ ਕੌਨ ਚਲਾਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਸੰਜੋਗੁ ਵਿਜੋਗੁ ਦੁਇ ਕਾਰ ਚਲਾਵਹਿ ਲੇਖੇ ਆਵਹਿ ਭਾਗ ॥
ਆਦੇਸੁ ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ ॥
ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਵੇਸੁ ॥ ੨੯ ॥

(ਸੰਜੋਗੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਇਸ ਸਰੀਰ ਕੀ ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਇਸ੍ਰ ਪਦਾਰਥ ਕਾ ਸੰਜੋਗ ਔ ਵਿਯੋਗ ਤਥਾ ਅਨਿਸ੍ਰ ਪਦਾਰਥ ਕਾ ਸੰਜੋਗ ਔ ਵਿਯੋਗ ਵਹੀ ਹਮਾਰੇ ਸਰੀਰ ਕੇ ਨਿਰਬਾਹ ਕਾ ਬ੍ਯਵਹਾਰ ਰੂਪ ਕਾਰ ਚਲਾਵੇ ਹੈ ਬਾਂਛਿਤ ਵਸਤੁ ਕਾ ਨਾਮ ਇਸ੍ਰ ਹੈ, ਅਬਾਂਛਿਤ ਵਸਤੁ ਕਾ ਨਾਮ ਅਨਿਸ੍ਰ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਇਸ੍ਰ ਅਨਿਸ੍ਰ ਪਦਾਰਥੋ ਕੇ ਸੰਯੋਗ ਵਿਯੋਗ ਕਿਸ ਨਿਮਿਤ ਸੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਆਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਲੇਖੇ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਵਹੁ ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਪਦਾਰਥੋ ਕੇ ਸੰਜੋਗ ਵਿਯੋਗ ਭਾਗ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਕਰਮ ਕੇ ਲੇਖੇ ਨਾਮ ਹਿਸਾਬ ਸੇ ਆਵੇ ਹੈ। ਭਾਵ ਯਹ ਕਬੀ ਉਤਮ ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਸੇ ਇਸਟ ਕਾ ਸੰਯੋਗ ਔ ਅਨਿਸ੍ਰ ਕਾ ਵਿਜੋਗ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਕਬੀ ਮੰਦ ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਸੇ ਅਨਿਸ੍ਰ ਕਾ ਸੰਯੋਗ ਔ ਇਸ੍ਰ ਕਾ ਵਿਜੋਗ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਸੇ ਕੋਈ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਆਦੇਸ ਤਿਸੇ ਇਤ੍ਯਾਦਿ ਪਾਠ ਕੀ ਬ੍ਯਾਖ੍ਯਾ ਪੂਰਬਵਤ ਜਾਨ ਲੇਨੀ ॥੨੯॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋਗੀ ਪਾਰਬਤੀ ਕੋ ਜਗਤ ਕੀ ਮਾਤਾ ਮਾਨੇ ਹੈ, ਆਪ ਕਿਸ ਕੋ ਮਾਨਤੇ ਹੋ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਏਕਾ ਮਾਈ ਜੁਗਤਿ ਵਿਆਈ ਤਿਨਿ ਚੇਲੇ ਪਰਵਾਣੁ ॥

(ਏਕਾ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੋ ਮਾਯਾ ਏਕ ਰਸ ਚੇਤਨ ਮੈ ਬਿੰਬਪਨੇ ਸੇ ਈਸ ਭਾਵ ਕਰੇ ਹੈ ਔ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬਪਨੇ ਸੇ ਜੀਵ ਭਾਵ ਕਰੇ ਹੈ ਤਿਸੀ ਕੋ ਹਮ ਮਾਈ ਕਹੀਯੰ ਨਿਖਲ ਜਗਤ ਕੀ ਜਨਨੀ ਮਾਨੇ ਹੈ ਅਰ ਵਹੁ ਏਕਾ ਨਾਮ ਏਕ ਹੈ ਅਨੇਕ ਨਹੀ ਅਰ ਜੜ ਰੂਪ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਵਹੁ ਜੜ ਮਾਯਾ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਜਗਤ ਕੋ ਕੈਸੇ ਰਚੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਜੁਗਤਿ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਜੁਗਤਿ ਪਦ ਸੰਜੋਗ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੁਯਾ ਮਾਯਾ ਚੇਤਨ ਕੇ ਕਲਪਤ ਤਦਾਤਮ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਸਤਾ ਸਫੁਰਤੀ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਜੁਗਤਿ ਨਾਮ ਤਦਾਤਮ ਸੰਬੰਧ ਸੇ ਬਯਾਈ ਨਾਮ ਬ੍ਯਾਵੇ ਹੈ। ਭਾਵ ਮਹਦਾਦੀ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਨਿਖਲ ਜਗਤ ਕੋ ਜਨੇ ਹੈ ਕੇਵਲ ਨਹੀ ਜਨੇ ਕੇਵਲ ਵਹੁ ਜੜ ਹੈ ਔ ਜੜ ਕੋ ਰਚਨਾ ਕਾ ਗ੍ਯਾਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ॥ ਯਾ ਤੇ ਚੇਤਨ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਰਚੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋਗੀ ਤਿਸ ਮਾਈ ਕੇ ਬ੍ਰਹਮਾ, ਬਿਸ੍ਨੁ ਰੁਦ੍ਰ ਯੇ ਮੁਖ੍ਯ ਤੀਨ ਚੇਲੇ ਮਾਨੇ ਹੈ, ਆਪ ਇਸ ਮਾਯਾ ਕੇ ਚੇਲੇ ਕਿਨ ਕੋ ਕਹਤੇ ਕੋ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਤਿਨਿ ਇਤਿ) ਅਨੁਸਾਰੀ ਕਾ ਨਾਮ ਚੇਲਾ ਹੈ। ਅਪਨਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸਦਾ ਅਪਨਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔ ਤੀਨੋ ਗੁਣ ਮਾਯਾ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਸਦਾ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੈ। ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਹਮਾਰੇ ਮਤ ਮੇ ਭੀ ਤਿਸ ਮਾਯਾ ਕੇ ਤੀਨ ਚੇਲੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਹੀਯੇ ਵੇਦ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੇ ਸਿਧ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣ ਸਿਧ ਚੇਲ੍ਯੋ ਕੇ ਕਾਮ ਕਹੇ-

ਇਕੁ ਸੰਸਾਰੀ ਇਕੁ ਭੰਡਾਰੀ ਇਕੁ ਲਾਏ ਦੀਬਾਣੁ ॥

(ਇਕੁ ਇਤਿ) ਤਿਨ ਤੀਨੋ ਮੈ ਇਕ ਸੰਸਾਰੀ ਕਹੀਯੇ ਏਕ ਰਜੋ ਗੁਣ ਜੀਵੋ ਕੋ ਜਨਮ ਮ੍ਰਿਤ੍ਯੁ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਕੋ ਦੇਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਰਜੋ ਗੁਣ ਸੰਸਾਰ ਕਾ ਕਾਰਣ ਹੋਨੇ ਤੇ ਸੰਸਾਰੀ ਹੈ। ਏਕ ਕਾ ਕਾਰਣ ਕਹ ਕਰ ਦੂਸਰੇ ਕਾ ਕਹੇ- (ਇਕੁ ਇਤਿ) ਪਕਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਭੰਡਾਰੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸਤੋ ਗੁਣ ਦਯਾਦਿ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਯੁਤ ਕਰਕੇ ਜਿਗ੍ਯਾਸੂਯੋ ਕੇ ਗ੍ਯਾਨ ਰੂਪ ਭੋਜਨ ਕੇ ਪਕਾਵਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਭੰਡਾਰੀ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਯਹ ਸਿਧ ਹੁਯਾ ਜੈਸੇ ਸੰਸਾਰ ਮੈ ਫੈਕਨੇ ਵਾਲਾ ਰਜੋ ਗੁਣ ਹੈ ਤੈਸੇ ਸੰਸਾਰ ਸੇ ਨਿਕਾਸਨੇ ਵਾਲਾ ਸਤੋ ਗੁਣ ਹੈ। ਤੀਸਰੇ ਕਾ ਕਾਰ ਕਹੇ- (ਇਕੁ ਇਤਿ) ਏਕ ਤਮੋ ਗੁਣ ਰਜੋ ਗੁਣ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਮੈ ਫੈਂਕੇ ਜੀਵੋਂ ਕੀ ਲਾਏ ਦੀਵਾਣੁ ਨਾਮ ਸਭਾ ਲਗਾਵੇ ਹੈ। ਇਸਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਰਜੋ ਗੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਸੰਸਾਰ ਮੈ ਪੜੇ ਜੀਵਨ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੋ ਤਮੋ ਗੁਣ ਆਵਰ ਲੇਵੇ

ਹੈ। ਕਬੀ ਭੀ ਤਿਨ ਕੋ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਨਹੀ ਹੋਨੇ ਦੇਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਚਕ੍ਰ ਮੇ ਹੀ ਤਿਨ ਕੀ ਸਭਾ ਲਗਾਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਜਿਸ ਕਾਰਯ ਕੋ ਮਾਯਾ ਕਰੇ ਹੈ ਤਿਸ ਕਾਰਯ ਮੈ ਸ੍ਵਰੂਪ ਭੂਤ ਗੁਣਤਾ ਕੇ ਸਹਕਾਰੀ ਹੋਨੇ ਸੇ ਚੇਲੇ ਕਹਾਵੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੈਸੇ ਜੋਗੀ ਅਪਨੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੋ ਕਰ ਅਪਨੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲਜੋਂ ਕੋ ਚੇਲੇ ਪਰਵਾਣ ਕਰਤੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਆਪ ਵਿਰਕਤ ਪੁਰਖ ਕਿਨ ਕੋ ਚੇਲੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਕਰਤੇ ਹੋ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਤਿਨਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਜੋ ਗੁਣ ਮਾਯਾ ਕੇ ਚੇਲੇ ਕਹੇ ਵਹੀ ਹਮਾਰੇ ਚੇਲੇ ਹੈ। ਤੁਕੋ ਕਾ ਅਰਥ ਵਹੀ ਹੈ ਜੋ ਪੂਰਬ ਕਹਜਾ, ਗੁਣਾ ਕੋ ਚੇਲਾਪਨ ਕਾ ਬੀਜ ਅਪਨੇ ਅਨੁਸਾਰੀ ਹੋਨਾ ਐਸੇ ਹੈ ਗਜਾਨਵਾਨ ਮੈ ਗੁਣ ਗਜਾਨ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਸਿਥਲ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਅਪਨਾ ਕਾਰਯ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕੇ ਵਾ ਅਪਨਾ ਕਾਰਯ ਕਰਨੇ ਕੋ ਸਮਰਥ ਨਹੀ ਰਹੇ ਵਾ ਬਾਧ ਕਾ ਬਿਖਯ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ ਵਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੇ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਹੋ ਕਰ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਹੇਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ ਯਹੀ ਵਾਰਤਾ ਗੁਰੁ ਮੂਲ ਮੈ ਕਹੇ ਹੈ-

ਜਿਵ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਤਿਵੈ ਚਲਾਵੈ ਜਿਵ ਹੋਵੈ ਫੁਰਮਾਣੁ ॥

(ਜਿਵ ਇਤਿ) ਜਿਵ ਕਹੀਯੇ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗਜਾਨਵਾਨ ਪੁਰਖ ਤਿਨ ਗੁਣੋ ਮੈ ਭਾਵਨਾ ਕਰੇ ਹੈ, ਤਿਸੁ ਰੀਤਿ ਸੇ ਗੁਣੋ ਕੋ ਅਪਨੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਾਵੇ ਹੈ। ਅਪਨੀ ਅਨੁਸਾਰਤਾ ਸੇ ਉਲਟੇ ਹੋ ਕਰ ਤਿਨ ਕੋ ਕਬੀ ਨਹੀ ਚਲਨੇ ਦੇਵੇ। ਇਸ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਗਜਾਨ ਹੋਨੇ ਸੇ ਯਹ ਨਿਸਚੇ ਕਰੇ ਹੈ ਮੈ ਸਾਖੀ ਕੂਟਥ ਰੂਪ ਹੂੰ ਮੇਰੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਇਨ ਗੁਣੋ ਸੇ ਕੋਈ ਵਿਕਾਰ ਨਹੀ ਕੀਆ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗਜਾਨ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਗੁਣੋ ਮੈ ਜਨਮਾਦਿਕ ਵਿਕਾਰ ਨਾ ਕਰਨੇ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਕਰੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਗਜਾਨੀ ਐਸੇ ਜਾਨੇ ਹੈ ਯੇ ਗੁਣ ਜੜ ਹੈ ਮੇਰੀ ਸਹਾਇਤਾ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਕਾਮ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕਤੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਪਨਾ ਕਾਰਯ ਕਰਨੇ ਕੀ ਸਮਰਥ ਹੀਨਤਾ ਇਨ ਮੈ ਭਾਵਨ ਕਰੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਗਜਾਨੀ ਯਹ ਜਾਨੇ ਹੈ ਮੈ ਸਤਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੂੰ ਮੇਰੇ ਸੇ ਭਿੰਨ ਸਭੀ ਦ੍ਰਿਸਜ ਮ੍ਰਿਗ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਕੇ ਜਲ ਤੁਲਜ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗੁਣੋ ਮੈ ਗਜਾਨ ਸੇ ਬਾਧਪਨੇ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਕਰੇ ਹੈ ਤਥਾ ਯਹ ਜਾਨੇ ਹੈ ਯੇ ਗੁਣ ਅਸਤ ਜੜ ਦੋਖ ਰੂਪ ਹੈ, ਮੈ ਸਤ ਚਿਤ ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਹੋ, ਇਨਕਾ ਦ੍ਰਸ੍ਟਾ ਹੋਂ, ਮੁਕਤ ਰੂਪ ਹੋਂ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗਜਾਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਬੰਧ ਰੂਪ ਗੁਣੋ ਸੇ ਲੰਘ ਕਰ ਅਪਨੇ ਮੈ ਮੁਕਤ ਰੂਪਤਾ ਕਾ ਨਿਸਚੇ ਕਰੇ ਹੈ ਔ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਨਿਸਚੇ ਰੂਪ ਭਾਵਨਾ ਕਰਕੇ ਇਨ ਕੋ ਅਪਨੇ ਅਨੁਸਾਰ ਚਲਾਵੇ ਹੈ, ਉਲਟੇ ਸ੍ਵਭਾਵ ਵਾਲੇ ਨਹੀ ਹੋਨੇ ਦੇਵੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਐਸਾ ਗਜਾਨ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਕੋ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਜਿਵ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਜਿਵ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਫੁਰਮਾਣ ਹਰਿ ਕੀ ਆਗਜਾ ਰੂਪ ਵੇਦ ਕਹੇ, ਤੈਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਹਰਿ ਕੀ ਆਗਜਾ ਰੂਪ ਵੇਦ ਕੇ ਕਹਨੇ ਸੇ ਉਲਟਾ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਨੈਯਾਯਿਕੋ ਕੋ ਆਕਾਸ ਮੈ ਨਿਤਜ ਗਜਾਨ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ ਔ ਚਾਰ ਵਾਕਜਨ ਕੋ ਅਨਾਤਮਾ ਦੇਹਾਦਿਕੋ ਮੈ ਆਤਮ ਗਜਾਨ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ॥ ਕਹੀ ਵਾਰਤਾ ਕੋ ਸਪਸ੍ਟ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਵਰੂਪ ਜੀਵ ਕੋ ਸਾਖੀਪਨੇ ਸੇ ਦ੍ਰਸ੍ਟਾਪਨਾ ਔ ਅਦ੍ਰਿਸਯਪਨਾ ਗੁਣੋ ਕੋ ਔ ਤਿਨ ਕੇ ਕਾਰਯ ਦੇਹਾਦਿਕੋ ਕੋ ਦ੍ਰਿਸਜਪਨਾ ਔ ਅਦ੍ਰਸ੍ਟਾਪਨ ਕਹੇ ਹੈ ਗੁਰੁ-

ਓਹੁ ਵੇਖੈ ਓਨਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੈ ਬਹੁਤਾ ਏਹੁ ਵਿਡਾਣੁ ॥

ਆਦੇਸੁ ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ ॥ ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਵੇਸੁ ॥ ੩੦ ॥

(ਓਹੁ ਇਤਿ) ਵਿਡਾਣ ਨਾਮ ਆਸਚਰਯ ਕਾ ਹੈ। ਈਹਾਂ ਵਹੁ ਆਸਚਰਯ ਵਿਸਤਾਰ ਰੂਪ ਲੇਨਾ। ਮੂਲ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ ਜਿਨ ਗੁਣੋ ਕਾ ਏਹ ਪ੍ਰਤਖ੍ਯਾਦਿ ਪ੍ਰਮਾਨ ਸਿਧ ਬਹੁਤਾ ਜਗਤ ਰੂਪ ਬਿਸਤਾਰ ਹੈ ਤਿਨ ਗੁਣੋ ਕੋ ਓਹ ਵੇਖੇ ਨਾਮ ਵਹੁ ਤਤ੍ਵਵੇਤਾ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਭੂਤ ਗਜਾਨ ਸੇ ਦੇਖੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਤਿਨਕਾ ਦ੍ਰਸ੍ਟਾ ਹੈ ਅਰ ਗੁਣ ਸਹਿਤ ਕਾਰਯ ਕੇ ਤਿਸ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸਜ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਓਨਾ ਨਦਰਿ ਨ ਆਵੇ ਕਹੀਯੇ ਦੇਹੇਂਦ੍ਰਿਯਾਦਿ ਕਾਰਯ ਸਹਿਤ ਤਿਨ ਜੜ ਰੂਪ ਗੁਣੋ ਕੋ ਵਹੁ ਸਾਖੀ ਭਾਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਸਾਖੀ ਕੇ ਵਹੁ ਅਦ੍ਰਸ੍ਟਾ ਹੈ, ਸਾਖੀ ਉਨਕੀ ਅਦ੍ਰਿਸਜ ਹੈ। ਸੇਖ

ਰਹਿਆ ਆਦੇਸਾਦਿ ਪਾਠ ਕਾ ਅਰਥ ਪੂਰਬਵਤ ਜਾਨ ਲੇਨਾ॥੩੦॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋਗੀ ਬੈਠਨੇ ਹੇਤ ਆਸਨ ਰਖੇ ਹੈ, ਆਪ ਕੌਨ ਆਸਨ ਰਖਤੇ ਹੋ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ–

ਆਸਣੁ ਲੋਇ ਲੋਇ ਭੰਡਾਰ ॥ ਜੋ ਕਿਛੁ ਪਾਇਆ ਸੁ ਏਕਾ ਵਾਰ ॥

(ਆਸਣੁ ਇਤਿ) ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਇਤਿਜ੍ਯਾਦਿ ਬਚਨੋ ਮੈ ਜੋ ਲੋਯ ਨਾਮ ਅਪਨਾ ਆਪ ਜੋਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਹ੍ਯਾ ਹੈ ਵਹੀ ਹਮਾਰਾ ਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਥਿਰ ਹੋਨੇ ਹੇਤ ਆਸਨ ਹੈ। ਉਸੀ ਮੈ ਹਮ ਏਕ ਰੂਪ ਸੇ ਬੈਠੇ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋਗੀਯੋ ਕੇ ਭੰਡਾਰਵਤ ਆਪ ਕਾ ਭੰਡਾਰ ਕੌਨ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ– (ਲੋਇ ਇਤਿ) ਭੰਡਾਰ ਭੋਜਨ ਕੀ ਜਗਾ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਲੋਯ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਈਹਾਂ ਲੋਯ ਪਦ ਸੇ ਗ੍ਯਾਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਨੇ ਕੀ ਜਗਾ ਮਨ ਲੇਨਾ ਯਾ ਤੇ ਲੋਯ ਭੰਡਾਰ ਕਹੀਯੇ ਵਹੁ ਸੁਧ ਮਨ ਹੀ ਹਮਾਰਾ ਤਤਕਾਲ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਕੇ ਹੇਤੁ ਗ੍ਯਾਨ ਰੂਪ ਭੋਜਨ ਕੇ ਪਕਨੇ ਕਾ ਠਿਕਾਨਾ ਭੰਡਾਰ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਅੰਨ ਭੋਜਨਵਤ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਹੇਤ ਆਪ ਉਸ ਗ੍ਯਾਨ ਭੋਜਨ ਕੋ ਬਾਰ ਬਾਰ ਚਾਹਤੇ ਹੈ ਵਾ ਏਕ ਵਾਰ ਚਾਹਤੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ–

(ਜੋ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੋ ਨਾਮ ਜਿਸ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਜਨ੍ਯ ਗ੍ਯਾਨ ਭੋਜਨ ਸੇ ਪਹਲੇ ਹਮ ਸਰਬਦਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਸ੍ਵੈ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਭੀ ਅਗ੍ਯਾਨ ਕੇ ਕਰੇ ਆਵਰਣ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਅਪ੍ਰਾਪਤ ਕੀ ਤਰਾ ਮਾਨਤੇ ਥੇ। ਅਬ ਜਿਸ ਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਅਗ੍ਯਾਨ ਕ੍ਰਿਤ ਆਵਰਣ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਕਿਛੁ ਪਾਯਾ ਨਾਮ ਕਿੰਚਿਤ ਪਾਯ ਲੀਆ ਕਹੇ ਹੈ। ਸੋ ਨਾਮ ਵਹੁ ਗ੍ਯਾਨ ਭੋਜਨ ਏਕਾਵਾਰ ਨਾਮ ਏਕ ਵਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਯਾ ਹੀ ਤ੍ਰਿਪਤੀ ਕਾ ਹੇਤੁ ਹੈ। ਬਾਰ ਬਾਰ ਤਿਸ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਚਾਹੇ ਤਾਂ ਕਾ ਪ੍ਰਮਾਪਨਾ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ। ਕਾਹੇ ਤੇ ਆਗੇ ਨਾ ਜਾਨੇ ਵਿਖਯ ਕਾ ਪਹਲਾ ਯਥਾਰਥ ਜਾਨਨਾ ਪ੍ਰਮਾ ਕਹਾਵੇ ਹੈ। ਅਨੇਕ ਵਾਰ ਗ੍ਯਾਨ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮਾਨੇ ਪਹਲੇ ਜਾਨੇ ਕੋ ਹੀ ਦੂਸਰੀ ਵਾਰ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਗ੍ਯਾਨ ਮੈ ਪੀਛੇ ਕਹ੍ਯਾ ਪ੍ਰਮਾਪਨਾ ਨਹੀ ਰਹੇਗਾ। ਇਸ ਭਾਵ ਸੇ ਏਕ ਵਾਰ ਗ੍ਯਾਨ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮਾਨੀ ਹੈ।

ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਸਿਰਜਣਹਾਰੁ ॥ ਨਾਨਕ ਸਚੇ ਕੀ ਸਾਚੀ ਕਾਰ ॥
ਆਦੇਸੁ ਤਿਸੈ ਆਦੇਸੁ ॥ ਆਦਿ ਅਨੀਲੁ ਅਨਾਦਿ ਅਨਾਹਤਿ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਵੇਸੁ ॥ ੩੧ ॥

(ਕਰਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜਿਸ ਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਕਹੀਯੇ, ਮਾਯਾ ਸੇ ਜਗਤ ਰਚਨੇ ਵਾਲਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮਾਯਾ ਤੇ ਭਿੰਨ ਰੂਪ ਸੇ ਕਰ ਕਰ ਵੇਖੇ ਕਹੀਯੇ, ਹਾਥ ਪੈ ਹਾਥਵਤ ਦੇਖੇ ਹੈ। ਭਾਵ ਜੈਸੇ ਏਕ ਹਾਥ ਪੈ ਰਖ ਕਰ ਦੂਜਾ ਹਾਥ ਸੰਸਯ ਬਿਪਰਯ ਸੇ ਬਿਨਾ ਯਥਾਰਥ ਦੇਖੀਯੇ ਹੈ, ਐਸੇ ਹਮ ਨਿਜ ਰੂਪ ਕਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਜਿਸ ਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਦੇਖੇ ਹੈ ਵਹੁ ਗ੍ਯਾਨ ਏਕ ਵਾਰ ਹੀ ਪਾਯਾ ਹੈ, ਬਾਰੰਬਾਰ ਤਿਸ ਕੇ ਪਾਵਨੇ ਕੀ ਹਮ ਕੋ ਚਾਹ ਨਹੀ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋਗੀਯੋਂ ਕੀ ਕਾਰ ਭੇਟਨ ਨਾਮ ਸੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਧਨਾਦਿ ਪੂਜਾ ਹੈ, ਆਪ ਕੀ ਵਾ ਆਪ ਜੈਸੇ ਔਰ ਗ੍ਯਾਨੀਯੋ ਕੀ ਪੂਜਾ ਕਿਆ ਹੈ, ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੀ ਪੂਜਾ ਹੈ ਵਹੀ ਗ੍ਯਾਨੀ ਕੀ ਪੂਜਾ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਵ ਕੋ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਚੌਥੀ ਵਾਰ ਕਹਤੇ ਸਮਾਪਤ ਕਰੇ ਹੈ– (ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਕਾਰ ਪਦ ਪੰਜਾਬ ਮੈ ਪੂਜਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਜੋ ਵਸਤੁ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਸੇ ਕਰੀਯੇ ਸੋ ਕਹੀਯੇ ਕਾਰ। ਐਸੇ ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਮੇ ਭੀ ਕਾਰ ਨਾਮ ਪੂਜਾ ਕਾ ਬਨੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੋ ਸਚੇ ਨਾਮ ਸਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੀ ਸਾਚੀ ਨਾਮ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਕਾਰ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗ੍ਯਾਨ ਰੂਪ ਪੂਜਾ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮ੍ਵੇਤਾ ਕੀ ਭੀ ਵਹੀ ਪੂਜਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਪੂਜਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੋ ਜਾਨ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਐਸੇ ਵੇਦ ਕਹੇ ਹੈ ਤਥਾ 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸੁਰ' ਐਸੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ। ਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਪੂਜਨ ਬਸਿਸ੍ਟ ਗ੍ਰੰਥ ਮੈ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ ਅਥਵਾ ਇਸ ਮੂਲ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗ੍ਯਾਨੀ ਪੁਰਖ ਗ੍ਯਾਨ ਹੋਨੇ ਸੇ ਪੀਛੇ ਸ੍ਵਭਾਵਿਕ ਕੋਈ ਕਾਰ ਕਰੇ ਹੈ ਵਾ ਨਹੀ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਉਤਰ ਕਹੇ– (ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗ੍ਯਾਨੀ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਪੀਛੇ ਫਲ ਕੇ ਲਾਭ ਹੇਤ ਕੋਈ ਕ੍ਰਿਯਾ

ਕਰਨੇ ਯੋਗ੍ਯ ਨਹੀ ਰਹੇ, ਪਰੰਤੁ ਕਾਹੂ ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਕਰਮ ਕੇ ਵਸ ਹੋਕਰ ਅਪਨੇ ਸਮੀਪੀ ਸੇਵਕੋ ਪੈ ਅਨੁਗ੍ਰਹ ਹੇਤ ਤਿਸ ਸਚੇ ਨਾਮ ਸਤ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਗੁਣਵਾਨ ਕੀ ਸਚੀ ਕਾਰ ਨਾਮ ਸੇ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਭਜਨਾਦਿਕ ਕਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਕਥਨ ਹੈ 'ਨਾਨਕ ਜਨ ਸੰਗਿ ਕੇਤੇ ਤਰੇ॥॥ ਇਤਿਆਦਿ॥੩੧॥

ਹੇ ਗੁਰੋ! ਅਤਿ ਸੈ ਮੰਦ ਬੁਧਿ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਭੀ ਕਹੇ ਪਦ ਕੀ ਪ੍ਰਪਤੀ ਹੇਤ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਸੁਗਮ ਮਾਰਗ ਬਤਾਵੋ। ਯਹ ਪੂਛਤੇ ਸਿਖ੍ਯ ਪ੍ਰਤਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਨਾਮ ਕਾ ਨਿਰੰਤਰ ਕਥਨ ਰੂਪ ਅਤਿ ਸੁਗਮ ਰਸਤਾ ਕਹਨੇ ਹੇਤ ਨਾਮ ਕੇ ਕਹਨੇ ਕੀ ਰੀਤਿ ਬਤਾਵੇ-

ਇਕ ਦੂ ਜੀਭੌ ਲਖ ਹੋਹਿ ਲਖ ਹੋਵਹਿ ਲਖ ਵੀਸ ॥
ਲਖੁ ਲਖੁ ਗੇੜਾ ਆਖੀਅਹਿ ਏਕੁ ਨਾਮੁ ਜਗਦੀਸ ॥

(ਇਕ ਇਤਿ) ਤਹਾਂ ਪਹਲੇ ਪਰਮ ਪ੍ਰੇਮ ਅਰ ਬਡੇ ਉਤਸਾਹ ਸੇ ਪੁਰਖ ਐਸੇ ਚਿਤਵੇ ਜੋ ਕਾਹੂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਮੇਰੀ ਇਕ ਦੂ ਕਹੀਯੇ ਏਕ ਜਿਹਬਾ ਸੇ ਲਖ ਹੋਹਿ ਨਾਮ ਸੌ ਹਜਾਰ ਜਿਹਬਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਪੁਨਾ ਸੌ ਹਜਾਰ ਕੇ ਸਮੁਦਾਯ ਰੂਪ ਲਖ ਜਿਹਬਾ ਸੇ ਬੀਸ ਲਾਖ ਜਿਹਬਾ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਏਤੀ ਜਿਹਬਾ ਪਾਇ ਕਰ ਤਿਨ ਸੰਪੂਰਣੋ ਸੇ ਵਾ ਤਿਨ ਲਾਖ ਮੇ ਏਕ ਏਕ ਜਿਹਬਾ ਸੇ ਲਖ ਲਖ ਗੇੜਾ ਨਾਮ ਲਖ ਲਖ ਵਾਰ ਆਖੀਯੇ ਕਥਨ ਕਰੋ ਏਕ ਕੋਈ ਨਾਮ ਜਗਦੀਸ ਕਾ ਬਿਸੇਖ ਕਰ ਨਿਰਨੇ ਬਿਨਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਵਾ ਤਟਸ੍ਥ ਨਾਮੋ ਮੇ ਕਾਹੂ ਏਕ ਨਾਮ ਕੇ ਜਪਨ ਕੀ ਇਛਾ ਕਰਨ ਕਾ ਯਹ ਤਾਤਪਰਯ ਹੈ, ਜੇਤਾ ਕੋਈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਵਾ ਤਟਸ੍ਥ ਨਾਮ ਹੈ ਸੋ ਸਭੀ ਏਕ ਅਰਥ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ॥ ਪੁਨਾ ਸਭੀ ਭਕਤ ਕੇ ਅੰਤਾਕਰਣ ਕੀ ਮੈਲ ਦੂਰ ਕਰ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸਰਬ ਨਾਮੋ ਕੋ ਮਹਾਮੰਤ੍ਰ ਰੂਪ ਜਾਨ ਕੇ ਤਿਨ ਮੇ ਕੋਈ ਏਕ ਨਾਮ ਅਵਸ੍ਯ ਸਰਬਦਾ ਜਪਨਾ ਚਾਹੀਯੇ। ਮੂਲ ਮੇ ਜੋ ਏਕ ਜਿਹਬਾ ਮੈ ਲਾਖ ਹੋਨੇ ਕੀ ਅਰ ਲਾਖ ਮੈ ਬੀਸ ਲਾਖ ਹੋਨੇ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਕਹੀ ਹੈ ਵੇਦ ਮੈ ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਸੰਪਤ ਉਪਾਸਨਾ ਹੈ। ਅੰਨ੍ਯ ਰੂਪ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਮੈ ਅਨ੍ਯ ਰੂਪ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਕਰਨੇ ਕਾ ਨਾਮ ਸੰਪਤ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਈਹਾਂ ਏਕ ਜਿਹਬਾ ਮੈ ਅਨੇਕੋ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਕਰੀ ਹੈ, ਵੇਦ ਵਿਖੇ ਤੈਸੇ ਗੁਰੁ ਮੈ ਦੇਵਤਾ ਭਾਵਨਾ ਕਰਨੀ ਨਾਮ ਮੈ ਨਾਮੀ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਕਰਨੀ ਕਹੀ ਹੈ। ਈਹਾ ਇਸ ਭਾਵਨਾ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਸੀਘ੍ਰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਕਰਨੇ ਮੇ ਹੈ॥

ਏਤੁ ਰਾਹਿ ਪਤਿ ਪਵੜੀਆ ਚੜੀਐ ਹੋਇ ਇਕੀਸ ॥

ਯਾ ਤੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਸੀਘ੍ਰ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਕੇ ਹੇਤੂ ਰੂਪ ਏਤੁ ਰਾਹ ਨਾਮ ਇਸ ਸੰਪਤ ਉਪਾਸਨਾ ਰੂਪ ਭਕਤੀ ਮਾਰਗ ਸੇ ਅਤਿ ਮੰਦ ਬੁਧੀ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਭੀ ਗ੍ਯਾਨ ਮਾਰਗ ਕੀ ਪਤਿ ਨਾਮ ਪ੍ਰਤਿਸ੍ਟਾ ਵਾਲੀਆਂ ਪਵੜੀਆ ਨਾਮ ਗ੍ਰੰਥੋ ਮੈ ਗ੍ਯਾਨ ਭੂਮਿਕਾ ਨਾਮ ਸੇ ਕਹੀਆਂ ਸੁਭੇਛਾ ਸੁ ਬਿਚਾਰਣਾਦਿਕ ਸਾਤ ਭੂਮੀਆ ਮਿਲੇ ਹੈ ਵਾ ਏਤ ਨਾਮ ਇਸ ਮਾਰਗ ਸੇ ਰਾਹ ਪਤਿ ਨਾਮ ਮਾਰਗ ਪਤਿ ਅਰਥਾਤ ਸਭ ਮਾਰਗੋ ਮੈ ਮੁਖ੍ਯ ਮਾਰਗ ਗ੍ਯਾਨ ਕੀ ਸਾਤ ਭੂਮੀਆ ਰੂਪ ਪੌੜੀਆ ਮਿਲੇ ਹੈ। ਜਿਨ ਪੌੜੀਆ ਪੈ ਚੜੀਐ ਨਾਮ ਚੜ ਕਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਇਕੀਸ ਕਾ ਏਕ ਈਸ ਐਸੇ ਛੇਦ ਕਰ ਏਕ ਕਹੀਯੇ ਤ੍ਰਿਬਿਧ ਭੇਦ ਰਹਿਤ ਈਸ ਨਾਮ ਸੋਧਨ ਕੀਆ। ਤਤ ਪਦ ਕਾ ਅਰਥ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਹੋਨਾ ਭਕਤੀ ਜਨ੍ਯ ਗ੍ਯਾਨ ਦ੍ਵਾਰਾ 'ਜਿਨਿ ਜਾਤਾ ਸੋ ਤਿਸ ਹੀ ਜੇਹਾ॥' 'ਜੋ ਤੁਧੁ ਸੇਵਹਿ ਸੇ ਤੁਧ ਹੀ ਜੇਹੇ' ਇਤ੍ਯਾਦਿਕ ਅਨੇਕ ਬਚਨ ਕਹੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਬਹੁਤ ਪੁਰਖ ਸਾਥ ਨ ਕੀਏ ਬਿਨਾ ਵੇਦਾਂਤ ਬਚਨ ਸੁਣਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਹੀ ਅਪਨੇ ਮੋ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੂੰ ਐਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਭਾਵਨਾ ਕਰੇ ਹੈਂ ਔ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਭਾਵਨਾ ਕਰ ਪੀਛੇ ਸੇ ਜੈਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸਾਧਨ ਨਹੀ ਕਰੇ, ਤੈਸੇ ਮੇਰੇ ਕੋ ਭੀ ਕੋਈ ਸਾਧਨ ਕਰਤਬ੍ਯ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਬਾਰੰਬਾਰ ਵੇਦਾਂਤ ਸੁਣਨੇ ਕਾ ਕੁਛ ਕਾਮ ਨਹੀ ਏਕ ਵਾਰ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਹੀ ਹਮ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ੍ਯ ਹੈ, ਐਸੇ ਜਾਨੇ ਹੈ। ਤਿਨ ਕੀ ਕਿਆ ਗਤਿ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਉਤਰ ਕਹੇ-

ਸੁਣਿ ਗਲਾ ਆਕਾਸ ਕੀ ਕੀਟਾ ਆਈ ਰੀਸ ॥

(ਸੁਣਿ ਇਤਿ) ਆਕਾਸ ਈਹਾਂ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਗਲਾ ਤਿਸਕੇ ਬੋਧਕ ਬਚਨੋ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜਿਨ ਪੁਰਖੋ ਨੇ ਆ ਕਹੀਯੇ ਸਰਬ ਓਰ ਸੇ ਦ੍ਰਿਸ੍ਯ ਕੇ ਕਾਸ ਨਾਂਮ ਪ੍ਰਕਾਸਨੇ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਗਲਾ ਨਾਮ ਵੇਦ ਬਚਨੋ ਕਾ ਸ੍ਰਵਣ ਮਾਤ੍ਰ ਕੀਆ ਹੈ ਔ ਸਾਧਨ ਕੀਯੇ ਬਿਨਾ ਬਹਿਰ ਮੁਖ ਹੋਨੇ ਸੇ ਆਤਮਾ ਅਨਾਤਮਾ ਕਾ ਸਤ ਅਸਤ ਰੂਪ ਸੇ ਬਿਬੇਕ ਨਹੀ ਕੀਆ, ਤਿਨ ਕੀਟਾ ਨਾਮ ਬਿਬੇਕਹੀਨ ਕੀਟ ਤੁਲ੍ਯ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਆਈ ਰੀਸ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ੍ਵੇਤਨ ਕੇ ਤੁਲ੍ਯਤਾ ਕੀ ਚਿਤ ਮੈ ਭਾਵਨਾ ਹੀ ਆਈ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਕਾਹੂ ਕੋ ਮਨੋਰਾਜ੍ਯ ਸੇ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰੀ ਸੇਨਾ ਕੋਸਾਦਿਕ ਬਿਭੂਤੀ ਸੇ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾ ਕੀ ਤੁਲ੍ਯਤਾ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਬਿਚਾਰ ਕੀਯੇ ਤਿਨਕੀ ਭਾਵਨਾ ਮਿਥ੍ਯਾ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਬ ਭਾਵਨਾ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਮਾਨੀ ਹੂਈ ਸਾਧਨਹੀਨੋ ਕੀ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ੍ਯਤਾ ਝੂਠੀ ਹੈ, ਤਬ ਸਚੀ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ੍ਯਤਾ ਕੋ ਕੌਨ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਇਸ ਮੈ ਉਤਰ ਕਹੇ–

ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਪਾਈਐ ਕੂੜੀ ਕੂੜੈ ਠੀਸ ॥ ੩੨ ॥

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੋ ਪੁਰਖ ਬਿਬੇਕਾਦਿਕ ਸਾਧਨ ਕਰ ਏਹੁ ਵਿਸੁ ਸੰਸਾਰੁ ਤੁਮ ਦੇਖਦੇ ਏਹੁ ਹਰਿ ਕਾ ਰੂਪੁ ਹੈ', 'ਇਹੁ ਜਗੁ ਧੂਏ ਕਾ ਪਹਾਰ', ਪ੍ਰਭ ਤੂੰ ਹੈ ਇਤਿਤ੍ਯਾਦਿਕ ਅਨੇਕ ਬਿਧਿ ਨਿਖੇਧ ਮਹਾਵਾਕ੍ਯ ਰੂਪ ਬਚਨੋ ਸੇ ਅਦੁਤੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਗ੍ਯਾਨ ਪਾਵੇ ਹੈ ਤਿਸ ਪੁਰਖ ਕੇ ਹ੍ਰਿਦਯ ਸੇ ਚੇਤਨ ਜੜ ਕੇ ਅਭੇਦ ਕੀ ਗਾਂਠ ਛੂਟ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਮਾਨ ਪ੍ਰਮੇਯ ਕੇ ਸੰਸ੍ਯ ਸਭ ਟੂਟ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਕਰਮ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਕਰਤਬ੍ਯ ਉਸਕੋ ਕੋਈ ਰਹੇ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਸਚੀ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ੍ਯਤਾ ਕੋ ਨਦਰੀ ਪਾਈਐ ਨਾਮ ਵਹੁ ਗ੍ਯਾਨੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਜੋ ਪੁਰਖ ਬਿਬੇਕਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਹੀਨ ਹੈ ਤਿਸਕੋ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਨਹੀ ਹੋਵੇ, ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋ ਬਿਨਾ ਆਤਮ ਗ੍ਯਾਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਦੇਹਾਦਿਕੋ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕਰ ਆਤਮਾ ਕੋ ਨਾ ਜਾਨਤਾ ਹੀ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੂੰ ਐਸਾ ਮਿਥ੍ਯਾ ਕਥਨ ਕਰੇ ਹੈ। ਤਿਸ ਕੂੜੈ ਨਾਮ ਮਿਥ੍ਯਾਵਾਦੀ ਕੀ ਕੂੜੀ ਠੀਸ ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ੍ਯਤਾ ਮਾਨਨੀ ਭੀ ਮਿਥ੍ਯਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਝੂਠੀ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ੍ਯਤਾ ਵਾਲੇ ਬਡੇ ਮੰਦਭਾਗੀ ਹੈ। ਗੁਰੁ ਜੀ ਕਾ ਨਾਮ ਪੌੜੀ ਕੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਾ ਸੂਚਨ ਹੈ॥੩੨॥ ਜੋ ਵਸਤੁ ਨਾ ਚਾਹੀ ਜੋਰਾਵਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਿਸਕਾ ਨਾਮ ਅਨਰਥ ਹੈ, ਐਸਾ ਅਗ੍ਯਾਨ ਔ ਤਿਸਕਾ ਕਾਰਯ ਪ੍ਰਪੰਚ ਹੈ। ਇਸ ਅਨਰਥ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ੍ਯਤਾ ਹੈ ਸੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗ੍ਯਾਨ ਸਤ ਅਸਤ ਕੇ ਬਿਚਾਰ ਕੇ ਬਲ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਸਤ ਅਸਤ ਕੇ ਬਿਬੇਕ ਕਾ ਬਲ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਈਸ੍ਵਰ ਭਕਤੀ ਰੂਪ ਸਾਧਨੋ ਬਿਨਾ ਔਰ ਕਾਹੂ ਉਪਾਯ ਸੇ ਹੋਵੇ ਨਹੀ, ਯਹ ਕਹੇ–

ਆਖਣਿ ਜੋਰੁ ਚੁਪੈ ਨਹ ਜੋਰੁ ॥

(ਆਖਣਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੋ ਅਗ੍ਯਾਨ ਰੂਪ ਸਤ੍ਰ ਕੇ ਨਾਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਗ੍ਯਾਨ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕੇ ਯੋਗ੍ਯ ਬਿਬੇਕ ਰੂਪ ਜੋਰ ਨਾਮ ਬਲ ਹੈ ਵਹੁ ਆਖਨ ਕਹੀਯੇ ਬਹੁਤ ਸਾਸਤ੍ਰੋ ਕੇ ਅਰਥ ਕਹਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ। 'ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਪੜਿਆ॥ ਤੇਤਾ ਕੜਿਆ॥' ਇਤਿਤ੍ਯਾਦਿ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਔ ਨਾ ਪੜੇ ਬਹੁਤ ਸਬਦੋ ਕੋ ਬਹੁਤ ਸਬਦੋ ਕਾ ਪੜਨਾ ਕੇਵਲ ਬਾਣੀ ਕਾ ਹੀ ਥਕਾਵਨਾ ਹੈ ਇਤਿਤ੍ਯਾਦਿ ਵੇਦ ਬਚਨ ਇਸਮੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ ਅਥਵਾ ਮੂਲ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ ਕੋਈ ਪੁਰਖ ਜੈਸੇ ਅਪਨੇ ਕੋ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ੍ਯ ਮਾਨੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਅਪਨੇ ਮੈ ਬਿਬੇਚਨ ਕੀ ਸਮਰਥ ਭੀ ਕਹੇ ਹੈ, ਜੋ ਹਮ ਬਿਬੇਚਨ ਮੈ ਬਡੇ ਸਮਰਥ ਹੈ, ਤਿਨ ਪ੍ਰਤਿ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ–

(ਆਖਣਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਹਮ ਬਿਬੇਚਨ ਮੈ ਸਮਰਥ ਹੈ ਇਸ ਆਖਣ ਨਾਮ ਕਹਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਵਹੁ ਜੋਰ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ। ਕਾਹੇ ਤੇ ਘਰ ਮੈ ਬੈਠਕੇ ਹਮ ਯੁਧ ਮੈ ਬਡੇ ਸਮਰਥ ਹੈ ਐਸੇ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾਯਰ ਪੁਰਖੋ ਮੈ

ਸੁਰਬੀਰਤਾ ਨਾ ਦੇਖਨੇ ਸੇ ਕਹਨੇ ਸੇ ਸਮਰਥ ਕਾ ਅਨੇਮ ਦੇਖਿਆ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮਤ ਹੋਵੇ ਸਾਸਤ੍ਰੋ ਕੇ ਪੜਨੇ ਸੇ ਵਹੁ ਸਮਰਥ ਹਮ ਬਾਣੀ ਕੋ ਰੋਕਨੇ ਰੂਪ ਤਪ ਸੇ ਤਿਸ ਕੋ ਸਿਧ ਕਰੇਂਗੇ। ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਚੁਪੈ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਚੁਪੈ ਕਹੀਯੇ ਬਾਣੀ ਕੇ ਰੋਕਨੇ ਰੂਪ ਮੌਨ ਸੇ ਭੀ ਵਹੁ ਆਤਮਾ ਅਨਾਤਮਾ ਕੇ ਬਿਬੇਕ ਕਾ ਬਲ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਸਕੇ। ਜੇ ਕਰ ਮੌਨ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਵਹੁ ਬਲ ਹੋਵੇ ਤਬ ਸਭੀ ਗੁੰਗੇ ਪੁਰਖ ਬਿਬੇਚਨ ਮੈ ਸਮਰਥ ਹੋਨੇ ਚਾਹੀਯੇ ਔ ਹੋਵੇ ਕੋਈ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਮੌਨ ਸੇ ਭੀ ਵਹੁ ਬਲ ਸਿਧ ਨਹੀ ਹੋਵੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਬਾਹਜੇਂਦ੍ਰਿਯੋ ਕੇ ਦਮਨ ਸੇ ਬਾਣੀ ਕਾ ਰੋਕਨਾ ਭੀ ਦਮ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਤਾ ਕੋ ਭੀ ਆਤਮਾ ਅਨਾਤਮਾ ਕੇ ਬਿਚਾਰ ਕਾ ਸਾਧਨ ਹੋਨੇ ਸੇ ਤਾ ਸੇ ਜੋਰ ਨਹੀ ਹੋਵੇ, ਯਹ ਕਿਸ ਭਾਵ ਸੇ ਕਹ੍ਯਾ, ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਬਿਚਾਰ ਕੇ ਔਰ ਸਾਧਨੋ ਬਿਨਾ ਕੇਵਲ ਮੌਨ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇ, ਇਸ ਭਾਵ ਸੇ ਚੁਪੈ ਨਹ ਜੋਰ ਕਹ੍ਯਾ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮੈ ਆਪ ਪਾਸ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਤਾ ਹੋ ਮੇਰੇ ਤਾਈ ਵਹੁ ਸਮਰਥ ਦੇਵੋ। ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਜੋਰੁ ਨ ਮੰਗਣਿ ਦੇਣਿ ਨ ਜੋਰੁ ॥

(ਜੋਰੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਔਰ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਬਿਨਾ ਮਾਗਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਵਹੁ ਸਮਰਥ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਜੇਕਰ ਇਤਨੇ ਸੇ ਹੀ ਹੋਵੇ ਤਬ ਮਾਗਨੇ ਮੈ ਕਾਹੂ ਕਾ ਬਿਸੇਖ ਯਤਨ ਨਾ ਹੋਨੇ ਸੇ ਸਭੀ ਜੀਵ ਉਸ ਸਮਰਥ ਕੋ ਪਾਯ ਲੇਵੇ ਔ ਪਾਵੇ ਕੋਈ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਮਾਗਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਵਹੁ ਸਮਰਥ ਨਹੀ ਮਿਲੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮਤ ਮਿਲੇ ਮਾਗਨੇ ਸੇ ਦਾਨ ਦੇਨੇ ਸੇ ਤੋ ਵਹੁ ਮਿਲੇਗੀ, ਹਮ ਦੇਨਾ ਹੀ ਕਰੇਗੇ। ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਦੇਣਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜਿਸ ਵਸਤੁ ਕੇ ਹੇਤ ਦਾਨ ਕੀਆ ਜਾਵੇ ਵਾ ਸੇ ਵਹੀ ਵਸਤੁ ਮਿਲੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਸਮਰਥ ਕੇ ਲਾਭ ਹੇਤ ਨਾ ਕਰੇਗਾ ਤਬ ਦੇਣ ਨ ਜੋਰ ਕਹੀਯੇ ਦਾਨ ਦੇਨੇ ਸੇ ਭੀ ਤੇਰੇ ਕੋ ਵਹੁ ਸਮਰਥ ਨਹੀ ਮਿਲੇਗੀ। ਸਮਰਥ ਕੇ ਹੇਤ ਕਰੇ ਤਬ ਦਾਨ ਸੇ ਵਹੁ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੀ। ਕਾਹੇ ਤੇ ਵੇਦ ਮੈ ਜਹਾ ਵਰਣੋ ਆਸ੍ਰਮੋ ਕੇ ਗ੍ਯਾਨ ਕੀ ਇਛਾ ਹੇਤ ਧਰਮ ਲਿਖੇ ਹੈ ਤਹਾ ਗ੍ਰਿਹਸਥ ਆਸ੍ਰਮ ਕਾ ਧਰਮ ਜੋ ਦਾਨ ਦੇਨਾ, ਯੱਗ ਕਰਨਾ ਸੋ ਭੀ ਇਸ ਸਮਰਥ ਹੇਤ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਲੇਕਰ ਕੀਯੇ ਦਾਨ ਸੇ ਹੋਵੇ, ਪਰੰਤੁ ਔਰ ਕੇ ਨਾਮ ਸੇ ਦੀਯੇ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇਗੀ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮਤ ਹੋਵੋ ਗ੍ਰਿਹਸਥਾਸ੍ਰਮ ਧਾਰਕੇ ਬਡਾ ਦਾਨ ਕਰਨੇ ਸੇ ਹਮ ਬਾਨਪ੍ਰਸਥੀ ਬਨ ਬਡਾ ਤੀਬ੍ਰ ਤਪ ਕਰ ਚਿੰਰਜੀਵ ਹੋਕਰ ਤਿਸ ਸਮਰਥ ਕੋ ਸਿਧ ਕਰੇਗੇ। ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਜੋਰੁ ਨ ਜੀਵਣਿ ਮਰਣਿ ਨਹ ਜੋਰੁ ॥

(ਜੋਰੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੇਕਰ ਔਰ ਸਾਧਨੋ ਬਿਨਾ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਜੀਵਨੇ ਸੇ ਹੀ ਵਹੁ ਸਮਰਥ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਤਬ ਬਡੀ ਅਵਸ੍ਥਾ ਵਾਲੇ ਸਰਪੋ ਕੋ ਭੀ ਹੋਨੀ ਚਾਹੀਯੇ ਔ ਹੋਵੇ ਕੋਈ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਜੋਰੁ ਨ ਜੀਵਨਿ ਕਹੀਯੇ ਔਰ ਸਾਧਨੋ ਬਿਨਾ ਬਹੁਤ ਚਿਰ ਜੀਵਨੇ ਸੇ ਭੀ ਵਹੁ ਸਮਰਥ ਨਹੀ ਮਿਲੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੇਕਰ ਬਹੁਤ ਜੀਵਨੇ ਸੇ ਵਹੁ ਸਮਰਥ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਤਬ ਪ੍ਰਯਾਗਾਦਿ ਤੀਰਥੋ ਮੇ ਮਰ ਕਰ ਹੀ ਉਸ ਸਮਰਥ ਕੋ ਹਮ ਅਪਨੇ ਮੈ ਸਿਧ ਕਰੇਗੇ। ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਮਰਣਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਵਹੁ ਬਲ ਬਿਨਾ ਉਸ ਕਾ ਸੰਕਲਪ ਕਰ ਪ੍ਰਾਣ ਤਿਆਗੇ ਪ੍ਰਯਾਗਾਦਿ ਤੀਰਥੋ ਮੈ ਮਰਣੇ ਸੇ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ। ਸਮਰਥ ਕਾ ਸੰਕਲਪ ਕਰ ਮਰੇ ਤੌਂ ਭੀ ਉਤਰ ਦੇਹ ਮੇ ਸਮਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋ ਕੇ ਸਹਕਾਰ ਸੇ ਹੀ ਵਹੁ ਸਮਰਥ ਹੋਵੇਗੀ, ਕੇਵਲ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇਗੀ ਯਾ ਭਾਵ ਸੇ ਮਰਣ ਨਹ ਜੋਰ ਕਥਨ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮਤ ਹੋਵੇ ਵਹੁ ਸਮਰਥ ਤਿਸਕਾ ਸੰਕਲਪ ਕਰ ਕੀਯੇ ਕਰਮੋ ਸੇ ਬਿਨਾ ਹਮ ਤਾ ਕਾ ਨਾਮ ਲੇਕਰ ਗ੍ਰਿਹਸਥਾਸ੍ਰਮ ਕੇ ਧਰਮ ਯਗ੍ਯ ਦਾਨਾਦਿਕੋ ਸੇ ਹੀ ਵਹੁ ਸਿਧ ਕਰੇਗੇ। ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਯਹ ਬਾਤ ਤੈਨੇ ਵੇਦਾਨੁਸਾਰ ਕਹੀ ਪਰੰਤੁ ਯਗ ਦਾਨਾਦਿਕ ਕਰਮ ਭੀ ਰਾਜ ਸੰਪਦਾ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਹਮ ਕਾਹੂ ਦੇਵਤਾ ਕੇ ਆਰਾਧਨ ਸੇ ਰਾਜ ਸੰਪਦਾ ਸਿਧ ਕਰ ਵਹੁ ਸਮਰਥ ਸਿਧ ਕਰੇਗੇ। ਇਸ ਕਾ ਗੁਰੁ ਉਤਰ ਕਹੇ-

ਜੋਰੁ ਨ ਰਾਜਿ ਮਾਲਿ ਮਨਿ ਸੋਰੁ ॥
ਜੋਰੁ ਨ ਸੁਰਤੀ ਗਿਆਨਿ ਵੀਚਾਰਿ ॥

(ਜੋਰੁ ਨ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਵਹੁ ਜੋਰ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਰਾਜ ਮਾਲ ਕਹੀਯੇ ਰਾਜ ਕੀ ਸੰਪਦਾ ਸੇ ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਸੰਪਦਾ ਸੇ ਮਨ ਵਿਖ੍ਯੋ ਮੇ ਹੀ ਬਹੁ ਸੋਰ ਨਾਮ ਬਡਾ ਕੁਲਾਹਲ ਕਰੇ ਹੈ ਅਰ ਯਹ ਬਲ ਵਿਖ੍ਯੋ ਕੋ ਤ੍ਯਾਗ ਕੇ ਮਨ ਕੇ ਨਿਰੋਧ ਸੇ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮਤ ਹੋਵੋ ਵਹੁ ਬਲ ਰਾਜ ਲਖਮੀ ਸੇ ਹਮ ਮਨ ਕਾ ਨਿਰੋਧ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਜੋਗੀ ਜਨੋ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਤਿਸ ਸਮਰਥ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਂਗੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ- (ਜੋਰੁ ਨ ਇਤਿ) ਸੁਰਤਿ ਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਮੈ ਖਬਰ ਕਾ ਅਰ ਧ੍ਯਾਨ ਕਾ ਹੈ, ਸੁਰਤੀ ਨਾਮ ਸੁਰਤਿ ਵਾਲੇ ਕਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸੁਰਤੀ ਪਦ ਈਹਾ ਧ੍ਯਾਨੀਯੋ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਧ੍ਯਾਨੀ ਪਤੰਜਲ ਮਤ ਕੇ ਯੋਗੀਯੋ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਪਤੰਜਲੀਯੋ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਗ੍ਯਾਨ ਵਿਚਾਰ ਵਾਲੇ ਸਾਂਖੀ ਲੇਨੇ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਵਹੁ ਜੋਰੁ ਨਾਮ ਬਿਚਾਰ ਕਾ ਬਲ ਨਹੀ ਪਾਵੇ। ਸੁਰਤੀ ਕਹੀਯੇ ਵਸਤੁ ਕਾ ਏਕ ਰਸ ਧ੍ਯਾਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪਤੰਜਲ ਮਤ ਕੇ ਯੋਗੀ ਪੁਰਖ ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸੇ ਵਹੁ ਪਦੋ ਕੇ ਅਰਥੋ ਕੇ ਸੋਧਨ ਮੈ ਚਤੁਰ ਨਹੀ, ਪੁਨਾ ਜੋ ਸਾਂਖ੍ਯ ਲੋਕ ਖੇਤ੍ਰ ਸੇ ਖੇਤ੍ਰਗ ਕੇ ਪ੍ਰਿਥਕ ਗ੍ਯਾਨ ਹੇਤ ਕਾਰਯ ਕਾਰਣ ਰੂਪ ਚੌਬੀਸ ਤਤ੍ਵ ਰੂਪ ਖੇਤ੍ਰ ਕਾ ਬਿਚਾਰ ਕਰੇ ਹੈ, ਪਦੋ ਕੇ ਅਰਥੋ ਕੇ ਸੋਧਨ ਮੈ ਭੀ ਚਤੁਰ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਕਹੀ ਸਮਰਥ ਕੋ ਗਯਾਨ ਵੀਚਾਰਿ ਨਾਮ ਗ੍ਯਾਨ ਹੇਤ ਤਤ੍ਵੋ ਕਾ ਬਿਚਾਰ ਕਰਤੇ ਵਹੁ ਭੀ ਨਹੀ ਪਾਵੇ ਤਾ ਤੇ ਜੀਵ ਈਸ ਕਾ ਔ ਪਰਸਪਰ ਜੀਵੋ ਕਾ ਭੇਦ ਮਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੇ ਸੰਗ ਸੇ ਜਿਗ੍ਯਾਸੂ ਕੋ ਕਬੀ ਵਹੁ ਬਲ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਯਹ ਤੁਕ ਮਾਤ੍ਰ ਕਾ ਭਾਵ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮਤ ਹੋਵੋ ਪਤੰਜਲੀ ਸਾਂਖੀਯੋ ਕੇ ਸੰਗ ਸੇ ਨੈਯਾਯਿਕ ਬੈਸੇਖਕੋ ਕੇ ਸੰਗ ਸੇ ਹੀ ਹਮ ਤਿਸ ਬਲ ਕੋ ਪਾਵੇਗੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਜੋਰੁ ਨ ਜੁਗਤੀ ਛੁਟੈ ਸੰਸਾਰੁ ॥

ਜਿਸੁ ਹਥਿ ਜੋਰੁ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਸੋਇ ॥

(ਜੋਰੁ ਨ ਇਤਿ) ਜਿਸ ਬਲ ਸੇ ਗ੍ਯਾਨ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕਰ ਅਗ੍ਯਾਨ ਤਤਕਾਰਯ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਛੁਟੈ ਨਾਮ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇ ਵਹੁ ਬਲ ਕੇਵਲ ਤਰਕੋ ਸੇ ਬਿਚਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਨੈਯਾਯਿਕ ਬਿਸੇਖਕੋ ਕੀ ਜੁਗਤਿ ਨਾਮ ਸ੍ਰੁਤਿਹੀਨ ਤਰਕੋ ਸੇ ਭੀ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਕਿੰਤੂ ਵੈਰਾਗ੍ਯਾਦਿ ਸਾਧਨ ਸਹਿਤ ਬਿਚਾਰ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਯਹ ਮੈਨੇ ਨਿਸਚੇ ਕੀਯਾ ਜੋ ਵੈਰਾਗ੍ਯਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਬਿਨਾ ਔਰ ਕਾਹੂ ਉਪਾਯ ਸੇ ਵਹੁ ਬਲ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਔ ਸ੍ਵਰੂਪ ਤਿਸਕਾ ਬੇਦਾਂਤ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕ ਹੈ। ਪਰੰਤੁ ਤਿਸ ਬਲ ਕੀ ਅਵਧਿ ਨਹੀ ਜਾਣੀ, ਸੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕਹੋ। ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਜਿਸੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਕੋ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾਯ ਕਰ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿ ਕਰਨੇ ਸੇ ਬਹੁ ਬਲ ਹਾਥ ਆਏ ਕੇ ਸਮਾਨ ਹਥ ਨਾਮ ਅਧੀਨ ਹੋ ਗ੍ਯਾ ਹੈ ਵਾ ਹਾਥ ਸਬਦ ਸੇ ਅੰਤੇਕਰਣ ਮੈ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਯਾ ਹੈ ਸੋਇ ਨਾਮ ਵਹੁ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਤਿਸ ਬਲ ਸਹਿਤ ਉਪਦੇਸ ਬਚਨ ਕਰ ਵੇਖੇ ਨਾਮ ਹਾਥ ਮੈ ਧਰੇ ਆਉਲੇ ਕੇ ਸਮਾਨ ਨਿਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਪ੍ਰਗਟ ਦੇਖੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਸਾਖ੍ਯਾਤਕਾਰ ਹੀ ਬਿਚਾਰ ਕੀ ਅਵਧਿ ਹੈ, ਤਾ ਸੇ ਆਗੇ ਔਰ ਬਿਚਾਰ ਨਹੀ ਰਹੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਤਿਸ ਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਆਗੇ ਗ੍ਯਾਨੀ ਕੋ ਕਿਆ ਲਾਭ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਪੂਛਨ ਕੀ ਇਛਾ ਮੈ ਫਲ ਦਿਖਾਵਤੇ ਹੂਯੇ ਕਹੇ ਬਿਚਾਰ ਕੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰੇ ਹੈ-

ਨਾਨਕ ਉਤਮੁ ਨੀਚੁ ਨ ਕੋਇ ॥ ੩੩ ॥

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਗ੍ਯਾਨੀ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਮੈ ਸਮਦਮਾਦਿ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਵਿਸਿਸ੍ਟ ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਉਤਮ ਔ ਕਾਮ ਕਰੋਧ ਆਲਸ ਨਿਦ੍ਰਾ ਰੂਪ ਆਸੁਰ ਸੰਪਤ ਵਿਸਿਸ੍ਟ ਰਜੋ ਤਮੋ ਗੁਣੀ ਨੀਚ ਕੋਈ ਰਹੇ ਨਹੀ ਅਥਵਾ ਦੇਹ ਸੇ ਭਿੰਨ ਆਤਮਾ ਦੇਖਨੇ ਵਾਲਾ ਉਤਮ ਔਰ ਦੇਹ ਕੋ ਆਤਮਾ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲਾ ਚਾਰਵਾਕਾਦਿ ਮੰਦ ਕੋਈ ਨਹੀ ਰਹੇ।

ਯਾਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੀਤਾ ਮੇ ਕ੍ਰਿਸਨ ਕਹੇ ਹੈ ਵਿਦਜਾਦਿਕ ਗੁਣ ਯੁਤ ਬ੍ਰਾਹਮਣਾਦਿਕ ਸਾਤ੍ਵਕ ਔਰ ਗਊ ਹਾਥੀ ਆਦਿਕ ਰਾਜਸ ਔਰ ਕੂਕਰ ਚੰਡਾਲਾਦਿ ਤਾਮਸ ਇਨ ਸਭਕੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗਜਾਨੀ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਜਾਨੇ ਹੈ। ਗੁਰੁ ਜੀ ਕਾ ਨਾਮ ਪੌੜੀ ਕੀ ਪੂਰਣਤਾ ਸੂਚਕ ਹੈ॥ ਈਹਾਂ ਪੌੜੀ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਯਹ ਨਿਰਣੇ ਕੀਆ ਜੋ ਤਤਤ੍ਵੰ ਪਦੋ ਕੇ ਅਰਥੋ ਕਾ ਵਿਵੇਚਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਕਾ ਬਲ ਹੈ। ਤਿਸ ਬਲ ਸੈ ਸਾਧਨ ਸੰਪੱਨ ਕੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਮੈ ਵਾਕਜ ਕੇ ਅਰਥ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੀ ਏਕਤਾ ਕਾ ਗਜਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਵਾਕਜਜਨਜ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਹੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇ ਬਲ ਕਾ ਫਲ ਹੈ॥੩੩॥ ਪਿਛਲੀ ਪੌੜੀ ਕੇ ਅੰਤ ਮੇ ਸਾਧਨ ਸਹਿਤ ਸਮਰਥ ਵਾਲੇ ਗਜਾਨੀ ਪੁਰਖ ਕੋ ਵਿਖਮ ਦ੍ਰਿਸ੍ਰੀ ਕਾ ਅਭਾਵ ਕਹਨੇ ਸੇ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਕੀ ਹੀਨਤਾ ਰੂਪ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਕਹੀ ਅਬ ਜੋ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਬਲ ਜਨਜ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਕਾ ਵਿਖਜ ਹੈ ਵਹੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਵਾਸ੍ਰਿਤ ਅਗਜਾਨ ਕਾ ਔ ਅਗਜਾਨ ਕੇ ਕਾਰਯ ਕਾ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਹੈ। ਯਹ ਵਾਰਤਾ ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੇ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਹੇਤ ਪੌੜੀ ਕੀ ਸਮਾਪਤੀ ਪ੍ਰਯੰਤ ਪਾਠ ਸੇ ਦਿਖਾਵੈ-

ਰਾਤੀ ਰੁਤੀ ਥਿਤੀ ਵਾਰ ॥
ਪਵਣ ਪਾਣੀ ਅਗਨੀ ਪਾਤਾਲ ॥

(ਰਾਤੀ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਰਾਤੀ ਪਦ ਸੇ ਦਿਨ ਭੀ ਲੇਨਾ ਔ ਖਟ ਰਿਤੁਯੋ ਕੇ ਵਾਚਕ ਰੁੱਤੀ ਪਦ ਸੇ ਤੀਨ ਤੀਨ ਰਿਤੁਯੋ ਕੇ ਸਮੁਦਾਯ ਦਖਿਣਾਯਨ ਉਤਰਾਯਣ ਲੇਨੇ ਤਥਾ ਦੋ ਅਯਨੋ ਕਾ ਸਮੁਦਾਯ ਬਰਸ ਲੇਨਾ ਥਿਤੀ ਵਾਰ ਪਦੋ ਸੇ ਪਖ ਔ ਮਹੀਨੇ ਭੀ ਲੇਨੇ ਕ੍ਰਮ ਕੀ ਈਹਾਂ ਅਧਜਾਰੋਪ ਮੈ ਚਾਹ ਨਹੀ, ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਨਹੀ ਲੇਨਾ। ਵੇਦ ਮੈ ਪਾਂਚ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਪੁਰਖ ਲਿਖੇ ਹੈ ਅਰ ਈਹਾਂ ਭੀ ਆਗੇ 'ਤਿਥੈ ਸੋਹਨਿ ਪੰਚ ਪਰਵਾਣੁ' ਲਿਖਾ ਹੈ। ਮੂਲ ਪਾਠ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ- ਜਿਸ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਗਜਾਨ ਕੇ ਸਾਖਜਾਤ ਸੇ ਗਜਾਨੀ ਕੋ ਊਚ ਨੀਚ ਭਾਵ ਨਹੀ ਭਾਸੇ, ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੈ ਜਿਨ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਕੇ ਨਿਮਿਤ ਸੇ 'ਰਾਤੀ ਰੁਤੀ ਥਿਤੀ ਵਾਰ' ਇਤਜਾਦਿਕ ਮੂਲ ਮੇ ਕਹੇ ਕਾਲ ਬਿਸੇਖ ਬਨੇ ਹੈ। ਦੋਨੋ ਵੇ ਚੰਦ ਸੂਰਯ ਅਗਜਾਨਨ ਨੇ ਰਚੇ ਹੈ। ਤੀਸਰੀ ਪਵਨ, ਚੌਥਾ ਪਾਣੀ, ਪਾਂਚਵੀ ਅਗਨਿ ਰਚੀ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਇਨ ਪਾਂਚੋ ਕੇ ਸਮਾਨ ਅਗਜਾਨ ਨੇ ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੈ ਔਰ ਭੀ ਰਚੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ- (ਪਾਤਾਲ ਇਤਿ) ਪਾਤਾਲ ਪਦ ਆਕਾਸੋ ਕਾ ਭੀ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸੁਕਤੀ ਮੈ ਰਜਤਵਤ ਪਾਤਾਲ ਔ ਆਕਾਸ ਲੋਕ ਭੀ ਤਾ ਮੈ ਅਧਜਸਤ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਲੋਕ ਭੀ ਤਾ ਮੇ ਕਲਪਿਤ ਹੈ ਵਾ ਨਹੀ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਧਰਤੀ ਥਾਪਿ ਰਖੀ ਧਰਮ ਸਾਲ ॥

(ਤਿਸੁ ਇਤਿ) ਜੇਤਾ ਦ੍ਰਿਸਜ ਵਰਗ ਹੈ ਸਭੀ ਅਗਜਾਨ ਕੀ ਥਿਤੀ ਪ੍ਰਯੰਤ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖਜ! ਤਿਸੀ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੈ ਅਗਜਾਨ ਨੇ ਧਰਤੀ ਨਾਮ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਥਾਪ ਕਹੀਯੇ ਕਲਪ ਕੇ ਅਪਨੀ ਥਿਤੀ ਪ੍ਰਯੰਤ ਰਖੀ ਨਾਮ ਥਿਰ ਕਰੀ ਹੁਈ ਹੈ। ਕੈਸੀ ਧਰਤੀ ਹੈ ਜੇਤੇ ਵੇਦ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੈ ਧਰਮ ਕਹੇ ਹੈਂ ਸੋ ਸਭੀ ਇਸੀ ਮੈ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸੰਪੂਰਣ ਧਰਮੋ ਕੀ ਯਹ ਸਾਲ ਕਹੀਯੇ ਰਹਨੇ ਕੀ ਠੌਰ ਹੈ। ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਨਿਖਲ ਧਰਮੋ ਕੀ ਸਾਲਾ ਕੋ ਤਾ ਮੇ ਕਲਪਤ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਧਰਮੋ ਕੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਜੀਵੋ ਕੋ ਭੀ ਤਾ ਮੇ ਕਲਪਤ ਕਹੇ ਹੈ-

ਤਿਸੁ ਵਿਚਿ ਜੀਅ ਜੁਗਤਿ ਕੇ ਰੰਗ ॥

(ਤਿਸੁ ਇਤਿ) ਤਿਸ ਵਿਚ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੇ ਧਰਮੋ ਕੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਚਿਦਾਭਾਸ ਜੀਵ ਭੀ ਕਲਪਿਤ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੀਵੋ ਕੋ ਕਲਪਿਤ ਮਾਨੇ ਘਟਾਦਿਕੋਵਤ ਅਨਿਤਜ ਹੋਵੇਗੇ ਔ ਜੀਵੋ ਕੋ ਅਨਿਤਜ ਹੁਯਾ ਤਿਨ ਸੇ ਅਭਿੰਨ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਭੀ ਅਨਿਤਜ ਹੋਵੇਗਾ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਜੁਗਤਿ ਇਤਿ) ਜੀਵ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਹੈ ਏਕ ਕੂਟਸ੍ਥ ਦੂਸਰੇ ਚਿਦਾਭਾਸ ਹੈ। ਜੁਗਤਿ ਪਦ ਈਹਾ ਤਦਾਤਮਕ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖਜ! ਜੋ ਜੀਵ ਜੁਗਤ

ਕਹੀਯੇ ਅਪਨੇ ਸਾਥ ਤਦਾਤਮ ਵਾਲੇ ਦੇਹੇਂਦ੍ਰਿਯਾਦਿਕੋ ਕੇ ਰੰਗ ਨਾਮ ਸ੍ਰੂਪ ਹੋ ਰਹੇ ਹੈ ਵਹੁ ਚਿਦਾਭਾਸ ਕਲਪਿਤ ਹੈ ਜੋ ਦੇਹੇਂਦ੍ਰਿਯਾਦਿਕੋ ਸੇ ਭਿੰਨ ਸਾਖੀ ਕੂਟਸ੍ਥ ਹੈ ਵਹੁ ਨਹੀ ਕਲਪਿਤ ਕਿੰਤੁ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਰੂਪ ਹੋਨੇ ਤੇ ਨਿਤਜ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕੂਟਸ੍ਥ ਜੀਵੋ ਸੇ ਭਿੰਨ ਜੀਵੋ ਕੋ ਕਲਪਤ ਮਾਨਨੇ ਮੈ ਕੋਈ ਦੋਖ ਨਹੀ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ ! ਵੇ ਚਿਦਾਭਾਸ ਜੀਵ ਕੇਤੇ ਨਾਮੋ ਸਹਿਤ ਕੇਤੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ–

ਤਿਨ ਕੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਅਨੰਤ ॥

(ਤਿਨ ਕੇ ਇਤਿ) ਤਿਨ ਕੇ ਨਾਮ ਕਹੀਯੇ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਚਿਦਾਭਾਸ ਜੀਵਨ ਕੇ ਰਾਮ ਗਿਰਿ, ਰਾਮ ਦਾਸ, ਰਾਮ ਰਿਖਿ, ਰਾਮ ਸਿੰਘ ਇਤਿਜਾਦਿਕ ਨਾਉ ਅਗਜਾਨ ਕੇ ਕਲਪੇ ਹੂਯੇ ਅਨੇਕ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਜਿਨਕੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਹੈ ਵਹੁ ਚਿਦਾਭਾਸ ਜੀਵ ਭੀ ਅਨੰਤ ਨਾਮ ਅਗਿਣਤ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਵੇ ਕਲਪਿਤ ਜੀਵ ਅਪਨੇ ਵਾਸਤਵ ਕੂਟਸ੍ਥ ਰੂਪ ਕੋ ਕਬ ਜਾਨੇਗੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਕਹੇ–

ਕਰਮੀ ਕਰਮੀ ਹੋਇ ਵੀਚਾਰੁ ॥

(ਕਰਮੀ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਸ੍ਵਰਗਾਦਿਕ ਫਲੋ ਕੇ ਹੇਤ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਸਕਾਮ ਕਰਮੀਯੋਂ ਕੇ ਮਧਜ ਮੈ ਜੋ ਫਲ ਕੀ ਇਛਾ ਤਜਾਗ ਕੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਹੇਤ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੀ ਜੀਵ ਹੈ। ਤਿਨਕੋ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਸੇ ਅੰਤਾਕਰਣ ਕੀ ਸੁਧੀ ਹੋਯ ਕਰ ਜਬ ਹੋਯ ਬਿਚਾਰ ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਨਿਜ ਰੂਪ ਕੂਟਸ੍ਥ ਕਾ ਵਾਸਤਵ ਬਿਚਾਰ ਉਪਜੇ ਹੈ ਤਬ ਅਪਨੇ ਮੁਖਜ ਭਾਗਜ ਕੂਟਸ੍ਥ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਜਾਨੇ ਹੈ। ਬਿਚਾਰ ਕਾ ਵਿਖਯ ਦਿਖਾਵਤੇ ਹੂਯੇ ਬਿਚਾਰ ਕਾ ਸ੍ਰੂਪ ਕਹੇ–

ਸਚਾ ਆਪਿ ਸਚਾ ਦਰਬਾਰੁ ॥

(ਸਚਾ ਇਤਿ) ਦਰਬਾਰ ਪਦ ਪਾਰਸੀ ਮੈ ਸੁਧ ਪੁਰਖੋ ਕੀ ਸਭਾ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਈਹਾਂ ਦਰਬਾਰੁ ਪਦ ਸੇ ਸੋਧਨ ਕੀਆ ਤਤ ਪਦ ਕਾ ਅਰਥ ਲੇਨਾ। ਜਿਸ ਕਾ ਜਹਾਂ ਜਾਕਰ ਫੇਰ ਸੰਸਾਰ ਮੈ ਨਹੀ ਆਵੇ ਸੋ ਮੇਰਾ ਧਾਮ ਹੈ। ਐਸੇ ਧਾਮ ਸਬਦ ਸੇ ਗੀਤਾ ਮੈ ਸ੍ਰੂਪ ਕਹਜਾ ਹੈ। ਮੂਲ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਦਰਬਾਰ ਕਹੀਯੇ ਸੋਧਨ ਕੀਆ ਹੁਯਾ, ਤੱਤ ਪਦ ਕਾ ਅਰਥ ਸਚਾ ਨਾਮ ਤੀਨੋ ਕਾਲੋ ਮੈ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਆਪ ਨਾਮ ਚਿਦਾਭਾਸ ਸਹਿਤ ਦੋਨੋ ਦੇਹੋ ਕਾ ਅਧਿਸ੍ਠਾਨ ਰੂਪ ਕੂਟਸ੍ਥ ਆਤਮਾ ਸਚਾ ਕਹੀਯੇ ਤੀਨੋ ਕਾਲੋ ਮੈ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਐਸਾ ਬਿਚਾਰ ਜਬ ਹੋਵੇ ਤਬ ਯਹ ਜੀਵ ਅਪਨੇ ਵਾਸਤਵ ਰੂਪ ਕੂਟਸ੍ਥ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਜਾਨੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੈ ਕੂਟਸ੍ਥਵਤ ਪੰਚ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਪੁਰਖਾਦੀ ਰੂਪ ਦ੍ਰਿਸਜ ਕੋ ਔ ਚਿਦਾਭਾਸ ਕੋ ਭੀ ਚਿਦਾਭਾਸ ਕੇ ਕਰਮੋ ਔ ਨੀਸਾਣੋ ਸਹਿਤ ਸੱਚੇ ਮਾਨੋ। ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ–

ਤਿਥੈ ਸੋਹਨਿ ਪੰਚ ਪਰਵਾਣੁ ॥

(ਤਿਥੈ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਤਿਥੈ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਅਧਿਸ੍ਠਾਨ ਮੇ, ਪਰਵਾਣ ਕਹੀਯੇ ਵੇਦ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੈ ਕਹੇ ਸੂਰਜਾਦਿਕ ਪਾਚੋ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਬਚਨੋ ਸੇ ਕਲਪਿਤ ਰੂਪ ਕਰ ਹੀ ਸੋਹਨਿ ਨਾਮ ਸੋਭੇ ਹੈ, ਵਾਸਤਵ ਰੂਪ ਕਰ ਨਹੀ ਸੋਭੇ ਤਥਾ ਨਦਰੀ ਨਾਮ ਗਜਾਨ ਵਾਲਾ ਚਿਦਾਭਾਸ ਔ ਤਿਸ ਕੇ ਕਰਮ ਪੁਨਾ ਤਿਸ ਕੇ ਨੀਸਾਣ ਭੀ ਕਲਪਿਤ ਰੂਪ ਕਰ ਹੀ ਪਵੇ ਨਾਮ ਪਾਈਏ ਹੈ, ਵਾਸਤਵ ਨਹੀ ਪਾਏ ਜਾਵੇ, ਨਦਰੀ ਇਤਿਜਾਦਿਕ ਪਾਠ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ। ਚਿਦਾਭਾਸ ਕੀ ਸਾਤ ਅਵਸ੍ਥਾ ਹੈ ਜਿਨਮੇ ਪਰੋਖ ਔ ਅਪਰੋਖ ਗਜਾਨ ਭੀ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਦੋਨੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗਜਾਨ ਚਿਦਾਭਾਸ ਕੋ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਰ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰਮੋ ਕਾ ਕਰਤਾ ਭੋਕਤਾ ਭੀ ਚਿਦਾਭਾਸ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗਜਾਨ ਸੇ ਸਹਿਤ ਕਰਮੋ

ਕੇ ਚਿਦਾਭਾਸ ਕਾ ਬਾਧ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਸਾਖੀ ਕੂਟਸ੍ਥ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਤਾ ਕਾ ਬਾਧ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਪਤੀ ਹੇਤ ਸਤੀਵਤ ਸਾਖੀ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੇਤ ਚਿਦਾਭਾਸ ਅਪਨਾ ਨਾਸ ਭੀ ਗਜਾਨ ਸੇ ਚਾਹੇ ਹੈ।

ਨਦਰੀ ਕਰਮਿ ਪਵੈ ਨੀਸਾਣੁ ॥

ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖਜ! ਜੋ ਨਦਰੀ ਕਹੀਯੇ ਜੀਵ ਈਸ ਕੇ ਅਭੇਦ ਗਜਾਨ ਵਾਲਾ ਚਿਦਾਭਾਸ ਹੈ ਔ ਜੋ ਤਿਸ ਚਿਦਾਭਾਸ ਕੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵਿਹਿਤ ਸੁਭ ਕਰਮ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਜੋ ਤਿਸ ਕੇ 'ਭੈ ਕਾਹੂ ਕਉ ਦੇਤ ਨਹਿ ਨਹਿ ਭੈ ਮਾਨਤ ਆਨ' ਇਤਿਜਾਦਿਕ ਬਚਨੋ ਮੈ ਕਹੇ ਨੀਸਾਣ ਕਹੀਯੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਚਿੰਨ ਹੈ। ਸੋ ਸਭੀ ਕੂਟਸ੍ਥ ਸ੍ਵਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੈ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਬਚਨੋ ਕਰ ਬਾਧਿਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਪਵੈ ਨਾਮ ਸਾਸਤ੍ਰ ਦ੍ਵਾਰਾ ਕਲਪਤ ਰੂਪ ਕਰ ਪਾਏ ਜਾਵੈ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਅੰਨ ਪਦਾਰਥੋਵਤ ਕੂਟਸ੍ਥ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਕਰ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲਾ ਚਿਦਾਭਾਸ ਭੀ ਮਿਥਜਾ ਹੈ ਤਾ ਕੇ ਕਰਮ ਭੀ ਮਿਥ੍ਯਾ ਹੈ। ਕਿੰਚ ਚਿਦਾਭਾਸ ਕੀ ਸਾਤ ਅਵਸ੍ਥਾ ਮੋ ਕੱਚਾ ਪੱਕਾ ਗਜਾਨ ਭੀ ਤਾ ਮੇ ਕਲਪਤ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ–

ਕਚ ਪਕਾਈ ਓਥੈ ਪਾਇ ॥

(ਕਚ ਇਤਿ) ਗਜਾਨ ਕੀ ਦੋ ਅਵਸ੍ਥਾ ਹੈ ਏਕ ਕੱਚੀ ਦੂਸਰੀ ਪੱਕੀ। ਸ੍ਰਵਣ, ਮਨਨ, ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਕਾਲ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗਜਾਨ ਸੰਪੂਰਣ ਅਗਜਾਨ ਤਤਕਾਰਯ ਕੋ ਪੂਰਾ ਦੂਰ ਨਹੀ ਕਰੇ। ਯਾ ਤੇ ਤੀਨ ਭੂਮਿ ਕਾ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਕੱਚਾ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੇ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਸਮੇ ਅਗਜਾਨ ਤਤਕਾਰਯ ਕੋ ਪੂਰਾ ਦੂਰ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਚੌਥੀ ਸੇ ਲੇ ਸਾਤਵੀ ਪ੍ਰਯੰਤ ਗਜਾਨ ਪੱਕਾ ਹੈ ਸੋ ਯਹ ਗਜਾਨ ਕੱਚਾ ਪੱਕਾ ਗਜਾਨ ਓਥੇ ਕਹੀਯੇ। ਤਿਸੀ ਸਾਖੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸਚੇ ਅਧਿਸ੍ਠਾਨ ਮੇ ਪਾਇ ਨਾਮ ਕਲਪਤ ਰੂਪ ਹੀ ਪਾਈਏ ਹੈ। ਜਿਸ ਮੇ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਸਭੀ ਕਲਪਿਤ ਹੈ ਵ੍ਹੁ ਅਧਿਸ੍ਠਾਨ ਕਲਪਿਤ ਨਹੀ। ਕਾਹੇ ਤੇ ਤਾਕੋ ਕਲਪਿਤ ਮਾਨੇ ਸੂਨਜਵਾਦ ਸਿਧ ਹੋਵੇਗਾ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਐਸਾ ਗਜਾਨ ਜਿਸ ਸੁਗਮ ਉਪਾਯ ਸੇ ਹੋਵੇ ਸੋ ਕਹੋ। ਯਹ ਸੁਨ ਸੁਗਮ ਉਪਾਯ ਕਹਤੇ ਗੁਰੁ ਪੌੜੀ ਪੂਰੀ ਕਰੇ ਹੈ–

ਨਾਨਕ ਗਇਆ ਜਾਪੈ ਜਾਇ ॥ ੩੪ ॥

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਜੋ ਗੁਰੁ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕਾ ਗਜਾਤਾ ਅਰ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੈ ਚਿਤ ਕੀ ਥਿਰਤਾ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਤਿਸ ਪਾਸ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗਜਾਨ ਕੀ ਇਛਾ ਵਾਲਾ ਸਿਖਜ ਜਾਵੇ। ਐਸੇ ਵੇਦ ਕਹੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਸੇ ਤਾਰਣੇ ਕੋ ਕੁਸਲ ਗੁਰੁ ਕੇ ਪਾਸ ਗਯਾ ਨਾਮ ਜਾਨੇ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋ ਜਾਯ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਅਧਿਸ੍ਠਾਨ ਜਾਪੈ ਨਾਮ ਅਪਰੋਖ ਭਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਨਿਜ ਰੂਪ ਕਰ ਤਾ ਕੇ ਹੋਨੇ ਸੇ ਵ੍ਹੁ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤਜ ਹੋਵੇ ਹੈ॥੩੪॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਸੁਗਮ ਉਪਾਯ ਮੈ ਮੋਖ ਹੇਤ ਸਭੀ ਪੁਰਖ ਕਾਹੇ ਨਹੀ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤ ਹੋਵੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਕਾ ਕਾਰਣ ਕਹੇ–

ਧਰਮ ਖੰਡ ਕਾ ਏਹੋ ਧਰਮੁ ॥

(ਧਰਮ ਇਤਿ) ਪਹਲਾ ਧਰਮ ਪਦ ਵੇਦ ਵਿਹਿਤ ਧਰਮ ਪਰ ਹੈ। ਖੰਡ ਪਦ ਧਰਮ ਬਿਸੇਖ ਕਾ ਬੋਧਕ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਪਰ ਹੈ। ਦੂਸਰਾ ਧਰਮ ਪਦ ਸ੍ਵਭਾਵ ਪਰ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੋ ਏਹੋ ਨਾਮ ਸਮੀਪ ਹੀ ਪੂਰਬਲੀ ਪੌੜੀ ਕੇ ਅੰਤ ਮੇ ਗਜਾਨ ਕਾ ਸੁਗਮ ਉਪਾਯ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾਨਾ ਕਹਿਆ, ਵ੍ਹੁ ਧਰਮ ਖੰਡ ਕਹੀਯੇ। ਯੇ ਵੇਦ ਵਿਹਿਤ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਕਾ ਧਰਮ ਕਹੀਯੇ ਸ੍ਵਭਾਵ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਯਹ ਸਿਧ ਹੂਯਾ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਕੇ ਸ੍ਵਭਾਵ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਔਰ ਲੋਕ ਨਹੀ ਜਾਵੇ। ਈਹਾਂ ਯਹ ਰੀਤਿ ਜਾਨ ਲੇਨੀ – ਪ੍ਰਥਮ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਪੁਰਖੋ ਕੇ ਸੰਗ ਸੇ ਪੁਰਖ ਅਸੁਭ ਕਰਮੋ ਸੇ ਹਟ ਕਰ ਸੁਭ ਕਰਮੋ ਮੇ ਲਗੇ ਹੈ। ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਇਛਾ ਵਾਲਾ ਸੁਭੋ ਮੇ ਭੀ ਸਕਾਮ ਸੁਭੋ ਕੋ ਛੋਡਕੇ ਨਿਸਕਾਮ ਸੁਭੋ ਮੇ ਲਗੇ ਹੈ। ਨਿਸਕਾਮ ਸੁਭੋ ਸੇ

ਚਿਤ ਕੀ ਸੁਧੀ ਔਰ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸੁਧ ਚਿਤ ਮੈ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਨਿਤ੍ ਅਨਿਤਯ ਵਸਤੁ ਕਾ ਬਿਬੇਕ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਵੈਰਾਗਯ ਸਮਾਦਿ ਖਟ ਸੰਪਤੀ ਮਮੁਖਤਾ ਪ੍ਰਯੰਤ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋਕਰ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਤਬ ਗੁਰੁ ਤਿਸ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ। ਉਪਦੇਸ ਲੇਕਰ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧਯਾਸਨ ਕਰਕੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਯਾ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤਯ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਐਸੇ ਪਰੰਪਰਾ ਕਰ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤਯ ਕਰ ਦੇਨਾ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਕਾ ਸ੍ਵਭਾਵ ਹੈ॥ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਗੁਰੋ ਨੇ ਸਿਖ੍ਯ ਕੋ ਬਾਰੰਬਾਰ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ, ਤਿਸ ਸੇ ਸਿਖ੍ਯ ਕੋ ਆਤਮ ਗ੍ਯਾਨ ਹੁਯਾ ਤੌ ਭੀ ਕੁਛਕ ਜਾਨਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਸੇ ਸਿਖ੍ਯ ਪੂਛੇ ਹੈ–

ਗਿਆਨ ਖੰਡ ਕਾ ਆਖਹੁ ਕਰਮੁ ॥

(ਗਿਆਨ ਇਤਿ) ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤਿ ਆਪਨੇ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਕਾ ਸ੍ਵਭਾਵ ਗੁਰ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾਨਾ ਕਹ੍ਯਾ, ਅਬ ਗ੍ਯਾਨ ਖੰਡ ਕਾ ਕਹੀਏ। ਮੈ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੂੰ ਇਸ ਗ੍ਯਾਨ ਬਿਸੇਖ ਕਾ ਜੋ ਨਿਖਲ ਦ੍ਰਿਸ੍ਯ ਕਾ ਨਿਖੇਧ ਕਰਨਾ ਰੂਪ ਕਰਮ ਨਾਮ ਕਾਮ ਹੈ ਭਾਵ ਸ੍ਵਭਾਵ ਹੈ ਸੋ ਕਹੋ। ਪੂਛਨੇ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਜਿਸ ਦ੍ਰਿਸ੍ਯ ਕਾ ਨਿਖੇਧ ਕਰਨਾ ਹੈ ਵਹੁ ਦ੍ਰਿਸ੍ਯ ਗਿਣਤੀ ਕੀ ਹੈ ਵਾ ਅਗਿਣਤ ਹੈ॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਿਖ੍ਯ ਕਾ ਪ੍ਰਸਨ ਸੁਨ ਕਰ ਕਾਹੂ ਕੇ ਮਤ ਮੈ ਬ੍ਯਵਹਾਰਕ ਰੂਪ ਕਰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਯੇ ਔਰ ਕਾਹੂ ਕੇ ਮਤ ਮੈ ਪ੍ਰਾਤਿਭਾਸਿਕ ਰੂਪ ਕਰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਯੇ ਨਿਖੇਧਨੇ ਯੋਗ੍ਯ ਪਦਾਰਥੋ ਕੋ ਕਹੇ–

ਕੇਤੇ ਪਵਣ ਪਾਣੀ ਵੈਸੰਤਰ ਕੇਤੇ ਕਾਨ ਮਹੇਸ ॥

(ਕੇਤੇ ਇਤਿ) ਕੇਤੇ ਪਦ ਈਹਾਂ ਸਰਬ ਤੁਕੋ ਮੈ ਅਨੇਕੋ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਅਨੇਕਤਾ ਸਰਬ ਪਦਾਰਥੋ ਕੋ ਦੋ ਮਤ ਸੇ ਬਨੇ ਹੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇ ਇਨ ਦੋਨੋ ਮਤੋ ਕੇ ਭਾਵ ਸੇ 'ਆਪਿ ਸਤਿ ਸਤਿ ਸਭ ਧਾਰੀ' ਕਹਿਆ ਹੈ। ਆਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪਾਰਮਾਰਥਿਕ ਸਤ ਹੈ, ਜੋ ਤਿਸਨੇ ਰਚਨਾ ਰਚੀ ਹੈ ਸੋ ਬ੍ਯਾਵਹਾਰਿਕ ਔਰ ਪ੍ਰਾਤਿਭਾਸਿਕ ਸਤ ਹੈ ਵਾ ਅਗਲੇ ਮਤ ਸੇ ਪ੍ਰਾਤੀਤਿਕ ਸਤ ਹੈ ਸੋਈ ਦਿਖਾਵੇ ਹੈ। ਏਕ ਮਤ ਵਾਲੇ ਤੋ ਯਹ ਕਹੇ ਹੈ ਸਤਾ ਤੀਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਹੈ– ਏਕ ਪਾਰਮਾਥਿਕ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਬ੍ਯਾਵਹਾਰਿਕ ਹੈ, ਤੀਜੀ ਪ੍ਰਾਤਿਭਾਸਿਕ ਹੈ। ਜਿਸਕਾ ਕਬੀ ਨਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ ਸੋ ਪਾਰਮਾਥਿਕ ਸੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗ੍ਯਾਨ ਬਿਨਾ ਆਨ ਗ੍ਯਾਨੋ ਸੇ ਨਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ ਸੋ ਬ੍ਯਾਵਹਾਰਿਕ ਸੱਤਾ ਹੈ, ਜਿਸਕਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗ੍ਯਾਨ ਬਿਨਾ ਔਰ ਪਦਾਰਥੋ ਕੇ ਗ੍ਯਾਨੋ ਸੇ ਬਾਧ ਹੋਵੇ ਸੋ ਪ੍ਰਾਤੀਤਿਕ ਸੱਤਾ ਹੈ। ਪਹਲੀ ਸੱਤਾ ਵਾਲਾ ਕੇਵਲ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੈ, ਦੂਜੀ ਵਾਲਾ ਸਭੀ ਮਾਯਾ ਤਤਕਾਰਯ ਰੂਪ ਜਗਤ ਹੈ, ਤੀਜੀ ਵਾਲੇ ਸੁਕਤੀ ਰਜਤਾਦਿਕ ਹੈ। ਪਾਰਮਾਰਥਿਕ ਸੱਤਾ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਪਾਰਮਾਰਥਿਕ ਸਤ ਹੈ, ਬ੍ਯਾਵਹਾਰਿਕ ਸੱਤਾ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਬ੍ਯਾਵਹਾਰਿਕ ਸਤ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਤੀਤਿਕ ਸਤਾ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਤੀਤਿਕ ਸਤ ਹੈ। ਪਾਰਮਾਰਥਿਕ ਸਤਾ ਵਾਲਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ, ਬ੍ਯਾਵਹਾਰਿਕ ਪ੍ਰਾਤਿਭਾਸ਼ਿਕ ਸਤਾ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥੋ ਮੈ ਬਯਾਵਹਾਰਿਕ ਸਤਾ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ਕਲਪੋ ਕੇ ਭੇਦ ਸੇ ਵਾ ਏਕ ਕਲਪ ਮੇ ਹੀ ਭੂਤ ਭਾਵੀ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲੋ ਕੇ ਭੇਦ ਸੇ ਅਨੇਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਾਤੀਤਿਕ ਸਤਾ ਵਾਲੇ ਪਦਾਰਥ ਅਪਨੇ ਗ੍ਯਾਨ ਕੇ ਸਾਥ ਉਪਜੇ ਹੈ, ਗ੍ਾਨ ਕੇ ਸਾਥ ਨਾਸ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਆਗੇ ਪੀਛੇ ਅਗ੍ਯਾਤ ਹੂਯੇ ਨਹੀ ਰਹੇ। ਯਾ ਤੇ ਵਾਰੰਵਾਰ ਉਪਜਨੇ ਬਿਨਸਨੇ ਵਾਲੇ ਸੁਕਤੀ ਰਜਤਾਦਿਕ ਪ੍ਰਾਤੀਤਕ ਭੀ ਅਨੇਕ ਹੈ। ਯਹ ਤੀਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਸਤਾ ਮਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਕਹੇ ਹੈ। ਦੂਸਰੇ ਮਤ ਵਾਲੇ ਸਤਾ ਪਾਰਮਾਰਥਿਕ ਪ੍ਰਾਤਿਭਾਸਿਕ ਭੇਦ ਸੇ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਮਾਨੇ ਹੈ, ਤੀਸਰੀ ਬ੍ਯਾਵਹਾਰਿਕ ਸਤਾ ਨਹੀ ਮਾਨੇ। ਨਾ ਮਾਨਨੇ ਮੇ ਯੁਕਤੀ ਯਹ ਕਹੇ ਹੈ– ਜੇਤੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸੇ ਭਿੰਨ ਪਦਾਰਥ ਹੈ ਸੋ ਸਭੀ ਜਿਸ ਕਾਲ ਮੈ ਉਨਕਾ ਗ੍ਯਾਨ ਹੋਵੇ ਉਸ ਕਾਲ ਮੈ ਉਪਜੇ ਹੈ, ਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਆਗੇ ਪੀਛੇ ਨਹੀ ਰਹੇ। ਯਾ ਤੇ ਸੁਕਤੀ ਰੱਜਤਾਦਿਕ ਔਰ ਘਟਾਦਿਕ ਸਭੀ ਪਦਾਰਥ ਸਹਿਤ ਅਗ੍ਯਾਨ ਕੇ ਪ੍ਰਾਤੀਤਕ ਸਤਾ ਵਾਲੇ ਹੈ, ਬ੍ਯਾਵਹਾਰਿਕ ਸੱਤਾ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਕੋਈ ਨਹੀ। ਇਸ ਮਤ ਮੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਵਸਤੁ ਅਨਾਦੀ ਨਹੀ। ਯਦ੍ਯਪਿ ਜੇਕਰ ਬ੍ਯਾਵਹਾਰਿਕ ਸਤਾ ਵਾਲਾ ਪਦਾਰਥ ਕੋਈ ਨਹੀ

ਤਬ ਜੋ ਪੂਰਬ ਦੇਖੀ ਥੀ ਸੋਈ ਯਹ ਵਸਤੁ ਹੈ। ਐਸੇ ਪੂਰਬ ਕਾਲ ਮੈ ਪਦਾਰਥ ਕੀ ਥਿਰਤਾ ਸਿੱਧ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਗਜਾਨ ਕੈਸੇ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਯਹ ਜੇਕਰ ਜੈਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸੇ ਬਿਨਾ ਅੰਧੇਰੇ ਮੈ ਵਸਤੁ ਰਹ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਐਸੇ ਗਜਾਨ ਸੇ ਬਿਨਾ ਨਾ ਜਾਨਨੇ ਕਾਲ ਮੈ ਅਗਜਾਤ ਹੁਈ ਵਸਤੁ ਨਹੀ ਰਹੇ। ਤਬ ਸੋਈ ਯਹ ਵਸਤੁ ਹੈ ਯਹ ਗਜਾਨ ਨਾ ਹੂਯਾ ਚਾਹੀਯੇ ਯਹ ਅਸੰਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤਥਾਪਿ ਜੈਸੇ ਕਾਹੂ ਪੁਰਖ ਕੋ ਸਿੱਪੀ ਮੈ ਰੂਪੇ ਕਾ ਭ੍ਰਮ ਹੋਕਰ ਤਿਸਕਾ ਬਾਧਨਾ ਹੂਯਾ ਹੋਵੇ ਔ ਕਬੀ ਅਨਜ ਕਾਲ ਮੇ ਭੀ ਵਹੁ ਪੁਰਖ ਵੈਸੇ ਸਮੇ ਸੇ ਹੀ ਉਹਾ ਆਵੇ ਜੈਸੇ ਮੈ ਪਹਲੇ ਭ੍ਰਮ ਹੂਯਾ ਥਾ ਤਬ ਫੇਰ ਭੀ ਵਹੁ ਪੁਰਖ ਸੁਕਤੀ ਮੈ ਰਜਤ ਦੇਖ ਕਰ ਐਸੇ ਕਹੇ ਹੈ, ਜੋ ਯਹ ਵਹੀ ਰਜਤ ਹੈ ਜੋ ਮੈਨੇ ਪੂਰਬ ਦੇਖਾ ਥਾ। ਐਸੇ ਭ੍ਰਮੀ ਪੁਰਖ ਕੇ ਕਹਨੇ ਸੇ ਜੈਸੇ ਗਜਾਨ ਸੇ ਪੂਰਬ ਅਗਜਾਨ ਕਾਲ ਮੇ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਰਜਤ ਕੀ ਥਿਰਤਾ ਸਿਧ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਔ ਥਿਰਤਾ ਸੇ ਬਿਨਾ ਹੀ ਸੋਈ ਯਹ ਰਜਤ ਹੈ, ਐਸਾ ਗਜਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਹੀ ਅਪਨੇ ਸਮੇ ਮੇ ਉਪਜੇ ਸੰਪੂਰਣ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਆਤਮ ਗਜਾਨਹੀਨੋ ਕੋ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸੰਪੂਰਣ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਗਜਾਨ ਭ੍ਰਮ ਰੂਪ ਹੈ ਸਚਾ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕਾਹੂ ਪਦਾਰਥੋ ਕੋ ਭੀ ਥਿਰ ਨਾ ਸਿਧ ਹੋਨੇ ਤੇ ਤਿਨ ਮੇ ਥਿਰਤਾ ਕੇ ਗਜਾਨ ਕਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗਜਾਨ ਸੇ ਬਿਨਾ ਹੀ ਬਾਧ ਹੋਨੇ ਸੇ ਸਭੀ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਾਤੀਭਾਸਿਕ ਹੈ, ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਬਜਾਵਹਾਰਿਕ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਸਭੀ ਪਦਾਰਥੋ ਕੀ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰੀ ਦ੍ਰਿਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਮੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ੍ਰੀ ਕਾਲ ਸੇ ਅਨਜ ਕਾਲ ਮੇ ਕੋਈ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀ ਰਹੈ, ਇਸ ਮਤ ਕਾ ਨਾਮ ਦ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿਵਾਦ ਹੈ। ਦ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਨਾਮ ਗਜਾਨ ਕਾ ਹੈ, ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਨਾਮ ਰਚਨਾ ਕਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸਭ ਕੀ ਰਚਨਾ ਗਜਾਨ ਕਾਲ ਮੇ ਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਗਜਾਨ ਸੇ ਆਗੇ ਪੀਛੇ ਅਗਜਾਤ ਹੂਯਾ ਪਦਾਰਥ ਕੋਈ ਨਹੀ ਰਹੇ। ਯਾ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਭਿੰਨ ਸਭ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਤੀਤੀ ਕਾਲ ਮੈ ਹੋਨੇ ਤੇ ਪ੍ਰਾਤੀਤਕ ਸਤ ਹੈ ਔ ਬਾਰੰਬਾਰ ਉਪਜਨੇ ਬਿਨਸਨੇ ਸੇ ਅਨੇਕ ਹੈ। ਯਹ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਸਤਾ ਮਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖ! ਇਨ ਦੋਨੋ ਮਤੋ ਮੈ ਤਿਸ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਅਧਿਸ੍ਰਾਨ ਵਿਖੇ ਕੇਤੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਜਗਤ ਕੋ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪਵਨ ਹੈ ਔ ਅਨੇਕ ਤ੍ਰਿਖਾ ਸਾਂਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪਾਣੀ ਹੈ ਔ ਕੇਤੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਦਾਹ ਪਾਕ ਕਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਬੈਸੰਤਰ ਨਾਮ ਅਗਨੀਆ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋ ਪਉਣ, ਪਾਣੀ, ਅਗਨੀ ਪਦਾਰਥ ਪਿਛਲੀ ਪੌੜੀ ਮੇ ਕਹੇ ਵਹੀ ਈਹਾਂ ਕਹੇ, ਯਾ ਤੇ ਆਪਕੇ ਕਹਨੇ ਮੇ ਪੁਨਰੁਕਤੀ ਦੋਖ ਹੈ। ਹੇ ਸਿਖਜ! ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਪਦਾਰਥੋ ਮੈ ਈਹਾਂ ਅਨੇਕਤਾ ਨਈ ਕਹੀ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਪੁਨਰੁਕਤੀ ਦੋਖ ਨਹੀ। ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਬੈਸੰਤਰ ਪ੍ਰਯੰਤ ਪਾਠ ਸੇ ਮਾਯਕ ਪਦਾਰਥੋ ਕੋ ਅਨੇਕਤਾ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਆਪਨੀ ਇਛਾ ਸੇ ਭਕ੍ਤੋ ਪੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੇਤ ਅਨੇਕ ਯੁਗੋ ਮੈ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਨੇ ਵਾਲੀ ਈਸ੍ਰਰ ਮੂਰਤੀਆ ਕੋ ਅਨੇਕਤਾ ਕਹੇ ਹੈ- (ਕੇਤੇ ਕਾਨ ਇਤਿ) ਕ ਨਾਮ ਸੁਖ ਕਾ ਹੈ, ਅਨ ਨਾਮ ਚੇਸ੍ਰਾ ਕਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਭਕਤੋ ਕੇ ਸੁਖ ਹੇਤ ਚੇਸ੍ਰਾ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਬਿਸ੍ਨ ਕਾ ਨਾਮ ਕਾਨ ਹੈ। ਮਹਾ ਵਡੇ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਈਸ ਐਸ੍ਵਰਯ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸਰਬ ਕੀ ਅਪੇਖਜਾ ਕਰ ਵਡੇ ਐਸ੍ਵਰਜ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਮਹੇਸ ਹੈ। ਭੂਤ ਭਾਵੀ ਵਰਤਮਾਨ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰੀਆ ਅਨੰਤ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਨ ਕੇ ਭੇਦ ਸੇ ਸਿਵ ਬਿਸ੍ਨ ਮੂਰਤੀਆ ਭੀ ਭਕਤੋ ਪੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਹੇਤ ਅਨੰਤ ਹੈ ਅਰ ਕਲਪਿਤ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਰਹੋ ਇਨ ਮੂਰਤੀਯੋ ਕੋ ਅਨੇਕਤਾ ਤੌ ਭੀ ਕਲਪਿਤ ਕਹਨੇ ਮੈ ਕੋਈ ਯੁਕਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਾ ਹੋਨੇ ਸੇ ਕਲਪਿਤ ਕਹਨਾ ਨਹੀ ਬਨੇ। ਹੇ ਸਿਖਜ! ਇਨ ਕੋ ਕਲਪਿਤ ਕਹਨੇ ਮੈ ਯੁਕਤੀ ਪ੍ਰਮਾਣ ਦੋਨੋ ਬਨੇ ਹੈ, ਸੋ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰੋ। ਯੁਕਤੀ ਤੋ ਯਹ ਹੈ ਚਕ੍ਰ ਚਿਹਨਾਦੀ ਰਹਿਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇਤ੍ਰੋ ਕਾ ਵਿਖਯ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕੇ, ਯਾ ਤੇ ਮੁਰਲੀ ਮੋਰਮੁਕਟ ਵਾਲੀ ਔ ਡੌਰੂ ਜਟਾ ਵਾਲੀ ਮੂਰਤੀਆ ਕੋ ਨੇਤ੍ਰੋ ਸੇ ਭਾਨ ਹੋਨੇ ਤੇ ਮਾਯਕ ਮਾਨਨਾ ਹੋਗਾ ਔ ਮਾਯਿਕ ਮਾਨੇ ਜੋ ਜੋ ਮਾਯਿਕ ਸੋ ਸੋ ਕਲਪਿਤ, ਇਸ ਨੇਮ ਸੇ ਕਲਪਿਤ ਭੀ ਅਵਸਜ ਕਹਨਾ ਹੋਗਾ, ਯਹ ਕਲਪਿਤ ਮਾਨਨੇ ਮੈ ਯੁਕਤੀ ਹੈ ਮਾਯਾ ਜੀਵ ਈਸ ਕੋ ਅਭਾਸ ਸੇ ਕਰੇ ਹੈ, ਯਹ ਸ੍ਰੁਤੀ ਹੈ। ਜਬ ਜਬ ਧਰਮ ਕੀ ਹਾਨੀ ਔ ਅਧਰਮ ਕੀ ਬ੍ਰਿਧੀ ਹੋਤੀ ਹੈ ਤਬ ਤਬ ਮੈ ਅਜਨਮਾ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੁਯਾ ਭੀ ਅਪਨੀ ਮਾਯਾ ਸੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰਤਾ ਹੋਂ, ਯਹ ਗੀਤਾ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਹੈ, 'ਏਕਸੁ ਕੀ ਸਿਰਿ ਕਾਰ ਏਕ ਜਿਨਿ ਬ੍ਰਹਮਾ ਬਿਸਨੁ ਰੁਦ੍ਰ ਉਪਾਇਆ॥' ਯਹ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਹੈ। ਯਾ

ਤੇ ਆਨੁਮਾਨ ਰੂਪ ਯੁਕਤੀ ਔ ਸ੍ਰੁਤੀ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਮੂਰਤੀਯੋ ਕੋ ਮਾਯਿਕ ਕਹਨੇ ਸੇ ਕਲਪਿਤਤਾ ਸੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ॥ ਹਿਰਣ੍ਯਗਰਭ ਕੀ ਮੂਰਤੀ ਕੋ ਅਨੇਕਤਾ ਔ ਕਲਪਿਤਪਨਾ ਭਾਵ ਸੇ ਕਹੇ ਹੈ–

ਕੇਤੇ ਬਰਮੇ ਘਾੜਤਿ ਘੜੀਅਹਿ ਰੂਪ ਰੰਗ ਕੇ ਵੇਸ ॥

(ਕੇਤੇ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਬ੍ਰਹਮ੍ਾਤਮ ਰੂਪ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਵਿਖੇ ਕੇਤੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਹੀ, ਬਰਮੇ ਨਾਮ ਹਿਰਣਗਰਭ ਕਲਪਿਤ ਹੈ ਜੋ ਸੰਪੂਰਣ ਜੀਵੋ ਕੀ ਤਿਸ ਤਿਸ ਯੋਨੀ ਕੇ ਯੋਗ੍ਯ ਸਰੀਰੋ ਕੀ ਘਾੜਤ ਉਤਪਤੀ ਕੋ ਘੜੀਐ ਘੜੇ ਹੈ, ਭਾਵ ਕਰਤੇ ਹੈ ਉਤਪੱਤੀ ਔ ਉਤਪਤੀ ਕੇ ਕਰਤਾ ਔ ਉਤਪਤੀ ਕੇ ਕਰਮ ਕੋ ਅਧ੍ਯਸਤਤਾ ਕਹਨੇ ਮੈ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤ ਕਹੇ– (ਰੂਪ ਇਤਿ) ਰੂਪ ਰੁੱਪੇ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਰੰਗ ਕਲੀ ਧਾਤੁ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਸਿੱਪੀ ਵਿਖੇ ਰੁੱਪੇ ਔ ਰੰਗ ਕਾ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਵਾ ਏਕ ਕਾਲ ਮੈ ਕਲਪਿਤ ਵੇਖ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਉਤਪੱਤੀ ਕਾ ਔ ਤਾ ਕੇ ਕਰਤਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਕਾ ਔ ਉਤਪੱਤੀ ਕੇ ਕ੍ਰਮ ਨਿਖਲ ਜਗਤ ਕਾ ਭੀ ਕਲਪਿਤ ਵੇਖ ਹੈ। ਜੇਕਰ ਇਨਕਾ ਕਲਪਿਤ ਵੇਖ ਨਾ ਮਾਨੇ ਤਬ ਜੈਸੇ ਸਿਪੀ ਮੈ ਰੂਪ ਰੰਗ ਨਹੀ ਐਸੇ ਰੂਪ ਰੰਗ ਕਾ ਬਾਧ ਹੋਵੇ ਸੋ ਨਹੀ ਬਨੇਗਾ ਔ ਬਾਧ ਵੇਦਾਦਿਕ ਕਹੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਕਲਪਿਤ ਅਵਸ੍ਯ ਮਾਨਨਾ॥ ਅਬ ਹਿਰਣ੍ਯਗਰਭ ਕੇ ਰਚੇ ਪਦਾਰਥੋ ਮੈ ਮੁਖ੍ਯ ਪਦਾਰਥੋ ਕੋ ਅਨੇਕਤਾ ਦਿਖਾਵੇ ਹੈ।

ਕੇਤੀਆ ਕਰਮ ਭੂਮੀ ਮੇਰ ਕੇਤੇ ਕੇਤੇ ਧੂ ਉਪਦੇਸ ॥

(ਕੇਤੀਆ ਇਤਿ) ਪਾਪ ਪੁੰਨ ਮਿਸ੍ਰਿਤ ਕਰਮੋ ਕੇ ਸੁਖ ਦੁਖ ਮਿਸ੍ਰਿਤ ਫਲ ਭੋਗਨੇ ਕੀ ਸ੍ਵਰਗ ਨਰਕ ਮਨੁਖ੍ਯ ਲੋਕ ਰੂਪ ਭੂਮੀਆ ਨਾਮ ਥਾਨ ਬਿਸੇਖ ਭੀ ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੈ ਕਲਪਿਤ ਵੇਖ ਸੇ ਅਨੇਕ ਥਿਤ ਹੈ ਜਿਨ ਮੇ ਮੇਰੁ ਪਰਬਤ ਸਰੀਖੇ ਅਨੇਕ ਥੰਭੇ ਖੜੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਮੇ ਕਹੇ ਜੋ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਕਰਮ ਹੈ ਤਿਨਕੇ ਕਰਨੇ ਯੋਗ੍ਯ ਭਾਰਤ ਖੰਡਾਦਿ ਰੂਪ ਅਨੇਕ ਭੂਮੀਆ ਹੈ ਅਰ ਤਿਨ ਮੇ ਅਨੇਕ ਮੇਰੁ ਹੈ ਅਰੁ ਮੇਰੂਯੋ ਕੇ ਬੀਚ ਕੇਤੇ ਹੀ ਧੂ ਨਾਮ ਧ੍ਰੂ ਭਗਤ ਹੈ ਜਿਨਕੋ ਨਾਰਦਾਦਿਕੋ ਨੇ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ ਹੈ।

ਕੇਤੇ ਇੰਦ ਚੰਦ ਸੂਰ ਕੇਤੇ ਕੇਤੇ ਮੰਡਲ ਦੇਸ ॥

(ਕਿੰਚ ਕੇਤੇ ਇਤਿ) ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੈ ਅਨੇਕ ਇੰਦ ਨਾਮ ਬਡੇ ਐਸ੍ਵਰਯ ਵਾਲੇ ਦੇਵਨ ਕੇ ਰਾਜਾ ਇੰਦ੍ਰ ਹੈ ਔ ਅਨੇਕ ਰਾਤ੍ਰਿ ਮੈ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਚੰਦ੍ਰ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਅਨੇਕ ਦਿਨ ਮੈ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਸੂਰ ਨਾਮ ਸੂਰਜ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਅਨੇਕ ਹੀ ਤਿਨ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਕੇ ਮੰਡਲੋ ਕੇ ਸਮੀਪੀ ਔਰ ਬੁਧ ਸੁਕ੍ਰਾਦਿਕ ਤਾਰੇ ਰੂਪ ਦੇਸ ਨਾਮ ਥਾਨ ਵਿਸੇਖ ਹੈ, ਸੋ ਸਭੀ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੈ ਸ੍ਵਪਨ ਦ੍ਰਿਸ੍ਯਵਤ ਕਲਪਿਤ ਹੈ।

ਕੇਤੇ ਸਿਧ ਬੁਧ ਨਾਥ ਕੇਤੇ ਕੇਤੇ ਦੇਵੀ ਵੇਸ ॥

(ਕਿੰਚ ਕੇਤੇ ਇਤਿ) ਅਨੇਕ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੈ ਸਿਧ ਨਾਮ ਅਨਿਮਾਦਿਕ ਸਿੱਧੀਆ ਵਾਲੇ ਸਿੱਧ ਕਲਪਿਤ ਹੈ ਤਥਾ ਅਨੇਕ ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੈ ਵਸਤੁਯੋ ਕੇ ਚਿੰਤਨ ਕੀ ਚਤੁਰਾਈ ਵਾਲੇ ਬੁੱਧ ਨਾਮ ਬੁਧੀਵਾਨ ਕਲਪਿਤ ਹੈ ਅਥਵਾ ਅਨੇਕ ਹੀ ਤਿਸ ਮੈ ਨਾਸਤਿਕ ਮੱਤ ਕੇ ਚਲਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਬੁੱਧ ਨਾਮ ਬੋਧਾ ਅਵਤਾਰ ਕਲਪਿਤ ਹੈ ਅਰ ਅਨੇਕ ਹੀ ਤਿਸ ਮੇ ਹਿਰਨ੍ਯਗਰਭ ਕੇ ਤੁਲ੍ਯ ਪ੍ਰਤਾਪ ਵਾਲੇ ਨਾਥ ਨਾਮ ਪ੍ਰਜਾ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਦੱਖਾਦਿਕ ਪ੍ਰਜਾਪਤਿ ਕਲਪਿਤ ਹੈ ਅਥਵਾ ਅਨੇਕ ਹੀ ਤਾ ਮੇ ਗੋਰਖਾਦਿਕ ਨਾਥ ਭੀ ਕਲਪਿਤ ਹੈ ਅਥਵਾ ਅਨੇਕ ਹੀ ਤਾ ਮੈ ਪਾਰਬਤੀ, ਲਖਮੀ, ਸਾਵਿਤ੍ਰੀ ਦੇਵੀਯੋ ਕੇ ਵੇਸ ਕਲਪਿਤ ਹੈ।

ਕੇਤੇ ਦੇਵ ਦਾਨਵ ਮੁਨਿ ਕੇਤੇ ਕੇਤੇ ਰਤਨ ਸਮੁੰਦ॥

(ਕਿੰਚ ਕੇਤੇ ਇਤਿ) ਅਨੇਕ ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੈ ਦੇਵ ਨਾਮ ਸਤੋ ਗੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸ੍ਵਭਾਵ ਵਾਲੇ

ਯਮਰਾਜ ਬਰਣ ਕੁਬੇਰ ਸੇਨਾਨੀ ਆਦਿਕੋ ਕੇ ਸਰੀਰ ਹੈ ਤਥਾ ਕੇਤੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਹੀ ਤਿਸ ਮੈ ਦੇਵਨ ਕੇ ਵਿਰੋਧੀ ਦੱਖ ਕੀ ਦਨੁ ਬੇਟੀ ਕੇ ਪੁਤ੍ਰ ਦਾਨਵ ਹੈ॥ ਤਥਾ ਅਨੇਕ ਤਿਸ ਮੈ ਮੁਨਿ ਮਨਨ ਕਰਨੇ ਕੇ ਸ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲੇ ਬਜਾਸਾਦਿਕ ਮੁਨੀਸ੍ਵਰ ਕਲਪਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਭ੍ਰਿਗੁ ਮਰੀਚਿ ਅੰਗਰਾ ਪੁਲਹ ਪੁਲਸਤ ਕ੍ਰਤੁ ਬਸਿਸ੍ਰ ਯੇ ਰਿਖੀ ਭੀ ਜਾਨ ਲੇਨੇ। ਪੁਨਾ ਅਨੇਕ ਹੀ ਜਿਨ ਮੇ ਸੇ ਰਤਨ ਨਿਕਾਸੇ ਹੈ ਵਹੁ ਸਮੁਦ੍ਰ ਕਲਪਿਤ ਹੈ। ਰਤਨ ਸਮੁੰਦ ਕੇ ਸਾਥ ਰਤਨ ਨਿਕਾਸਨੇ ਕੇ ਨਿਮਿਤ ਕੂਰਮ ਭੀ ਅਨੇਕ ਜਾਨ ਲੇਨੇ।

ਕੇਤੀਆ ਖਾਣੀ ਕੇਤੀਆ ਬਾਣੀ ਕੇਤੇ ਪਾਤ ਨਰਿੰਦ ॥

(ਕੇਤੀਆ ਇਤਿ) ਤਿਸ ਅਧਿਸ੍ਰਾਨ ਮੈ ਕੇਤੀਆ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਹੀ ਜੇਰਜ ਅੰਡਜ ਸ੍ਰੇਤਜ ਉਤਭਿਜ ਯੇ ਚਾਰ ਖਾਣੀਆ ਹੈ। ਗਰਭ ਮੇ ਬਚੇ ਕੇ ਉਪਰਲੀ ਕੰਚਲੀ ਕਾ ਨਾਮ ਜੇਰ ਹੈ, ਤਿਸ ਸੇ ਉਪਜਨੇ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖਜ ਪਸੁ ਆਦਿਕ ਜੇਰਜ ਖਾਣ ਹੈ। ਅੰਡ ਸੇ ਉਪਜਨੇ ਵਾਲੇ ਪੰਖੀ ਸਰਪਾਦਿਕ ਅੰਡਜ ਖਾਣ ਹੈ। ਭੂਮੀ ਕੋ ਉਪਰ ਉਠਾਕਰ ਉਪਜਣੇ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਿਛਾਦਿਕ ਉਤਭਿਜ ਖਾਣ ਹੈ। ਸ੍ਵੇਦ ਸੇ ਪੈਦਾ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਮਛਰਾਦਿਕ ਸ੍ਵੇਦਜਖਾਣ ਹੈ। ਯੇ ਖਾਣੀਯੋ ਕੇ ਭੇਦ ਹੈ। ਖਾਣੀਆਵਤ ਕੇਤੀਆ ਤਿਸ ਮੈ ਪਰਾ ਆਦਿਕ ਬਾਣੀਆ ਹੈ ਵਾ ਮੁਖਜ ਗਿਣਤੀ ਮੋ ਕੇਤੀਆ ਤਾ ਮੇ ਵੇਦਾਦਿ ਰੂਪ ਬਾਣੀਆ ਹੈ ਜਿਨਕੋ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਬਨਾਈਆਂ ਕਹੇ ਹੈ। ਤਥਾ ਅਨੇਕ ਹੀ ਤਾ ਮੇ ਪਾਤ ਕਹੀਯੇ ਸਿੰਘਾਸਨੋ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਨਰਿੰਦ ਕਹੀਯੇ ਰਾਜੇ ਹੈ।

ਕੇਤੀਆ ਸੁਰਤੀ ਸੇਵਕ ਕੇਤੇ ਨਾਨਕ ਅੰਤੁ ਨ ਅੰਤੁ ॥ ੩੫ ॥

(ਕਿੰਚ ਕੇਤੀਆ ਇਤਿ) ਅਨੇਕ ਹੀ ਤਾ ਮੇ ਸੁਰਤੀ ਕਹੀਯੇ ਹੈ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਪ੍ਰੀਤੀ ਵਾਲੀਆਂ ਦ੍ਰੋਪਤੀ ਮੀਰਾਂਬਾਈ ਆਦਿਕ ਇਸਤ੍ਰੀਆ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਅਨੇਕ ਤਿਸਮੇ ਧ੍ਰੂ ਪ੍ਰਹਲਾਦਿ ਬਿਦੁਰਾਦਿ ਦਾਸ ਭਾਵ ਸੇ ਸੇਵਕ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਕੇਤੇ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਭਾਵ ਸੇ ਨੰਦ ਯਸੋਧਾਦਿ ਸੇਵਕ ਹੈ। ਅਬ ਪੌੜੀ ਕੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰਤੇ ਹੂਯੇ ਗੁਰੂ ਸੰਪੂਰਣ ਪਦਾਰਥੋ ਕੋ ਅਨੇਕਤਾ ਕਹੇ ਹੈ- (ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅੰਤ ਕਹੀਯੇ ਨੇਤਿ ਨੇਤਿ ਸੇ ਕਰੇ ਸਰਬ ਕੇ ਨਿਖੇਧ ਕੀ ਅਵਧਿ ਰੂਪ ਹੈ ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੈ ਨ ਅੰਤ ਕਹੀਯੇ ਅਧਜਸਤ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਅੰਤ ਨਹੀ ਆਵੇ। ਜੈਸੇ ਮਰੁ ਭੂਮੀ ਮੇ ਅਧਜਸਤ ਜਲ ਕੀ ਊਰਮੀਆ ਕਾ ਅੰਤ ਨਹੀ ਆਵੇ॥੩੫॥

ਪੂਰਬਲੀ ਪੌੜੀ ਮੋ 'ਗਿਆਨ ਖੰਡ ਕਾ ਆਖਹੁ ਕਰਮੁ' ਇਸ ਤੁਕ ਮੈ ਸਿਖਜ ਨੇ ਪੂਛਜਾ ਜੋ ਅਧਿਸ੍ਰਾਨ ਸੇ ਭਿੰਨ ਸਰਬ ਕਾ ਨਿਖੇਧ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਗਜਾਨ ਕਾ ਕਰਮ ਕਹੋ, ਸੋ ਸੁਨ ਕਰ ਅਧਿਸ੍ਰਾਨ ਮੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਭਿੰਨ ਸਰਬ ਕੋ ਕਲਪਤਪਨਾ ਸਿਧ ਕਰਨਾ ਗਜਾਨ ਕਾ ਕਰਮ ਨਿਰੂਪਣ ਕੀਆ। ਅਬ ਕੌਨ ਕਲਪਤ ਰੂਪ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਮੋ ਅਗਜਾਨ ਕਾ ਬਿਰੋਧੀ ਗਜਾਨ ਉਪਜੇ ਹੈ, ਇਸ ਪੂਛਨ ਕੀ ਇਛਾ ਮੈ ਉਤਰ ਕਹੇ-

ਗਿਆਨ ਖੰਡ ਮਹਿ ਗਿਆਨੁ ਪਰਚੰਡੁ ॥

(ਗਿਆਨ ਇਤਿ) ਗਜਾਨ ਪਦ ਕੇ ਦੋ ਅਰਥ ਹੈ ਏਕ ਜਿਸ ਕਰ ਜਾਨੀਯੇ, ਦੂਸਰਾ ਜਾਨਨਾ। ਪਹਲੇ ਅਰਥ ਮੈ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਕਾ ਨਾਮ ਗਜਾਨ ਹੈ, ਦੂਸਰੇ ਅਰਥ ਮੈ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਸੇ ਉਪਜੇ ਜਾਨਨੇ ਕਾ ਨਾਮ ਗਜਾਨ ਹੈ। ਗ੍ਯਾਨ ਨਾਮ ਸੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਗਜਾਨ ਕੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਗੀਤਾ ਕੇ ਤੇਰਵੇ ਅਧਜਾਯ ਮੈ ਅਪਨੇ ਗੁਣੋ ਕੀ ਸਲਾਘਾ ਤੇ ਹੀਨ ਹੋਨੇ ਸੇ ਲੇ ਮੁਕਤੀ ਕੋ ਸਰਬ ਤੇ ਉਤਮ ਜਾਨਨ ਪ੍ਰਯੰਤ ਬੀਸ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਗਿਆਨ ਖੰਡ ਮਹਿ ਕਹੀਯੇ ਗਜਾਨ ਨਾਮ ਸੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਗਜਾਨ ਕੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਮੈ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ ਸਾਧਨੋ ਦ੍ਵਾਰਾ ਮਧਜਾਨ ਕਾਲ ਕੇ ਸੂਰਯਵਤ ਨਿਖਲ ਅਵਿਦਜਾ ਰੂਪ ਅੰਧੇਰੇ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਗਜਾਨ ਪਰਚੰਡ ਕਹੀਯੇ ਬਡਾ ਤੀਖਣ ਅਪਰੋਖ ਰੂਪ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਗਜਾਨ ਨਾਮ ਸੇ ਕਹੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਯੇ ਬੀਸ ਹੈ- ਅਪਨੇ ਗੁਣੋ ਕੀ ਸਲਾਘਾ ਤੇ ਹੀਨ ਹੋਨਾ ੧., ਅਪਨੇ ਧਰਮ ਕਾ ਜਸ ਹੇਤ

ਪ੍ਰਕਟ ਨਾ ਕਰਨਾ ੨., ਜੀਵੋ ਕੋ ਦੁਖ ਨਾ ਦੇਨਾ ੩., ਨਿਰਬਲ ਕਾ ਅਪਰਾਧ ਕੀਆ ਸਹ ਲੇਨਾ ੪., ਅਕੁਟਲਤਾ ੫., ਗੁਰ ਕੀ ਸੇਵਾ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਸੇ ਕਰਨੀ ੬., ਜਲਮ੍ਰਿਤਕਾ ਸੇ ਸਰੀਰ ਕੀ ਸੁਧੀ ਔ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਤਯਾਗ ਸੇ ਮਨ ਕੀ ਸੁਧੀ ਕਰਨੀ ੭., ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਮਾਰਗ ਮੇ ਦ੍ਰਿਢ ਨਿਸਚੇ ਰਖਨਾ ੮., ਸਰੀਰ ਕਾ ਸੰਯਮ ਕਰਨਾ ੯., ਇੰਦ੍ਰਿਯੋ ਕੇ ਵਿਖਯੋ ਸੇ ਵੈਰਾਗਯ ਕਰਨਾ ੧੦., ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਹੋਨਾ ੧੧., ਜਨਮ ਮਰਨ ਜਰਾ ਰੋਗ ਦੋਖ ਇਨ ਸਭ ਮੈ ਦੋਖ ਦੇਖਨੇ ੧੨., ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਤ੍ਰਾਦਿਕੋ ਮੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਾ ਤਯਾਗ ਕਰਨਾ ੧੩., ਪੁਤ੍ਰਾਦਿਕੋ ਕੇ ਸੁਖ ਦੁਖ ਸੇ ਆਪ ਸੁਖੀ ਦੁਖੀ ਨਾ ਹੋ ਬੈਠਨਾ ੧੪., ਭਲੇ ਬੁਰੇ ਪਦਾਰਥੋ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਮੈ ਸਮਚਿਤ ਰਹਨਾ ੧੫., ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕੋਈ ਵਸਤੁ ਨਹੀ ਵਹੀ ਹਮਾਰਾ ਆਸ੍ਰਯ ਹੈ ਐਸੀ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਅਨਨਯ ਭਕਤੀ ਕਰਨੀ ੧੬., ਚਿੱਤ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਏਕਾਂਤ ਦੇਸ ਕਾ ਸੇਵਨ ਕਰਨਾ ੧੭., ਬਾਹਰਮੁਖ ਜਨੋ ਕੇ ਸੰਗ ਕਾ ਤਯਾਗ ਕਰਨਾ ੧੮., ਤਤਤ੍ਵੰ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਸੋਧਨ ਕਰਨਾ ੧੯., ਮੁਕਤੀ ਕੋ ਸਰਬ ਸੇ ਉਤਕ੍ਰਿਸ੍ਰ ਜਾਨਨਾ ੨੦.। ਯੇ ਬੀਸ ਗਯਾਨ ਕੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਹੈ। ਇਨ ਸੈ ਅਪਰੋਖ ਗਯਾਨ ਉਪਜੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਇਨ ਗਯਾਨ ਕੇ ਸਾਧਨੋ ਸੈ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਚੰਡ ਗਯਾਨ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸੋ ਕਹੋ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਉਪਜਣੇ ਕਾ ਕ੍ਰਮ ਕਹੇ-

ਤਿਥੈ ਨਾਦ ਬਿਨੋਦ ਕੋਡ ਅਨੰਦੁ ॥

(ਤਿਥੈ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ! ਤਿਥੈ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਸਾਧਨ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਕੇ ਵਿਦਯਮਾਨ ਕਾਲ ਮੈ ਸਭ ਸੇ ਪਹਲੇ ਗੁਰੁ ਤੂੰ ਬ੍ਰਹਮੁ ਹੈ। ਐਸਾ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮੁ ਕੀ ਏਕਤਾ ਕੋ ਕਹਨੇ ਵਾਲਾ ਨਾਦ ਨਾਮ ਸਬਦ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ। ਤਬ ਜਿਗਯਾਸੁ ਕੋ ਤਿਸ ਨਾਦ ਮੈ ਯਹ ਮੇਰੇ ਯਥਾਰਥ ਗਯਾਨ ਕਾ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਐਸੇ ਬਿਨੋਦ ਕਹੀਯੇ ਉਤਸਾਹ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਾ ਉਤਸਾਹ ਸੇ ਪੀਛੇ ਵਹੁ ਬਿਚਾਰ ਰੂਪ ਦੂਜਾ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰੇ ਹੈ। ਤਬ ਆਚਾਰਯ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਕੀਯੇ ਦੂਸਰੇ ਸ੍ਰਵਣ ਸੰਯੁਕਤ ਵਾਕਯ ਸੇ ਮਨਨ ਨਿਦਿਧਯਾਸਨ ਪੀਛੇ ਤੀਖਣ ਗਯਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤਿਸ ਗਯਾਨ ਸੇ ਸਰਬ ਅਨਰਥੋ ਕੇ ਮੂਲ ਅਗਯਾਨ ਕਾ ਨਾਸ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔ ਅਗਯਾਨ ਕੇ ਨਾਸ ਕਾਲ ਮੇ ਹੀ ਏਕ ਰਸ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾਨੰਦ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ- (ਕੋਡ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਕ੍ਰੋੜ ਕਾ ਵਾਚਕ ਕੋਡ ਪਦ ਅਪਰਿਮਿਤ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ੍ਾਨੰਦ ਮੈ ਅਪਰਿਮਿਤਪਨਾ ਏਕਰ ਸਤਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਪ੍ਰਚੰਡ ਗਯਾਨ ਸੇ ਅਗਯਾਨ ਕੇ ਨਾਸ ਕਾਲ ਮੇ ਹੀ ਏਕ ਰਸ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾਨੰਦ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਤਿਸ ਏਕ ਰਸ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾਨੰਦ ਕਾ ਬੋਧਕ ਗੁਰੁ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਬਚਨ ਕਿਆ ਅਖੰਡ ਅਰਥ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ ਵਾ ਨਹੀ, ਯਹ ਸੁਨ ਬੋਧਕ ਹੈ ਯਹ ਗੁਰੁ ਕਹੇ-

ਸਰਮ ਖੰਡ ਕੀ ਬਾਣੀ ਰੂਪੁ ॥

(ਸਰਮ ਇਤਿ) ਸਰਮ ਖੰਡ ਨਾਮ ਸੁਖ ਬਿਸੇਖ ਕਾ ਹੈ। ਸੋ ਸੁਖ ਬਿਸੇਖ ਈਹਾਂ ਨਿਖਲ ਸੁਖੋ ਕਾ ਮੂਲ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾਨੰਦ ਲੇਨਾ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਿਖਯ! ਵਿਖਯਾਨੰਦ ਭਜਨਾਨੰਦ ਕਾ ਪਰਮ ਮੂਲ ਜੋ ਸਰਮ ਖੰਡ ਨਾਮ ਸੁਖ ਬਿਸੇਖ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾਨੰਦ ਤਾ ਕੀ ਬੋਧਕ ਅਵਾਂਤਰ ਵਾਕਯ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਕਾ ਲਖਣਾ ਸੇ ਅਖੰਡ ਅਰਥ ਕਾ ਬੋਧ੍ਰ ਕਰਨਾ ਹੀ ਵਪੁ ਰੂਪ ਤੂੰ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਕਹੋ ਤਿਸ ਕਾ ਰੂਪ, ਐਸੇ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਏ ਸਿਖਯ ਕੋ ਤਿਸ ਕਾ ਰੂਪ ਸੁਨਾਵੇ-

ਤਿਥੈ ਘਾੜਤਿ ਘੜੀਐ ਬਹੁਤੁ ਅਨੂਪੁ ॥

(ਤਿਥੈ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਯ! ਤਿਥੈ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਬੋਧਕ ਬਚਨੋ ਵਿਖੇ ਜੋ ਘਾੜਤ ਘੜੀਐ ਲਖਣਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਰ ਅਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੁ ਕਾ ਬੋਧਨ ਰੂਪ ਘੜਨਾ ਘੜੀਐ ਨਾਮ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰੀਏ ਹੈ, ਸੋ ਬੋਧਨ ਕਰਨਾ ਤਿਸ ਬਾਣੀ ਮੈ ਬਹੁਤ ਅਨੂਪ ਨਾਮ ਅਤਯੰਤ ਉਪਮਾ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਭਾਵ ਯਹ ਤਿਸ ਘਾੜਤ ਕਾ ਵਿਖਯ ਉਪਮਾ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਘਾੜਤ ਭੀ ਅਨੁਪਮ ਵਿਖਯ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਉਪਮਾ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਵਿਖਯ ਕੀ ਅਨੁਪਮਤਾ

ਤਿਸ ਜੈਸਾ ਕੋਈ ਨਹੀ ਐਸੇ ਵੇਦ ਕਹੇ ਹੈ॥ ਔ 'ਦੂਸਰ ਲਵੈ ਨ ਲਾਵਣਾ' ਐਸੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਬੋਧਕ ਸਭੀ ਬਚਨ ਅਖੰਡ ਅਰਥ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ, ਭੇਦ ਕੋ ਨਹੀ ਕਹੇ। ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਸੰਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੇ ਬੋਧਕ ਬਚਨ ਅਖੰਡ ਅਰਥ ਵਾਲੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਅਰਥ ਮੈ ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਸਤੁ ਕਾ ਭੇਦ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਤਿਸਕੋ ਅਖੰਡ ਕਹੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਜੋ ਅਰਥ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਰੂਪ ਸੇ ਏਕ ਵਸਤ ਕੇ ਬੋਧਕ ਅਨੇਕ ਸਬਦੋ ਸੇ ਕਹਿਆ ਜਾਵੇ ਤਿਸ ਕੋ ਅਖੰਡ ਕਹੇ ਹੈ, ਅਖੰਡ ਅਰਥ ਕਾ ਬੋਧਨ ਸਰਬ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਬੋਧਕ ਵਾਕਜਨ ਮੈ ਲਖਣਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਸਕਤੀ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਲਖਣਾ ਬਿਨਾ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਅਖੰਡ ਅਰਥ ਕੀ ਬੋਧਕਤਾ ਵੇਦ ਬਚਨੋ ਕੋ ਕਿਉ ਨਹੀ ਕਹੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ–

ਤਾ ਕੀਆ ਗਲਾ ਕਥੀਆ ਨਾ ਜਾਹਿ ॥

(ਤਾ ਕੀਆ ਇਤਿ) ਤਾ ਕੀਆ ਗਲਾ ਨਾਮ ਤਿਸ ਅਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੇ ਬੋਧਕ ਅਵਾਂਤਰ ਵਾਕਜ ਔ ਮਹਾਵਾਕਜ ਸਕਤੀ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ, ਐਸੀਆਂ ਬਾਤਾ ਕਥੀਆ ਨ ਜਾਹਿ ਕਹੀਯੇ 'ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨਹਿ ਬੇਦ' ਇਤਜਾਦਿਕ ਗੁਰੁ ਬਚਨੋ ਸੇ ਔ ਜਿਸ ਮੇ ਮਨ ਬਾਣੀ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕਰ ਹਟੇ ਹੈ ਐਸੇ ਬੇਦ ਬਚਨ ਸੇ ਸਕਤੀ ਕਰ ਕਹਨੇ ਕਾ ਨਿਖੇਧ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਕਹੀਆਂ ਨਹੀ ਜਾਵੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਕੋਈ ਸਬਦ ਮੈ ਅਚਿੰਤਜ ਸਕਤੀ ਮਾਨ ਕੇ ਕਹ ਦੇਵੇਗਾ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ–

ਜੇ ਕੋ ਕਹੈ ਪਿਛੈ ਪਛੁਤਾਇ ॥

(ਜੇ ਕੋ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੇ ਕੋ ਕਹੀਯੇ ਜੋ ਕੋਈ ਵੇਦ ਕੇ ਯਥਾਰਥ ਅਰਥ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਸੇ ਪਹਲੇ ਅਪਨੇ ਨਿਜ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਬੋਧਕ ਬਚਨਗਤ ਪਦੋ ਕਾ ਸਕਜਅਰਥ ਕਹੇਗਾ ਵਹੀ ਪੁਰਖ ਜਬ ਗੁਰੋ ਸੇ ਵੇਦਾਂਤ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰ ਵਿਚਾਰੇਗਾ, ਤਬ ਪੀਛੇ ਸੇ ਮੈਨੇ ਬ੍ਰਿਥਾ ਹੀ ਗੁਣ ਕ੍ਰਿਯਾ ਜਾਤੀ ਰੂਪ ਸਬਦ ਕੀ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਕੇ ਨਿਮਿਤੋ ਸੇ ਹੀਨ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੋ ਸਬਦ ਕੀ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕਾ ਵਿਖਯ ਮਾਨਿਆ, ਐਸੇ ਪਛਤਾਯ ਨਾਮ ਪਸਚਾਤਾਪ ਯੁਕ੍ਤ ਹੋਵੇਗਾ। ਤਾਤੇ ਸੰਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੇ ਬੋਧਕ ਬਚਨ ਲਖਣਾ ਸੇ ਅਖੰਡ ਅਰਥ ਕੇ ਬੋਧਕ ਹੈ, ਸਕਤੀ ਸੇ ਨਹੀ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਤਿਨ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੇ ਬੋਧਕ ਵੇਦ ਬਚਨੋ ਮੈ ਔਰ ਕਿਆ ਕਥਨ ਕਰੀਯੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ–

ਤਿਥੈ ਘੜੀਐ ਸੁਰਤਿ ਮਤਿ ਮਨਿ ਬੁਧਿ ॥
ਤਿਥੈ ਘੜੀਐ ਸੁਰਾ ਸਿਧਾ ਕੀ ਸੁਧਿ ॥ ੩੬ ॥

(ਤਿਥੈ ਇਤਿ) ਆਤਮਾ ਦੇਖਨੇ ਯੋਗਜ ਹੈ, ਐਸੇ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਰੂਪ ਦੇਖਨੇ ਕਾ ਨਾਮ ਲੇਕਰ ਵੇਦ ਮੈ ਆਤਮਾ ਕੇ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਨਿਦਿਜਾਸਨ ਕਾ ਬਿਧਾਨ ਕੀਯਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਥੈ ਕਹੀਯੇ ਤਿਨ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੇ ਬੋਧਕ ਬਚਨੋ ਮੈ ਸੁਰਤਿ ਕਹੀਯੇ ਸ੍ਰਵਣ ਔਰ ਮਤਿ ਨਾਮ ਮਨਨ, ਪੁਨਾ ਮਨ ਨਾਮ ਨਿਦਿਧਜਾਸਨ॥ ਬੁਧਿ ਕਹੀਯੇ ਜਿਗਜਾਸੂਯੋ ਕੋ ਸਾਖਜਾਤ ਹੇਤ ਘੜੀਐ ਨਾਮ ਕਥਨ ਕਰੀਯੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਤਿਥੇ ਕਹੀਯੇ ਤਿਨ ਹੀ ਵੇਦ ਬਚਨੋ ਮੈ ਸੁਰਾ ਨਾਮ ਦੇਵਨ ਤੁਲਜ ਸਤੋ ਗੁਣੀ ਜਿਗਜਾਸੂ ਜਨੋ ਕੀ ਰਜੋ ਤਮੋ ਰੂਪ ਮੈਲ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਗਜਾਨ ਕੇ ਸਾਧਨੋ ਕੀ ਧਾਰਨਾ ਰੂਪ ਸੁਧਿ ਨਾਮ ਪਵਿਤ੍ਰਤਾ ਘੜੀਐ ਨਾਮ ਵਿਧਾਨ ਕਰੀਯੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਸਿਧਾ ਕਹੀਯੇ ਗਜਾਨ ਕੀ ਸਿਧੀ ਵਾਲੇ ਗਜਾਨਵਾਨੋ ਕੀ ਵਾਸਨਾ ਔ ਮਨ ਕੀ ਨਾ ਜੀਤ ਰੂਪ ਮੈਲ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਗਜਾਨ ਸਹਿਤ ਮਨੋ ਨਾਸ ਵਾਸਨਾ ਖਯ ਸ੍ਵਰੂਪ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਨਾਮ ਵਾਲੀ ਸੁਧਿ ਘੜੀਐ ਨਾਮ ਵਿਧਾਨ ਕਰੀਯੇ ਹੈ॥੩੬॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਤਰਕਾਂਡ ਵੇਦ ਮੇ ਨਿਰੂਪਣ ਕਰਨੇ ਯੋਗਜ ਅਰਥ ਕੋ ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਨਿਰਣੇ ਕਰਕੇ ਅਬ ਪੂਰਬ ਕਾਂਡ ਵੇਦ ਮੇ ਕਹੇ ਅਰਥੋ ਕੋ ਭੀ ਤਾਤਪਰਯ ਦ੍ਵਾਰਾ ਆਤਮ ਗਜਾਨ ਕੀ ਸਾਧਨਤਾ ਬਤਾਵਨੇ ਹੇਤ ਨਿਰਣੇ ਕਰੇ ਹੈ–

ਕਰਮ ਖੰਡ ਕੀ ਬਾਣੀ ਜੋਰੁ ॥

(ਕਰਮ ਇਤਿ) ਕਰਮ ਖੰਡ ਸੇ ਸਕਾਮ ਕਰਮ ਲੇਨਾ ਯਾ ਤੇ ਕਰਮ ਖੰਡ ਕੀ ਕਹੀਯੇ ਸ੍ਵਰਗਾਦਿ ਫਲ ਹੇਤ ਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕੀ ਬੋਧਕ ਸ੍ਵਰਗ ਕੀ ਕਾਮਨਾ ਵਾਲਾ ਯਗ੍ਯ ਕਰੇ ਇਤਿਜਾਦਿਕ ਬਾਣੀ ਕਾ ਹੀ ਤਿਸ ਮੈ ਜੋਰ ਨਾਮ ਅਧਿਕ ਬਲ ਹੈ। ਭਾਵ ਯਹ ਵਹੁ ਪੂਰਬ ਕਾਂਡ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਯੱਗ ਔ ਤਾ ਕੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਰੂਪ ਅਨਾਤਮ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਹੀ ਸ੍ਵਰਗਾਦਿ ਫਲੋ ਹੇਤ ਬਿਧਾਨ ਕਰੇ ਹੈ ਬਲ ਸੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਪੂਰਬ ਕਾਂਡ ਮੈ ਸ੍ਵਰਗਾਦਿ ਫਲੋ ਕੇ ਹੇਤੁ ਯਾਗਾਦੀ ਕਰਮੋ ਸੇ ਔ ਤਿਨਕੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀਆਂ ਕਰਤਾ ਕਰਣਾਦਿਕੋ ਸੋ ਬਿਨਾ ਔਰ ਭੀ ਕਿਸੇ ਬਾਰਤਾ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਕੀਆ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਤਿਥੈ ਹੋਰੁ ਨ ਕੋਈ ਹੋਰੁ ॥

(ਤਿਥੈ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਤਿਸ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਮੈ ਕਰਤਾ, ਕਰਮ, ਕਰਣ, ਸੰਪ੍ਰਦਾਨ, ਅਪਾਦਾਨ ਅਧਿਕਰਣ ਇਨ ਅਨਾਤਮ ਰੂਪ ਖਟ ਕਾਰਕੋ ਬਿਨਾ ਹੋਰ ਨ ਕੋਈ ਕਹੀਯੇ ਔਰ ਕੋਈ ਤਤ੍ਵੰ ਪਦੋ ਕੇ ਲਖ੍ਯ ਅਰਥੋ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਨਹੀ ਕਰੀਯੇ, ਨਾ ਪੁਨਾ ਤਿਸ ਮੈ ਹੋਰ ਨਾਮ ਔਰ ਜੀਵ ਈਸ ਕੀ ਏਕਤਾ ਰੂਪ ਵਾਕ੍ਯ ਕਾ ਅਰਥ ਨਿਰਣੇ ਕਰੀਯੇ ਹੈ। ਸੰਪੂਰਣ ਪੂਰਬ ਕਾਂਡ ਮੈ ਕੇਵਲ ਤੀਨ ਗੁਣ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਕਰੀਯੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਪੂਰਬ ਕਾਂਡ ਕੋ ਪ੍ਰਮਾਣਤਾ ਭੀ ਚਿਤ ਕੀ ਸੁਧੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਪਰੰਪਰਾ ਕਰ ਏਕਤਾ ਬੋਧਨ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਸੇ ਹੈ। ਐਸੇ ਨਾ ਮਾਨੇ ਮਿਥ੍ਯਾ ਭੂਤ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਕਹਨੇ ਸੇ ਅਪ੍ਰਮਾਣ ਹੋਵੇਗਾ॥ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਸਭ ਵਰਣੋ ਕੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਪੂਰਬ ਕਾਂਡ ਕਾ ਏਕ ਮੈ ਤਾਤਪਰਯ ਕਹਿਆ। ਅਬ ਕੇਵਲ ਖਤ੍ਰੀ ਵਰਣ ਕੀ ਕ੍ਰਿਯਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਪੂਰਬ ਕਾਂਡ ਕਾ ਭੀ ਤਾਤਪਰਯ ਏਕ ਮੈ ਕਹੇ ਹੈ-

ਤਿਥੈ ਜੋਧ ਮਹਾਬਲ ਸੂਰ ॥

(ਤਿਥੈ ਇਤਿ) ਤਿਥੈ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸੀ ਪੂਰਬ ਕਾਂਡ ਮੈ ਜੋਧ ਨਾਮ ਧਰਮ ਯੁਧ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਖਤ੍ਰੀ ਕਹੇ ਹੈ, ਜੋ ਮਹਾਬਲ ਸੇ ਬਡੇ ਸੂਰਮੇ ਯੁਧ ਸੇ ਪੀਛੇ ਨਹੀ ਹਟਤੇ, ਜਿਨ ਕੋ ਯੁਧ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਾ ਅਰ ਅਸਮੇਧਾਦਿ ਯੱਗਨ ਕਾ ਵੇਦ ਮੈ ਵਿਧਾਨ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਧਰਮ ਯੁਧ ਮੈ ਮਰਨੇ ਸੇ ਤਿਨ ਕੋ ਕਿਆ ਫਲ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਤਿਨ ਮਹਿ ਰਾਮੁ ਰਹਿਆ ਭਰਪੂਰ ॥

(ਤਿਨ ਮਹਿ ਇਤਿ) ਮਹ ਕਾ ਅਰਥ ਕੋ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਨ ਮਹ ਨਾਮ ਤਿਨ ਧਰਮ ਯੁਧ ਮੈ ਮਰਯੋ ਕੋ ਅਰਚਿ ਆਦਿਕ ਮਾਰਗ ਸੇ ਰਾਮ ਰਹਿਆ ਨਾਮ ਰਾਮ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਯੋਗ੍ਯ ਫਲ ਰਹਿਆ ਹੈ ਔਰ ਕੋਈ ਨਹੀ ਰਹਿਆ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰੁ ਦਸਮ ਲਿਖੇ ਹੈ 'ਧਨ੍ਯ ਜਿਯੋ ਤਿਹ ਕੋ ਜਗ ਮੈ ਮੁਖ ਤੇ ਹਰਿ ਚਿਤ ਮੈ ਯੁਧ ਵਿਚਾਰੇ॥ ਦੇਹ ਅਨਿਤ੍ਯ ਨ ਨਿਤ੍ਯ ਰਹੇ ਜਸੁ ਨਾਵ ਚੜੇ ਭਵ ਸਾਗਰ ਤਾਰੇ॥' ਇਤਿਜਾਦਿ, ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਭੀ ਕਹੇ ਹੈ ਦੋ ਪੁਰਖ ਸੂਰਯ ਮੰਡਲ ਸੇ ਲਖ ਕਰ ਆਗੇ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਏਕ ਪਰਮੇਸੂਰ ਹੇਤ ਸਰਬ ਕਾ ਤ੍ਯਾਗੀ ਦੂਸਰਾ ਧਰਮ ਯੁਧ ਮੈ ਮਰ੍ਯਾ ਸੂਰਬੀਰ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਵੇਦ ਮੈ ਤਿਨਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਯੋਗ੍ਯ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਹਿਆ ਹੈ, ਰਾਮ ਨਹੀ ਕਹਿਆ, ਯਾ ਤੇ ਆਪਨੇ ਈਹਾਂ ਕੈਸੇ ਕਹਿਆ, ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਰਾਮ ਪਦ ਕਾ ਅਰਥ ਜਿਸ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਮੈ ਮਹਾਤਮਾ ਰਮੇ ਵਹੁ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੈ ਔਰ ਨਹੀ, ਯਹ ਕਹੇ- (ਭਰਪੂਰ ਇਤਿ) ਭਰਪੂਰ ਪੂਰਣ ਭਾਵ ਬ੍ਯਾਪਕ ਅਰਥਾਤ ਤਿਨਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਯੋਗ੍ਯ ਤਹਾਂ ਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰਹੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਤਿਸ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਮੈ ਔਰ ਕਿਆ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਤਿਥੈ ਸੀਤੋ ਸੀਤਾ ਮਹਿਮਾ ਮਾਹਿ ॥

(ਤਿਥੈ ਇਤਿ) ਸੀਤੋ ਪਦ ਸੀਤਾ ਤੁਲ ਪਤਿਬ੍ਰਤਾ ਇਸਤਰੀਆ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ। ਸੀਤਾ ਮਹਿਮਾ ਮਾਹ ਵਾਕਜ ਸੀਤਾ ਕੇ ਤੁਲਜ ਪ੍ਰਭਾਵ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਥੈ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਕਰਮ ਕਾਂਡ ਵੇਦ ਮੈ ਜੋ ਪਤਿਬਤਾ ਇਸਤਰੀਆ ਹੈ ਵਹੁ ਸੀਤਾ ਮਹਿਮਾ ਮਾਹ ਨਾਮ ਸੀਤਾ ਕੇ ਤੁਲਜ ਪ੍ਰਤਾਪ ਮੈ ਕਥਨ ਕਰੀਯੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਤਿਨਕੇ ਵੇਦ ਮੈ ਕੈਸੇ ਲਖਣ ਕਹੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਤਾ ਕੇ ਰੂਪ ਨ ਕਥਨੇ ਜਾਹਿ ॥

(ਤਾ ਕੇ ਇਤਿ) ਤਾ ਕੇ ਨਾਮ ਤਿਨ ਸੀਤਾ ਕੇ ਤੁਲਜ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀਯਾ ਕੇ ਰੂਪ ਨਾਮ ਜੁਦੇ ਜੁਦੇ ਲਖਣ ਜੋ ਕਹੇ ਹੈ ਵਹੁ ਬਹੁਤ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਕਹੇ ਨਹੀ ਜਾਤੇ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਕੁਛ ਤਿਨਕਾ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਕਹੋ, ਜਿਸ ਧਰਮ ਸੇ ਸੀਤਾ ਤੁਲਜ ਕਹਤੇ ਹੋ। ਹੇ ਸਿਖਜ! ਵਹੁ ਅਪਨੇ ਪਤੀ ਕੋ ਰਾਮ ਮਾਨ ਕਰ ਸੇਵਾ ਕਰੇ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਉਪਾਸਕ ਲੋਕ ਨਾਮ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਭਾਵ ਕੀ ਉਪਾਸਨਾ ਕਰੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਸੇ ਵਹੁ ਸੀਤਾ ਤੁਲਜ ਕਹੀ ਜਾਵੇ ਹੈ॥ ਤਿਨਕੋ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਕਾ ਫਲ ਕਹੇ-

ਨਾ ਓਹਿ ਮਰਹਿ ਨ ਠਾਗੇ ਜਾਹਿ ॥

(ਨਾ ਇਤਿ) ਨ ਠਾਗੇ ਕੀ ਜਗਾ ਅਰਥ ਸਮੇ ਨਾ ਠਾਗੀ ਜਾਨ ਲੇਨਾ। ਯਾ ਤੇ ਓਇ ਨਾਮ ਵਹੁ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀਆ ਅਪਨੇ ਨਿਸਕਾਮ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਅੰਤੇਕਰਣ ਕੀ ਸੁਧੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਗਜਾਨ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕਰ ਨਾ ਮਰੇ ਹੈ, ਨਾ ਪੁਨਾ ਬੰਚਕ ਵਿਖਯੋ ਸੇ ਠਗੀ ਜਾਵੇ ਹੈ।

ਜਿਨ ਕੈ ਰਾਮੁ ਵਸੈ ਮਨ ਮਾਹਿ ॥

(ਜਿਨ ਕੈ ਇਤਿ) ਜਿਨ ਕੈ ਨਾਮ ਜਿਨ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਪਤਿਬ੍ਰਤ ਧਰਮ ਵਾਲੀ ਇਸਤਰੀਆ ਕੇ ਰਾਮ ਵਸੇ ਮਨ ਮਾਹ ਕਹੀਯੇ ਗੇਯ ਰੂਪ ਸੇਵਾ ਧਯੇਯ ਰੂਪ ਸੇ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਨਿਵਾਸ ਕਰੇ ਹੈ ਅੰਤੇਕਰਣ ਮੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਧਜੇਯ ਕਾ ਨਿਵਾਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਆਪਨੇ ਈਹਾਂ ਕਰਮ ਕੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਮੇ ਉਪਾਸਨਾ ਕਾ ਨਿਰਣਯ ਕੀਆ ਸੋ ਕੈਸੇ, ਹੇ ਸਿਖਜ! ਕਰਮ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਹੈ- ਏਕ ਸਾਰੀਰਕ, ਦੂਸਰੇ ਮਾਨਸ। ਯਗਜ, ਦਾਨ, ਸਨਾਨ, ਬ੍ਰਤ, ਤੀਰਥ ਯਾਤ੍ਰਾਦਿ ਕਰਮ ਸਾਰੀਰਕ ਹੈ। ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕੋ ਏਕਾਗ੍ਰ ਕਰ ਧਯੇਜ ਵਸਤੁ ਕਾ ਧਜਾਨ ਕਰਨਾ ਕਰਮ ਮਾਨਸ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸਾਰੀਰਕ ਕ੍ਰਿਯਾਵਤ ਮਾਨਸ ਕ੍ਰਿਯਾ ਭੀ ਕਰਮ ਹੀ ਹੈ, ਯਾ ਭਾਵ ਸੇ ਕਹੇ-

ਤਿਥੈ ਭਗਤ ਵਸਹਿ ਕੇ ਲੋਅ ॥

(ਤਿਥੈ ਇਤਿ) ਕੇ ਈਹਾਂ ਕਰਨੇ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਮੈ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਜ ਕਾ ਭੀ ਨਿਵਾਸ ਕਹਿਆ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਥੈ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਵੇਦ ਮੇ ਹੀ ਭਜਨ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਭਕਤ ਜਨ ਉਪਾਸਕ ਉਪਾਸਨਾ ਕੇ ਨਿਰੂਪਣ ਸੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰੇ ਹੈ, ਕੇ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਲੋਯ ਨਾਮ ਭਕਤੀ ਔਂ ਭਕਤੀ ਕੇ ਸਾਧਨੋ ਕੇ ਯੋਗਜ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕੋ। ਈਹਾ ਯਹ ਕਰਮ ਹੈ ਪਹਲੇ ਕਰਮ ਮਾਤ੍ਰ ਕੇ ਨਿਰੂਪਕ ਪੂਰਬ ਕਾਂਡ ਮੈ ਯਗਜਾਦਿ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਾ ਨਿਰਣਯ ਹੈ, ਦੂਸਰੇ ਉਪਾਸਨਾ ਕਾ ਨਿਰਣਯ ਹੈ, ਉਪਾਸਨਾ ਕੇ ਨਿਰਣਯ ਮੈ ਉਪਾਸਨਾ ਕੇ ਸਾਧਨੋ ਕਾ ਨਿਰਣਯ ਹੈ, ਸਾਧਨੋ ਕੇ ਨਿਰਣਯ ਮੈ ਪ੍ਰਸੰਗ ਸੇ ਤਿਨ ਕੇ ਕਰਤਾ ਉਪਾਸਕੋ ਕਾ ਨਿਰਣਯ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਵੇਦ ਸੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਜ ਹੋਨੇ ਸੇ ਉਪਾਸਕ ਭੀ ਅਪਨੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਵੇਦ ਮੈ ਵਸੇ ਹੈ, ਉਪਾਸਕ ਭਗਤੋ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਤਹਾ ਨਿਵਾਸ ਕਰ ਕਿਆ ਕਰੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਕਰਹਿ ਅਨੰਦੁ ਸਚਾ ਮਨਿ ਸੋਇ ॥

(ਕਰਹਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਰਜੋ ਤਮੋ ਰੂਪ ਮਲਹੀਨ ਚਿਤ ਮੈ ਉਪਾਸਨਾ ਬ੍ਰਿਤਿ ਸੇ ਕਰਹਿ ਅਨੰਦ ਨਾਮ ਭਜਨਾਨੰਦ ਰੂਪ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਰੇ ਹੈ ਭਕਤ ਜਨ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਸਾਕਾਰ ਜਲ ਮੈ ਸਾਕਾਰ ਸੂਰਯ ਕਾ ਹੀ ਦੇਖਾ ਹੈ, ਨਿਰਾਕਾਰ ਮੈ ਨਿਰਾਕਾਰ ਕਾ ਕਹੀ ਨਹੀ ਦੇਖਾ। ਯਾ ਤੇ ਉਪਾਸਨਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਮੈ ਭੀ ਨਿਰਾਕਾਰ ਆਨੰਦ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਭਕਤੋ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਯਹ ਸੁਨ ਦ੍ਰਿਸ੍ਰਾਂਤ ਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਰਨਾ ਕਹੇ- (ਸਚਾ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੈਸੇ ਮਨ ਨਾਮ ਗੁਰੂ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਜਨ੍ਯ ਗ੍ਯਾਨ ਰੂਪ ਬ੍ਰਿਤਿ ਮੈ ਵਹੁ ਸਚਾ ਨਾਮ ਸਤ੍ਯ ਸ੍ਵਰੂਪ ਨਿਰਾਕਾਰ ਆਨੰਦ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਨਿਰਾਕਾਰ ਆਨੰਦ ਭਕਤੀ ਰੂਪ ਬ੍ਰਿਤੀ ਮੈ ਭੀ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਹਮ ਕੋ ਦ੍ਰਿਸ੍ਰਾਂਤ ਰੂਪ ਗ੍ਯਾਨ ਬ੍ਰਿਤੀ ਮੈ ਭੀ ਨਿਰਾਕਾਰ ਆਨੰਦ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਮੈ ਆਸੰਕਾ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਸਚ ਖੰਡਿ ਵਸੈ ਨਿਰੰਕਾਰੁ ॥

(ਸਚਖੰਡਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਸਚਖੰਡ ਕਹੀਯੇ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਸੇ ਸੁਧ ਹੁਯੇ ਮਨ ਕੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਬਿਸੇਖ ਮੈ ਨਿਰਾਕਾਰ ਭੀ ਆਨੰਦ ਜਲ ਮੈ ਨਿਰਾਕਾਰ ਆਕਾਸਵਤ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਭਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਮੈ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਭਾਵ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਯਾ ਭਜਨਾਨੰਦ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਗ੍ਯਾਨ ਬ੍ਰਿਤਿ ਮੈ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਯਾ ਬ੍ਰਹਮਾਨੰਦ ਕਹੀਯੇ ਹੈ, ਆਨੰਦ ਵਸਤੁ ਏਕ ਹੈ ਉਪਾਧੀਯੋ ਕੇ ਭੇਦ ਸੇ ਤਿਸ ਕੇ ਨਾਮ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਕਹੀਯੇ ਹੈ॥ ਅਨੰਦ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਬਿੰਬ ਵਾਲੀ ਉਪਾਸਨਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਅਗ੍ਯਾਨ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕੇ ਨਿਰਗੁਣ ਉਪਾਸਨਾ ਸੇ ਗ੍ਯਾਨ ਔ ਗ੍ਯਾਨ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਭਾਵ ਰੂਪ ਮੁਕਤੀ ਯੇ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਫਲ ਕਹੇ-

ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖੈ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥

(ਕਰਿ ਕਰਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਮੰਦ ਬੁਧੀ ਵਾਲਾ ਬਿਚਾਰ ਕੋ ਅਸਰਮਥ ਜਿਗ੍ਯਾਸੁ ਕਰ ਕਹੀਯੇ। ਗੁਰੂ ਕੇ ਮੁਖ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਸੁਣ ਕਰਕੇ ਪੁਨਾ ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਕਰ ਨਾਮ ਮੈ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਅਦੁਤੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੂੰ ਐਸੀ ਉਪਾਸਨਾ ਕਰਕੇ ਤਾ ਸੇ ਅਪਨੇ ਆਪ ਕੋ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਹੂੰ ਐਸੀ ਨਦਰ ਨਾਮ ਵਾਕ੍ਯ ਜਨ੍ਯ ਯਥਾਰਥ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਦੇਖੇ ਨਾਮ ਅਪਰੋਖ੍ਯ ਜਾਣੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਜਾਨਣੇ ਸੇ ਅਗ੍ਯਾਨ ਤਤਕਾਰ੍ਯ ਰੂਪ ਤੀਨੋ ਅਵਸ੍ਥਾ ਕੋ ਛੋਡ ਕਰ ਨਿਹਾਲ ਨਾਮ ਅਵਸ੍ਥਾ ਤ੍ਰਯ ਸੇ ਹੀਨ ਤੁਰੀਯ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਅਵਸ੍ਥਾ ਤ੍ਰਯ ਹੀਨ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੋਵੇ ਹੈ ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਆਪਨੇ ਸਰਬ ਉਪਾਧੀਹੀਨ ਚੈਤਨ੍ਯ ਮੁਕਤ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਯੋਗ੍ਯ ਬਤਾਯਾ ਔ ਸੁਧ ਕਾ ਲਾਭ ਜੇਤੇ ਥਾਨ ਮੈ ਮਾਯਾ ਉਪਾਧੀ ਵਾਲਾ ਈਸ੍ਰੂਰ ਹੈ ਤੇਤੇ ਥਾਨ ਮੈ ਬਨੇ ਨਹੀ। ਈਸ੍ਰੂਰ ਕੀ ਉਪਾਧੀ ਕੋ ਕਲਪਤ ਮਾਨ ਕੇ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਤਾਹੀ ਕੋ ਸੁਧ ਮਾਨੋ ਤਬ ਏਕ ਮੇ ਏਕ ਕਾਲ ਮੇ ਉਪਾਧੀ ਔ ਤਾ ਕਾ ਅਭਾਵ ਯੇ ਦੋ ਬਿਰੋਧੀ ਧਰਮ ਭੀ ਬਨੇ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਅਵਸ੍ਥਾ ਤ੍ਰਯ ਸੇ ਹੀਨ ਤੁਰੀਯ ਸੁਧ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਲਾਭ ਕੈਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਤੁਲ ਸਤਾ ਵਾਲੇ ਦੋ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਹੀ ਏਕ ਕਾਲ ਮੈ ਏਕ ਥਾਨ ਰਹਨੇ ਵਿਖੇ ਵਿਰੋਧ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਭਿੰਨ ਸੱਤਾ ਵਾਲਿਯੋ ਕਾ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਈਹਾਂ ਉਪਾਧੀ ਕਾ ਅਭਾਵ ਅਧਿਸ੍ਰਾਨ ਰੂਪ ਹੈ ਔ ਅਧਿਸ੍ਰਾਨ ਕੀ ਪਰਮਾਰਥ ਸਤਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਅਭਾਵ ਪਰਮਾਰਥ ਰੂਪ ਹੈ ਔ ਉਪਾਧੀ ਬ੍ਯਵਹਾਰਕ ਵਾ ਪ੍ਰਾਤਿਭਾਸਕ ਰੂਪ ਮਿਥ੍ਯਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਈਸ੍ਰੂਰ ਹੀ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਸੁਧ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੈ ਔ ਮਾਯਾ ਮੇਲ ਸੇ ਮਾਯਾ ਕਾ ਅਧਿਸ੍ਰਾਨ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਸੁਧ ਕਾ ਲਾਭ ਬਨੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ-

ਤਿਥੈ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਵਰਭੰਡ ॥

(ਤਿਥੈ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੋ ਅਵਸ੍ਥਾ ਤ੍ਰਯ ਕੋ ਤ੍ਯਾਗ ਕਰ ਤੁਰੀ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੁਧ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੁਕਤੋ ਨੇ ਪਾਵਨਾ ਹੈ, ਤਿਸ ਨਿਜ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੈ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕੇ ਨਵਖੰਡ ਔ ਤਿਨਕੇ ਅੰਤਰ ਮੰਡਲ ਨਾਮ ਭੂਮੀ ਕੇ ਆਰ੍ਯਾਵਰਤਾਦਿਕ

ਦੇਸੋ ਸਹਿਤ ਚੌਦਾ ਭਵਨ ਰੂਪ ਵਰਭੰਡ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਮਰੁ ਭੂਮੀ ਮੇ ਜਲਵਤ ਕਲਪਤ ਰੂਪ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਨਵਖੰਡਾਦਿਕ ਕੇਤਾ ਜਗਤ ਤਿਸ ਮੈ ਕਲਪਤ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ–

ਜੇ ਕੋ ਕਥੈ ਤ ਅੰਤ ਨ ਅੰਤ ॥

(ਜੇ ਕੋ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੇ ਕੋ ਨਾਮ ਜੇਕਰ ਕੋਈ ਇਸ ਜਗਤ ਕੇ ਅੰਤ ਕੋ ਕਥੇ ਨਾਮ ਕਹੇ ਤ ਨਾਮ ਤਬ ਕਿਆ ਇਸ ਜਗਤ ਕੀ ਕਹਨੇ ਸੇ ਅੰਤ ਨਾਮ ਔਧ ਆ ਸਕੇ ਹੈ, ਜੋ ਏਤਾ ਜਗਤ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਔਧ ਨਹੀ ਆਵੇ ਔ ਔਧ ਜਾਨੇ ਬਿਨਾ ਵਸਤੁ ਕਹੀ ਨਹੀ ਜਾਵੇ ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਸੇ ਵਸਤੁ ਕੀ ਔਧ ਕਾ ਕਹਨਾ ਔਧ ਕੋ ਜਾਨ ਕੇ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਤਿਸ ਜਗਤ ਕੀ ਔਧ ਕਾ ਨਾ ਜਾਨਨਾ ਕਿਉ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ– (ਨ ਅੰਤ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜੇਕਰ ਜਗਤ ਕੀ ਔਧ ਹੋਵੇ ਤਬ ਤਿਸ ਔਧ ਕਾ ਜਾਨਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਜੋ ਏਤਾ ਜਗਤ ਹੈ ਤਿਸ ਜਗਤ ਕਾ ਤੋ ਮਰੁ ਜਲ ਕੇ ਤਰੰਗੋਵਤ ਔ ਮਦਾਰੀ ਕੀ ਖੇਲੋਵਤ ਅੰਤ ਨਾਮ ਔਧ ਨਹੀ ਆਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਕੋਈ ਨਹੀ ਔਧ ਕੋ ਜਾਨ ਸਕੇ ਜੋ ਏਤਾ ਹੀ ਹੈ ਔਰ ਨਹੀ। ਯਾਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੀਤਾ ਮੈ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਦਿਬ੍ਯ ਬਿਭੂਤੀਯੋ ਕੀ ਅਨੰਤਤਾ ਕਹੀ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸਾਮਾਨ੍ਯ ਬਿਭੂਤੀਆ ਕੀ ਅਨੰਤਤਾ ਕਾ ਤੋ ਕਿਆ ਕਹਨਾ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸਰਬ ਜਗਤ ਕੋ ਕਲਪਿਤ ਸਿਧ ਕਰਨੇ ਸੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਮੈ ਕਿਆ ਸਿਧ ਹੂਯਾ, ਯਹ ਸੁਨ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਰੂਪਤਾ ਸਿਧ ਹੂਈ, ਯਹ ਕਹੇ–

ਤਿਥੈ ਲੋਅ ਲੋਅ ਆਕਾਰ ॥

(ਤਿਥੈ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਪਹਲਾ ਲੋਯ ਪਦ ਚੌਦਾ ਲੋਕੋ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਦੂਸਰਾ ਲੋਯ ਪਦ ਤਿਨਕੇ ਗ੍ਯਾਨੋ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੋ ਰਜੂ ਮੈ ਸਰਪ ਦੰਡਾਦਿਕੋ ਕੇ ਅਕਾਰੋਵਤ ਜੋ ਲੋਯ ਨਾਮ ਚੌਦਾ ਭਵਨੋ ਕੇ ਪੁਨਾ ਲੋਯ ਨਾਮ ਤਿਨਕੇ ਗਯਾਨੋ ਕੇ ਕਲਪਿਤ ਆਕਾਰ ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਤਾ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕੋਈ ਨਹੀ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਯੇ ਜੀਵ ਸਰਬਦਾ ਕਰਮ ਹੀ ਕ੍ਯੁ ਕਰਤੇ ਰਹੇ ਹੈ, ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਉਤਮ ਫਲ ਕੇ ਲਾਭ ਹੇਤ ਗੁਰੋ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਲੇਕਰ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੈ ਸਰਬ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੌ ਕਲਪਿਤ ਕ੍ਯੁ ਨਹੀ ਜਾਨਤੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ–

ਜਿਵ ਜਿਵ ਹੁਕਮੁ ਤਿਵੈ ਤਿਵ ਕਾਰ ॥

(ਜਿਵ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਜਿਵ ਜਿਵ ਹੁਕਮੁ ਨਾਮ ਜਿਸ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਰਮ ਕੀ ਵਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੀ ਬੋਧਕ ਸ੍ਰੁਤੀ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਆਗ੍ਯਾ ਹੈ ਜਿਸ ਜਿਸ ਪ੍ਰਤਿ, ਤਿਵੇ ਤਿਵ ਕਾਰ ਨਾਮ ਤੈਸੇ ਤੈਸੇ ਹੀ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਅਧਿਕਾਰ ਅਨੁਸਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੀਛੇ ਕਰਤੇ ਰਹੇ ਅਬ ਕਰਤੇ ਹੈ ਆਗੇ ਕਰੇਗੇ। ਯਾ ਤੇ ਇਸ ਜਨਮ ਮੇ ਵਾ ਜਨਮਾਂਤਰ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗ੍ਯਾਨ ਕੀ ਇਛਾ ਕਰ ਕਰਮ ਕਰਤੇ ਕਈ ਪੁਰਖ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੋ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾਯ ਕਰ ਉਪਦੇਸ ਲੇ ਸਰਬ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੋ ਕਲਪਿਤ ਜਾਨ ਲੇਵੇਗੇ ਔਰ ਲੋਕ ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਕਾਮਨਾਨੁਸਾਰ ਔਰ ਫਲੋ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗੇ। ਯਾ ਤੇ ਗ੍ਯਾਨੀਯੋ ਮੇ ਸਰਬਦਾ ਕਰਮੋ ਕਾ ਕਰਣਾ ਸਿਖ੍ਯਾ ਹੇਤ ਹੈ ਇਤਰੋ ਮੈ ਅਪਨੇ ਬਾਛਿਤ ਫਲੋ ਕੇ ਲਾਭ ਹੇਤ ਅਧਿਕਾਰੀਯੋ ਮੈ ਸਰਬਦਾ ਸੁਭ ਕਰਮੋ ਕਾ ਕਰਣਾ ਗ੍ਯਾਨ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਮੈ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧਕ ਪਾਪੋ ਕੇ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਹੈ। ਇਸ ਜਨਮ ਮੇ ਵਾ ਜਨਮਾਂਤਰ ਮੈ ਗ੍ਯਾਨ ਹੂਯੇ ਤਿਨ ਸਰਬ ਕਰਮੋ ਕਾ ਨਾਸ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਬਚਨ ਹੈ, 'ਗਿਆਨੈ ਕਾਰਨ ਕਰਮ ਅਭਿਆਸੁ॥ ਗਿਆਨੁ ਭਇਆ ਤਹ ਕਰਮਹ ਨਾਸੁ॥' ਹੇ ਗੁਰੋ! ਬਿਨਾ ਉਪਦੇਸ ਲੀਯੇ ਉਪਾਸਨਾ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਹੀ ਵੈਸਾ ਗ੍ਯਾਨ ਉਦੇ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾਕਰ ਉਪਦੇਸ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰ ਬਿਚਾਰ ਕਰਨੇ ਕਾ ਕੁਛ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨਹੀ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ–

ਵੇਖੈ ਵਿਗਸੈ ਕਰਿ ਵੀਚਾਰੁ ॥

(ਵੇਖੈ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖ੍ਯ! ਉਪਾਸਨਾ ਯਥਾਰਥ ਗ੍ਯਾਨ ਕਾ ਜਨਕ ਪ੍ਰਮਾਣ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਉਪਾਸਨਾ ਸੇ

ਅਗਜਾਨ ਕਾ ਨਾਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਨਹੀ ਉਪਜੇ, ਕਿੰਤੂ ਕਰ ਵੀਚਾਰੁ ਨਾਮ ਮਹਾ ਵਾਕਜਨ ਕਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰਨੇ ਸੇ ਗਜਾਨ ਉਪਜੇ ਹੈ। ਤਿਸ ਗਜਾਨ ਸੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਗਜਾਨ ਪਟਲ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੂੰ ਐਸੇ ਨਿਜ ਰੂਪ ਕੋ ਵੇਖੇ ਹੈ ਔਂ ਵੇਖ ਕਰ ਵਿਗਸੇ ਨਾਮ ਸਰਬ ਅਨਰਥੋਂ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤ ਹੁਯਾ ਖੁਸ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਬਾਤ ਕੋ ਵੇਦ ਕਹੇ ਹੈ ਰਸ ਕੋ ਪਾਯ ਕਰ ਯਹ ਅਧਿਕਾਰੀ ਆਨੰਦੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔਂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇ ਭੀ ਬਚਨ ਹੈ, 'ਰਾਮ ਰਸੁ ਪੀਆ ਰੇ॥ ਜਿਹ ਰਸ ਬਿਸਰਿ ਗਏ ਰਸ ਅਉਰ॥' ਹੇ ਗੁਰੋ! ਵਹੁ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤਿਸ ਆਨੰਦ ਕੋ ਕਾਹੂ ਔਰ ਪ੍ਰਤਿ ਕਹੇ ਹੈ ਵਾ ਨਹੀ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹਨੇ ਕੋ ਕਰਨਤਾ ਕਹਤੇ ਪੌੜੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰੇ–

ਨਾਨਕ ਕਥਨਾ ਕਰੜਾ ਸਾਰੁ ॥ ੩੭ ॥

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) 'ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨਹਿ ਬੇਦ' ਇਤਿਜਾਦਿ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਸਾਰ ਨਾਮ ਸੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਭੂਤ ਆਨੰਦ ਤਿਸਕਾ ਬਾਣੀ ਸੇ ਕਹਨਾ ਲੋਹੇ ਸੇ ਹੀ ਰੋਕੇ ਬੇਧਨਵਤ ਕਰੜਾ ਨਾਮ ਅਤਜੰਤ ਕਠਨ ਹੈ। ਭਾਵ ਸਕਤੀ ਸੇ ਤਿਸ ਜਾਤਿ ਗੁਣ ਕ੍ਰਿਯਾਹੀਨ ਕੋ ਕੋਈ ਨਹੀ ਕਹਿ ਸਕਤੇ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਮਤ ਕਹੇ ਸਕਤੀ ਸੇ ਲਖਣਾ ਸੇ ਤੋ ਕਹਜਾ ਜਾਵੇਗਾ, ਹੇ ਸਿਖਜ! ਪੂਰਣ ਕਾਮਨਾ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਗਜਾਨੀ ਕੋ ਕਾਹੂ ਸੇ ਕੁਛ ਲੇਨੇ ਕੀ ਔਂ ਪੁਜਾਵਨੇ ਕੀ ਔਂ ਅਪਨੀ ਕੀਰਤੀ ਕੀ ਚਾਹ ਨਹੀ ਰਹੇ। ਪੁਨਾ ਮੈ ਗਜਾਨੀ ਹੋ ਯਹ ਅਗਜਾਨੀ ਹੈ ਵਾ ਮੈ ਗੁਰੁ ਹੋ ਯਹ ਸਿਖਜ ਹੈ ਐਸੀ ਤਿਸ ਕੋ ਭੇਦ ਦ੍ਰਿਸ਼੍ਟੀ ਭੀ ਨਹੀ ਰਹੇ ਤਥਾ ਗਜਾਨ ਕਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਭੀ ਸਾਧਨ ਸੰਪਤੀ ਵਾਲਾ ਦੁਰਲਭ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਲਖਣਾ ਸੇ ਭੀ ਤਿਸ ਆਨੰਦ ਕਾ ਕਹਨਾ ਕਠਨ ਹੈ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਵੇਦ ਮੈ ਅਰ ਗੀਤਾ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਮੈ ਆਸਚਰਯ ਇਸਕਾ ਵਕਤਾ ਹੈ ਅਰ ਆਸਚਰਯ ਇਸਕਾ ਸ੍ਰੋਤਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਵਕਤਾ ਸ੍ਰੋਤਾ ਕੋ ਆਸਚਰਯ ਕਹਿਆ ਹੈ ਔਂ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੈ ਭੀ 'ਅਖੀ ਬਾਝਹੁ ਵੇਖਣਾ ਵਿਣੁ ਕੰਨਾ ਸੁਨਣਾ॥' ਕਹਿਆ ਹੈ॥੩੭॥

ਪੂਰਬ ਆਦਿ ਸੱਚ ਸੇ ਲੇ ਕਹਨੇ ਯੋਗਜ ਅਰਥ ਕੋ ਪੂਰਾ ਕਹ ਕਰ ਜਬ ਅੰਤ ਮੈ ਕਹਨੇ ਕੋ ਕਠਨਤਾ ਕਹੀ ਤਬ ਤਿਸ ਕੋ ਸੁਨਕੇ ਸਿਖ ਬਡਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁਯਾ। ਜੋ ਵੇਦ ਭੀ ਜਿਸਕੇ ਕਹਨੇ ਕੋ ਕਠਨ ਕਹੇ ਹੈ ਵਹੁ ਬ੍ਰਹਮ੍ਤਤ੍ਵ ਗੁਰੋ ਨੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਮੇਰੇ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਕੀਯਾ, ਯਾ ਤੇ ਮੈ ਵਡ ਭਾਗਜਵਾਨ ਹੋ। ਐਸੇ ਸਿਖਜ ਕੋ ਬਡਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁਯਾ ਦੇਖਕੇ ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਪੀਛੇ ਕਹਜਾ ਭੀ ਤਤ੍ਵ ਗਜਾਨ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਕਾ ਕ੍ਰਮ ਔਰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਕ੍ਰਮ ਪੁਨਾ ਸਿਖਜ ਕੋ ਗਜਾਨ ਕੀ ਦ੍ਰਿਢਤਾ ਹੇਤ ਏਕ ਗੌਣ ਜੈਸੇ ਰੂਪਕ ਸੇ ਕਹੇ ਹੈ–

ਜਤੁ ਪਾਹਾਰਾ ਧੀਰਜੁ ਸੁਨਿਆਰੁ ॥

(ਜਤੁ ਇਤਿ) ਲੋਕੋ ਮੈ ਜਤ ਪਦ ਮੈਥਨ ਕੇ ਤਜਾਗ ਪਰ ਹੈ, ਈਹਾਂ ਇਸ ਸੇ ਸਨਜਾਸ ਲੇਨਾ। ਵੈਰਾਗਜਾਦਿਕ ਚਾਰ ਸਾਧਨ ਸਹਿਤ ਹੋਕਰ ਕਰਮ ਕੇ ਸਾਧਨੋ ਸਹਿਤ ਜੋ ਕਰਮੋ ਕਾ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਤਜਾਗ ਕਰਨਾ ਤਿਸਕਾ ਨਾਮ ਸੰਨਜਾਸ ਹੈ। ਵਹੁ ਪੂਰਾ ਤਜਾਗ ਵੈਰਾਗਜ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਕਾਹ ਤੇ ਵੇਦ ਮੈ ਲੇਖ ਹੈ ਜਬ ਪੁਰਖ ਕੋ ਪੂਰਾ ਵੈਰਾਗਜ ਹੋਵੇ ਤਬੀ ਕਰਮ ਕੇ ਸਾਧਨ ਧਨ ਪੁਤ੍ਰਾਦਿਕ ਸਹਿਤ ਨਿਖਲ ਕਰਮੋ ਕਾ ਤਜਾਗ ਕਰੇ। ਵੈਰਾਗ ਪਰ ਅਪਰ ਭੇਦ ਸੇ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਹੈ, ਸੰਨਜਾਸਤਾ ਕੇ ਭੇਦ ਸੇ ਕੁਟੀਚਕ ਬਹੂਦਕ ਹੰਸ ਪਰਮਹੰਸ ਰੂਪ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਹੈ, ਪਰ ਅਪਰ ਵੈਰਾਗਜ ਮੋ ਅਪਰ ਵੈਰਾਗਜ ਭੀ ਯਤਮਾਨ ਬਜਤਿਰੇਕ ਏਕੇਂਦ੍ਰਿਯ ਬਸੀਕਾਰ ਭੇਦ ਸੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਹੈ। ਇਸ ਸੰਸਾਰ ਮੈ ਯਹ ਸਾਰ ਹੈ ਯਹ ਅਸਾਰ ਹੈ ਐਸੇ ਸਾਰਾ ਸਾਰ ਕੇ ਵਿਚਾਰ ਕੋ ਯਤਮਾਨ ਕਹੇ ਹੈ। ਨਿਜ ਚਿੱਤ ਕੇ ਦੋਖੋ ਮੈ ਏਤੇ ਦੋਖ ਦੂਰ ਹੁਯੇ ਏਤੇ ਰਹੇ ਐਸੇ ਦੇਖ ਕਰ ਰਹੇ ਦੋਖੋਂ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਮੈ ਯਤਨ ਕਰਨਾ ਬਜਤਿਰੇਕ ਵੈਰਾਗਜ ਹੈ, ਮਨ ਮੈ ਵਿਖਿਯੋ ਕੀ ਇਛਾ ਹੋਤੇ ਭੀ ਇੰਦ੍ਰਿਯੋ ਕਾ ਨਿਰੋਧ ਕਰਨਾ ਏਕੇਂਦ੍ਰਿਯ ਵੈਰਾਗਜ ਹੈ, ਲੋਕ ਪ੍ਰਲੋਕ ਦੋਨੋ ਕੇ ਵਿਖਯੋ ਕੇ ਤਜਾਗ ਕੀ ਇਛਾ ਬਸੀਕਾਰ ਵੈਰਾਗਜ ਹੈ, ਸੋ ਬਸੀਕਾਰ ਤੀਬ੍ਰ ਤੀਬ੍ਰਤਰ ਮੰਦ ਭੇਦ ਸੇ ਤੀਨ

ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਹੈ। ਧਨ ਪੁਤ੍ਰ ਇਸਤ੍ਰੀ ਬਿਨਾਸ ਹੂਯੇ ਧਿਕਾਰ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਕੋ ਇਸ ਮਤਿ ਕਾ ਨਾਮ ਮੰਦ ਹੈ। ਇਸ ਲੋਕ ਮੈ ਧਨ ਪੁਤ੍ਰ ਇਸਤਰੀ ਆਦਿਕ ਪਦਾਰਥ ਮੇਰੇ ਕੋ ਮਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਐਸੀ ਥਿਰ ਬੁਧੀ ਕਾ ਨਾਮ ਤੀਬ੍ਰ ਹੈ। ਜਿਨ ਮੇ ਜਾਕਰ ਪੁਨਾ ਗਿਰ ਕਰ ਚਲੇ ਆਵੇ ਹੈ ਵੇ ਸ੍ਵਰਗਾਦਿ ਲੋਕ ਮੇਰੇ ਕੋ ਮਤ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਐਸੀ ਮਹਾ ਥਿਰ ਬੁਧੀ ਕਾ ਨਾਮ ਤੀਬਰਤਰ ਹੈ। ਮੰਦ ਮੈ ਸੰਨਯਾਸ ਨਾ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਯੇ, ਤੀਬ੍ਰ ਮੈ ਕੁਟੀ ਚਕ ਬਹੂਦਕ ਦੋ ਸੰਨਯਾਸ ਹੈ ਤੀਬਰਤਰ ਮੈ ਹੰਸ ਪਰਮਹੰਸ ਦੋ ਸੰਨਯਾਸ ਹੈ ਹੰਸ ਕੋ ਅਰ ਚਿਰਾਦਿ ਮਾਰਗ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ਲੋਕ ਮੈ ਜਾਕਰ ਤਤ੍ਵ ਗਯਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਪਰਮਹੰਸ ਕੋ ਇਸ ਲੋਕ ਮੈ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਪਰਮਹੰਸ ਸੰਨਯਾਸ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਹੈ- ਏਕ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਪਰਮਹੰਸ ਸੰਨਯਾਸ ਹੈ, ਦੂਸਰਾ ਵਿਦ੍ਵਤ ਪਰਮਹੰਸ ਸੰਨਯਾਸ ਹੈ। ਗਯਾਨ ਕੀ ਚਾਹ ਸੇ ਨਿਖਲ ਕਰਮੋ ਕਾ ਤਯਾਗ ਕਰਨਾ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਸੰਨਯਾਸ ਹੈ। ਵਹੁ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਪਰਮਹੰਸ ਸੰਨਯਾਸ ਭੀ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਹੈ - ਏਕ ਮਨੁਖ੍ਯ ਮਾਤ੍ਰ ਕੋ ਕਰਨਾ ਕਹ੍ਯਾ ਹੈ, ਦੂਸਰਾ ਸੰਕਰਾਚਾਰਯ ਕੇ ਮਤ ਮੈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਾਤ੍ਰ ਕੋ ਕਹ੍ਯਾ ਹੈ। ਸੰਕਰਾਚਾਰਯ ਕੇ ਸਿਖ੍ਯ ਸੁਰੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਮਤ ਮੈ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਖਤ੍ਰੀ ਵੈਸ੍ਯ ਤੀਨ ਬਰਣੋ ਕੋ ਕਹ੍ਯਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਵੈਰਾਗ੍ਯ ਸ੍ਰੇ ਕਰਮੋ ਕਾ ਤਯਾਗ ਕਰ ਗਯਾਨ ਸਾਧਨੋ ਮੈ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤ ਹੋਨਾ ਮਨੁਖ੍ਯ ਮਾਤ੍ਰ ਕਾ ਸਾਂਝਾ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਸੰਨਯਾਸ ਹੈ। ਮੈ ਸੰਨਯਾਸੀ ਹੁਯਾ ਐਸੇ ਕਹ ਕਰ ਕੰਥਾ ਕੌਪੀਨ ਦੰਡਧਾਰ ਸੰਕਰ ਮਤ ਮੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਮਾਤ੍ਰ ਕਾ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਸੰਨਯਾਸ ਹੈ ਔ ਸੁਰੇਸ੍ਵਰ ਮਤ ਮੇ ਤੀਨ ਵਰਣੋ ਕਾ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਸੰਨਯਾਸ ਹੈ। ਗਯਾਨ ਸੇ ਪੀਛੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਸੁਖ ਹੇਤ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਕਾ ਤਯਾਗ ਕਰਨਾ ਵਿਦ੍ਵਿਤ ਸੰਨਯਾਸ ਹੈ। ਏਤੀ ਵਾਰਤਾ ਜਾਨਕੇ ਈਹਾਂ ਯਹ ਭੀ ਜਾਨ ਲੇਨਾ ਜੋ ਮੂਲ ਕੀ ਤੁਕ ਮੈ ਧੀਰਜ ਪਦ ਅਪਨੇ ਜੈਸੇ ਸਮ ਸੰਤੋਖਾਦੀ ਗਯਾਨ ਕੇ ਸਾਧਨੋ ਕਾ ਲਖਾਯਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਗਯਾਨ ਕੇ ਸਾਧਨੋ ਵਾਲਾ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਸੰਨਯਾਸੀ ਪੁਰਖ ਈਹਾਂ ਗੌਣੀ ਬ੍ਰਿਤਿ ਸੇ ਸੁਨਿਆਰ ਨਾਮ ਸੇ ਕਹਿਆ ਹੈ। ਗੁਣ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਗੌਣੀ ਕਹੀਯੇ ਵਹੁ ਈਹਾਂ ਐਸੇ ਹੈ ਸੁਨਿਆਰ ਸੋਨੇ ਕੇ ਗਹਨੇ ਬਨਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਅਤਿ ਸ੍ਵਛ ਸੋਨੇ ਕੇ ਗਹਨੇ ਕੋ ਸੁਨਿਆਰ ਅਪਨੇ ਸੰਦੋ ਸੇ ਬਨਾਵੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਸੰਨਯਾਸੀ ਅਤਿ ਸ੍ਵਛ ਪ੍ਰਕਾਸ ਰੂਪ ਗਯਾਨ ਗਹਨੇ ਕੋ ਅਪਨੇ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਬਨਾਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਬਨਾਵਨੇ ਰੂਪ ਗੁਣ ਸੇ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਸੰਨਯਾਸੀ ਈਹਾਂ ਸੁਨਿਆਰ ਨਾਮ ਸੇ ਕਹਿਆ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਸਿੰਘ ਜੈਸਾ ਬਲ ਦੇਖ ਕਰ ਪੁਰਖ ਕੋ ਸਿੰਘ ਨਾਮ ਸੇ ਕਹੇ ਹੈ, ਜੋ ਯਹ ਪੁਰਖ ਸਿੰਘ ਹੈ। ਪਾਹਾਰਾ ਜਹਾ ਸੁਨਿਆਰੇ ਭੂਖਨ ਘੜਨੇ ਕੇ ਸਾਧਨ ਹਥਿਆਰ ਰਖੇ ਹੈ ਉਸ ਥਾਨ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਸੰਨਯਾਸੀ ਕਾ ਜਤ ਕਹੀਯੇ ਸਰਬ ਵਿਖਿਯੋ ਕਾ ਤਯਾਗ ਰੂਪ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਸੰਨਯਾਸ ਹੀ ਗਯਾਨ ਕੇ ਬਹਿਰੰਗ ਸਾਧਨ ਸਮਾਦਿਕੋ ਕੇ ਔ ਅੰਤਰੰਗ ਸਾਧਨ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕੋ ਕੇ ਰਖਣੇ ਕਾ ਏਕ ਥਾਨ ਵਿਸੇਖ ਹੈ। ਭਾਵ ਯਹ ਗਯਾਨ ਕੀ ਇਛਾ ਕਰ ਕੀਯੇ ਤਯਾਗ ਸੇ ਹੀ ਸਮਾਦਿਕ ਔ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਵਹੀ ਇਨਕਾ ਥਾਨ ਹੈ। ਐਸੇ ਸੰਨਯਾਸ ਕਾ ਹੀ ਗਯਾਨ ਸੇ ਪਰਮ ਪੁਰਖ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੇਤ ਏਕ ਹਜਾਰੇ ਸਬਦ ਮੇ ਦਸਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਰੂਪਕ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ ਹੈ 'ਰੇ ਮਨ ਐਸੋ ਕਰਿ ਸੰਨਿਆਸਾ' ਇਤਿਯਾਦਿ ਪਾਠ ਸੇ ਗੌਣੀ ਬ੍ਰਿਤਿ ਸੇ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਸੰਨਯਾਸੀ ਕੇ ਸੁਨਿਆਰ ਨਾਮਵਤ ਗਯਾਨ ਕੇ ਸਾਧਨੋ ਕੇ ਨਾਮ ਤਿਸਕੇ ਸੰਦੋ ਕੇ ਨਾਮੋ ਸੇ ਕਹੇ ਹੈ-

ਅਹਰਣਿ ਮਤਿ ਵੇਦੁ ਹਥੀਆਰੁ ॥

(ਅਹਰਣਿ ਇਤਿ) ਜੈਸੇ ਜਿਸ ਮੈ ਰਖ ਕਰ ਗਹਨਾ ਘੜੇ ਹੈ ਵਹੁ ਸੁਨਿਆਰੇ ਕੀ ਅਹਿਰਣ ਹਥੋੜੇ ਕੀ ਚੋਟੋ ਸੇ ਚਲਾਯਮਾਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਉਸੀ ਥਾਨ ਮੇ ਦ੍ਰਿਢ ਰਹ ਕਰ ਗਹਨਾ ਸਿੱਧ ਕਰ ਦੇਵੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਤਿਸ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਸੰਨਯਾਸੀ ਕੀ ਬੁਧੀ ਭੀ ਦੇਹਾਦਿਕੋ ਕੋ ਆਤਮਾ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਔ ਜੀਵ ਈਸ ਕਾ ਭੇਦ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਬੇਦ ਬਚਨੋ ਸੇ ਔਰ ਦੇਹਾਤਮਵਾਦੀ ਆਦਿਕੋ ਕੀ ਔ ਜੀਵ ਈਸ ਕੇ ਭੇਦ ਵਾਦੀਯੋ ਕੀ ਯੁਕਤੀਯੋ ਸੇ ਚਲਾਇਮਾਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਬੁਧੀ ਕਾ ਚਲਾਯਮਾਨ ਹੋਨਾ ਸੰਸਯ ਯੁਕਤ ਹੋ ਜਾਨਾ ਹੈ ਸੰਸਯ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਮੇਯ ਭੇਦ ਸੇ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਹੈ ਦੋਨੋ ਮੈ

ਬੇਦਾਂਤ ਬਚਨ ਏਕ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਹੈ ਵਾ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੇ ਭੇਦ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਹੈ, ਯਹ ਪ੍ਰਮਾਣ ਮੈ ਸੰਸਯ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਅਨਾਤਮਾ ਭੇਦ ਸੇ ਪ੍ਰਮੇਯ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਾ ਕੇ ਸੰਸਯ ਭੀ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਹੈ ਦੋਨੋ ਮੈ ਸਥਾਣੂ ਹੈ ਵਾ ਪੁਰਖ ਹੈ ਇਤਿਯਾਦਕ ਸੰਸਯ ਅਨਾਤਮ ਪ੍ਰਮੇਯ ਜਗਤ ਸੰਸਯ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਆਤਮਗਤ ਸੰਸਯ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਹੈ- ਏਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੈ ਸੰਸਯ ਹੈ ਦੂਸਰੇ ਜੀਵ ਮੈ ਸੰਸਯ ਹੈ ਤੀਸਰੇ ਤਿਨ ਕੀ ਏਕਤਾ ਮੈ ਸੰਸਯ ਹੈ। ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਦੁਤੀਯ ਹੈ ਵਾ ਸਦੁਤੀਯ ਹੈ, ਅਦੁਤੀ ਹੁਯਾ ਭੀ ਆਨੰਦ ਗੁਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਵਾ ਆਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਇਤਿਜਾਦਿ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੈ ਸੰਸਯ ਹੈ। ਆਤਮਾ ਦੇਹਾਦਿਕੋ ਸੇ ਭਿੰਨ ਹੈ ਵਾ ਅਭਿੰਨ ਹੈ, ਭਿੰਨ ਹੁਯਾ ਭੀ ਕਰਤਾ ਹੈ ਵਾ ਅਕਰਤਾ ਹੈ, ਅਕਰਤਾ ਹੁਯਾ ਭੀ ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਹੈ ਵਾ ਜੜ ਰੂਪ ਹੈ, ਚੇਤਨ ਰੂਪ ਹੁਯਾ ਭੀ ਆਨੰਦ ਗੁਣ ਵਾਲਾ ਹੈ ਵਾ ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਹੈ ਇਤਿਜਾਦਿ। ਜੀਵ ਮੈ ਸੰਸਯ ਹੈ- ਜੀਵ ਕੋ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਰੂਪ ਸਿਧ ਭਯਾ ਭੀ ਤਾ ਕੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਾਥ ਏਕਤਾ ਬਨੇ ਹੈ ਵਾ ਨਹੀ, ਏਕਤਾ ਬਨਿਆ ਭੀ ਤਿਸ ਏਕਤਾ ਕਾ ਗਜਾਨ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਵਾ ਨਹੀ, ਏਕਤਾ ਕੇ ਗਜਾਨ ਕੋ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਸਾਧਨ ਸਿਧ ਭਯਾ ਭੀ ਵਹੁ ਗਜਾਨ ਕੇਵਲ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਵਾ ਕਰਮ ਉਪਾਸਨਾ ਕੇ ਸਾਥ ਮਿਲਕਰ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਯਹ ਤਿਨਕੀ ਏਕਤਾ ਮੈ ਸੰਸਯ ਹੈ। ਇਨ ਸੰਸਯੋ ਕੇ ਹੋਨੇ ਮੇ ਬੀਜ ਭੇਦਵਾਦੀਯੋਂ ਕਾ ਤਰਕਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਅਨਜਵਾਦੀਯੋਂ ਕੀ ਯੁਕਤੀਆਂ ਸੁਨ ਕਰ ਉਪਜੇ ਸੰਸਯੋਂ ਸੇ ਮਤਿ ਕਾ ਚਲਨਾ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਪੂਰਨ ਗੁਰ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਦੇਹਾਦਿਕੋ ਕੋ ਆਤਮਾ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਬਚਨੋ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਜਿਗਜਾਸੂ ਅਰੁੰਧਤੀ ਦਰਸਨ ਨਜਾਯ ਸੇ ਵਾਸਤਵ ਆਤਮਾ ਕੇ ਬੋਧਨ ਮੈ ਜਾਨ ਲੇਵੇ ਹੈ ਔ ਬਿਚਾਰ ਸਹਿਤ ਤਤ੍ਵਮਸੀ ਆਦਿਕ ਵਾਕਜਨ ਸੇ ਯਥਾਰਥ ਗਜਾਨ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਨੇ ਸੇ ਜਿਗਜਾਸੂ ਕੀ ਮਤਿ ਥਿਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਅਰੁੰਧਤੀ ਦਰਸਨ ਨਜਾਯ ਮੈ ਤਾਤਪਰਯ ਸੇ ਦੇਹਾਦਿਕੋ ਕੋ ਆਤਮਾ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਵੇਦ ਬਚਨ ਔ ਤਿਨਕੋ ਪੁਸ੍ਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਅਨਜਵਾਦੀਯੋ ਕੀ ਤਰਕਾ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰਤੇ ਹੂਯੇ ਮਹਾਵਾਕਜ ਯਥਾਰਥ ਗਜਾਨ ਕੋ ਉਤਪਨ ਕਰ ਮਤਿ ਕੋ ਥਿਰ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਭਾਵ ਸੇ ਵੇਦ ਕੋ ਹਥਿਆਰ ਕਹਜਾ ਹੈ ਅਥਵਾ ਵੇਦ ਯਥਾਰਥ ਗਜਾਨ ਕਾ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਗਹਨੇ ਕੋ ਹਥੋੜੇ ਸੇ ਅਹਿਰਣ ਮੈ ਸੁਨਿਆਰ ਬਨਾਵੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਸੰਨਜਾਸੀ ਮਤਿ ਮੈ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਕੀਯੇ ਵੇਦ ਬਚਨੋ ਸੇ ਯਥਾਰਥ ਗਜਾਨ ਕੋ ਬਨਾਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਭਾਵ ਸੇ ਵੇਦ ਕੋ ਹਥਿਆਰ ਕਹਿਆ ਹੈ-

ਭਉ ਖਲਾ ਅਗਨਿ ਤਪ ਤਾਉ ॥

(ਕਿੰਚ ਭਉ ਇਤਿ) ਤਪ ਸਬਦ ਸੇ ਈਹਾਂ ਅਵਾਂਤਰ ਵਾਕਜ ਜਨਜ ਗਜਾਨ ਲੇਨਾ। ਗਹਨਾ ਘੜਨੇ ਮੈ ਅਹਰਣ ਹਥੋੜੇਵਤ ਖੱਲ ਭੀ ਸਾਧਨ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਈਹਾਂ ਜਨਮ ਮਰਣਾਦਿਕ ਦੁਖੋ ਕੇ ਹੇਤੁ ਅਗਜਾਨ ਤਤਕਾਰਯ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਸੇ ਡਰਨਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਖੱਲ ਸੇ ਨਿਕਸੀ ਪੌਨ ਸੇ ਸੁਵਰਣ ਕੋ ਸੁਧ ਕਰਨੇ ਕੀ ਹੇਤੂ ਕੋਯਲੇ ਕੀ ਅਗਨਿ ਬਡੀ ਤਾਉ ਨਾਮ ਤੇਜ ਦੀਪਤਿ ਵਾਲੀ ਹੋਵੇ, ਤੈਸੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਕੇ ਹੇਤੁ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਸਹਿਤ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਡਰ ਰੂਪ ਖਾਲ ਕੀ ਵੇਰਾਗ੍ਯ ਅਰ ਅਭਜਾਸ ਰੂਪ ਪੌਨ ਸੇ ਤਪ ਨਾਮ ਅਵਾਂਤਰ ਵਾਕਜ ਜਨਜ ਗ੍ਯਾਨ ਬਡੀ ਅਪਰੋਖਤਾ ਰੂਪ ਦੀਪਤਿ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਐਸੇ ਭਏ ਜੈਸੇ ਅਗਨਿ ਕਾ ਤਾਉ ਖਾਲ ਕੀ ਪੌਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਅਧਿਕ ਹੁਯਾ ਸੋਇਨੇ ਸਾਥ ਮਿਲੀ ਲਾਖ ਸੇ ਸੁਵਰਣ ਕੋ ਜੁਦਾ ਕਰੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਤਪ ਸਬਦ ਵਾਚਜ ਯਥਾਰਥ ਗਜਾਨ ਭੀ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਡਰ ਰੂਪ ਖਾਲ ਅਭਜਾਸ ਵੈਰਾਗਜ ਰੂਪ ਪੌਨ ਸੇ ਤੀਬਰ ਹੁਯਾ ਦੇਹਾਦਿਕ ਅਨਾਤਮਾ ਸੇ ਆਤਮਾ ਕੋ ਜੁਦਾ ਕਰੇ ਹੈ। ਇਸ ਭਾਵ ਸੇ ਸੰਸਾਰ ਭਯ ਕੋ ਖਾਲ ਕਹਿਆ ਹੈ। ਪੀਛੇ ਤਪ ਸਬਦ ਸੇ ਪਦੋ ਕੇ ਅਰਥੋ ਕੀ ਸੁੱਧੀ ਕਾ ਕਾਰਣ ਅਵਾਂਤਰ ਵਾਕਜ ਜਨਜ ਗਜਾਨ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਮਹਾਵਾਕਜ ਜਨਜ ਅਭੇਦ ਗਜਾਨ ਕੀ ਰੀਤਿ ਪ੍ਰਗਟ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਅਭੇਦ ਕਹੇ ਹੈ-

ਭਾਂਡਾ ਭਾਉ ਅੰਮ੍ਰਿਤੁ ਤਿਤੁ ਢਾਲਿ ॥

(ਭਾਂਡਾ ਇਤਿ) ਭਾਂਡਾ ਸੁਨਿਆਰ ਕੀ ਕੁਠਾਲੀ ਲੇਨੀ ਜਿਸ ਮੈ ਸੁਇਨਾ ਢਾਲੇ ਹੈ, ਭਾਉ ਸਬਦ ਸੇ ਈਹਾਂ ਵਹੁ ਕੁਠਾਲੀ ਸਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਜੀਵ ਕਾ ਲਖ ਲੇਨਾ ਔ ਅੰਮ੍ਰਿਤ ਸਬਦ ਸੇ ਅਬਿਨਾਸੀ ਰੂਪ ਈਸ ਪਦ ਕਾ ਲਖ ਲੇਨਾ। ਯਾ ਤੇ ਭਾਵ ਕਹੀਯੇ ਦੇਹਾਦਿਕੋ ਸੇ ਵਿਵੇਕ ਦ੍ਵਾਰਾ ਜੁਦਾ ਕੀਏ ਸਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਤ੍ਵੰ ਪਦ ਕੇ ਪ੍ਰਤਜਕ ਬੋਧ ਰੂਪ ਭਾਂਡਾ ਨਾਮ ਕੁਠਾਲੀ ਮੈ ਤਾ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਅਮ੍ਰਿਤ ਕਹੀਯੇ ਮ੍ਰਿਤਯੁ ਸੇ ਰਹਿਤ ਅਬਿਨਾਸੀ ਰੂਪ ਤਤ੍ਵ ਪਦ ਕਾਲਖ ਅਦ੍ਵਯਾਨੰਦ ਢਾਲ ਨਾਮ ਢਾਲੀਐ ਅਰਥਾਤ ਪਾਈਏ ਹੈ, ਭਾਵ ਤੂ ਸੋ ਹੈ ਐਸੇ ਉਪਦੇਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਏਕ ਰੂਪ ਕਰ ਬੋਧਨ ਕਰੀਯੇ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੈਸੇ ਸੁਨਿਆਰ ਗਹਨਾ ਘੜੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਸੰਨਜਾਸੀ ਕੌਨ ਗਹਨਾ ਘੜੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ, ਹੇ ਸਿਖਜ! ਗੁਰੁ ਕਾ ਉਪਦੇਸਜ ਜਨਜ ਅਪਰੋਖ ਗਜਾਨ ਕੋ ਹੀ ਘੜੀਐ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ-

ਘੜੀਐ ਸਬਦੁ ਸਚੀ ਟਕਸਾਲ ॥

(ਘੜੀਐ ਇਤਿ) ਸਬਦ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਪਹਲੇ ਹੀ ਸਿਧ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਤਾ ਕਾ ਘੜਨਾ ਨਾ ਬਨਨੇ ਸੇ ਸਬਦ ਪਦ ਸੇ ਈਹਾ ਸਬਦ ਜਨਜ ਅਪਰੋਖ ਗਜਾਨ ਜਾਨ ਲੇਨਾ। ਯਾ ਤੇ ਅਪਨੇ ਮੈ ਅਧਿਕਾਰ ਕੇ ਹੁਯਾ ਸਬਦ ਜਨਜ ਅਪਰੌਖ ਗਜਾਨ ਹੀ ਤੂ ਦਸਮਾ ਹੈ ਵਾਕਜ ਸੇ ਮੈ ਦਸਮਾ ਹੋ ਗਜਾਨਵਤ ਘੜੀਐ ਵਿਵਿਦਿਖਾ ਸੰਨਜਾਸੀ ਸੇ ਅਪਨੇ ਮਤਿ ਮੈ ਸਿਧ ਕਰੀਯੇ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸੁਨਿਆਰ ਕੇ ਹਥਿਆਰ ਸੇ ਜੈਸੇ ਸਚੇ ਝੂਠੇ ਦੋਨੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਗਹਨੇ ਬਨੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਭੀ ਝੂਠਾ ਸੱਚਾ ਦੋਨੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਗਜਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਸਚੀ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ! ਟਕਸਾਲ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਹੋਵੇ ਹੈ- ਏਕ ਸੱਚੀ ਦੂਸਰੀ ਝੂਠੀ। ਜਿਸ ਮੇ ਖੋਟ ਪਾਏ ਬਿਨਾ ਸੁਧ ਧਾਤੁ ਕਾ ਰੁਪਜਾ ਮੋਹਰ ਬਨੇ ਵਹੁ ਸਚੀ ਜਿਸ ਮੈ ਖੋਟ ਵਾਲੇ ਬਨੇ ਵਹੁ ਝੂਠੀ। ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਸੱਚੀ ਟਕਸਾਲ ਮੈ ਸਚੀ ਵਸਤੁ ਬਨੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਈਹਾ ਭੀ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀਯੋ ਕੀ ਸਚੀ ਸਾਲਾ ਮੈ ਸਚੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਸਚਾ ਗਜਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਦੇਹਾਤਮਵਾਦੀ ਆਦਿਕ ਭ੍ਰਮੀ ਪੁਰਖੋ ਕੀ ਸਾਲਾ ਮੈ ਭ੍ਰਮ ਗਜਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਗਜਾਨ ਕੀ ਸਿਧੀ ਕੋ ਰੂਪਕ ਸੇ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਤਿਸ ਗਜਾਨ ਕੀ ਸਿਧੀ ਕੇ ਪਰਮ ਮੂਲ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕੀ ਉਸਤਤੀ ਕਰਤੇ ਹੈ-

ਜਿਨ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰਮੁ ਤਿਨ ਕਾਰ ॥

(ਜਿਨ ਕਉ ਇਤਿ) ਜਿਨ ਕਉ ਨਾਮ ਜਿਨ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਨਦਰ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗਜਾਨ ਕਾ ਪਰਮ ਮੂਲ ਕਰਮ ਕਹੀਯੇ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਿਨ ਈਸ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖਨ ਕੋ ਹੀ ਕਹੇ ਰੂਪਕ ਸੇ ਕਾਰ ਨਾਮ ਗਜਾਨ ਕੀ ਸਿਧੀ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔਰ ਕੋ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਅਥਵਾ ਜਿਨ ਕੋ ਇਸ ਜਨਮ ਮੈ ਵਾ ਜਨਮਾਂਤਰ ਮੈ ਨਦਰ ਨਾਮ ਤਤ੍ਵ ਗਜਾਨ ਕਾ ਹੇਤੁ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਿਨ ਕੋ ਪੂਰਬ ਕਹਜਾ ਸਭ ਕਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਪਹਲੇ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਕੋ ਵਿਵੇਕ ਦ੍ਵਾਰਾ ਯਤਮਾਨ ਵੈਰਾਗਜ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਧੈਰਜਾਦਿ ਸ੍ਰੇਸਟ ਗੁਣੋ ਕੇ ਮਧਜ ਮੈ ਸਾਧਨ ਚਤੁਸ੍ਰੈ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਵੇਦ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੇ ਨਿਖਲ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਮੇਯ ਕੇ ਸੰਸਯੋ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੀ ਬੁਧੀ ਥਿਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਤਾਂ ਸੇ ਪੀਛੇ ਵੇਦਾਂਤੋ ਕੇ ਤਾਤਪਰਯ ਅਭੇਦ ਕੀ ਸਿਧੀ ਹੇਤ ਪਦੋ ਕੇ ਅਰਥੋ ਕਾ ਸੋਧਨ ਰੂਪ ਬਿਚਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਜਨਮ ਮਰਣਾਦਿ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਭਯ ਸਹਿਤ ਵੈਰਾਗ੍ਯ ਸੇ ਅਰ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਤਤ੍ਵ ਕੇ ਬਾਰੰਬਾਰ ਚਿੰਤਨ ਰੂਪ ਅਭਜਾਸ ਸੇ ਤਤ੍ਵਮਸਜਾਦਿ ਵਾਕਨ ਸੇ ਅਭੇਦ ਕਾ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਸੋ ਯਹ ਸਮਗ੍ਰਕਾਰ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਵਾਲੇ ਕੋ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔਰੋ ਕੋ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਤਾ ਤੇ ਅਪਰੋਖ ਗਜਾਨ ਕਾ ਪਰਮ ਮੂਲ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਇਛਾ ਵਾਲੇ ਸਭੀ ਕਰੇ, ਯਹ ਜਤ ਪਾਹਾਰਾ ਸੇ ਲੇਕਰ ਕਹੇ ਪਾਠ ਕਾ ਭਾਵ ਹੈ॥ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਪਰੰਪਰਾ ਕਰ ਸਾਖਯਾਤਕਾਰ ਕੇ ਹੇਤੂ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ

ਮੇ ਪੁਰਖੋ ਕੀ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਕਰਾਵਨੇ ਹੇਤ ਤਿਨ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰਕੇ ਅਬ ਤਤ੍ਵ ਗਜਾਨ ਸੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਅਰ ਵਿਦੇਹ ਮੁਕਤੀ ਕੋ ਸੂਚਨ ਕਰਤੇ ਹੁਯੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਜੀਵ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੀ ਏਕਤਾ ਕੇ ਨਿਰੂਪਕ ਸਰਬ ਉਪਨਿਖਦੋ ਕੇ ਸਿਰੋਮਣੀ ਰੂਪ ਇਸ ਗ੍ਰੰਥ ਕੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰੇ ਹੈ–

ਨਾਨਕ ਨਦਰੀ ਨਦਰਿ ਨਿਹਾਲ ॥ ੩੮ ॥

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਕੇ ਦ੍ਵਾਰਾ ਈਸ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸਹਿਤ ਸਾਧਨੋ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕਰ ਜਬ ਨਦਰੀ ਨਾਮ ਅਪਰੋਖ ਗਜਾਨ ਸੰਯੁਕ੍ਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਤਬੀ ਤਿਸ ਅਪਰੋਖ ਰੂਪ ਨਦਰ ਸੇ ਅਵਿਦਿਜਾ ਕਾਮ ਕਰਮਾਦਿਕ ਸਰਬ ਬੰਧਨੋ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਨਿਹਾਲ ਨਾਮ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਸਰਬ ਬੰਧ ਆਚਾਰਯੋ ਨੇ ਅਵਿਦਿਜਾ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਹਿਰਦਜ ਗ੍ਰੰਥੀ, ਕਰਮ ਗ੍ਰੰਥੀ ਆਦਿਕ ਕਹੇ ਹੈ। ਪ੍ਰਮਾਣ ਪਰਮੇਯ ਕੇ ਸੰਸਯ ਹ੍ਰਿਦਯ ਗ੍ਰੰਥੀ ਹੈ, ਕਰਮੋ ਕੀ ਕਾਮਨਾ ਕਰਮ ਗ੍ਰੰਥੀ ਹੈ, ਬ੍ਰਹਮ੍ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸਹਿਤ ਨਾਸ ਹੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਅਰ ਬਿਦੇਹ ਮੁਕਤੀ ਹੈ, ਨਾਸ ਇਨਕਾ ਅਪਰੋਖ ਗਜਾਨ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ॥ ਯਹ 'ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਆਪਾ ਚੀਨੈ ਮਿਟੈ ਨ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਕਾਈ॥' 'ਸਾਧਸੰਗਿ ਭ੍ਰਮ ਭੈ ਮਿਟੇ ਕਥੇ ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨ॥' 'ਉਤਰਿ ਗਇਓ ਮੇਰੇ ਮਨ ਕਾ ਸੰਸਾ ਜਬ ਤੇ ਦਰਸਨੁ ਪਾਇਆ॥' ਐਸੇ ਅਨੇਕ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਬਿਦੇਹ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਕਾਰਣ ਗਜਾਨ ਹੈ ਅਰ ਗਜਾਨ ਸੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਦੋਨੋ ਮੁਕਤੀਯੋ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਯੇ ਹੈ– ਗਜਾਨ ਸੇ ਪੀਛੇ ਸਾਧਨੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਨਿਖਲ ਵਾਸਨਾ ਕੇ ਖਯ ਔ ਮਨ ਕੇ ਨਾਸ ਸਹਿਤ ਗਜਾਨ ਸੇ ਕਰਤ੍ਰਿਤ੍ਵਾਦਿ ਅਭਿਮਾਨ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਹੈ 'ਹਰਖੁ ਸੋਗੁ ਜਾ ਕੈ ਨਹੀ ਬੈਰੀ ਮੀਤ ਸਮਾਨਿ॥ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਸੁਨਿ ਰੇ ਮਨਾ ਮੁਕਤਿ ਤਾਹਿ ਤੈ ਜਾਨਿ॥' ਈਹਾਂ ਮੁਕਤ ਸਬਦ ਸੇ ਇਸੀ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤੀ ਵਾਲੇ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਕਾ ਗ੍ਰਹਣ ਹੈ। ਬਸਿਸ੍ਰ ਭੀ ਲਿਖੇ ਹੈ ਜਿਸਕੋ ਨਿਖਲ ਵਾਸਨਾ ਕੇ ਖਯ ਸਹਿਤ ਤਤ੍ਵ ਗਜਾਨ ਹੈ ਵਹੁ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਪੁਰਖ ਹੈ। ਗਜਾਨ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਆਗੇ ਸਰੀਰ ਕਾ ਨਾ ਮਿਲਨਾ ਬਿਦੇਹ ਮੁਕਤੀ ਹੈ ਯਹ ਮੁਕਤੀ ਜਿਸ ਕਾਲ ਮੈ ਗਜਾਨ ਹੋਵੇ ਤਿਸੀ ਕਾਲ ਮੈ ਗਜਾਨੀ ਕੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤਾ ਕੇ ਹੋਨੇ ਕੀ ਯਹ ਰੀਤਿ ਹੈ ਕਰਮ ਸਭ ਕੇ ਤੀਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਹੋਵੇ ਹੈ– ਏਕ ਸੰਚਿਤ, ਦੂਸਰੇ ਕ੍ਰਿਯਮਾਣ, ਤੀਸਰੇ ਪ੍ਰਾਰਬਧ। ਅਨੇਕ ਕਰਮੋ ਮੇ ਜਮਾ ਕਰਮੋ ਕਾ ਨਾਮ ਸੰਚਿਤ ਹੈ, ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਮੈ ਜੋ ਕਰੇ ਜਾਤੇ ਹੈ ਤਿਨ ਕਾ ਨਾਮ ਕ੍ਰਿਯਮਾਣ ਹੈ, ਜਨਮ ਸੇ ਲੇ ਕਰਮ ਮਰਣ ਪ੍ਰਯੰਤ ਵਰਤਮਾਨ ਸਰੀਰ ਮੈ ਫਲ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਕਰਮੋ ਕਾ ਨਾਮ ਪਰਾਰਬਧ ਹੈ। ਸੰਚਿਤ ਕਰਮ ਗਜਾਨ ਸੇ ਨਾਸ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਯਮਾਣ ਕਰਮੋ ਕਾ ਗਜਾਨ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਲੇਪਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ, ਪਰਾਰਬਧ ਕਰਮ ਭੋਗਨੇ ਸੇ ਨਾਸ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰਮੋ ਕਾ ਨਾਸ ਹੋਨੇ ਸੇ ਗਜਾਨ ਕੇ ਉਦੇ ਕਾਲ ਮੇ ਬਿਦੇਹ ਮੁਕਤੀ ਗਜਾਨੀ ਕੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਆਗੇ ਔਰ ਸਰੀਰ ਕਾ ਨਾ ਮਿਲਨਾ ਰੂਪ ਬਿਦੇਹ ਮੁਕਤੀ ਗਜਾਨੀ ਕੀ ਗਜਾਨ ਕਾਲ ਮੇ ਬਨੇ ਹੈ। ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕਾ ਨਾਮ ਗ੍ਰੰਥ ਕੀ ਸਮਾਪਤਿ ਮੇ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਗ੍ਰੰਥ ਕੀ ਸਮਾਪਤਿ ਪ੍ਰਕਟ ਕਰੇ ਹੈ ॥੩੮॥ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਨਿਖਲ ਉਤਰਕਾਂਡ ਵੇਦ ਕੇ ਮਹਾਸਾਰ ਰੂਪ ਉਪਦੇਸ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕਰ ਅਤਜੰਤ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤਜ ਹੂਏ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਥਮ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰੇ ਹੈ–

ਸਲੋਕੁ ॥

ਪਵਣੁ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਧਰਤਿ ਮਹਤੁ ॥

(ਪਵਣੁ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਪਵਨਾਦਿਕ ਸਬਦ ਤੁਲਜਤਾ ਮੈ ਕਹੇ ਹੈ। ਪਵਨ ਨਾਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਬਡੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਸੇ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਕਹਤੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਪਉਨ ਅਪਨੇ ਸੰਬੰਧ ਸੇ ਦੁਰਗੰਧ ਦੂਰ ਕਰਤੀ ਹੁਈ ਵਸਤੁਯੋ ਕੋ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਏਕ ਅਦੁਤੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹਮਾਰੇ ਗੁਰੁ ਅਗਜਾਨ ਦੁਰਗੰਧ

ਦੂਰ ਕਰਤੇ ਹੁਏ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਪਉਨ ਨਾਮ ਪਵਨ ਤਤ੍ਵ ਕੇ ਤੁਲਜ ਹੈ। ਗੁਰੁ ਪਦ ਕਾ ਸਭ ਕੇ ਸਾਥ ਮੇਲ ਕਰ ਲੇਨਾ। ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਜਲ ਸੀਤਲ ਕਰੇ ਹੈ ਔ ਤ੍ਰਿਖਾ ਦੂਰ ਕਰੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਗੁਰੁ ਗਜਾਨ ਦੇਕਰ ਤੀਨੋ ਤਾਪੋ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰ ਸੀਤਲ ਕਰੇ ਹੈ ਔ ਸਬਦਾਦਿਕ ਵਿਖਜੋ ਕੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੂ ਪਾਣੀ ਨਾਮ ਪਾਨੀ ਤਤ੍ਵ ਕੇ ਤੁਲਜ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਪਿਤਾ ਜੈਸੇ ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਦੇਵੇ ਹੈ ਗੁਰੂ ਤੈਸੇ ਗਜਾਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਅਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਦੇਹ ਦੇਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਪਿਤਾ ਹੈ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਭਾਰਦ੍ਵਾਜਾਦਿ ਖਟ ਸਿਖਜਨ ਨੇ ਪਿਪਲਾਦਿ ਰਿਖੀ ਕੋ ਕਹਾ ਹੈ- ਹੇ ਭਗਵਾਨ! ਤੁਮ ਹੀ ਹਮਾਰੇ ਪਿਤਾ ਹੋ ਜਿਨੋ ਨੇ ਗਜਾਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਅਜਰ ਅਮਰ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਦੇਹ ਦੇਕਰ ਹਮਕੋ ਅਵਿਦਜਾ ਰੂਪ ਸਮੁਦ੍ਰ ਸੇ ਪਾਰ ਕੀਆ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਮਾਤਾ ਜੈਸੇ ਬਾਲਕ ਕੇ ਹਿਤ ਕੀ ਇਛਾ ਕਰ ਤਿਸ ਕੇ ਊਪਰ ਦਯਾ ਕਰੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਸਰਬ ਕਾਮਨਾ ਸੇ ਰਹਿਤ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੁਯੇ ਭੀ ਗੁਰੁ ਸਿਖਜਨ ਕਾ ਸਰਬਦਾ ਦਯਾ ਕਰ ਕਲਜਾਣ ਚਾਹੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਮਾਤਾ ਕਹੀਯੇ ਮਾਤਾ ਤੁਲਜ ਹੈ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਮੈ ਪੰਚਮ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ 'ਗੁਰਦੇਵ ਮਾਤਾ' ਇਤਿਜਾਦਿ ਬਰਣਨ ਕੀਆ ਹੈ ਤਥਾ ਧਰਤੀ ਜੈਸੇ ਲੋਕੋ ਕੇ ਉਪਕਾਰ ਹੇਤ ਅਪਨੇ ਮੈ ਅਨੇਕ ਪਰਕਾਰ ਕੇ ਉਤਮ ਪਦਾਰਥੋ ਕੋ ਧਾਰੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ਵੇਤਾ ਗੁਰੁ ਭੀ ਸਿਖਜਨ ਕੇ ਕਲਜਾਣ ਹੇਤ ਅਪਨੇ ਮੈ ਸਦਾ ਉਤਮ ਗੁਣੋ ਕੋ ਧਾਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਧਰਤਿ ਕਹੀਯੇ ਧਰਤੀ ਕੇ ਤੁਲਜ ਹੈ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰੁ ਪੰਚਮ ਲਿਖੇ ਹੈ 'ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਪਰਉਪਕਾਰ ਉਮਾਹਾ॥' ਤਥਾ ਸਰਬ ਤਤ੍ਵੋਂ ਸੇ ਬਡਾ ਮਹਤ ਨਾਮ ਆਕਾਸ ਜੈਸੇ ਬਜਾਪਕ ਹੈ ਔ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਮਲਨਤਾ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੈਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹਮਾਰੇ ਗੁਰੁ ਭੀ ਸਰਬ ਦੇਸ ਕਾਲ ਵਸਤੁਯੋ ਮੈ ਬਜਾਪਕ ਹੈ ਔ ਤੀਨ ਗੁਣ ਰੂਪ ਮਲ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਮਹਤ ਕਹੀਯੇ ਆਕਾਸ ਕੇ ਤੁਲਜ ਹੈ॥

ਦਿਵਸੁ ਰਾਤਿ ਦੁਇ ਦਾਈ ਦਾਇਆ ਖੇਲੈ ਸਗਲ ਜਗਤੁ ॥

ਪੁਨਾ ਜੈਸੇ ਦਿਵਸ ਮੈ ਪਦਾਰਥੋ ਕੇ ਵਾਸਤਵ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਆਵਰਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਅੰਧਕਾਰ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਸੁਧ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਵਰੂਪਤਾ ਸੇ ਅਗਜਾਨ ਕੇ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਰੂਪ ਭੀ ਗੁਰੋ ਮੈ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਅਗਜਾਨ ਰੂਪ ਅੰਧੇਰਾ ਕੋਈ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਦਿਵਸ ਨਾਮ ਦਿਨ ਕੇ ਤੁਲਜ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਸੁਕਲ ਪਖ ਕੀ ਰਾਤ ਜੈਸੇ ਸੰਪੂਰਣ ਦਿਨ ਕੀ ਤਪਤ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਸਾਂਤ ਕਰੇ ਹੈ ਅਰ ਕ੍ਰਿਸਨ ਪਖ ਕੀ ਰਾਤ ਤਿਨ ਕੀ ਸਰਬ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਕੋ ਰੋਕ ਕਰ ਏਕ ਥਾਨ ਮੈ ਥਿਰ ਕਰ ਦੇਵੇ ਹੈ॥ ਤੈਸੇ ਗੁਰੁ ਭੀ ਅਨੇਕ ਜਨਮੋ ਕੇ ਅਧਜਾਤਮਾਦਿਕ ਤਾਪੋ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਸਾਂਤ ਕਰੇ ਹੈ ਅਰ ਤਿਨਕੀ ਸੰਪੂਰਣ ਬਾਹਜ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀਯੋ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰ ਆਤਮ ਤਤ੍ਵ ਮੈ ਥਿਰ ਕਰ ਦੇਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਰਾਤਿ ਦੁਇ ਕਹੀਯੇ ਸੁਕਲ ਕਿਸਨ ਦੋਨੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਰਾਤਿ ਕੇ ਤੁਲਜ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਦਾਈ ਜੈਸੇ ਸਦਾ ਬਾਲਕ ਕੀ ਰਛਾ ਕਰਤੀ ਹੂਯੀ ਤਾ ਕੋ ਅਨੇਕ ਬਿਚਿਤ੍ਰ ਪਦਾਰਥ ਦਿਖਾ ਕਰ ਆਨੰਦ ਕਰੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਮੁਮੁਖੁਯੋ ਕੀ ਪ੍ਰਾਰਬਧ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਆਸੁਰ ਸੰਪਤ ਸੇ ਤਿਨ ਕੀ ਰਖਾ ਕਰਤੇ ਹੂਯੇ ਨਿਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਅਪਰੋਖ ਕਰਾ ਕਰ ਆਨੰਦ ਕਰੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਦਾਈ ਕਹੀਯੇ ਦਾਯੀ ਕੇ ਤੁਲਜ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਜੈਸੇ ਬਾਲਕ ਕੋ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਬਾਗ ਮੰਦਰੋ ਕੀ ਸੈਲ ਕਰਾਵਤਾ ਦਾਯਾ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਦੈਵ ਗੁਣ ਰੂਪ ਔ ਪਰਮਾਤਮਾ ਰੂਪ ਮਹਾਮੰਦਰ ਕੀ ਸੈਲ ਕਰਵਤੇ ਹੂਯੇ ਜਿਗਜਾਸੂਯੋ ਕੋ ਗੁਰੁ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਦਾਇਆ ਕਹੀਯੇ ਦਾਯਾ ਕੇ ਤੁਲਜ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜਿਨ ਗੁਰੋ ਕੀ ਆਪਨੇ ਐਸੀ ਉਸਤਤਿ ਕਹੀ ਵਹੁ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀਹੀਨ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੈ ਹੀ ਲੀਨ ਰਹੇ ਹੈ ਵਾ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਵਾਲੇ ਜਗਤ ਮੈ ਭੀ ਲੀਲਾ ਕਰੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ- (ਖੇਲੈ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ ! ਐਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ਵੇਤਾ ਗੁਰੁ ਯਦਜਪਿ ਵਾਸਤਵ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟੀ ਸੇ ਉਪਦੇਸ੍ਟਾ ਉਪਦੇਸ ਉਪਦੇਸਜ ਇਤਿਜਾਦਿ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀ ਕਲਪਨਾ ਸੇ ਹੀਨ ਨਿਜ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੇ ਹੀ ਲੀਨ ਰਹੇ ਹੈ ਤੌ ਭੀ ਬਜਵਹਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟੀ ਸੇ ਮਰੁ ਮਰੀਚਕਾ ਤੁਲਜ ਮਿਥਜਾ ਰੂਪ ਸੰਪੂਰਣ ਜਗਤ ਮੈ ਆਪਕੋ ਉਪਦੇਸ੍ਟਾਮਾਨ ਸਿਖਜ ਕੋ ਉਪਦੇਸਜ ਜਾਨ ਤਿਸਕੇ ਉਪਦੇਸਾਦਿ ਬ੍ਵਹਾਰੋ ਮੈ ਖੇਲੇ ਨਾਮ ਲੀਲਾ ਕਰੇ ਹੈ, ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰੁ ਬਚਨ

ਹੈ, 'ਅਖੀ ਬਾਝਹੁ ਵੇਖਣਾ ਵਿਣੁ ਕੰਨਾ ਸੁਨਣਾ॥....ਜੀਭੈ ਬਾਝਹੁ ਬੋਲਣਾ ਇਉ ਜੀਵਤ ਮਰਣਾ॥' ਇਤਿਜ਼ਾਦਿ ਗਜ਼ਾਨੀ ਪੁਰਖ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਅਖੀ ਬਾਝਹੁ ਕਹੀਯੇ ਰੂਪ ਦੇਖਨੇ ਕੇ ਸਾਧਨ ਨੇਤ੍ਰੋਂ ਸੇ ਹੀਨ ਹੈ ਤੌਂ ਭੀ ਦੇਖਣਾ ਕਹੀਯੇ ਤਿਸ ਕੋ ਬਾਧਿਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਚਖੁ ਸੇ ਰੂਪੋ ਕਾ ਗਜ਼ਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਥਾ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਗਜ਼ਾਨੀ ਬਿਨ ਕੰਨਾ ਨਾਮ ਕਾਨੋ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੈ ਤੌਂ ਭੀ ਤਿਸ ਕੋ ਬਾਧਿਤ ਰੂਪ ਕੰਨੋ ਸੇ ਸੁਨਣਾ ਨਾਮ ਸਬਦੋ ਕਾ ਸ੍ਰਵਣ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤਥਾ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਗਜ਼ਾਨੀ ਜਿਹਬਾ ਬਾਝਹੁ ਨਾਮ ਜਿਹਬਾ ਸੇ ਹੀਨ ਹੈ ਤੌਂ ਭੀ ਬਾਧਿਤ ਜਿਹਬਾ ਸੇ ਵਹੁ ਬੋਲਣਾ ਨਾਮ ਸਬਦੋ ਕਾ ਉਚਾਰਣ ਕਰੇ ਹੈ। ਇਉ ਨਾਮ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਜ਼ਵਹਾਰਕ ਦ੍ਰਿਸ਼੍ਰੀ ਸੇ ਜੀਵਤੇ ਹੀ ਦ੍ਰਸ਼੍ਰਾ ਦਰਸਨ ਦ੍ਰਿਸਜ਼, ਸ੍ਰੋਤਾ ਸ੍ਰਵਣ ਸ੍ਰੋਤਬਜ਼, ਵਕਤਾ ਵਚਨ ਵਕਤਬਜ਼ਾਦਿਕ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀਯੋ ਕਾ ਵਾਸਤਵ ਦ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਸੇ ਮਰਣਾ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਵਰੂਪ ਵੇਤਾ ਮੈ ਤਿਨਕਾ ਨਾਸ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ ! ਰਹੇਂ ਵਾਸਤਵ ਦ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਸੇ ਗੁਰੁ ਤ੍ਰਿਪੁਟੀਹੀਨ ਤੌਂ ਭੀ ਲੋਕੋ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਸੇ ਵਹੁ ਬਹੁਤ ਕਰ ਕਿਆ ਕਰੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ–

ਚੰਗਿਆਈਆ ਬੁਰਿਆਈਆ ਵਾਚੈ ਧਰਮੁ ਹਦੂਰਿ ॥

(ਚੰਗਿਆਈਆ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ਼! ਅਨੁਗ੍ਰਹ ਕਰ ਦੁਖ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਸੇ ਪੁਰਖੋ ਕੇ ਛੁਡਾਵਨੇ ਹੇਤ ਚੰਗਿਆਈਆ ਬੁਰਿਆਈਆ ਵਾਚੇ ਨਾਮ ਤਿਨਕੇ ਸੁਭਾਸੁਭ ਕਰਮੋ ਕੋ ਵਿਧਿ ਨਿਖੇਧ ਰੂਪ ਵੇਦ ਸੇ ਕਥਨ ਕਰੇ ਹੈ, ਭਾਵ ਜੋ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰੇਗਾ ਵਹੁ ਭਲਾ ਕਹਾਵੇਗਾ, ਜੋ ਅਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰੇਗਾ ਵਹੁ ਬੁਰਾ ਕਹਾਵੇਗਾ ਅਰ ਮੰਦ ਫਲ ਪਾਵੇਗਾ। ਐਸੇ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰੋ ਕੀ ਰੀਤਿ ਜਾਨਕਰ ਵਿਧਿ ਰੂਪ ਵੇਦ ਸੇ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਕਾ ਔ ਨਿਖੇਧ ਰੂਪ ਵੇਦ ਸੇ ਅਸੁਭ ਕਰਮੋ ਕੇ ਨਾ ਕਰਨੇ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸ੍ਰੇਸ੍ਰੋ ਕੀ ਰੀਤਿ ਜਾਨਕੇ ਉਪਦੇਸ ਕਰਤੇ ਗੁਰੁਸਿਖਜ਼ ਕਾ ਕਿਆ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਸਿਧ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਵਾਚੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ– (ਧਰਮ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ਼! ਵਹੁ ਗੁਰੁ ਜੋ ਵਿਧਿ ਨਿਖੇਧ ਰੂਪ ਵੇਦ ਸੇ ਲੋਕਨ ਕੋ ਸੁਭਾਸੁਭ ਕਰਮੋ ਕੋ ਫਲੋਂ ਸਹਿਤ ਕਹੇ ਹੈਂ, ਸੋ ਨਿਖਿਧਜ਼ ਕਾਮ ਕਰਮੋ ਕੋ ਛੁਡਾ ਕਰ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਕੇ ਹਦੂਰ ਨਾਮ ਨਿਕਟ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜਬ ਕਾਮਜ਼ ਕਰਮੋ ਕੋ ਔ ਨਿਖਿਧ ਕਰਮੋ ਕੋ ਤਜ਼ਾਗ ਕੇ ਪੁਰਖ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਕੇ ਸਮੀਪ ਹੋ ਜਾਵੇ ਤਬ ਪਰੰਪਰਾ ਕਰ ਤਿਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਤਤ੍ਵ ਸਾਖਜ਼ਾਤਕਾਰ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕਰ ਸੰਸਾਰ ਸੇ ਮੁਕਤ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਨਿਕਟ ਕਰਨੇ ਕਾ ਫਲ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਐਸੇ ਪਰਮ ਹਿਤਕਾਰੀ ਗੁਰੁ ਸਿਖਜ਼ ਕੇ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨੇੜੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਹੇ ਸਿਖਜ਼! ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਨਿਸਕਾਮ ਧਰਮ ਸੇ ਹੀ ਨੇੜੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ–

ਕਰਮੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕੇ ਨੇੜੈ ਕੇ ਦੂਰਿ ॥

(ਕਰਮੀ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਿਖਜ਼! ਕਰਮ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਹੋਵੇ ਹੈ– ਏਕ ਨਿਸਕਾਮ, ਦੂਸਰੇ ਸਕਾਮ, ਅਧਿਕਾਰੀਯੋ ਕੇ ਨਿਸਕਾਮ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਨਧਿਕਾਰੀਯੋ ਕੇ ਸਕਾਮ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕਰਮੀ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਕਹੀਯੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਅਨਧਿਕਾਰੀਯੋ ਕੇ ਨਿਸਕਾਮ ਸਕਾਮ ਰੂਪ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਕਰਮੋ ਸੇ ਕੇ ਨੇੜੇ ਨਾਮ ਕਿਨਹੁ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਵਹੁ ਗੁਰੁ ਨੇੜੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔ ਕੇ ਦੂਰ ਨਾਮ ਕਿਨਹੁ ਅਨਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਵਹੁ ਅਤਜ਼ੰਤ ਦੂਰ ਭਾਸੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੀਤਾ ਮੇ ਭੀ ਅਧਿਕਾਰੀਯੋ ਕੋ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਸੇ ਨਿਕਟ ਕਹਿਆ ਹੈ ਔ ਅਨਧਿਕਾਰੀਯੋ ਕੋ ਸਕਾਮ ਔ ਨਿਖਿਧ ਕਰਨੇ ਸੇ ਦੂਰ ਕਹਿਆ ਹੈ॥ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋ ਉਤਮ ਅਧਿਕਾਰੀ ਗੁਰੋ ਕੇ ਸਮੀਪ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਿਨ ਕੋ ਕਿਆ ਫਲ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ–

ਜਿਨੀ ਨਾਮੁ ਧਿਆਇਆ ਗਏ ਮਸਕਤਿ ਘਾਲਿ ॥

(ਜਿਨੀ ਇਤਿ) ਮਸਕਤ ਪਾਰਸੀ ਮੈ ਪ੍ਰਯਤਨ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਸੋ ਈਹਾਂ ਸਾਧਨੋ ਕਾ ਪ੍ਰਯਤਨ ਲੇਨਾ ਘਾਲ

ਪਦ ਕਰਕੇ ਇਸ ਅਰਥ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ॥ ਯਾ ਤੇ ਮਸਕਤ ਕਹੀਯੇ ਵਿਵੇਕਾਦਿ ਸਾਧਨੋ ਕੇ ਯਤਨ ਕੋ ਘਾਲ ਨਾਮ ਕਰਕੇ ਜਿਨੀ ਜਿਨ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖੋ ਨੇ ਗੁਰੋ ਕੇ ਸਮੀਪ ਪਹੁਚ ਕੇ ਆਤਮਾ ਕਾ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰੇ ਮਨਨ ਕਰੇ ਇਤਯਾਦਿ ਨਾਮ ਕਹੀਯੇ ਨਾਮ ਸੇ ਭਾਵ ਵੇਦ ਸੇ ਧਿਆਇਆ ਨਾਮ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨ ਕਰਕੇ ਪੀਛੇ ਸੇ ਚਿੰਤਨ ਕੀਆ ਵਹੁ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤਿਸ ਚਿੰਤਨ ਰੂਪ ਨਿਦਿਧਯਾਸਨ ਸੇ ਅਨੰਤਰ ਅਪਰੋਖ ਗਯਾਨ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕਰ ਗਏ ਨਾਮ ਤਿਸ ਨਿਜ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੂਏ, ਯਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਤਿਨ ਕੋ ਫਲ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੋ ਗੁਰੂ ਫਲ ਲਿਖੇ ਹੈ 'ਜਿਉ ਜਲ ਮਹਿ ਜਲੁ ਆਇ ਖਟਾਨਾ॥ ਤਿਉ ਜੋਤੀ ਸੰਗਿ ਜੋਤਿ ਸਮਾਨਾ॥' ਇਤਿ॥ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਪਹੁਚੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਕੇਵਲਯ ਗਯਾਨ ਸੇ ਹੀ ਮੁਕਤੀ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਕਰਮ ਉਪਾਸਨਾ ਸੰਯੁਕਤ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਐਸੇ ਸਮੁਚਯਵਾਦ ਕਾ ਔ ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਸੰਪਰਦਾਯ ਕੀ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਦਿਖਾਵਤੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦ ਸਾਹਿਬ ਪ੍ਰਥਮ ਗੁਰੁ ਜੀ ਕੇ ਨਾਮ ਸੇ ਸਲੋਕ ਕੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰੇ ਹੈ–

ਨਾਨਕ ਤੇ ਮੁਖ ਉਜਲੇ ਕੇਤੀ ਛੁਟੀ ਨਾਲਿ ॥ ੧ ॥

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਗੁਰੁ ਗੋਬਿੰਦ ਸਿੰਘ ਜੀ ਸੇ ਬਿਨਾ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ ਗਦੀ ਪੈ ਬੈਠ ਕਰ ਜਿਸ ਜਿਸ ਗੁਰੁ ਨੇ ਬਾਣੀ ਰਚੀ ਨਾਮ ਸਭਨੇ ਅਪਨੇ ਪੈ ਪ੍ਰਥਮ ਗੁਰੁ ਜੀ ਕਾ ਰਖਾ ਜੈਸੇ ਦਖਣ ਕੇ ਸਿੰਗੇਰੀ ਮਠ ਮੈ ਜੋ ਸੰਕਰਾਚਾਰਯ ਕੀ ਗਦੀ ਪੈ ਦੰਡੀ ਬੈਠਤਾ ਹੈ ਸਤੋਤ੍ਰ ਮੈ ਨਾਮ ਸੰਕਰਾਚਾਰਯ ਕਾ ਰਖਤਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਵਾਸਤੇ ਸੰਕਰਾਚਾਰਯ ਕੇ ਅਸਤੋਤ੍ਰ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਕੀ ਸਿਧੀ ਐਸੇ ਹੈ ਕ ਨਾਮ ਸੁਖ ਕਾ, ਅਕ ਨਾਮ ਦੁਖ ਕਾ, ਅਨਕ ਨਾਮ ਦੁਖ ਸੇ ਰਹਿਤ ਕਾ ਹੈ, ਨਾ ਨਾਮ ਪੁਰਖ ਕਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਨਾਅਨਕ ਬਿਨਾ ਸੰਧੀ ਸੇ ਹੈ, ਕੰਨੇ ਸਾਥ ਆਗੇ ਕਾ ਆਕਾਰ ਮੇਲਨੇ ਸੇ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਬਨੇ ਹੈ। ਅਰਥ ਯਹ ਹੈ ਸਰਬ ਦੁਖੋ ਸੇ ਰਹਿਤ ਪਰਪੁਰਖ, ਭਾਵ ਸਰਬ ਦੁਖੋ ਸੇ ਹੀਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਨਾਮ ਨਾਨਕ ਹੈ ਅਥਵਾ ਅਨਕ ਨਾਮ ਢੋਲ ਬਾਜੇ ਕਾ ਹੈ। ਤਿਸ ਬਡੇ ਸਬਦ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਵਾਜੇ ਕੇ ਨਾਮ ਸੇ ਈਹਾਂ ਨਾਨ ਰੂਪ ਦ੍ਵੈਤ ਲੇਨੀ। ਯਾ ਤੇ ਅਨਕ ਪਦ ਕਾ ਅਰਥ ਜੋ ਦ੍ਵੈਤ ਸੋ ਨਾ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਸੁਧ ਸ੍ਵਰੂਪ ਵਿਖੇ ਸੋ ਕਹੀਯੇ ਨਾਨਕ ਐਸੇ ਸਰਬ ਦ੍ਵੈਤ ਸੇ ਰਹਿਤ ਸੁਧ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਨਾਮ ਨਾਨਕ ਹੈ ਅਥਵਾ ਅਨਕ ਭਾਖਾ ਮੈ ਅਨੇਕ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਨਾ ਜੋ ਹੋਵੇ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਸੋ ਕਹੀਯੇ ਨਾਨਕ। ਐਸੇ ਸਜਾਤਿਯਾਦਿ ਭੇਦਹੀਨ ਏਕ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਨਾਮ ਨਾਨਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਅਦੁਤੀ ਏਕਾਕਾਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਬੋਧਕ ਪਰਮ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਸਭੀ ਗੁਰੂ ਬਾਣੀ ਕੀ ਸਮਾਪਤੀ ਮੈ ਅਰ ਮਧਯ ਮੇ ਪਾਵਤੇ ਰਹੇ, ਸਮਾਪਤ ਹੁਯਾ ਯਹ ਨਾਮ ਕੇ ਅਰਥ ਕਾ ਬਿਚਾਰ। ਮੂਲ ਤੁਕ ਕਾ ਅਰਥ ਐਸੇ ਹੈ ਤੇ ਸਾਥ ਯੇ ਕੇ ਮੇਲ ਕਾ ਨੇਮ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਯੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਵਿਵੇਕਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋ ਕਾ ਯਤਨ ਕਰ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਮੀਪ ਪਹੁਚੇ ਹੈਂ ਤੇ ਨਾਮ ਵਹੀ ਅਧਿਕਾਰੀ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿਕ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਹੇਤੂ ਮੁਖ ਨਾਮ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰੂਪ ਅਭੇਦ ਗਯਾਨ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕਰ ਉਜਲੇ ਨਾਮ ਅਗ੍ਯਾਨ ਤਤਕਾਰਯ ਮੈਲ ਸੇ ਹੀਨ ਸੁਧ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਭਾਵ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਕਰਮ ਉਪਾਸਨਾ ਸਹਿਤ ਗਯਾਨ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਤਿਨੋ ਸਹਿਤ ਗਯਾਨ ਸੇ ਨਾ ਹੋਨੇ ਮੈ ਯਹ ਬੀਜ ਹੈ, ਗੁਰੁ ਲਿਖੇ ਹੈ, 'ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਿਨੁ ਆਪਾ ਚੀਨੈ ਮਿਟੈ ਨ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਕਾਈ॥' ਬਿਨ ਆਪਾ ਚੀਨੇ ਨਿਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਗਯਾਨ ਬਿਨਾ ਔਰ ਕਰਮ ਉਪਾਸਨਾ ਰੂਪ ਉਪਾਯ ਸੇ ਮਿਟਤੀ ਨਹੀ ਜਲ ਕੀ ਮੈਲ ਸਮਾਨ ਦ੍ਰਿਢ ਹੋਕਰ ਅੰਤੇਕਰਣ ਮੈ ਲਗੀ ਹੁਯੀ ਸੰਸਯ ਬਿਪਰਯ ਰੂਪ ਭ੍ਰਮ ਕੀ ਮੈਲ। ਯਾ ਤੇ ਕੇਵਲ ਗਯਾਨ ਹੀ 'ਆਤਮ ਬ੍ਰਹਮੁ ਚੀਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ' ਇਤਿਯਾਦਿਕ ਗੁਰੁ ਬਚਨੋਂ ਸੇ ਪਰਮਾਨੰਦ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਔ 'ਗਿਆਨ ਅੰਜਨੁ ਗੁਰਿ ਦੀਆ ਅਗਿਆਨ ਅੰਧੇਰ ਬਿਨਾਸੁ॥' ਇਤਿਯਾਦਿਕ ਬਚਨੋ ਸੇ ਭ੍ਰਮ ਸਹਿਤ ਅਗਯਾਨ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਮੈ ਕਾਰਣ ਹੈ, 'ਗਿਆਨੈ ਕਾਰਨ ਕਰਮ ਅਭਿਆਸੁ ਗਿਆਨੁ ਭਇਆ ਤਹ ਕਰਮਹ ਨਾਸੁ॥' ਐਸੇ ਗਯਾਨ ਕਾਲ ਮੈ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਕਹਨੇ ਸੇ ਕਰਮ ਉਪਾਸਨਾ ਕੋ ਸਾਥ ਲੇਕਰ ਕਾਰਣ ਨਹੀ ਗਯਾਨ ਹੂਯੇ ਗਯਾਨੀ ਮੈ ਕਰਮ ਉਪਾਸਨਾ ਕਰਣਾ

ਲੋਕੋ ਕੋ ਸਿਖਯਾ ਹੇਤ ਹੈ ਮੁਕਤੀ ਹੇਤ ਨਹੀ, ਮੁਕਤੀ ਕੇਵਲ ਗਯਾਨ ਸੇ ਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਵਾਰਤਾ ਕੋ ਵੇਦ ਕਹੇ ਗਯਾਨ ਸੇ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋਨਾ ਰੂਪ ਕੈਵਲ ਮੁਕਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤਿਸਕੇ ਹੇਤ ਕਰਮ ਉਪਾਸਨਾ ਰੂਪ ਕੋਈ ਮਾਰਗ ਔਰ ਨਹੀ॥ ਯੁਕਤੀ ਸੇ ਭੀ ਮੁਕਤੀ ਗਯਾਨ ਸੇ ਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਰੱਜੂ ਮੈ ਸਰਪ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਜਬ ਹਾਥ ਮੈ ਦੀਪਕ ਲੇਕਰ ਰਜੁ ਕੋ ਨੇਤ੍ਰੋਂ ਸੇ ਦੇਖੇ ਹੈ ਤਬੀ ਰਜੂ ਕੇ ਨਾ ਜਾਨਨੇ ਸਹਿਤ ਤਿਸ ਕੀ ਭ੍ਰਾਂਤੀ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਪੀਛੇ ਸਰਪ ਕੇ ਮੰਤ੍ਰ ਜਾਪ ਰੂਪ ਉਪਾਸਨਾ ਕੀ ਔ ਸਰਪ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਦਾਨ ਅਸਨਾਨਾਦਿ ਕਰਮ ਕੀ ਕੁਛ ਚਾਹ ਨਹੀ ਰਹੇ, ਤੈਸੇ ਈਹਾਂ ਭੀ ਮੁਕਤੀ ਹੇਤ ਤਿਨਕੀ ਚਾਹ ਨਹੀ ਰਹੇ। ਕੇਵਲ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟੋਂ ਕੀ ਮਰਯਾਦਾ ਜਾਨ ਕਰ ਗਯਾਨੀ ਪੁਰਖ ਸਦਾ ਕਰੇ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੈਸੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ਵੇਤਾ ਗੁਰੁ ਕੋ ਮਿਲ ਕਰ ਸਾਧਨੋ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਇਸੀ ਲੋਕ ਮੈ ਦੇਹ ਤਯਾਗ ਕੇ ਜਲ ਮੈ ਜਲਵਤ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੈ ਮਿਲਨੇ ਰੂਪ ਮੁਕਤੀ ਕੋ ਪਾਵੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਤਿਨ ਸਾਥ ਮਿਲ ਕਰ ਔਰ ਭੀ ਪਾਵੇ ਹੈ ਵਾ ਨਹੀ, ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਤਿਨ ਸਾਥ ਮਿਲਨੇ ਵਾਲਯੋ ਕੋ ਪਾਵਨਾ ਕਹੇ–

(ਕੇਤੀ ਇਤਿ) ਕੇਤੀ ਕਾ ਕੇਤੇ ਛੁਟੀ ਕਾ ਛੁਟੇ ਬਦਲ ਲੇਨਾ ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦ ਜੀ ਕਹੇ ਹੈ, ਹੇ ਸਿਖਯ! ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ਵੇਤਾ ਗੁਰੁ ਕੇ ਸਿਖਯ ਬ੍ਰਹਮ੍ਵੇਤਾ ਭਏ ਹੈ ਤਿਨਕੇ ਨਾਲ ਨਾਮ ਮੇਲ ਸੇ ਭੀ ਆਗੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਦੀਪ ਤੇ ਦੀਪਾਂਤਰਵਤ ਗਯਾਨ ਰੂਪ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕੋ ਪਾਯ ਕਰ ਅਗਯਾਨ ਤਤਕਾਰਯ ਕਾ ਨਾਸ ਕਰਤੇ ਹੂਏ ਕੇਤੀ ਨਾਮ ਕੇਤੇ ਭਾਵ ਅਨੇਕ ਹੀ ਛੁਟੀ ਨਾਮ ਛੁਟੇ ਭਾਵ ਮੁਕਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਿਖਯ ਪ੍ਰਸਿਖਯ ਭਾਵ ਸੰਪ੍ਰਦਾਯ ਚਲਾ ਕਰ ਜਗਤ ਸਮੁਦ੍ਰ ਸੇ ਤਾਰਣੇ ਵਾਲੇ ਪਰਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਜੀ ਕੀ ਉਸਤਤੀ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦ ਜੀ ਨੇ ਪਰਮ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਬੋਧਕ ਨਾਨਕ ਨਾਮ ਅੰਤ ਮੇ ਲੇਕਰ ਸਮਾਪਤਿ ਕਰੀ–

॥ਦੋਹਰਾ॥

ਮਾਯਮ ਰਿਖ ਨਿਜ ਰੂਪ ਕ੍ਰਿਖਿ ਖਾਈ ਤਥਾ ਬਨਾਨ॥
ਹਿਤ ਲੀਨੋ ਅਵਤਾਰ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਪਦ ਨਮ ਠਾਨ॥੧॥
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਅੰਗਦ ਜਗਤ ਕੇ ਤਾਰਕ ਤਦ ਵਪੁ ਧਾਰ॥
ਸਾਰ ਉਪਾਯਨ ਤ੍ਰਿਧਾ ਮੈ ਤਿਨ ਪਗ ਕਰੋ ਜੁਹਾਰ॥੨॥
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਸਿੰਘ ਗੁਲਾਬ ਮੁਹ ਦੈ ਸੁਗੰਧਿ ਉਪਦੇਸ॥
ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਨਾਨਕ ਪੰਥ ਕੋ ਕਟੇ ਕਲੇਸ ਅਸੇਖ॥੩॥
ਸ੍ਰੀ ਨਿਹਾਲ ਹਰਿ ਮੋਰਾ ਗੁਹ ਭਾਵ ਦੀਪ ਜਪ ਬਾਨ॥
ਮੈ ਗੁਰੁ ਸਿਖਜਨ ਹਿਤ ਕਿਯੋ ਜਿਨ ਹਿਤ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਗਾਨ॥੪॥
ਸੰਬਤ ਉਨੀਸ ਛੱਤੀਯੋ ਜੇਠ ਸੁਦੀ ਸਪਤਾਹ॥
ਭਾਵ ਦੀਪ ਜਪ ਪੂਰ ਕੈ ਗੁਰ ਪਦ ਭੇਟ ਧਰਾਹ॥੫॥
ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਸਰਬੇਸ੍ਵਰ ਸ੍ਰੀ ਪਰਮ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੋਕ੍ਤ ਜਪ ਬਾਣੀ ਤਾਤਪਰਯ ਪ੍ਰਕਾਸਕਾਂਯਾਂ
ਸ੍ਰੀ ਮਦ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਸਦ ਗੁਰੁ ਚਰਣ ਸਿਖ੍ਰਿਤ ਤਾਰਾ ਹਰਿ ਨਰੋਤਮ ਕ੍ਰਿਤਾਂਯਾਂਮ
ਗੁਰੁ ਭਾਵ ਦੀਪਿਕਾਂਯਾਂ ਮੁਤਰਾਰਧ: ਸਮਾਪਤ:
ਸੁਭੋਸ੍ਤੁ ਸਰਬ ਜਗਤਾਮ੍॥
ਸੰਮਤ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਸਾਹੀ ੪੧੨
ਬ ਕਲਮ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਲਖਾਰੀ ਦਮਦਮੇ ਸਾਹਬ ਕਾ

ਰਹਰਾਸ

ੴਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ
ਸੋਦਰੁ ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧॥
ਸੋ ਦਰੁ ਤੇਰਾ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰ ਕੇਹਾ ਜਿਤੁ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ ॥

ਪਰਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰਦੇਵ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਾਤਾਕਾਲ ਜਪ ਸੇ ਅਨੰਤਰ ਸਾਯੰਕਾਲ ਮੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਸਭ ਗੁਰੋਂ ਕੇ ਸਬਦ ਇਕਤ੍ਰ ਲਿਖੇ ਹੈ, ਨਾਮ ਜਿਸ ਕਾ ਰਹਰਾਸ ਹੈ। ਰਹਰਾਸ ਨਾਮ ਇਸ ਬਾਣੀ ਕੇ ਬੀਚ ਮੇ ਭੀ ਹੈ ਪਰੰਤੁ 'ਤਿਸੁ ਆਗੈ ਰਹਿਰਾਸਿ ਹਮਾਰੀ' ਈਹਾਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਅਰ ਯਹ ਸਾਯੰਕਾਲ ਮੈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੇਤ ਸਬਦ ਲਿਖੇ ਹੈ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਰਹਰਾਸ ਹੈ॥ ਇਸਕੇ ਆਦਿ ਮੈ ਪਹਲੀ ਪਾਤਸਾਹੀ ਕਾ ਆਸਾ ਰਾਗ ਕਾ ਸੋਦਰ ਵਾਲਾ ਸਬਦ ਹੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬ ਜੀ ਮੇ ਇਸਕਾ ਪਾਠ ਤੀਨ ਅਸਥਾਨੋ ਮੇ ਹੈ- ਏਕ ਜਪ ਮੇ ਦੂਸਰਾ ਰਹਰਾਸ ਮੈ ਤੀਸਰਾ ਆਸਾ ਰਾਗ ਕੇ ਆਦਿ ਮੈ। ਪਾਠ ਕਾ ਤੀਨੋ ਥਾਨੋ ਮੇ ਕੁਛ ਕੁਛ ਭੇਦ ਹੈ, ਬਾਣੀ ਆਦਿ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕੀ ਹੈ, ਤੁਕਾਂ ਇਸਕੀ ਬਾਈਸ ਹੈ, ਅਠਾਰਵੀ, ਉਨੀਸਵੀ, ਬੀਸਵੀ, ਬਾਈਸਵੀ ਤੁਕੋ ਕਾ ਪਾਠ ਤੀਨੋ ਥਾਨੋ ਮੇ ਸਮਾਨ ਹੈ ਔਰ ਪਾਠੋ ਕਾ ਭੇਦ ਹੈ। ਜਪੁ ਮੇ ਪਾਠ ਗਾਵਹ, ਤੁਹਨੋ, ਕਹੀਅਨਿ, ਵਰਭੰਡਾ, ਸੁਰਗਾ, ਆਸਾ ਰਾਗ ਮੈ ਅਰ ਰਹਰਾਸ ਮੇ ਤੇਰਾ, ਤੇਰੇ ਪਾਠ ਅਧਿਕ ਹੈ ਅਰ ਗਾਵਹਿ ਕੇ ਥਾਨ ਮੇ ਗਾਵਨਿ ਹੈ ਤੁਹਨੋ ਕੇ ਥਾਨ ਪਰ ਤੁਧਨੋ ਹੈ, ਕਹੀਅਨਿ ਕੇ ਥਾਨ ਕਹੀਅਹਿ ਹੈ, ਵਰਭੰਡਾ ਕੇ ਥਾਨ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾ ਹੈ, ਸੁਰਗਾ ਕੇ ਥਾਨ ਸੁਰਗ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਪਾਠ ਕਾ ਭੇਦ ਦੇਖਨਾ ਹੋਵੇ ਆਪ ਜਪ ਕਾ ਅਰ ਦੋ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਰਹਰਾਸ ਅਰ ਆਸਾ ਰਾਗ ਕਾ ਪਾਠ ਦੇਕਰ ਤੁਕ ਤੁਕ ਬੋਲ ਕਰ ਦੇਖ ਲੇਵੇ, ਸਭ ਭੇਦ ਦਿਖਲਾਈ ਪੜ ਜਾਵੇਗਾ। ਅਰਥ ਕਾ ਕੁਛ ਭੇਦ ਨਹੀ ਅਰਥ ਸਭ ਕਾ ਏਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੋ ਜਪ ਮੈ ਸੋਦਰ ਕੀ ਪੌੜੀ ਕੀ ਟੀਕਾ ਕਰੀ ਸੋਈ ਦੋਨੋ ਔਰ ਥਾਨੋ ਮੈ ਭੀ ਟੀਕਾ ਜਾਨ ਲੇਨੀ। ਕੇਵਲ ਏਤਾ ਬਿਸੇਖ ਹੈ ਰਹਰਾਸ ਮੇ ਅਰ ਆਸਾ ਰਾਗ ਮੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੋ ਸਨਮੁਖ ਮਾਨ ਕੇ ਕਹਨਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਵਾ ਸ੍ਰੋਤਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਕੋ ਸਾਵਧਾਨ ਕਰ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਦਿਬਜ ਬਿਭੂਤੀਯੋ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀਪਨ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਹੈ। ਜਿਨ ਪੁਰਖੋ ਨੇ ਇਸ ਪਾਠ ਕਾ ਅਰਥ ਜਪ ਮੇ ਨਹੀ ਦੇਖਾ ਉਨਕੋ ਇਸ ਕਾ ਅਰਥ ਜਾਨਨੇ ਹੇਤ ਕਿੰਚਿਤ ਮਾਤ੍ਰ ਇਸ ਪਾਠ ਕਾ ਅਰਥ ਈਹਾਂ ਭੀ ਨਈ ਰੀਤਿ ਸੇ ਲਿਖਾ ਜਾਤਾ ਹੈ-

ਸੋਦਰ ਇਸ ਸਬਦ ਕੇ ਆਦਿ ਮੈ ਪਾਠ ਹੈ ਇਸ ਲੀਏ ਇਸ ਸਬਦ ਕਾ ਨਾਮ ਲੇਨੇ ਵਾਸਤੇ ਆਦਿ ਮੈ ਸੋਦਰ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਆਗੇ ਸੋ ਪੁਰਖ ਵਾਲੇ ਮੈ ਸੋ ਪੁਰਖ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਜਪ ਬਾਣੀ ਮੈ ਪੂਰਬ ਪ੍ਰਕਰਣ ਕਾ ਮੇਲੀ ਅਰਥ ਕੀਆ, ਈਹਾਂ ਸਾਖੀ ਕੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਜਬ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਜੀ ਸਗੁਣ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਦਰਸਨ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਬੈਕੁੰਠ ਮੈ ਗਏ ਤਹਾਂ ਜਾਕਰ ਇਸ ਪਾਠ ਸੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਦਿਬਜਾ ਬਿਭੂਤੀ ਕਾ ਤਿਸ ਕੇ ਦਰ ਘਰ ਮੈ ਬਰਨਨ ਕੀਆ, ਬਿਭੂਤੀ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਕਾ ਥਾਨ ਬਹੁਤ ਕਰ ਦਰ ਔ ਘਰ ਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਇਸ ਲੀਏ ਦਰ ਘਰ ਹੀ 'ਸੋਦਰੁ

ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰ ਕੇਹਾ' ਪਾਠ ਸੇ ਕਹੇ। ਸੋ ਪਦ ਨੇਤ੍ਰੋਂ ਸੇ ਪਰੇ ਵਸਤ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਅਰ ਜਬ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬੈਕੁੰਠ ਮੈ ਬਿਸਨੁ ਕੇ ਸਨਮੁਖ ਪਹੁਚੇ ਉਸ ਸਮੇ ਬਿਸਨੁ ਭਗਵਾਨ ਕਾ ਦਰ ਘਰ ਦੋਨੋ ਨੇਤ੍ਰੋਂ ਕੇ ਸਾਮਨੇ ਥੇ। ਯਾ ਤੇ ਯਹ ਦਰ ਕੇਹਾ ਯਹ ਘਰ ਕੇਹਾ ਕਹਨਾ ਬਨੇ ਹੈ, 'ਸੋਦਰੁ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ' ਕਹਨਾ ਨਹੀ ਬਨੇ ਅਰ ਬਾਣੀ ਮੇ ਤੀਨੋ ਥਾਨ ਮੈ 'ਸੋ ਦਰੁ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ' ਪਾਠ ਹੈ। ਈਹਾ ਗੁਰੋ ਕਾ ਯਹ ਪਦ ਕੇ ਥਾਨ ਸੋ ਪਦ ਲਿਖਨੇ ਕਾ ਕਿਆ ਭਾਵ ਹੈ, ਇਸ ਪ੍ਰਸਨ ਕਾ ਉਤਮ ਜਨ ਐਸੇ ਉਤਰ ਕਹੇ ਹੈ- ਜੋ ਸੋ ਆਦਿਕ ਸਬਦੋ ਕਾ ਪੋਥੀ ਗ੍ਰੰਥਾਦਿ ਪਦੋ ਕੇ ਸਮਾਨ ਨੇਮੀ ਅਰਥ ਕੋਈ ਨਹੀ ਜੈਸੇ ਪੋਥੀ ਪਦ ਕਾ ਪੋਥੀ ਅਰ ਗ੍ਰੰਥ ਪਦ ਕਾ ਨੇਮ ਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਹੀ ਅਰਥ ਹੈ ਔਰ ਨਹੀ ਯਾ ਤੇ ਜੋ ਸੋ ਆਦਿਕ ਪਦੋ ਕੇ ਵਹੀ ਅਰਥ ਹੈ ਜਿਨ ਕੋ ਵਕਤਾ ਕਹਯਾ ਚਾਹੇ ਅਰ ਵਕਤਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਸਨਮੁਖ ਦਰ ਘਰ ਕੋ ਹੀ ਕਹਯਾ ਚਾਹਤੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸੋ ਸਬਦ ਈਹਾਂ ਯਹ ਕੇ ਅਰਥ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਅਰ 'ਸੋ ਦਰੁ ਕੇਹਾ ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ' ਯੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸੇ ਉਤਰ ਲੇਨੇ ਹੇਤ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪ੍ਰਸਨ ਨਹੀ ਕੀਯੇ ਕਿੰਤੁ ਆਪ ਹੀ ਦਰ ਮੇ ਅਰ ਘਰ ਮੈ ਦਰ ਐਸਾ ਹੈ ਅਰ ਘਰ ਐਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਬਿਭੂਤੀ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਦਰ ਕੈਸਾ ਹੈ ਅਰ ਘਰ ਕੈਸਾ ਹੈ ਯਹ ਕਹਯਾ ਹੈ। ਜਿਤੁ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ ਪਾਠ ਕਾ ਦੋਨੋ ਸਾਥ ਮੇਲ ਹੈ, ਜੋ ਸੋ ਦਰੁ ਕੇਹਾ ਜਿਤੁ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ, ਸੋ ਘਰੁ ਕੇਹਾ ਜਿਤੁ ਬਹਿ ਸਰਬ ਸਮਾਲੇ। ਅਰਥ ਇਸ ਪਾਠ ਕਾ ਐਸੇ ਹੈ- ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਆਪਕਾ ਸੋ ਨਾਮ ਯਹ ਬੈਕੁੰਠ ਕਾ ਦਰ ਕੈਸਾ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਸੋ ਘਰ ਨਾਮ ਯਹ ਬੈਕੁੰਠ ਰੂਪ ਘਰ ਕੈਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਦਰ ਘਰ ਮੈ ਆਪ ਸਗੁਣ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੋਕਰ ਬੈਠ ਕੇ ਸਰਬ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੋ ਉਤਪਤੀ ਪਾਲਨਾ ਬਿਨਾਸ ਹੇਤ ਉਨਕੇ ਕਾਲੋ ਮੈ ਸਮਾਲਤੇ ਹੈ। ਦੋਨੋ ਥਾਨੋ ਕੇ ਐਸ੍ਵਰਯੋ ਮੈ ਪਹਲੇ ਦਰ ਕਾ ਐਸ੍ਵਰਯ ਕਹੇ ਹੈ-

ਵਾਜੇ ਤੇਰੇ ਨਾਦ ਅਨੇਕ ਅਸੰਖਾ ਕੇਤੇ ਤੇਰੇ ਵਾਵਣਹਾਰੇ ॥
ਕੇਤੇ ਤੇਰੇ ਰਾਗ ਪਰੀ ਸਿਉ ਕਹੀਅਹਿ ਕੇਤੇ ਤੇਰੇ ਗਾਵਣਹਾਰੇ ॥

(ਵਾਜੇ ਇਤਿ) ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਤੇਰੇ ਇਸ ਦ੍ਵਾਰ ਮੈ ਤੁਰੀ, ਸੰਖ, ਭੇਰੀ, ਨਰਸਿੰਗੇ ਆਦਿਕ ਵਾਜੇ ਹੈ ਅਨੇਕ ਬਹੁਤ ਜਿਨਕੇ ਨਾਦ ਨਾਮ ਧੁਨੀ ਰੂਪ ਸਬਦ ਹੈ ਅਸੰਖ ਨਾਮ ਅਗਿਣਤ ਔ ਕੇਤੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਹੀ ਤੇਰੇ ਸੇਵਕ ਜਨ ਤਿਨ ਵਾਜਯੋ ਕੇ ਵਾਵਣਹਾਰੇ ਨਾਮ ਬਜਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈ, ਯਹ ਤੇਰੇ ਦਰ ਕਾ ਐਸ੍ਵਰਯ ਹੈ ਔਰ ਆਗੇ ਕਹਯਾ ਸਭ ਘਰ ਮੈ ਐਸ੍ਵਰਜ ਹੈ ਯਦਯਪਿ ਮੂਲ ਮੈ ਆਗੇ 'ਰਾਜਾ ਧਰਮ ਦੁਆਰੇ' 'ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣਿ ਬੈਠੇ' 'ਸਿਧ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰਿ' ਸਭ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਅਸਥਾਨੋ ਮੇ ਗਾਵਤੇ ਕਹਨੇ ਸੇ ਬੈਕੁੰਠ ਘਰ ਮੈ ਵਹੁ ਐਸ੍ਵਰਯ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਆਗੇ ਕਹਯਾ ਸਭ ਘਰ ਮੈ ਐਸ੍ਵਰਯ ਕਹਨਾ ਨਹੀ ਬਨੇ ਤਥਾਪਿ ਅਪਨੇ ਥਾਨੋ ਮੈ ਬੈਠਕੇ ਸਭ ਬੈਕੁੰਠ ਘਰ ਵਾਸੀ ਕੋ ਹੀ ਗਾਵੇ ਹੈ ਔ ਘਰ ਵਾਸੀ ਉਸ ਘਰ ਮੈ ਰਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਘਰ ਵਾਸੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਵਹੁ ਸਭ ਐਸ੍ਵਰਯ ਘਰ ਮੇ ਬਨੇ ਹੈ, ਇਸ ਭਾਵ ਸੇ ਔਰ ਸਭ ਘਰ ਮੈ ਐਸ੍ਵਰਯ ਹੈ ਯਹ ਕਹਨਾ ਬਨੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਭਗਵਨ ਆਪ ਕਾ ਯਹ ਘਰ ਐਸਾ ਹੈ ਜਿਸ ਮੇ ਤੁਮਾਰੇ ਕੇਤੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਅਰਥਾਤ ਭੈਰਵਾਦਿ ਖਟ ਰਾਗ ਪਰੀ ਸਿਉ ਨਾਮ ਅਪਨੀ ਅਪਨੀ ਰਾਗਣੀਆ ਔ ਪੁਤ੍ਰੋਂ ਕੇ ਸਹਿਤ ਨਿਵਾਸ ਕਰਤੇ ਕਹੀਅਨ ਗ੍ਰੰਥੋ ਮੈ ਬਰਨਨ ਕਰੇ ਜਾਤੇ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਕੇਤੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਹੀ ਤੁਮਾਰੇ ਘਰ ਮੇ ਆਪ ਕੇ ਜਸ ਮਿਸ੍ਰਤ ਪਦੋ ਸੇ ਨਾਰਦਾਦਿਕ ਦੇਵ ਰਿਖੀ ਤਿਨ ਰਾਗੋ ਕੇ ਸ੍ਵਰ ਤਾਲ ਮੂਰਛਨਾਦਿਕੋ ਸੇ ਗਾਵਣਹਾਰੇ ਨਾਮ ਸਮੇ ਸਮੇ ਮੇ ਬੀਣਾ ਮ੍ਰਿਦੰਗਾਦਿਕੋ ਸੇ ਗਾਯਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈ। ਮੂਲ ਮੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸਭ ਜੜ ਚੇਤਨੋ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਗਾਯਨ ਕਹਨਾ ਹੈ ਔ ਜੜੋ ਮੈ ਗਾਯਨ ਕੇ ਸਾਧਨ ਮੁਖਾਦਿਕੋ ਬਿਨਾ ਗਾਯਨ ਬਨੇ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਗਾਯਨ ਸਬਦ ਸੇ ਈਹਾਂ ਜਸ ਗੁਣ ਕਰਮੋ ਕਾ ਉੱਦਾਤਾਦਿ ਸ੍ਵਰੋ ਸੇ ਬਰਨਨ ਕਰਨਾ ਹੀ ਸਰਬਤ੍ਰ ਨਹੀ ਲੇਨਾ ਕਿੰਤੁ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਭਯ ਕੇ ਅੰਦਰ ਰਹ ਕਰ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਭਾਵ ਸੇ ਨਾ ਬਦਲਨਾ ਲੇਨਾ, ਯਹ ਵਾਰਤਾ ਆਗੇ ਗਾਵਹਿ ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ ਈਹਾਂ ਲਿਖੇਗੇ। ਅਬ ਨਾਮ ਲੇ ਲੇ ਗਾਯਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੋ ਕਾ ਬਰਨਨ ਕਰੇ ਹੈ-

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਪਵਣੁ ਪਾਣੀ ਬੈਸੰਤਰੁ ਗਾਵੈ ਰਾਜਾ ਧਰਮੁ ਦੁਆਰੇ ॥

(ਗਾਵਨਿ ਇਤਿ) ਉਦਾਤ ਊਚੇ ਸ੍ਵਰ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਅਨੁਦਾਤ ਨੀਚੇ ਕਾ ਅਰ ਸ੍ਵਰਿਤ ਮਧਜ ਕੇ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਪਉਣ ਪਾਣੀ ਸਬਦੋ ਸੇ ਈਹਾਂ ਤਿਨਕੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਦੇਵਤਾ ਲੇਨੇ, ਜੈਸੇ ਮਨੁਖਜਾਦਿ ਸਰੀਰੋ ਮੈ ਜੀਵ ਹੈ ਤੈਸੇ ਪਵਨਾਦਿ ਤਤ੍ਵੋ ਮੈ ਜੋ ਜੀਵ ਹੈ ਤਿਸਕਾ ਨਾਮ ਈਹਾਂ ਦੇਵਤਾ ਕਹਜਾ ਹੈ। ਵਹੀ ਦੇਵਤਾ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਗਾਯਨ ਕਰੇ ਹੈ, ਉਸੀ ਦੇਵਤਾ ਕਾ ਗਊ ਰੂਪ ਬਨਕੇ ਪੁਰਾਣੋ ਮੈ ਬ੍ਰਹਮੁ ਲੋਕਾਦਿਕੋ ਮੈ ਜਾਨਾ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਜੋ ਜਬ ਅਸੁਰੋ ਕਾ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਮੈ ਬੋਝ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਬ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਗਊ ਕਾ ਰੂਪ ਧਾਰ ਬ੍ਰਹਮਾ ਪਾਸ ਪੁਕਾਰ ਕਰੇ ਹੈ ਜੇਕਰ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਹੀ ਗਊ ਬਨ ਬ੍ਰਹਮਾ ਪਾਸ ਜਾਵੇ ਤਬ ਸਭ ਲੋਕ ਨਸ੍ਰ ਹੋ ਜਾਵੇ॥ ਯਾ ਤੇ ਦੇਵਤਾ ਹੀ ਗਊ ਰੂਪ ਧਾਰੇ ਹੈ ਅਰ ਦੇਵਤਾ ਕੋ ਹੀ ਹਰਨਾਖਸ ਜਲ ਮੇ ਲੇ ਗਯਾ ਥਾ, ਜੇਕਰ ਸਾਰੀ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕੋ ਲੇ ਜਾਤਾ ਤਬ ਸਭ ਲੋਕ ਨਸ੍ਰ ਹੋ ਜਾਤੇ ਔਰ ਆਪ ਭੀ ਹਰਨਾਖਸ ਕਹਾਂ ਕਾ ਮੱਛ ਥਾ ਜੋ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕੋ ਲੇਕਰ ਜਲ ਮੇ ਤਰਤਾ ਫਿਰਤਾ। ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਭੀ ਦੇਵਤਾ ਕੋ ਲੇ ਗਯਾ ਜੈਸੇ ਸਰੀਰੋ ਮੈ ਸੇ ਜਮ ਜੀਵ ਕੋ ਲੇ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਐਸੇ ਸੂਰਜ ਚੰਦ ਅਗਨਿ ਕੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਦੇਵਤਾ ਰਾਵਣ ਕੇ ਕੈਦ ਮੈ ਥੇ ਸਾਖਜਾਤ ਚੰਦ ਸੂਰਜ ਉਸਕੇ ਰਸੋਈਏ ਹੋਤੇ ਤਬ ਜੋਤਸ ਗ੍ਰੰਥੋ ਮੈ ਬਡਾ ਪ੍ਰਮਾਣ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਸਾਰੇ ਲੰਕਾ ਵਾਲੇ ਟਾਪੂ ਮੈ ਬੈਠ ਭੀ ਨਾ ਸਕਤੇ ਅਰ ਬੈਸੰਤਰ ਬਸਤਰ ਧੋਵਤਾ ਤਬ ਅਪਨੇ ਸੇਕ ਸੇ ਬਸਤਰ ਹੀ ਫੂਕ ਦੇਤਾ। ਯਾ ਤੇ ਮੂਲ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇ ਜਹਾਂ 'ਚੰਦੁ ਸੂਰਜੁ ਜਾ ਕੇ ਤਪਤ ਰਸੋਈ॥ ਬੈਸੰਤਰੁ ਜਾ ਕੇ ਕਪਰੇ ਧੋਈ॥' ਲਿਖਾ ਹੈ ਤਹਾਂ ਭੀ ਇਨਕੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਦੇਵਤਾ ਹੀ ਜਾਨ ਲੇਨੇ। ਅਭਿਮਾਨੀ ਈਹਾ ਸ੍ਵਾਮੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਅਰ ਜਹਾਂ ਆਰਤੀ ਸੋਹਲੇ ਮੈ 'ਗਗਨ ਮੈ ਥਾਲੁ ਰਵਿ ਚੰਦੁ ਦੀਪਕ ਬਨੇ ਤਾਰਿਕਾ ਮੰਡਲ ਜਨਕ ਮੋਤੀ ॥ ਧੂਪੁ ਮਲਆਨਲੋ ਪਵਣੁ ਚਵਰੋ ਕਰੇ' ਈਹਾਂ ਦੇਵਤਾ ਨਹੀ ਲੇਨੇ ਈਹਾਂ ਸਖਜਾਤ ਗਗਨਾਦਿਕੋ ਮੈ ਹੀ ਥਾਲਾਦਿਕੋ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਕਰੀ ਗਈ ਹੈ, ਯਦਯਪਿ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਦੇਵਤਾ ਕਾ ਜਾਨਾ, ਲੇ ਜਾਨਾ, ਕੈਦ ਕਰਨਾ ਮਾਨੇ ਜੀਵ ਨਿਕਸਨੇ ਸੇ ਪੁਰਖ ਸਰੀਰੋ ਕੋ ਮ੍ਰਿਤਕ ਹੋਨੇਵਤ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਆਦਿਕ ਭੀ ਮ੍ਰਿਤਕ ਹੀ ਰਹਨੇ ਚਾਹੀਯੇ ਐਸੇ ਭਯੇ ਚੰਦ ਸੂਰਯਾਦਿ ਅਪਨੇ ਅਸਥਾਨ ਸੇ ਗਿਰ ਪੜਨੇ ਚਾਹੀਯੇ, ਯਹ ਅਸੰਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਥਾਪਿ ਜੈਸੇ ਅਵਤਾਰ ਧਾਰ ਬਿਸਨੁ ਆਪਨੇ ਥਾਨ ਮੇ ਭੀ ਰਹੇ ਹੈ ਔ ਅਰਜਨਾਦਿ ਰੂਪ ਹੋਕਰ ਇੰਦ੍ਰਾਦਿਕ ਅਪਨੇ ਥਾਨੋ ਮੇ ਭੀ ਰਹੇ ਹੈ। ਐਸੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਆਦਿਕੋ ਕੇ ਦੇਵਤਾ ਭੀ ਅਪਨੇ ਥਾਨੋ ਮੇ ਰਹੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਮ੍ਰਿਤਕ ਹੋ ਜਾਨੇ ਕਾ ਔ ਗਿਰ ਪੜਨੇ ਕਾ ਭੀ ਪ੍ਰਸੰਗ ਨਹੀ ਬਨੇ। ਈਸਾਈ ਮਹੰਮਦੀ ਯਵਨ ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਭੀ ਮਿਥਯਾ ਮਾਨੇਗੇ ਸੋ ਮਾਨੇ ਪਹਲੇ ਅਪਨੇ ਘਰ ਕੇ ਹੀ ਛਿੱਦ੍ਰ ਬੰਦ ਕਰੇ। ਰਹੋ ਅਧਿਕ ਬਿਚਾਰ ਪ੍ਰਕਰਣ ਮੈ ਕਹੇ ਹੈ। ਹੇ ਭਗਵਨ! ਆਪਕੇ ਜਸ ਕੋ ਪਵਣ, ਪਾਣੀ, ਬੈਸੰਤਰ ਕੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਦੇਵਤਾ ਗਾਵੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਆਠ ਬਸੁਯੋ ਮੇ ਪ੍ਰਾਣੀਯੋ ਕੇ ਅਸੁਭ ਕਰਮੋ ਕੇ ਫਲ ਨਰਕ ਭੁਗਾਵਨੇ ਵਾਲਾ ਰਾਜਾ ਧਰਮ ਨਾਮ ਧਰਮਰਾਜ ਭੀ ਅਪਨੇ ਦੁਆਰੇ ਨਾਮ ਮੰਦਰ ਮੈ ਬੈਠ ਕਰ ਸਦਾ ਆਪ ਕਾ ਜਸ ਗਾਵੇ ਹੈ ਅਰ ਜਸ ਗਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਭਗਤੋ ਕੇ ਸਮੀਪ ਨਾ ਜਾਨਾ ਅਪਨੇ ਦੂਤੋ ਕੋ ਸਿਖਯਾ ਕਰੇ ਹੈ। ਧਰਮ ਦੁਆਰਾ ਧਰਮ ਰਾਜ ਕੇ ਮੰਦਰ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜੈਸੇ ਗੁਰੁ ਕੇ ਮੰਦਰ ਕਾ ਨਾਮ ਗੁਰੁਦੁਆਰਾ ਹੈ।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਚਿਤੁ ਗੁਪਤੁ ਲਿਖਿ ਜਾਣਨਿ ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਧਰਮੁ ਬੀਚਾਰੇ ॥

ਯਥਾ ਰਾਜਾ ਤਥਾ ਪ੍ਰਜਾ ਪ੍ਰਸਿਧੀ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਗਾਵੇ ਚਿਤੁ ਗੁਪਤ ਕਹੀਯੇ ਧਰਮ ਰਾਜ ਕਾ ਮੁਨਸੀ ਚਿਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਧਰਮ ਰਾਜਵਤ ਗਾਵੇ ਹੈ, ਜੋ ਅਪਨੀ ਜੋਗ ਸਕਤੀ ਕੇ ਬਲ ਸੇ ਸਭ ਪ੍ਰਾਣੀਯੋ ਕੇ ਸੁਭਾਸੁਭ ਕਰਮੋ ਕੇ ਲਿਖਨੇ ਜਾਣੇ ਹੈ ਔ ਲਿਖਿ ਲਿਖਿ ਨਾਮ ਬਾਰੰਬਾਰ ਲਿਖਕੇ ਧਰਮ ਰਾਜ ਕੇ ਸਨਮੁਖ ਫਲ ਦਿਵਾਨੇ ਹੇਤ ਤਿਨਕਾ ਵਿਚਾਰ ਕਰੇ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਚਿਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਸੇਵਕ ਸਹਿਤ ਧਰਮ ਰਾਜ ਗਾਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਬਰਣ ਕੁਬੇਰਾਦਿਕ ਬਸੂ ਭੀ ਅਪਨੇ ਸੇਵਕੋ ਸਹਿਤ ਗਾਵਤੇ ਜਾਨ ਲੇਨੇ। ਚਿਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਧਰਮ ਰਾਜ ਕਾ ਔ ਧਰਮ ਰਾਜ ਕੇ ਮੁਨਸੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਈਹਾਂ ਧਰਮ ਰਾਜ ਕੇ ਲੇਖਕ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। 'ਤਬ ਚਿਤ੍ਰ ਗੁਪਤ ਕਿਸੁ ਪੂਛਤ ਲੇਖਾ' ਈਹਾ ਧਰਮ ਰਾਜ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਈਸਰੁ ਬ੍ਰਹਮਾ ਦੇਵੀ ਸੋਹਨਿ ਤੇਰੇ ਸਦਾ ਸਵਾਰੇ ॥

ਪੁਨਾ ਗਾਵੇ ਹੈ ਤੁਧਨੋ ਨਾਮ ਤੇਰੇ ਕੋ ਈਸੂਰ ਸਰਬ ਸੇ ਬਡੇ ਐਸੂਰਯ ਵਾਲੇ ਮਹਾਂਦੇਵ ਔ ਸਤਜ ਲੋਕ ਕਾ ਸ੍ਵਾਮੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਔ ਦੇਵੀ ਸਿਵ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਕੀ ਸਕਤੀਆਂ ਸਹਿਤ ਪੁਤ੍ਰਾਂ ਕੇ ਔ ਗਾਵਤੇ ਹੂਯੇ ਸਿਵਾਦਿਕ ਸਦਾ ਹੀ ਤੇਰੇ ਸਵਾਰੇ ਨਾਮ ਸਰਬ ਦੇਵਨ ਮੋ ਮੁਖ ਬਨਾਏ ਹੂਯੇ ਸੋਹਨ ਨਾਮ ਸੋਭਾ ਪਾਵੇ ਹੈ, ਸਵਾਰਨਾ ਵਸਤੁ ਕਾ ਸੁਧ ਬਨਾਵਨਾ ਹੈ, ਈਹਾਂ ਮੁਖ ਬਨਾਵਨਾ ਜਾਨ ਲੇਨਾ।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਇੰਦ੍ਰ ਇੰਦ੍ਰਾਸਣਿ ਬੈਠੇ ਦੇਵਤਿਆ ਦਰਿ ਨਾਲੇ ॥

ਪੁਨਾ ਗਾਵੇ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਕੇ ਦਿਨ ਦਿਨ ਮੈ ਸੰਪੂਰਣ ਦੇਵਨ ਕੇ ਰਾਜਾ ਚੌਦਾ ਇੰਦ੍ਰ ਅਪਨੇ ਇੰਦ੍ਰਾਸਨ ਸ੍ਵਰਗ ਕੇ ਸਿੰਹਾਸਨ ਪੈ ਬੈਠੇ ਹੂਯੇ ਔਰ ਗਾਵੇ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕੋ ਦੇਵਤਿ ਨਾਮ ਸ੍ਵਰਗਵਾਸੀ ਸਭੀ ਦੇਵਤਾ ਆਦਰ ਨਾਲੇ ਨਾਮ ਬਡੇ ਸਤਕਾਰ ਕੇ ਸਾਥ। ਦੇਵਤਿ ਈਹਾ ਜਾਤੀ ਮੈ ਏਕ ਬਚਨ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਦੇਵਤਾਪਨ ਜਾਤੀ ਵਾਲੇ ਸਭੀ ਦੇਵਤਾ ਲੇਨੇ।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਸਿਧ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰਿ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਸਾਧ ਬੀਚਾਰੇ ॥

ਪੁਨਾ ਗਾਵੇ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕੋ ਅਣਿਮਾ (ਬਹੁਤ ਛੋਟਾ ਹੋ ਜਾਣ ਦੀ ਕਰਾਮਾਤ) ਆਦਿਕ ਸਿਧੀਆਂ ਵਾਲੇ ਕਪਲਾਦਿ ਸਿਧ ਸਮਾਧੀ ਅੰਦਰ ਨਾਮ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕੇ ਰੋਕਨੇ ਰੂਪ ਸਮਾਧੀ ਕੇ ਭੀਤਰ ਹੂਯੇ॥ ਪੁਨਾ ਗਾਵੇ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕੋ ਬਿਚਾਰੇ ਨਾਮ ਬਿਚਾਰ ਕਰ ਸਾਧ ਨਾਮ ਚਾਰ ਸਾਧਨਾ ਵਾਲੇ ਜਿਗਜਾਸੂ ਜਨ॥

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਜਤੀ ਸਤੀ ਸੰਤੋਖੀ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਵੀਰ ਕਰਾਰੇ ॥

ਪੁਨਾ ਗਾਵੇ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕੋ ਤਿਨ ਸਾਧਨਾ ਵਾਲੇ ਜਿਗਜਾਸੂ ਜਨੋ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਜਤੀ ਨਾਮ ਪਰਮ ਤਜਾਗੀ ਤਤ੍ਵ ਗਜਾਨੀ ਜੋ ਸਤੀ ਨਾਮ ਸਤ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਵਾਲੇ ਹੈ ਔ ਸਤ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੇ ਹੀ ਵਿਖਯੋ ਕੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੋਕਰ ਯਥਾ ਲਾਭ ਮੈ ਸੰਤੋਖੀ ਨਾਮ ਸੰਤੋਖ ਵਾਲੇ ਹੈ ਵਾ ਗਾਵੇ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕੋ ਸਮਾਧੀ ਮੈ ਬੈਠ ਕਰ ਕਨ ਪਾਟੇ ਸਿਧ ਗੋਰਖਾਦਿ ਔ ਸਾਧ ਅਨਜ ਮਤੋ ਵਾਲੇ ਸਭੀ ਭੇਖਧਾਰੀ ਔ ਜਤੀ ਖਟ ਲੋਕੋ ਮੈ ਪ੍ਰਸਿਧ ਲਛਮਨਾਦਿ ਔ ਸਤੀ ਬਡੇ ਦਾਨੀ ਹਰੀ ਚੰਦ ਕਰਣਾਦਿ ਔ ਸੰਤੋਖੀ ਸੰਤੋਖ ਗੁਣ ਵਾਲੇ ਔਰ ਮਹਾਤਮਾ॥ ਪੁਨਾ ਗਾਵੇ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕੋ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਕੋਮਲੋਵਤ ਵੀਰ ਕਰਾਰੇ ਨਾਮ ਭੈਰਵ ਬੀਰਭਦ੍ਰਾਦਿਕ ਕ੍ਰੂਰ ਸ੍ਵਭਾਵ ਵਾਲੇ ਬਵੰਜਾ ਬੀਰ ਭੀ॥

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਪੰਡਿਤ ਪੜਨਿ ਰਖੀਸੁਰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਵੇਦਾ ਨਾਲੇ ॥

ਪੁਨਾ ਗਾਵੇ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕੋ ਪੰਡਿਤ ਜਨ ਜੋ ਬਿਚਾਰ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੇਤ ਪੜੇ ਹੈ ਗ੍ਰੰਥੋ ਕੋ। ਪੰਡਿਤ ਸਾਰਾ ਸਾਰ ਪਰੀਖਜ਼ਾ ਵਾਲੀ ਬੁਧੀ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔ ਸਾਰਾ ਸਾਰ ਕੀ ਪਰੀਖਜ਼ਾ ਵਾਲੀ ਬੁਧੀ ਪੜਨੇ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਵੈਸੀ ਬੁਧੀ ਕੀ ਸਿਧੀ ਹੇਤ ਗ੍ਰੰਥੋ ਕੋ ਪੜਤੇ ਬਿਚਾਰ ਕਰਤੇ ਹੂਯੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ॥ ਪੁਨਾ ਗਾਵੇ ਹੈ ਪੰਡਿਤੋਵਤ ਰਿਖੀਸ੍ਵਰ ਭੀ ਜੁਗ ਨਾਮ ਸਭ ਜੁਗੋ ਵਿਖੇ ਜੁਗ ਵੇਦਾ ਨਾਲੇ ਚਾਰੋ ਵੇਦਾਂ ਕੇ ਸਾਥ ਰਿਖੀ ਨਾਮ ਵੇਦ ਮੰਤ੍ਰੋ ਕੇ ਬਿਚਾਰ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਰਿਖੀਯੋ ਮੈ ਮੁਖਯ ਰਿਖੀਸ੍ਵਰ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਇੰਦ੍ਰਾਦਿਕ ਦੇਵਨ ਕੀ ਔ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਉਸਤਤੀ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਵੇਦ ਬਚਨੋ ਕਾ ਨਾਮ ਮੰਤ੍ਰ ਹੈ ਜੈਸੇ ਗਾਯਤ੍ਰੀ ਹੈ, ਮੰਤ੍ਰੋ ਕਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪੰਡਿਤੋ ਕਾ ਨਾਮ ਰਿਖੀ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਗਾਯਤ੍ਰੀ ਕਾ ਅਰਥ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਬਸਿਸ੍ਟ ਬਿਸ੍ਵਾਮਿਤ੍ਰ ਰਿਖਿ ਹੈ ਮੰਤ੍ਰ ਭਾਗ ਕਾ ਨਾਮ ਹੀ ਵੇਦ ਹੈ ਯਹ ਥੋੜੇ ਵਿਦ੍ਵਾਨ ਕਹੇ ਹੈ, ਮੰਤ੍ਰ ਬ੍ਰਾਹ੍ਮਣ ਦੋਨੋ ਭਾਗੋ ਕਾ ਨਾਮ ਵੇਦ ਬਹੁਤ ਕਹੇ ਹੈ।

ਮੰਤ੍ਰ ਸੁਖਮਨੀ ਕੇ ਸਲੋਕੋਵਤ ਮੂਲ ਰੂਪ ਹੈ, ਬ੍ਰਾਹ੍ਮਣ ਅਸ੍ਟਪਦੀਯੋ ਕੀ ਤਰਹ ਟੀਕਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਉਪਨਿਖਦਾ ਸਭੀ ਬ੍ਰਾਹ੍ਮਣ ਭਾਗ ਮੇ ਹੈ ਮੰਤ੍ਰ ਭਾਗ ਮੇ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਮੰਤ੍ਰ ਭਾਗ ਕੋ ਵੇਦ ਮਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਕਹਤੇ ਹੈ ਜੀਵ ਈਸ ਕੀ ਏਕਤਾ ਵੇਦ ਮੇ ਨਹੀ ਕਹੀ ਸੋ ਕਹੇ, ਪਰੰਤੂ ਸਲੋਕ ਅਸ੍ਟਪਦੀ ਦੋਨੋ ਜੈਸੇ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨ ਜੀ ਕੇ ਰਚੇ ਸੁਖਮਨੀ ਹੈ ਐਸੇ ਮੰਤ੍ਰ ਬ੍ਰਾਹ੍ਮਣ ਦੋਨੋ ਏਕ ਕੇ ਰਚੇ ਹੋਨੇ ਤੇ ਵੇਦ ਹੈ ਰਿਖੀ ਤਿਨ ਸੇ ਗਾਵੇ ਹੈ॥

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਮੋਹਣੀਆ ਮਨੁ ਮੋਹਨਿ ਸੁਰਗੁ ਮਛੁ ਪਇਆਲੇ ॥

ਪੁਨਾ ਗਾਵੇ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕੋ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨੋ ਕੇ ਤਪੋ ਮੇ ਬਿਘਨ ਕਰ ਕਬੀ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸੇ ਚਿਤ ਮੇ ਪਛਤਾਵੇ ਯੁਕਤ ਹੋਕਰ ਅਪਨਾ ਅਪਰਾਧ ਖਮ੍ਾ ਕਰਾਵਨ ਹੇਤ ਮੋਹਨੀਆ ਸ੍ਵਰਗ ਕੀ ਬੇਸਜਾ ਜੋ ਵਿਘਨਕਾਰੀ ਵਦੇਨ ਕੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸੇ ਤਪਸੀਯੋ ਕੇ ਮਨੋ ਕੋ ਮੋਹਨ ਕਰੇ ਹੈ ਸ੍ਵਰਗ ਮੈ ਅਰ ਮਛ ਕਹੀਯੇ ਮਰਤਯ ਲੋਕ ਮੈ ਪੁਨਾ ਪਯਾਲੇ ਪਾਤਾਲ ਲੋਕ ਮੈ ਮੋਹਨੀਆ ਮੋਹਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀਆ ਬੇਸਜਾ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਸ੍ਵਰਗ ਕੀ ਬੇਸਜਾ ਕਾ ਨਾਮ ਅਪਸਰਾ ਹੈ।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਰਤਨ ਉਪਾਏ ਤੇਰੇ ਅਠਸਠਿ ਤੀਰਥ ਨਾਲੇ ॥

ਪੁਨਾ ਗਾਵੇ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕੋ ਸਭ ਜਾਤੀ ਮੇ ਮੁਖਜ ਪਦਾਰਥ ਰਚੇ ਹੁਯੇ ਤੇਰੇ ਵਾ ਗਾਵੇ ਹੈ ਸਮੁਦ੍ਰ ਮਥ ਕਰ ਨਿਕਾਸੇ ਹੂਏ ਰਤਨ, ਤੇਰੇ ਅਠਸਠ ਤੀਰਥ ਨਾਲੇ ਮੁਖ ਤੀਰਥੋ ਕੇ ਸਹਿਤ ਅਠਸਠ ਪਦ ਅਠਾਹਟ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਔ ਅਠਾਹਟ ਤੀਰਥੋ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਕਿਸੇ ਪੁਰਾਣ ਸੰਘਿਤਾ ਮੈ ਦੇਖਾ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਯਹ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਤੀਰਥ ਪੈ ਜਾਨ ਲੇਨਾ ਯਾ ਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਅਠਸਠ ਪਦ ਕਾ ਮੁਖ ਤੀਰਥ ਅਰਥ ਕੀਯਾ ਹੈ ਗੁਰਮਤ ਨਿਰਣਯ ਮੇ ਅਠਸਠ ਲਿਖੇ ਭੀ ਹੈ ਸੋ ਊਹਾ ਦੇਖ ਲੇਨੇ। ਰਤਨ ਨਾਮ ਜੋ ਅਪਨੀ ਜਾਤਿ ਮੈ ਮੁਖਜ ਵਸਤੁ ਹੋਵੇ ਹੈ ਉਸ ਕਾ ਭੀ ਹੈ ਅਰ ਜੋ ਸਮੁਦ੍ਰ ਸੇ ਚੌਦਾ ਨਿਕਸੇ ਉਨਕਾ ਭੀ ਹੈ॥

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਜੋਧ ਮਹਾਬਲ ਸੂਰਾ ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ ॥

ਪੁਨਾ ਗਾਵੇ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕੋ ਜੋਧ ਨਾਮ ਜੁਧ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਮਹਾਰਥੀ ਅਤਿਰਥੀ ਅਰਧਰਥੀਯੋ ਕੇ ਬੀਚ ਮੇ, ਮਹਾਬਲ ਸੂਰਾ ਨਾਮ ਅਤਿਰਥੀ ਸੰਗਯਾ ਵਾਲੇ ਸੂਰਬੀਰ ਆਪਕੇ ਅਵਤਾਰ ਰਾਮਚੰਦ੍ਰਾਦਿਕ ਭੀ ਮਹਾਰਥੀ ਆਦਿਕੋ ਕੇ ਲਖਣਯੇ ਹੈ ਜੋ ਸਸਤ੍ਰ ਅਸਤ੍ਰ ਵਿਦਯਾ ਮੈ ਚਤੁਰ ਪੁਰਖ ਅਕੇਲਾ ਦਸ ਹਜਾਰ ਸੇਨਾ ਕੇ ਸਾਥ ਯੁਧ ਕਰੇ ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਮਹਾਰਥੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਨਗਿਨਤ ਸੇਨਾ ਕੇ ਸਾਥ ਯੁਧ ਕਰੇ ਤਿਸਕਾ ਨਾਮ ਅਤਿਰਥੀ ਹੈ ਜੋ ਅਪਨੇ ਸਰੀਖੇ ਏਕ ਸੂਰਬੀਰ ਸਾਥ ਯੁਧ ਕਰੇ ਤਿਸਕਾ ਨਾਮ ਰਥੀ ਹੈ, ਜੋ ਅਪਨੇ ਸੇ ਨਯੂਨ ਕੇ ਸਾਥ ਯੁਧ ਕਰੇ ਤਿਸਕਾ ਨਾਮ ਅਰਧਰਥੀ ਹੈ। ਰਾਮਚੰਦ੍ਰ, ਪਰਸਰਾਮ, ਗੁਰੁ ਛਠਾ, ਗੁਰੁ ਦਸਮ, ਮਹਾਰਥੀ ਭਯੇ ਯੇ ਸਭੀ ਗਾਵੇ ਹੈ॥ ਪੁਨਾ ਗਾਵੇ ਹੈ ਤੇਰੇ ਕੋ ਦਿਬਯੋਪਪਾਦਿਕ ਖਾਣ ਕੇ ਦੇਵਨਵਤ ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ ਅੰਡਜਾਦਿ ਚਾਰੋ ਖਾਣੋ ਕੇ ਜੀਵ ਪਖੀ, ਸਰਪਾਦਿਕ, ਲਤਾ, ਬ੍ਰਿਛਾਦਿਕ ਭੀ। ਯਦਯਾਪ ਗਾਵਨਾ ਮੁਖ ਮੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਜਸ ਗੁਣ ਕਰਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਕਹਨਾ ਰੂਪ ਹੈ ਔ ਚਾਰੋ ਖਾਣੋ ਮੇ ਸੇ ਜੇਰਜ ਖਾਣ ਮੇ ਭੀ ਬਿਨਾ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਮਨੁਖਯ ਸੇ ਕੋਈ ਗਾਯ ਨਹੀ ਸਕੇ। ਯਾ ਤੇ ਅੰਡਜ ਖਾਣ ਕੇ ਪਸੁ ਸਰਪਾਦਿਕੋ ਸੇ ਔ ਉਤਭਿਜ ਖਾਣ ਕੇ ਲਤਾ ਬ੍ਰਿਛਾਦਿਕੋ ਸੇ ਔ ਸ੍ਵੇਦਜਖਾਣ ਕੇ ਯੂਕਾਲਿਖਯਾਦਿਕੋ ਸੇ ਗਾਵਨਾ ਨਾ ਬਨ ਸਕਨੇ ਸੇ ਗਾਵਹ ਖਾਣੀ ਚਾਰੇ ਯਹ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਾ ਕਹਨਾ ਕਿਸ ਭਾਵ ਸੇ ਹੈ॥ ਯਹ ਅਸੰਕਾ ਹੈ ਤਥਾਪਿ ਗਾਵਨਾ ਈਹਾਂ ਮੁਖ ਸੇ ਸਪਸ੍ਟ ਯਸ ਗੁਣਾਦਿ ਕਥਨ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਨਹੀ ਹੈ ਕਿੰਤੂ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਭਯ ਚਿਤ ਮੈ ਰਖ ਕਰ ਉਸਕੀ ਆਗਯਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਚਲਨਾ ਰੂਪ ਭੀ ਹੈ ਔ ਆਗਯਾ ਕੇ ਅੰਦਰ ਚਲਨਾ ਤਬ ਬਨੇ ਹੈ ਜਬ ਆਗਯਾ ਕਾ ਗਯਾਨ ਹੋਵੇ ਬਿਨਾ ਗਯਾਨ ਚਲਨਾ ਨਹੀ ਬਨੇ ਔ ਗਯਾਨ ਅੰਡਜ ਸ੍ਵੇਦਜ ਜੇਰਜ ਕੇ ਜੀਵੋ ਮੈ ਸਭਕੋ ਪ੍ਰਸਿਧ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਕੇਵਲ ਲਤਾ ਬ੍ਰਿਛਾਦਿ ਰੂਪ

ਉੱਦਭਿਜ ਖਾਨ ਮੈ ਨਹੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਭਾਨ ਹੋਵੇ ਸੋ ਭੀ ਬਨੇ ਹੈ ਛੋਟੇ ਬ੍ਰਿਛੋ ਕਾ ਬਡੇ ਬ੍ਰਿਛੋ ਸੇ ਕਿਨਾਰੇ ਹੋਕਰ ਬਢਨਾ ਅਰ ਲਤਾ ਨੇ ਜਿਸ ਓਰ ਆਸਰਾ ਹੋਵੇ ਉਧਰ ਹੀ ਜਾਨਾ ਅਰ ਜੋ ਸ੍ਵਭਾਵ ਜਿਸ ਵਸਤੁ ਕਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਰਚ ਦੀਆ ਹੈ ਉਸ ਸੇ ਉਲਟੇ ਨਾ ਹੋਨਾ ਬਿਨਾ ਕਾਹੂੰ ਕੇ ਡਰ ਸੇ ਨਹੀ ਬਨੇ ਔ ਡਰ ਬਿਨਾ ਜਾਨਨੇ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਔ ਜਾਨਨਾ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਚੌਥੀ ਖਾਣ ਮੇ ਭੀ ਬਨੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਆਗਯਾ ਅੰਦਰ ਵਰਤ੍ਨ ਰੂਪ ਗਾਵੇ ਹੈ ਯਾਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇ 'ਲਤਾ ਬਲੀ ਸਾਖ ਸਭ ਸਿਮਰਹਿ' ਕਥਨ ਹੈ ਅਰ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਜੇਤਾ ਸਬਦ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ, ਸਭ ਓਂਕਾਰ ਰੂਪ ਹੈ। ਕੋਈ ਸਬਦ ਓਂ ਰੂਪ ਸੇ ਭਿੰਨ ਨਹੀ ਅਰ ਓਂ ਸਬਦ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕਾ ਮੁਖ ਜਾਪ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਓਂ ਕਾ ਬਿਸਤਾਰ ਰੂਪ ਪਖੀ ਆਦਿਕੋ ਕੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਜਾਪ ਹੈ। ਯਾ ਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਆਗੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇ 'ਜੋ ਬੋਲਤ ਹੈ ਮ੍ਰਿਗ ਮੀਨ ਪੰਖੇਰੂ ਸੁ ਬਿਨੁ ਹਰਿ ਜਾਪਤ ਹੈ ਨਹੀ ਹੋਰ॥' ਯਹ ਕਹਨਾ ਬਨੇ ਹੈ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਜੇਤੀ ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਰੂਪ ਰਚਨਾ ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਮਟੀ ਸੇ ਘਟਾਦਿਕ ਔ ਜਲ ਸੇ ਫੇਨ ਤਰੰਗਾਦਿਕੋਵਤ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਉਪਦਾਨ ਸੇ ਹੋਨੇ ਤੇ ਸਦਾ ਅਪਨੇ ਕਾਰਣ ਕੀ ਓਰ ਸਨਮੁਖ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸਭ ਕਾ ਗਾਯਨ ਨਿਰਬਿਵਾਦ ਹੈ। ਏਤਾ ਬਿਸੇਖ ਹੈ ਨਿਧੀ ਕੋ ਘਰ ਮੈ ਨ ਜਾਨ ਕਰ ਉਪਰ ਬਿਚਰਨੇ ਵਾਲੇ ਕੋ ਆਨੰਦ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਕੋ ਤਿਸਸੇ ਅਪਨੇ ਬਯਵਹਾਰ ਸਿਧ ਕਰਨੇ ਸੇ ਆਨੰਦ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਜਾਨ ਕਰ ਮੁਕਤੀ ਹੇਤ ਜਸ ਕੀਰਤਨਾਦਿ ਰੂਪ ਗਾਯਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਆਨੰਦ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਇਤਰੋ ਕੋ ਵਹੁ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਯਾਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਸਾਮਾਨਯ ਸੇ ਸਭ ਨਾਮ ਜਪਨੇ ਵਾਲਯੋ ਮੇ ਸੇ ਜਾਨ ਕਰ ਜਪਨੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਫਲਕੇ ਲਾਭ ਮੈ ਬਿਸੇਖ ਕਹਿਆ ਹੈ। ਨਾ ਜਾਨ ਕਰ ਜਪਨ ਕਾ ਬਿਧਾਨ ਜੋ ਕਹੀ ਲਿਖਾ ਹੈ ਸੋ ਜਾਨ ਕੇ ਜਪ ਕਰਨੇ ਕਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਬਨਨੇ ਹੇਤ ਕਹਿਆ ਹੈ। ਰਹੋ ਅਧਿਕ ਬਿਸਤਾਰ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਚਾਰੋ ਖਾਣੀ ਗਾਵੇ ਹੈ। ਦੇਵਨ ਕੇ ਸਰੀਰ ਚਾਰ ਖਾਣੋ ਮੇ ਨਹੀ ਇਸ ਸੇ ਉਨਕੀ ਖਾਣ ਪੰਚਮੀ ਹੈ ਨਾਮ ਉਸ ਖਾਣ ਕਾ ਦਿਬਯੋਪਪਾਦਿਕ ਹੈ। ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤ ਯਖ ਗੰਧਰਬ ਕਿੰਨਰ ਗੁਹਯ ਸਿਧ ਪਿਸਾਚ ਯੇ ਸਭੀ ਇਸੀ ਖਾਣ ਮੇ ਹੈ। ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਯੇ ਅਪਨੀ ਇਛਾ ਸੇ ਬਨਾ ਲੇਵੇ ਹੈ। ਇਨਕੇ ਸਰੀਰੋ ਮੈ ਪ੍ਰਕਾਸ ਅਧਿਕ ਰਹੇ ਹੈ ਔ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ ਵਾਲੀ ਸ੍ਵਛ ਵਸਤੁ ਕੀ ਗੰਧਲੀ ਛਾਯਾ ਨਹੀ ਹੋਵੇ, ਜੈਸੇ ਸ੍ਵਛ ਕੰਚਕੀ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਇਸੀ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਇਨ ਕੀ ਛਾਯਾ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇ, ਯਹ ਲੋਕ ਪ੍ਰਸਿਧੀ ਸਾਰਥਕ ਹੈ। ਏਤਾ ਬਿਸੇਖ ਹੈ ਦੇਵਨ ਕੇ ਸਰੀਰ ਸਤ੍ਵ ਗੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸਮਯ ਹੈ। ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤੋ ਕੇ ਸਰੀਰ ਅਗਨਿ ਤਤ੍ਵ ਕੀ ਅਧਿਕਤਾ ਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸਮਯ ਹੈ। ਯਵਨ ਦੇਵਨ ਕੋ ਨੂਰੀ, ਭੂਤੋ ਕੋ ਨਾਰੀ ਕਹੇ ਹੈ। ਯੇ ਸਭੀ ਚਾਰ ਖਾਣ ਕੇ ਜੀਵੋਵਤ ਈਸ੍ਵਰ ਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ॥।

ਗਾਵਨਿ ਤੁਧਨੋ ਖੰਡ ਮੰਡਲ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾ ਕਰਿ ਕਰਿ ਰਖੇ ਤੇਰੇ ਧਾਰੇ ॥

ਪੁਨਾ ਗਾਵੇ ਹੈ ਆਪਕੋ ਹੇ ਭਗਵਨ ਖੰਡ ਨਾਮ ਦੀਪੋ ਕੇ ਟੁਕੜੇ ਨਵ ਨਵ ਖੰਡ ਔ ਮੰਡਲ ਕਹੀਯੇ ਤਿਨ ਖੰਡੋ ਕੇ ਆਧਾਰ ਸਾਤੋ ਦੀਪ ਔ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾ ਚੌਦਾ ਲੋਕੋ ਕਾ ਆਧਾਰ ਬ੍ਰਹਮੰਡ। ਬ੍ਰਹਮ੍ ਨਾਮ ਬਡੇ ਕਾ ਹੈ, ਅੰਡ ਅੰਡੇ ਕਾ ਹੈ, ਜਿਸਮੇ ਚੌਦਾ ਲੋਕ ਹੈ। ਯਹ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਏਕ ਇਨ ਛੋਟੇ ਅੰਡਯੋ ਕੇ ਸਮਾਨ ਏਕ ਬਡਾ ਅੰਡਾ ਬਨਾਯਾ, ਉਸਕੇ ਆਧ ਮੇ ਸਾਤ ਲੋਕ ਉਪਰ ਕੇ ਬਨਾਏ, ਇਨ ਊਪਰ ਕੇ ਲੋਕੋ ਕਾ ਏਕਠਾ ਨਾਮ ਸਾਤ ਆਕਾਸ ਹੈ, ਜੁਦੇ ਜੁਦੇ ਨਾਮ ਭੂਰਾਦਿ ਹੈ। ਤਲੇ ਕੇ ਸਾਤ ਲੋਕੋ ਕਾ ਏਕਠਾ ਨਾਮ ਪਾਤਾਲ ਹੈ, ਪ੍ਰਿਥਕ ਪ੍ਰਿਥਕ ਨਾਮ ਅਤਲਾਦਿ ਹੈ। ਕੈਸੇ ਯੇ ਖੰਡਾਦਿਕ ਹੈ– ਕਰਿ ਕਰਿ ਕਹੀਯੇ ਯੇ ਕਲਪ ਕਲਪ ਮੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਰਚਕੇ ਜੋ ਅਪਨੀ ਸਕਤੀ ਸੇ ਜਹਾ ਜਹਾ ਭਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਹਾ ਤਹਾ ਧਾਰੇ ਹੈ, ਕਾਹੂ ਵਸਤੁ ਕੇ ਊਪਰ ਨਹੀ ਠਹਰਾਯੇ ਭਾਵ ਜੈਸੇ ਲੋਕੋ ਮੈ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਬੈਲ ਪੈ, ਬੈਲ ਕਛਪ ਪੈ, ਕਛਪ ਜਲ ਪੈ ਹੈ, ਐਸੇ ਨਹੀ ਕਿੰਤੁ ਆਗੇ ਜਲ ਕਿਸ ਪੈ ਹੈ ਪੂਛੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਸਕਤੀ ਬਿਨਾ ਕੋਈ ਆਧਾਰ ਨਾ ਕਹਯਾ ਜਾਨੇ ਸੇ ਪਹਲੇ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਭੀ ਬੈਲ ਪੈ ਨਹੀ ਕਿੰਤੁ ਜੈਸੇ ਪੁਰਖ ਕੀ ਸਕਤੀ ਕਾ ਚਲਾਯਾ ਗੇਂਦ ਆਕਾਸ ਮੈ ਕਿੰਚਿਤ ਦੂਰ ਜਾਵੇ ਹੈ ਐਸੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਪ੍ਰੇਰੇ ਸੂਰਯ ਚੰਦ੍ਰਾਦਿ ਬਿਨਾ ਆਧਾਰ ਪੋਲ ਮੈ

ਬਿਚਰੇ ਹੈ ਔਂ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਸਕਤੀ ਕੇ ਆਸ੍ਰਿਤ ਹੂਯੀ ਪੋਲ ਮੈ ਥਿਤ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਈਸ੍ਵਰ ਹੀ ਇਨਕੋ ਸਭ ਕਲਪੋ ਮੈ ਰਚ ਰਚ ਕੇ ਅਪਨੀ ਸਕਤੀ ਸੇ ਧਾਰੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਧਾਰਕੇ ਵੇਦ ਮਰਯਾਦਾ ਸੇ ਤਿਨਕੀ ਰਖੇ ਨਾਮ ਰਖ੍ਯਾ ਅਰਥਾਤ ਪਾਲਨਾ ਕਰੇ ਹੈ। ਕਲਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਕੇ ਦਿਨ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਸਤਜੁਗ, ਤ੍ਰੇਤਾ, ਦ੍ਵਾਪਰ, ਕਲਿਯੁਗ ਇਨ ਚਾਰੋ ਕੀ ਹਜਾਰ ਚੌਕੜੀ ਕਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਕਾ ਦਿਨ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਏਤੀ ਹੀ ਰਾਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਦਿਨ ਮੈ ਸ੍ਰਿਸ੍ਟੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਰਾਤ ਮੈ ਪ੍ਰਲਯ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਸਭਕੇ ਗਾਯਨ ਸੇ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਹੇਤੂ ਗਾਯਨ ਮੈ ਬਿਸੇਖ ਗੁਰੂ ਮੂਲ ਮੈ ਕਹੇ ਹੈ–

ਸੇਈ ਤੁਧਨੋ ਗਾਵਨਿ ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵਨਿ ਰਤੇ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਰਸਾਲੇ ॥

(ਸੇਈ ਇਤਿ) ਸੇਈ ਨਾਮ ਵਹੀ ਪੁਰਖ ਤਰਨੇ ਹੇਤ ਤੇਰੇ ਕੋ ਗਾਵੇ ਹੈ। ਜੋ ਭਗਤ ਜਨ ਇਨਕੋ ਮੈ ਤਾਰਨਾ ਹੈ ਐਸੇ ਮੁਕਤੀਕਾਰ ਸਤਾ ਦਿਖਾਵਨੇ ਹੇਤ ਤੁਮ ਕੋ ਭਾਵੇ ਹੈ ਔਂ ਤੁਮਾਰੇ ਕੋ ਭਾਵਨੇ ਸੇ ਤੁਮਾਰੀ ਰਤੀ ਮੇ ਰਤੋ ਨਾਮ ਰੰਗੇ ਹੂਯੇ ਤੁਮਾਰੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮੈ ਬ੍ਰਿਤੀ ਲਗਾਕਰ ਤੁਮਾਰਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਆਪਕੋ ਮਾਨਤੇ ਹੂਯੇ॥ ਭਗਤ ਜਨ ਰਸ ਨਾਮ ਆਨੰਦ ਕਾ ਆਲਯ ਭਾਵ ਘਰ ਹੂਯੇ ਹੈ ਕਬੀ ਤਿਨ ਕੋ ਦੁਖ ਕਾ ਲੇਸ ਨਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਭਾਵਨੇ ਸੇ ਹੀ ਗਾਯਨ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਸੇ ਪ੍ਰਮਾਣ 'ਆਪੇ ਉਝੜਿ ਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਪਿ ਵਿਖਾਲੇ ਰਾਹੁ॥' 'ਜਿਸਹਿ ਜਗਾਇ ਪੀਆਵੈ' ਇਤਿਯਾਦਿ ਅਨੇਕ ਹੈ। ਈਸ੍ਵਰ ਮੈ ਬੁਧੀ ਲਗਾਵਨੇ ਹੇਤ ਬਹੁਤ ਸੇ ਪ੍ਰਸਿਧ ਨਾਮੋ ਸੇ ਦਿਬਯ ਬਿਭੂਤੀ ਕੋਈ ਸ੍ਵਰ ਕੀ ਗਾਯਕ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਗੁਰੁ ਨਾਮੋ ਸੇ ਸਭਕੇ ਚਿੰਤਨ ਕੀ ਸਮਾਪਤਿ ਕਰੇ।

ਹੋਰਿ ਕੇਤੇ ਤੁਧਨੋ ਗਾਵਨਿ ਸੇ ਮੈ ਚਿਤਿ ਨ ਆਵਨਿ ਨਾਨਕੁ ਕਿਆ ਬੀਚਾਰੇ ॥

(ਹੋਰਿ ਇਤਿ) ਜੋ ਪੀਛੇ ਨਾਮ ਲੇਕਰ ਕਹੇ ਹੈ ਹੇ ਭਗਵਨ ! ਆਪਕੀ ਬਿਭੂਤੀ ਕੋ ਵਹੀ ਨਹੀ ਕਹੇ ਔਰ ਭੀ ਜਿਨਕੇ ਨਾਮ ਨਹੀ ਲੀਯੇ ਵਹੁ ਕੇਤੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਗਾਵੇ ਹੈ। ਪਰੰਤੁ ਆਪ ਕੀ ਬਿਭੂਤੀ ਕੋ ਅਨੰਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਵਹੁ ਸਭੀ ਹਮਾਰੇ ਚਿਤ ਨ ਆਵਨ ਨਾਮ ਚਿੰਤਨ ਮੈ ਨਹੀ ਆਇ ਸਕੇ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਨਕੇ ਚਿੰਤਨ ਮੈ ਕੁਛ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਕਾ ਲਾਭ ਨਾ ਜਾਨਕਰ ਹਮ ਤਿਨਕਾ ਬਿਚਾਰ ਨਹੀ ਕਰੇ ਯਾ ਭਾਵ ਸੇ ਕਥਨ ਹੈ ਕਿਆ ਬੀਚਾਰੇ। ਯਾ ਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਅਰਜਨ ਪ੍ਰਤਿ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨ ਜੀ ਨੇ ਬਿਭੂਤੀ ਕੋ ਅਨੰਤਤਾ ਕਹੀ ਹੈ ਔਂ ਬਸਿਸ੍ਟ ਪੁਰਾਣ ਮੈ ਬਿਪਸਚਿਤੋ ਕੇ ਉਪਾਖਯਾਨ ਮੈ ਬਸਿਸ੍ਟ ਰਿਖਿ ਨੇ ਅਨੰਤਤਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰੀ ਹੈ। ਬਿਪਸਚਿਤ ਪੰਡਤੋ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਏਕ ਪੰਡਿਤ ਨੇ ਮਾਯਕ ਬਿਭੂਤਿ ਕਾ ਅੰਤ ਲੇਨੇ ਹੇਤ ਜੋਗ ਕਲਾ ਸਿਖ ਕਰ ਜਲ ਮੈ ਜਲ ਰੂਪ ਹੋਕਰ ਅਗਨਿ ਮੈ ਆਗ ਰੂਪ ਹੋਕਰ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕੀਆ। ਪਰੰਤੁ ਜਲ ਕੇ ਤਰੰਗੋਵਤ ਮਾਯਕ ਬਿਭੂਤੀ ਕੋ ਅਨੰਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਅੰਤ ਨਾ ਪਾਯਾ, ਯਹ ਬਿਪਸਚਿਤੋ ਕੇ ਉਪਾਖਯਾਨ ਮਾਤ੍ਰ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਹੈ। ਉਪਾਖਯਾਨ ਇਤਿਹਾਸ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਗੁਰੁ ਮਤ ਮੈ ਸਾਖੀ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਹੇ ਭਗਵਨ! ਜੋ ਆਪ ਅਨੰਤ ਬਿਭੂਤੀ ਵਾਲੇ ਸਗੁਣ ਰੂਪ ਹੋਂ ਵਹੀ ਆਪ ਸਰਬ ਬਿਭੂਤੀ ਸੇ ਹੀਨ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਹੋ ਔਰ ਜੋ ਆਪ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਹੋ ਸੋਈ ਸਗੁਣ ਰੂਪ ਹੋਂ। ਯਾ ਤੇ ਆਪ ਕਾ ਦੋਨੋ ਰੂਪੋ ਮੇ ਕੁਛ ਭੇਦ ਨਹੀ ਯਹ ਕਹੇ ਗੁਰੁ–

ਸੋਈ ਸੋਈ ਸਦਾ ਸਚੁ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚਾ ਸਾਚੀ ਨਾਈ ॥

(ਸੋਈ ਇਤਿ) ਸੋਈ ਨਾਮ ਜੋ ਆਪਕਾ ਅਨੰਤ ਬਿਭੂਤੀ ਵਾਲਾ ਸਗੁਣ ਰੂਪ ਹੈ, ਸੋਈ ਨਾਮ ਵਹੀ ਆਪਕਾ ਸਰਬ ਬਿਭੂਤੀ ਸੇ ਹੀਨ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਹੈ। ਤਥਾ ਜੋ ਆਪਕਾ ਸਦਾ ਨਾਮ ਸਰਬ ਕਾਲੋ ਮੈ ਸਚ ਨਾਮ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਨੇ ਵਾਲਾ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਹੈ ਵਹੀ ਸਾਹਬ ਨਾਮ ਗੁਣ ਰੂਪ ਮਾਯਾ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਅਨੰਤ ਬਿਭੂਤੀ ਵਾਲਾ ਸਗੁਣ ਰੂਪ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਆਪ ਕੇ ਸਗੁਣ ਨ੍ਰਿਗੁਣ ਰੂਪ ਕਾ ਕਿੰਚਿਤ ਭੇਦ ਨਹੀ। ਭਾਵ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਪਾਠ ਕਾ ਯਹ ਹੈ– ਸਗੁਣ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਪਰਮਾਤਮ ਭਾਗ ਤੋ ਵਹੀ ਸੁਧ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਰੂਪ ਹੈ ਜੋ ਨਿਰਗੁਣ ਅਵਸ੍ਥਾ ਮੈ ਰਹਿਆ ਕੇਵਲ ਗੁਣ ਭਾਗ ਹੀ ਅਧਿਕ ਮਿਲਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਬਸਤਰ ਪਹਰਨੇ ਸੇ ਪੁਰਖ ਬਯਕਤੀ ਕੋ ਔਰ ਵਸਤੁ ਨਾ ਬਨ ਜਾਨੇਵਤ ਨਿਰਗੁਣ

ਪਰਮਾਤਮਾ ਭੀ ਗੁਣ ਮੇਲ ਸੇ ਔਰ ਵਸਤੁ ਨਹੀ ਬਨ ਜਾਵੇ ਵਹੀ ਰੂਪ ਰਹੇ ਹੈ। ਯਾਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੈ 'ਨਿਰਗੁਨੁ ਆਪਿ ਸਰਗੁਨੁ ਭੀ ਓਹੀ॥' ਕਥਨ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਨਿਰਗੁਣ ਵਸਤ ਸਾਥ ਮਿਲਾ ਗੁਣ ਭਾਗ ਅਬਿਨਾਸੀ ਨਹੀ ਕਿੰਤੁ ਮਿਥਯਾ ਹੈ ਅਰ ਪਰਮਾਤਮ ਭਾਗ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ– (ਸਾਚਾ ਇਤਿ) ਹੇ ਭਗਵਨ! ਆਪ ਕਾ ਜੋ ਗੁਣੋ ਕਾ ਆਸ੍ਰਯ ਨਿਰਗੁਣ ਭਾਗ ਹੈ ਵਹੁ ਸਾਚਾ ਨਾਮ ਸਰਬ ਕਾਲੋ ਮੇ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ ਅਰ ਤ੍ਰਿਗੁਣ ਮਾਯਾ ਭਾਗ ਸਾਚੀ ਨਾਈ ਨਾਮ ਸਚੇ ਕੀ ਤੁਲਯ ਹੈ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਮਿਥਯਾ ਹੋਨੇ ਸੇ ਸਚਾ ਨਹੀ। ਕਿੰਤੁ ਸਹਿਤ ਅਪਨੇ ਸੰਪੂਰਣ ਮਹਿਦਾਦੀ ਕਾਰਯੋ ਕੇ ਮਿਥਯਾ ਹੈ। ਯਹੀ ਵਾਰਤਾ ਅਗਲੀ ਤੁਕ ਮੈ ਸਪਸ੍ਰਟ ਕਰੇ ਹੈ–

ਹੈ ਭੀ ਹੋਸੀ ਜਾਇ ਨ ਜਾਸੀ ਰਚਨਾ ਜਿਨਿ ਰਚਾਈ ॥

(ਹੈ ਇਤਿ) ਭਿ ਸਬਦ ਈਹਾ ਭੂਤਕਾਲ ਕਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਗੁਣੋ ਕਾ ਆਸ੍ਰਯ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੈ, ਨਾਮ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲ ਮੇ ਹੈ ਅਰ ਭਿ ਸਬਦ ਸੇ ਪੂਰਬ ਕਾਲ ਮੇ ਹੁਯਾ ਅਰ ਹੋਸੀ ਆਗੇ ਰਹੇਗਾ। ਯਾ ਤੇ ਜਾਯ ਨ ਕਹੀਯੇ ਕਾਹੂੰ ਕਾਲ ਮੈ ਨਹੀ ਨਾਸ ਹੋਵੇ ਅਰ ਗੁਣ ਤ੍ਰਯ ਰੂਪ ਮਾਯਾ ਕਾ ਕੋਈ ਕਾਰਣ ਨਾ ਦੇਖਨੇ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਔ ਵੇਦ ਮੈ ਅਜਾ ਸੁਨਨੇ ਸੈ ਅਰ ਸਾਂਖ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੈ ਅਨਾਦੀ ਮਾਨਨੇ ਸੇ ਮਾਯਾ ਉਪਜੀ ਨਹੀ ਤੌ ਭੀ ਜਾਸੀ ਨਾਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਗਯਾਨ ਸੇ ਨਸ੍ਰਟ ਹੂਯੀ, ਹੋਤੀ ਹੈ, ਹੋਵੇਗੀ। ਜਿਸ ਮਾਯਾ ਨੇ ਮਹਤਤ੍ਵ ਸੇ ਲੇਕਰ ਬ੍ਰਹਮ੍ਰਾਂਡ ਮੈ ਚਾਰ ਖਾਣੀ ਚੌਦਾ ਭਵਨੋ ਪ੍ਰਯੰਤ ਸਰਬ ਰਚਨਾ ਨਾਮ ਉਤਪਤੀ ਆਪ ਸੇ ਅਪਨੇ ਮੇਲ ਦ੍ਵਾਰਾ ਰਚਾਈ ਨਾਮ ਕਰਾਈ ਹੈ॥ ਪੁਨਾ ਮਹਿਦਾਦਿ ਤਤ੍ਵ ਰਚਾਕਰ ਔਰ ਸਭ ਰਚਨਾ ਜਿਸ ਮਾਯਾ ਨੇ ਆਪ ਸੇ ਕਰਾਈ ਹੈ ਵਹੁ ਅਪਨੀ ਸਕਤੀ ਰੂਪ ਮਾਯਾ ਆਪਨੇ ਨਹੀ ਰਚੀ ਯਹ ਗੁਰੁ ਮਾਯਾ ਕੋ ਅਨਾਦਿਤਾ ਕਹੇ ਹੈ–

ਰੰਗੀ ਰੰਗੀ ਭਾਤੀ ਕਰਿ ਕਰਿ ਜਿਨਸੀ ਮਾਇਆ ਜਿਨਿ ਉਪਾਈ ॥

(ਰੰਗੀ ਇਤਿ) ਰੰਗੀ ਰੰਗੀ ਪਾਠ ਨਾਨਾ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਭਾਤੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਜਿਨਸੀ ਈਹਾਂ ਤਤ੍ਵੋ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਜਿਨਿ ਨਹੀ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਭਗਵਨ! ਆਪਨੇ ਰੰਗੀ ਰੰਗੀ ਭਾਤੀ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ੍ਰਾਂਡ ਮੈ ਦਿਖਾਈ ਦੇਤੀ ਨਾਨਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਰਚਨਾ ਕਰ ਕਰ ਜਿਨਸੀ ਨਾਮ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਰਚ ਰਚ ਕੇ ਮਹਿਦਾਦਿ ਤਤ੍ਵ ਸਭ ਉਪਾਈ ਹੈ ਅਰ ਅਪਨੀ ਸਕਤੀ ਮਾਯਾ ਆਪ ਨੇ ਜਿਨ ਉਪਾਈ ਨਾਮ ਨਹੀ ਰਚੀ ਯਾ ਤੇ ਅਨਾਦਿ ਹੈ ਔ ਪੂਰਬ ਜਾਸੀ ਰਚਨਾ ਜਿਨ ਉਪਾਈ ਕਹਨੇ ਸੇ ਬਿਨਾਸੀ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਯਹ ਸੂਚਨ ਕੀਆ ਆਪ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਬਿਨਾਸ ਨਹੀ, ਯਾ ਤੇ ਆਪ ਅਨਾਦੀ ਅਨੰਤ ਹੋ ਮਾਯਾ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਨਹੀ ਬੋਧ ਹੋਨੇ ਸੇ ਨਾਸ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਮਾਯਾ ਅਨਾਦੀ ਸਾਂਤ ਹੈ ਮਹਦਾਦੀ ਕਾਰਯੋ ਕੇ ਉਤਪਤੀ ਨਾਸ ਦੋਨੋ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸਭ ਸਾਦੀ ਸਾਂਤ ਹੈ॥ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਅਨਾਦੀ ਸਾਂਤ ਮਾਯਾ ਸੇ ਔ ਸਾਦੀ ਸਾਂਤ ਕਾਰਯੋ ਸੇ ਅਨਾਦੀ ਅਨੰਤ ਹੋਨਾ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਏਕ ਮਹਤ੍ਵ ਸੂਚਨ ਕਰ ਗੁਰੁ ਦੂਜਾ ਸਰਬ ਦ੍ਰਿਸਯ ਕਾਰਯੋ ਸੇ ਦ੍ਰਸ੍ਰਟਾਪਨ ਰੂਪ ਮਹਤ ਕਹੇ–

ਕਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਜਿਉ ਤਿਸ ਦੀ ਵਡਿਆਈ ॥

(ਕਰਿ ਇਤਿ) ਦੇਖੇ ਕਾ ਦੇਖੋ ਅਰ ਤਿਸਦੀ ਕਾ ਤੁਮਾਰੀ ਬਦਲ ਕਰ ਹੇ ਭਗਵਨ! ਆਪ ਸਗੁਣ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੂਯੇ। ਕਰ ਕਰ ਨਾਮ ਲੀਲਾ ਹੇਤ ਬਾਰੰਬਰ ਰਚਕੇ ਕੀਤਾ ਆਪਣਾ ਨਾਮ ਸਭ ਸੰਸਾਰ ਅਪਨੇ ਕੋ ਦੇਖੈ ਨਾਮ ਦੇਖਤੇ ਹੋ ਭਾਵ ਸ੍ਵਰੂਪ ਚੇਤਨਤਾ ਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸਤੇ ਹੋ। ਜਿਵ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸਨੇ ਸੇ ਦ੍ਰਸ੍ਰਟਾਪਨਾ ਰੂਪ ਤਿਸਦੀ ਨਾਮ ਤੁਮਾਰੀ ਦ੍ਰਿਸਯ ਸੇ ਵਡਿਆਈ ਨਾਮ ਮਹਮਾ ਸਿਧ ਹੋਵੇ, ਭਾਵ ਯਹ ਆਪ ਸੰਪੂਰਣ ਕਾਰਯੋ ਕੋ ਅਪਨੀ ਮਾਯਾ ਸਕਤੀ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਬਾਰ ਬਾਰ ਰਚਕੇ ਪੁਨਾ ਅਪਨੀ ਸਤਾ ਸੇ ਸਤ ਕਰਕੇ ਤਿਨ ਦ੍ਰਿਸਯ ਰੂਪ ਕਾਰਯੋ ਕੋ ਅਪਨੀ ਸ੍ਵਰੂਪ ਚੇਤਨਤਾ ਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸਤੇ ਹੋ। ਉਸ ਪ੍ਰਕਾਸਨੋ ਸੇ ਆਪ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸਯ ਪਦਾਰਥੋ ਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸਕਤਾ ਰੂਪ ਅਰਥਾਤ ਦ੍ਰਿਸਯ ਪਦਾਰਥੋ ਸੇ

ਦੁਸ੍ਰਾਪਨਾ ਰੂਪ ਮਹਤ੍ਵ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਮਹਤ੍ਵ ਕੋ ਦੇਖ ਕਰ ਜਿਗਜਾਸੂ ਜਨ ਦ੍ਰਿਸਜ ਸੇ ਬ੍ਰਿਤੀ ਹਟਾਕਰ ਆਪ ਓਰ ਕਰੇ ਹੈ॥ ਜੇਤੀ ਔ ਜਿਸ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਰਚਨਾ ਕਰਨੀ ਹੋਵੇ ਉਸ ਮੇ ਆਪ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਹੋ। ਯਾ ਤੇ ਕਾਹੂ ਪਰਤੰਤ੍ਰ ਜੀਵ ਕਾ ਆਪ ਪੈ ਹੁਕਮ ਭੀ ਨਹੀ ਕਰਨਾ ਬਨੇ, ਯਹ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਰੂਪ ਔਰ ਵਡਿਆਈ ਕਹੇ–

ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਕਰਸੀ ਫਿਰਿ ਹੁਕਮੁ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਈ ॥

(ਜੋ ਇਤਿ) ਕਰਸੀ ਪਾਠ ਕੀਆ ਕਰਤੇ ਹੋ ਕਰੋਗੇ ਐਸੇ ਤੀਨੋ ਕਾਲੋ ਕਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਸਗੁਣ ਹੋ ਕਰ ਸਰਬ ਬਿਦਜਾ ਵਾਲੇ ਸਰਬਗਜ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਜੋ ਨਾਮ ਜੈਸੀ ਮਾਯਕ ਕਾਰਯੋ ਕੀ ਰਚਨਾ ਤਿਸ ਭਾਵੈ ਨਾਮ ਆਪ ਕੇ ਮਾਯਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਮੈ ਭਲੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ, ਸੋਈ ਕਰਸੀ ਵੈਸੇ ਹੀ ਪਾਂਚ ਤਤ੍ਵੋ ਕੀ ਆਕਾਸਾਦੀ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਕਰਸੀ ਨਾਮ ਆਪ ਨੇ ਕਰੀ। ਐਸੀ ਰਚਨਾ ਕਰਨੇ ਮੈ ਆਪ ਕੇ ਊਪਰ ਕਾਹੂ ਅਲਪੱਗ ਜੀਵ ਕਾ ਪਾਂਚ ਕੇ ਅਸਥਾਨ ਖਟ ਕਰਨੇ ਥੇ ਵਾ ਆਕਾਸਾਦੀ ਕ੍ਰਮ ਕੇ ਅਸਥਾਨ ਉਲਟਾ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਆਦਿਕ ਕ੍ਰਮ ਕਰਨਾ ਥਾ। ਐਸਾ ਹੁਕਮ ਨ ਕਰਣਾ ਜਾਈ ਨਾਮ ਆਗਜਾ ਨਹੀ ਕਰਨੀ ਬਨੇ। ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਆਪ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਈਸ੍ਵਰ ਨੇ ਕੀਆ ਸੋ ਸਮਜਕ ਹੈ। ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਕਰਸੀ ਗੁਰੁ ਪਾਠ ਕਾ ਜੋ ਆਪ ਕੇ ਮਾਯਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਗਯਾਨ ਮੈ ਭਲੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਸੋਈ ਰਚਨਾ ਸਮਜਕ ਹੈ ਐਸੇ ਅਰਥ ਕਰਨੇ ਕਾ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ ਨਿਰਗੁਣ ਅਵਸਥਾ ਮੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇਵਲ ਗਜਾਨ ਰੂਪ ਹੈ ਗਯਾਨ ਵਾਲਾ ਨਹੀਂ ਔ ਸਗੁਣ ਅਵਸਥਾ ਮੈ ਗਯਾਨ ਰੂਪ ਹੈ ਅਰ ਗਜਾਨ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਗਜਾਨ ਰੂਪ ਤੋ ਅਪਨੀ ਸ੍ਵਰੂਪ ਭੂਤ ਚੇਤਨ ਅੰਸ ਸੇ ਹੈ ਜਿਸਕੀ ਸਿਧੀ ਸ੍ਵਪਨ ਮੇ ਅਰ ਮੇਰੀ ਬੁਧੀ ਠਿਕਾਨੇ ਨਹੀ ਅਰ ਅੰਧਕਾਰ ਮੈ ਬੈਠਕਰ ਤਾ ਕੋ ਭੀ ਪ੍ਰਕਾਸੇ ਹੈ। ਐਸੇ ਸਤਿਨਾਮ ਕੇ ਅਰਥ ਮੋ ਜਪ ਕੇ ਆਦਿ ਮੇ ਕਹੀ ਹੈ ਅਰ ਗਜਾਨ ਵਾਲਾ ਮਾਯਾ ਕੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਸੇ ਹੈ। ਯਹ ਮਾਯਾ ਕੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੈ ਮਾਯਾ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਸਗੁਣ ਹੋਕਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਗਜਾਨ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸਰਬ ਵਸਤੁ ਕੇ ਬੀਜ ਚਿੰਤਨ ਕਰ ਸਰਬ ਕੋ ਰਚੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਸਰਬੱਗਜ ਹੈ ਅਰ ਆਪਨੇ ਰਚੇ ਸੰਸਾਰ ਸੇ ਇਨ ਜੀਵੋ ਕੇ ਧਰਮ ਅਰਥ ਕਾਮ ਕੀ ਅਰ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਸਿਧੀ ਹੇਤ ਵੇਦ ਵਿਦਜਾ ਕੋ ਰਚੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਉਸ ਵਿਦਜਾ ਸੇ ਈਸ੍ਵਰ ਸਰਬ ਵਿਦਜਾ ਵਾਲਾ ਕਹਿਆ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਯਹ ਸਰਬ ਵਸਤੁਯੋ ਕੇ ਰਚਨੇ ਕਾ ਅਰ ਵੇਦ ਵਿਦਜਾ ਕੇ ਰਚਨੇ ਕਾ ਗਜਾਨ ਸਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੈ ਮਾਯਾ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਸ੍ਵਰੂਪ ਗਜਾਨ ਵਾ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਪੂਰਬ ਹੀ ਰਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੈ ਇਸ ਗਜਾਨ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਸੇ ਪਹਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਬੁਧੀਹੀਨ ਠਹਰਾਯ ਕੇ ਤਿਸ ਕਾ ਸਰਬਥਾ ਅਭਾਵ ਸਿਧ ਹੋਨਾ ਦੋਖ ਸਗੁਣ ਕੋ ਹੀ ਅਵਧਿ ਮਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਭੇਦਵਾਦੀਯੋ ਨੇ ਔ ਯਵਨ ਲੋਕੋ ਨੇ ਕਹਿਆ ਸੋ ਸਰਬਥਾ ਅਸੰਗਤ ਹੈ, ਸੋਈ ਸਪਸ੍ਟ ਦਿਖਾਵੇ ਹੈ ਯਵਨ ਲੋਕ ਯਹ ਲਿਖਤੇ ਹੈ। ਜੋ ਲੋਗ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੋ ਮਾਨੇ ਹੈ ਵਹੁ ਸ੍ਵੀਕਾਰ ਕਰਤੇ ਹੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਆਕਲ ਹੈ ਭਾਵ ਸਰਬ ਵਸਤੁਯੋ ਕੀ ਬੁਧੀ ਵਾਲਾ ਸਰਬੱਗ ਹੈ ਅਰ ਆਲਮ ਹੈ ਭਾਵ ਪੂਰਨ ਵਿਦਜਾ ਵਾਲਾ ਸਰਬ ਵਿਦਜ ਹੈ। ਕਾਹੇ ਤੇ ਪੂਰਨ ਬੁਧੀ ਔ ਪੂਰਨ ਵਿਦਜਾ ਬਿਨਾ ਪੂਰਨ ਬੁਧੀ ਵਾਲੇ ਔ ਪੂਰਨ ਵਿਦਜਾ ਵਾਲੇ ਕੇ ਨਹੀ ਬਨੇ ਔ ਪੂਰਨ ਬੁਧੀ ਵਾਲਾ ਅਰ ਪੂਰਨ ਵਿਦਜਾ ਵਾਲਾ ਬਿਨਾ ਪੂਰਨ ਬੁਧੀ ਕੇ ਔ ਪੂਰਨ ਵਿਦਜਾ ਕੇ ਨਹੀ ਬਨੇ ਇਸ ਸੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੂਯਾ ਪੂਰਨ ਬੁਧੀ ਔ ਪੂਰਨ ਵਿਦਜਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸੇ ਜੁਦੀ ਵਸਤੁ ਨਹੀ, ਯਾ ਤੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਣ ਹੈ। ਪਰੰਤੁ ਇਸ ਮੇ ਏਤਾ ਭੇਦ ਹੈ ਬੁਧੀ ਮੁਖਜ ਹੈ ਬੁਧੀਮਾਨ ਸੇ, ਕਾਹੇ ਤੇ ਬੁਧੀ ਸੇ ਬੁਧੀਮਾਨ ਕਹਜਾ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਬੁਧੀਮਾਨ ਸੇ ਬੁਧੀ ਨਹੀ ਕਹੀ ਜਾਵੇ। ਸਪਸ੍ਟ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਬੁਧੀ ਤੁਲਯ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕੇ ਹੈ ਔਰ ਬੁਧੀ ਵਾਲਾ ਤੁਲਯ ਪ੍ਰਕਾਸ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਕੇ ਹੈ। ਇਸ ਸੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁਯਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਵਸਤੁ ਪ੍ਰਥਮ ਚਾਹੀਯੇ ਜਿਸ ਸੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਬਨੇ॥ ਪ੍ਰਕਾਸ ਵਸਤੁ ਪੂਰਬ ਨਾ ਮਾਨੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਹੀ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਜੋ ਅਦ੍ਵੈਤਵਾਦੀ ਕਹਤੇ ਹੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਮਾਯਾ ਮੇਲ ਸੇ ਸਰਬ ਸੇ ਪਹਲੇ ਅਪਨੀ ਬੁਧੀ ਕੋ ਰਚਿਆ ਜਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਮਹਤਤ੍ਵ ਹੈ, ਉਸ ਸੇ ਪੀਛੇ ਸਭਕੋ ਰਚਿਆ ਹੈ। ਯਹ ਕਹਨਾ

ਉਨਕਾ ਉਨਕੋ ਨਾਸਤਿਕ ਪਨਾ ਸਿਧ ਕਰੇ ਹੈ। ਕਾਹੇ ਤੇ ਜੇਕਰ ਵਹੁ ਯਹ ਕਹਤੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਪੁਰਖੋ ਕੀ ਬੁਧੀ ਕੋ ਅਰ ਉਨਕੇ ਸਰੀਰੋ ਕੋ ਰਚਿਆ ਤਬ ਤੋ ਕਹਨਾ ਉਨਕਾ ਯਥਾਰਥ ਹੋਤਾ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਸੰਪੂਰਣ ਜੀਵੋ ਕੀ ਬੁਧੀ ਕੋ ਅਰ ਉਨਕੇ ਸਰੀਰੋ ਕੋ ਰਚਿਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੁ ਵਹੁ ਯਹ ਕਹਤੇ ਹੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਅਪਨੀ ਬੁਧੀ ਕੋ ਰਚਿਆ ਇਸ ਸੇ ਯਹ ਸਿਧ ਹੁਯਾ ਕੇ ਬੁਧੀ ਕੇ ਉਤਪਨ ਹੋਨੇ ਸੇ ਪਹਲੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇਵਲ ਬੁਧੀਹੀਨ ਥਾ॥ ਔਰ ਯਹ ਵਾਰਤਾ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ ਕੇਵਲ ਬੁਧੀਹੀਨ ਕੁਛ ਰਚਨਾ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕੇ। ਕਾਹੇ ਤੇ ਸਭ ਵਸਤੁ ਕੀ ਰਚਨਾ ਸੇ ਪਹਲੇ ਉਪਾਯ ਅਰ ਸੰਕਲਪ ਚਾਹੀਯੇ ਅਰ ਉਪਾਯ ਔਰ ਸੰਕਲਪ ਬਿਨਾ ਬੁਧੀ ਕੇ ਹੋਨਾ ਅਯੋਗਜ ਹੈ ਔ ਬੁਧੀ ਇਨੋ ਨੇ ਪਹਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੇ ਮਾਨੀ ਨਹੀ ਔ ਬੁਧੀ ਉਸਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਪੂਰਬ ਕਹ ਚੁਕੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਅਗਨਿ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਉਸਨ ਦੂਰ ਕੀਯੇ ਅਗਨੀ ਕੇ ਦੂਰ ਹੋਨੇਵਤ ਬੁਧੀ ਪੂਰਬ ਨਾ ਮਾਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹੀ ਦੂਰ ਕੀਆ ਇਸ ਸੇ ਬੇਦਾਂਤੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਨਾਸਤਿਕ ਹੈ। ਯਥਾਰਥ ਵਾਰਤਾ ਯਹ ਹੈ ਨਾਸਤਿਕ ਲੋਕੋ ਕੀ ਚਾਲ ਹੈ ਲੋਕੋ ਮੈ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਹਤਾ ਹੈ ਹਮ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੋ ਸ੍ਵੀਕਾਰ ਕਰਤੇ ਹੈ ਪਰੰਤੁ ਵਹੁ ਲੋਕ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਐਸੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰਤੇ ਹੈ ਜਿਸ ਸੇ ਸਚੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਅਭਾਵ ਸਿਧ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਕਾਹੇ ਤੇ ਜਬ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮੈ ਸਰਬਦਾ ਗਜਾਨ ਨਾ ਮਾਨਜਾ ਤਬ ਸਦਾ ਸਰਬੱਗ ਹੋਨਾ ਔ ਸਰਬ ਵਿਦਜਾ ਵਾਲਾ ਹੋਨਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮੈ ਸਿਧ ਨਾ ਹੂਆ ਔ ਜਬ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸਰਬੱਗ ਨਹੀ, ਸਰਬ ਵਿਦਜਾ ਵਾਲਾ ਨਹੀ, ਤਬ ਵਹੁ ਜਾਨੋ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੇ ਹੀ ਨਹੀ। ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਵਹੁ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੋ ਨਹੀ ਮਾਨਤੇ। ਯਾ ਤੇ ਹਮਾਰੀ ਉਨਸੇ ਬੋਲਚਾਲ ਭੀ ਨਹੀ। ਹਮਾਰਾ ਬਿਚਾਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੋ ਮਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਲੋਗਨ ਸੇ ਹੈ ਨਾਸਤਿਕੋ ਸੇ ਨਹੀ, ਯਹ ਯਵਨ ਕਹੇ ਹੈ ਸੋ ਯਹ ਕਹਨਾ ਉਨਕਾ ਬਿਨਾ ਬਿਚਾਰ ਹੈ ਕਾਹੇ ਤੇ ਯਹ ਤਰਕ ਉਨਕੀ ਈਹਾਂ ਤਬ ਹੋਵੇ ਜਬ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਗਜਾਨ ਸ੍ਵਰੂਪ ਨਾ ਮਾਨੇ। ਹਮਨੇ ਪਹਲੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਗਜਾਨ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮਾਨਕੇ ਮਾਯਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਤਿਸ ਮੈ ਦੂਸਰਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕੀਆ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਇਸ ਮਾਯਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਗਜਾਨ ਸੇ ਬਿਨਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਨਾ ਹੋਨਾ ਤਬ ਬਨੇ ਜਬ ਵਹੁ ਸ੍ਵ ਤੇ ਗਜਾਨ ਸ੍ਵਰੂਪ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਹਮ ਤੋ ਇਸ ਗਜਾਨ ਸੇ ਪੂਰਬ ਭੀ ਉਸ ਕੋ ਗਜਾਨ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮਾਨੇ ਹੈ ਔ ਇਸ ਨਿਰਗੁਣ ਗਜਾਨ ਸ੍ਵਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਉਨਹੁ ਨੇ ਜਾਨਿਆ ਨਹੀ ਉਲਟਾ ਨਿਰਗੁਣ ਨਾਮ ਸੁਣਤੇ ਹੀ ਬਡਾ ਚਿਤ ਮੈ ਆਸਚਰਯ ਮਾਨ ਨਾਸਤਿਕ ਬਤਾਵੇ ਹੈ ਜੋ ਸਰਬ ਗੁਣੋ ਕੀ ਖਾਣ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੋ ਨਿਰਗੁਣ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਮਹਾਨਾਸ੍ਤਿਕ ਹੈ। ਸੋ ਯਹ ਕਹਨਾ ਉਨਕਾ ਸਰਬਥਾ ਅਗਜਾਨ ਸੇ ਹੈ। ਕਾਹੇ ਤੇ ਜੇਕਰ ਨਿਰਗੁਣ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਉਨਕੇ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਹੀ ਤਬ ਬੇ ਨਮੂਨ ਨਾਮ ਕਾ ਅਰਥ ਹੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਬੇ ਨਮੂਨ ਪਦ ਕਾ ਅਰਥ ਨਿਰਾਕਾਰ ਵਸਤੁ ਹੈ। ਜੋ ਵਸਤੁ ਨਿਰਾਕਾਰ ਹੋਗੀ ਉਸ ਮੈ ਕੌਨ ਬੁਧੀਮਾਨ ਗੁਣ ਸਿਧ ਕਰ ਸਕੇ ਹੈ। ਭਾਵ ਜਿਸ ਵਸਤੁ ਕਾ ਆਕਾਰ ਨਹੀ ਜੋ ਵਸਤੁ ਕਿਸੇ ਪੁਰਖ ਕੇ ਇੰਦਰਯੋ ਕੇ ਗੋਚਰ ਨਹੀ, ਉਸ ਮੈ ਰਜ, ਸਤ, ਤਮ ਇਨ ਗੁਣੋ ਕੋ ਇਨ ਗੁਣੋ ਵਾਲੀ ਮਾਯਾ ਸਕਤੀ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਸਤਜ ਸੰਕਲਪਾਦਿ ਗੁਣੋ ਕੋ ਕੋਈ ਬੁਧੀਮਾਨ ਪੁਰਖ ਨਹੀ ਸਿਧ ਕਰ ਸਕੇ ਅਰ ਜਿਸ ਮੈ ਕੋਈ ਗੁਣ ਨਹੀ ਸਿਧ ਕਰ ਸਕੇ ਜਬ ਹਮ ਉਸਕੋ ਨਿਰਗੁਣ ਕਹੇ ਅਰ ਜਿਸਕਾ ਕੋਈ ਨਮੂਨਾ ਨਹੀ ਬਤਾਯ ਸਕੇ ਉਸਕੋ ਹਮ ਨਿਰਾਕਾਰ ਕਹੇ ਅਰ ਜਿਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਕੋਈ ਮਿਤ੍ਰ ਸਤ੍ਰ ਭਾਵ ਨਹੀ ਉਸ ਕੋ ਹਮ ਨਿਰਵਿਕਾਰ ਕਹੇ ਅਰ ਜਿਸਕਾ ਕੋਈ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਲੋਕਾਦਿ ਆਧਾਰ ਨਹੀ ਉਸਕੋ ਨਿਰਾਧਾਰ ਕਹੇ ਹੈ ਅਰ ਜਿਸ ਮੈ ਕਿੰਚਿਤ ਇਛਾ ਨਹੀ ਉਸ ਕੋ ਨਿਰੀਹ ਕਰੇ ਤਬ ਕੌਨ ਬੁਧੀਮਾਨ ਆਸਤਿਕ ਪੁਰਖ ਹੈ ਜੋ ਇਸ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਨਾ ਮਾਨੇ ਸਭੀ ਆਸਤਿਕ ਮਾਨੇ ਹੈ। ਜੋ ਐਸਾ ਸੁਨ ਗਿਨ ਕੇ ਭੀ ਨਹੀ ਮਾਨੇ ਉਨ ਸੇ ਪਰੇ ਨਾਸਤਿਕ ਭੀ ਹਮ ਔਰ ਕਿਸ ਕੋ ਜਾਨੇ। ਨਾਸਤਿਕਪਨੇ ਕੇ ਡਰ ਸੇ ਜੇਕਰ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਕੋ ਸਗੁਣ ਸੇ ਪਹਲੇ ਮਾਨੇ ਤਬ ਦੂਸਰੇ ਗਜਾਨ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਮਾਨਨੇ ਮੈ ਜੋ ਦੋਖ ਦੀਯੇ ਸੋ ਬਿਨਾ ਸ੍ਥਾਨ ਦੀਯੇ ਕਾਹੇ ਤੇ ਜਿਸ ਗਜਾਨਹੀਨ ਅਵਸ੍ਥਾ ਕੋ ਠਹਰਾਯ ਕਰ ਉਨਹੁ ਨੇ ਦੋਖ ਦੀਯੇ ਹਮ ਉਸ ਗਜਾਨਹੀਨ ਅਵਸ੍ਥਾ ਕੋ ਹੀ ਨਿਤਜ ਗਜਾਨ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੈ ਮਾਨਤੇ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਉਨਕੇ ਦੋਖ ਦੇਨੇ ਕਾ ਥਾਨ ਹੀ ਕੋਈ ਨਾ ਸਿਧ

ਹੂਯੇ। ਉਨਹੁ ਨੇ ਜੋ ਦੋਖ ਦੀਯੇ ਸੋ ਸਭ ਅਸ੍ਥਾਨ ਦੀਯੇ ਅਰ ਮਾਯਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਦੂਸਰਾ ਗਜਾਨ ਮਾਨੇ ਬਿਨਾ ਦੋਖ ਭੀ ਆਵੇ ਹੈ। ਕਾਹੇ ਤੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਗਜਾਨ ਕਾਹੂ ਕਾ ਸੱਤ੍ਰ ਮਿੱਤ੍ਰ ਨਹੀ ਅਰ ਕਾਹੂੰ ਕੋ ਸੁਖ ਦੁਖ ਦੇਨੇ ਵਾਲਾ ਨਹੀ ਅਰ ਸਤ੍ਰੁਤਾ ਮਿਤ੍ਰਤਾ ਔਰ ਸੁਖ ਦੁਖ ਦੇਣਾ ਗਜਾਨ ਮੈ ਪ੍ਰਸਿਧ ਦੇਖੀਐ ਹੈ। ਕਾਹੇ ਤੇ ਭਗਤੋ ਸਾਥ ਮਿਤ੍ਰਤਾ ਤਿਨ ਕੇ ਬਿਰੋਧੀਓਂ ਸਾਥ ਸਤ੍ਰੁਤਾ ਅਰ ਭਗਤੋ ਕੋ ਸੁਖ ਦੇਣਾ ਤਿਨਕੇ ਬਿਰੋਧੀਓਂ ਕੋ ਦੁਖ ਦੇਣਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਗਜਾਨ ਮੈ ਪ੍ਰਸਿਧ ਭਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਰ ਯੇ ਸਤ੍ਰ ਮਿਤ੍ਰਾਦੀ ਭਾਵ ਸਭ ਬਿਕਾਰ ਹੈ। ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸ੍ਵਰੂਪ ਗਜਾਨ ਮੈ ਮਾਨੇਗੇ ਤਬ ਵਹੁ ਵਿਕਾਰੀ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਔ ਵਿਕਾਰੀ ਹੁਯੇ ਉਸਕੀ ਨਿਰਵਿਕਾਰ ਹੋਨਾ ਰੂਪ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੀ। ਯਾ ਤੇ ਮਾਯਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਦੂਸਰਾ ਗਜਾਨ ਇਨ ਵਿਕਾਰੋ ਵਾਲਾ ਅਵਸ ਮਾਨਣਾ ਅਰ ਵਿਕਾਰੋ ਵਾਲੇ ਮਾਯਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਸੇ ਦੂਸਰਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਗਜਾਨ ਭੀ ਯੁਕਤੀ ਸੈ ਸਿੱਧ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਜਬ ਕੋਈ ਪੁਰਖ ਵਾਰਤਾ ਸੁਨਾ ਕਰ ਸੁਨਨੇ ਵਾਲੇ ਕੋ ਪੂਛੇ ਹਮਾਰੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਨੀ ਤਬ ਜਿਸ ਪੁਰਖ ਕੀ ਬੁਧੀ ਵਾਰਤਾ ਸੁਨਨੇ ਸਮੇ ਅਪਨੇ ਅਸ੍ਥਾਨ ਮੇ ਨਹੀ ਰਹੀ, ਵਹੁ ਕਹੇ ਹੈ ਮੈਨੇ ਨਹੀ ਸੁਨੀ, ਮੇਰੀ ਬੁਧੀ ਉਸ ਸਮੇ ਠਿਕਾਨੇ ਨਹੀ ਥੀ, ਯਾ ਕਹਨੇ ਸੇ ਅੰਤਾਕਰਣ ਰੂਪ ਬੁਧੀ ਕੋ ਠਿਕਾਨੇ ਬੇਠਿਕਾਨੇ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੀ ਦੂਸਰੀ ਬੁਧੀ ਜੈਸੇ ਜੀਵ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਜਿਸਕਾ ਨਾਮ ਸਾਖੀ ਹੈ। ਵੈਸੇ ਹੀ ਮਾਯਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਦੂਸਰੀ ਬੁਧੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਦੂਸਰੀ ਬੁਧੀ ਅਵਸਜ ਮਾਨਣੀ ਵਹੀ ਨਿਰਗੁਣ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਹੈ। ਬੁਧੀ ਚੇਤਨਜ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਾਸ ਗਜਾਨ ਚਾਨਣਾ ਸਭ ਏਕ ਕੇ ਨਾਮ ਹੈ ਅਰ ਪੂਰਬ ਜੋ ਯਹ ਕਹਿਆ ਥਾ ਬੁਧੀ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਨਿਰਬੁਧੀ ਹੋਨਾ ਚਾਹੀਯੇ ਸੋ ਕਹਿਨਾ ਸਰਬਥਾ ਹੀ ਬਿਨਾ ਬਿਚਾਰ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਮਾਯਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਭੀ ਮਾਯਾਵਤ ਅਨਾਦਿ ਹੈ ਏਵੰ ਸਭੀ ਵਸਤੁ ਅਨਾਦਿ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਪਹਲਾਦਿ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਅਰ ਜੇ ਕੋਈ ਸਿਧ ਕਰ ਸਕੇ ਸੋ ਬਤਾਵੇ, ਬਤਾਵਤਾ ਕੋਈ ਨਹੀ ਇਸਸੇ ਜਾਨਤਾ ਭੀ ਕੋਈ ਨਹੀ। ਯਹੀ ਵਾਰਤਾ ਜਾਕਰ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰੀ ਕੋ ਸਾਜੇ ਈਹਾਂ ਜਪ ਮੈ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੈ ਸੂਚਨ ਕਰੀ ਜੋ ਕੋਈ ਬਤਾਵਨ ਕਾ ਅਭਿਮਾਨ ਰਖੇ ਤਬ ਉਸ ਸੇ ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਹੈ ਤੁਮ ਅਪਨੀ ਬਾਨੀ ਸੇ ਕਹਤੇ ਹੋ ਵਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਬਾਨੀ ਸੇ ਅਪਨੀ ਬਾਨੀ ਸੇ ਕਹੋ ਤਬ ਪਿਤਾ ਕਾ ਜਨਮ ਪੁਤ੍ਰ ਕੋ ਨਾ ਭਾਨ ਹੋਨੇਵਤ ਅਪਨੇ ਸੇ ਪਹਲੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਰਚਨਾ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੋ ਤੁਮ ਬੁਧੀਮਾਨੋ ਕੇ ਆਗੇ ਬਿਨਾ ਦੇਖੇ ਦਿਨਾਦਿ ਨਿਰਣੇ ਕਰ ਕਬੀ ਨਹੀ ਕਹ ਸਕਤੇ। ਯਾ ਤੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸੇ ਕਹੋ ਤਬ ਬਾਣੀ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਹੈ, ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਸਿਧ ਕਰੋ ਅਰ ਉਸ ਬਾਣੀ ਕਾ ਵਹੀ ਅਰਥ ਹੈ ਜੋ ਤੁਮ ਕਹਤੇ ਹੋ ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਸਿਧ ਕਰੋ ਪੀਛੇ ਨਿਸੰਕ ਬੁਧੀਮਾਨੋ ਕੀ ਸਭਾ ਮੇ ਬੈਠ ਕੇ ਕਹੋ ਨਾ ਨਿਰਣੇ ਕਰ ਸਕੋ ਤਬ ਮਾਨੋ ਮਾਯਾਵਤ ਮਾਯਾ ਕੇ ਕਾਰਯ ਸਭੀ ਅਨਾਦਿ ਹੈ ਕੋਈ ਉਨਕਾ ਪਹਲਾ ਦਿਨ ਨਹੀ। ਜਿਸ ਸਮੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੋ ਬੁਧੀਹੀਨ ਸਿਧ ਕਰ ਅਭਾਵ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰ ਸਕੋ ਸਭ ਕੀ ਅਨਾਦਿਤਾ ਮੈ ਏਤਾ ਬਿਸੇਖ ਹੈ, ਅਨਾਦਿਤਾ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਹੈ ਏਕ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੇਂ ਦੂਸਰੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਸੇਂ। ਚੇਤਨ ਮਾਯਾ- ਮਾਯਾ ਸਾਥ ਚੇਤਨ ਕਾ ਮੇਲ, ਜੀਵ ਈਸ- ਜੀਵ ਈਸ ਕਾ ਭੇਦ, ਯੇ ਖਟ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੇ ਅਨਾਦਿ ਹੈ ਕਿਉਂਕਿ ਇਨਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੀ ਆਦਿ ਨਹੀ ਔਰ ਸਭ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਅਨਾਦਿ ਹੈ ਐਸਾ ਕੋਈ ਸਮਯ ਨਹੀ ਜਬ ਸੰਸਾਰ ਮੈ ਕਿਸੇ ਪਦਾਰਥ ਕਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਤੂਟ ਗਯਾ ਹੋਵੇ। ਪ੍ਰਵਾਹ ਸਭ ਕਾ ਨਿਰੰਤਰ ਚਲ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰੂਪ ਸੇ ਸਭੀ ਅਨਾਦਿ ਹੈ ਯਾ ਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਮੀਮਾਸਾ ਸਾਸਤ੍ਰ ਕੇ ਕਰਤਾ ਜੈਸੇ ਮੁਨਿ ਰਿਖਿ ਨੇ ਜਗਤ ਕੋ ਅਨਾਦੀ ਮਾਨਜਾ ਹੈ। ਪ੍ਰਵਾਹ ਮੈ ਭੀ ਏਤਾ ਬਿਸੇਖ ਹੈ ਕੋਈ ਅਲਪ ਕਾਲ ਸਥ੍ਹਾਈ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਪ੍ਰਵਾਹ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਦੀਪ ਸਿਖਾ ਕਾ ਨਦੀ ਜਲ ਕਾ ਕੋਈ ਬਹੁਤ ਕਾਲ ਸਥਾਈ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਵੇਦ ਕਾ ਅਰ ਪਾਂਚ ਤਤ੍ਵੋ ਕਾ ਵੇਦ ਮੈ ਵੇਦ ਕੀ ਰਚਨਾ ਕਲਪ ਕਲਪ ਮੈ ਪੂਰਬ ਰਚਨਾ ਕੇ ਤੁਲ੍ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਵੇਦ ਭੀ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰੂਪ ਸੇ ਅਨਾਦਿ ਹੈ ਐਸੇ ਹੀ ਆਕਾਸਾਦਿਕ ਹੈ। ਮੀਮਾਸਕ ਵੇਦ ਕੋ, ਨੈਯਾਯਿਕ ਆਕਾਸਾਦਿਕੋ ਕੋ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੇ ਅਨਾਦਿ ਮਾਨੇ ਹੈ, ਸੋ ਅਸੰਗਤ ਹੈ। ਰਹੋ ਅਧਿਕ ਬਿਚਾਰ ਇਨ ਦੋਨੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰੂਪ ਸੇ ਅਨਾਦਿ ਪਦਾਰਥੋ ਕੀ ਰਚਨਾ ਜੈਸੀ ਆਪ

ਕੇ ਮਾਯਾ ਬ੍ਰਿਤੀ ਰੂਪ ਗਜਾਨ ਮੈ ਭਲੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਸੋਈ ਸਮ੍ਯਕ ਹੈ॥ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਬਿਭੂਤੀ ਬਰਨਨ ਕਰ ਗੁਰੂ ਪਰਮ ਬਿਭੂਤੀ ਕਹਤੇ ਹੂਯੇ ਸਬਦ ਸਮਾਪਤ ਕਰੇ ਹੈ-

ਸੋ ਪਾਤਿਸਾਹੁ ਸਾਹਾ ਪਤਿਸਾਹਿਬੁ ਨਾਨਕ ਰਹਣੁ ਰਜਾਈ ॥ ੧ ॥

(ਸੋ ਇਤਿ) ਪਾਤ ਪਾਰਸੀ ਮੈ ਸਿੰਘਾਸਨ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਸਾਹ ਸ੍ਵਾਮੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜ੍ਵਾਨ ਅਵਸ੍ਥਾ ਨੀਰੋਗ ਸਰੀਰ ਵਿਦਜਾਵਾਨ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਰਾਜਾ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਲੋਕ ਕਾ ਮੁਖ ਸ੍ਵਾਮੀ ਤਾ ਸੇ ਅਧਿਕ ਪਿਤਰਲੋਕ ਕਾ ਤਾ ਸੇ ਅਧਿਕ ਦੇਵ ਲੋਕ ਕਾ ਤਾ ਸੇ ਅਧਿਕ ਬ੍ਰਹਮ ਲੋਕ ਕਾ ਸ੍ਵਾਮੀ ਹਿਰਣਜਗਰਭ ਤਿਸਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਆਪ ਹੋ, ਸੋਈ ਆਪ ਇਸ ਬੈਕੁੰਠ ਭਵਨ ਕੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਹੋ, ਯਾ ਤੇ ਸੋ ਸਾਹਾ ਪਤਿ ਪਾਤਸਾਹ ਸਾਹਬ ਐਸੇ ਅਨ੍ਵਯ ਕਰ ਤੁਕ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ- ਹੇ ਭਗਵਨ! ਜਿਸਕੀ ਪੀਛੇ ਦਿਬਜ ਬਿਭੂਤੀ ਬਰਨਨ ਕਰੀ ਸੋ ਆਪ ਸਾਹਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਲੋਕ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਸੇ ਲੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਲੋਕ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਹਿਰਣਜਗਰਭ ਪ੍ਰਯੰਤ ਸਰਬ ਸ੍ਵਾਮੀਯੋ ਕੇ ਪਤਿ ਨਾਮ ਸ੍ਵਾਮੀ ਹੋ। ਪੁਨਾ ਪਾਤ ਨਾਮ ਆਪ ਬੈਕੁੰਠ ਕੇ ਸਿੰਘਾਸਨ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਹੋ ਯਾ ਹੀ ਤੇ ਸਾਹਬ ਨਾਮ ਸਰਬ ਕੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਹੋ। ਭਾਵ ਸਰਬ ਕੇ ਮਹਾਰਾਜਾਧਿਰਾਜ ਹੋ, ਯਹੀ ਵਾਰਤਾ ਗੁਰ ਪੁਨਾ ਕਹੇ ਹੈ- (ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਜਿਸ ਕਾਰਨ ਸੇ ਸੰਪੂਰਣ ਸੂਰਜ ਚੰਦ੍ਰ ਅਗਨੀ ਆਦਿਕ ਆਪ ਕੇ ਡਰ ਸੇ ਤੁਮਾਰੀ ਰਜਾਈ ਨਾਮ ਆਗਜਾ ਮੇ ਰਹੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਆਪ ਸਰਬ ਕੇ ਰਾਜਾਧਿਰਾਜ ਹੋ। ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇ ਬਚਨ ਹੈ 'ਕੋਊ ਹਰਿ ਸਮਾਨਿ ਨਹੀ ਰਾਜਾ' ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਪਰਮ ਬਿਭੂਤੀ ਬਰਨਨ ਕਰ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਅਪਨੇ ਨਾਮ ਸੇਂ ਅਸਤੋਤ੍ਰ ਕੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕਰੀ। ਪੂਰਣ ਹੂਯਾ ਸੋਦਰ ਕਾ ਅਰਥ ॥੧॥ ਪੂਰਬ ਸਬਦ ਮੋ ਹਿਰਣਜਗਰਭ ਪ੍ਰਯੰਤ ਸਾਹੋ ਕਾ ਸਾਹ ਰੂਪ ਕਰ ਕਹਿਆ ਮਹਾਨ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਅਨੇਕੋ ਕੋ ਪ੍ਰਤਖਜ ਨਹੀ ਭਾਨ ਹੋਵੇ ਯਹ ਕਹੇ-

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਸੁਣਿ ਵਡਾ ਆਖੈ ਸਭੁ ਕੋਇ॥ ਕੇਵਡੁ ਵਡਾ ਡੀਠਾ ਹੋਇ॥

(ਸੁਣਿ ਇਤਿ) ਸਭੀ ਵਾਂਦੀ ਨਿਜ ਨਿਜ ਮਤ ਕੇ ਆਚਾਰਯੋ ਸੇ ਅਨੁਮਾਨਾਦਿਕੋ ਕਰ ਕਰੀ ਹੂਈ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਸਿਧੀ ਕੋ ਸੁਣ ਕਰ ਹੀ ਤਾ ਕੋ ਮਹਾਨ ਕਹੇ ਹੈ, ਅਪਰੋਖ ਕਰ ਨਹੀ ਕਹੇ। ਅਨੁਮਾਨਾਦਿਕੋ ਮੈ ਅਨੁਮਾਨ ਸੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਸਿਧੀ ਕਰਨੀ 'ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰਤੁ ਹੈ ਸੋਈ ਕੋਈ ਹੈ ਰੇ' ਐਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇ ਗੁਰੂ ਅਮਰ ਜੀ ਕੇ ਸਬਦ ਮੇ ਸਪਸ੍ਟ ਹੈ॥ ਔ ਕੇਵਡ ਕਹੀਯੇ ਕੇਤਾ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਰੂਪ ਈਸ੍ਵਰ ਵਡਾ ਮਹਾਨ ਹੈ, ਯਹ ਗਜਾਨ ਡੀਠਹ ਹੋਯ ਨਾਮ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨਾਦਿਕ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਅਪਨੇ ਸਾਥ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਅਪਰੋਖ ਸੇ ਹੀ ਨਿਸਚਿਤ ਹੋਵੇ ਹੈ॥

ਕੀਮਤਿ ਪਾਇ ਨ ਕਹਿਆ ਜਾਇ॥ ਕਹਣੈ ਵਾਲੇ ਤੇਰੇ ਰਹੇ ਸਮਾਇ ॥ ੧ ॥

ਯਾ ਹੀ ਤੇ ਅਪਰੋਖ ਬਿਨਾ ਅਨੁਮਾਨਾਦਿਕੋ ਸੇ ਨਿਸਚਯ ਵਾਲੇ ਵਾਦੀ ਏਤਾ ਮਹਾਨ ਈਸ੍ਵਰ ਏਤੇ ਮੋਲ ਸੇ ਮਿਲੇ ਹੈ ਐਸੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਕੀਮਤਿ ਪਾਇ ਨ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੇਤ ਮੋਲ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕਤੇ ਔ ਮੋਲ ਸੇ ਵਹੁ ਮਿਲੇ ਭੀ ਨਹੀ ਯਾ ਹੀ ਭਾਵ ਸੇ 'ਕੰਚਨ ਸਿਉ ਪਾਈਐ ਨਹੀ ਤੋਲਿ' ਐਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇ ਕਥਨ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਨਾ ਯਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਧਨ ਸੇ ਮਿਲੇ ਹੈ ਨਾ ਬਡੀ ਬੁਧੀ ਸੇ ਨਾ ਪੰਡਤਾਈ ਸੇ ਐਸੇ ਕਠਵਲੀ ਉਪਨਿਖਦ ਮੈ ਕਹਿਆ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਅਪਰੋਖ ਕੇ ਅਭਾਵ ਤੇ ਹੀਨ ਕਹਿਆ ਜਾਇ ਅਨੰਤ ਮਹਤ੍ਵ ਵਾਲਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਐਸਾ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤਿਨ ਸੇਂ ਕਹਯਾ ਭੀ ਨਹੀ ਜਾਵੇ॥ ਜੋ ਮੇਰੇ ਕੋ ਅਪਰੋਖਜ ਕਰ ਕਹੇ ਹੈ ਤਿਨ ਕੋ ਕਿ ਅਕਿਲ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਈਸ੍ਵਰ ਓਰ ਸੇ ਅਸੰਕਾ ਕਰ ਫਲ ਕਹੇ-

(ਕਹਣੈ ਇਤਿ) ਜੋ ਅਪਰੋਖ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਕਰ ਅਧਜਾਰੋਪ ਅਪਵਾਦ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਜਿਗਜਾਸੂਯੋ ਪ੍ਰਤਿ ਤੇਰੇ ਮਹਤ੍ਵ ਕੇ ਕਥਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹੈ ਵਹੁ ਸਮੁਦ੍ਰ ਕੀ ਅਵਧਿ ਲੇਨ ਹਿਤ ਗਈ ਲਵਣ ਪੁਤਲੀਵਤ ਤੇਰੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਰਹੇ ਸਮਾਯ, ਲੈ ਹੋਵੇ ਹੈ ॥੧॥ ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਸਮ੍ਯਕ ਜਾਣ ਕਰ ਕਹਨ ਵਾਲਿਯੋ ਕੋ ਤਿਸ ਮੇ ਸਮਾਵਨਾ ਫਲ ਕਹ ਕਰ ਪੁਨਾ ਕੈਮੁਤਕ ਨੈਜਾਯ ਸੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਮਹਤ੍ਵ ਕਾ ਨਾ ਜਾਨਨਾ ਕਹੇ-

ਵਡੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਗਹਿਰ ਗੰਭੀਰਾ ਗੁਣੀ ਗਹੀਰਾ ॥

(ਵਡੇ ਇਤਿ) ਗਹਰ ਪਦ ਲੋਕਨ ਮੈ ਗੰਭੀਰ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਸੰਸਕ੍ਰਿਤ ਕੇ ਗਹ੍ਵਰ ਸੇ ਬਨਾ ਹੋ ਤਬ ਗੁਫਾ ਕਾ, ਕੁੰਜ ਕਾ, ਦੰਭ ਕਾ, ਦੁਖ੍ਹ ਕਾ, ਬਨ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਗਹੀਰ ਪਦ ਗਹੇਰਾਵਤ ਗਹਰ ਸੇ ਹੈ ਵਾ ਗੰਭੀਰ ਸੇ ਹੈ। ਗਹਰ ਗੰਭੀਰ ਪਦ ਦੋ ਹੈ ਵਾ ਦੇਵ ਦੇਵਵਤ ਏਕ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਵਡੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਕਹੀਯੇ ਹੇ ਸਰਬ ਕੀ ਅਪੇਖਸ਼ਾ ਕਰ ਮਹਾਨ ਮੇਰੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਪੁਨਾ ਗਹਰ ਨਾਮ ਹੇ ਸਰਬ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਹੇਤ ਗੁਫਾ ਰੂਪ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਵਾ ਹੇ ਸਰਬ ਕੇ ਬਿਚਰਨੇ ਹੇਤ ਕੁੰਜ ਰੂਪ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ, ਕੁੰਜਲਤਾ ਸੇ ਢਾਪੀ ਹੁਈ ਬਨ ਕੀ ਗਲੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਹੇ ਗੰਭੀਰ ਕਹੀਯੇ ਦੇਸ ਕਾਲ ਸੇ ਥਾਹ ਸੂਨਜ ਅਗਾਧ ਈਸ੍ਵਰ ਵਾ ਗਹਰ ਗੰਭੀਰਾ ਨਾਮ ਸਰਬ ਇੰਦ੍ਰਾਦਿਕੋ ਸੇ ਗੰਭੀਰ ਹਿਰਣਗਰਭ ਸੇ ਭੀ ਤਿਸ ਕੋ ਸਰਬ ਸਮਰਥ ਦੇਨੇ ਕਰ ਅਤਿ ਗੰਭੀਰ ਈਸ। ਪੁਨਾ ਹੇ ਸਤਜ ਸੰਕਲਪਾਦਿ ਅਤਿ ਵਡੇ ਗੁਣੋ ਵਾਲੇ ਗਹੀਰਾ ਨਾਮ ਭਕਤੋ ਕੇ ਦੁਖ ਰੂਪ ਘਾਮ ਕੋ ਹਰਨੇ ਵਾਲੇ ਮਹਾਬਨ ਰੂਪ ਈਸ ਤੇਰਾ ਮਹਤ੍ਵ ਜਾਨਨਾ ਤੋ ਕਿਆ ਕਹਨਾ ਹੈ।

ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ਤੇਰਾ ਕੇਤਾ ਕੇਵਡੁ ਚੀਰਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

ਪ੍ਰਥਮ 'ਕੋਇ ਨ ਜਾਣੈ ਤੇਰਾ ਕੇਤਾ ਕੇਵਡੁ ਚੀਰਾ॥' ਨਾਮ ਕੋਈ ਵਾਦੀ ਨਹੀ ਜਾਨ ਸਕਤਾ ਜੋ ਤੇਰਾ ਮਾਯਾ ਰੂਪ ਸੂਤ੍ਰ ਸੇ ਰਚਯਾ ਹੁਯਾ ਸੂਖਮ ਸਥੂਲ ਪ੍ਰਪੰਚ ਬਸਤ੍ਰ ਹੈ ਵਹੁ ਕੇਤੇ ਮਹਤ੍ਵ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਜਾਨ ਲੇਵੇ ਤਬ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਰਚਨਾ ਮੈ ਔ ਤਿਸਕੇ ਪਰਿਮਾਣ ਮੈ ਔ ਤਿਸਕੇ ਉਪਾਦਾਨ ਮੈ ਬਿਬਾਦ ਕੋਈ ਵਾਦੀ ਨਾ ਕਰੇ ਔ ਬਿਵਾਦ ਸਾਸਤ੍ਰੋਂ ਮੈ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਰਤੇ ਭਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਕੋਈ ਮਾਯਾ ਸੇ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਕਹੇ ਹੈ, ਕੋਈ ਪ੍ਰਮਾਣੁਯੋ ਸੇ ਕਹੇ ਹੈ, ਕੋਈ ਈਸ੍ਵਰ ਕੋ ਉਪਾਦਾਨ ਕਹੇ ਹੈ, ਕੋਈ ਕੇਵਲ ਨਿਮਿਤ ਕਹੇ ਹੈ ਔਰ ਤੋ ਕਿਆ ਕਹਨਾ ਹੈ। ਜੋਤਸੀ ਲੋਕ ਏਕ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਕੇ ਚਲ ਅਚਲ ਹੋਨੇ ਮੈ ਪੁਨਾ ਗੋਲ ਚਪਟੀ ਹੋਨੇ ਮੇ ਹੀ ਬਹੁਤ ਬਿਵਾਦ ਕਰੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਤੇਰੇ ਮਹਤ੍ਵ ਕਾ ਜਾਨਨਾ ਅਤਿ ਦੂਰ ਹੈ ॥ਰਹਾਉ॥ ਕਹੀ ਵਾਰਤਾ ਕੋ ਪੁਨਾ ਬਿਸਥਾਰ ਸੇ ਕਹੇ-

ਸਭਿ ਸੁਰਤੀ ਮਿਲਿ ਸੁਰਤਿ ਕਮਾਈ ॥

(ਸਭਿ ਇਤਿ) ਸਭ ਸੁਰਤੀ ਮਿਲ ਕਹੀਯੇ ਸੰਪੂਰਨ ਨੈਯਾਯਿਕ ਬੈਸੇਖਿਕ ਬੁਧਿ ਬਿਸੇਖ ਵਾਲਜੋ ਨੇ ਮਿਲ ਨਾਮ ਬਿਵਾਦ ਸਭਾ ਮੈ ਸੰਗਮ ਕਰ ਦ੍ਰਬਜਾਦਿ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਸੋਧਨ ਕਰਕੇ ਐਸੀ ਸੁਰਤਿ ਨਾਮ ਉਦੇਸ ਲਖਣ ਪਰੀਖਾ ਰੂਪ ਬੁਧਿ ਕਮਾਈ ਨਾਮ ਉਤਪੱਨ ਕਰੀ ਜਿਸ ਉਦੇਸ ਲਖਣ ਪਰੀਖਾ ਰੂਪ ਬੁਧਿ ਸੇ ਤੇਰਾ ਯਥਾਯੋਗ ਮਹਤ੍ਵ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਵਸਤੁ ਕੇ ਨਾਮ ਲੇਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਕੋ ਉਦੇਸ ਕਹੇ ਹੈ ਤਿਸ ਕੇ ਅਸਾਧਾਰਣ ਧਰਮ ਕਹਨੇ ਕਾ ਨਾਮ ਲਖਣ ਹੈ। ਜਿਸ ਵਸਤੁ ਕਾ ਲਖਣ ਕੀਆ ਤਿਸਕਾ ਵਹੁ ਬਨੇ ਹੈ ਵਾ ਨਹੀ, ਇਸ ਪਰਖਨ ਕਾ ਨਾਮ ਪਰੀਖਾ ਹੈ॥

ਸਭ ਕੀਮਤਿ ਮਿਲਿ ਕੀਮਤਿ ਪਾਈ ॥

ਪੁਨਾ ਸਭਿ ਕੀਮਤਿ ਨਾਮ ਸੰਪੂਰਣ ਮੀਮਾਸਕੋ ਨੇ ਏਤੇ ਯਗ ਰੂਪ ਕੀਮਤ ਸੇ ਪੁਤ੍ਰ ਮਿਲੇ ਹੈ, ਏਤੇ ਸੇ ਧਨ ਮਿਲੇ ਹੈ, ਏਤੇ ਸੇ ਏਤਾਕਾਲ ਸ੍ਵਰਗ ਮਿਲੇ ਹੈ, ਐਸੇ ਵਿਚਾਰ ਸਭਾ ਮੈ ਸੰਗਮ ਕਰ ਤੇਰੀ ਕਰਮ ਰੂਪ ਕੀ ਕੀਮਤ ਪਾਈ, ਜਿਸ ਸੇ ਤੇਰਾ ਮਹਤ੍ਵ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋ ਜਾਵੇ। ਮੀਮਾਸਕ ਕਰਮ ਕੋ ਹੀ ਈਸ੍ਵਰ ਮਾਨੇ ਹੈ।

ਗਿਆਨੀ ਧਿਆਨੀ ਗੁਰ ਗੁਰਹਾਈ ॥
ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ਤੇਰੀ ਤਿਲੁ ਵਡਿਆਈ ॥ ੨ ॥

ਪੁਨਾ ਗਜ਼ਾਨੀ ਸਾਖ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ਪੁਰਖ ਕੇ ਬਿਵੇਕ ਗਜ਼ਾਨ ਸੇ ਤੇਰੇ ਮਹਤ੍ਵ ਕੋ ਖੋਜੇ ਹੈ ਏਵੰ ਬ੍ਰਿਤਿ ਕੀ ਏਕਾਕਾਰਤਾ ਰੂਪ ਧਜ਼ਾਨ ਸੇ ਧਜ਼ਾਨੀ ਯੋਗੀ ਜਨ ਭਾਵ ਪਾਤੰਜਲ ਖੋਜੇ ਹੈ। ਨਰ ਤਿਰਯਕ ਯੋਨੀਯੋ ਕੀ ਅਪੇਖਾ ਕਰ ਪੁੰਨਜ ਫਲ ਰੂਪ ਗੁਰੁ ਨਾਮ ਬਡੀ ਦੇਵ ਯੋਨੀ ਸੇ ਦੇਵ ਖੋਜੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਗੁਰੁਹਾਈ ਦੇਵਨ ਕੇ ਹਨਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਦੇਵ ਬਿਰੋਧੀ ਰਾਖਸ ਰਾਵਣਾਦਿਕ ਜਿਸ ਕੋ ਸੀਘ੍ਰ ਰਾਖਸ ਭਾਵ ਸੇ ਹੀ ਖੋਜੇ ਹੈ, ਜਯ ਬਿਜਯ ਕੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਪੁਤ੍ਰੋ ਕਾ ਸ੍ਰਾਪ ਹੋਨੇ ਕਾਲ ਮੈ ਸੀਘ੍ਰ ਲਾਭ ਰਾਖਸ ਭਾਵ ਸੇ ਕਹਿਆ ਥਾ, ਇਸ ਭਾਵ ਸੇ ਰਾਖਸ ਭਾਵ ਸੇ ਖੋਜੇ ਹੈ ਅਰਥ ਕੀਆ॥ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਜੇਤਿਯੋ ਨੇ ਤੇਰੇ ਮਹਤ੍ਵ ਕੇ ਲਾਭ ਹੇਤ ਸੁਰਤਿ ਕਮਾਵਨਾਦਿ ਯਤਨ ਕੀਯੇ। ਤਿਨ ਸਭਨੋ ਸੇ ਕਹਣ ਨ ਜਾਈ ਕਹੀਯੇ ਕਹਜ਼ਾ ਨਹੀ ਜਾਤਾ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਬਾਣੀ ਸੇ ਅਗਮਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਤਿਲ ਨਾਮ ਕਿੰਚਿਤ ਮਾਤ੍ਰ ਭੀ ਮਹਤ੍ਵ ॥੨॥ ਕਿੰਚ ਜਿਨ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਤੇਰਾ ਮਹਤ੍ਵ ਕਹਣੇ ਯੋਗਜ ਪੁਰਖ ਅਪਨੇ ਕੋ ਜਾਨੇ ਵਹੁ ਸਾਧਨ ਭੀ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ-

ਸਭਿ ਸਤ ਸਭਿ ਤਪ ਸਭਿ ਚੰਗਿਆਈਆ ॥
ਸਿਧਾ ਪੁਰਖਾ ਕੀਆ ਵਡਿਆਈਆ ॥
ਤੁਧੁ ਵਿਣੁ ਸਿਧੀ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਈਆ ॥

(ਸਭਿ ਇਤਿ) ਸੰਪੂਰਣ ਜੋ ਸਤ ਸਬਦ ਕੇ ਅਰਥ ਸਤ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਸੰਪੂਰਣ ਜੋ ਤਪ ਸਬਦ ਕੇ ਅਰਥ ਕ੍ਰਿਛ੍ਰ ਬ੍ਰਤ ਔ ਚਾਂਦ੍ਰਯਣਾਦਿ ਬ੍ਰਤ ਔ ਬਰਣਾਸ੍ਰਮੋ ਕੇ ਧਰਮ ਰੂਪ ਤਪ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਸੰਪੂਰਣ ਜੋ ਪੁਰਖੋ ਮੈ ਦੇਵੀ ਸੰਪਦਾ ਕੇ ਗੁਣ ਰੂਪ ਚੰਗਿਆਈਆ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਸਿਧਾ ਪੁਰਖਾ ਕੀਆ ਜੋ ਅਨਿਮਾਦਿ ਸਿਧਿ ਰੂਪ ਵਡਿਆਈਆਂ ਹੈ ਇਨ ਸੰਪੂਰਣੋ ਕੀ ਤੁਧੁ ਵਿਣੁ ਨਾਮ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨ ਸਿਧੀ ਲਾਭ ਕਿਸੇ ਨਹੀ ਪਾਇਆ ਵਾ ਤੇਰੀ ਕਿਰਪਾ ਸੇ ਹੀ ਸਤਜ਼ਾ ਭਾਖਣਾਦਿਕੋ ਕਾ ਲਾਭ ਸਤਜਵਾਦੀ ਜਨੋ ਨੇ ਔਰ ਤਪੋ ਕਾ ਲਾਭ ਤਪਸੀਯੋ ਨੇ ਔਰ ਦੈਵੀ ਗੁਣੋ ਕਾ ਲਾਭ ਮੁਮੁਖੂ ਜਨੋ ਨੇ ਅਨਿਮਾਣਿ ਸਿਧੀਯੋ ਕਾ ਲਾਭ ਸਿਧੋ ਨੇ ਪਾਇਆ ਹੈ ਸੋਈ ਕਹੇ-

ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਨਾਹੀ ਠਾਕਿ ਰਹਾਈਆ ॥ ੩ ॥

(ਕਰਮਿ ਇਤਿ) ਜਿਨ ਕੋ ਹੇ ਈਸ! ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਸਤਜ਼ਾਦਿ ਮਿਲੇ ਹੈ, ਨਹੀ ਤਿਨਕੇ ਕਾਹੂ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧ ਸੇ ਭੀ ਠਾਕਿ ਰਹਾਈਆ ਰੋਕੇ ਰਹਤੇ ਕਿੰਤੂ ਮਿਲੇ ਹੀ ਹੈ। ਯਦ ਵਾ ਹੇ ਈਸ! ਤਿਨ ਕੋ ਸਤਜ਼ਾਦਿ ਮਿਲੇ ਹੈ ਸੋ ਕਰਮਿ ਨਾਮ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਹੀ ਮਿਲੇ ਹੈ, ਨਹੀ ਤੋ ਠਾਕਿ ਰਹਾਈਆ ਨਾਮ ਰੁਕੇ ਹੀ ਰਹੇ ਹੈ, ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀ ਹੋਵੇ।

ਪੂਰਬ ਸਭ ਸਤ ਕਹਨੇ ਸੇ ਸਤ ਬਹੁਤੇ ਕਹੇ ਚੰਗਿਆਈਆ ਅਰ ਸਿਧਾ ਕੀ ਅਨਿਮਾਦੀ ਸਿਧੀਆ ਰੂਪ ਵਡਿਆਈਆ ਭੀ ਬਹੁਤ ਕਹੀਆ ਇਨ ਚਾਰੋ ਮੇ ਅਨਿਮਾਂਦੀ ਸਿਧੀਆ ਕੇ ਰੂਪ ਗੁਰੁਮਤ ਨਿਰਣਯ ਮੈ ਲਿਖੇ ਹੈ ਅਰੁ ਆਗੇ ਟੀਕਾ ਮੈ ਲਿਖੇਗੇ। ਚੰਗਿਆਈਆ ਦੇਵੀ ਸੰਪਦਾ ਕੇ ਗੁਣੋ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਬੇਦਾਂਤ ਗ੍ਰੰਥੋ ਮੈ ਗਿਆਨ ਕੇ ਸਾਧਨ ਲਿਖੇ ਹੈ ਸੋ ਭੀ ਸਭੀ ਪ੍ਰਕਰਣੋ ਮੇ ਆਗੇ ਟੀਕਾ ਮੈ ਕਹੇਂਗੇ ਅਰ ਨਿਰਣਯ ਸਾਗਰ ਮੈ ਲਿਖੇ ਹੈ, ਸਤ ਅਰ ਤਪ ਈਹਾਂ ਦਿਖਾਵੇ ਹੈ। ਗੀਤਾ ਕੇ ਸਤਾਰਵੇ ਅਧਜ਼ਾਯ ਮੈ ਸੰਪੂਰਣ ਕਰਮੋ ਕੀ ਪੂਰਣਤਾ ਹੇਤ 'ਓਂ ਤਤ ਸਤ' ਯੇ ਤੀਨ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਕੋ ਨਾਮ ਲੇਨੇ ਕਹੇ ਹੈ ਅਰ ਸਤ ਸਬਦ ਕੇ ਅਰਥ ਸਤ ਭਾਵ, ਸਾਧੁ ਭਾਵ, ਪ੍ਰਸਸਤ ਕਰਮ, ਯਗ ਦਾਨ, ਤਪ ਮੈ ਚਿਤ ਕੀ ਥਿਤੀ ਭਾਵ ਇਕੇਕਰਨ ਕੀ ਇਛਾ ਅਰ ਯਗ ਦਾਨ ਤਪ ਹੇਤ ਕ੍ਰਿਯਾ ਯੇ ਪਾਂਚ ਕਹੇ ਹੈ। ਕੋਸੋ ਮੈ ਔਰ ਭੀ ਧੀਰ, ਪਾਨਜ਼ਾ, ਬਿਦਜ਼ਮਾਨ, ਸਤਜ ਯੇ ਸਤ ਪਦ ਕੇ ਅਰਥ ਕਹੇ ਹੈ। ਯਹੀ ਮੂਲ ਮੇ ਕਹੇ ਸਭ ਸਤ

ਹੈ ਸਦ ਭਾਵ ਵਸਤੁ ਕੇ ਹੋਨੇ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤਹਾਂ ਸਤ ਕਹਨਾ ਐਸੇ ਹੈ। ਗੁਰੁ ਸਤ ਭਾਵ ਗੁਰੁ ਹੈ, ਸਾਧੁ ਭਾਵ ਵਸਤੁ ਕੀ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰਤਾ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤਹਾਂ ਸਤ ਐਸੇ ਹੈ। ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਸਤੁ ਭਾਵ ਗੁਰੁ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਹੈ। ਪ੍ਰਸਸਤ ਕਰਮ ਮੰਗਲ ਕਰਮ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤਹਾਂ ਸਤ ਸਬਦ ਐਸੇ ਹੈ। ਗੁਰੁ ਕੇ ਜਨਮ ਕਰਮ ਸਤ ਭਾਵ ਗੁਰੋ ਕੇ ਜਨਮ ਔ ਗੁਰੋ ਕੇ ਉਪਦੇਸਾਦਿ ਰੂਪ ਕਰਮ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਹੈ। ਯਗ ਦਾਨ ਤਪ ਮੈ ਚਿਤਬ੍ਰਿਤੀ ਲਗਾਵਨੀ ਅਰ ਇਨਕੇ ਹੇਤ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਰਨੀ ਇਨ ਦੋਨੋ ਕਾ ਨਾਮ ਭੀ ਸਤ ਹੈ ਅਰ ਯਥਾਰਥ ਕਥਨ ਕਾ ਨਾਮ ਭੀ ਸਤ ਹੈ। ਜੋ ਜੋਗ ਕੇ ਅੰਗੋ ਮੈ ਪਤੰਜਲੀ ਰਿਖੀ ਨੇ ਯਮੋ ਵਿਖੇ ਮੁਖ੍ ਗਿਨਜਾ ਹੈ ਯੇ ਸਭ ਸਤ ਪਦ ਕੇ ਅਰਥ ਸਤ ਵਸਤੁ ਹੈ। ਇਨ ਸਤੋ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਪਰਮੇਸੂਰ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਪਰਮੇਸੂਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਬਿਨਾ ਪੁਰਖ ਕੋ ਅਪਨਾ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਰੂਪ ਸੇ ਹੋਨਾ ਔ ਅਪਨਾ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਹੋਨਾ ਔ ਅਨੇਕ ਕਰਮੋ ਕਾ ਮੰਗਲ ਰੂਪ ਹੋਨਾ ਔ ਯਗ ਦਾਨ ਤਪੋ ਮੈ ਚਿਤ ਕੀ ਇਛਾ ਹੋਨੀ ਅਰ ਯਗਾਦਿਕੋ ਹੇਤ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਰਨੀ ਅਰ ਮੁਖ ਸੇ ਸਤਜ ਭਾਖਨ ਕਰਨਾ ਕਾਹੂ ਕੋ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਏਵੰ ਧੀਰ ਨਾਮ ਬਿਬੇਕੀ ਹੋਨਾ ਅਰ ਮਾਨਯ ਪੂਜਜ ਹੋਨਾ ਅਰ ਬਿਦਜਮਾਨ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਨਾ ਭੀ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਏਵੰ ਤਪ ਮਨੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਕੇ ਗਜਾਰਵੇ ਅਧਜਾਯ ਮੈ ਦੋ ਸੈ ਏਕ ਸਲੋਕ ਸੇ ਆਗੇ ਕ੍ਰਿਛ੍ਰ ਬ੍ਰਤ ਅਰ ਚਾਂਦ੍ਰਾਯਣ ਬ੍ਰਤ ਲਿਖੇ ਹੈ ਅਰ ਔਰ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਮੇ ਭੀ ਥੋੜਾ ਅੰਨ ਜਲ ਖਾਨੇ ਪੀਨੇ ਸੇ ਪਰੇ ਪਰਮ ਤਪ ਨਹੀ ਕਹਜਾ ਅਰ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਭੀ ਹੈ 'ਓਨ੍ਹੀ ਦੁਨੀਆ ਤੋੜੇ ਬੰਧਨਾ ਅੰਨੁ ਪਾਣੀ ਥੋੜਾ ਖਾਇਆ॥' ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਮਨ ਕੋ ਅਰ ਬਾਣੀ ਕੋ ਸਰੀਰ ਕੋ ਦੁਖ ਦੇਨੇ ਵਾਲਾ ਜੋ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵਿਹਿਤ ਕਰਮ ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਤਪ ਹੈ। ਯੋਗ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਵਾ ਗੁਰੋ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਮੰਤ੍ਰ ਸੇ ਚਿਤ ਕੀ ਏਕਾਗ੍ਰਤਾ ਕਰਨੀ ਮਨ ਕਾ ਤਪ ਹੈ। ਮਿਥਜਾ ਭਾਖਣ ਕਾ ਤਜਾਗ ਬਾਣੀ ਕਾ ਤਪ ਹੈ। ਖੁਧਾ, ਤ੍ਰਿਖਾ, ਸੀਤ, ਆਤਪ ਸਹਾਰਨੇ ਸਰੀਰ ਕਾ ਤਪ ਹੈ। ਖੁਧਾ ਤ੍ਰਿਖਾ ਬ੍ਰਤੋ ਮੈ ਸਹਾਰਨੀ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਸੋ ਬ੍ਰਤ ਯੇ ਹੈ ਤੀਨ ਦਿਨ ਸਾਯੰਕਾਲ, ਤੀਨ ਦਿਨ ਪ੍ਰਾਤਾਕਾਲ, ਤੀਨ ਦਿਨ ਅਯਾਚਿਤ ਭੋਜਨ ਕਰਨਾ, ਤੀਨ ਦਿਨ ਕੁਛ ਨਾ ਖਾਣਾ। ਇਸ ਬਾਰਾ ਦਿਨ ਕੇ ਬ੍ਰਤ ਕਾ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਜਾ ਪਤਜਕ੍ਰਿਛ੍ਰ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਛ੍ਰ ਖੇਦ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਯਹ ਖੁਧਾ ਰੂਪ ਖੇਧ ਦੇਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਇਸ ਤੇ ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਭੀ ਕ੍ਰਿਛ੍ਰ ਹੈ। ਅਯਾਚਿਤ ਕਹਨੇ ਕਾ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ ਅਪਨੇ ਮੁਖ ਸੇ ਮੇਰੇ ਕੋ ਯਹ ਵਸਤੁ ਦੇਵੋ ਐਸੇ ਨਹੀ ਕਹਨਾ ਜੋ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਦੇਵੇ ਸੋ ਖਾਇ ਲੇਨਾ। ਗੋ ਮੂਤ੍ਰ, ਗੋਬਰ, ਗੋ ਦੂਧ, ਗੋ ਦਧੀ, ਗੋ ਘ੍ਰਿਤ, ਕੁਸਾ ਕਾ ਪਾਨੀ ਯੇ ਸਭ ਮਿਲਾ ਕੇ ਏਕ ਦਿਨ ਪੀਨੇ ਦੂਸਰੇ ਦਿਨ ਉਪਵਾਸ ਰਖਨਾ ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਸਾਂਤਪਨ ਕ੍ਰਿਛ੍ਰ ਹੈ। ਗੋ ਮੂਤ੍ਰਾਦਿ ਖਟੋ ਕੋ ਖਟ ਦਿਨ ਪਾਨ ਕਰ ਸਾਤਵੇ ਦਿਨ ਉਪਵਾਸ ਕਰੇ ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਮਹਾਸ਼ਾਂਤਪਨ ਕ੍ਰਿਛ੍ਰ ਹੈ, ਯਹ ਬ੍ਰਤ ਜਬ ਕਿਸੇ ਪੁਰਖ ਸੇ ਨਾ ਖਾਣੇ ਯੋਗ ਵਸਤੁ ਖਾਈ ਜਾਵੇ ਅਰ ਨਾ ਗਮਨ ਕਰਨੇ ਯੋਗਜ ਇਸਤਰੀ ਸਾਥ ਬਜਾਭਿਚਾਰ ਕੀਯਾ ਜਾਵੇ, ਤਬ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਕਰਾਯਾ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਇਸੀ ਸੇ ਦੂਧ, ਦਹੀ, ਘੀ ਕੇ ਸਾਥ ਗੋ ਮੂਤ੍ਰ ਅਰ ਗੋਬਰ ਦੰਡ ਹੇਤ ਖੁਲਾਨੇ ਕਹੇ ਹੈ, ਜੋ ਆਗੇ ਕੋ ਕਬੀ ਐਸਾ ਨਾ ਕਰੇ। ਤੀਨ ਦਿਨ ਪ੍ਰਾਤਾਕਾਲ, ਤੀਨ ਦਿਨ ਸਾਯੰਕਾਲ, ਤੀਨ ਦਿਨ ਅਯਾਚਿਤ ਏਕ ਏਕ ਗ੍ਰਾਸ ਖਾਵੇ। ਤੀਨ ਦਿਨ ਨਿਰਾਹਾਰ ਰਹੇ, ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਅਤਿ ਕ੍ਰਿਛ੍ਰ ਹੈ। ਪ੍ਰਤਿ ਦਿਨ ਅਸਨਾਨ ਕਰਕੇ ਤੀਨ ਦਿਨ ਉਸਨ ਜਲ, ਤੀਨ ਦਿਨ ਉਸਨ ਘ੍ਰਿਤ, ਤੀਨ ਦਿਨ ਉਸਨ ਵਾਯੁ, ਭੋਜਨ ਕਰੇ, ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਤਪਤ ਕ੍ਰਿਛ੍ਰ ਹੈ। ਪਰਾਸਰ ਰਿਖਿ ਨੇ ਇਸਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਐਸੇ ਲਿਖਾ ਹੈ– ਤੀਨ ਦਿਨ ਖਟ ਖਟ ਪਲ ਜਲ ਪੀਵੇ, ਤੀਨ ਦਿਨ ਤੀਨ ਤੀਨ ਪਲ ਦੂਧ ਪੀਵੇ, ਤੀਨ ਦਿਨ ਏਕ ਏਕ ਪਲ ਘੀ ਪੀਵੇ ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਤਪਤ ਕ੍ਰਿਛ੍ਰ ਹੈ। ਪਲ ਈਹਾ ਚਾਰ ਤੋਲੇ ਮਾਪ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਇੰਦ੍ਰਯੋ ਕੇ ਸੰਯਮ ਸਹਿਤ ਹੁਯਾ ਸਾਵਧਾਨ ਹੋਕਰ ਬਾਰਾ ਦਿਨ ਨਿਰਾਹਾਰ ਰਹੇ, ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਪਾਰਾਕ ਕ੍ਰਿਛ੍ਰ ਹੈ। ਪ੍ਰਤਿਦਿਨ ਪ੍ਰਾਤਾਕਾਲ ਸਾਯੰਕਾਲ ਮਧਜਾਨਕਾਲ ਮੇ ਤੀਨ ਵਾਰ ਅਸਨਾਨ ਕਰ ਪੂਰਣਮਾ ਕੇ ਦਿਨ ਪੰਦ੍ਰਾ ਗ੍ਰਾਸ ਭੋਜਨ ਕਰਕੇ ਕ੍ਰਿਸਨ ਪਖ ਕੀ ਏਕਮ ਸੇ ਏਕ ਏਕ ਗ੍ਰਾਸ ਨਜੂਨ ਕਰਕੇ ਚਤੁਰ ਦਸੀ ਕੋ ਏਕ ਗ੍ਰਾਸ ਭੋਜਨ ਕਰ ਅਮਾਵਸ ਕੋ ਨਿਰਾਹਾਰ ਰਹੇ। ਫੇਰ ਸੁਕਲ ਪਖ ਕੀ ਏਕਮ ਸੇ ਏਕ ਏਕ ਗ੍ਰਾਸ ਬਢਾਵੇ ਪੂਰਣਮਾ ਕੋ ਪੰਦ੍ਰਾ ਪੂਰੇ ਕਰੇ, ਇਸਕਾ

ਨਾਮ ਪਿਪਲੀਕਾ ਚਾਂਦ੍ਰਾਯਣ ਹੈ। ਪਿਪਲੀਕਾ ਚੀਟੀ ਮਧਜ ਮੈ ਸੂਖਮ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਇਸ ਬ੍ਰਤ ਮੇ ਆਹਾਰ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਪਿਪਲੀਕਾ ਚਾਂਦ੍ਰਾਯਣ ਹੈ। ਸੁਕਲ ਪਖ ਕੀ ਏਕਮ ਸੇ ਲੇ ਏਕ ਏਕ ਗ੍ਰਾਸ ਬਢਾਕਰ ਪੂਰਣਮਾ ਮੈ ਪੰਦ੍ਰਾ ਪੂਰੇ ਕਰ ਕ੍ਰਿਸਨ ਪਖ ਕੀ ਏਕਮ ਸੇ ਏਕ ਏਕ ਘਟਾਕਰ ਅਮਾਵਸ ਕੋ ਨਿਰਾਹਾਰ ਰਹੇ, ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਯਵ ਚਾਂਦ੍ਰਾਯਣ ਹੈ। ਸੁਕਲ ਪਖ ਵਾ ਕ੍ਰਿਸ੍ਨ ਪਖ ਕੀ ਏਕਮ ਸੇ ਆਰੰਭ ਕਰ ਏਕ ਮਾਸ ਪ੍ਰਯੰਤ ਇੰਦਯੋ ਕੇ ਸੰਯਮ ਸਹਿਤ ਦਿਨ ਕੇ ਆਧ ਮੇ ਪ੍ਰਤਿਦਿਨ ਆਠ ਗ੍ਰਾਸ ਭੋਜਨ ਕਰੇ, ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਯਤਿ ਚਾਂਦ੍ਰਾਯਣ ਹੈ। ਮਾਸ ਪ੍ਰਯੰਤ ਚਾਰ ਗ੍ਰਾਸ ਪ੍ਰਾਤਾਕਾਲ ਭੋਜਨ ਕਰੇ, ਚਾਰ ਰਾਤ੍ਰੀ ਕੋ ਭੋਜਨ ਕਰੇ, ਇਸਕਾ ਨਾਮ ਸਿਸੁ ਚਾਂਦ੍ਰਾਯਣ ਹੈ। ਏਕ ਮਾਸ ਮੈ ਦੋ ਸੈ ਚਾਲੀਸ ਗ੍ਰਾਸੋ ਮੇ ਕਬੀ ਪਾਚ ਕਬੀ ਪੰਦ੍ਰਾ ਕਬੀ ਸੋਲਾਂ ਕਬੀ ਨਿਰਾਹਾਰ ਰਹਕਰ ਬ੍ਰਤ ਕਰੇ ਏਕ ਯਹ ਭੀ ਚਾਂਦ੍ਰਾਯਣ ਹੈ। ਏਵੰ ਸੀਤ ਕਾਲ ਮੈ ਜਲ ਮੈ ਖੜੇ ਹੋਨਾ, ਉਸਨ ਸੇ ਅਗਨਿ ਤਾਪਨੀ, ਚੁਮਾਸੇ ਮੇ ਬਰਖਾ ਸਹਾਰਨੀ ਤਪ ਹੈ। ਮੁਖ ਤਪ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਬਰਣੋ ਆਸ੍ਰਮੋ ਕੇ ਧਰਮ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਬ੍ਰਾਹ੍ਮਣ ਕਾ ਸਾਸਤ੍ਰੋ ਕਾ ਗਜਾਨ ਤਪ ਹੈ। ਖਤ੍ਰੀ ਕਾ ਪ੍ਰਜਾ ਕਾ ਪਾਲਨ ਤਪ ਹੈ। ਬੈਸਜ ਕਾ ਧਰਮ ਕਾ ਬਣਜ ਅਰ ਕ੍ਰਿਖੀ ਤਪ ਹੈ। ਸੂਦ੍ਰ ਕਾ ਤੀਨੋ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਤਪ ਹੈ। ਬ੍ਰਹਮ੍ਚਾਰੀ ਕਾ ਵਿਦਜਾ ਪੜਨੀ, ਗੁਰੁ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਤਪ ਹੈ। ਗ੍ਰਿਹਸਤ ਕਾ ਯਥਾਸਕਤ ਦਾਨ ਕਰਨਾ ਤਪ ਹੈ। ਬਾਨ ਪ੍ਰਸ੍ਥ ਕਾ ਜਲ ਧਾਰਾ ਸਹਾਰਨਾਦਿ ਤਪ ਹੈ। ਸੰਨਜਾਸੀ ਕਾ ਸਰਬਤ ਤਜਾਗ ਕਰਨਾ ਤਪ ਹੈ। ਸੰਨਜਾਸੀ ਤਜਾਗੀ ਮਾਤ੍ਰ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਦਤ ਔ ਸੰਕਰ ਮਤ ਕੇ ਮਠਧਾਰੀ ਔ ਅਵਧੂਤ ਗੁਸਾਈਯੋਂ ਨੇ ਔ ਏਕ ਦੰਡ ਵਾਲੇ ਦੰਡੀਯੋ ਨੇ ਅਪਨੇ ਮੈ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਰ ਰਖਾ ਹੈ। ਰਾਮਾਨੁਜ ਮਤ ਕੇ ਤ੍ਰਿਦੰਡੀਯੋ ਨੇ ਉਨਸੇ ਭੀ ਅਧਿਕ ਅਪਨੇ ਮੈ ਮੁਖ ਮਾਨਾ ਹੂਯਾ ਹੈ। ਪਰੰਤੁ ਪਦਾਰਥ ਕਾ ਗ੍ਰਹਣ ਯੇ ਸਭੀ ਗ੍ਰਹਸ੍ਥੋ ਸੇ ਦਸ ਹਿਸੇ ਬਢਕੇ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸੰਨਜਾਸੀ ਨਾਮ ਕਾ ਮੁਖ ਅਰਥ ਯੇ ਨਹੀ ਤਜਾਗੀ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ। ਸੋ ਤਜਾਗੀ ਇਨ ਮਤੋ ਸੇ ਆਨ ਮਤੋ ਮੇ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਇਨਕਾ ਨਾਮ ਸੰਨਜਾਸੀ ਕੰਗਲੇ ਕੇ ਲਖਮੀਧਰ ਨਾਮਵਤ ਹੈ। ਇਸ ਲੀਯੇ ਚੌਥਾ ਆਸ੍ਰਮ ਤਜਾਗੀ ਲੋਕ ਹੈ ਜੋ ਕਰਮ ਕਰਤੇ ਹੀ ਫਲ ਕੀ ਇਛਾ ਨਹੀ ਰਖੇ। ਹਾਥ ਮੈ ਬਾਂਸ ਕੇ ਲਕੜੇ ਪਕੜਨੇ ਵਾਲੇ ਔ ਜਟਾਧਾਰੀ ਨਹੀ। ਯਹ ਗੀਤਾ ਮੈ ਸਿਧਾਂਤ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕਰਮ ਫਲੋ ਕੇ ਤਜਾਗੀ ਸੰਨਜਾਸੀ ਕਾ ਤਜਾਗ ਕਰਨਾ ਤਪ ਹੈ। ਇਨ ਤਪੋ ਮੇ ਚਾਂਦ੍ਰਾਯਣ ਬ੍ਰਤ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਚੰਦ੍ਰਲੋਕ ਮੇ ਜਾਵੇ ਹੈ ਔਰ ਬਹੁਤ ਬਾਛਿਤ ਅਸ੍ਥਾਨੋ ਕੋ ਪਾਵੇ ਹੈ। ਜੋ ਜੋ ਬਡੇ ਅਸ੍ਥਾਨ ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਤਪ ਸੇ ਮਿਲਤੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਕਿਸੇ ਮੈ ਅਧਿਕ ਸਕਤੀ ਹੂਈ ਸੋ ਤਪ ਸੇ ਹੂਈ। ਤਪ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮਾ ਅਰ ਬਜਾਸਾਦਿਕ ਪੂਜਜ ਹੋ ਗਏ। ਯਹ ਵਾਰਤਾ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇ ਸਪਸ੍ਟ ਹੈ 'ਬ੍ਰਹਮ ਕਮਲ ਪੁਤੁ ਮੀਨ ਬਿਆਸਾ ਤਪੁ ਤਾਪਨ ਪੂਜ ਕਰਾਵੈਗੋ॥' ਗੁਰੁ ਕੀ ਸੇਵਾ ਰੂਪ ਤਪ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਹੀ ਗੁਰੂ ਅੰਗਦ, ਅਮਰਦਾਸ, ਰਾਮਦਾਸ ਪਰਮ ਊਚ ਗੁਰੂ ਪਦ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੂਯੇ। ਯਾ ਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਮਨੁ ਲਿਖੇ ਹੈ ਜੋ ਦੁਸਤਰ ਹੈ, ਜੋ ਦੁਰਾਪ ਹੈ, ਜੋ ਦੁਰਗ ਹੈ, ਜੋ ਦੁਸਕਰ ਹੈ, ਸੋ ਸਭ ਤਪ ਸੇ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਜੋ ਕ੍ਰੂਰ ਗ੍ਰਹੋ ਸੇ ਸੂਚਨ ਕਹੀ ਖੋਟੀ ਦੁਸਤਰ ਦਸਾ ਹੈ ਸੋ ਦਾਨਾਦਿ ਤਪ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਤਰੀ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਜੋ ਇਸ ਜਨਮ ਮੇ ਪਾਵਨੇ ਕੋ ਦੁਰਾਪ ਬਰਣ ਕੀ ਬਦਲਾਦਿਕ ਹੈ ਸੋ ਤਪ ਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਬਿਸ੍ਵਾਮਿਤ੍ਰ ਖਤ੍ਰੀ ਕੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਭਾਵ ਹੁਯਾ। ਇਸੀ ਕਹਨੇ ਸੇ ਸਭੀ ਜਾਣ ਲੇਵੇ ਬਰਣ ਕਾ ਨਿਯਮ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸੇ ਨਹੀ ਤਪ ਕਾ ਫਲ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਨਿਸੰਕ ਸਮਦਮਾਦਿ ਗੁਣੋ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਆਪ ਕੋ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਜਾਨੇ, ਸੂਰਤਾਦਿ ਗੁਣੋ ਵਾਲਾ ਖਤ੍ਰੀ ਜਾਨੇ, ਕ੍ਰਿਖੀ ਬਣਜ ਵਾਲਾ ਬੈਸਜ ਜਾਨੇ, ਸੇਵਾ ਵਾਲਾ ਸੂਦ੍ਰ ਜਾਨੇ। ਚਾਹੇ ਕਾਹੂ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਖਤ੍ਰੀ ਆਦਿ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਸੇ ਹੋਵੇ। ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਬ੍ਰਾਹਮਣੀ ਮਾਤਾ ਔ ਬ੍ਰਾਹਮਣ ਪਿਤਾ ਵਾਲਾ ਕੋਈ ਵੈਸਾ ਪ੍ਰਤਾਪੀ ਨਹੀ ਹੂਯਾ ਜੈਸੇ ਔਰ ਵਰਣ ਕੀ ਮਾਤਾ ਔਰ ਵਰਣ ਕੇ ਪਿਤਾ ਵਾਲੇ ਬਸਿਸ੍ਟ, ਬਜਾਸ, ਸ੍ਰਿੰਗੀ ਰਿਖਾਦਿਕ ਹੂਯੇ ਤਥਾ ਅਨਜ ਵਰਣ ਸੇ ਬਿਸ੍ਵਾਮਿਤ੍ਰਾਦਿਕ ਹੂਯੇ। ਬਿਸੇਖ ਬਿਚਾਰ ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਕਾ ਬਜ੍ਰ ਸੂਚੀ ਉਪਨਿਖਦ ਮੇ ਹੈ ਅਰ ਗੁਰੁਮਤ ਨਿਰਣੇ

ਮੈ ਦੇਖ ਲੇਨਾ। ਜੋ ਦੁਰਗਮ ਵਸਤੁ ਹੈ ਜੈਸੇ ਆਕਾਸ ਮੈ ਉਡਨਾ, ਸਰੀਰ ਕਾ ਬਡਾ ਬਿਸਤਾਰ ਕਰ ਲੇਨਾ ਆਦਿ ਸੋ ਭੀ ਤਪ ਸੇ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਮਤ ਕੇ ਬਡੋ ਪੁਰਖੋਂ ਕਾ ਉਡਨਾ ਸਭ ਮਤੋ ਮੈ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ, ਜੋ ਦੁਸਕਰ ਵਸਤੁ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਛੋਟੀ ਕੁਟੀਆ ਮੇ ਸੇ ਬਸਿਸ੍ਰ ਰਿਖਿ ਨੇ ਬਿਸ੍ਵਾਮਿਤ੍ਰ ਕੋ ਸੇਨਾ ਸਹਿਤ ਤ੍ਰਿਪਤ ਕੀਆ ਸੋ ਸਭ ਤਪ ਕਾ ਪ੍ਰਤਾਪ ਹੈ। ਬਹੁਤ ਕਿਆ ਕਹਨਾ ਹੈ ਜਿਸ ਜਿਸ ਕੋ ਅਧਿਕ ਬਿਭੂਤੀ ਕਾ ਲਾਭ ਹੈ, ਸੋ ਸਭ ਕੋ ਤਪ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤਪੋ ਮੇ ਭੀ ਜੋ ਤਪ ਕਾਹੂ ਰੀਤਿ ਕਾ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਵਾਸਤੇ ਕਰੇ ਵਹੁ ਪ੍ਰਾਯਸਚਿਤ ਰੂਪ ਤਪ ਪਾਪ ਦੂਰ ਕਰੇ ਹੈ। ਜਿਸ ਸੇ ਪਾਪ ਨਾ ਹੂਯਾ ਹੋਵੇ ਉਸ ਕੋ ਔਰ ਉਤਮ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਵੇ ਹੈ। ਪਰੰਤੁ ਕਲਿਯੁਗ ਮੈ ਇਨ ਧਰਮੋ ਕੀ ਮੁਖਤਾ ਨਹੀ, ਇਸ ਮੇ ਮੁਖ ਈਸ੍ਰੂਰ ਕੀ ਕੀਰਤਨ ਭਕਤੀ ਹੈ ਅਰ ਗੁਰੂ ਕੀ ਆਗਜਾ ਮਾਨਨੀ ਅਰ ਸੇਵਾ ਕਰਨੀ ਹੈ, ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰਮਤ ਮੇ ਇਨਕਾ ਮਹਾਤਮ ਹੈ, ਅਗਨੀ ਤਾਪਨਾ, ਭੂਖਾ ਰਹਨਾ, ਇਨਕਾ ਨਹੀ। ਭਜਨ ਵਾਲੇ ਕੋ ਈਸ੍ਰੂਰ ਕੀ ਦਯਾ ਸੇ ਸਭ ਫਲੋ ਕਾ ਲਾਭ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਮੂਲ ਮੇ 'ਕਰਮਿ ਮਿਲੈ ਨਾਹੀ ਠਾਕਿ ਰਹਾਈਆ॥' ਸਭ ਕਾ ਲਾਭ ਗੁਰੋ ਨੇ ਈਸ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਕਹਿਆ ਹੈ॥੩॥ ਕਿੰਚ ਤੇਰੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਮਿਲੇ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਕਥਨ ਯੋਗਜ ਹੁਯਾ ਭੀ ਤੁਮਾਰੇ ਸਤਜ ਸੰਕਲਪਾਦਿ ਅਨੰਤ ਗੁਣੋ ਕੋ ਤੁਮਾਰੇ ਵੇਦ ਰੂਪ ਖਜਾਨੇ ਮੇ ਆਗੇ ਹੀ ਪੂਰਿਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਕਿਆ ਕਹੇ, ਯਹ ਕਹੇ-

ਆਖਣ ਵਾਲਾ ਕਿਆ ਵੇਚਾਰਾ ॥ ਸਿਫਤੀ ਭਰੇ ਤੇਰੇ ਭੰਡਾਰਾ ॥

(ਆਖਣ ਇਤਿ) ਆਖਣ ਵਾਲਾ ਗੁਣ ਕਹਨੇ ਵਾਲਾ ਬੇਚਾਰਾ ਨਾਮ ਅਸਮਰਥ ਜੀਵ ਕਿਆ ਸਮਰਥ ਹੈ। ਭਾਵ ਜਿਨ ਗੁਣੋ ਕਾ ਸੰਪੂਰਣ ਵਡੇ ਸਮਰਥ ਦੇਵਤਾ ਭੀ ਅੰਤ ਨਹੀ ਪਾਵੇ। ਪੁਨਾ ਸਿਫਤੀ ਕਹੀਯੇ ਜਿਨ ਗੁਣ ਰੂਪ ਸਿਫਤੋ ਕਰ ਆਗੇ ਤੇਰੇ ਬੇਦ ਰੂਪ ਖ਼ਜਾਨੇ ਪਰਿਪੂਰਿਤ ਹੈ ਤਿਨ ਕੋ ਅਸਮਰਥ ਜੀਵ ਕਿਆ ਕਹੇ॥ ਮਤ ਕਹੇਂ ਜਿਸ ਕੋ ਮੈ ਕਹਣ ਕੀ ਸਮਰਥਾ ਨਾ ਦੇਵੋਂ, ਜਿਸ ਕੋ ਦੇਵੋ ਵਹੁ ਕਹੇਗੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਰ ਕਹੇਂ-

ਜਿਸੁ ਤੂ ਦੇਹਿ ਤਿਸੈ ਕਿਆ ਚਾਰਾ ॥ ਨਾਨਕ ਸਚੁ ਸਵਾਰਣਹਾਰਾ ॥ ੪ ॥ ੨ ॥

(ਜਿਸੁ ਇਤਿ) ਜਿਸ ਪੁਰਖ ਕੋ ਤਾਰਣ ਕੀ ਇਛਾ ਕਰ ਹੇ ਈਸ ਤੂੰ ਅਪਨੇ ਗੁਣ ਕਥਨ ਕੀ ਸਮਰਥ ਦੇਵੇਂ ਤਬ ਤਿਸ ਸਾਥ ਦੂਸਰੇ ਜੀਵੋ ਕਾ ਕਿਆ ਚਾਰਾ ਨਾਮ ਸਪਰਧਾ ਸੇ ਨਿਬ੍ਰਿਤਿ ਕਰਨੇ ਕਾ ਉਪਾਯ ਹੈ, ਭਾਵ ਜਿਸਕੋ ਤੂੰ ਸਵਾਰਣਾ ਚਾਹੇ ਤਿਸ ਸਾਥ ਕੁਛ ਨਹੀ, ਯਹ ਕਹਤੇ ਗੁਰੁ ਸਮਾਪਤਿ ਕਰੇ-

(ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੇ ਸਤਜ ਰੂਪ ਈਸ! ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਮੰਦ ਸ੍ਥਾਨ ਮੇ ਪਾਮਰ ਬਿਖਯੀ ਭਾਵ ਸੇ ਬਿਗੜੇ ਜੀਵੋ ਕੋ ਜਿਗਜਾਸਾ ਦੇਕਰ ਸਵਾਰਣਹਾਰਾ ਤੂੰ ਜਿਸਕੋ ਗੁਣ ਕਥਨ ਕੀ ਸਮਰਥ ਦੇਵੇ ਤਿਸ ਸਾਥ ਕਿਸੇ ਕਾ ਕੁਛ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਕਰਨੇ ਕਾ ਉਪਾਯ ਨਹੀ। ਚਾਰਾ ਪਦ ਪਾਰਸੀ ਮੇ ਇਲਾਜ, ਮਦਦ, ਤਦਬੀਰ ਤੀਨ ਅਰਥੋ ਕਾ ਬੋਧਕ ਹੈ। ਈਹਾ ਤਦਬੀਰ ਕਾ ਹੈ, ਤਦਬੀਰ ਨਾਮ ਉਪਾਯ ਕਾ ਹੈ॥੪॥੨॥

ਯਦਜਪਿ ਵੇਦ ਮੇ ਕਥਿਤ ਹੋਨੇ ਤੇ ਪੁਨਾ ਅਨੰਤ ਹੋਨੇ ਤੇ ਪੂਰਬ ਪਦ ਮੇ ਈਸ ਗੁਣੋ ਕੇ ਕਥਨ ਕੀ ਪਹਲੇ ਅਸਮਰਥਤਾ ਕਹੀ ਤੌਂ ਭੀ ਪੀਛੇ ਸੇ 'ਜਿਸੁ ਤੂ ਦੇਹਿ ਤਿਸੈ ਕਿਆ ਚਾਰਾ' ਪਾਠ ਸੇ ਸਮਰਥਤਾ ਸੂਚਨ ਕਰੀ॥ ਯਾ ਤੇ ਅਨੰਤ ਬਜਾਸਾਦਿ ਆਚਾਰਯੋਵਤ ਅਨੰਤ ਗੁਣੋ ਮੇ ਅਪਨੀ ਬੁਧਿ ਅਨੁਸਾਰ ਗੁਣ ਕਥਨ ਹੀ ਜੀਵ ਕਾ ਜੀਵਨ ਹੈ, ਅਨਜਥਾ ਲੁਹਾਰ ਕੀ ਖੱਲਵਤ ਸ੍ਵਾਸ ਲੇਤਾ ਹੀ ਮ੍ਰਿਤ ਕਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ-

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥
ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਵਿਸਰੈ ਮਰਿ ਜਾਉ ॥
ਆਖਣਿ ਅਉਖਾ ਸਾਚਾ ਨਾਉ ॥

(ਆਖਾ ਇਤਿ) ਯਦਯਪਿ ਆਸੁਰ ਸੰਪਤ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਦੈਵੀ ਸੰਪਤ ਮੇ ਅਤਿ ਮੁੱਖ ਈਸ੍ਵਰ ਨਾਮ ਕਾ ਕਥਨ ਅਤਿ ਕਠਨ ਹੈ ਤੌ ਭੀ ਕਾਹੂ ਪੁੰਨਯ ਬਿਸੇਖ ਸੇ ਨਿਰਲੋਭਤਾਦਿ ਅਨੇਕ ਗੁਣੋ ਕੋ ਧਾਰ ਕਰ ਬੀ ਜੇਕਰ ਮੁਖ ਦੈਵ ਗੁਣ ਈਸ ਕੇ ਨਾਮ ਕਾ ਕਥਨ ਕਰੋਂ ਤਬੀ ਜੀਵਾਂ, ਸਫਲ ਜੀਵਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵਾਂ। ਜੇਕਰ ਵਹੁ ਬਿਸਰੇ ਨਾਮ ਭੂਲ ਜਾਵੇ ਤਬ ਖਾਲਵਤ ਨਿਸਫਲ ਸ੍ਵਾਸ ਲੇਤਾ ਭੀ ਮਰ ਜਾਉ ਨਾਮ ਮ੍ਰਿਤਕ ਤੁਲਯ ਹੋਵੋਂ।

ਯਦ ਵਾ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟੋ ਕੀ ਨਿੰਦਾਦਿਕ ਨਾਮ ਕੇ ਅਪਰਾਧੋ ਸੇਂ ਯਦਯਪਿ ਸਚਾ ਨਾਮ ਆਖਣ ਅਉਖਾ ਕਹਨੇ ਕੋ ਕਠਨ ਹੈ ਤੌ ਭੀ ਦੁਸ੍ਟ ਚਿਤ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੇ ਪਾਪੋ ਕੋ ਭੀ ਹਰਿ ਹਰੇ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਬਿਨਾ ਜਲਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਹਾਥ ਲਗਾਏ ਭੀ ਅਗਨਿ ਜਲਾਵੇ ਹੈ, ਐਸੇ ਨਾਮ ਕਾ ਮਹਾਤਮ ਸੁਨਨੇ ਸੇ ਜੇਕਰ ਕਥਨ ਕਰਉ ਤਬੀ ਜੀਵਾਂ ਅਨਯਥਾ ਮ੍ਰਿਤਕ ਤੁਲਯ ਹੋਵੋਂ। ਅਥਵਾ ਯਦਯਪਿ ਜੋ ਵਾਚਯ ਮੇ ਜਾਤਿ ਗੁਣ ਕ੍ਰਿਯਾਦਿ ਧਰਮ ਰਹੇ ਹੈ ਤਿਨਹੀ ਕੋ ਲੇਕਰ ਵਾਚਕ ਕੀ ਤਾ ਮੇ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਬਿਨਾ ਲੀਏ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਔ ਜਾ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰੀ ਚਾਹੇ ਹੈ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਸੰਪੂਰਣ ਜਾਤੀ ਆਦਿਕ ਧਰਮੋ ਤੇ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕਾਹੂ ਧਰਮ ਬਿਨਾ ਵਾ ਮੇ ਸਬਦ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤੀ ਕੋ ਕਠਨ ਹੋਨੇ ਤੇ 'ਆਖਣਿ ਅਉਖਾ ਸਾਚਾ ਨਾਉ' ਕਹੀਯੇ ਸਤਯ ਯਹ ਸ੍ਵਰੂਪ ਬੋਧਕ ਨਾਮ ਹੀ ਸੰਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਨਾਮੋ ਮੇ ਪ੍ਰਧਾਨ ਰੂਪ ਤਿਸ ਮੇ ਕਹਨੇ ਕੋ ਕਠਨ ਹੈ ਔਰ ਮੁਰਾਰੀ ਮਧੁਸੂਦਨਾਦਿ ਤਟਸ੍ਥ ਨਾਮੋ ਕੀ ਤੋ ਕਿਆ ਕਹੇ, ਯਹ ਅਸੰਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤੌ ਭੀ ਨਿਰਗੁਣ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੇ ਜਾਤਿ ਗੁਣਾਦਿ ਧਰਮ ਨਾ ਰਹੇ ਬੀ ਸਗੁਣ ਈਸ ਮੇ ਸਭੀ ਰਹੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਸਕੀ ਭਕਤਿ ਹੇਤ ਤਿਸ ਕੇ ਨਾਮ ਕਾ ਕਥਨ ਸੰਭਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਜਿਸਕੇ ਕਥਨ ਕਾ ਸੰਭਵ ਹੈ ਤਿਸ ਨਾਮ ਕੋ ਜੇਕਰ ਮੈ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਹੇਤੁ ਜਾਣ ਕਰ ਲੇਵਾਂ ਤਬੀ ਜੀਵਾ ਨਾਮ ਜੀਵਨ ਸਫਲ ਵਾਲਾ ਹੋਵਾਂ। ਜੇਕਰ ਵਹੁ ਬਿਸਰੈ ਨਾਮ ਕਾਹੂ ਪ੍ਰਤਿਬੰਧ ਬਸ ਤੇ ਬਿਸਰਾ ਰਹੇ ਤਬ ਲੁਹਾਰ ਕੀ ਖਾਲਵਤ ਸ੍ਵਾਸ ਲੇਤਾ ਬੀ ਨਿਸਫਲ ਜੀਵਤਾ ਮਰ ਜਾਉ ਨਾਮ ਮ੍ਰਿਤਕ ਤੁਲਯ ਹੀ ਹੋਵੋ। ਜਿਸ ਨਾਮ ਕੇ ਨਾ ਕਥਨ ਸੇ ਜੀਵਤ ਕੋ ਮ੍ਰਿਤਕਤਾ ਕਹੀ ਅਬ ਕੈਮੁਤਕ ਨਯਾਯ ਸੇ ਤਾਂ ਕਾ ਫਲ ਕਹੇ-

ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਲਾਗੈ ਭੂਖ ॥ ਉਤੁ ਭੂਖੈ ਖਾਇ ਚਲੀਅਹਿ ਦੂਖ ॥ ੧ ॥

(ਸਾਚੇ ਇਤਿ) ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੇ ਕਥਨ ਸੇ ਦੋਖ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਤੋ ਕਿਆ ਕਹਨਾ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਸਚੇ ਨਾਮ ਕੇ ਕਥਨ ਕੀ ਲਾਗੇ ਭੂਖ ਨਾਮ ਮੈ ਨਾਮ ਜਪੋ ਐਸੀ ਚਿਤ ਮੈ ਇਛਾ ਬੀ ਪੁਰਖ ਕੋ ਹੋਵੇ ਤਬ ਉਤ ਭੂਖੇ ਨਾਮ ਤਿਸ ਇਛਾ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਸੰਪੂਰਣ ਦੋਖੋ ਕੋ ਖਾਯ ਭੋਜਨ ਕਰ ਅਰਥਾਤ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਕਰ ਭਕਤ ਹਰਿ ਕੇ ਨਿਕਟਿ ਜਾਵੇ ਹੈ ਭਾਵ ਭਕਤ ਮੁਕਤੀ ਕਾਲ ਮੈ ਬੈਕੁੰਠ ਮੋ ਹਰਿ ਕੇ ਨਿਕਟਿ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਨਾਮ ਜਪਨੇ ਸੇ ਤੋ ਜਾਨਾ ਕਿਆ ਕਹੇ॥੧॥ ਯਾ ਹੀ ਤੇ ਕਹੇ ਫਲ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਸਹਿਤ ਕਬੀ ਭੀ ਬਿਸਮ੍ਰਿਤ ਨਾ ਹੋਵੇ ਯਹ ਗੁਰੁ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੇ-

ਸੋ ਕਿਉ ਵਿਸਰੈ ਮੇਰੀ ਮਾਇ ॥ ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਾਚੈ ਨਾਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਸੋ ਇਤਿ) ਸੋ ਕਹੀਯੇ ਜਿਸ ਨਾਮ ਜਪ ਕੀ ਇਛਾ ਮਾਤ੍ਰ ਕਾ ਪਰਮ ਫਲ ਹੈ ਵਹੁ ਨਾਮ ਕਿਉ ਬਿਸਰੇ, ਕਾਹੇ ਬਿਸਰੇ ਭਾਵ ਯਹ ਕਬੀ ਬਿਸਮ੍ਰਿਤ ਨਾ ਹੋਵੇ। ਹੇ ਮੇਰੀ ਮਾਇ ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਗੁਰੋ! ਗੁਰੁ ਕਾ ਨਾਮ ਮਾਤਾ 'ਗੁਰਦੇਵ ਮਾਤਾ ਗੁਰਦੇਵ ਪਿਤਾ' ਈਹਾਂ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜਹਾਂ ਕਹੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਸੰਬੋਧਨ ਹੋਵੇ ਸੋ ਸਰਬਤ੍ਰ ਗੁਰੁ ਪੈ ਜਾਨ ਲੇਨੇ ਯਥਾ 'ਅਬ ਮੈ ਕਹਾ ਕਰਉ ਰੀ ਮਾਈ' ਇਤਿ ਕੌਨ ਨਾ ਬਿਸਮ੍ਰਿਤ ਹੋਵੇ, ਤਹਾਂ ਕਹੇ-

(ਸਾਚਾ ਇਤਿ) ਸਾਚਾ ਸਾਹਿਬੁ ਸਤਯ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸ੍ਵਾਮੀ ਸਾਚੇ ਨਾਇ ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਵਾਚਕ ਸਤਯ ਨਾਮ ਸਹਿਤ ਭਾਵ ਯਹ ਨਾਮੀ ਸਹਿਤ ਨਾਮ ਨਾ ਬਿਸਮ੍ਰਿਤ ਹੋਵੇ। ਯਦ ਵਾ ਪੂਰਬ ਕਹਯਾ 'ਆਖਣ ਵਾਲਾ ਕਿਆ ਵੇਚਾਰਾ' ਕਥਨ ਸੁਨ ਆਪ ਕਿਉ ਕਹਤੇ ਹੋ ਯਹ ਅਸੰਕਾ ਕਰਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਭਾਗਵਤ ਕੇ ਪਹਲੇ ਸਕੰਧ ਮੈ ਕਹੀ ਗ੍ਯਾਰਾ ਭੂਮੀਯੋ ਮੈ ਗੁਰੁ ਗਯਾਰਵੀ ਭੂਮੀ ਕੀ ਦਸਾ ਕਹੇ।

(ਆਖਾ ਇਤਿ) ਜੇਕਰ ਮੁਖ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਸਤਯਹ ਨਾਮ ਕਥਨ ਕਰੋ ਤਬੀ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਪ੍ਰਮਾਵਧੀ ਭੂਮੀ ਮੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੁਯਾ ਜੀਵਾ ਨਾਮ ਜੀਵੋਂ। ਜੇਕਰ ਬਿਸਰੇ ਕਹੀਯੇ ਨਾਮ ਕਾ ਕਥਨ ਮੇਰੇ ਕੋ ਭੂਲ ਜਾਵੇ ਤਬ ਮ੍ਰਿਤਕ ਹੋ ਜਾਵਾਂ ਔਰ ਭੀ ਬਚਨ ਹੈ 'ਖਿਨੁ ਪਲੁ ਘੜੀ ਨ ਜੀਵਊ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਮਰਾਂ ਮਾਇ॥' 'ਰਾਮ ਬਿਓਗੀ ਨਾ ਜੀਐ ਜੀਐ ਤ ਬਉਰਾ ਹੋਇ॥' ਇਤਿਯਾਦਿ ਜਿਸ ਨਾਮ ਕੇ ਬਿਸਰਨੇ ਸੇ ਆਪ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਪ੍ਰਮਾਵਧੀ ਮੈ ਗੁਜਰਨਾ ਕਹਤੇ ਹੈ ਸਭੀ ਜੀਵ ਤਿਸ ਨਾਮ ਕੋ ਮੁਕਤੀ ਹੇਤ ਕਿਉ ਨਹੀ ਕਹਤੇ, ਯਹ ਸੁਨ, ਮਹਤ ਸੇਵਾ ੧, ਤਿਨ ਕੀ ਦਯਾ ਕਾ ਪਾਤ੍ਰਪਨਾ ੨, ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਧਰਮੋ ਮੇ ਸ੍ਰਧਾ ੩, ਹਰਿ ਗੁਣੋ ਕਾ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿ ੪, ਇਨ ਚਾਰ ਸਾਧਨੋ ਸੇ ਬਿਨਾ ਚਿਤ ਮੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਨਾਮ ਕਥਨ ਕੀਰਤੀ ਰੂਪ ਅੰਕਰ ਉਪਜੇ ਬਿਨਾ ਕਹਨੇ ਕੋ ਕਠਨ ਹੈ ਸਚਾ ਨਾਮ, ਯਹ ਕਹੇ- (ਆਖਣਿ ਇਤਿ) ਜੇਕਰ ਮਹਤ ਸੇਵਾਦਿ ਕਹੇ ਉਪਾਯਨ ਸੇ ਬਿਨਾ ਕਹਨਾ ਕਠਨ ਹੈ ਤਬ ਕਹੇ ਕੌਨ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਜਿਸ ਕੋ ਉਨ ਉਪਾਯਨ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਸੇ ਰਤੀ ਕੇ ਅੰਕੁਰ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਚਿਤ ਸੈ ਕਹਨੇ ਕੀ ਭੂਖ ਹੁਈ ਹੈ ਸੋ ਕਹੇ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ- (ਸਾਚੇ ਇਤਿ) ਭੂਖ ਪਦ ਭੋਜਨ ਕੀ ਇਛਾ ਵਾਚਕ ਬੁਭੁਖਯਾ ਸੇ ਬਨਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਭੂਖ ਪਦ ਸੇ ਈਹਾਂ ਨਾਮ ਜਪਨੇ ਕੀ ਚਾਹ ਲੇਨੀ। ਤੁਕ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ ਜਿਸ ਪੁਰਖ ਕੋ ਮਹਤ ਸੇਵਾਦਿ ਉਪਾਯਨ ਸੇ ਚਿਤ ਮੈ ਨਾਮ ਜਪਨੇ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਾ ਅੰਕਰ ਉਪਜਕੇ 'ਮੈ ਨਾਮ ਜਪੋ' ਐਸੀ ਇਛਾ ਹੁਈ ਹੈ ਸੋ ਜਪੇ ਹੈ। ਜਿਨ ਕੋ ਕਹੇ ਉਪਾਯੋ ਬਿਨਾ ਵਹੁ ਇਛਾ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਵਹੁ ਨਹੀ ਜਪੇ। ਜਿਸ ਇਛਾ ਸੇ ਨਾਮ ਜਪੇ ਹੈ ਤਿਸ ਇਛਾ ਸੇ ਹੀ ਭਗਤ ਸਭ ਦੁਖੋ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰ ਆਗੇ ਰਹੀ ਸ੍ਵਰੂਪਾਧਿ ਗਤੀ ਸੇ ਲੇ ਭੂਮੀਆ ਕੋ ਪਾਵਤਾ ਹੂਯਾ ਪਰਮ ਧਾਮ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ- (ਉਤੁ ਇਤਿ) ਉਤ ਭੂਖੇ ਨਾਮ ਪਰਮ ਧਾਮ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਫਲ ਦੇਨੇ ਵਾਲੀ ਸਚੇ ਨਾਮ ਕੇ ਜਪਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਹੀ ਖਾਯ ਚਲੀਅਹ ਦੂਖ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਕਰ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਭਗਤ ਸੰਸਾਰ ਮੈ ਗੇਰਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾਮਾਦਿ ਦੋਖੋਂ ਕੋ ਕਾਮ ਕ੍ਰੋਧਾਦੀ ਦੋਖੋ ਕੋ ਸੰਸਾਰ ਕੀ ਹੇਤਤਾ ਗੁਰੁ ਪ੍ਰਗਟ ਲਿਖੇ ਹੈ, 'ਹੇ ਕਾਮੰ ਨਰਕ ਬਿਸ੍ਰਾਮੰ ਬਹੁ ਜੋਨੀ ਭ੍ਰਮਾਵਣਹ' ਇਤਿਯਾਦਿ। ਯਦਯਪਿ ਸਚੇ ਨਾਮ ਕੇ ਜਪਨ ਕੀ ਇਛਾ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਹੀ ਜੇਕਰ ਸੰਪੂਰਣ ਦੋਖੋ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰ ਭਗਤ ਹਰਿ ਕੇ ਸਮੀਪ ਜਾਵੇ ਤਬ ਧਨ ਕੀ ਇਛਾ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਸਰਬ ਲੋਕ ਦਲਿਦ੍ਰਪਨੇ ਦੋਖ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰ ਬਡੇ ਧਨੀ ਹੋ ਜਾਨੇ ਚਾਹੀਯੇ ਔ ਹੋਵੇ ਕੋਈ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੇ ਜਪਨ ਕੀ ਇਛਾ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਗੁਰੋਂ ਨੇ ਸਰਬ ਦੋਖ ਦੂਰ ਕਰ ਹਰਿ ਸਮੀਪ ਜਾਨਾ ਕੈਸੇ ਕਹਿਆ, ਯਹ ਅਸੰਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤਥਾਪਿ ਇਛਾ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਏਕ ਸਫਲ, ਦੂਸਰੀ ਨਿਸਫਲ। ਨਾਮ ਜਪਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਪੁਰਖ ਕੋ ਬਡੇ ਪੁੰਨ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਉਦਯ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔ ਇਸ ਜਨਮ ਮੈ ਵਾ ਜਨਮਾਂਤਰ ਮੈ ਨਾਮ ਕੇ ਜਾਪ ਦ੍ਵਾਰਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਸਮੀਪ ਪਹੁਚਾਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਸਫਲ ਹੈ। ਧਨਾਦਿਕੋ ਕੀ ਇਛਾ ਲੋਭਾਦਿ ਦੋਖੋ ਸੇ ਉਪਜੇ ਹੈ ਔ ਧਨ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਯੋਗ ਪੁੰਨ ਨਾ ਕੀਆ ਹੋਵੇ ਤਬ ਧਨ ਨਹੀ ਮਿਲੇ, ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਨਿਸਫਲ ਹੈ। ਨਿਸਫਲ ਇਛਾ ਕਰਨੀ ਬਯਰਥ ਹੈ, ਸਫਲ ਇਛਾ ਕਰਨੀ ਸਾਰਥਕ ਹੈ। ਯਾ ਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰੁ ਉਤੁ ਭੁਖੈ ਖਾਇ ਚਲੀਅਹਿ ਦੂਖ ਕਹੇ ਹੈ। ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਗੁਰੁ ਯਹ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ ਸੁਭ ਕਰਮੋ ਕੀ ਇਛਾ ਸਦਾ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਏ ਵਹੁ ਇਛਾ ਕਰਨੀ ਭੀ ਉਤਮ ਹੈ। ਜਿਸ ਨਾਮ ਕੇ ਜਪਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਕਾ ਪੂਰਬ ਕਹਯਾ ਮਹਾਤਮ ਹੈ ਤਿਸ ਨਾਮ ਮੈ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਪਰਮ ਬ੍ਰਿਧੀ ਰੂਪ ਸਾਤਵੀ ਭੂਮੀ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ- (ਸੋ ਇਤਿ) ਕਿਉ ਬਿਸਰੇ, ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਿਸਰੇ ਭਾਵ ਕਾਹੂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਨਾ ਬਿਸਰੇ ਸਦਾ ਤਿਸੀ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮੈ ਮਗਨ ਰਹਾਂ। ਪੀਛੇ ਜੋ ਮਹਤ ਸੇਵਾ ਸੇ ਲੇ ਪਰੇਮ ਕੀ ਪਰਮ ਅਵਧੀ ਪ੍ਰਯੰਤ ਉਪਾਯ ਸੂਚਨ ਕੀਯੇ ਇਨ

ਸਰਬ ਉਪਾਯਨ ਕਾ ਬਿਚਾਰ ਗੁਰੁਮਤ ਨਿਰਣਯ ਮੈ ਸਪਸ੍ਰ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਨਾਮੋ ਸਹਿਤ ਇਨ ਕੇ ਰੂਪ ਈਹਾਂ ਭੀ ਲਿਖੇ ਹੈ-

ਮਹਤ ਸੇਵਾ ੧., ਬਡੇ ਪੁਰਖੋ ਕੀ ਸੇਵਾ ਹੈ, ਸੋ ਦੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਹੈ ਏਕ ਗੁਰੋਂ ਕੀ, ਦੂਸਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੀ। ਤਨਾਦਿ ਅਰਪਨ ਕਰਨੇ ਯਹ ਗੁਰੋਂ ਕੀ ਸੇਵਾ ਹੈ, ਸਭ ਧਰਮੋ ਕਾ ਭਰੋਸਾ ਛੋਡ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਸਰਣ ਲੇਨੀ ਭਗਵਤ ਕੀ ਸੇਵਾ ਹੈ। ਤਿਨ ਕੀ ਦਯਾ ਕਾ ਪਾਤ੍ਰਪਨਾ ੨., ਅਪਨੇ ਮੈ ਉਤਮ ਗੁਣ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰ ਮਹਾਤਮਾ ਕੀ ਦਯਾ ਕਾ ਪਾਤ੍ਰ ਹੋਨਾ ਦਯਾ ਕਾ ਪਾਤ੍ਰਪਨਾ ਹੈ। ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਧਰਮੋ ਮੇ ਸ੍ਰਧਾ ੩., ਹਾਥੋ ਸੇ ਟਹਲ ਨੇਤ੍ਰੋ ਸੇ ਦਰਸਨਾਦਿ ਕਰਨੇ ਸੇ ਅਵਸਜ ਕ੍ਰਿਤਾਰਥ ਹੋਵੇਗਾ ਐਸੇ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਧਰਮੋ ਮੇ ਰੁਚੀ ਹੋਨੀ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਧਰਮੋ ਮੇ ਸ੍ਰਧਾ ਹੈ। ਹਰਿ ਗੁਣੋ ਕਾ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿ ੪., ਜਪ ਤਪ ਧਜਾਨ ਬ੍ਰਤ ਪੂਜਾਦਿ ਸਭ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਜਾਨੇ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸ੍ਰਵਣ ਸੇ ਲੇ ਨਵਧਾ ਭਕਤੀ ਕਰਨੀ ਹਰਿ ਗੁਣੋ ਕਾ ਸ੍ਰਵਣਾਦਿ ਹੈ। ਮਹਤ ਸੇਵਾਦਿ ਉਪਾਯਨ ਸੇ ਰਤੀ ਰੂਪ ਅੰਕਰ ਕੀ ਚਿਤ ਮੈ ਉਤਪਤੀ ਹੋਨੀ ੫. ਪਾਂਚਵਾ ਉਪਾਯ ਹੈ, ਯਹੀ ਅੰਕਰ ਬਢ ਕਰ ਪ੍ਰੇਮਾ ਭਗਤੀ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਸ੍ਵਰੂਪਾਧਿ ਗਤੀ ੬., ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਰਤੀ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਭਗਤ ਨੇ ਦੇਹੋ ਸੇ ਅਪਨੇ ਕੋ ਪ੍ਰਿਥਕ ਜਾਨਨਾ ਸ੍ਵਰੂਪਾਧਿ ਗਤੀ ਕਾ ਸ੍ਵਰਪ ਹੈ, ਇਸੀ ਪੈ ਬਚਨ ਹੈ 'ਮਨ ਤੂੰ ਜੋਤਿ ਸਰੂਪੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਮੂਲੁ ਪਛਾਣੁ॥' ਮਨ ਸਬਦ ਈਹਾ ਗਜਾਨ ਸ੍ਵਰੂਪ ਆਤਮਾ ਪਰ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਜੀਵ! ਤੂੰ ਦੇਹੋ ਸੇ ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਕਾਸ ਰੂਪ ਹੈ। ਐਸੇ ਦੇਹੋ ਸੇ ਭਿੰਨ ਕਰ ਅਪਨੇ ਨਿਰੁਪਾਧਿਕ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਜਾਨ। ਜਬ ਦੇਹਾਦਿਕੋਂ ਸੇ ਭਿੰਨ ਅਪਨੇ ਰੂਪ ਕੋ ਜਾਨੇਗਾ ਤਬ ਦੇਹਾਦਿਕੋ ਕਾ ਪ੍ਰੇਮ ਛੋਡ ਅਪਨੇ ਮੂਲ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੈ ਪ੍ਰੇਮ ਹੋਗਾ। ਸੋਈ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਬ੍ਰਿਧੀ ਸਾਤਵੀ ਭੂਮਕਾ ਹੈ, ਇਸੀ ਕੀ ਦਸਾ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ 'ਰੰਗਿ ਹਸਹਿ ਰੰਗਿ ਰੋਵਹਿ' ਇਤਿਜਾਦਿ। ਇਸ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਬ੍ਰਿਧੀ ਮੈ ਪ੍ਰੀਤਮ ਭਗਵਾਨ ਕਾ ਸਾਖਜਾਤ ਹੋਨਾ ਆਠਵੀ ਹੈ। ਇਸ ਸਾਖਜਾਤਕਾਰ ਵਾਲੇ ਭਗਤ ਭਗਵਾਨ ਸੇ ਬਾਤਾ ਕਰੇ ਹੈ ਜੈਸੇ 'ਤੂ ਕੁਨੁ ਰੇ॥ ਮੈ ਜੀ॥ ਨਾਮਾ॥ ਹੋ ਜੀ॥' ਤਥਾ 'ਹਲੇ ਯਾਰਾਂ ਹਲੇ ਯਾਰਾਂ॥' ਇਤਿਯਾਦਿ। ਇਸ ਸੇ ਪੀਛੇ ਭਗਵਤ ਧਰਮ ਨਿਸਠਾ ਰੂਪ ਨਵਮੀ ਭੂਮੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜਿਸ ਮੋ ਸਭ ਅੰਗੋ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸੇ ਸਫਲਤਾ ਚਾਹੇ ਹੈ, ਜੈਸੇ 'ਏ ਸ੍ਰਵਣਹੁ ਮੇਰਿਹੋ ਸਾਚੈ ਸੁਨਣੈ ਨੋ ਪਠਾਏ' ਇਤਿਜਾਦਿ। ਇਸ ਸੇ ਪੀਛੇ ਭਗਵਤ ਕੇ ਗੁਣ ਵਾਲਾ ਬਨ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਦਸਮੀ ਭੂਮੀ ਹੈ ਜੈਸੇ 'ਭਗਤ ਮੁਖੈ ਤੇ ਬੋਲਦੇ ਸੇ ਵਚਨ ਹੋਵੰਦੇ' ਇਤਿਜਾਦਿ। ਇਸ ਸੇ ਪੀਛੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਪਰਮ ਅਵਧੀ ਰੂਪ ਗਜਾਰਵੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜਿਸ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਆਖਾ ਜੀਵਾ ਪਹਲੀ ਤੁਕ ਮੇ ਕਹਜਾ ਹੈ। ਯਹ ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਭਕਤੀ ਕੇ ਉਪਾਯ ਸੂਚਨ ਕੀਯੇ। ਇਨਕਾ ਬਿਸਤਾਰ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇ ਅਪਨੀ ਊਹਾ ਸੇ ਖੋਜ ਲੇਨਾ। ਅਬ ਪ੍ਰਕਰਣ ਮੇ ਚਲੇ ਹੈ, ਪ੍ਰਸਨ- ਦੂਸਰੀ ਬ੍ਯਾਖਜਾ ਮੈ ਜਿਸ ਮੈ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਪਰਮ ਅਵਧੀ ਕਹੀ ਅਰ ਸੋ ਕਿਉ ਬਿਸਰੇ ਪਾਠ ਸੇ ਜਿਸ ਮੈ ਪ੍ਰੇਮ ਕੀ ਬ੍ਰਿਧੀ ਕਹੀ ਅਰ ਪਹਲੀ ਬਜਾਖਜਾ ਮੈ ਜਿਸ ਨਾਮ ਕੇ ਕਹਨੇ ਬਿਨਾ ਜੀਵਨਾ ਬਜਰਥ ਕਹਜਾ ਅਰ ਸੋ ਕਿਉ ਬਿਸਰੇ ਪਾਠ ਸੇ ਜਿਸ ਨਾਮ ਕੇ ਬਿਸਮਰਣ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਹੇਤ ਗੁਰੋ ਪੈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੀ ਤਿਸ ਨਾਮ ਕੀ ਕੀਮਤ ਕਹੋ, ਤਹਾਂ ਕਹੇ-

ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਤਿਲੁ ਵਡਿਆਈ ॥ ਆਖਿ ਥਕੇ ਕੀਮਤਿ ਨਹੀ ਪਾਈ ॥

(ਸਾਚੇ ਇਤਿ) ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਵਾਚਕ ਸਤਜ ਨਾਮ ਕੀ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਜੋ ਵਡਿਆਈ ਨਾਮ ਮਹਤ੍ਵ ਹੈ ਤਿਸ ਕੀ ਸੰਪੂਰਣ ਰਿਖਿ ਮੁਨਿ ਕੀਮਤ ਆਖ ਥਕੇ, ਕਥਨ ਕਰ ਥਕਤ ਹੋ ਗਏ ਪਰੰਤੁ ਤਿਨ ਕੋ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਈ। ਥਕ ਕਰ ਅੰਤ ਕੋ ਸਭਨੇ ਯਹੀ ਕਹਜਾ, ਨਾਮ ਕੇ ਕਿੰਚਤ ਮਾਤ੍ਰ ਮਹਤ੍ਵ ਸਾਥ ਭੀ ਕੋਈ ਸ੍ਵਰਗ ਸੁਕਤੀ ਬਰਾਬਰੀ ਨਹੀ ਪਾਵੇ ਅਧਿਕ ਸਾਥ ਕਿਆ ਕਹੇ। ਯਾ ਤੇ ਸਮਗ੍ਰ ਮਹਤ੍ਵ ਕੀ ਕੀਮਤ ਕੌਨ ਕਹੇ ਭਾਵ ਕੋਈ ਨਹੀ ਕਹ ਸਕੇ ਯਦ ਵਾ ਸਾਚੇ ਨਾਮ ਕੀ ਵਡਿਆਈ ਆਖ ਥਕੇ ਤਿਲ ਕੀਮਤ ਨਹੀ ਪਾਈ ਯਹ ਅਨ੍ਵਯ ਕਰ ਅਰਥ ਕਰ ਲੇਨਾ॥ ਇਸ ਰੀਤਿ

ਸੇ ਨਾਮ ਕੀ ਕੀਮਤ ਕਾ ਅਭਾਵ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਕੀਮਤ ਮੈ ਪ੍ਰਬ੍ਰਿਤ ਭਯੋ ਕਰ ਅਪਨੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਅਪ੍ਰਸੰਸਾ ਸੇ ਵਹੁ ਨਾਮ ਅਧਿਕ ਨਯੂਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ, ਯਹ ਕਹੇ–

ਜੇ ਸਭਿ ਮਿਲਿ ਕੈ ਆਖਣ ਪਾਹਿ ॥ ਵਡਾ ਨ ਹੋਵੈ ਘਾਟਿ ਨ ਜਾਇ ॥ ੨ ॥

(ਜੇ ਇਤਿ) ਜੇਕਰ ਸੰਪੂਰਣ ਰਿਖਿ ਮੁਨੀ ਮਿਲਕੇ ਨਾਮ ਵਡਾ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਅਜਾਮਲ ਆਦਿਕ ਮਹਾਪਾਪੀ ਮੁਕਤ ਕੀਯੇ। ਆਖਣ ਪਾਹ ਨਾਮ ਈਸਰ ਕੀ ਐਸੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰੇਂ ਤਬ ਵਹੁ ਨਾਮ ਕੁਛ ਨਾ ਬਡਾ ਹੋਵੇ ਨਾਮ ਅਧਿਕ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਪੁਨਾ ਕਹੇ ਤਬ ਘਾਟਿ ਨ ਜਾਹ ਨਾਮ ਨਯੂਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ॥੨॥ ਕਿੰਚ ਅਧਿਕ ਨਯੂਨ ਨਾ ਹੋਨੇਵਤ ਨਾਮੀ ਨਾਸ ਹੁਯਾ ਬੀ ਨਾਮ ਮਾਤ੍ਰ ਕੋ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੋਨੇ ਤੇ ਯਹ ਅਬਿਨਾਸੀ ਨਾਮੀ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਸਰਬਦਾ ਅਬਿਨਾਸੀ ਰਹੇ ਹੈ, ਸੋਈ ਕਹੇ–

ਨਾ ਓਹੁ ਮਰੈ ਨ ਹੋਵੈ ਸੋਗੁ ॥ ਦੇਦਾ ਰਹੈ ਨ ਚੂਕੈ ਭੋਗੁ ॥

(ਨਾ ਇਤਿ) ਨਾ ਓਹ ਮਰੈ ਕਹੀਯੇ ਵਹੁ ਸਚਾ ਨਾਮ ਕਬੀ ਨਾਸ ਕੋ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਤਿਸਕੇ ਜਪਨੇ ਵਾਲੇ ਭਕਤੋ ਕੋ ਤਿਸ ਕੇ ਨਾਸ ਕੇ ਭੈ ਸੇ ਕਬੀ ਸੋਕ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਉਲਟਾ ਯਹ ਨਾਮ ਭਕਤੋ ਕੋ ਬਾਂਛਾਨੁਸਾਰ ਭੋਗ ਨਾਮ ਭੋਗਾਦਿ ਦੇਤਾ ਰਹੇ ਹੈ। ਦੇਨੇ ਸੇ ਕਬੀ ਨ ਚੂਕੇ ਨਾਮ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਯਹ ਜਾਨ ਕਰ ਹਰਖ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਈਹਾ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ। ਘਟਾਦੀ ਨਾਮੀਯੋ ਕੇ ਨਾਸ ਹੁਯਾ ਨਾਮ ਤੋ ਘਟਾਦੀ ਬੀ ਨਹੀ ਨਾਸ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਸਤਯ ਨਾਮੀ ਵਾਲੇ ਨਾਮ ਕਾ ਨਾਸ ਹੋਨਾ ਕੈਮੁਤਕ ਨਯਾਯ ਸੇ ਦੂਰ ਹੋਨੇ ਤੇ ਪਰਮੇਸੂਰ ਕਾ ਨਾਮ ਸਚਾ ਹੈ। ਯਦਯਪਿ ਅਸਤਿ ਭਾਤਿ ਪ੍ਰਿਯ ਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਮੇ ਸੰਪੂਰਣ ਨਾਮ ਰੂਪ ਕੋ ਕਲਪਤ ਹੋਨੇ ਕੇ ਨੇਮ ਸੇ ਸਤਯ ਨਾਮ ਕੇ ਬੀ ਤਹਾਂ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਮੇ ਕਲਪਿਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਨਾਮ ਕਾ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਨਾ ਕਹਨਾ ਨਹੀ ਬਨੇ, ਯਹ ਅਸੰਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤਥਾਪਿ ਜੋ ਵਸਤੁ ਕਲਪਿਤ ਹੋਵੇ ਤਿਸ ਕੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੇ ਕਲਪਿਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਰਜਤ ਕੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਸੁਕਤਿ ਮੈ ਕਲਪਿਤ ਹੈ। ਜੋ ਕਲਪਿਤ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਿਸ ਕੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਕਲਪਿਤ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਜੈਸੇ ਸੁਕਤਿ ਮੇ ਕਲਪਿਤ ਨਹੀ ਤੈਸੇ ਸਤ ਵਸਤੁ ਕਲਪਿਤ ਹੋਵੇ ਤਬ ਤਿਸਕੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਕੀ ਅਪਨੇ ਮੇ ਅਪਨੀ ਕਲਪਨਾ ਕੋ ਪ੍ਰਸਿਧ ਨਾ ਹੋਨੇ ਤੇ ਅਸਤ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਮੈ ਕਲਪਿਤ ਕਹੇ ਸੋ ਸਤ ਵਸਤੁ ਕਲਪਿਤ ਨਹੀ ਔ ਅਸਤ ਵਸਤੁ ਆਪ ਹੀ ਅਸਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਕਲਪਿਤ ਕਾ ਅਧਿਸ੍ਟਾਨ ਬਨੇ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਸਤਯ ਕੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਕੋ ਕਲਪਿਤ ਨਾ ਹੋਨੇ ਸੇ ਜੈਸੇ ਨਾਮੀ ਸਚਿਦਾਨੰਦ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਨਿਤਯ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਤਿਸਕਾ ਨਾਮ ਭੀ ਨਿਤਯ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਨਿਤਯ ਰੂਪ ਨਾਮ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਭਕਤੋ ਕੋ ਤਿਨ ਕੀ ਇਛਾਨੁਸਾਰ ਭੋਗਾਦਿ ਫਲ ਦੇਤਾ ਰਹੇ ਹੈ, ਕਬੀ ਦੇਨੇ ਸੇ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਯਹ ਤਿਸ ਨਾਮ ਮੇ ਪਰਮ ਗੁਣ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ੍ਨ:– ਯਹੀ ਤਿਸ ਮੇ ਗੁਣ ਹੈ ਵਾ ਔਰ ਬੀ ਹੈ, ਯਹ ਅਸੰਕਾ ਕਰ ਏਕ ਹੀ ਚੰਦ੍ਰਤਮ ਦੂਰ ਕਰੇ ਹੈ ਤਾਰੇ ਹਜਾਰੋ ਸੇ ਕਿਆ ਕਾਮ ਹੈ ਯਾ ਨਯਾਯ ਸੇ ਇਸੀ ਗੁਣ ਸੇ ਕੋਈ ਨਿਤਯਾਦਿ ਕਰਮ ਤਿਸ ਸਮ ਫਲ ਦਾਤਾ ਗੁਣੀ ਨਹੀ, ਯਹ ਕਹੇ–

ਗੁਣੁ ਏਹੋ ਹੋਰੁ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਨਾ ਕੋ ਹੋਆ ਨਾ ਕੋ ਹੋਇ ॥ ੩ ॥

(ਗੁਣੁ ਇਤਿ) ਤਿਸ ਨਾਮ ਮੇ ਗੁਣ ਏਹੋ ਨਾਮ ਬਡਾ ਗੁਣ ਯਹੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕੇ ਸਮਾਨ ਔਰ ਤਿਸ ਮੇ ਕੋਈ ਨਹੀ। ਪਰੰਤੁ ਇਸੀ ਗੁਣ ਸੇ ਤਿਸ ਨਾਮ ਕੇ ਸਮਾਨ ਨਾ ਕੋਈ ਨਿਤਯਾਦਿ ਕਰਮ ਹੁਯਾ, ਨਾ ਫਲ ਦੇਨੇ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਯਦ ਵਾ ਈਹਾ ਕਾਕੁਕਤੀ ਹੈ ਤਿਸ ਨਾਮ ਮੇ ਯਹੀ ਗੁਣ ਹੈ, ਹੋਰ ਕੋਈ ਨਹੀ ਯਹ ਨਹੀ। ਕਿੰਤੂ ਤਿਸ ਨਾਮ ਮੇ ਧਰਮ ਕਾ ਔ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਦੇਨਾ ਆਦਿਕ ਔਰ ਭੀ ਗੁਣ ਬਹੁਤ ਹੈ ਜਿਨ ਗੁਣੋ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਨਾ ਕੋਈ ਔਰ ਯਗ ਦਾਨਾਦਿਕ ਕਰਮ ਪੀਛੇ ਤਿਸਕੇ ਤੁਲਯ ਹੁਯਾ ਨਾ ਆਗੇ ਕੋ ਹੋਵੇਗਾ॥੩॥ ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਨਾਮ ਕਾ ਮਹਾਤਮ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਨਾਮੀ ਕਾ ਕਹੇ–

ਜੇਵਡੁ ਆਪਿ ਤੇਵਡ ਤੇਰੀ ਦਾਤਿ ॥ ਜਿਨਿ ਦਿਨੁ ਕਰਿ ਕੈ ਕੀਤੀ ਰਾਤਿ ॥

(ਜੇਵਡੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਕਹੇ ਮਹਤ੍ਵਵਾਨ ਨਾਮ ਵਾਲੇ ਨਾਮੀ ਈਸ੍ਵਰ ਜੇਤੇ ਮਹਤ੍ਵ ਵਾਲਾ ਤੂ ਆਪ ਹੈ ਤੇਵਡ ਤੇਰੀ ਦਾਤ ਨਾਮ ਤੈਸੇ ਮਹਤ੍ਵ ਵਾਲਾ ਹੀ ਤੇਰੀ ਜੀਵੋਂ ਪ੍ਰਤਿ ਇੰਦ੍ਰਯ ਪ੍ਰਾਣਪੁਨਾ ਅਨੁਕੂਲ ਪਵਨ ਜਲਾਦਿਕੋ ਕਾ ਦੇਨਾ ਰੂਪ ਦਾਤ ਹੈ ਕਿੰਚਿਤ ਮਹਤ੍ਵ ਕਹੇ-

(ਜਿਨਿ ਇਤਿ) ਜਿਸ ਸਮਰਥ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਤੂੰ ਅਪਨੀ ਇਛਾਨੁਸਾਰ ਜੀਵੋਂ ਕੇ ਬਿਚਰਨ ਹੇਤ ਸੂਰਯ ਕਾ ਦਰਸਨ ਰੂਪ ਦਿਨ ਕਰਕੇ ਪੁਨਾ ਜੀਵੋਂ ਕੇ ਸਯਨ ਹੇਤ ਸੂਰਯ ਕਾ ਨਾ ਦੇਖਨਾ ਰੂਪ ਰਾਤ ਕਰੀ ਹੈ, ਐਸੇ ਮਹਤ੍ਵ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਮਹਤ੍ਵ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਤਿਸ ਕੀ ਬਿਸਮ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਕੋ ਨੀਚਤਾ ਕਹੇ-

ਖਸਮੁ ਵਿਸਾਰਹਿ ਤੇ ਕਮਜਾਤਿ ॥ ਨਾਨਕ ਨਾਵੈ ਬਾਝੁ ਸਨਾਤਿ ॥ ੪ ॥ ੩ ॥

(ਖਸਮੁ ਇਤਿ) ਖਸਮ ਪਤਿ ਈਸ੍ਵਰ, ਕਮਜਾਤਿ ਨੀਚ ਜਾਤ ਨਾਮੀ ਵਡ ਨਾਮ ਬਿਸਮ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਕੋ ਭੀ ਨੀਚਤਾ ਕਹੇ- (ਨਾਨਕ ਇਤਿ) ਸਨਾਤਿ ਭੂਤਾਦਿ ਰੂਪ ਅਤਿ ਨੀਚ ਜਾਤੀ॥੪॥੩॥ ਪੂਰਬ ਜਿਸ ਨਾਮ ਕੀ ਬਿਸਮ੍ਰਿਤੀ ਵਾਲੇ ਕੋ ਅਤਿ ਨੀਚਤਾ ਕਹੀ ਅਬ ਤਿਸ ਨਾਮ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਗੁਰੋ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਕੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਔ ਉਪਦੇਸ ਕਾ ਲਾਭ ਗੁਰੋ ਕੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਸੇ ਹੋਵੇ ਔਰ ਗੁਰੋ ਕੀ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਹ ਬੋਧਨ ਹੇਤ ਗੁਰੁ ਪ੍ਰਰਥਨਾ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਹੇ-

ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥
ਹਰਿ ਕੇ ਜਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸਤਪੁਰਖਾ ਬਿਨਉ ਕਰਉ ਗੁਰ ਪਾਸਿ ॥

(ਹਰਿ ਕੇ ਇਤਿ) ਹੇ ਸੰਪੂਰਣ ਪਾਪੋ ਕੇ ਨਾਸਕ ਹਰਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਨੋ! ਹੇ ਸਤਗੁਰੁ ਨਾਮ ਸਤਪੁਰਖ ਕੇ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਗੁਰੋ! ਪੁਨਾ 'ਨਾਨਕ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ਆਪਿ ਪਰਮੇਸੁਰ॥' ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਸੇ ਸਤਨਾਮ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਅਰਥਾਤ ਪਰਮਾਤਮ ਪੁਰਖ ਰੂਪ ਗੁਰੋ! ਮੈ ਤੁਮ ਗੁਰੋ ਕੇ ਪਾਸ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਕੇ ਉਪਾਯ ਹੇਤ ਬੇਨਤੀ ਕਰਤਾ ਹੋ ਸੋ ਕਿਰਪਾ ਕਰ ਸੁਨੋ, ਬੇਨਤੀ ਕਰੇ-

ਹਮ ਕੀਰੇ ਕਿਰਮ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਾਈ ਕਰਿ ਦਇਆ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਿ ॥ ੧ ॥

(ਹਮ ਇਤਿ) ਅੰਡੇ ਸੇ ਉਪਜੇ ਪਾਉ ਸੇ ਬਿਚਰਨੇ ਵਾਲੇ ਜੀਵ ਕੀਟ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਵਸਤੁ ਕੇ ਬਿਗੜਨੇ ਸੇ ਉਪਜੇ ਜੀਵ ਕ੍ਰਿਮ ਕਹੀਯੇ ਹੈ। ਅਤਿ ਤੁਛਤਾ ਕੀਟ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ, ਅਧਮਤਾ ਕਿਰਮ ਸਮਾਨਤਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਹਮ ਕੀਟਵਤ ਅਤਿ ਤੁਛ ਪੁਨਾ ਕਿਰਮ ਸਮਾਨ ਅਤਿ ਅਧਮ, ਆਪ ਕੀ ਸਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਯੇ ਹੈ ਵਾ ਹਮ ਅਨੰਤ ਕੀਟ ਕਿਰਮਾਦਿ ਯੋਨੀਯੋ ਮੇ ਦੁਖ ਭੋਗਤੇ ਹੂਯੇ ਅਬ ਮਨੁਖਜ ਯੋਨਿ ਮੇ ਆਕਰ ਆਪ ਕੀ ਸਰਣ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਏ ਹੈ, ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ। ਦੁਖੀ ਕਾ ਬਚਨ ਸੁਨ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੇ ਕਿਆ ਚਾਹਤਾ ਹੈ ਗੁਰੁ ਪੂਛੇ ਤਹਾ ਕਹੇ- (ਕਰਿ ਇਤਿ) ਦਯਾ ਕਰ ਮੇਰੇ ਕੋ ਨਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕੇ ਨਾਮ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੋ॥੧॥ ਕੌਨ ਨਾਮ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਸੁਨ ਕਰ ਅਤਿ ਚਾਹ ਸੇ ਉਚਿਤ ਅਨੁਚਿਤ ਕਹਨੇ ਮੇ ਬਿਹ੍ਵਲ ਹੁਯਾ ਵਾ ਗੁਰਦੇਵ ਮਾਤਾ ਇਤਿਜਾਦਿ ਰੀਤਿ ਸੇ ਸਰਬ ਰੂਪਤਾ ਗੁਰੁ ਮੈ ਮਾਨ ਕਰ ਨਾਮ ਰਾਮ ਕਾ ਕਹੋ, ਯਹ ਕਹੇ-

ਮੇਰੇ ਮੀਤ ਗੁਰਦੇਵ ਮੋ ਕਉ ਰਾਮ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਿ ॥
ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮੁ ਮੇਰਾ ਪ੍ਰਾਨ ਸਖਾਈ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਹਮਰੀ ਰਹਰਾਸਿ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਮੇਰੇ ਇਤਿ) ਮੀਤ ਮਿਤ੍ਰਵਤ ਸੰਸਾਰ ਦੁਖ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਮੈ ਸਹਾਇਕ ਗੁਰੋ! ਨਾਮ ਸਾਥ ਤੁਮਾਰਾ ਕਿਆ

ਸੰਬੰਧ ਹੈ, ਵਾ ਨਾਮ ਤੁਮਕੋ ਕੈਸਾ ਪ੍ਰਿਯ ਹੈ, ਤਹਾਂ ਕਹੇ-

(ਗੁਰਮਤਿ ਇਤਿ) ਗੁਰਮਤਿ ਨਾਮ ਕਹੀਯੇ ਗੁਰੋ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕੀਆ ਨਾਮ ਮੇਰਾ ਮੁਕਤਿ ਰੂਪ ਜੀਵਨ ਕਾ ਸਾਧਨ ਹੋਨੇ ਤੇ ਪ੍ਰਾਣੋ ਤੁਲਜ ਸਖਾ ਹੈ ਸੋ ਯਹ ਸਖਾ ਭਾਵ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਔ ਪ੍ਰਾਣੋ ਤੁਲਜ ਪਿਆਰਾ ਹੈ। ਯਾ ਹੀ ਤੇ ਹਰਿ ਕੀਰਤਿ ਕਹੀਯੇ ਹਰਿ ਇਸ ਨਾਮ ਕੇ ਕਥਨ ਹੇਤ ਵਾ ਹਰਿ ਇਸ ਨਾਮ ਕੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੇਤ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਆਪ ਕੇ ਪਾਸ ਮੇਰੀ ਰਹਰਾਸਿ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ॥੧॥ ਨਾਮ ਸਾਥ ਸੰਬੰਧ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਤਿਸ ਮੇ ਸ੍ਰਧਾ ਔ ਇਛਾ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਕੀ ਮਹਾਭਾਗਜਾ ਕਹੇ-

ਹਰਿ ਜਨ ਕੇ ਵਡ ਭਾਗ ਵਡੇਰੇ ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਸਰਧਾ ਹਰਿ ਪਿਆਸ॥
ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮੁ ਮਿਲੈ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸਹਿ ਮਿਲਿ ਸੰਗਤਿ ਗੁਣ ਪਰਗਾਸਿ ॥ ੨ ॥

(ਹਰਿ ਇਤਿ) ਹਰਿ ਜਨ ਨਾਮ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਭਗਤੋਂ ਕੇ ਵਡ ਭਾਗ ਵਡੇਰੇ ਨਾਮ ਅਤਿ ਮਹਾਭਾਗਜ ਹੈ, ਜਿਨਕੋ ਬਾਰੰਬਾਰ ਹਰਿ ਹਰਿ ਐਸੇ ਨਾਮ ਜਪਨੇ ਮੇ ਬਿਸ੍ਵਾਸ ਹੈ॥ ਪੁਨਾ ਹਰਿ ਨਾਮ ਜਪਨ ਕੀ ਜਿਨ ਕੋ ਪਿਆਸ ਨਾਮ ਇਛਾ ਹੈ ਪੁਨਾ ਜੋ ਬਾਰੰਬਾਰ ਹਰਿ ਹਰਿ ਐਸੇ ਨਾਮ ਕੇ ਮਿਲੇ ਲਾਭ ਸੇ ਹੀ ਤ੍ਰਿਪਤਾਸਹ ਨਾਮ ਤ੍ਰਿਪਤਿ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਪੁਨਾ: ਜੋ ਮਿਲ ਸੰਗਤ ਸਤਸੰਗ ਮੇ ਮਿਲਕਰ ਮੁਕਤਿ ਦਾਤਾ ਹਰਿ ਕੇ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨਾਦਿਕ ਗੁਣੋ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਰੇ ਹੈ॥੨॥ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਹਰਿ ਜਨੋ ਕੀ ਧਨਜਭਾਗਤਾ ਕਹ ਕਰ ਹਰਿ ਨਾਮ ਬਿਮੁਖੋ ਕੋ ਨਰਕ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਕਹੇ-

ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਨਾਮੁ ਨ ਪਾਇਆ ਤੇ ਭਾਗਹੀਣ ਜਮ ਪਾਸਿ ॥
ਜੋ ਸਤਿਗੁਰ ਸਰਣਿ ਸੰਗਤਿ ਨਹੀ ਆਏ ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵੇ ਧ੍ਰਿਗੁ ਜੀਵਾਸਿ ॥ ੩ ॥

(ਜਿਨ ਇਤਿ) ਜਿਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰਸੁ ਨਾਮ ਨ ਪਾਇਆ ਯਹ ਅਨ੍ਵਯ ਹੈ ਜਿਨ ਮਨਮੁਖੋ ਨੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਹਰਿ ਐਸਾ ਨਾਮ ਜਪਨੇ ਸੇ ਰਸ ਨਾਮ ਮੁਕਤਿ ਰੂਪ ਆਨੰਦ ਨਹੀ ਪਾਇਆ ਵਹੁ ਭਾਗਜਹੀਨ ਜਮ ਪਾਸ ਜਮ ਕੀ ਫਾਹੀ ਮੇ ਪੜੇ ਨਰਕ ਮੇ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਜੋ ਭਾਗਜਹੀਨ ਸਤਿਗੁਰ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮ੍ਵੇਤਾ ਗੁਰੁ ਕੀ ਸਰਣ ਹੋ ਕਰ ਸਦ ਬਿਚਾਰ ਹੇਤ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨੋ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਮੇ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਏ ਤਿਨਕੇ ਮਰਣ ਸੇ ਪ੍ਰਥਮ ਜੀਵੇ ਕੋ ਧਿਕਾਰ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਮਰਣ ਕਾਲ ਮੇ ਤਿਨ ਕੀ ਜੀਵਾਸਿ ਨਾਮ ਜੀਵਨ ਕੀ ਇਛਾ ਕੋ ਧਿਕਾਰ ਹੈ॥੩॥ ਪ੍ਰਸ੍ਨ:- ਪਰਮ ਲਾਭ ਕਾ ਹੇਤੁ ਗੁਰੁ ਕੀ ਸਰਣ ਕਿਨੋ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਕਿਨੋ ਕੋ ਨਹੀ, ਯਾ ਮੇ ਕਿਆ ਬੀਜ ਹੈ, ਤਹਾ ਕਹੇ-

ਜਿਨ ਹਰਿ ਜਨ ਸਤਿਗੁਰ ਸੰਗਿਤ ਪਾਈ ਤਿਨ ਧੁਰਿ ਮਸਤਕਿ ਲਿਖਿਆ ਲਿਖਾਸਿ ॥
ਧਨੁ ਧੰਨੁ ਸਤਸੰਗਿਤ ਜਿਤੁ ਹਰਿ ਰਸੁ ਪਾਇਆ ਮਿਲਿ ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਪਰਗਾਸਿ ॥ ੪ ॥ ੪ ॥

(ਜਿਨ ਇਤਿ) ਜਿਨ ਹਰਿ ਭਕਤੋ ਨੇ ਸਤਿਗੁਰੋ ਕਾ ਸੰਗ ਪਾਯਾ ਤਿਨ ਕੇ ਮਸਤਕ ਮੇ ਧੁਰਿ ਨਾਮ ਅਵਧਿ ਰੂਪ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਬਿਧਾਤਾ ਰੂਪ ਕਰ ਉਧਾਰ ਹੇਤ ਆਪ ਹੀ ਲਿਖਿਆ ਲਿਖਾਸ ਨਾਮ ਲਿਖਤ ਲਿਖੀ ਭਾਵ ਯਹ ਜੋ ਪੁਰਖ ਸਾਧੁ ਕਰਮ ਕਰਤੇ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਿਨ ਸੇ ਉਧਾਰ ਕੀ ਇਛਾ ਕਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਆਪ ਹੀ ਕਰਾਵੇ ਹੈ ਉਕ੍ਤੰਚ 'ਆਪੇ ਉਝੜਿ ਪਾਇਦਾ ਪਿਆਰਾ ਆਪਿ ਵਿਖਾਲੇ ਰਾਹੁ॥' ਜਿਸ ਸੰਗਤ ਸੇ ਐਸਾ ਲਾਭ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤਾ ਕੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰੇ-

(ਧੰਨੁ ਇਤਿ) ਧਨਜ ਧਨਜ ਹੈ ਵਹੁ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟੋ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਜਿਤੁ ਨਾਮ ਜਿਸ ਸੇ ਹਰਿ ਰਸੁ ਕਹੀਯੇ ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਹਰਿ ਪਾਇਆ। ਪੁਨਾ ਜਿਸ ਮੇ ਮਿਲਕੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਜਨ ਕੋ ਨਾਮ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੋਵੇ ਹੈ॥੪॥੪॥

ਪੂਰਬ ਸਤਸੰਗ ਕਾ ਮਹਾਤਮ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਕਾਮਜ ਕੋਪਜ ਦੋਖੋਂ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੋ ਕੇ ਤਿਸ ਮੇ ਰੁਚਿ ਵਾਲੇ ਧਨੀ ਭਕਤਿ ਕਰੇਂ ਔ ਸਰੀਰ ਕੇ ਅਹਾਰਾਦਿ ਔ ਅੰਨ ਸੰਬੰਧੀਯੋ ਕੇ ਪੋਖਣ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਦੂਰ ਕਰ ਅਧਨੀ ਕਰੇ ਯਹ ਕਹੇ-

ਰਾਗੁ ਗੂਜਰੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਕਾਹੇ ਰੇ ਮਨ ਚਿਤਵਹਿ ਉਦਮੁ ਜਾ ਆਹਰਿ ਹਰਿ ਜੀਉ ਪਰਿਆ ॥

(ਕਾਹੇ ਰੇ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਤਸੰਗ ਕੀ ਇਛਾ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਤੂੰ ਮਨ ਵਿਖੇ ਅਹਾਰਾਦਿਕੋ ਕੇ ਉਦਮ ਕਾ ਚਿਤਵਨ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਕਰੇ ਹੈ, ਜਾ ਆਹਾਰਿ ਨਾਮ ਜਬ ਤੁਮਾਰੇ ਆਹਾਰਾਦਿਕੋ ਕਾ ਉਦਮ ਰਚਨੇ ਵਾਲੇ ਪਰਮੇਸੂਰ ਕੋ ਆਪ ਹੀ ਪੜ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਪਰਮੇਸੂਰ ਕੋ ਆਹਰ ਪੜਨਾ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤ ਸੇ ਕਹੇ-

ਸੈਲ ਪਥਰ ਮਹਿ ਜੰਤ ਉਪਾਏ ਤਾ ਕਾ ਰਿਜਕੁ ਆਗੈ ਕਰਿ ਧਰਿਆ ॥ ੧ ॥

(ਸੈਲ ਇਤਿ) ਸੈਲ ਬਡੇ ਪਰਬਤੋ ਕੀ ਕਦਰਾ ਮੈ ਅਜਗਰਾਦਿਕ ਪੁਨਾ ਪਥਰ ਮਹ ਨਾਮ ਛੋਟੇ ਪਥਰੋ ਕੇ ਛਿਦ੍ਰੋਂ ਮੇ ਅਥਵਾ 'ਪਾਖਣਿ ਕੀਟੁ ਗੁਪਤ ਹੋਇ ਰਹਤਾ ਤਾ ਚੋ ਮਾਰਗੁ ਨਾਹੀ॥' ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਕੇ ਬਚਨ ਸੇ ਪਥਰ ਕੇ ਭੀਤਰ ਜੋ ਪਰਮੇਸੂਰ ਨੇ ਜੀਵ ਰਚੇ ਤਿਨ ਜੀਵੋ ਕਾ ਰਿਜਕ ਨਾਮ ਆਹਾਰ ਮ੍ਰਿਤ ਕਾ ਪਾਖਾਣਿ ਰੂਪ ਤਹਾਂ ਤਿਨਕੀ ਉਤਪਤੀ ਸੇ ਪਹਲੇ ਵਾ ਤਿਨ ਕੇ ਆਗੈ ਨਾਮ ਸਾਮਨੇ ਕਰਿ ਸ੍ਥਾਪਨ ਕੀਆ ਹੈ, ਜੋ ਇਨ ਕੋ ਲੇਨੇ ਮੇ ਖੇਚਲ ਨਾ ਪੜੇ॥੧॥ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤ ਸੇ ਆਹਾਰਾਦਿਕੋ ਕੇ ਉਦਮ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਦੂਰ ਕਰ ਸਤਸੰਗ ਕੇ ਮੇਲ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ-

ਮੇਰੇ ਮਾਧਉ ਜੀ ਸਤਸੰਗਤਿ ਮਿਲੇ ਸੁ ਤਰਿਆ ॥

(ਮੇਰੇ ਇਤਿ) ਮਾ ਲਖਮੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਧਵ ਤਿਸਕੇ ਪਤਿ ਬਿਸਨੁ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਧਵ ਕਾ ਧੋ ਬਨਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਮੇਰੇ ਮਾਧੋ ਜੀ ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਸੂਾਮੀ ਲਖਮੀ ਪਤਿ ਜੀ ਕੇ ਸਤਨਾਮ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਭਕਤੋ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਮੇ ਜੋ ਅਜਾਮਲਾਦਿ ਅਤਿ ਪਾਪੀ ਭੀ ਮਿਲਿਯਾ ਸੋ ਤਰਿਆ ਮੁਕਤ ਹੁਯਾ। ਕਹੀ ਵਾਰਤਾ ਪੁਨਾ ਸਪਸ੍ਟ ਕਰੇ-

ਗੁਰ ਪਰਸਾਦਿ ਪਰਮ ਪਦੁ ਪਾਇਆ ਸੂਕੇ ਕਾਸਟ ਹਰਿਆ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਗੁਰ ਇਤਿ) ਗੁਰੋਂ ਕੀ ਪਰਸਾਦ ਨਾਮ ਪ੍ਰਸੰਨਤਾ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਲਾਭ ਦ੍ਵਾਰਾ ਜਿਨ ਪੁਰਖੋ ਨੇ ਪਰਮ ਪਦ ਮੁਕਤਿ ਰੂਪ ਅਸ੍ਥਾਨ ਪਾਇਆ ਹੈ ਵਹੁ ਸੂਕੇ ਕਾਸ੍ਟ ਕੋ ਹਰੇ ਭਾਵ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀਵਤ ਸੁਸਕ ਕਾਸਟ ਤੁਲਜ ਨਿਰਸਬੰਧਪਨੇ ਕੇ ਅਭਿਮਾਨ ਕੋ ਤਜਾਗ ਕੇ ਸਰਸ ਪਰਮਾਨੰਦ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਰੂਪ ਹਰਿ ਆਪਨ ਪਾਵੇ ਹੈ॥੧॥ ਪਰਮ ਲਾਭ ਕੇ ਹੇਤੁ ਸਤਸੰਗ ਕੀ ਦ੍ਰਿੜਤਾ ਹੇਤ ਅਪਨੇ ਕੋ ਸੰਬੰਧੀਯੋ ਕੇ ਪੋਖਣ ਕਾ ਆਸਰਾ ਮਾਨਨਾ ਦੂਰ ਕਰਾਵੇ ਹੈ-

ਜਨਨਿ ਪਿਤਾ ਲੋਕ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਕੋਇ ਨ ਕਿਸ ਕੀ ਧਰਿਆ ॥

(ਜਨਨਿ ਇਤਿ) ਜਨਨਿ ਮਾਤਾ ਅਰ ਪਿਤਾ, ਲੋਕ ਔਰ ਕੁਟੰਬ ਕੇ ਸੰਬੰਧੀ ਜਨ ਅਰ ਪੁਤ੍ਰ, ਇਸਤ੍ਰੀ ਇਨ ਸਭ ਜੀਵਨ ਮੇ ਕੋਈ ਜੀਵ ਕਿਸੇ ਕੀ ਆਜੀਵਕਾ ਮੈ ਨਹੀ, ਈਸਰ ਨੇ ਧਰਿਆ ਨਾਮ ਆਸਰਾ ਬਨਾਇਆ ਵਾ ਕੋਈ ਜੀਵ ਕਿਸੇ ਜੀਵ ਕੀ ਆਜੀਵਕਾ ਮੈ ਨਹੀ ਥਾਪਿਆ ਭਾਵ ਯਹ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਪੁਤ੍ਰ ਕੀ ਆਜੀਵਕਾ ਮੈ ਔ ਪੁਤ੍ਰ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਕੀ ਆਜੀਵਕਾ ਮੈ, ਪੁਤ੍ਰੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਕੀ ਆਜੀਵਕਾ ਮੈ, ਭਾਈ ਭਾਈ ਕੀ ਆਜੀਵਕਾ ਮੈ, ਈਸਰ ਨੇ ਕਾਰਣ ਨਹੀ ਬਨਾਇਆ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਜੀਵ! ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਕੁਟੰਬੀ ਲੋਕ ਅਰ ਪੁਤ੍ਰ ਇਸਤਰੀ ਕੀ ਆਜੀਵਕਾ ਕਾ ਆਪ ਕੋ ਆਸਰਾ ਮਾਨ ਕਰ ਮਤ ਇਸ ਮਨੁਖਜ ਜਨਮ ਕੋ ਬਿਤੀਤ ਕਰ, ਇਸੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੈ ਔਰ ਬਚਨ ਹੈ 'ਪੁਤ੍ਰ ਕਲਤ੍ਰ ਲੋਕ ਗ੍ਰਿਹ ਬਨਿਤਾ ਮਾਇਆ ਸਨਬੰਧੇਹੀ॥ ਅੰਤ ਕੀ ਬਾਰ ਕੋ ਖਰਾ ਨ ਹੋਸੀ ਸਭ ਮਿਥਿਆ ਅਸਨੇਹੀ॥'

'ਮਾਤ ਪਿਤਾ ਬਨਿਤਾ ਸੁਤ ਬੰਧਪ ਇਸਟ ਮੀਤ ਅਰੁ ਭਾਈ॥ ਪੂਰਬ ਜਨਮ ਕੇ ਮਿਲੇ ਸੰਜੋਗੀ ਅੰਤਹਿ ਕੋ ਨ ਸਹਾਈ॥' 'ਸੁਤ ਮੀਤ ਕੁਟੰਬ ਅਰੁ ਬਨਿਤਾ॥ ਇਨ ਤੇ ਕਹਹੁ ਤੁਮ ਕਵਨ ਸਨਾਥਾ॥' ਇਤਿਜਾਦਿ ਇਨ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਬਚਨੋ ਓਰ ਦੇਖੇ 'ਜਨਨਿ ਪਿਤਾ ਲੋਕ ਸੁਤ ਬਨਿਤਾ ਕੋਇ ਨ ਕਿਸ ਕੀ ਧਰਿਆ' ਕਹਨੇ ਸੇ ਗੁਰੁ ਜੀ ਯਹ ਸੂਚਨ ਕਰੇ ਹੈ, ਚੌਰਾਸੀ ਚਕ੍ਰ ਮੈ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਦਰਵਾਜਾ ਮਨੁਖ ਜਨਮ ਪੁਰਖ ਕੋ ਬਾਰ ਬਾਰ ਨਹੀ ਮਿਲੇ ਔ ਮਨੁਖ ਜਨਮ ਮਿਲਨੇ ਕਾ ਪਰਮ ਲਾਭ ਧਨੀ ਅਰ ਅਧਨੀ ਦੋਨੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਯਹੀ ਹੈ ਜੋ ਕਾਹੂ ਰੀਤਿ ਸੇ ਸੰਸਾਰ ਬੰਧ ਸੈ ਛੂਟ ਜਾਵੇ। ਸੋ ਛੂਟਨਾ ਉਪਾਯ ਕੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਔ ਉਪਾਯ ਕਾ ਲਾਭ ਉਪਾਯ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕੀ ਇਛਾ ਕੇ ਅਧੀਨ ਹੈ ਔ ਇਛਾ ਉਪਾਯ ਕੇ ਪਾਵਨੇ ਕੀ ਤਬ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜਬ ਧਨੀ ਪੁਰਖ ਪਹਲੇ ਕਾਮਜ ਕੋਪਜ ਦੋਖ ਕੋ ਤਜਾਗੇ ਔ ਅਧਨੀ ਅਪਨੇ ਸਰੀਰ ਕੇ ਪਾਲਨ ਕੀ ਅਰ ਸੰਬੰਧੀਯੋ ਕੇ ਪਾਲਨ ਕੀ ਇਛਾ ਕੋ ਤਜਾਗੇ। ਜਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਇਨ ਕੋ ਨਹੀ ਤਿਆਗੇਗੇ ਤਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਉਪਾਯ ਪਾਵਨੇ ਕੀ ਇਛਾ ਹੋਨੀ ਕਠਨ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਕਾਮਜ ਕੋਪਜ ਦੋਖੋ ਕੋ ਧਨੀ ਸਰਬਥਾ ਤਜਾਗੇ ਅਰ ਸਰੀਰ ਕੇ ਪੋਖਣ ਕਾ ਅਰ ਸੰਬੰਧੀਯੋ ਕੇ ਪੋਖਣ ਕਾ ਉਧਮ ਕਰਤੇ ਭੀ ਚਿਤ ਸੇ ਚਿੰਤਾ ਨ੍ਰਿਧਨ ਅਵਸਜ ਤਜਾਗੇ, ਯਾ ਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇ ਬਚਨ ਹੈ 'ਹਾਥ ਪਾਉ ਕਰਿ ਕਾਮੁ ਸਭੁ ਚੀਤੁ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਲਿ॥' ਚਿਤ ਸੇ ਚਿੰਤਾ ਕਰਨੀ ਹੀ ਪੂਰਬ ਉਪਾਯ ਕੀ ਇਛਾ ਕਾ ਪਰਮ ਬਿਰੋਧੀ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਸੇ ਉਦਮ ਕਰਨਾ ਬਿਰੋਧੀ ਨਹੀ। ਕਾਮਜ ਦੋਖ ਮਨੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀ ਕੇ ਸਾਤਵੇ ਅਧਜਾਯ ਮੇ ਦਸ ਕਹੇ ਹੈ ਅਰ ਕੋਪਜ ਆਠ ਕਹੇ ਹੈ। ਕਾਮਜ ਯੇ ਹੈ, ਸਿਕਾਰ ੧., ਜਿਸਕਾ ਵਰਜਨ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇ 'ਹੇਰਾ ਰੋਟੀ ਕਾਰਨੇ ਗਲਾ ਕਟਾਵੈ ਕਉਨੁ॥' ਕਹਜਾ। ਜੂਆ ੨., ਜਿਸਕੇ ਖੇਲਨੇ ਸੇ ਪਾਂਡਵੋ ਨੇ ਬਿਪਤਾ ਭੋਗੀ। ਦਿਨ ਕੋ ਸੋਨਾ ੩., ਜੋ ਬਹੁਤ ਕਾਮੋ ਕੋ ਬਿਗਾੜਤਾ ਹੈ। ਨਿੰਦਾ ੪., ਜਿਸ ਕੇ ਕਰਨੇ ਸੇ ਪੁਰਖ ਪਰਾਯੇ ਪਾਪੋ ਕੋ ਧੋਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਹੀ ਤੇ ਬਚਨ ਹੈ 'ਹਮਰੇ ਕਪਰੇ ਨਿੰਦਕੁ ਧੋਇ॥' ਪੁਤ੍ਰੋਤਪਤੀ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਬਿਨਾ ਇਸਤਰੀ ਸੇ ਮੈਥਨ ੫., ਜਿਸ ਸੇ ਪੁਰਖੋ ਕੇ ਸਰੀਰ ਕਾ ਪ੍ਰਾਕਰਮ ਔ ਇੰਦ੍ਰਿਯੋ ਕੀ ਸਕਤੀ ਨਸਟ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਬੇਸਜਾ ਗਮਨ ਮਹਾ ਨਿਖਿਧ ਹੈ। ਮਦਪਾਨ ੬., ਜਿਸ ਕੇ ਪੀਨੇ ਸੇ ਯਾਦਵੋ ਕਾ ਕੁਲ ਨਸ੍ਰ ਹੋ ਗਜਾ। ਨ੍ਰਿਤ (੭) ਗੀਤ (੮) ਵਾਜਾ ਯੇ ਤੀਨ ੯., ਜਿਨਕੇ ਦੇਖਨੇ ਸੁਨਨੇ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਸਦਾ ਬੇਸ੍ਯਾ ਮਰਾਸੀਯੋ ਕੇ ਸੰਗ ਮੇ ਹੀ ਖਚਤੇ ਰਤੇ ਹੈ। ਬ੍ਰਿਥਾਟਨ ੧੦., ਨਿਸ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਫਿਰਨਾ ਜਿਸਸੇ ਅਨੇਕ ਜੀਵੋ ਕਾ ਮਰਨਾ ਹੋਵੇ। ਯੇ ਕਾਮਜ ਦਸ ਦੋਖ ਹੈ। ਕਾਮ ਈਹਾ ਸੁਖ ਕੀ ਇਛਾ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤਿਸ ਸੇ ਜਨਜ ਯੇ ਦਸ ਦੋਖ ਹੈ, ਸੋ ਪੁਰਖੋ ਕੇ ਧਰਮ ਔ ਅਰਥ ਕੋ ਸਦਾ ਬਿਗਾੜੇ ਹੈ ਅਰ ਸਤਸੰਗ ਕੇ ਔ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਜਾਪ ਕੇ ਪਰਮ ਬਿਰੋਧੀ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਚਾਹ ਵਾਲਾ ਇਨ ਕੋ ਤਜਾਗੇ। ਕੋਪਜ ਆਠ ਯੇ ਹੈ- ਪਿਸੁਨਤਾ ੧., ਚੁਗਲੀ ਕਰਨੀ। ਸਾਹਸ ੨., ਨਿਰਦੋਖ ਪੁਰਖ ਕੋ ਕੈਦ ਮੈ ਪਾਵਨਾ। ਦ੍ਰੋਹ ੩., ਛਲ ਸੇ ਕਾਹੂ ਕਾ ਬਧ ਕਰ ਦੇਨਾ। ਈਰਖਾ ੪., ਦੂਸਰੇ ਕੀ ਬਡਿਆਈ ਨਾ ਸਹ ਸਕਨੀ। ਅਸੂਯਾ ੫., ਦੂਸਰੇ ਕੇ ਭਾਣੋ ਮੈ ਦੋਸ ਨਿਕਾਸਨੇ। ਅਰਥ ਦੂਖਣ ੬., ਅਨਜਾਯ ਸੇ ਕਿਸੇ ਕਾ ਦ੍ਰਬਜ ਲੇ ਲੇਨਾ ਔ ਦੇਨੇ ਯੋਗਜ ਥਾਨ ਮੇ ਨਾ ਦੇਨਾ। ਬਾਕਪਾਰੁਖਜ ੭., ਕੌੜਾ ਬੋਲਨਾ। ਦੰਡਪਾਰੁਖਜ ੮., ਏਕ ਰੁਪਜੇ ਕੇ ਦੰਡ ਯੋਗਜ ਕੋ ਪਚਾਸ ਰੁਪਜੇ ਦੰਡ ਦੇਨਾ। ਯੇ ਕੋਪ ਸੇ ਜਨਜ ਆਠ ਦੋਖ ਹੈ ਸੋ ਭੀ ਪੁਰਖ ਕੇ ਸਰੀਰ ਕੋ ਨਾਸ ਕਰੇ ਹੈ ਅਰ ਮੁਕਤੀ ਮਾਰਗ ਕੇ ਪਰਮ ਬਿਰੋਧੀ ਹੈ। ਮੂਲ ਇਨ ਦੋਨੋ ਦੋਖੋ ਕਾ ਲੋਭ ਹੈ। ਲੋਭ ਬਿਨਾ ਇਛਾ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਕਾਮਜ ਦੋਖ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਔ ਇਛਾ ਹੂਯੇ ਬਿਨਾ ਇਛਤ ਬਸਤੁ ਬਿਗੜ ਨ ਟਾਲੇ ਪੈ ਹੋਨੇ ਵਾਲਾ ਕੋਪ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਇਨ ਦੋਨੋ ਕਾ ਮੂਲ ਲੋਭ ਹੈ ਸੋ ਅਵਸਜ ਤਜਾਗਨੇ ਯੋਗਜ ਹੈ ਜੋ ਧਨੀ ਪੁਰਖ ਇਨ ਦੋਨੋ ਮੇ ਫਸੇ ਹੈ ਔ ਅਧਨੀ ਸਰੀਰ ਕੇ ਅਰ ਸੰਬੰਧੀਯੋ ਕੇ ਪੋਖਣ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਮੈ ਗਲਤਾਨ ਹੈ। ਤਿਨ ਕੋ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਉਪਾਯ ਕੀ ਇਛਾ ਹੋਨੀ ਕਠਨ ਹੈ। ਸੰਬੰਧੀਯੋ ਕੇ ਪੋਖਣ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਮੇ ਭੀ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਅਰ ਔਰ ਕੁਟੰਬੀ ਲੋਕੋ ਕੇ ਪੋਖਣ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਤੋ ਕੋਊ ਭਲੇ ਨਰ ਹੀ ਕਰੇ ਹੈ ਪਰੰਤੁ ਇਸਤਰੀ ਪੁਰਖ ਕੇ ਪੋਖਣ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਬਹੁਤ ਪੁਰਖ ਕਰੇ ਹੈ ਅਰ ਸਰੀਰ ਸੇ ਬਹੁਤ ਜੋਰ ਲਗਾਵੇ ਹੈ ਅਰ

ਸੰਪੂਰਣ ਪੜੇ ਪੜਾਯੇ ਕਾ ਬਲ ਭੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਤ੍ਰੋ ਕੇ ਪੋਖਣ ਮੇ ਹੀ ਲਗਾਵੇ ਹੈ ਅਰ ਤਾਮ੍ਰ ਮੁਖ ਯਵਨੋ ਕੀ ਵਿਦਯਾ ਪੜੇ ਲੋ ਤੋ ਮੁਖ ਸੇ ਯਹ ਭੀ ਕਹੇ ਹੈ ਅਪਨਾ ਸੰਗ੍ਰਹ ਕੀਆ ਧਨ ਦਾਨ ਪੁੰਨ ਮੇ ਦੇਨਾ ਭੀ ਨਿਕੰਮੀ ਬਾਤ ਹੈ। ਜੇਤਾ ਬਨ ਪੜੇ ਅਪਨੇ ਪੁਤ੍ਰ ਇਸਤਰੀ ਕੋ ਦੇਨਾ ਚਾਹੀਯੇ ਪਰੰਤੁ ਬਡਾ ਆਸਚਰਯ ਹੈ ਵਹੁ ਬਿਚਾਰਹੀਨ ਯਹ ਨਹੀ ਧਯਾਨ ਕਰਤੇ ਜੋ ਹਮ ਮਨੁਖਯ ਜਨਮ ਪਾਯ ਕਰ ਕੇਵਲ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਤ੍ਰੋ ਕੀ ਪਾਲਨਾ ਕਰਨੇ ਮੇ ਜੋਰ ਲਗਾਵਤੇ ਹੁਯੇ ਕਬੀ ਕੁੱਕਟ ਕਾਕੋ ਸੇ ਬਢਕੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਸਮੀਪ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀ ਪਾਵੇਗੇ। ਪੁਤ੍ਰ ਇਸਤਰੀ ਕੀ ਪਾਲਨਾ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਅਧਿਕਾਰ ਦੇਨਾ ਚਾਹੇਗਾ ਤਬ ਅਵਸਯ ਹਮ ਸੇ ਬਢਕੇ ਕੁੱਕਟ ਕਾਕੋ ਕੋ ਹੀ ਦੇਵੇਗਾ, ਕਿਉਕਿ ਪੰਖੀਯੋ ਨੇ ਅਪਨੇ ਪੁਤ੍ਰੋ ਕੀ ਕਮਾਈ ਖਾਨੇ ਕਾ ਭੀ ਸੰਕਲਪ ਨਹੀ ਰਖਾ। ਜੇਕਰ ਉਨਕੋ ਅਧਿਕਾਰ ਨਹੀ ਦੇਵੇਗਾ ਤਬ ਇਸਤਰੀ ਪੁਤ੍ਰੋ ਕੀ ਪਾਲਨਾ ਮੈ ਆਸਕਤੋ ਕੋ ਹਮ ਕੋ ਭੀ ਅਵਸਯ ਲਜਿਤ ਕਰੇਗਾ। ਜੋ ਤੁਮਨੇ ਮਨੁਖਯ ਜਨਮ ਪਾਯ ਕਰ ਕਿਆ ਇਨ ਸੇ ਬਢਕੇ ਪਾਲਨਾ ਕਰੀ ਜੋ ਇਨ ਸੇ ਨਾ ਬਨ ਪੜੀ ਕੁਛ ਤੁਮ ਨੇ ਬਢਕੇ ਨਹੀ ਕਰੀ, ਕੇਵਲ ਜੈਸੇ ਇਨੋ ਨੇ ਪਾਉ ਸੇ ਕੁਰੜੀ ਖੋਦ ਕੇ ਅਪਨੇ ਇਸਤ੍ਰੀ ਪੁਤ੍ਰੋ ਓਰ ਗੇਰੀ ਤੈਸੇ ਤੁਮਨੇ ਭੀ ਆਰੰਭ ਕੀਆ ਸੋ ਉਨਕੇ ਹੇਤ ਕੀਆ। ਅਬ ਉਨਸੇ ਹੀ ਸਦ ਗਤੀ ਚਾਹੋ ਜਿਨ ਕੇ ਲੀਯੇ ਤੁਮਨੇ ਅਨੇਕ ਯਤਨ ਕਰ ਬਹੁਤ ਲੋਗ ਠਗੇ ਅਰ ਅਪਨਾ ਆਪ ਖੋਯਾ। ਉਸ ਸਮੇ ਇਨ ਲੋਕੋ ਕੇ ਨੇਤ੍ਰ ਖੁਲੇਗੇ ਅਰ ਪਛਤਾਵੇਗੇ, ਜੋ ਹਮਨੇ ਗੁਰੋਂ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਸੁਨ ਬਾਲਮੀਕਵਤ ਸਭਸੇ ਬਿਰਕਤ ਹੋਕਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਚਿੰਤਨ ਕਯੁ ਨਾ ਕੀਆ। ਯਦਯਪਿ ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਬਿਰਕਤ ਹੋਨੇ ਕਾ ਮਹਾਤਮ ਜਾਨ ਪੜੇ ਹੈ ਅਰ ਵੇਦ ਭੀ ਆਤਮ ਲਾਭ ਸਰਬ ਕੇ ਤਯਾਗ ਸੇ ਕਹੇ ਹੈ। ਤਥਾਪਿ ਗੁਰੁ ਜੀ ਕਾ ਤਾਤਪਰਯ ਈਹਾਂ ਬਿਚਾਰ ਯੁਤ ਕਰ ਚਿੰਤਾ ਤਯਾਗ ਕਰਵਾਇ ਕਰ ਭਜਨ ਕਰਾਵਨੇ ਮੈ ਹੈ, ਕੋਈ ਚਿੰਨ ਕਰਾਵਨੇ ਮੇ ਨਹੀ ਅਰ ਚਿੰਨ ਕਾ ਨਾਮ ਬਿਰਕਤ ਭੀ ਨਹੀ। ਬਿਰਕਤ ਵੋ ਹੀ ਹੈ ਜਿਸ ਕੋ ਚਿਤ ਸੇ ਗਿਲਾਨੀ ਹੈ, ਜਿਸ ਕੋ ਚਿਤ ਸੇ ਗਲਾਨੀ ਨਹੀ ਵਹੁ ਭਿਖਯਾ ਭੋਜਨ ਕਰਤਾ ਹੁਯਾ ਬਿਰਕਤ ਭੀ ਅਵਿਰਕਤ ਹੈ। ਤਿਨ ਅਵਿਰਕਤੋ ਕੀ ਗੁਰੁ ਬਹੁਤ ਨਿੰਦਾ ਲਿਖੇ ਹੈ 'ਤਜੈ ਗਿਰਸਤੁ ਭਇਆ ਬਨ ਵਾਸੀ ਇਕੁ ਖਿਨੁ ਮਨੂਆ ਟਿਕੈ ਨ ਟਿਕਈਆ॥' 'ਧੀਆ ਪੂਤ ਛੋਡਿ ਸੰਨਿਆਸੀ ਆਸਾ ਆਸ ਮਨਿ ਬਹੁਤੁ ਕਰਈਆ॥' ਜੋ ਪੁਰਖ ਚਿਤ ਸੇ ਵਿਰਕਤ ਹੈ ਤਿਨਕੀ ਗੁਰੁ ਗ੍ਰਿਸਤ ਮੇ ਭੀ ਪ੍ਰਸੰਸਾ ਕਰੇ ਹੈ ਜੈਸੇ 'ਵਿਚੇ ਗਿਰਹ ਉਦਾਸ ਅਲਿਪਤ ਲਿਵ ਲਾਇਆ॥' 'ਧਨੁ ਗਿਰਹੀ ਸੰਨਿਆਸੀ ਜੋਗੀ ਜਿ ਹਰਿ ਚਰਨੀ ਚਿਤੁ ਲਾਏ॥'

ਰਹੋ ਯਹ ਅਧਿਕ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਕਰਣ ਯਹ ਸਾਰ ਨਿਕਸਾ ਧਨੀ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਕਾਮਯ ਕੋਪਯ ਦੋਖ ਤਯਾਗ ਕੇ ਸਤਸੰਗ ਮੈ ਮਿਲ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਭਜਨ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਯੇ। ਅਧਨੀ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਸ੍ਵੈ ਸਰੀਰ ਕੇ ਪੋਖਣ ਕੀ ਅਰ ਸੰਬੰਧੀਯੋ ਕੇ ਪੋਖਣ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਤਯਾਗ ਕੇ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਯੇ। ਮਨੁਖਯ ਜਨਮ ਪਾਵਨੇ ਕਾ ਮੁਖਯ ਲਾਭ ਯਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਲਾਭ ਕੋ ਛੋਡ ਕੇ ਆਜੀਵਨ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਨਾ ਰਖੇ। ਆਜੀਵਨ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸਭ ਕਾ ਆਪ ਪਹੁਚਾਵੇ ਹੈ, ਸੋਈ ਕਹੇ-

ਸਿਰਿ ਸਿਰਿ ਰਿਜਕੁ ਸੰਬਾਹੇ ਠਾਕੁਰੁ ਕਾਹੇ ਮਨ ਭਉ ਕਰਿਆ ॥ ੨ ॥

(ਸਿਰਿ ਇਤਿ) ਸੰਬਾਹੇ ਭਲੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ ਇਸ ਅਰਥ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ। ਤੁਕ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ ਸਿਰ ਸਿਰ ਨਾਮ ਸਰੀਰ ਸਰੀਰ ਪ੍ਰਤਿ ਰਿਜਕ ਆਜੀਵਕਾ ਸੰਬਾਹੇ ਨਾਮ ਸਮਯਕ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੇ ਹੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਆਪ ਹੀ। ਤਾ ਤੇ ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਸੰਬੰਧੀਯੋ ਕੀ ਆਜੀਵਕਾ ਹੇਤ ਕਿਸ ਵਾਸਤੇ ਮਨ ਮੇ ਭਯ ਕਰੇ ਹੈ। ਸ੍ਵ ਸਰੀਰ ਪੋਖਣ ਕੇ ਉਦਮ ਤਯਾਗ ਮੇ ਪਾਖਾਣ ਕੀਟਕਾਦਿ ਕਰ ਸੰਬੰਧੀ ਪੋਖਣ ਕਾ ਉਦਮ ਤਯਾਗ ਮੇ ਕੂੰਜ ਕੇ ਬਚੇ ਕਾ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤ ਕਹੇ-

ਊਡੇ ਊਡਿ ਆਵੈ ਸੈ ਕੋਸਾ ਤਿਸੁ ਪਾਛੈ ਬਚਰੇ ਛਰਿਆ ॥

(ਊਡੇ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਕੂੰਜ ਨਾਮ ਊਡੇ ਕੇ ਆਦਿ ਮੇ ਅਧਯਾਹਾਰ ਕਰ ਪੁਨਾ ਮੂਲ ਕੇ ਤਿਸੁ ਪਾਛੇ ਬਚਰੇ ਛਰਿਆ

ਪਾਠ ਕਾ ਤਿਸ ਬਚਰੇ ਪਾਛੇ ਛਰਿਆ ਅਨ੍ਵਯ ਕਰ ਤਿਸ ਬਚੇ ਕੋ ਪੀਛੇ ਅਪਨੇ ਆਲਨੇ ਮੇ ਛੋਡਕੇ ਤਿਸ ਕੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਕੂੰਜ ਪਖੀ ਉਡੇ ਹੈ ਔ ਉਡਕੇ ਸੈਕੜੇ ਕੋਸ ਚਲੇ ਆਵੇ ਹੈ।

ਤਿਨ ਕਵਣੁ ਖਲਾਵੈ ਕਵਣੁ ਚੁਗਾਵੈ ਮਨ ਮਹਿ ਸਿਮਰਨੁ ਕਰਿਆ ॥ ੩ ॥

ਯਾ ਤੇ ਤਿਨ ਨਾਮ ਤਿਸ ਛੋਟੇ ਬਚੇ ਕੋ ਕੌਨ ਖਲਾਵੇ ਲਡਾਵੇ ਪਨਾ ਕੌਨ ਚੋਗਾ ਚੁਗਾਵੇ ਭਾਵ ਕੋਈ ਨਹੀ ਖਲਾਯ ਚੁਗਾਯ ਸਕੇ। ਕਿੰਤੂ ਦੂਰ ਦੇਸ ਗਯੇ ਤਿਸ ਕੇ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਭੀ ਤਿਸ ਕਾਮਨ ਮੇ ਸਿਮਰਨ ਮਾਤ੍ਰ ਹੀ ਕਰਿਆ ਹੈ ਔਰ ਕਾਹੂ ਰੀਤਿ ਕੀ ਸਹਾਯਤਾ ਤਿਨ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਪੁਨਾ ਕਿੰਚਿਤ ਕਰ ਸਿਮਰਨ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਕੁਛ ਤਿਸ ਕਾ ਪੋਖਣ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕੇ। ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਸੰਬੰਧੀਯੋ ਕੀ ਸਹਾਯਤਾ ਸੇ ਹੀਨ ਤਿਸ ਬਚੇ ਕਾ ਪਾਲਨ ਈਸ੍ਵਰ ਕਰੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਸਭ ਕਾ ਵਹੁ ਕਰੇ ਹੈ, ਚਿੰਤਾ ਮਤ ਕਰਹੁ। ਪ੍ਰਸ੍ਨ:- ਅਪਨੀ ਸਮ੍ਰੱਥਪੁਨਾ ਸੰਬੰਧੀਯੋ ਕੀ ਸਹਾਯਤਾ ਰੂਪ ਜਿਸਕਾ ਜੀਵਨ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਨਹੀ ਨਿਗਾ ਆਵੇ, ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਤਿਸਕੋ ਕੈਸੇ ਜੀਵਾਵੇ ਹੈ, ਤਹਾਂ ਕਹੇ-

ਸਭਿ ਨਿਧਾਨ ਦਸ ਅਸਟ ਸਿਧਾਨ ਠਾਕੁਰ ਕਰ ਤਲ ਧਰਿਆ ॥

(ਸਭਿ ਇਤਿ) ਸਭ ਨਿਧਾਨ ਕਹੀਯੇ ਸੰਪੂਰਨ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕੀ ਉਤਪਤਿ ਪਾਲਨਾ ਨਾਸ ਕਾ ਜੋ ਆਸ੍ਰਯ ਹੈ ਅਥਵਾ ਸਭ ਨਿਧਾਨ ਨਾਮ ਨਵੇਂ ਨਿਧੀਆਂ ਪੁਨਾ ਦਸ ਅਸ਼੍ਰ ਸਿਧਾਨ ਕਹੀਯੇ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਪ੍ਰਕਾਮਾਦਿਕ ਅਠਾਰਾ ਸਿਧੀਆ ਜਿਸ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਕਰ ਹਾਥ ਕੇ ਤਲ ਉਪਰ ਧਾਰਣ ਕਰੀ ਹੁਈ ਹੈ, ਤਿਸਕੋ ਵਾ ਕਾ ਜੀਵਾਵਨਾ ਕੌਨ ਕਠਨ ਹੈ, ਉਕ੍ਤੰਚ 'ਪ੍ਰਭ ਭਾਵੈ ਬਿਨੁ ਸਾਸ ਤੇ ਰਾਖੈ॥' ਪ੍ਰਸ੍ਨ:- ਆਹਾਰਾਦਿਕ ਚਿੰਤਾ ਤਜਾਗ ਕੇ ਐਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਪ੍ਰਸਨਤਾ ਕੈਸੇ ਕਰੋਂ, ਤਹਾਂ ਤਨਾਦਿ ਅਰਪਣ ਕਰ ਕਰੋ, ਯਹ ਕਹੇ-

ਜਨ ਨਾਨਕ ਬਲਿ ਬਲਿ ਸਦ ਬਲਿ ਜਾਈਐ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਪਾਰਾਵਰਿਆ ॥ ੪ ॥ ੫ ॥

(ਜਨ ਇਤਿ) ਪਾਰਾਵਰਿਆ ਯਹ ਦੋ ਪਦ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਇਨ ਸਰਬ ਲੋਕੋ ਸੇ ਪਾਰ ਨਾਮ ਪਰੇ ਜੋ ਹਿਰਨਜਗਰਭ ਸੋ ਹੈ, ਅਵਰਿਆ ਨਾਮ ਉਰੇ ਜਿਸ ਸੇ ਤਿਸ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਅਥਵਾ ਪਾਰਾਵਾਰ ਸਮੁਦ੍ਰ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਪਾਰਾਵਾਰ ਕਾ ਪਾਰਾਵਰਿਆ ਹੈ॥ ਬਲ ਪਦ ਤੀਨ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਤਨ ਮਨ ਧਨ ਤੀਨੋ ਕਾ ਅਰਪਣ ਕਰਨਾ ਕਹੇ ਹੈ। ਸਦ ਸਬਦ ਪਾਰਸੀ ਮੈ ਸੌ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਭਾਖਾ ਮੈ ਸਦਾ ਕਾ ਹੈ। ਤੁਕ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ, ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੇ ਜਨ! ਤਨ ਸੇ ਬਲ ਜਾਈਯੇ ਪੁਨਾ ਮਨ ਸੇ ਬਲ ਜਾਈਯੇ ਪੁਨਾ ਧਨ ਸੇ ਸਦਾ ਬਾ ਸੌ ਵਾਰੀ ਭਾਵ ਅਨੇਕ ਵਾਰ ਬਲ ਜਾਈਯੇ ਔ ਮੁਖ ਸੇ ਐਸੇ ਜਸ ਕਹੀਯੇ, ਹੇ ਪਾਰਾਵਰਿਆ ਨਾਮ ਇਨ ਲੋਕੋ ਕੀ ਅਪੇਖ੍ਯਾ ਕਰ ਪਰ ਜੋ ਬ੍ਰਹਮ੍ਯਾਦਿ ਵਹੁ ਹੈ ਅਵਰਿਆ ਉਰੇ ਜਿਸ ਕੇ ਐਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਤੇਰਾ ਦੇਸ ਕਾਲਾਦਿਕੋ ਸੇ ਕਾਹੂ ਕੋ ਅੰਤ ਨਹੀ ਮਿਲੇ ਵਾ ਪਾਰਾਵਰਿਆ, ਹੇ ਸਮੁਦ੍ਰ ਰੂਪ ਤੇਰਾ ਅੰਤ ਨਹੀ ਮਿਲੇ ॥੪॥੫॥ ਪੂਰਬ ਦੇਸ ਕਾਲਾਦਿਕੋ ਸੇ ਅੰਤ ਰਹਿਤ ਕਹੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਹੇ-

ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪ ਸੋ ਪੁਰਖੁ

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਸੋ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹਰਿ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰੰਜਨੁ ਹਰਿ ਅਗਮਾ ਅਗਮ ਅਪਾਰਾ ॥

(ਸੋ ਪੁਰਖੁ ਇਤਿ) ਸੋ ਪੁਰਖ ਕਹੀਯੇ ਵਹੁ ਦੇਸ ਕਾਲਾਦਿਕੋ ਸੇ ਅੰਤ ਰਹਿਤ ਪੁਰਖ ਨਿਰੰਜਨ ਨਾਮ ਅਗਜਾਨ ਤਤਕਾਰਯ ਰੂਪ ਦੁਖ ਸੇ ਰਹਿਤ ਸੁਖ ਰੂਪ ਹੈ ਯਾ ਮੇ ਹੇਤੁ ਕਹੇ- (ਹਰਿ ਇਤਿ) ਯਾ ਤੇ ਵਹੁ ਅਗਜਾਨ ਤਤ ਕਾਰਜ

ਕਾ ਵਾਕਯ ਜਨਯ ਬ੍ਰਿਤਿ ਮੇ ਆਰੂਢ ਹੋਕਰ ਹਰਤਾ ਪੁਰਖ ਹੈ, ਤਾ ਤੇ ਦੁਖ ਰਹਿਤ ਸੁਖ ਰੂਪ ਹੈ ਭਾਵ ਵਾਕਯ ਜਨਯ ਬ੍ਰਿਤਿ ਮੇ ਦੁਖਾ ਭਾਵ ਸਹਿਤ ਸੁਖ ਸ੍ਵਰੂਪ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ੍ਨ:- ਵਾਕਯ ਜਨਯ ਬ੍ਰਿਤਿ ਸੇ ਐਸਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁਯਾ ਬਾਣੀ ਕਾ ਵਿਖਯ ਹੁਯਾ ਔ ਵੇਦ ਤਿਸਕੋ ਮਨ ਬਾਣੀ ਕਾ ਅਵਿਖਯ ਕਹੇ ਹੈ, ਤਹਾ ਕਹੇ- (ਹਰਿ ਇਤਿ) ਵਹੁ ਬ੍ਰਿਤਿ ਮੈ ਆਰੂਢ ਹੋ ਕਰ ਅਗਯਾਨ ਤਤਕਾਰਯ ਕਾ ਹਾਰਕ ਹਰਿ ਅਗਮਾ ਅਗਮ ਨਾਮ ਸਕਤਿ ਬ੍ਰਿਤਿ ਸੇ ਬਾਣੀ ਕਾ ਵਿਖਯ ਨਹੀ ਔ ਮਲਿਨ ਮਨ ਕਾ ਵਿਖਯ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਅਪਾਰਾ ਕਹੀਯੇ ਦੋਖੋ ਕੇ ਹੇਤੁ ਵਿਖਯਪਣੇ ਰੂਪ ਪਾਰ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੈ। ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਨਿਰਵਿਸੇਖ ਰੂਪ ਕਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰਕੇ ਅਬ ਸਬਿਸੇਖ ਰੂਪ ਕਾ ਕਹੇ-

ਸਭਿ ਧਿਆਵਹਿ ਸਭਿ ਧਿਆਵਹਿ ਤੁਧੁ ਜੀ ਹਰਿ ਸਚੇ ਸਿਰਜਣਹਾਰਾ ॥

ਸਭਿ ਜੀਅ ਤੁਮਾਰੇ ਜੀ ਤੂੰ ਜੀਆ ਕਾ ਦਾਤਾਰਾ ॥

(ਸਭਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਮਾਯਾਵੀ ਹੋਕਰ ਸਿਰਜਨਹਾਰ ਸਚੇ ਹਰਿ! ਸੰਪੂਰਨ ਜੋ ਨਿਰਗੁਣੋਪਾਸਿਕ ਹੈ ਪੁਨਾ ਸੰਪੂਰਣ ਜੋ ਸਗੁਣੋਪਾਸਿਕ ਹੈ, ਵਹ ਸਭੀ ਤੁਧ ਨਾਮ ਤੁਮਾਰਾ ਹੀ ਧ੍ਯਾਨ ਕਰੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਹੇ ਈਸ੍ਵਰ ਸੰਪੂਰਣ ਜੋ ਬੁਧਿ ਮੇ ਵਾ ਅਵਿਦ੍ਯਾ ਮੇ ਜੀਅ ਨਾਮ ਚਿਦਾਭਾਸ ਹੈ ਵਹੁ ਤੁਮਾਰੇ ਹੈ ਔਰ ਤੁਮ ਹੀ ਤਿਨ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਰਮਾਨੁਸਾਰ ਫਲ ਕੇ ਦਾਤਾ ਹੋ। ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਸਬਿਸੇਖ ਨਿਰਬਿਸੇਖ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਨਿਰਣੇ ਕਰ ਪੁਨਾ ਤਾ ਸੇ ਜੀਵੋ ਕਾ ਸੰਭਵ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਮੁਮੁਖੂਯੋ ਪ੍ਰਤਿ ਦੁਖ ਨਿਬ੍ਰਿਤਿ ਹੇਤ ਤਾ ਕਾ ਧ੍ਯਾਨ ਕਰੋ, ਯਹ ਕਹੇ-

ਹਰਿ ਧਿਆਵਹੁ ਸੰਤਹੁ ਜੀ ਸਭਿ ਦੂਖ ਵਿਸਾਰਣਹਾਰਾ ॥

ਹਰਿ ਆਪੇ ਠਾਕੁਰੁ ਹਰਿ ਆਪੇ ਸੇਵਕੁ ਜੀ ਕਿਆ ਨਾਨਕ ਜੰਤ ਵਿਚਾਰਾ ॥ ੧ ॥

(ਹਰਿ ਇਤਿ) ਸੰਤਹੁ ਨਾਮ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਮੁਮੁਖੂਯੋ ਬਿਸਾਰਣਹਾਰਾ ਨਾਮ ਧ੍ਯਾਨ ਸੇ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋ ਕਰ ਬਿਸਰਾਵਨਵਾਲਾ ਵਾ ਸਾਰਣ ਨਾਮ ਨਾਸ ਕਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਬਿਸੇਖ ਕਰ ਧ੍ਯਾਨ ਕਰ ਤਾ ਕੇ ਅਧ੍ਯਾਤਮਾਦਿ ਦੁਖੋ ਕਾ ਨਾਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ॥ ਧ੍ਯਾਨ ਭੀ ਸ੍ਵੈ ਸ੍ਵਰੂਪ ਜਾਣ ਕਰ ਕਰਣਾ ਯਹ ਕਹੇ- (ਹਰਿ ਇਤਿ) ਹਰਿ ਆਪ ਹੀ ਠਾਕੁਰ ਨਾਮ ਸੇ ਬ੍ਯ ਰੂਪ ਹੈ ਪੁਨਾ ਆਪ ਹੀ ਸੇਵਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ, ਹਰਿ ਸੇ ਭਿੰਨ ਅਸਮਰਥ ਜੀਵ ਕਿਆ ਵਸਤੁ ਹੈ ਭਾਵ ਕਿਛ ਨਹੀ। ਯਾ ਤੇ ਅਪਨੇ ਸੇ ਅਭਿੰਨ ਹਰਿ ਕੋ ਧ੍ਯਾਨਾਰਥ ਰੂਪ ਜਾਨਣਾ ॥੧॥ ਏਕ ਕੋ ਸਰਬ ਰੂਪਤਾ ਜਾਨਨੇ ਹੇਤ ਤਾ ਕੋ ਸਰਬ ਬ੍ਯਾਪਕਤਾ ਕਹੇ-

ਤੂੰ ਘਟ ਘਟ ਅੰਤਰਿ ਸਰਬ ਨਿਰੰਤਰਿ ਜੀ ਹਰਿ ਏਕੋ ਪੁਰਖੁ ਸਮਾਣਾ ॥

ਇਕਿ ਦਾਤੇ ਇਕਿ ਭੇਖਾਰੀ ਜੀ ਸਭਿ ਤੇਰੇ ਚੋਜ ਵਿਡਾਣਾ ॥

(ਤੂੰ ਇਤਿ) ਘਟ ਘੜੇ ਕਾ ਔ ਚੇਸਟਾ ਕੇ ਆਸ੍ਰਯ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਹਿਤ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਅਹਿਤ ਕੇ ਪਰਿਹਾਰ ਹੇਤ ਜੋ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕਰੀ ਜਾਵੇ ਤਿਸ ਕਾ ਨਾਮ ਚੇਸ੍ਟਾ ਹੈ। ਸੋ ਚੇਸ੍ਟਾ ਸਰੀਰੋ ਮੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਘਟ ਈਹਾ ਸਥੂਲ ਸੂਖਮ ਸਰੀਰੋ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਤੁਕ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ! ਤੂੰ ਘਟ ਨਾਮ ਚੇਸ੍ਟਾਸ੍ਰਯ ਸ੍ਥੂਲ ਕੇ ਪੁਨਾ ਘਟ ਚੇਸ੍ਟਾਸ੍ਰਯ ਸੂਖਮ ਕੇ ਅੰਤਰ ਪੁਨਾ ਸਰਬ ਮਾਯਾ ਅਵਿਦ੍ਯਾ ਰੂਪ ਕਾਰਣ ਸਰੀਰੋ ਕੇ ਨਿਰ ਨਾਮ ਬਿਸੇਖ ਕਰ ਅੰਤਰ ਏਕ ਹੀ ਅਸ੍ਟ ਪੁਰੀਯੋ ਮੇ ਸਯਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਸਮਾਣਾ ਬ੍ਯਾਪਕ ਹੋ ਰਹਿਆ ਹੈ। ਪੰਜੇ ਸੂਖਮ ਭੂਤ, ਅਵਿਦ੍ਯਾ, ਕਰਮ, ਵਾਸਨਾ ਯੇ ਆਠ ਪੁਰੀਆ ਹੈ। ਪ੍ਰਸ੍ਨ:- ਏਕ ਹੀ ਹੈ ਤਬ ਤਾ ਮੈ ਦਾਤਾ ਯਾਚਕ ਭੇਦ ਕੈਸੇ, ਤਹਾ ਕਹੇ-

(ਇਕਿ ਇਤਿ) ਏਕ ਉਤਮ ਕਰਮ ਸੇ ਦਾਤਾ ਕੀਯੇ ਪੁਨਾ ਏਕ ਨ੍ਯੂਨ ਕਰਮ ਸੇ ਭਿਖ੍ਯਾ ਮਾਗਨੇ ਵਾਲੇ ਕੀਯੇ।

ਯੇ ਸਭ ਤੇਰੇ ਏਕ ਹੀ ਕੇ ਬਿਡਾਣਾ ਚੋਜ ਨਾਮ ਬਡੇ ਆਸਚਰਜ ਕਰਮ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਉਤਮ ਅਧਮ ਉਪਾਧੀਯੋ ਸੇ ਭੇਦ ਰਹੇ ਭੀ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾ ਦੂਸਰਾ ਨਹੀ, ਯਹ ਕਹੇ-

ਤੂੰ ਆਪੇ ਦਾਤਾ ਆਪੇ ਭੁਗਤਾ ਜੀ ਹਉ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣਾ ॥
ਤੂੰ ਪਾਰਬ੍ਰਹਮੁ ਬੇਅੰਤੁ ਬੇਅੰਤੁ ਜੀ ਤੇਰੇ ਕਿਆ ਗੁਣ ਆਖਿ ਵਖਾਣਾ ॥
ਜੋ ਸੇਵਹਿ ਜੋ ਸੇਵਹਿ ਤੁਧੁ ਜੀ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਕੁਰਬਾਣਾ ॥ ੨ ॥

(ਤੂੰ ਇਤਿ) ਭੁਗਤਾ ਨਾਮ ਦਾਤਾ ਸੇ ਲੇਕਰ ਭੋਗਨੇ ਵਾਲਾ ਭਿਖਕ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਅਵਰ ਨਾਮ ਤੇਰੇ ਸੇ ਭਿੰਨ ਦੂਸਰਾ ਨਹੀ ਜਾਣਤਾ ਔਪਾਧਿਕ ਭੇਦ ਵਾਸਤਵ ਏਕਰੂਪਤਾ ਕੋ ਦੂਰ ਨਹੀ ਕਰੇ। ਯਾ ਤੇ ਮੈ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾ ਦੂਸਰਾ ਨਹੀ ਜਾਨਤਾ ਯਹ ਭਾਵ ਹੈ। ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਏਕ ਰੂਪ ਕਰ ਧਜਾਨ ਹੇਤ ਸਰਬ ਰੂਪਤਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰਕੇ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਤੂੰ ਨਿਰਬਿਸੇਖ ਸਬਿਸੇਖ ਦੋ ਹੀ ਰੂਪੋ ਸੇ ਕਥਨਾ ਯੋਗਜ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ-

(ਤੂੰ ਇਤਿ) ਜਿਸ ਸੇ ਹੇ ਈਸ ਵਸਤੁ ਤੇ ਤੂ ਅਵਿਦਜਾ ਤਤਕਾਰਯ ਤੇ ਪਾਰ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਯਾ ਹੀ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ ਨਾਮ ਨਿਰਪੇਖਕ ਬਜਾਪਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਬੇਅੰਤ ਦੇਸ ਤੇ ਅੰਤ ਸੂਨਜ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਬੇਅੰਤ ਕਾਲ ਤੇ ਅੰਤ ਸੂਨਯ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਤੇਰੇ ਨ੍ਰਿਬਿਸੇਖ ਰੂਪ ਕੋ ਕਿਆ ਕਹਾ ਪੁਨਾ ਤੇਰੇ ਬਿਸੇਖ ਰੂਪ ਕੋ ਕਿਆ, ਮੈ ਸਤਜ ਸੰਕਲਪਾਦਿ ਗੁਣ ਕਥਨ ਕਰੋ, ਭਾਵ ਯਹ ਕੁਛ ਨਹੀ ਕਥਨ ਕਰ ਸਕਤਾ। ਨਿਰਬਿਸੇਖ ਨਿਰਗੁਣ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਸਬਿਸੇਖ ਸਗੁਣ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਧਜੇਯ ਕੀ ਆਤਮਨਿਵੇਦਨ ਭਕਤਿ ਕੈਮੁਤਕ ਸੇ ਕਹੇ-

(ਜੋ ਇਤਿ) ਜੋ ਸੇਵਨ ਕਰੇ ਹੈ ਤੇਰੇ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਕੋ ਪੁਨਾ ਜੋ ਸੇਵਨ ਕਰੇ ਹੈ ਤੇਰੇ ਸਗੁਣ ਰੂਪ ਕੋ, ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ ਹੇ ਮੈ ਤਿਨ ਕੁਰਬਾਣਾ ਤਿਨ ਕੋ ਭੀ ਤਨਾਦਿ ਅਰਪਣ ਕਰਤਾ ਹੋ। ਤੁਝ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੋ ਅਰਪਣ ਕਰਨਾ ਤੋ ਕਿਆ ਕਹੇ॥੨॥ ਅਬ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਧਜੇਯ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਧਜਾਨ ਕਾ ਫਲ ਕਹੇ-

ਹਰਿ ਧਿਆਵਹਿ ਹਰਿ ਧਿਆਵਹਿ ਤੁਧੁ ਜੀ ਸੇ ਜਨ ਜੁਗ ਮਹਿ ਸੁਖਵਾਸੀ ॥
ਸੇ ਮੁਕਤੁ ਸੇ ਮੁਕਤੁ ਭਏ ਜਿਨ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ਜੀ ਤਿਨ ਤੂਟੀ ਜਮ ਕੀ ਫਾਸੀ ॥
ਜਿਨ ਨਿਰਭਉ ਜਿਨ ਹਰਿ ਨਿਰਭਉ ਧਿਆਇਆ ਜੀ ਤਿਨ ਕਾ ਭਉ ਸਭੁ ਗਵਾਸੀ ॥

(ਹਰਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਹਰੇ ਜੋ ਤੁਧ ਸਗੁਣ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਧਜਾਵੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਜੋ ਹੇ ਹਰੇ! ਜੋ ਤੁਧ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਕੋ ਧਜਾਵੇ ਹੈ ਸੇ ਜਨ ਵਹੁ ਜਨ ਜੁਗ ਮਹਿ ਨਾਮ ਸਤ ਆਦਿ ਜੁਗੋ ਮੇ ਤੇਰੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੇ ਵਾਸੀ ਹੁਯੇ। ਸੁਖ ਮੇ ਵਾਸੀ ਹੋਨਾ ਸਪਸ੍ਟ ਕਰੇ-

(ਸੇ ਇਤਿ) ਸੇ ਨਾਮ ਵਹੁ ਸਗੁਣ ਉਪਾਸਿਕ ਸਾਜੁਜਜਾਦਿ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਮੁਕਤਿ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਯੇ ਪੁਨਾ ਸੇ ਨਾਮ ਵਹੁ ਨਿਰਗੁਣ ਉਪਾਸਕ ਸਤਯਾਦਿ ਲੋਕ ਸੈ ਗਮਨ ਦ੍ਵਾਰਾ ਕੈਵਲਯ ਮੁਕਤਿ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਏ, ਜਿਨੋ ਨੇ ਸਗੁਣ ਨਿਰਗੁਣ ਹਰਿ ਕਾ ਧਜਾਨ ਕੀਆ ਪੁਨਾ ਮੁਕਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਹੀ ਤਿਨੋ ਕੀ ਟੂਟ ਗਈ ਜਮ ਕੀ ਫਾਹੀ। ਧਜਾਨੀਯੋ ਕੋ ਧਜੇਯਾਨੁਸਾਰ ਫਲ ਕਹੇ-

(ਜਿਨ ਇਤਿ) ਨਿਰਭਉ ਸਬਦ ਨਿਰਭਵ ਸੇ ਹੈ। ਭਵ ਜਨਮ ਕਾ ਅਰ ਮੁਕਤੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜਿਨ ਸਗੁਣੋਪਾਸਕੋ ਨੇ ਨਿਰਭਉ ਅਨਾਦਿ ਹੋਨੇ ਤੇ ਭਵ ਜਨਮ ਰਹਤ ਪਰਮਾਤਮਾ ਧਿਆਯਾ ਹੈ ਪੁਨਾ ਜਿਨ ਨਿਰਗੁਣ ਉਪਾਸਕੋ ਨੇ ਅਗਜਾਨ ਤਤਕਾਰਯ ਹਾਰਕ ਹਰਿ ਨਿਰਭਉ ਨਾਮ ਬਿਸੇਖ ਕਰ ਕਲਜਾਣ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਧਿਆਇਆ ਹੈ। ਤਿਨ ਦੋਨੋ ਕਾ ਵਹੁ ਹਰਿ ਜਨਮਾਦਿਕੋ ਕਾ ਸੰਪੂਰਣ ਭਯ ਦੂਰ ਕਰੇ ਹੈ।

ਜਿਨ ਸੇਵਿਆ ਜਿਨ ਸੇਵਿਆ ਮੇਰਾ ਹਰਿ ਜੀ ਤੇ ਹਰਿ ਹਰਿ ਰੂਪਿ ਸਮਾਸੀ ॥
ਸੇ ਧੰਨੁ ਸੇ ਧੰਨੁ ਜਿਨ ਹਰਿ ਧਿਆਇਆ ਜੀ ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਤਿਨ ਬਲਿ ਜਾਸੀ ॥ ੩ ॥

ਪੁਨਾ ਜਿਨ ਸਗੁਣੋਪਾਸਿਕੋ ਨੇ ਸੇਵਿਆ ਤਥਾ ਜਿਨ ਨਿਰਗੁਣੋਪਾਸਕੋ ਨੇ ਸੇਵਿਆ ਮੇਰਾ ਸ੍ਵਾਮੀ ਵਹੁ ਹਰਿ ਰੂਪ ਹੋ ਕੇ ਹਰਿ ਕੇ ਰੂਪ ਮੇ ਜਲ ਮੇ ਜਲਵਤ ਸਮਾਵੇਗੇ॥ ਧ੍ਯਾਨੀਯੋ ਕੋ ਧ੍ਯਾਨ ਕਾ ਫਲ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਜਿਗ੍ਯਾਸੁਯੋ ਕੋ ਧ੍ਯਾਨੀਯੋ ਪੈ ਤਨਾਦਿ ਅਰਪਣ ਕਰੋ ਬੋਧਨ ਹੇਤ ਤਿਨ ਕੀ ਧਨ੍ਯਭਾਗਤਾ ਕਹੇ-

(ਸੇ ਇਤਿ) ਜਿਨੋ ਨੇ ਹਰਿ ਕਾ ਧ੍ਯਾਨ ਕੀਆ ਵਹੁ ਸਗੁਣ ਨ੍ਰਿਗੁਣੋਪਾਸਿਕ ਦੋ ਹੀ ਧਨ੍ਯ ਹੈ। ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਜਿਗ੍ਯਾਸੁ ਜਨ ਮੋਖ ਸਿਧੀ ਹੇਤ ਤਿਨ ਬਲਿ ਜਾਸੀ ਤਿਨ ਕੋ ਤਨਾਦਿ ਅਰਪਣ ਕਰੇ॥੩॥ ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਧ੍ਯਾਨੀਯੋ ਕੀ ਧਨ੍ਯਭਾਗਤਾ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਭਗਤ ਵਹੁ ਮੁਖ ਹੈ ਜਿਸ ਪੈ ਈਸ੍ਵਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇ, ਯਹ ਕਥਨ ਕਰੇ-

ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਤੇਰੀ ਭਗਤਿ ਭੰਡਾਰ ਜੀ ਭਰੇ ਬਿਅੰਤ ਬੇਅੰਤਾ ॥
ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਤੇਰੇ ਭਗਤ ਸਲਾਹਨਿ ਤੁਧੁ ਜੀ ਹਰਿ ਅਨਿਕ ਅਨੇਕ ਅਨੰਤਾ ॥
ਤੇਰੀ ਅਨਿਕ ਤੇਰੀ ਅਨਿਕ ਕਰਹਿ ਹਰਿ ਪੂਜਾ ਜੀ ਤਪੁ ਤਾਪਹਿ ਜਪਹਿ ਬੇਅੰਤਾ ॥

(ਤੇਰੀ ਇਤਿ) ਤੇਰੀ ਭਕਤਿ ਨਵਧਾ ਰੂਪ ਕੇ ਪੁਨਾ ਤੇਰੀ ਭਕਿਤ੍ ਪਰਾ ਰੂਪ ਕੇ, ਹੇ ਬੇਅੰਤਾ ਨਾਸ ਰਹਤ ਹਰੇ, ਬੇਅੰਤ ਭੰਡਾਰ ਭਰੇ ਨਾਮ ਅਨੇਕ ਭਕਤੋ ਕੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪ ਖਜਾਨੇ ਪੂਰਿਤ ਹੈ ਵਾ ਬੋਧਕਤਾ ਕਰ ਅਨੇਕ ਬੇਦ ਰੂਪ ਖਜਾਨੇ ਪੂਰਿਤ ਹੈ। ਹੇ ਹਰੇ! ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ ਸਗੁਣੋਪਾਸਿਕ ਭਗਤ ਪੁਨਾ ਹੇ ਅਨੰਤਾ ਹਰੇ! ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ ਨਿਰਗੁਣੋਪਾਸਿਕ ਭਗਤ, ਤੁਧ ਤੇਰੇ ਕੋ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਸੇ ਸਲਾਹੇ ਹੈ ਤਥਾ ਹੇ ਹਰਿ ਜੀ ਗੁਣ ਕੀਰਤਨ ਰੂਪ ਉਸਤਤਿਵਤ ਅਨਿਕ ਭਗਤ ਤੇਰੀ ਖੋੜਸ ਬਿਧੋ ਸੇ ਪੂਜਨ ਰੂਪ ਭਕਤਿ ਕਰੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਅਨਿਕ ਤਪ ਤਾਪਹ ਅਨੇਕ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੇਤ ਅਲਪ ਭੋਜਨਾਦਿ ਰੂਪ ਤਪ ਕੋ ਤਾਪਹ ਕਰੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਬੇਅੰਤਾ ਅਨੇਕ ਜਪਨੇ ਯੋਗ ਜਪ ਕੋ ਜਪੇ ਹੈ।

ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ ਪੜਹਿ ਬਹੁ ਸਿਮ੍ਰਿਤਿ ਸਾਸਤ ਜੀ ਕਰਿ ਕਿਰਿਆ ਖਟੁ ਕਰਮ ਕਰੰਤਾ॥
ਸੇ ਭਗਤ ਸੇ ਭਗਤ ਭਲੇ ਜਨ ਨਾਨਕ ਜੀ ਜੋ ਭਾਵਹਿ ਮੇਰੇ ਹਰਿ ਭਗਵੰਤਾ ॥ ੪ ॥

ਪੁਨਾ ਹੇ ਹਰੇ ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ ਭਗਤ ਬਹੁ ਨਾਮ ਬੀਸ ਸਿਮ੍ਰਿਤੀਆ ਔ ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰੋ ਕੋ ਤੇਰੇ ਜਾਨਨੇ ਹੇਤ ਪੜੇ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਤੇਰੇ ਅਨੇਕ ਭਗਤ ਕਰ ਕਿਰਿਆ ਨਾਮ ਸ੍ਨਾਨਾਦਿ ਕਿਰਿਆ ਕਰਕੇ ਅਪਣੇ ਵਰਣ ਕੇ ਅਧ੍ਯਯਨ ਅਧ੍ਯਾਪਨਾਦਿ ਖਟ ਕਰਮੋ ਕੋ ਕਰੇ ਹੈ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੇਤ। ਚਾਰੋ ਭਗਤੋ ਮੇ ਗ੍ਯਾਨੀ ਭਗਤ ਮੇਰਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ ਔਰ ਲੋਕੋ ਸੇ ਮੇਰੇ ਸਭੀ ਭਗਤ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਹੈ ਐਸੇ ਗੀਤਾ ਬਚਨ ਤੁਲ੍ਯ ਈਹਾ ਗੁਰੂ ਜੀ ਕਹੇ ਹੈ-

(ਸੇ ਇਤਿ) ਭਾਵਹਿ ਰੁਚੇ ਔ ਚਿੰਤਨ ਕਰੇ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਭਲੇ ਉਤਮ ਭਗਵੰਤ ਭਗੋ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਭਗ ਐਸ੍ਵਰਯ ੧., ਬਲ ੨., ਯਸ ੩., ਸ੍ਰੀ ੪., ਗ੍ਯਾਨ ੫., ਵੈਰਾਗ੍ਯ ੬., ਇਨ ਖਟੋ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ। ਯੇ ਖਟ ਪੂਰੇ ਈਸ ਮੇ ਰਹੇ ਹੈ, ਇਸ ਲੀਏ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਨਾਮ ਭਗਵੰਤ ਹੈ ਅਥਵਾ ਭਗ ਸਬਦ ਸੇ ਖਟ ਯੇ ਲੇਨੇ, ਜਗਤ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ੧., ਪ੍ਰਲ੍ਯ ੨., ਪ੍ਰਾਣੀਯੋ ਕਾ ਪ੍ਰਲੋਕ ਮੇ ਜਾਨਾ ੩., ਊਹਾਂ ਸੇ ਲੋਕ ਮੈ ਆਵਨਾ ੪., ਜੀਵੋ ਕੀ ਵਿਦ੍ਯਾ ੫., ਅਵਿਦ੍ਯਾ ੬.। ਇਨ ਖਟੋ ਕੋ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਭਗਵੰਤ ਹੈ ਤੁਕ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ। ਸੇ ਨਾਮ ਪੂਰਬ ਸਲਾਹਨ ਵਾਲ੍ਯਾ ਸੇ ਆਦਿ ਲੇਕਰ ਕਹੇ ਜੋ ਸਭ ਭਗਤ॥ ਤਿਨ ਮੋ ਸੇ ਭਗਤ ਭਲੇ ਨਾਮ ਵਹੁ ਭਗਤ ਬਡੇ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਸਰਬ ਦੋਖ ਹਰਨੇ ਵਾਲੇ ਹਰੀ ਭਗਵੰਤ ਕੋ ਭਾਵੇ ਨਾਮ ਅਪਨਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਜਾਨਕਰ ਰੁਚੇ ਹੈ, ਉਕ੍ਤੰਚ ਦਾਸ ਅਨਨ੍ਯ ਮੇਰੋ ਨਿਜ

ਰੂਪ ਅਥਵਾ ਗੀਤਾ ਮੇ ਚਾਰੋ ਕੋ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਕਹਨੇ ਸੇ ਭਲੇ ਪਦ ਕਾ ਦੋਨੋ ਸਾਥ ਅਨ੍ਵਯ ਕਰ ਸੇ ਭਗਤ ਭਲੇ ਜੋ ਅਪਨੇ ਦੁਖਾਦਿਕੋ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਹੇਤ ਭਾਵਹਿ ਨਾਮ ਚਿੰਤਨ ਕਰੇ ਮੇਰੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਹਰੀ ਭਗਵਾਨ ਕੋ। ਪੁਨਾ ਸੇ ਭਗਤ ਭਲੇ ਨਾਮ ਵਹੁ ਭਗਤ ਭਲੇ ਹੈ ਜੋ ਭਾਵਹਿ ਨਾਮ ਅਪਨਾ ਆਪ ਜਾਨਕਰ ਚਿੰਤਨ ਕਰੇ ਹੈ ਮੇਰੇ ਹਰੀ ਭਗਵੰਤ ਕੋ, ਅਪਨਾ ਆਪ ਜਾਨਕਰ ਚਿੰਤਨ ਪੂਰਬ ਕਹ੍ਯਾ ਹੈ 'ਹਰਿ ਆਪੇ ਠਾਕੁਰੁ ਹਰਿ ਆਪੇ ਸੇਵਕੁ ਜੀ' ਇਤਿਜ੍ਯਾਦਿ ਪਾਠ ਸੇ ਅਥਵਾ ਸੇ ਭਗਤ ਭਲੇ ਜੋ ਨਿਰਗੁਣ ਉਪਾਸਨਾ ਕਰਤੇ ਹੂਯੇ ਅਪਨੀ ਰੁਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਭਾਵਹੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰੇ ਹੈ ਹਰਿ ਭਗਵੰਤ ਕੋ ਪੁਨਾ ਸੇ ਭਗਤ ਭਲੇ ਜੋ ਸਗੁਣ ਉਪਾਸਨਾ ਕਰਤੇ ਹੂਯੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰੇ ਹੈ ਹਰਿ ਭਗਵੰਤ ਕੋ॥੪॥ ਜਿਸ ਕੀ ਨਿਜ ਨਿਜ ਰੁਚੀ ਅਨੁਸਾਰ ਭਕਤਿ ਕਰਤੇ ਸਭੀ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਹੈ ਤਿਸ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਕਰੋ ਯਹ ਕਹੇ–

ਤੂੰ ਆਦਿ ਪੁਰਖੁ ਅਪਰੰਪਰੁ ਕਰਤਾ ਜੀ ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਈ ॥

ਤੂੰ ਜੁਗੁ ਜੁਗੁ ਏਕੋ ਸਦਾ ਸਦਾ ਤੂੰ ਏਕੋ ਜੀ ਤੂੰ ਨਿਹਚਲੁ ਕਰਤਾ ਸੋਈ ॥

(ਤੂੰ ਇਤਿ) ਹੇ ਈਸ ਤੂੰ ਸੰਪੂਰਣ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾਦਿਕੋ ਕਾ ਆਦਿ ਮੂਲ ਰੂਪ ਪੁਰਖ ਹੈ ਵਹੁ ਤੇਰੇ ਸੇ ਉਤਰ ਹੈ ਸੋਈ ਕਹੇ– (ਅਪਰੰਪਰੁ ਇਤਿ) ਅਪਰ ਹੈ ਪਰਬ੍ਰਹਮ੍ਾਦਿ ਜਿਸ ਸੇ ਐਸਾ ਤੂ ਜਗਤ ਕੇ ਜਨਮਾਦਿਕੋ ਕਾ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਯਾਹੀ ਤੇ ਤੁਧੁ ਜੇਵਡੁ ਨਾਮ ਤੇਰੇ ਸਦ੍ਰਿਸ ਅਵਰ ਦੂਸਰੇ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾਦਿਕ ਕੋਈ ਨਹੀ, ਨਨੁ ਕਾਹੂ ਕਾਲ ਮੇ ਕੋਈ ਔਰ ਬੀ ਕਰਤਾ ਤਤ ਸਦ੍ਰਿਸ ਹੋਵੇਗਾ। ਯਾ ਤੇ ਕੈਸੇ ਕਹ੍ਯਾ ਤੁਧੁ ਜੇਵਡ ਅਵਰ ਨ ਕੋਈ ਤਹਾ ਕਹੇ–

(ਤੂੰ ਇਤਿ) ਹੇ ਈਸਰ ਤੂੰ ਜੁਗ ਜੁਗ ਸਤ ਤ੍ਰੇਤਾਦਿ ਜੁਗੋ ਮੈ ਏਕ ਹੈ ਪੁਨਾ ਯਾਹੀ ਤੇ ਤੂ ਸਦਾ ਨਾਮ ਭੂਤ ਭਵਿਖ੍ਯਤ ਵਰਤਮਾਨ ਕਾਲੋ ਬਿਖੇ ਸਦਾ ਨਾਮ ਨਿਤ੍ਯ ਰੂਪ ਏਕ ਹੈ ਔ ਯਾਹੀ ਤੇ ਥਿਰ ਰੂਪ ਕਰਤਾ ਤੂੰ ਵਹੀ ਰਹੇ ਹੈ। ਤੇਰੇ ਤੁਲ੍ਯ ਔਰ ਕੋਈ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਪੁਨਾ ਯਾ ਹੀ ਤੇ ਤੂੰ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਕਰਤਾ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ–

ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਵਰਤੈ ਜੀ ਤੂੰ ਆਪੇ ਕਰਹਿ ਸੁ ਹੋਈ ॥

ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਸ੍ਰਿਸਟਿ ਸਭ ਉਪਾਈ ਜੀ ਤੁਧੁ ਆਪੇ ਸਿਰਜਿ ਸਭ ਗੋਈ ॥

ਜਨੁ ਨਾਨਕੁ ਗੁਣ ਗਾਵੈ ਕਰਤੇ ਕੇ ਜੀ ਜੋ ਸਭਸੈ ਕਾ ਜਾਣੋਈ ॥ ੫ ॥ ੧ ॥

(ਤੁਧੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਈਸ! ਜੋ ਤੇਰੇ ਕੋ ਕਾਹੂ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਬਿਨਾ ਭਾਵਹੇ ਨਾਮ ਰੁਚੇ ਹੈ ਸੋਈ ਤੇਰੀ ਇਛਾ ਸੇ ਪਾਚ ਤਤ੍ਵਾਦਿ ਰਚਨਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਜੋ ਤੂੰ ਕਾਹੂ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਬਿਨਾ ਆਪ ਕਰੇ ਹੈ ਵਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤਾ ਸੇ ਅਧਿਕ ਨ੍ਯੂਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ, ਉਕ੍ਤੰਚ 'ਕੋਈ ਛੇਵਾ ਕਰਿਉ ਜੇ ਕਿਛੁ ਕੀਤਾ ਹੋਵੈ॥' ਪੁਨਾ ਵਹੀ ਕਹੇ ਹੈ–

(ਤੁਧੁ ਇਤਿ) ਸਿਰਜਿ ਰਚ ਕਰ ਸਭ ਗੋਈ ਨਾਮ ਸਭ ਪਾਲਨ ਕਰੀ ਹੈ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਭਕਤ ਜਨੁ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਕਰਤਾ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਸਤ੍ਯ ਸੰਕਲਪਾਦਿ ਗੁਣ ਗਾਵੇ ਜੋ ਸ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਕਰਤਾ ਸਭਸੇ ਕਾ ਜਾਣੋਈ ਸਰਬ ਕਾ ਗ੍ਯਾਤਾ ਹੈ। ਈਹਾਂ ਯਹ ਭੀ ਜਾਨ ਲੇਨਾ ਜਬ ਬੋਲੇ ਤਬ ਸੁਭ ਅਰ ਸੁਖ ਜਨਕ ਅਰ ਸਤਕਾਰ ਕਾ ਸਬਦ ਕਹੇ ਅਸੁਭ ਦੁਖ ਕਾ ਜਨਕ ਅਸਤਕਾਰ ਕਾ ਸਬਦ ਕਬੀ ਨਾ ਕਹੇ। ਯਹ ਸਿਖ੍ਯਾ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਇਸ ਸਬਦ ਕੀ ਤੁਕੋ ਮੇ ਤੁਧ ਜੀ, ਤੁਮਾਰੇ ਜੀ ਸੰਤਹੁ ਜੀ, ਸੇਵਕ ਜੀ, ਨਿਰੰਤਰਿ ਜੀ ਇਤਿਜ੍ਯਾਦਿਕ ਅਸ੍ਥਾਨੋ ਮੈ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ ਜੀ ਸਬਦ ਕਹ੍ਯਾ ਜੋ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਨਾਮੋ ਮੈ ਅਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਬਰਨਨ ਮੈ ਤਿਸ ਸੰਬੰਧੀ ਬਸਤੁਯੋ ਮੈ ਸਦਾ ਸਤਕਾਰ ਸੇ ਬੋਲਨਾ। ਯਾ ਤੇ ਜਹਾ ਆਗੇ 'ਜਨ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੁਮਾਰੇ ਜੀਉ' 'ਬਲਿਰਾਮ ਜੀਉ' ਆਵੇਗਾ ਤਹਾਂ ਭੀ ਜੀਉ ਸਬਦ ਸਤਕਾਰ ਹੇਤ ਹੈ। ਬਲ ਰਾਮ ਮੇ ਰਾਮ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਬਲ ਤਿਸ ਪੈ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਨੇ ਕੋ ਕਹੈ ਹੈ। ਭਾਵ ਉਸਕਾ ਯਹ ਹੈ ਜੋ ਮੈ ਬਰਨਨ ਕਰਤਾ ਹੋ ਸਭੀ ਤੇਰੇ ਪੈ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋ ਹੋ ਕਰਤਾ ਹੋ। ਇਸ ਮੈ ਭੀ ਯਹ ਬੀਜ ਹੈ ਬਲਰਾਮ ਜੀ ਅਵਾਜ ਇਸਤਰੀਯੋ

ਕੇ ਗੀਤੋ ਕੀ ਨਕਲ ਹੈ ਅਰ ਇਸਤਰੀਆ ਬਿਵਾਹ ਸਮੇ ਨ੍ਰਿਬਿਘਨਤਾ ਹੇਤ ਅਪਨਾ ਕੁਰਬਾਨ ਹੋਨਾ ਰਾਮ ਪੇ ਕਹਤੀ ਹੈ, ਵਹੀ ਉਨਕੇ ਹੇਤ ਗੁਰੋ ਨੇ ਰਖਾ ਹੈ॥੫॥

ਪੂਰਬ ਸਬਦ ਮੇ ਨਿਰਬਿਸੇਖ ਸਬਿਸੇਖ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਧਯਾਨ ਭਕਤਿ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਕਾ ਪਰਕਾਰ ਕਹ ਕਰ ਪੁਨਾ ਵਹੀ ਕਹੇ–

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੪ ॥

ਤੂੰ ਕਰਤਾ ਸਚਿਆਰੁ ਮੈਡਾ ਸਾਂਈ ॥

ਜੋ ਤਉ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਥੀਸੀ ਜੋ ਤੂੰ ਦੇਹਿ ਸੋਈ ਹਉ ਪਾਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਤੂੰ ਇਤਿ) ਸਚਿਆਰ ਵੇਦ ਰੂਪ ਬਾਣੀ ਕਾ ਯਥਾਰਥ ਵਕਤਾ ਹੈ ਪੁਨਾ ਮੈਡਾ ਸਾਂਈ ਮੇਰਾ ਸ੍ਵਾਮੀ ਹੈ। ਸਚਿਆਰ ਪਦ ਸੇ ਸਰਬ ਕੋ ਧਰਮਾਧਰਮ ਕੀ ਉਪਦੇਸਕਤਾ ਔ ਸਾਂਈ ਸੇ ਸ੍ਵਾਮਿਪਨਾ ਸੂਚਨ ਕਰ ਅਬ ਸ੍ਵਤੰਤਰਤਾ ਔ ਕਰਮਾਨੁਸਾਰ ਫਲ ਕਾ ਦਾਤਾਪਨਾ ਕਹੇ–

(ਜੋ ਇਤਿ) ਤਉ ਭਾਵੇ ਨਾਮ ਤੇਰੇ ਕੋ ਰੁਚੇ ਥੀਸੀ ਹੋਵੇਗੀ ਭਾਵ ਯਹ ਕਰਣੇ ਨਾ ਕਰਣੇ ਅਨਜਥਾ ਕਰਣੇ ਕੋ ਸਮਰਥ ਕਾ ਨਾਮ ਈਸ੍ਵਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੋ ਕਰਣਾ ਨਾ ਕਰਣਾ ਅਨਜਥਾ ਕਰਣਾ ਤੁਝ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਕੋ ਰੁਚੇ ਹੈ ਸੋਈ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਜੋ ਤੂੰ ਹੇ ਈਸ! ਜੀਵੋ ਕੇ ਕਰਮਾਨੁਸਾਰ ਦੇਵੇ ਹੈ ਸੋਈ ਹਮਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਰੀਤਿ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਵਾਲਾ ਤੂੰ ਹੇ ਈਸ! ਜਿਸ ਕੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੇ ਹੈ ਵਹੀ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਪਾਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ–

ਸਭ ਤੇਰੀ ਤੂੰ ਸਭਨੀ ਧਿਆਇਆ ॥ ਜਿਸ ਨੋ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹਿ ਤਿਨਿ ਨਾਮ ਰਤਨੁ ਪਾਇਆ ॥
ਗੁਰਮੁਖਿ ਲਾਧਾ ਮਨਮੁਖਿ ਗਵਾਇਆ ॥ ਤੁਧੁ ਆਪਿ ਵਿਛੋੜਿਆ ਆਪਿ ਮਿਲਾਇਆ ॥ ੧ ॥

(ਸਭਿ ਇਤਿ) ਸੰਪੂਰਣ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਤੇਰੀ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸੰਪੂਰਣ ਜੀਵੋ ਨੇ ਚਿਤ ਕੀ ਰੁਚਿ ਅਨੁਸਾਰ ਆਕ ਢਾਕ ਕਰੀਰ ਰੂਪ ਸੇ ਤੇਰਾ ਹੀ ਧਯਾਨ ਕੀਆ ਹੈ। ਪਰੰਤੁ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਾ ਹੇਤੂ ਨਾਮ ਰਤਨ ਕਿਸੀ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ– (ਜਿਸਨੋ ਇਤਿ) ਯਾਹੀ ਤੇ ਨਾਮ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਗੁਰਮੁਖੋ ਕੋ ਤੇਰਾ ਲਾਭ ਹੁਯਾ ਹੈ ਔ ਅਨਜ ਰੂਪ ਕਰ ਧਯਾਨ ਪਰਾਯਣ ਹੁਯੇ ਮਨਮੁਖੋ ਨੇ ਤੂੰ ਗਵਾਯਾ ਖੋਯ ਲੀਆ। ਭਾਵ ਯਹ 'ਭੈਰਉ ਭੂਤ ਸੀਤਲਾ ਧਾਵੈ॥' ਬਚਨਾਨੁਸਾਰ ਭੈਰਵਾਦਿ ਪੁਨਾ ਆਕ ਢਾਕਾਦਿ ਰੂਪ ਤੇਰਾ ਸਰਬ ਰੂਪ ਕਾ ਧਯਾਨ ਕਰਤੇ ਮਨੁਖੋ ਕੋ ਲਾਭ ਨਹੀ ਹੋਵੇ, ਨਾਮ ਰਤਨ ਸੇ ਗੁਰਮੁਖੋ ਕੋ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਗੁਰਮੁਖ ਮਨਮੁਖੋ ਕੋ ਲਾਭਾਲਾਭ ਭੀ ਤੇਰੀ ਇਛਾਨੁਸਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ ਗੁਰੁ–

(ਤੁਧੁ ਇਤਿ) ਤੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੈ ਆਪ ਹੀ ਅਸਾਧੁ ਕਰਮੋ ਮੇ ਲਗਾ ਕਰ ਮਨਮੁਖ ਜੀਵ ਵਿਛੋੜਿਆ ਵਿਯੁਕਤ ਕੀਆ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਆਪ ਹੀ ਸਾਧੁ ਕਰਮੋ ਮੇ ਲਗਾਕਰ ਗੁਰਮੁਖ ਮਿਲਾਇਆ ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਸਾਥ ਅਭਿੰਨ ਕੀਆ ਹੈ, ਉਕ੍ਤੰਚ 'ਆਪੇ ਉਝੜਿ ਪਾਇਦਾ' ਇਤਿਜਾਦਿ॥੧॥ ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਜੀਵੋ ਕੇ ਬੰਧ ਮੋਖ ਕੋ ਈਸਰਾਧੀਨ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਅਦ੍ਵੈਤ ਬੋਧਨ ਹੇਤ ਤਿਸ ਕੋ ਨਦੀ ਤਰੰਗ ਨਯਾਯ ਸੇ ਸਰਬ ਉਪਾਦਾਨਤਾ ਕਹੇ–

ਤੂੰ ਦਰੀਆਉ ਸਭ ਤੁਝ ਹੀ ਮਾਹਿ ॥ ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਕੋਈ ਨਾਹਿ ॥

ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਤੇਰਾ ਖੇਲੁ ॥ ਵਿਜੋਗਿ ਮਿਲਿ ਵਿਛੁੜਿਆ ਸੰਜੋਗੀ ਮੇਲੁ ॥ ੨ ॥

(ਤੂੰ ਇਤਿ) ਦਰੀਆਉ ਨਦੀ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਰੂਪ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸੰਪੂਰਣ ਚਰਾਚਰਾਤਮਕ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਤਰੰਗੋਵਤ ਤੇਰੇ ਵਿਖੇ ਹੈ। ਯਾ ਹੀ ਤੇ ਤਰੰਗੋ ਕੋ ਜਲ ਰੂਪਤਾਵਤ ਸੰਪੂਰਣ ਪ੍ਰਪੰਚ ਤੇਰਾ ਰੂਪ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ– (ਤੁਝ ਇਤਿ) ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ

ਤੇਰੇ ਸੇ ਭਿੰਨ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਸਤਾ ਵਾਲਾ ਦੂਸਰਾ ਚਰਾਚਰਾਤਮ ਕੋਈ ਨਹੀ ਕਿੰਤੁ ਸਭੀ ਪ੍ਰਿਥਕ ਸਤਾ ਸੂਨਯ ਹੋਨੇ ਤੇ ਅਧਿਸ੍ਰਾਨ ਰੂਪ ਹੈ। ਆਸੰਕਾ ਮਤ ਹੋਵੇ ਜੜ ਪਦਾਰਥ ਪ੍ਰਿਥਕ ਸਤਾ ਵਾਲੇ ਚੇਤਨ ਜੀਵ ਤੋ ਪ੍ਰਿਥਕ ਸਤਾ ਵਾਲੇ ਹੋਨੇ ਤੇ ਦੂਸਰੇ ਹੈ, ਤਹਾ ਕਹੇ-

(ਜੀਅ ਇਤਿ) ਜੀਅ ਉਤਮ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ਜੰਤੁ, ਅਧਮ ਪਿਪੀਲਕਾਦਿ ਸਭ, ਮਧਯ ਮਨੁਖਯਾਦਿ ਯੇ ਸੰਪੂਰਣ ਕਾਯਬਯੂਹੋ ਮੈ ਯੋਗੀਵਤ ਤੇਰਾ ਏਕ ਕਾ ਹੀ ਬਿਨੋਦ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਪ੍ਰਿਥਕ ਸਤਾ ਵਾਲੇ ਨਹੀ ਨਨੁ ਮਤ ਹੋਵੇ ਪ੍ਰਿਥਕ ਸਤਾ ਸੂਨਯ ਹੋਨੇ ਤੇ ਭੇਵਾਥਤਾ ਤੇ ਭਿੰਨ ਪਰੰਤੁ ਭੇਦ ਭਾਵ ਨਾਮ ਅਭੇਦ ਭਾਵਨਾ ਜੀਵੋਂ ਕੋ ਕੈਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤਹਾਂ ਕਹੇ- (ਵਿਜੋਗਿ ਇਤਿ) ਵਿਜੋਗਿ ਨਾਮ ਵਿਯੋਗੀ ਅਰਥਾਤ ਭੇਦਵਾਦੀ ਸਾਥ ਮਿਲਕੇ ਜੀਵ ਅਪਨੇ ਆਪਕੋ ਈਸ੍ਰੂਰ ਸੇ ਵਿਛੜਿਆ ਭਿੰਨ ਸਮਝੇ ਹੈ ਔ ਸੰਯੋਗੀ ਨਾਮ ਅਭੇਦਵਾਦੀ ਸਾਥ ਮਿਲਕੇ ਮੇਲੁ ਨਾਮ ਅਭੇਦ ਸਮਝੇ ਹੈ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਏਕ ਹੈ, ਤਬ ਸਭੀ ਕਾਹੇ ਨਹੀ ਜਾਣੇ, ਤਹਾ ਕਹੇ-

ਜਿਸ ਨੋ ਤੂ ਜਾਣਾਇਹਿ ਸੋਈ ਜਨੁ ਜਾਣੈ ॥

ਹਰਿ ਗੁਣ ਸਦ ਹੀ ਆਖਿ ਵਖਾਣੈ॥

ਜਿਨਿ ਹਰਿ ਸੇਵਿਆ ਤਿਨਿ ਸੁਖੁ ਪਾਇਆ ॥

ਸਹਜੇ ਹੀ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇਆ ॥ ੩ ॥

(ਜਿਸ ਨੋ ਇਤਿ) ਜਿਸ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਕੋ ਹੇ ਈਸ ! ਤੂੰ ਗੁਰੁ ਮੂਰਤਿ ਹੋਕਰ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ ਵਹੀ ਪੁਰਖ ਤੇਰੇ ਕੋ ਅਪਨਾ ਆਪ ਕਰ ਜਾਣੇ ਹੈ ਔ ਜਾਣ ਕਰ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੁਯਾ। ਜੀਵਨ ਮੁਕ੍ਤਿ ਕੀ ਦ੍ਰਿਢਤਾ ਹੇਤ ਤੇਰੇ ਹਰਿ ਕੇ ਗੁਣੋ ਕੋ ਸਰਬਦਾ ਉਠਦਾ ਬੈਠਤਾ ਆਖ ਵਖਾਣਹ ਨਾਮ ਬਾਰੰਬਾਰ ਕਥਨ ਕਰੇ ਹੈ। ਭਕ੍ਤਿ ਪੂਰਬਕ ਗਯਾਨ ਨਿਸ੍ਰਾ ਵਾਲੇ ਕਾ ਕੇਵਲ ਸੇ ਬਿਸੇਖ ਕਹੇ- (ਜਿਨਿ ਇਤਿ) ਜਿਸ ਪੁਰਖ ਨੇ ਪੂਰਬ ਕਾਲਵਤ ਗਯਾਨ ਸੇ ਪੀਛੇ ਬੀ ਹਰਿ ਕੀ ਭਕਤਿ ਕਰੀ ਤਿਸ ਨੇ ਸਨਕਾਦਿਕੋਵਤ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤਿ ਕਾ ਸੁਖ ਪਾਇਆ। ਪੁਨਾ ਵਹੁ ਪੁਰਖ 'ਸਹਜੇ ਹੀ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਇਆ' ਕਹੀਯੇ ਪਾਤ੍ਰ ਸਿਧੀ ਪੀਛੇ ਬੀ ਕੁਲਾਲ (ਘੁਮਿਆਰ) ਚਕ੍ਰ ਕਾ ਤਾਹੀ ਓਰ ਭ੍ਰਮਣ ਦੇਖਨੇ ਸੇ ਸੁਭਾਵਕ ਪਰਮੇਸ੍ਰਰ ਕੇ ਨਾਮ ਮੇ ਹੀ ਖਚਿਤ ਰਹੇ ਹੈ॥੩॥ ਪੂਰਬ ਤੂੰ ਦਰੀਆਉ ਇਤਿਯਾਦਿਕ ਪਾਠ ਕਾ ਸੁਬ੍ਹਨੀਖਨਨ ਨਯਾਯ ਸੇ ਪੁਨਾ ਅਰਥ ਦ੍ਰਿਢ ਕਰੇ-

ਤੂ ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਤੇਰਾ ਕੀਆ ਸਭੁ ਹੋਇ ॥ ਤੁਧੁ ਬਿਨੁ ਦੂਜਾ ਅਵਰੁ ਨ ਕੋਇ ॥

ਤੂ ਕਰਿ ਕਰਿ ਵੇਖਹਿ ਜਾਣਹਿ ਸੋਇ ॥ ਜਨ ਨਾਨਕ ਗੁਰਮੁਖਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ॥ ੪ ॥ ੨ ॥

(ਤੂ ਇਤਿ) ਆਪੇ ਕਰਤਾ ਨਾਮ ਅਨਯ ਕੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਬਿਨਾ ਸੁਤੰਤ੍ਰ ਕਰਤਾ ਸਭ ਨਿਖਲ ਪ੍ਰਪੰਚ ਦੂਜਾ ਨਾਮ ਜੜ ਚੇਤਨ ਕੋਈ ਬੀ ਭਿੰਨ ਸਤਾ ਵਾਲਾ ਕਰ ਕਰ ਉਤਪਤੀ ਪ੍ਰਲਯਾਦਿਕੋ ਨੂ ਵੇਖਹਿ ਵਿਸੇਖ ਧਰਮੋ ਸੇ ਔ ਜਾਣਹਿ ਸੋਇ ਨਾਮ ਵਹੀ ਤੂੰ ਜਾਣੇ ਹੈ ਸਮਾਨਯ ਧਰਮੋ ਸੇ, ਪਰੰਤੁ ਐਸਾ ਤੂੰ ਆਤਮ ਰੂਪ ਕਰ ਸਾਧਨ ਸੰਪਨੋ ਕੋ ਕਹੀ ਅਪਰੋਖ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ ਗੁਰੂ- (ਜਨ ਇਤਿ) ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਗੁਰਮੁਖੋ ਜਨੋ ਕੋ ਹੀ ਆਤਮ ਕਰ ਰੂਪ ਅਪਰੋਖ ਹੋਵੇ ਹੈ॥੪॥ ਮੁਮੁਖੁਯੋ ਕੋ ਅਦ੍ਵਿਤੀਯ ਬੋਧਨ ਹੇਤ ਤੂੰ ਦਰੀਆਉ ਸਬਦ ਸੇ ਕਹੇ ਉਪਾਦਾਨ ਕੋ, ਪੁਨਾ ਕਹੇ-

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥

ਤਿਤੁ ਸਰਵਰੜੈ ਭਈਲੇ ਨਿਵਾਸਾ ਪਾਣੀ ਪਾਵਕੁ ਤਿਨਹਿ ਕੀਆ ॥

ਪੰਕਜੁ ਮੋਹ ਪਗੁ ਨਹੀ ਚਾਲੈ ਹਮ ਦੇਖਾ ਤਹ ਡੂਬੀਅਲੇ ॥ ੧ ॥

(ਤਿਤੁ ਇਤਿ) ਤਿਤ ਸਰਵਰੜੈ ਨਾਮ ਤਿਸ ਮਾਯੋਪਹਤ ਮਹਾਸਰੋਵਰ ਮੇ ਸੰਪੂਰਣ ਪ੍ਰਪੰਚ ਕਾ ਸਦੇਵ ਸੌਮਜੇਦ ਸ੍ਰੁਤਿ ਸੇ ਉਤਪਤਿ ਤੇ ਪੂਰਬ ਨਿਵਾਸ ਹੁਯਾ। ਪੁਨਾ ਜੀਵੋਂ ਕੇ ਅਦ੍ਰਿਸ੍ਰ ਵਾਸਤੇ ਉਤਪਤੀ ਕਾਲ ਮੇ ਪਾਣੀ ਪਾਵਕ ਕਰ ਉਪ ਲਖਿਤ ਭੂਤ ਭੌਤਿਕ ਪ੍ਰਪੰਚ ਤਿਸ ਮਹਾਸਰੋਵਰ ਨੇ ਅਪਨੀ ਛਾਲਾ ਰੂਪ ਕੀਆ, ਜਿਸ ਮੇ ਪੜ ਕਰ ਅਗਜਾਨੀ ਜੀਵ ਬੰਧ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਸੋਈ ਕਹੇ-

(ਪੰਕਜੁ ਇਤਿ) ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਆਵਰਣ ਸੇ ਵਿਖਯ ਰੂਪ ਪੰਕ ਮੋ ਜੋ ਪੁਰਖ ਮੋਹੇ ਨਾਮ ਆਸਕ੍ਰ ਹੋ ਰਹੇ ਹੈ ਵਹੁ ਮੋਖ ਮਾਰਗ ਕੇ ਉਪਯੋਗੀ ਵਹਿ ਰੰਗਾਦਿ ਸਾਧਨ ਰੂਪ ਅਨੇਕ ਪਾਦੋ ਮੇ ਏਕ ਸਾਧਨ ਕੋ ਨਹੀ ਧਾਰਣ ਕਰ ਸਕਤੇ। ਯਾਹੀ ਤੇ ਹਮ ਦੇਖਾ ਨਾਮ ਸੰਪੂਰਣ ਮਨਮੁਖ ਜੀਵੋਂ ਕੋ ਜਬ ਦੇਖੇਂ ਤਬੀ ਤਹਾ ਡੂਬੇ ਰਹੇ ਹੈ। ਅਰਥਾਤ ਕਿਆ ਹੈ ਮੋਖ ਮਾਰਗ ਕੇ ਗਮਨ ਸੇ ਯਹੀ ਸਾਰ ਸੁਖ ਹੈ। ਐਸੇ ਚਾਰਵਾਕਾਦਿ ਮਤਾਨੁਸਾਰੀ ਯੁਕਤੀਆ ਆਲੰਬਨ ਕਰ ਤਹਾ ਵਿਖਯ ਸੁਖ ਮੇ ਹੀ ਖਚਿਤ ਰਹੇ ਹੈ। ਇਸ ਰੀਤੀ ਸੇ ਮਨਮੁਖੋ ਕੀ ਰੀਤਿ ਕਹ ਕਰ ਗੁਰਮੁਖੋ ਕੀ ਰੀਤਿ ਕਹੇ-

ਮਨ ਏਕੁ ਨ ਚੇਤਸਿ ਮੂੜ ਮਨਾ ॥ ਹਰਿ ਬਿਸਰਤ ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਲਿਆ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਮਨ ਇਤਿ) ਗੁਰਮੁਖ ਲੋਕ ਗੁਰੋ ਸੇ ਸਿਖਜਾ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰ ਸਰਬਦਾ ਮਨ ਪ੍ਰਤਿ ਯਹ ਸਿਖਜਾ ਕਰੇ ਹੈ, ਹੇ ਮੂਢ ਮਨ ! ਤੂ ਏਕ ਮਨ ਨਾਮ ਗਜਾਨ ਸ੍ਵਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਨਹੀ ਸਮਰਣ ਕਰਤਾ। ਆਸੰਕਾ ਸਮਰਣ ਨਾ ਕਰਨੇ ਸੇ ਮੇਰੀ ਕਿਆ ਹਾਨੀ ਹੈ, ਤਹਾ ਕਹੇ-

(ਹਰਿ ਇਤਿ) ਹਰਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਬਿਸਮ੍ਰਿਤ ਹੁਯਾ ਸੰਪੂਰਣ ਤੇਰੇ ਮੋਖ ਕੇ ਉਪਯੋਗੀ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਦੈਵੀ ਸੰਪਦਾ ਕੇ ਗੁਣ ਗਲਿਆ ਨਸ੍ਰ ਹੋ ਗਏ। ਯਦਵਾ ਹਰਿ ਕੈ ਬਿਸਮ੍ਰਿਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਗੁਣ ਨਾਮ ਰੱਜੂ ਅਰਥਾਤ ਜਮੋ ਕੀ ਫਾਹੀ ਤੇਰੇ ਗਲਿਆ ਗਲ ਮੇ ਪੜੇਗੀ। ਯਹ ਤੇਰੀ ਹਾਨੀ ਹੋਗੀ। ਅਬ ਉਨ ਗੁਣੋ ਕੋ ਕੈਸੇ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰੂੰ ਵਾ ਉਨ ਕੀ ਰੱਜੂ ਕੋ ਕੈਸੇ ਨਾ ਪੜਨੇ ਦੇਵੋਂ, ਯਹ ਪੂਛਤੇ ਕੋ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਬਤਾਵੇ-

ਨਾ ਹਉ ਜਤੀ ਸਤੀ ਨਹੀ ਪੜਿਆ ਮੂਰਖ ਮੁਗਧਾ ਜਨਮੁ ਭਇਆ ॥

ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਨਕ ਤਿਨ ਕੀ ਸਰਣਾ ਜਿਨ ਤੂ ਨਾਹੀ ਵੀਸਰਿਆ ॥ ੨ ॥ ੩ ॥

(ਨਾ ਇਤਿ) ਜਤੀ ਬ੍ਰਹਮਚਾਰੀ, ਸਤੀ ਸਤਜਵਾਦੀ, ਪੜਿਆ ਪੰਡਿਤ ਭਾਵ ਬ੍ਰਹਮਚਰਯ ਸਤ ਬੋਲਨਾ ਪੰਡਿਤਾਈ ਯੇ ਤੋ ਮੇਰੇ ਮੈ ਕੋਈ ਨਹੀ ਯਾ ਤੇ ਮੇਰਾ ਮੁਗਧਾ ਨਾਮ ਸੁੰਦਰ ਮਨੁਖਜ ਜਨਮ ਮੂਰਖ ਕਾ ਹੀ ਹੁਯਾ ਭਾਵ ਇਸ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਦਰਵਜੇ ਮਹਾ ਸੁੰਦਰ ਮਨੁਖਜ ਜਨਮ ਕੋ ਪਾਯ ਕਰ ਮੈ ਮੂਰਖ ਹੀ ਰਹਿਆ ਐਸੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਆਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੇ ਏਕ ਵਸਤੁ ਮਾਗੇ-

(ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਇਤਿ) ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਪ੍ਰਣਵਤਿ ਨਾਮ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰ ਐਸੇ ਯਾਚਨਾ ਕਰੇ ਜੋ ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮੇਰੇ ਕੋ ਤਿਨ ਕੀ ਸਰਣ ਦੇਹ ਜਿਨ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਕਬੀ ਭੀ ਤੇਰੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੀ ਬਿਸਮ੍ਰਿਤੀ ਨਹੀ ਹੂਈ॥੨॥੩॥ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਉਪਾਸਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪ੍ਰਤਿ ਸਮੇ ਬਤਾਵੇ-

ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੫ ॥

ਭਈ ਪਰਾਪਤਿ ਮਾਨੁਖ ਦੇਹੁਰੀਆ ॥

ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਣ ਕੀ ਇਹ ਤੇਰੀ ਬਰੀਆ ॥

(ਭਈ ਇਤਿ) ਦੇਹੁਰੀਆ ਦੇਹ, ਗੋਬਿੰਦ ਮਿਲਣ ਕੀ ਨਾਮ ਬੇਦ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਯ ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਕੇ ਅਪਨਾ ਆਪ ਕਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਕੀ, ਯਹ ਮਨੁਖ ਦੇਹ ਹੀ ਬਰੀਆ ਨਾਮ ਹੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੇਰਾ ਅਵਸਰ ਹੈ, ਉਕੁੰਚ 'ਇਸ ਦੇਹੀ ਕਉ ਸਿਮਰਹਿ ਦੇਵ' ਇਤਯਾਦਿ, ਪੁਨਾ 'ਮਾਨਸ ਜਨਮ ਦੁਲੰਭ ਹੈ' ਇਤਯਾਦਿ ਐਸਾ ਉਤਮ ਦੇਹ ਪਾ ਕਰ ਬੀ ਸ੍ਰਗਾਦਿ ਪ੍ਰਾਪਤਯਰਥ ਕਾਮਯ ਕਰਮ ਵਾ ਔਰ ਸਕਾਮੀ ਪੁਰਖਨ ਕੇ ਸਾਥ ਮਿਲ ਕਰ ਭੈਰਵਾਦਿਕੋ ਕਾ ਹੀ ਨਾਮ ਨ ਲੇਹ, ਯਹ ਕਹੇ–

ਅਵਰਿ ਕਾਜ ਤੇਰੈ ਕਿਤੈ ਨ ਕਾਮ ॥

ਮਿਲੁ ਸਾਧਸੰਗਤਿ ਭਜੁ ਕੇਵਲ ਨਾਮ ॥ ੧ ॥

(ਅਵਰਿ ਇਤਿ) ਅਵਰ ਕਾਜ ਨਾਮ ਸ੍ਰਗਾਦੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੇਤ ਸਕਾਮ ਕਰਮਾਦਿ ਕਾਰਯ ਤੇਰੇ ਕਹੀ ਕੰਮ ਨਹੀ ਆਵੇਗੇ, ਜਿਸ ਸੇ ਸ੍ਰਗਾਦਿ ਬਿਨਾਸੀ ਲੋਕੋ ਸੇ ਗਿਰਨੇ ਕਰ ਤੇਰੇ ਕੋ ਅਤਯੰਤ ਭਯ ਹੋਵੇਗਾ ਉਕੁੰਚ 'ਬ੍ਰਹਮ ਪੁਰੀ ਨਿਹਚਲੁ ਨਹੀ ਰਹਣਾ' ਵਾ ਅਵਰ ਕਾਜ ਭੈਰਵਾਦਿਕੋ ਕਾ ਨਾਮ ਲੇਨਾ ਰੂਪ ਕਾਰਯ ਭੈਰਵਾਦਿ ਸ੍ਰੂਪ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਕਾ ਹੇਤੁ ਹੋਨੇ ਤੇ ਤੇਰੇ ਕਿਸੇ ਕਾਰਯ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਉਕੁੰਚ 'ਭੈਰਉ ਭੂਤ ਸੀਤਲਾ ਧਾਵੈ' ਇਤਯਾਦਿ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਦੋਨੋ ਮੇ ਦੋਖ ਦੇਖ ਕਰ ਤਿਨ ਸੇ ਵੈਰਾਗਯ ਧਾਰ ਕੇ ਸਾਧਸੰਗ ਮਿਲ ਔ ਮਿਲ ਕੇ, ਭਜ ਨਾਮ ਸੇਵਨ ਕਰ ਔਰ ਸਾਧਨ ਵਾ ਔਰ ਨਾਮ ਛੋਡ ਕਰ ਏਕ ਗੋਬਿੰਦ ਕੇ ਨਾਮ ਕੋ ਹੀ॥੧॥ ਕਹੇ ਉਪਾਇ ਕੀ ਪੁਨਾ ਦ੍ਰਿਢਤਾ ਕਰੇ–

ਸਰੰਜਾਮਿ ਲਾਗੁ ਭਵਜਲ ਤਰਨ ਕੈ ॥

ਜਨਮੁ ਬ੍ਰਿਥਾ ਜਾਤ ਰੰਗਿ ਮਾਇਆ ਕੈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਸਰੰਜਾਮਿ ਇਤਿ) ਸਰੰਜਾਮ ਲਾਗ ਨਾਮ ਉਪਾਯ ਮੇ ਲਗ, ਹੇ ਪੁਰਖ ! ਤੂੰ ਭਵਜਲ ਤਰਨ ਕੇ ਨਾਮ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁਦ੍ਰ ਤਰਨ ਕੇ ਯਾ ਤੇ ਜਨਮ ਬ੍ਰਿਥਾ ਜਾਤ ਨਾਮ ਤੇਰਾ ਅਤਯੰਤ ਦੁਰਲਭ ਜਨਮ ਨਿਸਫਲ ਜਾਵੇ ਹੈ। ਫੂਟੇ ਘਟ ਕੇ ਪਾਨੀਵਤ, ਰੰਗ ਮਾਯਾ ਕੇ ਨਾਮ ਆਨੰਦਮਾਯਕ ਵਿਖਯੋ ਕੇ ਮੈ॥੧॥ ਪੂਰਬ ਸਾਧ ਸੰਗ ਮੈ ਮਿਲ ਕਰ ਨਾਮ ਭਜ ਯਹ ਉਪਾਯ ਬਤਾਯੇ ਪੈ ਸਾਧਸੰਗਤ ਮੈ ਕੌਨ ਉਪਾਯ ਸੇ ਮਿਲੋ, ਯਹ ਪੂਛਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਨਮ੍ਰ ਹੋ ਕਰ ਪਸ੍ਚਾਤਾਪ ਮਿਸ੍ਰਿਤ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਯਹ ਬਤਾਵੇ–

ਜਪੁ ਤਪੁ ਸੰਜਮੁ ਧਰਮੁ ਨ ਕਮਾਇਆ ॥

ਸੇਵਾ ਸਾਧ ਨ ਜਾਨਿਆ ਹਰਿ ਰਾਇਆ ॥

(ਜਪੁ ਇਤਿ) ਜਪ ਮੰਤ੍ਰ ਕਾ ਸੂਖਮ ਉਚਾਰਣ, ਤਪ ਚੰਦ੍ਰਾਯਣ ਬ੍ਰਤਾਦਿ, ਸੰਜਮ ਯਮ ਨਿਯਮਾਦਿ, ਧਰਮ ਕਾਮਨਾ ਰਹਿਤ ਯਾਗਾਦਿ, ਨਹੀ ਕਮਾਇਆ ਸਿਧ ਕੀਯਾ। ਪੁਨਾ ਸੇਵਾ ਸਾਧ ਨ ਸੰਤੋ ਕੀ ਸੇਵਾ ਨਹੀ ਕਰੀ ਔ ਨੰਨੇ ਕਾ ਦਿਹਲੀ ਦੀਪਵਤ ਆਗੇ ਭੀ ਸੰਬੰਧ ਕਰਨਾ, ਜਾਨਿਆ ਹਰਿ ਰਾਇਆ ਨਹੀ ਪਰੋਖ ਰੂਪ ਸੇ ਬੀ ਜਾਨਿਆ, ਕੋਈ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਕਾ ਰਾਜਾ ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਹੈ ਵਾ ਸੰਤੋ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਤਿਨਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਨਹੀ ਜਾਨਿਆ ਪਰਮੇਸ੍ਰ ਪਤਿ ਕਿੰਤੂ ਪੂਰਬੋਕਤ ਸੁਭ ਛੋਡ ਕਰ ਕੇਵਲ ਨਿਖਿਧ ਹੀ ਕੀਯੇ ਹੈ, ਸੋਈ ਕਹੇ–

ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਹਮ ਨੀਚ ਕਰੰਮਾ ॥

ਸਰਣਿ ਪਰੇ ਕੀ ਰਾਖਹੁ ਸਰਮਾ ॥ ੨ ॥ ੪ ॥

(ਕਹੁ ਇਤਿ) ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ ਹੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਤੂੰ ਅੰਤ ਮੈ ਐਸੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਜੋ ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮੈ ਸੰਪੂਰਣ ਸੁਭ ਛੋਡ ਕਰ ਕੇਵਲ ਨੀਚ ਕਰਮਾ ਨਾਮ ਨਿਖਿਧ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੋ, ਪਰੰਤੁ ਐਸਾ ਹੁਯਾ ਬੀ ਮੈ ਅਜਾਮਲਾਦਿਕੋਵਤ ਸਰਣ ਪੜਾ ਹੋ, ਯਾ ਤੇ ਸਰਣਾਗਤ ਕੀ ਸਰਮਾ ਨਾਮ ਲੱਜਾ ਅਰਥਾਤ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਮੇ ਭ੍ਰਮਣ ਸੇ ਪ੍ਰਤਿਸ੍ਠਾ ਰਖ ਸੰਪੂਰਣ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ! ਆਪ ਕਾ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨ ਨਾਮ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸੰਸਾਰ ਮੈ ਘਟੀ ਯੰਤ੍ਰਵਤ ਭ੍ਰਮਣ ਸੇ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਤਿਸਠ੍ ਨਾ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਸਾਯੰਕਾਲ ਮੇ ਬੈਠ ਕਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਆਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੇ ਯਹ ਗੁਰੋ ਕੀ ਸਿਖ੍ਯਾ ਹੈ॥੨॥੪॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਸਰਬੇਸ੍ਵਰ ਸ੍ਰੀਮਤ ਪਰਮ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੋਕ੍ਤ ਬਾਣੀ ਤਾਤਪਰਯ ਪ੍ਰਕਾਸਿਕਾਂਯਾ

ਸ੍ਰੀਮਦ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਚਰਣ ਸਿਖ੍ਯਤ ਤਾਰਾ ਹਰਿ ਨਰੋਤਮ ਕ੍ਰਿਤਾਯਾਂ

ਗੁਰੁ ਭਾਵ ਦੀਪਕਾ ਯਾ ਰਹਿਰਾਸ ਬਾਣੀ ਬਿਵਰਣੰ ਸਮਾਪਤੰ॥੧॥

ਸੋਹਿਲਾ

ਸੋਹਿਲਾ ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਦੀਪਕੀ ਮਹਲਾ ੧
ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਜੈ ਘਰਿ ਕੀਰਤਿ ਆਖੀਐ ਕਰਤੇ ਕਾ ਹੋਇ ਬੀਚਾਰੋ ॥
ਤਿਤੁ ਘਰਿ ਗਾਵਹੁ ਸੋਹਿਲਾ ਸਿਵਰਿਹੁ ਸਿਰਜਣਹਾਰੋ ॥ ੧ ॥

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ॥

ਪਰਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੂ ਮਹਾਰਾਜ ਪੂਰਬ ਪ੍ਰਾਤ: ਕਾਲ ਔ ਸਾਯੰ ਕਾਲ ਮੈ ਕਰਣੇ ਯੋਗਜ ਈਸ੍ਵਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਸਯਨ ਕਾਲ ਮੇ ਕਰਣੇ ਯੋਗ ਈਸ੍ਵਰ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ।

(ਜੈ ਘਰਿ ਇਤਿ) ਜੈ ਘਰਿ ਕੀਰਤਿ ਆਖੀਐ ਨਾਮ ਹੇ ਜਿਗ੍ਯਾਸੂ ਰੂਪ ਇਸਤ੍ਰੀਯੋ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਪਤਿ ਸਾਥ ਤੁਮਾਰੇ ਹਾਥ ਗ੍ਰਹਣ ਰੂਪ ਬਿਵਾਹ ਕੀ ਸਿਧੀ ਹੇਤ ਜਿਸ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨੋ ਕੇ ਸਤਸੰਗ ਰੂਪ ਘਰ ਮੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਪਤਿ ਕੀ ਗੁਣ ਕਥਨ ਰੂਪ ਕੀਰਤਿ ਕਥਨ ਕਰੀਦੀ ਹੋਵੇ ਪੁਨਾਂ ਕਰਤੇ ਕਾ ਨਾਮ ਉਤਪਤਯਾਦਿ ਕਰਤਾ ਪ੍ਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਲਖਣ ਤਟਸ੍ਥ ਲਖਣ ਸੇ ਹੋਇ ਬਿਚਾਰੋ ਨਾਮ ਜਹਾਂ ਬਿਬੇਕ ਹੋਤਾ ਹੋਵੇ। ਤਿਤ ਘਰ ਨਾਮ ਸਾਧਸੰਗ ਬੈਕੁੰਠੇ ਆਹ॥ ਪੁਨਾ ਨਹੀ ਮੈ ਬਸਤਾ ਬੈਕੁੰਠ ਮੈ ਔ ਨਹੀਂ ਮੈ ਨਿਵਾਸ ਕਰਤਾ ਜੋਗੀ ਜਨੋ ਕੇ ਹਿਰਦੇ ਵਿਖੇ ਮੇਰੇ ਭਕਤ ਮੇਰਾ ਜਹਾ ਗਾਯਨ ਕਰੇ ਹੈ ਤਹਾ ਮੈ ਨਿਵਾਸ ਕਰਤਾ ਹੋ, ਹੇ ਨਾਰਦ ਇਤਯਾਦਿ ਬਚਨੋ ਮੇ ਕਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਸ੍ਥਾਨ ਰੂਪ ਤਿਸ ਸਤਸੰਗ ਘਰ ਮੈ ਬੈਠਕੇ ਹੇ ਜਿਗਜਾਸੂ ਜਨੋ ਅਪਨੀ ਕਲਯਾਣ ਹੇਤ ਗਾਵਹੁ ਸੋਹਲਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਗੁਣ ਕਥਾ ਕਥਨ ਕਰਹੁ ਪੁਨਾ ਸੋਹਲਾ ਕਥਨ ਮੈ ਸਕਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਬ ਸਿਵਰਿਹੁ ਨਾਮ ਚਿੰਤ ਸੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰਹੁ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਕਰਤਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਜਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਜਿਹਬਾ ਸੇ ਕਥਨ ਕੀ ਸਮਰਥ ਹੋਵੇ ਤਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਜਪ ਕਰੋ ਜਬ ਜਪ ਮੈ ਥਕਤ ਹੋਨੇ ਸੇ ਸਮਰਥ ਨਾ ਰਹੇ ਤਬ ਚਿਤ ਮੈ ਚਿੰਤਨ ਕਰੋ ਜਬ ਉਸ ਸੇ ਉਦਾਸ ਹੋਵੇਂ ਤਬ ਫੇਰ ਜਪੋ॥੧॥ ਕਹੇ ਸੋਹਲਾ ਕਥਨ ਕਾ ਪੁਨਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ-

ਤੁਮ ਗਾਵਹੁ ਮੇਰੇ ਨਿਰਭਉ ਕਾ ਸੋਹਿਲਾ ॥
ਹਉ ਵਾਰੀ ਜਿਤੁ ਸੋਹਿਲੈ ਸਦਾ ਸੁਖੁ ਹੋਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਤੁਮ ਇਤਿ) ਹੇ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਚਾਹ ਵਾਲੇ ਜਿਗਜਾਸੂ ਜਨੋ ਤੁਮ ਮੇਰੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਨਿਰਭਉ ਕਾ ਨਾਮ ਉਤਪਤੀ ਰਹਤ ਕਾ ਵਾ ਜਨਮ ਮਰਨ ਕੇ ਭਯ ਸੇ ਹੀਨ ਕਾ ਅਪਨੀ ਕਲਯਾਣ ਹੇਤ ਸੋਹਲਾ ਗਾਵਹੁ ਨਾਮ ਜਸ ਗਾਯਨ ਕਰਹੁ॥ ਅਰ ਚਿਤ ਮੈ ਉਸ ਜਸ ਗਾਵਨ ਪੈ ਸਰੀਰਾਦਿ ਅਰਪਣ ਕਰਨਾ ਚਾਹੋ ਯਹ ਸਿਖ੍ਯਾ ਕਰੇ-

(ਹਉ ਇਤਿ) ਮਨ ਮੇ ਐਸੇ ਕਹੋ ਹਉ ਵਾਰੀ ਨਾਮ ਹਮ ਤਨਾਦਿ ਅਰਪਣ ਕਰਤੇ ਹੈ ਉਸ ਜਸ ਗਾਯਨ ਪੈ ਜਿਸ ਸੋਹਲੇ ਕੇ ਗਾਯਨ ਸੇ ਹਮ ਜਿਗਜਾਸੂ ਜਨੋ ਕੋ ਸਦਾ ਸੁਖ ਹੋਯ ਨਾਮ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਨਿਤਯ ਸੁਖ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇਗੀ॥੧॥ ਵਹੁ ਜਸ ਗਾਯਨ ਬੀ ਆਦਰ ਪੂਰਬਕ ਦੀਰਘ ਕਾਲ ਨਿਰੰਤਰ ਕਰੋਗੇ ਤਬ ਤੁਮਾਰੇ ਊਪਰ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਸੁਦ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਹੋਵੇਗੀ ਯਹ ਕਹੇ–

ਨਿਤ ਨਿਤ ਜੀਅੜੇ ਸਮਾਲੀਅਨਿ ਦੇਖੈਗਾ ਦੇਵਣਹਾਰੁ ॥

ਤੇਰੇ ਦਾਨੈ ਕੀਮਤਿ ਨਾ ਪਵੈ ਤਿਸੁ ਦਾਤੇ ਕਵਣੁ ਸੁਮਾਰੁ ॥ ੨ ॥

(ਨਿਤ ਨਿਤ ਇਤਿ) ਹੇ ਜਿਗਜਾਸੁਯੋ ਨਿਤ ਨਿਤ ਨਾਮ ਪ੍ਰਤਿ ਦਿਨ ਅਰਥਾਤ ਦੀਰਘ ਕਾਲ ਆਦਰ ਸੇ ਨਿਰੰਤਰ ਜੀਅੜੇ ਚਿਤ ਮੇ ਸਮਾਲੀ ਯੇ ਸਮਰਣ ਕਰੋ। ਐਸੇ ਕਰਤੇ ਵਹੁ ਸਰਬਦਾ ਧਰਮ ਔ ਗਯਾਨ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਕੀ ਇਛਾ ਰਖਤਾ ਕ੍ਰਿਪਾਲੁ ਈਸ ਅਵਸਯ ਤੁਮ ਕੋ ਯਹ ਉਧਾਰਣੇ ਯੋਗਯ ਹੈਂ, ਐਸੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਸੇ ਦੇਖੇਗਾ। ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਗਾਯਨ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਸੁਨ ਉਦਿਤ ਭਯੋ ਕੋ ਜਸ ਗਾਯਨ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਹੇ–

(ਤੇਰੇ ਇਤਿ) ਹੇ ਜਿਗਜਾਸੁਯੋ ਐਸੇ ਗਾਯਨ ਕਰਹੁ ਜੋ ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਤੇਰੇ ਪਰਮ ਐਸ੍ਵਰਜ ਵਾਲੇ ਕੇ ਦਾਨੇ ਕੋਸ ਕਾ ਕਾਹੂ ਸੇ ਮੋਲ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕੇ ਜੋ ਇਤਨੇ ਕੋਟਿ ਕਾ ਤੇਰਾ ਖਜਾਨਾ ਹੈ ਪੁਨਾ ਤਿਸ ਐਸੇ ਕੋਸ ਵਾਲੇ ਕੀ ਤੇਰੀ ਦਾਤੋ ਕਾ ਅਰਥਾਤ ਦੇਨੇ ਕੀ ਕਿਆ ਗਣਤੀ ਹੈ ਜੋ ਤੂ ਏਤਿਆ ਕੋ ਏਤਾ ਕੁਛ ਦੇਤਾ ਹੈ ਭਾਵ ਸਮਗ੍ਰ ਜੀਵੋ ਕੋ ਕਰਮਾਨੁਸਾਰ ਦਾਨ ਕੀ ਬੀ ਕੁਛ ਮਿਤਿ ਨਹੀ॥੨॥ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਸੋਹਲੇ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਮਹਾਤਮਾ ਰੂਪ ਸਖੀਆ ਪੈ ਪ੍ਰਾਰਥਨ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਹੇ–

ਸੰਬਤਿ ਸਾਹਾ ਲਿਖਿਆ ਮਿਲਿ ਕਰਿ ਪਾਵਹੁ ਤੇਲੁ ॥

ਦੇਹੁ ਸਜਣ ਅਸੀਸੜੀਆ ਜਿਉ ਹੋਵੈ ਸਾਹਿਬ ਸਿਉ ਮੇਲੁ ॥ ੩ ॥

(ਸੰਬਤਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨ ਰੂਪ ਸਖੀਯੋ ਅਤ੍ਯੰਤ ਦੁਰਲਭ ਮਨੁਖ ਦੇਹ ਰੂਪ, ਸੰਬਤ ਨਾਮ ਬਰਸ ਕਾ, ਮੇਰਾ ਸਾਹਾ ਨਾਮ ਬਿਵਾਹ, 'ਮਾਨਸ ਦੇਹ ਪਾਇ ਪਦ ਹਰਿ ਭਜ ਨਾਨਕ ਬਾਤ ਬਤਾਈ' ਇਤਯਾਦਿ ਬਾਕਨ ਮੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਤੁਮ ਯਹ ਕਰੋ ਜੋ ਮਿਲ ਕਰ ਨਾਮ ਸਤਸੰਗ ਮੈ ਇਕਤ੍ਰ ਹੋ ਕਰ ਮੇਰੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪ ਦੇਹ ਪੈ ਤਾ ਕੀ ਸੁਧੀ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਕਾਮਯ ਨਿਖਿਧ ਕਰਮੋ ਮੈ ਦੋਖ ਕਹਤੇ ਹੁਏ ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਬਟਨਾ ਮਲੋ ਔ ਚਿਤ ਕੋ ਅਤਯੰਤ ਮੁਲਾਯਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਭਗਤੀ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਤੇਲ ਪਾਵੋ ਪੁਨਾ ਹੇ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਜਨੋ ਮੇਰੇ ਪਤਿ ਸਾਥ ਮੇਲ ਕੀ ਬ੍ਰਿਧੀ ਕੀ ਪ੍ਰਾਰਥਮਾ ਰੂਪ ਅਸੀਸੜੀਆ ਨਾਮ ਅਸੀਸਾ ਦੇਵਹੁ ਜਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੇਰਾ ਸਾਹਿਬ ਨਾਮ ਪਤਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸੋ ਦ੍ਵੈਤ ਪਟਲ ਦੂਰ ਕਰ, ਮੇਲ ਨਾਮ ਅਭੇਦ ਹੋਵੇ॥੩॥

ਘਰਿ ਘਰਿ ਏਹੋ ਪਾਹੁਚਾ ਸਦੜੇ ਨਿਤ ਪਵੰਨਿ ॥

ਸਦਣਹਾਰਾ ਸਿਮਰੀਐ ਨਾਨਕ ਸੇ ਦਿਹ ਆਵੰਨਿ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥

ਪੁਨਾ ਮੇਰੇ ਗੁਰੁ ਰੂਪ ਮਾਤਾ ਪਿਤਾ ਨੇ ਘਰ ਘਰ ਨਾਮ ਨਯਾਯ ਬਿਸੇਖ ਸਾਂਖ ਪਾਤੰਜਲ ਰੂਪ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵਿਖੇ, ਏਹੀ ਪਾਹੁਚਾ ਨਾਮ ਬਿਵਾਹ ਕੀ ਪ੍ਰਤਿਕਾ ਪਤਿ ਕੀ ਓਰ ਸੇ ਭੇਜੀ ਦਿਖਾਈ ਹੈ ਜੋ ਤਿਨ ਤਿਨ ਸਾਸਤ੍ਰੋ ਵਿਖੇ ਜੀਵੋ ਕੋ ਗਯਾਨ ਭਕਤਿ ਸੇ ਸੀਘ੍ਰ ਪਤਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸਾਥ ਮਿਲੋ, ਐਸੇ ਸਦੜੇ ਬਚਨ ਪ੍ਰਤਿ ਦਿਨ ਸੁਨਾਈ ਪੜਤੇ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਸਭੀ ਸਾਸਤ੍ਰਕਾਰ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੇ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਆਗਯਾ ਰੂਪ ਵੇਦ ਮੇ ਕਹੇ ਉਪਾਸਨਾ ਗਯਾਨ ਕੇ

ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਬਚਨ ਸੁਣਾਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਮਹਾਤਮਾ ਸਖੀਯੋ ਤੁਮ ਮੇਰੇ ਪਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰਹੁ ਜੋ ਗਜਾਨ ਭਕਤਿ ਸੇ ਮੇਰੀ ਸਰਣਿ ਆਵੋ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਪਤਿ ਕਾ ਸਮਰਣ ਕਰੋ, ਜਿਸ ਕਰ ਮੇਰੇ ਸੇ ਦਿਹ ਆਵੰਨ ਨਾਮ ਬਿਵਾਹ ਕੇ ਦਿਨ ਸੀਘ੍ਰ ਸਮੀਪ ਆਵੇ॥੪॥੧॥

ਪੂਰਬ ਸਬਦ ਮੋ ਘਰ ਘਰ ਏਹੋ ਪਾਹੁਚਾ ਤੁਕ ਮੋ ਕਹੇ ਘਰ ਕੇਤੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਤਿਨ ਘਰੋ ਵਾਲੇ ਗੁਰੁ ਕੇਤੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਤਿਨ ਗੁਰੋ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਕੇਤੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਤਿਨ ਗੁਰੁਯੋ ਕੇ ਗੁਰੁ ਕੇਤੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਤਿਨ ਗੁਰੋ ਕੇ ਵੇਸ ਕੇਤੇ ਹੈ, ਯਹ ਪੂਛਤੇ ਪ੍ਰਤਿ ਉਤਰ ਕਹੇ–

ਰਾਗੁ ਆਸਾ ਮਹਲਾ ੧ ॥
ਛਿਅ ਘਰ ਛਿਅ ਗੁਰ ਛਿਅ ਉਪਦੇਸ ॥
ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਏਕੋ ਵੇਸ ਅਨੇਕ ॥ ੧ ॥

(ਛਿਅ ਇਤਿ) ਛਿਅ ਘਰ ਸਾਂਖ ਪਾਤੰਜਲ ਨਜਾਯ ਬੈਸੇਖਕ ਮੀਮਾਂਸਾ ਬੇਦਾਂਤ ਖਟ ਸਾਸਤ੍ਰ ਰੂਪ ਛਿਅ ਘਰ ਹੈ ਔ ਛਿਅ ਤਿਨ ਸਾਸਤ੍ਰੋ ਵਾਲੇ ਕਪਲ ਪਤੰਜਲਿ ਗੋਤਮ ਕਣਾਦ ਜੈਮੁਨਿ ਬਜਾਸ ਯੇ ਸਿਖਨ ਕੋ ਹਿਤ ਉਪਦੇਸ੍ਹਾ ਗੁਰੁ ਹੈ ਔ ਛਿਅ ਨਾਮ ਖਟ ਹੀ ਤਿਨ ਕੇ ਸਿਖਜਨ ਕੀ ਮੁਕਤਿ ਹੇਤ ਉਪਦੇਸ ਹੈ ਤਥਾਹਿ ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ਪੁਰਖ ਕੇ ਵਿਵੇਕ ਸੇ ਪੁਰਖ ਕੀ ਮੁਕਤਿ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਚੌਬੀਸ ਤਤ੍ਵਵਾਦੀ ਕਪਲ ਕਹੇ ਹੈ। ਬ੍ਰਿਤਿ ਕੇ ਨਿਰੋਧ ਰੂਪ ਯੋਗ ਸੇ ਪੁਰਖ ਕੀ ਮੁਕਤਿ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਪਚੀਸ ਤਤ੍ਵਵਾਦੀ ਪਤੰਜਲਿ ਕਹੇ ਹੈ। ਪਦਾਰਥ ਤਤ੍ਵ ਗਜਾਨ ਸੇ ਪੁਰਖ ਕੀ ਮੁਕਤਿ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਸਪਤ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਗੌਤਮ ਕਹੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਯਹੀ ਖਟ ਪਦਾਰਥਵਾਦੀ ਕਣਾਦਿ ਕਹੇ ਹੈ। ਵੇਦ ਵਿਧਿ ਪੂਰਬਕ ਯਗਜਾਨ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਕਰਮਵਾਦੀ ਜੈਮੁਨਿ ਕਹੇ ਹੈਂ ਜੀਵ ਈਸ ਕੇ ਅਭੇਦ ਗਯਾਨ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਦ੍ਰਿਗਦ੍ਰਿਸਜ ਪਦਾਰਥ ਦੇ ਮਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਬਜਾਸ ਕਹੇ ਹੈ। ਕਲਪ ਰਿਖਿ ਕੇ ਮਤ ਮੇ ਚੌਬੀਸ ਤਤ੍ਵ ਯੇ ਹੈ– ਪ੍ਰਕ੍ਰਿਤਿ ੧., ਮਹੱਤਤ੍ਵ ੨., ਤ੍ਰਿਧਾਹੰਕਾਰ ੩., ਪੰਚ ਤਨ ਮਾਤ੍ਰਾ ੮., ਦਸੋ ਇੰਦ੍ਰਯ ਏਕ ਮਨ ੧੯., ਪਾਚੋ ਅਸਥੂਲ ਭੂਤ ੨੪., ਪੁਰਖ ਪਚੀਸਵਾ ਹੈ। ਸੋ ਤਤ੍ਵ ਨਹੀ, ਤਤ੍ਵ ਇਨ ਕੇ ਮਤ ਮੇ ਕਾਹੂ ਕੇ ਕਾਰਨ ਕਾ ਔ ਕਾਰੂ ਕਾਰਯ ਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਪੁਰਖ ਅਸੰਗ ਹੈ, ਸੋਨਾ ਕਾਹੂ ਕਾ ਕਾਰਣ ਹੈ ਨਾ ਕਾਹੂ ਕਾ ਕਾਰਯ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਤਤ੍ਵ ਨਹੀ ਪਤੰਜਲੀ ਰਿਖਿ ਕੇ ਮਤ ਮੇ ਪਚੀਸਵੇ ਜਗਤ ਕੇ ਕਾਰਣ ਈਸ੍ਵਰ ਤਤ੍ਵ ਕਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਹੈ। ਜੀਵ ਇਨ ਕੇ ਮਤ ਮੇ ਛਬੀਸਵਾ (੨੬) ਹੈ। ਗੌਤਮ ਕੇ ਮਤ ਮੇ ਦ੍ਰਬਜ ੧., ਗੁਣ ੨., ਕਰਮ ੩., ਸਮਾਨਜ ੪., ਬਿਸੇਖ ੫., ਸਮਵਾਯ ੬., ਅਭਾਵ ੭., ਯੇ ਸਾਤ ਪਦਾਰਥ ਹੈ। ਕਣਾਦ ਰਿਖਿ ਕੇ ਮਤ ਮੇ ਅਭਾਵ ਤੁਛ ਵਸਤੁ ਹੋਨੇ ਸੇ ਪਦਾਰਥ ਨਹੀ ਯਾ ਤੇ ਪਦਾਰਥ ਦ੍ਰਬਜਾਦਿ ਖਟ ਹੈ। ਜੈਮੁਨਿ ਰਿਖਿ ਕੇ ਮਤ ਮੇ ਬਿਹਿਤ ਨਿਖਿਧ ਦੋ ਕਰਮੋ ਕਾ ਨਿਰਣਯ ਹੈ ਬਿਹਿਤ ਕਰਮ– ਨਿਤਜ ੧., ਨੈਮਿਤਕ ੨., ਪ੍ਰਾਯਸਚਿਤ ੩., ਕਾਮਜ ੪.। ਭੇਦ ਸੇ ਚਾਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਹੈ, ਨਿਖਿਧ ਏਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਹੈ। ਬਜਾਸ ਰਿਖਿ ਕੇ ਮਤ ਮੇ ਦ੍ਰਸ੍ਹਾ ਦ੍ਰਿਸਜ ਦੋ ਪਰਾਰਥੋ ਕਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਹੈ। ਦ੍ਰਸ੍ਹਾ ਬ੍ਰਹਮ ਹੈ, ਦ੍ਰਿਸਜ ਮਾਯਾ ਹੈ। ਸਾਂਖਜ ਮੇ ਕਹੇ ਮਹਤਤ੍ਵ ਸੇ ਲੇ ਅਸਥੂਲ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਪ੍ਰਯੰਤ ਤੇਈਸ ਤਤ੍ਵ ਮਾਯਾ ਸੇ ਬਨੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਮਾਯਾ ਰੂਪ ਹੈ ਜੀਵ ਈਸ ਬ੍ਰਹਮ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਬਿੰਬ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਬ੍ਰਹਮ ਰੂਪ ਹੈ ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਪਦਾਰਥ ਦੋ ਹੈ। ਇਸ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਵਾਰਤਾ ਕਾ ਅਧਿਕ ਬਿਚਾਰ ਮੂਲ ਮੋਖ ਪੰਥ ਗ੍ਰੰਥ ਮੇ ਔ ਤਾ ਕੀ ਟੀਕਾ ਮੇ ਮੈਨੇ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਸੋ ਉਹਾਂ ਸੇ ਦੇਖ ਲੇਨਾ। ਰਹੋ ਅਧਿਕ ਬਿਸਤਾਰ ਪ੍ਰਕਰਣ ਮੇ ਚਲੇ ਹੈ।

ਪੁਨਾ ਗੁਰੁ ਗੁਰੁ ਏਕੋ ਕਹੀਯੇ ਵਹੁ ਈਸ੍ਵਰ ਸਰਬ ਗੁਰੋ ਕਾ ਗੁਰੁ ਏਕ ਹੈ, ਐਸੇ ਪਾਤੰਜਲ ਸੂਤ੍ਰ ਮੇ ਸੁਣਨੇ ਸੇ

ਏਕ ਹੀ ਈਸ੍ਵਰ ਤਿਨ ਸੰਪੂਰਣ ਉਪਦੇਸਕੋ ਕਾ ਪਰੰਪਰਾ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਕਰਤਾ ਗੁਰੁ ਹੈ ਜੈਸੇ ਏਕ ਬਜ਼ਾਸ ਜੀ ਕਾ ਨਾਰਦ ਗੁਰੂ, ਨਾਰਦ ਕਾ ਬ੍ਰਹਮਾ ਗੁਰੂ, ਬ੍ਰਹਮਾ ਕਾ ਈਸ੍ਵਰ ਗੁਰੂ, ਐਸੇ ਔਰੋ ਕਾ ਭੀ ਵੇਦ ਕਰਤਾ ਈਸ੍ਵਰ ਗੁਰੂ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਤਿਸ ਏਕ ਹੀ ਜੇ ਸਿਵ ਬਿਸਨੁ ਸੂਰਯ ਸਕ੍ਤਿ ਗਣੇਸ ਰੂਪ ਯੇ ਅਨੇਕ ਵੇਸ ਹੈ ਜਿਨ ਮੇ ਸੈਵਾਦਿ ਲੋਕ ਈਸ ਤਾ ਕਾ ਬਿਵਾਦ ਕਰੇ ਹੈ। ਵਾ ਜੋ ਜੋ ਅਧਿਕ ਬਿਭੂਤਿ ਵਾਲਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਵਹੁ ਗੀਤਾ ਮੇ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਤਿਸ ਏਕ ਕੇ ਹੀ ਅਨੰਤ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ॥੧॥ ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਸੰਪੂਰਣ ਘਰੋ ਕੀ ਜਿਗਜਾਸੂ ਵਡਿਆਈ ਸਮ ਰਖੇ ਵਾ ਨਜ਼ੂਨ ਅਧਿਕ ਤਹਾ ਕਹੇ–

ਬਾਬਾ ਜੈ ਘਰਿ ਕਰਤੇ ਕੀਰਤਿ ਹੋਇ ॥
ਸੋ ਘਰੁ ਰਾਖੁ ਵਡਾਈ ਤੋਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਬਾਬਾ ਇਤਿ) ਬਾਬਾ ਪੰਜਾਬ ਮੈ ਬਾਵਾ ਕੋ ਕਹਤੇ ਹੈ, ਬਾਬਾ ਕੋਈ ਪਿਤਾ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ ਕੋਈ ਦਾਦਾ ਕੋ ਕਹੇ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸੰਬੰਧੀ ਮਹਾਤਮਾ ਲੋਕ ਜਬ ਕਾਹੂ ਕੋ ਅਪਨੇ ਸੇ ਬਡਾ ਕਹਜਾ ਚਾਹੇ ਤਬ ਬਾਵਾ ਕਹੇ ਹੈ, ਜਬ ਸਮ ਕਹਨਾ ਚਾਹੇ ਤਬ ਭਾਈ ਕਹਤੇ ਹੈ, ਜਬ ਛੋਟਾ ਕਹਨਾ ਚਾਹੇ ਤਬ ਬੇਟਾ ਕਹਤੇ ਹੈ, ਯਹ ਸਭ ਲੋਕ ਜਾਨਤੇ ਹੈ। ਗੁਰੁ ਜੀ ਬਹੁਤ ਕਰ ਸਭ ਲੋਕੋ ਕੋ ਭਾਈ ਕਹਤੇ ਥੇ ਇਸ ਲੀਏ ਗੁਰੁ ਕੇ ਮਤ ਮੈ ਸਿਖੋ ਮੈ ਭਾਈ ਨਾਮ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੁਯਾ ਪਰੰਤੁ ਅਬ ਯਹ ਨਾਮ ਭਜਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਲੋਕੋ ਮੇ ਕਹਜਾ ਜਾਤਾ ਹੈ, ਅਨਜ ਮਤੋ ਕੇ ਅਨਜਾਨ ਲੋਕ ਔਰੋਂ ਕੋ ਭੀ ਕਹ ਦੇਤੇ ਹੈ। ਕਬੀਕ ਗੁਰੁ ਜੀ ਬਾਬਾ ਭੀ ਕਹਤੇ ਥੇ ਸੋ ਈਹਾਂ ਕਹਜਾ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਬਾਬਾ ਕਹੀਯੇ ਹੇ ਪਾਮਰ ਬਿਖਯੀ ਜੀਵੋ ਸੇ ਬਡੇ ਜਿਗਜਾਸੁ ਜਨ ਜਿਸ ਸਾਸਤ੍ਰ ਮੇ ਉਤਪਤਿ ਥਿਤਿ ਪ੍ਰਲਯ ਕਰਤੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਕੀਰਤਿ ਨਾਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਤਟਸ੍ਥ ਲਖਣੋ ਸੇ ਜਸ ਬਰਣਨ ਹੋਵੇ।

ਸੋ ਕਹੀਯੇ ਵਹੁ ਘਰ, ਹੇ ਜਿਗਜਾਸੂ ਤੂੰ ਵਡਿਆਈ ਨਾਮ ਪ੍ਰਤਿਸ੍ਠਾ ਸੇ ਰਖ ਅਰਥਾਤ ਸਾਰ ਗ੍ਰਾਹਤਾ ਨਜਾਯ ਸੇ ਜਿਨ ਸਾਂਖ ਮੀਮਾਂਸਾ ਸੇ ਸਰਬਥਾ ਈਸ੍ਵਰ ਕਾ ਜਸ ਨਹੀ ਤਿਨ ਕਾ ਪੁਨਾ ਜਿਨ ਨਜਾਯ ਬੈਸੇਖਕ ਮੈ ਕਿੰਚਿਤ ਹੈ ਤਿਨ ਕਾ ਕਹਜਾ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਤਾ ਭੀ ਮੁਖ ਵਾਂਹੀ ਯੋਗ ਵੇਦਾਂਤ ਕਾ ਕਹਜਾ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰ, ਵੇਸੋ ਕੇ ਅਨੇਕ ਹੁਜਾ ਭੀ ਗੁਰ ਕੀ ਏਕਰੂਪਤਾ ਮੇ ਤੁਲਜ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤ ਕਹੇ–

ਵਿਸੁਏ ਚਸਿਆ ਘੜੀਆ ਪਹਰਾ ਥਿਤੀ ਵਾਰੀ ਮਾਹੁ ਹੋਆ ॥
ਸੂਰਜੁ ਏਕੋ ਰੁਤਿ ਅਨੇਕ ॥ ਨਾਨਕ ਕਰਤੇ ਕੇ ਕੇਤੇ ਵੇਸ ॥ ੨ ॥ ੨ ॥

(ਵਿਸੁਏ ਇਤਿ) ਜੋਤਸ ਗ੍ਰੰਥੋ ਮੈ ਕਾਲ ਕੇ ਦੋ ਰੂਪ ਕਹੇ ਹੈ ਏਕ ਮੂਰਤ ਦੂਸਰਾ ਅਮੂਰਤ। ਨੀਰੋਗ ਪੁਰਖ ਕੇ ਸ੍ਵਾਸ ਕੇ ਆਵਨੇ ਜਾਵਨੇ ਕੇ ਭੀਤਰ ਕਾਲ ਕਾ ਨਾਮ ਪਲ ਹੈ, ਤਿਨ ਸਾਠ ਪਲੋ ਕਾ ਨਾਮ ਘੜੀ ਹੈ, ਤਿਨ ਸਾਠ ਘੜੀਯੋ ਕਾ ਦਿਨ ਰਾਤ ਹੈ, ਪਹਰ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਨਹੀ ਕਹਯਾ ਆਗੇ ਤਿਥੀ ਵਾਰਾਦਿ ਸਭ ਤੁਲਯ ਹੈ, ਯਹ ਮੂਰਤ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਹਜਾ ਹੈ। ਨੀਰੋਗ ਪੁਰਖ ਕੇ ਨੇਤ੍ਰੋਂ ਕੀ ਪਲਕ ਲਗਨੇ ਕਾ ਨਾਮ ਨਿਮੇਖ ਹੈ, ਅਠਾਰਾ ਨਿਮੇਖੋ ਕਾ ਨਾਮ ਕਾਸ੍ਠਾ ਹੈ, ਤੀਸ ਕਾਸ੍ਠਾ ਕਾ ਨਾਮ ਕਲਾ ਹੈ, ਤੀਸ ਕਲਾ ਕਾ ਨਾਮ ਘੜੀ ਹੈ, ਦੋ ਘੜੀ ਕਾ ਨਾਮ ਮਹੂਰਤ ਹੈ, ਸਾਠ ਘੜੀਯੋ ਕਾ ਵਾ ਤੀਸ ਮਹੂਰਤੋ ਕਾ ਰਾਤ ਦਿਨ ਹੈ। ਪਹਰ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਇਸ ਬਿਚਾਰ ਮੇ ਭੀ ਨਹੀ ਲਿਖਾ। ਇਨ ਮੂਰਤ ਅਮੂਰਤ ਕਾਲੋ ਕੇ ਆਦਿ ਮੇ ਪਲ ਨਿਮੇਖ ਸੰਗਜਾ ਬਾਧਨੇਵਤ ਕਾਹੂ ਮਹਾਤਮਾ ਨੇ ਪੰਦ੍ਰਾ ਨਿਮੇਖੋ ਕਾ ਨਾਮ ਬਿਸੁਯਾ ਔ ਪੰਦ੍ਰਾ ਬਿਸਯੇ ਕਾ ਨਾਮ ਚਸਾ ਔ ਤੀਸ ਚਸਿਯੋ ਕਾ ਨਾਮ ਪਲ ਔ ਸਾਠ ਪਲੋ ਕੀ ਏਕ ਘੜੀ ਔ ਥੂਲ ਰੀਤਿ ਸੇ ਆਠ ਘੜੀਯੋ ਕਾ ਏਕ ਪਹਰ ਆਠ ਪਹਰੋ ਕਾ ਰਾਤ ਦਿਨ, ਬਰੀਕ ਖੋਜੇ ਸਾਵੇ ਸਾਤ ਘੜੀ ਕਾ ਪਹਰ, ਤਿਨ ਆਠ ਕਾ ਰਾਤ ਦਿਨ ਐਸੇ ਕਹਜਾ ਹੈ॥ ਯਹੀ ਰੀਤਿ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ ਕਹੀ ਹੈ ਵਿਸੁਏ ਚਸਿਆ ਘੜੀਆ ਪਹਰਾ ਕੇ ਅਰਥ ਪੀਛੇ ਲਿਖੇ ਭੀ ਸੀਘ੍ਰ ਭਾਨ ਹੋਨੇ ਵਾਸਤੇ, ਪੁਨਾ ਲਿਖਤੇ ਹੈ ਪੰਚ ਦਸ ਵਾਰ ਨੇਤ੍ਰ ਕੀ ਪਲਕ ਲਗਨੇ ਕੋ ਵਿਸੁਯਾ ਕਹੇ ਹੈ,

ਤਿਨ ਪੰਚ ਦਸੋ ਕਾ ਏਕ ਚਸਾ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤਿਨ ਸਾਠ ਪਲੋ ਕੀ ਏਕ ਘੜੀ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤਿਨ ਆਠ ਘੜੀਯੋ ਕਾ ਏਕ ਪਹਰ ਹੋਵੈ ਹੈ, ਆਠ ਪਹਰੋ ਕੀ ਰਾਤਿ ਦਿਨ ਰੂਪ ਤਿਥਿ ਹੋਵੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਜਿਸ ਕਾ ਦਿਨ ਤਿਸੀ ਕੀ ਰਾਤਿ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਆਠ ਪਹਰ ਕਾ ਹੀ ਆਦਿਤਜਾਦਿ ਵਾਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਅਧਿਕ ਨਯੂਨ ਕਾ ਵਾ ਤਿਨ ਤੀਸ ਤਿਥੋ ਕਾ ਮਾਸ ਹੋਵੇ, ਐਸੇ ਅਧਿਕ ਨਯੂਨ ਵਾ ਤੀਸ ਵਾਰੋ ਕਾ ਸੂਰਯ ਕਾ ਮਾਸ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤਿਨ ਮਾਘਾਦਿ ਦੋ ਦੋ ਮਾਸੋ ਕੀ ਸਿਸਰਾਦਿ ਖਟ ਰਿਤੁ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਮਾਘ ਫਾਗੁਣ ਸਿਸਰ, ਚੈਤ੍ਰ ਬੈਸਾਖ ਬਸੰਤ, ਜੇਸ੍ਰ ਆਖਾੜ ਗ੍ਰੀਖਮ, ਸ੍ਰਾਵਣ ਭਾਦ੍ਰੋ ਬਰਖਾ, ਅਸੁ ਕਤਕ ਸਰਦ, ਮਘ੍ਰ ਪੋਹ ਹਿਮ, ਤੀਨ ਰਿਤੁਯੋ ਕਾ ਅਯਨ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਦੋ ਅਯਨੋ ਕਾ ਬਰਖ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਜੈਸੇ ਵਿਸੁਏ ਚਸੇ ਘੜੀ ਪਹਰ ਤਿਥਿ ਵਾਰ ਮਹੀਨੇ ਰੂਪ ਹੁਯਾ ਭੀ ਸੂਰਯ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ ਔ ਮਾਸਾਦਿ ਰੂਪ ਹੋ ਕਰ ਸੂਰਯ ਕਾ ਕੀਆ ਰਿਤੁ ਰੂਪ ਕਾਲ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਹੈ ਤੈਸੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ, ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਕਰਤਾ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਭੀ ਸਿਵਾਦਿ ਰੂਪ ਅਨੰਤ ਵੇਸ ਹੈ। ਈਹਾਂ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕ੍ਰਿਯਾਵਾਨ ਕਾ ਤਦਾਤਮ ਮਾਨ ਕਰ ਸੂਰਯ ਕੋ ਜੈਸੇ ਮਾਸਾਦਿ ਰੂਪਤਾ ਹੈ ਸ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਕਰਤਾ ਕੋ ਉਤਮਾ ਬਿਭੂਤਿ ਰੂਪ ਤੈਸੇ ਸਿਵਾਦਿ ਰੂਪਤਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸੰਪੂਰਣ ਸਿਵਾਦਿ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ ਮੂਰਤੀ ਭੇਦ ਰਹੇ ਭੀ ਵਾਸਤਵ ਤੇ ਤਿਨ ਕਾ ਭੇਦ ਨਹੀ ਯਹ ਗੁਰੁ ਜੀ ਕਾ ਭਾਵ ਹੈ। ਕ੍ਰਿਯਾ ਕ੍ਰਿਯਾਵਾਨ ਕਾ ਭੇਦ ਸਹਿਤ ਅਭੇਦ ਰੂਪ ਤਦਾਤਮ ਮੀਮਾਂਸਾ ਸਾਸਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਕਹੇ ਹੈ। ਅਨਿਰਵਚਨੀਯ ਭੇਦ ਬੇਦਾਂਤੀ ਮਾਨੇ ਹੈ॥੨॥੨॥ ਏਕ ਹੀ ਕੋ ਅਨੇਕ ਰੂਪ ਜਾਨ ਕਰ ਭਕਤਿ ਕਰੇ ਤੇ ਜਿਗਜਾਸੁ ਪ੍ਰਤਿ ਪ੍ਰਤਿਖ ਹੁਏ ਪਤਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਵਿਲਖਣ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਸੇ ਮਾਨਸੀ ਪੂਜਨ ਰੂਪ ਆਰਤੀ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਹੇ–

ਰਾਗੁ ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥
ਗਗਨ ਮੈ ਥਾਲੁ ਰਵਿ ਚੰਦੁ ਦੀਪਕ ਬਨੇ ਤਾਰਿਕਾ ਮੰਡਲ ਜਨਕ ਮੋਤੀ ॥
ਧੂਪੁ ਮਲਆਨਲੋ ਪਵਣੁ ਚਵਰੋ ਕਰੇ ਸਗਲ ਬਨਰਾਇ ਫੂਲੰਤ ਜੋਤੀ ॥ ੧ ॥

(ਗਗਨ ਇਤਿ) ਗਗਨ ਮੈ ਥਾਲ ਨਾਮ ਆਕਾਸ ਰੂਪ ਥਾਲ ਹੈ ਤਿਸ ਮੇ ਸੂਰਯ ਚੰਦ ਰੂਪ ਦੋ ਦੀਪਕ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਤਾਰਿਕਾ ਮੰਡਲਾ ਕਹੀਯੇ ਤਾਰਿਯੋ ਕਾ ਮੰਡਲ ਮਾਨੋ ਆਕਾਸ ਰੂਪ ਥਾਲ ਮੇ ਮੋਤੀ ਸ੍ਥਾਪਨ ਕੀਯੇ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਆਰਤਿ ਕਾਲ ਮੇ ਮਲਆਨਲੋ ਕਹੀਯੇ, ਮਲਯਗਿਰਿ ਕੇ ਚੰਦਨ ਮੇ ਪ੍ਰਜੁਲਿਤ ਹੂਈ ਆਗ ਹੀ ਅਪਨਾ ਸੁਗੰਧੀ ਵਾਲਾ ਧੂਮ ਫੈਲਾਵਤੀ ਤੇਰਾ ਧੂਪ ਹੈ। ਮਲਯ ਰਾਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਸਮੀਪ ਕੇ ਦੇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਤਿਸ ਦੇਸ ਕੇ ਪਰਬਤ ਕਾ ਨਾਮ ਮਲਯਗਿਰਿ ਹੈ। ਉਸ ਪਰਬਤ ਮੇ ਚੰਦਨ ਬਹੁਤ ਹੈ ਇਸੀ ਲੀਏ ਚੰਦਨ ਕਾ ਨਾਮ ਮਲਯਾਗਰ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੋ ਰਹਜਾ ਹੈ। ਲੋਕੋ ਮੇ ਇਸ ਦੇਸ ਕਾ ਨਾਮ ਮਲਯਵਾਰ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਆਰਤਿ ਕਾਲ ਮੇ ਪਵਨ ਕੋ ਹੀ ਹਮ ਚਵਰੋ ਕਰੇ ਨਾਮ ਚਵਰ ਧਾਰਣ ਕਰੇ ਹੈ ਵਾ ਪਵਨ ਹੀ ਹਮਾਰੀ ਆਰਤਿ ਕਾਲ ਮੇ ਤੇਰੇ ਚਵਰ ਕਰੇ ਹੈ ਤਥਾ ਸਗਲ ਬਨਰਾਯ ਨਾਮ ਸੰਪੂਰਣ ਬਨਸ੍ਪਤਿ ਕੇ ਫੂਲ ਹੀ, ਜੋਤਿ ਨਾਮ ਆਰਤਿ ਕਾਲ ਮੋ ਖਿਲੇ ਹੂਯੇ ਫੂਲ ਹੈ, ਯਦਵਾ ਜੋਤਿ ਸੰਬੋਧਨ ਹੈ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਕੀ ਆਰਤਿ ਬਿਨਾ ਔਰ ਕਾ ਨਿਖੇਧ ਕਰਤੇ ਸੇਖ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਕਹੇ–

ਕੈਸੀ ਆਰਤੀ ਹੋਇ ॥ ਭਵ ਖੰਡਨਾ ਤੇਰੀ ਆਰਤੀ ॥
ਅਨਹਤਾ ਸਬਦ ਵਾਜੰਤ ਭੇਰੀ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਕੈਸੀ ਇਤਿ) ਭਵ ਖੰਡਨਾ ਤੇਰੀ ਕੈਸੀ ਆਰਤੀ ਹੋਯ ਯਹ ਅਨ੍ਵਯ ਕਰ ਹੇ ਅਪ੍ਰੋਖ ਹੋ ਕਰ ਭਕਤੋ ਕੇ ਸੰਸਾਰ ਭਯ ਕੇ ਨਾਸ ਕਰਤਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਤੇਰੀ ਐਸੀ ਵਿਲਖਣ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਬਿਨਾ ਔਰ ਕਿਸ ਰੀਤਿ ਕੀ ਆਰਤੀ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਔਰ ਕਾਹੂੰ ਰੀਤਿ ਕੀ ਆਰਤੀ ਕੀ ਤੇਰੇ ਆਗੇ ਯੋਗ੍ਯਤਾ ਨਹੀ, ਯਾ ਤੇ ਔਰ ਨਹੀ ਹੋਵੇ। ਯਾਕੀ ਯੋਗਜਤਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਯਹੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਆਰਤੀ ਮੇ ਪੁਨਾ ਅਨਹਤਾ ਸਬਦ ਕਹੀਯੇ ਦਸਮ ਦੁਆਰ ਕਾ ਸਬਦ ਹੀ ਭੇਰੀ ਦੁੰਦ ਭੀ ਬਜੇ

ਹੈ॥੧॥ ਆਰਤੀ ਮੇ ਅਨਾਹਤ ਦੁੰਦਭੀਵਤ ਉਸਤਤਿ ਪਾਠ ਕੌਨ ਹੈ, ਯਹ ਅਸੰਕਾ ਸੁਨ ਸਗੁਣ ਨਿਰਗੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਪਾਦਕ ਵੇਦ ਵਾਕਜ ਉਸਤਤਿ ਪਾਠ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ-

ਸਹਸ ਤਵ ਨੈਨ ਨਨ ਨੈਨ ਹਹਿ ਤੋਹਿ ਕਉ ਸਹਸ ਮੂਰਤਿ ਨਨਾ ਏਕ ਤੁੋਹੀ ॥
ਸਹਸ ਪਦ ਬਿਮਲ ਨਨ ਏਕ ਪਦ ਗੰਧ ਬਿਨੁ ਸਹਸ ਤਵ ਗੰਧ ਇਵ ਚਲਤ ਮੋਹੀ ॥ ੨ ॥

(ਸਹਸ ਇਤਿ) ਨਨ ਸਬਦ ਨਿਖੇਧ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਯਥਾ ਨਨਾਕਾਰ ਨ ਹੋਤਾ ਤਾਕੋ 'ਨਾਮੁ ਮੰਤ੍ਰ ਗੁਰਿ ਦੀਨੋ ਜਾ ਕਹੁ' ਨਿਖੇਧ ਅਭਾਵ ਕਾ ਅਰ ਰੋਕ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਈਹਾਂ ਨਨ ਪਦ ਅਭਾਵ ਕਾ ਬੋਧ ਕਹੈ। ਸਹਸ ਤਵ ਨੈਨ ਇਤਜਾਦਿ ਬਚਨ ਸਗੁਣ ਬਿਰਾਟ ਕੇ ਬੋਧਕ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਬ੍ਰਿਛੋ ਕੇ ਸਮੁਦਾਯ ਕੋ ਬਨ ਕਹੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਬਯਸ੍ਰੀਯੋ ਕੇ ਦੇਹ ਇੰਦ੍ਰਯਾਦਿਕੋ ਕੇ ਸਮੁਦਾਯ ਕੋ ਹੀ ਸਮਸ੍ਰੀ ਬਿਰਾਟ ਕੇ ਸਰੀਰ ਇੰਦ੍ਰਯਾਦਿਕ ਕਹੇ ਹੈ ਸੋ ਬਜਸ੍ਰੀਯੋ ਕੇ ਸਰੀਰਾਦਿਕ ਸਹਸ੍ਰ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਬਿਰਾਟ ਕੇ ਸਹਸ੍ਰ ਨੇਤ੍ਰ ਸਹਸ੍ਰ ਮੂਰਤੀ ਆਦਿਕ ਪੁਰਖ ਸੂਕ੍ਤ ਮੈ ਕਹੇ ਹੈ, ਸਹਸ੍ਰ ਪਦ ਭੀ ਅਸੰਖੋ ਪੈ ਜਾਨ ਲੇਨਾ। ਪੁਰਖ ਸੂਕ੍ਤ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਅਸਤੋਤ੍ਰ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜੋ ਅਸਤੋਤ੍ਰ ਬਿਰਾਟ ਕਾ ਵੇਦ ਮੈ ਲਿਖਾ ਹੈ। ਸਗੁਣ ਰੂਪ ਮੈ ਸੰਪੂਰਣ ਨੇਤ੍ਰਾਦਿਕੋ ਕਾ ਸੰਭਵ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸਹਸ੍ਰ ਨੇਤ੍ਰਾਦਿਕੋ ਕੇ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਸਗੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਹੈ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਮੈ ਸਰਬ ਕਾ ਅਸੰਭਵ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਨੇਤ੍ਰਾਦਿਕੋ ਕਾ ਅਭਾਵ ਕਹਨੇ ਵਾਲੇ ਬਚਨ ਨ੍ਰਿਗੁਣ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਹੈ। ਨਿਰਗੁਣ ਸਗੁਣ ਦੋਨੋ ਰੂਪ ਪਰਮਾਤਮਾ ਏਕ ਹੀ ਵਸਤੁ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਦੋਨੋ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਬਚਨ ਤਿਸ ਕੀ ਉਸਤਤਿ ਪਾਠ ਹੈ, ਵੇਦ ਵਚਨੋ ਕੋ ਉਸਤਤੀ ਪਾਠ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਹਜਾ ਹੈ। ਈਹਾਂ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਆਰਤੀ ਗਗਨ ਮੈ ਥਾਲ ਇਤਜਾਦਿ ਦਿਬਜ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਸੇ ਬਰਨਨ ਕਰੀ ਔ ਪਾਠੋ ਮੈ ਦਿਬਜ ਪਾਠ ਗੁਰੁਬਾਣੀ ਸੇ ਪਹਲੇ ਵੇਦ ਹੀ ਹੈ, ਕਾਹੇ ਤੇ 'ਦੀਵਾ ਬਲੈ ਅੰਧੇਰਾ ਜਾਇ॥ ਬੇਦ ਪਾਠ ਮਤਿ ਪਾਪਾ ਖਾਇ' ਇਤਜਾਦਿ ਵਚਨੋ ਮੈ ਵੇਦ ਹੀ ਮਹਾਤਮ ਵਾਲਾ ਪਾਠ ਸੂਚਨ ਕੀਆ ਹੈ ਔਰ 'ਵੇਦਾ ਮਹਿ ਨਾਮੁ ਉਤਮੁ' ਹੈ ਐਸੇ ਅਨੇਕ ਥਾਨੋ ਮੈ ਵੇਦ ਕੀ ਉਸਤਤੀ ਕਹੀ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਵੇਦ ਕੇ ਬਚਨ ਆਰਤੀ ਕਾਲ ਮੈ ਉਸਤੀ ਪਾਠ ਹੈ ਸੋ ਆਰਤੀ ਮੈ ਦਿਖਾਵਨੇ ਚਾਹੀਯੇ, ਇਸ ਲੀਏ ਇਹਾਂ ਲਿਖੇ ਜਾਵੇਗੇ। ਮੂਲ ਕੀ ਤੁਕ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ ਹੇ ਭਵ ਖੰਡਨਾ ਸਹਸ ਤਵ ਨੈਨ ਕਹੀਯੇ ਸਗੁਣ ਬਿਰਾਟ ਰੂਪ ਕੇ ਤੇਰੇ ਹਜਾਰੋ ਨੇਤ੍ਰ ਹੈ। ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਕਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਸਹਸ੍ਰ ਸੀਰਖ: ਪੁਰਖ: ਸਹਸ੍ਰਾਖ੍ਯ: ਸਹਸ੍ਰਪਾਦ ਯਹ ਵੇਦ ਵਾਕਜ ਉਸਤਤਿ ਪਾਠ ਹੈ, ਵਹੁ ਬਿਰਾਟ ਪੁਰਖ ਹਜਾਰੋ ਸੀਰਖ: ਨਾਮ ਸਿਰੋ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਸਹਸ੍ਰਾਖ੍ਯ: ਨਾਮ ਹਜਾਰੋ ਨੇਤ੍ਰੋ ਵਾਲਾ ਹੈ ਔ ਸਹਸ੍ਰਪਾਦ ਨਾਮ ਹਜਾਰੋ ਪਾਓ ਵਾਲਾ ਹੈ, ਯਹ ਬੇਦ ਬਚਨੋ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਹੇ ਭਵ ਖੰਡਨਾ ਨਨ ਨੈਨ ਹੈ ਤੋਹ ਕੋ ਕਹੀਯੇ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਤੇਰਾ ਨਿਰਗੁਣ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਏਕ ਭੀ ਨੇਤ੍ਰ ਨਹੀ। ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਿਕ ਅਚਖੁ: ਸੋਤ੍ਰੰ ਤਦ ਪਾਣਿਪਾਦੰ ਇਤਜਾਦਿ ਤਥਾ ਪਸਜਤਜਚਖੁ ਸਸ੍ਰਿਣੋਤਕਰਣ: ਇਤਜਾਦਿ ਵੇਦ ਵਾਕਜ ਉਸਤਤਿ ਪਾਠ ਹੈ, ਅਚਖੁ: ਸੋਤ੍ਰੰ ਨਾਮ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਚਖੁ ਸ੍ਰੋਤ੍ਰ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਤਦ ਪਾਣਿਪਾਦੰ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਹਾਥ ਪਾਉ ਸੇ ਹੀਨ ਹੈ ਯਹ ਪਹਲੇ ਬਚਨ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪਸਜਤਜਚਖੁ ਨਾਮ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇਤ੍ਰ ਸੇ ਹੀਨ ਹੁਯਾ ਨੇਤ੍ਰੋ ਕੋ ਦੇਖੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਸਸ੍ਰਿਣੋਤਜਕਰਣ: ਨਾਮ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾਨ ਸੇ ਰਹਤ ਹੁਯਾ ਸਰਬ ਸਬਦੋ ਕੋ ਸੁਨੇ ਹੈ ਯਹ ਦੂਸਰੇ ਬਚਨ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪੁਨਾ ਹੇ ਭਵ ਖੰਡਨਾ ਸਹਸ ਮੂਰਤਿ ਕਹੀਯੇ ਸਗੁਣ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੀ ਤੇਰੀ ਹਜਾਰੋ ਬ੍ਰਹਮਾ ਸੇ ਲੇ ਚੀਟੀ ਪ੍ਰਯੰਤ ਮੂਰਤੀਆ ਹੈ, ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਸਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਸਸਿਵ: ਇਤਿਜਾਦਿ ਦੇਵ ਵਾਕਜ ਉਸਤਤੀ ਪਾਠ ਹੈ। ਸਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਨਾਮ ਵਹੀ ਵਿਰਾਟ ਈਸ੍ਵਰ ਚਾਰ ਮੁਖੋ ਵਾਲੀ ਬ੍ਰਹਮ੍ਾ ਮੂਰਤੀ ਹੈ, ਵਹੀ ਸਿਵ ਹੈ, ਵਹੀ ਇੰਦ੍ਰ ਹੈ, ਯਹ ਵੇਦ ਬਚਨ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਨਨ ਏਕ ਤੋਹੀ ਨਾਮ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਤੇਰੇ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਮੇ ਏਕ ਭੀ ਮੂਰਤੀ ਨਹੀ ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਕਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਦਿਬਜੋਹਜ ਮੂਰਤ: ਪੁਰਖ: ਇਤਿਜਾਦਿ। ਵੇਦ ਵਾਕਜ

ਉਸਤਤਿ ਪਾਠ ਹੈ, ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਯਹ ਪਰਮਾਤਮਾ ਦਿਬਜ ਹੈ। ਦਿਵਿ ਨਾਮ ਸ੍ਵਰਗ ਕਾ ਹੈ ਤਿਸ ਮੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੀ ਵਸਤੁ ਕੋ ਦਿਬਜ ਕਹੇ ਹੈ ਦਿਬਯ ਕਹਨੇ ਕਾ ਭਾਵ ਈਹਾ ਸਰਬ ਸੇ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਹੈ ਪੁਨਾ ਅਮੂਰਤ ਨਾਮ ਮੂਰਤੀ ਸੇ ਹੀਨ ਹੈ, ਯਹ ਵੇਦ ਬਚਨ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਸਹਸ ਪਦ ਬਿਮਲ ਕਹੀਯੇ ਹੇ ਭਵ ਖੰਡਨਾ ਤੇਰੇ ਸਗੁਣ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਹਜਾਰੋ ਚਰਣ ਹੈ, ਨਿਰਮਲ ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਸਹਸ੍ਰਾਖ: ਸਹਸ੍ਰਪਾਤ ਇਤਯਾਦਿ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਵੇਦ ਵਾਕਯ ਉਸਤਤਿ ਪਾਠ ਹੈ ਪੁਨਾ ਨਨ ਏਕ ਪਦ ਕਹੀਏ ਵਾਸਤਵ ਤੇਰੇ ਨਿਰਗੁਣ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਨਹੀ ਏਕ ਭੀ ਚਰਣ ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਅਚਖੁ ਸ੍ਰੋਤੰਤਦ ਪਾਣਿਪਾਦੰ ਇਤਯਾਦਿ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਵੇਦ ਵਾਕਯ ਉਸਤਤਿ ਪਾਠ ਹੈ ਪੁਨਾ ਗੰਧ ਬਿਨ ਕਹੀਯੇ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਤੇਰੇ ਨਿਰਗੁਣ ਰੂਪ ਮੈ ਕੋਈ ਗੰਧਾਦਿਕ ਨਹੀ ਰਹੇ ਵਹੁ ਸਰਬ ਗੰਧਾਦਿਕ ਗੁਣੋ ਸੇ ਹੀਨ ਹੈ ਇਸ ਵਾਰਤਾ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਕ ਅਸਬਦਮ ਸਪਰਸਮ ਰੂਪਮ ਬਜਯੰ ਤਥਾ ਸੰਨਿਤਯਮ ਗੰਧਵੱਚਯਤ ਇਤਯਾਦਿਕ ਵੇਦ ਵਾਕਯ ਉਸਤਤਿ ਪਾਠ ਹੈ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਨਾਦਿ ਹੈ ਔ ਅਨੰਤ ਹੈ ਪੁਨਾ ਅਸਬਦਮ ਸਪਰਸ ਨਾਮ ਸਬਦਮ ਪਰਸਾਦਿ ਗੁਣੋ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੈ ਔ ਅਰੂਪ ਆਕਾਰ ਸੇ ਹੀਨ ਹੈ ਅਬਯਯੰ ਅਬਿਨਾਸੀ ਹੈ ਤਥਾ ਰਸੰ ਤੈ ਸੇਰਸ ਗੁਣ ਸੇ ਹੀਨ ਹੈ ਪੁਨਾ ਅਗੰਧਵੱਚਯਤ ਨਾਮ ਜੋ ਨਿਤਯ ਹੀ ਗੰਧ ਸੇ ਹੀਨ ਸ੍ਵਰੂਪ ਵਾਲਾ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ ਬਚਨ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ ਪੁਨਾ ਸਹਸ ਤਵ ਗੰਧ ਨਾਮ ਤੇਰੇ ਸਗੁਣ ਕੇ ਨਾਸਕਾ ਸੇ ਗ੍ਰਹਣਹਤ ਹਜਾਰਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਪੁਸਪੋ ਕੇ ਭੇਦ ਸੇ ਗੰਧ ਹੈ ਪਹਲੀ ਤੁਕ ਮੈ ਸਹਸ੍ਰ ਨੇਤ੍ਰ ਔ ਸਹਸ੍ਰ ਮੂਰਤੀ ਸਗੁਣ ਮੈ ਕਹੇ ਔ ਨਿਰਗੁਣ ਮੈ ਉਨ ਦੋਨੋ ਕਾ ਅਭਾਵ ਕਹਜਾ ਦੂਸਰੀ ਤੁਕ ਮੈ ਪਹਲੇ ਸਹਸ ਚਰਣ ਕਹੇ ਪੀਛੇ ਤਿਨ ਕਾ ਅਭਾਵ ਕਹਜਾ ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਸਗੁਣ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਸੰਪੂਰਣ ਇੰਦ੍ਰੇ ਔ ਸਰੀਰ ਕਾ ਸੰਭਵ ਕਹਜਾ ਔ ਨਿਰਗੁਣ ਮੈ ਸਰੀਰ ਇੰਦ੍ਰਯੋ ਕਾ ਅਭਾਵ ਕਹਜਾ ਦੂਸਰੀ ਤੁਕ ਮੈ ਗੰਧ ਕਾ ਹੋਨਾ ਨਾ ਹੋਨਾ ਕਹਨੇ ਸੇ ਸਗੁਣ ਮੈ ਸਰੀਰ ਇੰਦ੍ਰਯੋਵਤ ਵਿਖਯੋ ਕਾ ਸਦਭਾਵ ਔ ਨਿਰਗੁਣ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਤਿਨ ਕਾ ਅਭਾਵ ਕਹਜਾ ਯਹ ਵਿਸੇਖ ਜਾਨ ਲੇਨਾ ਭਾਵ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਸਾਰੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਕਾ ਯਹ ਹੈ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਵੇਦ ਪਾਠੋ ਸੇ ਸਗੁਣ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਸੰਪੂਰਣ ਸਰੀਰ ਇੰਦ੍ਰਯ ਵਿਖਯੋ ਕਾ ਭਾਵ ਕਹਯਾ ਅਰ ਨਿਰਗੁਣ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੈ ਸਰਬ ਕਾ ਅਭਾਵ ਕਹਯਾ ਔ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਗੁਣ ਨਿਰਗੁਣ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਏਕ ਮੇ ਹੀ ਸਰੀਰਾਦਿਕੋ ਕੇ ਹੋਨੇ ਔ ਨਾ ਹੋਨੇ ਰੂਪ ਆਸਚਰਜ ਚਰਿਤ੍ਰੋ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਬਿਸੇਖ ਬਿਚਾਰਹੀਨ ਸਭ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਮੋਹੇ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ- (ਇਵ ਇਤਿ) ਇਵ ਚਲਤ ਕਹੀਏ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਉਸਤਤੀ ਪਾਠ ਮੈ ਕਹੇ ਚਰਿਤ੍ਰੋ ਸੇ ਤੂੰ ਸਭ ਕੋ ਮੋਹਨ ਕਰਨੇ ਵਾਲਾ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਜੈਸੇ ਅਗਜਾਨ ਸੈ ਰਜੁ ਮੈ ਸਰਪ ਔ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਤਾਕਾ ਅਭਾਵ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲਾ ਮੋਹ ਕੋ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤੈਸੇ ਮਾਯਾ ਮੇਲ ਸੇ ਤਾਮੇ ਗੁਣ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਵਹੁ ਗੁਣਹੀਨ ਹੈ ਐਸੇ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਮੋਹ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਜਿਨ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਯਹ ਬਿਚਾਰ ਨਹੀ ਵਹੁ ਏਕ ਹੀ ਆਗ ਕੋ ਠੰਢੀ ਤਤੀ ਦੋ ਰੂਪ ਨਾ ਦੇਖਨੇ ਸੇ ਨੈਨਾਦਿਹੀਨ ਨਿਰਗੁਣ ਸਗੁਣ ਹੋਕਰ ਨੈਨਾਦਿ ਵਾਲਾ ਕੈਸੇ ਹੋ ਗਯਾ ਪੁਨਾ ਨੈਨਾਦਿਕੋ ਵਾਲਾ ਸਗੁਣ ਨਿਰਗੁਣ ਹੋਕਰ ਨੈਨਾਦਿਕੋ ਸੇ ਹੀਨ ਕੈਸੇ ਹੋ ਗਯਾ। ਐਸੇ ਅਗਜਾਨ ਸੇ ਮੋਹ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਤਿਨਕੋ ਅਪਨੀ ਮਾਯਾ ਸਕਤੀ ਦ੍ਵਾਰਾ ਮੋਹਨ ਕਰੇ ਹੈ ਕਿਆ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਹੈ ਕਿਆ ਨਹੀ ਕਰਨਾ ਉਚਿਤ ਐਸੇ ਬਿਚਾਰ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੋਨਾ ਮੋਹ ਹੈ ਇਸ ਮੋਹ ਸੇ ਵਹੁ ਮੋਹੇ ਜਾਵੇ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਰਤੀ ਕਾਲ ਮੈ ਕਰਨੇ ਯੋਗਯ ਉਸਤਤੀ ਪਾਠ ਕਹ ਕਰ। ਅਬ ਗੁਰੁ ਜੀ ਆਰਤੀ ਕਾਲ ਮੈ ਜਗਾਵਨੇ ਜੋਗ ਜੋਤੀ ਕਹੇ ਹੈ-

ਸਭ ਮਹਿ ਜੋਤਿ ਜੋਤਿ ਹੈ ਸੋਇ ॥

ਤਿਸ ਦੈ ਚਾਨਣਿ ਸਭ ਮਹਿ ਚਾਨਣੁ ਹੋਇ ॥

(ਸਭ ਮਹਿ ਇਤਿ) ਸਭ ਮਹਿ ਨਾਮ ਜੋ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਕੇ ਅੰਤਾਕਰਣੋ ਮੈ ਜੋਤਿ ਨਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ ਰੂਪ ਹੈ,

ਆਰਤੀ ਕਾਲ ਮੈ ਅਪਨੀ ਆਰਤੀ ਵਿਖੇ ਵਹੁ ਆਪ ਹੀ ਜੋਤਿ ਹੈ, ਯਹੀ ਵਾਰਤਾ ਮੁੰਡਕ ਮੇ ਕਹੀ ਹੈ ਤੱਛੁ ਭ੍ਰੰਜੋ ਤਿਖਾਂ ਜੋਤਿ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸੁਭ੍ਰ ਸੂਛ ਹੈ ਅਰ ਪ੍ਰਕਾਸਕੋ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ੍ਕ ਹੈ, ਆਰਤੀ ਕਾਲ ਕੀ ਜੋਤਿ ਸੇ ਸਰਬ ਪ੍ਰਕਾਸੋ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਹੇ-

(ਤਿਸ ਦੈ ਇਤਿ) ਤਿਸ ਦੈ ਚਾਨਣ ਨਾਮ ਆਰਤੀ ਕਾਲ ਕੀ ਜੋਤਿ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸੇ ਸੰਪੂਰਣ ਸੂਰਯ ਚੰਦ੍ਰ ਤਾਰੇ ਬਿਜਲੀ ਅਗਨਿ ਆਦਿਕ ਪ੍ਰਕਾਸ ਰੂਪ ਪਦਾਰਥੋ ਮੈ ਭੀ ਚਾਨਣਾ ਹੋਯ ਨਾਮ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਹੀ ਵਾਰਤਾ ਮੁੰਡਕ ਮੈ ਕਹੀ ਹੈ, ਨਹੀ ਤਿਸ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਸੂਰੂਪ ਕੋ ਪ੍ਰਕਾਸੇ ਸੂਰਯ ਚੰਦ੍ਰ ਤਾਰੇ ਬਿਜਲੀ ਅਗਨੀ ਕਿੰਤੁ ਤਿਸ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸੇ ਹੂਏ ਯਹ ਪ੍ਰਕਾਸ ਰਹੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਕੇ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸੇ ਸਭ ਮੈ ਪ੍ਰਕਾਸ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਆਰਤੀ ਮੈ ਜੋਤਿ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਘ੍ਰਿਤ ਵੱਤੀ ਵਾਕ ਪੂਰਬਤ ਤਿਸ ਜੋਤਿ ਕੇ ਪ੍ਰਕਟ ਹੋਨੇ ਕੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਹੇ-

ਗੁਰ ਸਾਖੀ ਜੋਤਿ ਪਰਗਟੁ ਹੋਇ ॥
ਜੋ ਤਿਸੁ ਭਾਵੈ ਸੁ ਆਰਤੀ ਹੋਇ ॥ ੩ ॥

(ਗੁਰ ਇਤਿ) ਗੁਰੁ ਸਾਖੀ ਕਹੀਯੇ ਗੁਰੋ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਵਹੁ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਟ ਹੋਇ ਨਾਮ ਅਪਰੋਖ ਹੋਵੇ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਜੈਸੇ ਘ੍ਰਿਤ ਵੱਤੀ ਵਾਕ ਪੂਰ ਰੂਪ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਸੈ ਵਹੁ ਜੋ ਤਿਪ੍ਰਕਟ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਸੇ ਯਹ ਅਪਨਾ ਆਪ ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਜੋਤਿ ਪ੍ਰਕਟ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੋ ਆਪਨੇ ਪੀਛੇ ਗਗਨ ਰੂਪ ਥਾਲਾਦਿ ਦਿਬ੍ਯ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਸੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀ ਆਰਤੀ ਕਹੀ ਸੋਈ ਤਿਸ ਕੀ ਆਰਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੋ ਲੋਕ ਚਾਂਦੀ ਆਦਿਕੋ ਕੇ ਥਾਲਾਦਿਕੋ ਸੇ ਕਰੇ ਹੈ ਸੋ ਤਿਸ ਕੀ ਆਰਤੀ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਯਹ ਸੁਨ ਗੁਰੁ ਉਤਰ ਕਹੇ-

(ਜੋ ਇਤਿ) ਜੋ ਤਿਸ ਭਾਵੇ ਕਹੀਯੇ ਜੋ ਸੂਧਾ ਸੇ ਦੀਯੇ ਪੁਸਪ ਪਤ੍ਰ ਮਾਤ੍ਰੋ ਸੇ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਤਿਸ ਪਰਮੇਸੂਰ ਕੋ ਭਕਤ ਕਾ ਪ੍ਰੇਮ ਦੇਖ ਕਰ ਰੁਚੇ ਵਹੀ ਤਿਸ ਕੀ ਆਰਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਹ ਤੋ ਏਕ ਉਗ੍ਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਦਿਖਾਯਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਯਥਾ ਸਕਤਿ ਸੂਧਾ ਪ੍ਰੀਤਿ ਸੇ ਕਰੀ ਸਭੀ ਤਿਸ ਕੀ ਆਰਤੀ ਹੈ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਕੀ ਆਰਤੀ ਕਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁਯੇ ਪਤਿ ਸੇ ਨਾਮ ਕੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੇ-

ਹਰਿ ਚਰਣ ਕਵਲ ਮਕਰੰਦ ਲੋਭਿਤ ਮਨੋ ਅਨਦਿਨੋੁ ਮੋਹਿ ਆਹੀ ਪਿਆਸਾ ॥
ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਲੁ ਦੇਹਿ ਨਾਨਕ ਸਾਰਿੰਗ ਕਉ ਹੋਇ ਜਾ ਤੇ ਤੇਰੈ ਨਾਇ ਵਾਸਾ ॥ ੪ ॥ ੩ ॥

(ਹਰਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਹਰੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਰੂਪ ਭ੍ਰਮਰ ਆਪ ਕੇ ਚਰਣ ਰੂਪ ਕਮਲੋ ਕੇ ਮਕਰੰਦ ਨਾਮ ਰਸ ਮੇ ਭਾਵ ਪ੍ਰੇਮ ਰੂਪ ਰਸ ਮੇ ਲੋਭੀ ਹੂਯਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਲੋਭਿਤ ਮਨੋ ਮੋਹ ਨਾਮ ਲੋਭੀ ਮਨ ਵਾਲੇ ਮੋਹ ਨਾਮ ਮੇਰੇ ਕੋ, ਅਨਦਿਨੋ ਨਾਮ ਦਿਨ ਦਿਨ ਮੈ ਆਹੀ ਪਿਆਸਾ ਨਾਮ ਹੈ ਤ੍ਰਿਖਾ ਭਾਵ ਹੈ, ਇਛਾ ਆਪਕੇ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰੂਪ ਜਲ ਕੀ ਯਾ ਤੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ, ਹੇ ਪਰਮੇਸੂਰ ! ਆਪ ਕ੍ਰਿਪਾ ਰੂਪ ਜਲ ਦੇਵੋ ਮੇਰੇ ਚਿਤ ਰੂਪ ਸਾਰੰਗ ਕੋ ਨਾਮ ਚਾਤਕ ਕੋ, ਹੋਯ ਜਾ ਤੇ ਤੇਰੈ ਨਾਇ ਵਾਸਾ ਕਹੀਏ ਜਿਸ ਕ੍ਰਿਪਾ ਜਲ ਕੇ ਦੇਨੇ ਸੇ ਤਿਸ ਕਾ ਪਾਨ ਕਰ ਸੰਪੂਰਣ ਵਸਤੁਯੋ ਕੀ ਇਛਾ ਦੂਰ ਕਰ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਸੇ ਤਾਰਣੇ ਕੇ ਮੁਖ ਕਾਰਣ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਮੇ ਮੇਰਾ ਵਾਸਾ ਹੋਵੇ ਭਾਵ ਯਹ ਔਰ ਸਭ ਉਪਾਯ ਤਜਾਗ ਕਰ ਕੇਵਲ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਕਾ ਚਿੰਤਨ ਕਰੋ ਐਸੀ ਅਪਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰੋ॥੪॥੩॥ ਆਰਤੀ ਸੇ ਪੀਛੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਕੇ ਈਸੂਰ ਆਗੇ ਅੰਜਲੀ ਕਰ ਦੰਡਵਤ ਹੋਵੇ ਹੈ ਅਬ ਤਾ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਹੇਤ ਗੁਰੁ ਪ੍ਰਿਥਮ ਨਾਮ ਕੇ ਉਪਦੇਸ੍ਹਾ ਪੁਰਖੋ ਕੇ ਮੇਲ ਕਾ ਫਲ ਕਹੇ-

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਹਲਾ ੪ ॥
ਕਾਮਿ ਕਰੋਧਿ ਨਗਰੁ ਬਹੁ ਭਰਿਆ ਮਿਲਿ ਸਾਧੂ ਖੰਡਲ ਖੰਡਾ ਹੇ ॥
ਪੂਰਬਿ ਲਿਖਤ ਲਿਖੇ ਗੁਰੁ ਪਾਇਆ ਮਨਿ ਹਰਿ ਲਿਵ ਮੰਡਲ ਮੰਡਾ ਹੇ ॥ ੧ ॥

(ਕਾਮਿ ਇਤਿ) ਸਾਧ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਭੇਦ ਨਾ ਭਾਈ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਸੇ ਈਹਾ ਸਾਧ ਨਾਮ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸ੍ਵਰੂਪ ਗੁਰੋ ਕਾ ਹੈ, ਖੰਡਲ ਨਾਮ ਖੰਡ ਵਾਲੇ ਕਾ ਹੈ, ਖੰਡ ਨਾਮ ਟੁਕੜੇ ਕਾ, ਚੀਨੀ ਖੰਡ ਕਾ, ਮਣੀ ਕੇ ਦੋਖ ਕਾ ਹੈ, ਲ ਨਾਮ ਗ੍ਰਹਣ ਕਾ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਮਣੀ ਕੇ ਦੋਖੋਵਤ ਅਪਨੇ ਮੈ ਅਨੇਕ ਕਾਮ ਕਰੋਧਾਦਿ ਦੋਖੋ ਰੂਪ ਟੁਕੜਿਯੋ ਕੇ ਗ੍ਰਹਣ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਅੰਤਾਕਰਣ ਕਾ ਨਾਮ ਈਹਾਂ ਖੰਡਲ ਹੈ। ਤੁਕ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ, ਨਾਮ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਗੁਰੋ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਪ੍ਰਥਮ ਜੋ ਕਾਮ ਕਰੋਧਾਦਿ ਰੂਪ ਆਸੁਰਿ ਸੰਪਤ ਕਰ ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪ ਨਗਰ ਬਹੁ ਭਰਿਆ ਅਤਜੰਤ ਪੂਰਤ ਹੋ ਰਹਯਾ ਥਾ ਅਬ ਵਹੁ ਮਿਲ ਸਾਧੂ ਨਾਮ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਰੂਪ ਗੁਰੋ ਕੋ ਮਿਲ ਕਰ ਤਿਨ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਖੰਡਲ ਨਾਮ ਅੰਤਾਕਰਣ ਖੰਡਾ ਕਹੀਏ ਸਾਖਾ ਕਟਣੇ ਸੇ ਬ੍ਰਿਛ ਕੇ ਦੂਰ ਕਰਨੇਵਤ ਆਸੁਰਿ ਸੰਪਤ ਕੇ ਛੇਦਨ ਕਰਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਜਾਨੋ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਕੀਆ ਹੈ ਅਥਵਾ ਗੁਰੋ ਕੋ ਮਿਲ ਕਰ ਤਿਨ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਖੰਡ ਨਾਮ ਗਯਾਨ ਰੂਪ ਖੜਗ ਲ ਨਾਮ ਲੇਕਰ ਵਹੁ ਨਗਰ ਸੰਪੂਰਣ ਖੰਡਾ ਨਾਮ ਨਿਬ੍ਰਿਤਿ ਕੀਆ ਹੈ ਔ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਕਰਕੇ ਮੁਮੁਖਯਾ ਪ੍ਰਸ਼ੰਤ ਦੈਵੀ ਸੰਪਤ ਸਾਧਨੋ ਕੋ ਪਾਯ ਕਰ ਜੋ ਪੂਰਬ ਅਨੰਤ ਜਨਮੋ ਕੇ ਸੁਭ ਕਰਮੋ ਅਨੁਸਾਰ ਬਿਧਾਤਾ ਨੇ ਉਤਮ ਗੁਰੁ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਕੀ ਲਿਖਿਤ ਨਾਮ ਅਖਰ ਮਸਤਕ ਮੇ ਲਿਖੇ ਥੇ ਤਿਨ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਜਬ ਗੁਰੁ ਪਾਇਆ ਤਬ ਤਿਸ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਮਨ ਹਰਿ ਕੀ ਲਿਵ ਏਕਤਾਨਤਾ ਰੂਪ ਧਯਾਨ ਮੰਡਲ ਮੇ ਮੰਡਾ ਨਾਮ ਭੂਖਿਤ ਹੁਯਾ ਭਾਵ ਹਰੀ ਕੇ ਧਯਾਨ ਪਰਾਯਣ ਹੂਯਾ ਜਿਮੇ ਧਯਾਨ ਪਰਾਯਣ ਹੁਯਾ ਗੁਰੋਵਤ ਤਿਸਕੋ ਭੀ ਅੰਜਲਿ ਸਹਿਤ ਅਸ੍ਹਾਂਗ ਦੰਡਵਤ ਕਰ ਯਹ ਕਹੇ-

ਕਰਿ ਸਾਧੂ ਅੰਜੁਲੀ ਪੁਨੁ ਵਡਾ ਹੇ ॥ ਕਰਿ ਡੰਡਉਤ ਪੁਨੁ ਵਡਾ ਹੇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਕਰਿ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਸਾਧੂ ਨਾਮ ਸਾਧ ਨਾਮ ਨਿਰਮਲਤਾ ਕੇ ਕਰਮ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਸੇ ਜਿਗਯਾਸੁ ਕਾ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸਾਧ ਕਹੀਯੇ ਹੇ ਨਿਰਮਲ ਕਰਮੋ ਵਾਲੇ ਜਿਗਯਾਸੁ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਆਗੇ ਅੰਜੁਲੀ ਨਾਮ ਸੁਧੇ ਕਰ ਹਾਥੋ ਕਾ ਜੋੜਨਾ ਕਰ ਯਹ ਬਡਾ ਪੁੰਨ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਪੀਛੇ ਅੰਜਲੀ ਕਰਕੇ ਤਾਸੇ ਪੀਛੇ, ਉਰ ੧., ਬਖਸ੍ਥਲ ੨., ਬਾਹਾ ੩., ਜਾਨੁ ੪., ਸਿਰ ੫., ਮਨ ੬., ਬਾਣੀ ੭, ਦ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ੮, ਇਨ ਅਸ੍ਹ ਅੰਗੋ ਸੇ ਦੰਡਵਤ ਕਰ ਯਹ ਅਤਜੰਤ ਪੁੰਨ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਬੰਦਨ ਭਕ੍ਤੀ ਸੀਘ੍ਰ ਭਗਵਤ ਕੋ ਪ੍ਰਸੰਨ ਕਰਨ ਕਾ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਬਡਾ ਪੁੰਨ ਹੈ। ਯਹ ਗੁਰੂ ਸੂਚਨ ਕਰੇ ਹੈ ਅੰਗ ਸਾਧਨ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਨਮਸਕਾਰ ਮੈ ਬਾਣੀ ਔ ਦਿਸ੍ਰੀ ਭੀ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਯੇ ਭੀ ਅੰਗੋ ਮੇ ਗਿਨੇ ਹੈ, ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਧਯਾਨਾਦਿ ਦੈਵ ਸੰਪਤ ਵਾਲੇ ਜਨੋ ਕੋ ਲਾਭਾਰਥ ਸਾਂਜਲੀ (ਅੰਜਲੀ) ਡੰਡਉਤ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰਕੇ ਆਗੇ ਆਸੁਰ ਸੰਪਤਿ ਵਾਲੇ ਜਨੋ ਕੋ ਹਾਨੀ ਕਹੇ-

ਸਾਕਤ ਹਰਿ ਰਸ ਸਾਦੁ ਨ ਜਾਣਿਆ ਤਿਨ ਅੰਤਰਿ ਹਉਮੈ ਕੰਡਾ ਹੇ ॥
ਜਿਉ ਜਿਉ ਚਲਹਿ ਚੁਭੈ ਦੁਖੁ ਪਾਵਹਿ ਜਮਕਾਲੁ ਸਹਹਿ ਸਿਰਿ ਡੰਡਾ ਹੇ ॥ ੨ ॥

(ਸਾਕਤ ਇਤਿ) ਸਕਤੀ ਕੇ ਪੂਜਨੇ ਵਾਲੇ ਵਾਮੀ ਲੋਕੋ ਕਾ ਨਾਮ ਸਾਕ੍ਤਿਕ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤਿਸ ਸੇ ਯਹ ਨਾਮ ਬਨਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਵਹੁ ਲੋਕ ਬਡਾ ਖੋਟਾ ਆਚਾਰ ਰਖਤੇ ਹੈ, ਇਸ ਸੇ ਯਹ ਨਾਮ ਖੋਟੇ ਆਚਰਣ ਵਾਲੇ ਕਾ ਹੈ। ਹਉਮੈ ਨਾਮ ਅਹੰਤਾ ਕਾ ਹੈ, ਇਸ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਈਹਾਂ ਮਮਤਾ ਭੀ ਲੇਨੀ ਜੋ 'ਹਉ ਹਉ ਮੈ ਮੈ ਵਿਚਹੁ ਖੋਵੈ' ਪਾਠ ਮੇ ਮੈ ਮੈ ਸਬਦ ਸੇ ਕਹੀ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸਾਕਤ ਨਾਮ ਆਸੁਰ ਸੰਪਤ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਨੇ ਗੁਰੋ ਕੇ ਮੇਲ ਬਿਨਾ ਹਰਿ ਕੇ ਰਸ ਨਾਮ

ਆਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਸਾਦ ਨ ਜਾਨਿਆ ਕਹੀਯੇ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀ ਕੀਆ, ਯਾਹੀ ਤੇ ਤਿਸਕੇ ਅੰਤਰ ਕਹੀਯੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਮੈ ਹਉਮੈ ਨਾਮ ਅਹੰਤਾ ਮਮਤਾ ਰੂਪ ਅਰਥਾਤ ਯਹ ਦੇਹਾਦਿ ਰੂਪ ਮੈ ਹੋ, ਪੁਨਾ ਯੇ ਗ੍ਰਹ ਖੇਤ੍ਰਾਦਿ ਮੇਰੇ ਹੈ ਐਸਾ ਪਰਮ ਜਨਮਾਦਿ ਦੁਖ ਦੇਨੇ ਵਾਲਾ ਏਕ ਅਹੰਤਾ ਮਮਤਾ ਕੰਟਕ ਹੈ॥ ਸੋ ਦੁਖ ਦੇਤਾ ਹੈ ਸੋਈ ਕਹੇ-

(ਜਿਉ ਇਤਿ) ਜਿਉ ਜਿਉ ਨਾਮ ਜਿਸ ਜਿਸ ਸੁਰ ਨਰ ਤਿਰਯਗਯੋ ਨਿਰੂਪ ਮਾਰਗ ਮੈ ਵਹੁ ਚਲੇ ਹੈ। ਭਾਵ ਜਹਾਂ ਜਹਾਂ ਜਨਮ ਧਾਰੇ ਹੈ ਤਹਾ ਤਹਾ ਹੀ ਵਹੁ ਅਹੰ ਮਮ ਰੂਪ ਕੰਟਕ ਚੁਭੇ ਨਾਮ ਅੰਤਹਕਰਣ ਮੇ ਅਧਿਕ ਪ੍ਰਵੇਸ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਹੀ ਵਾਰਤਾ ਬ੍ਯਾਸ ਸੂਚਨ ਕਰੇ ਹੈ, ਯੇ ਜੀਵ ਮਨ ਮੇ ਪਿਆਰੇ ਜਾਨ ਪਦਾਰਥੋ ਮੈ ਜੇਤੇ ਸੰਬੰਧ ਧਾਰਣ ਕਰੇ ਹੈ ਤੇਤੇ ਹੀ ਇਨ ਕੇ ਹ੍ਰਿਦਯ ਮੈ ਸੋਕ ਕੇ ਖੂੰਟੇ ਗੱਡੇ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਮੂਲ ਮੇ ਚੁਭੇ ਕਹਨ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਜਿਸ ਜਿਸ ਯੋਨਿ ਮੇ ਸਾਕਤ ਜੀਵ ਜਾਵੇ ਹੈ ਤਹਾ ਤਹਾ ਹੀ ਉਸ ਕੋ ਮੈ ਸੁਰ ਹੋ ਨਰ ਹੋ ਪੁਨਾ ਯਹ ਮੇਰੇ ਪੁਤ੍ਰਾਦਿਕ ਹੈ ਐਸਾ ਅਹੰ ਮਮ ਰੂਪ ਅਭਿਮਾਨ ਧਸ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਸੇ ਵਹੁ ਜੀਵ ਅਭਿਮਾਨ ਵਾਲੀ ਕਿੰਚਿਤ ਵਸਤੁ ਕੀ ਹਾਨੀ ਹੋਨੇ ਸੇ ਅਤਯੰਤ ਦੁਖ ਪਾਵੇ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਦੇਹਾਂਤ ਕਾਲ ਮੇ ਤਾਹੀ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਰਾਜ ਪੁਰਖ ਸੇ ਔ ਰਾਜਾ ਸੇ ਅਪਰਾਧੀਵਤ ਧਰਮ ਰਾਜ ਕੇ ਭੇਜੇ ਯਮ ਨਾਮ ਦੂਤ ਸੇ ਪੁਨਾ ਕਾਲ ਨਾਮ ਧਰਮਰਾਜ ਸੇ ਸਿਰ ਮੇ ਅਤਯੰਤ ਦੰਡ ਸਹਾਰੇ ਹੈ, ਸੋ ਯਹ ਸਾਕਤੋ ਵਾਲਾ ਦੁਖ ਗੁਰਮੁਖੋ ਕੋ ਨਹੀ ਹੋਵੇ, ਉਲਟਾ ਸੰਪੂਰਣ ਲੋਕੋ ਮੈ ਸੋਭਾ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਹ ਪੁਨਾ ਸਿੰਘਾਵਲੋਕਨ ਨ੍ਯਾਯ ਸੇ ਕਹੇ-

ਹਰਿ ਜਨ ਹਰਿ ਹਰਿ ਨਾਮਿ ਸਮਾਣੇ ਦੁਖੁ ਜਨਮ ਮਰਣ ਭਵ ਖੰਡਾ ਹੇ ॥

(ਹਰਿ ਇਤਿ) ਹਰਿ ਜਨ ਨਾਮ ਹਰਿ ਕੇ ਭਗਤ ਜਨ ਹਰਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨਾਮੀ ਮੇ ਔ ਤਿਸ ਨਾਮੀ ਕੇ ਹਰਿ ਇਸ ਨਾਮ ਮੇ ਸਮਾਣੇ, ਨਾਮ ਧ੍ਯਾਨ ਸੇ ਲੀਨ ਭਏ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਨਾਮ ਨਾਮੀ ਦੋਨੋ ਕੇ ਧ੍ਯਾਨ ਪਰਾਯਣ ਹੂਯੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਧ੍ਯਾਨ ਪਰਾਯਣ ਹੋਨੇ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਗ੍ਯਾਨ ਪਾਯ ਕਰ ਅਧ੍ਯਾਤਮਾਦਿ ਤੀਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਦੁਖ ਤਥਾ ਜਨਮ ਮਰਣ ਕਾ ਭਯ ਤਿਨੋ ਨੇ ਖੰਡਾ ਨਾਮ ਅਤਯੰਤ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਕੀਆ ਹੈ। ਯਹੀ ਵਾਰਤਾ ਗੁਰੁ ਦਸਮ ਸੂਚਨ ਕਰੇ ਹੈ 'ਆਧਿ ਬ੍ਯਾਧਿ ਕੇ ਬੰਧਨ ਜੇਤਕ ਨਾਮ ਕੇ ਲੇਤ ਸਭੇ ਛੁਟ ਜਾਹੀ।' ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਅਧ੍ਯਾਤਮਾਦਿ ਦੁਖੋ ਮੈ ਆਤਮਗਤ ਦੁਖੋ ਕਾ ਨਾਮ ਅਧ੍ਯਾਤਮ ਹੈ, ਆਤਮਾ ਨਾਮ ਜੀਵਵਤ ਸਰੀਰ ਕਾ ਮਨ ਕਾ ਪ੍ਰਾਨ ਕਾ ਭੀ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਸਰੀਰ ਮੈ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਬ੍ਰਣ ਸਫੋਟ ਜ੍ਵਰ ਸੂਲਾਦਿਕੋ ਔ ਮਨ ਮੈ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਸੋਕ ਚਿੰਤਾਦਿ ਪ੍ਰਾਣ ਮੈ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਖੁਸਾ ਤ੍ਰਿਖਾਦਿਕੋ ਸੇ ਜਨ੍ਯ ਦੁਖੋ ਕਾ ਨਾਮ ਅਧ੍ਯਾਤਮ ਦੁਖ ਹੈ, ਭੂਤ ਈਹਾਂ ਦੁਖ ਦਾਤਾ ਪ੍ਰਾਣੀਯੋ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਸਿੰਘ ਬ੍ਯਾਘ੍ਰ ਸਰਪ ਬ੍ਰਿਸਚਕਾਦਿਕੋ ਸੇ ਜਨ੍ਯ ਦੁਖੋ ਕਾ ਨਾਮ ਅਧਿਭੂਤਕ ਦੁਖ ਹੈ, ਦੇਵ ਗ੍ਰਹਾਦਿਕੋ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਰਾਹੂ ਸਨਿ ਸਦਰਾਦਿ ਗ੍ਰਹੋ ਸੇ ਔਯਖ ਭੂਤ ਪ੍ਰੇਤਾਦਿਕੋ ਸੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਦੁਖੋ ਕਾ ਨਾਮ ਆਧਿ ਦੈਵਕ ਦੁਖ ਹੈ। ਮਨ ਕੇ ਦੁਖੋ ਕਾ ਨਾਮ ਆਧਿ ਹੈ, ਸਰੀਰ ਕੇ ਦੁਖੋ ਕਾ ਨਾਮ ਬ੍ਯਾਧਿ ਹੈ, ਭਯੰਕਰ ਜੀਵੋ ਸੇ ਔ ਗ੍ਰਹਾਦਿਕੋ ਸੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਦੁਖੋ ਕਾ ਨਾਮ ਉਪਾਧਿ ਹੈ। ਜੋ ਗੁਰੋ ਨੇ 'ਕਾਰ੍ਹਾ ਤੁਝੈ ਨ ਬਿਆਪਈ ਨਾਨਕ ਮਿਟੈ ਉਪਾਧਿ' ਪਾਠ ਮੈ ਕਹੇ ਹੈ, ਕਾਰਾ ਸਬਦ ਸੇ ਈਹਾਂ ਆਧਿ ਬ੍ਯਾਧਿ ਦੁਖ ਜਾਨ ਲੇਨੇ। ਇਨ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਸਰਬ ਦੁਖੋ ਕਾ ਪੂਰਾ ਖੰਡਨ, ਇਨ ਦੁਖੋ ਕੇ ਪਰਮ ਕਾਰਣ ਕੇ ਨਾਸ ਕਰਨੇ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ ਬਿਨਾ ਨਾਸ ਕੀਏ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਔ ਪਰਮ ਕਾਰਣ ਇਨ ਦੁਖੋ ਕਾ ਖੋਜਨੇ ਸੇ ਅਗ੍ਯਾਨ ਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਸੋਈ ਦਿਖਾਵੇ ਹੈ। ਦੁਖ ਤਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਹੈ ਜਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਜੀਵੋ ਕੇ ਉਤਮ ਮਧ੍ਯਮ ਅਧਮ ਸਰੀਰ ਹੈ, ਬਿਨਾ ਸਰੀਰੋ ਸੇ ਦੁਖ ਨਹੀ ਹੋਵੇ, ਯਾ ਤੇ ਦੁਖੋ ਕਾ ਕਾਰਣ ਸਰੀਰ ਹੈ ਔ ਸਰੀਰ ਤਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਹੈ ਜਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਇਨ ਕੇ ਕਾਰਣ ਪੁਨ੍ਯ ਪਾਪਾਦਿ ਕਰਮ ਹੈ, ਬਿਨਾ ਪਾਪਾਦਿ ਕਰਮੋ ਸੇ ਸਰੀਰ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਯਦ੍ਯਪਿ ਦੇਵਨ ਕੇ ਸਰੀਰ ਕੰਵਲ ਪੁੰਨ੍ਯ ਕਰਮੋ ਸੇ ਗ੍ਰੰਥੋ ਮੈ ਕਹੇ ਹੈ ਅਰ ਮਨੁਜਨ ਕੇ ਪੁਨ੍ਯ ਪਾਪ ਮਿਸ੍ਰਿਤ ਸੇ ਕਹੇ ਹੈ। ਪਸੁ ਪੰਖੀ ਕ੍ਰਿਮੋ ਕੀਟੋ ਕੇ ਸਰੀਰ ਕੇਵਲ ਪਾਪ ਕਰਮ ਸੇ ਕਹੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸਭ ਸਰੀਰ ਕੋ ਪਾਪਾਦਿ ਕਰਮੋ ਕਾ ਫਲ ਕਹਨਾ ਨਹੀ ਬਨੇ ਤਥਾ

ਪਿਸਤੀ ਸਰੀਰ ਮਿਸ੍ਰਿਤ ਕਰਮੋ ਕੇ ਫਲ ਹੈ, ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਕੇਵਲ ਕਰਮ ਕਾ ਫਲ ਨਹੀ। ਜੇਕਰ ਦੇਵਨ ਕੇ ਸਰੀਰ ਕੇਵਲ ਪੁੰਨਜ ਕਰਮ ਸੇ ਹੋਵੇ ਤਬ ਪੁੰਨਜ ਕਰਮ ਕੇ ਪ੍ਰਤਾਪ ਸੇ ਸਦਾ ਤਿਨ ਕੌ ਸੁਖ ਹੀ ਹੋਨਾ ਚਾਹੀਯੇ, ਦੁਖ ਨਾ ਹੋਨਾ ਚਾਹੀਯੇ ਔ ਹੋਵੇ ਦੁਖ ਭੀ ਪ੍ਰਸਿਧ ਹੈ ਔਰੋ ਕੀ ਤੋ ਕਿਆ ਕਹੇ। ਪ੍ਰਥਮ ਇੰਦ੍ਰ ਕੋ ਗੌਤਮ ਕੇ ਸ੍ਰਾਫ ਸੇ ਮਹਾ ਦੁਖ ਲਿਖਾ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਤਿਨ ਕੇ ਸਰੀਰ ਭੀ ਮਿਸ੍ਰਿਤ ਕਰਮ ਕਾ ਫਲ ਹੈ। ਏਤਾ ਬਿਸੇਖ ਹੈ ਪੁੰਨ ਅਧਿਕ ਹੈ, ਪਾਪ ਨਜੂਨ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਦੇਵਨ ਕੋ ਸੁਖ ਅਧਿਕ ਰਹੇ ਹੈ। ਅਧਿਕ ਪੁੰਨਜ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਹੀ ਦੇਵ ਸਰੀਰ ਪੁਨਜ ਕਾ ਫਲ ਕਹੇ ਹੈ। ਮਨੁਖਜੋ ਕੋ ਸੁਖ ਦੁਖ ਮਿਸ੍ਰਿਤ ਰਹੇ ਹੈ, ਮਨੁਖਜਨ ਮੇ ਭੀ ਅਧਿਕ ਸੁਭ ਕਰਮ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖੋ ਕੀ ਦੇਵਨ ਸੀ ਗਤਿ ਹੈ, ਅਧਿਕ ਅਸੁਭ ਕਰਮੋ ਵਾਲੇ ਮਨੁਖਜ ਕੀ ਪਸੁ ਪੰਖੀਯੋ ਸੀ ਗਤਿ ਹੈ। ਪਸੁ ਪੰਖੀਯੋ ਮੇ ਭੀ ਜੋ ਸੁਖ ਭਾਨ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸੋ ਪੁਨਜ ਕਰਮੋ ਕਾ ਫਲ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਸਭ ਕੇ ਸਰੀਰ ਤਿਬਿਧ ਕਰਮੋ ਸੇ ਜਨਯ ਹੈ ਜਬ ਪ੍ਰਯੰਤੇ ਕਰਮ ਰਹੇਗੇ ਸਰੀਰ ਨਹੀ ਮਿਟੇਗੇ ਯਾ ਤੇ ਸਰੀਰੋ ਕੇ ਕਾਰਣ ਕਰਮ ਹੈ ਔ ਕਰਮ ਤਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਹੈ ਜਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਕਰਮੋ ਕੀ ਕਾਰਣ ਵਿਹਿਤ ਨਿਖਿਧ ਕ੍ਰਿਯਾ ਹੈ। ਜੋ ਵੇਦ ਮੈ ਯਗਜਾਦਿ ਸੁਭ ਕ੍ਰਿਯਾ ਵਿਹਤ ਨਾਮ ਵਿਧਾਨ ਕਰੀ ਹੈ ਤਾ ਸੇ ਪੁੰਨਜ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਜੋ ਜੀਵ ਹਿੰਸਾਦਿ ਨਿਖਿਧ ਨਾਮ ਨਿਖੇਧ ਕਰੀ ਹੈ ਤਾ ਸੇ ਪਾਪ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਵਿਹਿਤ (ਵਿਧੀ ਨਾਲ ਸਮਝਾਇਆ ਹੋਇਆ, ਕਰਨ ਯੋਗ ਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕੀਤਾ ਹੋਇਆ) ਨਿਖਿਧ ਮਿਸ੍ਰਤ ਕ੍ਰਿਯਾ ਸੇ ਮਿਸ੍ਰਤ ਪੁਨਜ ਪਾਪ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਕ੍ਰਿਯਾ ਹੈ ਤਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਤ੍ਰਿਬਿਧ ਕਰਮ ਨਹੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇ॥ ਔ ਵਿਹਿਤ ਨਿਖਿਧ ਕ੍ਰਿਯਾ ਤਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਹੈ ਜਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਹੈ, ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਰਹੇ ਪੂਰਬਲੀ ਵਿਹਿਤ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕੇ ਦੂਰ ਭਯੇ ਭੀ। ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਮਿਸ੍ਰਿਤੋ ਸੇ ਵਾਕੇ ਵਲੋ ਸੇ ਸ੍ਵਭਾਵਕ ਕ੍ਰਿਯਾਵਤ ਨਈ ਵਿਹਿਤ ਨਿਖਿਧ ਕ੍ਰਿਯਾ ਔਰ ਭੀ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਏਤਾ ਬਿਸੇਖ ਹੈ ਉਤਮ ਬਸਤੁ ਮੈ ਰਾਗ ਹੋਵੇ ਤਹਾਂ ਤਿਸ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੇਤ ਕੇਵਲ ਵਿਹਿਤ ਕ੍ਰਿਯਾ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਸ੍ਵਰਗ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੇਤ ਯਗਜਾਦੀ। ਮੰਦ ਵਸਤੁ ਮੈ ਰਾਗ ਹੋਵੇ ਤਿਸ ਕੇ ਲਾਭ ਹੇਤ ਨਿਖਿਧ ਕ੍ਰਿਯਾ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਬੇਸਜਾ ਗਵਨ ਸੁਰਾ ਪਾਨ ਹੇਤ ਹੂਆ ਚੋਰੀ ਆਦੀ। ਏਵੰ ਜਹਾਂ ਉਤਮ ਵਸਤੁ ਮੈ ਦ੍ਵੈਖ ਹੋਵੇ ਤਿਸ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਹੇਤ ਨਿਖਿਧ ਕ੍ਰਿਯਾ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਭਲੇ ਪੁਰਸੋ ਕਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਤਿਨ ਕੀ ਨਿੰਦਾਦਿ ਜਹਾਂ ਮੰਦ ਵਸਤੂ ਮੈ ਦ੍ਵੈਖ ਹੋਵੇ ਤਿਸ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਹੇਤ ਵਿਹਿਤ ਕ੍ਰਿਯਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਆਸੁਰ ਸੰਪਤ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਹੇਤ ਦੈਵ ਗੁਣੋ ਕਾ ਧਾਰਨ ਐਸੇ ਔਰ ਭੀ ਜਾਨ ਲੇਨੇ। ਵਿਹਿਤ ਨਿਖਿਧ ਕ੍ਰਿਯਾ ਕੇ ਮੂਲ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਤਥਾ ਪ੍ਰਯੰਤ ਹੈ ਜਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਪਦਾਰਥੋ ਮੈ ਇਸ੍ਰ ਸਾਧਨ ਗਯਾਨ ਔ ਅਨਿਸ੍ਰ ਸਾਧਨਤਾ ਗਯਾਨ ਹੈ ਸੁਖ ਕੇ ਸਾਧਨ ਕਾ ਨਾਮ ਇਸ੍ਰ ਸਾਧਨ ਹੈ ਦੁਖ ਕੇ ਸਾਧਨ ਕਾ ਨਾਮ ਅਨਿਸ੍ਰ ਸਾਧਨ ਹੈ ਜਿਸ ਵਸਤੁ ਮੇ ਪੁਰਖ ਕੋ ਯਹ ਗਯਾਨ ਹੋਵੇ ਯਹ ਮੇਰੇ ਸੁਖ ਕਾ ਸਾਧਨ ਹੈ, ਉਸ ਵਸਤੁ ਮੈ ਰਾਗ ਕਰੇ ਹੈ ਜਿਸ ਵਸਤੁ ਮੈ ਪੁਰਖ ਕੋ ਯਹ ਗਜਾਨ ਹੋਵੇ ਯਹ ਮੇਰੇ ਦੁਖ ਕਾ ਸਾਧਨ ਹੈ ਤਿਸ ਮੈ ਦ੍ਵੈਖ ਕਰੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਜਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਯੇ ਦੋ ਗਜਾਨ ਹੈ ਤਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਰਾਗ ਦ੍ਵੈਖ ਨਹੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇ। ਇਨ ਦੋ ਗਜਾਨੋ ਕੇ ਨਾਮ ਹੀ ਅਨਕੂਲ ਗਜਾਨ ਅਰ ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਗਜਾਨ ਕਹੇ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਭਲਾ ਅਧਜਾਸ ਅਰ ਬੁਰਾ ਅਧਜਾਸ ਕਹੇ ਹੈ, ਇਸ੍ਰ ਸਾਧਨਤਾ ਗਜਾਨ ਔ ਅਨਿਸ੍ਰ ਸਾਧਨਤਾ ਗਜਾਨ ਤਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਹੈ ਜਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਪੁਰਖ ਕੋ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੇ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਭੇਦ ਗਜਾਨ ਹੈ, ਭੇਦ ਗਜਾਨ ਬਿਨਾ ਇਸ੍ਰ ਸਾਧਨਤਾ ਗਜਾਨ ਵਾ ਅਨਿਸ੍ਰ ਸਾਧਨਤਾ ਗਜਾਨ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਕਾਹੇ ਤੇ ਜਿਸ ਵਸਤੁ ਕੋ ਪੁਰਖ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੇ ਭਿੰਨ ਜਾਨੇ ਹੈ ਜੇਕਰ ਵਹੁ ਅਨੁਕੂਲ ਹੋਵੇ ਤਬ ਉਸ ਕੋ ਸੁਖ ਕਾ ਸਾਧਨ ਜਾਨੇ ਹੈ, ਪ੍ਰਤਿਕੂਲ ਹੋਵੇ ਤਬ ਦੁਖ ਕਾ ਸਾਧਨ ਜਾਨੇ ਹੈ, ਭਿੰਨ ਜਾਨੇ ਬਿਨਾ ਉਸਕੋ ਸੁਖ ਕਾ ਵਾ ਦੁਖ ਕਾ ਸਾਧਨ ਭੀ ਨਹੀ ਜਾਨੇ, ਜੈਸੇ ਸੁਖ ਰੂਪ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਕੋਈ ਭੀ ਸੁਖ ਕਾ ਸਾਧਨ ਵਾ ਦੁਖ ਕਾ ਸਾਧਨ ਨਹੀ ਜਾਨੇ ਸੋ ਯਹ ਭੇਦ ਗਜਾਨ ਬਿਪਰਯ ਗਜਾਨ ਹੈ ਕਾਹੇ ਤੇ ਕੋਈ ਵਸਤੁ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੇ ਭਿੰਨ ਨਹੀ, ਸਭੀ ਅਭਿੰਨ ਹੈ। ਅਭਿੰਨ ਕੋ ਭਿੰਨ ਜਾਨਨਾ ਬਿਪਰਯ ਹੈ, ਇਸੀ ਕਾ ਨਾਮ ਦ੍ਵੈਤ ਹੈ ਦੁਬਿਧਾ ਹੈ ਦੁਤੀਆ ਭਾਉ ਹੈ। ਸੋ ਯਹ ਭੇਦ ਗਜਾਨ ਤਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਹੈ ਜਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਪੁਰਖ ਕੋ

ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਅਗਜਾਨ ਹੈ, ਕਾਹੇ ਤੇ ਅਗਜਾਨ ਕਾਲ ਮੇ ਹੀ ਬ੍ਰਹਮ ਸੇ ਭਿੰਨ ਜਗਤ ਕੀ ਔ ਤਿਸ ਕੇ ਗਜਾਨ ਕੀ ਥਿਤੀ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਅਗਜਾਨ ਦੂਰ ਹੂਯੇ ਸਭੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪਰੰਪਰਾ ਕਰ ਸਰਬ ਦੁਖੋ ਕਾ ਪਰਮ ਮੂਲ ਅਗਜਾਨ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਦੁਖੋ ਕਾ ਅਤਿ ਸੈ ਨਾਸ ਤਬ ਹੋਵੇ ਜਬ ਅਗਜਾਨ ਕਾ ਨਾਸ ਹੋਵੇ ਸੋ ਅਗਜਾਨ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਗਜਾਨ ਸੈ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾਮੈ ਯਹ ਨੇਮ ਹੈ ਜਿਸ ਵਸਤੁ ਕਾ ਅਗਜਾਨ ਹੋਵੇ ਸੋ ਤਿਸੀ ਕੇ ਯਥਾਰਥ ਗਜਾਨ ਸੈ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੈਸੇ ਰਸੀ ਕਾ ਅਗਜਾਨ ਰਸੀ ਕੇ ਗਜਾਨ ਸੈ ਦੂਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਔਰ ਉਪਾਯ ਸੈ ਨਹੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇ। ਇਸ ਨੇਮ ਸੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਗਜਾਨ ਹੀ ਦੁਖੋ ਕੇ ਪਰਮ ਮੂਲ ਅਗਜਾਨ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਦੁਆਰਾ ਦੁਖੋ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਕਾ ਔ ਭਯ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤਿ ਕਾ ਹੇਤੂ ਹੈ ਸੋ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਗਜਾਨ ਹਰਿ ਜਨ ਨਾਮ ਮੈ ਸਮਾਯ ਕਰ ਪਾਵੇ ਹੈ। ਔ ਤਿਸ ਗਜਾਨ ਕੋ ਪਾਯ ਕਰ ਤ੍ਰਿਬਿਧ ਦੁਖੋ ਕੋ ਔ ਭਯ ਕੋ ਖੰਡਨ ਕਰੇ ਹੈਂ। ਪੁਨਾ ਤਿਸੀ ਸ੍ਵਰੂਪ ਗਜਾਨ ਸੈ ਨਿਤਯ ਸੁਖ ਕੋ ਪਾਵੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ-

ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖੁ ਪਾਇਆ ਪਰਮੇਸਰੁ ਬਹੁ ਸੋਭ ਖੰਡ ਬ੍ਰਹਮੰਡਾ ਹੇ ॥ ੩ ॥

(ਅਬਿਨਾਸੀ ਇਤਿ) ਹਰਿ ਜਨੋ ਨੇ ਨਾਮ ਮੇ ਲੀਨ ਹੋ ਕਰ ਗਜਾਨ ਲੇ ਅਬਿਨਾਸੀ ਪੁਰਖ ਨਾਮ ਬਿਨਾਸ ਰਹਿਤ ਪਰਮ ਸੁਖ ਸ੍ਵਰੂਪ ਪੁਰਖ ਪਾਇਆ ਭਾਵ ਦੁਖ ਨਿਬ੍ਰਿਤੀ ਸਹਿਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਰੂਪ ਮੁਕਤੀ ਪਾਈ। ਯਾਹੀ ਤੇ ਫਲ ਹੇਤ ਲਗਾਯੇ ਬ੍ਰਿਛ ਕੀ ਅਰਥ ਤੇ ਛਾਯਾਵਤ ਮੁਕਤਿ ਲਾਭ ਸੇ ਪੀਛੇ ਸਨਕਾਦਿਕੋਵਤ ਤਿਨ ਕੀ ਭਾਰਤਾਦਿ ਖੰਡੋ ਮੇ ਪੁਨਾ ਨਿਖਲ ਬ੍ਰਹਮੰਡ ਸੇ ਅਤਯੰਤ ਸੋਭਾ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸੋ ਯਹ ਪਰਮ ਲਾਭ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਜਿਗਜਾਸੂ ਕੋ ਸਿਖਯਾ ਹੇਤ ਤਿਸ ਆਗੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਹੇ-

ਹਮ ਗਰੀਬ ਮਸਕੀਨ ਪ੍ਰਭ ਤੇਰੇ ਹਰਿ ਰਾਖੁ ਰਾਖੁ ਵਡ ਵਡਾ ਹੇ ॥
ਜਨ ਨਾਨਕ ਨਾਮੁ ਅਧਾਰੁ ਟੇਕ ਹੈ ਹਰਿ ਨਾਮੇ ਹੀ ਸੁਖੁ ਮੰਡਾ ਹੇ ॥ ੪ ॥ ੪ ॥

(ਹਮ ਇਤਿ) ਹਮ ਜਿਗਜਾਸੁ ਜਨ ਖਾਨ ਪਾਨਾਦਿ ਬਯਵਹਾਰੋ ਮੇ ਦੁਖੀ ਜੋ ਗਰੀਬ ਤਿਨੋ ਸੇ ਭੀ ਜਨਮਾਦਿਕੋ ਕੀ ਭੀਤਿ ਕਰ ਡਰੇ ਮਸਕੀਨ ਨਾਮ ਅਤਿ ਗਰੀਬ ਹੇ ਸਮਰਥ ਤੇਰੇ ਹਾਂ, ਯਾਂ ਤੇ ਹੇ ਬਡ ਬਡਾ ਨਾਮ ਬ੍ਰਹਮਾਦਿ ਬ੍ਰਿਧੋ ਸੇ ਭੀ ਬ੍ਰਿਧ ਹਰੇ ਹਮਾਰੀ ਰਖਯਾ ਕਰ ਰਖਯਾ ਕਰ।

ਪੁਨਾ ਹੇ ਸਰਬ ਕੇ ਆਧਾਰ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਜਿਗਜਾਸੂਯੋ ਕੋ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਸਾਧਨ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਅਥਾਹ ਸ੍ਥਾਨ ਤੇ ਅੰਧੇ ਕੋ ਲਕੜੀਵਤ ਟੇਕ ਨਾਮ ਆਸਰਾ ਹੈ, ਜਿਸ ਹੇਤ ਤੇ ਨਾਮ ਟੇਕ ਸੇ ਹੀ ਪੂਰਬ ਭਕਤੋ ਨੇ ਬੀ ਸੁਖ ਨਾਮ ਮੁਕਤੀ ਰੂਪ ਮੰਡਾ ਨਾਮ ਮੰਡਨ ਅਰਥ ਸੁ ਗਹਨਾ ਪਹਰਯਾ ਹੈ॥੪॥੪॥ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਪ੍ਰਸਨਤਾ ਕਾ ਹੇਤੁ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੰਤ ਸੇਵ ਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਸੇਵਾ ਕਾ ਮਿਤ੍ਰ ਭਾਵ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ-

ਰਾਗੁ ਗਉੜੀ ਪੂਰਬੀ ਮਹਲਾ ੫ ॥
ਕਰਉ ਬੇਨੰਤੀ ਸੁਣਹੁ ਮੇਰੇ ਮੀਤਾ ਸੰਤ ਟਹਲ ਕੀ ਬੇਲਾ ॥
ਈਹਾ ਖਾਟਿ ਚਲਹੁ ਹਰਿ ਲਾਹਾ ਆਗੈ ਬਸਨੁ ਸੁਹੇਲਾ ॥ ੧ ॥

(ਕਰਉ ਇਤਿ) ਜੈਸੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਬਾਬਾ ਅਰ ਭਾਈ ਕਹਤੇ ਥੇ ਤੈਸੇ ਮੀਤ ਭੀ ਕਹਤੇ ਥੇ, ਸੋ ਈਹਾਂ ਕਹਯਾ ਹੈ। ਜੋ ਜੀਵ ਅਨੰਤ ਕਾਲਕ ਸੰਸਾਰ ਚਕ੍ਰ ਮੇ ਘਟੀ ਯੰਤ੍ਰਵਤ ਭ੍ਰਮਤੇ ਹੈ ਔ ਭ੍ਰਮਤੇ ਹੂਯੇ ਅਪਨੇ ਅਧਯਾਤਮਾਦਿਕ ਦੁਖੋ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤਿ ਹੇਤ ਅਨੰਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਔਖਧੀ ਮੰਤ੍ਰ ਜਾਪਾਦਿ ਉਪਾਯ ਕਰਤੇ ਹੈ ਔ ਅੰਨਯ ਉਪਾਯ ਕਰਤੇ ਹੂਯੇ ਭੀ ਮੂਲ ਸੇ ਦੁਖੋ ਕਾ ਨਾਸ ਔ ਨਿਤਯ ਸੁਖ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਉਪਾਯ ਕੋ ਨਹੀ ਪਾਵਤੇ, ਤਿਨ ਕੀ ਓਰ ਦੇਖ ਕਰ ਪਰਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਉਤਮ ਮਾਰਗ ਛੋਡ ਕੁਮਾਰਗ ਜਾਤੇ ਕੋ ਜੈਸੇ ਕੋਊ ਦਯਾਲੂ ਮਿਤ੍ਰ ਭਾਵ ਸੇ ਸਮਝਾਵੇ ਤੈਸੇ

ਗ੍ਯਾਨ ਉਪਾਯ ਕੋ ਛੋਡ ਕੇ ਅਨ੍ਯ ਉਪਾਯਨ ਮੈ ਫਸੇ ਜੀਵਨ ਕੋ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਹੈ, ਹੇ ਮੇਰੇ ਮਿਤ੍ਰੋ ਮੈ ਤੁਮਾਰੇ ਭਲੇ ਹੇਤ ਤੁਮਾਰੇ ਆਗੇ ਉਪਾਯ ਕਾ ਅਵਸਰ ਜਾਨ ਕਰ ਬਿਨੰਤੀ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰਤਾ ਹੋ, ਤੁਮ ਮੇਰੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੋ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰੋ, ਪਰਮ ਹਿਤ ਕਾ ਬਚਨ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰ ਜੋ ਆਪ ਕਹ੍ਯਾ ਚਾਹਤੇ ਹੈ ਸੋ ਕਹੀਯੇ ਐਸੇ ਤਿਨ ਜੀਵੋ ਕਾ ਕਥਨ ਸੁਨ ਤਿਨ ਕੋ ਪ੍ਰਥਮ ਕਰਤਬ੍ਯ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ- (ਸੰਤ ਇਤਿ) ਸੰਤ ਟਹਲ ਕੀ ਬੇਲਾ ਕਹੀਯੇ 'ਸੰਤ ਰਾਮੁ ਹੈ ਏਕੋ' ਬਚਨ ਮੇ ਕਹੇ ਰਾਮ ਸ੍ਵਰੂਪ ਬ੍ਰਹਮਵੰਤਾ ਗੁਰੁ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਾ ਯਹ ਤੁਮਾਰਾ ਸਮਯ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਮਨੁਖ੍ਯ ਜਨਮ ਕਾ ਪਰਮ ਲਾਭ ਸਮਝਕੇ ਵੈਰਾਗ੍ਯਾਦਿ ਸਾਧਨ ਸਹਿਤ ਹੁਜੇ ਜੀਵ ਸਮਪਉ ਆਪਣਾ ਤਨ ਮਨ ਆਗੈ ਦੇਉ ਇਤ੍ਯਾਦਿ ਬਚਨੋ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਪ੍ਰਥਮ ਹਰਿ ਕੇ ਲਾਭਾਰਥ ਬ੍ਰਹਮ ਸ੍ਰੋਤ੍ਰੀ ਬ੍ਰਹਮ ਨੇਸ੍ਰੀ ਪਰਮ ਉਪਕਾਰੀ ਗੁਰੁ ਕਾ ਸੇਵਨ ਕਰੋ ਔ ਸੇਵਨ ਕਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੁਯੇ ਗੁਰ ਸੇ ਈਹਾਂ ਨਾਮ ਮਨੁਖ ਜਨਮ ਮੇ ਆਤਮ ਲਾਭ ਕੋ ਸਰਬ ਲਾਭੋ ਤੇ ਮੁਖ ਸਮਝ ਕੇ ਹਰੀ ਰੂਪ ਪਰਮ ਲਾਭ ਹੀ ਖਾਟ ਨਾਮ ਆਤਮ ਰੂਪਤਾ ਕਰ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰ ਚਲਹੁ ਨਾਮ ਬਿਚਰਹੁ ਕੇਵਲ ਗ੍ਯਾਨੀ ਵਾ ਜੀਵਨ ਮੁਕਤ ਹੁਯੇ ਜਿਸ ਸੇ ਆਗੇ ਕਹੀਯੇ ਦੇਹ ਪਾਤ ਸੇ ਅਨੰਤਰ ਵਸਨ ਸੁਹੇਲਾ ਨਾਮ ਤੁਮਾਰਾ ਨਿਵਾਸ ਪੁਨਰਾਬ੍ਰਿਤਿ ਰਹਤ ਸੁਖ ਸੇ ਹੋਵੇ। ਬਿਸ੍ਤਾਰ ਸੇ ਕਹੀ ਬਾਤ ਕੋ ਸ੍ਥੂਣੀਖਨਨ ਨ੍ਯਾਯ ਸੇ ਦ੍ਰਿਢਤਾ ਹਿਤ ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਕਹੇ-

ਅਉਧ ਘਟੈ ਦਿਨਸੁ ਰੈਣਾਰੇ ॥ ਮਨ ਗੁਰ ਮਿਲਿ ਕਾਜ ਸਵਾਰੇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਅਉਧ ਇਤਿ) ਮੋਖ ਕੇ ਪਾਤ੍ਰ ਮਨੁਖ੍ਯ ਸਰੀਰ ਕੀ ਬਾਲਾਦਿ ਅਵਸ੍ਥਾ ਰੂਪ ਅਉਧ ਦਿਨ ਰੈਨਾ ਨਾਮ ਰਾਤ੍ਰਿ ਦਿਨ ਮੇ ਫੂਟੇ ਘਟ ਕੇ ਜਲਵਤ ਖੀਣ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਮਿਤ੍ਰੋ ਮਨ ਮੇ ਅਵਸ੍ਯ ਜਾਨ ਕੇ ਗੁਰੁ ਕੋ ਮਿਲ ਕਰ ਤਾ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਅਪਨਾ ਮੁਕਤੀ ਕੇ ਮਾਰਗ ਗ੍ਯਾਨ ਕਾ ਪਾਵਨਾ ਰੂਪ ਕਾਰਯ ਸਵਾਰੇ ਨਾਮ ਸਵਾਰ ਲੇਵੋ, ਜਿਸ ਕਰ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੇ ਤਰ ਜਾਵੋ। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਤੇ ਕੌਨ ਉਪਾਯ ਸੇ ਕੌਨ ਤਰੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਕਿਸ ਕੋ ਵਹੁ ਤਾਰੇ ਹੈ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਰ ਰਜੁ ਸਰਪ ਜਨ੍ਯ ਦੁਖ ਭਯ ਸੇ ਰਜੁ ਗ੍ਯਾਨੀਵਤ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਭਯ ਦੁਖੋ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗ੍ਯਾਨੀ ਤਰੇ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਵਹੀ ਸਰਣਾਗਤੋ ਕੋ ਤਾਰੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ-

ਇਹੁ ਸੰਸਾਰੁ ਬਿਕਾਰੁ ਸੰਸੇ ਮਹਿ ਤਰਿਓ ਬ੍ਰਹਮ ਗਿਆਨੀ ॥

(ਇਹੁ ਇਤਿ) ਈਹਾਂ ਬਿਕਾਰੁ ਔ ਸੰਸੇ ਯਹ ਦੋਨੋ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਬਿਸੇਖਣ ਹੈ, ਬਿਕਾਰ ਨਾਮ ਕਾਰਯ ਔ ਭਾਵ ਰੂਪ ਵਸਤੁ ਕੀ ਖਟ ਅਵਸਥਾ ਕਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਕੀ ਖਟ ਅਵਸਥਾ ਯਾਸਕ ਮੁਨਿ ਨੇ ਯੇ ਕਹੀ ਹੈ, ਪਹਿਲੀ ਜਨਮ ਦੂਜੀ ਹੋਨਾ ਤੀਜੀ ਬਧਨਾ ਚੌਥੀ ਪਰਿਣਾਮ ਪਾਂਚਵੀ ਖੀਣ ਹੋਨਾ ਛਠੀ ਨਾਸ, ਯਦ੍ਯਪਿ ਨਾਸ ਕਾਲ ਮੈ ਵਸਤੁ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੇ ਅਭਾਵ ਹੋ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਨਾਸ ਕੋ ਭਾਵ ਕੀ ਅਵਸਥਾ ਕਹਨਾ ਨਹੀ ਬਨੇ ਯਹ ਅਸੰਕਾ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਤਥਾਪਿ ਨਾਸ ਕੋ ਭਾਵ ਕੀ ਅਵਸਥਾ ਇਸ ਵਾਸਤੇ ਕਹੇ ਹੈ, ਨਾਸ ਹੋਨਾ ਵਸਤੁ ਕਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਸੇ ਦੂਰ ਹੋਨਾ ਨਹੀ, ਕਿੰਤੁ ਜਿਸ ਕਾਰਣ ਮੇ ਸੇ ਛਪੀ ਹੁਈ ਵਸਤੁ ਉਤਪਤੀ ਕਾਲ ਮੈ ਪ੍ਰਕਟ ਹੁਈ ਥੀ ਉਸੀ ਮੇ ਪੁਨਾ ਛਪ ਜਾਨਾ ਰੂਪ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਨਾਸਵਤ ਉਤਪਤੀ ਭੀ ਤਿਰੋ ਭੂਤ ਕਾ ਆਵਿਰ ਭਾਵ ਰੂਪ ਹੈ। ਨਾ ਹੁਈ ਵਸਤੁ ਕਾ ਹੋਨਾ ਰੂਪ ਨਹੀ, ਨਾ ਹੂਈ ਵਸਤੁ ਕਾ ਹੋਨਾ ਰੂਪ ਉਤਪਤੀ ਹੋਵੇ, ਤਬ ਸਸੇ ਕੇ ਸੀਂਗ ਭੀ ਹੋਨੇ ਚਾਹੀਯੇ ਔ ਹੋਵੇ ਨਹੀ ਯਾ ਤੇ ਅਸਤ ਕਾ ਸਤ ਹੋਨਾ ਉਤਪਤੀ ਨਹੀ, ਛਪੇ ਹੁਏ ਕਾ ਪ੍ਰਗਟ ਹੋਨਾ ਹੀ ਉਤਪਤੀ ਹੈ ਔ ਪ੍ਰਗਟ ਹੁਯੇ ਕਾ ਅਪਨੇ ਕਾਰਣ ਮੈ ਛਪ ਜਾਨਾ ਨਾਸ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਨਾਸ ਭੀ ਭਾਵ ਕੀ ਅਵਸਥਾ ਹੈ। ਇਨ ਖਟ ਅਵਸਥਾ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਕਾ ਨਾਮ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਸੰਸਾਰ ਪਦ ਕਾ ਅਰਥ ਚਲਨਾ ਹੈ, ਸੰਪੂਰਣ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਇਨ ਖਟ ਅਵਸ੍ਥਾ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਮੇ ਚਲਨਾ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਬਿਕਾਰ ਪਦ ਸੰਸਾਰ ਕਾ ਬਿਸੇਖਣ ਹੈ ਜੋ ਕੈਸਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਬਿਕਾਰ ਰੂਪ ਹੈ, ਪੁਨਾ 'ਸੰਸਾ ਇਹੁ ਸੰਸਾਰ ਹੈ' ਇਸ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਸੇ ਸੰਸਾ ਰੂਪ

ਹੈ, ਸੰਸਾ ਰੂਪ ਗੁਰੂ ਜੀ ਨੇ ਸੰਸਾਰ ਕੋ ਇਸ ਲੀਏ ਕਹਜਾ, ਜਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਇਸ ਪੁਰਖ ਕੋ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਸੰਸਾ ਹੈ ਜੋ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮੇਰੇ ਸੇ ਭਿੰਨ ਹੈ ਵਾ ਅਭਿੰਨ ਹੈ ਪੁਨਾ ਯਹ ਬਿਪਰਯ ਹੈ ਜੇ ਮੈ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨਹੀ ਤਬੀ ਪ੍ਰਯੰਤ ਸੰਸਾਰ ਹੈ, ਜਬ ਸੰਸੇ ਬਿਪਰਯ ਦੂਰ ਹੋ ਜਾਵੇਗੇ ਤਬ ਸੰਸਾਰ ਨਹੀ ਰਹੇਗਾ, ਜੈਸੇ ਰਸੀ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੇ ਸੰਸੇ ਬਿਪਰਯੇ ਦੂਰ ਹੋਨੇ ਤੇ ਸਰਪ ਨਹੀ ਰਹੇ। ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਸੰਸੇ ਬਿਪਰਯੇ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਕਾਰਣ ਹੈ, ਸੰਸਾਰ ਇਨਕਾ ਕਾਰਯ ਹੈ। ਕਾਰਯ ਕਾਰਣ ਕੋ ਏਕ ਮਾਨ ਕੇ ਗੁਰੋ ਨੇ ਸੰਸਾ ਰੂਪ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਕਹਿਆ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਈਹਾਂ ਬਿਕਾਰਵਤ ਸੰਸਾ ਭੀ ਬਿਸੇਖਣ ਹੈ ਜੋ ਕੈਸਾ ਸੰਸਾਰ ਹੈ ਸੰਸਯ ਰੂਪ ਹੈ, ਮੂਲ ਤੁਕ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਮ ਸਨਮੁਖ ਭਾਨ ਹੋਤੇ ਖਟ ਅਵਸਥਾ ਕੇ ਪ੍ਰਵਾਹ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਸੇ ਪੁਨਾ ਸੰਸੇ ਬਿਪਰਯ ਰੂਪ ਸੰਸਾਰ ਸੇ ਰਜੂ ਗਜਾਨ ਸੇ ਰਜੂ ਗਜਾਨੀਵਤ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ ਸੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ ਤਰੇ ਹੈ ਅਥਵਾ ਸੰਸਾਰ ਕਾ ਬਿਸੇਖਣ ਬਿਕਾਰ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ, ਸੰਸੇ ਬਿਸੇਖਣ ਨਹੀ, ਮੂਲ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ। ਇਹ ਨਾਮ ਪ੍ਰਤਖ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਤਾ ਜੋ ਬਿਕਾਰ ਨਾਮ ਅਗਜਾਨ ਕਾ ਕਾਰਯ ਰੂਪ ਜਨਮਾਦਿ ਸੰਸਾਰ ਇਸ ਕੇ ਅੰਤਰ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਮੇਯਾਦਿਕੋ ਮੇ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਮੁਕਤੀ ਮਾਰਗ ਕੇ ਬਿਘਨ ਰੂਪ ਸੰਸੇ ਮਹ ਨਾਮ ਸੰਸਿਯੋ ਕੇ ਮਧਜ ਤੇ ਗੁਰੁ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਸ੍ਰਵਣ ਮਨਨਾਦਿਕੋ ਸੇ ਪ੍ਰਮਾਣ ਪ੍ਰਮੇਯ ਕੇ ਸੰਸੇ ਦੂਰ ਕਰਕੇ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ ਪਾਯ ਕਰ ਤਿਸ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨ ਰੂਪ ਉਪਾਯ ਸੇ ਗਜਾਨੀ ਤਰੇ ਹੈ ਔਰ ਕਰਮੀ ਸੰਸਾਰ ਮੇ ਹੀ ਮਗਨ ਰਹੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਵਹੁ ਬ੍ਰਹਮ ਗਜਾਨੀ ਤਾਰੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹੇ।-

ਜਿਸਹਿ ਜਗਾਇ ਪੀਆਵੈ ਇਹੁ ਰਸੁ ਅਕਥ ਕਥਾ ਤਿਨਿ ਜਾਨੀ ॥ ੨ ॥

(ਜਿਸਹਿ ਇਤ) ਜਿਸ ਸਾਧਨ ਸੰਪੰਨ ਹੋ ਕਰ ਅਪਣੀ ਸਰਣ ਆਏ ਅਧਿਕਾਰੀ ਪੁਰਖ ਕੋ ਅਗਜਾਨ ਨਿੰਦ੍ਰਾ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਸ੍ਵ ਸ੍ਵਰੂਪ ਜਾਗ੍ਰਤ ਮੇ ਜਗਾਯ ਕਰ ਪੀਆਏ ਇਹ ਰਸ ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਆਪ ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਹਰੀ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਾਵੇ ਹੈ ਤਿਸੀ ਪੁਰਖ ਨੇ ਅਕਥ ਨਾਮ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤਿ ਸੇ ਅਵਾਚਜ ਬ੍ਰਹਮ ਕੀ ਲਖਣਾ ਸੇ ਬੋਧਨ ਰੂਪ ਕਥਾ ਜਾਨੀ ਹੈ ਔਰ ਕੋਈ ਨਹੀ ਜਾਨੇ, ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਮਿਤ੍ਰੋ ਆਤਮ ਲਾਭ ਸੇ ਪਰੇ ਔਰ ਲਾਭ ਨਾ ਸੁਣਨੇ ਸੇ ਵਹੀ ਗੁਰੁ ਸਾਹ ਸੇ ਖਰੀਦੋ ਔਰ ਫਲੋ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੇਤ ਯਤਨ ਨਾ ਕਰੋ ਸੋਈ ਕਹੇ-

ਜਾ ਕਉ ਆਏ ਸੋਈ ਬਿਹਾਝਹੁ ਹਰਿ ਗੁਰ ਤੇ ਮਨਹਿ ਬਸੇਰਾ ॥
ਨਿਜ ਘਰਿ ਮਹਲੁ ਪਾਵਹੁ ਸੁਖ ਸਹਜੇ ਬਹੁਰਿ ਨ ਹੋਇਗੋ ਫੇਰਾ ॥ ੩ ॥

(ਜਾ ਕਉ ਇਤਿ) ਜਿਸ ਆਤਮ ਲਾਭ ਹੇਤ ਤੁਮ ਇਸ ਉਤਮ ਮਨੁਖ ਦੇਹ ਮੇ ਆਏ ਹੋ ਵਹੀ ਹਰਿ ਰੂਪ ਪੂੰਜੀ ਗੁਰੁ ਤੇ ਵਿਹਾਝਹੁ ਨਾਮ ਗੁਰੁ ਸਾਹ ਸੇ, ਤਿਸ ਕੋ ਸਰਬ ਸ੍ਵੈ ਅਰਪਣ ਕਰ ਉਪਦੇਸ ਦ੍ਵਾਰਾ ਅਨੁਭਵ ਸੇ ਸੰਪਾਦਨ ਕਰੋ। ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਵਹ ਕਹਾ ਵਾਸ ਕਰਤਾ ਹੈ ਸੁਨ ਕਰ ਉਤਰ ਕਹੇ- (ਮਨਹਿ ਇਤ) 'ਪੁਹਪ ਮਧਿ ਜਿਉ ਬਾਸੁ ਬਸਤੁ ਹੈ ਮੁਕਰ ਮਾਹਿ ਜੈਸੇ ਛਾਈ॥ ਤੈਸੇ ਹੀ ਹਰਿ ਬਸੇ ਨਿਰੰਤਰਿ ਘਟ ਹੀ ਖੋਜਹੁ ਭਾਈ' ਇਸ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਸੇ ਪੁਹਪ ਮੇ ਵਾਸ ਔ ਮੁਕਰ ਮੇ ਛਾਈਵਤ ਤੁਮਾਰੇ ਮਨ ਕੇ ਅੰਤਰ ਹੀ ਨਿਵਾਸ ਕਰੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਸਮੀਪ ਹੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰੋ। ਆਸੰਕਾ ਤਿਸ ਕੇ ਅਨੁਭਵ ਕਾ ਫਲ ਕਿਆ ਹੋਗਾ ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

(ਨਿਜ ਇਤਿ) ਮਹਲ ਮੰਦਰ ਵਾਚਕ ਸਬਦ ਕੀ ਥਿਤੀ ਮੇ ਲਖਣਾ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਨਿਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਭੂਤ ਧਾਮ ਮੇ ਮਹਲ ਨਾਮ ਥਿਤਿ ਪਾਵਹਗੇ, ਸੁਖ ਪੂਰਬਕ ਸਹਜੇ ਨਾਮ ਸ੍ਵਭਾਵਕ ਜਿਸ ਸੇ 'ਮਿਟਿ ਗਏ ਗਵਨ ਪਾਏ ਬਿਸ੍ਰਾਮ' ਪੁਨਾ ਨਹੀ ਵਹੁ ਪੁਨਾ ਆਵੇ ਇਤਜਾਦਿ ਬਚਨੋ ਸੇ ਤੁਮਾਰਾ ਪੁਨਾ ਜਨਮ ਨਹੀ ਹੋਵੇਗਾ॥੩॥ ਸੋ ਯਹ ਪਰਮ ਲਾਭ ਈਸ੍ਵਰ ਅਨੁਗ੍ਰਹ ਕਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਭਏ ਸੰਤੋ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਤਿਨ ਕੀ ਧੂਰ ਕੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੋ ਯਹ ਕਹੇ-

ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪੁਰਖ ਬਿਧਾਤੇ ਸਰਧਾ ਮਨ ਕੀ ਪੂਰੇ ॥
ਨਾਨਕ ਦਾਸੁ ਇਹੈ ਸੁਖੁ ਮਾਗੈ ਮੋ ਕਉ ਕਰਿ ਸੰਤਨ ਕੀ ਧੂਰੇ ॥ ੪ ॥ ੫ ॥

(ਅੰਤਰ ਇਤਿ) ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪਦ ਕਾ ਅਰਥ ਬਹੁਤ ਲੋਗ ਭੀਤਰ ਕੀ ਬਾਤ ਜਾਣਨੇਵਾਲਾ ਜਾਣਤੇ ਹੈ ਸੋ ਸਰਬਗ ਪਦ ਕਾ ਅਰਥ ਹੈ, ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਪਦ ਕਾ ਨਹੀ। ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਪਦ ਕਾ ਅਰਥ ਭੀਤਰ ਹੋ ਕਰ ਪ੍ਰੇਰਣੇਵਾਲਾ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਕਹੀਯੇ ਹੇ ਸਰਬ ਕੇ ਅੰਤਰ ਬੈਠ ਕਰ ਪ੍ਰੇਰਣੇਵਾਲੇ। ਬਿਧਾਤੇ ਨਾਮ ਸਰਬ ਕੇ ਧਾਰਣ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖ ਮੇਰੇ ਚਿਤ ਕੀ ਸਰਧਾ ਪੂਰੇ ਨਾਮ ਪੂਰਣ ਕਰੋ। ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ ਦਾਸ ਯਹੀ ਸੁਖ ਨਾਮ ਸੁਖ ਸੇ ਅਰਥਾਤ ਚਿਤ ਕੇ ਆਨੰਦ ਸੇ ਮਾਗੇ ਹੈ ਜੋ ਮੋ ਕੋ ਕਰ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਪਤ ਕਰੋ ਸੰਤੋ ਕੇ ਚਰਣ ਕੀ ਧੂੜ, ਜਿਸ ਸੇ ਕਾਹੂੰ ਤਪ ਯਗਜਾਦਿ ਸਾਧਨ ਸੇ ਨਾ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਨੇ ਵਾਲੇ ਲਾਭ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇ। ਯਹੀ ਵਾਰਤਾ ਭਾਗਵਤ ਕੇ ਪਾਂਚਵੇਂ ਸਕੰਧ ਕੇ ਬਾਰਵੇ ਅਧਜਾਯ ਕੇ ਬਾਰਵੇ ਸਲੋਕ ਮੈ ਜੜ ਭਰਤ ਰਹੂਗਣ ਕੇ ਸੰਬਾਦ ਮੈ ਲਿਖੀ ਹੈ। ਤਹਾਂ ਯਹ ਕਥਾ ਹੈ, ਰਾਜਾ ਰਹੂਗਣ ਕਪਲ ਜੀ ਸੇ ਉਪਦੇਸ ਲੇਨੇ ਚਲਾ, ਮਾਰਗ ਮੈ ਜਾਤੇ ਉਸਕੀ ਪਾਲਕੀ ਕੇ ਕਹਾਰ ਥਕਤ ਹੋ ਗਏ, ਰਾਜਾ ਨੇ ਆਗਜਾ ਦਈ ਪਾਲਕੀ ਉਠਾਨੇ ਹੇਤ ਕੋਈ ਔਰ ਪੁਰਖ ਪਕੜੋ। ਵਹੁ ਸਮੀਪ ਜੜ ਭਰਤ ਬੈਠਾ ਦੇਖ ਇਸੀ ਕੋ ਪਕੜ ਲਜਾਯੇ, ਪਾਲਕੀ ਕਾ ਬਾਂਸ ਇਸਕੇ ਕੰਧੇ ਰਖ ਆਪਨੇ ਸਾਥ ਚਲਾਯਾ। ਜੜ ਭਰਤ ਜਹਾਂ ਜੀਵ ਦੇਖੇ ਤਿਸ ਕੀ ਹਿੰਸਾ ਕੇ ਭਯ ਸੇ ਇਧਰ ਉਧਰ ਹੋ ਕਰ ਪਾਲਕੀ ਚਲਾਵੇ। ਰਾਜਾ ਨੇ ਕਹਾਰੋ ਕੋ ਕਹਾ ਤੁਮ ਸਮਜਕ ਕਜੁ ਨਹੀ ਚਲਾਵਤੇ, ਕਹਾਰੋ ਨੇ ਕਹਾ ਜੀ ਯਹ ਇਸ ਨਯੇ ਪੁਰਖ ਕਾ ਦੋਖ ਹੈ ਹਮਾਰਾ ਕੁਛ ਦੋਖ ਨਹੀ। ਸੁਨ ਕਰ ਰਾਜਾ ਨੇ ਜੜ ਭਰਤ ਕੋ ਕੁਤਰਕ ਕਾ ਬਜੰਗ ਬਚਨ ਕਹਜਾ, ਮੈ ਦੇਖਤਾ ਹੋ ਤੂੰ ਬਹੁਤ ਕ੍ਰਿਸ ਹੋ ਰਹਜਾ ਹੈ ਭਾਵ ਇਸ ਕਾ ਯਹ ਤੂੰ ਮੋਟਾ ਬਹੁਤ ਹੈ ਚਲਤਾ ਭਲੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਨਹੀ, ਆਗੇ ਕੋ ਐਸਾ ਚਲੇਗਾ ਤਬ ਤੇਰੇ ਕੋ ਤਾੜਨਾ ਕਰੋਗਾ। ਉਸ ਸਮੇ ਰਾਜਾ ਕੇ ਭਾਗ ਕੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਸੇ ਮੌਨ ਰਹਨੇ ਵਾਲੇ ਜੜ ਭਰਤ ਜੀ ਬੋਲੇ ਕਹਜਾ ਹੇ ਰਾਜਨ ਸਰੀਰ ਕੋ ਤਾੜਨਾ ਕਿਆ ਕਰੇਗਾ ਯਹ ਤੋ ਆਗੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਬਿਆਧੀਆ ਸੇ ਤਾੜਿਤ ਹੋ ਰਹਿਆ ਹੈ ਔ ਸ੍ਰੂਪ ਮੇ ਜਲ ਅਗਨਿ ਸਸਤ੍ਰੋ ਸੇ ਗਲਾਵਨਾ ਜਲਾਵਨਾ ਕਟਨਾ ਬਨੇ ਨਹੀ, ਯਾ ਤੇ ਤੂੰ ਕਿਸਕੋ ਤਾੜਨਾ ਕੀਆ ਚਾਹੇ ਹੈ। ਜੜ ਭਰਤ ਜੀ ਕਾ ਐਸਾ ਬਚਨ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰ ਰਾਜਾ ਰਹੂਗਣ ਸੀਘ੍ਰ ਪਾਲਕੀ ਸੇ ਉਤਰ ਚਰਨੀ ਪੜਾ ਅਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਾ ਉਪਾਯ ਪੂਛਜਾ। ਉਸ ਸਮੇ ਜੜ ਭਰਤ ਜੀ ਨੇ ਕਹਜਾ ਹੇ ਰਾਜਨ ਰਹੂਗਣ ਯਹ ਪ੍ਰਮਾਤਮਾ ਚੰਦ੍ਰਾਯਣਾਦਿ ਤਪੋ ਸੇ ਨਹੀ ਮਿਲੇ ਪੁਨਾ ਵੇਦ ਮੈ ਕਹੇ ਯਗਜਾਦਿ ਕਰਮੋ ਸੇ ਨਹੀ ਮਿਲੇ ਪੁਨਾ ਅੰਨ ਜਲ ਕੇ ਦਾਨ ਸੇ ਨਹੀ ਮਿਲੇ ਪੁਨਾ ਪਰਉਪਕਾਰ ਸੇ ਨਹੀ ਮਿਲੇ ਪੁਨਾ ਵੇਦ ਪਾਠ ਕਾ ਅਭਜਾਸ ਕਰਨੇ ਸੇ ਨਹੀ ਮਿਲੇ ਤਥਾ ਜਲ ਅਗਨਿ ਆਦਿਕ ਤਤ੍ਰੇਕ ਉਪਾਸਨਾ ਕਰਨੇ ਸੇ ਨਹੀ ਮਿਲੇ ਏਵੰ ਔਰ ਭੀ ਤੀਰਥਾਟਨ ਮੌਨ ਸਾਧਨ ਜਟਾਧਾਰਨਾਦਿ ਕਾਹੂ ਉਪਾਯ ਸੇ ਨਹੀ ਮਿਲੇ ਕੇਵਲ ਮਹਾਤਮਾ ਕੇ ਚਰਣੋ ਕੀ ਰਜ ਕਾ ਮਸਤਕ ਮੈ ਤਿਲਕ ਕਰਨੇ ਸੇ ਮਿਲੇ ਹੈ ਭਾਵ ਰਜ ਕਾ ਤਿਲਕ ਉਪਾਯ ਬਤਾਵਨੇ ਕਾ ਯਹ ਹੈ ਜੜ ਭਰਤ ਜੀ ਨੇ ਅਪਨੇ ਚਿਤ ਮੈ ਵਿਚਾਰਜਾ ਜਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਮੁਕਤੀ ਕੀ ਚਾਹ ਵਾਲਾ ਪੁਰਖ ਮੋਖ ਮਾਰਗ ਕੇ ਮਹਾ ਬਿਘਨ ਅਹੰਕਾਰ ਕੋ ਤਜਾਗ ਕੇ ਮਹਾਤਮਾ ਕਾ ਸੇਵਕ ਭਾਵਨਾ ਧਾਰਨ ਕਰੇ ਤਬ ਪ੍ਰਯੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਕੀ ਦਯਾ ਕਾ ਪਾਤ੍ਰ ਨਹੀ ਬਨੇ ਔ ਮਹਾਤਮਾ ਕਾ ਸੇਵਕ ਭਾਵ ਪੁਰਖ ਮੇ ਤਬ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜਬ ਅਤਜੰਤ ਨਮ੍ਰ ਹੋਯ ਕੇ ਤੀਰਥੋ ਕੇ ਜਲ ਮ੍ਰਿਤਕਾਵਤ ਸੁਧੀ ਕਾ ਸਾਧਨ ਸਮਝਕੇ ਪਹਲੇ ਤਿਨ ਕੀ ਚਰਨ ਧੂਲੀ ਕਾ ਮਸਤਕ ਮੈ ਤਿਲਕ ਕਰੇ ਚਰਣੋਦਕ ਲੇਵੇ ਤਨ ਸੇ ਸੇਵਾ ਕਰੇ। ਮਨ ਮੈ ਪ੍ਰੇਮ ਰਖੇ ਬਾਣੀ ਸੇ ਉਸਤਤਿ ਕਰੇ ਨਮਸਕਾਰ ਕਰੇ ਐਸੇ ਚਿੰਨੋ ਬਿਨਾ ਸੇਵਕ ਭਾਵ ਨਹੀ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੋਵੇ, ਯਾ ਤੇ ਮੋਖ ਮਾਰਗ ਕੇ ਮਹਾ ਵਿਘਨ ਅਹੰਕਾਰ ਕੇ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਕਰਨੇ ਸੇ ਯਹ ਮਹਾਤਮਾ ਕੀ ਚਰਨ ਰਜ ਕਾ ਧਾਰਨ ਸਭ ਬਹਿਰੰਗ (ਬਾਹਰਲੇ) ਸਾਧਨੋ ਮੈ ਮੁਖ ਹੈ। ਯਾਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਮੇ 'ਸੀਸੁ ਵਢੇ ਕਰਿ ਬੈਸਣੁ

ਦੀਜੈ ਵਿਣੁ ਸਿਰ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ' ਕਹਜਾ ਹੈ। ਸਿਰ ਸਬਦ ਕੀ ਈਹਾਂ ਉਚੇ ਅੰਗ ਸਿਰ ਤੁਲ ਅਹੰਕਾਰ ਮੈ ਲਖਣਾ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਸੀਸ ਵਢ ਕਰ ਨਾਮ ਅਹੰਕਾਰ ਕੋ ਕਾਟ ਕਰ ਆਸਨ ਦੇਨਾਦਿ ਸੇਵਾ ਕਰੀਯੇ ਸੋਈ ਸਪਸ੍ਰ ਕਰੇ, ਵਿਣੁ ਸਿਰ ਸੇਵ ਕਰੀਜੈ, ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਹੁਇ ਸੇਵਾ ਕਰੀਯੇ। ਚਿਨ ਨਿਰਹੰਕਾਰ ਹੁਇ ਸੇਵਾ ਕਹਨ ਕੇ ਰਜ ਧਾਰਨਾਦਿਕ ਹੈ ਯਾਹੀ ਭਾਵ ਸੇ 'ਤੇਰਿਆ ਸੰਤਾ ਜਾਚਉ ਚਰਨ ਰੇਨ॥ ਲੇ ਮਸਤਕਿ ਲਾਵਉ ਕਰਿ ਕ੍ਰਿਪਾ ਦੇਨ॥' ਐਸੇ ਔਰ ਗੁਰੁ ਬਚਨੋ ਮੈ ਕਥਨ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੋਖ ਕਾਮੀ ਪੁਰਖ ਸਯਨ ਕਾਲ ਮੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਸਯਨ ਕਰੇ, ਯਹ ਸਯਨ ਕਾਲ ਮੇ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਹੈ॥੪॥੫॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਸਰਬੇਸ੍ਵਰ ਸ੍ਰੀ ਪਰਮ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੋਕੁ ਬਾਣੀ ਤਾਤਪਰਯ ਪ੍ਰਕਾਸਿਕਾਯਾਂ ਸ੍ਰੀਮਦ ਸਦ ਗੁਰੁ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਚਰਣ ਸਿਖ੍ਤ ਤਾਰਾ ਹਰਿ ਨਰੋਤਮ ਕ੍ਰਿਤਾਯਾਂ ਗੁਰੁ ਭਾਵ ਦੀਪਕਾਯਾਂ ਆਰਤੀ ਸੋਹਿਲਾ ਸਮਾਪਤ: ॥੧॥

ਸੰਮਤ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਸਾਹੀ ੪੧੨

ਬਕਲਮ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਲਖਾਰੀ, ਬਾਸੀ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਬ ਜੀ।

ਹਜਾਰੇ ਸਬਦ

੧ਓ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ

ਯੇ ਸਾਤ ਹਜਾਰੇ ਸਬਦ ਰਹਰਾਸ ਆਰਤੀ ਸੋਹਲੇਵਤ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨ ਸਾਹਬ ਜੀ ਨੇ ਜਪੁ ਸੇ ਪੀਛੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬ ਕੇ ਬੀਚ ਨਹੀ ਲਿਖੇ, ਪਾਠ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਅਵਸਜ ਐਸਾ ਹੀ ਕੀਆ ਹੈ ਜੈਸਾ ਪਰੰਪਰਾ ਆਏ ਗੁਰੁਦਾਸ ਕੇ ਬਚਨ ਮੇ ਹੈ, ਯਹ ਗੁਰੁਦਾਸ ਜੀ ਕਾ ਬਚਨ ਉਸ ਕੀ ਬਾਨੀ ਮੈ ਨਹੀ, ਬਾਣੀ ਸਮਗ੍ਰ ਭਾਈ ਗੁਰੁਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨ ਜੀ ਕੇ ਹਜੂਰ ਪਹਲੇ ਸਮਾਪਤ ਕਰ ਦਈ ਥੀ ਅਰ ਯਹ ਬਚਨ ਛਠੇ ਗੁਰੋ ਕੀ ਆਗਜਾ ਸੇ ਬਨਾ ਹੈ। ਕਥਾ ਇਸ ਕੀ ਬ੍ਰਿਧੋ ਸੇ ਐਸੇ ਸੁਨੀ ਹੈ, ਗੁਰੁ ਹਰਿਗੋਬਿੰਦ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਨੇ ਏਕ ਦਿਨ ਜਪ ਕਾ ਪਾਠ ਕਰ ਸੀਘ੍ਰ ਕਹੀ ਕਾਰਜ ਮੈ ਜਾਨੇ ਹੇਤ ਘੋੜੇ ਪੈ ਸਵਾਰ ਹੋਨੇ ਕਾਲ ਮੇ ਆਗਯਾ ਕਰੀ ਕੋਈ ਉਤਮ ਸਿਖ ਜੇਤੀ ਦੇਰ ਮੈ ਘੋੜੇ ਪੈ ਸਵਾਰ ਹੋਵੇਗੇ, ਏਤੀ ਦੇਰ ਮੈ ਸਾਤ ਸਬਦੋ ਕਾ ਪਾਠ ਸੁਨਾਵੇ ਉਸ ਪੈ ਹਮ ਅਤਜੰਤ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋਵੇਗੇ। ਉਸ ਸਮੇਂ ਗੁਰੁਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਚਿਤ ਮੇ ਬਿਚਾਰਿਆ ਸਮਗ੍ਰ ਗ੍ਰੰਥ ਜੀ ਸੇ ਯੇ ਸਾਤ ਸਬਦ ਸਾਰ ਕਹੇ ਹੈ, ਸਾਤੋ ਮੇ ਇਨ ਕੀ ਪ੍ਰਥਮ ਤੁਕਾ ਸਾਰ ਹੈ। ਤੁਕਾ ਮੈ ਉਨ ਕੇ ਪ੍ਰਥਮ ਅਵਯਵ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਸਾਤ ਸਬਦੋ ਕੀ ਤੁਕੋ ਕੇ ਪ੍ਰਥਮ ਅਵਯਵ ਸੀਘ੍ਰ ਸੁਨਾ ਦੇਵੇ, ਏਕ ਬਚਨ ਰਚ ਕਰ ਸੁਨਾਏ ਦੀਏ। ਗੁਰੁ ਸਾਹਬ ਸੁਨ ਕਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੂਏ ਅਰ ਯਹ ਬਰ ਦੀਆ ਅਧਿਕ ਅਵਕਾਸ ਨਾ ਹੋਵੇ, ਇਨ ਕੋ ਪੜ ਲੇਵੇ, ਉਸ ਕੋ ਸਾਤ ਸਬਦੋ ਕੇ ਪਾਠ ਕਾ ਫਲ ਹੋਵੇਗਾ ਵਹੁ ਬਚਨ ਗੁਰੁਦਾਸ ਜੀ ਕਾ ਯਹ ਹੈ– ਸੁਲਤਾਨੇ ਮੀਆ - ਜੀਉ ਡਰਤ ਹੈ - ਇਆਣੀ ਮਾਨ ਕਾਹ ਕਰੇ - ਇਹੁ ਤਨ ਮਾਯਾ ਸੁਪਨਾ - ਮਨ ਲੋਚੈ ਗੁਰਦਰਸ ਕੋ - ਕਵਣ ਤਰਾਜੂ ਹੋਇ - ਮਨ ਮੰਦਰ ਤਨ ਵੇਸ ਮੈ ਪੇਖ ਰਮਈਆ ਸੋਇ। ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਸੇ ਇਸ ਬਚਨ ਮੇ ਬਿਪਰੀਤ ਕ੍ਰਮ ਹੈ। ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬ ਜੀ ਮੇ ਇਸ ਕਾ ਕ੍ਰਮ ਐਸੇ ਹੈ ਪਹਲੇ ਮਾਝ ਰਾਗ ਪੀਛੇ ਧਨਾਸਰੀ ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਤਿਲੰਗ ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਸੂਹੀ ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਬਿਲਾਵਲ। ਗੁਰਦਾਸ ਬਚਨ ਮੈ ਪਹਲੇ ਏਕ ਬਿਲਾਵਲ ਕਾ ਸਬਦ ਪੀਛੇ ਧਨਾਸਰੀ ਕਾ ਪੀਛੇ ਤਿਲੰਗ ਕਾ ਪੀਛੇ ਮਾਝ ਕਾ ਪੀਛੇ ਸੂਹੀ ਕਾ ਤਾ ਸੇ ਪੀਛੇ ਫੇਰ ਬਿਲਾਵਲ ਕਾ। ਐਸੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਕੇ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਬਿਪਰੀਤ ਹੈ ਅਰ ਇਸ ਬਿਪਰੀਤ ਕ੍ਰਮ ਕਾ ਬੋਧਕ ਯਹ ਬਚਨ ਹੀ ਏਹੀ ਸਾਤ ਸਬਦ ਜਪੁ ਸੇ ਪੀਛੇ ਪੜਨੇ ਇਸ ਬਾਰਤਾ ਕਾ ਸੂਚਕ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀਵਤ ਯਹ ਬਿਪਰੀਤ ਕ੍ਰਮ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ, ਪੰਜ ਗ੍ਰੰਥੀ ਮੈ ਬਿਪਰੀਤ ਕ੍ਰਮ ਐਸੇ ਹੈ, ਜਪੁ ਰਹਰਾਸ, ਆਰਤੀ ਸੋਹਲੇ ਸੇ ਪੀਛੇ ਗੁਰੁ ਰਾਗੋ ਕੋ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਲਿਖਤੇ ਤਬ ਪਹਲੇ ਗਉੜੀ ਰਾਗ ਕੀ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਔ ਸੁਖਮਨੀ ਬਾਣੀ ਤਿਨ ਸੇ ਪੀਛੇ ਆਸਾ ਰਾਗ ਕੀ ਆਸਾ ਕੀ ਵਾਰ ਤਿਸ ਸੇ ਪੀਛੇ ਰਾਮਕਲੀ ਰਾਗ ਕੇ ਓਅੰਕਾਰ ਸਿਧ ਗੋਸਟ ਆਨੰਦ ਜੀ ਲਿਖਨੇ ਚਾਹੀਏ ਥੇ, ਲਿਖੇ ਬਾਵਨ ਅਖਰੀ ਸੇ ਪਹਿਲੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਬ ਜੀ ਸੇ ਬਿਪਰੀਤ ਕ੍ਰਮ ਹੈ। ਸੋ ਜੈਸੇ ਯਹ ਬਿਪਰੀਤ ਕ੍ਰਮ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ, ਤੈਸੇ ਗੁਰੁਦਾਸ ਬਚਨ ਕਾ ਬਿਪਰੀਤ ਕ੍ਰਮ ਪ੍ਰਮਾਣ ਹੈ। ਟੀਕਾ ਮੈ ਇਨ ਕਾ ਇਸੀ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਸੰਬੰਧ ਮੇਲ ਕੇ ਲਿਖੇ ਜਾਵੇਗੇ। ਗ੍ਰੰਥ ਸਾਹਿਬ ਜੀ ਕੇ ਪਾਠ ਕੀ ਸਮਾਪਤੀ ਕੇ ਸਮੇ ਪਤ੍ਰੇ ਉਲਟਾਵਨ ਕੀ ਖੇਚਲ ਸੇ ਇਨਕੋ ਸੀਧੇ ਕ੍ਰਮ ਸੇ ਭੀ ਪੜਤੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜਿਸਕੋ ਸੀਧੇ ਕ੍ਰਮ

ਸੇ ਪੜਨਾ ਭਲਾ ਭਾਸੇ ਵਹੁ ਵੈਸੇ ਭੀ ਪੜੇ ਸੀਧੇ ਕ੍ਰਮ ਕਾ ਸੰਬੰਧ ਯੇ ਸਬਦ ਜਹਾਂ ਜਹਾਂ ਆਵੇਂਗੇ ਊਹਾਂ ਊਹਾਂ ਇਨਕੇ ਅਗਲੇ ਪਿਛਲੇ ਸਬਦੋਂ ਸੇ ਮੇਲੇਗੇ ਸੋ ਊਹਾਂ ਦੇਖ ਲੇਨਾ। ਅਬ ਮੂਲ ਕਾ ਅਰਥ ਲਿਖਤੇ ਹੈ, ਹੇ ਮੇਰੇ ਰੂਪ ਜਿਗਜਾਸੂ ਲੋਗਨ ਕੋ ਸਿਛਾ (ਸਿਖਿਆ) ਹੇਤ ਮੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਕਹੁ, ਐਸੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਆਗਜਾ ਸੁਣ ਕਰ ਪਰਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਆਗਜਾ ਮਾਨ ਜਿਗਜਾਸੁਯੋ ਕੋ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਹੇ ਹੈ–

ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ
ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥
ਰਾਗੁ ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ॥
ਤੂ ਸੁਲਤਾਨੁ ਕਹਾ ਹਉ ਮੀਆ ਤੇਰੀ ਕਵਨ ਵਡਾਈ ॥

(ਤੂ ਇਤਿ) ਸੁਲਤਾਨ ਪਾਰਸੀ ਮੈ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਪਾਤਸਾਹ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਈਹਾਂ ਵਕੀਲ ਕਾ ਅਰ ਸਾਮਾਨ ਲੋਕੋ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਹਿੰਦੀ ਮੈ ਲਾਲਾ ਹੈ ਸੁਲਤਾਨ ਅਰ ਹੌਮੀਆ ਪਾਠੋ ਕੇ ਮਧ ਕੇ ਕਹਾ ਪਦ ਕਾ ਦੇਹਲੀ ਦੀਪਵਤ ਦੋਊ ਓਰ ਸੰਬੰਧ ਹੈ ਤੁਕ ਕਾ ਯਹ ਅਰਥ ਹੈ, ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਹਾ ਤੂੰ ਸੁਲਤਾਨ ਕਹੀਯੇ ਸ੍ਵਛ ਮਾਯਾ ਉਪਾਧਿ ਵਾਲਾ ਸਰਬਗਯ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਸਤਯ ਸੰਕਲਪਾਦਿ ਪੂਰਣ ਐਸ੍ਵਰਯ ਵਾਲਾ ਚਕ੍ਰਵਰਤੀ ਪਾਤਸਾਹ ਤੁਲਲਯ ਔ ਕਹਾ ਮੈ ਮਲਿਨ ਅਵਿਦਯਾ ਉਪਾਧੀ ਵਾਲਾ ਅਲਪਗਯਤਾ ਪਰਾਧੀਨਤਾਦਿ ਕਿੰਚਤ ਐਸ੍ਵਰਯ ਵਾਲਾ ਮੀਆਂ ਨਾਮ ਸਾਮਾਨਯ ਪੁਰਖ ਲਾਲਾ ਲੋਕ ਤੁਲਯ ਯਾ ਤੇ ਚਕ੍ਰਵਤੀ ਕੀ ਬਿਭੂਤੀ ਕੋ ਚਿੱਤ ਸੇ ਭੀ ਨਾ ਜਾਨਨੇ ਵਾਲੇ ਲਾਲਾ ਲੋਕਵਤ ਮੈ ਤੇਰੀ ਅਨੁਪਮੇਯ ਕੀ ਕੌਨ ਸੀ ਉਪਮਾ ਦੇ ਕਰ ਵਡਿਆਈ ਨਾਮ ਮਹਤ੍ਵ ਕਥਨ ਕਰੋਂ ਭਾਵ ਯਹ ਤੇਰੀ ਕੰਸ ਛੇਦਨਾਦਿ ਵਡਿਆਈਯੋ ਕੋ ਅਲਪ ਸਮਝ ਕੇ ਮੈ ਕੋਈ ਨਹੀ ਕਹ ਸਕਤਾ ਜੇਕਰ ਯਦਯਪਿ ਐਸੇ ਹੈ ਤਥਾਪਿ ਸਿਖਯਾ ਹੇਤ ਕਛੂ ਕਹੁ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਐਸੇ ਕਹੇ ਤਹਾ ਕਹੇ–

ਜੋ ਤੂ ਦੇਹਿ ਸੁ ਕਹਾ ਸੁਆਮੀ ਮੈ ਮੂਰਖ ਕਹਣੁ ਨ ਜਾਈ ॥ ੧ ॥

(ਜੋ ਇਤਿ) ਹੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਜੋ ਤੂ ਦੇਹ ਨਾਮ ਜਿਸ ਵਡਿਆਈ ਕੇ ਕਥਨ ਕਾ ਤੂ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤਿ ਉਪਦੇਸ ਦੇਹ ਵਹੁ ਜੀਵੋਂ ਕੀ ਮੁਕਤਿ ਹੇਤ ਅਪਨੀ ਜਿਹਬਾ ਪਵਿਤ੍ਰ ਕਰਣਾਰਥ ਕਥਨ ਕਰੋ, ਜੇਕਰ ਤੂੰ ਉਪਦੇਸ ਨਾ ਕਰੇ ਤਬ ਮੈ ਮੂਰਖ ਕਹਣ ਨ ਜਾਈ ਨਾਮ ਮੁਝ ਬਿਸੇਖ ਗਯਾਨਹੀਨ ਸੇ ਅਰਥਾਤ ਯਹ ਕਹੋਂ ਵਾ ਯਹ ਕਹੋਂ ਐਸੇ ਨਿਰਣੇ ਰੂਪ ਬਿਸੇਖ ਗਯਾਨ ਸੂਨ੍ਯ ਸੇ ਤੇਰੀ ਕੋਈ ਵਡਿਆਈ ਨਹੀ ਕਹੀ ਜਾਵੇਗੀ॥੧॥ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਉਪਦੇਸ ਬਿਨਾ ਕਥਨ ਮੈ ਅਸਮਰਥਤਾ ਦਿਖਾਕਰ ਅਬ ਪੁਨਾ ਕਥਨਾਰਥ ਉਪਦੇਸ ਮਾਗੇ–

ਤੇਰੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਦੇਹਿ ਬੁਝਾਈ ॥ ਜੈਸੇ ਸਚ ਮਹਿ ਰਹਉ ਰਜਾਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਤੇਰੇ ਇਤਿ) ਦੇਹ ਬੁਝਾਈ ਨਾਮ ਉਪਦੇਸ ਦੇਹ ਭਾਵ ਉਪਦੇਸ ਕਰ, ਵਹੁ ਉਪਦੇਸ ਭੀ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤਿ ਅਸਤ ਮੈ ਫਸਾਵਨੇ ਵਾਲਾ ਨਾ ਕਰਨਾ ਜੈਸਾ ਨਾਸ੍ਤਿਕੋ ਕੋ ਬੁਧ ਭਗਵਾਨ ਨੇ ਕੀਆ, ਕਿੰਤੂ ਯਥਾਰਥੋਪਦੇਸ ਕਰਨਾ ਯਹ ਕਹੇ–

(ਜੈਸੇ ਇਤਿ) ਹੇ ਰਜਾਈ ਸ੍ਰੁਤਿ ਰੂਪ ਆਗਿਆਵਾਨ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮੇਰੇ ਕੋ ਨਕਾਦਿਕੋ ਕੋ ਹੰਸ ਰੂਪਵਤ ਯਥਾਰਥ ਉਪਦੇਸ ਕਰ ਜਿਤ ਪ੍ਰਕਾਰ ਮੈ ਸਚ ਮਹਿ ਨਾਮ ਸਤਯਵਾਦ ਮੈ ਰਹੋ ਬੁਧ ਕੇ ਸਿਖਨਵਤ ਅਨਿ੍ਤਵਾਦ ਮੇ ਨਾ ਹੋਵੋਂ।੧। ਜੇਤੇ ਜਗ ਕੇ ਉਤਪਤਿ ਥਿਤਿ ਪਾਲਨਾ ਹੈ, ਸਭ ਤੇਰੇ ਸੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਸਭ ਕੋ ਸਤਾ ਸਫੁਰਤਿ ਦੇਨੇ ਸੇ ਸਭ ਮੇ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰੀਤਿ ਹੈ, ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਕਹੁ, ਯਹ ਮਨ ਮੇ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਕੀ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਰੂਪ ਉਪਦੇਸ ਸਮਝ ਕੇ ਕਹੇ–

ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੋਆ ਸਭੁ ਕਿਛੁ ਤੁਝ ਤੇ ਤੇਰੀ ਸਭ ਅਸਨਾਈ ॥

(ਜੋ ਇਤਿ) ਹੇ ਪਰਮੇਸੂਰ ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੋਇਆ ਨਾਮ ਜੇਤੇ ਜਗਤ ਕੇ ਉਤਪਤਿ ਆਦਿਕ ਕਾਰਯ ਹੁਯੇ ਹੈ ਸੋ ਸਭ ਤੇਰੇ ਹੁਯੇ ਹੈ ਪੁਨਾ ਸਭ ਕੋ ਸਤਾ ਸਫੁਰਤੀ ਦੇਨੇ ਸੇ ਤੇਰਾ ਸਭ ਮੇ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ ਬਡੇ ਛੋਟੇ ਮੈ ਬਿਸੇਖ ਨਹੀ, ਯਹ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਹੈ। ਬਡਾ ਕੁਛ ਅਭਿਮਾਨ ਕਰੇ ਤਬ ਤਿਸੀ ਕੀ ਬਾਤ ਤੂੰ ਪਰਮੇਸੂਰ ਪੀਛੇ ਸੁਨੇ ਹੈ ਛੋਟੇ ਕੀ ਪਹਲੇ ਸੁਨੇ ਹੈ, ਯਾਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੁਰੁ ਦਸਮ ਜੀ ਕਾ ਬਚਨ ਹੈ 'ਹਾਥੀ ਕੀ ਪੁਕਾਰ ਪਲ ਪਾਛੈ ਪਹੁਚਤ ਤਾਹਿ ਚੀਟੀ ਕੀ ਚਿੰਘਾਰ ਪਹਲੇ ਸੁਨੀਅਤੁ ਹੈ' ਚੀਟੀ ਕੀ ਚਿੰਘਾਰ ਪਹਲੇ ਸੁਨੇ ਹੈ। ਇਸ ਕਹਨੇ ਕਾ ਭਾਵ ਯਹ ਹੈ ਸਰਬ ਕਾ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਬਡੇ ਛੋਟੇ ਜੀਵੋਂ ਕੀ ਅਵਾਜ ਏਕ ਸਮੇ ਹੀ ਸੁਨੇ ਹੈ ਤੌ ਭੀ ਅਭਿਮਾਨੀ ਓਰ ਦ੍ਰਿਸ਼੍ਰਿ ਸੂਲਪ ਕਰੇ ਹੈ। ਯਹੀ ਵਾਰਤਾ ਕੇਨ ਉਪਨਿਖਦ ਮੈ ਸਪਸ੍ਰ ਹੈ ਤਹਾਂ ਯਹ ਕਥਾ ਹੈ ਦੇਵਨ ਕੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਨੇ ਦੇਵਨ ਕਾ ਅਸੁਰੋ ਸੇ ਬਿਜਯ ਕਰਾਯਾ ਦੇਵਤਾ ਤਿਸ ਬਿਜਯ ਮੈ ਅਪਨਾ ਪ੍ਰਭਾਵ ਮਾਨਤੇ ਹੁਯੇ। ਈਸੂਰ ਨੇ ਤਿਨ ਕਾ ਅਭਿਮਾਨ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਜਹਾ ਵੇਦ ਸਭਾ ਥੀ ਊਹਾ ਸਮੀਪ ਆਯ ਕਰ ਏਕ ਬਡਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਕਾ ਪੁੰਜ ਰੂਪ ਅਪਨਾ ਸੂਰੂਪ ਬਨਾਯਾ, ਉਸ ਰੂਪ ਕੋ ਦੇਖ ਕੇ ਸਭੀ ਦੇਵਤਾ ਚਕਿਤ ਹੂਯੇ ਅਰ ਉਸ ਕੇ ਜਾਨਨੇ ਹੇਤ ਸਭੀ ਦੇਵਤਾ ਅਗਨਿ ਕੋ ਆਗਜ਼ਾ ਦੇਤੇ ਹੂਯੇ ਤੇਰੇ ਜੈਸਾ ਪ੍ਰਕਾਸ ਸਮਯਰੂਪ ਹੈ, ਤੂ ਹੀ ਇਸ ਕੀ ਪਹਚਾਨ ਹੇਤ ਗਮਨ ਕਰ। ਦੇਵਨ ਕੀ ਆਗਜ਼ਾ ਸੇ ਅਗਨਿ ਉਸ ਕੇ ਸਮੀਪ ਗਯਾ। ਉਸਨੇ ਅਗਨਿ ਕੋ ਪੂਛਾ ਤੇਰਾ ਕਿਆ ਨਾਮ ਹੈ ਅਰ ਤੇਰੇ ਮੈ ਕਿਆ ਬਲ ਹੈ, ਅਗਨਿ ਨੇ ਕਹਜ਼ਾ ਅਗਨਿ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ ਅਰ ਸਰਬ ਕੋ ਭਸਮ ਕਰ ਸਕਤਾ ਹੋਂ ਜੋ ਕਿਛੁ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਮੇ ਹੈ ਯਹ ਮੇਰੇ ਮੈ ਬਲ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਅਗਨਿ ਕੇ ਆਗੇ ਏਕ ਤ੍ਰਿਣ ਰਖਾ ਅਰ ਕਹਯਾ ਇਸ ਕੋ ਜਲਾ ਅਗਨਿ ਨਾ ਜਲਾ ਸਕਾ ਲੱਜਿਤ ਹੋ ਕਰ ਹਟ ਆਇਆ, ਆਇ ਦੇਵਨ ਕੋ ਕਹਿਆ ਮੈ ਉਸਕੋ ਨਹੀ ਜਾਨ ਸਕਤਾ ਵਹੁ ਕਿਆ ਹੈ। ਸੁਨ ਕਰ ਦੇਵਨ ਨੇ ਤਿਸ ਕੇ ਜਾਨਨੇ ਹੇਤ ਵਾਯੂ ਕੌ ਭੇਜਿਆ। ਉਸਨੇ ਵਾਯੂ ਕੋ ਨਾਮ ਅਰ ਬਲ ਪੂਛਿਆ, ਇਸਨੇ ਬਤਾਯਾ ਵਾਯੂ ਮੇਰਾ ਨਾਮ ਹੈ ਅਰ ਸਭਕੋ ਉਡਾ ਸਕਤਾ ਹੂ ਜੌ ਕਿਛੁ ਪ੍ਰਿਥਵੀ ਮੇ ਹੈ ਯਹ ਮੇਰੇ ਮੇ ਬਲ ਹੈ। ਉਸਨੇ ਵਹੀ ਤ੍ਰਿਣ ਇਸਕੇ ਆਗੇ ਰਖਾ, ਨਾ ਉਡਾ ਸੱਕਿਆ, ਲੱਜਿਤ ਹੋ ਕਰ ਹਟ ਆਇਆ॥ ਆਇ ਦੇਵਨ ਪੈ ਕਹਿਆ ਮੈ ਨਹੀ ਜਾਨ ਸਕਤਾ ਵਹੁ ਕਿਆ ਹੈ। ਤਬ ਸਭ ਦੇਵਨ ਨੇ ਇੰਦ੍ਰ ਕੋ ਕਹਿਆ, ਇੰਦ੍ਰ ਉਸਕੇ ਜਾਨਨੇ ਹੇਤ ਗਇਆ। ਉਸਨੇ ਇੰਦ੍ਰ ਕੋ ਬਡਾ ਅਭਿਮਾਨੀ ਜਾਨ ਕੇ ਅਪਨਾ ਰੂਪ ਹੀ ਛਪਾਇ ਲੀਆ, ਸੰਭਾਖਨ (ਬਾਤ ਚੀਤ) ਕਰਣਾ ਤੋ ਕਹੀ ਰਹਿਆ ਯਾ ਤੇ ਸਿਧ ਹੂਆ ਅਭਿਮਾਨੀ ਕੀ ਵਾਰਤਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੀ ਵਾਰਤਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਪ੍ਰਥਮ ਤੋ ਸੁਨੇ ਹੀ ਨਹੀ ਸੁਨੇ ਤੋ ਪੀਛੇ ਸੁਨੇ ਹੈ। ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਮੂਲ ਤੁਕ ਸੇ ਤੂ ਸਰਬ ਕਾ ਕਰਤਾ ਹੈ ਤੇਰਾ ਸੰਪੂਰਣ ਕਾਰਯੋ ਮੈ ਪ੍ਰੇਮ ਹੈ, ਏਤੀ ਵਡਿਆਈ ਕਹ ਕਰ ਗੁਰੁ ਅਬ ਅਧਕ ਵਡਿਆਈ ਕਥਨ ਕਰ ਅੰਤ ਲੇਨੇ ਮੈ ਕੋਈ ਸਮਰਥ ਨਹੀ ਯਹ ਕਹੇ,

ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣਾ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬ ਮੈ ਅੰਧੁਲੇ ਕਿਆ ਚਤੁਰਾਈ ॥ ੨ ॥

(ਤੇਰਾ ਇਤਿ) ਜਾਣਾ ਕੇ ਆਗੇ ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ ਵੇਦ ਨੇ ਯਹ ਸੇਖ ਕਰ ਲੇਣਾ, ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਨਾਮ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸੁਆਮੀ! ਤੇਰਾ ਦੇਸ ਕਾਲਾਦੀ ਭੇਦ ਸੇ ਹੀਨ ਕਾ, ਵਡਿਆਈਆ ਸੇ ਅੰਤ, ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ ਰੂਪ ਵੇਦ ਨੇ ਭੀ ਨਹੀ ਜਾਨਿਆ, ਯਾ ਤੇ ਮੈ ਅੰਧਲੇ ਨਾਮ ਮੁਝ ਬਿਸੇਖ ਗਜ਼ਾਨ ਰੂਪ ਨੇਤ੍ਰਹੀਨ ਪਾਸ ਕੌਨ ਸੀ ਬੇਦ ਸੇ ਅਧਿਕ ਚਤਰਾਈ ਹੈ ਜੋ ਜਾਣੋ ਭਾਵ ਯਹ ਬਜ਼ਾਕਰਣਾਦੀ ਖਟ ਅੰਗੋ ਸੈਂ ਸਮਰਥ ਹੋ ਕਰ ਤਾਤਪਰਯ ਕੇ ਨਿਰਧਾਰਕ ਖਟ ਚਿੰਨੋ ਸੇ ਤੇਰਾ ਪ੍ਰਤਿਪਾਦਨ ਕਰਤਾ ਹੁਯਾ ਭੀ ਵੇਦ ਵਾਸਤਵ ਸੇ 'ਮਹਿਮਾ ਨ ਜਾਨੇ ਵੇਦ' ਇਤਜ਼ਾਦਿ ਵਚਨੋ ਸੇ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਨਹੀ ਜਾਣੇ, ਯਾ ਤੇ ਮੈ ਤੇਰੀ ਬਾਣੀ ਸੇ ਬਢ ਕੇ ਅਪਨੀ ਬਾਣੀ ਸੇ ਕਿਆ ਕਹੋ ਭਾਵ ਕੁਛ ਨਹੀ ਕਹਿ ਸਕਤਾ॥੨॥ ਮੈ ਅੰਧੁਲੇ ਕਿਆ ਚਤੁਰਾਈ ਸੇ ਕਹੀ ਬਾਤ ਪੁਨਾ ਸਪਸ੍ਰ ਕਰੇ–

ਕਿਆ ਹਉ ਕਥੀ ਕਥੇ ਕਥਿ ਦੇਖਾ ਮੈ ਅਕਥੁ ਨ ਕਥਨਾ ਜਾਈ ॥
ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਆਖਾ ਤਿਲੁ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ॥ ੩ ॥

(ਕਿਆ ਇਤਿ) ਕਥਾ ਵਾਲੇ ਕਾ ਨਾਮ ਕਥੀ ਹੋਵੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਹਉ ਕਥੀ ਕਿਆ ਕਥੇ ਯਹ ਅਨ੍ਵਯ ਕਰ ਮੈ ਗਜਾਨਹੀਨ ਬਕਤਾ ਕਿਆ ਕਹਾਂ ਭਾਵ ਕੁਛ ਨਹੀ ਕਹ ਸਕਤਾ ਅਰ ਔਰ ਆਚਾਰਯੋਵਤ ਕਥ ਭੀ ਦੇਖਾ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ। (ਕਥਿ ਦੇਖਾ ਇਤਿ) ਕਥ ਦੇਖਾ ਕਹੀਯੇ ਪੂਰਬ ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੋਇਆ ਇਤਜਾਦਿ ਪਾਠ ਸੇ ਮੈਨੇ ਬੀ ਕਥ ਦੇਖਿਆ ਪੁਨਾ ਔਰ ਆਚਾਰਯੋ ਨੇ ਭੀ ਤੇਰਾ ਸ੍ਵਰੂਪ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਕਥ ਦੇਖਾ ਪਰੰਤੁ ਤੂੰ ਅਕਥ ਨਾਮ ਨਿਖਲ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸੇ ਅਵਾਚ ਸ੍ਵਰੂਪ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਨਾ ਕਥਨਾ ਜਾਈ ਨਾਮ ਕਾਹੂ ਸੇ ਨਹੀ ਕਹਜਾ ਜਾਵੇ। ਈਹਾ ਤੂ ਅਕਥ ਹੈ ਕਾਹੂ ਸੇ ਨਹੀ ਕਹਯਾ ਜਾਵੇ ਇਸ ਗੁਰੁ ਬਚਨ ਕਾ ਭਾਵ ਐਸੇ ਹੈ ਅਦ੍ਵੈਤਵਾਦੀ ਲਖਣਾ ਬ੍ਰਿਤਿ ਸੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਕਥਨ ਮਾਨੇ ਹੈ, ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਤੀ ਸੇ ਤਾ ਕੋ ਅਕਥ ਮਾਨੇ ਹੈ, ਸੋਈ ਦਿਖਾਵੇ ਹੈ ਜਾਤੀ ਗੁਣ ਕ੍ਰਿਯਾਹੀਨ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਕੋਈ ਸਬਦ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਬੋਧਨ ਨਹੀ ਕਰੇ ਸਭੀ ਸਬਦ ਲਖਣਾ ਸੇ ਕਹੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਰਬ ਸਬਦੋ ਸੇ ਅਕਥ ਹੈ ਕਾਹੂ ਸੇ ਕੋਈ ਧਰਮ ਲੋ ਕਹਜਾ ਨਹੀ ਜਾਵੇ। ਉਪਦੇਸ ਕਾਲ ਮੈ ਸਿਖ ਕੋ ਗੁਰੁ ਉਪਦੇਸ ਲਖਣਾ ਸੇ ਕਹੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਲਖਣਾ ਸੇ ਕਹਜਾ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਲਖਣਾ ਸੇ ਭੀ ਕਹਨਾ ਨਾ ਮਾਨੇ ਉਪਦੇਸਹੀਨ ਹੀ ਕਰ ਸਕੇਗੇ ਔ ਉਪਦੇਸ ਪ੍ਰਸਿਧ ਕਰੇ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਜਹਾਂ ਅਕਥ ਕਹਜਾ ਹੈ ਤਹਾਂ ਸਰਬਤ੍ਰ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਕੇ ਭਾਵ ਸੇ ਕਹਜਾ ਹੈ, ਜੈਸੇ ਅਸੁਧ ਮਨ ਕੇ ਭਾਵ ਸੈ ਮਨ ਕਾ ਅਗੋਚਰ ਕਹਜਾ ਹੈ ਜਹਾਂ ਵੇਦ ਮੈ ਜਿਸ ਕੋ ਉਪਨਿਖਦ ਰੂਪ ਵੇਦ ਹੀ ਕਹੇ ਹੈ ਐਸੇ ਪੁਰਖ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਤਿ ਕਹੋ, ਐਸੇ ਕਹਜਾ ਹੈ ਤਹਾਂ ਲਖਣਾ ਕੇ ਭਾਵ ਸੇ ਕਹਜਾ ਹੈ। ਜੈਸੇ ਸੁਧ ਮਨ ਕੇ ਭਾਵ ਸੇ ਮਨ ਹੀ ਦੇਖਜਾ ਜਾਵੇ ਹੈ ਐਸੇ ਮਨ ਕਾ ਗੋਚਰ ਕਹਜਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਅਦ੍ਵੈਤਵਾਦੀ ਅਕਥ ਕਹਨੇ ਕਾ ਭਾਵ ਕਹੇ ਹੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਪਨੇ ਵਾਚਕ ਸਰਬ ਸਬਦੋ ਕੀ ਸਕਤੀ ਸੇ ਕਹਜਾ ਜਾਵੇ ਹੈ, ਤਿਸ ਮੈ ਲਖਣਾ ਮਾਨਨੇ ਕਾ ਕੋਈ ਕਾਮ ਨਹੀ ਸੋਈ ਦਿਖਾਵੇ ਹੈ, ਜੇਕਰ ਪਰਮਾਤਮਾ ਮੇ ਸਬਦੋ ਕੀ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਨਾ ਹੋਵੇ ਤਬ ਸਕਤੀ ਬਿਨਾ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਕਾਹੂ ਪਦ ਕਾ ਸਕਜ ਨਾ ਸਿਧ ਹੋਨੇ ਤੇ ਸਕਜ ਸੰਬੰਧ ਰੂਪ ਲਖਣਾ ਭੀ ਤਾ ਮੇ ਨਹੀ ਬਨੇਗੀ, ਯਾ ਤੇ ਲਖਣਾ ਕੀ ਸਿਧੀ ਹੇਤ ਤਾਮੇ ਸਕਤੀ ਮਾਨੇ ਸਕਤੀ ਸੇ ਸਕਜ ਰੂਪ ਕਰ ਸਿਧ ਹੋਨੇ ਤੇ ਪੀਛੇ ਲਖਣਾ ਕਾ ਅੰਗੀਕਾਰ ਨਿਸਪ੍ਰਯੋਜਨ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਸਕਤੀ ਬ੍ਰਿਤੀ ਸੇ ਨਹੀ ਕਹਜਾ ਜਾਵੇ। ਇਸ ਭਾਵ ਸੇ ਤਾਕੇ ਅਕਥ ਕਹਨਾ ਨਹੀ ਬਨੇ ਕਿੰਤੁ ਯਾ ਭਾਵ ਸੇ ਬਨੇ ਹੈ ਅਦ੍ਵੈਤਵਾਦੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੋ ਕੇਵਲ ਆਨੰਦ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮਾਨੇ ਹੈ ਔ ਜੀਵ ਸੇ ਅਭਿੰਨ ਮਾਨੇ ਹੈ ਹਮ ਆਨੰਦ ਗੁਣ ਵਾਲਾ ਔ ਜੀਵ ਸੇ ਭਿੰਨ ਮਾਨੇ ਹੈ ਔ ਵੇਦ ਕਾ ਪਰਮ ਤਾਤਪਰਯ ਭੀ ਹਮਾਰੇ ਕਹੇ ਅਰਥ ਮੇ ਹੀ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਜਿਸ ਰੂਪ ਸੇ ਵਹੁ ਕਹੇ ਹੈ, ਉਸ ਰੂਪ ਸੇ ਬਿਚਾਰ ਕੀਏ ਕਹਜਾ ਨਾ ਜਾਨੇ, ਸੈ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਕਥ ਹੈ ਅਰ ਜਿਸ ਰੂਪ ਸੇ ਹਮ ਕਹੇ ਹੈਂ ਉਸ ਰੂਪ ਸੇਂ ਕਹਜਾ ਜਾਨੇ ਸੇ ਕਥ ਹੈ, ਐਸੇ ਅਦ੍ਵੈਤਵਾਦੀ ਅਕਥ ਕਹਿਨੇ ਕਾ ਭਾਵ ਕਹੇ ਹੈ। ਤੀਸਰੇ ਪੁਰਖ ਅਕਥ ਕਹਿਨੇ ਕਾ ਭਾਵ ਐਸੇ ਕਹੇ ਹੈ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਮਨੁਖ ਨੇ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਘਰ ਵਾ ਦਰ ਦੇਖਾ, ਨਾ ਰੂਪ ਰੰਗ ਦੇਖਾ, ਨਾ ਮੋਟਾ ਪਤਲਾ ਪਨ ਦੇਖਾ, ਨਾ ਉਸ ਕੀ ਕੋਈ ਨਿਸਾਨੀ ਦੇਖੀ, ਨਾ ਸਮਾਨਤਾ ਦੇਖੀ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਪਾਸ ਉਸਨੇ ਅਪਣੀ ਬਾਣੀ ਭੇਜੀ, ਨਾ ਕੋਈ ਉਸਕੇ ਪਾਸ ਪਹੁਚਾ, ਨਾ ਕਿਸੇ ਨੇ ਉਸਕੋ ਆਨੰਦ ਸਰੂਪ ਨਿਸਚੇ ਕੀਆ, ਨਾ ਆਨੰਦ ਗੁਣ ਵਾਲਾ ਨਿਸਚੇ ਕੀਆ, ਯਾ ਤੇ ਕਾਹੂ ਰੀਤਿ ਸੇ ਨਾ ਕਹਜਾ ਜਾਨੇ ਤੇ ਵਹੁ ਪਰਮਾਤਮਾ ਅਕਥ ਹੈ, ਕੋਈ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਪੁਰੀ ਐਸੇ ਕਹੇ ਹੈ ਏਤਾ ਬਿਸੇਖ ਹੈ। ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਦੋਨੋ ਮਤੋ ਮੇ ਕਹਨੇ, ਨਾ ਕਹਨੇ ਕੀ ਦੋਨੋ ਬਜਵਸਥਾ ਬਨੇ ਹੈ ਇਸ ਮਤ ਮੇ ਨਾ ਕਹਨੇਵਤ ਕਹਨੇ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੋਈ ਬਤਾਵੇਂ ਨਹੀ, ਯਾ ਤੇ ਯਹ ਸ੍ਵਤੰਤ੍ਰ ਪੁਰੀਯੋ ਕਾ ਮਤ ਹੈ ਅਕਥ ਕਹਣਾ ਯੇ ਭੀ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਕਹੇ ਹੈ ਜਹਾ ਕਹੀ ਅਕਥ ਕਹਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ਸੋ ਸਰਬਤ੍ਰ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਮਤੋ ਕੇ ਭਾਵ ਸੇ ਜਾਨ ਲੇਨਾ ਪ੍ਰਕਰਣ ਮੇ ਯਹ ਬਾਤ ਸਿਧ ਭਈ ਹੇ ਪਰਮੇਸੂਰ ਤੇਰਾ ਸ੍ਵਰੂਪ

ਔਰ ਆਚਾਰਯੋਂਵਤ ਮੈਨੇ ਭੀ ਕਥ ਦੇਖਾ ਪਰੰਤੁ ਹੈ ਤੂੰ ਸਭ ਕੀ ਬਾਣੀ ਸੇ ਅਕਹ ਸ੍ਰੂਪ ਯਾ ਤੇ ਪਹਲੇ ਮਤ ਸੇਂ ਕਾਹੂੰ ਸੇ ਤੂ ਸਕਤੀ ਸੇ ਨਹੀ ਕਹਤਾ ਜਾਵੇ, ਦੂਸਰੇ ਮਤ ਮੇ ਕਾਹੂ ਸੇ ਤੂੰ ਆਨੰਦ ਸ੍ਰੂਪ ਹੈ ਔ ਜੀਵ ਸੇ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ ਐਸੇ ਨਹੀ ਕਹਤਾ ਜਾਵੇ, ਤੀਸਰੇ ਮਤ ਮੇ ਕਾਹੂ ਸੇ ਤੂ ਐਸਾ ਹੀ ਹੈ, ਐਸੇ ਨੇਮ ਕਰ ਨਹੀ ਕਹਤਾ ਜਾਵੇ, ਅਨਤਥਾ ਪਰਮੇਸ੍ਰੂਰ ਕੇ ਸ੍ਰੂਪ ਕੇ ਨਿਰਣੇ ਮੈ ਕਾਹੂ ਕਾ ਬਿਵਾਦ ਨਾ ਹੋਵੇਗਾ ਔਲਿਯਾਦ ਪ੍ਰਸਿਧ ਦੇਖੀਯੇ ਹੈ, ਕੋਈ ਆਨੰਦ ਰੂਪ ਕਹੇ ਹੈ, ਕੋਈ ਆਨੰਦ ਗੁਣ ਵਾਲਾ ਕਹੇ ਹੈ, ਕੋਈ ਜੀਵ ਸੈ ਅਭਿੰਨ ਕਹੇ ਹੈ, ਕੋਈ ਭਿੰਨ ਕਹੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਤੂ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਹੀ ਹੈ ਔਰ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਾ ਨਹੀ, ਐਸੇ ਕਾਹੂ ਸੇ ਨਹੀ ਕਹਤਾ ਜਾਵੇ। ਯਾਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਦਸਮ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ ਕਹਤਾ ਹੈ 'ਪਚ ਹਾਰੇ ਪੰਡਿਤ ਤਪੰਤ ਹਾਰੇ ਤਾਪਸੀ' ਇਤਯਾਦਿ। ਤਦਯਪਿ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਐਸਾ ਤੇਰੇ ਸ੍ਰੂਪ ਕਾ ਮਹਤ੍ਵ ਹੈ ਜੋ ਕਹਿਆ ਨਹੀ ਜਾਵੇ ਤਥਾਪਿ ਅਪਨੀ ਬੁਧਿ ਅਨੁਸਾਰ ਸਭ ਕੋਈ ਕਹੇ ਹੈ ਔ ਤੇਰੇ ਕੋ ਭਾਵੇ ਹੈ।

ਯਾ ਤੇ ਮੈ ਭੀ ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਰੂਰ ਜੋ ਤੇਰੇ ਕੋ ਰੁਚੇ ਹੈ, ਸੋ ਜੇਤੇ ਜਗਤ ਕੀ ਉਤਪਤੀ ਥਿਤੀ ਪ੍ਰਲਯ ਹੈ ਸਭ ਤੇਰੇ ਸੇ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਬਿਨਾ ਔਰ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋਵੇ, ਪੁਨਾ ਤੇਰੀ ਹੀ ਸਭ ਮੈ ਪੂਰਣ ਪ੍ਰੀਤੀ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਬਿਨਾ ਔਰ ਕੀ ਨਹੀ, ਐਸੇ ਜੋ ਕਿਛੁ ਹੋਯਾ ਸਭ ਕਿਛ ਇਤਿਯਾਦਿ ਪਾਠ ਸੇ ਪੂਰਬਾਚਾਰਯੋਂਵਤ ਆਖਾ ਨਾਮ ਕਹਤਾ ਤਿਲ ਤੇਰੀ ਵਡਿਆਈ ਨਾਮ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਤੇਰਾ ਮਹਤ੍ਵ ਜੇਕਰ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਹੋਵੇ ਔਰ ਬੀ ਕਿਛ ਕਹੁ ਤਬ ਹੇ ਨਾਥ ਜੈਸੇ ਬੁਧਿ ਅਨੁਸਾਰ ਕਹ ਕਰ ਵਹੁ ਬਿਗਾਨ ਹੁਯੇ ਤੈਸੇ ਇਤਨਾ ਕਰ ਹੀ ਸੰਸਾਰ ਭੈ ਕੀ ਸੰਕਾ ਸੇ ਰਹਿਤ ਹੂਯਾ ਜਾਨ ਕਰ ਮੈ ਭੀ ਬੇਗਾਨ ਹੁਯਾ, ਯਹ ਕਹੇ–

ਏਤੇ ਕੂਕਰ ਹਉ ਬੇਗਾਨਾ ਭਉਕਾ ਇਸੁ ਤਨ ਤਾਈ ॥
ਭਗਤਿ ਹੀਣੁ ਨਾਨਕੁ ਜੇ ਹੋਇਗਾ ਤਾ ਖਸਮੈ ਨਾਉ ਨ ਜਾਈ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥

(ਏਤੇ ਇਤਿ) ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਰੂਰ ਤੇਰੇ ਏਤੇ ਕੂ ਨਾਮ ਤਿਲ ਮਾਤ੍ਰ ਮਹਤ੍ਵ ਕੋ ਕਰ ਨਾਮ ਕਥਨ ਕਰਕੇ। ਹਉ ਮੈ ਭੀ ਏਕ ਚਿਤ ਜਿਹ ਇਕ ਛਿਨ ਧਿਆਇਓ ਪੁਨਾ ਜਿਸ ਪੁਰਖ ਨੇ ਏਕ ਵਾਰ ਹਰਿ ਯੇ ਦੋ ਅਖਰ ਉਚਾਰਣ ਕੀਯੇ ਤਿਸ ਨੇ ਮੋਖ ਹੇਤ ਪੱਕਾ ਕਮਰਕਸਾ ਕਰ ਲੀਆ, ਇਤਯਾਦਿ ਬਚਨ ਸੇ ਬੇਗਾਨਾ ਗਾਯਨ ਰਹਿਤ ਹੂਯਾ ਜੋ ਭਯ ਕਾ ਨਾਮ ਮ੍ਰਿਤੁ ਆਦਿਕੋ ਕੀ ਭੀਤਿ ਕਿਆ ਹੈ ਅਬ ਇਸ ਮੇਰੇ ਅਜਰ ਅਮਰ ਆਤਮ ਰੂਪ ਸਰੀਰ ਪ੍ਰਤਿ ਭਾਵ ਕਿਛ ਨਹੀ ਕਿੰਚਿਤ ਕਰਤਾ ਕੋ ਨਾ ਕਰਤਾ ਤੁਲਯ ਹੀ ਹੋਨੇ ਤੇ ਥੋੜੀ ਭਗਤੀ ਕਰਤਾ ਭੀ ਤੂੰ ਭਗਤਿ ਹੀਨ ਹੋਵੇਗਾ ਯਹ ਪਰਮੇਸ੍ਰੂਰ ਓਰ ਸੇ ਸੰਕਾ ਸੁਨ ਕਿੰਚਿਤ ਕਰਤੇ ਹਰਿ ਭਕ੍ਤ ਨਾਮ ਨਹੀ ਦੂਰ ਹੋਵੇਗਾ। ਹਮਾਰੇ ਉਧਾਰ ਹੇਤ ਵਹੀ ਬਹੁਤ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ–

(ਭਗਤਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਰੂਰ ਜੇਕਰ ਅਧਿਕ ਨਾ ਕਰਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਮੈ ਭਗਤਿਹੀਨ ਬੀ ਹੋਵੇਗਾ ਤੌਂ ਭੀ ਨਾਮ ਤੋ ਹਰਿ ਕਾ ਭਗਤ ਹੈ ਯਹੀ ਰਹੇਗਾ ਹਮ ਕੋ ਵਹੀ ਬਹੁਤ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਤੂੰ ਅਪਨੇ ਹਰਿ ਭਗਤ ਨਾਮ ਕੀ ਲੱਜਾ ਸੇ ਹੀ ਤਾਰੇਗਾ ਇਸ ਕਹਨੇ ਸੇ ਯਹ ਸੂਚਨ ਕੀਆ, ਅਧਿਕ ਨਾ ਬਨ ਪੜੇ ਤਬ ਜੇਤੇ ਸੇ ਭਗਤ ਨਾਮ ਪੜ ਜਾਯੇ ਏਤੀ ਭਗਤੀ ਅਵਸਯ ਕਰੇ॥੪॥੧॥ ਪਰਮ ਕ੍ਰਿਪਾਲੂ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰੁ ਪੂਰਬ ਸਬਦ ਮੇ ਪਰਮੇਸ੍ਰੂਰ ਅਪਨੀ ਹਰਿ ਭਗਤ ਛਾਪ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਭੀ ਉਧਾਰ ਕਰੇ ਹੈ, ਯਹ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਤੁਮ ਭੀ ਉਸ ਪਾਸ ਮੁਖ ਸੇ ਹਮ ਕੋ ਤ੍ਰਾਸ ਨਿਵਾਰਣ ਹੇਤ ਤੂ ਹੀ ਆਸਰਾ ਹੈ ਐਸੇ ਕਹੋ, ਯਹ ਬਤਾਵੇ–

ਧਨਾਸਰੀ ਮਹਲਾ ੧ ਘਰੁ ੧ ਚਉਪਦੇ
ੴ ਸਤਿ ਨਾਮੁ ਕਰਤਾ ਪੁਰਖੁ ਨਿਰਭਉ ਨਿਰਵੈਰੁ ਅਕਾਲ ਮੂਰਤਿ
ਅਜੂਨੀ ਸੈਭੰ ਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਜੀਉ ਡਰਤੁ ਹੈ ਆਪਣਾ ਕੈ ਸਿਉ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰ ॥
ਦੂਖ ਵਿਸਾਰਣੁ ਸੇਵਿਆ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਾਤਾਰੁ ॥ ੧ ॥

(ਜੀਉ ਇਤਿ) ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਅਨੇਕ ਵਿਰੋਧੀ ਵਸਤੁਯੋ ਯੁਕ੍ਤ ਸੰਸਾਰ ਸਮੁੰਦ੍ਰ ਸੇ ਵਾ ਸੰਸਾਰ ਰੂਪ ਮਹਾ ਬਨ ਸੇ ਮੇਰਾ ਮਨ ਤ੍ਰਾਸ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਹਾ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਤਿਸ ਤ੍ਰਾਸ ਕੇ ਨਿਵਾਰਣ ਹੇਤ ਤੇਰੇ ਸਮਰਥ ਬਿਨਾ ਕੈ ਸਿਉ ਕਰੀ ਪੁਕਾਰ ਕਿਸ ਅਨਯ ਦੇਵਤਾ ਪਾਸ ਮੇਰੀ ਰਖਯਾ ਕਰ ਐਸੀ ਪੁਕਾਰ ਕਰੋ ਭਾਵ ਅਨਯ ਦੇਵਨ ਸੇ ਅਪਨੀ ਮੁਕ੍ਤਿ ਰੂਪ ਰਖਯਾ ਨਾ ਦੇਖਤਾ ਹੁਯਾ ਕਾਹੂ ਪਾਸ ਨਹੀ ਕਰਤਾ, ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਦੂਖ ਬਿਸਾਰਣ ਕਹੀਯੇ ਅਪਰੋਖ ਹੋ ਕਰ ਭਕਤੋ ਕੇ ਦੁਖੋ ਕੀ ਬਿਸਮ੍ਰਿਤਿ ਕਰਾਵਨੇ ਵਾਲੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮੈ ਤੈਨੂ ਹੀ ਪੂਰਬ ਭਕਤੋਂਵਤ ਸੇਵਿਆ ਹੈ, ਜਿਸ ਤੇ ਤੂੰ ਸਦਾ ਸਦਾ ਨਾਮ ਜਬ ਜਬ ਭਕ੍ਤੋ ਕੋ ਬਾਂਛਾ ਹੋਵੇ ਤਬ ਤਬ ਹੀ ਤਿਨ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਬਾਂਛਤ ਫਲ ਕਾ ਦਾਤਾ ਹੈ॥੧॥ ਪੁਰਾਨਪਨ ਦੋਖ ਸੇ ਅਨਯ ਦਾਨੀਯੋਂਵਤ ਵਹੁ ਭੀ ਕਬੀ ਦੇਤਾ ਹੋਗਾ ਕਬੀ ਨਹੀ, ਯਹ ਤਟਸਥ ਕੀ ਸੰਕਾ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਸਾਹਿਬੁ ਮੇਰਾ ਨੀਤ ਨਵਾ ਸਦਾ ਸਦਾ ਦਾਤਾਰੁ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਸਾਹਿਬੁ ਇਤਿ) ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਭੂ ਹਮਾਰਾ ਵਹੁ ਸਰਬ ਦਾ ਖਟ ਵਿਕਾਰੋ ਸੇ ਰਹਿਤ ਨਯਾ ਹੈ, ਕਬੀ ਪੁਰਾਨਾ ਨਹੀ ਹੋਵੇ, ਯਾ ਤੇ ਭਕ੍ਤੋ ਕੋ ਸਦਾ ਸਦਾ ਹੀ ਬਾਂਛਿਤ ਕਾ ਦਾਤਾ ਹੈ, ਕਬੀ ਦੇਵੇ ਕਬੀ ਨਾ ਦੇਵੇ ਐਸਾ ਨਹੀ॥੧॥ ਐਸੇ ਸਾਹਿਬ ਕੋ ਪ੍ਰਤਿ ਦਿਨ ਫਲ ਹੇਤ ਸੇਵਨਾ ਚਾਹੀਯੇ ਯਹ ਕਹੇ-

ਅਨਦਿਨੁ ਸਾਹਿਬੁ ਸੇਵੀਐ ਅੰਤਿ ਛਡਾਏ ਸੋਇ ॥
ਸੁਣਿ ਸੁਣਿ ਮੇਰੀ ਕਾਮਣੀ ਪਾਰਿ ਉਤਾਰਾ ਹੋਇ ॥ ੨ ॥

(ਅਨਦਿਨੁ ਇਤਿ) ਅਨਦਿਨੁ ਨਾਮ ਦਿਨ ਦਿਨ ਮੇ ਦਾਸ ਭਾਵ ਸੇ ਸਮਰਥ ਪ੍ਰਭੁ ਕੋ ਸੇਵੀਯੇ ਸੇਵਨ ਕਰੋ ਵਹੁ ਤੁਮ ਕੋ ਅੰਤ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਣੋ ਕੇ ਬਿਯੋਗ ਕਾਲ ਮੇ ਛਡਾਏ ਨਾਮ ਯਮਾਦਿ ਭਯ ਦੂਰ ਕਰ ਮੁਕਤ ਕਰੇਗਾ ਵਾ ਅੰਤ ਨਾਮ ਯਮ ਕਾ ਹੈ, ਤਿਸਤੇ ਛੁਡਾਵੇਗਾ ਸੇਵੀਯੇ ਕਥਨ ਸੁਨ ਸੇਵਨ ਪ੍ਰਕਾਰ ਪੂਛਤੇ ਪੁਰਖੋ ਪ੍ਰਤਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੋ ਸਨਮੁਖ ਅਵਾਹਨ ਕਰ ਐਸੇ ਕਹੋ ਯਹ ਕਹੇ-

(ਸੁਣਿ ਇਤਿ) ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰ ਸ੍ਰਵਣ ਕਰ ਹਮਾਰੀ ਅਤਿ ਪ੍ਰੀਤਿ ਯੁਤ ਨਮ੍ਰਤਾ ਰੂਪ ਕਾਮਣ ਵਾਲੀ ਕਾਮਣੀ ਬਾਣੀ ਜਿਸ ਕੋ ਸੁਨ ਕਰ ਹੁਯੀ ਤੇਰੀ ਪ੍ਰਸਨਤਾ ਸੇ ਸੰਸਾਰ ਕੇ ਪਾਰ ਤੀਰ ਤੇਰੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਮੇ ਹਮਾਰਾ ਉਤਾਰਾ ਨਾਮ ਉਤਰਨਾ ਹੋਵੇ॥੨॥ ਕਾਮਣ ਕਹੇ-

ਦਇਆਲ ਤੇਰੈ ਨਾਮਿ ਤਰਾ ॥ ਸਦ ਕੁਰਬਾਣੈ ਜਾਉ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਦਇਆਲ ਇਤਿ) ਹੇ ਦਯਾਲ ਦੀਨੋ ਕੀ ਰਖਯਾ ਕਰਣੇ ਵਾਲੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ, ਮੇਰੇ ਪਰ ਯਹ ਦਯਾ ਕਰ ਜੋ ਮੈ ਕਲਿ ਮੈ ਬੇਰੁਤੇ ਅਨਯ ਸਾਧਨੋ ਮੇ ਚਿਤ ਨਾ ਲਗਾਵੋ, ਕਿੰਤੁ ਯਹੀ ਨਿਸਚੇ ਰਖੋ ਜੋ ਤੇਰੇ ਨਾਮਿ ਤਰਾਂ ਨਾਮ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਮਹਾ ਪੋਤ ਸੇ ਸੰਸਾਰ ਸਾਗਰ ਸੇ ਤਰੋ। ਪੁਨਾ ਯਹ ਦਯਾ ਕਰ ਜੋ ਅਨਯ ਦੇਵਤਾ ਕੋ ਤਨਾਦਿ ਅਰਪਣ ਕੀ ਇਛਾ ਨਾ ਕਰੋ ਕਿੰਤੁ ਤੇਰੇ ਹੀ ਸਦ ਸੌ ਵਾਰੀ ਵਾ ਸਰਬਦਾ ਕੁਰਬਾਣ ਜਾਵੋਂ, ਯਹ ਬੁਧਿ ਰਖੋ॥੧॥ ਅਨਯ ਦੇਵਨ ਸੇ ਮੇਰੇ ਮੈ ਕਿਆ ਵਿਸੇਖ ਹੈ ਜੋ ਮੇਰੇ ਨਾਮ ਸੇ ਹੀ ਤਰਨਾ ਚਾਹਤੇ ਹੋ ਔ ਕੁਰਬਾਣ ਜਾਤੇ ਹੋ, ਯਹ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਓਰ ਸੇ ਆਸੰਕਾ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਸਰਬੰ ਸਾਚਾ ਏਕੁ ਹੈ ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ॥ ਤਾ ਕੀ ਸੇਵਾ ਸੋ ਕਰੇ ਜਾ ਕਉ ਨਦਰਿ ਕਰੇ ॥ ੩ ॥

(ਸਰਬੰ ਇਤਿ) ਸਰਬੰ ਸਾਚਾ ਏਕ ਹੈ ਕਹੀਯੇ ਸੰਪੂਰਣ ਵਸਤੁਯੋ ਮੇ ਤੀਨੋ ਕਾਲੋ ਮੇ ਨਾ ਨਾਸ ਹੋਨੇ ਵਾਲਾ ਤੂ

ਏਕ ਹੀ ਬਜਾਪਕ ਹੈ, ਤੇਰੇ ਬਿਨਾ ਅਨਜ ਕੇ ਅਭਾਵ ਤੇ ਦੂਸਰਾ ਕੋਈ ਦੇਵਾਦਿ ਨਹੀ। ਯਾਹੀ ਤੇ ਤਾ ਕੀ ਨਾਮ ਤਿਸ ਐਸੇ ਸਤ ਸ੍ਰੂਪ ਕੀ ਤੇਰੀ ਤਰਣੇ ਹੇਤ ਤਨਾਦਿ ਅਰਪਣ ਰੂਪ ਸੇਵਾ ਵਹੀ ਕਰੇ ਹੈ ਜਾ ਕੋ ਨਦਰ ਕਰੇ ਨਾਮ ਜਿਸ ਪਰ ਤੂੰ ਯਹ ਤਾਰਣਾ ਹੈ, ਐਸੇ ਸੁਦ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਕਰੇ, ਨਹੀ ਤੋ ਅਨਜ ਦੇਵਨ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਉਨਹੀ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਾਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਗੀਤਾ ਮੇ ਕਿਸਨ੍ ਕਹੇ ਹੈ ਭੂਤੋ ਕੇ ਪੂਜਨੇ ਵਾਲੇ ਭੂਤੋ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਦੇਵਨ ਕੇ ਪੂਜਨੇ ਵਾਲੇ ਦੇਵੋਂ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਮੇਰੇ ਭਕ੍ਰ ਮੇਰੇ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਦਜਪਿ ਸਰਬੰ ਸਾਚਾ ਮੈ ਹੀ ਹੌਂ, ਤਥਾਪਿ ਅੰਨ੍ ਦੇਵਤਾ ਥੋੜੀ ਭਕਤੀ ਸੇ ਸੀਘ੍ਰ ਪ੍ਰਸੰਨ ਹੋ ਕਰ ਸੀਘ੍ਰ ਫਲ ਦੇਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਸੀਘ੍ਰ ਫਲ ਦਾਤਾ ਜਾਣ ਕਰ ਤਿਨ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਰ ਵਹੁ ਤੇਰੇ ਕੌਂ ਐਸੀ ਵਡਿਆਈ ਦੇਵੇਗੇ ਜਿਸ ਤੇ ਤੇਰਾ ਚਿਤ ਉਨਕੇ ਨਾਮ ਸੇ ਲਾਗ ਰਹੇਗਾ। ਯੇ ਪਰਮੇਸ੍ਰੂਰ ਓਰ ਸੇ ਸੁਨ ਕਰ ਕਹੇ-

ਤੁਧੁ ਬਾਝੁ ਪਿਆਰੇ ਕੇਵ ਰਹਾ ॥ ਸਾ ਵਡਿਆਈ ਦੇਹਿ ਜਿਤੁ ਨਾਮਿ ਤੇਰੇ ਲਾਗਿ ਰਹਾਂ ॥
ਦੂਜਾ ਨਾਹੀ ਕੋਇ ਜਿਸੁ ਆਗੈ ਪਿਆਰੇ ਜਾਇ ਕਹਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਤੁਧੁ ਇਤਿ) ਅਮੋਲ ਰਤਨ ਤਜਾਗ ਕੇ ਬੁਧਿਮਾਨ ਕੋ ਕੌਡੀ ਮੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਤਾ ਨਾ ਦੇਖ ਕਰ ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਰੂਰ ਮੈ ਤੁਝ ਸਚੇ ਸੇ ਬਿਨਾ ਅਨਜ ਦੇਵਨ ਕੀ ਸੇਵਾ ਮੋ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਹੋ ਭਾਵ ਨਹੀ ਰਹ ਸਕਤਾ, ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਰੂਰ ਮੇਰੇ ਕੋ ਕੋਈ ਸਖਾ ਭਾਵਾਦਿ ਅਪਨਾ ਭਕ੍ਰਪਨਾ ਰੂਪ ਭਾਵ ਕੋਈ ਅਪਨਾ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨਾਦਿ ਨਾਉ ਰੂਪ ਵਡਿਆਈ ਨਾਮ ਮਹਤ੍ਰ ਦੇਵੋ ਜਿਤ ਨਾਮ ਜਿਸ ਮਹਤ੍ਰ ਕੋ ਪਾਯ ਕਰ ਮੈ ਔਰੋ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਛੋਡ ਕਰ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਮੇ ਹੀ ਲਗਾ ਰਹੋਂ ਔਰ ਕਾਹੂ ਸੇ ਪੂਛ ਕੇ ਸੁਨ ਲੇ ਐਸੇ ਚਿਤ ਮੇ ਪ੍ਰੇਰਣਾ ਕਰਤੇ ਪਰਮੇਸ੍ਰੂਰ ਅੰਤਰਯਾਮੀ ਪ੍ਰਤਿ ਕਹੇ-

(ਦੂਜਾ ਇਤਿ) ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਰੂਰ ਤੇਰੇ ਸੇ ਅਧਿਕ ਤੋ ਕਿਆ ਹੋਨਾ ਹੈ ਤੇਰੇ ਸਮਾਨ ਹੀ ਦੂਜਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨੇਵਾਲਾ ਕੋਈ ਨਹੀ, ਜਿਸ ਕੇ ਆਗੇ ਮੈ ਉਪਦੇਸ ਹੇਤ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਾ ਬਚਨ ਜਾਯ ਕਰ ਕਹੋ॥੧॥ ਸ੍ਰਬੂਨੀਖਨਨ ਨਜਾਯ ਸੇ ਤੁਝ ਬਾਝ ਸੇ ਲੇਕਰ ਕਹੀ ਬਾਤ ਕੋ ਦ੍ਰਿਢ ਕਰੇ-

ਸੇਵੀ ਸਾਹਿਬੁ ਆਪਣਾ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਚੰਉ ਕੋਇ ॥
ਨਾਨਕੁ ਤਾ ਕਾ ਦਾਸੁ ਹੈ ਬਿੰਦ ਬਿੰਦ ਚੁਖ ਚੁਖ ਹੋਇ ॥ ੪ ॥

(ਸੇਵੀ ਇਤਿ) ਦਾਸ ਭਾਵ ਸੇ ਸੇਵੋਗਾ ਮੈ, ਪੂਛਨੇ ਹੇਤ ਤੁਝ ਅਪਨੇ ਸ੍ਰਾਮੀ ਕੋ ਤੇਰੇ ਬਿਨਾ ਔਰ ਕਾਹੂ ਪਾਸ ਨਹੀ ਜਾਚੋ ਨਾਮ ਹਿਤ ਉਪਦੇਸ ਕਾ ਮਾਗਨਾ ਕਰੋਗਾ, ਜਿਤ ਤੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਮੈ ਤਾ ਕਾ ਨਾਮ ਤੁਮਾਰਾ ਹੀ ਦਾਸ ਹੋ, ਯਾ ਤੇ ਹਿਤ ਉਪਦੇਸ ਹੇਤ ਤੁਮਾਰੇ ਪੈ ਹੀ ਬਿੰਦ ਬਿੰਦ ਨਾਮ ਖ੍ਰਣ ਖ੍ਰਣ ਮੇ ਚੁਖ ਚੁਖ ਨਾਮ ਟੁਕੜੇ ਟੁਕੜੇ ਹੋਵੋਗਾ ਭਾਵ ਤੁਮਾਰੇ ਪੈ ਹੀ ਤਨਾਦਿ ਅਰਪਣ ਕਰਤਾ ਹੋ ਔਰ ਪੈ ਨਹੀ॥੪॥ ਤੁਮਾਰੇ ਪੈ ਤਨਾਦਿ ਅਰਪਣਵਤ ਤੁਮ ਸੇ ਪਰਮ ਉਪਕਾਰੀ ਜਾਣ ਕਰ ਤੁਮਾਰੇ ਨਾਮ ਪੈ ਭੀ ਕਰਤਾ ਹੋ ਸੋਈ ਕਹੇ-

ਸਾਹਿਬ ਤੇਰੇ ਨਾਮ ਵਿਟਹੁ ਬਿੰਦ ਬਿੰਦ ਚੁਖ ਚੁਖ ਹੋਇ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥

(ਸਾਹਿਬ ਇਤਿ) ਹੇ ਸ੍ਰਾਮੀ ਤੁਮਾਰੇ ਨਾਮ ਕੇ ਵਿਟਹੁ ਨਾਮ ਊਪਰਹੁ ਭੀ ਮੈ ਖ੍ਰਣ ਖ੍ਰਣ ਵਿਖੇ ਟੂਕ ਟੂਕ ਹੋ ਬਲਿਹਾਰ ਬਲਹਾਰ ਜਾਤਾ ਹਉ॥੧॥ ਪੂਰਬ ਸਬਦ ਮੇ ਪਰਮੇਸ੍ਰੂਰ ਬਿਨਾ ਔਰ ਸਰਣ ਕਾ ਅਭਾਵ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਤਿਸ ਪਰਮ ਸਰਣ ਰੂਪ ਪਰਮੇਸ੍ਰੂਰ ਪਤਿ ਕੇ ਬਿਯੋਗ ਕਾਰਕ ਆਸੁਰਿ ਸੰਪਤ ਕਾ ਤਜਾਗ ਕਰ ਦੈਵ ਗੁਣੋ ਸੇ ਸਮੀਪ ਤਾਕਾ ਅਨਭਵ ਕਰੋ ਯਹ ਕਹੇ-

ਤਿਲੰਗ ਮਃ ੧ ॥

ਇਆਨੜੀਏ ਮਾਨੜਾ ਕਾਇ ਕਰੇਹਿ ॥

ਆਪਨੜੈ ਘਰਿ ਹਰਿ ਰੰਗੋ ਕੀ ਨ ਮਾਣੇਹਿ ॥

ਸਹੁ ਨੇੜੈ ਧਨ ਕੰਮਲੀਏ ਬਾਹਰੁ ਕਿਆ ਢੂਢੇਹਿ ॥

(ਇਆਨੜੀਏ ਇਤਿ) ਇਆਨੜੀਏ ਕਹੀਯੇ ਰੇ ਬਿਬੇਕ ਸੂਨਜ ਅਬਿਬੇਕੀ ਜੀਵ! ਤੂ ਮਾਨੜਾ ਨਾਮ ਵਿਦਜਾ ਧਨਾਦਿਕੋ ਕਾ ਅਭਿਮਾਨ ਕਿਉ ਪਤਿ ਆਗੇ ਕਰਤਾ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਇਨ ਕੇ ਅਭਿਮਾਨ ਕੋ ਤਜਾਗ ਕਰ ਅਪਨੇ ਘਰ ਨਾਮ ਹ੍ਰਿਦੇ ਦੇਸ ਮੇ ਥਿਤ ਜੌ ਹਰਿ ਤਾ ਕੇ ਰੰਗੋ ਨਾਮ ਆਨੰਦਕੋ ਕੀ ਨ ਮਾਣਹ ਕਿਉ ਨਹੀ ਅਨੁਭਵ ਕਰਤਾ। ਪੁਨਾ ਪਤਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਪੁਸਪ ਮੇ ਵਾਸਨਾ ਔ ਮੁਕਰ ਮੇ ਛਾਈਵਤ ਹੇ ਧਨ ਕੰਮਲੀਏ ਨਾਮ ਪ੍ਰਮਾਦੀ ਜੀਵ ਅਤਿ ਸਮੀਪ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਨਿਜ ਨਾਭੀ ਮੇ ਥਿਤ ਕਸਤੂਰੀ ਕੇ ਅਗਜਾਨੀ ਮ੍ਰਿਗਵਤ ਤੂ ਅਗਜਾਨੀ ਮ੍ਰਿਤਕਾ ਸਿਲਾਦਿਕ ਮੂਰਤੀਯੋ ਮੇ ਔ ਅਸ੍ਵਥਾਦਿ ਬ੍ਰਿਛੋ ਮੇ ਪੁਨਾ ਤੀਰਥੋ ਕੇ ਜਲੋ ਮੇ ਬਾਹਰ ਕਿਆ ਖੋਜਤਾ ਹੈ। ਭਾਵ ਯਹ ਪਤਿ ਸੇ ਬਿਮੁਖ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਆਸੁਰ ਭਾਵ ਕਾ ਤਜਾਗ ਕਰਕੇ ਹ੍ਰਿਦੇ ਦੇਸ ਮੇ ਥਿਤ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਆਨੰਦ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰ, ਵਹੁ ਤੇਰੇ ਅਤਿ ਸਮੀਪ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੇ ਪ੍ਰਮਾਦੀ ਜੀਵ ਨਿਜ ਪਤਿ ਕੋ ਤਜਾਗ ਅਨਜ ਪਤਿ ਮੇ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰਤੀ ਬਜਭਿਚਾਰਣੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਐਸੇ ਸਮਝ ਕੇ ਤੂੰ ਅਨਜ ਦੇਵਨ ਕੋ ਪਤਿ ਜਾਨ ਕੇ ਉਪਾਸਨਾ ਹੇਤ ਮਤ ਖੋਜ ਵਾ ਸਚੇ ਪਤਿ ਕੋ ਛੋਡ ਤਿਸਕੀ ਕਾਸ੍ਟ ਪਾਖਾਣਾਦਿ ਮੂਰਤੋ ਕੋ ਹੀ ਪਤਿ ਮਾਨ ਕੇ ਉਪਾਸਨਾ ਹੇਤ ਮਤ ਖੋਜ, ਕਿੰਚ ਅਭਿਮਾਨ ਤਜਾਗ ਅੰਤਰ ਖੋਜਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਭੀ ਪਤਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇਤ੍ਰ ਸਿੰਗਾਰ ਅੰਜਨ ਔ ਅਨਜ ਦੇਹ ਕੇ ਸਿੰਗਾਰ ਬਸਤ੍ਰ ਭੂਖਣ ਬਿਨਾ ਤੇਰੇ ਮੈ ਪ੍ਰੇਮ ਨਹੀ ਕਰੇਗਾ, ਯਾ ਤੇ ਸੁਹਾਗਣ ਹੋ ਕਰ ਪਤਿ ਕੇ ਮਿਲਨੇ ਹੇਤ ਯਹ ਕਰ, ਸੋਈ ਕਹੇ-

ਭੈ ਕੀਆ ਦੇਹਿ ਸਲਾਈਆ ਨੈਣੀ ਭਾਵ ਕਾ ਕਰਿ ਸੀਗਾਰੋ ॥

ਤਾ ਸੋਹਾਗਣਿ ਜਾਣੀਐ ਲਾਗੀ ਜਾ ਸਹੁ ਧਰੇ ਪਿਆਰੋ ॥ ੧ ॥

(ਭੈ ਇਤਿ) ਹੇ ਜੀਵ ਤੂ ਓਹ ਬੇਰਾ ਨਹ ਬੂਝੀਐ ਪੁਨਾ 'ਭੈ ਵਿਚਿ ਸੂਰਜੁ ਭੈ ਵਿਚਿ ਚੰਦੁ' ਇਤਿਜਾਦਿ ਵਾਕਜਨ ਸੇ ਯਮੋ ਕੀ ਭੀਤਿ ਪੁਨਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਭੀਤਿ ਰੂਪ ਅਪਨੇ ਮਨ ਬੁਧਿ ਦੋਨੋ ਨੇਤ੍ਰੋ ਮੈ ਸਲਾਈਆ ਨਾਮ ਸਲਾਕਾ ਦੇਹ, ਜਿਨ ਕੇ ਦੇਨੇ ਕਰ 'ਜਿਉ ਬੈਸੰਤਰਿ ਧਾਤੁ ਸੁਧੁ ਹੋਇ ਤਿਉ ਹਰਿ ਕਾ ਭਉ ਦੁਰਮਤਿ ਮੈਲ ਗਵਾਇ' ਇਤਜਾਦਿ ਬਚਨ ਸੇ ਤੇਰੇ ਭਯ ਯੁਕ੍ਤ ਅੰਤਹਕਰਣ ਸੇ ਸੀਘ੍ਰ ਆਸੁਰ ਸੰਪਤਿ ਨਿਕਾਸ ਹੋ ਕਰ ਵਹੁ ਸੂਖਮ ਕੇ ਦੇਖਣੇ ਯੋਗਜ ਸੁੰਦਰ ਹੋ ਜਾਵੇ, ਪੁਨਾ ਭਾਵ ਕਾ ਕਹੀਯੇ ਭਾਵਨਾ ਕਾ ਅਰਥਾਤ ਬਸਤ੍ਰ ਸ੍ਥਾਨਾਪਨ ਨਵਧਾ ਭਕ੍ਤੀ ਕਾ ਔ ਭੂਖਣ ਸਥਾਨਾਪਨ ਪਰਾਭਕ੍ਤਿ ਕਾ, ਸ੍ਰਿੰਗਾਰ ਧਾਰਣ ਕਰ ਪੁਨਾ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਕੇ ਸ੍ਰਿੰਗਾਰ ਧਾਰਨ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਹੀ ਅਪਨੇ ਕੋ ਸੁਹਾਗਣ ਮਤ ਮਾਨ ਲੇਨਾ, ਕਿੰਤੁ ਸ੍ਰਿੰਗਾਰ ਕੋ ਦੇਖ ਕਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਤੁਮਾਰੇ ਮੈ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੇ ਤਬ ਮਾਨਣਾ ਯਹ ਕਹੇ-

(ਤਾ ਇਤਿ) ਤਾ ਨਾਮ ਤਬ ਸੁਹਾਗ ਵਾਲੀ ਸ੍ਤ੍ਰੀ ਪਤਿ ਸਾਥ ਲਾਗੀ, ਮਿਲੀ ਜਾਣੀਯੇ ਜਬ ਪਤਿ ਤੁਮਾਰੇ ਮੈ ਪ੍ਰੇਮ ਕਰੇ, ਅਨਜਥਾ ਸ੍ਰਿੰਗਾਰ ਨਿਸਫਲ ਹੈ॥੧॥ ਪੂਰਬ ਅਭਿਮਾਨ ਤਜਾਗ ਪਤਿ ਕੋ ਸਮੀਪ ਦੇਖ ਕੇ ਭੀ ਭਕ੍ਤਿ ਰੂਪੁ ਸ੍ਰਿੰਗਾਰ ਧਾਰ ਕੇ ਪਤਿ ਕੋ ਅਨੁਕੂਲ ਹੁਯਾ ਦੇਖੇ ਤਬ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਸੁਹਾਗਣ ਹੈ, ਅਨ੍ਥਾ ਨਹੀ। ਯਹ ਕਹਜਾ ਅਬ ਸ੍ਥੂਣੀਖਨਨ ਨਜਾਯ ਸੇ, ਪੁਨਾ ਵਹੀ ਕਹੇ-

ਇਆਣੀ ਬਾਲੀ ਕਿਆ ਕਰੇ ਜਾ ਧਨ ਕੰਤ ਨ ਭਾਵੈ ॥
ਕਰਣ ਪਲਾਹ ਕਰੇ ਬਹੁਤੇਰੇ ਸਾ ਧਨ ਮਹਲੁ ਨ ਪਾਵੈ ॥
ਵਿਣੁ ਕਰਮਾ ਕਿਛੁ ਪਾਈਐ ਨਾਹੀ ਜੇ ਬਹੁਤੇਰਾ ਧਾਵੈ ॥

(ਇਆਣੀ ਇਤਿ) ਹੇ ਅਵਿਵੇਕੀ ਮੂਰਖ ਜੀਵ ਤੂ ਕਿਆ ਕਰੇ ਜੇਕਰ ਆਸੁਰਿ ਸੰਪਤਿ ਕੋ ਤਜਾਗ ਕੇ ਦੈਵੀ ਧਾਰੇ ਬਿਨਾ ਪਤਿ ਕੋ ਅਪਾਤ੍ਰ ਜਾਨ ਕੇ ਨਾ ਭਾਵੇ, ਨਾਮਨਾ ਰੁਚੇ, ਉਕ੍ਤੰਚ 'ਨਾਨਕ ਕਾਮਿ ਕ੍ਰੋਧਿ ਕਿਨੈ ਨ ਪਾਇਓ ਪੂਛਹੁ ਗਿਆਨੀ ਜਾਇ' ਨਨੁ ਆਸੁਰ ਸੰਪਤਿ ਕੋ ਨਾ ਛੋਡਤਾ ਭੀ ਮੈ ਕਰਣਾ ਰਸ ਕੇ ਪ੍ਰਲਾਪ ਕਰਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਸਸ੍ਥਾਨ ਪਾਵੇਗਾ ਤਹਾ ਕਹੇ-

(ਕਰਣ ਇਤਿ) ਕਰਣ ਪਲਾਹ ਨਾਮ ਕਰੁਣਾ ਕੇ ਪ੍ਰਲਾਪ ਭਾਵ ਦੀਨ ਹੋ ਕਰ ਰੋਨਾ। ਬਹੁਤੇਰੇ ਮਹਾਤਮਾ ਪਾਸ ਜਾ ਕਰ ਤੂ ਕਰਤਾ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੇਤ ਪਰੰਤੁ ਬਿਨਾ ਆਸੁਰ ਸੰਪਤਿ ਕੇ ਤਜਾਗੇ ਉਤਨੇ ਮਾਤ੍ਰ ਸੇ ਹੇ ਜੀਵ ਤੂੰ ਮਹਲ ਨਾਮ ਨਿਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਭੂਤ ਧਾਮ ਕੋ ਕਬੀ ਨਹੀ ਪਾਇ ਸਕਤਾ ਯਾ ਤੇ ਆਸੁਰਿ ਭਾਵ ਤਜਾਗ ਕੇ ਸੁਭ ਗੁਣ ਧਾਰ ਜਿਨ ਸੇ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕਾ ਲਾਭ ਹੋਵੇ ਅਨਜਥਾ ਇਧਰ ਉਧਰ ਬਿਚਰਤੇ ਕੋ ਕਛੁ ਨਹੀ ਮਿਲੇਗਾ ਯਹ ਕਹੇ-

(ਵਿਣੁ ਇਤਿ) ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮੋ ਕਾ ਬੋਧਕ ਕਰਮ ਸਬਦ ਈਹਾ ਸੁਭ ਗੁਣੋ ਕਾ ਉਪਲਖਣ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਵਿਣੁ ਕਰਮਾ ਕਹੀਯੇ ਬਿਨਾ ਕਰਮ ਉਪਲਖਿਤ ਸੁਭ ਗੁਣੋ ਸੇ ਕਛ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਜੇਕਰ ਅਨੰਤ ਮਹਾਤਮਾ ਪਾਸ ਬੀ ਗਮਨ ਕਰੀਯੇ ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਕਹੀ ਬਾਰਤਾ ਕੋ ਸਪਸ੍ਟ ਕਰ ਕਹੇ-

ਲਬ ਲੋਭ ਅਹੰਕਾਰ ਕੀ ਮਾਤੀ ਮਾਇਆ ਮਾਹਿ ਸਮਾਣੀ ॥
ਇਨੀ ਬਾਤੀ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ਨਾਹੀ ਭਈ ਕਾਮਣਿ ਇਆਣੀ ॥ ੨ ॥

(ਲਬ ਇਤਿ) ਲਬ ਲੋਭ ਮੂਲ ਟੀਕਾ ਰੂਪ ਵਾ ਪ੍ਰਯਾਯ ਸਬਦ ਅਤਿ ਲੋਭ ਬੋਧਨ ਹੇਤ ਹੈ, ਮਾਯਾ ਈਹਾ ਛਲ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਅਤਜੰਤ ਲੋਭ ਅਹੰਕਾਰ ਕਾ ਮਤਾ ਹੁਯਾ ਜੋ ਤੂ ਹੇ ਜੀਵ ਮਾਯਾ ਨਾਮ ਛਲ ਰੂਪ ਵਿਖਯੋ ਮੇ ਅਸਕ੍ਤ ਹੋ ਰਹਜਾ ਹੈ, ਸੋ ਇਨੀ ਬਾਤੀ ਕਹੀਯੇ ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੀ ਆਸੁਰ ਸੰਪਤੀ ਕੀ ਅਸਕ੍ਤੀ ਸੇ ਕਬੀ ਪਤਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪ੍ਤਿ ਨਹੀ ਹੋਵੇਗੀ, ਯਾ ਤੇ ਤੂ ਇਨ ਕੋ ਧਾਰ ਕਰ ਹੇ ਜੀਵ ਪਤਿ ਕੇ ਪਾਵਨੇ ਕੀ ਆਸਾ ਕਰੇ ਹੈ। ਸੋ ਭਈ ਕਾਮਣਿ ਇਆਣੀ ਕਹੀਯੇ ਤੂ ਕੇਵਲ ਅਬਿਵੇਕੀ ਹੁਯਾ ਹੈ।੨। ਹੇ ਗੁਰੋ! ਜੇਕਰ ਇਨ ਬਾਤੋ ਸੇ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਤਬ ਜਿਨ ਬਾਤੋ ਸੇ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ, ਵਹੁ ਬਾਤ ਕੌਨ ਸੇ ਪੂਛੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਰ ਕਹੇ-

ਜਾਇ ਪੁਛਹੁ ਸੋਹਾਗਣੀ ਵਾਹੈ ਕਿਨੀ ਬਾਤੀ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ॥
ਜੋ ਕਿਛੁ ਕਰੇ ਸੋ ਭਲਾ ਕਰਿ ਮਾਨੀਐ ਹਿਕਮਤਿ ਹੁਕਮੁ ਚੁਕਾਈਐ ॥
ਜਾ ਕੈ ਪ੍ਰੇਮਿ ਪਦਾਰਥੁ ਪਾਈਐ ਤਉ ਚਰਣੀ ਚਿਤੁ ਲਾਈਐ ॥
ਸਹੁ ਕਹੈ ਸੋ ਕੀਜੈ ਤਨੁ ਮਨੋ ਦੀਜੈ ਐਸਾ ਪਰਮਲੁ ਲਾਈਐ ॥
ਏਵ ਕਹਹਿ ਸੋਹਾਗਣੀ ਭੈਣੇ ਇਨੀ ਬਾਤੀ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ॥ ੩ ॥

(ਜਾਇ ਇਤਿ) ਹੇ ਜਿਗਜਾਸੁ ਜਨ ਜੋ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੀ ਭਕ੍ਤੀ ਭੀਤੀ ਰੂਪ ਸ੍ਰਿੰਗਾਰ ਯੁਤ ਸੁਹਾਗ ਵਾਲੇ ਬਿਬੇਕੀ ਪੁਰਖ ਹੈ ਤੂ ਵਾਹੈ ਨਾਮ ਵਹੁ ਬਾਤੇ ਤਿਨ ਸੇ ਜਾਯ ਕਰ ਪੂਛੋ ਨਾਮ ਬੂਝੋ ਜੋ ਕਿਨੀ ਬਾਤੀ ਨਾਮ ਕੌਨ ਉਪਾਯੋ ਸੇ ਪਤਿ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੋਵੇ, ਪ੍ਰਸਨ ਸੁਨ ਕਰ ਬਿਬੇਕੀਯੋ ਕਾ ਕਹਜਾ ਉਤਰ ਕਹੇਂ-

(ਜੋ ਇਤਿ) ਅਪਨੇ ਕਰਮੋ ਅਨੁਸਾਰ ਜੋ ਕਿਛ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਸੁਖ ਦੁਖ ਦੇਵੇ ਹੈ ਸੋ ਨਿਜ ਕਰਮੋ ਕਾ ਫਲ ਦੀਯਾ ਜਾਣ ਕਰ ਅੰਗੀਕਾਰ ਕਰੀਯੇ, ਤਿਸ ਮੇ ਸਮਦਰਸੀ ਕਹਾਵਤੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਹਮ ਕੋ ਦੁਖ ਦੇਨਾ ਔਰੋ ਕੋ ਸੁਖ ਦੇਨਾ ਯਹ ਪੰਕਤੀ ਭੇਦ ਰੂਪ ਵਿਖਮਤਾ ਕਿਉ ਕਰੀ ਇਤਯਾਦੀ, ਹਿਕਮਤ ਨਾਮ ਤਰਕਾ, ਪੁਨਾ ਸਮਦਰਸੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਨੇ ਕਾਹੂ ਕੋ ਸੁਖ ਕਾਹੂ ਕੋ ਦੁਖ ਨਾ ਦੇਨਾ ਚਾਹੀਯੇ ਕਿੰਤੁ ਸਭ ਕੋ ਸਮ ਕਰਨਾ ਚਾਹੀਯੇ ਐਸਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਜੁਮੇ ਹੁਕਮ, ਚੁਕਾਈਐ ਨਾਮ ਦੂਰ ਕਰੀਯੇ ਭਾਵ ਯਹ ਉਸ ਅਤਰਕਨੀਯ ਰਚਨਾ ਵਾਲੇ ਕੀ ਇਛਾਨੁਸਾਰ ਰਹਨਾ ਚਾਹੀਯੇ, ਉਸ ਸੇ ਵਿਰੁਧ ਨਾ ਹੋਨਾ ਚਾਹੀਯੇ। ਯਹ ਏਕ ਤਿਸ ਕੇ ਅਨੁਕੂਲ ਵਰਤਨਾ ਰੂਪ ਪਹਲੀ ਬਾਤ ਹੈ ਔਰ ਯਹ ਹੈ।

ਜਾ ਕੇ ਨਾਮ ਜਿਸ ਪਤਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਪਰਾ ਭਕ੍ਤਿ ਰੂਪ ਪ੍ਰੇਮ ਸੇ ਪਦਾਰਥ ਨਾਮ ਕਾਮਾਦਿ ਚਤੁਸ੍ਰਯ ਵਾ ਪਰਮ ਪਦਾਰਥ ਮੋਖ ਪਾਈਐ, ਤਉ ਨਾਮ ਤਿਸ ਕੇ ਚਰਣੋ ਮੈ ਅਤਯੰਤ ਕਰ ਚਿਤ ਬ੍ਰਿਤਿ ਲਗਾਈਯੇ, ਯਹ ਦੂਸਰੀ ਬਾਤ ਹੈ ਔਰ ਯਹ ਹੈ ਜੋ ਕਿਛ ਵਹੁ ਪਤਿ ਕਹੇ ਨਾਮ ਸੁਭ ਕਾ ਗ੍ਰਹਣ ਅਸੁਭ ਕਾ ਤਯਾਗਾਦਿ ਆਗਯਾ ਕਰੇ, ਸੋ ਕਰੀਯੇ। ਪੁਨਾ ਤਨਾਦਿ ਤਿਸ ਕੋ ਅਰਪਣ ਕਰੀਯੇ ਯਹ ਪਤਿ ਕੀ ਪ੍ਰਸਨਤਾ ਕਾਰਕ ਅੰਤਹਕਰਣ ਮੇ, ਪਰਮਲ ਨਾਮ ਬਸਤ੍ਰ ਭੂਖਣ ਪਹਰ ਕਰ ਗੰਧ ਲਗਾਈਯੇ, ਯਹ ਤੀਸਰੀ ਬਾਤ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਅਭਿਮਾਨ ਤਯਾਗ ਪਤਿ ਕੋ ਸਮੀਪ ਦੇਖ ਕੇ ਤਿਸ ਕੀ ਅਨੁਕੂਲਤਾ ਹੇਤ ਭਯ ਕਾ ਅੰਜਨ ਭਾਵ ਕੇ ਬਸਤ੍ਰ ਭੂਖਣ ਪਹਰ ਕੇ ਪਤਿ ਕੀ ਆਗਯਾ ਮਾਨਣਾ ਪੁਨਾ ਤਿਸ ਕੇ ਚਰਣੋ ਮੇ ਪ੍ਰੀਤਿ ਰਖਣੀ ਔਰ ਬਚਨਾਨੁਸਾਰ ਵਰਤਨ ਰੂਪ ਗੰਧ ਲਗਾਈਏ ਤਬ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋਵੇ ਹੈ ਸੋਈ ਕਹੇ–

(ਏਵ ਇਤਿ) ਏਵ ਕਹੇ ਸੁਹਾਗਣੀ ਕਹੀਯੇ ਜੋ ਕਿਛ ਕਹੇ ਇਤ੍ਯਾਦਿ ਪਾਠ ਸੇ ਬਿਵੇਕੀ ਪੁਰਖ ਕਹੇ ਹੈ ਜੋ, ਹੇ ਭੈਣੇ ਨਾਮ ਈਸ੍ਵਰ ਔ ਤਿਸ ਕੀ ਮਾਯਾ ਸਕਤੀ ਰੂਪ ਸਮਾਨ ਪਿਤਾ ਮਾਤਾ ਵਾਲੇ ਜਿਗਯਾਸੁ ਜਨ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਬਾਤੋ ਸੇ ਵਹੁ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ॥੩॥ ਨਨੁ ਰਹੇਂ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਕਾ ਸਾਧਨ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਬਾਤੇਂ ਪੁਨਾ ਔਰ ਭੀ ਕੋਨ ਚਤੁਰਾਈ ਹੈ ਜਾ ਸੇ ਮਿਲੇ, ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ–

ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ਤਾ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ਅਉਰੁ ਕੈਸੀ ਚਤੁਰਾਈ ॥

(ਆਪੁ ਇਤਿ) ਆਪੁ ਗਵਾਈਐ ਨਾਮ ਮੈ ਪੰਡਿਤ ਹੋ, ਮੈ ਗੁਨੀ ਹੋ, ਮੇਰੀ ਤੁਲਯ ਕੋਈ ਬੀ ਨਹੀ, ਜੋ ਮੁਝ ਕੋ ਸਿਖਯਾ ਕਰੇ, ਐਸੇ ਅਹੰਕਾਰ ਕੋ ਦੂਰ ਕਰੀਯੇ। ਤਬ ਮਹਾਤਮਾ ਕੀ ਸਿਖਯਾ ਸੇ ਸਹੁ ਪਾਈਐ ਨਾਮ ਪਤਿ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਅਹੰਕਾਰਾਦਿ ਆਸੁਰ ਸੰਪਤਿ ਕੇ ਤਯਾਗ ਬਿਨਾ ਔਰ ਕੈਸੀ ਨਾਮ ਕਿਸ ਰੀਤਿ ਕੀ ਪਾਵਨੇ ਮੈ ਚਤੁਰਾਈ ਕਹੇ ਭਾਵ ਯਹ ਔਰ ਕਾਹੂ ਰੀਤਿ ਕੀ ਚਤੁਰਾਈ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕਤੇ, ਕਿੰਤੂ ਬਿਯੋਗ ਮੇ ਕੇਵਲ ਅਹੰਕਾਰ ਬੀਜ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਤਾ ਕੇ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਕੀਯੇ ਸ੍ਵਯਮੇਵ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਇਸ ਰੀਤਿ ਕੇ ਉਪਾਯਨ ਸੇ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਵਾਲੇ ਕੋ ਕ੍ਰਿਤ ਕ੍ਰਿਤਯਤਾ ਕਹੇ ਹੈ–

ਸਹੁ ਨਦਰਿ ਕਰਿ ਦੇਖੈ ਸੋ ਦਿਨੁ ਲੇਖੈ ਕਾਮਣਿ ਨਉ ਨਿਧਿ ਪਾਈ ॥
ਆਪਣੇ ਕੰਤ ਪਿਆਰੀ ਸਾ ਸੋਹਾਗਣਿ ਨਾਨਕ ਸਾ ਸਭਰਾਈ ॥
ਐਸੇ ਰੰਗਿ ਰਾਤੀ ਸਹਜ ਕੀ ਮਾਤੀ ਅਹਿਨਿਸਿ ਭਾਇ ਸਮਾਣੀ ॥
ਸੁੰਦਰਿ ਸਾਇ ਸਰੂਪ ਬਿਚਖਣਿ ਕਹੀਐ ਸਾ ਸਿਆਣੀ ॥ ੪ ॥ ੨ ॥ ੪ ॥

(ਸਹੁ ਇਤਿ) ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਉਪਾਯਨ ਸੇ ਜਬ ਪਤਿ ਅਨੁਕੂਲ ਹੁਯਾ ਅਪਨੀ ਸੋਭਨ ਦ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਸੇ ਦੇਖੇ ਤਬ ਸੋ ਦਿਨ ਲੇਖੇ ਨਾਮ ਵਹੀ ਦਿਨ ਜੀਵ ਕੇ ਜੀਵਨ ਕਾ ਹਿਸਾਬ ਅੰਦਰ ਹੈ ਔਰ ਸਭ ਲੁਹਾਰ ਕੀ ਖਾਲਵਤ ਸ੍ਵਾਸ ਲੇਤੇ

ਬੀ ਬਜਰਥ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਵਾਹੀ ਦਿਨ ਮੈ ਜਿਗਜਾਸੂ ਨੇ ਕਛਪਾਦਿ ਨਵੋ ਨਿਧੀਆ ਭਾਵ ਸੰਪੂਰਨ ਐਸੂਰਯ ਪਾਯ ਲੀਆ।

ਪੁਨਾ ਜੋ ਅਪਣੇ ਕੰਤ ਪਿਆਰੀ ਨਾਮ ਅਪਨੇ ਪਤਿ ਪਰਮੇਸੂਰ ਕੋ ਸੁਭ ਗੁਣ ਧਾਰਣ ਸੇ ਪ੍ਰਿਯ ਹੈ, ਵਹੀ ਜਿਗਜਾਸੁ ਸੁਹਾਗਣ ਨਾਮ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਭਾਗੋ ਵਾਲਾ ਹੈ। ਤੈਸੇ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਵਹੀ ਸਭਰਾਈ ਨਾਮ ਭਾਈ ਸਹਿਤ ਹੈ ਭਾਵ ਵਹੀ ਮਨ ਕੇ ਸੰਜਮ ਰੂਪ ਭ੍ਰਾਤ ਉਪਲਖਿਤ ਦੈਵੀ ਸੰਪਤ ਰੂਪ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਕੁਟੰਬ ਵਾਲਾ ਹੈ।

ਪੁਨਾ ਜੈਸੇ ਜੋ ਪਤਿ ਕੋ ਪਿਆਰ ਹੈ ਵਹੀ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਭਾਗ ਔ ਕੁਟੰਬ ਵਾਲੇ ਹੈ ਐਸੇ ਨਾਮ ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਜੋ ਤਿਸੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕੇ ਰੰਗ ਮੇ ਰਤੇ ਹੁਯੇ ਅਰਥਾਤ ਤਿਸੀ ਕੇ ਪ੍ਰੇਮ ਮੇ ਮਗਨ ਹੁਯੇ, ਪੁਨਾ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਸਹਜ ਕੀ ਮਾਤੀ ਨਾਮ ਤਿਸੀ ਕੇ ਗਜਾਨ ਮੇ ਮਤੇ ਹੁਯੇ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਅਹਨਿਸਿ ਭਾਇ ਸਮਾਣੀ ਰਾਤ੍ਰਿ ਦਿਨ ਤਿਸ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਅਰਥਾਤ ਚਿੰਤਨ ਮੇ ਸਮਾਇ ਰਹੇ ਹੈ, ਸਾਇ ਸੁੰਦਰਿ ਸਰੂਪ ਵਹੀ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਬਿਬੇਕਾਤਮ ਰੂਪ ਵਾਲੇ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਵਹੀ ਬਿਚਾਛਨ ਤਤ੍ਵ ਗਜਾਨ ਰੂਪ ਚਤੁਰਾਈ ਵਾਲੇ ਹੈ। ਯਾਹੀ ਤੇ ਸਾਇ ਸਿਆਣੀ ਨਾਮ ਵਹੀ ਗਜਾਨੀ ਕਹੀਯੇ ਹੈ॥੪॥੩॥ ਪੂਰਬ ਸਬਦ ਮੇ ਆਸੁਰ ਸੰਪਤਿ ਵਾਲੇ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਕਾ ਅਭਾਵ ਔ ਭੀਤਿ ਭਕ੍ਰਿ ਆਦਿ ਦੈਵ ਵਾਲੇ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਕਹ ਕਰ ਪੁਨਾ ਬੀ ਆਸੁਰਿ ਵਾਲੇ ਕੋ ਅਪ੍ਰਾਪਤਿ ਦੈਵ ਵਾਲੇ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੇਤ ਕਹੇ-

ੴ ਸਤਿਗੁਰ ਪ੍ਰਸਾਦਿ ॥

ਇਹੁ ਤਨੁ ਮਾਇਆ ਪਾਹਿਆ ਪਿਆਰੇ ਲੀਤੜਾ ਲਬਿ ਰੰਗਾਏ ॥

ਮੇਰੈ ਕੰਤ ਨ ਭਾਵੈ ਚੋਲੜਾ ਪਿਆਰੇ ਕਿਉ ਧਨ ਸੇਜੈ ਜਾਏ ॥ ੧ ॥

(ਇਹੁ ਇਤਿ) ਬਸਤ੍ਰ ਕੋ ਰੰਗ ਦੇਨੇ ਹੇਤ ਪਹਲੇ ਜੋ ਕਾਹੂ ਵਸਤੁ ਕੀ ਪੁੱਠ ਦਈ ਜਾਵੇ, ਉਸ ਕਾ ਨਾਮ ਪਾਹ ਹੈ। ਮਜੀਠ ਕਾ ਰੰਗ ਦੇਨੇ ਹੇਤ ਫਰਵਾਹ ਬ੍ਰਿਛ ਕੇ ਕਲੋ ਕਾ ਪਾਹ ਦੇਵੇ ਹੈ, ਉਸ ਕਾ ਨਾਮ ਪੰਜਾਬ ਮੈ ਮਾਂਈ ਅਰ ਮਾਇਆ ਕਹੇ ਹੈ। ਉਸ ਮਾਯਾ ਕੇ ਸਮਾਨ ਈਹਾ ਮਾਯਾ ਛਲ ਕਪਟ ਹੈ, ਤਨ ਸਬਦ ਸੇ ਈਹਾ ਅੰਤਾਕਰਣ ਮਾਤ੍ਰ ਕਾ ਗ੍ਰਹਣ ਹੈ, ਪਿਆਰੇ ਮੀਤਾਵਤ ਸਿਖਜਨ ਕੋ ਸੰਬੋਧਨ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਇਹ ਤਨ ਮਾਇਆ ਪਾਹਿਆ ਪਿਆਰੇ ਕਹੀਯੇ, ਗੁਰੁ ਜੀ ਕਹੇ ਹੈ, ਹੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਜਨੋ ਯਹ ਅੰਤਾਕਰਣ ਰੂਪ ਚੋਲਾ ਤੁਮ ਨੇ ਛਲ ਕਪਟ ਮੈ ਪਾਹਿਆ ਨਾਮ ਪਾਹ ਰਖਾ ਹੈ ਔ ਛਲ ਕਪਟ ਮੈ ਪਾਹ ਕਰ ਪੀਛੇ ਸੇ, ਲੀਤੜਾ ਲਬਿ ਰੰਗਾਏ ਕਹੀਯੇ ਕੁਸੰਗੀਯੋ ਕੇ ਸੰਗ ਸੇ ਲੋਭ ਰੂਪ ਮਜੀਠ ਮੇ ਰੰਗਾਯ ਲੀਆ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਕੁਸੰਗੀ ਪੁਰਖੋ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਜਬ ਤੁਮਾਰੇ ਚਿਤ ਮੈ ਲੋਭ ਕਾ ਅੰਕੁਰ ਉਦੇ ਹੂਯਾ ਤਬ ਪਹਲੇ ਤੁਮ ਨੇ ਅਨੇਕ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕੇ ਪਦਾਰਥੋ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਹੇਤ ਛਲ ਕਪਟ ਕੀਯੇ ਔ ਛਲ ਕਪਟ ਕਰ ਪਸਚਾਤ ਅਧਿਕ ਦ੍ਰਬਕ ਕੇ ਗ੍ਰਹਣ ਕੀ ਇਛਾ ਰੂਪ ਲੋਭ ਬ੍ਰਿਤਿ ਮੈ ਚਿਤ ਕੋ ਲਾਲ ਕਰ ਲੀਆ ਅਰਥਾਤ ਦੈਵ ਸੰਪਤ ਕਾ ਲੇਸ ਨਹੀ ਰਖਿਆ ਅਰ ਲੋਭਾਦਿ ਅਰ ਸੰਪਤ ਸੈ ਚਿਤ ਕੋ ਅਤਜੰਤ ਆਬ੍ਰਿਤ ਕਰ ਲੀਆ ਹੈ, ਸੋ ਐਸੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪ ਬਸਤ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੋ ਪਰਮੇਸੂਰ ਕਾ ਮੇਲ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਯਹ ਕਹੇ-

(ਮੇਰੈ ਇਤਿ) ਜੈਸੇ ਸ੍ਵਛ ਰਹਨੇ ਵਾਲੇ ਪਤਿ ਕੋ ਮਲਿਨ ਬਸਤਰੋਂ ਵਲੀ ਇਸਤ੍ਰੀ ਨਹੀ ਰੁਚੇ ਤੈਸੇ ਮੇਰੇ ਸ੍ਵਛਤਾ ਕਰ ਲੇ ਪਤਿ ਪਰਮੇਸੂਰ ਕੋ ਨਾ ਭਾਵੇ ਨਾਮ ਨਹੀ ਰੁਚੇ। ਤੁਮ ਜੀਵੋ ਕਾ ਚੋਲੜਾ ਨਾਮ ਲੋਭਾਇਆ ਸੁਰ ਸੰਪਤ ਮੈ ਰੰਗਜਾ ਹੂਯਾ ਅੰਤਾਕਰਣ ਰੂਪ ਬਸਤਰ ਅਰਥਾਤ ਨਹੀ ਰੁਚਦੇ ਤੁਮ ਐਸੇ ਮਲਨ ਬਸਤਰ ਵਾਲੇ ਅਨਧਿਕਾਰੀ ਜੀਵ॥ ਯਾ ਤੇ ਕਿਉ ਧਨ ਸੇਜੈ ਜਾਇ ਨਾਮ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਤੁਮ ਮਲਿਨ ਅੰਤਾਕਰਣ ਮੈ ਥਿਤ ਪਤਿ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰੋ ਭਾਵ ਯਹ ਪਾਮਰ ਬਿਖਯੀ ਜੀਵੋ ਕੇ ਸੰਗ ਸੇ ਬਾਹਜ ਬੁਧੀ ਹੂਯੇ ਤੁਮ ਕਾਹੂ ਰੀਤਿ ਸੇ ਅੰਤਾਕਰਣ ਮੈ ਥਿਤਿ ਅਪਨੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਈਸੂਰ ਕਾ ਦੈਵ ਗੁਣ ਧਾਰ ਕਰ ਅਧਿਕਾਰੀ ਹੂਯੇ ਬਿਨਾ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀ ਕਰ ਸਕਤੇ॥੧॥ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਮਲਿਨ

ਬਸਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਅਨਧਿਕਾਰੀ ਜਨੋ ਕੋ ਮੇਲ ਕਾ ਅਭਾਵ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਸੁਧ ਬਸਤਰੋ ਵਾਲੇ ਅਧਿਕਾਰੀ ਜਨੋ ਕੋ ਮੇਲ ਕਥਨਾਰਥ ਪ੍ਰਥਮ ਜਿਨ ਮਹਾਤਮਾ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਮੇਲ ਯੋਗ੍ਯ ਹੋਨਾ ਹੈ, ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੋ ਸਨਮੁਖ ਕਰ ਤਿਨ ਕੀ ਤਨਾਦਿ ਅਰਪਣ ਭਕ੍ਤਿ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ-

ਹੰਉ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ ਮਿਹਰਵਾਨਾ ਹੰਉ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ ॥
ਹੰਉ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ ਤਿਨਾ ਕੈ ਲੈਨਿ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ॥
ਲੈਨਿ ਜੋ ਤੇਰਾ ਨਾਉ ਤਿਨਾ ਕੈ ਹੰਉ ਸਦ ਕੁਰਬਾਨੈ ਜਾਉ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਹੰਉ ਇਤਿ) ਹੇ ਮਿਹਰਵਾਨਾ ਨਾਮ ਦਯਾਲੁ ਈਸ੍ਵਰ, ਮੈ ਤਿਨ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨੋ ਕੋ ਸੇਵਾਦਿ ਦ੍ਵਾਰਾ ਸ੍ਥੂਲ ਸਰੀਰ ਅਰਪਣ ਕਰਤਾ ਹੋ ਤਥਾ ਹਉ ਕੁਰਬਾਨੇ ਜਾਉ ਮੈ ਤਿਨ ਮਹਾਤਮਾ ਜਨੋ ਕੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰਵਤ ਪ੍ਰੀਤਿ ਕਰਨੇ ਕਰ ਮਨ ਅਰਪਣ ਕਰਤਾ ਹੋ, ਪੁਨਾ ਮੈ ਤਿਨ ਮਹਾਤਮਾ ਕੇ ਮਿਲਨੇ ਹੇਤ ਸਰਬ ਸ੍ਵ ਤਯਾਗਨੇ ਸੇ ਤਿਨਾ ਕੋ ਧਨ ਅਰਪਣ ਕਰਤਾ ਹੋ ਪ੍ਰਿਥਕ ਪ੍ਰਿਥਕ ਕਹੇ ਤੀਨੋ ਕੋ ਮਿਲਾ ਕਰ ਕਹੇ-

(ਲੈਨਿ ਇਤਿ) ਜੋ ਪੁਰਖ ਤੇਰੇ ਨਿਜ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੋ ਸਮਯਕ ਜਾਨ ਕਰ ਜਨੋ ਕੋ ਸਿਖ੍ਯਾ ਹੇਤ ਤੇਰਾ ਨਾਮ ਲੇਤੇ ਹੈ ਤਿਨਾ ਕੋ ਮੈ ਸਰਬਦਾ ਵਾ ਸੌ ਵਾਰੀ ਤਨਾਦਿ ਅਰਪਣ ਕਰਤਾ ਹੋ॥੧॥ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਪਤਿ ਪ੍ਰਾਪਤਿ ਹੇਤ ਈਸ੍ਵਰਵਤ ਉਪਦੇਸ੍ਟਾ ਕੀ ਸੇਵਾ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰ ਅਬ ਤਿਨ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਸੁਧ ਬਸਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਜਿਗ੍ਯਾਸੁਯੋ ਕੋ ਈਸ੍ਵਰ ਕੇ ਮੇਲ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਹੇ-

ਕਾਇਆ ਰੰਙਣਿ ਜੇ ਥੀਐ ਪਿਆਰੇ ਪਾਈਐ ਨਾਉ ਮਜੀਠ ॥
ਰੰਙਣ ਵਾਲਾ ਜੇ ਰੰਙੈ ਸਾਹਿਬੁ ਐਸਾ ਰੰਗੁ ਨ ਡੀਠ ॥ ੨ ॥

(ਕਾਇਆ ਇਤਿ) ਰੰਗਣ ਉਸ ਪਾਤ੍ਰ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ ਜਿਸ ਮੈ ਬਸਤ੍ਰ ਕੋ ਰੰਗੇ ਹੈ। ਸੇਵਾਦਿ ਕਰ ਸੁਧ ਕੀਯਾ ਸ੍ਥੂਲ ਸਰੀਰ ਜੇਕਰ ਰੰਗਣ ਨਾਮ ਰੰਗ ਦੇਨੇ ਯੋਗ ਪਾਤ੍ਰ ਹੋਵੇ, ਪੁਨਾ ਵੈਰਾਗ੍ਯ ਸੇ ਪਾਹੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪ ਬਸਤ੍ਰ ਕੇ ਰੰਗ ਹੇਤ ਜੇਕਰ ਤਿਸ ਰੰਗਣ ਕੇ ਕੰਠ ਹ੍ਰਿਦੇ ਦੇ ਸੋਮੇ ਗੁਰੁ ਕੇ ਉਪਦੇਸ ਸੇ ਲੱਭਾ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਨਾਮ ਰੂਪ ਮਜੀਠ ਪਾਈਯੇ ਔ ਤਿਸ ਅਪਨੇ ਨਾਮ ਮਜੀਠ ਕਾ ਰੰਙਣ ਵਾਲਾ ਨਾਮ ਰੰਗ ਦੇਨੇ ਵਾਲਾ ਰੰਗਰੇਜ ਜੇਕਰ ਅਪਨੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਜੀਵ ਕਾ ਉਧਾਰ ਚਾਹਨੇਵਾਲਾ ਸਾਹਬ ਨਾਮ ਪਤਿ ਈਸ੍ਵਰ ਆਪ ਹੀ ਹੋਵੇ ਤਬ ਐਸਾ ਰੰਗ ਆਵੇ ਹੈ ਜੈਸਾ ਕੁਸੰਗਾਦਿ ਮੇਲ ਸੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਮੇ ਕਬੀ ਭੀ ਨ ਡੀਠ ਪੂਰਬ ਦੇਖਾ ਨਹੀ, ਉਕ੍ਤ ਰੰਗ ਸਹਤ ਬਸਤ੍ਰ ਵਾਲੇ ਕੋ ਪਤਿ ਕੀ ਸੁਲਭਤਾ ਕਹੇ-

ਜਿਨ ਕੇ ਚੋਲੇ ਰਤੜੇ ਪਿਆਰੇ ਕੰਤੁ ਤਿਨਾ ਕੈ ਪਾਸਿ ॥
ਧੂੜਿ ਤਿਨਾ ਕੀ ਜੇ ਮਿਲੈ ਜੀ ਕਹੁ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸਿ ॥ ੩ ॥

(ਜਿਨ ਕੇ ਇਤਿ) ਜਿਨ ਕੇ ਚੋਲੇ ਰਤੜੇ ਪਿਆਰੇ ਨਾਮ ਹੇ ਜਿਗ੍ਯਾਸੁਯੋ ਜਿਨ ਉਤਮ ਭਾਗੋ ਵਾਲੇ ਪੁਰਖੋ ਕੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪ ਚੋਲੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਮਜੀਠ ਕੇ ਰੰਗ ਮੈ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਪਤਿ ਕੇ ਰੰਗੇ ਹੂਯੇ ਹੈ, ਕੰਤ ਤਿਨਾ ਕੇ ਪਾਸਿ ਕਹੀਯੇ ਪਤਿ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਤਿਨੋ ਕੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਮੇ ਅਪਰੋਖ ਹੋ ਕਰ ਸਮੀਪ ਹੈ, ਅਨਾਧਿਕਾਰੀਯੋਵਤ ਦੂਰ ਨਹੀ। ਬਾਹਯ ਬਸਤਰੋ ਕੀ ਅਪੇਖ੍ਯਾ ਕਰ ਗਲ ਕਾ ਬਸਤਰ ਚੋਲਾ ਜੈਸੇ ਅੰਤਰ ਹੋਵੇ ਹੈ ਤੈਸੇ ਸਥੂਲ ਸਰੀਰ ਇੰਦ੍ਰਯ ਪ੍ਰਾਣੋ ਕੀ ਅਪੇਖ੍ਯਾ ਅੰਤਾਕਰਣ ਅੰਤਰ ਹੈ, ਇਸ ਲੀਏ ਅੰਤਾਕਰਣ ਕੋ ਚੋਲਾ ਕਹਿਆ ਹੈ, ਯਹ ਚੋਲਾ ਕਹਨ ਕਾ ਭਾਵ ਜਾਨ ਲੇਨਾ। ਜਿਨ ਰਤੇ ਚੋਲੇ ਵਾਲੇ ਜਿਗ੍ਯਾਸੁਯੋ ਕੇ ਕੰਤ ਸਮੀਪ ਹੈ ਅਬ ਪੂਰਬਲੇ ਗ੍ਯਾਨੀਯੋਵਤ ਤਿਨ ਕੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਕੇ ਲਾਭ ਹੇਤ ਭੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੋ, ਯਹ ਔਰ ਜਿਗ੍ਯਾਸੁਯੋ ਕੋ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਗੁਰੂ-

(ਧੂੜਿ ਇਤਿ) ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਹੈ ਹੇ ਪ੍ਰੇਮੀਯੋ ਤੁਮ ਐਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਆਗੇ ਬੇਨਤੀ ਕਰੋ ਜੋ ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਜੇਕਰ ਪੂਰਬਲੇ ਮਹਾਤਮਾਵਤ ਜਿਨ ਔਰੋ ਕੋ ਭੀ ਪਤਿ ਕਾ ਲਾਭ ਹੂਯਾ ਹੈ, ਤਿਨ ਕੇ ਚਰਨੋ ਕੀ ਧੂੜ ਭੀ ਹਮ ਜੀਵਨ ਕੋ ਮਿਲੇ ਤਬ ਹਮ ਪਵਿਤ੍ਰ ਹੋਵੇ। ਯਾ ਤੇ ਪੁਰਾਤਨ ਗਯਾਨੀਯੋਵਤ ਨਯੇ ਗਯਾਨੀਯੋ ਕੀ ਚਰਨ ਧੂੜ ਕੇ ਲਾਭ ਹੇਤ ਭੀ ਏਕ ਹਮਾਰੀ ਤੇਰੇ ਪੈ ਹੀ ਅਰਦਾਸ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਔਰ ਪੈ ਨਹੀ॥੩॥ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਰਤੇ ਚੋਲੇ ਕਾ ਲਾਭ ਈਸ੍ਵਰ ਕੀ ਅਨੁਗ੍ਰਹ ਸੇ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਸਰਬਥਾ ਜੀਵ ਤਿਸ ਕੀ ਆਗਯਾ ਮੈ ਵਰਤੇ, ਯਹ ਕਹੇ-

ਆਪੇ ਸਾਜੇ ਆਪੇ ਰੰਗੇ ਆਪੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ॥
ਨਾਨਕ ਕਾਮਣਿ ਕੰਤੈ ਭਾਵੈ ਆਪੇ ਹੀ ਰਾਵੇਇ ॥ ੪ ॥ ੧ ॥ ੩ ॥

(ਆਪੇ ਇਤਿ) ਆਪੇ ਸਾਜੇ ਕਹੀਯੇ ਆਪ ਹੀ ਈਸ੍ਵਰ ਰਚੇ ਹੈ ਸਰੀਰ ਰੂਪ ਰੰਙਣ, ਪੁਨਾ ਆਪ ਹੀ ਅਪਣੀ ਦਯਾ ਸੇ ਤਿਸ ਮੇ ਨਾਮ ਰੂਪ ਮਜੀਠ ਪਾਇ ਕਰ ਤਿਸ ਮਜੀਠ ਮੇ ਅੰਤਹਕਰਣ ਰੂਪ ਬਸਤ੍ਰ ਕੋ ਰੰਗੇ ਹੈ ਤਥਾ ਆਪੇ ਨਦਰਿ ਕਰੇਇ ਨਾਮ ਆਪ ਹੀ ਤਿਸ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਕੋ ਅਪਨੇ ਮੇਲ ਯੋਗਯ ਸਮਝ ਕੇ ਦ੍ਰਿਸ੍ਰਿ ਕਰੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਜਬ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਕਹੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਸੇ ਕਾਮਣ ਕੰਤੇ ਭਾਵੇ ਨਾਮ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੋ ਯਹ ਜੀਵ ਮੇਲ ਯੋਗਯ ਹੈ ਐਸੇ ਰੁਚੇ ਹੈ, ਤਬ ਆਪ ਹੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਰਾਵੇਇ ਨਾਮ ਤਿਸ ਸਾਥ ਏਕ ਰੂਪ ਸੇ ਰਮਣ ਕਰੇ ਹੈ। ਭਾਵ ਅਪਨੇ ਸਾਥ ਅਭਿੰਨ ਕਰ ਲੇਵੇ ਹੈ॥੪॥੪॥

ਪੂਰਬ ਸਬਦ ਮੇ ਉਤਮ ਲਾਭ ਹੇਤ ਜੀਵ ਸਰਬ ਸਕਤੀ ਸੰਪੰਨ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਆਗਯਾਕਾਰੀ ਹੋਵੇ, ਯਹ ਕਹਯਾ। ਅਬ ਜਿਸ ਕੀ ਈਸ੍ਵਰ ਮੇ ਪਰਮ ਭਕ੍ਤਿ ਹੈ ਪੁਨਾ ਈਸਰਵਤ ਹੀ ਗੁਰੁ ਮੇ ਭਕਤੀ ਹੈ ਵਹੁ ਗਯਾਨ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਐਸੇ ਸ੍ਰੁਤਿ ਬਚਨ ਸੇ ਪੰਚਮ ਗੁਰੂ ਨਿਜ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤ ਸੇ ਗੁਰਦੇਵ ਕੋ ਸਰਬ ਸੱਜਨਾ ਦਾ ਰੂਪ ਰਹਤੇ ਤਾ ਕੀ ਅਤਯੰਤ ਭਕ੍ਤਿ ਕਹੇ-

ਮਾਝ ਮਹਲਾ ੫ ਚਉਪਦੇ ਘਰੁ ੧ ॥
ਮੇਰਾ ਮਨ ਲੋਚੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈ ॥ ਬਿਲਪ ਕਰੇ ਚਾਤ੍ਰਿਕ ਕੀ ਨਿਆਈ ॥

(ਮੇਰਾ ਇਤਿ) ਯਹ ਸਬਦ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਲਾਹੌਰ ਮੈ ਆਰੰਭ ਕੀਆ, ਕਥਾ ਇਸ ਕੀ ਸਮੈ ਬਹੁਤ ਹੈ। ਸੰਖੇਪ ਸੇ ਯਹ ਹੈ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਨੇ ਸ੍ਰੀ ਅਰਜਨ ਜੀ ਕੋ ਲਾਹੌਰ ਕੁਟੰਬੀ ਲੋਕੋ ਕੇ ਬਿਵਾਹ ਮੇ ਭੇਜਯਾ ਅਰ ਭਕਤ ਪਰਖਨੇ ਹੇਤ ਬਚਨ ਕੀਯਾ ਹਮਾਰੇ ਬੁਲਾਯੇ ਬਿਨਾ ਨਹੀ ਆਵਨਾ। ਦੋ ਬਰਸ ਵਹਾ ਬਿਤੀਤ ਹੋਨੇ ਪੀਛੇ ਗੁਰੁ ਅਰਜਨ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੂ ਜੀ ਪਾਸ ਪਹਲੀ ਪੌੜੀ ਚਿਠੀ ਲਿਖੀ, ਬਡੇ ਭਾਈ ਪ੍ਰਿਥੀਆ ਜੀ ਨੇ ਗੁਰੋਂ ਪਾਸ ਪਹੁਚਨੇ ਨਾ ਦਈ, ਆਪ ਰਖ ਲਈ। ਫੇਰ ਦੂਸਰੀ ਲਿਖੀ ਸੋ ਭੀ ਪਾਸ ਰਖੀ, ਤੀਸਰੀ ਲਿਖੀ ਸੋ ਗੁਰੁ ਜੀ ਪਾਸ ਪਹੁਚੀ। ਵਾਚ ਕੇ ਲਾਹੌਰ ਸੇ ਮਗਵਾਯੇ, ਦੋ ਪਤ੍ਰਕਾ ਪਿਛਲੀਆ ਭੀ ਪ੍ਰਿਥੀ ਚੰਦ ਜੀ ਸੇ ਲੇ ਕਰ ਦਈਆ, ਗਦੀ ਦਈ। ਗਦੀ ਦੇਨੇ ਸਮੇ ਚੌਥੀ ਪੌੜੀ ਕਹੀ, ਯਹ ਇਸ ਕੇ ਬ੍ਰਨਨੇ ਕੀ ਸਾਖੀ ਸੁਨਾਈ, ਅਬ ਅਰਥ ਕਹਤੇ ਹੈ। ਮੇਰਾ ਮਨ ਲੋਚੈ ਨਾਮ ਚਾਹੇ ਹੈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਤਾਈ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਕੇ ਦਰਸਨ ਕੋ ਚਾਹ ਹੀ ਕਰੇ ਹੈ, ਕੁਛ ਔਰ ਬੀ ਕਰੇ ਹੈ ਤਹਾਂ ਕਹੇ-

(ਬਿਲਪ ਇਤਿ) ਬਿਲਪ ਬਿਲਾਪ ਭਾਵ ਦੀਨਤਾ ਕੇ ਬਚਨ ਭੀ ਸ੍ਵਾਤੀ ਨਖਤ੍ਰ ਕੀ ਬੂੰਦ ਕੀ ਚਾਹ ਵਾਲੇ ਪਪੀਹੇ ਪੰਖੀਵਤ ਕਰੇ ਹੈ, ਨਨੁ ਦਰਸਨ ਬਿਨਾ ਕੌਨ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਨਹੀ ਸਿਧ ਹੋਵੇ ਜਿਸ ਤੇ ਬਿਲਾਪ ਸਹਿਤ ਚਾਹ ਕਰੇ ਹੈ ਤਹਾ ਕਹੇ-

ਤ੍ਰਿਖਾ ਨ ਉਤਰੈ ਸਾਂਤਿ ਨ ਆਵੈ ਬਿਨੁ ਦਰਸਨ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ਜੀਉ ॥ ੧ ॥
ਹਉ ਘੋਲੀ ਜੀਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਗੁਰ ਦਰਸਨ ਸੰਤ ਪਿਆਰੇ ਜੀਉ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਤ੍ਰਿਖਾ ਇਤਿ) ਤਿਖਾ ਨ ਉਤਰੇ ਨਾਮ ਦਰਸਨ ਕੀ ਇਛਾ ਨਹੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਹੋਵੇ। ਪੁਨਾ ਸਾਂਤਿ ਦਰਸਨ ਜਨਯ ਆਨੰਦ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਵਾ ਤ੍ਰਿਖਾ ਨਾਮ ਅਨਾਤਮ ਪਦਾਰਥੋ ਕੀ ਤ੍ਰਿਸਨਾ ਨਿਬ੍ਰਿਤ ਨਹੀ ਹੋਵੇ ਔ ਸਾਂਤਿ ਨਾਮ

ਅਗਜਾਨ ਨਾਸ ਪੂਰਬਕ ਪਰਮ ਸੁਖ ਕਾ ਲਾਭ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇ ਬਿਨਾ ਪ੍ਰੀਤਮ ਸੰਤੋ ਕੇ ਦਰਸਨ ਸੇ ॥੧॥ ਕਹੇ ਪ੍ਰਯੋਜਨ ਵਾਲੇ ਦਰਸਨ ਹੇਤ ਬਿਲਾਪ ਸਹਤ ਚਾਹ ਹੀ ਨਹੀ ਕਰੇਂ, ਕਿੰਤੁ ਤਨਾਦਿਕ ਬੀ ਅਰਪਣ ਕਰੇ ਹੈ ਯਾ ਕਹੇ।

(ਹਉ ਇਤਿ) ਘੋਲੀ ਪਦ ਅਰਪਣ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਹਉ ਘੋਲੀ ਨਾਮ ਮੈ ਤਨ ਧਨ ਅਰਪਣ ਕਰਤਾ ਹੋ, ਪੁਨਾ ਜੀਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਨਾਮ ਮਨ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਾਣ ਅਰਪਣ ਕਰਤਾ ਹੋ, ਗੁਰ ਨਾਮ ਹਿਤ ਉਪਦੇਸ ਕਰਨੇ ਵਾਲੇ ਪਰਮ ਪ੍ਰੀਤਮ ਜੀ ਕੇ ਦਰਸਨ ਪੈ॥੧॥ ਪ੍ਰਮ ਪ੍ਰੀਤਮ ਗੁਰੁ ਕੇ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਕਰੇ–

ਤੇਰਾ ਮੁਖੁ ਸੁਹਾਵਾ ਜੀਉ ਸਹਜ ਧੁਨਿ ਬਾਣੀ ॥ ਚਿਰੁ ਹੋਆ ਦੇਖੇ ਸਾਰਿੰਗਪਾਣੀ ॥
ਧੰਨੁ ਸੁ ਦੇਸੁ ਜਹਾ ਤੂੰ ਵਸਿਆ ਮੇਰੇ ਸਜਣ ਮੀਤ ਮੁਰਾਰੇ ਜੀਉ ॥ ੨ ॥
ਹਉ ਘੋਲੀ ਹਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਗੁਰ ਸਜਣ ਮੀਤ ਮੁਰਾਰੇ ਜੀਉ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਤੇਰਾ ਇਤਿ) ਹੇ ਗੁਰੋ! ਤੁਮਾਰਾ ਮੁਖ ਪਰਮ ਸੋਭਾਵਾਨ ਹੈ, ਜਿਸ ਸੇ ਸਹਜ ਧੁਨਿ ਨਾਮ ਸੁਭਾਵਕ ਬੀਣਾਦਿਕੋ ਕੀ ਮਨੋਹਰ ਧੁਨਿਵਤ ਬਾਣੀ ਨਾਮ ਤਤ੍ਵ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਰੂਪ ਮਨੋਹਰ ਬਾਣੀ ਨਿਕਸੇ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਹੇ ਸਾਰੰਗਪਾਣੀ ਨਾਮ ਬਿਸਨੁ ਰੂਪ ਗੁਰੋ ਤੁਮਾਰੇ ਦਰਸਨ ਹੁਯੇ ਕੋ ਬਿਲੰਬ ਹੁਯਾ ਹੈ, ਇਸ ਸਿਖਯ ਪ੍ਰਤਿ ਅਬ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਸੀਘ੍ਰ ਦਰਸਨ ਦੇਵੋ। ਇਸ ਰੀਤਿ ਸੇ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਸਹਿਤ ਦਰਸਨ ਕੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰ ਅਬ ਜਾ ਸ੍ਥਾਨ ਮੋ ਗੁਰੁ ਵਾਸ ਕਰੇ, ਵਹੁ ਸ੍ਥਾਨ ਭੀ ਤੀਰਥ ਰੂਪ ਹੈ ਯਹ ਕਹੇ–

(ਧੰਨੁ ਇਤਿ) ਧੰਨੁ ਸੁ ਦੇਸ ਕਹੀਏ ਧੰਨ ਵਹੁ ਤੀਰਥ ਰੂਪ ਸ੍ਥਾਨ ਹੈ, ਜਹਾ ਤੁਮਨੇ ਨਿਵਾਸ ਕੀਆ ਹੇ ਮੇਰੇ ਸਜਨ ਨਾਮ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਜਨ ਰੂਪ ਮਿਤ੍ਰੋ ਮੇ ਪਰਮ ਮਿਤ੍ਰ ਮੁਰਾਰੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਰੂਪ ਗੁਰੁ ਜੀਉ॥੨॥ ਨਿਵਾਸ ਸ੍ਥਾਨ ਕੋ ਤੀਰਥ ਰੂਪ ਕਰਤਾ ਗੁਰੋ ਕੇ ਮੈ ਤਨਾਦਿ ਅਰਪਣ ਕਰਤਾ ਹੋ ਯਹ ਕਹੇ॥੧॥ (ਹਉ ਇਤਿ) ਪੂਰਬ ਦਰਸਨਾਰਥ ਗੁਣਾਨੁਵਾਦ ਕਹ ਕਰ ਅਬ ਸਰਬਦਾ ਸਰਣ ਰਹਣਾ ਚਾਹੀਯੇ, ਯਹ ਸੂਚਨ ਹੇਤ ਗੁਰੁ ਸੇ ਬਿਯੁਕ੍ਤ ਸਮਯਕੋ ਨਿਖਿਧਤਾ ਕਹਤੇ ਮੇਲ ਕੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੇ–

ਇਕ ਘੜੀ ਨ ਮਿਲਤੇ ਤਾ ਕਲਿਜੁਗੁ ਹੋਤਾ ॥ ਹੁਣਿ ਕਦਿ ਮਿਲੀਐ ਪ੍ਰਿਅ ਤੁਧੁ ਭਗਵੰਤਾ ॥
ਮੋਹਿ ਰੈਣਿ ਨ ਵਿਹਾਵੈ ਨੀਦ ਨ ਆਵੈ ਬਿਨੁ ਦੇਖੇ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰੇ ਜੀਉ ॥ ੩ ॥
ਹਉ ਘੋਲੀ ਜੀਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਤਿਸੁ ਸਚੇ ਗੁਰ ਦਰਬਾਰੇ ਜੀਉ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਇਕ ਇਤਿ) ਪੂਰਬ ਆਪ ਕੀ ਸਮੀਪਤਾ ਰੂਪ ਸਤਯੁਗ ਸਮੇ ਮੇ ਜੇਕਰ ਹੇ ਗੁਰੋ! ਏਕ ਘੜੀ ਮਾਤ੍ਰ ਨਾ ਮਿਲਤੇ ਤਬ ਹਮ ਕੋ ਵਹੁ ਬਿਯੋਗ ਕਾ ਸਮਯ ਕਲਜੁਗ ਅਰ ਅਬ ਬਹੁਤ ਸੀ ਘੜੀ ਵਾਲੇ ਕਈ ਮਾਸੋ ਕਾ ਬਿਯੋਗ ਰੂਪ ਬਹੁਤ ਦੁਖ ਦਾਤਾ ਅਤਯੰਤ ਨਿਖਿਧ ਕੇਵਲ ਕਲਿਯੁਗ ਹੀ ਹੋ ਗਯਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਹੁਣ ਨਾਮ ਅਬ ਤੁਧ ਪਿਆਰੇ ਉਤਮ ਐਸ੍ਵਰਯ ਵਾਲੇ ਭਗਵੰਤ ਕੋ ਕਬ ਮਿਲੋ, ਯਹ ਕ੍ਰਿਪਾ ਕਰ ਕਹੋ। ਕੁਛ ਦੇਰ ਮੇ ਮਿਲ ਜਾਵੇਗੇ, ਯਹ ਗੁਰੋ ਓਰ ਸੇ ਚਿਤ ਮੇ ਕਥਨ ਕਲਪ ਕਰ ਸੀਘ੍ਰ ਮਿਲਨ ਹੇਤ ਕਹੇ–

(ਮੋਹਿ ਇਤਿ) ਮੇਰੇ ਕੋ ਰੈਣ ਨ ਵਿਹਾਵੇ ਨਾਮ ਬਿਯੋਗ ਰੂਪ ਰਾਤ੍ਰਿ ਨਹੀ ਬਿਤੀਤ ਹੋਵੇ, ਪੁਨਾ ਨੀਦ ਨ ਆਵੇ, ਚਿਤ ਮੇ ਸਾਂਤਿ ਰੂਪ ਨਿਦ੍ਰਾ ਨਹੀ ਆਵੇ। ਬਿਨਾ ਦੇਖੇ ਗੁਰੁ ਕਾ ਦਰਬਾਰ ਸਭਾ ਵਾ ਸ੍ਥਾਨ॥੩॥ ਜਿਨ ਕੇ ਦੇਖਨੇ ਸੇ ਹੀ ਸੁਭ ਸਮਯ ਔ ਬਿਯੋਗ ਰੂਪ ਰਾਤ੍ਰਿ ਕੀ ਨਿਬ੍ਰਿਤਿ ਹੋਵੇ ਹੈ, ਤਿਨ ਕੋ ਤਨਾਦਿ ਅਰਪਣ ਕਰੇ॥ (ਹਉ ਇਤਿ) ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਕੀ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਸੇ ਸਾਖ੍ਯਾਤ ਭਏ ਗੁਰੁ ਪੈ ਆਨੰਦ ਲਾਭ ਸਹਿਤ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਹੇ–

ਭਾਗੁ ਹੋਆ ਗੁਰਿ ਸੰਤੁ ਮਿਲਾਇਆ ॥ ਪ੍ਰਭੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ਘਰ ਮਹਿ ਪਾਇਆ ॥
ਸੇਵ ਕਰੀ ਪਲੁ ਚਸਾ ਨ ਵਿਛੁੜਾ ਜਨ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੁਮਾਰੇ ਜੀਉ ॥ ੪ ॥
ਹਉ ਘੋਲੀ ਜੀਉ ਘੋਲਿ ਘੁਮਾਈ ਜਨ ਨਾਨਕ ਦਾਸ ਤੁਮਾਰੇ ਜੀਉ ॥ ਰਹਾਉ ॥ ੧ ॥ ੮ ॥

(ਭਾਗੁ ਇਤਿ) ਭਾਗੁ ਹੁਯਾ ਨਾਮ ਬਡਾ ਪੁੰਨਜ ਕੋਈ ਪੂਰਬ ਕੀਆ ਹਮਾਰਾ ਉਦੇ ਹੁਯਾ ਜਿਸ ਨੇ ਗੁਰ ਸੰਤ ਮਿਲਾਯਾ ਕਹੀਯੇ ਸ੍ਰੇਸ੍ਰ ਗੁਰੁ ਹਮ ਕੋ ਮਿਲਾਯਾ, ਜਿਸ ਕੇ ਮੇਲ ਸੇ ਹਮ ਨੇ ਪ੍ਰਭੁ ਅਬਿਨਾਸੀ ਕਹੀਯੇ ਨਾਸ ਰਹਿਤ ਸਮਰਥ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਘਰ ਮੇ ਨਾਮ ਰਿਦੇ ਦੇਸ ਮੇ ਹੀ ਅਪਰੋਖ ਕਰ ਲੀਆ। ਯਾਹੀ ਤੇ ਅਬ ਕ੍ਰਿਤਘਨਤਾ ਨਿਬ੍ਰਿਤਿ ਹੇਤ ਗੁਰੋ ਪੈ ਯਹ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਹੈ ਜੁ ਮੈ ਅਵਸ੍ਥਾ ਭਰ ਨਿਰੰਤਰ ਐਸੀ ਸੇਵਾ ਕਰੋ ਜੁ ਪਲ ਨਾਮ ਘੜੀ ਕਾ ਸਾਠਵਾਂ ਹਿਸਾ, ਪੁਨਾ ਚਸਾ ਨਾਮ ਪਲ ਕਾ ਤੀਸਵਾ ਭਾਗ ਬੀ ਨਾ ਵਿਛੁੜਾ, ਜਿਸ ਤੇ ਗੁਰ ਅਰਜਨ ਕਹੇ ਹੇ ਗੁਰੁ ਰਾਮਦਾਸ ਜੀ ਹਮ ਦਾਸ ਆਪ ਕੇ ਹੈ॥੪॥

ਜਿਨ ਕੀ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੇ ਪ੍ਰਭੁ ਕਾ ਅਪਰੋਖ ਹੁਯਾ ਤਿਨ ਆਗੇ ਤਨਾਦਿ ਅਰਪਣ ਕਰੇ। (ਹਉ ਇਤਿ)॥੧॥੮॥ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਸ੍ਰੀ ਗੁਰ ਮਹਾਰਾਜ ਗੁਰੁ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਾ ਪ੍ਰਕਾਰ ਕਹ ਕਰ, ਅਬ ਹੇ ਅਮੋਲਕ ਲਾਲ ਹਰੇ ਤੇਰਾ ਵਾਸਤਵ ਸ੍ਵਰੂਪ ਕੈਸੇ ਜਾਨੋ, ਯਹ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਪਾਸ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਰੂਪ ਜਿਗਜਾਸੁ ਮੁਖ ਸੇ ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਕਹੇ-

ਸੂਹੀ ਮਹਲਾ ੧ ॥
ਕਉਣ ਤਰਾਜੀ ਕਵਣੁ ਤੁਲਾ ਤੇਰਾ ਕਵਣੁ ਸਰਾਫੁ ਬੁਲਾਵਾ ॥
ਕਉਣੁ ਗੁਰੂ ਕੈ ਪਹਿ ਦੀਖਿਆ ਲੇਵਾ ਕੈ ਪਹਿ ਮੁਲੁ ਕਰਾਵਾ ॥ ੧ ॥

(ਕਉਣੁ ਇਤਿ) ਤਰਾਜੀ ਤੋਲ ਰੂਪ ਮਾਪ ਕੀ ਚੀਜ ਕਾ ਸਾਮਾਨਜ ਨਾਮ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਪ੍ਰਕਰਣ ਤੇ ਤਰਾਜੀ ਕਹੀਯੇ ਹਰਿ ਰੂਪ ਲਾਲ ਕੇ ਵਜਨ ਜਾਨਨੇ ਹੇਤ ਕਉਣ ਸਾ ਕੰਡਾ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਤਰਾਜੂ ਮੈ ਦੂਸਰੇ ਪਾਲੜੇ ਮੇ ਰਖ ਕਰ ਜਿਸ ਸੇ ਵਜਨ ਕਰੇ ਵਹੁ ਤੁਲਾ ਕਹੀਯੇ ਮਾਸਾ ਤੋਲਾਦਿ ਰੂਪ ਵਾਟ ਕੌਨ ਹੈ। ਪੁਨਾ ਤਿਸ ਲਾਲ ਕੇ ਤੁਲਾਵਨ ਹੇਤ ਸਰਾਫ ਕੌਨ ਸਾ ਬੁਲਾਵਾ, ਤੈਸੇ ਤਿਸ ਲਾਲ ਕੇ ਤੋਲਨੇ ਵਾਲੇ ਸਰਾਫ ਕੀ ਕੌਨ ਗੁਰੁ ਕੈ ਨਾਮ ਕੌਨ ਸੇ ਗੁਰੁ ਕੇ ਪਹਨਾਮ ਪਾਸ ਤੇ ਦੀਖਾ ਨਾਮ ਉਪਦੇਸ ਲੇਵਾ ਜੋ ਲਾਲ ਕੇ ਤੋਲ ਵਾਲਾ ਸਰਾਫ ਅਮੁਕਾ ਹੈ ਔ ਕੈ ਪਹ ਮੁਲ ਕਰਾਵਾ ਨਾਮ ਕਿਸ ਦੂਸਰੇ ਪੁਰਖ ਸੇ ਸਰਾਫ ਕੇ ਬਤਾਵਨ ਵਾਲੇ ਗੁਰੁ ਕਾ ਮੋਲ ਕੀਮਤ ਅਰਥਾਤ ਪਰੀਖਜਾ ਕਰਾਵੋ ਜੋ ਪਹਲੇ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਰਾਫ ਸਚਾ ਬਤਾਜਾ ਹੈ ਵਾ ਝੂਠਾ ਬਤਾਯਾ ਹੈ॥੧॥ ਪਰੀਖਾ ਕੀ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਕਾ ਪ੍ਰਸ੍ਨ ਕਰ ਪ੍ਰਥਮ ਅਪਨੇ ਕੋ ਲਾਲ ਕਾ ਅਗਜਾਨ ਕਹੇ-

ਮੇਰੇ ਲਾਲ ਜੀਉ ਤੇਰਾ ਅੰਤੁ ਨ ਜਾਣਾ ॥
ਤੂੰ ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਭਰਿਪੁਰਿ ਲੀਣਾ ਤੂੰ ਆਪੇ ਸਰਬ ਸਮਾਣਾ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਮੇਰੇ ਇਤਿ) ਹੇ ਸਰਬਾਤਮਾ ਹੋਨੇ ਸੇ ਮੇਰੇ ਨਿਜ ਰੂਪ ਲਾਲ ਜੀ ਮੈ ਤੇਰਾ ਦੇਸ ਕਾਲਾਦਿਕੋ ਸੇ ਸੂਨਜ ਕਾ ਦੇਸਾਦਿ ਭੇਦ ਰੂਪ ਅੰਤ ਨਹੀ ਜਾਨਤਾ, ਜਿਸਤੇ ਤੂੰ ਬਜਾਪਕ ਔ ਨਿਤਜ, ਪੁਨਾ ਸਰਬਾਤਮਾ ਹੈ ਬਜਾਪਕਤਾ ਔ ਸਰਬਾਤਮਾ ਸਪਸ੍ਰ ਕਰੇ-

(ਤੂੰ ਇਤਿ) ਭਰਪੁਰ ਕਾ ਮੂਲ ਪਰਿਪੂਰਣ ਹੈ, ਹੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਤੁਮ ਜਲ ਮੇ ਥਲ ਮੇ ਭਰਪੁਰ ਨਾਮ ਪਾਰੇ ਪੂਰਣ ਅਰਥਾਤ ਬਜਾਪਕ ਹੋ ਕਰ ਲੀਣਾ ਨਾਮ ਲੈ ਕੋ ਅਰਥਾਤ ਦਾ ਕਰਤਾ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਹੇ ਹੋ, ਯਾਹੀ ਤੇ ਹੇ ਅਪਰੋਖ ਹਰੇ ਤੁ ਆਪ ਹੀ ਸਰਬ ਮੈ ਘਟਾਦਿ ਵਿਕਾਰੋ ਮੈ ਮ੍ਰਿਤਕਾਵਤ ਤਦਾਤਮ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਹਜਾ ਹੈ ਭਾਵ ਯਹ ਜਲ ਥਲ ਉਪ ਲਖਿਤ ਭੂਤ ਭੌਤਕ ਪ੍ਰਪੰਚ ਮੇ ਬਜਾਪਕ ਹੋ ਰਹਜਾ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਸਰਬ ਸੇ ਤਦਾਤਮ ਕੋ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋ ਰਹਜਾ

ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਤੇਰਾ ਦੇਸ ਸੇ ਔ ਵਸਤੁ ਸੇ ਭੇਦ ਕੌਨ ਕਹ ਸਕੇ॥੧॥ ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਲਾਲ ਕੋ ਅਮੋਲਕਤਾ ਦਰਸੋ ਤਨ ਕਰ ਅਬ ਪੂਰਬ ਜਿਗਜਾਸੁ ਮੁਖ ਸੇ ਕੀਯੇ ਪੰਚ ਪ੍ਰਸ਼੍ਨ ਕਾ ਉਤਰ ਕਹੇ-

ਮਨੁ ਤਾਰਾਜੀ ਚਿਤੁ ਤੁਲਾ ਤੇਰੀ ਸੇਵ ਸਰਾਫੁ ਕਮਾਵਾ ॥

(ਮਨੁ ਇਤਿ) ਨਿਸਕਾਮ ਕਰਮ ਸੇਵਾ ਹਠ ਯੋਗ ਸੇ ਸੁਧ ਕਰੀ ਅੰਤਹਕਰਣ ਕੀ, ਮਨਨਾਤਮ ਬ੍ਰਿਤਿ ਰੂਪ ਮਨ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਲਾਲ ਕੇ ਗਯਾਨ ਰੂਪ ਤੋਲ ਕਾ ਤਰਾਜੀ ਨਾਮ ਕੰਡੇ ਤੁਲਯ ਕੰਡਾ ਹੈ, ਯਹੀ ਭਾਵ ਸੇ ਮਨ ਸੇ ਹੀ ਪਰਮਾਤਮਾ ਕਾ ਜਾਨਨਾ ਵੇਦ ਕਹੇ ਹੈ। ਐਸੇ ਪ੍ਰਥਮ ਪ੍ਰਸ਼੍ਨ ਕਾ ਉਤਰ ਦੇਕਰ ਦੂਸਰੇ ਕਾ ਦੇਵੇ- (ਚਿਤੁ ਇਤਿ) ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਧਯਾਨ ਸੇ ਧਯੇਯਕਾਰ ਭਯੀ ਅੰਤਾਕਰਣ ਕੀ ਚਿੰਤਨ ਬ੍ਰਿਤਿ ਰੂਪ ਚਿੱਤ ਹੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕਾ ਮਹਤ੍ਵ ਰੂਪ ਬੋਝ ਨਿਰਣਯ ਹੇਤ ਮਾਸਾਦਿ ਬਾਟ ਤੁਲਯ, ਤੁਲਾ ਨਾਮ ਮਾਸਾ ਤੋਲਾਦਿ ਰੂਪ ਬਾਟ ਹੈ, ਸਰਾਫ ਲੋਕ ਮਾਸਾ ਤੋਲਾਦਿ ਵਜਨ ਕੀ ਚੀਜਾ ਕਾ ਨਾਮ ਬਾਟ ਕਹਤੇ ਹੈ। ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਦੂਸਰੇ ਪ੍ਰਸ਼੍ਨ ਕਾ ਉਤਰ ਦੇਕਰ ਤੀਸਰੇ ਕਾ ਉਤਰ ਦੇਵੇ- (ਤੇਰੀ ਇਤਿ) ਮਨ ਕੋ ਤਰਾਜੂ ਭਾਵ ਔ ਚਿਤ ਕੋ ਤੁਲਾ ਭਾਵ ਸਿਧ ਕਰਨੇ ਵਾਲੀ ਤੇਰੀ ਸੇਵ ਨਾਮ ਤੇਰੀ ਭਕ੍ਰੀ ਹੀ ਸਰਾਫ ਹੈ, ਬਿਨਾ ਭਕਤੀ ਸੇ ਨਾਮ ਨ ਗਯਾਨ ਯੋਗਯ ਹੋਵੇ ਹੈ ਨਾ ਚਿਤ ਧਯਾਨ ਯੋਗਯ ਹੋਵੇ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਭਕਤੀ ਕੋ ਹੀ ਮੈ ਹਰੀ ਰੂਪੀ ਲਾਲ ਕੇ ਤੋਲਨੇ ਵਾਲਾ ਸਰਾਫ, ਅਪਨੇ ਚਿਤ ਮੈ ਕਮਾਵਾ ਨਾਮ ਪਰਿਸ੍ਰਮ ਸੇ ਸਿਧ ਕਰਤਾ ਹੂੰ। ਕਹੀ ਰੀਤਿ ਸੇ ਤੀਸਰੇ ਪ੍ਰਸ਼੍ਨ ਕਾ ਉਤਰ ਦੇ ਕਰ ਅਬ ਤੋਲਨੇ ਵਾਲੇ ਸਰਾਫ ਕੀ ਦੀਖਯਾ ਕਿਸ ਸੇ ਲੇਵੋ ਯਹ ਚੌਥੇ ਪ੍ਰਸ਼੍ਨ ਕਾ ਉਤਰ ਕਹੇ-

ਘਟ ਹੀ ਭੀਤਰਿ ਸੋ ਸਹੁ ਤੋਲੀ ਇਨ ਬਿਧਿ ਚਿਤੁ ਰਹਾਵਾ ॥ ੨ ॥

(ਘਟ ਹੀ ਇਤਿ) ਘਟ ਹੀ ਭੀਤਰ ਸੋ ਸਹੁ ਨਾਮ ਪੁਸਪ ਮੇ ਗੰਧ ਔ ਮੁਕਰ ਮੈ ਛਾਈਵਤ ਤੁਮਾਰੇ ਅੰਤਾਕਰਣ ਕੇ ਭੀਤਰ ਹੀ ਵਹੁ ਅੰਤਰਜਾਮੀ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਪਤਿ ਤੋਲਨੇ ਯੋਗਯ ਤੋਲੀ ਵਸੇ ਹੈ, ਜਿਸ ਕਾ ਸਰਾਫ ਸੇ ਤੋਲ ਕਰਾਯਾ ਚਾਹਤੇ ਹੋ। ਜੋ ਤੁਮ ਕੋ ਐਸਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ ਤਿਸ ਗੁਰੁ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਲਾਲ ਕੇ ਤੋਲਨੇ ਵਾਲੇ ਸਰਾਫ ਕੀ ਦੀਖਯਾ ਲੇਵੋ ਭਾਵ ਉਸ ਸੇ ਭਕਤੀ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਲੇਵੋ ਔਰ ਸੇ ਨਾ ਲੇਵੋ। ਐਸੇ ਚੌਥੇ ਪ੍ਰਸ਼੍ਨ ਕਾ ਉਤਰ ਦੇ ਕਰ ਪੰਚਮ ਕਾ ਉਤਰ ਦੇਵੇ- (ਇਨ ਬਿਧਿ ਇਤਿ) ਇਨ ਬਿਧਿ ਨਾਮ ਇਸੀ ਪ੍ਰਕਾਰ ਚਿਤ ਕੋ ਰਖਨਾ ਜੋ ਵਹੁ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਲਾਲ ਅਪਨੇ ਘਟ ਮੇ ਹੀ ਹੈ ਔ ਗੁਰੁ ਕੇ ਬਤਾਏ ਭਕਤੀ ਰੂਪ ਸਰਾਫ ਸੇ ਉਸ ਕਾ ਤੋਲ ਹੋਵੇ ਹੈ ਜੋ ਤੁਮ ਕੋ ਐਸਾ ਕਹੇ ਤਿਸ ਕੇ ਪਾਸ ਉਸ ਪਹਲੇ ਗੁਰੁ ਕੀ ਪਰੀਖਯਾ ਕਰਾਵੋ, ਵਹੁ ਦੂਸਰਾ ਪਰੀਖਕ ਤੁਮ ਕੋ ਕਹ ਦੇਵੇਗਾ ਜੋ ਭਕਤੀ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਦੇਨੇ ਵਾਲੇ ਗੁਰੁ ਪਾਸ ਤਨਾਦਿਕ ਵੇਚ ਕਰ ਖਰੀਦ ਲੇਵੋ, ਉਕ੍ਤੰਚ 'ਮਨੁ ਬੇਚੈ ਸਤਗੁਰ ਕੈ ਪਾਸਿ॥ ਤਿਸੁ ਸੇਵਕ ਕੇ ਕਾਰਜ ਰਾਸਿ' 'ਸੇਵਾ ਕਰਤ ਹੋਇ ਨਿਹਕਾਮੀ॥ ਤਿਸ ਕਉ ਹੋਤ ਪਰਾਪਤਿ ਸੁਆਮੀ' ਇਤਿਯਾਦਿ ਈਹਾ ਯਹ ਭੀ ਜਾਨ ਲੇਨਾ ਤਰਾਜੁਪਨਾ ਮਨ ਕੋ ਹਰੀ ਲਾਲ ਕੇ ਗਯਾਨ ਰੂਪ ਤੋਲ ਕੀ ਕਾਰਣਤਾ ਸੇ ਹੈ, ਬਾਟ ਰੂਪਤਾ ਚਿਤ ਕੋ ਧਯੇਯਾਕਾਰ ਹੋ ਕਰ ਘੜੇ ਕਚੇ ਤਨ ਕੀ ਬਰਾਬਰੀ ਮੇ ਹੈ, ਸਰਾਫ ਰੂਪਤਾ ਭਕਤੀ ਕੋ ਮਨ ਚਿਤ ਰੂਪ ਤਰਾਜੂ ਬਾਟ ਦੋਨੋ ਕੋ ਅਪਨੇ ਅਪਨੇ ਕਾਰਯੋ ਕੇ ਯੋਗਯ ਕਰਨੇ ਸੇ ਹੈ, ਦੀਖਯਤਪਣਾ ਗੁਰੁ ਕੋ ਭਕਤੀ ਰੂਪ ਸਰਾਫ ਕੀ ਦੀਖਯਾ ਦੇਨੇ ਸੇ ਹੈ, ਪਰੀਖਯਤਪਨਾ ਔਰ ਗਯਾਨੀਯੋ ਕੋ ਗੁਰੂ ਨੇ ਸਚਾ ਸਰਾਫ ਬਤਾਯਾ ਇਸ ਬਾਤ ਕੋ ਪਰਖ ਕਰ ਕਹਨੇ ਸੇ ਹੈ, ਲਾਲ ਰੂਪਤਾ ਹਰਿ ਕੋ ਅਮੋਲਤਾ ਸੇ ਹੈ, ਸੌਦਾਗਰਪਣਾ ਜਿਗਯਾਸੂ ਕੋ ਗੁਰੁ ਸੇਵਾ ਕਰ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਲਾਲ ਕੇ ਖਰੀਦਨੇ ਸੇ ਹੈ, ਯਹ ਗੁਰੁ ਜੀ ਨੇ ਰੂਪਕ ਅਲੰਕਾਰ ਸੇ ਬੋਧਨ ਕੀਆ ਹੈ। ਪੂਰਬ ਸਿਖ ਕੇ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਪ੍ਰਸ਼੍ਨੋ ਕੇ ਅਨੁਸਾਰ ਤਿਸ ਕੋ ਸਭੀ ਰੂਪ ਭਿੰਨ ਭਿੰਨ ਬਤਾਯ ਕਰ ਅਬ ਵਾਸਤਵ ਸੇ ਪੂਰਬ ਕਹੇ ਤਰਾਜੂ ਆਦਿਕ ਸਭ ਵਹੀ ਹੈ, ਯਹ ਅਦੁਤੀ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਕਰੇ-

ਆਪੇ ਕੰਡਾ ਤੋਲੁ ਤਰਾਜੀ ਆਪੇ ਤੋਲਣਹਾਰਾ ॥
ਆਪੇ ਦੇਖੈ ਆਪੇ ਬੂਝੈ ਆਪੇ ਹੈ ਵਣਜਾਰਾ ॥ ੩ ॥

(ਆਪੇ ਇਤਿ) ਕੰਡਾ ਈਹਾਂ ਤਰਾਜੀ ਕੀ ਟੀਕਾ ਹੈ ਅਰ ਤੋਲ ਪਦ ਪੂਰਬ ਤੁਲਾ ਸਬਦ ਸੇ ਕਹੇ ਵਾਟ ਕਾ ਵਾਚਕ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਆਪ ਹੀ ਵਹੁ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਮਨ ਤਰਾਜੀ ਰੂਪ ਕੰਡਾ ਹੈ ਪੁਨਾ ਆਪੇ ਤੋਲ ਨਾਮ ਤੁਲਾ ਅਰਥਾਤ ਚਿਤ ਰੂਪ ਵਾਟ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਆਪ ਹੀ ਅਪਨੀ ਸੇਵਾ ਰੂਪ ਤੋਲਨਹਾਰਾ ਸਰਾਫ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਆਪ ਹੀ ਸੇਵਾ ਰੂਪ ਸਰਾਫ ਕੀ ਦੀਖਿਆ ਦੇਨ ਹੇਤ ਦੇਖੇ ਹੈ ਸਿਖ੍ਯ ਕੋ, ਪੁਨਾ ਆਪ ਹੀ ਪਰਖਨੇ ਵਾਲਾ ਤਟਸ੍ਥ ਹੋ ਕਰ ਬੂਝੇ ਨਾਮ ਸਿਖ ਕੋ ਸਚਾ ਗੁਰੁ ਬਤਾਵਨੇ ਹੇਤ ਜਾਣੇ ਹੈ ਪਹਲੇ ਗੁਰੁ ਕੋ॥ ਪੁਨਾ ਆਪ ਹੀ ਵਣਜਾਰਾ ਨਾਮ ਜਿਗ੍ਯਾਸੁ ਹੋਕਰ ਖਰੀਦਨੇ ਵਾਲਾ ਬਨੇ ਹੈ ਹਰਿ ਲਾਲ ਕਾ॥੩॥ ਅਬ ਪੂਰਬ ਕਹੀ ਸੰਪੂਰਣ ਸਾਮਗ੍ਰੀ ਬਿਦ੍ਯਮਾਨ ਹੋਤੇ ਬੀ ਮੰਦ ਪੁਰਖ ਕੇ ਸੰਗੀ ਕੋ ਲਾਲ ਪਰੀਖ੍ਯਾ ਕਠਨ ਹੈ ਯਹ ਲਾਲ ਪਰੀਖ੍ਯਾ ਕੇ ਲਾਭ ਕੋ ਦੁਰਲਭਤਾ ਕਹੇ–

ਅੰਧੁਲਾ ਨੀਚ ਜਾਤਿ ਪਰਦੇਸੀ ਖਿਨੁ ਆਵੈ ਤਿਲੁ ਜਾਵੈ ॥
ਤਾ ਕੀ ਸੰਗਤਿ ਨਾਨਕੁ ਰਹਦਾ ਕਿਉ ਕਰਿ ਮੂੜਾ ਪਾਵੈ ॥ ੪ ॥ ੨ ॥ ੯ ॥

(ਅੰਧੁਲਾ ਇਤਿ) ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਂਤ ਸੇ ਜੋ ਪੁਰਖ ਨੇਤ੍ਰਹੀਨ ਹੈ ਜਾਤੀ ਸੇ ਨ੍ਯੂਨ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਬਿਦੇਸੀ ਹੈ ਔ ਟਿਕਕੇ ਨਹੀ ਰਹਨੇ ਵਾਲਾ, ਤਿਸ ਕੇ ਸੰਗੀ ਕੋ ਸੁਭ ਸੰਗ ਨਾ ਹੋਨੇ ਸੇ ਲਾਲ ਪਰੀਖ੍ਯਾ ਕਾ ਲਾਭ ਨਹੀ ਹੋਵੇ, ਤਦਵਤ ਜੋ ਪੁਰਖ ਸ੍ਵਤੇ ਚੈਤਨ੍ਯਹੀਨਤਾ ਸੇ ਅੰਧ ਪੁਨਾ ਸੁਕ੍ਰ ਸ੍ਰੋਣਤ ਰੂਪ ਨੀਚ ਵਸਤੁ ਸੇ ਉਪਜਣੇ ਕਰ ਨੀਚ ਤਥਾ ਪਰਦੇਸੀ ਨਾਮ ਆਤਮ ਦੇਸ ਸੇ ਹੀਨ ਅਨਾਤਮ ਦੇਸੀ ਪੁਨਾ ਖਣ ਖਣ ਮੇ ਜਨਮ ਮ੍ਰਿਤ੍ਯੁ ਵਾਲਾ ਜੋ ਨਰ ਦੇਵਾਦਿ ਸੰਘਾਤ ਗੁਰੁ ਕਹੇ ਜੋ ਪੁਰਖ ਤਿਸ ਕੀ ਸੰਗਤ ਨਾਮ ਤਾ ਕੇ ਤਦਾਤਮ ਮੇ ਹੀ ਮੈ ਦੇਹ ਹੋ ਐਸੇ ਅਸਕ੍ਤ ਰਹੇ ਹੈ ਵਹੁ ਮੂੜਾ ਨਾਮ ਮੂਰਖ ਤਿਸ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਲਾਲ ਕੀ ਪਰੀਖ੍ਯਾ ਕਿਵ ਕਰ ਨਾਮ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਪਾਵੇ ਭਾਵ ਕਾਹੂ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸੇ ਨਹੀ ਪਾਵੇ ਕਿੰਤੁ ਜੋ ਵੈਸੇ ਕਾ ਸੰਗ ਛੋਡ ਕਰ ਸ੍ਰੇਸ੍ਟ ਕਾ ਸੰਗ ਕਰੇ ਵਹੀ ਪਾਵੇ ਹੈ॥੪॥੨॥੯॥ ਪੂਰਬ ਸਬਦ ਮੇ ਜੋ ਕੁਸੰਗ ਕੋ ਛੋਡ ਕਰ ਸਤਸੰਗ ਕਰੇ ਹੈ ਵਹੀ ਪਰੀਖ੍ਯਾ ਪਾਵੇ ਹੈ ਯਹ ਕਹ੍ਯਾ ਅਬ ਜੋ ਪਰੀਖ੍ਯਾ ਪਾਵੇ ਹੈ ਵਹੁ ਬਾਹਰ ਤੀਰਥ ਸਨਾਨ ਕਰ ਮੰਦੋ ਮੇ ਦੇਵ ਦਰਸਨ ਕਰਕੇ ਜਨਮਾ ਭਾਵ ਸਿਧ ਕਰਨ ਕੀ ਇਛਾ ਨਹੀ ਰਖੇ, ਕਿੰਤੁ ਅੰਦਰ ਹੀ ਸਭ ਲਾਭ ਸਮਝੇ ਹੈ, ਯਹ ਤਿਨ ਕੀ ਦ੍ਰਿਸ੍ਟਿ ਕਹੇ–

ਬਿਲਾਵਲੁ ਮਹਲਾ ੧ ॥
ਮਨੁ ਮੰਦਰੁ ਤਨੁ ਵੇਸ ਕਲੰਦਰੁ ਘਟ ਹੀ ਤੀਰਥਿ ਨਾਵਾ ॥
ਏਕੁ ਸਬਦੁ ਮੇਰੈ ਪ੍ਰਾਨਿ ਬਸਤੁ ਹੈ ਬਾਹੁੜਿ ਜਨਮਿ ਨ ਆਵਾ ॥ ੧ ॥

(ਮਨੁ ਇਤਿ) ਆਤਮਾ ਰੂਪ ਦੇਵਤਾ ਕੇ ਨਿਵਾਸ ਹੇਤ ਮਨ ਮੰਦਰ ਨਾਮ ਦੇਵਾਲਯ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਬਿਚਾਰਸੀਲ ਪੁਰਖੋ ਨੇ ਜੋ ਸਰੀਰ ਕੇ ਸ੍ਰਿੰਗਾਰ ਛੋਡ ਕੇ ਨਿਰਬਾਹ ਹੇਤ ਸਾਧਾਰਣ ਬੇਸ ਰਖਨਾ ਵਹੀ ਤੀਰਥ ਯਾਤ੍ਰੀਓ ਕੇ ਅਵਧੂਤੀ ਸੇ ਵੇਸ ਤੁਲ੍ਯ ਤਨ ਕਾ ਕਲੰਦਰ ਨਾਮ ਅਵਧੂਤੀ ਵੇਸ ਹੈ ਕਲੰਦਰ ਪਾਰਸੀ ਮੈ ਅਵਧੂਤ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਅਵਧੂਤ ਬਰਣ ਆਸ੍ਰਮ ਕੇ ਅਭਿਮਾਨੀ ਹੀਨ ਮਸਤ ਗ੍ਯਾਨੀ ਕਾ ਨਾਮ ਹੈ, ਪੁਨਾ ਸੁਧ ਹੋ ਕਰ ਦੇਵ ਪੂਜਨੇ ਹੇਤ ਜੋ ਤੀਰਥ ਮੇ ਸਨਾਨ ਹੋਵੇ ਸੋ ਮਨ ਮੰਦਰ ਮੈ ਆਤਮ ਦੇਵ ਕੇ ਦਰਸਨ ਹੇਤ ਮੈ ਘਟ ਹੀ ਤੀਰਥ ਨਾਵਾ ਨਾਮ ਹ੍ਰਿਦੇ ਦੇਸ ਮੇ ਹੀ ਗ੍ਯਾਨ ਰੂਪ ਤੀਰਥ ਮੇ ਅਗ੍ਯਾਨ ਰੂਪ ਮਲ ਦੂਰ ਕਰਨੇ ਹੇਤ ਸਨਾਨ ਕਰਤਾ ਹੋ, ਪੁਨਾ ਸਨਾਨ ਕਰ ਜੋ ਦੇਵਤਾ ਕੇ ਉਸਤਤਿ ਪਦ ਪੜਨੇ ਹੈ, ਤਿਨ ਕੀ ਜਗਾ ਏਕ ਸਬਦ ਕਹੀਯੇ ਮੇਰੇ ਸੋਹੰ ਰੂਪ ਸਬਦ ਹੀ ਪ੍ਰਾਣ ਨਾਮ ਸ੍ਵਾਸੋ ਵਿਖੇ ਨਿਵਾਸ ਕਰੇ

ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਗਯਾਨ ਤੀਰਥ ਮੇ ਸਨਾਨ ਕਰਕੇ ਸੋਹੰ ਕਾ ਉਚਾਰਣ ਕਰਤਾ, ਮਨ ਮੰਦਰ ਮੈ ਆਤਮ ਦੇਵ ਕਾ ਪੂਜਨ ਕਰਤਾ ਹੁਯਾ, ਪੁਨਾ ਜਨਮ ਕੌ ਨਹੀ ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੋਵੇਗਾ ਭਾਵ ਯਹ ਦੁਖ ਨਿਬ੍ਰਿਤਿ ਸਹਤ ਪਰਮਾਨੰਦ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਕਰਤਾ ਹੁਯਾ ਕਾਹੂ ਦੁਖ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਨਹੀ ਕਰੋਗਾ। ਨਨੁ ਮਤ ਕਰੀਯੋ ਬਿਦੇਹ ਕਾਲ ਮੇ, ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਮੇ ਤੋ ਦੇਹ ਸਹਿਤ ਕੋ ਮਨੋ ਨਾਸ ਵਾਸਨਾ ਖੈ ਕੇ ਪ੍ਰਭਾਵ ਸੇ ਨਿਜ ਦੁਖੋ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਨਾ ਹੋਤੇ ਭੀ ਪਰੋ ਕੇ ਦੁਖੋ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਅਵਸ਼ਯ ਹੋਵੇਗਾ ਯਹ ਸੁਨ ਕਹੇ-

ਮਨੁ ਬੇਧਿਆ ਦਇਆਲ ਸੇਤੀ ਮੇਰੀ ਮਾਈ ॥

ਕਉਣੁ ਜਾਣੈ ਪੀਰ ਪਰਾਈ ॥ ਹਮ ਨਾਹੀ ਚਿੰਤ ਪਰਾਈ ॥ ੧ ॥ ਰਹਾਉ ॥

(ਮਨੁ ਇਤਿ) ਹੇ ਮੇਰੀ ਮਾਈ ਨਾਮ ਮਾਤਾਵਤ ਰਛਕ ਮੇਰੇ ਗੁਰੋ ਜੀਵਨ ਕਾਲ ਵਿਖੇ ਭੀ ਮੇਰਾ ਮਨ ਦਯਾਲੂ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰ ਕੇ ਗੁਣ ਚਿੰਤਨ ਸੇ ਤਿਸ ਮੈ ਬੇਧਿਆ ਨਾਮ ਆਸਕਤ ਹੋ ਰਹਿਆ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਪਰ ਕੇ ਦੁਖੋ ਕੋ ਕੌਨ ਅਨੁਭਵ ਕਰੇ ਭਾਵ ਯਹ ਪੂਰਬ ਓਰ ਹੂਯੇ ਨੇਤ੍ਰ ਸੇ ਪਛਮ ਓਰ ਕੇ ਪਦਾਰਥੋ ਕਾ ਭਾਨ ਨਾ ਦੇਖਨੇ ਸੇ ਪਰਮੇਸ੍ਵਰਾਕਾਰ ਹੂਯੇ ਮਨ ਸੇ ਪਰ ਦੁਖੋ ਕਾ ਅਨੁਭਵ ਕਾਹੂ ਰੀਤਿ ਸੇ ਨਹੀ ਹੋ ਸਕੇ॥ ਸੋਈ ਸ੍ਰਥੂਣੀ ਖਨਨ ਨਯਾਯ ਸੇ ਕਹੇ-

(ਹਮ ਇਤਿ) ਪਰ ਮੈ ਚਿਤ ਲਗਨੇ ਕਰ ਹਮ ਕੋ ਪਰਾ ਪਰਾਦ੍ਰਿਸ੍ਰੀ ਹੀ ਨਾ ਰਹਨੇ ਸੇ ਕਾਹੂ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀ ਰਹੇ, ਨਨੁ ਐਸੇ ਏਕ ਬ੍ਰਿਤਿ ਸੇ ਚਿੰਤਨਵਾਨੋ ਕੇ ਤੁਮਾਰੇ ਸਰੀਰ ਕੇ ਨਿਰਬਾਹ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਕੌਨ ਕਰੇਗਾ ਯਹ ਸੁਨ ਗੀਤਾ ਮੈ ਕਹਯਾ ਉਤਰ ਕਹੇ-

ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਅਲਖ ਅਪਾਰਾ ਚਿੰਤਾ ਕਰਹੁ ਹਮਾਰੀ ॥

ਜਲਿ ਥਲਿ ਮਹੀਅਲਿ ਭਰਿਪੁਰਿ ਲੀਣਾ ਘਟਿ ਘਟਿ ਜੋਤਿ ਤੁਮ੍ਾਰੀ ॥ ੨ ॥

(ਅਗਮ ਇਤਿ) ਗੀਤਾ ਕੇ ਨਉਮੇ ਅਧਯਾਯ ਮੈ ਜੋ ਪੁਰਖ ਮੇਰੇ ਕੋ ਅਨਨਯ ਬ੍ਰਿਤਿ ਸੇ ਚਿੰਤਨ ਕਰੇ ਹੈ, ਤਿਨ ਅਪਨੇ ਮੇ ਜੁੜੇ ਪੁਰਖੋ ਕਾ ਯੋਗ ਖੇਮ ਮੈ ਚਲਾਵਤਾ ਹੂੰ, ਐਸੇ ਕਹਯਾ ਹੈ। ਯਾ ਤੇ ਜੋ ਪ੍ਰਮੇਸ੍ਵਰ ਬਾਣੀ ਸੇ ਅਗਮਯ ਪੁਨਾ ਮਨ ਕਾ ਅਗੋਚਰ ਹੈ ਵਹੀ ਮਾਯਾ ਉਪਾਧਿ ਵਾਲਾ ਈਸ੍ਵਰ ਅਪਨੇ ਬਚਨਾਨੁਸਾਰ ਅਲਖ ਅਪਾਰ ਰੂਪ ਹੁਯਾ ਬੀ ਯੋਗ ਖੇਮ ਨਿਰਬਾਹ ਹੇਤ ਹਮਾਰੀ ਬਾਲਕ ਕੀ ਮਾਤਾਵਤ ਚਿੰਤਾ ਕਰੋ, ਹਮ ਕੋ ਚਿੰਤਾ ਨਹੀ। ਅਪ੍ਰਾਪਤ ਵਸਤੁ ਕੀ ਪ੍ਰਾਪਤੀ ਕਾ ਉਪਾਯ ਕਰਨਾ ਯੋਗ ਕਹੀਯੇ ਹੈ, ਪ੍ਰਾਪਤ ਹੂਯੀ ਵਸਤੁ ਕੀ ਰਛਾ ਕਾ ਉਪਾਯ ਕਰਨਾ ਖੇਮ ਕਹੀਯੇ ਹੈ, ਇਨ ਦੋਨੋ ਵਾਤ ਤਾਕੀ ਚਿੰਤਾ ਹਮਾਰੀ ਈਸ੍ਵਰ ਕੋ ਹੈ ਹਮ ਕੋ ਨਹੀ ਮੈ ਭੀ ਤੁਮਾਰੀ ਚਿੰਤਾ ਕਾਹੇ ਕਰੋ, ਯਹ ਈਸਰ ਓਰ ਸੇ ਆਸੰਕਾ ਕਰ ਸਰਬ ਚਿੰਤ ਤੁਧ ਪਾਸੇ ਸੇ ਕੈਮੁਤਕ ਨਯਾਯ ਸੇ ਅਪਨੀ ਚਿੰਤਾ ਕਹਨੇ ਹੇਤ ਪ੍ਰਥਮ ਸਰਬ ਜੀਵੋ ਕੋ ਤਿਸ ਕੀ ਅੰਸ ਕਹੇ-

(ਜਲਿ ਇਤਿ) ਜਲ ਕੇ ਔ ਥਲ ਕੇ ਮਹੀਅਲ ਨਾਮ ਬੀਚ ਭਰਪੁਰ ਪਰਿਪੂਰਨ ਹੋ ਕਰ ਲੀਣਾ ਅਭਿੰਨ ਹੁਯੇ ਹੋ ਪੁਨਾ ਨਿਖਲ ਅੰਤਹਕਰਣੋ ਮੇ ਜੀਵ ਰੂਪ ਤੁਮਾਰੀ ਜੋਤਿ ਹੈ ਯਾ ਤੇ ਅਪਨੇ ਅੰਸ ਰੂਪ ਜੀਵੋ ਕੇ ਪਾਲਨ ਕਾ ਸੰਕਲਪ ਤੁਮ ਹੀ ਕਰੋ॥੨॥

ਸਿਖ ਮਤਿ ਸਭ ਬੁਧਿ ਤੁਮ੍ਾਰੀ ਮੰਦਿਰ ਛਾਵਾ ਤੇਰੇ ॥

ਤੁਝ ਬਿਨੁ ਅਵਰੁ ਨ ਜਾਣਾ ਮੇਰੇ ਸਾਹਿਬਾ ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਨਿਤ ਤੇਰੇ ॥ ੩ ॥

ਪੁਨਾ ਤਿਨ ਜੀਵੋ ਪ੍ਰਤਿ ਸਿਖ ਨਾਮ ਕਰਮ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਤਥਾ ਮਤਿ ਨਾਮ ਉਪਾਸਨਾ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਔ ਸਭ

ਬੁਧਿ ਸਭ ਏਕ ਰੂਪ ਹੈ, ਐਸਾ ਗਯਾਨ ਕਾ ਉਪਦੇਸ ਭੀ ਵੇਦ ਰੂਪ ਤਮਾਰਾ ਹੈ ਔ ਤਿਨ ਉਪਦੇਸੋ ਕੇ ਗ੍ਰਾਹਕ ਮੰਦਰ ਨਾਮ ਅੰਤਹਕਰਣੋ ਮੇ ਛਾਵਾ ਨਾਮ ਛਾਯਾ ਰੂਪ ਜੀਵ ਭੀ ਪੀਛੇ ਜੋਤਿ ਨਾਮ ਸੇ ਕਹੇ ਤੁਮਾਰੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਨਿਖਲ ਕੀ ਸਤਾ ਤੁਮਾਰੇ ਹੀ ਅਧੀਨ ਹੋਨੇ ਤੇ ਮੈ ਤੁਮਾਰੇ ਬਿਨਾ ਔਰ ਕਾਹੂ ਕੋ ਤਤ੍ਵ ਨਹੀ ਜਾਨਤਾ। ਹੇ ਮੇਰੇ ਸ੍ਵਾਮੀ ਯਾਹੀ ਤੇ ਗੁਣ ਗਾਵਾ ਨਿਤ ਤੇਰੇ ਕਹੀਯੇ ਪ੍ਰਤਿਦਿਨ ਤੇਰੇ ਹੀ ਪਤਿਤ ਪਾਵਨਾਦਿ ਗੁਣੋ ਕਾ ਕਥਨ ਕਰਤਾ ਹੋ॥੩॥ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਸੇ ਲੇ ਕਹੀ ਬਾਤ ਕਾ ਸੰਖੇਪ ਤੇ ਅਨੁਵਾਦ ਕਰਤੇ ਸਮਾਪਤਿ ਕਰੇ–

ਜੀਅ ਜੰਤ ਸਭਿ ਸਰਣਿ ਤੁਮ੍ਾਰੀ ਸਰਬ ਚਿੰਤ ਤੁਧੁ ਪਾਸੇ ॥
ਜੋ ਤੁਧੁ ਭਾਵੈ ਸੋਈ ਚੰਗਾ ਇਕ ਨਾਨਕ ਕੀ ਅਰਦਾਸੇ ॥ ੪ ॥ ੨ ॥

(ਜੀਅ ਇਤਿ) ਜੀਵ ਬਿਸੇਖ ਸੁਰ ਨਰ ਔ ਜੰਤੁ ਸਮਾਨਜ ਤਿਰਯਕ ਯੇ ਸਭੀ ਸਰਣਿ ਨਾਮ ਆਸਰੇ ਤੁਮਾਰੀ ਨਾਮ ਤੇਰੇ ਅਗਮ ਅਗੋਚਰ ਕੇ ਹੈ, ਯਾ ਤੇ ਸਰਬ ਮੈ ਲੀਨ ਹੋ ਕਰ ਬਯਾਪਕ ਹੋਨੇ ਸੇ ਕਰਮਾਨੁਸਾਰ ਫਲ ਦੇਨੇ ਹੇਤ ਸਰਬ ਕੀ ਚਿੰਤਾ ਤੁਮਾਰੇ ਪਾਸ ਹੈ, ਭਾਵ ਤੁਮ ਕੋ ਹੈ। ਇਸ ਤੇ ਜੋ ਤਿਨ ਕੋ ਅਦ੍ਰਿਸ੍ਟਾਨੁਸਾਰ ਭੋਗ ਮੋਖ ਦੇਨਾ ਤੁਮ ਕੋ ਰੁਚੇ ਹੈ, ਹਮਾਰੀ ਤੋ ਏਕ ਮਨ ਮੰਦਰ ਮੈ ਆਤਮ ਪੂਜਨ ਕਾਲ ਮੇ ਦੁਖੀ ਕੋਈ ਨਾ ਰਹੇ, ਸਭੀ ਸੁਖੀ ਹੋਵੇ ਐਸੇ ਸਰਬ ਕੇ ਹੇਤ ਆਸੀਰਬਾਦ ਕਰਤਯੋ ਕੀ ਅਰਦਾਸੇ ਨਾਮ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਮਾਤ੍ਰ ਹੈ। ਇਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸਰਬ ਕੇ ਕੁਸਲ ਹੇਤ ਉਤਮ ਜਨ ਸਬਦੋ ਕੇ ਪਾਠ ਪੀਛੇ ਸਦਾ ਪ੍ਰਾਤਾਕਾਲ ਮੈ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੇ ਯਹ ਅਰਦਾਸੇ ਕਹਨੇ ਸੇ ਸੂਚਨ ਹੈ॥੪॥੭॥

ਇਤਿ ਸ੍ਰੀ ਸਰਬੇਸ੍ਵਰ ਸ੍ਰੀਮਤ ਪਰਮ ਗੁਰੁ ਨਾਨਕ ਪ੍ਰੋਕ੍ਤ ਬਾਣੀ ਤਾਤਪਰਯ ਪ੍ਰਕਾਸਕਾਯਾਂ
ਸ੍ਰੀਮਦ ਗੁਲਾਬ ਸਿੰਘ ਚਰਣ ਸਿਖਤ ਤਾਰਾ ਹਰਿ ਨਰੋਤਮ ਕ੍ਰਿਤਾਯਾਂ
ਗੁਰੁ ਭਾਵ ਦੀਪਕਾਯਾਂ ਹਜਾਰੇ ਸਬਦ ਬਿਵਰਣੰ ਸਮਾਪਤੰ

ਸੰਪੂਰਣ

੧

ਸੰਮਤ ਸ੍ਰੀ ਨਾਨਕ ਸਾਹੀ ੪੨੨

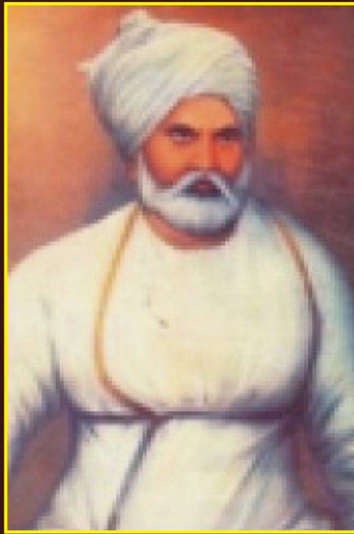
ਚੌਪਈ

ਦੇਸ ਮਾਲਵਾ ਗੁਰੁ ਕੀ ਕਾਸੀ, ਸੁਖਦ ਦਮਦਮਾ ਸਾਹਿਬ ਵਾਸੀ
ਸ੍ਰੀ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਕ੍ਰਿਪਾ ਸੁਧਾਰੀ, ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਲਿਖਯੋ ਸੁਭ ਕਾਰੀ

੧

ਬ ਕਲਮ ਭਾਈ ਹੀਰਾ ਸਿੰਘ ਕਾਪੀ ਨਵੀਸਾ
ਚਰਣ ਸੇਵਕ ਸ੍ਰੀ ਮਹਾਰਾਜ ਭਾਈ ਬਘੇਲ ਸਿੰਘ ਜੀ ਕਾ

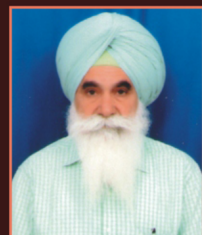

ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ

ਗੁਰੁ ਭਾਵ ਦੀਪਕਾ

ਦੇ ਨਾਮ ਹੇਠ ਰਚੀ ਗਈ ਪੁਸਤਕ ਵਿਚ ਪੰਡਿਤ ਤਾਰਾ ਸਿੰਘ ਨਰੋਤਮ ਨੇ ਸੰਪੂਰਣ ਜਪੁ, ਸੋਦਰੁ, ਸੋਪੁਰਖੁ, ਸੋਹਿਲਾ ਅਤੇ ਸਬਦ ਹਜਾਰੇ ਬਾਣੀਆਂ ਦੀ ਟੀਕਾ ਪ੍ਰਸਤੁਤ ਕੀਤੀ ਹੈ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਇਹ ਕ੍ਰਿਤੀ ਦੀਵਾਨ ਬੂਟਾ ਸਿੰਘ ਵਲੋਂ ਯੰਤ੍ਰ ਆਫਤਾਬ ਲਾਹੌਰ ਵਿਖੇ ਸੰਨ 1881 ਈ. ਵਿਚ ਪ੍ਰਕਾਸ਼ਿਤ ਹੋਈ ਸੀ। ਪੁਸਤਕ ਦੇ ਨਾਮ ਤੋਂ ਹੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਿਦਵਤਾ ਅਤੇ ਗੁਰੂ-ਨਿਸ਼ਠਾ ਦੋਵੇਂ ਪ੍ਰਮਾਣਿਤ ਹੋ ਜਾਂਦੀਆਂ ਹਨ। 'ਦੀਪਕਾ' ਦਾ ਅਰਥ ਛੋਟਾ ਦੀਵਾ ਹੈ। ਪੰਡਿਤ ਜੀ ਗੁਰਬਾਣੀ ਨੂੰ ਹੀ ਪਰਿਪੂਰਣ 'ਦੀਪਕ' ਮੰਨਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਗੁਰਬਾਣੀ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਦੀਪਕ ਤੁਲ ਨਹੀਂ ਮੰਨਦੇ। ਉਹ ਬਹੁਤ ਸੁਚੇਤ ਮਨ ਵਾਲੇ ਚਿੰਤਕ ਸਨ, ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਗਿਆਨ ਸੀ ਕਿ ਤੁਛ ਮਾਨਵੀ ਬੁਧੀ ਦੇ ਪ੍ਰਵੇਸ਼ ਨਾਲ ਹਰ ਵਿਆਖਿਆ ਮੂਲ ਬਾਣੀ ਤੋਂ ਨਿਖਿਧ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਭਾਵ ਉਸ ਵਿਚ ਮਾਨਵੀ ਬੁਧੀ ਦੇ ਵਿਕਾਰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜੋ ਮੂਲ ਬਾਣੀ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੁੰਦੇ। ਇਸ ਕਾਰਣ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਟੀਕਾ ਭਾਵ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਦੀਪਕਾ ਆਖਿਆ ਹੈ।

ਡਾ. ਹਰਭਜਨ ਸਿੰਘ